UNIVERSITATEA REGELE FERDINAND I CLUJ

22

DACOROMANIA

BULETINUL «MUZEULUI LIMBEI ROMÂNE»

CONDUS DE

SEXTIL PUȘCARIU
PROF. LA UNIVERSITATEA DIN CLUJ
MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

ANUL VII
1931—1933

MONITORUL OFICIAL ȘI IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAȚIONALĂ
BUCUREȘTI
1934

©BCU CLUJ

CONSIDERAȚIUNI ASUPRA SISTEMULUI FONETIC ȘI FONOLOGIC AL LIMBII ROMÂNE

Dacă căutăm să ne dăm seama despre s p e c i f i c u l românesc în fonetica și fonologia limbii noastre, îl vom înțelege mai ușor în legătură cu câteva tendințe generale care au modificat sistemul fonetic și fonologic moștenit.

Multe din fenomenele arătate în paginile următoare sunt cunoscute și din alte limbi. Specificul românesc rezultă din proporția în care ele apar și din consecințele pe care le-au avut. Și deoarece ceea ce e particular limbii noastre se reflectează pe de o parte în felul cum vorbim noi limbile străine și pe de altă parte în greutățile pe care le întâmpină străinii când ne învață limba, atenția ne va fi îndreptată și în direcțiile acestea.

Începem cu fenomenul care se poate caracteriza prin **masarea energiei** de rostire **la începutul cuvintelor,** în paguba silabelor mijlocii și finale, fără ca să se schimbe condițiile de accentuare.

Vedem astfel cum — atunci când nu există cauze speciale care să le modifice — consonantele și grupele de consonante inițiale s'au păstrat neschimbate: **b**arba > *barbă*, **v**inum > *vin*, **bl**andus > *blând*, **br**anca > *brâncă* față de se**b**um > *seu*, ri**v**us > *râu*, sub[u]la > *sulă*, fa**br**um > *faur*, etc. Exemple ca *loc*, *nostru*, cu *l* și *n* conservat, arată că aceste consonante aveau la începutul cuvintelor aceeași rostire ca *ll* și *nn* în poziție medială: *ca***ll**em > *cale* față de *mo***l**a > *moară*, a**nn**us > (dial.) *an*, față de *la***n**a > (dial.) *lână*. Mai mult decât atât. Consonanta *r*, la începutul cuvântului, s'a rostit — și

©BCU CLUJ

se rostește și azi în unele regiuni — cu vibrațiuni cu mult mai puternice decât în interior — în texte'e vechi se scrie cu ρρ — și influența lui asupra unui *e* și *i* următor este aceeași ca a unui *rr* latin: *rivus* > *râu*, *reus* > *rău*, ca *horrire* > *urî*, **arrecto* > *arăt*. Ceva analog s'a întâmplat mai târziu și cu *n* inițial, care, în anumite condiții, se rostește lung: *nnainte*, *nnalt*. (Cf. Al. Bogdan în « Jahresbericht » XI, 200—201). Probabil că și arom. *numir* alături de *umir* (cf. și *a numirea* « pe umer ») se explică din construcția *n umir* « în (pe) umăr » devenit *n numir*.

În ceea ce privește vocala *a*, vedem că, în poziție inițială, chiar neaccentuată, are soarta lui *a* accentuat, păstrându-se fără să treacă în *ă* (*amara* > *amară*, față de *barbatus* > *bărbat*) și devenind *î* în poziție nazală (*angústus* > *îngust*, ca *ángelus* > *înger*). E. Gamillscheg a constatat chiar că, în unele părți ale Olteniei, *a* inițial proton « are un accent secundar și e despărțit de consonanta următoare printr'o pauză a răsuflării: *à-cú* 'acum', *à-ștépt* » (*Oltenische Mundarten*, p. 10).

Consonantele finale latine (exceptând câteva cazuri în monosilabe, cf. Meyer-Lübke, *Mitteilungen*, p. 14) amuțesc toate: *lupum* > *lupu*, *lupus* > *lupu*, *nomen* > *nume*, *laudant* > *laudă*, *est* > *e*, *ad* > *a*, *die* > *zi*, *soror* > *soru*, etc., desăvârșindu-se astfel o tendință care exista, probabil, și în latinește.

În unele dialecte germane (d. ex. în Tirol) consonantele fonice la începutul cuvintelor devin afonice (*pitte*, *tumm* în loc de *bitte*, *dumm*); la noi, dimpotrivă, fonicele s'au păstrat în poziție inițială, pe când cele ajunse finale pe teren românesc, se rostesc numai la început cu voce și sfârșesc prin a se pronunța afonic: *nod* se rostește *nodt*, *rog* se rostește *roge*, *orz* se rostește *orzs*, etc. (Cf. și șovăiri de rostire ca *ovăz* și *ovăs*).

Dacă fenomenele discutate până acum se întâlnesc și în alte limbi, ceva specific românesc — cel puțin în ceea ce privește măsura în care s'a întâmplat — este **afonizarea vocalelor** finale. Rostirea acestor sunete, în special a lui *i* afonizat, alcătuește una din cele mai mari dificultăți pentru străinii care vor să ne învețe limba. Un francez, vorbind românește, rostește pe *ieri* cu același sunet final ca pe *hier* francez.

Fenomenul a fost studiat mai întâiu de Weigand, care s'a ocupat

©BCU CLUJ

în repetite rânduri de «vocalele șoptite». Cercetările pe teren ale celor doi anchetori ai Atlasului Linguistic pregătit de Muzeul Limbii Române au dat în privința aceasta un material extrem de bogat și interesant. Atât S. Pop cât și E. Petrovici au constatat în multe puncte la numeroase subiecte anchetate, o scădere atât de bruscă a energiei de articulare spre sfârșitul cuvântului, încât silabe întregi, urmând după cea tonică, se rostesc afonizate [1]).

Până când chestiunea va putea fi studiată pe baza datelor nouă, pe care le va da Atlasul, aș vrea să fac aici câteva observații provizorii.

Mai întâiu e interesantă observația că *i* afonizat a dispărut la Istroromâni, care sau îl omit cu totul, chiar când el servește ca instrument gramatical al pluralului (*bur* = «bun» și «buni»), sau restitue valoarea lui anterioară de *i* plenison și fonic, când acest *i* este terminația persoanei 2 din indicativul prezent: *mori*. În această pierdere a unuia din cele mai caracteristice sunete ale limbii noastre în dialectul istroromân, s'ar putea recunoaște marea influență ce au avut-o asupra acestui dialect limbile înconjurătoare și obișnuința de a vorbi, ca a doua limbă, croățește, unde nu există vocale afonizate. Poate nu e o simplă întâmplare că și în celălalt dialect român covârșit de influențe străine, în cel meglenit, observăm același fenomen al dispariției totale (și ca dezinență) a lui *i* final afonizat: *rup* («(eu) rup» și «(tu) rupi»), *ficior* (sing. și plur.) etc., cf. Th. Capidan, *Meglenoromânii* I, § 34.

În DR. II, 39—40 am explicat menținerea lui *i* final în istror. *mori* (pers. 2 a indicativului prezent) în opoziție cu pierderea lui în *mor* (pers. 2 a imperativului) ca rezultatul trebuinței de a distinge persoana 1 de persoana 2 în indicativ, trebuință care nu exista la imperativ, unde nu se întrebuințează forma omonimă la persoana întâi.

Cauza ar putea fi și alta, anume masarea energiei în partea dela început a cuvântului rostit cu ton ridicat la imperativ și, ca urmare, scăderea acestei energii la sfârșitul cuvântului. Aceasta (cf. și imperativele latine: *duc*, *fac*, *fer*) pare a fi cazul pierderii lui *ă* final în imperative ca *las'*, *vin'*, *ad'*, *cat'*, în loc de *lasă*, *vină*, etc.

[1]) În alte regiuni, dimpotrivă, *u* și *i* se rostesc cu voce și plenison în poziție finală (în cuvinte masculine n e a r t i c u l a t e).

©BCU CLUJ

Instructiv e mai ales *pas* (în *pas de mai spune ceva*, la Istroromâni: *pâs* « du-te ») față de *pasă-mi-te*. Tot așa în adverbe întrebuințate în propoziții poruncitoare, ca *afar'*, *îndat' de grab'*, etc. Despre un *-ă* final rostit afonizat sau chiar amuțit cu totul în asemenea cuvinte la Istroromâni *(scol! rât!)* cf. *Studii Istroromâne* II, § 26, iar la Fărșeroți *(acas, alas*, dar și *loar* = luară, etc.) cf. Th. Capidan, *Fărșeroții*, p. 178. După cât îmi comunică anchetatorii Atlasului, asemenea afonizare — după care poate urma chiar o amuțire totală — a lui *-ă* final se întâlnește pe alocuri și în substantive de felul lui *cas* (în loc de *casă)*.

Căci e sigur că nu numai cele două vocale extreme, *i* și *u*, au fost afonizate la sfârșitul cuvintelor, ci și celelalte vocale. Cred că în *încoaci* (alături de *încoace*), *aici*, *atunci* (alături de mai vechile *aice*, *atunce*; la Aromâni numai *auațe*, *atunțea*, etc.) nu avem a face cu o prefacere « regulată » a lui *-e* final în *-i*, precum se admite în general și precum ne face să credem imaginea scrisă, ci cu afonizarea lui *e* final, ca în *tin'*, *min'*, *bin'*, *iut'*, care se aud adesea în loc de *tine*, *bine*, *mine*, *iute* și pe care le scriem sau cu apostrof, având impresia că vocala dela sfârșit a dispărut, sau cu *i*, ca în *atunci*, *nimeni*, *poimâni* (în Moldova), așezându-le în categoria cuvintelor cu *i* final afonic. Probabil că și această afonizare stă în legătură cu intonația mai mare a acestor cuvinte în fraze la origine poruncitoare[1]). Astfel am observat în Brașov (unde se rostește regulat *pace)*, pronunțarea *pač* în propoziția poruncitoare: *lasă-mă'n pač*. Această pronunțare am auzit-o și pe scenă, în gura Marioarei Ventura. S'ar putea deci ca și imperativul *plângi*, față de *plânge-mă* (unde *e* nu mai e final), să se fi născut pe cale fonetică, iar nu ca o formă analogă după persoana 2 din conjunctiv sau după imperativele de conj. IV.

---

[1]) Că afonizarea aceasta poate atinge silabe finale întregi, ducând la amuțirea lor, dovedesc cazuri de imperative de felul lui *păzea, ferea* din *păzește, ferește* (în toate dialectele) sau vocative ca *Ioa, Gheo*, în loc de *Ioane, Gheorghe* în diferite regiuni ale teritoriului dacoromân. Ne putem chiar întreba dacă dispariția lui *-re* în forma negativă a imperativelor: *nu cânta, nu dormi*, din *nu cântare, nu dormire* nu se poate explica tot astfel, fiind una din cauzele (alături de dispariția lui *-re* prin haplologie în *cântare-reaș > cântare-aș)* care au promovat generalizarea, destul de târzie, a formei scurte de infinitiv.

©BCU CLUJ

Aceste afonizări ale vocalelor finale, amuțite mai apoi în mare parte, au avut urmări importante asupra structurii limbii române. Ajunge să menționăm câteva:

Prin faptul că *i* și *u* nu și-au pierdut fonia după consonantă + *r* sau *l* (asupra cauzelor acestui fenomen cf. A. Procopovici DR. IV, 28—29) s'au născut în declinare și conjugare categorii nouă de cuvinte: *socru–socri*, *umblu–umbli* față de *lup–lupi*, *adun–aduni*. În regiunile care contrag pe *ii* în *i*, fonia lui *i* final devine un diacriticon pentru formele articulate ale masculinelor la plural: *lupi* (cu *i* plenison, din *lupii)* față de *lup*.

Interesant e cazul lui *i* afonizat după *ț* și *ș*. E. Herzog a constatat în baza unor experiențe făcute asupra rostirii mele, că după aceste două consonante n'a rămas nici un fonem, ci numai o urmă indirectă: *ț* și *ș* se articulează la locul lui *i*. Această articulare e însă suficientă ca să se distingă, din punct de vedere acustic, singularul de plural sau persoana 1 de persoana 2 în cazuri ca *uriaș–uriași*, *hoț–hoți*, *îngroș–îngroși*, *înalț–înalți*, etc.

Urmarea cea mai gravă a avut-o afonizarea vocalelor finale în privință prozodică. Pierzând vocea, aceste vocale au pierdut și posibilitatea de a forma silabe și chiar au amuțit cu totul. Astfel vedem că, spre deosebire de italiană, limba română are un număr foarte mare de cuvinte terminate în consonante. Într'adevăr — exceptând cuvintele de tipul lui *frate* și *codru*, nu prea numeroase — masculinele românești (în forma nearticulată) se termină la singular în consonantă: *lup*, *bun* și la plural în *i* afonizat: *lupi*, *buni*; tot astfel, în afară de pers. 3 și uneori și 6 *(laudă*, *face*, *auzi*, *tăcuseră)* verbele românești se termină în consonantă *laud*, *lăudăm*, *făceam*, *tăcusem)* sau în *i* afonizat *(lauzi*, *făcuserăți)*. Tot spre deosebire de cele mai multe limbi romanice, o mulțime de substantive, adjective și forme verbale devin oxitoane în românește, dând naștere la analogii ca cele arătate în DR. II, 41.

În ceea ce privește poziția intervocalică, vedem mai întâiu că, spre deosebire de cele mai multe limbi romanice de vest, limba română nu cunoaște fonizarea consonantelor afonice între vocale: *răpă*, *scroafă*, *toată*, *casă*, etc. De asemenea nu cunoaște spirantizarea ocluzivelor fonice: *cadă*, *tragă*, etc. Influența poziției intervocalice se manifestă la noi prin rotacizarea lui *l* și, dialectal,

©BCU CLUJ

a lui *n* simplu, și prin vocalizarea (cu amuțire ulterioară) a lui *b*, *v*, și *l* (în grupul *élla) : sebum* > *seu*, *vivus* > *viu*, *stella* > *stea[uă]*, precum și a lui *b* urmat de *l*, *r*, uneori a lui *m* urmat de *n* și (în latina vulgară) a lui *g* urmat de *m : sub[u]la* > *suulă* > *sulă*, *fabrum* > *faur(u)*, *scamnum* > *scaun(u)*, *fragmento* > *fraumento* > *frământ*.

Tot atât de caracteristice ca vocalele afonizate — și tot atât de anevoioase de învățat pentru străini [1]) — sunt în românește **vocalele eterorganice.** Ele sunt considerate în deobște ca sunetele care alcătuesc cea mai caracteristică particularitate [2]) a limbii române. Unii le atribue elementului autohton [3]).

Despre natura acestor sunete nu suntem încă bine lămuriți. Cei mai mulți linguiști români deosebesc două vocale, numite de obiceiu « obscure », pe *ă* și pe *â* (scris la începutul cuvintelor *î)*, pe care le consideră ca un fel de variațiuni ale lui *o* și *u*. Astfel Philippide le definește: « *ă* este un *o* la care lipsește rotunzirea buzelor, *î* este un *u* la care lipsește rotunzirea buzelor. Atâta trebue, ca să prefaci pe *o*, *u* în *ă*, *î :* să pui limba în poziția lui *o*, *u*, iar buzele

[1]) Chiar când ei au în limba lor sunete asemănătoare. Astfel Bulgarii redau adesea pe *ă* prin *a* (cf. Th. Capidan, DR. III, 180), iar Sașii din Ardeal înlocuesc pe *ă* și *â* prin *o*, *u* după labiale și prin *e*, *i* după alte consonante. Fenomenul acesta de incadrare a sunetului străin în sistemul propriu fonetic, nu după asemănarea acustică, ci după alte criterii, e cunoscut și din alte limbi: « le nombre des unités phonologiques d'une catégorie donnée est identique et dans la langue de l'individu qui perçoit et dans celle du sujet parlant, et, néanmoins, la perception du groupe phonique en cause est fautive. . . ». Polivanov, *Travaux* IV, 89. Remarcabil e cazul invers: redarea lui *a* în împrumuturi din croățește prin *ă*, chiar subt accent, e ceva obișnuit la Istroromâni (cf. *Studii Istroromâne* II, § 5).

[2]) Un *ă* se găsește totuși și în alte limbi. Dintre limbile romanice, îl au Portughezii și unele dialecte italiene meridionale, precum și nord-italiene (l-am auzit la Canavezi), dar până nu vom avea o descriere exactă a acestor sunete, nu putem ști dacă ele se aseamănă cu ale noastre numai ca impresie acustică sau și prin articulația lor. Cât despre *ă* bulgăresc și albanez, se pare că numai cel din urmă e articulat la fel cu cel românesc. Un *â* se găsește la Turci și la Ruși, deși *y* rusesc eu îl aud mai mult ca diftong.

[3]) Despre chestiunea aceasta vezi bibliografia la Th. Capidan, DR. III, 162—165. E. Gamillscheg, *Zeitschr. f. rom. Phil.* XLVIII, 480, crede că *ă* și *â* sunt urme ale populației autohtone și că trecerea lui *a* în *ă* în Bulgaria de Est se datorește substratului românesc.

©BCU CLUJ

să le lași în stare indiferentă» *(Originea Românilor* II, 4). Radu Sbiera, care a publicat simultan în românește (« Convorbiri Literare » XXXVIII – 1904, p. 390 ș. u. și 485 ș. u.) și în nemțește (« Zeitschrift f. rom. Phil. ») un studiu despre *Fiziologia vocalelor românești* ă *și* î, crede că aceste două vocale nu sunt decât un fel de *ö* și *ü* inversate: « Vocala românească *î*... se naște împreunând articulațiunea labială a lui *i* cu articulațiunea lingvală a lui *u*, corespunde deci într'adevăr cu *ü*, care, invers, reclamă articulațiunea lingvală a lui *i* și articulațiunea labială a lui *u*... Să păstrăm... poziținea buzelor a lui *e* neschimbată și să aducem... limba în poziținea ca la *o*... Acest sunet nou... este românescul *ă*». (« Conv. Lit. » XXXVIII – 1904, p. 487, 491). H. Tiktin *(Elementarbuch*, p. 14) crede de asemenea că *ă* se articulează prin ridicarea părții posterioare a limbii spre vălul palatului pe când buzele rămân pasive, și că *â* e un *ă* mai închis. În recentul său *Curs de Fonetică generală* (Buc. 1930, p. 40) Al. Rosetti vorbește numai în treacăt de aceste vocale, considerând pe *ă* și *â*, împreună cu *o* și *u*, ca vocale *posterioare* sau *postpalatale*, spre deosebire de *e* și *i*, care sunt vocale *anterioare* sau *prepalatale* și de *a*, care e vocală *neutră*[1]). Deosebirea între *o* și *u* pe de o parte și *ă* și *â* pe de altă parte, se pare că o atribue gradului de închidere, căci reproduce următoarea măsurătoare după I. Popovici: *a* = 15 mm.; *e* = 12 mm.; *ă* = 11 mm.; *i* = 10 mm.; *â* = 6 mm.

Fonetiștii străini au dat prea puțină atenție vocalelor românești *ă* și *â*. Între cei care s'au ocupat mai de aproape de limba română, G. Weigand considera aceste două vocale tot ca niște variațiuni ale lui *o* și *u*, dar el a fost cel dintâiu care a recunoscut, că în afară de *ă* și *â* din limba literară, există, în diferite regiuni locuite de Români seria întreagă vocalică rostită cu acel registru special pe care el îl atribue unei articulații laringale, o numește « gedeckte Kehllaute » și o însemnează foneticește cu un cerculeț de desubtul vocalelor, deci *i̯*, *e̯*, *a̯*, *o̯*, *u̯*. În ceea ce privește în special pe *e̯*, el distinge două feluri, după cum la baza acestui sunet se găsește un

[1]) Totuși în tabloul aranjat în formă de triunghiu la pag. 41, *ă* și *a* sunt numite vocale « anterioare » iar între cele « postpalatale » se dau numai *ò*, *ó*, *u* și *î*; cu privire la gradul de închidere, *ă* ocupă un loc intermediar între *a* și *ò*.

©BCU CLUJ

e mediu sau un *e* deschis (cf. cu deosebire « Jahresbericht » III, 207 și *Linguistischer Atlas*, 2—3).

E sigur că *ă* și *â* se rostesc cu buzele nerotunjite — n'avem decât să pronunțăm înaintea oglinzii unul după altul *o–ă* și *u–â*, ca să vedem că buzele, din țuguiate ce erau la *o* și *u*, se lățesc la *ă* și *â* — dar nu credem, cu Philippide și Sbiera, că această rostire ar fi, din punct de vedere fonetic, condițiunea esențială pentru articularea lor. E de asemenea sigur că *â* este mai închis decât *ă*, dar nu credem, cu Rosetti, că închiderea este elementul distinctiv al acestor două vocale față de seria celorlalte vocale. De asemenea nu credem, ca Weigand, că la articularea lui *ă* și *â* laringele ar avea un rol decisiv, nici, ca toți cercetătorii pomeniți, că *ă* ar avea la bază un *o*, iar *â* un *u*.

Ceea ce reținem din expunerile lui Weigand, ca achiziție nouă și sigură, este că, în afară de *ă* și *â* din limba literară, întâlnim în diferite regiuni românești o serie întreagă de vocale care au acel timbru special ce caracterizează aceste două sunete. Rostirea literară a lui *ă* și *â* este de fapt rezultatul unei « standardizări », a unei restrângeri la două foneme distincte a unui număr mai mare de vocale. Chiar și cu privire la aceste două sunete standardizate, în graiul comun nu găsim totdeauna deosebirea clară, acustică și semantică, pe care o avem bunăoară între *rănesc* și *rânesc*, ci Românii din diferite regiuni aduc adesea în limba literară rostirea lor locală, ceea ce explică variante nu numai de ortografie, ci și de ortoepie ca *păsat–pâsat*, *păcăli–pâcăli*, *părău–pârău–pârâu*, *mănânc–mânânc*, *mănăstire–mânăstire*, *mângăiu–mângâiu*, *semăna–sămâna*, *sănătos–sânătos*, etc. Pe când însă în cazuri ca *pănă*, *întăiu*, Moldovenii rostesc de fapt, subt accent, un *ă*, față de *â (până*, *întâiu)* al Muntenilor, în rostiri dialectale ca *galbăn–galbân* (bunăoară la Brașov), avem a face cu un sunet intermediar, care poate fi interpretat și ca *ă* și ca *â*, nefiind de fapt nici una nici alta. E interesant chiar de a constata cum se comportă Românii din diferite regiuni, când « literarizează » rostirea lor dialectală: Bănățeanul, care rostește *ịutśĕ*, sau cei ce rostesc *sĕmn* (cu *ĕ* din *e* mediu), redau, în graiul mai îngrijit, pe *ĕ* al lor prin *e ;* Moldoveanul, care rostește pe *rece* sau *curea* cu un *ĕ* deschis, îl redă prin *ă* (de aci scrierile « patoazante »: *răce*, *curăle*). Să mai adăugăm că există și diftongi cu aceste vocale,

©BCU CLUJ

dintre care *ăă* este cel mai frecvent. El se aude (d. e. în *ovăăs)* mai ales la cei ce diftonghează și pe *e* și *o* accentuați *(buriete, duomn,* v. mai jos).

Tocmai fiindcă noi, Românii, ne-am deprins să reducem multiplele variante la două tipuri, a fost firesc ca străinii să observe mai bine aceste variante. Astfel Gamillscheg *(Oltenische Mundarten* §§, 9—10 și în special p. 31) deosebește două serii, seria *ă* și seria mai închisă *â*. Înnăuntrul fiecărei serii el distinge câte șase vocale, între pozițiile *i* și *u*. Un alt German, cu un auz foarte fin, R. Kuen, făcând studii dialectale în comuna Bran, abia găsea, la începutul anchetelor sale, destule semne diacritice ca să însemneze toate nuanțele de *ă* și *â* pe care le distingea în diferite combinații. Cu timpul însă — pe măsură ce urechea i se deprindea mai bine cu limba română (pe care o învățase din cărți) — a renunțat la cele mai multe semne diacritice, mulțumindu-se cu câteva « tipuri » mai caracteristice, în care se puteau subsuma toate variantele incidentale. Procesul ce s'a petrecut în mintea sa a fost cel firesc, al distingerii « fonemelor », proces care se petrece și în mintea subiectului vorbitor și la care nu poate renunța nici fonetistul.

Eu însumi mai am, în graiul meu, afară de fonemele *ă* (în *făcut, casă)* și *â* (în *fân, gât* și în diftongul *âi : câine)*, cum le rostesc de obiceiu Românii culți, un *î* — la a cărui bază e un *i* — în cuvinte ca *rîu, rîs*. Afară de aceea am ajuns să disting cu urechea un *ĕ* — la baza căruia e un *e* mediu — în rostirea Bănățenilor (d. ex. în *iutśĕ, foaiĕ)* — și un al doilea fel de *ĕ* — cu un *e* deschis la bază — în rostirea moldovenească a lui *rĕśe, curĕ* (= rece, cureà). Și cei doi anchetori ai Atlasului Linguistic au auzit aceleași sunete, cu câteva nuanțe în plus, în ceea ce privește gradul lor de deschidere.

Orice Român, pronunțând înaintea oglinzii, unele după altele, vocalele *o–ă* și *u–â* se poate convinge că buzele, din țuguiate ce erau la *o* și *u*, se lățesc când trecem la *ă* și *â*. Cu toate acestea este sigur că lipsa de rotunjire a buzelor nu este ceea ce dă timbrul special lui *ă* și *â*, ci, invers, *că la baza acestor sunete sunt numai vocale nerotunjite.*

Ceea ce produce acest registru special, este, după părerea mea faptul că limba nu acționează în dreptul cerului gurii acolo unde obicinuim să articulăm vocalele *a*, *e* și *i*, ci în alt loc, care, pentru

©BCU CLUJ

ă și *â*, este mai nainte decât pentru *a*, iar pentru *ĕ* și *î* mai înapoi decât pentru *e* și *i*. Această deplasare a vocalei *a* și a preparatalelor *e* și *i* în regiunea palatală, dă limbii și canalului oral o formă nouă, care produce registrul special de care am vorbit. Avem deci a face cu aceeași articulare, care caracterizează consonanta *ș (j)*. De fapt, când rostesc, unele după altele, vocalele *e* și *ă* sau *i* și *â*, limba mea face aceeași mișcare ca atunci când rostesc, una după altele, consonanta *s* și *ș*. Cum la rostirea vocalelor orice mișcare a limbii se resimte și în tiroid (legat prin mușchi de rădăcina limbii), dacă pun degetul pe « mărul lui Adam » simt clar cum acesta se coboară când trec dela rostirea *e* la rostirea *ă* sau dela *i* la *â*. Această coborîre a semnalat-o și Weigand crezând că ea e însăși cauza registrului special al seriei de vocale numite de el « laringale » (« Kehllaute »). El n'a ținut însă seamă de un lucru elementar: o coborîre sau o ridicare, fiind o mișcare dela un punct la altul, e ceva relativ, nu absolut: laringele coboară când trec dela *e* la *ă*, dar se ridică când trec, invers, dela *ă* la *e*. Prin urmare mișcarea laringelui în t o v ă r ă ș e ș t e, nu c a u z e a z ă rostirea acestor sunete.

Dacă imaginea grafică cea mai simplă a vocalelor principale este:

	1	2	3
I	u		i
II	o		e
III		a	

în care 1 arată articularea în părțile dinapoi (velare) și 3 în cele dinainte (prepalatale) ale gurii, iar coborîrea dela I spre III indică gradul de deschidere, atunci cele cinci feluri de *ă* și *â* pe care le rostesc sau pe care le distinge urechea mea în rostirea altor Români se prezintă în mod schematic astfel:

	1	2		3
I	u		â î	i
II	o		ă ĕ	e
III	ǫ		ę̆	ę
IV		a		

În acest tablou seria vocalelor de care ne ocupăm apare între rubricele verticale 2 și 3, corespunzând regiunii palatale: *ĕ* se arti-

©BCU CLUJ

culează ceva mai înainte în gură decât *ă* (în care se preface adesea); pe de altă parte *ă* este mai deschis decât *â* (în care se schimbă adesea în poziție accentuată). Această deosebire între *ă* și *ĕ* se poate asemăna cu deosebirea greu de perceput din punct de vedere acustic între *k'* și *t'*, sunete care se confundă adesea; ca *a* față de *ă* este *k* față de *k'* un sunet deplasat în spre înainte, în regiunea palatală; ca *t'* față de *t* este *ĕ* față de *e* un sunet cu articulație deplasată în spre înapoi, în regiunea palatală. În ceea ce privește deosebirea între *e* și *ă*, ea se poate urmări și cu simțul tactil, punând degetul pe laringe; aceeași experiență nu ne deslușește însă asupra mișcării limbii când trecem dela articulația *a* la cea a lui *ă*. În schimb, din palatogramele publicate de I. Popovici vedem că *ă* se articulează între *a* și *e* (*Fiziologia vocalelor românești* ă și î, p. 16). Deplasarea articulației în spre înapoi dela *e* la *ă* e confirmată de experiențele lui I. Popovici (*op. cit.*, 27), care măsurând cu o ampulă distanța locului de articulare, l-a găsit, pentru *ă* și *â*, la o distanță de vreo 30 mm. dela muchea dinților și cu 5—6 mm. mai înapoi decât la *e* și *i*.

De sigur că rezultatele la care a ajuns fonetica experimentală, când e vorba să se precizeze articularea complexă a vocalelor, sunt încă neîndestulătoare. Și tot atât de sigur e că nici simțurile noastre: ochiul, urechea și nervii sensibili ai gurii, nu ne permit să cunoaștem decât foarte puțin. Când însă cele două feluri de observație se confirmă reciproc și se întregesc, ca în cazul de față, sunt oarecare garanții că ne găsim pe drumul bun. Nu știu pe ce și-a bazat Gamillscheg (op. cit.) observațiile, că în românește *ă* și *â* pot avea la bază și un *o* și *u*. S'ar putea însă ca speculații abstracte sau considerații etimologice să fi contribuit la completarea celor două serii de *ă* și *â* pentru toate stadiile dela *i* până la *u*, corespunzând — după Gamillscheg — locurilor unde se articulează consonantele *s*, *ș*, *t*, *k*, *q(a)* și *q(u)*. În orice caz, când lucrăm fără aparate, ne e mai ușor nouă Românilor, care avem în limba maternă aceste sunete și suntem mai ușor în stare să reproducem variantele ce ne lipsesc, să le localizăm și cu ajutorul nervilor sensitivi ai gurii, decât străinului, care trebue să se bizue numai pe ochiu și pe auz.

Căutând, între numirile ce s'au dat până acum vocalelor de tipul *ă–â*, un termen scurt, care să țină cât de cât seamă și de ceea ce

©BCU CLUJ

este esențial din punct de vedere al articulației lor, m'am oprit la numirea de v o c a l e e t e r o r g a n i c e (spre deosebire de cele cu articulație o m o r g a n i c ă).

Dacă cercetăm acum, cum se potrivește aspectul fonetic al acestor vocale cu cel fonologic, constatăm mai întâiu un fapt, care nu poate fi o simplă întâmplare: cazurile în care vocalele eterorganice provin dintr'un *o* sau *u* sunt extrem de rare; dimpotrivă, cazurile de prefacere a lui *a* și *e* în *ă* și a lui *ă* și *i* în *â* sunt foarte dese.

În ceea ce privește în special regiunea palatală, vedem că o consonantă precedentă palatală influențează seria vocalelor, fie că schimbă bunăoară, printr'o tendință de diferențiare, pe *ă* în *e* *(foaiă, ploaiă, părechiă > foaie, ploaie, păreche)*, sau, dimpotrivă, preface, printr'o tendință de acomodare, pe *e* în *ă* *(foaie, ploaie, păreche* devenit, în timpuri mai nouă și în anumite regiuni, *foaiĕ, ploaiĕ, părechiĕ)*. Este probabil că și trecerea lui *e* în *ĕ* (și apoi în *ă)*, după *ș* și *j*, în cele mai multe regiuni locuite de Români, se datorește unei acomodări de articulație. Același lucru cred că s'a întâmplat cu prefacerea lui *e* în *ă* și a lui *i* (în *î* și apoi) în *â* după *r̆*. Spre a putea pronunța un *r* cu vârful limbii — ca în românește — acest vârf trebue făcut cât mai elastic prin contracțiunea spre îndărăt a mușchilor (cf. O. Jespersen, *Lehrbuch der Phonetik* [2], p. 138). Retragerea aceasta a mușchilor spre partea mijlocie a limbii va fi cu atât mai pronunțată cu cât căutăm să facem mai mare elasticitatea ce voim s'o dăm vârfului, deci cu cât voim să-l facem mai capabil să vibreze mai des. Poziția aceasta — pe care limba o ia numai în acest caz special — poate atrage după sine o deplasare înapoi a vocalelor din rubrica 3 a schemei de mai sus, astfel încât *rivus* să devină *rîu* (și mai târziu *râu)*, *currendo > currind > cur(r)înd* (mai târziu *curând) ; reus > rău* (probabil, printr'un stadiu anterior: *rĕu)*, și, în vremuri mai nouă, *rȩle > rĕle* (în Moldova). De sigur că nu e o simplă întâmplare că în rostirea mea vocala *î* se găsește tocmai după *r* inițial: *rîs* (dar *bătrân)*.

Poziția nasală dă, pentru vocala *o* accentuată, același rezultat ca lipsa de accent: *bonus > bun, comparo > cumpăr ; latro > latru, occidere > ucide.* La *a*, această închidere apare ca o «deplasare»: *remaneo > rămăn* (mai târziu *rămân)*, *campus > cîmp* (mai târziu *câmp) ; casa > casă, barbatus > bărbat.*

©BCU CLUJ

Deosebit de interesantă e în privința aceasta soarta lui *e*. Și el se închide în poziția nasală: *bene* > *bine*. În poziție neaccentuată avem trei rezultate, fără ca gramatica istorică a limbii române să fi izbutit până acuma să lămurească repartiția complicată (și variind după regiuni) a acestor rezultate. Din *galbenus* sau *fraxinus* avem *galben*, *frasen*, cu menținerea lui *e*, sau *galbin*, *frasin*, cu închiderea lui (ca subt accent în poziție nasală) sau *galbăn*, *frasăn* (chiar *galbân*, *frasân*), cu prefacerea lui *e* în *ă*.

Se pare că dela începutul limbii române a existat o tendință de a preface pe *e* neaccentuat în *i*, ca în *anima* > *inimă*, *minciună*, etc., tendință mai pronunțată în dialectul meglenit, mai puțin desvoltată, dar totuși destul de accentuată, la Aromâni și prin Moldova (cf. A. Procopovici, DR. II, 181 ș. u.). Ea n'a ajuns să se desvolte deplin, având să lupte cu un fel de rezistență a subiectelor vorbitoare.

Alături de această tendință, există, precum vom vedea mai târziu, și a doua — negeneralizată nici ea și nedevenită colectivă — de a preface pe *e* neaccentuat — indiferent (la origine) de sunetul precedent și de poziția următoare (« tare » sau « moale ») — în *ă* (prin stadiul intermediar *ĕ*). Această tendință s'a manifestat într'un număr destul de însemnat de cuvinte, pe când în alte cazuri, și mai numeroase, *e* s'a păstrat intact. Rezultatul este că în graiul comun există un număr mare de cuvinte cu *e* sau *i* sau *ă*, tolerate chiar în limba literară. Nici unui Român nu-i pare « urîtă » rostirea *sălbatic*, chiar dacă e deprins să rostească *sălbatec*, și invers; eu bunăoară, care rostec, ca în Ardeal și în Moldova, *sălbătăcie*, abia de un an încoace am observat că rostirea « mai literară » e *sălbătecie* sau *sălbăticie*, obicinuită în Muntenia (fără ca Muntenii pe care i-am întrebat să-mi fi putut spune, care e forma « mai corectă », cea cu *e* sau cea cu *i*).

Sfârșim acest capitol prin câteva observații asupra r o l u l u i f u n c ț i o n a l al vocalelor eterorganice.

Sunetele *ă* și *î* au intrat atât de mult în obicinuința noastră de rostire, încât au devenit un fel de vocale « vicarii ».

Ele sunt la noi vocalele « neutre » — ca « e mut » pentru Francezi — apărând în cazuri de « perplexitate » sau atunci când nu ne vine ceva în minte. În școală, profesorii își dau adesea toată silința

©BCU CLUJ

ca să desbere pe unii elevi de acel *ăă*. . ., cu care introduc de obiceiu răspunsul, când nu le vine prompt pe buze.

Tot prin adăugarea unui *â* se rostesc, în școlile primare, consonantele *(bâ, câ, dâ, fâ, gâ. . .)* ce nu pot fi pronunțate singure, fără un sprijin vocalic, întocmai cum ele se rostesc cu un «e mut» în școlile primare franceze.

Precum Francezul întrebuințează pe «e mut» ca să marcheze, în frază sau în cuvinte compuse, locul unde se sfârșește un cuvânt și unde începe altul, tot astfel adăugăm noi un *î* înainte de *l, mi, ți, și* și *s*, după pauză și când aceste cuvintele nu se pot lega în mod enclitic de sfârșitul vocalic al cuvântului precedent sau în mod proclitic de începutul vocalic al celui următor: *nu-s, l-am văzut*, dar *îs buni, îl văd, când îți spun*. Și în prepoziția și prefixul *în* (+ conson.) inițialul *î* e adăogat spre a da consistență silabei [1]). Tot spre a putea descompune compuse ca *optsprezece, altcine* sau *cumnat-to* în elementele constitutive, s'a născut rostirea *optâsprezece* (ca *vingtətrois* în rostirea incidentală a unor Francezi), *altăcine, cumnată-to*.

În DR. I, 86—87 am arătat cum interjecțiile imitative de felul lui *bz, fș, ps* primesc un *â* atunci când ele devin tulpine din care se derivă cuvinte incadrate în sistemul morfologic al limbii: *bâzâi, fâșâi, pâsâi*.

Tot un *â* a apărut la noi în cuvinte cu *r* și *l* silabic din împrumuturi de origine slavonă *(cârd, pâlc*, etc.), pe care noi nu le puteam rosti fără sprijin vocalic. Numai Istroromânii, deprinși să vorbească croățește, se pot dispensa de acest *â*.

Prin închiderea și deplasarea vocalelor s'a produs în sistemul fonetic al limbii române o perturbare cu răsunet puternic în morfologie. Cum însă această închidere sau deplasare este dependentă, precum văzurăm, de accent, vom vorbi despre ele când vom cerceta rolul accentului.

---

[1]) Adăogarea lui *î* în *îi*, datează din vremea când forma acestui pronume era *îl'*. Numai prin analogie *îl' face*, devenit *îi face*, în opoziție cu *nu-i face*, a atras după sine pe *îi bun*, în opoziție cu *nu-i bun*.

Ca la Dacoromâni găsim un asemenea *ă* (< *â*) în măsură mare la Istroromâni (cf. *Studii Istroromâne* II § 14, 16, 18).

©BCU CLUJ

Ca în cele mai multe limbi, un număr mare de perturbări în sistemul fonologic al limbii noastre, s'a produs prin tendința de acomodare sau diferențiare între două sunete învecinate.

Caracteristic pentru limba română este însă împrejurarea că această acomodare sau diferențiare se face foarte rar în sens progresiv și de obiceiu e **regresivă.** Avem, adevărat, și noi cazuri în care un sunet precedent modifică pe cel următor. În cele precedente am citat cazul lui *ă* > *e* precum și al lui *e* > *ă* și *i* > *î (â)* după anumite consonante. În grupuri consonantice avem înmuierea lui *l* după *c* și *g* precum și influența acestui *l'* asupra lui *a* și *u* următor *(chemi, înghit).*

Dar asemenea cazuri sunt adevărate rarități. De obiceiu acomodarea și diferențierea se întâmplă în sens regresiv, fie că avem a face cu sunete în imediată vecinătate sau cu influența unor sunete ce se găsesc în silaba următoare.

Pe când dar în multe limbi modificările de rostire se explică în mare parte prin principiul comodității, la noi impulsul principal al acestora e, dimpotrivă, graba de a articula sunetele următoare, care se preface aproape într'o obsesie, silind pe vorbitor să a n t i c i p e z e asupra articulației ce va avea să vină. Sincronismul între mișcările diferitelor părți ale organului articulator, atât de necesar spre a produce un sunet cu rostirea clară și exactă, nu e turburat la noi de o z ă b a v ă în executarea promptă a mișcărilor, ci de o p r e c i p i t a r e, care ne face să părăsim o articulare înainte de vreme.

Neogrecii bunăoară, având să rostească grupele consonantice *n* + *t* sau *m* + *p*, în loc să deschidă coardele vocale imediat după articularea lui *n* și *m*, spre a putea pronunța afonic pe *t* și *p* următor, zăbovesc mai mult decât trebue în poziția vocii, ceea ce are de urmare rostirea *nd* și *mb*. Aceeași acomodare progresivă a foniei se întâmplă cu grupele vocalice *ns*, *ls*, *rs* în rostirea germană, cu *z*, a unor neologisme de origine latină ca *Konsul*, *Impulsion*, *Universität*. Tot astfel Albanezii asimilează progresiv pe *rn* și *rl* în *rr*.

Dacă la Aromânii din Grecia sau din Albania găsim prefacerea lui *minte* în *minde*, a lui *mpiducl'at* în *mbiducl'at*, a lui *carne* în *carră* sau a lui *fičor-lu* în *fičorru*, sau dacă la Românii din Transilvania și Bucovina auzim rostiri ca *imenz*, *impulz*, *univerzitate*,

©BCU CLUJ

avem a face cu rostiri de împrumut, potrivnice spiritului limbii noastre.

În românește, dimpotrivă, asemenea omofonii s'au întâmplat prin acomodare în sens invers: fonia lui *b*, *d*, *g* următor se transpune atât de regulat asupra unui *s* precedent (*zbor*, *dezdăuna*, etc.), încât un Român numai cu greu izbutește să rostească un *s* afonic chiar în neologisme ca *asbest*, *jurisdicțiune*, *transgresiune* sau în numele *Desdemona*. Cazul invers, de acomodare a unei fonice față de afonica următoare îl avem bunăoară în *deșt* < *deg(e)t*, *văst* < *văzut* (despre care vezi mai jos) etc.

Chiar afonizarea consonantelor fonice dela sfârșitul cuvintelor și a vocalelor finale, de care s'a vorbit mai înainte, se explică printr'o deschidere prea timpurie a coardelor vocale, pregătindu-le înainte de vreme pentru poziția pe care o iau în pauză.

Spre a ilustra măsura mare în care un sunet următor influențează, în limba română, pe cel precedent — fie că avem a face cu cazuri de acomodare, diferențiare, substituire de sunete sau cu modificări de altă natură — nu e nevoe să dăm un tablou complet al legilor noastre fonologice. Câteva exemple ajung spre a învedera nu numai varietatea cazurilor, ci și repercusiunea puternică creată în sistemul fonologic și chiar morfologic al limbii.

În grupurile consonantice vedem cum velarele se prefac în labiale înaintea unui *t* sau *s* următor: *octo* > *opt*, *coxa* > *coapsă*. Acomodare omorganică avem în legătura nazalelor înainte de labiale și de velare: *îmbrac*, *dimpotrivă*, *îngrădesc*, *înțuiu*. Cazul invers, de rostirea unui *m* ca *n* înaintea unor consonante ca *s*, *č*, *d*, *c*, e mai rar: *cince* < *cimicem*, *înșel* < sl. *mušelŭ*, *(s)ăracandimine* < *săraca-mi de mine* (cf. I. Iordan, «Zeitschrift f. rom. Philologie» XLIX, 354), dialectal (prin jud. Muscel, după o comunicare a lui P. Coman) *ceancă* < *ziceam că*, *ancuțitu* < *adu-mi cuțitul*. Încă din epocă latină datează *tl* > *cl* (*vet(u)lus* > *veclus*), fenomen care se repetă și în românește (sl. *kotĭlŭ* > *cocli*, ung. *Betlen* > *Beclean*).

Pentru influența consonantei următoare asupra vocalei precedente ajunge să cităm alterarea vocalelor *a*, *e*, *o*, urmate de *n* și *m* + ocluz.: *campus* > *câmp*, *bene* > *bine*, *bonus* > *bun*.

©BCU CLUJ

Foarte numeroase sunt cazurile când o consonantă e alterată de vocala următoare:

Pentru ca *t* și *c* + *i̯* să se prefacă în *tš*, și *d* sau *g* + *i̯* în *(d)ž*, trebue să urmeze, subt accent, una din cele două vocale rostite cu buzele rotunjite, *o* sau *u*: *rogationem* > *rugăciune*, *petiolus* > *picior*, *deorsum* > *jos*, **giurus* > *jur*.

Un *a (ă)* următor pare a fi condiția pentru ca *ll* intervocalic să devină *u* (care mai apoi poate să dispară) și ca un *qu* și *gu* să dea *p* și *b*: *stella* > *stea(uă)*, *quator* > *patru*, *lingua* > *limbă*.

Un *e* sau un *i* următor influențează seria velarelor, iar în regiunile vestice ale teritoriului dacoromân și cele mai multe dentale: *cena* > *cină (tšină)*, *gingiva* > *gingie (džindžie)*; *t'indă*, *l'emn*, *biń*e.

Adâncă a fost și înrâurirea lui *ĕ* și *ī* latin subt accent asupra dentalelor precedente (afară de *n* și *r)* și, dialectal, și asupra labialelor, stabilindu-se astfel una din cele mai izbitoare deosebiri față de celelalte limbi romanice: *subtilis* > *subțire*, *deus* > *zeu*, *leporem* > *l'epure* (> *iepure)*, *sic* > *și*; *bene* > *ğine*, *pectus* > *k'ept*, *ferrum* > *h'er*, *vinum* > *yin*, *medius* > *ńez*.

Și mai distrugătoare (întru cât alterează și pe *n)* a fost influența unui *i̯* următor: *pretium* > *preț*, *brachium* > *braț*, *medium* > *miez*, *vinea* > *viń*e > *viie*, *caseus* > *caș*, *pastionem* > *pășune*, etc. Ilustrative pentru tendința limbii noastre de a articula cu un moment mai de grabă sunetul ce are să urmeze sunt cuvintele cu labiale + *i̯*. Acest *i̯* neputând atrage o rostire a labialelor în regiunea palatală, apare înaintea labialei: *habeat* > *aibă*, **cubium* > *cuib*.

Ceea ce constitue o deosebire esențială între limba română și limbile surori, este rolul mare pe care îl are asupra vocalei din silaba accentuată vocala din silaba următoare. Metafonia lui *e* și *o* înaintea unui *a (ă)* sau *e* din silaba următoare și repercusiunea acestei metafonii asupra morfologiei *(domn–doamnă*, *moară–mori*, *leg–leagă)* sunt prea cunoscute ca să fie nevoie să mai insistăm asupra lor. În DR. I, 380 ș. u. am căutat să demonstrez că influența unui *e* din silaba următoare se extinde și asupra altor vocale din silaba accentuată, încercând să explic astfel alături de *mâine*, *pâine* și forme ca *maire*,

©BCU CLUJ

minuine din textele noastre vechi [1]). Tot acolo (p. 389) am explicat printr'o asimilare față de *e* din silaba următoare pe *mene*, *cuvente* din limba veche, în loc de *mine*, *cuvinte*, asimilare ca și cea care apare în *pește* din mai vechiu *peaște* și ca în regionalul *barbat*, *pacat* în loc de *bărbat*, *păcat* (DR. II, 65 ș. u.).

Chiar la așa numitele «accidente generale» observăm că acțiunea regresivă a sunetelor următoare e neasemănat mai deasă decât cazul invers. Metateze de felul lui *pigritare* > *pregeta*, *risipi* > *siripi*; asimilări ca *džitše* < *dzitše*, *corona* > *cunună*, *serenus* > *senin*; disimilări parțiale ca în *mănunt* > *mărunt*, *turbure* > *tulbure* și totale, ca în *fănină* > *făină*, sunt cele pe care le putem constata mai adesea.

Un caz tipic de dependență de vocala silabei următoare este al «poziției moale», despre care va mai fi vorba în cele următoare.

Înainte de a sfârși acest capitol, aș vrea să mai stăruesc asupra unui caz de articulare precipitată în românește, care mi se pare că explică una din particularitățile cele mai deosebitoare ale limbii noastre. O întâmplare o ilustrează. Deunăzi veni la mine, să-mi ceară un subiect pentru o lucrare de licență, o elevă, săsoaică. Vorbea foarte bine românește. Totuși uneori avea ceva străin în pronunțarea ei, fără să-mi pot da seama ce anume alcătuia acest «accent», mai ales că rostea și pe *ă* și pe *â* ca un Român și pronunța bine de tot și pe *i* final afonic. M'am lămurit atunci, când, în cursul conversației, rosti întâmplător cuvântul *cinci*, pe care-l pronunța cu *i* accentuat oral.

Weigand a fost cel dintâiu care a observat nazalizarea vocalelor românești. De curând E. Petrovici a arătat, în documentata sa lucrare *De la nasalité en roumain* (Cluj, 1930) cum, atunci când după o vocală urmează o consonantă nazală, noi coborîm vălul palatului înainte de a termina articularea vocalei. Timbrul nazal, pe care îl primesc, din cauza aceasta, vocalele românești înainte de *n* și *m*, se cunoaște bine și din planșele acestei lucrări, care reproduc experiențele făcute cu aparate. Pe cum eu recunoscusem pe eleva mea că nu e Româncă după rostirea cuvântului *cinci*, tot astfel oricine poate recunoaște pe un Român când rostește cuvintele *une*

[1]) Prin părțile Aradului pluralul lui *tăt*, *tătă* (= tot, toată) e *tăț*, *tăit'e*.

©BCU CLUJ

seule femme în franțuzește. Îmi aduc aminte de o lecție de seminar la Paul Passy, acum treizeci și doi de ani. Expunând sistemul fonetic al limbii române, arătam — ceea ce știam dela Weigand — că vocalele noastre se nazalizează înaintea consonantelor nazale, adăugând: « în mod necesar ». Împotriva acestui adaos se ridică, bine înțeles, profesorul meu, care în limba lui era obicinuit să articuleze aceste sunete cu cel mai perfect sincronism și avea sau vocale nazale înainte de consonante orale, sau vocale orale înainte de consonante nazale.

Fenomene ca afonizarea vocalelor, deplasarea articulării vocalelor nerotunjite în spre regiunea palatală, coborîrea anticipată a vălului palatului când avea să urmeze o consonantă nazală și alte asemenea obicinuințe nouă de rostire au turburat mult echilibrul fonetic moștenit dela Romani și au dat o înfățișare particulară sistemului nostru de sunete.

În cele următoare voiu încerca să trec în revistă și alte **aspecte fonetice** ale limbii române, rezultate ale altor tendințe, mai greu de precizat decât tendințele generale constatate în cele precedente [1]).

1. **Apertura canalului oral** nu a dat, în general, naștere la contraste în limba română și deosebirea între d e s c h i s și î n c h i s n'a fost utilizată în scopuri funcționale. Legătura ce exista în latina populară — ca în atâtea alte limbi — între vocalele lungi și închise pe de o parte și între vocalele scurte și deschise pe de altă parte nu s'a făcut în românește, unde nu se cunosc — în limba literară — decât vocale medii. Se pare chiar că această ștergere a deosebirilor c a l i t a t i v e e foarte veche, căci în românește cuvintele cu *ǫ* (din lat. *ŏ)* și cele cu *ǫ* (din lat. *ō)* s'au desvoltat la fel *(dŏmnus, dŏmna* > *domn, doamnă*, ca *pōmum, pōma* > *pom, poamă)*, iar *ŭ* n'a fost confundat, ca în cele mai multe limbi romanice, cu *ō*, ci a dat, același rezultat ca *ū (fŭrca* > *furcă*, ca *fūmus* > *fum)*. Nici chiar *ĕ* nu apare diftongat după *n* și *r : naevus* > *neg*, ca *nigrus* > *negru ; rĕtro* > *(îndă)răt*, ca *rēus* > *rău*.

[1]) Am urmat în general împărțirea și terminologia lui N. Troubezkoy din *Travaux* IV, 96 ș. u., deosebindu-mă totuși în unele privințe — chiar esențiale — de el.

©BCU CLUJ

Adevărat că dialectal se găsesc și vocale deschise (mai rar închise), care au dat chiar naștere la unele alternanțe. Dar aceste deosebiri n'au pătruns în limba literară și ele sunt sau evoluții mai târzii, sau rostiri împrumutate dela străinii conlocuitori, deci neromânești ca origine. Astfel, diftongul *ea*, înainte de a ajunge, din cauza unui *e* următor, la rostirea literară *e*, s'a pronunțat — și se pronunță încă în multe părți — ca *ę: fęte, vęde*. Tot cu *ę* pronunță Moldovenii *urięși* (din *uriași)*, din cauza poziției moale următoare (și a palatalei precedente). Am arătat că, în unele regiuni, *ă* în cuvântul *cură(le)* are la bază un *ę* deschis. Dacă unii Ardeleni au rostiri ca *sęchereș* (< ung. *szekeres*, cu *e* deschis) sau zic *profęsor, diręctor*, aceasta se datorește influenței ungurești; tot astfel *ǫ* pentru *ă* și *â* accentuați, la Megleniți, e de origine bulgară.

În general vorbind, deosebiri calitative nu se fac în v o c a l i s m u l românesc, ceea ce atrage după sine nedistingerea între vocale deschise și închise, în limba germană, franceză sau italiană, când sunt vorbite de cei mai mulți Români.

În ceea ce privește c o n s o n a n t i s m u l, deosebirea între seriile ocluzive și fricative, există, firește, și în românește, dar ele n'au dat naștere la contraste cu urmări fonologice. Astfel, am relevat faptul că poziția intervocalică n'a dus la deschiderea ocluzivelor sau la vocalizarea fricativelor (afară de *v)* ca în alte limbi romanice: *ripa* > *râpă*, *cruda* > *crudă*. În seria dentalelor lipsesc fricativele *ϑ* și *ð*, iar în seria velarelor fricativa *γ*. Acolo, unde se întâlnesc, la Aromâni, ele sunt împrumuturi din grecește. Astfel toată seria fricativelor e redusă la *f–v*, *s–z*, *ș–j*, *h* (palatal și velar) și, dialectal, *y*.

Nu vom uita să relevăm și faptul negativ, că vocalele închise *i* și *u*, n'au produs metafonia vocalei accentuate din silaba precedentă, fenomen ce se observă în alte limbi și dialecte romanice.

2. În ceea ce privește c o n t r a s t e l e privitoare la **locul de articulație,** acestea sunt, firește, mai puțin izbitoare la vocale decât la consonante.

a) Totuși, v o c a l e l e p a l a t a l e *e* și *i* apar ca un grup deosebit atunci când alcătuesc «poziție moale». Fiindcă despre acestea va mai fi vorba în cele următoare, aici ne mulțumim să relevăm faptul, că uneori și consonantele muiate următoare produc

©BCU CLUJ

același efect asupra vocalei precedente accentuate ca și un *e* și *i* din silaba următoare. Aceasta, firește, numai în dialectul dacoromân, unde simțul pentru poziția moale s'a desvoltat mult — fără să ajungă însă la o precizie absolută — în conștiința linguistică. Astfel avem schimbarea lui *a* în *e* după palatală în *oier* (la Aromâni *uiar !)*, ca în *apropiere* (< *apropiare)*, fiindcă rostirea mai veche era cu *r* muiat la sfârșit. Tot astfel vedem că menținerea lui *e* după labiale se observă și atunci când urmează un *ŕ*, *l'* (> *ļ)* și *č : pipeŕ*, *meiu*, *fecior ; † feciu*, *fel(iu)*, *beciu*, *belciug*, *perciuni*, *Sâmedru* (< *Demetrius)*.

Cu privire la consonante, avem seriile: labiale, dentale, palatale și velare. Atunci când ele condiționează modificări de rostire, ca și atunci când sufer asemenea modificări, vedem că inovațiile ating seria întreagă, ceea ce e o dovadă că, din punct de vedere fonologic, aceste serii formează de fapt contraste. De remarcat este că bilabialele (între care și *m)* și labiodentalele formează o singură serie, a labialelor. Astfel un *e*, *i* următor produce palatalizarea lui *f* ca și a lui *p (h'er*, *k'ept)* și un *f* ca și un *p* influențează la fel pe *e* următor *(făt* ca și *păr)*. În ceea ce privește pe *n*, *l* și *r*, vedem că uneori ele se incadrează în seria « dentale », iar altădată, cel puțin *n* și *r* (în ceea ce privește palatalizarea lor înainte de *e* și *i* bunăoară), se deosebesc de *l*, care merge cu *t*, *d*, *s*.

3. Contrastele de colorit privesc plusul care, printr'o articulație simultană (labială, velară sau laringală), se adaugă la articulația pe care am cunoscut-o în cele precedente.

a) Coloritul labial, rotunjirea (țuguierea) buzelor, întovărășește regulat articularea (velară) a lui *o* și *u*. Ea lipsește la articularea vocalelor eterorganice. Vocalele prepalatale rostite cu țuguierea buzelor *(ö* și *ü)* sunt străine limbii noastre. În dialectul istroromân — și în unele regiuni dacoromâne — există și un *a* rostit cu rotunjirea buzelor (*å*), pe care unii cercetători îl identifică cu *o* deschis (*ǫ*).

Dintre consonante, numai *ș* și *j* se rostesc cu buzele mai mult sau mai puțin țuguiate.

b) Velarizarea o avem la *l* (*ł*), dar numai regional.

c) Mult mai importantă este coexistența unei articulări laringale (care la noi poate produce un sunet incadrat între consonante, pe *h* în *ham*, *hoț*, etc., sunet care lipsea în latina vulgară).

©BCU CLUJ

Putem ignora rolul așa numitului « spirit lin », care în românește e aproape inexistent. De asemenea și « aspirația » consonantelor, necunoscută limbii române. În schimb ne vom opri ceva mai mult la p l u s u l sau m i n u s u l vocii, de o importanță covârșitoare, mai ales pentru distincții lexicale : *cată–cadă–gată ; fată–fadă–vadă–vată*. Chiar în poziție finală, unde, în rostirea noastră, fonicele sfârșesc prin a se afoniza, se distinge *drac* de *drag*, căci precum vom vedea, limba și-a creat un corectiv spre a marca mai bine această deosebire. (Cu toate acestea, rime ca *vând : cuvânt* se găsesc chiar la poeții noștri cei mai îngrijiți).

De relevat ar fi mai ales trei lucruri în legătură cu **fonia**:

Mai întâiu că, precum am spus, nu toate consonantele afonice au, cel puțin în limba literară, corespondente fonice, și invers. Astfel, lui *h*, cu cele trei valori ale sale, nu-i corespund fonice, nici, bine înțeles, când este spirantă laringală (ca în *ham)*, dar nici când este spirantă velară (ca în *duh)* sau spirantă palatală (ca în *arhivă)*. Invers, lichidele și nazalele sunt totdeauna fonice; numai la sfârșitul cuvântului ele își pot pierde în parte fonia *(basm)*.

Nici gradul de fonie nu e egal de mare la toate consonantele fonice; influența ce o exercită asupra sunetelor precedente nu este aceeași. Astfel văzurăm că un *s* înainte de *b*, *d*, *g* devine fonic. Lucrul acesta se întâmplă în măsură cu mult mai mică înaintea sunetelor continue. Greutățile mari pe care le-a întâmpinat Academia Română la stabilirea regulei ortografice cu privire la scrierea cu *s* sau *z* în cuvinte ca *lesne*, *cismă*, *răslog*, *Israelit*, *isvod* se reduc la o șovăire ortoepică. În asemenea grupuri consonantice s'ar putea să avem a face cu fenomenul invers al celui observat la sfârșitul cuvintelor, anume că *s*, afonic la început, sfârșește prin a deveni fonic înainte de o spirantă fonică, că acomodarea vocii e deci numai parțială. O altă explicare vom încerca să dăm mai la vale. Oricare ar fi însă explicarea, Românul, nefiind deprins cu asemenea articulări la mijlocul cuvântului, a înglobat mai adesea atât pe *desmățat (dis + matia)*, cât și pe *smeu* (< sl. *zmej)*, fie în categoria *s*, fie în categoria *z*. Când *s* și *t* e urmat de *v*, este posibilă chiar o rostire *sv*, *tv*, cu un *s* sau *t* afonic și *v* fonic — cu o lipsă de acomodare cu totul excepțională în românește. În graiul meu bună-

©BCU CLUJ

oară lipsește rostirea *sfânt ;* pronunț sau *zv*, în verbul *zvânt (ex-vento)*, sau *sv*, în adjectivul *svânt* (așa cum îl scria Dosofteiu și alți scriitori vechi); tot astfel pronunț *jertvă*. În schimb se aude adesea, înainte de *v*, armonizarea lui *š* și chiar a lui *c*. Rostiri ca *jvarț* < germ. *Schwarz(er Kaffé)* și a lat. *qu* cu *gv* se aud adesea în gura unor Români.

În sfârșit e de observat că alternanțele originare între consonantele fonice și afonice s'au păstrat în general și după schimbările provenite din diferitele legi fonologice: cei ce rostesc *h'er*, sau *śer* (< *fier)*, pronunță mai adesea și *yerme* sau *źerme* (< *vierme)*. Totuși, în unele regiuni, unul din cele două sunete a progresat, pe când celălalt a rămas pe loc. Această progresare s'a întâmplat mai rar în cazul afonicelor, precum se poate observa în meglenitul *il'u* < *h'ilu* < *filius ;* mai des e cazul celălalt: *yiu* (< *vivus)* > *ǵiu*, deși *h'iu* (< *filius)* nu s'a desvoltat în *k'iu*. În deobște cunoscut e cazul pierderii elementului cluziv la *dz*, pe când el a rămas la *ts : mult–mulți*, dar *ud–uzi*.

4. Foarte variate pot fi c o n t r a s t e l e de natură **prozodică.** Nu vom vorbi despre a c c e n t u l m e l o d i c, care la noi nu există ca semn distinctiv al cuvintelor. Nu ne vom ocupa nici de c a d e n ț a r i t m i c ă, căre'a Meyer-Lübke *(Romanisch, Rumänisch, Albanesisch*, p. 8) îi atribue o importanță destul de mare; nici în sfârșit de s o n o r i t a t e, pentru care îndreptăm pe cititor la studiul lui A. Procopovici, *Principiul sonorității în economia limbii*, publicat în vol. IV al «Dacoromaniei», fiindcă ni se pare că în conștiința linguistică nu sunt lămurite contrastele, foarte subtile, la care au dat naștere. Abia în treacăt vom atinge, mai departe, contrastele provenite din m i ș c a r e (tempo), lento sau allegro.

a) În ceea ce privește **granița silabelor,** ar fi de relevat aversiunea limbii române pentru h i a t. Mijloacele de a evita hiatul sunt două: sau se intercalează între cele două vocale semiconsonanta *u̯* și mai ales *i̯*, marcându-se astfel granița silabică printr'o constricțiune, sau grupa de vocale bisilabă se rostește monosilab. În forme ca *oaie*, *cheie* etc., *i̯* s'a ivit după dispariția completă a lui *v* intervocalic din *ovem*, *clavem* (dar *aer* e mai des decât *aier*, *vuet* se întâlnește alături de *vuiet) ;* în *văduvă* < *vidua* vedem

©BCU CLUJ

pe *u̯* devenit chiar consonantă [1]). Pentru al doilea caz exemplele abundă. Alături de *aur*, *taur*, cu rostire bisilabă, avem șovăiri de rostire în *caut*, care în vorbirea îngrijită și în vers se pronunță cu hiat, iar în vorbirea curentă cu diftong. Tot astfel, cele mai multe neologisme cu grupe bisilabe de vocale, tind spre rostirea monosilabă: *teatru*, *mitralieră*, etc. Prepoziții ca *de* și *pe* formează în graiul obișnuit o singură silabă cu începutul vocalic al cuvântului următor: *de-odată*, *pe-atuncea* (dar *de unde*). Tot prin asemenea grupări într'o singură silabă se explică cele mai multe contracții vocalice, înainte de toate a lui *ă* + *a* în *a*: *cal*, *casa*, *pană*, *țară*.

La grupele consonantice vedem că poziția numită în gramatica franceză « entravée » și în gramatica germană « gedeckt » nu are în general influență asupra desvoltării sunetelor precedente: în *pĕctus* > *piept*, *ĕ* s'a diftongat întocmai ca în *fĕl* > *fiere*. Numai când această poziție era formată de o consonantă nazală, tratarea a fost deosebită, după cum mai urma sau nu o altă consonantă: *tĕmpus* > *timp* dar *tĕneo* > *țin*.

Vom vedea mai departe cum se grupează cuvintele neaccentuate în jurul cuvântului accentuat în propoziție. Aici am vrea să arătăm numai câteva cazuri de fonetică sintactică referitoare la asemenea elemente care formează o singură unitate cu cuvântul accentuat de care se lipesc.

În dialectul istroromân *ă* final din *până*, *către* nu se preface în, *ę* ca *ă* din *casă* (*căsę*), ci în *a*, ca *ă* din *făcut* (> *facut*) : *pira măre* « până mâne ». Același fenomen l-am întâlnit la un elev din jurul Aradului, care rostea (și scria chiar consecvent) *dupa mine* (ca *sacure*). Prepoziția noastră *pre* și auxiliarul *vreți* au pierdut pe *r* prin disimilare totală față de un *r* următor: *pre trepte* > *pe trepte*, *vreți trece* > *veți trece* (apoi, prin generalizare, și *pe masă*, *veți face*) ca *pretrec* > *petrec*. Chiar deosebirea între *pe* și *pă* se explică prin influența poziției moale din cuvântul următor. Înainte de a se generaliza în unele regiuni forma *pe* și în altele *pă*, s'a zis, probabil, *pă masă* dar *pe mese*. Și forma *me* în unele texte vechi (de ex. în

[1]) E posibil ca și proteza lui *i̯* și *u̯* înaintea unui *e* (ca la Slavi) și *o* inițial să se fi ivit tot spre evitarea hiatului născut prin fonetică sintactică. Pe *u̯* Ungurii îl aud ca *v* (bilabial): *vove* « ouă » (precum, invers, noi redăm prin *u̯* un *v* unguresc în *vágás* > *u̯ăgaș* > *ogaș*).

©BCU CLUJ

Codicele Voronețean) nu e, credem, o dovadă că pe vremea acelor texte *e* nu se prefăcuse încă în *ă*, ci o probă că aceeași deosebire ca între *pe* și *pă* se făcea odinioară între *me* (în *me vede)* și *mă (să mă vază)*. Faptul că se zice *s'a dus* (ca *dac'a fost)* și în regiunile în care reflexivul se rostește azi *se*, dovedește că rostirea lui mai veche era *să*. E foarte probabil că deosebirea între *să* și *se* era dictată la origine de vocala din prima silabă a cuvântului următor: se zicea *se vede* fiindcă urma poziție moale, dar *să vadă* fiindcă urma poziție tare. Printr'o interpretare ulterioară, din exemple ca cele arătate, s'a scos o regulă nouă: *se* pentru pronumele reflexiv și *să* pentru conjuncție. Un motiv de ordin fonetic pentru un tratament deosebit al lat. *sĭ* și *sē* nu există. Cum poziția tare sau moale determină și după dentale uneori apariția unui *ă* sau *e (tânăr–tineri)* și tot astfel după *cons.* + *r (crăp–crepe)*, tot prin influența unei vocale palatale din cuvântul următor trebue explicat *e* în locul lui *ă* mai vechiu, în *ne (vede)* < *nă*, *le (crede)* < *lă*, *câte (fete)* < *câtă*, *către (tine)* < *cătră*, a căror repartiție în timp și spațiu e cu totul diferită: o formă *câtă* nu e atestată; *ne* și *le* sunt formele noastre actuale (alături de *vă)* și cele întrebuințate de Istroromâni, pe când *nă* și *lă* sunt cele obicinuite în vechile noastre texte și în dialectele suddunărene; *cătră* e și azi forma uzuală în Moldova și Ardeal, pe când *către* e muntenesc și literar.

b) În ceea ce privește **cantitatea,** observăm că evoluția limbii a dus la un singur fel de consonante. Din cauza obicinuinței de a nu distinge consonantele lungi (geminate) de cele scurte (simple) în limba sa, Românul nu le distinge de obiceiu nici când vorbește alte limbi. Odinioară însă unele consonante trebue să se fi rostit lungi și la noi, ceea ce se cunoaște din deosebirile în desvoltarea lor sau a sunetelor precedente: *annus* > *an* s'a desvoltat altfel decât *angelus* > *înger* sau decât *lana* > dial. *lâră*, iar *anni* > regional *añi* > *ai*, altfel decât *boni* > *buni ; mola* > *moară* a avut altă desvoltare decât *stella* > *stea(uă)* și *caballus* > *cal*. Și *v* și *b* când erau lungi par a se fi păstrat între vocale, pe când simpli au amuțit: **gibbula* > **glibba* > *gheabă* față de *sebum* > *seu*.

Pe când în unele dialecte (precum cel meglenit) se pot observa vocale lungi — fără ca studiile de până acuma să permită

©BCU CLUJ

precizări destul de clare — limba literară nu face, în general, deosebiri cantitative în vocalism. Obicinuiți cu rostirea vocalelor cu lungime mijlocie, mulți Români, vorbind nemțește sau franțuzește nu fac distincție între cuvinte cu sens diferit ca *Lamm* « miel » și *lahm*, « paralizat », *lame* « lamă » și *l'âme* « sufletul », pe care le rostesc ca pe românescul *l-am* (în *l-am văzut*). Această uniformitate face ca limba română să se deosebească în întreaga ei înfățișare de limbi ca cea elină, în care antitezele cantitative jucau un rol covârșitor, sau ca cea latină, în care ablativul *mensā* se deosebea de nominativul *mensa* numai prin lungimea lui *a*.

Avem totuși și noi într'un caz vocale scurte, chiar atât de scurtate, încât ele atrag după sine pierderea silabității sau amuțirea: vocalele afonizate, mai ales cele finale, de care ne-am ocupat pe larg.

Deși rar, găsim și lungiri de vocale, cu valoarea funcțională.

Weigand a observat că în *drag*, *a* se rostește mai lung decât în *drac*; tot așa în *cad*, *a* este mai lung decât în *cat*, pe când în *cadă* avem aceeași lungime pentru *a* ca în *cată*.

Un rost stilistic are lungirea, foarte pronunțată, a vocalei accentate, unită cu o modulare melodică, în limba expresivă, când voim să scoatem cuvântul mai tare în relief, să apăsăm asupra lui. Iată un exemplu din romanul *Greta Garbo*, de Cesar Petrescu (p. 131): « Duduie Alino, tare nu-mi place mie când te văd pe mata așa... *Staaai* nemișcată locului... Te mai încălzește cel soare, că *taaare*-o mai înghețat inima 'n mata ». În aceste propoziții, *staaai* poate însemna « stai binișor » sau « stai mereu », iar *taaare* = foarte tare. Mai ales cazurile din urmă sunt frecvente și — ca și atunci când repetăm adjectivul — servesc spre a exprima o gradație, înlocuind un superlativ: Am mers *depaaarte* și am ajuns la o pădure *maaare* (= departe–departe... mare–mare). Că o asemenea diferențiare stilistică nu e posibilă în limbile ce întrebuințează contrastele cantitative spre deosebiri semantice sau gramaticale, e de sine înțeles. Noi putem face, când amenințăm bunăoară, din *bine* un *bīne*, *bīne*, dar Nemții nu pot face din *still* un *Stiel*, fără să se producă un echivoc.

5. Cercetători străini, deprinși în graiul lor cu contraste între fortes și lenes, au crezut că aud și în românește ase-

©BCU CLUJ

menea deosebiri și chiar li s'a părut că pot descoperi consonante fonice rostite fortes sau afonice rostite lenes. Așa credea Weigand că sunt consonantele fonice finale, care, de fapt, precum văzurăm, sfârșesc prin a-și pierde fonia, fără ca în **debitul de aer,** să se modifice esențial.

a) Debitul acesta de aer e la noi mai mare la consonantele afonice — rostite cu o deschizătură mai mare a coardelor vocale — decât la cele fonice. Această legătură constantă între fortes și afonice pe de o parte și între lenes și fonice pe de altă parte, e atât de strânsă, încât debitul de aer mai mic sau mai mare ne face să putem recunoaște o consonantă fonică de una afonică în cazul când, în mod excepțional, vorbim șoptind, când deci coardele vocale nu mai pot lua poziția pentru producerea vocii.

Totuși se pare că într'un singur caz raportul acesta constant între voce și debitul de aer nu mai e cel obicinuit: când unui *s* îi urmează una din fonicele continue *l*, *r*, *m*, *n* sau *v*, deci în cazurile ca *lesne*, *smeură* etc., despre care am vorbit mai sus. Prin faptul că la articularea acestor consonante nu se formează ocluziune, în dosul căreia să se acumuleze o porție mai mare de aer, ca la *b*, *d*, *g*, caracterul lor de «lenes» iese mai bine la iveală. Bănuesc că față de rostirea cu un debit mai mic de aer a lui *l*, *r*, *n*, *m*, și *v* următor s'a acomodat rostirea lui *s* precedent, care, deși afonic, a început să fie lenis. Rezultatul a fost că urechea Românului, nedeprinsă cu asemenea rostiri, nu poate distinge ce fel de sunet e *s* în *lesne* sau *smeură* și a identificat pe acest *s* când cu consonantele lipsite de fonie, când cu consonantele lenes, care, toate, sunt fonice; cu alte cuvinte: l-a interpretat uneori ca *s*, alteori ca *z*. Dacă această explicare e cea adevărată, am avea un exemplu mai mult de puterea de acomodare regresivă, despre care am vorbit mai sus.

b) Printr'o mărire intenționată a debitului de aer — și probabil și prin alți factori, precum încordarea mai mare a musculaturii — producem accentul, care e la noi dinamic (expirator).

Importanța **accentului** ca factor tulburător al sistemului de sunete e recunoscută în toate limbile. Efectele produse de el nu sunt însă în fiecare limbă aceleași. De aceea nu se poate da o caracterizare a unei limbi fără să se examineze cu atenție rolul accentului.

Contrastul între accentuat și neaccentuat a produs

©BCU CLUJ

în v o c a l i s m u l român alternanțe din cele mai distincte. Astfel am văzut cum *o* și în parte *e* se închid în silabe neaccentuate: *occido* > *ucid*, *latro* > *latru*; *neminem* > *nimeni*. De asemenea cum *a* și — precum vom vedea — în parte *e* neaccentuat se deplasează: *carbonem* > *cărbune*, *latrat* > *latră*; *bonitatem* > *bunătate*. Asupra lui *i* și în general și asupra lui *u* lipsa de accent a influențat numai în poziție finală, colaborând la afonizarea lor: *boni* > *buni*.

De obiceiu accentul se combină cu alți factori spre a produce o inovație în rostirea unei vocale. Astfel apertura mai mare la *e* (din *ĕ* latin clasic) a produs numai subt accent diftongare în *ie*: *pectus* > *piept*. Metafonia de asemenea s'a produs subt accent: *lĭgat* > *leagă*, *dom(i)na* > *doamnă*, pe când asimilări față de vocala din silaba următoare apar nu numai în silaba accentuată în *peaște* > *pește*, *mine* > *mene*, ci și în silaba neaccentuată: *bărbat* > *barbat*.

D i f t o n g a r e a e legată și ea de silaba accentuată, precum o vom întâlni mai departe în așa numitele « diftongări rustice »: *buriete*, *duomn*, *ovâăs*. De obiceiu diftongarea mai e condiționată și de alți factori, atunci când, precum văzurăm, ea e legată de rostirea deschisă *(piept)* sau de un *a (ă)* și *e* din silaba următoare *(leagă, doamne)*. În poziție inițială însă *e* și *o* se prefac în *ie* și *uo* și când nu erau rostiți deschis și și în afară de accent: *iel*, *iefteșug*; *uom*, *uovăz*. Cu totul sporadice, secundare și restrânse asupra unui teritoriu mic. sunt diftongări ca cea din *neavastă*.

Ceva specific românesc este repartiția accentului pe amândouă componentele diftongului *oa* și, mai rar, *ea*. Weigand, care a observat mai întâiu acest lucru, a numit acești diftongi cu « accent plutitor » (« schwebende Diphtonge »). Cei mai mulți avem impresia că accentuăm pe *a*; străinii aud însă adesea accentul pe *o*; R. Ortiz bunăoară, traducătorul în italienește al lui Eminescu, scrie *sóare*.

Accentul ca factor hotărîtor în evoluția sunetelor apare, în mod firesc, mai ales în vocalism. La diftongarea lui *e* observăm, înainte de *n*, o deosebire între cuvintele accentuate pe antepenultima — când diftongarea lipsește — și în cele accentuate pe penultima, când diftongarea a avut loc: *tenerum* > *tânăr*, *veneris* > *vineri* față de *teneo* > *țin*, *venit* > dial. *yine*. Această distincție, care se găsește

©BCU CLUJ

și în italienește, pare a data încă din epoca latină vulgară (cf. Meyer-Lübke, *Rumänisch, Romanisch, Albanesisch*, p. 6).

O modificare în rostirea consonantelor, distinctă pentru simțul limbii românești, după cum se găsesc în silabă accentuată sau neaccentuată, nu se poate constata. Totuși rolul accentului în fonologia română se observă și cu privire la desvoltarea unor consonante. Astfel grupele *ti̯o, ti̯u (di̯o, di̯u)* și *ci̯o, ci̯u (gi̯o, gi̯u)* au dat alte rezultate în poziție protonă și alte după accent: *púteus* > *puț*, dar *puteósus* > *pucios*. Rotunjirea buzelor s'a transmis asupra lui *s* precedent numai atunci când *o* și *u* erau rostiți cu o încordare mai mare, în silaba accentuată.

De asemenea se pare că poziția accentului a avut o repercusiune asupra g r a n i ț e i s i l a b e l o r. Astfel s'ar explica, de ce grupele *pt (bd)* și *ps* (primare sau secundare) au menținut elementul ocluziv numai după vocală accentuată și l-au pierdut când accentul urma: *septem* > *șapte*, *directus* > *drept* față de *baptizo* > *botez*, **arrectare* > *arătare ; coxa* > *coapsă*, față de *laxare* > *lăsare* și **rig(i)dicare* > *ridica*. Tot astfel *au, eu* proton pierde pe *u : căutare* > *cătare*, **fraumento (fragmento)* > *frământ ;* prefixul *con- (com-)* pierde în aceleași condiții pe *n (m)* : *contremulo* > *cutrémur*, *comprehendo* > *cuprínd*, față de *comparo* > *cúmpăr*, cf. Meyer-Lübke, *Rumänisch, Romanisch, Albanesisch*, p. 8 și A. Procopovici, *Principiul sonorității în economia limbii*, în DR. IV.

Între lipsa de accent și s i n c o p a r e a vocalelor, mai ales în poziție intertonică, există un raport de corelație de mult recunoscut. Totuși lipsa de regularitate cu care apare sincopa încă în latina vulgară și în limbile romanice, dar mai ales lipsa de concordanță între latina vulgară și limbile romanice, ne arată că au existat și alți factori care au determinat menținerea sau amuțirea vocalei neaccentuate. O singură privire asupra §§-lor 231—239 din *Latina vulgară* a lui Grandgent (ediția spaniolă) ne arată însă că sunetele învecinate pot fi făcute numai în mică măsură răspunzătoare pentru această lipsă de regularitate. Ca să rămânem pe teren românesc, în afară de mult discutatele cuvinte derivate cu sufixul *-(u)lus*, ca *lingură*, *singur* față de *chingă ; mascur* față de *muschiu ; popor* față de *plop*, etc., întâlnim menținerea sau sincoparea vocalei intertonice în cazuri ca: *bunătate (bonitatem)*, *oameni (homines)*, *deget*

©BCU CLUJ

(digitus), *neted (nitidus)*, *arbore (arborem)*, *cumpărare (comparare)*, *încălecare (caballicare)* față de: *încărca (carricare)*, *culca (collocare)*, *bătrân (vet(e)ranus)*, *domn (dom(i)nus)*, *veghia (vig(i)lare)*, *cald (cal(i)dus)*, *verde (vir(i)dis)*, *lard (lar(i)dus)*, *solzi (sol(i)dus)*, *ridica (*rig(i)dicare)*, *adăpost (pos(i)tus)*, etc.

La noi se mai adaugă un caz special și adică grupele formate de vocală accentuată urmată de *v* + vocală. Tendința latină de a sincopa vocala neaccentuată în asemenea cazuri, precum apare în *cautus* (dela *cavito)*, *clavido* > *claudo*, *favestus* > *faustus*, în latina vulgară și în *avidus* > *audus* (Plaut), *avica* > *auca*, *navitat* > *nautat*, *gabata* > *gauta* etc. (cf. Grandgent *op. cit.*, p. 236), s'a continuat la Români: *cavito* > *caut*, **grevitatem* > *greutate*, *novitatem* > *noutate*, *bibitus* > *băút* (din *băut)*; despre alte multe exemple e a se vedea DR. IV, 706—707. Totuși avem alături și tratarea lui *v* ca în alte cazuri intervocalice (adică amuțire completă): *subit* > *suie*, *clavem* > *cheie*, etc.

Sincoparea sau păstrarea unei vocale neaccentuate depinde foarte mult de t e m p o (mișcarea) vorbirii. În vorbirea îngrijită rostesc *iepurele*, *cazurile*, *unele*, în graiul familiar sau în vorbirea precipitată, rostirea mea e *iepurle*, *cazurle*, *unle*. Tot așa trebue să ne închipuim și rostirea latină vulgară, sincoparea fiind caracteristică mai mult vorbirii allegro, mai puțin îngrijite, în familie sau în straturile de jos, din care a putut pătrunde, în anumite cazuri, în graiul lento, îngrijit, solemn sau literar. Încetățenirea acestor rostiri s'a întâmplat cu neregularitatea care caracterizează generalizarea unei rostiri ocazionale, iar răspândirea foarte inegală din punct de vedere geografic (cum dovedește repartiția formelor sincopate pe teritoriu romanic) e și ea semnificativă. Am căutat să explic altădată variantele românești *staul* și (regional) *staur* crezând că prima formă corespunde lui *stablum*, din graiul mai puțin îngrijit al coloniștilor țărani, iar a doua corespunde lui *stabulum* din graiul soldaților (« Convorbiri Literare » XLIV, 1910, p. 466).

Dar, în românește cel puțin, cauza sincopării mai poate fi și alta. Precum a arătat O. Ștefanovici-Svensk, DR. V, 369 și urm. și precum îmi confirmă E. Petrovici, în limba noastră există, și în mijlocul cuvântului, sunete și silabe întregi afonizate. Rostirea aceasta face ca să se piardă atât de mult din conținutul sonor al

©BCU CLUJ

vocalei, încât cu timpul vocala să devină imperceptibilă pentru ureche și să dispară apoi și din rostire. Astfel pe *șaptezeci și șapte* îl rostim *șapteșĭșapte*, ca și când am avea un *i* final afonizat.

Mai mult decât atât. E. Petrovici mă asigură că în cursul anchetelor sale pentru Atlasul Linguistic a întâlnit afonizări chiar în silaba accentuată. Acest lucru ne silește să revizuim unele din părerile noastre mai vechi și să admitem de fapt o sincopare a vocalei accentuate în exemple ca: *văzut, găsit* > *văst, găst*.

Limba română are și un caz tipic de echivalare — cel puțin în efectele produse — a grupului de sunete care marchează conținutul semantic al cuvântului — silaba accentuată — cu grupul de sunete care marchează funcțiunea morfologică — dezinența. Exemplul pe care-l vom cita ne arată cât de ștearsă este granița între mijloacele fiziologice și cele psihologice, când e vorba să fie scoasă în evidență partea însemnătoare a unui cuvânt.

Se știe că un *ī* latin accentuat are asupra consonantelor precedente același efect ca un *ĕ* latin accentuat și acest efect similar se explică în deobște printr'un stadiu mai vechiu *i̯i*, analog lui *i̯e*: *zic* < *dīco*, *și* < *sīc*, dial. *yin* < *vīnum*, ca *zeu* < *dĕus*, *șed* < *sĕdeo*, dial. *yin* < *vĕnio*. Când *i* se găsea în dezinențe, când deci îndeplinea un rol distinctiv morfologic, îl vedem că produce asupra consonantelor precedente același efect, deși îi lipsește condiția esențială, accentul: *audis* > *auzi*, *passi* > *pași*. Mai mult decât atât. Tendința de a avea cât mai multe semne distinctive pentru formele flexionare, tendință care caracterizează tot sistemul nostru morfologic, a făcut ca acest rol «însemnător» al lui *ī* să depășească limitele etimologice. Astfel îl vedem apărând și în dezinența persoanei a doua din plural, în loc de *ĭ*, schimbând pe *t* în *ț*, deși în acest caz nu mai alterează tulpina verbală, ci însăși consonanta din corpul dezinenții: *auditĭs* > *auziți* (ca și când am avea a face cu un *auditīs*). La generalizarea acestei inovații a contribuit probabil și analogia substantivelor de declinarea a treia, la care exista, în plural, posibilitatea de a alege între *-es* și *īs*: *montes* și *montīs* > *munți* (cf. *Une survivance du latin archaïque dans les langues roumaine et italienne*, în «Mélanges Thomas», 362 ș. u.).

Alternanța între accentuat și neaccentuat n'a ajuns să împlinească o funcțiune gramaticală. Firește avem și în

©BCU CLUJ

românește un număr destul de mare de cuvinte cu sens diferit, care nu se deosebesc decât prin accent: *còpii–copìi*, *àcele–acèle* etc., dar ele n'au dat naștere la crearea unei categorii gramaticale, nici chiar în cazuri destul de dese ca *infàmii–infamìi*, *sòții–soții* (unde aveam pe de o parte pluralul unui substantiv, iar pe de alta pluralul abstractului derivat dela acest substantiv) sau ca *adùnă–adună* (unde persoana a treia din prezent se deosebește numai prin accent de pers. 3 a aoristului). Distincții de sens, precum le avem între *mòbilă* și *mobilă*, *mozàic* și *mozaìc*, etc., sunt și ele rare și adesea secundare.

Dimpotrivă, lipsa de fixitate a accentului românesc (putând să stea pe oricare din cele șase silabe socotite dela sfârșit: *cercetătór*, *cuminecătúră*, *încălecă*, *dóisprezece*, *véveriților*, *șáptesprezecelea* [1]) a avut de urmare o șovăire mare în accentuarea cuvintelor în diferite regiuni și chiar în graiul literar *(bólnáv*, *dúșmán*, *vúltúr*, *árípă*, *árșíță*, etc.), mai ales în neologisme, dintre care unele păstrează accentul latin *(académie*, *víctimă)* altele îl împrumută pe cel franțuzesc *(academíe*, *victímă)* iar altele nu-l au pe nici unul *(síncer*, *specímen)*. Avem și accente diferite în cuvântul primitiv și în derivatul său *válid*, dar *invalíd*. Aceste șovăiri nu sunt supărătoare pentru urechea Românului; mai ales poeții fac, pentru trebuințele rimei și ale ritmului, în mare măsură uz de posibilitățile variate de accentuare.

Totuși poziția accentului poate crea o categorie gramaticală nouă. O vedem la oxitoanele feminine de tipul *stea–stele*, care au produs un nou fel de a forma pluralul feminin: *mea–mele*, *ta–tale*, **ba–bale*, *za–zale* și, mai târziu, la împrumuturile din turcește ca *basmà–basmale*, *cafeà–cafele*. Această analogie a creat pe de o parte singulare nouă ca *vopseà* (din *vopsele*, pluralul lui *vopseală)*, pe de altă parte a cuprins și substantive terminate în altă vocală accentuată (nu numai *a* și *ea)*, ca vechiul *zi–zile* sau, în timpul din urmă, *carò–carale* (alături de *dominò–dominouri)*, *atù–atale* și (*atule*). Cum dezinența de plural *-uri* tinde să se generalizeze la oxitoane (și

[1]) Dacă în cuvintele create din inițiale, ca C.F.R. sau I.R.D.P., accentuăm *ceferé*, *iredepé*, aceasta nu se face fiindcă accentuarea pe silaba din urmă ar fi cea naturală pentru Români, ci fiindcă felul acesta de scurtare și rostire a cuvintelor plăsmuite din asemenea scurtări l-am împrumutat din franțuzește.

©BCU CLUJ

prin urmare şi la monosilabe) terminate într'o consonantă, s'a arătat în DR. II, 41.

Mobilitatea accentului pe care am moştenit-o din latineşte, a rămas până azi în conjugare şi este cauza celor mai multe «neregularităţi» în sistemul nostru verbal: *mor–murim*, *iau–luăm*, etc. Dimpotrivă, ea a dispărut în sistemul nostru de declinare. Mutări de accent ca în lat. *proféssor–professóres* n'au rămas, din cauze îndeobşte cunoscute, şi nu apar nici măcar în neologisme, în care accentuăm sau *profésor–profésori*, sau *profesór–profesóri* (nu ca în nemţeşte: *Proféssor–Professóren)*. Dacă dela *míjloc* sau *déver*, unii formează pluralele *mijloáce*, *devéruri*, avem a face cu plurale aparţinând la origine la singularele *mijlóc*, *devér*. În flexiunea nominală, accentul fiind pe dezinenţă, acest fel de accentuare s'a extins şi asupra declinării articulate, căci într'o limbă ca a noastră, care adaogă articolul la sfârşit, acest articol trebuia să se confunde cu însăşi dezinenţa declinării. Astfel genitivele plurale în *-orum*, apar fără accent: *lúpilor*, tot aşa *únor*, *áltor*. Mutarea accentului pe tulpină în asemenea cazuri s'a făcut însă treptat şi nu în toate cuvintele deodată. Despre o accentuare *lupilór* nu avem nici o urmă, dar la *cắror*, *cắrui*, *cắrei* însăşi apariţia lui *ă* în loc de *a* ne arată că accentuarea mai veche era *cărór*, *cărúi*, *căréi* (precum se mai rosteşte şi azi prin Bucovina), iar în *tuturór*, accentuarea pe silaba finală e şi astăzi cea literară. Pe de altă parte, păstrarea lui *a* final netrecut în ă, în *cás*a (ca şi în *acel*a) e un indiciu că odinioară exista cel puţin un accent secundar pe acest *a* din *illa* (şi din *illac* în *acela)*.

În ceea ce priveşte elementele derivative, prefixele apar, totdeauna (când prefixul e viu în conştiinţa linguistică), neaccentuate: *adórm*, *cuprínd*, *desfác*, *răsún*, *străbát* (dar *cúmpăr*, *ápăr*, simplul *parare* nefiind păstrat). Doar prefixul *ne-*, mai rar *in-* în neologisme, poartă accentul atunci când voim să subliniem un contrast sau o negaţiune: *néfăcut*, *nédefinit* (în opoziţie cu *făcút*, *definít*), *involuntar* (în opoziţie cu *voluntar)*; de obiceiu însă accentuăm şi în aceste cazuri *nefăcút*, *nedefinít*, *involuntár*. Accentuări ca *înáinte de prânz* şi *dúpă prânz* se aud mai mult la Ardelenii care ştiu nemţeşte *(vórmittag*, *náchmittag)*. Avem însă şi în alte părţi accentuarea *díncolo* (dar numai *dincotró)* şi numai *deúnăzi*, *ástăzi*

©BCU CLUJ

(în opoziție cu *mânezi)* ș. a. Accentuarea *amiázăzi* presupune un *ad médiam diem*. Șovăire de accent mai întâlnim în *aímintre (áltminteri)* și *aimíntre*.

Sufixele, dimpotrivă, sunt în marea lor majoritate, accentuate. Dintre cele neaccentuate, avem puține moștenite (de e. *-ur*, *-ed*, *-in*, *-ec)* și dintre ele și mai puține sunt productive. Celelalte sufixe neaccentuate (ca *-eș*, *-iță*, *-niță*, *-iște)* sunt împrumutate din limbi străine. Adesea și la derivatele cu ele se observă o tendință de a muta accentul pe sufix, fie că avem a face cu analogia sufixelor vechi cu aceeași formă *(uriáș*, *nevoiáș*, pe alocuri chiar *gingáș*, după *copiláș*, etc.), sau cu rostiri regionale: *cânepíște* și chiar *liníște*, alături de *cânepiște*, *líniște*, *Sălíște*, alături de *síliște*. Totuși, exemple ca *măgăriță* arată (cu al lor *ă* în loc de *a)*, că accentuarea pe tulpină poate fi și ulterioară.

În ceea ce privește gruparea particolelor neaccentuate în jurul cuvântului accentuat, se poate observa o vădită predilecție spre encliză: *ducându-te*, *nu-l văd*, *pare-mi-se*, etc. Avem, firește, și procliză, după pauză sau după un cuvânt terminat cu consonantă: *(când) ți-era somn*, dar, cel puțin în limbajul îngrijit, preferim să zicem *îl aflaiu*, *îl întrebasem* lui *l-aflaiu*, *l-întrebasem*. Când particula atonă se găsește între sfârșitul vocalic al cuvântului precedent și începutul vocalic al cuvântului următor, regula e encliza: *nu-l întrebam*, *unde-l aflu*, *ori-ți* (mai des decât *ori îți) dau*. Totuși, când cuvântul următor e însuși lipsit de pregnanță, cum ar fi un verb ajutător sau copula *e*, mai adesea învinge principiul mecanic al silabilizării (după care consonanta intervocalică se leagă de vocala următoare): *nu l-am văzut*, *pe care l-oiu prinde*, *unde mi-e locul*, *acuma ți-e somn?*

Această preferință pentru encliză a avut urmări sintactice de cea mai mare însemnătate. În rândul întâiu trebue relevat ca ceva specific românesc articolul, care în general este enclitic, în opoziție cu cel proclitic al limbilor surori. Pe când, dintre timpurile compuse, limbile romanice au encliza numai la viitor *(cantare habeo)*, noi o avem adesea și la condițional *(cânta-reaș*, scris *cântare-aș)* și la perfectul compus *(cântat-am)*. A. Procopovici *(Pronumele personal în funcțiune morfologică verbală*, p. 14) a arătat că și în construcții ca *vede el popa* avem a face, în

©BCU CLUJ

definitiv, cu același principiu de a așeza particulele neaccentuate în frază după cuvintele cu pregnanță.

În ceea ce privește rolul funcțional ce rezultă din mutarea accentului, am pomenit mai sus, vorbind de prefixele *ne-* și *in-*, despre nevoia ce se ivește uneori de a indica printr'o accentuare «neregulată» opoziția sau negația. Acest fenomen e cunoscut din cele mai multe limbi. Ceva specific românesc este fenomenul următor: Negațiunea *nu* își pierde uneori prin eliziune elementul vocalic, formând cu verbul următor un singur cuvânt: *n'ascultă* (din *nu ascultă*, cf. și *d'apoi* < *da apoi*). În acest caz accentul, care în *nú vede* este de obiceiu pe *nu* (deși o accentuare *nu véde* e curentă și ea), trece pe vocala accentuată a verbului: *n'áscultă*. Am arătat în DR. III, 773 că dintr'un *n'áude* s'a putut naște (după analogia lui *n'áscultă–ascúltă*) o formă pozitivă *aúde* (în loc de *áude*), care s'a generalizat apoi (la noi și la Megleniți, pe când Aromânii au accentul etimologic: *ávde*; tot așa Istroromânii: *âvde*).

Întocmai ca în alte limbi [1]), prin mutarea voită a accentului (spre începutul cuvântului) se urmărește, în unele cazuri, și la noi, un efect stilistic, o scoatere în relief. Aceasta se întâmplă mai cu seamă la adverbe. *Măcar de-ar face!* se aude foarte des în gura celor ce de obiceiu accentuiază *măcár*. Într'o conferință ținută nu de mult, Rădulescu-Motru a întrebuințat de repetite ori accentuarea *ápoi* (în loc de *apoi*), voind să sublinieze un argument nou pe care-l introducea în expunerea sa. I. Agârbiceanu, caracterizează pe un personaj al romanului său *Legea Trupului* (p. 15). prin obicinuința de a accentua *ása* în loc de *așà*: «Ása. Foarte bine. Directorul accentua repede pe «așa». Il apăsa pe *a* dintâi, *șa* nu se auzea aproape de loc». (Alte exemple în Dicționarul limbii române s. v. *apoi*, I, 40, cf. și *ápî–ápîi* în Glosarul mărginean al lui Herzog și Gherasim). Acest fel de accentuare explică etimologia

[1]) Cu deosebire observăm acest lucru în limbi cu accent fix. În ce măsură mare s'a întâmplat acest lucru în franțuzește a arătat în timpul din urmă E. Gamillscheg în interesantul său studiu *Zur Einwirkung des Affekts auf den Sprachbau* (în «Neuphilologische Monatsschrift» I, 14—34). În ungurește, unde se accentuează totdeauna silaba inițială, cuvinte des întrebuințate în afect, cum e *tessék* «poftim» se aud adesea cu accentul pe silaba finală.

©BCU CLUJ

cuvântului nostru afectiv *áși*, care s'a născut din *așì (eccum sīc)*, la care s'a adăogat mai târziu un *-a* adverbial. În urma mutării accentului pe silaba primă, *i* final s'a afonizat, iar cuvântul a devenit monosilab (cf. DR. II, 37 [1]). Regional se aude și *ám(u)* în loc de *amù*, cu accent schimbat la origine tot cu scop stilistic.

6. Ne mai rămâne să vorbim de contrastele privitoare la **camera de rezonanță.**

Deosebirea între rezonanța orală și nazală apare precisă la consonantele bilabiale: *b* și *m* și la dentalele *d* și *n*, însă numai la cele fonice. La velarele fonice *(g* și *ŋ)* ea nu a intrat în conștiința linguistică obștească.

Un contrast propriu zis între vocalele orale și cele nazale, precum îl observăm bunăoară în franțuzește, nu există; dar toate vocalele se pot rosti la noi nazalizate. Deosebirea dintre rostirea orală și rostirea mixtă, (cu o parte de aer, scăpând prin deschiderea prea timpurie a canalului nazal), nu este în general observată de masa vorbitoare la noi. G. Weigand și A. Byhan (Jahresber. III, 20), apoi Al. Procopovici *(Despre nazalizare și rotacism*, p. 6—270) cred că ea exista în conștiința linguistică a înaintașilor noștri, care, în grafia cu chirilice, introduseseră, spre a o nota, semnul ѧ. Această părere e combătută de E. Petrovici în studiul său *De la nasalité en Roumain* (p. 91). Această excelentă lucrare ne dă posibilitatea să completăm cele spuse mai nainte despre acțiunea lui *n* și *m* în românește.

Urmarea rostirii nazalizate a vocalelor e uneori omiterea ocluziunii consonantei nazale următoare, rămânând numai o constricțiune, care și ea poate dispărea: *ūsoare (unsoare)*. Evoluțiunea aceasta atinge și cazuri de fonetică sintactică, încât combinația celor două cuvinte *un* și *soare* se rostește de asemenea *ū soare*. Am avea deci în românește stadiul pe care îl presupunem în latina vulgară, unde clasicul *consul*, înainte de a deveni *cosul*, probabil că s'a pronunțat *cõsul*.

În combinații de cuvinte întâlnim pierderea lui *n*, chiar când el era urmat de vocală. Ceea ce pare a se fi întâmplat, în dialectul dacoromân și istroromân, cu *una* > *ŭă* > *uo* > *o* — după unii și

[1]) În etimologia dată acestui cuvânt în *Dicționarul Academiei* nu mai cred.

©BCU CLUJ

cu *grânu, frânu, brânu* > *grâu, frâu, brâu* (dar *bătrânu!*), — vedem repetîndu-se în rostirile foarte răspândite *ũ ac, ũ om.*

Tot în legătură cu această amuțire a lui *n* după nazalizarea lui *î* precedent, se poate explica un fenomen care se observă foarte des la Unguri, când vorbesc românește. Foarte mulți din ei rostesc verbele compuse cu *în-*, fără acest prefix: *sura* în loc de *însura.* Când asemenea verbe urmează după cuvinte terminate cu o vocală (de e. după prepozițiile *a, la, de,* după pronumele reflexiv, după negațiunea *nu* sau după unele forme ale auxiliarului) rostirea obicinuită la noi e: *se vã sura.* Nedeprinși cu vocalele nazalizate, Ungurii fac din ea *se va sura,* generalizând apoi forma *sura* și după consonante. (Se aude însă, în gura Ungurilor și *știga* în loc de *câștiga,* care s'ar explica prin greutatea ce le face rostirea lui *â*).

De remarcat este, din punct de vedere fonologic, că nu toate consonantele nazale influențează la fel vocalele precedente. Așa numita «poziție nazală», care schimbă vocalele accentuate *e, o* și *a* în *i, u,* și *ă (â),* e formată de un *n* urmat de vocală sau de consonantă și de un *m,* însă numai când e urmat de consonantă (care în cazurile cunoscute până acuma e totdeauna o plozivă): *campus* > *câmp,* ca *lana* > *lână,* dar *squama* > *scamă.* Nu formează poziție nazală două consonante nazale: *annus* > *an, mamma* > *mamă, domnus* > *domn.* Paralelismul între *e* și *a* pe de o parte și *o* pe de altă parte nu e complet, întrucât la *o* un *n̨* următor pare a nu forma, iar un *nn* următor a forma poziție nazală: *capitaneum* > *căpătâñu (căpătâiu),* dar *-oneus* > *oñu (-oiu); pinna* > *peană* > *pană,* dar *nonnus* > *nun.*

Avem și alte contraste care au un rol mai mult sau mai puțin important în fonologia română, fără să le putem încadra în categoriile de mai sus. Astfel văzurăm că desvoltarea unui sunet e alta dacă el e la i n c e p u t u l sau la s f â r ș i t u l cuvântului ori dacă e în poziție i n t e r v o c a l i c ă. Tot astfel vedem că în m o n o s i l a b e latine consonantele finale (cf. *vulpem* > *vulpe* dar *quem* > *cine* sau vocala finală (cf. *dabat* > *da* dar *da* > *dă)* sunt tratate altfel decât în p o l i s i l a b e.

Prin recunoașterea contrastelor de care ne-am ocupat și prin stabilirea unor raporturi de **corelație** între diferitele aspecte

©BCU CLUJ

fonetice și fonemele la care au dat naștere se nasc acele **alternanțe,** care alcătuesc cu deosebire specificul fonologic al limbii române, căci ele nu apar în nici o altă limbă subt aceeași înfățișare și mai ales cu același joc ca în românește.

Nu e nevoie să le enumerăm la acest loc, căci ar însemna să repetăm lucruri arhicunoscute și chiar arătate în cele precedente. Totuși, ca să se vadă cât de deosebit de alte limbi apar alternanțele românești, vom cita câteva cazuri:

Închiderea vocalelor *e* și *o* din cauza lipsei de accent e un fapt care se repetă în multe limbi. Că aceeași cauză produce deplasarea lui *a*, dând naștere alternanțelor *a–ă (las–lăsăm, barbă–bărbat)* e un fenomen mai rar, care se întâlnește la unii din vecinii noștri, Albanezii și Bulgarii.

Bulgarii mai au, ca noi, din cauza vocalei din silaba următoare, alternanța *e–ea (negru–neagră)* înainte dar nu și *o–oa (mor–moare, să moară)* (cf. P. Skok, *Slavia* VII, 609).

Alternanțele *c–č* și *g–ǧ* înainte de vocalele palatale *e* și *i (fac–faci–face ; fag–fagi–făget)* sunt cunoscute și din italienește, dar în cele două limbi avem alternanțe diferite când *c* e precedat de *s* (în românește și de *ș) : sc (șc)–št* în românește (față de *sc–š* în italienește): *muscă–muște; mușc–muști*, un joc care se regăsește în unele limbi slave.

Nici una din limbile înrudite sau învecinate cu cea română nu cunoaște alternanța între seria consonantelor dentale și seria africatelor, înainte de *e* și *i : mult–mulți, des–deși*. Acest joc nu merge, în ceea ce privește repercusiunile morfologice, paralel cu *c–č (g–ǧ)*, căci lui *fac–faci–face* îi corespund *bat–bați–bate*. Nici în interiorul seriei dentalelor jocul nu-i același. Astfel *z–ž* și *st(r)–št(r)* apar numai înainte de *i* al pluralului, nu și înainte de *-i* în terminațiuni verbale: *viteaz–viteji*, dar *botez–botezi ; prost–proști, veste–vești, albastru–albaștri*, dar *veste–vestim*.

Deoarece nu toate fonemele aparținând unei serii s'au oprit în evoluția lor la același stadiu de desvoltare, s'au născut uneori alternanțe lipsite de un paralelism complet. Astfel alternanței *t–ț (mult–mulți)* îi corespunde *d–z (ud–uzi)* și lui *t–č (put–pucios)* alternanța *d–j (neted–netejor)*. Aceste evoluții mai înaintate pot da naștere chiar la alternanțe nouă de tot: prin prefacerea lui *ń*

©BCU CLUJ

și *l'* în *ļ*, am ajuns la un joc între *n* sau *l* și *ļ : cal–cai ; spun–spui, sprinten–sprinteior.*

Tabloul acestor alternanțe este deci altul, privit s t a t i c, decât dacă-l considerăm din punct de vedere g e n e t i c. Pentru amănunte se poate consulta studiul ce l-am publicat în vol. VI al « Dacoromaniei » despre *Morfonemul în economia limbii*, unde se poate vedea și rolul covârșitor pe care aceste alternanțe îl au în morfologia românească. Tot acolo am arătat că ele nu au de obiceiu decât un r o l f u n c ț i o n a l a u x i l i a r, întrucât alternanța nu împlinește ea singură o funcțiune gramaticală, ci funcționează în colaborare cu alte instrumente gramaticale.

Din alternanțe ca *t–ț* în *înalt* (adjectiv) *–înalț* (verb) sau *e–a* în *ačesta* (masculin) — *ačasta* (femenin), limba română n'a tras — fiind extrem de rare — consecințele ce le putea trage. Numai în regiunile în care un *i* final afonizat a amuțit cu totul, alternanțe ca *d–z* în *cad–caz* sau *ud–uz* servesc ca să deosebească ele singure persoana întâi de a doua sau masculinul singular de plural. În limba literară, această deosebire este marcată și prin *i* final *(cad–cazi, ud–uzi)* sau prin ceea ce a mai rămas în rostire din el.

Căutând să stabilesc obicinuințele de rostire românești, preocuparea mea a fost să arăt și *felul cum ele se reoglindesc în conștiința linguistică a masei vorbitoare, în ce măsură au fost utilizate în economia limbii, devenind elemente fonologice.*

Precum pasărea își descopere din înălțimi prada în momentul când aceasta face o mișcare și precum ochiul nostru deslușește mai întâiu colorile cele mai deosebite de cele înconjurătoare, tot astfel fenomenul fonic ajunge să fie distins mai cu seamă în momentul când el sufere o modificare sau când izbutim să observăm ceea ce-l deosebește de altele. De aceea am insistat atât de mult asupra contrastelor și alternanțelor.

Nu trebue să uităm însă că nu tot ce izbește urechea noastră e recunoscut și elaborat. Astfel D. Jones *(Lautzeichen und ihre Anwendung in verschiedenen Sprachgebieten*, Berlin, 1928, p. 19) arată că în rostirea germană a cuvintelor *Kiel*, *Kuh* și *Kopf*, deși avem trei feluri diferite de *k*, masa vorbitoare le percepe ca pe un singur « fonem », fiindcă un *k* german se modifică totdeauna,

©BCU CLUJ

ca în cele trei cuvinte citate, de câte ori e urmat de un *i*, *u* sau *o*. Tot astfel *h* al nostru e de trei feluri: spirantă laringală în *ham*, *hoț*, spirantă velară în *duh* și spirantă palatală în *arhivă*. Cu toate acestea numai spiritul mai agerit și mai exercitat al linguistului distinge cele trei sunete, pe când spiritul de observator mai rudimentar al subiectului vorbitor nu face această distincție, precum arată însăși redarea grafică a celor trei consonante prin același semn: *h* cu litere latine și *χ* cu chirilice.

Dar chiar dacă a fost r e c u n o s c u t, fonemul, înainte de a deveni un element funcțional, trebue i d e n t i f i c a t și c â n t ă r i t cu alte foneme. «Sunetele nu pot dobândi o v a l o a r e f o n o l o g i c ă decât prin recunoașterea contrastelor ce există între ele... Fiecare sunet auzit e p r e ț u i t, adecă examinat întrucât se potrivește cu sistemul fonologic existent. Unele din sunete sunt a c c e p t a t e, altele r e s p i n s e» (Čyževskyj, *Travaux* IV, 19 și 21, cf. și v. Groot, *ibid.*, 124 și 139).

De asemenea nu trebue să uităm că *limba nu face nici pe departe uz, pentru economia ei internă, de toate mijloacele ce-i stau la dispoziție*, ci multe din ele rămân îngropate în trezorărie, formând o rezervă din care valorile necesare pot fi scoase mai târziu la iveală. Astfel avem bunăoară cuvintele *bată*, *cată*, *dată*, *fată*, *gată*, *iată*, *lată*, *mată*, *pată*, *rată*, *tată*, *vată*, care deșteaptă în mintea Românului 12 idei cu desăvârșire diferite. Deși deosebirea formală între ele nu consistă în altceva decât în adăugarea unui sunet diferit înaintea grupului de sunete *-ată*, și deși acest grup în *cânt-ată* sau *buz-ată* e un element derivativ, limba noastră n'a ajuns să utilizeze acest fapt, să stabilească un raport de alternanță între sunetele inițiale și grupul ce le urmează, dându-i un rost funcțional. Acest lucru nu s'a întâmplat, pentrucă, în afară de onomatopee, între conținutul fonic și cel semantic al unui element lexical nu există o înrudire organică, nu s'a desvoltat în conștiința linguistică o legătură, precum o găsim la grupele de sunete care au de îndeplinit o funcțiune statornică morfologică (prefixe, sufixe, terminațiuni, etc.).

În schimb, subiectele vorbitoare sunt capabile să observe raportul constant ce există între un fonem și condițiile în care apare. Aceasta e una din ideile fundamentale pe care bazam studiul

©BCU CLUJ

publicat acum zece ani în « Dacoromania » (vol. II, p. 19 ș. u.), în care arătam că o inovație de rostire devine « lege fonologică » atunci când intră în conștiința linguistică a maselor vorbitoare, ajungând *colectivă* și *generală*. Profit de această ocazie, să aduc la cele spuse acolo câteva precizări și exemplificări.

Cum devine c o l e c t i v ă o inovație fonetică, e o problemă care preocupă de mult pe linguiști și la care nu s'a dat încă un răspuns satisfăcător. Sau, mai bine zis, s'au dat prea multe răspunsuri, pentru ca să fim lămuriți: boalele contra cărora diferiți medici recomandă remedii diferite sunt cele mai greu de tămăduit. În linguistică e ca în medicină: când nu avem un remediu suveran, cum e chinina la friguri, încercăm pe cele care, în mod empiric, în anumite cazuri, au dat rezultate satisfăcătoare.

Precum etnograful poate constata numai răspândirea anumitor credințe sau obiceiuri colective, în anumite regiuni, în anumite straturi sociale sau la anumite popoare, fără să fi ajuns să explice legile ce diriguesc această răspândire, tot astfel, în stadiul actual al cunoștințelor noastre linguistice, constatăm extinderea unei inovații asupra unei colectivități, fără să putem deslușì de ce din miile de inovații de rostire care se nasc în fiecare clipă, unele se pierd (pentru ca să reapară adesea peste câtva timp sau în alte regiuni și la alți indivizi), iar altele sunt admise imediat și sunt imitate și înglobate în categoriile existente. De ce cutare inovație apare la toți cei ce vorbesc aceeași limbă — și uneori depășește chiar frontierele ei — pe când altele rămân limitate la o regiune mică? De ce unele se ivesc la mai multe popoare, înrudite, sau la popoare diferite din punct de vedere etnic, chiar când o comunicație nu există între ele, și iarăși altele se opresc la un punct care nu e adesea și un obstacol geografic? Ce e hazard și ce e înrudire, unde avem dreptul să admitem poligeneză și unde monogeneză, unde încetează omologia și începe analogia? Dacă observăm cum datina de a purta povara pe cap (și nu în spinare sau pe umeri), ori obiceiul de a face boii să tragă carul cu fruntea (și nu cu jugul așezat după gât), apare în anumite regiuni și nu în altele, avem a face cu un fenomen ce se poate explica la fel cu limitarea unei rostiri la un dialect?

Ceea ce unii explică în mod fiziologic, ca derivând din baza

©BCU CLUJ

de articulație, agonisită prin obicinuință sau moștenită, ori chiar ca un răsunet al substratului etnic, alții cred că se datorește unor legi de ordin social, în primul rând nevoiei de a primi niște semne convenționale care să înlesnească o înțelegere repede și neechivocă. Pe când unii văd cauza răspândirii în prestigiul pe care anumiți indivizi îl exercită asupra mulțimii, silind-o să le imite graiul, alții, găsind analogii în legi de natură financiară-economică, cred că nu oferta e hotărîtoare, ci cererea; sunt în sfârșit linguiști care cred că ceea ce diriguește răspândirea inovațiilor și nivelează deosebirile este conștiința aparținerii la aceeași națiune sau la același grup social mai restrâns.

Chiar și considerații de natură estetică pot fi hotărîtoare la răspândirea și mai ales la restrângerea unei rostiri. Becker a arătat în *Travaux* IV, 245, cum, în Germania, în deobște, dialectul vienez trece de «plăcut», pe când alte dialecte, cum e bunăoară cel din Saxonia, sunt considerate de «urîte» și sunt luate în râs. Tot astfel la noi, rostirea lui *č* ca *ś* în gura Moldovenilor nu supără și e chiar calificată ca «dulce» sau «simpatică», pe când rostirea dentalelor muiate la Românii din regiunile vestice și nordice *(miňe, du-t'e, ver-d'e)* dau graiului lor ceva greoiu. Când Caragiale și-a bătut joc de această rostire a dat expresie unui sentiment aproape general.

«Frumos» și «urît» se confundă, în limbă, mai adesea cu «distins (orășenesc, literar)» și «vulgar (sătesc, incult)»[1]). Mai ales împotriva rostirilor acestea vulgare, supuse ridiculizării, se observă un fel de opoziție colectivă, căreia nu i s'a dat, pe cât mi se pare, până acuma, destulă atențiune.

Cred că Al. Rosetti *(Grai și suflet* V (1931-32), 352) nu are dreptate când, întemeiat pe câteva atestări în texte vechi, contestă că rostirea cu labialele nealterate ar fi aparținut claselor culte. Raritatea labialelor palatalizate în textele moldovene, chiar și pe vremea când ea e relevată de Cantemir ca o rostire vulgară, mai ales în gura femeilor, este cred, o dovadă de o aversiune hotărîtă

[1]) Th. Capidan îmi comunică că femeile aromâne din Bitolia, care nu erau originare din Moscopole, voind să vorbească mai «frumos» și mai «distins», imitau rostirea acestora *(fete* în loc de *feate* etc.), fiindcă imigranții din vestitul oraș pustiit de Ali Pașa treceau de foarte avuți și culți și se bucurau de un prestigiu deosebit.

©BCU CLUJ

față de aceste forme « inculte », care scapă totuși uneori și în limba scrisă, mai ales în câteva cuvinte des întrebuințate (cum e verbul « a fi ») sau din sfera graiului feminin (« piept », « piepten », « fierb » [1]). Cei doi anchetori ai Atlasului linguistic au avut de multe ori ocazia să observe cum palatalele sunt în stingere (cf. DR. V, 514) și cum formele orășănești, cu labiale, le izgonesc tot mai mult, mai întâiu din graiul bărbaților, apoi din al femeilor. Același lucru pe care îl constatăm azi, poate să fi existat și mai de mult, încât repartiția neegală actuală a acestui fenomen de dată foarte veche, pe care-l găsim și la Albanezi, ar putea fi în parte rezultatul unei regresiuni (cum o admite Meyer-Lübke pentru Banat).

Tot ca palatalele, apare rotacismul — neconsecvent întrebuințat în unele texte vechi — atât de regresat, încât azi nu-l mai întâlnim decât într'o mică regiune din Munții Apuseni, unde puținii rotacizanți ascund, de teama batjocurii, această rostire (cf. observațiile lui S. Pop publicate în acest volum).

Un caz analog am observat în Bran, unde femeile — care reprezintă în general elementul sedentar, izolat față de influențele orașului (Brașov) — diftonghează vocalele accentuate (indiferent de originea lor): *buri̯ete*, *dri̯ept* (cu femininul *dri̯aptă)*, *Vi̯eta*, *pu̯om*, *du̯omn*, *ovâă̆s*, etc., pe când bărbații, trecuți prin școală și umblați prin lume, au rostirea mai « frumoasă » : *burete*, *drept (dreaptă)*, *Veta*, *pom*, *domn*, *ovă̆s*. Și în privința acestor rostiri, vedem cum inovația (diftongii) e în regres față de rostirea mai veche, dar cu mai mult prestigiu, fiind conservată la oraș.

---

[1]) Dacă alterarea lui *p* inițial în istrorom. *kl'ept* și *ţâptir* nu se datorește cumva unei disimilări față de *p* următor (din *piept* și *piepten)* sau unei metateze (*kepten* < *pecten)*, s'ar confirma părerea lui Hasdeu *(Etymologicum Magn. Rom.*, 223 ș. u.) că aceste două cuvinte, aparținând graiului femeiesc, au fost impuse, cu labialele alterate, de femei graiului comun.

Am arătat în *Zur Rekonstruction des Urrumänischen*, p. 38 cum bună-mea, care de altfel vorbea limba literară, cu labialele nealterate, rostea de obiceiu *a h i* și *a h'erbe*; o doamnă din societatea înaltă cernăuțeană, nevastă de profesor universitar, având de altfel labialele nealterate, rostea regulat *chept*. Dacă un filolog ar găsi, peste o sută sau două de ani, scrisori de-ale acestor doamne, scrise, după cum vorbeau, cu neconsecvențe ca *fiere-herbe, piele-cheptar*, ar avea oare dreptul să conchidă că la Brașov și Cernăuți, la începutul sec. XX, abia începuse să se ivească, în câteva cuvinte, palatalizarea labialelor ?

©BCU CLUJ

Dacă până la un oarecare grad putem admite un fel de contagiune colectivă, și în afară de voința masei vorbitoare, în răspândirea unei inovații fonetice, nu putem exclude nici atitudinele ce decurg dintr'un act al voinții lor. Când imit graiul celor ce au un prestigiu asupra mea (frați mai mari, prieteni, camarazi, părinți, dascăli, superiori, membrii unei clase sociale mai înalte, orășeni, scriitori, etc), chiar și numai de teama ridicolului, de cele mai multe ori o fac abia după ce a m o b s e r v a t că între rostirea mea și a celui cu prestigiu asupra mea există o deosebire, pe care caut s'o înlătur. Această p a r t i c i p a r e a c o n ș t i i n ț i i m e l e l i n g u i s t i c e e de cele mai multe ori promotorul g e n e r a l i z ă r i i unei rostiri nouă. O simplă imitare ar putea atinge numai cuvintele auzite în gura altuia; pentru ca aceeași rostire nouă să o extind și asupra cuvintelor construite la fel, e necesar să asemăn, să identific, să-mi dau seama de condițiile în care apare rostirea nouă. Avem în definitv a face cu același fenomen pe care-l observăm la indivizi care au talentul să imite graiul cuiva sau să reproducă un dialect oarecare. «Talentul» lor constă de sigur în ușurătatea cu care pot reproduce întocmai sunetele și modulațiile melodice auzite; dar asemenea imitatori au înainte de toate un foarte ascuțit spirit de observație: ajunge să audă câteva fraze pentru ca să extragă din ele «regulile» din gramatica individuală sau a dialectului pe care-l reproduc. Dacă ei aud pe un Moldovean rostind *șîș*, *șeva*, *șeară* în loc de *cinci*, *ceva*, *ceară*, e de ajuns pentru ca, imitându-l, să rostească și *șine*, *șer*, *șapă* în loc de *cine*, *cer*, *ceapă*.

Deunăzi mă întorceam cu personalul de dimineață la Cluj. În stațiile din apropierea orașului începură să se urce în tren copiii care mergeau la școală. Ei dădeau busna în compartimentul încălzit, căci afară era «jer». Acest *j* pentru *ǧ*, atât de fixat în dialect, revenea în graiul lor și când se uitau pe «jam», când scotoceau prin «jente» sau vorbiau de «jimnaziu» sau de ora de «jermană», cu toate că aceste patru cuvinte nu sunt cunoscute în graiul satului natal, iar la școala din oraș, unde le-au auzit întâia oară, ele erau rostite ca în limba literară, *geam*, *geantă*, *gimnaziu*, *germană*. De sigur că în mintea băieților din Apahida, Desmir sau Someșeni, când au auzit întâia oară, la școală, aceste cuvinte, rostite cu *ǧ*, s'a petrecut

©BCU CLUJ

același prompt și repede proces de asemănare cu cuvintele din tezaorul lexical tradițional *jingaș*, *jeme*, *jinere*, etc., între care au fost imediat încadrate, ca și în mintea imitatorilor de care vorbeam mai nainte.

Aceasta e calea normală pentru generalizările de rostiri nouă. Generalizările, în afară de conștiința linguistică, prin simplă obicinuință cu o nouă articulare, sunt mult mai rare. Acesta e bunăoară cazul la **schimbările fonetice spontane.**

Când în locul unui *r* apical apare un *r* velar sau uvular, la unii indivizi, în unele familii, la anumite clase sociale sau la toți indivizii dintr'un oraș, regiune, țară (trecând chiar dincolo de hotarele unui popor), această înlocuire se face din cauza rostirii mai ușoare a unui *r* cu dosul decât cu vârful limbii. Cel ce s'a deprins odată cu rostirea aceasta o repetă de obiceiu în toate cazurile.

Același lucru s'a întâmplat, probabil cu substituirea lui *l'* prin *i̯*, precum o întâlnim la noi și în atâtea alte limbi, de exemplu în limba franceză, albaneză sau ungurească. Totuși, chiar în asemenea cazuri, în care schimbarea nu apare condiționată nici de locul accentului, nici de sunetele înconjurătoare, nici de poziția în cuvânt, se pune întrebarea, dacă totdeauna împrejurările în care apărea erau cele de azi? Neavând documente scrise care să ne lămurească cum vorbeau strămoșii noștri în evul de mijloc, nu putem ști cu siguranță, dacă, înainte de a se extinde asupra tuturor pozițiilor în cuvânt, modificarea aceasta nu apăruse numai în anumite condițiuni. Faptul că la Istroromâni și la Megleniți, care păstrează încă rostirea *l'*, întâlnim totuși acest sunet înlocuit, în parte sau de tot, prin *i̯*, la pluralele masculine articulate, ar putea servi de indiciu, că modificarea lui *l'* în *i̯* a început în poziție finală (cf. *Studii Istroromâne* II, § 89)[1]).

[1]) Dialectul fărșerot, unde înlocuirea lui *l'* prin *i̯* este tocmai în curs, fără ca din exemplele date de Th. Capidan *(Fărșeroții*, p. 197) și din răspunsurile primite de Al. Rosetti (« Grai și suflet » IV, cf. p. 38 « plopii », 42 « bureții », etc.) să se poată preciza condițiile în care apare inovația, ar merita să fie studiat mai de aproape. O chestiune pe care nici un studiu cât de aprofundat la fața locului n'o va putea rezolvi este: de ce rostirea cu *l'* (care nouă, Dacoromânilor, ni se pare « grea », iar la Aromâni trece nu numai de ușoară, ci și de « dulce » și « plăcută ») începe la Fărșeroți să fie simțită ca anevoioasă?

©BCU CLUJ

S'ar mai putea cita cazul «înlesnirii» pronunțării la *dz*, prin pierderea elementului ocluziv. Acest *z* în loc de *dz*, în Muntenia bunăoară, nu apare condiționat de nici unul din «aspectele» fonetice studiate mai nainte. Totuși, faptul că în unele regiuni cu pronunțarea *z* se rostește până azi *dz* după *n* și *r* (megl. *jundzi*, *mardzini*, cf. Th. Capidan, *Meglenoromânii* I, § 55), ne arată de asemenea că ceea ce apare generalizat, nu trebue să fi fost general dintru început. Chiar aceste condițiuni pot varia în diferite limbi. Astfel vedem că și la Cehi *dz* și *dž* s'au simplificat în *z* și *ž*, ca la noi; acolo însă elementul ocluziv a fost păstrat numai în poziție inițială (cf. Troubetzkoy, *Travaux* IV, 107). Dimpotrivă, la Toscani sunetul *č* și-a pierdut elementul ocluziv numai între vocale. N'ar fi exclus ca tot așa să fi fost în Moldova și Banat, unde rostirea *faśe* să fi fost anterioară rostirii *śiś*.

În nici un caz însă nu poate fi considerată ca «spontană» — cum vor unii — legea fonologică a trecerii lui *a* neaccentuat în *ă*. Lipsa de accent, care e c a u z a fonetică a modificării de rostire, este și c o n d i ț i a fonologică recunoscută de masa vorbitoare, care are ocazie să observe jocul necontenit între *a* și *ă* în conjugare *(fac–făcut)* și în derivare *(barbă–bărbat)*, încât înlocuirea lui *a* prin *ă*, când își pierde accentul, se poate face și în împrumuturi recente [1]).

Dând factorului «conștient» rolul ce i se cuvine în fonologie, unele legi fonologice și mai ales «excepțiile» lor ne apar în altă lumină decât le apăreau neogramaticilor, care reduceau generalizarea unei rostiri numai la un fel de imitație inconștientă și involuntară.

Vorbind de vocalele eterorganice, am emis părerea că prefacerea lui *e* în *ă* se datorește lipsei de accent, ca în limba albaneză, indiferent de sunetul premergător. Aceasta se potrivea și cu ob-

---

[1]) Nu mi se pare potrivit a considera rotacismul ca o «trecere spontană a lui *n* la *r*», spre deosebire de «trecerea condiționată» a lui *n* la *r*, provocată prin disimilare, în *mănunt* > *mărunt* (Rosetti, *Limba română*, p. 69). «Condiționat» e și rotacismul în *lună* > *lură*, de poziția intervocalică și de durata lui *n*. Deosebirea între *lură* < *lună* și *mărunt* < *mănunt* este că în primul caz avem a face cu o rostire generalizată și colectivă, deci cu o lege fonologică, iar în cazul din urmă cu o rostire izolată accidentală.

©BCU CLUJ

servația făcută în altă ordine de idei, că în românește sunetele precedente n'au prea avut o influență modificatoare asupra rostirii celor ce le urma.

Într'adevăr, o cercetare mai amănunțită a materialului, ne arată că după dentale (între care putem socoti și pe *n*, *r* și *l*) apare *ă* în loc de *e* în toate dialectele (și nu numai când mai este un *ă* în silabele învecinate), înainte de accent și aproape regulat în poziție intersilabică: *in-de-retro* > *îndărăt*, *ad-depos(i)tum* > *adăpost* (dar: *adevăr*), *bonitatem* > *bunătate*, *crudităteм* > *crudătate* (și toate cele în *-ătate*), *animalia* > *nămaie*, *nădejde* dar *nădăjduesc*, regional și *Dumnăzău* față de literarul *Dumnezeu*. Mai puțin regulat în silabă inițială: *tăciune*, *tămâie*, *dărâm* (dar *deștept*, *deșert*), *dăunăzi* alături de *deunăzi*, *năpârcă* (dar *nepot*), *năcaz* și *necaz*, *lămâie* (dar *legumă*) etc. Față de *sărbătoare* la Dacoromâni, Aromâni și Megleniți, avem *săptămână* la Dacoromâni și Megleniți (*săptămonă*), dar *siptămână* la Aromâni (cu *ă* < *e* numai în poziție intersilabică), iar pentru *sămânță* (și în Muntenia!) avem la Aromâni *siminți* (cf. totuși *săminți* Jahresber. VI, 35) și tot *siminți* la Megleniți. După accent avem: *duminecă* (și *-nică*), *neted*, *judec*, *încalec* (și *-lic*), etc., dar *tânăr* și *vânăt*, al căror *e* reapare în poziție moale (*tineri*, *vinete*). Aromânii au în aceste două cuvinte *e* sau *i* (*tinir*, *vinet*), pe când la Megleniți găsim *vinăt* dar *tinir*, iar la Istroromâni *virer* și *tirer*, alături de mai desul *tirar* (din *tirăr*). Rostirile *șasă*, *el iasă*, *frasăn* sunt regionale la Dacoromâni, dar cuprind partea cea mai mare a teritoriului, pe când plurale ca *picioară*, *pară* (care nu trebue confundate cu *fiară*, *cară*, cu *e* > *ă* după *rr*) se întâlnesc mult mai rar, însă nu numai la noi, ci și la Aromâni (cf. DR. V, 767). După ș se găsește, regional, la Dacoromâni, și trecerea paralelă, a lui *i* în *â*: *cosătură*, *sâmbrie* etc.

Regulat apare *ă* după *rr*, *r* inițial, și adesea și după cons. + *r*: *rășină*, *răspund*, *răcesc*; *mărăcină*; *carăle*; *lacrămi*, *prădez*. Tot așa în dialecte, unde se vede mai bine decât la noi că la origine acest *ă* nu era condiționat de poziția tare următoare. Avem și desvoltarea paralelă a lui *i* > *î*: *rânji*, *țărîle*, *ocărîle*. (Pentru amănunte cf. DR. V, 764 ș. u.).

După *ș* și *j* găsim în toate dialectele rostirea *ă* pentru *e*. Mai răspândită e în poziție finală: la Dacoromâni *ușă*, *grijă*, alături de

©BCU CLUJ

regionalul *ușe, grije ;* la Istroromâni *pișę, cozę (ș < ș, z < j, ę < ă)*, dar *use ;* la Aromâni găsim la Weigand, Dalametra, Obedenaru *ușă* și la P. Papahagi *ușe ;* la Megleniți *ușă* e regula, *boași* excepția. Mult mai rară și mai puțin răspândită e rostirea *ă* în poziție protonă: dacor., megl. *șăzuiu*. Paralel cu *e > ă* e *i > â* în rostirea regională *ușâle, grijâle*.

În regiunile unde *č* și *ğ* nu se rostesc muiate, adică prin Maramureș și la Megleniți, avem rostirile maram. *čătate* (care se găsește și la Coresi) și megl. *čănușă*. Paralel: maram. *čăreș, vačâle*. La Istroromâni găsim un singur caz, remarcabil pentru asemănarea pe care acest dialect o prezintă și în alte privințe cu dialectele nordice dacoromâne: *čăsta (> țăsta)*.

După *ț* și *dz*, dar numai când aceste sunete provin din lat. *t* și *d* sau se găsesc în cuvinte de origine străină, avem *ă* din *e* la Aromâni și în unele ținuturi dacoromâne *(brață, mațăle, țăsut) ;* la Megleniți: *anțăpat*, dar *anțileg, cățiluș*. Paralel cu *e > ă* avem trecerea lui *i > â*, dar numai regional: *ațâpi, fraț̂ă*, etc. Încolo avem însă arom. *țitate* ca dacor. *cetate*.

După v e l a r e nu avem exemple, căci un *e* următor le-a schimbat în africate. Totuși avem cazurile izolate: *cărămidă* și *călugăr ;* apoi *treacăt, strigăt, leagăn, mesteacăn*, etc.

După c o n s o n a n t e m u i a t e și după *i̯*, *e* se preface în *ă (ĕ)* regional la Dacoromâni *(foaiă, părechiă)*, la Aromâni în părțile nordice și vestice (mai ales în apropiere de Albanezi, la care această rostire e foarte obicinuită): *fumęl'ă, cl'ęiă* și regulat la Megleniți: *uręcl'ă, ploaiă*.

După l a b i a l e avem regulat și pretutindeni pe *e* trecut la *ă* când preceda un *u̯ : două, nouă, ouă*, arom. *d(o)ao, nao (o < uă), oauă*, megl. *doauă, noauă, oauă*, istror. *do* (<**doo < două*), *vo* (= vouă), *ovale* (forma articulară, din **ovăle* = ouăle). După consonantele labiale, prefacerea lui *e* în *ă* — și tot așa *in > în* — apare la Dacoromâni cu regularitatea unei legi fonologice, fiind însă condiționată de poziția «tare» următoare: *măsură, stâmpăr ; cuvânta*, etc. În celelalte dialecte avem numai cazuri sporadice, precum arom. *mădúă* (la Megl. *miduă)* și *mădular, până* și *pânâ* (megl. *pọn*, istror. *păra)*, *vătămari, vărtute* și *vărtos*.

Aceasta fiind situația, îi vom da dreptate lui Philippide, care,

©BCU CLUJ

făcând o legătură cu fenomenul similar din limba albaneză, scrie: «constatăm pentru *e*, ca și pentru *a*, o tendință de a se preface în *ă*, *î*. . ., căci a zice că *e* se schimbă în *ă* când este precedat de *b*, *k*, *d*, *f*, *g*, *l*, *m*, *n*, *p*, *r*, *s*, *ș*, *t*, *ț*, *u*, *v*, *z*, *ž*, *ĭ* este ridicul». Răspândirea în toate dialectele ne face să credem că avem a face cu o tendință de dată străveche, care însă are o extensiune geografică inegală și nu apare decât rar și numai pe alocuri cu regularitatea unei legi fonologice. Alăturea s'a menținut adesea rostirea *e* sau a acționat cealaltă tendință, de a preface pe *e* neaccentuat în *i*, încât avem chiar în limba curentă — și uneori și în cea literară — forme îndoite și întreite, ca *lacrimă* și *lacrămă*; *frasen*, *frasin* și *frasăn (frasân)*, *galben*, *galbin* și *galbăn (galbân)*, *palten*, *paltin* și *paltăn (paltân)*; *sălbătecie*, *sălbăticie* și *sălbătăcie*.

Se poate ca Philippide *(l. c.)* să aibă dreptate și când admite că «această tendință este. . . activată de unele sunete mai mult decât de altele», dar cred că greșește când nu face distincția între poziția accentuată și cea neaccentuată. În poziție accentuată *e* se păstrează nealterat, după unele sunete, pe când, în silabă neaccentuată, devine *ă*. Astfel Aromânii cunosc numai *é* după labiale sau după *s* și *z*, iar după dentalele *t*, *d*, *n*, *l* și *r* (nu *r̄*) avem și noi, Dacoromânii, *e*; cât despre *s* și *z* precedent, în Muntenia se zice *sărbătoare*, *săptămână*, *s'a dus* (din *să a dus*) dar *semn*, *sec*, etc.

În *Dacoromania* V, 764 ș. u. am căutat să dovedesc că *e* a trecut în *ă* după *r̄*, indiferent de accent; în cele precedente am arătat că și foneticește această trecere e explicabilă, atât după *r̄* cât și după *ș (j)* și *i̯*, sunete rostite tot în regiunea vocalelor eterorganice.

Dintre celelalte sunete, cel puțin la labiale, cred că rostirea *ă* în loc de *e* s'a răspândit dela poziția neaccentuată (singura, în care găsim *ă* după labiale și la Aromâni) la cea accentuată. Deși cazul invers e cel mai obicinuit (precum îl observăm bunăoară în *ședém*, *șelár*, cu *ș* din *șéd*, *șéle)*, totuși o astfel de extindere din silabele lipsite de accent asupra celor tonice e și ea posibilă când, în cazuri ca cel care ne preocupă, existau factori puternici să o promoveze.

Pe cât se pare, prefacerea lui *e* în *ă* după labiale, în poziție

©BCU CLUJ

neaccentuată, a fost condiționată dela început de poziția « tare » următoare. Când în silaba următoare se găsea, dimpotrivă, un *e* sau un *i*, influența asimilatoare a acestor vocale prepalatale a menținut articularea prepalatală a lui *e* precedent. S'a zis deci: *stâmpăr* și *stâmpărăm* dar *stâmperi*, *număr* și *numărătoare* dar *numeri* și *numere*. Alternanța între *ă* și *e* din asemenea exemple apărea, din punct de vedere static, atât de strâns legată de poziția tare sau moale următoare, încât raportul etimologic și istoric s'a putut șterge. După *stâmpăr–stâmperi* (din extempero) și *număr–numere* (din numerus) s'au orientat și *apăr–aperi* (în loc de *apări*) și *sâmbătă–sâmbete* (în loc de *sâmbăte*), cu extinderea alternanței *ă–e* și asupra unor cuvinte cu *ă* din *a* etimologic (apparo, *sambata). Pe de altă parte, *apăsăm*, *apăsați*, *apăsare*, *apăsat*, au putut atrage după sine și pe *apăs* (în loc de *apes*, cu *e* subt accent), spre a fi pus în opoziție cu *apeși* și *apese*. La Aromâni, la care simțul pentru un contrast între poziția moale și poziția tare nu s'a desvoltat, avem conjugările *nveț*, *nveți* și *apăr*, *apări*, așa cum le-am aștepta din punct de vedere etimologic. La noi, dimpotrivă, formele *apăsăm*, *apăsat*, etc., au putut produce cu atât mai ușor un *apăs* și *apasă*, cu cât exista și modelul lui *arătăm*, *arătat*, etc., față de *arăt*, *arată*, unde desvoltarea lui *e* în *ă* (și a lui *ea* în *a*) era motivată și subt accent. Stabilindu-se astfel — la Dacoromâni — o legătură între soarta lui *e* după *r̄* și soarta lui *e* după labiale, s'au putut naște invers, în poziție moale, și formele *areți*, *arete* după *apeși*, *apese*, iar vechiul **rapede* (< *rapidus*) s'a putut preface în *repede* deodată cu **race* (arom. *rați*, istror. *rățe*) în *rece*. Tot în mod analogic, după *cuvântăm*, *cuvântat*, etc., s'a putut naște *eu cuvânt* (în loc de *cuvînt*), în opoziție cu *tu cuvinți*, *să cuvinte*, iar după astfel de verbe cu accent schimbător s'au putut orienta apoi și substantivele cu accent fix: *un cuvânt* (în loc de *cuvînt*), refăcut din *două cuvinte*.

Asemenea lărgiri peste limitele originare ale unei rostiri nouă, datorite unor interpretări ulterioare a materialului linguistic sau stabilirii de legături între aspecte fonetice deosebite, din partea subiectelor vorbitoare, în observația graiului lor, nu sunt cazuri rare. Am arătat cu altă ocazie (DR. II, 65 ș. u.) cum rostirea dialectală *barbat* a atras după sine și pe *facut*, căci datorită unei asimilări regresive, *ă* s'a schimbat în *a*, dar această modificare de rostire a fost inter-

©BCU CLUJ

pretată ca și când ar fi fost condiționată de poziția protonă[1]); am citat altădată (DR. VI, 224) cazul când două alternanțe deosebite ca geneză, dar dând aceleași rezultate (de ex. *ia : ie* în *iaz–iezi* și în *iartă–iertăm)* s'au confundat. Avem și cazuri — între ele am socotit (DR. II, 56) pe *i* în loc de *s* la sfârșitul monosilabelor sau afereza și proteza lui *a* în diferite dialecte (DR. I, 372) — în care ceea ce ne face impresia unei l e g i f o n o l o g i c e nu are o bază f o n e t i c ă, o m o d i f i c a r e reală de rostire, ci numai a n a l o g i a.

Un astfel de caz, interesant și instructiv în același timp, este prefacerea lui *n* în *ń* înainte de *i* flexionar în dialectul aromân și meglenit, în opoziție cu menținerea lui la noi și la Istroromâni (unde, între vocale, apare ca *r)*.

Dacă privim soarta lui *n* înainte de *ĕ* accentuat și de *ī* accentuat lat. (în afară de *i* al persoanei 2 și al pluralului), vedem că și Aromânii și Megleniții au pe *n* nemuiat: arom. *inel*, megl. *ninel* (ca *inel* al nostru și *arel* al Istroromânilor) < *anĕllus*, arom.-megl. *nec* = dacor. *înnec* < *nĕco*, arom. *negură* < *nĕbula*, arom. *piturniccl'* (= potârniche) < **coturnīcula*, arom.-megl. *vinit* = dacor. *venit*, istror. *virit*. Ar fi oarecum curios ca înmuierea lui *n* în arom., megl. *buń* și arom.-megl. *(a)duń* (față de *buni*, *aduni* al nostru și *bur*, *(a) duri* al Istroromânilor) să fie datorită lui *i* următor.

Un *n* muiat apare în schimb în mod regulat și datorindu-se unei cauze fonetice, în toate dialectele, în două cazuri. Mai întâiu înainte de *į (calcaneus* > arom. *călcâńu*, megl. *călcoņu*, Banat *călcâńu*, devenit *călcâiu* în celelalte regiuni dacoromâne) și apoi înainte de *ī*, însă numai când aveam a face cu un *nn : annī* > arom.-megl. *ań*, istror. *ćń*, dacorom. *ai* (< *ań)*.

Flexiunea regulată a cuvintelor latine *bonus*, *aduno*, *mĭno ; venio*, *teneo ; inganno ; annus*, *nonnus*, **pitzinnus* era deci în limba străromână:

---

[1]) Explicația dată acestui fenomen de Iorgu Iordan *(Revista filologică* I (1927), 117 ș. u.), care crede că rostirea *a* în loc de *ă* s'ar reduce la elemente etnice străine, nu e convingătoare, nu corespunde repartiției de fapt a elementelor desnaționalizate dintre Români, și nu explică de ce pronunțarea se găsește tocmai și numai în silabă neaccentuată.

©BCU CLUJ

a) bun — plur. buni
eu adun — tu aduni
eu mân — tu mâni
b) eu viń — tu vini
eu țiń — tu țini
c) eu îngan — tu îngańi
d) an — plur. ańi
nun — plur. nuńi
puțin — plur. puțińi

Fel de fel de analogii au turburat acest stadiu străvechiu.

Mai întâiu s'a petrecut o inovație importantă la verbele iotacizate. După analogia unor verbe ca *eu auz* (< *audio*) — *tu auzi* (*audis*), s'a introdus, și la verbele cu *n* la sfârșitul tulpiniei, consonanta muiată și în pers. 2: *eu viń* — *tu vińi* (în loc de *vini*), *eu țiń* — tu *țińi* (în loc de *țini*). În afară de dialectul istroromân, care păstrează până azi formele *tu viri* (< *vini*), *tu țiri* (< *țini*), toate celelalte dialecte cunosc numai formele *tu ții* (< *țińi*), *tu vii* (< *vińi*), arom. *tine țîńi*, *tine yińi*, megl. *tu țǫń*, *tu viń*.

A doua inovație a fost o regresiune a dentalei în pers. 1, după analogia multelor verbe de felul lui *eu ud* — *tu uzi*. Ea e generală la Aromâni și la Megleniți: *mine avdu* — *tu avdzi*, *mine țîn* — *tu țińi*, *mine yin* — *tu yińi*, megl. *ut*—*uț*, *țǫn*—*țǫń*, *vin*—*viń*. La noi avem, în diferite regiuni, *eu țin* și *vin* sau *eu țiu* și *viu*, dar totdeauna *tu ții*, *vii*. La Istroromâni se găsesc mai des formele mai nouă *țiru* (<*ținu*) și *viru* (< *vinu*), dar s'au păstrat, la pers. 1, și cele iotacizate *țiń*(*u*), *viń*(*u*).

Pe când la noi acest nou fel de conjugare a atras după sine, în unele regiuni, și două verbe de conj. I: eu *mâiu* și *amâiu* (alături de vechiul *eu mân*, *eu amân*) — *tu mâi* și *amâi* (alături de vechiul *tu mâni*, *tu amâni*), la Aromâni analogia s'a extins asupra tutulor verbelor cu *n* în tulpină și s'a zis și *tine aduńi*. Astfel, în acest dialect, verbele cu *n* se conjugă azi ca și cele cu *nn* — care au păstrat formele etimologice — încadrându-se în categoria generală a tutulor verbelor, care, toate au, în pers. 2, o consonantă modificată (*fac—fați*, *arup—aruk'i*, *sorb—sorģi*, *avdu—avdzi*, *ngan—ngańi* etc.).

©BCU CLUJ

Simțul acesta, că înaintea dezinenții *i* consonanta dela sfârșitul tulpinii trebue modificată, s'a extins, la Aromâni și Megleniți, și la declinare, unde existau alternanțe de felul lui *mult–mulți*, *pom–poń*, etc., și unde *ń* exista la cuvintele cu *nn : an–ań*, *nun–nuń*, *puțîn–puțîń*, care atraseră după sine și pe *bun–buń*, *Armân–Armâń*, etc.

La noi, dimpotrivă, nu numai că s'a păstrat stadiul vechiu: *bun–buni*, *Român–Români*, ci aceste cuvinte au fost cauza că și dela *nun* și *puțin* s'au format pluralele nouă *nuni* și *puțini* (cf. și femininele *nune*, *puține*). Numai forma *ai* a vechilor texte a rămas în unele regiuni, fiind înlocuită însă și ea tot mai mult prin noul plural, analogic, *ani*. Istroromânii au *bur* (< *buri*), dar *åń*.

Dacă tratamentul diferit al lui *n* înainte de *i*, la Aromâni și Megleniți pe de o parte și la Dacoromâni și Istroromâni pe de altă parte, ar fi efectul unor cauze fonetice, atunci am avea în fața noastră una din cele mai esențiale deosebiri între dialectele române. Dacă însă legea fonologică a alterării sau nealterării lui *n* înainte de *i* flexionar este, după cum am încercat să arătăm, de natură analogică, reducându-se la niște interpretări relativ recente în materialul linguistic, atunci putem constata că nici acest caz nu stă în opoziție cu unitatea impresionantă a sistemului fonetic din epoca străromână. Pe de altă parte, faptul că analogiile s'au produs în aceeași direcție la Aromâni și la Megleniți și în altă direcție la Dacoromâni și la Istroromâni, confirmă legătura mai strânsă între cele două grupuri de dialecte, înrudire care rezultă și din alte multe asemănări.

Căutând să scot în relief ceea ce e specific românesc în fonetica și în fonologia noastră, am dat în același timp o contribuție pentru fixarea sistemului nostru fonetic și fonologic. Cred însă că am mai arătat ceva, și anume că, spre a explica o inovațiune linguistică, nu e nevoie să-i căutăm totdeauna originea într'o influență externă. Rolul subiectului vorbitor ca observator și **interpret al materialului linguistic** tradițional este tot atât de important, ca și cel de împrumutător. Metoda comparativă a deschis în linguistică orizonturi mari și a dat roade din cele mai bogate, mai ales după ce s'a unit cu metoda istorică. Dar amândouă aceste metode — și

©BCU CLUJ

cea care stabilea asemănările între limbi, și cea care căuta să explice geneza și trecerea fenomenelor dintr'o limbă într'alta — au dus în mod firesc și la exagerări sau la puncte de vedere unilaterale, dintre care unul — destul de grav — a fost cel ce a dat prea puțină atenție contribuției active a individului la crearea de celule nouă în organismul unei limbi.

Cluj, Crăciun 1931. SEXTIL PUȘCARIU

©BCU CLUJ

DIN ATLASUL LINGUISTIC AL ROMÂNIEI

1. CONSIDERAŢII ASUPRA METODEI

Anchetele pe teren cu chestionarul n o r m a l [1]), de 2200 întrebări, şi cu cel d e s v o l t a t, de 4800 întrebări, s'au început definitiv [2]) în Aprilie 1930 şi s'au continuat de atunci, aproape fără întrerupere. S'ar părea că numărul întrebărilor este cam redus. În realitate întrebările celor două chestionare sunt mult mai numeroase şi iată de ce: Subt o chestiune se urmăreşte, la substantive, şi forma singularului şi cea a pluralului (deci sunt două întrebări), iar la un timp verbal (care figurează în chestionar iarăşi ca o singură întrebare) se urmăresc de obiceiu şase forme de conjugare. Frazele, fixate pentru particularităţile morfologice şi sintactice (în chestionarul normal peste o sută, în cel desvoltat trei sute cincizeci) — care trebue traduse de subiect din limba literară —, fiind transcrise în întregime, cuprind, foarte des, peste zece forme dialectale. În chestionarul d e s v o l t a t sunt întrebări care urmăresc particularităţi folclorice şi etnografice; răspunsul subiectului, interesând, în primul rând, din punct de vedere linguistic, este de asemenea transcris în întregime. Apoi, din fiecare sat, se adună diverse texte dialectale, mai reduse la

[1]) Întrebările chestionarului n o r m a l (Sever Pop) încep cu numărul 1 şi se continuă până la 2160. La acestea se mai adaugă cele peste 40 din *Partea introductivă*. În ancheta a doua, cea d e s v o l t a t ă (Emil Petrovici), întrebările se încep cu 2161 şi se continuă până la 6960.

[2]) Vezi DR. V (1927—28), p. 905 şi DR. VI (1929—30), p. 660—661. Pentru principiile după care s'a făcut ancheta, v. şi S. Puşcariu, *Pe marginea cărţilor* III, în DR. VI, p. 504—518.

©BCU CLUJ

anchetorul chestionarului n o r m a l și mult mai numeroase în ancheta cu chestionarul d e s v o l t a t. Se mai adaugă, la fiecare punct al anchetei, diverse cuvinte interesante, notate de anchetor din conversația cu subiectul sau cu subiectele al căror graiu îl notează. Putem deci considera la peste cinci mii numărul întrebărilor în chestionarul n o r m a l și la peste șase mii în cel d e s v o l t a t.

Materialul de limbă care se adună se mai completează și prin *Partea introductivă* a chestionarului, care precede ancheta propriu zisă. Prin ea se urmărește, în general, numele dealurilor, munților, râurilor din sat și din hotarul satului, precum și numele satelor învecinate, toate cu rostirea dialectală. Se chestionează subiectul și despre numele de botez care se dau băieților și fetelor [1]) precum și poreclele care se obișnuesc în sat, atât între țărani, cât și cele pentru cei de neam străin.

Spre deosebire de anchetorii celorlalte atlase romanice, anchetorii ALR.-ului au chestionat, cu predilecție analfabeți, aceștea fiind mai conservativi în graiul lor [2]). Bărbații și mai ales cei care — în Provinciile alipite — au făcut armata după 1920, sunt mai inovatori, evită rostirile dialectale, considerându-le mai puțin « frumoase ». Din această pricină în Ardeal, Bucovina și Basarabia, anchetorii au căutat subiecte care n'au făcut armata după Unire, preferând, când s'a putut, pe cei care n'au făcut de loc armată [3]).

---

[1]) Sunt interesante observațiile subiectelor pe care le anchetăm. Singuri recunosc că acum femeilor le plac mai ales nume ca *Viorel*, *Virgil*, iar, pentru fete: *Amalia*, *Letiția*, *Reghina*, în locul celor obișnuite: *Ion*, *Petre*, *Simion*, pentru fete: *Ana*, *Sofia*, *Paraschiva*, etc.

[2]) După o statistică făcută asupra celor 164 de sate anchetate cu chestionarul normal, următoarea este școala făcută de subiectele întrebate: 54 analfabeți; 29 care abia știu să-și scrie numele; 81 subiecte cu 3—6 clase primare. Dintre aceste subiecte numai 38 au obiceiul, mai des sau mai rar, să citească jurnale. Pentru ca să nu pomenesc decât pe ALIt. (Atlasul Linguistic italian), în cele 286 puncte, anchetate până în August 1931, Ugo Pellis a anchetat 48 analfabeți, 306 cu școală primară și 10 cu școala medie (Ugo Pellis, în *Atlante linguistico italiano*, publ. în « Società Filologica Friulana G. I. Ascoli, an. VII (1931), nr. 8—10, p. 24).

[3]) Din cele 164 de subiecte: 116 au făcut armata subt vechile stăpâniri; 20 n'au făcut niciodată serviciul militar. La acestea se pot adăuga și cele 28 de subiecte — femei.

©BCU CLUJ

Alte întrebări din *Partea introductivă* a fiecărui sat privesc pe subiectul anchetat. Am dat atenție numelui părinților subiectului, îndeletnicirii și originii lor. Vârsta subiectului ne-a preocupat în deosebi. Spre deosebire de celelalte Atlase [1]), am evitat subiecte subt 30 de ani, fiindcă acestea au făcut de curând armata sau școala subt regimul românesc. Subiectele ALR.-ului sunt mai numeroase între 40—60 de ani [2]). Am anchetat puține subiecte peste 70 de ani, fiindcă acestora sau le lipsesc dinții — o condiție la care n'am renunțat *niciodată* — sau nu aud bine și nu înțeleg întrebarea pusă, pe care n'am repetat-o decât în cazuri excepționale. Bătrânii sunt buni pentru folclor, unde rostirea nu este de-o importanță primordială. Într'o anchetă linguistică, ei obosesc repede, devin nervoși și sunt foarte susceptibili. Ancheta chestionarului *normal* nu s'a abătut dela principiul subiectului *unic* pentru fiecare punct anchetat.

Ca o c u p a ț i e, subiectele ALR.-ului sunt *numai* țărani care se îndeletnicesc cu agricultura. N'am exclus pe acei țărani care, *incidental*, ocupă funcții administrative în comună, sau se ocupă cu cărăușia, lucratul la pădure etc. [3]). Intelectualii nu sunt buni informatori pentru ALR., nu corespund normelor fixate, au mai accentuată tendința de modernizare. Des, participând la anchetă ca spectatori (căci nu admitem să contrazică subiectul și să-l influențeze) constată singuri că pentru prima dată aud în graiul satului câte un termen pe care-l dă subiectul. Particularitățile de

---

[1]) În ALIt. s'au anchetat subiecte și subt 20 de ani (nouă persoane) și peste 80 de ani (patru); v. Ugo Pellis, *o. c.*, p. 25.

[2]) După vârstă, dintre subiectele anchetei cu chestionarul normal 3 sunt între 20—29 ani, 20 între 30—39 ani, 63 între 40—49 ani, 54 între 50—59 ani, 19 între 60—69 ani, 5 între 70—75 ani.

[3]) După ocupație, subiectele ALR.-ului se grupează astfel: 42 gospodari fruntași, 75 de condiție mijlocie, 19 femei cu îndeletnicire casnică, 9 de condiție modestă, 6 foști sau actuali primari, 3 casieri comunali, 3 lucrători la pădure, 4 ciobani, 1 cântăreț la biserică, 1 vânător și 1 birjar. — În ALIt. figurează ca informatori: comercianți, măcelari, tipografi și chiar preoți (v. Ugo Pellis, *o. c.*, p. 25). — Această statistică nu privește — ca și cele de până acum — subiectele întrebate cu chestionarul *desvoltat*, în care anchetă, urmărindu-se în amănunte și termenii diferitelor meserii, sunt chestionați și meseriași, însă numai pentru specialități. Aceasta pare a fi și situația în ALIt.

©BCU CLUJ

fonetism local nu le observă și rămân foarte mirați când li se atrage atenția asupra acestora.

Anchetorii ALR.-ului n'au evitat subiecte-femei; dimpotrivă, constatând că sunt mai conservative în graiu, le-au preferat bărbaților, ori decâte ori au reușit să le convingă a da informații asupra graiului comunei. Femeile însă, fiind mai legate de gospodărie, dispun de mai puțin timp liber. De aceea anchetorii au avut posibilitatea mai rar și mai greu să chestioneze subiecte-femei [1]).

Cu chestionarul *normal* s'au anchetat, din Aprilie 1930 până în Octomvrie 1932 un număr de 164 localități, iar cu chestionarul d e s v o l t a t 30 de puncte românești și 3 minoritare (slave) [2]).

Alegerea punctelor s'a făcut după anumite criterii, care, rezumate, sunt următoarele: satul să fie vechiu; populația să fie, pe cât se poate, în majoritate românească [3]); să aibă o populație de peste 600 de suflete; distanța între puncte să fie de 30—50 km.; în sat să nu fie vreo fabrică, unde se adună populație din diferite regiuni. N'am evitat orașele, deși graiul lor modernizat nu corespunde nici în linii generale unei arii de 30—50 km. [4]). În orașe am căutat să anchetăm graiul dintr'o mahala, unde acesta s'a păstrat mai mult decât la centru.

---

[1]) Din cele 164 puncte studiate cu chestionarul normal, au fost subiecte-femei în 28 de sate. În general se poate spune că obținerea unei femei ca subiect se datorește ascendenței intelectualilor satului (preotului și învățătorului) care trebue să o convingă de utilitatea și importanța lucrării anchetorului, asigurând-o că face un lucru « bun » și « însemnat ».

[2]) V. lista comunelor anchetate de S. Pop, la sfârșitul acestui articol, iar a celor anchetate de E. Petrovici, la articolul *Mână* cu pluralul.

[3]) Nu s'au evitat nici sate cu populație minoritară. Ca dovadă poate servi și următoarea statistică: În cele 164 de puncte ale anchetei Pop, 30 subiecte mai cunosc, pe lângă limba maternă (română), o limbă, de obiceiu a populației minoritare conlocuitoare; 5 subiecte mai cunosc două limbi, iar 3 subiecte chiar trei limbi.

[4]) E cazul dela Orăștie și Hunedoara, etc., al căror graiu este mai modernizat decât împrejurimile. Subiectul dela Orăștie evita palatalizarea labialelor, pe când în împrejurimi acest fenomen este curent.

©BCU CLUJ

Constatând conservatismul satelor, le-am preferat orașelor [1]).

După planul fixat, ALR.-ul va studia 350 de puncte cu chestionarul normal și 115 puncte cu cel desvoltat. Față de cele 752 localități anchetate de G. Weigand pentru dialectul daco-român, numărul punctelor ALR.-ului pare prea mic. Nu trebue să uităm însă următorul fapt important: Weigand a avut un chestionar *numai de 114 cuvinte*, pe când cei doi anchetori ai ALR.-ului au în chestionarele lor, împreună, *peste* 7000 *de întrebări*. Ca *material linguistic* un sat din ancheta Pop ar corespunde la 19 sate de ale lui Weigand, iar în ancheta Petrovici la 42 de sate. Până acum materialul adunat de cei doi anchetori reprezintă *de cinci ori mai mult decât cel adunat de G. Weigand* [2]).

Față de celelalte Atlase romanice, rețeaua punctelor ALR.-ului *nu este rară*. În Atlasul francez al lui J. Gilliéron un punct corespunde, aproximativ, la 830 km²; în cel catalan al lui A. Griera la 600 km²; în cel italo-elvețian al lui K. Jaberg și J. Jud la 765 km²; în cel al lui M. Bartoli la 310 km². În ALR. (ancheta Pop) un punct corespunde la 840 km². Dacă adăugăm și punctele din ancheta Petrovici, atunci un punct din Atlasul român corespunde la 634 km².

După numărul populației, un punct din ALF. corespunde, aproximativ, la 64.000 locuitori; în AIS. la 98.000 loc.: în ALIt. la 40.000 loc.; în ALR. (ancheta Pop) la 50.000 loc., și, împreună cu localitățile anchetate de Petrovici, la 38.000 locuitori. Deci, *după populație*, ALR.-ul are *rețeaua cea mai densă* dintre toate celelalte atlase.

Împrejurarea că regiunile periferice ale Românismului păstrează

---

[1]) O statistică subt acest raport este instructivă. În cele 164 puncte avem: 8 orașe, 17 centre de plasă, 121 sate mai mari, 9 sate unde, vara, deși nu este o stațiune climaterică propriu zisă, vin orășenii «la aer», 1 stațiune balneară (modestă), 3 sate mici (mai aproape de 500 de suflete decât de o mie) și 5 puncte dincolo de frontierele actuale ale țării.

[2]) G. Weigand în cele 752 de sate a primit 85.728 de răspunsuri; Pop a primit până acum în cele 164 de sate *(numai din Provinciile alipite)* 350.800 de răspunsuri; iar Petrovici, în cele 33 de sate, 153.000 de răspunsuri. Deci ca *material*, Pop a anchetat până acum 3077 puncte de ale lui Weigand, iar Petrovici 1429 puncte. Raportate satele la material, cei doi anchetori ai ALR.-ului ar fi putut ancheta până acum, cu un chestionar *numai de 114 întrebări* 4506 sate de ale lui Weigand.

©BCU CLUJ

particularități mai arhaice [1]) față de graiurile satelor din hotarele țării, ne-a făcut să anchetăm și localități dincolo de frontieră. Până acum s'au anchetat sate de felul acesta numai în Cehoslovacia și în Rusia (cu refugiați de curând) [2]), însă avem de gând să facem asemenea anchete și în Ungaria, Jugoslavia și Bulgaria, precum și la Aromâni, Meglenoromâni și Istroromâni.

Materialul adunat de subsemnatul, în cele 164 de puncte, cuprinde peste 350.000 de fișe și aproape un milion de forme dialectale. Cel adunat de E. Petrovici, în cele 33 de puncte (socotite și cele minoritare) cuprinde 153.000 de fișe cu aproximativ o jumătate de milion de forme dialectale.

E necesar să mai adaug următoarele, în legătură cu cartografiarea răspunsurilor. Toată țara s'a împărțit, arbitrar, în 39 de sectoare. În fiecare din acestea s'a fixat un număr de puncte, între 15 și 30. Dintre acestea s'au studiat și se vor studia numai 6—11 de sector, respectându-se rețeaua de 30—50 de km. între un sat și celălalt [3]). Restul până la 15 sau 30 de puncte nu sunt anchetate de ALR. Numerele rămase libere vor putea fi utilizate de alte anchete pe teren, ce se vor face de alți cercetători sau de noi, dacă vom căuta să demonstrăm ce ne-a scăpat neobservat din rețeaua cu care lucrăm. ALR.-ul, îmbrățișând întreagă țara,

---

[1]) Se verifică și în dacoromână părerea lui M. Bartoli, din *Introduzione alla neolinguistica*, Geneva, 1925, că ariile periferice sunt mai conservative.

[2]) În Cehoslovacia satul Apșa-de-Jos; în Rusia: Stroiești, Jura, Butur și Nezavertailovca, de pe malul stâng al Nistrului. Mă mărginesc să semnalez două cazuri. Lângă Cernăuți și în satele din jud. Hotin, care nu sunt pe malul Prutului, se întâlnește curentă rostirea ĉ în loc de *ŝ*, din graiul moldovenesc, deci *ĉine* nu *ŝine*. Se pare că rostirea *ŝ*, relativ mai nouă, n'a acoperit, nu s'a întins și peste ultimele așezări ale Românismului. — În partea estică a Basarabiei și dincolo de Nistru, pers. 1 din pl. la indicativul prezent al verbelor de conj. I are următoarea formă: *dam* (pt. dăm), *luam* (pt. luăm), *lam* (pt. lăm, dela «a la»), *stam* (pt. stăm). Această rostire, mai ales că ea există și în istroromână (unde *å* corespunde unui *a* accentuat), ar putea fi o dovadă a păstrării formei latine în *-ámus*. — Asupra acestor particularități și altora asemănătoare, vom reveni cartografiind câteva răspunsuri.

[3]) Se mai adaugă la fiecare sector 3—4 puncte anchetate de E. Petrovici, cu chestionarul desvoltat. Distanța dintre satele anchetate de Petrovici este între 90—110 km. Răspunsurile, nefiind identice, întrebările vor fi cartografiate deosebit.

©BCU CLUJ

a trebuit să-și fixeze o rețea mai rară, spre deosebire de anchetele regionale, care se pot face tot în al doilea sau al treilea sat. Anchetele ulterioare, rămânându-le un suficient număr de puncte, vor avea posibilitatea să intercaleze în cercetări și materialul din ALR. Numerotarea s'a început din sudul Banatului și s'a continuat pentru tot Ardealul, apoi în Bucovina, Basarabia, Moldova, Muntenia, Oltenia și Dobrogea. Un exemplu: sect. I cuprinde partea Sud-estică a Banatului, având numere dela 1—30. Din acestea s'au anchetat de Pop următoarele: 1) (comuna Jupalnic, j. Severin), 5 (Bârzasca, j. Caraș), 9 (Cărbunari, j. Caraș), 12 (Borlovenii Vechi, id.), 18 (Cornereva, j. Severin), 24 (Maidan, j. Caraș), 26 (Măru, j. Caraș), 28 (Câlnic, id.). De E. Petrovici, în acest sector, s'au anchetat următoarele sate: 2 (Pecenișca, j. Severin), 27 (Glimboaca, id.) și 25 (Carașova, j. Caraș) și 29 (Secășeni, j. Caraș), ambele cu populație minoritară (slavă). În acest sector deci mai rămân 18 numere libere pentru viitoarele anchete. Pentru a ușura cartografierea și a nu avea patru cifre, numerele punctelor ALR.-ului nu vor trece de 999.

Din acest bogat material prezint, în cele următoare, câteva constatări, bazate pe hărțile alcătuite, din care pot fi publicate numai două *(soage* și *mână)*, din pricina greutăților financiare.

2. CUM DISPAR TERMENII VECHI ADMINISTRATIVI ȘI CUM SE ÎNCETĂȚENESC CEI NOI

Chestionarul normal cuprinde un număr însemnat de întrebări prin care se urmărește *terminologia administrativă*, *militară* sau numele unor obiecte de *primă necesitate* (de ex. *chibrit*), deși se știa că, în Provinciile alipite, se vor întâlni, aproape exclusiv, cuvinte luate din limbile stăpânitorilor veacurilor trecute. Recunoaștem acum că răspunsurile, primite la aceste întrebări, sunt extrem de instructive pentru cunoașterea procesului de eliminare a terminologiei străine, precum și o accentuată tendință de încetățenire a cuvintelor românești din Vechiul Regat.

©BCU CLUJ

Nicăiri, ca în aceste răspunsuri, nu se poate recunoaște *repeziciunea* cu care subiectele vorbitoare au înlocuit terminologia veche, în timp de mai bine de un deceniu.

a) Județ

Începem cu întrebarea 380: **județ**, chestionată indirect. Cartografiind răspunsurile din cele 164 de puncte, recunoaștem, dintr'o primă privire, pe acestă hartă că *județ*, în Provinciile alipite, a pătruns, peste tot, în mare măsură. A fost suficient deci un deceniu pentru ca să înlocuiască, în Ardeal (Banat, Crișana și Maramureș) pe *comitát* și *varméd'ĕ*, în Bucovina pe *beţîrc*, iar în Basarabia pe *uiăzd*. Această victorie se datorește împrejurării că *județ* venea pe cale administrativă, era oarecum oficial [1]). Însă mai hotărîtoare decât aceasta mi se par alte două cauze: *a*) Cuvântul precedent, localnic, era condamnat de conștiința subiectelor, considerat fiind de străin. Constat că, foarte des, țăranii cu care stau de vorbă spun că *varméd'ĕ* « vine pe ungurește »; *comitát* « pe nemțește » și *uiăzd* « pe rusește », iar dacă s'a zis până acum, « nu mai trebue să zicem și de acum înainte » [2]); *b*) Administrația trecută a pricinuit țăranilor multe neajunsuri. Scăpați de ea, subiectele vorbitoare au tendința, conștientă sau subconștientă, de a se scăpa și de termenii introduși de dânsa.

Cuvântul nou, *județ*, pătruns în graiul satului, se adaptează des

---

[1]) Subiectele explică adesea că zic *județ* « de când a venit România » (astfel în satele: 347, 370, 375, 400, 440, 434, 486, 492, etc.).

[2]) Tendința aceasta mi se pare că e mult mai accentuată în regiunile de frontieră cu vechile stăpâniri. De ex. la Pișcolt (333), jud. Sălaj și Doba (335), jud. Satu-Mare, subiectele, vorbind curent ungurește, au o *repulsiune* față de cuvintele ungurești pe care le recunosc ușor, tocmai fiindcă sunt bilingvi. Răspund la diferite întrebări, cu un accentuat regret și amărăciune că ei nu știu cum ar trebui să se zică « românește », la diferite lucruri (de ex. la « rumegătura dela fierăstrău » i se zice: *fürizpór*, 333; sau *séldescâ*, pentru « lătunoaie », în 335). Evident, când prin armată, școală, presă, etc., vor cunoaște termenul românesc, cel străin va fi înlocuit. Nu tot așa de refractare cuvintelor străine din limbă sunt regiunile românești din centrul Ardealului. Acestea n'au o atât de pronunțată și intensă tendință de eliminare, nu consideră aceste cuvinte ca străine în graiul lor, fiindcă nu cunosc suficient limba ungurească.

©BCU CLUJ

de subiectele vorbitoare și *fonetismului* local [1]). Pentru a nu apărea străin, el îmbracă o haină potrivită acestui fonetism.

În Banat *județ* devine *ʒi̯udeț* (85), *judi̯eț* (28); în Hunedoara: *judə̂ț* (116), *jud'eț* (835), *jud'ăț* (109), *judi̯eț* (831), *ʒi̯udə̂ʦu* (art.) (90); în regiunea Sibiiului: *ʒi̯udi̯eț̯u* (129); *judi̯eț̯u* (122); pe lângă Alba-Iulia: *jud'eț* (138), *jud'eț̯u* (100, 136); aproape de Cluj: *ʒ̑i̯ud'eț* (249), *jud'i̯eț* (247), *jud'eț* (289); în Sălaj: *jud'i̯eț̯u* (280), *jud'ăț* (298); în Țara Oașului: *ʒ̑i̯ud'eț* (345); în Maramureș: *ʒud'eț* (347), *ʒudi̯eț* (348).

Pe lângă aceste adaptări la fonetismul local, rostirea *județ* (ca în limba literară), formează o arie, în regiunea orașelor Brașov, Făgăraș, Sighișoara, Târgu-Mureș, până în Secuime la Ghimeș-Făget [2]), apoi în Banat [3]) și, incidental, în partea vestică a Ardealului; sporadic în Bucovina și Basarabia sud-vestică.

În toate aceste regiuni cuvântul *județ* este alături de vechile cuvinte locale, cu excepția părții Sud-vestice a Basarabiei, în județele Cahul și Ismail, unde e singurul termen întâlnit. E neîndoielnic că în aceste două județe, cuvântul *județ* este mai vechiu, fiindcă ele au aparținut Moldovei și României-Unite dela 1856—1878. Înlocuirea lui *u̯ăzd* s'a întâmplat încă de atunci.

Desigur, peste puține decenii, triumful lui *județ* va fi desăvârșit și în regiunile unde îi mai rezistă reprezentanții trecutelor regimuri.

---

[1]) O. Bloch (în *La pénétration du français dans les parlers des Vosges méridionales*, Paris, 1929), observă același fenomen: « . . . généralement . . . ils adaptent les sons du français à leur propre prononciation ». « En somme, c'est surtout le lexique du patois qui est envahi par le français » (p. 135). Această adaptare la fonetismul local, cum îmi sugerează Th. Capidan, pune cercetărilor asupra limbii noastre o cutezătoare întrebare: oare nu s'a adaptat tot așa fonetismului local și cuvintele din limba latină intrate în graiul populației autohtone, la cucerirea și colonizația Daciei de Romani și oare nu se datoresc acestei adaptări unele particularități ale limbii noastre?

[2]) Această parte Sud-estică a Ardealului și în alte părți prezintă forme caracteristice graiului muntenesc. Avem deci o depășire linguistică a vechilor frontiere politice, asemănătoare cu cea din Nordul Ardealului unde, până la Dej și Târgu-Mureș, se întinde graiul moldovenesc, ori nordic.

[3]) Pentru Banat am putea avea o întindere a graiului oltenesc sau o influență nouă, pe cale administrativă, fiindcă *județ*, relativ rar, s'a adaptat fonetismului bănățean.

©BCU CLUJ

Adaptarea la fonetismul local merge mai departe. Cuvântul *județ* primește pe *u* final, în singular, acolo unde acest sunet, caracteristic limbii textelor vechi, se mai păstrează și astăzi. Aria de păstrare a lui *u* final se poate reconstrui numai pe baza cartografierii mai multor răspunsuri. Deși în câte un sat *u* final se păstrează, totuși sunt cuvinte la care el nu se întâlnește. Acestea nu prezintă pe *u* final fie din cauza tendinței de dispariție, fie din pricina unui cuvânt următor (deci în fonetică sintactică) rostit de subiect sau nerostit, dar existent în subconștientul subiectului.

Județ păstrează în Ardeal pe *u* final, mai mult sau mai puțin perceptibil pe o arie, ce se poate delimita astfel: o linie care pleacă în Sud-Vest de Brașov, de aici urcă spre Est de Făgăraș către partea vestică a orașului Sighișoara, de aici în spre Est de Turda, continuându-se spre Dej, până în Nord de localitatea Vima-Mare [1]), apoi spre Vest de Satu-Mare, până la frontieră. În partea vestică a Ardealului, plecând tot din Sud, linia începe, din Carpați, între jud. Sibiiu și Hunedoara, ajungând în valea Mureșului spre Sud de Alba-Iulia, de aici, în nordul orașului Deva, la izvoarele Crișului-Alb și pe cursul acestuia până la frontieră [2]).

Pluralul cuvântului nou, *județ*, este mai des *județe*, cu diverse evoluții a lui *e*, precedat de *ț* (devenit *ă*, *e* sau *î*, cu mai pronunțată sau mai puțin pronunțată tendință de reducere sau și de afonizare). Forma *județuri*, cu variate pronunțări (alterarea lui *d* din pricina lui *e* următor, sau reducerea lui *i* final) se întâlnește în punctele: 1, 18, 24, 35, 45, 116, 156 și 672, deci mai des în Banat și, incidental lângă Sighișoara și Ismail.

Adversarii lui *județ*, în drumul său de încetățenire, în Provinciile alipite, sunt următorii:

1. *Varmédie* (< ung. *vármegye* «județ»), cu următoarele forme mai caracteristice: *varmedĝĕ* (69), *u̯ărmi̯ĕd'ĕ* (333), *u̯armi̯ĕd'ĕ* (283,

---

[1]) Din alte hărți se constată că de aici linia se continuă pe lângă Baia-Mare și printre jud. Satu-Mare și Maramureș, spre frontiera Cehoslovaciei.

[2]) Această limită se precizează prin alte hărți. Urme de *u* final au mai întâlnit anchetele ALR.-ului și în dreapta Mureșului, în spre Vest de Arad, apoi în jud. Brăila și Ialomița, în spre malul Dunării. Se pare că acest început de arie se continuă prin Muntenia, legându-se de aria din Ardeal pe la Fundata de lângă Bran, unde și astăzi *u* final este bine păstrat.

©BCU CLUJ

335), *u̯ǫrmi̯ĕd'ĕ* (339), *u̯ormi̯ĕd'ĕ* (280, 341, 355), *u̯armed'ĕ* (347, 351), *varmed'i̯e* (249), *varmed'ii̯ĕ* (98). Acest ungurism formează în Ardeal o arie însemnată, având ca limită sudică Mureșul, dela graniță până la Târgu-Mureș, de aici spre Dej și partea Sud-vestică a județului Maramureș (trecând și în Cehoslovacia, la Apșa-de-Jos). În afară de acest teritoriu, cuvântul se întâlnește, sporadic, în Banat, Hunedoara, pe lângă Aiud și în Nord-Est de Târgu-Mureș.

2. *Comitat* (< germ. *Komitat)*, cu mai puține diferențe de rostiri la singular (păstrarea lui *u* final; sau rostirile *cu̯omitát* în 255, 259 și *cu̯omńitát*, în 361), decât la plural, unde se observă alterarea lui *t* (al doilea) din pricina lui *e* următor: *comitáćă* (75), *comitát'ĕ* (217, 218, 223, 268), *cu̯omitát'ĕ* (255).

Aria lui este următoarea: în Banat, sporadic în regiunea Sibiiului, Făgărașului, Blajului, apoi între Târgu-Mureș, Reghin și Valea superioară a Someșului-Mare până la Dej (cu pătrunderi și în partea estică a Maramureșului), apoi spre Cluj și Turda. Se pare că această răspândire se justifică prin administrația, în limba germană, a acestor regiuni la sfârșitul sec. XVIII și, în parte, și în sec. XIX; pentru unele părți, ca cea a Sibiiului, Sighișoarei și Bistriței, și prin centrele însemnate ale Sașilor, cu administrație săsească. Pătrunderea lui în Maramureș s'a făcut numai aproape de jud. Năsăud, probabil și prin faptul că locuitorii de aici vin des la lucru în Valea superioară a Someșului-Mare.

3. *Bețârc* (< germ. *Bezirk* «județ, district, plasă»), general în Bucovina, cu varianta *bețirc* (395), cu pl. *bețîrcuri̯* sau, în 395, *bețîrĉe*.

Pătrunderea lui în Bucovina se explică prin administrația germană de aproape un secol și jumătate. Cu ezitarea subiectului, acest cuvânt este atestat, odată, în Banat, în punctul 5.

4. *Ui̯ăzd*[1]) (< rus. *uĕzdŭ*) cu varianta *ui̯ăz* (467, 476). Pentru plural este mai răspândită forma *ui̯ăzdur*^{i} și mai rare formele: *ui̯ę̆zde* (398), *ui̯ęzdẹ* (652), *ui̯ăzdẹ* (456, 658) și *ui̯ăzur*^{i} (480). Cuvântul este caracteristic Basarabiei, cu excepția județelor Ismail și Cahul (v. *județ*).

---

[1]) Satele dincolo de Nistru, din USSR., pe lângă *uiăzd*, termenul vechiu, au și *rai̯ón* (464, 476) și *răi̯ón* (454, 458), potrivit actualei împărțiri administrative.

©BCU CLUJ

5. *Médiiĕ* (< ung. *megye* «districtus») comunicat numai în Voșlab (576), sat mare românesc, lângă Gheorgheni, care are în pronunțare multe particularități neobișnuite și neîntâlnite în anchetele de până acum.

În răspunsul: «*uiăzd* (pe rusește), *uiăzdur*[i], *ținút*, *ținúturi* (pe moldovenește), *judiă'ț*, *judiĕță* (pe românește)», primit din 440 (în Basarabia) ni se păstrează numirea moldovenească mai veche, în locul cuvântului muntenesc *județ*. Deci *ținut* n'a fost înlocuit peste tot de *județ*.

b) Prefect

La întrebarea 383 figurează cuvântul *prefect*. Și acest cuvânt înlocuește, în măsură mare, termenii vechi ai Provinciilor alipite.

În drumul său de încetățenire, el primește diferite forme în graiurile localităților anchetate. Mai caracteristice sunt: *prifęct* (576), *prefęctoru* (578), *prefęctru* (573), *prefęctăr* (227), *prefęți*[i] (308), *prefęctor*[i] (295), *profęct* (401, 428, 467, 480, 669, 680), *profęctor* (403, 461, 470, 502). Acestea demonstrează că limba a căutat să adapteze și acest nou venit diferitelor forme existente în graiu. Procesul n'a fost așa de ușor ca la *județ*, care era sprijinit de «județ = judecată» (cf. Tiktin, DRG., s. v. *județ*) păstrat sau ținut «în viață» de textele apocrife sau de biserică. Unele regiuni, cum e Basarabia, interpretează pe *pre-* din *prefect*, ca *pro- (profect)* ajutat, probabil, de un prefix *pro-*, de altfel puțin obișnuit în graiul popular, sau apropiindu-l de cuvinte ca *profesor*.

În multe cazuri, mai ales când subiectele sunt femei, termenul *prefect* nu este cunoscut (164, 200, 251, 266, 772). Ele răspund: «acelea nu le știu» (164), «îi aud zicând *priefęctu*» (359), «nu știu, la noi în sat nu este» (772), etc. Bărbații, ieșind mai des «prin lume» din satele lor izolate, au contact mai frecvent cu autoritățile și deci posibilitatea să audă, ba chiar să vadă pe prefect. Aceeași constatare se poate face și despre cuvintele «episcop» și «mitropolit».

În Ardeal: *prefect* a înlocuit sau înlocuește pe *șpan*[1]) (< v. ung.

[1]) O dovadă că în Ardeal, *periferic*, s'a păstrat o formă mai veche a ung. *ispán (főispan)*. Cf. *Magyar nyelvtőrténeti szótár*, Budapesta (1890), vol. I, s. v. *ispan*.

©BCU CLUJ

span « praefectus ») în punctele 352 și 354 și pe *fișpan* (< ung. *fő-ispán)*. Acest din urmă cuvânt nu s'a încetățenit în diferitele graiuri. El păstrează și astăzi fonetism străin: *fő·ișpán*[1]) (231), *főűșpán* (571), *fűșpán* (247), etc. Contactul țăranului din Ardeal cu prefectul era mai rar subt regimul trecut, de aceea sunt sate în care se răspunde cu « subprefect », adică: *ulișpán* (283, 285) sau *ălișpan* (118,251), căci cu acesta erau în contact mai des.

În Bucovina: pe vechiul *căpitán* (v. Tiktin, DRG., s. v.) (375, 378), cu variantele formale *capitán* (381, 392, 395) sau chiar *capĉitán* (391).

În Basarabia: pe *ispravnic* (termen caracteristic Moldovei, pentru *prefect*, v. Tiktin, DRG., s. v. *ispravnic*), comunicat din punctele 398, 440 și pe *zęmski naĉialnic* (486), cu variantele interesante: *voișki năĉálnic* (486) și *uiăzd niĉilean* (498).

Aproape în toate răspunsurile primite, subiectele se cred datoare să informeze pe anchetor că termenii înșirați mai sus, sunt de origină ungurească, nemțească sau rusească, iar astăzi se mai întrebuințează numai de bătrâni. Deci, primul pas hotărîtor pentru soarta și viața acestor termeni și pentru izbânda lui « prefect ».

c) Primar

Tot în această categorie intră și **primar** dela întrebarea 382 a chestionarului.

Privind răspunsurile cartografiate remarcăm: 1. că « primar » n'a pătruns, în Provinciile alipite, în aceeași măsură ca « județ » și « prefect »; 2. că vechii termeni localnici se păstrează; 3. că « birău », « chinez », etc. nu sunt considerate cuvinte străine în graiurile locale. Numai în punctul 269 « birău » este considerat ca « vorbă ungurească ».

Aceste constatări ne îndreptățesc să spunem că « primar » nu e mai slab decât « județ » ori « prefect », ci că altele sunt circumstanțele « luptei » pentru încetățenire în graiurile Provinciilor alipite pentru « primar », și altele pentru « județ » și « prefect ». Fiecare din aceste cuvinte își are oarecum propria-i istorie.

[1]) Punctul între *ő* și *i* notează că cele două sunete nu formează diftong.

©BCU CLUJ

« Primar » a întâlnit în drumul său cuvinte care nu-i erau străine (ca *jude*, de ex.) sau chiar dacă sânt, ele s'au adaptat complet fonetismului local — deoarece au pătruns de mult în limbă — încât nu li se mai poate recunoaște « ușor » originea lor străină. În *bgirău*, *bd'irău* sau *girău* [1]) mai greu se poate recunoaște ung. *biró* (cu același sens). Alte cuvinte, ca *vornic* și *staroste*, au fost sprijinite și de alte înțelesuri pe care le au acestea în limbă (la nuntă, de exemplu). Adversarii lui « primar » opun o mai îndârjită rezistență și, de sigur, înlocuirea lor nu se va putea face decât într'un timp, relativ, mai îndelungat.

Materialul ALR.-ului — ca și în alte cazuri — ne permite să constatăm supraviețuiri ale unor forme sau cuvinte latinești dispărute din limba literară sau din majoritatea graiurilor [2]).

Pentru « primar » se zice *jude* în regiunea Avrigului, Sibiiului și Alba-Iuliei, având următoarele forme: *júde* (122, 131, 170) și *ẑi̯úde* (129). Pluralul este: *juz* (170), *ẑi̯uz̨* (129), *jẑuz̨* [3]) (131) sau *júdi̯eĉ* (122). Dacă la Boița, j. Sibiiu (122) avem *jude* pentru « primar », probabil aria acestui cuvânt se întinde și dincolo de munți. Avem deci păstrat și astăzi pe lat. JUDEX, cu pl. JUDICES (cf., pentru alte înțelesuri, Tiktin DRG., s. v. *jude*). Interesantă este forma articulată din sg. *ẑi̯udelẹa* din 129 (Aciliu, j. Sibiiu). Această comună are aproape consecvent ca articol *-lẹa*, pentru *-le* (de ex.: *fi̯ęți̯ělẹa*, pt. « fetele », întreb. 631; *hai̯nilẹa*, pt. « hainele », întreb. 644; *păręți̯ělẹa*, pt. « păretele », întreb. 653; *babi̯ělẹa*, pt. Babele — Baba Dochia —, întreb. 632).

Banatul, pe lângă *primari̯u* (1, 5, 12, 24, 26, 35, 77), păstrează

---

[1]) Transcriere fonetică, în care *gi* corespunde lui *ghi* din limba literară.

[2]) Lat. VESTIRE este cunoscut mai ales de textele noastre vechi (cf. Tiktin, DRG. s. v. *dezvești* și *învești*; și Candrea-Densusianu, Dicț. et., El. lat. s. v. *învești)*. Viu, în graiu, el se întâlnește și astăzi, însă numai în fraze izolate. La întreb. 1182 a): « șarpele lapădă pielea » și 1182 b) « de pe om, când se jupoaie pielea, după o boală », constatăm că despre « șarpe » se zice: *o d'ăvăscút* (273), *să d'ăzveșt'ĕ* (333, 343, 352, 357, 361), *să mveșt'ĕ* (285), *s'o d'avăscútu* (280), iar despre om: *să d'ăzveșt'ćă* (298), *să mveșt'ĕ* (285). Aceste cuvinte se păstrează în regiunea Nord-vestică a Ardealului. Transcrierea exactă a răspunsurilor nu s'a putut face din lipsă de caractere; de aceea am citat formele cu o transcriere fonetică apropiată.

[3]) Transcrierea *jẑ* trebue considerată ca un sunet intermediar între *j* și *ẑ*.

©BCU CLUJ

încă pe *kińĕz* (9, 28, 35, 75) cu varianta *kińăz*[1]) (40, 45), reprezentantul srb. *knez*[2]).

Ardealul, Crișana și Maramureșul au pe « birău ». Labiala *b*, în acest cuvânt, este palatalizată. În regiunea superioară a Someșului-Mare, în dreapta, până lângă Maramureș, în stânga până la Mureș — și chiar și pe cursul superior al acestui râu — se întâlnește forma *bğirău̯* (217, 218, 360, 227, 571, 243, etc). Teritoriul din dreapta Someșului-Mare (cu excepția părții superioare), împreună cu Maramureșul, regiunea Satu-Mare și pe văile celor trei Crișuri, până aproape în valea Mureșului (în stânga acestuia numai lângă Târgu-Mureș), păstrează rostirea *bd'irău̯*. Cu dispariția elementului labial (b), deci forma *d'irău̯*, avem o arie pe cursul mijlociu al Mureșului (între Târgu-Mureș și Orăștie). Această arie pare a fi fost mai întinsă, rostirea *d'irău̯* se întâlnește și în 178 (reg. Făgărașului) și în 200 (lângă Brețcu). Din Sud-Vestul Ardealului înaintează rostirea *girău̯*[3]) (164, 158, 148, 576), ajungând în Secuime, până la Gheorgheni, și, în dreapta Mureșului, până lângă Aiud. Rostirea *birău̯* se întâlnește în Hunedoara (107, 112, 116, 118) și în dreapta Mureșului, între Deva și Arad, iar de aici, în apropiere de frontieră, până la Oradia. În aceste regiuni și în alte cazuri nu întâlnim *consecvent* fenomenul palatalizării labialelor[4]).

Pentru plural sunt interesante formele: dela *bĝirău̯ : bĝ'irę̯i̯ĕ* (217, 227, 259, 268) și *bĝirai̯ĕ* (360, 223); — dela *bd'irău : bd'irę̯i̯ĕ*

---

[1]) Semnul *ń* reprezintă un *n* semi-palatal, față de *ń* complet palatal.

[2]) În Banat, unde influența sârbească este însemnată, nu putem considera pe « chinez » originar din ung. *kenéz*, cum îl consideră Cihac și, după el, Tiktin (cf. DRG. s. v. *chinez)*, ci din sârb. *knez*. E. Petrovici, studiind influența sârbească în limba română, îmi semnalează și alte cazuri de intercalare a unei vocale în grupe de consonante, de felul lui *kn*, neobișnuite în limba română, care n'au putut intra prin filieră ungurească, fiindcă ei îi lipsesc aceste cuvinte slave (srb. kmet > rom. băn. *cumet* sau *chimet* « consilier comunal », cf. Giuglea-Vâlsan, *Dela Românii din Serbia*, Buc. 1913, la glosar, s. v. *chimeți)*.

[3]) Citește ca *ghi* din limba literară, în cuv. *ghimpe*.

[4]) Păstrarea formei *birău̯*, în regiunea de frontieră, ar fi putut să fie ajutată și de ung. *biró*, mai ales că aici subiectele cunosc sau vorbesc și limba ungurească. Nu trebue uitat faptul că palatalizarea labialei *b* în unele regiuni există *numai* la anumite cuvinte. Deci adesea fiecare cuvânt își are o arie proprie de palatalizare.

©BCU CLUJ

(352, 354, 351), *bd'iraiĕ* (357, 359, 257, 251, 98, 339); *bd'iraŭă* (355), cu ideia de feminin, apoi *bd'irăi* (283, 285, 266, 270, 278); — dela *d'irău : d'iraie* (140) tot feminin, și *d'irăi* (200) masculin; — dela *girău : giraiĕ* (164) tot feminin; — dela *birău : bireiă* (118), *birauă* (302) feminine și *birăi* (116, 315, 320), masculin. Ideia de plural, este puțin obișnuită, în câteva puncte; subiectele nu pot forma pluralul, adăugând că, în sat, ei au « numai unul » (138, 280, 273).

În două sate din apropierea orașului Sighișoara se întâlnește cuv. *fonoĝiu* (156, 160), alături de *primáriu* (160), care este ung. *falnagy* (v. DA. s. v. *fălnogiu*).

În Șcheii Brașovului (180) pe lângă « primar » se zice mai des, *tátăl de vecin* (după germ.-săs. *Nachbarvater*).

Bucovina întrebuințează curent cuvântul *vornic* (370, 375, 378, 381, 385, 391, 392, 397), cu varianta *ẅornic* [1] (393). Pentru plural avem formele: *vorniș* (378, 391, 391, 392) și *vornîc* [2] (370, 375, 397) și *ẅornîc* (393). Probabil, această arie se întinde și în Moldova. Acest sens al lui *vornic* (< psl. dvorníkŭ) este menționat și de Tiktin (în DRG. s. v. *vornic*).

Basarabia, cu excepția județelor Ismail și Cahul (unde se întrebuințează *primar* [3]), are, în loc de « primar », pătruns de curând (502, 428, 434, 461, 660, etc.), pe *stároste* (< psl. *starosta*, Tiktin, DRG., s. v. *staroste*). Forme de plural putem atesta numai pe: *stárosti* (486, 498) și *stároste* (456, 652).

Noul cuvânt, *primar*, s'a adaptat și el fonetismului local. În Ardeal întâlnim mai des formele *primári* sau *primáriu*, mai ales în aria de păstrare a lui *u* final. În Basarabia « primar » se rostește *primáre* (637, 647, 680), *premáre* (428, 434), dar și *primári* (502 660, 669). Forma *primar*, ca în limba literară, o atestăm numai în punctele 772 (de lângă Bran) și 691 (de lângă Galați), probabil la limita ariei care va fi caracteristică Olteniei și Munteniei.

Acest proces rapid de eliminare din graiuri a cuvintelor de ori-

---

[1]) *w* inițial este un *v* bilabial. Acest sunet l-am întâlnit, până acum, numai aici și în 231 (Lăureni, lângă Târgu-Mureș). În 231 este curent atunci când, inițial, în alte regiuni, avem *u* (: *uom*, aici *ʷom*).

[2]) În punctele 370 și 375 am notat un sunet între *ĉ* și *č*, acest din urmă caracteristic Maramureșului, fiind articulat mai îndărăt pe palat.

[3]) Cf. cele spuse la *județ*, pentru această regiune.

©BCU CLUJ

gină străină se întâlnește foarte des în materialul ALR.-ului. Inovatoare nu este numai generația tânără, ci și cea mai în vârstă. Subiectele peste 50 de ani primesc cu aceeași ușurință cuvintele nouă, ca și cele care au făcut școala sau armata subt regimul românesc. Nu se mai poate afirma că conservativismul este în raport cu generația și nici că totdeauna satele dela munte sunt mai refractare influențelor nouă, decât cele dela șes [1]).

Din aceeași categorie cu *județ*, *prefect*, *primar*, mai fac parte și alte cuvinte, din care pomenesc numai următoarele: s o l d a t, înlocuește în Ardeal, pe *cătană*, iar în Basarabia pe *moscal ;* t u n, în Ardeal pe *ad'eu*, în Bucovina pe *canoane*, în Basarabia pe *arudie ;* p r i z o n i e r, în Basarabia pe *căzut în plin* s. *plenic ;* c h i b r i t, în Ardeal pe *moșâni*, *d'ufe*, *șfebele*, *răipelțuri*, *ținhelțuri*, *șélitre*, *bâțuri*, etc., în Bucovina pe *țâbric*, în Basarabia pe *sărnic ;* z a h ă r, în Ardeal pe *țucor* și *mñęre albă*, *coșt'e d'e mñęre*, etc.

Când e vorba însă de cuvinte din îndeletnicirile mai intime ale țăranilor, deci de ceea ce este propriu unei vieți patriarhale, conservatismul este accentuat.

3. FĂRÂMÀ, FRĂMÂNTÀ, SOAGE ȘI ALTE SINONIME

a) F ă r â m à — f r ă m â n t à

Prezint în cele următoare răspunsurile primite la întrebarea 1989: «cum ziceți când faceți fărâme cu mâna, la pui, dintr'o bucată de pâine?», făcându-se gestul potrivit. Ea s'a adăugat chestionarului normal (împreună cu alte două sute) numai din al 26-lea sat al anchetei înainte, din această pricină lipsesc răspunsuri din câteva sate din nordul Ardealului și din regiunea Sibiiului. Cu toate acestea materialul ce-l public este adunat din 139 de localități.

Grupat, în ordine alfabetică, el este următorul:

călcà (< lat. *calcare)*, numai odată, din Bihor (308), subt forma: *îl calcu*.

[1]) Comuna Câmpu-lui-Neag, complet izolată (față de Livezeni, de lângă Petroșeni, amândouă din jud. Hunedoara) e mult mai inovatoare decât una dela șes.

©BCU CLUJ

desgheocà (derivat din *gheoacă* «coajă»), numai din Basarabia (672), alături de *frămînt*, subt forma: *dijdi̯óc mărunțăl la pui̯.*

dumicà (< lat.* demīco < mica, ap. TDRG. ș. v.), cu complemente sau întregiri: «mńăz^{u}» (359), «miezul pitei» (148), «cu mâna» (77, 96, 436).

Variante formale: *dămic^{u}* (305); *duńic* (148, 436); *dĝumic^{u}* (77); *dĝimic* (107); *d'imńic^{u}* (359), *d'ĕmńicu* (96); *ăl d'ămńic^{u}* (103).

Răspândirea: Fără a forma o arie, în Banat (77), Munții Apuseni (96), lângă Deva (107), pe Mureș (148), Bihor (305), lângă Dej (359) și în jud. Soroca (436).

face (< lat. facio) cu următoarele întregiri: *fac fărmătúr^{i}* (370, 464, 480, 835); cu varianta *~ frămătúr^{i}* (395); *~ mărunțăl* (680); *~ dărăbuță* (278); *faĉ mbucătur^{i}* (355).

Alături de alte sinonime, de: *sfărm* (370); *fărîm* (464, 480); *frămînt* (835).

Răspândirea. Nu formează o arie. Se întâlnește în Ardeal, lângă Lupeni (835), lângă Baia-Mare (278, 355), în Bucovina (370, 395) și în Basarabia (464, 480, 680).

fărâmà (derivat vechiu din *fărâmă*, ap. DA. s. v.), cu întregiri: *fărîm pînęa* (440); *~ pînę* (461); *~ ńăḑu* (470); *~ mărunțăl* (637); *~ la pui̯* (502, 660).

Variante formale: *fărîm* (440, 464, 470, 476, 480, 502, 652, 660, 665); *îl fărîm* (631, 637, 645, 647, 667), *ăl fărîm* (658), *ą̈l*[1]) *fărîm* (428) [miezul]; *u̯o fărîm* (451) [pânea]; *îl fą̈rîm* (358), *îl farîm* (434); *ą̈l farîm* (454); *fărîm* (772); *fărîm* (458); *îl fărm* (214); *fărîń* [tu] (461).

Alături de alte sinonime: *frămînt* (440); *fac fărmătúr^{i}* (385, 464, 480, 647).

Răspândirea: în Bucovina (214, 385), în Basarabia (428, 434, 440, 451, 454, 458, 461, 464, 470, 476, 480, 502, 631, 637, 645, 647, 652, 658, 660, 665, 667) și, odată, în Ardeal, lângă Bran (772).

frecà (< lat. *frĭcare)*, cu complementul: *cu mîna* (401, 578) sau *î mîń* (35).

---

[1]) Sunetul ą este intermediar între a̱ și ă̱ S'a transcris suprapunându-se aceste două semne.

©BCU CLUJ

Variante formale: *frec* (400, 401, 578, 632), *frĭĕc* (35).

Alături de alte sinonime: *frământ* (401, 578), *fărîm* (632), *mormînt* și *k'isăḑ* (400).

Răspândirea: Banat (35), Secuime (578) și Basarabia (400, 401, 632).

frământă (< lat. *fragmentare < fragmentum [1]), Pușcariu ZRPh. XXXIII, 233, etimologie admisă și de CDDE. nr. 632), cu complementele sau completările: *mézu* (1), *năḑu la pui* (467), *mînînțăl* (388), *cu mîna* (401), *m mînă* (403, 492, 691, 669), *în pălmî* (445).

Variante: *m frămînt* (93).

Alături de alte sinonime: *fac fărmătúr'* (835); *fac frămătúr'* (397); *dijdióc mărunțăl la puĭ* (672); *frec* (cu mîna) (578); *fărîm pînea* (440); *sfărm* (227).

Răspândirea: Banat (1, 9, 12), Hunedoara, numai lângă Vulcan (835), Munții Apuseni (93), Întorsura-Buzăului (lângă Brașov) (186), lângă Târgu-Mureș (227), în Secuime (578), în Bucovina (375, 381, 388, 391, 397, 398), și în Basarabia (403, 440, 445, 456, 467, 486, 492, 498, 691, 669).

Din textele adunate semnalăm alte atestări, în legătură cu «brânza». Subiectele povestind «istoria oilor», au menționat și cum se face brânza. Exemplele se referă la operația de sfărâmare a laptelui închegat (după ce s'a scos o parte din zăr) pentru ca să poată fi eliminat și restul de zăr.

Din Banat, com. Jdioara (79): «laptele se pune în căldare de aramă, să stoarce zărul *și să frămîntă*, să lasă să dospească puțănel s'apoi vine strâns în străcătoare».

Din Basarabia, din com. Gotești (436): «pi urmă ducem brânza acasă, și stă tri ḑîle, pi urmă o *frămîntăm* ș'o punem la găleată brânza».

Această operație este comunicată, din alte sate, cu alte verbe, care au tot sensul de «a fărîmiți»:

---

[1]) Arom. *firmintu* «nu se opune etimologiei *fragmento*», spune S. Pușcariu, în DR. I, 415. În aromână există formele: *frimintare, firmintare, fărmintare, frimitare, firmitare, fărmitare, firminare* (G. Pascu, *Dict. ét. macédoroumaine*, I, nr. 642 (p. 88; cf. și Th. Capidan, *Aromânii, Dialectul aromân*, p. 220, 313, 335, 345, 363). Pentru istroromână v. A. Byhan, *Istrorum. Gl.*, în *Jb.* VI, p. 214: *fermentǫ*.

©BCU CLUJ

Tot din Basarabia, din com. Borisofca (667): « după ce închiegăm [laptele] se face un boț din caș, și-l lăsăm de sî svîntă cașu, ș'apoi îl luăm *la frecát cu mînule* și-l sărăm și-l punem m putină ».

Din comuna Clocușna (403), jud. Hotin: « dacă s'o închiegat [laptele] l-am mestecat gini, ș'apui ń-am spălat mînile curate, *ș'am strâns cașu*, ș'am pus altă strecătoare pi putină, ș'an scurs ʒăru, și l-an *jîntuit cu mîna mînînțăl* ».

Colegul E. Petrovici, îmi semnalează, din Piua-Petrii (jud. Ialomița) exemplul: [bolovanii] de pământ sânt « *frămîntáț' cu borîna* » (=grapa).

frânge (< lat. frango), comunicat odată din Munții Apuseni (94), subt forma: *frînje* (pită).

mânânțălà (derivat verbal dela *mânânțel*), atestat odată în 351 (Berbești, Maramureș), subt forma: *mînînțăliĕʒ la puị.*

meţcăì (< rut. *mjackati* « a frământà »), odată, în Bucovina (392), subt forma: *îl mńăţcaịĕsc m mînă.*

mleci (< sârb. mleti « a măcina »), numai din punctul 28 (Câlnic, jud. Caraș) subt forma *mlịĕs' ęșc'e* și *fás'ĕ mlịaţ* (la pui).

mormântà, numai odată, din Basarabia (400), subt forma: *îl mormînt ; l am mormîntát* (laolaltă), alături de sinonimele: *l am frecat ; îl kisăʒ cu mîna* (pentru fărmături).

pisà (< lat. pi(n)sare), odată, din Basarabia (400), subt forma: *îl kisăʒ cu mîna* (pentru fărmături), alături de sinonimele: *îl mormînt ; l am frecat.*

rumpe (< lat. rŭmpo, -ĕre), comunicat odată, de lângă Satu-Mare (339), cu conjugarea: *rump*^{u}, *rumpț*, *rúmpe*, în singular.

sfărâmì (derivat nou din *sfărâmă*, DA, s. v. *fărâmi)*, cu variantele formale: *îl sfîrń*^{u} [miezul] (136); *ų̣o sfîrń* (156); *sfărńésc* (180); *sfărńéscu* (166, 178); *sfîrńésc* (158); *ļ sfîrńesc* (231); *sfîrńéscu* (144, 160); *sfrămńésc* (164); *sfrîmńéscu* (174).

Răspândirea: Numai în partea Sud-estică a Ardealului, care are, aproape consecvent, cuvinte caracteristice Munteniei [1]), în punctele: 136, 144, 156, 158, 160, 164, 166, 174, 178, 180, 231.

sfărmà, cu întregirile: *mńăzu* (249, 251, 298), *ţânea* (360), *maị mînînțăl*^{u} (285), *pita ĩ lápt'ĕ* (56), *îm brîŋcă* (80).

[1]) Forma *fărâmì*, o cunoaște DA. (s. v.) « mai ales prin Muntenia și Ardeal ».

©BCU CLUJ

Variante formale: *sfărm* (51, 56, 63, 65, 227, 229, 243, 298, 333, 335, 370, 378, 573); *ṷo sfărm* [pânea] (215, 266, 360); *îl sfărm* (61, 80); *l̥ sfărm* (571, 576); *sfărmᵘ* [1]) (98, 100, 249, 251, 257, 285, 290, 295, 302, 337, 357); *sfărăm* (87); *sfărî'm* (831). Tot aici menționez și forma *sărmᵘ* [2]) (320), cu sincoparea lui *f*.

Alături de alte sinonime: *frământ* (227), *fac fărmătúrⁱ* (370).

Răspândit, mai ales în Ardeal, dela Mureș spre Nord-Vest; lângă Arad (51, 56), Bihor (61, 63, 65, 80, 295, 302, 320), lângă Deva (87), Munții Apuseni (98, 100, 249), pe cursul Someșului-Mare și Mic și împrejurimi (215, 243, 251, 257, 266, 290, 335, 357, 360), pe cursul superior al Mureșului (227, 229, 571), Secuime (573, 576), Sălaj (285, 298, 333, 337), în Hunedoara (831) și, rar, în Bucovina (370, 378).

sfărmurì (derivat dela pl. *sfărmuri)*, comunicat, numai de două ori, cu rostirile: *îl sfărmurⁱ* [miezul] (59) și *sfărmuri̯ésc pita* (315), între Arad și Oradia.

sparge (< lat. spargo, -ĕre), numai în punctul 5 din Banat, subt forma *sparg*.

strumì (probabil o variantă formală a lui *sfrîmi* (sfărîmì), comunicat din 170 (Făgăraș), subt forma *i̯o strumńésc*ᵘ. Alături, la 170, se află forma *sfrîmńésc*ᵘ.

urjumì (din *urjumă* «sfărmitură»), numai din Secuime (200), subt forma *urjumńăsc*.

zdrobì (< psl. sŭdrobiti, TDRG., s. v.), cu variantele de rostire: *zdrobd'ĕsc* (190, 289), *zdrobg̑i̯ĕsc* (247), *zdrod'ĕsc* (138) și *zdrog̑i̯ĕsc* (150).

Răspândirea: numai în Ardeal, fără să formeze o arie unitară, în punctele: 138, 150, 190, 247 și 289.

zmicurà (presupune un lat. pop. *exmiculare, S. Pușcariu, *Etym. Wb. d. rum. Spr.*, nr. 1943). Am întâlnit des acest verb și cu înțelesul de «a desfăcà», «a dejgheocà».

Se comunică numai la pers. 1 sg. indicativ, fiindcă astfel era alcătuită întrebarea.

---

[1]) *u* final este mai mult sau mai puțin perceptibil.

[2]) La prima vedere s'ar părea că este identic cu arom. *sărmu* «sfărm», derivat din *sărmă* «fărâmă» (< alb. *Θerimε)*, despre care vezi Th. Capidan, *Aromânii, Dialectul aromân*, p. 357 și DR. II, p. 546.

©BCU CLUJ

Alături de alte sinonime: *zdrúmic* (116).

Răspândirea: Hunedoara (85, 109, 112, 116) și Banat (26, 75).

zdrumică (probabil din contaminarea lui *dumică* cu *zdrobi*, TDRG., s. v. *zdrumică*), cu următoarele rostiri: *zdrumic* (30); *zdrumicái, cîta mălái* (18); *l* ~[miezul] 24, 40; *i* ~ 30; ~ *pită* (45, 69, 79), *iáu îzdrumic* [probabil «îl ~»] (116); *zdrumńic* (118); *zdrumic*^{u} (90).

Alături de alte sinonime: *zmicur* (116).

Răspândirea: în Banat și în Hunedoara, în regiunile învecinate.

Materialul acesta ne permite să constatăm următoarele:

Se demonstrează și de data aceasta că este eronată părerea celor care susțin că un Atlas linguistic nu poate să ne facă cunoscute sinonimele unui cuvânt.

Subiectul *unic* comunică, destul de des, două sau chiar trei verbe care se întrebuințează pentru ideea de «a fărâmiți pânea».

Nu există un cuvânt singur pentru exprimarea acestei idei. Sfera semantică este, în acest caz, mai largă, de aceea ideea de «a frânge», «fărâmița» poate să fie exprimată printr'un număr atât de mare de verbe.

După origine, avem zece cuvinte din limba latină *(: călca, demica, face* ~, *freca, frământa, frânge, pisa, rumpe, sparge, zmicura)*, limbă, în care de asemenea această idee se exprima prin mai multe verbe *(: frangere, infringere, confringere*, acestea despre pâne, cf. Georges, *Deutsch-Lateinisches Handwörterbuch*, Leipzig, 1882, s. v. *brechen;* mult mai numeroase când este vorba, în general, de «a rupe»: *diffringi, rumpi, scindi*, etc.); apoi nouă formații pe teren românesc *(dejghioca, fărăma, mânânțeli, mormânta, sfărâmi, sfărma, sfărmuri, strumi, zdrumica)*, numai trei de origine străină *(metcăi, mleci, zdrobi)* și un derivat tot de origine străină *(urjumi)*.

Dintre acestea, cu extindere geografică mai mare sunt numai două verbe: *sfărâmà (sfărmà* s. *fărâmà)* și *frământà*.

E interesant de remarcat că, pe când Ardealul dela Mureș spre Nord are forma *sfărma (sfărm)*, Basarabia are pe *fărâma (fărâm)*. Această arie este întreruptă de *frământa*, care urcă din Banat — unde este mai răspândit — prin Munții Apuseni și cursul superior

©BCU CLUJ

al Mureșului — unde este izolat — până în Bucovina și Basarabia, în aceste din urmă provincii având o arie destul de întinsă. E greu să spunem dacă acest fapt este incidental sau poate fi vorba de o dislocare a lui *frământa*, în Ardeal, din partea sudică de către *sfârni*, iar din nord de către *sfărma*. Încercarea unei stratigrafieri a acestor verbe va fi posibilă numai după ce vom avea în față harta întregului teritoriu dacoromân. Ca o urmă despre o întindere mai mare a ariei lui *frământa* poate fi considerată atestarea acestui verb, cu acest înțeles, la Întorsura-Buzăului (punctul 186), în aria lui *sfârni*.

Tot atât de greu e să știm de ce *zmicura* se întâlnește *numai* în Hunedoara și Banat, iar *frânge*, numai odată, în Munții Apuseni. Viața acestor cuvinte nu se poate lămuri decât prin confruntarea mai multor hărți (: sfărmătură, a rupe un lemn, etc.).

Mai adăugăm că *frământa*, atestat pe o arie întinsă, alături de aceste 22 de verbe care reprezintă ideea de «a fărâmiți» nu poate fi un fapt incidental. Dimpotrivă, credem că *frământá* reprezintă pe lat. *fragmentare* și nu pe lat. *fermentare* [1]). Exemplele citate vin în sprijinul acestei etimologii date de S. Pușcariu (ZRPh. XXXIII, p. 233).

b) **Frământà**

La întrebarea 1846 a chestionarului normal figurează «a frământa pânea». Chestiunea s'a pus totdeauna indirect, în felul următor: cum ziceți când amestecați făina cu aluat (s. drojdie) și apă, în covată (moldă, troacă, etc.)?

În toate cele 164 de sate am primit răspunsul *frământ*, cu completarea: *pita* sau *aluatul*. În Munții Apuseni, în punctele 93 și 94 am primit forma *mfrămîntu*; în p. 18 (Banat), pe lângă *frămînt* și răspunsul: *pisaḍă să facă pită*; iar în p. 308 (Bihor): *sogăzu aluụatu* (pe masă), dar îl *frămîntăm* în albie.

[1]) Cum susține G. Giuglea, în studiul *Crâmpeie de limbă și viață străveche românească*, din DR. III, p. 576 ș. u. Totuși este interesant de remarcat, după cele ce-mi comunică Th. Capidan, că la Aromâni forma *fărmit* (cu toate variantele) este singura întrebuințată pentru preparatul aluatului, pe când pentru frământarea cașului se aude numai *ndesŭ* (v. și Th. Capidan, *Românii Nomazi*, p. 114).

©BCU CLUJ

Alte observații în legătură cu răspunsurile primite:

Verbul «frământ», la ind. prez., pers. 1, păstrează pe *-u* final, mai mult sau mai puțin perceptibil, pe aceeași arie pe care am fixat-o la *județ*. În Basarabia (p. 660) am notat *frămînt*^{t}, care ar putea fi o urmă de *-u* final devenit *î* (v. articolul *Mână*). În Bucovina, ca și în graiul moldovenesc cu *ă* > *a*, am notat *framînt* (385, 395). În ce privește accentul, pe lângă forma accentuată pe *-mînt* mult mai generală, se constată, în Ardealul de Nord-Vest, și accentuarea pe silaba *fră-* pe o arie întinsă și *aproape* unitară. Ea se poate delimita astfel: plecând dela Sud, Crișul Alb dela frontieră până la izvor, apoi Munții Apuseni cu versantul din spre Valea Mureșului, însă numai până la Mogoș (de lângă Abrud), de aici o linie spre Cluj—Dej, în Valea Someșului-Mare până aproape de Năsăud, de aici pe Valea Sălăuții până în Maramureș și apoi întreg județul acesta (p.: 93, 94, 96, 98, 257, 266, 269, 273, 280, 285, 289, 290, 315, 335, 337, 339, 341, 343, 345, 347, 348, 350, 351, 352, 354, 355, 357, 359, 360, 361). În această arie, în jurul orașului Oradia se întâlnește aria cu accentuarea pe *-mînt*. Această schimbare de accent este asemănătoare cu cea din seria de verbe de felul lui *mărit—mărît*, *câștig—câștîg*, etc.

În lat. ideea de «a frământa» se exprima prin verbele: d e p s e r e, c o n d e p s e r e și s u b i g e r e (Georges, *Deutsch-Lat. Wb.*, vol. II, Leipzig, 1882, s. v. *kneten*).

În limbile romanice avem următoarele verbe:

În f r a n c e z ă: *boulanger la pâte*, *pétrir* (< lat. p i s t u r i r e, REW. nr. 6542), «détremper de la farine avec un liquide, la remuer et en faire de la pâte», *manier*, *malaxer*. Pentru franc. *pétrir* cf. și J. Gilliéron, *Atlas linguistique de la France*, harta nr. 1875. În provențală *pestrir* (REW., nr. 6542).

În i t a l i a n ă: *impastare* «intridire o coprir con pasta, o altra cosa che fosse tegnente» (franc. «pétrir», «faire la pâte»); *gramolare la pasta* «si dice del conciarla in una certa forma atta all'uopo» (franc. «pétrir»); *maneggiare* «toccare, trattare colle mani» (franc. «manier», «toucher», «tâter»); *mescolare* «confondare, mettere insieme cose diverse» (franc. «mêler», «brouiller»); *lavorare* «operare, far qualche cosa» (franc. «travailler», «faire», «agir») [ap. C. Ferrari și G. Caccia, *Gran Diz. ital.*-

©BCU CLUJ

franc.; cf. și O. Bulle și G. Rigutini, *N. Diz. ital.-tedesco*, s. v. *kneten*].

În AIS. (K. Jaberg și J. Jud, *Sprach- und Sachatlas Italiens und der Südschweitz*, vol. II, partea I, harta 237) autorii spun următoarele în legătură cu ital. *impastare* « kneten », « pétrir »: « Die Herstellung des Brotteiges zerfält in zwei Teilvorgänge: Durch tränken des Mehles mit Wasser und nach Zusatz des Sauerteiges, das Bearbeiten der Teigmasse mit den Händen und Armen. Es ist nicht sicher, dass das Stichwort « impastare » überall in der Bedeutung von *kneten* aufgefasst wurde. In Sardinien ist 'impastare' oft in der ersten Bedeutung (= Teig anrühren) belegt und von einem besondern Verb für « kneten » begleitet ». În Sardinia [1]) găsim, pentru « impastare » pe *șuiyere* singur (cu diverse variante formale) < lat. *subĭgere*, în punctele 943, 947, sau alături de « impastare », în punctele 949, 954, 955, 957 și 967. Interesant este răspunsul din 941 « *impástai, suíyiri sa βásta in sa mẹ́za* », care parcă ne demonstrează un paralelism semantic identic cu rom. *frământà* în covată, troacă, moldă, etc., dar « *soage* pe masă ». Interesante sunt notele din Legenda acestei hărți. La punctul 942 (din Sardinia): « Der Explor. erklärt 2 mit « lavorare la pasta colle mani » 3 mit « premere nella tavanìa ». — Zu suíyere: est șuettu ». La 973, după ce se « frământă pasta ». . . pọ́i si suẹ́žði in sa mẹ́za ». Mai adăugăm notele dela punctul 160: « der Teig wird zuerst im Backtrog, dann auf dem Teigbrett. . . geknetet, zum Gähren in « lu kọ́fẹ » [= Korb?] gelegt und endlich auf dem Knetbrett zu Broten geformt », și dela 362: « . . . hierauf werden von abgeschnittenen Teigklumpen von Hand lange Zilinder geformt (dọmár), von diesen kleinere Klumpen (braŋká) abgetrennt und aus ihnen die Brotchen (panẹ́to) hergestellt ».

În portugheză: *sovar o pão* « amassar, revolvendo e calcando a farinha com agua, para ficar bem misturada, e amas-

[1]) Pentru sardă cf. J. Spanu, *Voc. sard.-ital. et ital.-sard.*, s. v. *suighere* și Max L. Wagner, *Das ländliche Leben Sardiniens*, în *Wörter und Sachen* (1921), p. 52—53, care, pentru log. *suigere* admite, împreună cu Salvioni., RIL XLII, 853 (Note Sarde, nr. 181), pe lat. *subjicere* (p. 53, n. 2). Tot pentru sardă e a se compara *cinexiri* « gramolare la pasta », *cumossai* « ammasare, intridere, rimenare la farina » (Porru).

©BCU CLUJ

sada» (A. de Moreas Silva, *Dic. da lingua port.*, Lisboa, 1891, s. v. *sovar)*.

În spaniolă: *amasar* «einrühren (Teig, Mortel)», «kneten (Teig)», «backen»; *heñir la masa* «den Teig kneten»; *sobar* «menejar y oprimir alguna cosa repetidamente, à fin de que se ablande ó suavice» *(Nov. Dic. de la lengua castel.*, Paris 1898).

Din cele precedente rezultă că lat. *depsere* «kneten» n'a lăsat urme în limbile romanice. El a fost, se pare, în limba latină, un împrumut din l. greacă, puțin întrebuințat de poporul roman (Walde, *Etymol. Wörtb.*, 172, ap. S. Pușcariu, ZRPh. XXXIII, 1909, p. 233). În locul lui s'a întrebuințat *subigere*, care pe lângă sensul de «pétrir» avea și înțelesurile de: «conduire, faire avancer»; «porter en haut»; «dompter (un animal), dresser»; «labourer, travailler»; «battre, piler, mêler»; «amollir ou assouplir par le travaille»; «frotter, étriller»; «aiguiser», etc. (v. L. Quicherat et A. Daveluy, *Dict. lat.-franç.*, ed. V-a, s. v. *subigo)*.

Lat. *subigere*, cu înțelesul de «pétrir» s'a păstrat numai în portugheză și spaniolă. În sardă (cf. mai sus AIS.) nu corespunde totdeauna francezului *pétrir*, ci mai curând operației de «ridurre la pasta in forma di pani», ca și în limba română (v. cele următoare).

Pentru ideea «a frământa pânea», celelalte limbi romanice au termeni întrebuințați în mod figurat (v. mai sus; cf. și S. Pușcariu, ZRPh. XXXIII, p. 233).

În l. română *a frământa pânea* reprezintă o inovație semantică. La început lat. *fragmentare* (> rom. *frământà)* a însemnat «a fărâmiți, a zdrobi», înțeles păstrat pe o arie întinsă, în daco-română, cum ne demonstrează materialul ALR.-ului.

În sprijinul acestei aserțiuni putem pomeni și răspunsurile primite la întrebarea 1350 a chestionarului normal: Cum ziceți când mestecați făina cu apă pentru ca să faceți mămăligă? La această întrebare s'a răspuns foarte des cu verbele: *a mesteca* (cu diferite variante formale), *a freca*, mai rar cu *a zoli*, și câteodată cu a *învârti*, *râșni*, *făcălui* și *întoarce*. Pe o arie care cuprinde o parte din Munții Apuseni, cu întindere spre Arad s'a răspuns cu verbul *a frământà*, deci păstrându-se ideea, fiind vorba de obiectul de lemn cu care se mestecă (făcălețul, coleșerul, etc.),

©BCU CLUJ

de a fărâmiți bulgării de făină, pentru ca mămăliga să nu aibă «boți». Citez, după fișe, răspunsurile exacte, împreună cu alte verbe, pe care le-au pomenit subiectele, trecând, în parantez, numărul localității: *o frămînt*, *męstec* (51); *o frămînt* (56); *u̯ă frămîntă cu săĉitǫrę* (59); *o frămînt* (65); *o nẑintui̯*, *o mfrắmînt*^{u} (93); *u̯o frắmîntă* (94); *u̯o frămînt*^{u} (96).

Ideea de «a fărâmiți» a trecut și în domeniul păstoritului, *la caș*, denumind «zdrobirea», «fragmentarea» cu «degetele a globulețelor de lapte închiegat» (S. Pușcariu, în DR. III, p. 776-777), pentru ca zerul să poată fi mai bine scurs (stors). După ce cașul este dospit și «uscat», pentru ca să fie păstrat în putină sau berbință, el *se frământă*, adică se rupe în bucăți și apoi se amestecă cu sare. Această operație se face până ce cașul devine o pastă maleabilă, fără de bucăți de caș [1]). *Frământatul* cașului se face mai ales de bărbați, când e vorba de o cantitate mai mare, fiindcă reclamă mai multă putere pentru a putea fi fărâmițit. La făcutul pânii, *a frământa* înseamnă «a fărâmiți, a zdrobi, cu mânile, golomoazele (clăbucii) de făină amestecată cu apă și a prepara prin îndesare și bătaie îndelungată, pasta uniformă a aluatului» (DA., s. v. *frământà)*. În acest caz lat. *fragmentare* intră în domeniul semantic al lat. *subigere*, reușind dislocarea acestui din urmă din sfera sa semantică.

În frământarea pânii sunt distincte următoarele trei operații:

1. Aluatul sau drojdia se pune la dospit de seara (sau cu câteva ceasuri înainte de frământatul pânii) amestecându-se cu puțină făină de grâu (dacă pânea e de grâu) sau de porumb (pentru pânea din făină de porumb) și cu apă călduță. Pasta aceasta, amestecată bine, se pune la căldură potrivită ca să fermenteze.

2. După dospire, a l u a t u l se pune într'o *covată (moldă, troacă*, etc.), împreună cu făina și cu cantitatea de apă caldă necesară. La pânea din făină de păpușoiu, se obișnuește «opărirea» ei cu apă clocotită. Femeia apoi amestecă aluatul cu făina, fărâmițind bulgăreii, cocoloașele de făină ce se fac, până se formează o pastă, care apoi se lucrează. Această operație se numește *frămân-*

[1]) Așa se procedează în nordul Ardealului, pe valea Someșului-Mare. Operația îmi este cunoscută din Poiana-Ilvei, jud. Năsăud.

©BCU CLUJ

tatul pânii. După aceasta, pasta se pune la căldură potrivită, ca să dospească.

3. Coca după ce e dospită, prinde de-a-supra o pojghiță, care crapă, semn că pânea a dospit de ajuns. Focul în cuptor trebue să fi ars, până ce vatra s'a înroșit. Atunci femeia presară pe masă făină de grâu sau de porumb (care e mai aspră), rupe din cocă sau aluat câte o bucățică, o pune *pe masă*, o învârte în făină ca să nu se prindă de mâni, și modelează bucata de aluat, dându-i o formă rotundă. Această operație se numește în unele părți *sogitul pânii* (franc. *pâtonner*).

4. După aceasta pânea se bagă în *cuptor* sau subt *țest*.

În regiunile unde se face pânea din făină de porumb, acolo *sogitul* s. *sogatul* aluatului *nu se obișnuește* (345), fiind vorba numai de frământat. La această pâne, aluatul nu este legat; pasta din făină de porumb fiind mai fărâmicioasă, se ia din covată (moldă, troacă, etc.), cantitatea necesară unei pâni, se pune pe masă și i se dă forma rotundă cu mâna udată în apă. *Sogitul* se obișnuește în deosebi la pânea din făină de grâu.

Sunt regiuni — mai ales când în loc de aluat se întrebuințează drojdie — care nu obișnuesc să dospească deosebit aluatul. Drojdia se amestecă în făină, când aceasta se *frământă*. Mi s'a explicat de subiecte-femei că acest procedeu are un desavantaj: dospirea se face într'un timp mai îndelungat.

c) Soage

Cunoscând de-acasă cuvântul *soage*, pentru operația menționată, în chestionarul normal, pe lângă întrebarea *a frământa pânea* (1846), am trecut și chestiunea: cum ziceți, când luați aluatul dospit din covată, îl puneți pe masă și îi dați forma pânii (chest. 775 și 1847). AIS. n'a prevăzut această întrebare, de aceea în răspunsurile primite pentru «kneten», ital. *impastare*, autorii Atlasului italo-elvețian observă că, în sardă, reprezentantul lat. *subigere* are înțelesuri care nu corespund totdeauna sferei semantice a lui *impastare*.

Chestiunea a fost pusă de două ori de ALR., pentru a se vedea dacă subiectele răspund cu același cuvânt sau printr'un sinonim, precum și dacă pronunțarea este la fel. Prima întrebare se pune

©BCU CLUJ

în ziua primă a anchetei, pe când a doua (1847) în a doua sau a treia zi. Răspunsurile la aceste întrebări le-am primit imediat, dovadă că această operație este cunoscută și de bărbați, deși ea aparține unei îndeletniciri specific femeiești.

La întrebarea 775 — cartografiată în harta alăturată — [1]), în cele 164 de localități anchetate până acum am primit următoarele răspunsuri, pe care le grupez, pentru comoditate, alfabetic:

aduce (< lat. *adducere)* subt formele: *l* [aluatul] *adúŝĕ*, *l am adús* (116). Se află în mijlocul ariei lui *diuruì*.

adunà (< lat. *adunare)*, cu următoarele completări: «pânea» (428, 440, 461, 480, 492, 631, 632, 672) sau «aluatul» (v. Variante formale).

Alături de sinonime: *o faĉe kită* (691).

Variante formale: *adún pîn̯ea* (440, 492, 631, 632, 672), *adún kita* (403), [eu] *adún* (445, 470, 486, 502), *u̯o adún* (658), *o adún* (680), [ea] *adúnî* (461), [ea] *adunî* (502), *o adúnă* [pânea] (480, 691), *u̯o adúnặ* (458), *îl adúnă* [aluatul] (456, 672),

---

[1]) Pentru interpretarea hărții «soage» să se țină seamă de următoarele semne și abreviațiuni:

+ pus la sfârșitul unui cuvânt, înseamnă că în note sânt completări date de subiect în legătură cu răspunsul.

,, ,,	=	când textul a fost reprodus cu rostirea exactă, transcrisă fonetic.
( )	=	informații date de subiect, dar reproduse de anchetor în limbă literară.
[ ]	=	o explicație dată de anchetor.
;	=	când s'au separat două cuvinte.
#	=	când în localitate nu există nici un termin pentru noțiunea chestionată.
?	=	când subiectul nu știe cum să răspundă. În acest caz se poate să existe un termen în localitate, însă nu pare a fi des întrebuințat.
[?]	=	când anchetorul se îndoiește de veracitatea răspunsului.
σ (grec.) sau *Sug.*	=	anchetorul a sugerat răspunsul subiectului.
(V.)	=	termin vechiu, întrebuințat înainte vreme.
(A.)	=	termin întrebuințat astăzi.
ε sau E	=	subiectul ezită, nu răspunde spontan.

Un cuvânt subliniat înseamnă că forma transcrisă fonetică a fost auzită întocmai de anchetor.

©BCU CLUJ

ăl adún (647), *ăl adúnă* (660, 665, 669), *ạl adúnă* (467), *ạl adún*^{t} (434), *ạl adún* (451, 464, 498) *ạl adún*^{i} (492), *ạl adún* (652), *l adúnă* (637), *l adúnî* (436), *l adúnă* (476), *l o adunát* (454), *am adunát* (428, 454).

Am menționat toate răspunsurile, fiind interesante pentru formele pron. *îl* și pentru soarta lui *-ă* final (cf. articolul *Mână)*.

Răspândirea: *Numai* în Basarabia (403, 428, 434, 436, 440, 445, 451, 454, 456, 458, 461, 464, 467, 470, 476, 480, 486, 492, 498, 502, 631, 632, 637, 647, 652, 658, 660, 665, 669, 672, 680, 691), cu excepția jud. Hotin (unde se întrebuințează: *boțăsc, frămînt* sau *faĉi t'itî*) și a părții sudice, unde întâlnim pe *suĝesc (suẑesc)*, *ŝuŝesc* și *faĉe kită*. În p. 667, *suĝesc* este venit din Nord, odată cu locuitorii satului. În sat mai există tradiția următoare: «părinții noștri au venit dela Hotin, cam din *Văscăuț*, din vremea de demult». Aria lui *sogesc*, din Ardeal, se întinde până în Nordul Bucovinei.

asogà (asogì). Este tot *soage (soga, sogì)* însă, în Ardealul de Vest, a primit prep. *a* dela infinitiv, cu care a format corp. Și astăzi, în aceste regiuni sunt curente formele lungi ale infinitivului, înaintea cărora se pune prep. *a*, care se exprimă în alte regiuni prin subjonctiv. Iată câteva exemple, notate din conversație: *sámănă a firę* = a fi (305); *am sucuít a zîĉirę* = am obișnuit a zice (308); *dịa ụo măritárę* = pentru a o mărita (343); *apúcă a roșírịa* = începe a roși ouă (315); *mă urăsc a șid'ęrę* (315); *n am sucuít a bęrę* = n'am obișnuit a bea (295); *cît má ại stári* = cât mai ai a sta (295).

Variante formale și completări: *ịo asóg* (333); *ịo asóg aluụátu* (298); *ịo asóg pîta* (59, 302), ~ ~ *pt'íta* (347; «îi dau formă» 337); *o asoǧę d'ĕ pus îm cupt'ór*^{i} («o pune pe masă, o tocmește cu făină, apoi o pune într'o *t'ępșă*» = tipsie, 347); — *ịo ụo asóg* (247, 335, 351, 355); *ịăụ asụóg* («pe cea de grâu» 350); ~ («o adună cu mînurile» 270); ~ *pt'íta* (255, 339); ~ ~ *pă másă* (359); *ụo asụog*^{u} (273, 278, 280, 283, 320, 357); *l asóg*^{u} (251); *l asóg* (266); *asog* [1]) *aluụátu* (51); *ịăụ asúg*^{u} *pt'ita* (343); *ụo asúgă pę másă* (341); *asụọgă pîńịa* («o frământă mai mult», 348); *ụo*

[1]) *g* final l-am auzit intermediar, între *c* și *g*.

©BCU CLUJ

am asu̯ogát (257); — *o asoẑit pîne̯a, i̯o am s o asoẑăsc, am asoẑit o* (381).

Răspândirea: în partea vestică a Aradului (51), de aici, pe lângă frontieră, spre Nord (59), lângă Oradia (320, 302, 298, 333, 335), lângă Satu-Mare (339), Țara Oașului (341, 343), Maramureș (347, 348, 350, 351), lângă Baia-Mare (355, 357, 359), Sălaj (278, 280, 283, 337), lângă Cluj (251), Mociu (247), lângă Dej (255, 257, 266, 270, 273) și, odată, în Bucovina, la Șcheia (381), de lângă Suceava, ai cărei locuitori trebue să fie veniți din Ardeal, fiindcă au și rostirea *lapĉĕ*, în loc de *lapte*, caracteristică *numai* regiunii din partea sudică a Năsăudului.

boțì (derivat din *boț*, DA.), odată, subt forma: *ăl boțăsc* (aluatul) din p. 400.

diuruì (< ung. *gyurni* «kneten»), numai în Hunedoara, subt formele: *d'úrui̯* (118), *dĝurui̯* (107) și *dĝi̯uruím pîta* (112). Semnul *dĝ* reprezintă un sunet intermediar între *d'* și *ĝ* (din *ginere)*.

face (< lat. *facere)*, subt formele: *u̯o făcut o* (28), *fáĉi t'ítî* (398), *îl fas' pítă* (12), *hai̯ să fás'ĕm píta* (26), *o fac bobolóș* (1), *să fás'ĕm ca o bobolo̯ácă șî s o púńĕm pră fund șî s o băgăm ĩ țăst m vátră* (24).

Răspândirea: Mai ales în Banat (1, 12, 24, 26, 28) și odată în jud. Hotin (398).

frământà (< lat. fragmentare), cu completările: *kíta* (186) sau *ș o bagă n țăst*, fiindcă nu sunt cuptoare (18).

Variante formale: *u̯o frămînt* (9, 30), *u̯o frămîntă* (5, 40, 79), *l̥ frămîntă* (18), *îl frămîntî* (401), *am frămîntat* (186).

Răspândirea: în Banat (5, 9, 18, 30, 40, 79), în Secuime (186) și în jud. Hotin (401).

gogolì, odată din 122, subt forma: *u̯o gu̯ogu̯olésc píta*.

însogà (din *sogà*, cu prefixul *în-)*, odată subt forma *ĩsu̯óg pĉíta* (259). Se află la limita ariilor *sog* și *asog*.

învălì (< psl. *valiti)*, odată, subt forma: *am mvălít kita* (180).

lucrà (< lat. *lucrare)*, în punctul 26, subt forma: *hai̯ să lucrăm píta*.

mormăì, numai din p. 835, subt forma: *i̯ău̯ mórmăi̯*.

povăluì (< rut. *povaliti* «niederwerfen», «hinstrecken»; cf. și rut. *poveličiti* «in grosse Theile theilen»), subt formele: *pu̯ovî̯ălui̯ĕsc* (354) și *puvî̯ălui̯ăsc* (352).

©BCU CLUJ

preface, subt formele: *prefás'ĕ pítă* (69) și *i̯ău̯ prefácu* [aluatul] (90). Acest înțeles militează mai curând pentru originea lat. **perfacere* = lat. cl. *perficere*, între altele și cu înțelesul de «fabriquer (avec art)», «travailler», «confectionner»: *vasa ea perficiuntur*, Plin. «on donne a ces vases la dérniere façon...»; *perficere lanas, coria*, Plin. «preparer des laines, des cuirs». Cf. arom. *prifațiri*, pentru care G. Pascu (*Dict. ét. macédo-roumain* I, p. 84, nr. 591) admite aceeași etimologie. CDDE., nr. 534, necunoscând acest înțeles pentru dacorom., consideră pe *preface* «o formație românească cu pref. *pre-*» menționând modele slave. N'ar fi imposibil ca alături de lat. **perfacere* > rom. *preface*, păstrat în regiuni izolate, să se fi format *preface*, cu prefixul *pre-* după modele slave, însă cu înțelesul de: «refaire, transformer, réduire» (cf. S. Pușcariu, *Etym. Wb. d. rum. Spr.*, nr. 1371). E interesant apoi faptul că *preface*, în punctul 90, se află la limita estică a ariei *zolga* (s. *solgà)* și la cea vestică a ariilor *vîrcălui, diurui;* iar în p. 69 între aria *solga* și aria *suci*. Curând, probabil, *preface* va fi d i s l o c a t, acoperit de ariile limitrofe.

presucì, atestat odată, din 45, subt forma: *prăsus'im pita*. Fiind întrebuințat în Banat, îl putem considera ca format pe teren românesc (nu din sărbește) din *sucì* (v. acest cuvânt) cu prefixul *pre- > pră-*.

săvăì odată, subt forma: *i̯o l săvăi̯ĕscu pita* (170).

sivilì subt forma *o sivilęște* (160). Subiectul este bărbat și nu prea cunoaște termenii îndeletnicirilor specific femeiești, de aceea a adăugat «pare că așa îi zice».

soage (sogà, sogì). Din lat. *subigere* (S. Pușcariu, în ZRPh., XXXIII (1909), p. 232-233). Materialul nostru arată treceri analogice dela conj. III-a la conj. I (cf. S. Pușcariu, în DR. IV. p. 704, n. 1) și la a IV-a. — V a r i a n t e l e f o r m a l e și e x p l i c a ț i i l e subiectelor pentru această lucrare: *o sogu, sog pt'ita* [1]) (100); *i̯o sogu* (285); *i̯o sog pita* (243); *i̯o sog, am sopt* [2]) (576); *u̯o su̯og* (229); *sug aluu̯atu* (573); *u̯o sogă, sogată* «frământată, puțin,

[1]) *u* final apare rar când urmează un alt cuvânt, mai ales dacă subiectul nu face pauză.

[2]) Participiul e analog după *coace—copt* și nu e urmașul direct al lui s u b a c t u m.

©BCU CLUJ

încăodată, înainte de a o băga în cuptor» (289); *o su̯ågă, o sog pt'ita* (249); *u̯o sǫẑi̯ĕ, a su̯opt o* [1]) (223); *u̯o su̯ağę* «îi dă formă pe masă» (361); *o sogăm*^{u}, *i̯o sog*^{u} (290); — *u̯o sogăz* (315); *i̯o l sogăz*^{u} (308); *o sogăz*^{u} (295); *i̯ĕu̯ su̯ogi̯ĕz* «pun [aluatul] pe masă, îl învârt în făină, să nu se lege de mâni și de masă» (269); *ăl soki̯ĕẕu* [2]) (93); *o sogază, i̯o o sogăz*^{u} (305); — *îl soĝesc* «pe masă» (578); *îl suĝi̯ăsc, am suẑit* («pânea», «zic femeile») (667); *îl suĝęștę, l o sugit, suĝitor*^{i} «cu care *suĝęște*», sau *suĉitor*^{i}, cu pl. *suĝitǫare* sau *suĉitǫare* (370); *soẑăsc, am soẑit* (214, 375, 378, 388, 391); *soẑi̯ăsc* (360, 392); *soẑi̯ĕsc* (215, 217, 218, 227); *îl su̯ẑi̯ĕsc* (571); *suẑi̯ęsc, îl soẑi̯ęște, l am suẑit* (397); *u̯o soẑi̯ęșt'ĕ* (268).

R ă s p â n d i r e a: în Munții Apuseni, partea din spre Mureș (93, 100, 249), cursul superior al Someșului-Mare (215, 217, 218, 268, 269, 360, 223) și al Mureșului (227, 229, 243), în Secuime (571, 573, 576, 578), lângă Cluj (289, 290), în Bihor (295, 305, 308, 315), în Sălaj (285), în Borșa, j. Maramureș (361), în Bucovina (214, 375, 378, 388, 391, 392, 397), odată, în Basarabia de sud (667) [cf. *adunà*].

sobolzì. Probabil tot *sovâlta*, influențat de *solzi*, cu a cărui arie se limitează. Comunicat odată, dela Daneș (156), lângă Sighișoara, subt forma *u̯o sobolz*.

solgà (zolga). Probabil lat. *solvere*, care avea sensul de «faire cesser l'agrégation»; «désunir, séparer, rompre»; «détacher, dénouer», etc., care ar fi devenit în rom. **solb*, iar subt influența lui *sog (soage)* > *solg*. Pentru limbile romanice cf. REW., nr. 8081, v. s o l v e r e. — V a r i a n t e f o r m a l e și c o m p l e t ă r i: *îl solg*^{u}, *l am solgat* (80), *îl sǫlgă, ai̯ solgat pita* (56), *i̯o zolg pita* (63), *o zolg, am zolgat* (65), *o zolgăm, i̯o zolgăz pita* (61).

R ă s p â n d i r e a: aproape în continuare, spre Nord-Vest dela aria lui *sovâlta*, lângă Arad (56), Ineu din Bihor (61, 63, 65), lângă Vașcău (80).

sologì, comunicat odată, din Bucovina (385), subt forma *soloẑăsc, am soloẑit*.

solvà, comunicat odată, din Lechința de Mureș (148), subt forma *să sålvă kita*. Probabil avem tot pe lat. *solvere* > **solb* > *solv*.

---

[1]) V. nota 2.

[2]) Sunetul *z* l-am auzit intermediar între *z* și *s*.

©BCU CLUJ

solzì. Probabil un lat. **sol(i)dire* pentru *solidare* (« dichtmacken »; « löten », REW. 8068). Comunicat de lângă Aiud (138) subt forma: *ịo o solzăsc t'ita*, iar de lângă Târgu-Mureș (150) *o solzăsc.*

sovâlsì, subt forma: *ịăụ sovîlsesc kită* (164).

sovâltà (< lat. *sub-vol(u)tare*, ap. CDDE, 794, care menționează și forme romanice asemănătoare). — Variante formale și completări: *o sovîltă t'ita*, *o sovîlt* ~ (190), *îl sovolt*^{u}, *sovụaltă* (178), *o suhụaltă* (174).

Răspândirea: numai în partea Sud-estică a Ardealului (174, 178, 190).

sovârzì. subt forma *îl sovârzește* [aluatul], din p. 166. La început, subiectul, fiind bărbat, a declarat că nu știe cum i se zice acestei operații, mai târziu și-a adus aminte.

sovolì. Probabil tot *sovâlta*, căci este comunicat dela limita nordică a ariei acestuia, subt forma *ịo ụo sovol*^{u} (144).

sucì. Cu acest înțeles, probabil o contaminare a lui *sog* < *sug* (v. *soage)* cu *suc*, pentru *sucesc.* Un răspuns din Bucovina (370) ne indică, în parte, drumul acestei contaminări: aluatul se *sugește* sau *l o sugit;* obiectul cu care *sugește* se chiamă *sucitor*^{i}, pl. fem. *sugitoare* sau *sucitoare.* El este același ca și *făcălețul:* rotund, în formă de sul, lung de cca. 50—75 cm. și gros de cca. 5—7 cm. în diametru. — S'a comunicat cu următoarele completări și variante formale: *îl suc* (87, 85), ~ *pă masă* (75), *ụo suc* (77), *suc pita* (35), *îl sucăsc, l am sucit* [numai pânea din făină de grâu] (395), *îl șușește* (645) [prin asimilare: *s—ș* > *ș—ș*].

Răspândirea: în Banat (35, 75, 77, 87, 85), odată în Bucovina (395) și odată în Basarabia (645).

sumoldà [din contaminarea lui *suvoltà* (v. *sovâltà*), obișnuit în regiunile învecinate, cu *moldă* (« troaca s. covata în care se frământă »), cuvânt întrebuințat în loc de *troacă* s. *covată*], atestat numai din p. 129, subt forma: *ụo sụomụold*^{u}.

suvoldà rezultat din contaminarea lui *suvolta* (v. *sovâlta)* cu *moldă* (cf. sumoldà), numai odată, din p. 131 (învecinat cu p. 129), subt forma: *ụo suvụold*^{u}.

suvulcà [probabil tot *sovâltà*, influențat de *sufulcà* (suflecà)] cu următoarele variante formale și completări: *sulvulc aluụatu* (109), *îl suvulcă* (98), *ụo* ~ [pânea] (94), *sụovîlc*^{u}

©BCU CLUJ

t'ita (140), *sovîlc*ᵘ (136), *îl suvolc*, *o suvålcă* (158), *o suvîlc*, cu următoarea lămurire dată de subiect: « ascund mărginile [aluatului] dedesubt ca și la răsfrântul mânecii » (831); cu trecerea des întâlnită a lui *-c* (final) în *-g*: *u̯o su̯ovulg*, dar *să su̯ovulcẹ̆* (125); și cu anticiparea lui *l* din silaba următoare, poate printr'o asociație de idei cu « sul »: *u̯o sulvulc* (231).

Răspândirea: Continuă, în spre Nord, aria lui *sovâlta* astfel: în Hunedoara, la Livezeni (831) și Orăștie (109), în Munții Apuseni (94, 98), la Sibiiu (125), lângă Alba-Iulia (136), lângă Blaj (140), Sighișoara (158) și până aproape de Târgu-Mureș (231).

vârcăluì (cf. germ. wirken), cu formele: *i̯ău̯ vîrcălui̯*ᵘ (103), *u̯o vîrcălúi̯* (96).

vârcolì (< bulg. *vŭrgaljamŭ*; cf. și bulg. *vŭrkolest* « rotund », ap. I. A. Candrea, *Dicț. l. române*, în *Dicț. enc.* « *Cartea Românească* »), odată, subt forma *vîrcolésc* « pita » (200).

virgluì, termin întrebuințat înainte de Unire. Subiectul declară că *virgluim píta* « am zis la Nemți »; astăzi însă se zice *lucrăm pită* s. *fas'em pita* (26).

zolì, subt formele: *u̯o zolim*, *i̯ău̯ u̯o zolésc*ᵘ (772).

În dial. aromân această operație se numește: *disfindziri (disfingu, disfimșu, disfimtu)* « a tăia aluatul în bucăți de pâne » (I. Dalametra, *Dicț. macedo-român*, Buc., 1906, cf. și G. Pascu, *Dicț. étym. macédoroumain*, I, s. v. *difindzire* < lat. *defingere* « façonner, donner la forme »). CDDE., nr. 499, admite pe lat. *disfingere* (Papahagi, *Jb.* XII, 102), iar REW., nr. 3313, îl grupează la lat. *fingere*.

Sunt deci 33 de verbe care exprimă ideea de « a soage », unele din ele cu o arie foarte redusă.

Dintre acestea ocupă un teritor mai însemnat: *soage*, *aduna*, *frământa*, *suvolta*, *diurui* și *suci*.

Aria lui soage (și *asoage*, *soga*, *sogi)* se întinde la Nord-Vest de o linie imaginară care ar pleca dela Stamora-Germană, din frontiera Banatului cu Jugoslavia, la Lugoj—Deva, de aici pe valea Mureșului până la Târgu-Mureș, apoi până la Miercurea-Ciucului și de aici pe vechea frontieră a Ardealului și a Moldovei, cuprinzând toată Bucovina. De sigur aria lui se întinde și în Moldova, întâlnindu-se undeva cu aria lui *aduna*, cuvânt caracteristic Basarabiei.

©BCU CLUJ

Dacă *soage* pe această arie este în regres sau în progres, e greu s'o spunem. Constatăm însă că în punctul 100, de lângă Abrud, *soage* este înconjurat de cuvintele: *suvulca* (98), *vârcălui* (96), *suvulca* (94), *vârcăluiu* (103), *sovîlcu* (103), *solzăsc* (138). Pentru regresul ei militează punctul 567, în care, la întrebarea 775, subiectul a răspuns: *sog, am sopt*, dar la întreb. 1847: *sovîlc, am sovîlcat o, am sopt o*. Dacă din partea aceasta *soage* este amenințat să fie dislocat de *suvâlcà*, în Nord, în Maramureș, el este însă înlocuit prin *povălui*, în punctele 352 și 354.

În afară de această arie, *soage* se mai întâlnește în sudul Basarabiei (p. 667), subt forma *sugiăsc*, iar în punct. 645, *șușește*. În întâiul punct nu avem a face cu un *soage* băștinaș, fiindcă în tradiția satului se spune că Românii de aici au venit în veacurile trecute din jud. Hotin. De sigur ei au trebuit să vină dintr'o regiune unde exista *soage*. Din acest fapt reținem două constatări importante: *a)* materialul atlasului va demonstra și deplasări de populație, coroborând datele istorice; *b)* un cuvânt izolat, într'o arie periferică, nu reprezintă totdeauna un rest dintr'o arie veche. În *șușește* (p. 645) probabil că trebue să recunoaștem pe un *soĝesc*, influențat de verbul *sucesc*. Nici locuitorii acestui sat nu sunt autohtoni, ci veniți într'o epocă relativ mai nouă. Și astăzi există în sat urmele unui cimitir tătăresc.

Pe teritoriul fixat pentru *soage*, se remarcă o regiune nordică (delimitată la *asoga)*, în care el a primit un *a* protetic (mai curând din adăugarea prepoziției infinitivale), devenind *asog*. Acest *a* a fost considerat de subiectele vorbitoare ca un fel de prefix, de aceea la limita ariilor *sog—asog* s'a putut naște și un *însog*, ca în punctul 259; sau *însolg* (80) la limita ariei *sog* cu *solg* (zolg), la întrebarea 1847.

Soage, la limita ariei sale, a influențat cuvintele cu care s'a întâlnit sau a primit influențe din partea acestor sinonime semantice. Pentru cazul întâiu menționăm pe *solg (zolg)*, care se întâlnește în nordul Mureșului, pe lângă Arad (aria este fixată la *solga)*. Unui vechiu **solb* (< lat. solvere), *soage* i-a schimbat structura fonetică, prefăcând pe *b* în *g*. Pentru cazul al doilea avem pe *suc*, tot aproape de limita ariei lui *sog*, în care trebue să vedem un prezent nou dela *suga* sau *sugi*, modificat în consonantism subt influența

©BCU CLUJ

lui *suc* (pentru *sucesc)*. Același fenomen cred că-l întâlnim și în *sucâsc* (395) din Bucovina, mai ales că acest cuvânt se întâlnește în mijlocul ariei lui *sogesc*. Asupra lui *soage* a influențat, tot în Bucovina, un alt cuvânt, pe care nu-l cunoaștem, prefăcându-l în *solozâsc* (385).

Interesant mai este faptul că *sog* păstrează, ca și *frământ*, *județ*, etc., pe *u* final, confirmând aria de păstrare a acestui sunet, pe care am fixat-o la cuvântul *județ*.

Soage, părăsind domeniul său semantic — fiind înlocuit de *frământà* —, din cauze pe care nu le cunoaștem, a trecut într'unul «înrudit», însă el și-a mai păstrat o parte din semantismu-i vechiu, căci atunci când se «soage» aluatul, el se «frământă» puțin pe masă. Ca un indiciu, poate fi considerat răspunsul din 348, unde se zice că se «asoage pânea» atunci «când se frământă» mai mult. *Soage* păstrează și ceva din sensul lui *frământa* (lat. fragmentare), căci *sogitul* implică și ruperea aluatului în bucăți de forma unei pâni. Acest sens este mai bine păstrat în explicația «melițez, frământ (pâne), frec mărunt» pe care o dă dicționarul lui Bobb lui *asogà* (cf. Hasdeu, EtMR., p. 1873 și S. Pușcariu, ZRPh., XXXIII, p. 233).

Avem deci un interesant caz de «suprapunere semantică»:

	f r ă m â n t à	= «sfărâmiți, zdrobi», devine
	frământà	= franc. *pétrir* dar și «zdrobi»
iar:	s o a g e	= franc. *pétrir*, devine
	soage	= «a da formă aluatului», dar și «a zdrobi», «melița».

Dislocarea reciprocă a celor două cuvinte s'a făcut cu pierderi semantice din partea amândurora.

Soarta lat. *subigere*, subt raport inter-romanic, apare astfel: în limba poporului roman el a înlocuit pe *depsere ;* în Romania s'a păstrat, cu sensul de «pétrir» n u m a i în portugheză și spaniolă și, în parte, în sardă. Inovația semantică (de a da pe masă aluatului forma pânii) s'a întâmplat numai în dacoromână și, în parte, în sardă. Situația p e r i f e r i c ă a lui *subigere*, confirmă părerea lui M. Bartoli că ariile periferice sunt, în multe cazuri, mai conservative *(Introduzione alla Neolinguistica*, Geneva, 1925).

©BCU CLUJ

Din viața lui *soage*, din punct de vedere al metodei într'o anchetă dialectală, reținem că nu se poate spune nimic a priori despre un cuvânt din chestionar. Dacă anchetorii ALR.-ului ar fi trecut cu vederea această întrebare, n'am fi putut cunoaște interesanta viață a lat. *subigere* în dacoromână. Se pare că acesta e cazul în AIS.

În legătură cu celelalte verbe care exprimă ideea de « a soage » adăugăm următoarele:

Adunà, este caracteristic Basarabiei, unde se găsește singur. Abia în Nord, la întâlnirea cu Bucovina și Moldova, se ivesc verbele *frământa*, *boți* și *face t'ití*. Graiul Românilor de pe malul stâng al Nistrului (din USSR.), de data aceasta, merge mână în mână cu Basarabia [1]). Dacă *adunà* se întâlnește pe malul Prutului, probabil că aria lui (cu accepțiunea de « a soage ») se întinde și în Moldova.

Frământà, are o arie mai unitară numai în sudul Banatului; în colo, tot în Banat, este întrerupt de ariile *suc*, *lucru pita*, *o făcut-o*, ceea ce indică o arie odinioară unitară. Dacă mai adăugăm pe *frământa* din Secuime (p. 186) și din jud. Hotin (401), avem dreptul și mai mult să credem că odată aria acestuia a cuprins un teritoriu mai însemnat.

Împotriva lui **suvoltà** *(sovoltà, suholtà*, etc.), a cărui arie pare că vine din Muntenia și Oltenia, — și urcă în Ardeal până la Târgu-Mureș, Abrud, Deva și Petroșani —, luptă mai multe cuvinte:

Subt influența lui *moldă*, avem *somold* (129) și *suvold* (131); subt a lui *sufulca: suvulcà* (94, 98, 831, 109, etc., v. *suvulcà)*. Se întâlnește apoi înconjurat de verbele: *săvăi* (170), *învăli* (180), *zoli* (772), *frământa* (186), *sovârzi* (166), *sivili* (160), *sovâlsi* (164), *sobolzi* (156), *solzi* (138, 150), *soga* (100), *vârcălui* (103), *diurui* (107). Cu toate acestea, el este în progres față de aria lui *soage* (v. acest cuvânt, în p. 576). Care dintre aceste arii e mai veche, care este succesiunea în suprapunerea acestor cuvinte, nu putem spune. Dacă aria lui *suvolta* se întinde și în Muntenia și Oltenia (cum ar părea după *suvoalbe* « rouler, remuer, fouiller » din CDDE.,

[1]) Altădată nu, de ex. la verbul *uita*, pers. 1 sg. indic. este *uit*, în Basarabia, pe când la Transnistrieni (p. 476): *uít, uíț, uítă*, cu accentul vechiu, caz unic n cele 164 sate anchetate până acum, etc.

©BCU CLUJ

nr. 793, semnalat din Dolj, Romanați, Muscel), atunci, în Ardeal, originea lui munteano-oltenească ar fi aproape sigură. Fiind vorba de un cuvânt specific felului de a face pâne — unde o călătorie a lui pare puțin probabilă — întinderea lui în Ardeal s'ar putea explica prin legături mai intense între Sud-Estul Ardealului și Vechiul Regat sau prin imigrări. Aserțiunea pare cutezătoare, cu toate acestea credem că nu ne aflăm în fața întâiului caz (sate din Bucovina, ca Vatra-Moldoviții, Ciudei, Șcheia au fonetism și cuvinte caracteristice numai în nordul Ardealului) și că hărțile ALR.-ului ne vor aduce, și în această privință, surprinzătoare constatări. Privind harta lui *soage* rămâi nedumerit de ce acesta coboară din spre nord până în Valea Mureșului și de ce *suvoltà* urcă numai până în Valea Mureșului.

Diuruì, se întâlnește numai în Hunedoara, unde se pare că a acoperit aria lui *suvulca*.

Sucì, cu aria lui în Banat și, rar, în Bucovina și Basarabia, pare că s'a suprapus peste aria lui *sog*, devenit *sug*.

Mai sânt interesante cuvintele: *mormăi* (p. 835), *gogoli* (p. 122) și *zoli* (p. 772) semnalate numai din satele din șirul sudic al Carpaților, care au legături cu cele din Oltenia și Muntenia.

SEVER POP

LOCALITĂȚILE ANCHETATE DE SEVER POP [1])

1/67	Jupalnic (Severin)	45/60	Bucovăț (Timiș)
5/68	Bârzasca (Caraș)	51/107	Semlac (Arad)
9/69	Cărbunari (Caraș)	56/105	Arad, sub. Micălaca
12/71	Borlovenii V. (Caraș)	59/33	Șimandul de S. (Arad)
18/66	Cornereva (Severin)	61/110	Beliu (Bihor)
24/70	Maidan (Caraș)	63/108	Agrigiu (Arad)
26/93	Măru (Severin)	65/109	Almaș (Arad)
28/63	Câlnic (Caraș)	69/106	Șiștarovăț (Timiș)
30/62	Ferendia (Timiș)	75/112	Răchita (Severin)
35/61	Banloc (Timiș)	77/64	Vermeș (Caraș)
40/59	Checea rom. (Timiș)	79/65	Jdioara (Severin)

[1]) Primul număr reprezintă numărul cartografic, iar al doilea ordinea în care s'a anchetat, păstrându-se principiul de a se aduna materialul în zig-zag. În parantez este trecut județul, iar la orașe, mahalaua în care s'a făcut ancheta.

©BCU CLUJ

85/111 Lăpugiul de S. (Hunedoara)
87/113 Săvârşin (Arad)
80/115 Câmp (Bihor)
90/94 Prăväleni (Hunedoara)
93/89 Arieşeni (Turda)
94/42 Avram Iancu (Turda)
96/38 Certeje (Turda)
98/97 Sălciua de J. (Turda)
100/87 Mogoş (Alba)
103/88 După Piatră (Hunedoara)
107/46 Veţel (Hunedoara)
109/49 Orăştie
112/47 Hunedoara (Zlaşti)
116/92 Ştei (Hunedoara)
118/46 Pui (Hunedoara)
122/22 Boiţa (Sibiiu)
125/21 Sibiiu (Măiereni)
129/23 Aciliu (Sibiiu)
131/24 Răhău (Alba)
136/100 Micesti (Alba)
138/99 Ciumbrudiu (Alba)
140/25 Biia (Târnava Mică)
144/57 Mediaş
148/96 Lechinţa (Mureş)
150/95 Şoimuş (Târnava Mică)
156/58 Daneş (Târnava Mare)
158/86 Mihaiu Viteazu (Târn. Mare)
160/85 Ighişul rom. (Târn. Mare)
164/78 Fântâna (Târnava Mare)
166/83 Calbor (Făgăraş)
170/81 Streza Cârţişoara (Făgăraş)
174/82 Breaza (Făgăraş)
178/84 Şinca Nouă (Făgăraş)
180/75 Braşov (Şchei)
186/77 Intorsura Buzăului (Braşov)
190/80 Arini (Trei Scaune)
200/76 Mărtănuş (Trei Scaune)
214/121 Păltiniş (Câmpulung)
215/44 Şanţ (Năsăud)
217/19 Poiana-Ilvei (Năsăud)
219/18 Mureşenii B. (Năsăud)
223/20 Şieuţ (Năsăud)
227/53 Stânceni (Mureş)
229/54 Hodac (Mureş)
231/56 Lăureni (Mureş)
243/55 Râciu (Mureş)
247/41 Mociu (Cluj)
249/98 Buru (Turda)
251/39 Feleac (Cluj)
255/7 Fundătura (Someş)
257/51 Olpret (Someş)
259/4 Corvineşti (Năsăud)
268/3 Năsăud
266/50 Ciceu Giurgeşti (Someş)
269/5 Târlişua (Someş)
270/6 Vima Mare (Someş)
273/10 Ciocmani (Sălaj)
278/35 Supurul de Jos (Sălaj)
280/9 Moigrad (Sălaj)
283/8 Strâmba (Sălaj)
285/37 Bucium (Sălaj)
289/43 Someşul cald (Cluj)
290/102 Săcuiău (Cluj)
295/104 Vad (Bihor)
298/101 Cozniciu (Sălaj)
302/103 Brusturi (Bihor)
305/116 Ceica (Bihor)
308/144 Meziad (Bihor)
315/32 Ciumeghiu (Bihor)
320/34 Nojorid (Bihor)
333/36 Pişcolt (Satu Mare)
335/31 Doba (Satu Mare)
337/29 Asuajul de Sus (Sălaj)
339/30 Valea Vinului (Satu Mare)
341/14 Racşa (Satu Mare)
343/13 Cămârzana (Satu Mare)
345/15 Moişeni (Satu Mare)
347/2 Ieud (Maramureş)
348/1 Pătrova (Maramureş)
350/12 Budeşti (Maramureş)
351/40 Berbeşti (Maramureş)
352/17 Apşa de Jos (Cehoslov.)
354/16 Iapa (Maramureş)
355/28 Firiza de Sus (Satu Mare)
357/27 Berinţa (Satu Mare)
359/26 Lăpuş (Someş)
360/45 Romuli (Năsăud)
361/11 Borşa (Maramureş)

©BCU CLUJ

370/123 Pojorâta (Câmpulung)
375/122 Vatra-Moldoviței (Câmpu-Lung)
378/124 Capu-Codrului (Câmpulung)
381/125 Șcheia (Suceava)
385/119 Volovăț (Rădăuți)
388/126 Straja (Rădăuți)
391/118 Ciudei (Storojineț)
392/120 Tereblecea-Veche (Rădăuți)
395/127 Broscăuții-Vechi (Storojineț)
397/117 Cernăuți (Roșa)
398/164 Colincăuți (Hotin)
400/163 Tărăsăuți (Hotin)
401/162 Larga (Hotin)
403/161 Clocușna (Hotin)
428/158 Hâjdieni (Bălți)
434/154 Sângerei (Bălți)
436/160 Năduşita (Soroca)
440/159 Plop (Soroca)
445/156 Cosăuți (Soroca)
451/157 Cuhureşti de Sus (Soroca)
454/141 Stroieşti (Kamka, Rusia)
456/150 Cuizovca (Orheiu)
458/144 Jura (Balta, Rusia)
461/153 Perisecina (Orheiu)
464/143 Butur (Tiraspol, Rusia)
467/145 Ialoveni (Lăpușna)
470/146 Chițcani (Lăpușna)
476/142 Nezavertailovka (Tiraspol, Rusia)
480/149 Caşcalia (Tighina)
486/147 Gura-Galbenă (Tighina)
492/152 Vorniceni (Lăpușna)
498/151 Leuşeni (Orheiu)
502/155 Cornești (Bălți)
571/52 Corbu (Mureș)
573/72 Bicazul-Ardelean (Ciuc)
576/73 Voşlăbeni (Ciuc)
578/74 Gimeș-Făget (Ciuc)
631/132 Cociulia (Cahul)
632/131 Goteşti (Cahul)
637/135 Cahul
645/130 Aluatu (Cahul)
647/139 Valea Perjii Veche (Tighina)
652/148 Sadaclia (Tighina)
658/140 Frumuşica Veche (Tighina)
660/136 Gura Roşie (Cetatea Albă)
665/137 Satu-Nou (Cetatea Albă)
667/134 Borisofca (Ismail)
669/138 Taşlâc (Cetatea Albă)
672/133 Ceamaşir (Ismail)
680/128 Babele (Ismail)
691/129 Giurgiuleşti (Ismail)
772/79 Fundata (Braşov)
831/90 Livezeni (Hunedoara)
835/91 Câmpu lui Neag (Hunedoara)

4. MÂNĂ cu pluralul[1]).

Întrebarea MÂNĂ (chestiunea 361 din chestionarul normal și 2158 din chestionarul desvoltat) a fost chestionată prin gest de amândoi anchetorii: Pop arătând dela încheietură în jos (franc. «main») iar Petrovici, dela umăr în jos (franc. «bras»).

Materialul celor două anchete s'a cartografiat împreună pe două hărți, una pentru singular și una pentru plural. Din acestea publicăm numai cea a pluralului.

---

[1]) Asupra pluralului MÂNI am publicat un articol sumar în revista «*Țara Bârsei*» Nr. 3 din 1933 sub titlul «*O hartă a graiului*». Tot acolo a apărut și harta MÂNI, alăturată articolului de față.

©BCU CLUJ

Constatăm că, în majoritatea absolută a cazurilor, nu se face deloc deosebire între « main » și « bras ». Multe subiecte anchetate cu chestionarul normal n'au răspuns la chestiunea « main », ci, dând forma MÂNĂ (sau BRÂNCĂ), au adăugat îndată că « așa i se zice la toată mâna » (în punctele 24, 112, 217, 247, 269, 278, 290, 341, 345, 350, 351, 361, 362, 831). Excepție fac punctele 65, 85, 90, 158, 164, 170, 174, 180, 308, 320, 347, 373, toate din Ardeal, unde « main » se numește când BRÂNCĂ, pl. BRÂNCI, când PALMĂ, când PALMA ȘI DOSUL, când LĂPUCUL LA MÂNĂ, când LABĂ, etc. Totdeauna însă subiectul a simțit nevoia să remarce că « la toată mâna i se zice MÂNĂ » ori, în alte regiuni, BRÂNCĂ.

E de observat că răspunsurile care deosebesc pe « main » de « bras » nu formează o arie, ci apar izolate; numai în regiunea Făgărașului—Brașovului avem trei sate apropiate în care pare că limba simte nevoia să facă această deosebire.

Acest fapt ne-a permis să cartografiem împreună cele două răspunsuri pe o singură hartă, deși întrebările nu sunt identice.

Pentru singular constatăm următoarele:

Împotriva presupunerilor noastre, MÂNĂ nu este general în domeniul daco-român. Cuvântul a fost înlocuit de BRÂNCĂ (v. pe hartă aria pluralului BRÂNCI) urmând o desvoltare semantică asemănătoare aceleia ce se constată la înlocuirea lui **os** « bouche » prin **rostrum** « bec » (v. rom. ROST « gură »). Din materialul primit la alte întrebări constatăm că BRÂNCĂ este răspândit în diferite alte regiuni cu accepțiunea « picior de animal, de pasăre », păstrând deci o valoare semantică apropiată de cea a lat. **branca** (de ex. în punctul 172 BRÂNCĂ înseamnă « laba cânelui »[1]).

Ancheta a doua (Petrovici) a notat tot BRÂNCĂ, pl. BRÂNCI, în aria în care Pop are aceleași forme.

În punctele 94, 96 și 290, subiectele au dat câte două forme: BRÂNCĂ și MÂNĂ, remarcând, în 94 și 96, că MÂNĂ se zice rar, iar, în 290, că mai de mult se zicea BRÂNCĂ. Punctele acestea sunt la limita dintre aria BRÂNCĂ și aria MÂNĂ. Răspunsul din 290 arată că BRÂNCĂ pierde teren, față de MÂNĂ. Probabil și

[1]) E semnificativ că în nemijlocita apropiere a acestui punct, în 170, « main » se numește BRÂNCĂ, deci « labă », ca și în punctele apropiate 174 și 180, unde « main » se zice LABA MÂNII și LABA DELA MÂNĂ.

©BCU CLUJ

în comunele Vidra-de-Sus (94) și Certeje (96) forma MÂNĂ este mai nouă și se datorește influenței ariei lui MÂNĂ [1]). Punctul 290 (com. Săcuieu) este despărțit de aria BRÂNCĂ prin șiruri de munți, astfel că gravitează spre regiuni aparținând ariei MÂNĂ (basinul Huedinului).

Faptul acesta ne îndreptățește să credem că aria BRÂNCĂ a fost mai întinsă. Dovadă este și forma BRÂNCĂ din punctul 105 (Dobra) cu sensul de braț-pârghie a instrumentului numit SOCALĂ (un fel de macara veche românească, bazată pe principiul cricului simplu). Acest punct aparține ariei MÂNĂ, dar este situat la limita ei.

În punctele 53, 64 și 316 din aria BRÂNCĂ, anchetate cu chestionarul desvoltat, s'a răspuns la chestiunea 2161 (« o mână de făină »), pusă indirect și prin gesturi, în felul următor: *o mînă dă făi̯ină* (53); *o brîŋcă dă făńină* (64 și 316). Forma MÂNĂ (DE FĂINĂ) în cuprinsul ariei BRÂNCĂ trebue să fie un împrumut din aria MÂNĂ la limita căreia se găsește punctul 53.

În punctul acesta am obținut și un derivat dela BRÂNCĂ, anume *brîŋcáre*, ca răspuns la chestiunile 5845 (« Cum se numește manivela roții dela mașina de tors? ») și 5908 (« brațele, sprijinitoarele războiului de țesut » [2]).

Evoluția semantică a lui BRÂNCĂ s'a putut întâmpla astfel: La început a avut numai sensul etimologic de « labă » (172), apoi a trecut la înțelesul de « main » (170) întocmai ca și LABĂ în punctele 90, 174, 180. Însă, mai înainte, MÂNĂ își lărgise sensul, luând pe cel de « bras ». Se făcea deci pe atunci, în aria lui BRÂNCĂ, aceeași distincție pe care am constatat-o astăzi în punctul 170, unde « main » este BRÂNCĂ, iar « bras » este MÂNĂ. Mai târziu și BRÂNCĂ l-a dislocat pe MÂNĂ din domeniul său semantic, întocmai cum acesta făcuse cu BRAȚ.

În cele trei puncte slave din Banat anchetate de Petrovici, la chestiunea 6958 (« bras ») s'a răspuns: *rúka* (punctele 25 și 37) și *răká* (punctul 48). Aceste cuvinte înseamnă însă și « main ». Deci și

---

[1]) De fapt subiectul din 94, de altfel cu știință de carte, e un Moț care din tinerețe a cutreerat tot Ardealul cu ciubere, ca aproape toți consătenii săi. Punctul 96 este la 7 km. de târgușorul Câmpeni, stațiune climatică.

[2]) La răspunsul din urmă am primit și pluralul *brîncări*. În 64 și 316, brațele războiului se numesc BRÂNCI.

©BCU CLUJ

aici constatăm aceeași lipsă de distincție între « bras » și « main » ca în punctele românești. În general, se poate spune că, în limbile slave, corespondentele lui psl. *rǫka* au sensul de « bras » și « main ».

E curios că aria lui BRÂNCĂ, în care presupunem că a existat o nouă distincție între « bras » (MÂNĂ) și « main » (BRÂNCĂ), este la limita dintre teritoriul daco-român și cel maghiar în care se face distincția « bras » *(kar)* și « main » *(kéz)*.

Din punct de vedere al *rostirii* cuvântului constatăm: Există două arii de reducere și afonizare a vocalei finale *ă*, una în Vestul Ardealului care, după cum reiese din multe alte hărți nepublicate, s'ar putea delimita printr'o linie imaginară dusă dela Baia-Mare până aproape de Cluj, de aici spre Arad și apoi pe cursul Mureșului până la graniță, a doua, în Bucovina și Basarabia (probabil că cuprinde și restul Moldovei).

Vocalele finale în aceste arii sânt rostite mai redus, mai scurte; reducerea este câte odată atât de mare în cât vocala finală devine abia perceptibilă. Fenomenul acesta de reducere se întâlnește îndeosebi în aria de Vest. În aria de Est, vocalele finale, pe lângă reducerea cantității, prezintă și schimbarea timbrului, se pronunță mai închise. Un *ă* final devine un *ă* închis și chiar un *î*.

Atât în aria de Vest cât și în aria de Est, vocala finală, redusă sau cu timbrul alterat, are tendința să-și piardă fonia. Astfel vocalele finale sufăr trei feluri de reduceri: 1. a cantității, 2. a timbrului (prin închidere) și 3. a foniei.

La plural observăm următoarele:

Aria BRÂNCI în Vestul Ardealului, despre care am vorbit la singular.

La Est, în Basarabia, cu ramificații în Bucovina și probabil și în Moldova, aria MÂN, iar în Munții Apuseni aria MÂNU.

La Sud aria MÂNI, care se pare că este în contact cu aria MÂINI din Muntenia [1]).

La Nordul Ardealului aria MÂNURI care cuprinde și o bună parte din Bucovina.

Formele MÂNU și MÂN sunt în realitate unul și același lucru.

---

[1]) Pluralul MÂINI din Muntenia se întâlnește, în Basarabia, *numai* la Giurgiulești (691) de lângă Galați.

©BCU CLUJ

Lat. manus trebuia să se desvolte în MÂN, iar în aria lui *u* final păstrat, cum este cazul punctelor din Munții Apuseni, în MÂNU (cu *u* final redus și cu tendință de afonizare). De altfel forma MÂN este cu siguranță nouă, formată după dispariția lui *u* final în regiunea estică a teritoriului dacoromân. Textele noastre vechi *moldovenești* ne atestă încă forma MÂNU, cu *u* final [1]), iar forma articulată în Basarabia și Bucovina este adeseori MÂNULE (punctele: 393, 440, 454, 647, 658, 669, 672, 667) [2]), ca și în Munții Apuseni (100 și 102), deci cu *u* final reapărut înaintea articolului.

O altă formă a pluralului articulat este MÂNÂLE (în Est). Potrivit celor spuse la singular despre soarta vocalelor finale, un *u* final latinesc, înainte de a dispărea complet, a trebuit, pe de o parte să-și reducă cantitatea și fonia, pe de alta, să-și schimbe timbrul. De fapt adese ori a fost notat, în loc de un *u* final redus și afonic, un *î* de aceeași natură. Deci forma MÂN a trecut prin faza MÂNÂ (punctul 464, cu un *î* redus și afonic). Acest *î* reapare înaintea articolului (v. harta [3]).

Prin tendința de sincopare caracteristică graiurilor din Nord-Estul României, se explică formele din punctele 397, 660, 401 (MÂNLE), primite ca răspuns la chestiunea 1345 (v. nota 1, p. 14).

Un plural MÂNU feminin, se simțea stingher în limba română. El trebuia să intre într'o categorie morfologică. Harta noastră ilustrează tendința de a înlătura această formă supărătoare. Limba a încercat diferite drumuri: gruparea cuvântului cu substantivele terminate în *e* la plural (în 278 și 93), sau cu cele în *i* (MÂNI, cu *n* nealterat sau cu *n* palatalizat) în aria palatalizării dentalelor [4]) și cu cele în *-uri* (MÂNURI).

Dintre acestea, forma în *-uri* pare mai ciudată (partea nordică

---

[1]) Deci forma MÂNU a textelor vechi nu este un fenomen de arhaism, ci un fapt dialectal.

[2]) La întrebarea «ridic mânile» (chest. 1345) ni se comunică forma articulată MÂNULE în punctele: 391, 395, 440, 451, 454, 456, 458, 498, 502, 461, 492, 486, 658, 652, 647, 669, 667.

[3]) La chest. 1345, înregistrăm forma MÂNÂLE din punctele: 398, 400, 428, 436, 445, 434, 464, 467, 480, 476, 631, 665, 637). În Moldova (regiunea Iașilor) se rostește și astăzi: *mîn, mînîle.*

[4]) La limita ariilor lui *n* neatins și a lui *n* palatal, există forme de trecere cu *n* semipalatal (109).

©BCU CLUJ

a Ardealului). E probabil că ea se datorește simplei asemănări fonetice dintre vechiul MÂNU (care a existat și în aceste regiuni) și pluralul în *-uri* al ambigenelor. Inovația trebue să fi plecat dintr'o regiune unde *u* final era plenison. Într'adevăr și astăzi, în Nordul Ardealului, avem urme, mai mult sau mai puțin vii, de o astfel de rostire.

Este probabil că cele trei plurale, în *-e*, *-i* și *-uri*, să fi coexistat cândva paralel pe teren.

În Nord a învins însă cel în *-uri*, iar la Sud, cel în *-i*. Forme cu *-e* sau *-i*, în Nord, se întâlnesc numai la limita dintre ariile MÂNURI și BRÂNCI. Chiar pluralele în *-u* final păstrat (98, 100, 102) sau dispărut (229), din Ardeal, se află sau la întâlnirea ariilor MÂNURI-BRÂNCI-MÂNI, sau pe limita lui MÂNURI-MÂNI.

Mai există o formă de plural foarte interesantă, MÂNĂ (266, 400, 428, 652, 645), care nu formează o arie. Ea dovedește că limba a mai încercat un drum pentru a evita forma de plural neobișnuită MÂNU (sau MÂN), însă fără sorți de izbândă, rămânând izolată în mijlocul altor arii care aveau și avantajul că distingeau singularul de plural. De sigur această formă este condamnată.

Nașterea acestui plural s'a putut întâmpla în felul următor: Dacă din pl. lat. **manus** avem MÂNU sau MÂN, și din sg. lat. **manus** trebuia să avem aceleași forme. De fapt am întâlnit o urmă de un sg. MÂN în exemplul «ședq cu șîpu m mîn» (șed cu sticla în mână) din punctul 458 [1]). Deci au existat arii în care singularul avea aceeași formă ca pluralul (MÂNU-MÂNU sau MÂN-MÂN). Într'o arie vecină se generalizase, pentru singular, inovația MÂNĂ. Această formă a înaintat și în aria lui **manus** (sg. și pl.); MÂN (sg. și pl.) a primit deci din aria vecină un *ă* final, păstrându-și funcția de singular și plural de mai înainte.

Aproape toate formele românești de mai sus le regăsim pe harta 151 din AIS (K. Jaberg und J. Jud, *Sprach- und Sachatlas Italiens und der Südschweiz*, Band I., II. Teil, *Menschlicher Körper*, Zofingen, 1928). Și în graiurile italiene, un plural feminin MANU, MANO (sau cu vocala finală dispărută: MAN) este tot așa de

[1]) Această frază s'a notat incidental, când subiectul rămăsese, întâmplător, cu o sticlă în mână. Anchetorul *a notat* că e vorba de singular și nu de plural.

©BCU CLUJ

insolit ca pe teren românesc MÂNU şi MÂN. Formele analogice mai nouă MANI şi MANE apar şi în Italia, în unele regiuni izolate ca şi MÂNI în Basarabia.

Aceste constatări vor fi, desigur, interesant completate de anchetele ce le vom face în Moldova, Muntenia, Oltenia şi Dobrogea.

SEVER POP — EM. PETROVICI

Note la harta Mâni.

Reamintim că harta *Mâni* reprezintă de fapt două hărţi suprapuse: una dă răspunsurile primite la întrebarea 2158 (« braţe », fr. « bras ») în punctele anchetate de Petrovici, 2, 27, 29, 36, 53, 64, 76, 102, 105, 130, 157, 172, 182, 218, 228, 250, 260, 272, 279, 284, 316, 334, 346, 349, 353, 362, 365, 386, 399 şi 833 [1]), iar alta, răspunsurile primite la întrebarea 361 (« mâna », fr. « mains ») în toate celelalte puncte anchetate de Pop. De aceea titlul hărţii ar fi trebuit să fie: 361: Mâni (dela încheietură), 2158: Braţe (dela umăr).

Pentru înţelegerea hărţii, vezi explicaţiile date de harta *Sog aluatul.*

Mai adăugăm următoarele prescurtări şi semne:

(art.) = Forma articulată.

(cor.) = Subiectul îşi corijează întâiul răspuns.

(toată) = Subiectul adaugă că înţelege braţul până la umăr.

Formele subliniate, odată, de două ori sau chiar de trei ori înseamnă că anchetorul a auzit întocmai aşa cum a notat; oricât de ciudată pare forma, cea subliniată este cea corectă în graiul local.

LOCALITĂŢILE ANCHETATE DE EMIL PETROVICI

2/31 Pecenişca (Severin)
25/29 Caraşova (Caraş); punct serbo-croat
27/32 Glimboca (Severin)
29/28 Secăşeni (Caraş)
36/9 Ghilad (Timiş-Torontal)
37/27 Gad (Timiş-Torontal); punct serbo-croat
48/30 Beşenova Veche (Timiş-Torontal); punct bulgar
53/21 Pecica (Arad)
64/22 Ineu (Arad)
76/10 Chizătău (Timiş-Torontal)
102/19 Feneş (Alba)
105/23 Dobra (Hunedoara)
130/16 Poiana-Sibiiului (Sibiiu)
157/18 Vânători (Târnava-Mare)
172/17 Arpaşul-de-Jos (Făgăraş)
182/15 Săcele (Braşov)
218/7 Prundul-Bârgăului (Năsăud)

[1]) Pe cât s'a putut punctele acestea au fost subliniate.

©BCU CLUJ

228/14 Topliţa (Mureş)
250/33 Petreştii-de-Jos (Turda)
260/2 Beclean (Someş)
272/3 Boiu-Mare (Someş)
279/4 Bocşa (Sălaj)
284/8 Sânmihaiul-Almaşului (Cluj)
316/13 Sânnicolaul-Român (Bihor)
334/12 Moftinul-Mic (Sălaj)
346/5 Negreşti (Satu-Mare)
349/11 Groşi (Satu-Mare)
353/6 Bârsana (Maramureş)
362/1 Borşa (Maramureş)
365/25 Ciocăneşti (Câmpulung)
386/26 Marginea (Rădăuţi)
399/24 Boian (Cernăuţi)
833/20 Petrila (Hunedoara)

©BCU CLUJ

ETIMOLOGII

AFINĂ, STRĂIN

Cuvintele *afin(ă)* și *străin* au două particularități comune, din cauza cărora etimologiile lor pot fi discutate împreună.

Mai întâiu, amândouă prezintă rotacismul. Formele *streiru*, *striiru* se găsesc în cele mai multe texte rotacizante; *afir* și *afiră* e și astăzi, după cum se vede din studiul lui S. Pop, publicat în DR. VII, 183, rostirea în Arieșeni (Munții Apuseni), iar varianta *jafiri*, alături de *(j)afini*, e atestată, ca împrumut din românește, la Ucraini. Tot din românește e împrumutat ungurescul *áfonya* și săsescul *afunje* [1]), precum dovedește răspândirea geografică a cuvântului în aceste limbi și existența lui *afin(ă)* (subt formele *afín*, *afíncu* pentru arbust și *afínă*, *afíncă*, *afínk'e* [2]), *afínge* pentru fruct) la Aromâni, în care dialect un împrumut din ungurește, săsește sau rutenește e exclus [3]).

Rotacismul e unul din cele mai puternice indicii despre latinitatea unui cuvânt românesc; de aceea originea lui *afin(ă)* va trebui

[1]) Atât forma unguréască cât și cea săsească se reduc la rostirea *afănă* sau *afână* (cu *ă (â)* redat prin *o (u)* după labiale), formă uzuală în Bucovina (Herzog—Gherasim, *Marginea* s. v.) și prin Ardeal, deci tocmai în regiunile unde s'a făcut împrumutul.

[2]) Forma *afínk'e* ar putea fi desvoltată dintr'un **afínče* — derivat cu suf. dim. *-če* — cu o transformare fonetică analoagă cu *nǧ* > *ńǧ* în arom. *ńgos*. Accentul pe *i* e ulterior, ca în *dafín* — și prin părțile Sibiiului se accentuiază *afín*, *afínă* — precum dovedește păstrarea lui *f* nealterat.

[3]) Hasdeu, *Etym. Magn.*, 439; *Dicț. Acad.* s. v.; Gombocz—Melich, MESz., 21; *Schullerus*, SSW., 57; I. A. Candrea, *Psalt. Sch.* I, 90; E. Herzog, RF. I, 99.

©BCU CLUJ

căutată mai întâiu în latinește; din aceeași cauză cuvântul *străin* nu poate fi identificat cu paleosl. *stranĭnŭ* « peregrinus, extraneus, obliquus », precum propunea Weigand *(Jahresbericht* III, 214).

A doua asemănare între cele două cuvinte consistă în faptul că ele sunt rezultatele unor contaminări.

Cred anume că *afin* nu poate fi despărțit de *acĭnus*, cuvânt uzual în latinește, cu o familie destul de numeroasă (acinus,-a, -um; acinarius; acinaticius; acinosus; deacinatus) și care s'a păstrat și în limbile romanice (cf. Meyer-Lübke, REW., nr. 110) alături și în concurență cu *baca* (ib., nr. 859). După Thesaurus Linguae Latinae (s. v.) « differunt a c i n i et b a c c a e in eo, quod a c i n i densius nascuntur et magis conglomerati, ideo vitibus tribuuntur, sambuco, hederae, malis Punicis, et similibus, granorum veluti uvam ferentibus: b a c c a e vero dispersae et rarioribus, ut sunt lauro, olivae, cornis, myrtis, lentisco. . . ».

Dată fiind frecvența mare a *afinei* în pădurile noastre, unde ele trebue să fi format, ca și fragile, smeura și murile, o hrană căutată de păstori, s'a putut întâmpla ca fructele acestea sferice, care au forma atât de caracteristică de boabe, să fi fost numite, prin generalizare, cu însuși cuvântul ce însemna « boabă ». Prin unele regiuni afinele se numesc și *coacăze (-ciorești)*, termen care la origine însemna tot numai « boabe » și care prin alte părți se întrebuințează pentru a numi s t r u g u r e i i (Ribes rubrum), a g r i ș e l e (Ribes grossularia) sau m e r i ș o a r e l e (Vaccinium Vitis alba). Această extensiune de sens dela specie la gen, când specia e foarte uzuală, și invers, e ceva foarte cunoscut din toate limbile. Numele « vrăbiei », *passer*, ajunsese încă în epoca latină să însemne « pasăre », ca în românește (unde se mai păstrează și cu sensul de « vrabie ») și în spaniolește *(pajaro)*. În Moldova, « strugurele » e numit *poamă*, spre deosebire de Franța, unde *pomme* este « mărul », ca de altfel și la noi, prin unele regiuni din Ardeal, unde cuvântul *măr* a ajuns să însemneze orice fel de poamă. Prin nordul Transilvaniei *pomiță* a înlocuit pe « fragă ». Slavul *koza* « piele » e un derivat în *-ĭa* din *koza* « capră », însemnând la început « piele de capră ». Chiar fenomenul despre care presupunem că s'a petrecut cu *acinus* în românește, îl regăsim la unele urmașe romanice sau derivate ale lui *baca* : în vechea-franceză *bai* nu însemnează « boabă », ci « laur », în Poitou

©BCU CLUJ

bagiyó e « măceș », iar în dialectul din Puschlav în Elveția *bagé* înseamnă chiar « afin ». (Cf. Meyer-Lübke, REW., nr. 859).

Firește că din momentul când *acinus* s'a întrebuințat în acest sens, genul din latinește nu se mai potrivea, fiind în contradicție cu marea majoritate a plantelor cu fructe comestibile, de tipul lui *prun—prună*, *mur—mură* etc. Nimic mai firesc deci decât ca forma în *-us* să se întrebuințeze pentru plantă (arbust) și alături de ea să se nască o formă în *-a* pentru fruct, precum o găsim și în alte limbi romanice: log. *ágina* « strugure », irpinat. *ačena* (Meyer-Lübke, REW. subt *acina)*.

Dar *acĭnus* nu putea da în românește decât **ácen* sau **ácin*, ca *mácin*, cel mult **acăn* ca *mesteacăn*, *cearcăn*. Răspândirea cuvântului pe întreg teritoriul dacoromân și chiar la Aromâni, ne împiedică să considerăm forma *afină*, ca un hiperurbanism de felul lui *cier* = *fier*, *Cilipi* = *Filipi* sau *înciripa* = *înfiripa* (cf. DR. IV, 710 ș. u.), explicabile numai prin Moldova și Ardealul de nord.

Presupun că românescul *afin* derivă dintr'o formă **afĭnus*, contaminat din *acinus* și **dafinus*, **dafina* [1]) « laur », cuvânt cu care rimează (cf. și *Afin* și *Dafin* în basmele noastre). Asupra asemănării mari între boabele de laur și între afine a atras atenția mai întâiu Hasdeu *(Etym. Magn.* s. v.) și mai ales E. Herzog (RF. I, 99 ș. u.), care credea chiar că *afin* ar fi o formă « deglutinată » din *dafin*. (Cf. și pasajul latinesc citat mai sus, în care se stabilește deosebirea între « acinus » și « bac(c)a », precum și numirea savantă a afinului: Vaccinium m y r t i l l u s, în care asemănarea se face cu mirtul).

În ceea ce privește pe *străin*, e evident că acest cuvânt nu poate veni din *extraneus*, cum credea Miklosich *(Conson.* I, 58) căci acesta ar fi dat **străiu*, dar ar putea continua pe un **extralienus*, contaminat din *extraneus* și *alienus*. Faptul că *alienus* se conservă în Peninsula Iberică și în Sardinia (cf. Meyer-Lübke, REW., nr. 340) ne face să presupunem că el se întrebuința și în cealaltă regiune periferică a Imperiului Roman, în părțile Dunării de jos. Se pare

[1]) Din grecește δάφνη (Schuchardt, *Vok.* II, 412) ca în Italia de sud, unde avem de asemenea *dáfina* (alături de *afra*, *lafra*, *nafra*, cf. Rohlfs, *Griechen und Romanen in Unteritalien*, p. 18) și ca în paleosl. *dáfina* și sârb. *dàfina*. Cuvântul se păstrează — cu accent schimbat, ca în arom. *dafínă* — în alb. *dafíne* și bulg. *dafína*. G. Meyer, *Alb. Wb.*, 58.

©BCU CLUJ

însă că peste acest cuvânt s'a suprapus foarte de vreme sinonimul său *extraneus*, atestat de pe vremea lui Cicero și răspândit pe întregul teritoriu romanic [1]). Rezultatul a fost acel **extralienus*, care nu putea da în românește altceva decât **străl'in* și apoi *străin* (ca < *muliérem* > arom. *mul'eare* > *muiere*, *filianus* > arom. *fil'in* > dacorom. *fin;* pentru grupul latin *-lie-* cf. Meyer-Lübke, *Einführung*[3], § 161). Un **extralienus* putea fi înțeles și ca *alienus* întărit prin *extra-*, prefix care sublinia oarecum conținutul semantic al cuvântului, exprimând tocmai idea de « în afară de. . . », pe care-l găsim și la baza cuvântului *extraneus* (derivat din *extra*, ca *intraneus* din *intra;* cf. și *foranus*, *forasticus*, *forestis* din *foras*, *foris*).

Faptul că formele în care cuvântul românesc e atestat mai întâiu au *e* sau chiar *i* (*strein*, *striin*) nu poate alcătui o piedică împotriva etimologiei propuse. Dacă alături de forma regională de azi *trămet* aflăm în Codicele Voronețean numai *tremet*, nu urmează că acest cuvânt nu trebue să-l derivăm din *tra(ns)mitto*. De altfel prefacerea lui *ă* proton în *e* după cons. + *r*, în poziție moale, e cu mult mai frecventă decât se admite îndeobște, precum se vede din exemplele citate în DR. V, 776.

Cine a consultat adesea Dicționarul etimologic al limbilor romanice de Meyer-Lübke și a urmărit studiile de Geografie lingvistică, s'a convins de sigur cât de mare e rolul contaminării în plămădirea oricărei limbi. Dacă totuși există un scepticism din ce în ce mai mare față de etimologiile care lucrează cu elementul « contaminare », e pentrucă în timpul din urmă s'a făcut prea mult abuz de el.

Faptul că linguistul găcește, dar nu poate documenta, procesul de asociație de idei ce stă la baza unei contaminări, scade și el mult din valoarea probantă a etimologiilor de acest fel. De aceea ar fi foarte util dacă am avea mai multe studii, care să urmărească contaminarea în clipele când ea se produce în limbă. Chiar și publicarea

---

[1]) Cf. Wartburg, FEW., 332—332, unde se arată pe de o parte că sensul de « străin » al lui *étrange* se păstrează până azi în multe dialecte și era literar până în sec. XVII, și pe de altă parte că evoluția fonetică e explicabilă și prin urmare nu trebue să considerăm — ca Meyer-Lübke, REW., 3098 — cuvântul francez și cel italian ca forme savante. Și Bloch, DEdF, 276, consideră pe *étrange* ca urmaș al lui *extraneus* (cf. *lange*, *linge*), cf. și Gamillscheg EWFS., 393.

©BCU CLUJ

unor liste bogate de exemple poate fi utilă, căci din ele se pot desluși cu timpul principiile generale ce stau la baza fenomenului.

O asemenea listă încerc să dau în cele următoare, făcând un triaj în bogatul material adunat în cursul anilor. Exemplele sunt aproape toate scoase din partea tipărită a Dicționarului Academiei, încât pot fi urmărite, în ceea ce privește răspândirea lor, în această lucrare. Ele întregesc lista pe care o dădusem în 1905 în « Convorbiri literare » XXXIX, 307.

Cele mai dese cazuri sunt cele de contaminare a două sinonime sau aproape-sinonime, deci cazul picardului *ardillon* < *aguillon* + *dard* (Wartburg, FEW. s. v. **aculeo)*. Peste termenul obicinuit în graiul unui individ se suprapune termenul mai puțin obicinuit sau termenul învățat din nou. Exemple:

bagea + ogeac (ogeag) > bageacă (bageagă)
cârtiță + hârciog > cârciog
cerceta + căta > cercăta
ciocănaș + ocnaș > ciocnaș
cioclej + glod « cocean de porumb » > cioclod
ciolac + bolnav > ciolnav
ciolac + chilav > ciolav
ciolac + olog > ciolog
coadă + toporâște > codorâște
coclete + clanță > coclanță [1])
cocor + barză > cocobarză
cocor + stârc > cocostârc
mă duc + plec > mă dec (DR. IV, 1015)
dumica + zdrobi > zdrumica
megl. nină « femeie mai în vârstă » + niveastă > nineastă « mătușă »
iscoadă + spion > ispion (Ciaușanu, Glos. Vâlcea)
păsà « apăsà » + îngreoña > împăsoña
zumzet + bombăit > zumbăit
zurba + gâlceavă > zurbavă.

Mai adesea cuvintele contaminate nu aparțin limbii literare, ci graiului familiar și popular, viu și colorat, fiind formațiuni spon-

[1]) În Țara-Hațegului *coclanță* se întrebuințează alături de *coclete*.

©BCU CLUJ

tane, termeni glumeți sau batjocoritori, ori cuvinte expresive. Exemple:

bolofeți + nătăfleț > bolofleți (DR. IV, 819)
cârâi + cutcudăți > cârcârăți
ciondăni + hondromăni > ciondromăni
ciurui + picura > ciurcura
învârtitură + încolăcitură > încovârlăcitură
îndrăgi + guguli > îndrăguli
înțoțonat + zorzonat > țorțonat
înțoțonat + împoponat > înțoponat
sfârtica + spinteca > spârtica.

Un membru al familiei mele întrebuințează, cu o evidentă nuanță glumeață și pejorativă, cuvântul *zdranțelă* spre a numi astfel niște d a n t e l e rupte, numai z d r e n ț e.

Contaminarea se produce cu atât mai ușor când cele două sinonime au și o formă apropiată. Astfel:

brotac + broască > brostac
chelăreasă + chelner > chelnăreasă
cin + ceam «barcă mare» > cean și cim
gurguiu + burluiu > gurluiu
necheza + râncheza > rencheza și nincheza.

Tot astfel vechiul *înșăla (înșela)* s'a amestecat cu mai noul *încelușag* (din ungurește) dând forma contaminată *înșălușag*, iar vechiul *hartofor* (< n.-gr. χαρτοφόρος) a fost apropiat prin etimologie populară de *carte*, rezultând *cartofor*.

Adesea sensul nici nu trebue să fie apropiat, pentru ca două cuvinte cu formă asemănătoare să se asocieze atât de mult în mintea subiectelor vorbitoare, încât să se contamineze unul dela altul. Aceasta se întâmplă mai ales cu cuvintele care (cum e cazul lui *acin* și *dafin)* prin modificarea urmată ajung să dea o rimă. Astfel **aștetа–aștépt* (< **adstecto, -are)* și *deșteta* (megl. *știta) –deștet* (< *de-excito, -are)* s'au influențat reciproc *(Lat. ți und ki,* p. 10—11); tot astfel **blastemare* rimează cu *aestĭmare* după ce *blaphēmare* s'a contaminat cu el.

©BCU CLUJ

În acest caz din urmă se mai constată un fenomen destul de frecvent la contaminări: se influențează două cuvinte cu sens opus. Așa s'a născut latinul vulgar **grevis*, contaminat din *gravis* + *levis*, și tot așa se explică forma *înculța* din *încălța* + *desculța*.

Uneori analogia formată cu alt cuvânt provoacă o schimbare de sens. Acesta e cazul lat. *injuriare* «a trata pe cineva în mod brutal», păstrat în românescul *înjura*, al cărui sens de «a spune cuvinte profanatoare la adresa celor sfinte» e de sigur influențat de *a se jurà*.

Adesea nu mai avem a face cu sinonime, ci cu două cuvinte exprimând două idei ce se întregesc sau dintre care unul servește ca un fel de termen de comparație, deci tipul lui **rendere* din *redare* + *prendere* sau a lui *pulmu* «pumn» (arom. și megl.) din *palmă* + *pumn* sau istrorom. *čâje* «tată» din *čâče* «tată» + *mâje* «mamă». S. Pop a arătat în acest volum că varianta *sumolda* e formată din *suvolta* contaminat cu *moldă* (= covata în care «se suvoaltă»). Chiar și vecinătatea dintr'o serie poate produce contaminări, ca istrorom. *nopt* «nouă» din *opt* + *nouă*, sau, în același dialect, *șastele* «al șaselea», din *șasele* + *șaptele*. Alte exemple:

bolerca e o h o l e r c ă «din care îți vine b o a l a dacă o bei»

caradaică, «căruță rea» e o d a r a d a i c ă cu care se c a r ă

cărăbuță «roabă» e o t ă r ă b u ț ă cu care se c a r ă

chiloloiman e în același timp un c h i l o m a n și un c h e l ă l ă i t

ciobaligă se numește, în bătaie de joc, un c i o b a n slab, o b a l i g ă de om

clampucii sunt niște p a p u c i care c l ă m p ă e pe picioare

cocârja este a se c o r o i a (sau c o c o ș a, c o v r i g a, c o v o i a) ca o c â r j ă

gârjob e unul g â r b o v ca o c â r j e

încârlombat e î n c â r l i g a t ca o c l o a m b ă

încolătăcesc e î n c o l ă c e s c și î m p l e t e c e s c în același timp

mă încotolocesc, dacă nu s'a născut prin metateză din cuvântul precedent, ar putea fi mă î n c o l ă c e s c ca un c o t o c

îndupăca e un termen glumeț cu sensul originar de a î n d o p a cu d u p a c u l (= pumnul)

©BCU CLUJ

mă pitulesc deșteapta poate, la început, ideea de a s e p i t i și a o t u l i în același timp.

Tot astfel *a îmbârca* a putut însemna la început a a b u r c a în c â r c ă; cel ce a format pe *clevesti* se gândea simultan la c l e v e t i și v e s t i; la *gâsâi* onomatopeea f â s â ì sau s â s â i s'a amestecat cu cuvântul g â s c ă (despre care se zice că «gâsâe»); *umblăciul* este î m b l ă c i u l care u m b l ă; *închingiuit* e î n c h i n g a t și s c h i n g i u i t; *mândrușaim* e floarea i n d r u ș a i m, arătându-se în același timp că e m â n d r ă (= frumoasă); *a întuflica* «a mânca lacom» e a î n f u l i c a și a t u f l ì «îndesă» mâncarea în gură.

Nu lipsesc nici asociații de idei ca aceasta: gâsca g ă g ă e + rața o c ă c ă e > gâsca o g ă g ă e. Interesant e verbul a *înnopta* cu sensul de «a înnota cu capul în apă»; probabil că cu î n n o t a s'a amestecat n o a p t e, căci celui ce intră cu capul în apă i se întunecă vederea, ca noaptea.

Asociațiile de idei pot fi din cele mai capricioase, încât azi nu mai putem urmări drumul luat de contaminări: dacă pasării *cinteță* îi zice și *sfinteță*, e probabil că s'a amestecat cuvântul s f â n t în numirea aceasta, fără să putem bănui însă de ce, căci nu cunoaștem o tradiție populară despre «sfințenia» ei. Fapt este că sunt mai ales unele cuvinte, care sunt supuse în multe limbi celor mai numeroase și mai curioase contaminări. Uneori nu mai rămâne din cuvântul originar, în urma numeroaselor schimbări, decât ritmul primitiv, precum s'a întâmplat bunăoară cu cuvintele romanice pentru «fluture» (cf. L. Spitzer, în *Jahrbuch f. Phil.* I, 145). Dintre numirile de animale, numele *salamandrei* și al *codobaturei* au suferit la noi fel de fel de deformațiuni prin contaminare; astfel cel dintâiu cuvânt pare a se fi amestecat cu «mândră», cu «solomonar», poate și cu «șopârlă», dând *sălămândră*, *solomâzdră*, *șolomâzdră* etc., iar al doilea s'a contaminat cu «cotor», «codru», «coțăi» etc., spre a da *cot(o)robatură*, *codrubatură*, *cuțubatură* etc. Un verb care a suferit fel de fel de schimbări e *împupăza* (din *pupăză*), care, amestecându-se cu «împopona», «înțoțona» și «cocoță» apare și cu variantele *împupuța*, *împopoța*, *împoțona*, *împopoțona*, *poponăța* etc. Adjectivul *hâlpav* se amestecă cu *hulpe* (= vulpe) și cu *lup* spre a da *hulpav* și *lupav*. Dintr'un **kapustnikŭ* slav avem *căpusnic*,

©BCU CLUJ

cu variantele *căpușnic*, *crăpușnic* și *crăpusnic*, printr'un amestec cu « căpușă », « crăpa » și « capră », deși nu prea vedem de ce s'au făcut asociații tocmai cu ideile reprezentate prin aceste cuvinte.

Cuvintele rare, care deci nu sunt fixate destul de solid în memorie, sunt mai ușor supuse contaminării: *înrăfturat* (< în + rafturi) se amestecă cu *tafturi* spre a da *întafturat* și *întrafturat*.

Unele din cuvintele contaminate fac impresie de cuvinte compuse:

ban + gologan > bologan
ceas (sau ceasnic) + ornic > ceasornic
chidie + inie > chidinie
cioară + cioflec > ciorcioflec
cioc + clonț > cioclonț
ciocoiu + fleandură > ciocofleandură.

Foarte des găsim derivate cu prefixe, care au acest element derivativ numai prin amestec cu un cuvânt apropiat ca sens sau ca formă. Astfel:

acăța + cățăra > acățăra
afunda + cufunda > acufunda
aleș + leșui > alesui
amoiu + muia > amuia
arunca + zvârli > azvârli
bârligat + încârligat > îmbârligat
bezmetic + desmeteci > desmetic
călțământ și călțare + încălța > încălțământ și încălțare
furios + înfuria > înfurios
gropniță + îngropa > îngropniță
ghimpos + înghimpa > înghimpos
ghiorț! + înghiți > înghiorț!
mulțime + înmulți > înmulțime.

Tot așa trebue judecate cazurile în care un adverb se contaminează cu o locuțiune adverbială cu același sens, servind apoi ca temă unui derivat verbal:

brățiș + în brațe > îmbrățișa
cruciș + în cruce > încrucișa
ponciș + în poancă > împoncișa

©BCU CLUJ

Uneori întâlnim cuvinte care fac impresia unor derivate cu sufixe, dar sau felul derivației sau forma sufixului e cu totul neobicinuită. În multe din aceste cazuri ceea ce ni se pare derivat poate fi rezultatul unei contaminări. Deci tipul: *implectere* + *implicare* > **implecticare*, de unde al nostru *împleteci* (cf. DR. III, 678). Exemple:

borti + sfredeli > borteli
chiui + auli > chiuli
Florar + Prier > Florer
gâlcă + umflătură > gâlcătură
hâră + mârțoagă > hârțoagă
harbuz + bostan > hârban
îmbucăți + înjumătăți > îmbucătăți
împăca + împăcelui > împăcălui
încalte + îndelete > încălete
încălța + curelar > încălțelar
încornățel + cornut > încornuțel
îngăima + buimăci (sau zăpăci) > îngăimăci
sărcinar + cuier > sărciner
schilod + olog > schilog
uimi + buimăci > uimăci.

Adesea rezultatul contaminării cu cuvinte din aceeași familie sau cu vorbe cu formă apropiată e unul sau două sunete adăugate sau schimbate în mod neașteptat în corpul altui cuvânt, deci tipul *incalesco* + *caldus* > **incaldesco* > *încălzesc* sau **marced* (< marcidus) + *rânced* > *mârced*:

calicos + calici > calicios
căpiță + claie > clăpiță
cârjobat + coroiat > cârjoiat
cârjobat + cârlig > cârlobat
cârjoba + încovoia > încârjoia
cârjobat + jimbat > încorjumbat
fa + mă > fă
îmboldori + înveli > învoldori
înfig + înfipt > înfipg
înfig + implânt > înflint

©BCU CLUJ

înștiința + cunoștință > încunoștiința
soage + coace > soace (cu participiul *sopt*, după *copt*)
sui + guri > suri (eu sur etc.), sau *gui* (T. Papahagi, Gr. și Sufl. II, 51).

Dacă prin urmare vedem cum la *ciolan* i se zice prin părțile Năsăudului *ciolban*, putem spune fără teamă de a greși prea mult, că acel *b* intercalat se datorește contaminării cu vreun cuvânt care conține acest sunet, chiar dacă deocamdată nu suntem în stare să arătăm care anume e acel cuvânt.

Deosebit de interesante sunt cazurile când un cuvânt străin se suprapune peste un cuvânt vechiu dând naștere la o contaminare, ca în lat *vespa* + germ. *wespa* > fr. *guêpe*, sau în grec. *σκαληνος* + lat. strambus > **scalambus* (rom. *scălâmb)* sau **scalembus* (it. dial. *scalemb)*, cf. Conv. lit. XXXIX, 306 ș. u. Adesea cuvântul străin nu trăește în limbă decât în aceste contaminări:

așiș + sârb. takoždere > așișdere
căpățână + bulg. glava (sau glavetina) > glăvățână
cârlig + slav. brl- «învârtesc, sucesc» > îmbârliga
*ciucă + (< ung. tyuk «găină») + curcă > ciurcă
clonț «cioc» + rut. kljuba «scoabă, cârlig» > clobonț (clobanț) «cioc»
coajă + slav. kora «scoarță» > coarjă
cotarlă + slav. kuče > cocioarlă «cățel alb»
pe îndelete + ung. rendelet > pe rândelete (DR IV, 840)
poticni + slav. nogŭ «picior» > potinog «cal care se împiedecă, care dă cu piciorul de piatră».

Din dialectul istroromân am dat în *Studii Istroromâne* II, p. 222 — 223 exemplele:

žos + pozdolu > požos
linže + cr. obližem > oblinže
ml'ez + cr. mozga > ml'ezgu
roišu + cr. roža > roižu
l'ermu «vierme» + cr. glista «râmă» > gl'ermu
mul'a + cr. zmočit > zmul'a.
Din dialectul meglenit citează Th. Capidan:
gărneț + bulg. zrьno > zărneț
șarpi + alb. nepɛrkɛ > șăprătcă.

©BCU CLUJ

Uneori se pare că o contaminare s'a produs chiar în limba străină, din care s'a făcut împrumutul în românește, deși nu o putem atesta. Astfel am explicat (DR. VI, 313) pe *ciosvârtă* dintr'un slav **čestvrŭtŭ* < *četvrŭtŭ* + *čęstŭ*; tot astfel românescul *tutcă* și *tutcan* presupun un amestec, pe teritoriu sârbesc, a lui *tuka* cu *tutkati* (cf. DR. IV, 1328), iar *clinti* pare a deriva dintr'un **klentiti* slav, care ar putea fi *klenuti* «a mișca, a agita» + *klatiti* «a clăti» *(Dicț. Acad.)*. N. Drăganu a arătat (DR. V, 895) câteva cazuri interesante de cuvinte ungurești, care presupun o contaminare cu vorbe românești trecute în graiul Săcuilor, precum: *pontoll* < rom. *păun* + ung. *toll* «pană»; *vintat* < ung. *vén* «bătrân» + rom. *tată* sau chiar ung. *gystót*, care arată o contaminare a elementelor românești *de istov* și *de tot*.

În asemenea împrejurări n'ar fi nici o mirare ca limba română să păstreze și elemente latine care nu s'au conservat decât în astfel de forme contaminate. G. Giuglea a arătat (DR. III, 594) că *cimpoiul* e rezultatul unei contaminări între *centipellio* și *joale*, iar *stingher* e *singularis* + *stinghe* (DR., II, 901); N. Drăganu vede (DR. III, 698) în *gionate (gionoate, cionoate)* un amestec cu c i o a n t e, c i o a t e sau c o a t e a vechiului **genate* < **genuata*; Th. Capidan *(Dicț. Acad.* s. v.) consideră pe *înflocos* «arzător» ca născut din fuziunea lui **flăcos* (din **flac(c)a* = *facula* + *osus)* cu *înfoca*. Contaminări petrecute chiar pe teren latin ar putea fi: *screme* din *exprimere* și *excrementum*, *scânteie* din *scintilla* + *excandere*. *Răguși* ar putea fi un derivat din *raucus* apropiat de cuvântul *gușă* (DR. III, 689).

BUCECI

Dintre explicările etimologice ale *Bucecilor*, numai cea dată odinioară de G. Giuglea în «Anuarul Institutului de Geografie din București» e plauzibilă. Giuglea vedea în numele muntelui radicalul slav *bukŭ* «fag».

Etimologia ar putea fi și alta.

N. Drăganu a arătat în timpul din urmă ce rol important au în denumirile topice românești numele de persoane. E probabil ca un astfel de caz să îl avem și la *Buceci*, care înainte de a deveni

©BCU CLUJ

numirea masivului întreg de munți, poate să fi fost numele unei părți a lui, întocmai ca *Bucșa*, *Bucșoiul* ș. a.

Cred chiar că *Buceciu* — cuvântul se întrebuințează și la singular și această întrebuințare pare a fi cea originară — avem același radical ca și în *Bucșa* (cu derivatul *Bucșoiu*)

În noua sa lucrare despre *Numele proprii cu sufixul șa* (p. 15—16), N. Drăganu șovăe între mai multe explicări pentru numele *Bucșa*. Cea bună mi se pare cea indicată de d-sa cu «cf» la urmă, adecă cea care aduce acest nume în legătură cu *Bucur*. În Tohanul Nou — la poalele Bucecilor — *Bucșa* e și azi un nume de botez obișnuit (de ex. *Bucșa Șerbănucă*). De sigur că numele de familie *Bucșa* (cu derivate ca *Bucșoiu*, *Bucșan*, etc), destul de frecvente prin Ardeal, e un nume de botez devenit nume familiar. Faptul acesta ne face să credem că avem a face cu un ipocoristic dela *Bucur*, derivat cu sufixul *-șa*, întocmai ca *Romșa* din *Roman*, *Tripșa* din *Tripon*, *Comșa* din *Coman* ș. a., citate de N. Drăganu în lucrarea menționată.

Un derivat cu un alt sufix dela *Buca* (atestat la Drăganu, *op. cit.* p. 15 în a. 1225), forma ipocoristică a lui *Bucur*, ar putea fi *Bucoiu* (nume în Poiana-Mărului), cf. *Neagu-Necșa-Negoiu*. *Buceciu* ar putea fi format întocmai ca *Măneciu* (în Prahova) dela *Man* (cf. *Manea*, *Mănoiu*), ipocoristicul lui *Manole*, sau *Moieciu* (sat în Bran) alături de *Moișa* (Drăganu, *op. cit.* p. 27) din *Moise*.

Ceea ce mă întărește să cred că aceasta e explicarea bună a toponimelor *Buceciu* și *Moieciu*, e frecvența mare a numelor *Bucur* și *Moise* în satele din împrejurime.

COȚOBREL

Brandza, Grecescu și Pantu dau pentru «Prunus spinosus» numirea transilv. *coțobrel*. Fructul se numește *coțobrea*.

După informațiile mele, numai numirea fructului e cunoscută. O atestă Vaida și Caba din Sălaj, iar S. Pop îmi comunică că în Poeni, jud Năsăud, se zice: spinul face *coțobrele*. Se pare deci că forma *coțobrel* e refăcută din *coțobrele*, ca d. e. *curmal* (în loc de **curma*) din *curmale*, după analogia lui *porumbrel—porumbrele*.

Cât despre *coțobrea*, acest cuvânt e împrumutat din rut. *kocjurbá*

©BCU CLUJ

(identificat, în dicționarul lui Gričenko, cu «Prunus padus», adică cu «mălinul»), care în rutenește însemnează atât arbustul cât și fructul. Cuvântul străin pare a fi înlocuit pe *porumbrea*, sinonim, care va fi fost și cauza metatezei *(coțobrea* în loc de **coțurbea)*.

COTOROSI; COITĂ; CHERAPLEȘ; IZMĂ; ȘIROIU.

Afară de înțelesul cunoscut de «a se scăpă (pe orice cale) de o persoană nesuferită sau de ceva neplăcut» pe care îl are *cotorosi* (în Moldova), variantă disimilată a lui *cortorosi* (în Muntenia), din bulg. *kurtulisvam* (din turcește *kurtulmak*, cf. Cihac II, 77), *cotorosi* mai are și înțelesul de «a cotrobăi»: A cincea zi arhivarul se sculă dis de dimineață, se îmbrăcă cu hainele cele mai bune, cotorosi prin toată casa...» (I. Gorun în Revista «Viața» a. II, Nr. 22). În acest sens, *cotorosi* vine din ung. *kotorázni* «a cotrobăi».

Tot un ungurism e cuvântul *coită* «femeie desfrânată», precum arată și răspândirea cuvântului numai în regiunile periferice influențate de ungurește. Stă în legătură cu ung. *kojtat (kaitat)* «a umblă încoace și încolo căutând», pe care Szinnyei îl glosează și prin «koslat» = i se face de bărbat («sich belaufen, ranzen, brunften» la Ballagi). În aceeași sferă semantică aparține și *kojtár*, care însemnează și «sensual». Pe cum îmi comunică N. Drăganu, prin părțile Năsăudului, *coită* are și sensul de «cățea», probabil la origine «cățea care umblă după câne». E probabil că după cățea cuvântul a fost aplicat, în batjocură, femeilor, Etimologia lui Pascu (Etimologii, 22), din lat. *coita*, nu trebue luată în serios.

Mai greu de înțeles este cum s'a format din verbul unguresc *kojtat* substantivul postverbal (de felul lui *râmă*, *bâză* etc. cf. DR. III, 685) românesc *coită*. Avem a face cu unul din acele cazuri interesante când cel ce împrumută din altă limbă încadrează împrumutul în categorii morfologice proprii limbii sale. Poți să cunoști o limbă străină în deajuns de bine, pentru ca, în momentul când cauți o expresie, să-ți vină în minte mai întâiu cuvântul străin, și totuși să nu o cunoști atât de bine încât să ai siguranța absolută a întrebuințării diferitelor variante morfologice posibile. Atunci se nasc acele împrumuturi care corespund unor forme hipotetice în limba străină sau care sunt formate după modele din limba maternă.

©BCU CLUJ

Deși în ungurește există posibilitatea de a deriva cu sufixele *-es*, *-os*, *-ös*, adjective fie dela substantive sau dela verbe, totuși nu există nici derivatul **fajos* (de la *faj* « neam, rasă »), nici **kereples* sau **kereplős* (din *kerepel* « flecărește », cf. *kereplye*, *kereplő* « huruitoare »). Asemenea derivate s'au putut naște însă în mintea unui Român cunoscător al limbii ungurești, pe când vorbea ungurește sau când împrumuta cuvinte pentru limba sa. Într'adevăr vechiul *faeș* « de soiu bun, chipeș » și noul *cherapleș* « prostănac », amândouă întrebuințate în Moldova, presupun formele ungurești cu asterisc date mai sus.

Alte asemenea cazuri a arătat N. Drăganu în « Revista filologică » II, 73 *(căpeleș)* și în « Dacoromania » III, 712 *(cioplău)* și VI, 263 *(beșteli)*. Tot d-sa a semnalat în această publicație (DR. IV, 754) un alt fenomen interesant la ungurismele noastre: împrumutarea lor cu forma acuzativului, d. ex. *but* (< ung. *bú*), *căput* (< ung. *kapu*), « poartă », *tărhat* (< ung. *terh*) etc. Cazul invers, adică înțelegerea unui cuvânt unguresc terminat în *-t*, ca acuzativ și reconstruirea greșită a unui nominativ fără *t*, îl observăm, după N. Drăganu *(l. c.)* în *ciopor*, din ung. *csoport*. Tot un astfel de exemplu pare a fi *izmă*, din ung. *izmat*, o variantă a lui *zamat* (din germ. *Schmack)* « aromă ». Că aroma puternică a acestei plante a putut să-i dea numele, nu e lucru de mirare și se confirmă prin faptul că în vocabularul Anonimului din Caransebeș, *izmă* are încă sensul originar de « sapor ». De altfel și celălalt nume al plantei, *mintă*, vine la noi tot din ungurește *(menta*, cf. *fodormenta* > *fodormintă* « ismă creață »), probabil prin farmacii. Lat. *menta* (cf. Byhan, *Jahresbericht* V, 319), dar și slavul *mẽt(v)a* n'ar fi putut să dea foneticește decât *mântă*.

În sfârșit, tot din ungurește îl avem pe *șiroiu*, cu o desvoltare semantică interesantă.

Pentru simțul etimologic al unor Români, *șiroiu* intră în familia cuvântului *șir*, fiind interpretat ca un fel de « șir mare ». Această etimologie populară o găsim ca explicație etimologică și la Philippide *(Principii*, 148).

Cihac desparte pe *șiroiu* de *șir* (I, 275 și II, 388) considerându-l, împreună cu variantele *șirlău* și *șivoiu*, înrudit cu paleosl, *struiti* « a vărsà ». El mai trimite și la alb. *ši*, cu plur. *šira* (?) « ploaie ». Și Tiktin observă nepotrivirea de sens între *șir* « Reihe » și *șiroiu*

©BCU CLUJ

« Flut », considerându-l pe acesta din urmă — împreună cu *șivoiu șirlău*, *șirloiu* — cuvânt de origine onomatopeică.

Cred înainte de toate că *șiroiu* trebue despărțit și de *șir*, și de *șivoiu (șuvoiu)*, care are cu totul altă origine. Mai cred că nu verbul *a șirui* e derivat din *șiroiu* — precum are aparența — ci, dimpotrivă, *șiroiu (șirloiu* și, cu schimb de sufix, *șirlău)* e un postverbal din *șirui (șirlui)*, întocmai ca *ciuroiu* din *ciurui* (Dacoromania I, 256) și *uroiu* din *urui* (Dacoromania III, 834[1]). Și precum *urui* — cu varianta *urlui* — vine din ungurește *(örülni)*, (cf. Cihac II, 537), tot astfel *șirui (șiroi, șurui*[2]*)* — cu varianta *șirlui*[3]) — e ungurescul *sírni* « a plânge », cu cunoscuta adăogare a sufixului *-ui (-lui)* la verbe de origine ungurească.

Desvoltarea semantică a acestui cuvânt o înțelegem dacă pornim dela un exemplu ca acesta: *Lenuței îi șuruiau ochii de ți se topea inima uitându-te la ea* (V. Pop, *Sămănătorul* III, 311), în care expresia î i ș i r u i a u o c h i i avea la origine sensul ungurescului *a szemei sírtak*, adecă « ochii îi p l â n g e a u ».

Cu ideea « plâns » se asociază foarte ușor ideea « lacrimi ». Acest cuvânt s'a putut ivi în mintea vorbitorului, ca un adaus complementar, la expresia intransitivă « ochii șiruesc », rezultând: *ochii îi șiruiau lacrimi*. Alăturarea lui « *lacrimi* » de « *șirui* » constitue « accidentul fatal » (cf. DR. IV, 1326) în istoria acestui verb.

Am vorbit în altă parte *(Din perspectiva Dicționarului*, Cluj, 1922, p. 11) despre cunoscutul fenomen al intervertirii raportului între subiect și complement (drept și nedrept). La exemplele citate la acel loc se pot adăoga cu ușurință altele. Iată câteva, a căror des-

---

[1]) Pentru prefacerea lui *u* în *o* subt accent, cf. *Zeitschrift f. rom. Phil.* XXVII, 741 și mai ales exemple ca *jupóiu* refăcut din *jupuésc*.

[2]) Acesta nu trebue confundat cu *șerui (șărui, șirui)* « a scrie, a desemna » din poleosl. *šerovati*, la vechii scriitori moldoveni, cf. Tiktin, *Dicț. rom.-germ.* s. v. Pe alocuri se pare că s'a derivat (cu sufixul *-ui)* un verb nou dela *șir*, *a șirui*, cu înțelesul de « a pune, a aranja în șir »: Oști să-mi șiruiască (Păsculescu, ap. Tiktin, *Dicț. rom.-germ.)*.

[3]) Acesta nu trebue confundat cu *șirlui* « a spălà, a face curățenie » (T. Papahagi, *Maramureș*, Glosar), *șurui* « a zgâria cu unghiile » *(Șezătoarea* V, 127) *șurlui* (Lex. Bud. etc.) și *șurdi* (Brașov) « a freca (podina, vasele de lemn sau metal) » din ung. *surolni*, cu același sens. Cihac II, 529.

©BCU CLUJ

voltare semantică poate fi urmărită cu ușurință în Dicționarul Academiei:

totus orbis id non *capit* « toată lumea nu-l *încape* (=cuprinde) »— id non *capit* toto in orbe « nu *încape* (=n'are loc) în toată lumea»;

durerile au *cercat* (=străbătut) pe bolnav — bolnavul a *cercat* (=îndurat) dureri;

omul *încură* (=face să alerge) caii pe livade — omul *încură* (=străbate alergând) livadea cu caii;

încarc (=îl bag tot) fânul în car — *încarc* (=îl umplu tot) carul cu fân;

înfășur (=învelesc) parul cu funia — *înfășur* (=învârtesc) funia pe par;

haină *implășcată* (=luată pe umeri) — om *implășcat*(=cu haina pe umeri);

împletesc cununi și le pun pe frunte — *împletesc* (=împodobesc) fruntea cu cununi;

închid (=mișc în țâțâni apre a acoperi deschizătura) ușa odăii — *închid* odaia (=o fac inaccesibilă) — ușa nu *închide* bine (=nu acopere bine deschizătura);

popa *citește* slujba pentru mort — popa *citește* mortul etc.

În loc de *ochii șiruiau* (=plângeau) *lacrimi* s'a putut zice, cu intervertirea raportului dintre subiect și complement, ca în cazurile citate, *lacrimile șiruiau* (=curgeau) *din ochi* sau numai: *lacrimile șiruiau*. Cum atât imaginea lacrimilor care se preling pe obraz, cât și forma cuvântului puteau deștepta ușor imaginea lui *șir*, a fost firesc ca *șirui* și postverbalul *șiroiu* să se unească, prin etimologie populară, cu substantivul *șir*, existent în limbă [1]).

Prin analogie s'a putut spune despre laptele din țâță și despre sudoare, când se preling pe corp, că *șiruesc* sau curg *șiroaie* [2]). Tot astfel spunea St. O. Iosif *(Patriarhale*, 78) de ploaie că « *șirue*...

---

[1]) P. Skok (cf. DR. III, 834) îl explică pe *șiroiu* ca o contaminare între *șir* și slavul *sŭroj* « confluxus ».

[2]) Copilul începu să sugă lacom laptele înfierbântat al mamei. Un șiroiu îi scăpă prin colțul drept al buzelor (Sandu-Aldea, *Sămănătorul* IV, 86). Sudoarea-i șiruia pe frunte (Sandu-Aldea, *Sămănătorul* VI, 882). Șirlaele sudorilor (Cantemir, *Ist. hier.*, 325). Curgeau sudorile de pe fiul împăratului șiroaie (Ispirescu, *Legende*, 254).

©BCU CLUJ

d e-a l u n g u l streșinilor » și Vlahuță (citat de Damé, *Dicț. Rom.-franc.)* despre un rănit că îi « *șiruie* sânge subt tunică ».

Dar când e vorba de sânge, de ploaie și de apă în general, de obiceiu nu mai avem imaginea unei scurgeri în șuvițe subțiri de-a-lungul unui corp, ci de-o țâșnire sau vărsare în cantități abundente [1]). Astfel s'a putut face, printr'o nouă etimologie populară, o apropriere între *șiroiu* și *șivoiu* (precum văzurăm că a făcut și Tiktin). Prin Moldova și Bucovina *șiroiul* de apă poate deveni chiar sinonim cu *șivoiul*, însemnând « torent » [2]).

Prin asemănarea cu lacrămile care curg p i c â n d din ochi, s'a putut zice și: Vinu'n ocă șiruindâ (Diaconu, *Putna*, 183). Ascultă șuroiul canelei (C. Petrescu, *Calea Vict.*, 49). În acest sens cuvântul s'a întâlnit cu onomatopeea *ciurui*, *(ciorăi)*, cu un înțeles și cu o formă apropiată: Apa ciuruia din țeve (Ispirescu, *Leg.* 38/11). S'aud inu (=vinul) ciurăind (Țiplea, Poezii, pag. 85; în variante: ciuruind, ciorăind) etc. (Alte exemple în Dicționarul Academiei s. v. [3]). Rezultatul a fost că s'a zis și: Îmi ciuruesc lacrămile (Jipescu, *Opinc.*, 66). Lacrimi ciuruiau (Teodorescu, *Poezii pop.*, 28, 617, Bud. *Poezii pop.*, 4 [4]).

---

[1]) Românii vărsară șiroaie de sânge (Bălcescu, *Mih. Vit.*, 8/16). Sângele cu șiroiul i se pornise din nas (Pann, *Erotocr.* II, 100). Afară ploaia se auzia șuroind nesfârșit (C. Petrescu, *Calea Victoriei*, 100).

[2]) Pluta putea să se sfarme, iar noi să cădem în mijlocul șiroiului (I. Negruzzi, *Opere* V, 121). Bistrița, șiroiu de munte (Alecsandri, *Poezii pop.*, 255/13). Să facă pâraie Să curgă șiroaie (ib. 189/3). Uite ce nor de ploaie! Acuși or curge șirloaiele (« Ion Creangă » III, 322).

[3]) Acolo s'a arătat că acest *ciurui* e derivat din interjecția onomatopeică *ciur*, prin care se exprimă scurgerea s. țârâitul apei, ca și în ung. *csorogni*, *csorgani*, săsește *čureln*, rut. *čuriti*. Numai prin etimologie populară verbul a fost apropiat de substantivul *ciur* și interpretat de unii lexicografi sau glosatori ca « a pica, a curge ca prin c i u r ».

[4]) Etimologia aceasta a fost comunicată la Muzeul Limbii Române în ședința din 13 Ianuarie 1931. Văd acum că și I. A. Candrea compară în *Dicționarul enciclopedic* (apărut la sfârșitul anului 1931) verbul *a șiroi* cu ung. *sirni*. Când o etimologie e dată independent din două părți, mai totdeauna se adeverește a fi bună. Ceea ce nu înțeleg la Candrea e, că deși definește pe *șiroi* cu « a curge în ș i r o a i e », el îl desparte de ș i r o i u în ceea ce privește etimologia, crezând că acesta s'ar fi născut din « ș:i(v)oiu, influențat de pâraie ».

©BCU CLUJ

ÎNTRAPORA

Cuvântul e întrebuințat de Coșbuc în traducerea Eneidei (p. 207/2): Calul se'ntraporă'n vânt bătând cu copitele vântul. În latinește: tollit se arrectum quadrupes (explicat prin « prioribus pedibus erectis »). Sensul e deci cel de « a se ridica cu picioarele dinainte în aer, a se cabra ».

Cred că *întrapora* e o formație personală a lui Coșbuc din locațiunea uzuală prin Ardeal « a se pune în *poară* » =a face opoziție, a se împotrivi, a opune rezistență. Coșbuc însuși întrebuințează pe *în poară* în Balade și Idile (p. 124) în versurile:

Ea-mi sare'n drum, că doară-doară
M'apuc să-i spuiu o vorbă'n poară.

Prin Bihor, după cum îmi comunică d-șoara L. Papp, unui cal nărăvaș i se spune cal *cu poară*. Cabrarea e tocmai ceea ce caracterizează pe mulți cai « cu năravă ».

Am aștepta, e adevărat, ca un verb derivat din *în poară* să aibă forma a **împora* s. **împori*. Dar un **împoară* sau **împorește* n'ar fi avut nimic din valoarea expresivă a lui *întraporă* cu cei doi *r* imitativi ai baterii din picioare și cu accentul său proparoxiton, atât de potrivit în hexametru.

Cum a ajuns însă Coșbuc la această formațiune derivată cu prefixul *întru-*?

În limba română există o serie de verbe, în care prefixul *în-* e în concurență cu *întru-* (ca de altfel și prepozițiile *în* și *întru)*: *întrarma* =înarma, *întraripa* =înaripa, *întrarginti* =(în)arginti, *întrauri* =(în)auri. Toate acestea fiind derivate dela verbe începătoare cu vocala *a-*, au putut fi considerate ca fiind compuse cu un element *intra-*, cu care Coșbuc a înlocuit pe *în* din *în poară*. Verbele pomenite au azi un parfum de vechime și nu se mai întrebuințează în graiul zilnic, ci se aud numai în poezia populară, un motiv mai mult ca să servească de model poetului în necontenită căutare a unui cuvânt expresiv, care să îndeplinească condițiile cerute de ritm sau de rimă.

Alături de *întrulp*, altă creație a lui Coșbuc — și tot cu prefixul

©BCU CLUJ

întru- — a cărui geneză a fost explicată de N. Drăganu în DR. I, 300, am avea al doilea caz care ne relevează procesul psihologic petrecut în subconștientul poetului creator de cuvinte nouă.

ÎNTRECLEȚI

Acest verb se întrebuințează prin Munții Sucevii și însemnează, după I. Teodorescu, *Șezătoarea* V, 102, « a încremeni, a preface pe un om în statue de piatră, cum a fost prefăcută Dokia ». Același folclorist explicându-l în aceeași revistă (vol. III, 17), adaogă următoarea notă: « a preface prin putere divină un corp în bolovan, în sare etc. » [1]). Această explicare mai completă ne amintește formula de blestem pe care o întâlnim des în scrierile vechi: să fie *proclet* și *triclet* adecă: afurisit și de trei ori afurisit, ca în bulgărescul: *da e prokljat i trikljat*.

A întrecleți trebue să fi însemnat la început « a afurisi, a invoca puterea divină să facă cuiva un rău ». Că acest blestem cuprinde dorința ca dușmanul să se prefacă în stan de piatră, e numai una din multele variante pe care putea să le aibă blestemul.

În Bucovina, unde cuvântul e atestat de Herzog și Gherasim din satul Marginea, evoluția semantică s'a făcut în altă direcție. *Intrecleți* însemnează acolo « a se uita urît, încruntat la cineva » (« böse dreinblicken », *Codrul Cosminului* IV, 205), ca cel ce blestămă.

ÎNVĂRNICI

Din Banat și din Mehedinți se atestă verbul *a se învărnici* pe care Boceanu, în « Glosarul » său îl definește prin « a se face văr (copii) cu cineva în prima luni după Dumineca Tomii ». O variantă, e dată de R. S. Molin, în Glosarul Bănățean, publicat în Noua Revistă Română a. 1910, *a învărnichi*, tot cu sensul de « a se face veri » sau « frați de cruce », « a se înfărtăți ». Această formă, cu *c* nealterat

[1]) În vol. III din Șezătoarea se dă forma *întrecletî*, evident, o greșală de tipar, căci *î* următor, în loc de *i*, la infinitiv, e o indicație sigură că înaintea lui trebue să cetim *ț*, nu *t*.

©BCU CLUJ

înaintea lui *-ire* al infinitivului ne arată că avem a face cu un împrumut recent. Din punct de vedere morfologic, sufixul ar fi cu totul neclar, dacă am avea un derivat din văr (căci un **vărnic* nu există). De altfel nici nu te poți face văr cu cineva într'o anumită zi a anului, ci poți deveni doar prin alianță, dacă nu ești văr prin naștere.

De fapt legătura cu « văr » s'a făcut numai prin etimologie populară, « vere » fiind, ca și « frate », un cuvânt cu care se adresează un prieten altuia.

Regiunea vestică (Banatul și județul Mehedinți), unde se întrebuințează cuvântul, ne îndeamnă să-i căutăm o origine sârbească, care nu e greu de găsit, căci *vernik* însemnează în această limbă « prieten credincios ».

ÎNVEGHIA

Prin Moldova și Bucovina se întrebuințează acest verb care însemnează « a băga de seamă, a lua aminte, a se păzi să nu facă ceva rău, a se învăța minte, a se cuminți ». Mi-l comunică Th. Naum, care l-a auzit în gura unui țăran, la un proces: *Dă-i d-le Judecător, o pedeapsă mare ca să se'nveghe și alții* », adică să servească și altora de pildă. Atestat îl găsesc în « Cântecele de Țară » ale lui T. Pamfile, la pag. 250: *Leleo . . . mi-ai păcătuit! Dar eu . . . nu te-oiu blăstămà, Să te'nveghii singurică, Că nu ești așa de mică!* (Din Mitoc, în Bucovina).

În latinește există compusul *invigilare* cu un sens aproape identic. Quicherat îl traduce prin « veiller » și « être attentif à, avoir les yeux sur », iar Georges prin « wachen, wachsam sein » și « auf etwas bedacht sein, grosse Sorge auf etwas wenden ». E probabil deci că avem a face cu o continuare directă a compusului latin și nu cu o derivare, pe teren românesc, din *veghia* cu prefixul *în-*.

Dintre dicționarele existente, nu-l înregistrează decât Costinescu, care însă îl confundă cu *învedera* și-l definește inexact prin: « a scoate, a da de față, a da în public, a face să știe toată lumea un lucru, o faptă ».

SEXTIL PUȘCARIU

©BCU CLUJ

Arom. MALACÁȘ

Este numele unei comune românești din Pind, situată în partea de răsărit a orașului românesc Aminciu (Meţova), pe muntele Giugu. Altă dată acest nume se dădea întregii regiuni cuprinsă între Aminciu și comuna românească Călarl'i. «Das ganze Gebiet von Metzowo nach Kalarites trug den Namen Malakasia» (Weigand, *Jahresb.* XXI—XXV, 174. Cf. Ami Boué, *Recueil* II, 60, 61; Wace and Thompson, *The Nomads*, 185). Ea cuprindea partea apuseană a Dolopiei: «Tel est l'exposé historique de la Mégalovlachie, que je vais faire connaître, en commençant par la description du canton de Malacassis, qui comprend la Dolopie occidentale» (Pouqueville, *Voyage dans la Grèce* II (1920) 160). Mai departe același autor adaogă: «Voilà de nouveau la nature des lieux caractérisée, et parmi les peuplades, celle qui comprend Calaritès, Syraco, Mezzovo et plus de quarante villages tous Valaques, nominativement désignée, telle qu'elle est encore aujourd'hui homologuée aux archives impériales de Constantinople, sous la dénomination spéciale de Malacassis» (ib. 158).

Despre prezența lui în această parte a Peninsulei Balcanice ne vorbește și istoriograful bizantin Cantacuzen (vezi citatul reprodus de Pouqueville, ib.).

Regiunea *Malacáș* pe vremuri era locuită și de păstori albanezi. Nume de munți ca Malipreisgolit arată că altă dată elementul albanez a fost foarte răspândit în această regiune.

Cu originea cuvântului s'a ocupat Weigand (l. c.), întrebându-se dacă în *Malacáș*, cunoscut la Greci sub forma *Malakásia*, nu se ascunde cumva gr. *malakos* «moale» (*malakas* «an Gehirnerweichung Leidender») sau ital. *mala casa* (*Malacasa*, ist eine Ortschaft in Attica). Neputându-se decide pentru una sau alta din aceste forme, el conchide că, în orice caz, cuvântul nu poate fi de origine aromânească sau slavă.

Ținând seamă de faptul că în regiunea aceasta odată păstorii albanezi își pășteau turmele de vite, cred că în *Malacáș* se ascunde alb. *mal i kafšve* cu înțelesul «muntele vitelor», din *mal* «munte» și *kafšë* (< lat. CAUSA) «Etwas, Sache», dar mai ales «Tier, lebendes Wesen». Acest *Mal i kafšve* în graiul Aromânilor a ajuns *Malakáš* cu articolul prepus *i*, între doi *a*, trecut în *a* și cu apocopa silabei finale, iar în graiul Grecilor *Malakásia*.

©BCU CLUJ

Megl. ZINTUNIȚĂ

Însemnează «rudă, rudenie, neam». Cu acest înțeles cuvântul este atestat în textele mele, se întâlnește la Per. Papahagi *(Meglenoromânii* I, 118) și la I. A. Candrea *(Grai și Suflet* II, 118—120). Alături de forma normală *zintuniță*, se mai aude *zăntuniță*, probabil din cauza mulțimii cuvintelor din dialectul megl. care încep cu pref. *să-*, iar din aceasta avem și *zuntuniță*, cu *ă*: *u*, din cauza celuilalt *u* din silaba următoare.

Ca origine, cuvântul stă, desigur, în legătură cu lat. GENS, -TEM, care trebuia să dea **ginte* și din acesta, în dialectul megl., **zinti*. Însă în *zintuniță* avem la bază *zintu*, care se identifică cu vechiul dacor. *gintu*. Aceasta dovedește că metaplasma este veche. Tot atât de vechiu este și plur. în *-ure*, căci *zintuniță* nu-i decât un derivat din **zinturi* (din mai vechiu **zinture)* cu suf. *-iță (-ie)*, care trebuea să dea **zinturiță*, cu înțelesul colectiv de azi «neam, rudenie». Din **zinturiță* a ieșit forma actuală *zintuniță*, cu prefacerea lui *r* în *n*, din cauza lui *n* din silaba inițială.

Arom. PANĂ (pl. pane), PĂNĂTORĬ

Primul însemnează «cârpă de șters, pământuf». Se întrebuințează în graiul Grămustenilor. Eu l-am înregistrat ca răspuns la întrebarea cu numărul 400 din chestionarul Atlasului Linguistic al României, în ancheta făcută împreună cu Sever Pop (20 Aprilie—13 Mai 1933) la Aromânii și Meglenoromânii din Cadrilater.

Al doilea *(pănătorĭ)* însemnează «haină de purtat», auzit de mine în Albania, confirmat în ancheta din Cadrilater la Fărșeroții colonizați în satele Frașari și Regina Maria lângă Silistra, și atestat de Weigand (*Ar.* II, 104), în versurile:

Tsints fičor di Armâń
Tu yilek' š-tu pănătorĭ.

Evident că în amândouă cuvintele avem la bază lat. PANNUS din care există și în dacor. derivatul *pănură*.

©BCU CLUJ

Arom. OASĂ

Se aude în graiul Aromânilor din Băiasa (în Pind) ca subst. feminin *(unã oasă)* cu înțelesul «sâmbure» (Chr. Geagea, *Elementul grec în dialectul aromân*, 65). Vocala finală *ă* nu poate veni din *e*, de oarece această particularitate lipsește în dialectul aromân. În cazul acesta trebue să vedem la baza formei aromâne lat. OSSA (pl. de la *os*) cu înțelesul «die steinharte, den Kern einer Frucht (Z. B. der Pfirsiche) umschliessende Schale» (Georges). Despre *os* cu înțelesul «sâmbure» vezi p. 327.

Arom. PĂŁĂRIȚĂ

Am auzit cuvântul pentru întâia dată în Albania, la Fărșeroții din Pleasa (lângă Corița), Dușnic (Berat) și Levani (Fearica). Din cauza rostirii lui *ł* cu partea posterioară a limbii (*γ*) (ca în *γoĭ* «luai», *γocu* «locul», cf. *Fărșeroții*, 194) și a lui *r* velar (*ϱ*): *păγăϱiță*, la început, cuvântul, pronunțat cu o nuanță nazală, nu mi-a fost clar ca formă. În ancheta din anul acesta, la Fărșeroții din Cadrilater, m'am convins că, în ce privește forma, este același cu dacor. *pălărie*.

Înțelesul cuvântului stă în legătură cu obiceiurile dela nuntă: *păłăriță* însemnează obiceiul ce-l au Fărșeroții de a strânge luni seara, imediat după nuntă, daruri în natură sau în bani pentru mireasă. Acum în urmă, acest înțeles l-am găsit atestat și într'o descriere a nunții la Fărșeroți: *Luni seara easti «pălăria». După tsi s-bitisì cu măcarea ġelilor, au adeti mults tea s-caftă turlii di turlii di poame, nu cu atsea numă cari li acl'amă, ma cu alti numi . . . Ari nih'amă di zori ghrambolu tu aistă seară, ma-l' treatsi cu adunarea a paradzlor di păłăriă. Cahti om poati s-da tsi va tu disc. Atsel'i cari nu deadiră nimal'ă, da căti un miġit. Aiči păradz li l'a ghrambolu ši-l' fatsi flurii a nveastil'ei tea s-l'i coasă di căčula sti pirušană».* (Luni seara este «păłăria». După ce s'a isprăvit cu mâncarea bucatelor de masă, mulți au obiceiul să ceară fel de fel de poame, nu cu numele fructului, ci cu alt nume . . . În această seară mirele o duce cam greu, dar îi trece cu strângerea banilor de păłăriă. Fiecare om poate să

©BCU CLUJ

dea ce vrea în disc. Acei cari n'au dat vite, dau câte un megit [1]). Acești bani îi ia mirele și-i schimbă în piese de aur pentru mireasă ca să-i coasă pe căciulă [în partea de dinainte] deasupra bretonului). Foțiu G. Balamaci *(Almanah Macedoromân.* București, 1903, p. 87).

Din definiția sensului înregistrată la Fărșeroți ca și din conținutul citatului dat, rezultă că *pălăriță*, astăzi cu un înțeles secundar, la început a trebuit să însemneze vasul (farfuria, strachina, discul) în care se strâng banii de nuntă pentru mireasă. Cu acest înțeles cuvântul stă în legătură cu alb. *paljaré* (prin metat. *paralje)* « hölzerner Napf, Schüssel » (G. Meyer, *Etym. Wb. d. alb. Spr.*, 320). În dicționarul germano-alb. de Marie A. Freiin v. Godin, forma *palaré* o găsim pentru traducerea germ. « Teller ». După G. Meyer, cuvântul există și la Jugoslavi: *poralija* (întrebuințat în Bocche), dat de Vuk Karagić, același cu *bljudo* « irdene Schüssel ». Atât Albanezii cât și Jugoslavii l-au împrumutat, după G. Meyer, din ital. *pajuolo*, ven. *parolo*, cu forme corespunzătoare și în celelalte limbi romanice, iar acestea derivând din celt. **pariolum* (Schuchardt, Rom. IV, 256), pe care Meyer-Lübke (REW., 6245) îl traduce cu « kleiner Kessel ».

Dacă, după cum a văzut bine G. Meyer, formele alb. și sârb. vin din limba italiană, atunci și cuvântul arom., care se aude numai la Fărșeroți și lipsește la ceilalți Aromâni, este un împrumut nou din limba albaneză. Tot din aceleași motive nici forma dacor. *pălărie*, cu înțelesul cunoscut, nu poate fi derivat din alb. *paljaré*, cum a încercat să-l explice August Scriban — vezi acum în urmă ziarul *Calendarul* din 14 Iunie 1933 — deși trecerea de înțeles dela « strachină » la acela de « pălărie » n'ar fi greu de lămurit. O legătură între formele românești (arom. *pălăriță*, dacor. *pălărie)* s'ar putea face numai în cazul când, la Albanezi, cuvântul ar fi moștenit. De oarece însă la aceștia, după cum am văzut, *paljare* este un împrumut dintr'o formă atestată și în celelalte limbi romanice, asemănarea lui cu dacor. *pălărie* este întâmplătoare, iar punerea lui pe aceeași linie cu român. *căciulă* = alb. *kësuljë*, greșită.

[1]) Piesă de argint de 4 lei aur, în felul pieselor de argint de 5 lei dinainte de războiu.

©BCU CLUJ

Arom. METURĂ

În lucrarea mea *Elementul slav în dial. arom.* n'am trecut cuvântul *metură* (dacor. *mătură*) printre elementele slave, deoarece întotdeauna am avut impresia că este un cuvânt moștenit. Iată acuma că în albaneză, alături de *fshezë*, termenul cunoscut pentru « mătură », apare în dicționarul germano-albanez de Marie A. Freiin v. Godin și forma *nétullë* cu înțelesul « Kehrbesen » (p. 218) adică « mătură » propriu zis. Aceeași formă este dată și la p. 65 (s. v. Besen) cu înțelesul « Besenreis ». Aci atrag luarea aminte asupra faptului că autoarea, înregistrând formele albanezești pentru cuvântul « mătură » (Kehrbesen), dă mai întâiu *nétullë* și numai după aceasta urmează « fshezë ». Aceasta însemnează că, pentru regiunea în care l-a însemnat, *nétullë* este cuvântul de bază.

Cu toate că apropierea dintre forma albaneză și forma românească este evidentă, explicarea uneia din cealaltă este grea. Forma alb. *nétullë* n'ar putea fi derivată din român. *metură*, atât din cauza lui *m* inițial cât și din cauza lui *r*. Nici forma românească n'ar putea veni din albaneză, deși pentru aceasta greutățile sunt mai puține: *ll* velar intervocalic ar da regulat *r* (vjedhullë: viezure, etc.); numai *n* inițial ar rămânea nelămurit. O disimilare a lui *n* din cauza lui *t* din silaba următoare *netullë : metură* ar fi foarte puțin probabilă. Tot așa de puțin probabil ar fi să admitem o schimbare a lui *n* inițial din **netură* (< netullë) subt influența lui *m* din cuvântul slav *metla*. Cu toate aceste greutăți, cred că forma românească s'ar putea explica mai ușor în legătura cu cuvântul albanez, decât cu forma slavă. Aci avem trecerea lui *l* în *r* care întâmpină greutăți de neînvins, mai întâiu, în structura cuvântului slav (metla), al doilea, însă, un *l* slav intervocalic trecut în limba română în *r* nu există.

Originea cuvântului albanez, pe cât știu, n'a fost lămurită până acum, deoarece nici cuvântul n'a fost cunoscut. S'ar putea să avem un cuvânt moștenit care să pornească dela aceeași bază pentru amândouă formele (alb., român). Deocamdată mă mulțumesc să fac legătura între cuvântul românesc și între cuvântul albanez, rămânând ca restul să fie lămurit mai târziu [1]).

[1]) Ultimele încercări de a lămuri originea cuvântului *mătură* le-a făcut Sextil Pușcariu în *Dacoromania* III, 838, *Studii Istroromâne* II, 355 și *Dacoromania* IV, 1377, nota.

©BCU CLUJ

Dacor. CĂȚĂRA

Înțelesul cuvântului este cunoscut. În ce privește originea, lămuririle date până acum nu explică în deajuns cuvântul. Tiktin îl aduce în legătură cu *acăța*, iar *Dicț. Acad.* îl consideră contaminat din *acăța* și bulg. *katerja se* « mă acăț ».

Cuvântul există și în limba albaneză: *katsaroj* « klettern ». Este dat în dicționarul lui Weigand, și se găsește și la Marie A. Freiin v. Godin: *me u katsarue* (forma ghegă, refl.) « klettern ». În alb. pare a fi un cuvânt compus, deoarece avem și *me u katsavjerrë* cu același înțeles, în care *me vierrë* însemnează « a atârna » ca și *lavjerrë*. Din aceasta rezultă că și în *katsaroj* am putea avea un cuvânt compus: *katsa-* și *roj*. Partea din urmă nu-mi este clară. Ținând seamă de existența formelor compuse din alb., cred că forma românească este un împrumut din limba albaneză.

Dacor. GOGOAȘĂ

Se cunosc înțelesurile din limba română. Aci adaog că cuvântul se găsește și în aromână: *gugoš* (pl. *gugo̯aše)*. În Macedonia avem *gugoš di sirmă* « gogoașă de mătase ». Tot aci am auzit în gura copiilor versurile: *moașă gugo̯așă, dă-l' pâne al Tase, z-yină astară s-ti bașă*, în care, alături de *gugoš*, avem și *gugo̯așă* cu înțelesul fig. de « ghemuit, cocoșat ». Înțelesul formelor aromânești este puțin variat, însă același cu sensul de bază.

În ce privește originea cuvântului, Tiktin îl aduce în legătură cu c o c o l o ș, iar *Dicț. Acad.* îl socotește înrudit cu tulpina *coc-* din cuvintele *cocoloș*, *cocoașă*, etc., trimițând pe cetitor la studiul lui Schuchardt din Zeitschr. f. rom. Phil. XXVI, 321.

Cuvântul există și în alb. *gogosh* și *gogoshë* cu înțelesul « gogoașă de mătase » dat în dicționarul germano-albanez de Marie A. Freiin v. Godin, alături de formele obicinuite « fshikë mëndafshi », « kukudhë », « kukua », cu același înțeles. Atât în limba alb. cât și în limba română cuvântul este un derivat în suf. *-oș (-osh)*. Nu se știe în care din aceste limbi cuvântul este un împrumut. În românește derivate în *-oș* avem puține: *cocoloș*, *boboloș*. În alb. sunt mult mai numeroase: *bukurosh*, articulat *bukuroshi* (bukurë)

©BCU CLUJ

« frumosul », *bardhosh* articulat *bardhoshi* (bardh) « bălanul », *dialosh* (djal) « băeţandru », etc. După aceste derivate, *gogosh* ar însemna ceva în felul lui *gog* (coc). Ce este acest *coc (gog)* cu care s'a ocupat Schuchardt în studiul mai sus citat, nu ştim precis. În orice caz ceva rotund, iar derivatul alb. în *-osh* (gogosh) însemnează un obiect, ca rotunzime, în felul lui *gog*.

Alb. DUMBRÊ

Însemnează « pădure », alături de forma *pyll* (< lat. PALUDEM). Cuvântul este dat în dicţionarul germano-albanez de Marie A. Freiin v. Godin (s. v. Wald). Originea lui slavă este clară: дѫбръ. În paleoslavă cuvântul avea două forme: дѫбъ « Eiche », din care în româneşte avem *dâmb*, *Dâmboviţa*, etc., şi дѫбръ, din care avem derivatul *dumbravă* cu toate derivatele.

Partea care interesează în acest cuvânt nu este atât originea lui slavă, cât reflexul ѫ: *un*, ca în român. скѫпъ: *scump*. Până acum se cunoştea numai forma *sundoj* « regiere, residiere », cu derivatele *sundim* « Regierung », *sundatar* « Befehlshaber » (G. Meyer, *Etym. Wb. alb. Spr.)* din sl. сѫдити « a judeca ». Acest *sundoj* a pătruns în alb., după cum arată păstrarea lui *s* iniţial netrecut în *sh*, după sec. X. Şi mai nou decât acesta este *sudit* « grije pentru ceva », care, din cauza lui ѫ: *u*, este considerat ca un împrumut recent din limba sârbă. Alături de *sundoj* acum se adaogă şi *dumbrê*, care, pe cât ştiu, n'a fost relevat până acum. Ultima lucrare a prof. din Moscova A. M. Seliştev, *Slavjanskoe Naselenie v Albanii* (1931) asupra influenţii slave din limba albaneză nu-l înregistrează.

Prezenţa acestor două cuvinte din limba albaneză împreună cu formele slave din limba greacă: *ζοῦμπρος:* зѫбръ, *στοῦμπος:* стѫпъ, etc. (cf. *Elem. slav în dial. arom.*, 37) este foarte importantă pentru originea evoluţiei lui ѫ: *un* în limba română. Coincidenţa lui ѫ: *un* în toate trei limbile ne arată, mai întâiu, că ѫ: *un* s'a petrecut pe teren slav, aşa cum am încercat să dovedesc în lucrarea citată (35—43), al doilea, însă, că fenomenul ţine de limba sârbă sau, cel mult, de un graiu intermediar vorbit în partea răsăriteană a Sârbilor, nu de limba bulgară, cum a susţinut I. Bărbulescu, pentrucă la aceştia formele cu ѫ: *u* sunt de proveniență sârbească. Admiţând

©BCU CLUJ

evoluția ѧ: *un* pe teren sârbesc, pe mine mă interesează mai mult ținutul din care va fi pătruns această particularitate în limbile rom., alb. și greacă. Acest ținut nu poate fi decât o regiune vest-balcanică ocupată de Sârbi sau cel mult de o populațiune intermediară între Sârbi și Bulgari, în care evoluția lui ѧ apucase direcția reflexului din limba sârbă, nu din limba bulgară.

Acum în urmă, Gr. Nandriș, într'o dare de seamă asupra lucrării *Individualitatea limbii române și elementele slave vechi* de I. Bărbulescu *(Rev. Ist. Rom.* II, 402) admite aceeași părere susținută de mine în *Aromânii*, p. 178, nota.

TH. CAPIDAN

BÚA (BÓA; ABÚA, ABÓA și ABUÁ, ABOÁ)

În interjecția *búa (bóa; abúa, abóa* și *abuá, aboá)* «nani», cu care se îndeamnă copiii mici să doarmă și care se întrebuințează ca refren în cântecele de leagăn (cf. *Dicț. Acad.*, I, 660), după toată probabilitatea, putem avea radicalul albanezului *buj, bụj* «übernachte, schlafe, wohne, miete», pentru care G. Meyer, *EWA*, 51, trimite la vgs., anglo-s. *bûan*, v.-nord. *búa*, gms. *bûwen* «wohnen, bewohnen, bebauen, pflanzen», got. *bauan* «wohnen, bewohnen»; cf. și Marie Amelie Freiin von Godin, *Wörterbuch der albanischen und deutschen Sprache*, Band I, Leipzig, 1930, p. 355: *me bújtë* «übernachte».

CICIC

Cicíc «un fel de pește mic» *(Dicț. Acad.*, T. II, P. I, 402, după Bugnariu, din regiunea Năsăudului) și *chicéte* (id., ib., după Vaida) cred că sânt identice cu *chitic* < *pitíc* (cf. și *pâțâc*, idem), nu «derivate din ung. *kicsi(ny)*, *kicsid* «mic», cum afirmă cu îndoială *Dicț. Acad.*, *l. c.*

CIDIU

Cidíu, -ie «om de nimic, prostănac, motolog» *(Dicț. Acad.*, T. I, P. II, 403) pare a fi identic cu **ciudíu* «ciudat» < *ciudă*.

©BCU CLUJ

CIOPLAȘ

Din cele 3 sensuri date pentru *cioplaș* de *Dicț. Acad.*, T. I, P. II, 459, numai sensul 3⁰ « stropi mari [de ploaie], unde și unde, rari » (*Șez.* II, 187/9) cred că poate fi derivat din ung. **csaplás* (din **csaplani* pentru *csapni* « a izbi »); cf. *csap az eső* « plouă », propriu « izbește » [ploaia], *csapadék* « umezeală », « ploaie ».

Celelalte două: 1. « înfieratul arborilor printr'o tăietură în trunchiul lor », p. ext. « tăietura care se face într'un copac cu scopul de a face un semn în el », « cioplitură (cu toporul) într'un copac ca să nu rătăcești drumul prin pădure »; p. ext. « copacul în care s'a făcut o tăietură cu toporul spre a marca hotarul dintre două păduri », și 2. sg. colectiv « lemnele cioplite în pădure », sunt, evident, derivate ale lui *ciopli* cu sufixul *-aș* < ung. *-ás*, destul de obișnuit în Ardeal, care derivă abstracte, deci sinonime cu *cioplitură*. Trebuiau trecute așa dar alături de *cioplaș* s. m. « cel care cioplește, cioplitor »; † « sculptor, pictor », derivat din același verb cu sufixul *-aș* care derivă « nomina agentis ».

CIORÂNG

Una dintre cele mai vechi familii din jud. Cluj este *Ciorunc*, *Ciorung* sau *Cioronc*, *Ciorong*, pe care o găsim, având atributul de Papfalvi și posesiuni în Papfalva, Kórágy, Szucsák, Botháza și Magyar- și Oláh-Fráta, în următoarele forme: *Chorung* a. 1389; *Chorunk* (sic) a. 1399; *Choronk* a. 1414; *Choronk* a. 1427, 1428, 1429, 1433, 1434, 1447, 1467, 1547; *Chorunk* a. 1433, 1443; *Chorong* a. 1440, 1465, 1448, 1498, 1508; *Chornok* (sic) a. 1440; *Chorwnk* a. 1447; *Chorongh* a. 1493 (Csánki, *o. c.*, I, 458—459; cf. și *Cod. dipl. s. Rom. imp. com. fam. Teleki de Szék* din a. 1389, I, 222; a. 1414, I, 402; a. 1419, I, 437, 438, 439, 441; a. 1427, I, 496).

După n. pers. s'a numit *Csorong*, pășune în comunele Bethfalva și Nagy-Galanfalva din jud. Odorheiu (Pesty Fr., *Magyarorsz. helyn.*, I, 70).

Numele *Csorunk*, *Csorung*, *Csoronk*, *Csorong* nu poate fi despărțit de rom. *ciorung*, *ciorâng* « mânător », « strungaș », care se aude tocmai în jud. Cluj (cf. G. Giuglea, *Dacoromania*, II, 330, 335) și,

©BCU CLUJ

în forma *csoringár* « bojtár », « tyro opilionis », « Schäfer-, Hirtenjunge » a pătruns și în ungurește (a. 1842, Sălagiu, cf. Szinnyei, *MTsz*, I, 347, și Gombocz—Melich, *MEtSz*, 1158).

Mă mărginesc să atrag atenția filologilor asupra vechimii acestui termen pastoral, pentru care nu știu să se fi dat altă explicare decât țig. *čorăngo* « Diebs- » (Miklosich, *Zig.*, V, 16), cu care este perfect identic ca formă și la care trimite Tiktin, *DRG*, 359 pentru *ciorânglav* « Spitzbube » și Gombocz—Melich, *MEtSz*, 1158 pentru ung. *csoringár*.

CIRCĂLI

Circăli, vb. IV-a, dat de *Dicț. Acad.*, T. I, P. II, 474, ca ungurism din Banat cu sensul de a « cerceta urmele mistreților pentru a le afla locul, ca să se poată vâna » (Bata, Banat, com. Ittu), nu cred că derivă din ung. *czirkálni* « a cutreera, a umbla încoace și încolo », apropiat de *cerca*, cum propune C. Lacea, *ibid.*, ci din ung. *cserkel-*, *cserkél-* « lauern, nachstellen, herumspähen, spüren », care, împreună cu *cserkész-* « herumirren und etwas suchen », « birschen, pirschen », 2. « a ajuta la pescuit », 3. « a peți », de-aici substantivul *cserkész* 1. « Waldhüter », 2. « Fischerjunge », 3. « Cercetător », ar putea deriva din rom. *cerca* (cf. și it. *cercare*) < lat. c i r c a r e, de care se apropie atât ca formă, cât și ca sens (vezi sensurile lui *cerca* în *Dicț. Acad.*, T. I, P. II, 287–291).

După toată probabilitatea din românește derivă adecă și *cserka*, *csërka* « kraus » (com. Vas; cf. ung. *göndörhaju*), și anume din *cerc* « Kreis, Reif » (cf. și it. *cerco*, sp. *cerco*, etc., alb. *k'erk*, *k'ark* < lat. c ĭ r c u s, -u m), lucru la care nu se poate gândi Gombocz—Melich, *MEtSz*, 985, neștiind că au existat odinioară Români dincolo de Dunăre.

CIRMOIU

Cirmóiu « nume de buruiană » care crește în grâu (*Dicț. Acad.*, T. I, P. II, 480) este identic cu *ciormoiag*, *cirmuiag*, *ciormăiag*, *ciurmoiac*, idem (*Dicț. Acad.*, T. I, P. II, 464) și derivă din ung. *csormoly*, *csormolya* (cf. *Dicț. Acad.*, T. I, P. II, 464; Cihac, *Dict.*, II, 491; Tiktin, *DRG*, 359 și Gombocz—Melich, *MEtSz*, 990—991).

©BCU CLUJ

IZÂNĂ (IZÂNI, IZÂNIT)

Oltenescul *izână:* 1. « boală; nevoie, pacoste », și 2. « murdărie de praf, de năduşală, etc. (pe rufe, etc.)»; de-aci olt. și băn. *izăni* « a se pipernici, a se chirci, a se prizări », și *izânit*, adj., participiul lui *izâni* « pipernicit, chircit, nedesvoltat bine », pe care le dă I. A. Candrea—Gh. Adamescu, *Dicționarul enciclopedic ilustrat* « Cartea Românească », p. 630, fără etimologie, derivă, evident, din srb. *jèzina* « magrezza che proviene dal mal interno », « macies » (<*jeza* « morbus »; « horror »), atestat în *Rječnik*-ul Academiei iugoslave, IV, 642; cf. și *jèzinav* « magro per il mal interno »; « macer » și *jèziv* 1. « bolestan, slab », « malaticcio », « valetudinarius », 2. « magro per il mal interno », « macer »; 3. « gefährlich », « periculosus », ibid.

Pentru *ie-* > *i-* cf. slav. *jarica* > *ieriță* > *iriță* « specie de grâu de primăvară » *(Dicț. Acad.*, II[II], 454), *jaruh* « vernus », « Jährling » > *ierușcă*, *ieruncă* > *irunca* (cf. N. Drăganu, *Dacoromania*, VI, 284; vezi și *Dicț. Acad.*, II[II], 457).

Pentru sensul 2, care este născut prin extensiune, cf. expresiile din ținutul Năsăudului: *sânt băgate în boală, nu poți scoate boala din ele* [cămeși, izmene, etc.].

ÎNFĂRMA

Dicț. Acad., T. II, P. I, 653, dă pe *înfărma* cu două înțelesuri: 1. « a îmbrăca, a împodobi », și 2. « a pune mâna pe ceva, a prinde », « anpacken », și adaogă: » Etimologia necunoscută. (După Th. Capidan, *Dacoromania*, III, 758, din i n + f ĭ r m o, -a r e « a întări » cu desvoltarea semantică: « a ținea strâns », « a apuca » și « a acoperi »).

Cel dintâiu înțeles al lui *înfărma* însă este fără îndoială identic cu cel de-al doilea al lui *înforma, înfurma (informui, informălui)* « a găti », « a chiti » *(Dicț. Acad.*, T. II, P. I, 668).

Pentru formă cf. *mărmânt* alături de *mormânt*. Sing. ind. prez. *înfarm* se explică după analogia lui *înfaș—înfăș, înfaț—înfăț*, etc., din forma cu *ă*.

Exemplele, care ne stau la dispoziție pentru înțelesul 2 *(Mai pe urmă de aceasta îi păru cu greu covaciului, înfărmă o rudă de fier, și începu cânelui cenușos așa predicații a-i face*, Țichindeal, *F.* 331;

©BCU CLUJ

« anpacken », Weigand, *III. Jahresbericht*, 330; *L-a înfărmat de păr* = « l-a apucat, l-a prins de păr », com. A. Coca, Oravița), sânt prea puține și nu destul de limpezi (de ex. *înfărmă o rudă de fier* [covaciul] poate fi înțeles și « prinse », dar și « făcu », sens pe care-l are *înforma*, cf. *Dicț. Acad.*, T. II, P. I, 668), ca să putem spune dacă nu este vorba de un înțeles ulterior și figurat (glumeț), ca de ex. al lui *aranja* în: *A zis că o să-l aranjeze el bine! (Dicț. Acad.*, I, 220); ori ca al lui *pieptena* în: *Femeia alintată, De bărbat nepieptănată, Îi ca moara neferecată* (la Tiktin, *DRG*, 1159 s. v. *pieptene)*.

De aceea pentru acest înțeles este mai bine să rămânem deocamdată la explicarea dată de Capidan, *l. c.*

ÎNJÂRDA

Pentru verbul *a înjârda* « a ațâța, a jidări » (Transilv., Viciu, *Gl.) Dicț. Acad.*, T. II, P. I, p. 710, dă următoarea explicare: « Sensul originar pare a fi fost « a bate [cânele] cu joarda s. jărdia » și deci se poate să avem a face cu un cuvânt înrudit cu paleosl. *zrŭdĭ* « prăjină ».

Cred că mai curând este vorba de o metateză și de un schimb de conjugare întâmplate în verbul *îndârji* < *dârz* (vezi pentru aceasta Tiktin, *DRG*, 800—801) subt influența lui *întărâta* și *joardă*. Aceasta cu atât mai mult că, după cum arată tot *Dicț. Acad.*, *l. c.*, același verb mai apare în Bucovina și în forma coruptă *înjârji*, *înjarji* « a prinde s. da curaj, a (se) încuraja » (com. A. Tomiac), probabil « cu asimilarea *d—j* > *j—j* (poate prin apropiere de *jidări*, *înjârda* ».

ÎNJĂRDĂLUI (A SE ~)

Injărdălui (a se ~) « a se îndrepta din o boală », « a se întrema » *(Șez.*, IX, 156; *Dicț. Acad.*, T. II, P. I, 710) se pare că derivă din ung. *serdül-* « a crește mare », « a se desvolta », apropiat ca formă de *jordă, joardă, jordie, jerdie* « lange, dünne Rute: Gerte », « nuia lungă și subțire », pentru care cf. pol. *żerdź*, ceh. *žerď*, etc., < v.-bg. *žrŭdĭ* (Miklosich, *EWS*, 410, și Tiktin, *DRG*, 874).

©BCU CLUJ

LACEA

Numele satului slovac *Vladiča*, ung. *Vladicsa*, din com. Sáros (Lipszky, *Rep.*, I, 741), care are și forma *Vlacsa (A m. korona helységeinek névtára*, 1888, p. 728), iar în documentele mai vechi *Lacsa : Lacha* a. 1427, *Lachya* a. 1458 (Csánki, *Magyarország földrajza a Hunyadiak korában*, I, 301) ne lămurește definitiv asupra radicalului numelui vechii familii brașovene *Lacea*. E vorba de *Vladiča* sau *Vladča*, diminutivul lui *Vlad* (cf. și srb. *Vlajć*, *Vladić*, rus. *Volodša* la Miklosich, *Die Bildung der Personen- und Ortsnamen*, Heidelberg, 1927, 41 [255], Nr. 40, care și-a pierdut pe *v* inițial întocmai ca și *Lad*, *Lada*, *Lado*, *Ladu*, *Ladul*, *Ladislau* sau *Ladislav*, ung. *Lád*, *László* (cf. I. cav. de Pușcariu, *Date istorice priv. la fam. nob. rom.*, II, Sibiiu, 1895, p. 204–206; în special relev pe *Lado* sau *Ladul Valahul*, ung. *Ullád*, *Ullászló)*, ca *Layk* alias *Vlajko* (Hasdeu, *Negru Vodă*, București, 1898, p. CCXVIII—CCXIX) și *Lador*, n. fam. rom., < slav. *Vlador*, ca ung. *Ladomér* = *Ladomir* < slav. *Vladimir*, *Laborcz(a)* < slav. *Vladiborec*, *Laborfalva* (rom. *Laborfalău*) < slav. *Vladibor*, etc., pentru a da *Ladča* sau *Lajča* > *Lača* [1]).

Din n. pers. *Lacea* derivă n. top. *Lăceni* și *Măgura Lăceanca* din Teleorman, *Lăceni* din Argeș, *Lăceni* și *Lăceni* și *Lăcenii-lui-Caramzule* din Mehedinți (D. Frunzescu, *Dicț. top. și statistic al României*, București, 1872, p. 260).

LANȚ

Substantivul *lanț* cu sensul «jugăr de pământ» din regiunile bănățene, ca și ung. *láncz*, cu același sens, din Torontal (Szinnyei, *MTsz*, I, 1286), n'are a face nimic cu *lanț* «Kette» și «Längenmass von 10 Klaftern bzw. 20 Metern», care poate deriva atât din ung. *láncz*, cât și, împreună cu acesta, dintr'un slav. **lanьcь* (vezi Tiktin, *DRG*. 888; I. Melich, *Szláv jövevény szavaink*, Budapest, 1903,

[1]) Tot așa și *Lácza (Laccha* a. 1364, Csánki, *o. c.*, I, 355) și *Láczfalva (Laaczfalwa* a. 1332—37, *id., ib.)* din com. Zemplén derivă mai curând din slav. *Vladica*, *Vladic* (cf. Miklosich, *o. c.*, 41 [255], Nr. 40) decât din rom. *lat* «Schlinge» < l a c e u s = l a q u e u s, cum s'ar părea la cea dintâiu vedere.

©BCU CLUJ

p. 134—135; C. Tagliavini, *Il «Lexicon Marsiglianum»*, București, 1930, p. 128; cf. n.—slov. *lanəc*, bg. *lanъc*, srb. *lanac*, precum și rom. *lănțug*, pentru care se pot cita ceh *lancuh* și pol. *łańcuh* > *łańcug*, etc. > rut. *łancuh*, *łanćug*, rus. *lancúhъ)*, ci derivă dintr'un s.-cr. dial. *lánac*, gen. *lánca* [*zemlje*] «Joch (Landes)» (cf. și pol. *łaniec*, alături de *łan)*, pe care Berneker, *SEW*, I, 689 îl derivă din *lanъ* (cf. și rom. *lan* «Ackerfeld»).

MEREDEU

Pentru *meredeu* «un fel de plasă în formă de sac pentru prins pește», «mincioc», «ciorpac», «târboc» (Antipa, *Pesc.*, 172, cf. și 375; Damé, *Term.*, 124; Pamfile, *Industria casnică*, 35, 68; *Șezătoarea*, VII, 189; etc.), Tiktin, *DRG*, 967 și I. A. Candrea — Gh. Adamescu, *Dicționar enciclopedic ilustrat* «Cartea Românească», 764, propun ca etymon ung. *meritő (háló)* «plasă de cufundat» (cel din urmă trimite și la srb. *meredov* «undiță»), iar A. Scriban, *Arhiva*, XXX—1923, Nr. 3 și 4, p. 282, se gândește la un compus *merő-edény* «vas de scos din altul mai mare». Într'adevăr avem a face cu ung. *mereggyű*, *mereggyő* «Wurfgarn, Wurfnetz, der Ketscher, eine Art Fischernetz», atestat încă din sec. XV (Szamota – Zolnai, *MOklSz*, 647; *mereggyű*, *merede*, *meredő*, *meretty.ű* = *meritő háló*, Szinnyei, *MTsz*, I, 1438).

A ȚIPA

Verbul *a țipa* este cunoscut cu două înțelesuri: 1. «a striga», «schreien», «kreischen» (cf. *a țipuri*, *a țipoti*, *a țivli)*, 2. «a arunca», «a lepăda», «werfen», «abwerfen».

De obiceiu sensul al doilea a fost explicat din cel dintâiu socotit de origine onomatopeică. Cihac, *Dict.*, II, 434—435, se gândește la radicalul v.-bg. *piti*, *pijǫ* «clamare» (mai trimite și la n.-sl. *cip* «battement du pouls», pe care-l socoate onomatopeic), iar G. Pascu, *Etimologii românești*, Seria I, Iași, 1910, pp. 40—41, derivă pe *țipa* cu sensul «crier, pousser des cris» din lat. *tinnipo* = *tinnio* «rendre un clair, tinter, retentir, crier», a cărui evoluție fonologică până la forma *țip* rămâne neexplicată.

©BCU CLUJ

Nici una din aceste etimologii însă nu este satisfăcătoare.

Cred că se poate da o explicare mult mai bună socotind verbul *a țipa* ca un derivat al substantivului *țipă* « Membran », « Häutchen », « pelița din băsica boului întrebuințată de țărani ca geam », 2. « fluer(ă) din coajă de salcie », cuvânt de origine obscură, care se găsește în cele mai multe din limbile balcanice (cf. alb. *tsípë*, *dzípë* « Haut », « feine Haut der Eier, stehender Flüssigkeiten, der Zwiebeln; Bast », n.-gr. *τσίπα* « Haut der Milch, Häutchen des Eis », bg. *cípa* « Haut », la care se mai pot adăuga alb. *tsípurë* « Weintrebern [, die leere Haut der Weintrauben] » = n.-gr. *τσίπουρον*, la G. Meyer, *EWA*, 441; Marie Amelie Freiin von Godin, *Wörterbuch der albanesischen und deutschen Sprachen*, Band I, Leipzig, 1930, p. 189 s. v. *Haut ;* Cihac, *Dict.*, II, 709; A. Philippide, *Originea Românilor*, II, 738–739).

Sensul original al lui *țipă*, evident, trebue să fi fost cel de « Haut », din care s'a putut desvolta în mod normal cel de « fluer ă din coajă de salcie ».

Din *țipă* cu sensul « fluer(ă) din coajă de salcie » s'a derivat verbul *a țipa* « a striga », « a țivli », iar din cel de « Haut » sensul de « a arunca » și « a lepăda » (cf. germ. *häuten, sich häuten* și alb. *me ja hékë cípën* [dérit, kokoshit, etc.] « häuten », *me ndrrúe cípën* « sich häuten », la Godin, *l. c.)*. Evoluția sensului din urmă s'a putut întâmpla la fel cu al lui *lepădа (lăpădа ;* arom. *alipida* « a arunca [pielea, coaja] », *a se alipida* « a se arunca, a se repezi », cf. P. Papahagi, *Basme arom.*, 132/15, 206/37), care, cum am arătat în *Dacoromania*, VI, 293—297, trebue derivat din *l e p ĭ d a r e, iar acesta din l e p i s, -ĭ d i s, acuz. -ĭ d a, cu forma secundară l e p ĭ d a, -ae « die Schuppe », lat. « squama » (cf. gr. *λέπω* « écaler, écosser, peler », *λεπίς, -ίδος* « coque, coquille, écaille », *λεπίζω*, *λεπιδοῦσθαι* « s'écailler », *λεπιδόω*, *λεπιδῶ* « couvrire d'écaille, rendre écailleux », *ἀπολεπιδόω* « écailler », etc.).

La început și *a lepădа* a însemnat « a năpârli », deci « a arunca, a lepăda părul, pielea, solzii, etc. », ceva ce-i aparținea ființei care făcea lepădarea. Din acest sens s'a desvoltat cel de « avorta »; apoi de « a dezbrăca » (haina: sumanul, paltonul, cojocul, opincile, cămașa, izmenele, cioarecii, rasa, cușma sau căciula, etc.); « a părăsi », « a se despărți de » ființele legate sufletește de cineva

©BCU CLUJ

(părinți, copii, soție, prieteni, credincioși, etc.), figurat « a părăsi », « a se despărți de » credință, lege, călugărie, funcțiune, etc.; « a arunca » din « a lepăda ancora » sau « veatrile »; « a arunca » din « a lepăda apa din vas »; « a voma »; în sfârșit « a arunca », « a lăsa », « a pune », « a așeza », « a da » în general [1]).

VERTEP ȘI VERTEPAȘ

În cartea *303 colinde cu text și melodie culese și notate de Sabin V. Drăgoi*, Craiova, p. VII, se poate ceti următorul pasaj: « Când dubașii plecară, miezul nopții era trecut. Deci era dimineața Crăciunului... Această seară mai avea să-mi facă o bucurie. *Vertepașii*... Știam și eu pe de rostu toate cântările și textele, văzusem *Vertepul* împodobit nou (moșu meu Nicolae îl făcuse cu vreo 40 ani în urmă), văzusem cum se dansează păpușile. Dar nimic nu era nou pentru mine și cu toate astea în dimineața aceea de Crăciun mi se părea ceva măreț, încântător ca o poveste. Și copiii și vertepul și cântările aveau în acea dimineață un farmec nou pe care nu mi-l pot explica ».

Vertepul este, evident, din srb. *vertep* « Krippe », « Geburt Christi » (vezi Miklosich, *EWS*, 385; cf. din același radical v.-bg. *vrъtьpъ* este și *vârtop*, *hârtop*, *hârtoapă* « vizunie », « groapă », etc.), iar *vertepaș*, derivatul acestuia.

N. DRĂGANU

---

[1]) Etimologia l a p i d a r e, pusă în circulație încă de *Lex. Bud.*, la care se mai gândește și acum Th. Capidan, *Aromânii, Dialectul aromân*, București, 1932, p. 220, nu se poate admite, pentru că: *a)* vocala *-e-* > *-ă-* aton (*-ea-* > *-a-* tonic) în radical, nu numai în arom., ci și în d.-rom. (în textele cele mai vechi pretutindeni numai *-e-* și *-ea-*); *b)* sensul verbului latin nu este « Steine werfen », « werfen », ci « mit Steinen bewerfen », « steinigen », iar de-aici trecerea la « werfen », « abwerfen », etc., este mai greu de explicat.

Nu a fost admisă de toți nici etimologia propusă de regretatul E. Herzog, < *l i q u i d a r e din l i q u i d u s, - a, - u m, în *Dacoromania*, I, p. 220—222, și V, 483—484. O admit W. Meyer-Lübke, *ZRPh*, XLIII, 230; S. Pușcariu, *Dacoromania*, V, 483. Ridică obiecțiuni împotriva ei: G. Weigand, *Balkan-Archiv*, II, 260; Gamilscheg, *ZRPh*, XLII, 240; L. Spitzer, *Dacoromania*, IV, 645, ș. u.; N. Drăganu, *Dacoromania*, VI, 293—297.

©BCU CLUJ

DEMON

Varianta *dímon*, existentă încă din vechea limbă românească, o găsește T i k t i n, *R.-deutsches Wb.* p. 520, « surprinzătoare », din cauza prefacerii în *i* a lui *é*, care contrazice legea fonetică respectivă. Și doar o încercare de a explica acest fapt curios făcuse cu mulți ani înainte A. P h i l i p p i d e, *Principii de istoria limbii*, pag. 236, invocând « frica vorbitorului de a pronunța cumsecade ». Într'adevăr, o ființă atât de primejdioasă ca 'dracul' nu poate fi pomenită la orice pas, și dacă totuși împrejurările vieții ne silesc la aceasta, căutăm să-i modificăm într'o măsură mai mare ori mai mică numele. Tiktin nu pomenește nimic de explicația lui Philippide, probabil pentrucă n'o cunoștea; altmintrelea nu înțeleg de ce ar fi preferat să pună în locul ei un simplu « auffallend ».

Nu încape îndoială că punctul de vedere din care se pune Philippide, este just. În diferite limbi dăm peste numeroase exemple analoage. Cu deosebire numele diavolului și al lui Dumnezeu sunt supuse la tot soiul de transformări dintre cele mai profunde, deși sentimentele din care pornește această atitudine față de cele două ființe supranaturale se deosebesc dela una la alta (prima ne inspiră frică, a doua, venerație). Astfel frc. *dieu* devine *bleu* în *morbleu*, *parbleu*, etc., germ. *Gott(es)* apare ca *potz* în *potztausend*, *potz Wetter* ș. a., frc. *diable* s'a schimbat în *diantre*, *diacre*, *pueble*, ital. *diavolo* în *diascolo*, *diamine*, friul. *deaul* în *diambri* (v. W. M e y e r-L ü b k e, *Rom. Etym. Wb.* 2622), germ. *Teufel* în *Deixel*, etc. etc. Pentru modificările de aceeași natură suferite de numele lui Dumnezeu și al diavolului în limbile spaniolă și portugheză a adunat un bogat material L. S p i t z e r, *Zeitschr. f. rom. Philologie* XLIV (1924), pag. 588, Nr. 7 și 8 [1]). Să se compare apoi cele spuse de S. P u ș c a r i u, *Dacoromania* II, pag. 35—6 despre istrorom.

[1]) Linguistul german tratează chestia dintr'un punct de vedere mai general: pornind dela span. *¡polaina!* (așa-i intitulat articolul însuși), ajunge să studieze pe de o parte prefacerile la care sunt supuse cuvintele « tabou » de soiul celor de mai sus, pe de altă parte expresiile obscene, și ele interzise, dar din motive diferite. Legătura între aceste două categorii de elemente linguistice, care s'ar părea, cel puțin în unele cazuri, neașteptată, nu provine dela Spitzer însuși, ci dela limbajul omenesc: există adesea cuvinte formate din bucăți aparținând la ambele categorii.

©BCU CLUJ

drac (pentru 'regulatul' **drâc)* și articolul lui G. Pascu, *Les noms du diable (Arhivum Romanicum* V [1921], împreună cu recensia mea din *Arhiva*, XXX (1923), pag. 117 urm.

Și totuși, în cazul nostru special, explicația dată de Philippide, deși principial justă, nu poate satisface. Înainte de toate schimbarea lui *démon* în *dimon* este prea neînsemnată, pentru a ne închipui că vorbitorul ar putea, într'adevăr, să aibă impresia că nu pronunță numele diavolului. Comparând această prefacere cu cele deja amintite, observăm lesne ce diferență mare există între ea și acelea, care fac cuvintele respective pur și simplu de nerecunoscut. Afară de asta, nu trebue să pierdem din vedere un amănunt de cea mai mare importanță pentru discuția de față. Cu toată existența variantei *dimon* în limba veche românească și în toponimie *(Dimonul* din jud. Vâlcea), unde nu poate fi decât sinonimul perfect al lui *demon*, este incontestabil că forma cu *i* a luat naștere numai după ce cuvântul nostru a început a fi aplicat oamenilor și, în special, copiilor cu sensurile notate de Tiktin, *loc. cit.*: 'Teufel, Bösewicht; Bengel, Schlingel'. Aici cred că este de căutat cauza schimbării de care mă ocup în acest articol: oamenilor răi, de toate categoriile, li s'a spus *dimon*, cu *i*, dacă nu chiar din capul locului, în orice caz foarte curând după prima întrebuințare figurată a acestui termin, rămânând forma veche pentru denumirea diavolului propriu zis [1]). Nu trebue să ne închipuim însă că la crearea acestei situații au contribuit elemente de felul celor arătate mai înainte, că, adică, părinții au spus copiilor *dímon*, și nu *démon*, fiindcă s'ar fi temut de invocarea acelei ființe primejdioase, care ar fi putut pricinui vreun rău odraslelor lor, altfel așa de scumpe. Probă că asemenea gânduri n'au intrat în considerație avem, între altele, faptul că se zice și sigur s'a zis de mult acelorași dragi odoare cu un sinonim al lui *demon*, anume *drac*, fără să-i fi adus nicio modificare eufemistică, ba din contra, i s'a adăugat, pentru a-i mări expresivitatea, atributul *împelițat*. Nici diferențierea,

[1]) Că cu vremea varianta nouă s'a substituit câteodată celei primitive, dovedesc textele vechi românești și toponimia, și nici nu se putea altmintrelea, întrucât *dimon*, cu toată transformarea suferită, continuă să însemneze același lucru în mintea noastră chiar în momentul întrebuințării lui metaforice. Dar, — și aici stă partea interesantă a chestiei, — forma *demon* s'a specializat în sensul ei originar și nu s'a aplicat niciodată oamenilor, adică n'a luat locul lui *dimon*.

©BCU CLUJ

în sensul ei obișnuit, n'a avut vreun amestec aici. Vreau să spun că nașterea variantei *dimon* nu se datorește tendinței de a separa și formal două noțiuni, atât de deosebite în aparență, dar pentru care limba, nu interesează din ce cauză, oferă un singur cuvânt.

Prefacerea lui *démon* în *dímon*, a fost provocată de a f e c t. Când spunem cuiva 'diavol', 'drac', etc. ne găsim într'o stare de enervare neobișnuită [1]); altmintrelea n'am recurge la expresii așa de viguroase. Se știe însă cât de puternic influențează astfel de momente psihologice asupra vorbirii. Lucrul este recunoscut, cred, de toată lumea. Dar, ca să ilustrez și mai bine susținerile mele, voiu cita părerea lui A. P h i l i p p i d e, nu numai pentrucă vine de la un învățat cu mare autoritate, ci și mai ales, pentrucă acest linguist are față de curentele nouă din disciplina noastră o atitudine extrem de rezervată. Iată ce cetim în *Originea Românilor*, vol. II, pag. 268: « Aici, unde este vorba de limba deja existentă care se schimbă, sentimentul provoacă numai reproducerea instrumentului deja existent și nu poate decât să-l modifice puțin, în sensul acela că s e n t i m e n t e l e d e e x c i t a r e î n c h i d m a i t a r e s u n e t e l e, i a r c e l e d e d e p r i m a r e l e d e s c h i d m a i t a r e o r i f a c s ă î n c e t e z e v i b r a r e a c o a r d e l o r v o c a l e, a ș a c ă t o a t e s u n e t e l e d e v i n a f o n e »[2]). Ei bine, deosebirea dintre *démon* și *dímon* constă tocmai în faptul că varianta a doua are o vocală mai închisă decât prima. Când mamele spun copiilor 'drac', — mă refer la acest caz ca cel mai frecvent, cum recunoaște și T i k t i n, *loc. cit.*, iar eu aș adăuga și cel mai vechiu, — trebue să fie din cale afară de năcăjite și mânioase. Aceste sentimente dictează modul de articulare a cuvântului respectiv, făcând ca organele vocale să se lipească mai mult unele de altele și să se apese reciproc cu cea mai mare putere. Rezultatul nu poate fi altul decât închiderea sunetelor până la maximum.

---

[1]) Mă pun în situația primului individ vorbitor care s'a folosit de asemenea cuvinte la adresa semenilor săi, ori, ceea ce-i tot una, în situația aceluia care le-a întrebuințat pentru întâia oară în acest mod, și nu din punctul de vedere al situației actuale. Cu alte vorbe, încerc să dau fenomenului o explicație stilistică, singura justă sau cu mai multe șanse de a se apropia de adevăr, nu una gramaticală.

[2]) Subliniat de mine.

©BCU CLUJ

Astfel *démon* s'a prefăcut în *dímon*[1]). Şi, dacă nu mă înşel, cred că închiderea a mers şi mai departe, ducând la transformarea lui *di-* în *d'i-* şi apoi în *ghi-*: am auzit (ori mi se pare numai?) zicându-se şi *ghímon* (sau, poate, *d'imon*).

Şi cu asta trec la celălalt nume al dracului, care se dă copiilor în exact aceleaşi condiţii psihologice: *diavol*. Aici situaţia este numai în parte asemănătoare cu cea constatată la *demon*. Într'adevăr, cu sensurile notate de T i k t i n, *op. cit.*, pag. 543, col. 1, anume 'Teufels-, Mordskerl, Schlingel, Schelm', se întrebuinţează numai două (nu toate cele trei) variante ale cuvântului, adică *diavol* şi *ghiavol*, dintre care prima are şi însemnarea proprie, din limbajul bisericesc[2]), unde forma să zicem oficială este *diavol* (trisilabic!). Vra să zică la început de tot am avut pronunţarea cu trei silabe, care continuă să existe în vorbirea îngrijită, cu tempo lent[3]) şi păstrează înţelesul primitiv de 'Verführer'; din aceasta a rezultat în limbajul familiar, al cărui ritm este totdeauna mai rapid, varianta bisilabică *dĭávol* (T i k t i n, *loc. cit.*, o şi caracterizează ca atare), şi în sfârşit s'a ajuns, prin intermediul acesteia, la ultima, anume *ghĭávol*. Este mai mult decât probabil că forma cu două silabe s'a născut în legătură cu întrebuinţarea cuvântului nostru la adresa copiilor . . . îndrăciţi: starea sufletească a vorbitorului a provocat închiderea mai mare a spaţiului dintre limbă şi palat, la pronunţarea primei silabe, care s'a nimerit (nici n'ar fi fost posibil altmintrelea!) să poarte accentul cuvântului, şi astfel *i* s'a prefăcut în *i̯*. Această variantă a avut şi continuă să aibă până astăzi ambele sensuri, propriu şi figurat, ale termenului în discuţie.

---

[1]) Paralele din alte limbi pot cita pe germ. *Teufel*, care, în momente asemănătoare cu cele descrise mai sus, se pronunţă *Ttteufel*, cu un *t* prelungit din cauza strângerii cu mare putere a organelor vocale unele de altele. Iar, în alt sens, pe germ. *ja*, devenit în anumite împrejurări *tja* (adică în loc de o deschidere relativă a locului dintre limbă şi palat, aşa cum se face pentru *i̯*, se produce o închidere, adică exploziva *t*).

[2]) În treacăt fie zis, şi acest fapt vorbeşte contra presupunerii, de care am amintit mai sus, că *demon* ar fi devenit *dimon* din cauza fricii părinţilor de a se adresa copiilor cu numele dracului.

[3]) Cf. spusele lui L e r c h din *Jahrbuch für Philologie* I (1925), pag. 96 urm., care explică în acelaşi chip pentru ce frc. *diable* a păstrat pe *di* nemodificat, pe când *diurnum*, de pildă, a devenit 'regulat', *jour*.

©BCU CLUJ

Dar atunci când *dĭávol* servea drept vorbă de ocară la adresa copiilor, sentimentele de ciudă și mânie ale mamelor (căci ele intră în considerație înaintea tuturor) au făcut ca organele vocale să se închidă și mai mult, până când *dz̧-* s'a pronunțat *d'-*, apoi *ǵ*, prin urmare cuvântul întreg a devenit *ghĭávol*. După câte știu, se zice așa numai în sens figurat (Tiktin socotește această formă drept populară, după cum pe *diavol* îl prezintă ca familiar. Ar urma că toate trei variantele au și însemnarea proprie și pe cea metaforică, iar deosebirea între ele ar fi numai de natură socială, că, adică, ar varia pronunțarea dela o categorie de oameni la alta [1]).

Modificările fonetice discutate aici, și adică *di* > *d'* > *ǵ* există prin unele regiuni ale Daciei ca fenomene 'regulate', pentru care n'avem nevoie să recurgem la explicații de felul celor de mai sus. Cu ajutorul lui G. Weigand, *Linguistischer Atlas des dakorumänischen Sprachgebietes*, hărțile Nr. 4, 5, 12, 13, 20, 21, 28, 29 și 37, se poate urmări geografic răspândirea acestor prefaceri, iar A. Philippide, *Originea Românilor* II, pag. 163 urm. ne arată și în ce cuvinte s'au produs ele. Pomenesc de acest lucru, pe de o parte pentru a dovedi că fenomenul fonetic în discuție este nu numai posibil, ci și real pe terenul limbii românești din Dacia, pe de altă parte însă pentru a preveni pe acei cari ar fi dispuși să stabilească vreun raport de cauzalitate între transformările suferite de cuvintele *demon* și *diavol* și cele din alte elemente lexicale. Primele sunt produsul specific al afectului, celelalte se datoresc unor cauze cu totul diferite, pe care, judecând după întinderea geografică a fenomenului, aș fi dispus să le atribui unei influențe străine, anume ungurești. De asemenea nu trebue să ne lăsăm înșelați de aparențe și să ne

[1]) Forma *ghiavol*, cu înțelesul propriu, am găsit-o la Candrea-Densusianu-Sperantia, *Graiul nostru* I, pag. 45, r. 11 (jud. Vâlcea) și 238, r. 7 și 2 jos (jud. Buzău), apoi la I. Agîrbiceanu, *Adevărul literar* dela 25 Aprilie 1926. Această constatare nu surprinde și, mai ales, nu atinge întru nimic explicația mea. Ce-am spus mai sus despre varianta *démon*, care păstrează ambele însemnări, se potrivește și aici: vorbitorul nu uită o clipă că *diavol* (bisilabic) s. *ghiavol* sunt unul și același cuvânt cu *diavol* (trisilabic), dacă le întrebuințează cu privire la oameni. Lucrul principal este că aceste forme au luat naștere supt influența stărilor afective, ceea ce nimeni nu poate tăgădui. Dovadă, pe lângă cele de până aici, avem faptul că la copii (și oameni în general) nu li se zice nici *demon*, nici *diavol* (cu trei silabe).

©BCU CLUJ

închipuim că, dacă în bulgărește, de pildă, întâlnim dialectal *gávol* (alături de variantele *d'ávol* și *dijávol*, Berneker, *Slavisches etymologisches Wörterbuch* I, p. 199 [1]), forma românească corespunzătoare ar proveni dela vecinii noștri din sudul Dunării. Căci fenomenul ne întâmpină pretutindeni și în limbile cele mai diferite cu putință, de exemplu frc. dial. *guinde* și *guindo* pentru *dinde* și *dindon*, *ghieu* pentru *dieu*, *guiable* pentru *diable* (v. N. Maccarrone, *Archivio glottologico italiano*, Sezione neolatina XX [1926], pag. 103, nota 59), friul. *gául* (alături de *diául* < *diabolus*), *skugéle* (al. de *skudiéle* < *scutella*) ș. a. (v. P. E. Guarnerio, *Fonologia romanza*, Milano 1918, pag. 429). Voiu mai cita, tot pentru a arăta întinderea fenomenului, megl. *ghiafur* 'folos' (=arom. *diafur*)< n.grec. *διάφορο* (Th. Capidan, *Meglenoromînii* I, pag. 85), mold. *oghiál* '(Stepp-, Schlaf-) Decke', cu varianta, foarte interesantă, dela Dosofteiu *odiál* < slav. *odělo* 'Hülle' (Tiktin, *op. cit.*, pag. 1083, col. 2), dacorom. *ghibáciu* (< slav. **gybakъ*), devenit liter. *dibaciu* prin hiperurbanism, tocmai din pricina ușurinții cu care *di-* poate să se prefacă în *ghi*, *dibui* alături de *ghibui* (Tiktin, *op. cit.*, pag. 543, col. 2), etc.

În sprijinul afirmației mele cu privire la influența pe care o exercită afectul asupra limbii, modificând-o adesea împotriva 'legilor fonetice', vin și câteva cuvinte românești foarte apropiate de *dímon* și *ghiávol* subt raportul valorii lor semantice. Acestea sunt: *spurcat*, *pogan* și *proclet*. Cel dintâiu se accentuează când pe ultima, când pe prima silabă. Accentuarea pe *a* este 'regulată' și de aceea foarte obișnuită. Afară de asta, trebue considerată și ca cea mai veche. Dacă s'a născut totuși o formă nouă, cu accentul pe silaba dintâi, ea nu se poate explica decât cu ajutorul considerațiilor de mai sus: când vorbitorul era stăpânit de supărare, mânie, ură ș. a., accentul trecea pe silaba dinainte, întru cât toată forța pusă în mișcare de stările sufletești respective cerea să se concentreze asupra începutului cuvântului. Este păcat că Tiktin, *op. cit.*, pag. 1479, col. 1—2 se mărginește să spuie că *spúrcat* apare deja în vechile texte românești, alături de varianta tradițională. Ar fi trebuit să arate,

[1]) Observăm ce asemănare neobișnuită este între variantele românești și cele bulgărești ale cuvântului nostru!

©BCU CLUJ

măcar aproximativ, și în ce condiții sunt întrebuințate cele două forme. Căci citatele pe care le face nu dau nici o indicație asupra chipului de a se accentua cuvântul în discuție. Am impresia că aici n'a intervenit diferențierea constatată la *démon*, resp. *dímon*, că adică varianta 'regulată' să-și păstreze sensul propriu, cealaltă să aibă valoare metaforică. Este drept că diavolului, păgânilor, ereticilor, etc., li se zice *spúrcat*, . tot așa oamenilor vinovați de fapte care, pentru moment, îi identifică în ochii vorbitorului cu astfel de ființe. Dar pretutindeni în aceste cazuri afectul iese la iveală și, deci, datorită lui, nu împrejurării că ne exprimăm figurat, recurgem la forma accentuată pe prima silabă. Altmintrelea cum s'ar putea explica întrebuințarea aceleași variante la adresa unor animale (așa spune Tiktin, *loc. cit.)*? Nu știu care anume animale se găsesc în aceste condiții speciale, dar îmi închipui că trebue să fie unele dintre cele sălbatice, mai fioroase și, deci, apte să stârnească în om spaimă și alte sentimente asemănătoare. Întâmplător am găsit la I. A. Candrea, *Graiul din Țara Oașului (Buletinul Societății Filologice*, București, II [1906]), de două ori (pag. 67, r. 4 jos și 68, r. 4 sus) *bala a spúrcată* [povestitorul vorbește de un balaur], ceea ce întărește presupunerea mea.

Celelalte două cuvinte amintite mai sus, *pogan* și *proclet*, merg împreună și se deosebesc de *spurcat*. Ele n'au fost niciodată în situația acestuia din urmă, să se întrebuințeze, adică, și propriu și figurat. Tot așa n'au putut varia în aplicarea lor la ființe și lucruri, după cum vorbitorul era sau nu stăpânit de afect. Dela început ele au avut în semnificația lor ceva care le făcea potrivite pentru exprimarea stărilor sufletești cele mai puternice. La *pogan* se vede acest lucru din sensurile pe care le are și, probabil, le-a avut totdeauna, Tiktin, *op cit.*, pag. 1202, col. 1 îl traduce prin 'abscheulich (hässlich); schrecklich; [hohen Grad bezeichnend] gewaltig, mächtig, stark' : prin urmare, numai calități superlative din punctul de vedere al groazei, forței ș. a. De aceea s'a accentuat din capul locului și se accentuiază mereu *pógan*, nu numai contra spiritului limbii românești, care cere ca orice cuvânt în *-an* să poarte accentul pe silaba finală, ci și împotriva regulei de accentuare din limba de origine (atât vechea bulgară, cât și toate limbile slave vecine cu a noastră, adică bulgara, rusa și ruteana, apoi slovaca

©BCU CLUJ

și poloneza, cu singura excepție a sârbei, accentuiază cuvintele corespunzătoare pe *a)*.

Ce-am spus despre *pogan*, se potrivește aproape fără nicio restricție, și lui *próclet*. T i k t i n, *op. cit.*, pag. 1266, col. 1 îl traduce prin 'verflucht, -dammt', adăugând 'daher als Epitheton von Teufeln, bösen Geistern, Ketzern, etc.', iar accentuarea contravine în parte regulei românești (e drept că noi avem și un *-et* neaccentuat) și celei slave (cu aceeași excepție a limbei sârbești). Sinonim cu *proclet* este *treclet* (numai în vechea română) 'dreimal verflucht'. T i k t i n, *op. cit.*, pag. 1646, col. 2 crede că strămutarea accentului depe ultima silabă (cum era în slavonește) pe prima se datorește influenței lui *próclet*, cu care se întrebuința într'un fel de formulă consacrată (cf. « *Cine va mai scorni pîră, . . . să fie treclet și proclet ot gospoda boga amin* »). Cred că are dreptate, nu numai pentrucă întâlnim și accentuarea originară, *treclét*, ci și din altă cauză. Acest cuvânt n'a ajuns niciodată popular, dimpotrivă a aparținut totdeauna limbii textelor religioase, care se știe ce influență puternică suferea din partea modelelor slave. Și apoi, o expresie care nu trăește, care nu se întrebuințează în graiul viu de toate zilele, nu poate fi modificată subt imboldul stărilor sufletești de tot soiul.

Și la alte cuvinte, deosebite de acestea, se poate observa o strămutare a accentului firesc, când intră în joc o stare afectivă puternică. Astfel neologismul *pardón*, așa de curent în vorbirea obișnuită, se pronunță adesea *párdon* cu lungirea sensibilă a primei silabe. Am observat nu numai la alții, ci și la mine însumi, că, în anumite împrejurări, accentul acestui cuvânt se schimbă dela locul unde l-a fixat și spiritul limbei lui de origine și acela al limbei noastre. Când cerem cuiva iertare fără vreo intenție deosebită, de pildă când vrem să ne facă loc, accentuăm silaba ultimă și pronunțăm cuvântul repede. Dacă ne simțim însă vinovați într'un chip oarecare față de o persoană străină, pentrucă o călcăm sau lovim din nebăgare de samă, schimbăm imediat, și fără să observăm, pronunțarea cuvântului, trecând accentul pe prima silabă, căreia totodată îi lungim apreciabil durata. În modul acesta insistăm asupra părții dela început, care, deobiceiu, are mai mare importanță, întrucât conține înțelesul propriu zis al cuvântului, și arătăm, prin urmare, celui față de care am greșit că-i acordăm atenția cuvenită, că

©BCU CLUJ

pronunțăm, adică, formula de scuză cu toată grija și seriozitatea impusă de situație.

S. Pușcariu (scrisoarea dela 5 Oct. 1930) face, cu privire la diverse afirmații ale mele, următoarele observații: «*Diavol* în pronunțarea mea e bisilab (ca de altminteri și *teatru*, etc.)». Cred că toți Românii pronunță așa. Când eu am spus (v. mai sus, pag. 143) că pronunțarea cu trei silabe există în vorbirea îngrijită, cu tempo lent, m'am gândit în primul rând la limbajul bisericesc, unde subst. *diavol* este într'adevăr trisilabic. Trebue numai precizat că preoții se silesc să respecte anumite particularități linguistice din veacurile trecute, cum probează, între altele, pronunțarea *fiiul (lui Dumnezeu)*, care în gura tuturor celorlalți Români a dispărut de mult, fiind înlocuită prin *fiu(l)*. «*Párdon* în afect corespunde unei pronunțări curat franțuzești: accentul pe silaba întâia, când cuvântul începe cu consoană *(bőnté, vénez*, etc.), și pe a doua când începe cu vocală *(imbécile, animal*, etc.)». Afirmația aceasta este foarte justă, dar trebue luată numai în sensul că situația din românește seamănă întâmplător cu cea din franțuzește: noi punem un accent afectiv pe prima silabă din *pardon*, nu pentrucă am fi influențați de Franceji, ci pentrucă aceeași stare sufletească provoacă și la unii și la alții o strămutare de accent identică. Cf. J. Marouzeau, *Accent affectif et accent intellectuel* în *Bulletin de la Société de linguistique de Paris* XXV (1924—5), fasc. 1, pag. 79 urm. (reprodus de Leo Spitzer, *Meisterwerke der romanischen Sprachwissenschaft* I, München 1929, pag. 69 urm.), unde este vorba tocmai de limba franceză. Pentru *dị-* > *ghị-* cf. încă un exemplu franțuzesc: *bondieu* sună câteodată în vorbirea populară *bonguieu* (H. Bauche, *Le langage populaire*, ediția II, Paris 1929, pag. 200, col. 2). În ce privește reflexele galoromanice ale lat. *deus* și *diabolus*, din care am citat mai sus câteva, interesante pentru modificările lor fonetice, să se vadă acum W. v. Wartburg, *Französisches etymologisches Wörterbuch*, vol. III, pag. 57 urm. și 63 urm.

IORGU IORDAN

©BCU CLUJ

ARTICOLE MĂRUNTE

I

ARTICOLUL LA FĂRȘEROȚI

În studiul meu « Fărșeroții », vorbind despre asemănările pe care graiul lor le arată cu celelalte dialecte românești, relevam, între altele, că dispariția articolului *l* dela substantivele masculine și neutre *(focu, măndzu,* pentru *focul, măndzul)* este aceeași ca în dialectele dacoromân și meglenoromân, deosebindu-se de dialectul aromân, în care această particularitate lipsește. Prin aceasta voiam să stabilesc o mai mare apropiere între graiul Fărșeroților și celelalte două dialecte, apropiere care s'ar putea explica în mai multe feluri.

O. Densusianu, într'o recensie făcută asupra acestui studiu *(Grai și Suflet* V, 377—380), respinge, în modul următor, apropierea făcută de mine. « Dispariția lui *l* la formele articulate ale masc. și neutre e greșit interpretată de Capidan; între meglenită și dacoromână, de o parte, și fărșerotă de alta, asemănarea e în cazul acesta numai întâmplătoare: *fičoru* în fărșerotă este rezultat din **fičorlu*, prin fonetismul special al lui *l* în acest grai, pe când în forma asemănătoare ș. a. din dr. și megl. avem a face cu *l* căzut în alte condiții — deci e de luat în considerație numai asemănarea între megl. și dr., cu excluderea fărșerotei » (p. 378). În sprijinul acestei păreri, autorul citează pe T. Papahagi, la care, într'un curs litografiat *(Aromânii,* 1932, p. 72), « formele articulate fără *l* din fărșerotă sunt explicate la fel », adică așa cum și-le explică O. Densusianu.

Iată, acum, ce spune T. Papahagi la p. 72 despre dispariția articolului *l* la Fărșeroți: « În aromâna nordică, mai ales la Fărșeroți, și *-lu* și *-ul* se reduc la *-u:*

©BCU CLUJ

în nord: fagu, stur̆u; armu, cor̆u
în sud: faglu, sturlu; armul, cornul.

Această dispariție a lui *l* are ca punct de plecare forme în care acest *l* apărea precedat de *r* formând laolaltă grupul *rl*. Conform celor acum cunoscute (cf. § 39, aci autorul trimete la fenomenul *rl*, *rn* > *r̄)*, acest *rl* trebuia să se reducă la *r*. Deci:

stur̆ulu > stur̆ŭlu > stur̆lu > stur̆u;
cor̆nulu > cor̆ulu > cor̆ŭlu > cor̆lu > cor̆u.

De vreme ce *l* a dispărut în asemenea forme, prin analogie s'a zis și *țerbu* în loc de *țerbul; birbecu* în loc de *birbeclu*, etc.».

Cu alte cuvinte, articolul *l* la Fărșeroți n'a amuțit ca un sunet final, cum este cazul la Dacoromâni și Megleniți, ci a dispărut din graiu pe cale de analogie. Dar această analogie nu se putea produce din cauza deosebirilor de sonorități ce prezintă în graiul fărșerot rostirea lui *r̄* (< *rl)* și a lui *r* simplu. Cine a petrecut numai o zi-două printre Fărșeroți, a putut distinge că *r̄* (< *rl)*, oricum s'ar rosti, uvular, velar sau apical (cu mai multe vibrații), se deosebește de *r* simplu [1]). Această deosebire este confirmată și de limba scriitorilor aromâni din sec. XVIII. În textele acestor scriitori, dar mai cu deosebire în *Codex Dimonie* în care *r̄ (rl)* apare la orice pas, nu există nici măcar un singur caz de articulare a subst. masc. și neutre fără *l*. Avem *fičor̆u* (din *fičorlu)*, însă pretutindeni *birbecul, lacul, lupul, mesul* (cf. lucrarea mea asupra *Cod. Dim.* din *Jahresb.* XII, 181), nu *birbecu, lacu*, etc., cum ar fi trebuit să rezulte, dacă într'adevăr, după părerea lui O. Densusianu, analogia ar fi provocat dispariția lui *l*. (Vezi despre aceasta și lucrarea mea *Aromânii*, 350, § 204).

Cred, așa dar, că nu am greșit, când am încercat să explic ca la Dacoromâni și Meglenoromâni amuțirea articolului *l* la Fășeroți [2]).

TH. CAPIDAN

[1]) Al. Rosetti, care cunoaște bine graiul Fărșeroților, nu admite părerea lui O. Densusianu *(Bullet. Ling.* I, 1933, 83 nota).

[2]) Tot în aceeași recenzie O. Densusianu îmi obiectează că n'am dat termenii referitori la agricultură. La p. 105 *(Fărșeroții)* am înșirat tot ce am găsit privitor la plug și părțile lui. În ancheta mea pentru Atlasul Linguistic al României, la Fărșeroții din Cadrilater, n'am putut găsi mai mult.

©BCU CLUJ

ELEMENTE ROMÂNEŞTI ÎN LIMBA ALBANEZĂ

În lucrarea mea asupra raporturilor albanoromâne (*Dacoromania* II, 1922, p. 468 urm.), încercând să lămuresc originea unor cuvinte româneşti din limba albaneză, observam că în stadiul în care se găsea atunci lexicografia albaneză, redusă numai la câteva dicţionare şi vocabulare necomplete, nu puteam şti încă precis care a fost contribuţia limbii române la vocabularul albanez. Aceeaşi constatare au făcut-o cu câţiva ani mai târziu G. Weigand (*Balkan-Archiv*, 1925, p. VII) şi, mai ales, Norbert Jokl, care subliniază cele relevate de mine după cum urmează: «Mit Recht hebt Capidan a. a. O. S. 468 den Stand der alb. Lexicographie hervor, der die Beurteilung der rum. Lehnwörter des Alb., übrigens wie ich hinzufügen möchte, auch ihre Feststellung erschwert» (*Revista Filologică* II, 1923, p. 246). Această observaţie astăzi se justifică, în parte, prin apariţia dicţionarului germano-albanez de M. A. Freiin von Godin [1]). În acest dicţionar alcătuit de o străină, deşi se cuprinde ceva mai mult decât dicţionarele şi glosarele albaneze cunoscute, totuşi nu găsim tot ceea ce am fi putut aştepta. Autoarea aîncercat să strângă cât mai mult material, însă în limita cunoştinţelor ei de străină, cu limba albaneză învăţată în oraşe. Ca atare, termenii referitori la păstorit, la agricultură sau la industria casnică sunt redaţi în număr mărginit. Să sperăm că partea a doua, care va apărea cât de curând, va cuprinde ceva mai mult.

Din materialul răsfoit în partea întâia a acestui dicţionar, am putut recunoaşte originea românească la următoarele cuvinte albanezeşti:

kërrigë explicat prin «Stricknadel» adică «cârlig de împletit». Cuvântul este atestat de două ori. Odată subt «Nadel» (p. 265), altădată subt «Stricker» (p. 339). El reprezintă forma românească *cârlig*, cu acelaşi înţeles. La Fărşeroţi se pronunţă *car̄ig* sau *căǫig*, cu cunoscuta trecere a grupului *rl* în *r̄*, despre care vezi *Raporturile albano-române în Dacoromania* II, 497, *Fărşeroţii*, 192—193, *Aromânii*, 352. Cuvântul ţine de domeniul ocupaţiunii pastorale. G. Meyer nu-l dă; în schimb, îl găsim înregistrat la Const. Cristophoridi dub forma *kḗrljuk* (153), identic cu bg. *karlju ga* (alătur

[1]) M a r i e A m a l i e Freiin von G o d i n, *Wörterbuch der albanischen Sprache*, B. I—II, Leipzig 1930.

Biblioteca Univ. Ludovic Cluj ROMÂNIA

©BCU CLUJ

de *karlik*, *krălig*, comp. *Raport. lingv. slavo-rom.* în *Dacoromania* III, 204) și la Weigand *(Alban. Wörterb.* 36) *kĕrrig* cu înțelesul «Hirtenstab, Haken», ceea ce probează că în albaneză cuvântul există cu cele două sensuri din dialectul aromân: «ac mare de împletit» și «cață la ciobani».

strumullar «der ganze Ochsenstachel zum Ochsentreiben», dat subt «Stachel» (p. 329). Cuvântul este același cu dacor. *strămurare*, arom. *strimurare* și *strimulare* (ca *cărțoare* și *călțoare)* «Stachel» din lat. **stimularia, -am* (din *stĭmulus)*. Conformația cuvântului albanez ne împiedică să-l derivăm din limba latină. Nici dialectele italiene nu ne oferă o bază din care s'ar putea explica cuvântul albanez, după cum aceasta se poate vedea din formele date în *REW*, subt Nr. 8261. G. Meyer, în *Etym. Wb. der alb. Spr.*, dă o formă *strombular* «Balken in der Mitte der Tenne, an dem die dreschenden Pferde befestigt sind» derivându-l din ngr. στρόμβος «das Drehen; Striche». Ea nu se poate identifica cu cuvântul cu care ne ocupăm. În ce privește originea dialectală, deși nu ni se dă extinderea lui geografică, pare că cuvântul derivă din dialectul aromân, ținând din același domeniu pastoral din care a pătruns și *kërrigë*, discutat mai sus.

bat «cursă numai pentru păsări», încolo *kurthë* (> dacor. *cursă*. În alb. avem și expresia: *me ra ne kurthë* = a cădea în cursă). Cuvântul este atestat cu întrebuințare generală (nu numai în dialectul scutarin) subt «Falle» (p. 135). În aromână singurul cuvânt pentru «cursă» este *bată* și (mai rar) *batcă*. El este atestat și în Banat *batiță* «sorte de filet pour prendre les oiseux» (Candrea-Densusianu, *Dicț. Etim.*, 144). Cred că forma albaneză derivă din limba română.

tere cu înțelesul «smântână». Cuvântul nu este dat de M. A. Freiin von Godin, însă apare la un alt scriitor german Frid. Wallisch, care a publicat mai multe lucrări despre Albania. Wallisch, vorbind despre mâncările la Albanezi, spune: «Als erster Gang wird Milchrahm *(kajmak*, in Albanien *tere)* aufgetragen» *(Der Atem des Balkans*, Leipzig, 1928, p. 89). Cuvântul, după cum am arătat în altă parte (*Aromânii*, 187), fără să dau citatul de mai sus, vine din arom. *teare* (< lat. *tela)*, cu același înțeles, împrumutat fie subt această formă, fie subt forma *tere* acolo unde *ea* se rostește *e*. El reprezintă un nou termen din viața păstorească a Aromânilor.

©BCU CLUJ

mamalingë este dat la M. A. Freiin von Godin subt cuvântul «Brei» (p. 81). Cuvântul, care se găsește răspândit la mai toate popoarele vecine cu care păstorii români au venit în atingere (bulg. *mamaliga*, serb. *mamaljuga*, ung. *mamaliga*, etc.), n'a fost atestat până acuma pentru limba albaneză. După formă, el pare a fi un împrumut din dialectul dacoromân. La Aromâni, există la Nord forma *mumulig*, pe care dicționarele și glosarele noastre nu o dau, însă mie îmi este cunoscută din graiul viu, nu cu înțelesul dacoromân, ci cu acela de «orice fiertură de făină pentru hrana copiilor înțărcați». Cu acest înțeles, tot în graiul Aromânilor din Nord (Perlepe, Crușova, Bitolia) am auzit cuvântul *mamă*. În multe părți *mamă* însemnează «orice mâncare făinoasă care se dă ca hrană pruncilor». El se întrebuințează foarte des cu verbul *nutric*, sincopat *ntric* «dau de mâncare, hrănesc». Cu acest înțeles cuvântul este atestat și de Mihăileanu: *mamă* «hrană de dat copiilor care nu au încă dinți, bob rumegat de mamă, cu care hrănesc copilul cel mic: *lu ntrică cu mamă* «îl hrănește cu bob, cu mâncare rumegată»; *mamă di pănе cu nutsĭ* «bob din pâine cu nuci». Dal. nu-l înregistrează, pentrucă, probabil, la Sud nu este cunoscut. De remarcat este faptul că la Nord, acolo unde există *mamă* «mâncare făinoasă», lipsește, probabil din cauza omonimiei, *mamă* «mère». Aci avem *ată* (din lat. *atta* sau din alb. *atë*, cf. *Raporturile albano-române în Dacoromania* II, 517–518), *nauă* (ib.) și *dadă*.

Forma arom. *mamă* cu înțelesul dat mai sus reprezintă în mod evident lat. *mamma* cu înțelesul primitiv de «Brust, Zitze» din care apoi a rezultat înțelesul aromân «mâncare, hrană pentru prunci». Plecând dela acest sens, am putea deriva *mămăligă* din *mamă*, care a trebuit să existe odată peste tot în limba română, cu un sufix care altădată va fi fost poate productiv, însă astăzi nu se păstrează decât în sufixul compus *-ăligă* din unicul derivat *săpăligă* (dela sapă), dat de Sextil Pușcariu (*Jahresb.* VIII, 223, § 204) *. Înțelesul cuvântului dacor. trebue să fi fost la început acela care se păstrează în arom. Numai mai târziu, cu introducerea culturii porumbului, el a evoluat la sensul de azi.

---

* (*Mămăligă* ar putea fi mai de grabă un derivat în *-igă* (= *-ică*) din *mam(m)illa*. S.P.).

©BCU CLUJ

pekul' în *punë pekuli*, dat pentru « Geldangelegenheit » subt cuvântul « Geld » (p. 166), se identifică și mai mult cu forma aromână *pecul'u* (picul'u) « bani » din lat. *pecūlium*. Până acum, din ceea ce se dedea în dicționarele albaneze (cf. G. Meyer, *Etym. Wb. der alb. Spr.*, 325) se cunoștea numai înțelesul « Sorge » (grijă), fapt care l-a făcut pe G. Meyer să-l derive din paleosl. *pekǫ-sę* « sorgen ».

mistrec (citește: *mistreț*), cuvânt dat și de G. Meyer (ib. 280) numai cu înțelesul « Zwerg ». La M. A. Freiin von Godin, alături de « schneller kleiner Mensch », se mai dă și « Wildfang » (subt cuv. « Wiesel » și « Wild » p. 399). Acest din urmă înțeles îl apropie mai mult de sensul de bază al cuvântului românesc: « Wildschwein, Wildsau ». De altfel, în Banat cuvântul însemnează: « der verschiedene, bes. gegensätzliche Eigenschaften in sich vereingt: von gemischter Art, so von einem Tiere, das weder gross noch klein, weder weiss noch schwarz ist, von einem Menschen, der weder Mann noch Weib ist, von Menschen und Tieren gemischter Rasse », etc. (Tiktin, *Rum.-deutsches Wb.*, 997). Din acest înțeles se va fi desvoltat acela de « Zwerg » sau « schneller kleiner Mensch » în limba albaneză. În orice caz, există o filiație între sensurile îndepărtate din limba albaneză și între acelea din limba română.

În ce privește originea, dacă într'adevăr forma românească vine din lat. *mixticius*, atunci Albanezii au împrumutat cuvântul dela Români. Întrebarea este, când? După formă, cuvântul nu pare a fi prea vechiu, deoarece, în cazul acela, *s* ar fi fost prefăcut în *š*. N'ar fi exclus ca *s* să aibă o altă bază în amândouă limbile, și atunci el să fie vechiu și în limba albaneză. Chestiunea rămâne neclară, atât timp cât nu se cunoaște adevărata origine a cuvântului. Aici adaog că în dialectul aromân cuvântul, pe cât știu, nu se cunoaște.

TH. CAPIDAN

II

SUFIXE CARE INDICĂ APARTENENȚA LOCALĂ

Materialul adunat de cei doi anchetori ai Atlasului Linguistic al României și mai ales cel comunicat ca răspuns la Chestionarul IV, « Nume de loc și nume de persoană » (Cluj, Tip. « Ardealul », 1931) de către membrii corespondenți ai Muzeului Limbii

©BCU CLUJ

Române [1]), ne oferă putința de a avea o perspectivă amplă asupra chipului cum se fac azi derivate dela nume de localități, cu sufixe care indică originea sau apartenența locală a indivizilor.

Fără să expunem în rândurile de mai jos toate formele înregistrate de răspunsurile la chestionar sau de cei doi anchetori, prezentăm cazurile mai caracteristice de derivate și mai ales formele curioase care apar incidental într'o regiune sau alta, sau dublete, derivate cu sufixe diferite dela același radical, în regiuni deosebite sau în aceeași regiune. În unele locuri nu se cunosc

---

[1]) Unii diminuiază sau chiar neagă orice valoare materialului de limbă adunat prin mijlocul membrilor corespondenți. În « Grai și suflet », vol. VI, fasc. 2, p. 387—389, recensând *Glosarul Dialectal* alcătuit de subsemnatul (și publicat în Analele Academiei Române, 1928), Șandru tăgăduește pur și simplu existența unor cuvinte cuprinse în *Glosar*, pe cuvânt că dânsul nu le-a putut înregistra. E vorba de materialul cules din com. Jina (j. Sibiiu) de către prof. V. Lazăr. E just că formele de limbă culese de unii membri corespondenți pot prezenta transcrieri mai puțin exacte sau lipsă de precizie în redarea sensurilor cuvintelor. Aceasta provine din lipsă de pricepere uneori, altădată din superficialitate: nu însă din reacredință. Mulțumesc lui Șandru pentru precizările pe care le aduce în legătură cu sensul cuvintelor: *bleasc, curător, împoticăli, perdeauă, porav*, sau cu forma lor: *ogrinji, potoriță, săcăteu* (în Glosar *oringi, potoviță, săceteu*).

Nu putem spune însă, așa cum face Șandru, că *balâ* nu e o « poreclă dată unuia care păcălește pe alții », când dela sensurile date de DA. și până la acel comunicat de d-l Lazăr e numai un pas; că *cioară* nu se zice și Sașilor, când e sigur că această poreclă li se dă și în alte părți ale Transilvaniei. Șandru nu a auzit forma *biță* = nană, lele, ci *liță*. *Biță* e o creație analogă (din *bâbiță*), cu *liță* (din *leliță*). Nu înțelegem legătura care se face de Ș. între *buclă* = vopseală și *buglă* = claie de fân. E just că adj. *cheș* « pestriț, cu pete de diferite culori pe corp » se întrebuințează numai pentru vite. Dar sunt oare și oameni cu pete de « diferite culori » pe corp? Dacă ar fi, orice Român ar spune că sunt *cheși* (sau *cheșei*, cum zice Ș.). Credem că se spune la Jina și *junișcan*, nu numai *jinișan*, tot așa cum se zice și *meleandră* = haină rea, zdreanță, care se poate întrebuința și (nu « numai », cum zice Ș.) la a pune pe ea ceaunul de mămăligă când se mestecă. Dacă *a vărzui* înseamnă și la Jina (ca în alte regiuni) « a umbla mult, de colo până colo, a alerga, a te frământă », nu urmează că nu însemnează și « a obosi oile prin fugă ». A aprecia așa ca Șandru materialul cules și publicat de alții și a-i atribui și greșeli inexistente, cum e în cazul lui *făulă*, despre care pe nedrept se spune că a fost notat *faulă*, numai din plăcerea de a se atrage atenția cutărui lexicograf de seamă că « a fost indus în eroare când a reprodus după acest glosar » (p. 389), nu e nici leal și nici științific.

©BCU CLUJ

asemenea derivate, ci se zice: «cutare om din...» 149, *dela Făget* *578 [1]).

1. Cele mai numeroase derivate dela nume de localități indicând originea sau apartenența sunt făcute cu ajutorul sufixului *-ean*, cu plur. *-eni* (< slav.). Sufixul e foarte răspândit în Ardeal — fiind înlocuit totuși, în unele regiuni, cu forma *-an* — și e aproape general în Vechiul Regat, în Bucovina și Basarabia. Iată o seamă de derivate în *-ean: Arineni* (Arini) *190, *Bârsănean* (Bârsanu) 801, *Borșăń* (Borșa) *363, *Beșinovean* (Beșinova) 46, *Călinean* 803, *Copăcenean* 433, *Drăjnean* (Drajna) 742, *Fântânean* *164, *Gârcinean* (Gârcina), *Goșmănean* (Goșmani) 550/a, *Groșăni* (Groși) 68, *Hobean* (Ohaba) 178/b, *Iorcănean* (Iorcani) 377, *Lidișorean* [2]) (Ludișor) 175/g, *Miclăușeni* 546/b, *Poinărean* (Poenari) 778, *Râușorean* 176/d, *Răzânean* (Rezina) 452, *Surănean* (Surani) 448, *Segiștelean* (Segiștel) 91, *Vărărean* (Vărarea) 270, *Zârnești*ean 179, *Zlănean* (Zlana) 101, etc., etc.

Des, în anumite regiuni, sau chiar în aceeași regiune, dar în cazuri diverse, elementul palatal al sufixului alterează ultima consonantă din radical. Astfel citățm: *Coroncean* (Coronca) 232, *Măciucean* (Măciuca) 808, *N'icloșlăcean* 139, *Porumbăcean* 171/a; în același timp avem *Borsâchean* (Borsec) 571; *Chișodzan* (Chișoda) 42, *Iclănzean* (Icland și Iclănzel) 244, *Iezan* (Iedul) 232 [3]); — *Bărcuțean* 161, *Bogățean* (Bogata) 164, *Căciulățean* 164, *Fundățeni* (Fundata) *772, *Pojorțean* (Pojorâta) 174/a, *Săcădățan* (Săcădate) 171/1; — *Băicean* (Băița), dar și *Băitan* 109, *Budincean* (Budenița) 394, *Ponicean* (Poenița) 273, *Todericean* (Toderița) 176/a, *Volovicean* (Volovăț) 386, dar *Suciviț*an (Sucevița) 386; — *Roboșan* (Rodbav) 162, 166, *Dridișan* (Dridif) 166 [4]); — dar și *Brădătean* (Brădet) 91,

[1]) Numărul cartografic de pe harta Muzeului cuprinzând localitățile de unde avem răspunsuri la chestionarul amintit sau de unde s'a cules material pentru Atlasul linguistic. Cifra cu un asterisc înainte (*) indică materialul cules de cei doi anchetori ai Muzeului.

[2]) Cf. S. PUȘCARIU, DR. VI, 535.

[3]) Curios: *Clopocean* (Clopodia) 30, ca și când ar fi un derivat din *clopot; Răcăștean* (Răcăjdia) 22, după analogia celui dintâiu.

[4]) Cu prefacerea lui *h* în *ș*, pe când numele satelor acestora se rosteau încă *Rotbach, Dridich*, cf. S. Puşcariu, DR. VI, 221. Interesantă forma *Bojan* (Bozeni) 232, cu *z* > *j* după analogia lui *Rogoz — Rogojean.*

©BCU CLUJ

Davidean 394, *Lupeștean* 68, *Postolăchean* (Apostolache) 448, *Sărătean* (Sărata) 171/a [1]).

Sunt numeroase cazurile de metateză: *Cârțoroșan* (Cârțișoara) 170, *Lidoroșeni* (Lidișor, Ludișor) 174/b, *Lidroșan* 175/b, dar și *Lidișorean*, cum am văzut mai sus. Forme cu disimilare în radical: *Beclerean* (< Beclenean) 166, *Ciocmărean* (< Ciocmănean) 273, *Hârsereni* (< Hârseneni) 178/f, *Ilerean* (< Ilenean < Ileni) 176/a, *Mărginărean* (Mărgineni) 176/g, *Vlădărean* (Vlădeni) 178/a. Remarcabil: *Iosășenei* (Iosășel) 66/a, cu disimilare de pe vremea când se rostea încă *l* muiat: *Iosășelel'*.

Interesante pentru chipul cum s'au format numele noastre topice derivate cu acest sufix sânt: *Bălășean* (Bălășeana, nume de localitate, de formație mai târzie, din Bălăceni) *376, *Boștean* (Boșteni) 542/b, *Davidean* (Davideni) 394, *Grigorean* (Grigoreni) 433, *Lehecean* (Leheceni) 91, *Proscurean* (Proscureni) 426, *Tritean* (Triteni) 252, *Vălean* (Văleni) 161, *Voivodean* (Voivodeni) 174/b *Săvăstreni* 174/c.

Când numele locale sunt considerate, sau sunt de fapt derivate cu un sufix, acesta se omite la o nouă derivare cu sufixul *-ean* [2]). Această omisiune pare a fi numai aparentă. De fapt ne găsim în fața unor derivate vechi dela numele local, când acest nume avea o altă formă, sau nu era derivat cu un sufix. Astfel: *Bălceni* (Baltele) 66/a, e derivat dela forma *Bălți; Bonțan* (Bonț, dar azi Bonțești) 66/a, *Chiojdean* (Chiojdeanca) 448, *Copăcean* (Copăcel) 174/f, *Honcean* (Honțișor, dar mai vechiu Honț) 66/b, *Măgurean* (Măgurele) 501, *Râurean* (Râușor) 176/a, *Rognean* (Rona) 273, *Roșian* (Roșiuța) 846, *Voitinean* (Voitinelul) 387, tot așa precum *Chișcohan* (Chișcău) 91, *Răhovean* (Răhău) 132, *Sălăuan* (Salva) 262, *Zârnovean* (Zârnești) 178/b, prezintă un stadiu mai vechiu

---

[1]) Forma *Mihăilișteni* (Mihăileni) 433, derivată din *Mihăilești* — mai vechiu, probabil —; analog: *Ologiștean* (Ologi) 916. — *Dălorean* (Deal) 132, derivat din pluralul *Dealuri*.

[2]) *Beriveni* (Berivoi) 174/a, *Bobleștean* (Bobletici) 501, *Păulean* (Păulești) 302, *Pojoreni* (Pojorâta) *370 (cf. mai sus *Pojorțeni)*, *Săvârșan* (Săvârșin) *87, *Sudrigean* (Sudrigin) 91, *Șușteni* (Șuștin) 91. Alte exemple, cf. PUȘCARIU, DR. VI, 535. — Un interesant caz de haplologie: *Vărăcean* (Văratec) 426; cf. apoi *Curtuan* (Curtuiuș) 265, *N'iraștean* (Niraștău) 149, alături de *Groslăuan* (Guruslău) 293.

©BCU CLUJ

de derivare dela o formă a numelui local mai veche decât cea de azi [1]).

În forma *Porcegan* 548, cu care se numesc azi locuitorii din comuna Porcești, avem un radical **Purceaga*, nume local, care a putut să existe alături de forme ca *Purceaua*, *Purcei*, *Purcel*, nume topice cunoscute la noi, și mai ales alături de *Poarca* din aceeași regiune (cf. *Marele Dicționar Geografic al României*, s. v.). Am văzut mai sus și vom mai întâlni cazuri, când consonanta din radical nu se palatalizează [2]). Trecerea *u* > *o* se datorește apropierii de forma mai târzie, *Porcești*. Forma *Costihean* 426 (locuitor din Costești) se explică în același fel, din *Costică*, de unde derivatul *Costichean* (cf. mai sus, Borsechean). Locuitorii din comuna Turbuța sunt numiți *Turbucecani* 273, formă explicabilă din **Turbucucean* (< *Turbucuțean*) [3]), cu metateza *c* – *č* > *č* – *c*, presupunând că a existat forma **Turbucuța*, numire dată satului de locuitorii din jur, în mod ironic. Nu putem explica forma *Musteșani* 66/a, dată locuitorilor din Mustești.

2. Funcțiune și origine identică are și forma *-an* (cu plur. *-ani*), rezultată din *-ean*, din derivate ca *Ieșean*, *Chișodzean*, *Iezean*, *Bogățean*, *Lăcădățean*, *Băițean*, rostite *Ieșan*, *Chișodzan*, *Iezan*, *Bogățan*, *Lăcădățan*, *Băițan* [4]). Răspândirea sufixului *-an*, aproape pretutindeni dincoace de Carpați, se datorește în mare măsură faptului că servește ca instrument prohibitiv alterării consonantelor finale din radical. Iată exemple: *Aleșdan* (Aleșd) 296, *Bărbosan* (Bărbos) 29, *Brașcan* (Brașca) 376, *Calboran* (Calbor) 166, *Cărpănătani* (Cărpinet) 91, *Cățălan* (Cățălu) 273, *Cigan* (Cig) 236, *Cioclovan* 22, *Ciubăncan* 282, *Crișteleçan* 299, *Fintogan* 86, *Glodan* 86 (dar și Glodean), *Gridan* 177/c, *Honțâșoran* 66/a, *Inocan* 139, *Mâscan* 70, *Petălcani* 137, *Petcan* 159, *Pojogan* 86, *Repsigan* 62, *Sălcivan* 86,

---

[1]) Locuitorii comunei *Percosova* se numesc *Pârcoșăni* 30, derivat — poate — din forma mai veche **Pârcosa*, N. topic, dela un supranume personal, *pârcos* (< srb. *prkositi* « trotzen »).

[2]) Palatalizarea se poate evita și prin înlocuirea suf. *-ean* cu forma *-an*.

[3]) Există numele de familie *Tuburcutean* (< N. topic, ung. *Tiborkut*).

[4]) Forma *-an* poate fi și un împrumut din slav., chiar subt această formă, *-anŭ*. Cf. PUȘCARIU, *Contribuții la gramatica istorică a limbii române*. A. A. R., S. lit. XXXIII, p. 234—235.

©BCU CLUJ

Sămlecan 49, *Sărăndan* 236, *Sohodolani* 91, *Tășnădan* 236, *Zălăhan* (Zalău) 281, *Zăman* 86. Chiar derivatele dela o formă de plural în *-i*, atestă sufixul *-an: Ghighișenan* (Ghighișeni) 91, *Sârban* (Sârbi) 350, *Selegenan* (Selegeni) 62, *Zăvoenan* (Zăvoeni) 91.

E de remarcat că în cele mai numeroase cazuri forma *-an* se adaugă unor radicale susceptibile alterării.

3. Sufixul *-ar*, cu funcțiunea cunoscută a lui *-ean*, *-an*, a ridicat discuții în anii din urmă. Asupra lui a atras atenția mai întâiu D. Pușchilă *(Conv. Lit.*, 1914, p. 662—663). I. Iordan *(Arhiva* XXVIII, p. 259) remarcă și dânsul existența sufixului în această funcțiune, completând astfel pe G. Pascu *(Suf. rom.*, 81). După Iordan, ceea ce face ca la nume de felul celor notate *(Bădenar, Crâsnar)*. . . să se alipească alt sufix decât *-ean*. . . e foarte probabil, principiul comodității: *Bădeni*, primitivul lui *Bădenar* are deja pe *-ean*. Tot așa este simțit și numele topic *Poiana*, deși terminația acestuia seamănă cu *-ean* numai la sunete. S. Pușcariu (DR. I, 327) susține că suf. *-ar* « nu arată la Români originea, proveniența, precum îl aflăm bunăoară la Albanezi ». Și dacă totuși îl găsim în derivate ca *Vălenar*, *Ocnar*, etc., aceste nu cuprind sufixul *-arius* latin « care nici în latinește și nici în limbile romanice nu are funcțiunea aceasta, ci s'a născut prin disimilare din sufixul *-an*, în derivate cu un *n* în tulpină ». I. Iordan (în *Arhiva*, XXIX, 429—430) susține că lat. *-arius* « îndeplinește această funcțiune ca în exemplele românești. . . și în alte limbi romanice » (p. 429) și în consecință crede că « înainte de împrumutarea sufixului slav *-arius* servea foarte probabil în toate cazurile spre a arăta originea locală a oamenilor » (p. 430). I. Bărbulescu (în *Arhiva*, XXX, 60—62) atrage atenția că același sufix *-ar*, se găsește în aceeași funcțiune și la Slavi. D-sa citează *Konjari*, nume dat de Bulgari Turcilor din regiunea Bogdansko, care însă poate să fie o formație românească [1]). De fapt *-ar*, cu funcțiunea lui *-an*, *-ean*, nu e tocmai rar în românește. D. Iordan *(Arhiva* XXX, 106) a înșirat o seamă de nume locale derivate cu acest sufix. Dintre toate însă, numai două: *Ghiocari* și *Secarul*, *Sicarii*, sunt forme

[1]) Cf. I. IORDAN, Arhiva XXX, p. 106.

©BCU CLUJ

care nu au un *n*, un *r* sau un *l* în tulpină, sunete care ar fi putut da naștere disimilării.

Iată materialul pe care am reușit să-l scoatem din izvoare păstrate la Muzeu: *Broștenar* (Broșteanca) 916, *Cămńicarĭ* (Camnic) *350, *Cârnar* (Cârna) 117, *Ciupercenari* (Ciuperceni) 918, *Comănari* 177/a, *Costânari* (Costâna) 376, *Dârstar* (Dârste) 180, *Feneșar* (Feneș) *102, *Găurenari* (Găureni) 264—655, *Gurgiienar* (Giurgieni) *Piua Petrii, *Linginari* (Lingina) 113, *Lits'enari* (Liteni) 376, *Orbănar* (Orbari) 592, *Pătrângenari* (Patrângeni) 101, *Peśińeșcarĭ* (Pecenișca) *2, *Chenari* (Pian) 117, *Cherșănari* (Perșani) 178/c, *Cherșinari* 177/c, *Peștenar* (Pești) 846, *Poenar* (s. Poenean) 91, *Poinari* 99, 106, *Șoneriu* 176/b, f. Compus cu sufix dublu: *Colunărean* (Colun) (cf. *Găinarean* < Găinari) 170/a, *Colnărean* 172/b, *Dejenărean* (Dejani) 174/a, *Poenărean* (Poiana) 547. Toate formațiile vii din limba actuală pot fi deci forme disimilate din suf. *-an*. Interesante sînt ultimele trei exemple, care pot fi analogice: *Colunărean*, *Dejenărean*, după *Găinărean*. Existența acestor forme sunt un indiciu că sufixul *-ar*, cu funcțiunea lui *-an*, e de oarecare vechime în sistemul nostru derivativ. Ne îndoim totuși că *-ar* să fi fost în vechime sufixul obicinuit pentru derivarea dela nume de localități. Ar trebui să-l regăsim în mai multe derivate, în care posibilitatea disimilării sau a asimilării să fie exclusă. Cele trei exemple cunoscute, *Ghiocari*, *Secarul* s. *Sicari* (citate de Iordan), *Cotečarii* (citat de Bărbulescu, *Arhiva* XXX, 62) nu pot fi concludente. *Ghiocari* e de fapt un nomen agentis și acest nume s'a dat locuitorilor din *Ghiocu*, la început, în batjocură, făcându-se legătură cu «scoica cu care vrăjitoarele dau și în care caută spre a ghici norocul sau a prezice viitorul cuiva» (DA), deci, cei cari dau cu ghiocul. Am văzut mai sus, cum un derivat dela un nume local, prin apropiere de un element al limbii comune, își schimbă aspectul fonetic: *Clopocean* (Clopodia) [1]). Tot așa se explică *Poștar* din Valea-Poștei, despre care va mai fi vorba. E probabil, de asemenea, că *Secarul*, *Sicari* să nu aibă în radical *Secu*, ci *sică* «plantă care crește prin fânețe și locuri mlăștinoase și sărate» (P a n ț u,

[1]) Menționăm numele de batjocură *boace*, dat locuitorilor din *Glâmboaca* 171/a. Locuitorii din *Șona* sunt numiți în batjocură *Proroci*.

©BCU CLUJ

Plantele, Ed. II, 275); derivatul cu sufixul *-ar* indică în acest caz locul unde e conținut primitivul (cf. *frunzar*, *grohotar*, *feregar* [1]), etc. În urmă derivatul a putut fi considerat ca un termen indicând apartenența locală. Tot astfel *Dârstarii* nu erau, la origine, locuitorii din Dârste, ci «posesorii piuălor numite d â r s t e» (după care a fost numit și satul).

4. Sufixul *-eanț*, *-anț* (cu plur. *-enți)*, obicinuit în Banat, în unele regiuni crișene și în Munții Apuseni, lipsește din monografia lui G. P a s c u despre «Sufixe». Asupra formei *-inți*, cunoscută din nume topice, a atras atenția V. B o g r e a (în DR. I, p. 218), care a remarcat și forma corespunzătoare ungurească a numelor citate de dânsul, în *-encz*. De fapt, Bogrea a amintit, fără să explice, și pe *-eanț*, cuprins în derivatele *Râmneanțu*, *Gataianțu*, nume de familie în Banat (cf. DR., IV, 866). Sufixul *-eanț* e un reflex românesc al srb. *-janac* sau *-anac* (compus din -j a n-ь c ь, -a n-ь c ь [2]) și se găsește alături de *-an*, *-ean*, *-ar*. Exemple: *Băianț* (Baia) 68, *Bătrânanț* (Bătrâna) 104, *Broștineanț* (Broșteni) 22, *Căineanț* (Căinel) 109, *Cărbunăreanț* (Cărbunari) *9, *Coșteianț* (Coștei) 86, *Dăjăneanț* (Dejan) 30, cf. în alte regiuni *Dejenar ; Ghermeneanț* (Gherman) 30, *Giemanț* (Jamul mic) 30, *Hârțăgăneanț* (Hârțăgani) 106, *Măidăńențț* (Maidan) *24, *Mârcineanț* (Mârcina) 22, *Munăreanț* (Munariul) 49, *Nereanț* (Nerău) 46, *Rămneanț* (Ramna) 29, *Roșcăneanț* (Roșcani) 104, *Șămanț* (Jamul mare) 30, cf. mai sus *Giemanț ; Slătineanț* (Slatina) 68, *Teremianț* (Teremia) 46, *Totineanț* (Totina) 49, *Vălcăneanț* (Valcani) 46.

5. În DR. V, 755 și VI, 536, S. P u ș c a r i u a arătat că o formă ca *Hotincean* (locuitor din Hotin) e un derivat din **Hotineț* + *-ean* ca și *Dorohoncean*. Mai amintim: *Boinĉan* (Boian) *399 < *Boian-*ьсь*-*ean*, *Butincean* (Buteni) 62 < *Butean-*ьсь*-*ean* [3]).

6. Sufixul *-aș* cu funcțiunea care ne interesează a fost remarcat

[1]) Din Țara Oltului mai cunoaștem supranumele colectiv dat locuitorilor din Veneția de jos, *Tufari* 177/b, care a urmat aceeași evoluție semantică: *tufar* «loc cu tufe» și apoi 'individ din preajma unui loc cu tufe'.

[2]) Se știe că sufixele indicând apartenența locală în srb. sunt mai ales *-anin*, *-ac*, *-in*. Cf. A. LESKIEN, *Gram. der Serbokroatischen Sprache* I, 1914, p. 240, 448, 249. În regiunea Banatului și Bacica, e foarte răspândită forma compusă *-janac*, cf. *Srbijánác*, cf. IVEKOVIĆ-BROZ, s. v., și natural, *-in-ac*.

[3]) Nu putem explica forma *Giogelcan* (Valea Geoagiului) 99.

©BCU CLUJ

și explicat de I. Iordan (*Arhiva* XXVIII, p. 259). Mai citãm câteva derivate alături de cele cunoscute: *Bãbãnaș* (Bãbeni) 273, *Brihanaș* (Briheni) 91, *Hutaș* (Huta) 394, *Rienaș* (Rieni) 91.

* * *

Am văzut mai sus cum locuitorii unui sat se numesc adeseori cu un derivat dela forma mai veche a numelui satului respectiv. În adevăr, dacă oficialitatea a căutat să schimbe, mai ales în ultimul timp, numele unei localități, modificându-i forma, numele cu care se cheamă indivizii aparținători acestei localități nu derivă din radicalul numelui modificat. Nu numai atât: puterea obiceiului e atât de mare, încât chiar dacă numele localității e înlocuit cu altul, numele locuitorilor aparținători localității respective continuă să fie cel vechiu [1]). Astfel: *Acășfălean* (Acățari) 232, *Balintfălean* (Bolintineanu) 232, *Beșimbăceanu* (Olteț) 175/a, *Boiăŋșeńĭ* (Nădușita) *436, *Borhidańĭ* (Valea Vinului) *339, *Cegzan* (Petroasa) 101, *Codeni* (Independența) 962, *Fărcădeni* (Berthelot) 113, *Teleiudean* (Aiudul de sus) 99, *Govoșdan* (Paulian) 62, *Hordouan* (Coșbuc) 264/a, *Hutaș* (Căsnișoara nouă) 394, *Mădărașan* (Păsăreni) 232, *Motofean* (Cosmești) 918, *Năcifolean* (Satu-mare) 49, *Năgiușan* (Tomnatic) 46, *Ocniță*n (Frumușica-veche) *658, *Pănțirean* (Oprișeni) 393, *Râmeteni* (Râmeț) 99, *Sâmbeneticean* (Murgești) 232, *Sânmiclăușani* (Sânnicolau) 46, *316, *Soroșogan*, dar și *Stejăreni* (Stejari, dar altădată Saroșag) 89, *Strâmbeni* (Romuli) *360, *Trăscăian* (Rimetea) 101, *Valăndorfean* (Văleni) 161, *Văleni* (Șincanouă) 178/c.

E curios chipul cum se fac derivările cu sufixele indicând apartenența locală dela nume de localități compuse. Iată:

a) *Gurăveni* (Gura-Văii) 66/a, *Moarabănfeni* (Moara-Banfii) 236 *Piuapetreni* (Piua-Petrei)*, *Satuuănenĭ* < *Satunouăni* (Satu-nou) *665, *Săturani* (Satu-rău) 66/a, b, *Valedulcean* (Valea-dulce) 448, *Valenegrean* (Valea-neagră) 91, *Valepoenari* (Valea-poenii) 99, *Valesecan* (Valea-seacă) 566/b, *Valeuzeni* (Valea-Uzei) 99 [2]).

[1]) Uneori locuitorii continuă să se numească după o parte din sat, *Dărăbani* se numesc cei din Miroslăvești, 546/a, «după partea satului» numită așa.

[2]) Compuse străine: *Acașlăcean* (Acașfalău, azi Acățari) 232, *Balintfălean* (Balintfalău) 232, *Beșimbăcean* (Beșimbav) 175/a, *Simiclăușani* (Sânmiclăuș) *316.

©BCU CLUJ

b) *Comănari de sus* (Comana de sus) 177/a, *Gălăd'an de sus* (Galda de sus) 136, *Ghișteni de jos* (Viștea de jos) 173, *Horodnicean de jos* (Horodnic) 387, *Șincan nou* (Șinca) 178/a, *Venețan de jos* (Veneția) 177/b.

c) Întâiul element al compoziției e omis: *Bucevan* (Șoimuș-Buceava) 66/b, *Honcean* (Gurahonț) 66/a, *Păian* (Valea-apei) 29, *Poștar* (Talpa-poștei) 918.

d) Se omite al doilea element al compusului: *Bocșean* (Bocșa română) 29, *Cincan* (Cincu-mare) 166, *Druitorean* (Duruitoarea-veche) 426, *Noian* (Noul-român) 170/a, *Ntorsurean* (Întorsura-Buzăului) *186, *Vârvean* (Vârfu-câmpului) 383, *Verzărani* (Verzarii de jos) 91.

DIN «ARGOT»-UL ROMÂNESC

«Argot»-ul românesc a fost atât de puțin cercetat și elementele lui ne-au rămas atât de puțin cunoscute, încât mulți ne formasem credința că la noi el este extrem de sărac în raport cu cel remarcat în alte țări. Într'adevăr, un «argot» rural, așa cum se obicinuește în italiană de pildă [1]), la noi nu se prea cunoaște, deși e probabil că există [2]), cel puțin în regiunile industriale. Se știe că leagănul «argot»-ului este orașul mare, iar creatorii lui sunt elementele dela periferia claselor sociale sau diferitele categorii de meșteșugari cari vin în atingere cu indivizi din alte clase sociale [3]). Din puținul material pe care-l expunem mai jos reiese că păturile noastre sociale dela oraș întrebuințează efectiv un «argot», deși nu pe o

[1]) Cf. UGO PELIS, *Coi furbi*, Udine, 1930, care remarcă o întinsă întrebuințare a «argot»-ului în clasele rurale italiene. Cf., acum în urmă, și P. S. PASCUALI, *Appunti lessicali furbeschi* în «L'Italia dialettale» VII, 1931, p. 254 ș. u.

[2]) Cf. G. BARONZI, *Limba română și tradițiunile ei*, Brăila, 1872, p. 149—151, MIHAIL POP, *Contribuțiuni la studiul limbilor speciale din Cornova: Păsdreasca*, în «Arhiva pentru știința și reforma socială» X, 1932, p. 443—446; IORGU IORDAN, *Introducere în studiul limbilor romanice*, Iași, 1932, p. 419.

[3]) Există, cum se știe, și un argot milităresc și un altul școlăresc. Câteva specimene de argot școlăresc dela noi, s'au dat în «Adevărul literar-artistic», Nr. 106, 110, 113, 116, 121, 191 (1923); SAUL GOLDSTEIN-BÂRLAD, *Argotul școlăresc*, în «Arhiva», XXXI, 1924, p. 279—281.

©BCU CLUJ

scară atât de întinsă ca aiurea, şi notele caracteristice ale acestuia nu diferă de ale «argot»-ului din alte ţări decât în faptul că se compune din elemente de ale graiului românesc.

După studiile luminoase asupra «argot»-ului de aiurea [1]) ne dispensăm de a ne opri asupra sistemului ideologic de creaţie a lui şi ne mulţumim să expunem terminologia specială a unor noţiuni din sfera de acţiune a bărbierilor şi a pungaşilor din capitală:

a) Din «argot»-ul bărbierilor:

1. «Apă de Colonia»: *izvor*, Real. Ilustr. VI, 8. IX, 1932, pag. 3.

2. «Barbă»: *lapte dulce* «barbă uşoară de ras», numită şi *trei fire* dacă e «foarte moale», în contrast cu *ţambal*: «Când vei auzi pe lucrătorul care te serveşte strigând în aparenţă ucenicului *ţambal*, să şti că ţi-a calificat barba «foarte tare şi deasă», care necesită un briciu cu lama mai groasă» (Ibid. pag. 3), deci barbă cu fire groase şi tari cum sânt «corzile ţambalului».

3. «Briciu»: *mistrie* (ibid), figuraţie îndrăzneaţă, vizând ideea de «a netezi»; în sens depreciativ, *scoabă*, indicând o unealtă rea, veche (cf. o *scoabă de babă)*.

4. «Clienţii» se împart în categorii. Cei cari «nu dau bacşiş . . ., elementele de încercare pentru talentele în formaţie ale viitorilor coafori» se numesc *primari*. Termenul vizează desigur o împrejurare endemică: autorităţile se bucură la noi de gratuităţi fără limită.

5. «Foarfecile»: *ţăcăneală* (ibid.) (< *a ţăcăni)*.

6. «Meşterul bărbier»: unul care lucrează foarte încet, migălos se chiamă *gâdilici* (ibid.) (< *gâdila) ;* un lucrător foarte bun, e *doctor* (ibid.).

7. «Pămătuful» se numeşte *bidinea* (ibid).

8. «Pieptenele»: greblă (ibid.).

9. «Pudra» se chiamă *Herdan*, (ibid.), după proprietarul vestitei mori din capitală.

10. «Pulverizatorul» e *pompă* (ibid.).

11. «A rade»: «Când auzi termenul «*rasol*» e mult de lucru şi frizerul trebue să termine repede» (ibid.). Cuvântul, cunoscut şi

[1]) Definiţia «argot»-ului se poate vedea în MARCEL COHEN, *Note sur l'argot*, în «Bulletin dela Société de Linguistique», 67, XXI, p. 132—147. O informaţie bibliografică bogată aduce IORGU IORDAN, *op. cit.*, p. 410—433.

©BCU CLUJ

din expresia «a o da rasol», pare a fi, cum a arătat V. Bogrea, DR. IV, 902—903, un termen pornit tocmai din rândul bărbierilor. Atestarea lui în acest mediu dă dreptate explicației propuse de Bogrea.

12. «Șervetul» e numit *fotă* (ibid.).

13. «A tăia»: dacă bărbierul te-a tăiat cu foarfeca la ureche se zice că *ți-a încrustat*[1]) *răbojul* (ibid.), iar dacă te taie în față și «încearcă să oprească sângele cu un creion de sublimat» se zice că *iscălește*, *pictează*, *chiamă salvarea*, *agață remorca* (ibid.). Dacă lucrătorul bărbier te taie pe o parte a obrazului, se zice că *ți-a făcut buzunar* (ibid.) și atunci un tovarăș de lucru îl ironizează: «Costică, un *sacou* lu domnu!» (ibid.), aceasta însemnând să-ți aplice și pe cealaltă parte a obrazului o tăietură.

14. «Tunsoarea» femeilor dela mahala poate fi *à la castron* = «à la garçonne», sau *pă divan* = «coup de vent».

b) Din «argot»-ul pungașilor.

15. «Agent de poliție»: *caiafă*: «(Vorbind) în limba lor (apașii) te bănuesc că ești agent polițienesc și deaceea îți zic caiafă» (Ilustr. Rom. II, Nr. 2, pag. 4); *Gabor* (ibid. III, Nr. 11, pag. 12), cunoscut de altfel și cu sensul de «prost», «conte» (DA) (< ung. *Gábor* «Gavril»); *sticlete* (id. ibid.), după vechea uniformă de paradă. (Cf. și în «argot»-ul francez: *chardonneret*, soldat din al treila batalion de infanterie din Africa).

16. «Bani»: *Ghelzi* (Real. Ilustr. VI, 1. XII, 1932, pag. 6): «Eu vreau să merg la Iași pe sub mână» că n'am «ghelzi» de ajuns pentru bilet» (< germ. *Geld*); *lovele* (ibid. VI, 17, III, 1932, pag. 27): «Unul pe care-l credeam doldora de franci . . . a luat (bilet) de cl. II, că nu-i ajungeau lovelele» (< țig.) Biletul de bancă de 500 lei, se chiamă *țărăncuță* (Ilustr. Rom.) III, Nr. 11, pag. 12), după chipul de pe aceste bilete.

17. «cocotă» *domnișoară* (ibid. 7).

18. «A da»: *a suflà*: «Suflă ceasu'n coa și na un pol» (Real. Ilustr. VI, (1 XII (1922, pag. 6). Cf. și *a sufla* cu sensul de «a lua».

19. «A furà»: *a anexà* (Ilustr. Rom. III, Nr. 11, pag. 7); *a șuti*: «Crezi d-ta că eu am șutit geanta cucoanei?» (< *șut* «fără

[1]) Probabil: *încrestat*.

©BCU CLUJ

coarne»). Prilejul de furt e numit *caramangială*: «Unde să fiu? În oraș după caramangială. De la 6 p. m. până la vreo 8 am stat în gară». (Real. Ilustr. VI, 17 III, 1932, pag. 27); *lovitură*: «Păi bine, stăpâne zic eu că nu-i frumoasă lovitura?» (ibid).

20. «Han», *Bombă*: «alt gen de ascunzători, culcușuri tot atât de mizerabile, despre care nici n'ai auzit: *bombe* mixte cu subterane și etaj» (Ilustr. Rom. III, Nr. 10, pag. 6). *Bomba mare* și *Bomba mică* sunt, la București, asemenea hanuri, complet înfundate în pământ, «astfel că la suprafață nu se vede decât acoperișul» (ibid. 7). «*Bomba* (din șoseaua Ștefan cel Mare, București) e o poreclă consacrată în lumea lor (a pungașilor) . . . sunt . . . mai multe «bombe»: *bomba mare*, ~ *mică*, ~ *vădană*» (ibid. III, Nr. 8, pag. 2). Termenul în legătură cu it. *bomba*, «luogo dove uno dimora» (cf. *toccar bomba*, «a sosi la un loc anumit și a pleca îndată», *fare a toccar bomba*, «a se opri puțin într'un loc», Petrocchi, s. v., și se datorește vieții maritime.

21. «Hoț»: Pungașii sunt de mai multe categorii: *Hoți prin «grant»*: «Majoritatea pungașilor fie ei spărgători, hoți de buzunare, borfași sau hoți prin grant, au fișe la poliție» (Real. Ilustr. VI, 17, III, 932, p. 27) (cf. *Câmpul lui Grant*, *Podul lui Grant*, nume topice la bariera Bucureștilor). Hoții sprinteni, care excaladează cu ușurință gardurile și care se urcă pe burlane, grilaje și ziduri, sunt spărgători tip *pisică* (Ilustr. Rom. I, Nr. 21, pag. 6). Un hoț îndemânatec e numit și *ploscar*: «Poliția zice că numai un ploscar ca tine e capabil de o lovitură atât de dibace». (Real. Ilustr. VI, 17. III, 1932 pag. 27).

22. «Închisoare»: Penitenciarul Văcărești a fost botezat de pungași *mătușa Paraschiva* (Real. Ilustr. VI, 17. III, 1932, pag. 27).

23. «A înșela»: Pungașii din capitală, pentru a înșela pe naivi îi îndeamnă să ia parte la jocurile *uite popa nu e popa*, *uite bobul nu e bobul*, *uite roșia nu e roșia* (jocul constă în amestecarea cu îndemânare a trei cărți de joc, două negre și una roșie — în cazul lui «uite roșia» . . . — sau figura numită «popă» — în cazul lui «uite popa» . . . — sau cu trei degetare și un bob care se vâră cu îndemânare supt unul din degetare — în cazul lui «uite bobul» . . .). Când cel care operează, înșală prin mișcări dibace buna credință a naivilor care se angajează la joc, se zice că *a făcut pontu* (Ilustr. Rom. III, Nr. 11, pag. 7 și 12).

©BCU CLUJ

24. «Pălărie»: *Găină*: «Unul pe care-l credeam doldora de franci, că avea blană și «găină» tare . . .» (Real. Ilustr. VI, 17. III. 1932, pag. 27).

25. «A pândi» = *a paște*: «Comisarul îi știe pe fiecare în parte, îi cunoaște, îi paște . . .» (Ilustr. Rom. III, Nr. 11, pag. 6) (cf. și expresia *îl paște pacostea, nenorocirea)*, «Pânda» e numită *sest* (ibid. pag. 12).

26. Porecle: *Costache-șapte-degete* «poreclit astfel pentru repeziciunea cu care șterpelea pe vremuri ceasornicele pasagerilor din tranvai». (Ilustr. Rom. III, Nr. 11, pag. 6); *Gașper*: «Leiba, cunoscut sub numele de Gașperu, maestrul tuturor pungașilor, unul care se mișcă ca argintul viu, care operează toată ziua și care scapă de cele mai multe ori printre degete. Scandalagiu, cu fălcile forfecate de cuțitele apașilor, Gașperu pare o pisică blândă» (ibid. pag. 7). DA. atestă *gașper* ca poreclă dată țiganilor.

27. «Pungă»: *caraiman* (Ilustr. Rom. III, Nr. 11, p. 7): *tufă* (=poșetă), (ibid.).

28. «Tovărășie»: *tiră* (ibid. pag. 12).

ȘT. PAȘCA

NUME DE FAMILIE COMPUSE DIN ȚARA OLTULUI

V. Bogrea, studiind unele *Glose românești în patronimicele armenești din Ardeal* (în «I-ul Congres al Filologilor Români», București, 1926, pag. 54 ș. u.) a atras atenția (la pag. 69—71) asupra compuselor românești, atât de rare în antroponomastica noastră în raport cu alte limbi și tocmai din pricina aceasta atât de interesante. Bogrea s'a limitat la examinarea materialului de patronimice armenești, compuse nominale sau verbale românești, dând — e adevărat — în note și material comparativ din patronimica românească. În afară de compusele nominale și verbale atât de expresive, antroponomastica noastră mai înregistrează o mulțime de forme compuse cu alte elemente, forme de un egal interes științific.

Pentru a augmenta lista compuselor examinate de Bogrea și pentru a atrage atențiunea și asupra unor compuse cu alte elemente ale limbii, expunem mai jos materialul din Țara Oltului, cules din diferite isvoare, fie istorice, fie contemporane.

©BCU CLUJ

1. Compuse verbale, formate cu persoana III-a singular[1]) (sau cu un imperativ, așa cum cred alții[2]), și un nume, de felul armen. *Fridsêborz*, *Dajbukát*, sl. rom. *Belibou*, *Belivacă*, *Belicâine*, *Belibabă*, *Frigevacă*, *Pârlivie*, *Rade-neagră*, *Sprăvalebabă*, *Pișcăbabă*, *Papă-jeamă*, *Cacămeiu*, *Taeîncaș*, *Patereale*, *Paterău*, etc.[3]) avem și în antroponomastica românească a Țării Oltului: Radu *Sokebinye* U.[4]) Hurez 1726, pag. 261, 266; *Sokebine* ibid. 1758, pag. 1171 (cf. B o g r e a, l. c. 69) = *joacă bine*; Stoika *Futyfan*, U. Șercăița 1726 p. 170 = *fute fân* (cf. și la B o g r e a, l. c. 69: *Cacăfân*). De fapt nu este tocmai ușor să se precizeze dacă întâiul element al compoziției e un indicativ sau un imperativ. Drăganu care a studiat compusele românești[5]) spune că sunt compuse cu o formă de indicativ: *aude-bine*, *vede-tot*, *fuge'n lume*, *soare-răsare*, *soare-apune*, etc. (p. 81); compuse cu o formă de indicativ sau imperativ: *aleargă-cale*, *bate-poduri*, *cască-gură* (s. *gură-cască*), *cacă-frică*, *cacă-sânge*, *feri-fulger*, *frige-linte*, *fărâmă-potcoave*, *încurcă-lume*, *papă-lapte*, etc. (p. 80) și compuse cu o formă de imperativ: *să-l-cauți*, *du-te'n-colo*, *stăi-în stani*, *calcă'n-aur*, *sorbi-din-zamă*, *flueră'n-bute*, *flueră'n-biserică*, *împușcă'n lună*, *calcă'n strachini*, *lă-mă-mamă*, *babă-toarce*, *pică-pară*, *taie-babă*, *toacă-gură*, *Bată-l-crucea*, *Facă-l-râpă*, *Ducă-se-pe-pustii*, *Ucigă-l-crucea*, ~ *toaca*, ~ *vederea*, *fie-iertatul* (p. 81).

Din toate compusele citate de N. Drăganu, credem că numai următoarele cuprind un imperativ: *Să-l-ca'ți*, *Du-te'n-colo*, *Stăi-în stani*, *sorbi-din-zeamă*, *lă-mă-mamă*, *bată-l-crucea*, *facă-l-râpă*, s. *facă-se-râpă*, *ducă-se-pe-pustii*, *ucigă-l-toaca*, ~ *crucea*, ~ *vederea*, *fie-iertatul*, *nu-mă-uita* (după germ. *Vergiss-mein-nicht*). Toate celelalte par a fi compuse cu indicativul tot așa ca supranumele sau numele de familie *Cântălesne*, *Cântăbine*, *Mutăcasă*, *Pârlioală*, *Radeoală*, *Fugebine*[6]) și indică acțiuni obicinuite, con-

[1]) Cf. R. WEIDELT, *Die Nominalkomposition im Rumänischen*, XIX. Jahresb. 10; « Dacoromania » I, 472—3 și 498; BOGREA, l. cit., p. 69.

[2]) S. PUȘCARIU, *Locul limbii române între limbile romanice*, București, 1920, p. 43.

[3]) BOGREA, *l. c.*, 67—70 nota.

[4]) U. = Urbariul, păstrat la Arhivele Statului din Cluj.

[5]) Dr. DRĂGANU MIKLOS, *A román szóösszetétel*, Besztercze, 1906.

[6]) BOGREA, în « Dacoromania », I, 473. Cf. același și în « Neamul românesc » din 19.III.1917.

©BCU CLUJ

tinuative la un individ, exprimând deci o constatare și nu o poruncă. Se știe de altfel că și în domeniul romanic, compusele dintr'un imperativ + un nume, apar mai des în documentele latine abia de prin sec. IX [1]) — și nu ar fi exclus să fie un fenomen de împrumut — pe când compusele dintr'un indicativ + un nume, sunt mult mai vechi [2]). Având deci mărturia unor forme indiscutabile, ca *Fugebine* (cf. și Ntopic megl. *Sare-apu*, cf. DR. I, 473 npers. srb. *Sàrapa*, rom. *Sarebire*, B o g r e a, *Glose*, 70), nu avem motive să ne îndoim că cea mai mare parte din compusele noastre verbale indică o constatare și nu o poruncă, sunt deci forme de indicativ [3]) și nu de imperativ. De altfel și pentru explicarea formelor romanice — unde criteriul de judecată, din pricina omonimiei celor două forme gramaticale, e mult mai greu — în timpul din urmă învățații încep să se îndoiască dacă în toate compusele verbale se cuprinde o formă de imperativ [4]). Astfel limba română — presupunând că investigații viitoare ar putea scoate la lumină și alte exemple concludente de felul lui *Fugebine*, — ar putea servì la elucidarea unei probleme de interes general romanic.

---

[1]) Cf. S. PUȘCARIU, *l. cit.*, 43, E. BOURCIEZ, *Eléments de linguistique romane*, III-e ed., Paris, 1930, p. 203. G. D. SERRA, în DR. IV, p. 857 atestă, după SILVAGNI, Nr. 2661: LIBRAAURUS.

[2]) Cf. G. D. SERRA, *l. cit.*

[3]) Cf. R. WEIDELT, Jahresb. XIX, 9—15.

[4]) Astfel C. POMA, *Il composto verbale nell'onomastica italiana*, Torino, 1910, presupune o origine de imperativ numai numelor de familie augurale, care sunt mult mai puțin numeroase în raport cu cele formate cu un indicativ. Cf. G. D. SERRA, în DR. IV, p. 587, nota 4. O revizuire critică a tuturor compuselor verbale atestate în limbile romanice, în comparație cu limbile germanice și slave se impune. În niciun caz, excluzivismul lui A. PRATI, *Composti imperativi quali casati e soprannomi*, în « Revue de ling. romane » VII, 1931, p. 250—264, de a considera toate compusele ca imperativale, nu poate fi admisibil. Forme ca *Battilana*, *Battifora*, *Battiloro*; *Beviacqua*; *Brandileone*, *Brandimarte*; *Crescimbene*, *Finiquerri*, *Finilorti*; *Futivicina*, *Fotisocera*, *Futimonicha*, *Frangisassi*, *Frangipane*; *Mitifogus*; *Nascimbenus*; *Pentimali*; *Pungileone*, *Ponzilaqua*, *Ponzinibbi*; *Salimbene*, *Vincipróva*, *Vinciquerra*, nu pot fi totdeauna concludente, când se știe că marea majoritate a compuselor verbale sunt formate cu verbe de conjugarea I, unde putința de diferențiare între imperativ și pers. 3 indicativ e greu de făcut și când e atât de remarcabilă tendința de trecere a lui *e* aton la *i*. Formațiile compuse cu imperativ nu pot fi negate. Ele se reduc însă la cele « augurale ».

©BCU CLUJ

Trebue să accentuăm că în românește asemenea compuse sunt porecle sau supranume (devenite mai pe urmă nume de familie) și nici într'un caz nume de botez. Astfel că asemenea compuse constitue o problemă care privește în primul rând limba vorbită [1]) și numai mai apoi onomastica.

2. Compuse nominale de categoria: *Carterè*, *Mălaiurău*, *Plugrău*, *Capalb*, *Capdebou*, raportate de Bogrea (p. 70—71), avem numai: *Patruban* (Berivoiu) Fam. [2]) I, p. 157 și *Kornegru*, U. Toderița 1788, p. 76 = *cur negru*. Și aceste sunt la origine porecle [3]).

3. *a)* Și mai interesante, fiind mult mai rare, sunt compusele nominale, ieșite din contopirea într'o formă a două nume de botez, sau mai precis dintr'un nume de botez și un patronimic sau un matronimic dela nume de botez. Asemenea forme ilustrează vechiul nostru sistem de denominație, care ne constrânge ca la examinarea lui să nu pierdem din vedere sistemul de dominație romanic, arătându-ne cum a luat naștere numele noastre de familie. Până astăzi se păstrează în comuna Telechi-Recea, numele de familie *Nițuradu* = *Nițu* (< Ioan) *Radu*. Din păcate, nu avem mijloace documentare de a demonstra data la care s'a întrebuințat mai întâiu acest compus în funcție de nume de familie. Din examinarea și a exemplelor de mai jos, avem convingerea că la origine acest nume de familie a fost numele legal (numele de botez + numele de familie) al unui strămoș al familiei actuale *Nițuradu*. Acel strămoș trăise — probabil — într'o epocă în care începuse să se generalizeze în actele timpului uzul numelui de familie și purta efectiv un asemenea patronimic, *Radu*, care la rândul său era numele personal al unui înaintaș [4]).

---

[1]) Cf. R. WEIDELT, Jahresb. XIX, 10.

[2]) ION CAV. DE PUȘCARIU, *Date istorice privitoare la familiile nobile române*, vol. I—II, Sibiiu, 1892, 1895.

[3]) Pentru compusele similare din graiul comun, cf. WEIDELT, *l. cit.*, p. 6—8.

[4]) E cunoscută pe de altă parte atât în antroponomastica romanică cât și la noi, tradiția de continuitate în cadrul familiar a aceloraș nume de botez (cf. «Arhiva de folklor» I, p. 112—113). Uzul deosebit de insistent al aceloraș nume de botez printre membrii aceleiași familii, a putut și el să dea naștere compoziției de mai sus, presupunând că tocmai familia numită acum *Nițuradu* își numea de predilecție nouii-născuți de parte bărbătească *Nițu* și *Radu*. Am avea deci și noi o denominație familiară de felul celor raportate de G. D. SERRA,

©BCU CLUJ

Alături de forme ca Radu *Sandru Onii* U. Voivodeni 1758, p. 984, în care avem de a face cu un patronimic, *Sandru* și cu un genetiv dela numele de botez *Onea* (< *Iuon)* deci: *Radu Șandru*, fiul lui *Onea Șandru*, atestăm Komsa *Oproni* U. Săsciori 1726, p. 281 = *Opra* sau *Oprea Onii* (deci, la origine *Komsa Oprea* fiul *Onii)*, precum și forma datorită probabil notarului, *Opriona*, ibid. 1758, p. 703. Toma *Vladumitrel* 1630, Densusianu, Mon.[1]) 20, Pușcariu, *Fragm.*[2]) 228, atestat în comuna Ucea (greșit redat în *Fam.* I, 173 subt forma *Vladumitzel)* un compus *Vladu Mitrel*, care e la origine numele de botez + numele de familie sau supranumele unui înaintaș.

b) Forma actuală a numelui de familie *Păpărad*, Aron, Monogr[3])., 70 e un vestigiu al mai vechiului *Poparad* (Vaida Recea) 1689, Fam. I, 171, *Poppa Radu* ibid. 107 (cf. și Bukur aluj *Rad Popa* U. Dejani 1726 p. 291). Formațiune identică e și actualul nf. *Popavasile* RC.[4]) Telechirecea. Formă morfologică pietrificată prezintă actualul nf. *Popistan* RC. Bucium = ~ [*al*] *popii Stan*[5]).

4. Compusele cu articolul prepus și un determinativ de felul numelui de familie *Helmare* s. *Helmarje* U. Copăcel 1726 p. 250, 254, 1758 p. 667, 680 sunt cunoscute și din alte regiuni. Câteva compuse cu articolul proclitic, interesante tocmai fiindcă le găsim pietrificate în numele de familie: Komsa *Lufrat* U. Berivoi 1788,

---

pentru domeniul romanic apusean, în *Contributo toponomastico alla teoria della continuità nel medioevo delle comunita rurali romane e preromane dell'Italia superiore*, în « Biblioteca Dacoromaniei », Nr. 4, Cluj, 1931, p. 48—50: Gaudentius filius, nepos Gaudentii *ex familia Gaudentiorum*; Bonus filius, nepos Boni *ex familia Bonorum*, etc. Totuși, faptul că asemenea compuse nu le întâlnim niciodată în funcție de nume de botez, ci numai ca nume de familie, complică la noi ultima posibilitate.

[1]) N. DENSUSIANU, *Monumente pentru istoria tierei Fagarasiului*, Acad. Română, București, 1885.

[2]) ION cav. de PUȘCARIU, *Fragmente istorice despre boerii din Țara Făgărașului*, Sibiiu, 1904—1907.

[3]) N. ARON, *Monografia bisericilor, școalelor și reuniunilor române din Făgăraș*, 1910.

[4]) Răspuns la chestionarul IV al Muzeului Limbii Române.

[5]) Compuse în limba comună de acest fel, cf. la WEIDELT, Jahresb. p. 2—6

©BCU CLUJ

p. 134 = *lu* [1]) *Frat*; Radu *Lupetrucz* U. Săvăstreni 1726, p. 274 = *lu Pătruț*; Bukur *Lusztroaie* U. Sebeș 1726, p. 194 = *lu Stroaie*.

Compuse cu o prepoziție: Komsa *Din dial* U. Porumbacul de jos 1680; ~ *Dengyal* ibid. 1688; Birsz *Dingyal* ibid. 1726, p. 12; Antoni *din Gyal* ibid. 1766, p. 38; ~ *Dingyal* ibid. 1789, 51 (cf. și Ion Many *din gyál* ibid. 1789, p. 2); Alegza *Dingyal* U. Șinca 1726, p. 158 (Aldja Vlad *din diál* U. Teoderița 1788, p. 62); Barb *Dilavalye* U. Porumbacul de jos 1726, p. 8, redat în izvoare mai vechi: ~ *Dela Valya*, ibid. 1688 sau chiar ~ *Dilea Vallya* ibid 1688; Opra *Dendrum* (Vișlea de jos) 1633 P u ș c a r i u *Fragm.* 190 = *din drum;* Many *Inkasze* U. Comana de jos 1726, p. 484; Iuon *Delatur* U. Făgăraș 1726, p. 52, toate indicând apartenența locală, sunt interesante fiindcă le găsim petrificate în forme antroponomastice [2]) intrate în tradiție, mulțumită documentelor care oglindesc o exigență juridică destul de veche [3]).

ȘTEFAN PAȘCA

III

INFLUENȚĂ ROMÂNEASCĂ ASUPRA FONETICEI SÂRBEȘTI DIN BANAT.

Dr. Velimir Juga, în cartea *A magyar szent korona országaiban élő szerbek*, Budapest, 1913, p. 39, semnalează o influență românească în pronunțarea Sârbilor din fosta « graniță » a Banatului. Anume Sârbii grăniceri, în loc de două africate, *č* și *ć*, net deosebite în graiurile serbo-croate, pronunță una singură, adecă *ć* [4]).

---

[1]) Asupra căruia cf. S. PUȘCARIU, *Der* lu *Genetiv im Rumänischen* în Zeitschr. f. rom. Ph. XLI, 1921, p. 76—82 și D. GĂZDARIU, *Descendenții demonstrativului* ille *în limba română*, Iași, « Viața Românească », 1929, p. 88 și urm.

[2]) Compuse din aceleași elemente, în limba comună, cf. WEIDELT, Jahresb. XIX, 19.

[3]) Probabil tot un compus cu prepoziția *de* e și numele de familie *Delegat* U. Râușor 1726, p. 224, 1758, p. 278 = d e l e g a t, fiindcă ni se pare că la data de mai sus nu devenise comun neologismul *delegat*.

[4]) *Op. cit.*, p. 39. « A románokkal érintkező és a régi határőrvidéken lakó szerbek (granicsári vagy militari) sok helyen a « *cs* » -t « *ty* » -nek ejtik, igy pl. nem mondják « *csasa* » hanem « *tyasa* » ».

©BCU CLUJ

Această particularitate a unor graiuri sârbești din Banat a fost din nou relevată de Dr. Jovan Erdeljanović în articolul *Značaj etnoloških ispitivanja u Vojvodini*, publicat în *Letopis Matice Srpske*, knj. 313, p. 116—129 [1]). Autorul consideră confundarea sunetelor *č*, *dž* cu *ć*, *gj* la Sârbii din Banat datorită influenței românești.

Ce sunt cele două africate s.-cr. *č* și *ć*? (Ne vom ocupa numai de părechea afonă *č* și *ć*, deoarece *dž* și *gj* sunt corespondentele lor fonice, fără altă deosebire în articulație).

Č nu este nici pe departe identic cu africata românească din cuvinte ca *cer*, *ce*, *ceară*. Pe când în *č* s.-cr. elementul al doilea, fricativ, este un fel de [*ș*] care îi dă africatei un caracter «aspru» [2]), în cele mai multe graiuri românești aceeași africată are ca element fricativ un fel de [*ś*] palatal, cu un caracter acustic «moale». În anchetele pe care le-am făcut până acuma, în Ardeal și Bucovina, pentru Atlasul Linguistic al României, am întâlnit un [*č*] aspru asemănător celui s.-cr. numai în Nordul Transilvaniei, mai cu seamă în Maramureș. Africata românească (să o notăm [*ĉ*] [3]) este mai aproape de *ć* s.-cr. de cât de *č* s.-cr. De fapt și *ć* s.-cr. are ca element fricativ un [*ś*] palatal. Totuși *ć* s.-cr. este cu o nuanță aproape imperceptibilă mai moale decât [*ĉ*] românesc, să zicem bucureștean.

Un [*ć*] foarte moale, putând fi considerat identic cu *ć* s.-cr., există în Banat (și în parte și în jud. Hunedoara și în Crișana), desvoltat din palatalizarea unui *t* urmat de *e*, *i*: *frate* > [*frať e*] > [*fraće*]. În graiurile acestor regiuni, vechiul [*ĉ*], pierzându-și elementul ocluziv, a devenit [*ś*]. Bănățenii, când vorbesc limba

---

[1]) Revista *Letopis Matice Srpske* nu mi-a fost accesibilă, dar conținutul articolului sus-amintit mi-e cunoscut din recensia publicată de J. Bogičević în *Glasnik istoriskog društva u Novomsadu*, knj. IV. Sremski Karlovci, 1931, p. 157—158.

[2]) V. Olaf Broch, *Slavische Phonetik*, Heidelberg, 1911, p. 64 și 96. A. Belić aude un *[ț]* cerebral în partea ocluzivă a africatei s.-cr. (v. recensia lui Belić asupra lucrării lui Broch: *Očerk fiziologii slavjanskoj rěči* în *Rocznik slawistyczny* IV, p. 192).

[3]) *[Ĉ]* este semnul cu care am notat, în anchetele pentru ALR, africata mai moale din Sudul Transilvaniei, pentru ca să o deosebim de africata aspră *[č]* din Maramureș.

©BCU CLUJ

literară, întrebuințează africata [ć] din graiul lor pentru [ĉ] literar: [*ćai*], [*ćară*], [*će*], etc. [1]). De asemenea, Bănățenii când vorbesc sârbește redau pe č s.-cr. tot prin [ć] din graiul lor. Limba sârbească are deci în gura unui Român bănățean o singură africată ([ć]*aša*, [ć]*a*[ć]*a*) în loc de două ([č]*aša*, [ć]*a*[ć]*a*). De altfel un Român bănățean și în general orice Român (afară de Maramureșeni) nu poate pronunța africata s.-cr. aspră č (și *dž* firește) [2]), ci o înlocuește cu africata pe care o are în graiul său, adecă unul cu [ć], altul cu [ĉ].

Despre particularitatea fonetică amintită mai sus în graiul Românilor bănățeni când vorbesc sârbește mi-am dat seama de mult. De aceea găsesc justă părerea lui Juga și Erdeljanović că amestecul lui č și ć, la Sârbii ce trăiesc în contact cu Românii, este de origine românească [3]).

Notez însă că în graiul celor două localități serbo-croate studiate de mine pentru ALR n'am constatat nici un fel de amestec între sunetele care reprezintă pe č și pe ć. În graiul din comuna Gad (jud. Timiș-Torontal) există [č] și [ć] întocmai ca în graiul din Belgrad, iar dialectul carașovean (Carașova, jud. Caraș) are un [č] identic cu cel literar s.-cr., pe când lui ć din limba literară îi corespunde un [*t'*] palatal identic cu [*t'*] ardelenesc din cuvântul [*frat'e*] (ocluzivă palatală, foarte apropiată de [*k'*]; unii sunt chiar tentați să noteze [*k'*], de ex. [*noć*] «noapte» la Gad, iar [*not'*] la Carașova. Nici una însă din aceste două localități nu aparține așa zisei «granițe» unde a fost semnalat amestecul între č și ć.

E. PETROVICI

---

[1]) Am spus mai sus că deosebirea dintre *[ĉ]* și *[ć]* este minimă; de aceea pronunțarea *[ćai]*, *[ćară]*, pentru *[ĉai]*, *[ĉară]*, a Bănățenilor trece de obiceiu neobservată.

[2]) Făcând interpretări de texte s.-cr. cu studenții Facultății de Litere din Cluj, mi-a fost imposibil să-i fac pe studenți să pronunțe č și ć; toți au pronunțat pentru amândouă *[č]*.

[3]) Milan Rešetar, în *Der štokavische Dialect*, Wien, 1907, p. 131 *(Schriften der Balkankommission. Linguistische Abteilung.* VIII), semnalează confundarea lui č și ć în graiul orășenilor din Dubrovnik (Ragusa). Și în cazul acesta putem presupune că suntem în prezența unei influențe a unui graiu neslav, anume romanic.

©BCU CLUJ

CUVINTE ARGOTICE SUD-SLAVE DE ORIGINE ROMÂNEASCĂ.

În periodicul din Belgrad, *Godišnjica Nikole Čupića*, t. XV (1895), p. 88—95, se găsește o listă de cuvinte din «argot»-ul țesătorilor de pănuri din păr de capră *(mutavdžije)*, al frânghierilor și al olarilor din orașele Kraljevo, Kragujevac, Leskovac, Niš, etc., comunicate de Dj. Popović într'o dare de seamă asupra călătoriei lui Jagić prin Sârbia. O seamă dintre aceste cuvinte sunt românești: *brnza* «brânză» (p. 88); *galbin* «ducat» (p. 92); *karnja*, la acuzativ *karnju* (p. 95) și *karnje* (p. 88, 92) «carne»; *kasarina* «prăvălie, casă» (p. 89) (cf. *kućarina*, augmentativ dela *kuća* «casă» și *kućerina* «caduca domus» în dicționarul Academiei din Zagreb s. v.)[1]; *krculja* «obligație, chitanță» < cărțulie.

Ar mai putea fi considerate de origine românească: *stanara* «casă, colibă» < stână și *bočkan* «bou» *(bočka* «vacă») < bou. În cât privește pe *stanara*, cum sunetele românești *ă* și *î* sunt redate în serbo-croată prin *a*, nu vedem nici o greutate să-l derivăm din *stână* cu sufixul augmentativ pe care îl avem și în *kućara* + *ina*. E adevărat că în s.-cr. există un cuvânt cu sens identic, *stan*, care ar fi putut servi ca bază lui *stanara* *. Etimologia românească a lui *bočkan* și *bočka* este și mai greu de susținut. În adevăr, acestea pot fi o creație s.-cr. din verbul *bosti* «a împunge». Astfel de cuvinte, din lista publicată în *Godišnjica*, cu aspect românesc, ar mai fi: *kenka* «câne»[2]), care e însă albanezul *qen* (cf. *ćemka* «cățea»), *moša* «soră», probabil din alb. *motër*, *motra*, «id.» printr'un procedeu hipocoristic frecvent la Slavii meridionali (cf. *seša* «soră, sorioară», din *sestra)*.

Din care dialect românesc provin aceste cuvinte? Considerând mulțimea elementelor albaneze din acest «argot», ne-am putea gândi la aromâna. Dar *brânză*[3]), *cărțulie*, *galbin*[4]) nu sunt cuvinte

[1]) Tot din rom. *casă* îl derivă și Sima Trojanović (v. articolul *Prilog tajnim jezicima*, în *Južnoslovenski Filolog* V, p. 224).

[* O formă *stânărie* e atestată la Istroromâni de A. Glavina. Am considerat-o *(Studii Istroromâne* II, p. 113) ca formă contaminată din *stână* + *căsărie*. *S. P.*]

[2]) Astfel îl explică Sima Trojanović (ibid. p. 224).

[3]) D-l Th. Capidan l-a găsit totuși atestat, dar rar, și în aromâna.

[4]) Forma aromână este *galbină*.

©BCU CLUJ

aromânești; pe urmă *n* palatal din *karnja*, *karnje* ne amintește dialectele dr. din Banat și Transilvania. Să nu uităm că majoritatea Românilor dintre Morava, Timoc și Dunăre, deci destul de apropiați de orașele Niš, Kragujevac, etc., vorbesc un graiu aproape identic cu cel bănățean, prezentând patalizarea dentalelor înaintea lui *e* și *i*. Din graiul acestor Români trebue să fie și cuvintele înșirate mai sus, întocmai cum mulțimea elementelor albaneze din acest « argot » *(vajza, vajzor, vajzinka, vajzinče, vajska* « fată, fetiță » < alb. *vajzë ; djale, đale, djalac, đalac* « băiat, copil » < alb. *djalë ; bukar* « pâne » < alb. *bukë ; pljaka, pljače* « femeie, nevastă » < alb. *plakë* « babă » *; kamiti* « a avea » < alb. *kam*, etc.), sunt împrumutate din graiul Albanezilor de Nord-Est, care și-au întins așezările lor, în cele două secole din urmă, până în apropierea orașelor Niš și Kraljevo.

În schimb, o seamă de cuvinte argotice sud-slave de origine românească, comunicate de Sima Trojanović în *Južnoslovenski Filolog* V, trebue considerate ca fiind împrumutate dela Aromâni. Astfel *karne* « carne », cu *n* nepalatalizat, din graiul olarilor din Priština (v. *Južnoslovenski Filolog* V, p. 222), *biserka* « biserică », din graiul zidarilor din regiunea Sirinić, pe care însuși Sima Trojanović îl derivă din aromână (regiunea Sirinić e în apropierea orașului Prizren) (ibid., p. 223), expresia *are* « il y a » și *nore* « il n'y a pas », din Krajina Bosniei) ibid., p. 225). De asemenea și *skutura* « furt », derivat de S. Trojanović *(ibid.)*, din rom. *a scutura*, întrebuințat în graiul tinichigiilor din Prizren, trebue să fie tot de origine aromână judecând după așezarea geografică a acestui oraș, mai aproape de regiuni aromâne decât dacoromâne. Pe urmă, chiar meseria de tinichigiu este o meserie practicată de Aromâni în toată partea apuseană a Peninsulei Balcanice, până în Bosnia, unde sunt numiți *gunusari* și sunt de mult sârbizați (v. articolul lui Weigand: *Rumänen und Aromunen in Bosnien*, în « Jahresbericht » XIV, 171—197). Tot în graiul acestor gunusari, « eine Art Geheimsprache » cum zice Weigand, deci un « argot » serbo-croat, se întâlnește și cuvântul *bisérka* « biserică », amintit mai sus.

E. PETROVICI

©BCU CLUJ

CAL = « ÎMBLĂCIU »

În punctele 64 (Ineu, jud. Arad) și 316 (Sânnicolaul-Român, jud. Bihor) ale Atlasului Linguistic al României, îmblăciul se numește *cal:* « *cai* » pl. t. (64) și « *cal dă mblăt'ít* » (316).

În regiunea de șes în care se află aceste două comune, îmblăciul este foarte puțin întrebuințat. Abia se găsesc câte doi-trei îmblăcii într'o comună, care trec dela un gospodar la altul, ca să îmblătească puțina secară ce o seamănă pentru paiele ei (din care se fac legători pentru snopii de grâu). La întrebarea 5286 *(a îmblăti)* a chestionarului desvoltat al Atlasului, s'a răspuns: « *bát'ém cu cáii săcára* » (64) și « *mblăt'ím săcára cu cálu* (316). Grâul se treeră, sau în arie cu caii, sau, de un timp încoace, aproape exclusiv cu mașina.

Cum, înaintea apariției batozelor, în această regiune singurul procedeu de a scoate grăunțele de grâu din spic era treeratul în arie și cum pe șesul situat la apus de ultimii promontorii ai Munților Apuseni se cultiva, cu siguranță, încă din vremuri străvechi, foarte mult grâu, este natural ca terminologia procedeului mai puțin întrebuințat de a îmblăti (secara) cu îmblăciul să fie influențată de terminologia treeratului, singurul procedeu aplicat la grâu. Îmblăciul face același serviciu ca și calul în arie, deci poate fi numit *cal.*

Un astfel de împrumut făcut de terminologia îmblătitului dela terminologia treeratului este semnalat de W. Meyer-Lübke în articolul *Zur Geschichte der Dreschgeräte*, apărut în *Wörter und Sachen* I, p. 211—244. În Franța (Dép. Haute Saône) a îmblăti se zice *marcher.* La început se va fi zis *marcher* pentru treeratul cu caii; pe urmă s'a aplicat și îmblătitului. Chiar îmblăciul este numit *marcheur* (v. *Wörter und Sachen* I, p. 237).

În același articol (p. 239), Meyer-Lübke semnalează, din Italia, o seamă de termeni pentru îmblăciu *(kavalya, kavaira, kavaria, kavalyun, galavya* și *kavayoun)* pe care îi consideră « etymologisch dunkel ». Pentru cel din urmă *(kavayoun)*, care înseamnă și « stog » sau « snop », se gândește la *caballus*, dar numai întru cât are sensul din urmă. Se întreabă însă, ce are comun un stog cu un îmblăciu? De fapt aici avem de a face cu două cuvinte. Nu s'ar putea oare

©BCU CLUJ

ca termenii aceştia italieni cu sensul de îmblăciu să derive din *caballus*, după ce au trecut printr'o desvoltare semantică asemănătoare celei a lui *cal* > *îmblăciu* din Bihor?

Fără îndoială şi în alte regiuni româneşti se vor descoperi termeni analogi. Astfel în comuna Sângerei (jud. Bălţi; n-rul cartografic în ALR 434), lemnul mai scurt al îmblăciului, cel care loveşte în spice, adică hădăragul, se numeşte *mânz*. În punctele 64 şi 316, hădăragul poartă numele tot de *cal* (chestiunea 5288). E probabil că s'a dat numele de *cal* întâi hădăragului (în Basarabia, *mânz)* şi pe urmă termenul a trecut asupra instrumentului întreg. De asemenea în Franţa (Dép. Nord) *bat* înseamnă îmblăciu, dar sensul primitiv s'a păstrat în regiunile învecinate ariei lui *bat;* tot aşa în Italia (Lombardia) *verga* « hădărag » a luat înţelesul îmblăciului întreg.

E ciudat că tocmai în apropierea graniţei din spre Ungaria nu există cuvântul *hădărag*, considerat de origine maghiară.

Numele oglăjilor în aceste două puncte din Bihor ţin tot de sfera semantică a calului. La chestiunea 5289 *(oglăji)* s'a răspuns: «*grumăzáre*» (64) şi «*g. umăjóri (dă curáţă)*)» (316). Meyer-Lübke, în articolul citat (p. 242), semnalează *kulöts* « gât » cu sensul de oglăji, în Engadin.

Terminologia românească a îmblătitului nu este deci aşa de slavă (sau maghiară) cum o crede Meyer-Lübke (v. *Wörter und Sachen* I, p. 241). Nu este imposibil, ca termenii aceştia de origine latină (sau albaneză) referitori la îmblătit să reprezinte resturi din terminologia îmblătitului dinaintea influenţii slave.

Datele referitoare la limba română din articolul amintit al lui Meyer-Lübke trebue deci completate în felul următor: La p. 240 trebue adăugat că pe lângă *îmblăciu* se zice româneşte şi *cal* sau *cai* (în Bihor); la p. 241, că afară de termenul *hădărag* există şi *mânz* (în Basarabia) şi *cal* (în Bihor); la p. 242 trebue adăugaţi termenii *grumăzare* şi *grumăjori* (din Bihor) pe lângă *oglăji;* pe aceeaşi pagină trebue citată şi România (Bihorul) printre regiunile unde *battere* este întrebuinţat cu sensul de *a îmblăti* (cu îmblăciul).

E. PETROVICI

©BCU CLUJ

SÂRB. GRÁJATI «A VORBI», DIN ROM. «A GRĂI».

Se știe că prototipul slav al verbului românesc *a grăi*, anume *grajati*, avea înțelesul primitiv de «a croncăni». Se naște întrebarea dacă desvoltarea semantică «a croncăni» > «a vorbi» s'a făcut pe teren românesc sau ea exista și la Slavii dela care Românii au împrumutat acest cuvânt. Cercetătorii elementelor slave ale limbii române par a admite unanim că această trecere semantică este slavă, nu românească.

Astfel Miklosich (v. *Die slavischen Elementen im Rumunischen*, p. 20) derivă pe *graiu* și pe *grăiesc* din paleosl. *graj* «cantus» și trimite în același timp la slovenul *grajati* «vituperare». O. Densusianu (v. *Hist. de la l. roum.* I, p. 267) explică pe *graiu* și *a grăi* (ar. *graiu*, *grescu*, ir. *graiẹi*) ca derivând din vechea bulgară *(graj*, *grajati* «chant, croasser»), făcând deci parte din cele mai vechi elemente slave ale limbii române; peste aceste cuvinte s'au suprapus formele sârbești *graja*, *grajati*, cu același înțeles ca în limba română. Dicționarul Academiei îl derivă pe *a grăi* din sârb. *grajati* «a vorbi», căci în celelalte limbi slave acest verb înseamnă «a cârîi, a croncăni». Th. Capidan (v. *Elem. sl. în dial. ar.*, p. 17) crede că *a grăi* este un vechiu împrumut sârbesc în limba română, de oarece este comun și dialectului ar. și ir., iar în sârbă este sinonim cu *govoriti* «a vorbi».

În dialectele s.-cr. există însă două verbe *grajati*, deosebite ca înțeles, accent și conjugare. Întâiul, *grȁjati*, la prezent *grȁjēm*, «a croncăni», este vechiul verb slav înrudit cu verbele asemănătoare din celelalte limbi slave (v. Berneker, *Sl. etym. Wörterb.* I, p. 344). Al doilea, *grájati*, la prezent *grájīm* «a vorbi», este, după *Miklosich*, *Berneker* și *Rječnik*-ul din Zagreb, identic cu cel precedent, dar (citez din *Rječnik*, s. v. *grájati)*, «schimbându-și înțelesul, și-a schimbat și accentul și formele prezentului». *Rječnik*-ul adaugă observația că *grájati* (grájīm) «a vorbi», cât și *grája* «graiu», există numai în unele regiuni indicate în dicționarul lui *Vuk Karadžić*, anume în Craina Negotinului și în regiunea râului Crna Reka, un afluent al Timocului.

Fiind aceste regiuni locuite de o numeroasă populație românească, pare foarte ademenitor de a deriva verbul sârbesc local

©BCU CLUJ

grájati (grájīm) « a vorbi » și substantivul *grája* « graiu » pur și simplu din românește. Cum însă *grájati* (grájīm) este dat, în alte dicționare decât cel al lui Vuk și al Academiei din Zagreb, cu înțelesul de « a face sgomot, a face gălăgie, a vorbi tare, a striga, a țipa », iar *grája*, cu înțelesul de « sgomot, gălăgie, strigăt, țipăt » [1]), e preferabil de a considera sensul de « a vorbi » al lui *grájati* și de « graiu », al lui *grája*, din regiunile amintite, ca fiind un decalc din româna.

Este deci probabil că desvoltarea semantică « a croncăni » > « a vorbi » s'a făcut în parte pe teren slav. De fapt, și în celelalte limbi slave găsim, pentru *grajati*, înțelesuri apropiate de cel românesc. Astfel, în slavona bisericească, exista un *graj* cu sensul de « cantus » [2]), iar în slovenă *grájati* înseamnă « tadeln, schmähen », *grájati se* « sich zanken ».

Deci verbul românesc *a grăi* a putut fi împrumutat, încă în epoca străromână, de oarece îl au și Aromânii și Istroromânii, din dialecte slave aparținând grupului serbo-croat (în dialectele bulgare nu există acest verb) cu înțelesul evoluat de « a face gălăgie ». Pe teren românesc, evoluția semantică a ajuns până la « a vorbi ». În Craina Negotinului și pe Crna Reka, subt influența graiului Românilor de acolo, *grájati* (grájīm) sârbesc a luat și el sensul de « a vorbi ».

Înțelesul de « a vorbi » al lui *grájati* este atât de puțin cunoscut în dialectele serbo-croate, încât nici un dicționar nu traduce un verb străin, având sensul de « a vorbi », cu *grájati*. De ex. Nastas Petrović *(Francusko-srpski rečnik*, Beograd, 1898) traduce pe « parler » cu « govoriti, razgovarati »; Miklosich *(Dictionnaire abrégé de six langues slaves*, St.-Pétersbourg-Moscou, 1885) dă, pentru rus. *govorit'*, formele sârbești « govoriti, kazivati »; Brancsics-Derra *(Magyar-szerb szótár*, Újvidék, 1889) are, pentru ung. *beszél* « vor-

[1]) V. Ristić—Kangrga, *Rečnik srpskohrvatskog i nemačkog jezika* II. Beograd, 1928; Ivan Filipović, *Neues Wörterbuch der kroatischen und deutschen Sprache*, Agram, 1875; Brancsics-Derra, *Srpskomadžarski rečnik*, Novi Sad, 1894.

[2]) V. Miklosich, *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*, p. 141. Miklosich dă două exemple, *graj ptičĭ* și *graj ptičí*, care arată că *graj* se zicea mai cu seamă ciripitului păsărilor.

©BCU CLUJ

beşte », « govoriti, besediti, razgovarati, divaniti, zboriti », pentru *szol* « zice, vorbeşte », « govoriti, zboriti », iar pentru *mond* « spune, zice », « kazati, reći, kazivati, govoriti ».

E. PETROVICI

IV

CONTRIBUŢII LA ROTACISM

1. În Munţii Apuseni

În regiunea Munţilor Apuseni ALR-ul (Atlasul Linguistic al României) a anchetat, cu chestionarul normal (ancheta Pop) de 2200 întrebări [1]), următoarele sate: Certeje (lângă Câmpeni), Arieşeni (lângă Albac), Avram-Iancu [2]) (Vidra de Sus), Câmp (lângă Vaşcău), Prăvăleni (lângă Baia-de-Criş), După-Piatră (lângă Abrud), Mogoş, Sălciua-de-Jos şi Buru.

Din toate acestea, numai comuna Arieşeni mai păstrează rotacismul [3]). Înainte de a ancheta acest sat, intelectualii din Câmpeni mi-au atras atenţia că voiu găsi urme de rostire a lui *n* intervocalic cu *r*, fapt relevat şi de ţăranii din com. Avram-Iancu (Vidra-de-Sus).

Subiect al anchetei din Arieşeni [4]) a fost: Petru Lazea, gospodar fruntaş, băştinaş, de 58 de ani, fără şcoală; serviciul militar l-a făcut numai în războiul mondial, mai bine de un an. În sat i se mai zice şi « Lazia Pătru ali Todor »; pe mamă-sa a chemat-o « Sâmt'ână Lazia », originară din Arieşeni.

Dela început am observat o accentuată rezervă din partea subiectului. Nu putea să înţeleagă importanţa anchetei şi se simţea stânjenit şi chiar stângaciu în faţa mesei plină cu hârtie şi nu prea bucuros de acest examen al graiului din sat. Fiind în al 89-lea punct al anchetei definitive pentru ALR., nu mi-a fost greu să mă apropiu, sufleteşte, de el. În conversaţia noastră despre greutăţile economice (ancheta s'a făcut în 30. IX—2. X, 1931), am notat câteva

[1]) V. în acest volum, articolul « *Din Atlasul Linguistic al României* ».

[2]) Despre rotacismul din această comună, v. DR. VI, p. 393.

[3]) Cf. şi cele constatate de T. Papahagi, în lucrarea *Cercetări în Munţii Apuseni*, publ.* în rev. « Grai şi Suflet » 1925, p. 31—33, unde comunică o listă de cuvinte cu rotacism.

[4]) Comuna Arieşeni s'a format după războiu, cu case din comunale Scărişoara şi Neagra.

©BCU CLUJ

cuvinte cu rotacism. Când îl întrebam direct, dacă zice *pâre* (pâne), *câre* (câne), etc., el n e g a c u m u l t ă h o t ă r î r e existența unor asemenea forme. Fiind în fața subiectului care păstrează această interesantă particularitate, mi-am permis să insist asupra ei mai mult ca de obiceiu. Deși eram foarte atent, totuși manifestam oarecare indiferență față de răspunsurile subiectului, tocmai pentru a nu-i atrage atenția asupra unora care meritau oarecare mirare. Orice repetire a unei întrebări trebuia cât mai mult evitată, fiindcă subiectul avea manifestat tendința de a-și « revedea » răspunsurile și chiar de a declara că el vorbește *tot așa ca și mine*, deși eu întrebuințam, în această conversație, graiul copilăriei din regiunea nordică a Năsăudului, cu puține puncte de asemănare cu cel local. În pauzele pe care le făceam, o mărturisesc, am mers mai departe ca de obiceiu în sondarea graiului subiectului meu. I-am atras atenția că el însuși zice *bire* pentru « bine », *bur* pentru « bun », etc. La observația mea, i s'a înnourat fața lui Moș Pătru și mi-a spus, cu un aer de om ofensat și cu multă supărare în glas, că el n' a z i s n i c i o d a t ă *bire*, etc., și că în sat se zice n u m a i *bine*, etc. Alternanța între formele cu *r* și cele cu *n*, chiar la același cuvânt, demonstrează cu multă evidență procesul petrecut în subtconștientul și poate chiar în conștientul lui Moș Pătru dela Arieșeni. Grija lui de a evita formele rotacizate mergea atât de departe, încât, prin falsă regresie, a înlocuit pe *r* și în cuvinte unde nu provine din *n* rotacizat. Cu toate acestea, în acele cuvinte pe care mai rar avea ocazie să le întâlnească în graiurile învecinate nerotacizante, n'a mai înlocuit pe *r* cu *n* (ex. *paltir*, pt. « paltin »). Acestea le rostea cu rotacism fără șovăire.

Dispariția rotacismului e pricinuită, de sigur, de ridicolul la care sunt expuse subiectele vorbitoare atunci când îl întrebuințează.

Grupez rotacismul din această comună astfel:

a) r o t a c i s m [1]) s i g u r: *on dărab d'ă ʷamir*ⁱ (mai mulți

[1]) În parantez se trece numărul chestiunii la care s'a răspuns. Când acesta nu este menționat, forma s'a notat când stam de vorbă cu subiectul. Transcrierea răspunsului nu s'a făcut exact după notația ALR.-ului; din cauze tipografice s'au evitat semnele fonetice neobișnuite în transcrierile *de până acum* și s'au omis accentele. Tot în parantez este menționată traducerea în limba literară, adeseori din cuvânt în cuvânt, când am crezut-o necesară.

©BCU CLUJ

oameni); *mẹiă suru m păduri* (1367: merge sunetul în pădure, adică răsună pădurea); *cumirecătură* [1]), pl. *cumirecătur*^{i} (589); *furi*, pl. *fur*^{i} (1870; funie, funii); *furi*^{i} (funii, pl.); *nu ị bur capu* (1640; nu-i bun capul, adică scrântit de minte); *nu ị bur capu* (1641; la întrebarea: s'a smintit de cap); *maị biri faĉ sîŋgur; tragăr*^{u}, pl. *tragur*^{i} (1658; «tragănul», boală la vite); *nătir*^{u}, pl. *nătir*^{i} (1777; noatin, «mielul până e mai mic»); *nătiră* (1777; noatină, «mioară, până ce nu fată»); *t'ĕpt'iri*, *t'ĕpt'irli* (art.), *t'ĕpt'ir*^{i} (pl.); *ịo samăr*^{u} *grău* (909; eu samăn grâu); *n sîr*^{u} *la om*^{u}, pl. *sînur*^{i} (109; bag mâna în sân, la om); *răpčuri* (208; răpciune, luna Septemvrie); *sarčiră grịa* (2157; sarcină grea); *afiri*, sg. *afără* (868; afină, cu pl.); *marŝiri d'ă paduri*, pl. *marŝir*^{i} (980 margine de pădure); *palt'ir*^{u}, pl. *palt'ir*^{i} (1933, paltin, cu pl.); *mustărịață d'im palt'ir*^{u} (mustul dela paltin, numai dela acest arbore); *mest'acăr*^{u}, pl. *mestęĉir*^{i} (1930, mesteacăn, cu pl.); *spur*^{i}*-ĕ* (242, spune); *spurẹ că nĉăură cu ụot'i* (36; despre cel care se uită cruciș cu ochii); prezentul indicativ, singular: *spuị*, *spuị*, *spur*^{i}, cu pluralul: *spurem*, *spuriț spur*^{u} (2105); subtjonctivul prezent, singular: *să spun*^{u}, *să spuị*, *să spụụă*, cu pluralul *să spurẹm*, *să spuriț*, *să spụụă* (2106); *spuri că męri cu uŋd'ița păscarị*^{u} (1738; spune că merge cu unghița pescariu); *spurẹ m pare răụ di ĉ am făcút*^{u} (1566; spune că îmi pare rău de ce am făcut; adică «zice» sau «se zice» [2]); *sarịĕ puriĕ* (731; pune sare, pentru presară sare); *puri aculó* (pune acolo); *nu pur*^{u} (nu pun); *puri bin'i* (pune bine); *pur haiñi mîndri* (790, pentru mă îmbrac de sărbătoare, mă înschimb); prezentul indicativ al lui «depăna» firul pe ghem, în singular: *d'apănu*, *d'ĕpiñ*, *d'apănă*, cu pluralul: *d'apărăm*, *d'apanaț*, *d'apănă* (2043); prezentul ind. al verbului «pieptena» (lâna), în singular: *t'apăr* [3]) *t'ĕpt'iri*, *t'aptără*, cu pl.: *t'ăptănăm*, *t'ăptănaț*, *t'aptănă* (2044); *ịarba luị tat'iru* (1931, iarba lui tatin [4]).

b) falsă regresiune: *luna li ĉireșęrị*^{u}, subiectul s'a corectat imediat, spunând: *ĉănușĕrị*^{u} (205; pentru luna Iunie).

[1]) Semnul sau cuvântul cules cu aldine, înseamnă că a fost *bine* auzit de anchetor.

[2]) Des, subiectul, pentru «se zice la noi în sat», întrebuințează verbul «spune».

[3]) Formă rezultată din contaminarea lui «pieptena» cu «depăna».

[4]) Rotacismul în acest cuvânt militează pentru o origină latină.

©BCU CLUJ

Din comuna Prăvăleni, jud. Hunedoara: *pui̯ d'ĕ maḑîne* (849; pentru boabe de fasole). Din com. Certeje (lângă Câmpeni): *luĉi̯afăn*^{u}, pl. *luĉęfen*^{i} (1225; pentru «luceafăr»). Rostirea «luceafăn», cu *n* în loc de *r* este mult mai răspândită. De sigur că harta aceasta în ALR.-ului va putea contribui la stabilirea ariei vechi a rotacismului. Deocamdată semnalez rostirea «luceafăn» din următoarele sate din Maramureș: Ieud, Pătrova, Borșa (în cătunul Gura Fântânii) și Budești.

c) cu *n* sau *r* în silabele vecine: *d'ărmăros*^{u} (878; viermănos despre măr); *ĝini̯ápăr*^{u}, pl. *ĝińępeń* (1947, jneapăn); *furinĝiri* (683, funingine); *ĝinĝiri̯a* (art.), cu pl. *ĝinĝir*^{i} (86, gingie); *lindiră*, pl. *lindiri* (1203, lindină); *rîndurică*, pl. *rînduri̯ęlę* (1017); *peĉinĝiri* (1654, pecingine); *senin*^{u}, la întreb. 1233, dar la întreb. 1233: *sărin*^{u}; *i nuẽrec*^{u} *tari* (1316, e întunerec tare, răspuns la «umblu prin întunerec»), dintr'o formă «nturerec > nurerec > *nuẽrec*, cu *e* nazal; *laturãi̯ĕ*, dar pl. *latunoi̯* (1851, pt. lătunoi), dintr'o formă «lătunoańe». Din Prăvaleni: *d'ău̯râi̯ĕ* (1028, pt. gheunoae). Tot din Arieșeni: *irmă*, pl. *irim* (122); *vińili irmi*. Forma *irmă* se întâlnește până în regiunea de șes a Bihorului (lângă Salonta) și e interesant faptul că la om se zice *inimă*, însă *irmă*, pentru «inima lemnului».

Din exemplele menționate rezultă:

Fenomenul rotacismului își trăește ultimele zile. Alternanța, în conjugare, între formele rotacizate și nerotacizate, dovedește că dispariția fenomenului se întâmplă subt ochii noștri. Cazurile de falsă regresiune ne arată cât de departe poate merge tendința de înlocuire a fenomenului, pe care, întrebuințându-l, ești expus râsului tuturor satelor vecine, ce l-au pierdut tot prin acest proces. Când nu putea să-și concentreze atenția, la fiecare pas, în rostirea subiectului apăreau formele cu rotacism. Exemplele din categoria a treia s'au păstrat, în această regiune, *numai* datorită acțiunii unui *n* sau *r* precedent sau următor.

SEVER POP

2. În texte vechi din Moldova

În cele trei volume de documente moldovenești de dinainte și din vremea lui Ștefan cel Mare, publicate de M. Costăchescu, (Iași, vol. I, 1931, vol. II, 1932, vol. III, 1933), se găsesc următoarele cazuri, până acum necunoscute, de rotacism pentru Moldova, în secolul al XV-lea:

©BCU CLUJ

Jamiri (= Geamiri) [жамири], a 1472 (III, 20, p. 77, 79, 81), sat în j. Iaşi, astăzi *Zahorna.*

Jireapă(n) (= jineapăn) [жирѣпъ(н)] şi **Jirapa(n)** [жирапа(н)], a. 1410 (I, 26, p. 75, 76), nume de munte în Bucovina, j. Câmpulung;

Lumiriani [лумирѧни], a. 1435 (I, 132, p. 403, 406), sat în j. Putna, astăzi *Lumine;*

Masteacâru(l) [мастѣкъıрѕ(л)], a. 1455 (II, 148, p. 553, 557), sat în j. Neamţ, astăzi *Măstacănul;*

Nebureşti [неъѕрещи], a. 1448 (II, 98, p. 342, 351), tot sat, pe care n'am putut însă să-l identificăm nici C. nici eu. Celelalte sate din document sunt în judeţele Neamţ, Roman, Tecuci şi Tutova. În unul din aceste judeţe a trebuit, deci, să fie şi *Nebureştii.*

Dintre cazurile de mai nainte cunoscute, o formă **Fântireale** [фынтирѣле], sat, se atestă în j. Tutova, într'un document din a. 1439 (II, 17, p. 52, 58, 59), dată care e cu 14 ani anterioară celei atestate, mai întâi, de Hasdeu în j. Neamţ, într'un document din 8 Decemvrie 1453 (*Cuv. d. bătr.* II, 14) şi pe care document C. îl dă cu data de 8 Decemvrie 1454 (6962)! (II, 139, p. 516). Acest nume, **Fântâreali** [фынтъıрѣли] din j. Neamţ, dimpreună cu acel **Barbu Geamâru** sau, mai probabil, **Barbă Giamiră** [барбъ ѧмъıръ] (II, 139, p. 516), din acelaşi document, dela 1453, se mai atestă şi într'un document din 1446 (II, 71, p. 251, 257), cu 7 ani mai vechiu, prin urmare, decât cel din 1453. În loc de **Geamiră** avem de data aceasta **Jamiră** [(в)арбъ жамъıръ], transcris de Costăchescu **Barbă geamâră** *(ib. ibid.)* [1]).

Adăugate acestea la celelalte numiri din Moldova, cu rotacism: *Sihla Giamirina*, în j. Bacău, a. 1491 (I. Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, I, 241, p. 473), *Bodea Rumărula*, în j. Fălciu, a. 1489 (I. Bogdan, *o. c.*, I, 198, p. 374), *Căpăţăroasi*, în j. Fălciu sau Basarabia, a. 1503 (I. Bogdan, *o. c.*, II, 113, p. 228, 229), *Jemereştii*, în j. Neamţ, a. 1470 (I. Bogdan, *o. c.*, I, 85, p. 145), *Sima Rujiră*, în j. Orhei, a 1495 (I. Bogdan *o. c.*, II, 35, p. 71), *Fântăreanul*, (la Hârlău), în j. Botoşani, a. 1522 (N. Iorga *SD.* XVI, 157), *Frăsira* (= Frăsina, n. de f.), în j. Orhei, a. 1525 (P. S. Visarion Puiu, Const. Tomescu,

[1]) Probabil şi *Ioan Miciurna* (I. Bogdan, *o. c.* I, p. 430—31) trebue citit *Minciura* = minciună.

©BCU CLUJ

Ștefan Berechet, Ștefan Ciobanu, *Documente din Basarabia*, p. 52), *Ion Margire*, în j. Vaslui, a. 1528 (G. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, I, p. 205), *Galbir*, în j. Huși, a. 1546 (S. Pușcariu, *Zur Rekonstruktion des Urrumänischen*, p. 41), etc., și ținând seamă că în unele părți ale Moldovei și Bucovinei, cu deosebire însă în Basarabia, se găsesc și azi, în graiul de toate zilele, forme cu rotacism, ca spre ex.: *fă rapoi*, în Fălticeni și împrejurimi, *nea rapoi*, în Bălăceana, j. Suceava (cf. S. Pușcariu, *ib. ibid.)*, *bire*, în Vutcani, j. Fălciu (cf. N. C. Bejenaru, *Arhiva* XXXI, p. 287), *ghire*, *mai 'rainte*, *mai 'rapoi*, în Coșcodeni, j. Bălți (cf. Th. Holban, *Arhiva* XXXV, p. 292), *înrainte*, *mînră* (cu conservarea nazalității), în Cornova, j. Orhei (cf. D. Șandru, *Bulletin Linguistipue* I, p. 93), *pârâ*, formă generală în Moldova și Basarabia pentru «până», se poate, cred, conchide (cf. S. Pușcariu, *DR.* IV, p. 1377 și Al. Procopovici, *ib.*, p. 1175, 1176) că rotacismul, odinioară, era extins aproape în întreagă Moldova [1]).

DIMITRIE MACREA

3. O urmă indirectă?

Pe la Brașov e obiceiul, mai ales între copii, să se «ureze» celui ce strănută cu cuvintele «nasu'n cur pân' la Crăciun», urmând apoi «și pân' la Bobotează din cur să nu mai iasă». C. Daicovici

[1]) O urmă a rotacismului în Moldova a arătat G. Giuglea (*DR.* III, 562 ș. u.): în *râlă* în locul literarului *rână*, *l* se explică foarte probabil printr'o disimilare față de *r* precedent într'o formă rotacizată **râră*. Același pare a fi cazul formei *mătrăgulă*, atestată de S. Pop (cf. DR. VI, p. 393), unde de asemenea *l* s'ar explica mai ușor prin disimilare dintr'o formă **mătrăgură* decât din forma cu *n*. (Cf. însă și ung. *nadradulya*, și cf. sì o formă rom. *nădrăgulă*, Brandza, *Flora*, 343. Pentru origine cf. N. Iokl *Altmaked.-Grich.-Alb.*, 46—52 și DR. IV, 1367). Din Munții Apuseni mai citează Pop forma *mazăne* pentru *mazăre* (ib.). S. Pușcariu a explicat în *Dicț. Acad.*, cuvântul *firetic*, din *phreneticus*, devenit **frenetic*, apoi, cu rotacism, **freretic*, de unde, prin disimilarea totală a primului *r* (și prin apropiere de *fire*), *firetic* (cf. id. și *DR.* IV, p. 1377).

Cred că o urmă indirectă a rotacismului din Moldova putem considera și forma *fână* pentru *fără*, atestată de către N. C. Bejenaru în Vutcani, j. Fălciu (cf. *Arhiva* XXXI, p. 287), care foarte probabil nu este altceva decât o falsă regresiune întâmplată în epoca derotacizării. În niciun caz, pentru Moldova, această formă nu poate fi explicată ca o analogie după *până*, în Moldova forma generală pentru *până* fiind tocmai *pârâ* (vezi mai sus).

©BCU CLUJ

îmi comunică că în Banat această formulă glumeață de urare e: « zdur! nas în cur pân' la Crăciun », cu răspunsul « iar al dumitale pân' la Rusale ».

Deși în asemenea versete populare asonanța — uneori foarte aproximativă — e destul de obicinuită, totuși nu e exclus ca la origine să fi avut o rimă adevărată, cuvântul *Crăciun* rostindu-se *Crăciur*.

Dacă supoziția aceasta e justă, rotacismul ar fi o dovadă peremptorie că *Crăciun* e un element latin la noi.

SEXTIL PUȘCARIU

4. Un rotacism în nord-vestul Bosniei și în Toplița Serbiei

La puținele urme de limbă rămase dela Românii din nordvestul Peninsulei Balcanice se mai pot adăuga câteva, care confirmă expunerile din lucrarea noastră despre Vlahi și Morlaci.

Într'un studiu al lui Vladislav Skarić despre originea populației ortodoxe din nordvestul Bosniei se pomenește familia *Burazori*, *Burazeri* în Dubița. D-sa îi aduce în legătură cu neamul *Burazerovici* din Temnici (Iagodina, ținutul Moravei) originari din Toplița. Ambele neamuri serbează ca patron familiar pe Sf. Nicolae, ceea ce arată identitatea originei lor.

Informația îmi pare interesantă. Burazori este, evident, cuvânt format din românescul « buna » și din « zora », cu însemnarea de « bune zori » sau poate și « bună dimineața ». Skarić cunoaște în Kući din Montenegro o familie, care se numește *Zlojutro*[1]), adecă « dimineață rea ». Forma Burazeri pare mai apropiată de românescul « bună seara ». În tot cazul cred că în acest nume avem un cuvânt românesc rotacizat, care s'a păstrat, ca și Sarebire, în onomastica populației acum deplin slavizată. Dubița e o localitate situată pe cursul de jos al râului Una, nu departe de revărsarea în Sava. Ea este mult mai la Nord de linia ce arată mișcarea populației românești dela Drina spre Apus, prin Bosnia, la Cetina. În aceeași regiune se întâmpină și

[1]) Studiul lui Skarić e publicat în *Glasnik zemaljskoy Mureja u Bosni i Hercegovini*, vol. XXX (Sarajeva 1918), p. 7.

©BCU CLUJ

numele *Kukulje* și *Otolović*, ambele românești (cu privire la Otul vezi Vlahii și Morlacii, p. 102), ceea ce ne arată că și în acest ținut au avut loc infiltrațiuni de populație românească.

Dar tot așa de prețioasă e informația lui Skarić despre Burazerovicii din Temnici sau din Toplița. Ținutul Topliței e situat pe teritoriul unde documentele regilor sârbești pomenesc pe Vlahi de atâtea ori. Rotacismul de aici ne poate servi ca indicație pentru a stabili teritoriul de unde a plecat populația românească care se întâmpină în secolii XIV și XV în valea Cetinei, iar în secolul XVI în Istria. De altfel numele acesta reprezintă singurul rotacism păstrat din graiul Românilor care au trăit odinioară, în Serbia medievală, la Est de Drina.

SILVIU DRAGOMIR

V

MIGRAȚIUNI ÎN TIMPUL FÂNULUI

Pentru a nu fi în contrazicere cu specialiștii în geografie umană, ca Aug. Bernard, A. Fribourg, E. de Martonne, Ph. Arbos ș. a., n'am denumit mișcările, despre care voiu vorbi aici, *transhumanță*, deși, dacă am ținea seamă de etimologia cuvântului, le-am putea foarte bine numi astfel, fiind și ele un schimb de pământ, mutări de pe un loc pe altul. Ar putea spune cineva că sunt mai de grabă o formă de semi-nomadism [1]), dar, la urma urmelor, denumirea e lucru secundar. Migrațiunile, cu care mă ocup aici, le-am observat ani de-a-rândul, și cred că semnalarea lor va trezi oarecare interes din punct de vedere al geografiei umane și, în parte, și al limbii. Fenomenul e următorul.

La Rucăr, județul Muscel, țăranii n'au fânețe suficiente pe lângă casă, care să le dea fânul necesar pentru hrănirea vitelor, a celor mari în cursul anului întreg, când nu sunt la pășune, iar a oilor în timpul iernii. « Ogrăzile » sau « livezile » lor sunt afară din sat, unele la depărtare de zeci de kilometri, până la poalele sau pe coastele munților. Puțini dintre acești mici proprietari « mănâncă iarba cu

[1]) Cf. Philippe Arbos: *La vie pastorale dans les Alpes françaises.* p. 13.

©BCU CLUJ

vitele » pe loc, adică își duc vitele să pască prin ogrăzi sau prin livezi, mai ales pentru ca să târlească, adecă să îngrașe locul. Mulți fac fân și, dacă-i favorizează timpul, fac și otavă, iar dacă nu fac otavă, bagă, după făcutul fânului, vitele la păscut. Cei care au oi, mănâncă fânul iarna cu oile pe loc, iar otava o păstrează, fiind mai hrănitoare, pentru oi și pentru vaci când fată. Alții aduc fânul acasă, sau imediat după ce-l fac sau iarna cu sania. Dacă fânețele sunt mai aproape de sat, și acasă n'au grajd destul de mare, ca să poată sui tot fânul în podul grajdului, aduc, după trebuință, tot câte un car cu boi, căruță, cum zic ei.

Înainte de războiu, proprietarii mari se deplasau din sat în timpul fânului, pentru ca să supravegheze lucrul, deoarece aveau polog mult. Așa de exemplu marele bogătaș Paraschiv Baștea, când avea fân la Muscel, partea de Sud a județului — de unde, prin generalizare, numele județului — se instala pentru câteva săptămâni acolo, într'o casă cu toate acareturile, chiar mai solide decât cele de acasă. Dar chiar și când se apuca de cosit aproape de sat, la « poarta câmpului», pleca cu căruța cu boi luni dimineața și nu se întorcea acasă până sâmbătă seara, având și acolo gospodărie completă. La fel făcea alt mare proprietar, Moise Bunescu, deplasându-se cu familia, cu trăsură, servitori, etc., pentru făcutul fânului, la o depărtare de 14 km de sat, în muntele numit « Dealul Sasului », unde avea o vilă cu paznic permanent, grajd, grădini de zarzavat, etc.

Dar mai interesante decât acestea sunt deplasările țăranilor, în timpul fânului. Ei atunci încarcă căruța cu boi cu tot târhatul, luând cu ei copii, vacă, dacă au, porc, găini, cu un cuvânt toate viețuitoarele din curte, neuitând, se înțelege, nici tuciul pentru mămăligă, nici strâchinile și lingurile de lemn necesare. De furculițe, și dacă au, nu se servesc la mâncare. Când pornesc, se roagă de vecini, zicând: « Mai luați o leacă seama și pă la noi », deoarece, de cele mai multe ori, nu rămâne nimeni acasă. Ajungând la « moșie », se adăpostesc în bordeie, în hodăi sau în surle. Surla e o colibă de formă conică, care aduce cu colibele Laponilor. I s'a dat această numire, de sigur, după asemănarea pe care o are cu instrumentul muzical cu aceeași numire. Surlă n'are ușă. Unele au numai o deschizătură pătrată, iar la altele intrarea se astupă cu o blană, scândură, prinsă numai spre vârful conului, așa că de jos, nefiind prinsă, se dă la o parte ca să

©BCU CLUJ

poată intra înăuntru și după aceea se dă iarăși la loc și se astupă intrarea. Colegul meu, S. Opreanu, a semnalat, într'o conferință, în care se ocupa cu cotul Carpaților sud-estici ai Transilvaniei, un deal numit « Dealul surlelor ». Ca adăpost pentru ciobani surla e cunoscută în foarte multe regiuni. În aceste adăposturi, care, observ, nu sunt construcții temporale, petrec cei plecați la polog câteva săptămâni, până termină.

Unii care au proprietăți mai mari și sunt mai cu dare de mână și-au clădit pe moșie casă cu tindă, cu « casa »[1]) de locuit și cu « toate halea ». Astfel că nu sunt rare cazurile, când aceeași familie are o casă în sat și alta « în lături », adecă pe proprietăți, afară din sat. Dacă proprietatea e mare și aproape de vreo stână, proprietarul lasă o parte din ea « de munte », adecă de pășunat pentru oile dela stâna aceea. Proprietarul e bucuros că oile, păscând pe locul lui, îl târlesc, și astfel recolta de fân, în vara viitoare, va fi bogată.

Urmarea socială a acestor migrațiuni este că, cu timpul, unii, dându-și seama că gospodăria lor îi reclamă mai mult la livezi decât în sat, s'au așezat definitiv acolo, părăsind cu totul casa din sat, unde nu vin decât rar ca oaspeți, sau cedând-o copiilor căsătoriți. Mi s'a dat ocazia să văd o scenă de mutare de un pitoresc extraordinar. Din sat urca pe o potecă, prin ogrăzi, un grup de țărani. Înainte mergea bărbatul cu o copaie pe umeri, în care dormea copilașul cel mai mic. După el veneau două femei cu câte un copil de mână și cu câte o târnă cu boarfe și cu de ale mâncării, iar, după ei veneau doi purcelași vioi și dolofani. Tuliseră pentru câtva timp în sat, probabil să ia parte la vreo nuntă, și acuma se întorceau la locuința lor stabilă dintr'un cătun, despre care voiu vorbi în curând. Unele familii trimit, din când în când, câte o bătrână de a lor în sat, să mai vadă ce mai e pe acolo. Stând de vorbă cu una, îmi spuse « tot urdinăm, Domnule, pe dealurile astea », adică umblă de colo colo.

Înmulțindu-se așezările de tipul acestora din urmă, au dat naștere, cu timpul, la formarea unor cătune, în apropierea comunei Rucăr. Așa e cătunul Podul-Dâmboviții, ai cărui locuitori, după un timp oarecare, și-au făcut școală proprie și porniseră chiar clădirea unei

[1]) Cf. denumirea, « la maison » în loc de « chambre » pentru partea rezervată oamenilor dintr'o locuință păstorească, Arbos, p. 608.

©BCU CLUJ

biserici, care încercare însă, din cauza crizei economice actuale, n'a reușit. Tot așa în altă direcție, pe Dâmbovița, s'a alcătuit alt cătun, căruia îi mai zic și « sătic ». Și acest cătun are școală primară. Probabil că cu timpul și Valea-Cheii se va popula într'atâta ca să formeze un cătun separat, mai ales că astăzi multe familii, ca de exemplu, Jingeștii, Opreii, Brăneștii și alții, legați la început de această vale prin fânețele care le aveau acolo, și-au clădit locuințe la fel cu cele din sat, construindu-și pe proprietățile lor și ferăstrae și fabrici de cherestea foarte rentabile.

De sigur că astfel de așezări rezultate din interese economice au luat ființă și în alte regiuni, în condițiuni similare.

CONSTANTIN LACEA

VI

ÎMPRUMUTURI ȘI REÎMPRUMUTURI UNGARO-ROMÂNE

I. Melich se ocupă în *Magyar Nyelv*, XXV — 1933, p. 112—114, de ungurescul *rece*, arătând că cele mai vechi atestări ale cuvântului sunt din jum. a II-a a sec. XVI și din sec. XVII, când are formele de *rece* și *réce*, cu sensul de « reticulum » și « crena », « Netz », « Netzhaube », « Kerb », și derivatele *recés* « reticulatus », « crenatus », « netzig » și *ricás* « reticulatus », « netzförmig » (Szarvas-Simonyi, *MNytSz*, III, 1384—1385, și Szamota-Zolnai, *MOklSz*, 801 și 814). Între compusele acestui cuvânt nu trebue să socotim însă numai pe *rece-hártya* « die Netzhaut », pe care-l dă Melich, ci și pe *rece-fátyol* « csipkefátyol », « fachiol de cipcă », *rece-fice* « csipkeszerű cicoma », « podoabă în formă de cipcă » amândouă din Secuime (Szinnyei, *MTsz*, II, 259). Nu se poate spune, cu Melich, nici că *rece* « de o parte pe urma lui *recés*..., de altă parte pe urma lui *rece-hártya* și astăzi poate fi socotit cuvânt popular ». Într'adevăr Szinnyei, *MTsz*, II, 259, ni-l arată existând cu înțelesul 1. « cusătură în formă de plasă » în împrejurimea Balatonului, 2. « cipcă », « dantelă », « horbotă », în ținutul Munkács-ului și al Bereg-Rákos-ului.

Mai mult decât atât, trebue să considerăm de același cuvânt și pe *rece* « îngrăditură de leațuri » (Nagy-Kúnság și Sătmar), precum și

©BCU CLUJ

pe compusele acestuia: *rece-kapu* « poartă de leaţuri », *rece-keritės* « îngrăditură de leaţuri » (Sătmar, Szinnyei, *MTsz*, II, 259), de bună samă numite astfel pentrucă este vorba de o îngrăditură în formă de « plasă » sau « împletitură ».

Pentru a explica cuvântul, Melich pleacă dela înţelesul de « Netzhaube », din care s'ar fi desvoltat apoi cel de « cipcă », « dantelă », « horbotă », « crena », « Kerbe » şi de « cusătură în formă de plasă ».

Sensul de « îngrăditură », în special « îngrăditură de leaţuri în formă de plasă », şi el secundar, ne arată însă că nici sensul « Netzhaube » nu este original, ci secundar. Sensul original este cel de « plasă », « împletitură ».

Dintre etimologiile propuse pentru ung. *rece* (ung. *redő* « creaţă », « draperie »; lat. *rēte* « plasă »; lat. *rētia*, plural şi singular refăcut din neutrul plural, « plasă »; it. *rezza* « Marli oder Marly = gitter-, netzförmiges Gewebe », « Art Stramin », « eine Art Spitzen »), Melich alege lat. *rētia*, formă pe care o întrebuinţau chiar şi scriitorii clasici în expresiuni ca *rētia ponere*, *rētia tendere*, alături de *rēte jacere*, iar ca singular refăcut din plural se găseşte şi în latinitatea ungară (Dicţ. lui Szenczi Molnár Albert, ed. III, din 1621, partea latină).

Din lat. *rētia* s'ar fi născut mai întâi **récia* > *réca*, apoi *réce*, în sfârşit *rece* (cf. *Venetia* > ung. *Venöce*, *Venece*, *Venecce* > *Venence* > *Velence*; *poenitentia* sau *penitencia* > v. ung. *penetence*, *lectio* > v. ung. *lekce* > ung. mod. *lecke*, etc.). Această explicare este, după Melich, neexcepţionabilă, atât din punct de vedere fonologic, cât şi semantic.

Melich încheie: « E mai puţin probabilă explicarea ungurescului *rece* (var. *réce*) < it. *rezza*. Din lat. *rētia* s'a născut în it. în mod normal *rezza*. Cuvântul italian este acum învechit, aşa ni-l arată dicţionarul lui Rigutini—Bulle; iar înţelesul îi este: 1. « Marli oder Marly = gitter-, netzförmiges Gewebe; Art Stramin », 2. « feingarniges Fischernetz » (Rigutini—Bulle); « eine Art Spitzen » (Körting, *Lat.-Rom. Wb.*[3]). — Din it. *rezza* s'ar fi născut mai curând **recca* > **recce*, dar n'avem urme de astfel de forme în monumentele literare. Şi din această pricină este mai probabil că ung. *rece* (var. *réce*) este luat din lat. *rētia* ».

Chestiunea acestui cuvânt mi se pare însă ceva mai complicată decât cum ne-o prezintă Melich, nu numai pentrucă el nu are în

©BCU CLUJ

vedere toate sensurile lui, cum am arătat mai sus, ci și pentrucă-i scapă din vedere rom. *rețea (rățea)* cu deosebitele lui înțelesuri.

Mai întâi derivatul *ricás*, pentru care cf. sic. *rittsa*, abruzz. *rittse* « Haarnetz », ne arată că obiecțiunile ridicate împotriva posibilității derivării formei lui *rece* « Netzhaube », etc., din it. *rezza* nu sunt întemeiate, căci și *ricás* nu are decât *c*, nu *cc*. Apoi sensul de « Netzhaube », « Haarnetz » și cel de « cipcă », « dantelă », « horbotă » desvoltat din acesta, este un sens special și ulterior, care a trebuit să fie primit așa dintr'o limbă în care el a existat alături de sensul primitiv de « plasă », « împletitură ».

Dar Melich nu ne poate arăta acest sens ulterior pentru lat. *rētia*, în vreme ce it. *rezza* îl are. Că acum it. *rezza* este învechit, n'are nicio importanță; el era un cuvânt obișnuit în timpul când a fost împrumutat cuvântul unguresc.

O lămurire mai precisă în această chestiune ar putea să ne dea limba română.

Limba română cunoaște pe *rețeà (rățeà)* cu următoarele sensuri: 1. « Netz », « plasă », « împletitură » în general, fie ea de fir (cânepă, mătase, sfoară, etc.), nuiele, leațuri, etc.; prin ext. pânza painjenului, totalitatea căilor ferate, împletitura vinelor, arterelor, fibrelor, nervilor; figurat: rețeaua de funcționari într'o țară, într'un județ, etc. 2. sensul special de « Netz zum Zusammenhaften der Haare oder sonst als Zierde », și 3. « Fangnetz », mai ales « Fischernetz ».

Cuvântul nu este atestat înainte de sec. XVII, totuși forma în care se prezintă el, cu sg. *-ea*, articulat *-eàuă*, plur. *-èle*, formă pe care nu o are nici un element luat din limba ungurească, care accentuează cuvintele pe silaba întâia nu pe ultima, cum sunt accentuate toate cuvintele de felul lui *rețea* (cf. *stea*, *curea*, *măsea*, *mĭa*, *nea*, *nuia*, *rândunea*, *șea*, *vâlcea*, *vițea*, etc.; alături de: *perdea*, *petea*, *podea*, *văpsea*, *pătlăgea*, *saltea*, *tinichea*, etc., unele din acestea reconstruite din sing. *-eală*, plur. *ele*, altele de origine turcească), a îndemnat pe cei ce s'au ocupat de acest cuvânt să-l socoată de origine latină și să-l derive din lat. **r ē t e l l a, - a m* (cf. Tiktin, *ZRPh.*, XI, 57 și *DRG.*, 1320; Philippide, *Ist. l. rom.*, I, 64; S. Pușcariu, *EWb.*, 130, nr. 1456; I.-A. Candrea — Gh. Adamescu, *Dicț. enc. il.* « *Cartea Românească* », 1066; W. Meyer-Lübke, *REW*², 599, nr. 7253, care-l dă fără asterisc).

©BCU CLUJ

Dacă pentru derivarea formei românești *rețea (rățea)* < * r ē t e l l a, - a m mi se pare că nu poate încăpea îndoială, nu este mai puțin adevărat că *rețe* « la căiță, cum poartă muierile măritate de rând prin țara Oltului [toate] de două lături dela frunte, până la falca din jos » (în Drăguș și Arpaș, Viciu, *Glosar*, 131) derivă din ung. *rece*. Ne-o arată aceasta atât accentul, cât și înfățișarea fonologică.

Această împrejurare ne mai arată că *rețeaua* cu sensul de « Netzhaube » și « cipcă, dantelă, horbotă » este un articol de comerț, care a putut veni pe deosebite căi cu deosebite înfățișări fonologice.

Alături de *rețe*, venit din ungurește, o formă **reță* cu același sens (cf. Tiktin, *DRG*, 1320; Hasdeu, *Chestionar*, V, 5, din Dolj; N. Iorga, *St. și Doc.*, III, 145 [297], XI, 64, etc.) a putut să ne vie și direct din it. *rezza* și să fie apropiată de vechiul *rețeà*, pe care a trebuit să-l avem totdeauna în limbă cu sensul primitiv și general de « plasă », « împletitură » (cf. exemplul: *Am primit acum de curând mătăsării de Veneția, tulpanuri, panglice, rățele și horbote din Lipsca*, N. Filimon, *Ciocoii vechi și noi*, 90, la Tiktin, *DRG*, 1320).

Date fiind aceste fapte, rămâne de cercetat dacă ung. *rece (réce)* cu sensul de « îngrăditură de leațuri » *(rece-kapu, rece-kerités)*, care se întinde, evident, dela răsărit, nu este împrumutat cumva din rom. *rețea*, care are numai *ț*, nu *țț*, în vreme ce *rece* « Netzhaube » și « Kerb », *rece-hártya, rece-fátyol, rece-fice, recés, ricás*, deși se găsesc și în Secuime, ar fi venit dinspre Apus și ar fi mai curând de origine italiană. Forma derivată *ricás* ne face adecă să nu ne putem gândi și la o origine românească apuseană.

N. DRĂGANU

©BCU CLUJ

CĂRȚI ȘI REVISTE

RECENSII ȘI DĂRI DE SEAMĂ

L. TREML, *Die ungarischen Lehnwörter im Rumänischen*, I, Ungarische Jahrbücher, VIII—1928, p. 25—51; II, ibid., IX—1929, p. 274—317.

Lucrare destul de bine informată și relativ metodic alcătuită, dar tendențioasă și scrisă într'un ton de polemică neobișnuit de vehement.

În capitolul A al părții întâi Treml face o « reprivire asupra cercetărilor de până acum și a metodei lor », începând cu Budai-Deleanu, continuând cu reprezentanții școalei « pseudolatiniste », cu I. E. Rădulescu, I. Jerney, R. Rössler, P. Hunfalvy, A. Cihac, Gh. Alexics, Gr. Moldovan, S. Mândrescu, O. Asbóth, O. Densusianu, I. Popovici, V. Stan, etc., și încheind cu Ștefan Damian (pentru Treml în limba germană, p. 31: « I. Damian »). Atitudinea lui Treml față de aceste cercetări intenționează să fie ipercritică și ar putea fi considerată ca atare, dacă ar fi și dreaptă. Iar pentru aceasta Treml, care ține să condamne fără șovăială anumite « spöttelnde Berichtigungen », făcute de Mândrescu lui Jerney în observațiile critice din introducerea lucrării sale, care nu merită cunoscuta « gründliche » și « nachsichtsvolle Rezension » a lui Asbóth (p. 30), « spöttelnde Berichtigungen », despre care accentuează că « gehören nicht zu dem Tone eines Kritikers, der das Werk, so bescheiden es auch sein mag, in seiner Entstehungszeit zu würdigen weiss » (p. 26), ar fi trebuit să dea însuși dovadă de cumpătare și blândețe în judecarea unor cercetători din epoca romantică a filologiei române. Dar d-sa, în vreme

©BCU CLUJ

ce cere îngăduință pentru lucrarea lui Jerney, scrisă la 1851, căci « verdient grösste Nachsicht, war doch der eigentliche Zweck seiner Reise ein ganz anderer » (p. 26), i se ridică împotrivă « dem von Șincai, Maior und Klain [să se observe seria !] heraufbeschworenen Pseudolatinismus » (p. 27), condamnă « die Phantastentrias Șincai-Maior-Klain » (p. 38), care au scris înainte de 1821, deci mult înainte de Jerney, și, cum se poate convinge Treml oricând dacă va ceti cu grijă ce au scris aceștia, n'au avut, nici ei, ca scop principal studierea elementelor ungurești ale limbii române.

Și, dacă este vorba de expresii ironice și observații batjocoritoare, « ein Musterbeispiel dafür, wie man an die Auffasung und Bearbeitung unseres Gegenstandes nicht herantreten soll » (p. 30), cum caracterizează Treml pe cele ale lui Mândrescu, e de mirat că d-sa nu-și dă seama că unele dintre cele pe care le întrebuințează însuși nu rămân cu nimic îndărătul celor ale lui Mândrescu. Afară de acea « Phantastentrias », care se repetă, citez numai « P[ușcarius] haltlose Träumereien »[1]), « die romantische Freiheit » și « unerlaubte Schlüsse » ale lui Iorga (p. 41 și 276), afirmația că « Onciul, Pușcariu, Diculescu etc., verehren im Anonymus eine Art Nationalheiligen, und jede seiner Zeilen stellt für sie unwiderlegbare Offenbarung dar » (p. 40), etc.

Capitolul B, care se ocupă de « cele mai vechi împrumuturi până la ivirea celor dintâi monumente literare scrise în limba română », are două părți.

Cea dintâi tratează despre « izvoarele de atestare în general, despre raportul dintre limba populară și cea slavonă oficială, straturile de împrumut mai importante și valoarea lor de circulațiune ».

Critica izvoarelor în care se găsesc atestate cele mai vechi elemente ungurești ale limbii române este în general bine făcută, deși cam sumar.

Cele mai vechi documente slavo-române din Muntenia sunt dela începutul secolului XIV, iar în Moldova încep cu a. 1374[2]).

---

[1]) În *Deutsche Literaturzeitung*, V, 1928, p. 371, ajung chiar să fie « gigantische Träumereien », căci « im extremen, völlig unhistorischen Idealismus P.s erreicht die Kontinuitätspsychose ihren Höhepunkt » cu « naiv-tendenziöse Bezeichnung »-urile învățatului român.

[2]) În acest an s'ar fi scris un document dela Iurg Koriatovič, care însă se crede a fi fals.

©BCU CLUJ

Pentru Ardeal și Maramureș, unde influența ungurească a trebuit să se ivească mai curând decât în acestea, nu se găsește nimic înainte de datele amintite.

În stratul de împrumuturi ungurești mai vechi deosebește:

a) o grupă de împrumuturi medievale târzii, păstrate în monumente indirecte, documente și cărți slavone;

b) o grupă de împrumuturi din epoca reformațiunii, păstrate în documente și cărți românești. Stratul mai nou este format în cea mai mare parte de cuvinte dialectale, cu data și teritoriul de împrumut cunoscute.

Cele dintâi au o valoare de circulațiune aproape generală, păstrându-se adânc în conștiința de limbă a Românilor. Cele din urmă sunt în mare parte cuvinte de circumstanță menite să dispară deodată cu schimbarea împrejurărilor.

Observ că, afară de O. Asbóth și I. Bogdan, dela care pleacă Treml, de elementele românești din documentele slavo-române s'a mai ocupat și I. Bărbulescu în *Arhiva*, XXVIII—1921, p. 214. Pentru alte motive se poate aminti aici și Bitay Á., *Ujabb szempontok és adatok a román nyelv magyar elemeinek kutatásához. (Adalékok a román nyelv székely-magyar eredetű szavaihoz)*, extras din *Székely Nemzeti Múzeum Emlékkönyve*, apărută în urmă.

Pentru a numi *Muntenia* sau *Țara Românească* din sec. XIV și XV, Treml întrebuințează termenul *Ungrovlahia*, motivând astfel: « Rumänische Gelehrte gebrauchen mit regressivem Missbrauch die viel später aufgekommene Bezeichnung *Țara Românească* auch für das Mittelalter. Jedoch sind nur die ausschliesslich überlieferten terra transalpina, ultraalpina; Havaselve; *Οὐγγροβλαχία;* Оугровлахиа authentisch » (p. 32, n. 1). Nu se poate tăgădui că în evul mediu *Țara Românească* s'a numit și *Ungrovlahia*. Dar acest nume, care-l ademenește atât de mult pe Treml pentru partea sa dela început (parte care n'avea decât menirea să precizeze despre ce *Vlahie* este vorba în partea a doua) nu mai este înțeles astăzi de Români, decât cel mult de specialiști. Și cea dintâi condiție a oricărei lucrări, mai ales a unei lucrări care se adresează unui public mai mare, este să fie înțeleasă.

Dacă este vorba să-i zicem Munteniei sau Țării Românești din evul mediu altfel, îi putem zice doar *Valahia*, *Vlahia*, mai puțin

©BCU CLUJ

Vlașca, *Vlăsia*, cu numele populare care au trebuit să existe atunci (cf. *terra Blachorum*, *Vlâchen lant*, *Blökumannaland*) [1]).

În partea a doua a capitolului B se încearcă fixarea datei începutului raporturilor ungaro-române, se discută teoria continuității și a admigrațiunii și ce ne dovedesc în această privință raporturile nord-slavo-române.

Treml are nevoie să discute teoria continuității și a admigrațiunii pentrucă socoate că contactul dintre Unguri și Români s'a putut întâmpla dela început numai în ținuturile și astăzi locuite de Români. Pus pe acest punct de vedere, d-sa, care este din principiu împotriva continuității, firește, nu poate admite un contact ungaro-român și împrumuturi reciproce încă din sec. X (de cei câțiva ani ai secolului IX nu poate fi vorba), cum admite faimoasa « Phantastentrias » și urmașii ei, ba chiar și unii reprezentanți ai așa zisei « Wandertheorie », care « die Walachenscharen aus der süddanubianischen Urheimat schon im IX. Jahrhundert oder noch vor dieser Zeit in die Karpathengegenden hereinsickern lassen und auf diese Weise in bezug auf den Beginn der ältesten Berührungen mit den Kontinuitätsverteidigern auf gleichem Fusse stehen (Engel, Miklosich, Fischer, Philippide, auch Réthy) » (p. 38).

Treml uită să amintească în acest loc că, subt forța argumentelor, și istorici și filologi maghiari ca Pauler, Hóman—Szekfű, Fr. Eckhardt, Melich, Pais, etc., sunt nevoiți să admită că imigrația românească în Sud-Estul Carpaților a trebuit să înceapă încă în sec. X și că, și în acest caz, Românii sunt în Ardeal mai vechi decât Ungurii care au pătruns acolo numai spre sfârșitul secolului XI, autohtonia sau vechimea anteromânească a Secuilor neputând fi admisă nici din punct de vedere istoric (sunt pomeniți în Ardeal abia la 1210, deodată cu Românii), nici al limbii (limba lor n'are nimic bulgaro-turc propriu zis, ori gepid, și are particularități comune cu alte dialecte ungurești, cu care n'ar fi putut avea contact dacă ar fi străvechi în Ardeal).

---

[1]) Afirmația lui I. Karácsonyi, *Az oláhok bevándorlása a Duna balpartjára*, în *Erdélyi történelmi értesitő*, I, p. 35, că oficial Muntenia s'ar numi *Blachia*, începând dela 1237, este greșit dovedită, căci în adresa actului publicat de Theiner, *Monumenta Hungariam sacram illustrantia*, I, Roma, 1859, p. 157 (Universis praelatis in Bulgaria et Valachia...»), la care trimite Karácsonyi, este vorba de *Vlahia* bulgară, actul referindu-se la Assan.

©BCU CLUJ

Concluzia la care ajunge Treml este următoarea: « Wenn man nun erwägt, dass die Hirtenscharen, welche nach und nach hereinsickerten, eine Zeitlang gewiss unbemerkt bleiben mussten, so wird man auf Grund ihrer ersten Erwähnung im Jahre 1210 den Schluss ziehen können, dass die unterste Grenze der ungarisch-rumänischen Wechselbeziehungen im 12. Jahrhundert zu suchen ist, was im wesentlichen auch den Ansichten von Sulzer, Rössler, Hunfalvy, Schwicker und Weigand enstpricht. Zur Aufnahme von LW.-n war es zunächst notwendig, dass die zugewanderten Walachen ihre nomadisierende Lebensweise wenigstens zum Teil aufgaben und sich in den Gebieten, die unter ungarischer Botmässigkeit standen, zu sesshaften Bauern verwandelten » (p. 42).

Dar Ungurii n'au ajuns în contact cu Românii mai întâi în Ardeal. Dacă Treml n'ar fi despreţuit aşa de mult pe Anonimul regelui Bela şi i-ar fi cetit opera şi aprecierile cele din urmă ale istoricilor şi filologilor maghiari asupra acesteia (Ortvay, Hóman, Jakubovich, E. Moór, Melich, Pais, Schünemann, etc.), care sunt mai favorabile decât ale unor istorici români ca Hasdeu, Iorga, etc., dacă ar fi cetit *Anonymi Descriptio orientalis* dela 1308, şi celelalte cronici ungureşti care pornesc dela *Gesta Ungarorum* din sec. XI, s'ar fi putut convinge că *Blachii ac pastores Romanorum* se găseau la venirea Ungurilor în Pannonia, unde le-au rezistat acestora; că aceşti Vlahi aveau « villae » cu nume ca *Staul* (mai târziu: *Olá-Staul)*, « piscina *Lac* » etc., şi în Nitra din Nordul Dunării încă la 1113; că în sec. XI ei ajunseseră în Galiţia, unde în sec. XII şi XIII erau organizaţi în cnezate.

Cel mai vechiu contact româno-unguresc nu trebue deci căutat în Ardeal, ci în părţile cucerite de Unguri chiar la venirea lor. Acolo este normal să apară, şi într'adevăr şi apar cele dintâi cuvinte româneşti intrate în ungureşte, ca: *staul* (> *stál, istál, stár, istár)* în sec. XI—XII, *szék* « vadum » în sec. XI, *mál* a. 1219, *csunka (csonka, csonk, csong)* s. XIII, etc., etc. De acolo vin şi se întind cuvinte ca *balaska, bajka (< oaie)*, *bakisa* sau *vakisa (< oacheşă)*, *furkó* şi *furkósbot*, *kusztura*, *berbecs* « căciulă », etc., etc., care n'au putut fi împrumutate decât înainte de sec. XIV—XVI, când se ştie că Valahii din acele părţi şi-au pierdut limba.

Dinspre Ardeal şi Bihor se întind cuvinte ca *gárd* a. 1330, *fattyú* (ca n. pers. a. 1374), *berbécs* « vervex » a. 1423, etc., ceva mai târziu.

©BCU CLUJ

Lucrurile stând astfel, pe afirmațiunea lui Treml că « Die zumeist dialektalen rumänischen LW. des Ungarischen, die dem Ideenkreis des Hirtenlebens entstammen, treten sporadisch erst seit dem Ende des 15 Jahrhunderts auf, wobei zu bemerken ist dass wir schon seit dem 13. Jahrhundert umfangreichere magyarische Sprachdenkmäler besitzen » nu putem pune temeiu. Nu putem pune temeiu mai întâi din punct de vedere logic, căci influența unei limbi asupra alteia trebue să fie reciprocă, iar, dacă este reciprocă, este firesc să înceapă deodată pentru amândouă limbile. Nu numai prin lipsa de atestări, ci în rândul întâiu așa se explică pentru ce niciunul dintre elementele ungurești intrate în românește și studiate de Treml nu întrece ca vechime pe *mál*, *szék*, *csunka*, *ficsor*, *fattyú*, *csuta*, *karácsony*, etc.

Însuși Treml simte că i se clatină terenul subt picioare, căci încă înainte de a i se termina de tipărit partea a doua a lucrării citate, este nevoit să constate singur *(Magyar Nyelv*, XXV—1929, p. 48) că « avem un cuvânt, a cărui origine românească nu poate fi tăgăduită și pentru care avem date mult mai vechi decât secolul XV. Acesta este *ficsur* ». În notă arată cine i-a dat etimologia corectă și continuă: « ca nume de persoană apare mai întâi în documentele latine, dela începutul secolului XIII (Szentpétery, *Az Árpádházi oklevelek kritikai jegyzéke*, I, 1, 64)[1]: *Fichur*, numele unui iobag dintr'un sat bihorean al bisericii arădane. Purtătorul lui a fost fără îndoială Român, dar faptul nu poate fi considerat ca lipsit de interes pentru istoria lui *ficsur* » *(Magyar Nyelv*, XXV—1929, p. 48).

Chiar și numai cele câteva cuvinte românești intrate în ungurește citate mai sus (avem însă mult mai multe !) sunt de ajuns și destul de vechi ca să-i putem face lui Treml plăcerea de a-i ceda limbii ungurești pe *kese*, *kesej* « flammei coloris », « vulturnius », atestat mai întâi în a. 1211 (Szamota—Zolnai, *MOklSz*, 487), identificat corect cu *keselyű* « vultur », de origine turcească, de Gombocz *(Nyt. Közl.*, XXXI, 125—126), pe care Alexics *(Magyar Nyelvőr*, XL, 132—134) a încercat să-l derive din rom. *oacheș*, ale cărui reflexe ungurești însă sunt *vakisa* > *bakisa* > *baksa* (cf. și mor. *vakeša* > *bakeša*, pol. *bakieska)*.

[1]) Am pus pagina exactă. — N. D.

©BCU CLUJ

Știința românească n'a reclamat niciodată acest cuvânt pentru patrimoniul limbii românești. *Dicț. Acad.*, t. I, partea II, 338, derivă doar rom. *cheș,-ă, cheșeu, cheșeiu, cheșet* « tacheté », « bălțat » din ung. *kese, kesej.*

Cât privește pe *alakor* « Spelt », «Tenkel», sau « Dinkel » atestat mai întâi în a. 1440 (Szamota—Zolnai, *MOklSz*, 15), care în județul Sibiiu are și forma *alak* (Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 59, care trimite la *Magyar Nyelv*, VI, 378), tot o seamă de învățați unguri l-au derivat mai întâi din rom. *alac*, idem (Edelspacher, *Nyt-Közl.*, XII, 95; Alexics, *Magyar Nyelvőr*, XXIV, 198; Szinnyei, ibid., XXI, 27, 387; Simonyi, *Die ungarische Sprache*, Strassburg, 1907, p. 69; Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 59). Dintre cercetătorii români l-au considerat românesc numai Hasdeu, *Et. Magn.*, I, 664—668, care-l identifică cu alb. *lákër* « Kraut, Gemüse » < gr. *λάγχανον* (identificare la care trimite și Al. Philippide, *Originea Românilor*, II, 696, pentru care totuși originea cuvântului românesc este obscură) și C. Diculescu, *Die Gepiden*, I, 202, n. 15, și *Dacoromania*, IV, 458—459, unde-l derivă dintr'un gr. eolic **ἄλλαξ* = *ἄλιξ*, *-ικος* « Spelt, Dinkel », deoarece *a* din silaba ultimă este cerut și de span. *alaga* < lat. a l ĭ c a, care este tot din grecește. Forma ungurească, după Diculescu, « reproduce mai curând pluralul românesc *alacuri*, decât un diminutiv **alacur* neatestat ». Totuși un **alacur*, fie din alb. *lákër*, fie dintr'un lat. **a l a c u l u s* (= a l ĭ c u l u s) > **aracur*, prin disim. > **alacur* > *alac* (cf. *fagur-fag*, etc.), este mai ușor explicabil decât *alac*, plur. *alacuri* dintr'un gr. ** ἄλλαξ*, tot așa de puțin atestat.

Fără îndoială originea românescului *alac* este obscură și derivarea din lat. à l ĭ c a și alb. *lakër* întâmpină greutăți (cf. Hasdeu, *Et. Magn.*, I, 90; Cihac, *Dict. d'ét. dacorom.*, I, 8 și II, 4; *Dicț. Acad.*, I, 90) și suntem gata să-l derivăm din ung. *alakor*, împreună cu Meyer-Lübke, *REW*, ed. I, p. 22, nr. 337, și ed. II, p. 26, nr. 337, îndată ce ni se va arăta sigur radicalul unguresc dela care trebue să pornim.

Deocamdată rămâne stabilit că ung. *alakor* n'are familie în ungurește, deci probabil este element străin. În limbile slave nu este cunoscut niciun cuvânt din care ar putea fi derivat. Etimologia propusă acum în urmă de G. Pascu, *Revista critică*, 7—1933, p. 66—68:

©BCU CLUJ

din ung. *alakor*, « de unde direct *alácor* [pe acesta îl dă după *Anon. Car.*], apoi **alácurĭ*, simțit ca plural, din care s'a făcut un singular *alác*, ori **alacul*, simțit ca articulat, de unde nearticulat *alac* » (p. 67) [1]), iar ung. *alakor* din german *Ammerkorn*, *Emmerkorn* « 'triticum dicoccum » « prin etimologie populară cu *alakor* 'fourrage mélangé pour la bétail' » (p. 67), — nu este de loc sigură. Pascu nu ne arată ce este și de unde derivă acel *alakor* 'fourage mélangé pour le bétail' sau 'farrago, gemengtes Futter für das Vieh'. De obiceiu el este considerat ca un sens secundar al lui *alakor* « triticum spelta », și atunci cum s'ar fi putut naște *alakor* « triticum spelta » din *Ammerkorn* « prin etimologie populară cu *alakor* 'fourrage mélangé pour le bétail' »? Fără îndoială, analogia lui *tenchiu* « alac », « caplagea », « triticum spelta » < ung. *tönköly*, iar acesta < germ. *Tunkel*, *Tenkel* = *Dunkel*, *Dinkel* și *Dintel* (vgs. *dinchill)* (cf. p. 66—67 și 90) și a lui *mohor* « setaria ~ », « panicum ~ » < ung. *mohar*, *muhar* « panicum », iar acesta < germ. *Mauchert* (cf. săs. *Meochert* « setaria verticillata »; p. 89 și 90, unde se mai arată că tot din ung. este și s.-cr. *muhâr*, *mohar*, slovac *muhar* și bg. *muár)* ne poate face să credem, împreună cu Pascu, că în partea a doua a ungurescului *alakor* am putea avea pe germ. *Korn*, dar explicarea lui *ala-* din *Ammer* > *Ammel* (< vgs. *amar* « Sommerdinkel », cf. Weigand, *Deutsches Wörterbuch*[5], Giessen, vol. I, 1909, p. 49) nu este de loc probabilă cât timp nu se poate arăta un cuvânt unguresc cu aceeași formă și cu înțeles înrudit, de care ar fi putut fi apropiat.

Etimologia lui Pascu mai are un punct slab. *Anon. Car.* [ed. Crețu] p. 377, n'are pe *alac*, iar *alakor* « Spelta, Tenkel » din « Adausul » dela sfârșit, cum am arătat în *Dacoromania*, IV, 162, este chiar ungurescul *alakor*. El nu poate dovedi deci nimic în privința originii românescului *alac*. În schimb este sigur că săs. *ŭalenk*, *uolenck* « triticum spelta », *ohlek* « triticum monococcum » este din românește.

---

[1]) În notă adaogă: « Francez *locar*, *locuar*, *locular* din *blé locar*, *froment locar*, *blé locuar* (Heuzé, *Les Plantes alimentaires*, I, 129, 132), *froment locular* (Heuzé, *Les Céréales*, p. 157) 'triticum spelta', *froment locuar* (Heuzé, *Les Plantes alimentaires*, I, p. 133) 'triticum monococcum' este o deformare a cuvântului *uniloculaire* din *froment uniloculaire* (Heuzé, *Les Plantes alim.*, I, 133) 'triticum monococcum' (comunicare de Charles Bruneau) și deci n'are nimic a face cu ungur *alakor* și român *alac* ».

©BCU CLUJ

Cât privește afirmațiunea « dass die siebenbürgische Toponomastik keine althergebrachten, den rumänischen Lautverhältnissen entsprechenden Benennungen aufweisen kann » (p. 41), e de mirat că Treml a putut s'o riște fără a adânci cât de puțin chestiunea. În lucrarea *Românii in veacurile IX—XIV pe baza toponimiei și a onomasticei*, București, 1933 (pentru Treml, firește, « romantizistisch gefärbtes Werk », cf. *Ung. Jahrb.*, XIII—1933, p. 391) am arătat acum în urmă că, nu numai în Transilvania, ci și în Pannonia, etc., sunt numiri topice care nu se pot explica decât din românește sau prin intermediar românesc. Tot așa este de mirat că riscă Treml și afirmațiunea că : « Am wenigsten voreingenommen zeigen sich die vom Wahne der Latinität ziemlich emanzipierten Iașier Philologen, unter denen A. Philippide als einziger Vertreter der unumwunden ausgesprochenen süddanubienischen Urheimatlehre gilt » (p. 39), când Philippide, *Originea Românilor*, I, p. 70—72, 518, 657 și u. și 854, după ce arată că poporul român, deosebit ca limbă de populația romanică din Dalmația, s'a format în Moesia Superior, Moesia Inferior, Dacia și Pannonia Inferior, sau în regatul Sârbiei, sudvestul Bulgariei, Bulgaria dintre Dunăre și Balcani, Dobrogea, Oltenia, partea de lângă Dunăre a Munteniei și Moldovei, partea de pe lângă Dunăre și de pe lângă Mare a Basarabiei, până aproape de Akkerman (Cetatea Albă), Transilvania, Banat și provincia austriacă Syrmien, spune din cuvânt în cuvânt :

« Acest teritoriu s'a restrâns, când partea transdanubiană a Moesiei Inferior (partea de pe lângă Dunăre a Munteniei și Moldovei, partea de pe lângă Dunăre și de pe lângă Mare a Basarabiei până la Akkerman inclusiv) a fost părăsită de Romani pe vremea împăratului Maximinus (p. Chr. 235—238), când Dacia și partea transdanubiană a Moesiei Superior (Oltenia, Transilvania, Banatul) au fost părăsite de ei pe vremea lui Gallienus (p. Chr. 268), și când Pannonia Inferior (a cărei parte sudestică o forma actuala provincie Syrmien) a fost ocupată de Huni la anul p. Chr. 377. De aici înainte românismul s'a desvoltat numai în peninsula balcanică, pentrucă populația română rară din Moesia Inferior transdanubiană, câtă nu va fi fugit de-a-dreapta Dunării, a dispărut în mijlocul barbarilor, iar populația mult mai deasă romană din Dacia, din partea transdanubiană a Moesiei Superior și din sudestul Pannoniei Inferior

©BCU CLUJ

a fost strămutată în mare parte în dreapta fluviului, iar câtă a rămas pe loc, ori s'a contopit cu năvălitorii, ori s'a păstrat până la venirea Românilor de preste Dunăre, cu care s'a asimilat complet din punct de vedere al limbii» (p. 851).

În general cam la aceleași rezultate am ajuns și eu în lucrarea citată mai sus.

În ceea ce privește raporturile nord-slavo-române Treml crede, cu H. Brüske [1]), că, după cum arată păstrarea lui *g* din *strungă*, *rumega*, *klág* la Ruteni și Poloni, «vor dem 11. Jahrhundert keinerlei Beziehungen zwischen den Nordslaven und den Walachen sprachlich nachweisbar sind, wohl aber noch vor dem 13. Jahrhundert», căci am aștepta să avem în aceste cuvinte *h*, dacă ar fi intrat înainte de această dată.

Lui Treml îi scapă din vedere însă mai întâi că avem dovezi istorice că Românii au ajuns în Galiția încă în sec. XI, apoi că cuvintele nu se împrumută totdeauna și toate dela cel dintâi contact între popoare: unele se împrumută mai curând, altele numai după un traiu mai îndelungat. Chiar același cuvânt poate fi primit în diferite regiuni în diferite epoci și astfel poate ajunge să aibă diferite forme. *Mahura*, *Mahorka*, *Mahurčaky* din Zemplén și Silezia ne arată că rom. *Măgură* a fost primit în aceste regiuni înainte de sec. XII, în vreme ce *Magura*, *Magorka*, *Magurka*, etc., din Valahia moravă, Turócz, Trencsén, Árva, Zólyom, Zips, Sáros, Ung, Ugocsa, Bereg, Maramureș, etc., sunt forme ale aceluiași cuvânt românesc primit după sec. XII (cf. și srb. și bg. *Magura*, *Magurica)*. Și împreună cu Brüske, nu trebue să uite Treml că avem și forme ca *hruń*, *hard* alături de *gruń* (< rom. *gruńu*, azi *gruiu*, din care este și ung. *gorony)*, *gard* (< rom. *gard*, din care este și ung. *gárd*, *gárgya*, etc.), *strunga*, *kl'ag* sau *gl'ag* și *rumegaty*, deși, cum observă D. Scheludko, *Rumänische Elemente im Ukrainischen*, în *Balkan-Archiv*, II, p. 121, cu toate că *g* încă în sec. XI își are a sa «neue Bedeutung» și cu toate că *i* dă *y* în sec. XII, «können der Übergang von *g* > *h* und der von *i* > *y*... nicht als Grundlage oder Ausgangspunkt

[1]) *Die russischen und polnischen Elemente des Rumänischen (XXVI.—XXIX. Jahresbericht*-ul lui Weigand), p. 6.

©BCU CLUJ

für irgend welche Schlussfolgerungen dienen, da das Ukrainische bis jetzt die Neigung bewahrt, fremdes *g* durch *h* und fremdes *i* durch *y* wiederzugeben ».

Am spus că dovezile istorice ne arată că Românii au ajuns în Galiția încă în sec. XI. Nu se poate tăgădui deci că O. Densusianu, *Hist. l. roum.*, I, 303—306 și 507, poate avea dreptate când susține că cuvinte ca rut. *kl'ag*, *gl'ag*, etc., rus. *gljakŭ*, etc., pol. *klag*, etc., slov. *kl'ag*, mor. *glaga*, dacă n'ar fi rostirea cu *-g* (cf. însă rus. *g* > *k*) ar fi putut fi introduse în limbile în care se găsesc înainte de sec. XIII, « a l'époque où le *cl* latin n'avait pas encore avancé jusqu'à *chi* » și că « les Roumains prononçaient encore *cl'*, *gl'*, lors de leurs premiers contact avec les Slaves ».

Dar nu este mai puțin adevărat că, deși procesul trecerii lui *cl'* la *chi* apare foarte curând (*Ungiul cu freszeni* a. 1392, *Transilvania*, Brașov, V, 152), totuși el « konnte. . . in verschiedenen Mundarten verschieden lang dauern und im 14. bzw. 15. Jahrh. noch nicht zum Abschluss gelangt sein » (St. Wędkiewicz, *Zur Charakteristik der rum. Lehnwörter im Westslavischen*, în *Mitteil. d. rum. Inst. Wien*, I, p. 284). Să ne gândim numai la *Ureacl'e*, *Uncl'eat(a)* = *Uncheat(a)*, care se găsesc în documente din secolul XV, la *cl'amă-se* din Apostolul dela Voroneț 72/6—7 (S. Pușcariu, *Zur Rekonstruktion des Urrumänischen*, 69; A. Philippide, *Originea Românilor*, I, 772) și chiar la *kleje* = « cheie » din Anon. Caransebesiensis (O. Densusianu, *Grai și suflet*, IV, 398), la care se mai pot întregi « poss. *Scley* în districtul Haczak » a. 1438 (Csánki, *MH*, V, 139) și *Ztrekle* a. 1485 = *Strechea*, ung. *Sztretye* (Csánki, *MH*, V, 140)[1]. În sfârșit se mai poate adăuga cu D. Scheludko, *o. c.*, *Balkan-Archiv*, II, 121, că

[1]) Aceasta fie că am considera edevărată etimologia lui G. Giuglea, *Dacoromania*, III, 824—825, care explică pe *strechie* (megl.-r. *streacl'ă*, arom. *striglă*) din **oestriculus* (din lat. *oestrus*, idem, iar acesta din gr. οἶστρος), devenit **strechiu*, și, refăcut ca gen din plur. *strechi*, prin influența lui *muscă*, în sing. *streche*, fie că l-am deriva dintr'un slav *strěkl(j)a* (cf. Miklosich, *EWS*, 325, Tiktin, *DGR.*, 1511 și G. Pascu, *Archivum Romanicum*, X— 1926, p. 470, care trimit la următoarele forme slave: v.-bg *strěkati*, pe care-l găsim alături de *strъknǫti* « pungere », *strъkléti* « pungi », *strъkъ*, *strěkъ* « oestrus », rus. *strekъ* « Bremse », ceh. *střeček* « oestrus », srb. *streka* « Streif », *strijek'a* « Ritze », bg. *strěk*, *štrek*, *strъkléc* « taon », *strъkica* « oestre », *štrъkléja* « s'emballer; se laisser emporter », deși aceste forme ar putea fi și ele împrumutate din românești *strechie* și *a strechia*).

©BCU CLUJ

forma ucrainã poate « ebensogut aus rum. *chiag* entstehen (vgl. ukr. *hl'aba* [Želech.] aus magy. *hiába*, oder *sembrel'a* aus *simbrie)*; man darf nicht vergessen, dass die Lautverbindung *-kj-* dem Ukrainischen vollkommen fremd ist ».

Fără o atestare documentară deci nu putem fixa precis când și în ce formă a fost primit rut. *kl'ag* (cf. *Klag* a. 1242, pădure prin apropiere de Niepolomice, ținutul Bocheńsk, *Kod. dypl. Małopolski*, II, p. 68), etc. Și tot așa stăm și cu *ń* și *l'* > *ĭ*: *gruńu—gruiu*, rut. *gruń* și *hruń*, ung. *gorony* (cf. *cuńu* în Banat); *vătuiu* alături de rut. *vatulja*, *vatul'ka* și *vatujka*, pol. *vatula*, ung. *votulya* a. 1652 *(Magyar Nyelv*, III, 211), n.-gr. *βετοῦλι*, *βετούλι*, *βετοῦλα*.

O atenție deosebită acordă Treml lui *mál* (p. 44, n. 5) care se găsește în deosebite compuse (mai întâi a. 1219 în Hont în forma *Zevlevmál* = « Szőlőmál », *Mon. Hung. hist. dipl.*, XI, 402), mai rar singur, întinzându-se mai întâi dinspre Pannonia, apoi dinspre Ardeal. Treml a și revenit asupra acestui cuvânt într'un articol special cu titlul suggestiv din punctul d-sale de vedere *Une illusion de la linguistique roumaine*: *Roum.* MAL *et hongr.* MÁL *(Revue des études hongroises*, VI—1928, nr. 4, p. 375—378), pentru a tăgădui din nou originea românească a ungurescului *mál* și a ataca cu violență pe susținătorii ei.

Treml afirmă că sensul original al ungurescului *mál* este « lature bătută de soare »; din acesta s'ar fi desvoltat apoi cel de « munte », iar cuvântul ar fi de origine fino-ugrică, și anume o formă secundară a lui *mell*, care a însemnat la început « Brust ».

Afirmațiile lui Treml însă sunt lipsite de temeiu, uneori chiar în contradicție cu faptele, ceea ce ne face să ne îndoim de bunăcredința d-sale.

Dacă ar fi cercetat serios documentele latino-ungurești (cf. Szamota—Zolnai, *MOklSz*, 609—611, ori cel puțin Pesty, *Magyarorsz. helyn.*, I, 205—206), așa cum cere d-sa altora [1]), Treml s'ar fi putut

[1]) Deși la data când își scria articolul francez despre *mál*, Treml cunoștea lucrarea mea *Toponimie și istorie*, Cluj, 1928, în care am încercat să dau un model de felul cum trebue cercetată toponimia pe bază de documente, totuși punându-mi subt ochi pasajul lui V. Bogrea din *Dacoromania*, I, 212: « Numai cu dicționarul într'o mână și cu colecțiile de documente într'alta se poate ajunge la rezultate temeinice în acest domeniu », îmi impută « pripeala instructivă și destul

©BCU CLUJ

convinge că sensul original al ungurescului *mál* a fost cel de « mons » « promontorium ». Din acesta s'a desvoltat cel de « vinea », iar din acesta, prin falsă interpretare, cel de « lature bătută de soare », întru cât viile se sădesc spre soare.

Acest *mál* nu poate fi identic cu ung. *mál* « pellis subventralis », « Wamme », care niciodată nu înseamnă « Brust » (cum îl traduce greșit Szarvas—Simonyi, *MNytSz*, II, 672), nu apare înainte de 1500 [1]), este un termen de tăbăcărie, derivă din germ. *Mal* « Fleck als ein angeborenes oder natürliches verschieden gefärbtes Zeichen am Körper » și înseamnă, la origine, « pielea de altă coloare de pe pântecele » animalelor sălbatece, tăbăcită de obiceiu pentru căptușeală, deci nu are a face de loc cu ung. *mell* « piept », care nu are nicăieri forma *mál* [2]).

Pentru situația de astăzi a lui *mál* este de relevat ce constată Hetfy Gy. A., *A térszini formák nevei*, Budapest, 1911, p. 33: « Este un cuvânt al părților ardelene și al regiunii nordice, în cea apuseană este rar ». Cu un cuvânt el este mai întrebuințat în regiunile ardelene, unde populația românească este compactă, și în cele nordice, unde Românii s'au menținut mai mult timp, dar s'a rărit acolo unde populația românească a dispărut mai curând, în Pannonia, deși atestările cele mai vechi ale cuvântului sunt de acolo.

Deoarece și alte cuvinte de origine românească, și mai ales un număr însemnat de nume topice, ne arată că au existat Români

---

de amuzantă » de a nu fi utilizat documentele când am încercat să explic în același volum al *Dacoromaniei* (p. 135-145) pe *Bârsa* și *Auşeu*, pe care-l aduceam în legătură cu *auş* « moş » < lat. a v u s + suf. *-uş*. Aceasta când pentru *Bârsa* nici nu propuneam o etimologie nouă, ci încercam numai să sprijin (nu o mai admit însă acum) pe a lui Melich din articolul, *Barcza, Barczaság, Bárcza (Magyar Nyelv*, XI—1915, nr. 6, p. 135—137), din care am reprodus, cu comentarul necesar, pe mai bine de două pagini (135—137) toate atestările cele mai vechi ale documentelor latino-ungureşti, începând cu a. 1218, şi pe ale celor slavo-române, începând cu 1375—80, şi când pentru *Auşeu* nu puteam utiliza documentele, din pricina că numele unguresc *Össi* sau *Iośie*, întâlnindu-se pentru mai multe sate, fără indicarea formei româneşti, nu-l puteam identifica, cum nu-l poate identifica, de altfel, nici Treml.

[1]) Cf. Szarvas—Simonyi, *MNytSz*, II, 672—673, şi Szamota—Zolnai, *MOklSz*, 611—612, etc.

[2]) Cf. Pungur Gy., *Magyar Nylvőr*, XXXV, 130.

©BCU CLUJ

în Pannonia, și înainte de venirea Ungurilor, nu este niciun motiv pentru care să nu putem identifica ung. *mál* « mons », « promontorium », « vinea » cu rom. *mal* « munte », « deal », cuvânt vechiu cunoscut în d.-rom. și la Românii apuseni (cf. Miklosich, *Rumunische Untersuchungen*, 1881, II, 34; O. Densusianu, *Studii de fil. rom.*, București, 1898, p. 12; *Rječnik*, VI, 405), care este identic cu alb. *mal'* « Berg » și a fost socotit de unii tracic (Hasdeu, *Cuv. d. bătr.*, I, 289—290 [1]), de alții iliric (O. Densusianu, *Urme vechi de limbă*, în *Studii de filol. rom.*, București, 1898, p. 12 ș. u., și *Hist. l. roum.*, I, 17), firește, cu oarecare rezerve (cf. Hasdeu, *o. c.*, I, 296, și O. Densusianu, *Hist. l. roum.*, I, 349—350), care a pătruns în ungurește și cu sensul de « țărm(ure) » (cf. ung. *partmál)* și nu trebue identificat cu *mal*, *meal* « lut argilos, humă pentru spoitul caselor », « lespede » < v. bg. *mělŭ* « creta, syrtis, calx » (> ung. *máll* « pământ alb », *Magyar Nyelv*, XI, 91), nici cu arom. *mal*, *mală* « grămadă » < turc. *mal* « Güter », « Habe » [2]).

Tot în n. 5 din *Ung. Jahrb.*, VIII—1928, p. 44, Treml mai scrie: « Die von DRĂGANU zitierte ON-form *Ardounyars* aus dem Jahre 1248 (AII N Bd. II, 1923, S. 246 ff. Toponimie și Istorie. Ardou = *ardău* < *erdőovó* gehört überhaupt zu den ältesten toponomastischen Spuren einer siebenbürgischen Walachenbevölkerung und zugleich zu den ersten Belegen für ungarische Lw. ».

Nu știu cum potrivește Treml această afirmație cu teoriile sale, întru cât acest *Ardó-Nyárs* sau *Nyárs-Ardó* se găsește în com. Sáros,

---

[1]) În nota din *Ung. Jahrb.*, VIII—1928, p. 44, privitoare la *mal*, Treml afirmă că teoria lui Hasdeu despre originea românească a ungurescului *mál* și despre explicarea românescului *mal* în legătură cu alb. *mal'* a fost admisă și de Tiktin, *DRG.*, 945, ceea ce nu este adevărat. Iată ce spune acesta: » Pflegt zu alb. *malj* « Berg » gestellt zu werden, wofür MUSCEL ~ « Berg » WEIG. JB., VIII, 316 spricht. Doch bedarf letztere Angabe weiterer Bestätigung. « Deci n'are niciun cuvânt despre *mál* din toponimia ungurească.

[2]) Vezi documentarea amănunțită la N. Drăganu, *o. c.*, p. 111—128. Îndreptez aici greșala pe care am făcut-o atribuind lui Treml pe p. 114 afirmația că consideră rom. *mal* de « gelehrtes Wort », « cuvânt savant », greșeală rezultată din copiarea în fișe « rumänische gelehrte Wörter », în vreme ce în text avem « rumänische Gelehrte Wörter wie *mal*... hinzustellen sich bemühen » = « savanți români își dau silința să prezinte cuvinte ca *mal* ... » (Treml, *Ung. Jahrb.*, VIII—1928, p. 44, n. 5, cf. și lucrarea mea, p. 112).

©BCU CLUJ

nu în « Siebenbürgen ». Crede și Treml că Românii au ajuns până în Sáros, și dincolo de acesta, înainte de secolul XIII în care ei ar fi avut acolo locuințe statornice?

În capitolul C al lucrării sale Treml cercetează sistematic elementele ungurești din documentele slavone scrise în țările românești. Aceste elemente au fost studiate numai incidental de O. Asbóth, *l. c.*, de I. Bogdan în lista de « Cuvinte » sau « Cuvinte românești » puse, împreună cu etimologiile și indicațiile paginilor, la sfârșitul colecțiilor sale de documente, și de I. Bărbulescu, *l. c.* Socotite fiind de cuvinte intrate în documente din graiul viu al Românilor, prin studierea lor Treml nădăjduește să precizeze cel puțin aproximativ vechimea lor în limba română și să facă astfel unele îndreptări și întregiri la *Dicționarul Academiei Române* și la cel al lui Tiktin.

Pentru ca să se poată observa mai ușor terenul pe care a fost influențată limba română de cea maghiară, le împarte în următoarele 5 categorii: 1. Viața de curte *(vitjazĭ, hitlĕnŭ, hitlĕnstvo, urikŭ, păharnikŭ, aprodŭ, hercegŭ, banŭ, nemeš)*; 2. Viața orășănească și sătească *(varoš, oraš, varaš, orăšan, lakovati, lakaš, salaš, šoltuz, purgarŭ, pârgarŭ, părkalabŭ, fălnogŭ, porŭ, birău, odvarbirău, sekilŭšpanŭ, nadăršpanŭ, hotarŭ, hotariti, fertal, mejiaš* sau *megiaš, obadi, dijma, iliš)*; 3. Comerț, industrie, bani, vamă *(mešter, sekerĕš, berbenica, maža, tarŭ, terh, tĭarh, vig, marha, ipria, ceh, kolunia, helgie, hamŭ, bobov, šuba, šapka, frânšski, šofran, šafran, dukatŭ, dukatŭ ugărski, florinŭ, florintŭ, fertunŭ, keltovati, kelčugŭ, vama, vameš, vamuvati, mertik*; 4. Drept *(kezeš, kezĕšŭstvo, aldămaš, sodăšŭ, ponosluvati, ponosluiti, bantovati, tălharŭ, părіš)*; 5. Armată, război *(šoldŭ, šoldunarŭ, puška, korda, părkalabŭ, husarŭ, kărstoši)*, în sfârșit alte cuvinte *(kipzovati, kipŭ, korui, měhaši)*.

Treml își scoate atestările pentru aceste cuvinte din toate colecțiile de documente care i-au fost accesibile și a căror listă o dă în nota 1 de pe p. 275. Materialul strâns astfel este într'adevăr destul de bogat. Totuși nădejdea lui că, deoarece « mit neuen Entdeckungen, die ins 14. Jh. zurückführen würden, kaum mehr zu rechnen ist, wird wohl darin auch auf die Dauer Gültiges zu finden sein » (p. 274), a fost curând spulberată.

Încă înaintea apariției lucrării lui Treml a publicat N. Iorga *O mărturie din* 1404 *a celor mai vechi « Moldoveni »*, București, 1926,

©BCU CLUJ

și *Cea mai veche ctitorie de nemeși români din Ardeal* (1404—9), București, 1926, care i-au scăpat lui Treml din vedere. Dintre acestea cea dintâi schimbă cea mai veche atestare pentru *nemeš* dela 1418 (p. 284, n. 3) la 1404, pentru *mešter* dela 1476 (p. 295, n. 3) tot la 1404. În același document mai găsim și pe *vițăšpanŭ*, care lipsește la Treml [1]), precum și pe *uricŭ* (p. 2).

După apariția lucrării lui Treml a tipărit M. Costăchescu *Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, I—II, Iași, 1931 și 1932, iar G. Nandriș, *Patru documente dela Ștefan cel Mare*, București, 1928. Dintre acestea colecția celui dintâiu modifică și mai multe din datele din studiul lui Treml privitoare la cele mai vechi atestări ale ungurismelor ivite mai întâi în Moldova. Astfel *uricŭ* se fixează în a. 1392 (I, 7) în loc de a. 1411 (p. 281, n. 2), *aprodŭ* în a. 1443 (I, 501) în loc de a. 1479 (p. 283), *orăšan* în a. 1439 (II, 59) în loc de a. 1472 (p. 286, n. 2), *kezĕšŭ* precis la a. 1434 (II, 675) în loc de a. 1434—37 (p. 307, n. 3), *žoldunarŭ*, ca și *žoldŭ*, în a. 1444 (II, 208) în loc de sec. XVI (p. 311—312, n. 3), *coardă* în a. 1408 (II, 632) în loc de a. 1422 (p. 313, n. 2), etc. Se adaugă *hotnog* a. 1436 (I, 430).

Din *Doc. priv. la rel. Țării Rom. cu Brașovul și cu Țara Ung.*, I, de I. Bogdan, colecție pe care o utilizează Treml, cred că mai putea lua pe *čokărlatŭ* a. 1462—63 (p. 298) < ung. *skárlat* (în alte doc. are și forma *šokărlatŭ*, cf. p. 396); poate *dekanžĭ* a. 1437 (p. 72, 73 n. 2, cf. și p. 384; la Costăchescu, *dekano[s]*, cetit «decan Hanoš», II, 709), care pare a corespunde cetirii ungurești *dekánus* a latinescului *decanus* [2]); *kantilarišŭ* a. 1431 (probabil greșit în loc de *kanțilarišŭ*, cum și traduce Bogdan, p. 247; cf. și p. 386 unde trimite pentru evoluția fonologică prin ungurește a latinescului *cancellarius* la *notarăș* = *notarius)*; ba chiar și pe *gobărnatărstvo* a. 1451—52 (p. 86), fiind vorba de «gubernatoria Țării Ungurești», în vreme ce *răkător* = «rector scolae» sau «ecclesiae» a. 1437 (p. 255 și 256, n. 3) poate fi venit mai curând prin săsește, fiind vorba în actul în care se întâlnește de Sași, nu de Unguri.

[1]) Cf. și *viță̆voivodu* sau *viță̆voivoda* a. 1478—79, la I. Bogdan, *Doc. priv. la rel. Țării Rom. cu Brașovul și cu Ț. Ung.*, I, p. 143 și 384.

[2]) Cf. acum însuși Treml, *A magyarországi latin š-ezés az oláhban*, în *Magyar Nyelv*, XXIX—1933, p. 28.

©BCU CLUJ

Treml nu are în vedere că unele din cuvintele pe care le studiază, în special verbele în *-ui* < slav. *-ujǫ*, ne-au putut veni prin slavonește, nu direct din ungurește: *băntui* (cf. m.-bg. *bantuva*, *bantovati*, rut. *bantuváty*, sloven *bantováti*, *bantuváti*, *bantûjem*, ča- și kaj-cr. *bântovati*, bg. *bantuvam* < ung. *bánt-)*, *cheltui* și *chelciug* (cf. rut. *keltuvaty*, *kel'tuváty*, *kyl'tuvaty* și *kel'čyk*, *kel'čug* [> pol. dial. *kieltowač*, *kielczyk*] < ung. *költ-* și *költség)*; *gazdă* (cf. s.-cr. *gàzda*, sloven *gàzda*, slovac *gazda*, pol. dial. *gazda* < ung. *gazda)*; *hotar* (cf. rut. *chotár*, *ch'itár*, *hátor*, *hotár*, slovac *chotár* și *kotár*, ceh.-mor. *hotár*, pol. dial. *hator*, *hotar*, sloven *határ* și *kotár*, s.-cr. *hàtār* și *kòtār*, etc., < ung. *határ)*; *sălaș* (cf. rut. *saláš*, rus. *salašŭ*, pol. *salasz*, ceh.-mor. *salaš*, srb., bg. *salaš*, turc. *salaš* < ung. *szállás)*; *vamă* (cf. rut. *vama* și *vam*, sloven *vama*, srb. *vam* < ung. *vám)*, etc. Potrivirea merge paralel și în privința accentului, și în privința înfățișării fonologice: terminațiunea *-ă* și *-a* la substantive ce se sfârșesc în ungurește cu o consonantă, *-ui* la verbe, etc. [1]).

În amănunte am de făcut următoarele observații:

P. 279: Se spune: « Ungar. *é*, *e* werden unter dem Akzent häufig zum rum. Diphtong *-ea-* », dar nu se dau decât exemple din *e*, niciunul din *é* (cf. însă *fillér* > *filear* și *filer*; *felhércz* > *felehearț* și *felehertț*, etc.). *Gingaș* < *gyengés* se accentuiază nu numai *gingàș*, ci și *gìngaș*.

---

[1]) Asupra chestiunii vezi G. Pascu, în *Archivum Romanicum*, 7—1923, p. 560; P. Skok, în *Slavia*, VIII—1929, p. 776—790 și 627; S. Puşcariu, *Dacoromania*, VI, p. 520—521; și mai ales N. Drăganu, *o. c.*, p. 596—597. Cele ce am spus aici cu privire la verbele în *-ui* i-au scăpat din vedere lui Treml și în articolul său « *Über die rumänischen Zeitwörter ungarischen Ursprungs*, publicat în *Arhiva*, XXXVIII—1931, p. 310—315. De asemenea nici în studiul, altfel bogat în material nou, *A magyarországi latin š-ezés az oláhban (Magyar Nyelv*, XXIX—1933, p. 25—37), nu ține seamă că *-š* final, pentru care dă cele mai multe exemple, poate fi și de origine slavă (cf. numai în Alexandria tradusă din sârbește nume ca, de ex.,: *Calistenuș*, *Laomeduș*, *Atlamiș*, *Policarpuș*, *Pareș* = *Pariș*, *A(n)țeluș*, *Mileuș*, *Sanhoș* sau *Sanhuș*, *Levcaduș*, etc.), ca să nu mai vorbesc de cel inițial și medial care poate fi atât slav (de ex. în *școală*, pentru care cf. bg., srb. etc., *škola*, pol. *szkola*, și care, cum arată vechimea și întinderea lui, nu poate fi pus la un loc cu *iscoală* și *oșcoală* sau *oșcolă*, care sunt, evident, din ung. *iskola*, *oskola*, și mai nouă), cât și german (cf. *șpalir* la Năsăud < germ. *Spalier*, etc., în vreme ce altele, ca *șpion*, etc., poate că ne-au venit din germ. *Spion*, etc., și prin mijlocire slavă), cum arată și I. Bărbulescu în *Arh. a.*, XL, 1933, p. 101—104.

©BCU CLUJ

P. 282—283: Respinge părerea despre originea slavă a lui *păharnic*, precum și pe cea a lui N. Iorga că este o formațiune românească din *păhar* + suf. *-nic*, și-și exprimă părerea, fără a o și dovedi « dass die Urquelle dieser Bezeichnung im Ungarischen zu suchen ist, von wo sie in die benachbarten Sprachen mittelbar oder unmittelbar schon seit dem 13. Jh. überging ».

Dar mai întâi *păharnic* n'are ce căuta între elementele ungurești ale limbii române din punctul de vedere al formei. Afirmația « Melich hat nachgewiesen, dass *-nok* im Altung. produktives suffix war, vgl. *fegyvernëk*, *tálnok* und höchstwahrscheinlich auch *asztalnok* [1]), so dass *pohárnok* als ungarische Bildung betrachtet werden muss », poate fi adevărată pentru limba maghiară (îndoiala rămâne pentru *asztalnok* și *pohárnok* cât timp avem alături pe slav. *stolĭnikŭ* și *peharĭnikŭ*, *paharĭnikŭ*), dar aceasta n'are nicio valoare pentru limba românească în care suf. *-nic* < slav. *-nikŭ* a fost și este mult mai rodnic decât în ungurește (cf. G. Pascu, *Sufixele rom.*, București, 1916, p. 335—339), iar dat fiind acest fapt și având și pe *păhar*, *pahar* în limbă (din slav. *pecharŭ*, *pacharŭ*, din care este și ung. *pohár*, vechiu *pahár*, nu din acest din urmă, chiar și dacă « rum. *ă* nicht nur aus *a*, sondern auch aus *o* entstanden sein kann » (cf. Miklosich, *EWS*, 234; Tiktin, *DRG*, 1107, etc.), ni-l puteam crea și noi. Afirmația că « aus *-nok*, *-nek* wird in Rum. lautregelrecht *-nic*, vgl. *alnic* < *álnok*, *Fegirnic* < *Fegyvernek* (Mold. Tog. S. 90) » este greșită, și ea. În *Dacoromania*, VI, p. 246—249, am arătat amănunțit că rom. *alnic* nu derivă din ung. *álnok*, care trebuia să-și păstreze pe *-o-* (cf. *Solnoc* < ung. *Szolnok*, alături de *Slănicul*, de origine sud-slavă; *ghirtoci* « hurlupi » < ung. *birtok*, *homoc* < ung. *homok*, etc.), ci din s.-cr. *jálnik*, din care este și cuvântul unguresc, știut fiind că srb. inițial *ja-* poate da în românește *a-* (cf. *aglică*, < srb. *jaglika*, alături de bg. *aglika*; *agud* < srb. *jagoda* « fragă », etc.). Sufixul din *Fegyvernek* este *-nek*, nu *-nok*, deci nu dovedește nimic în privința acestuia din urmă. Mai mult decât atât, rom. *Fegirnic* nici nu-i corespunde formei *Fegyvernek*, care ar fi trebuit să dea mai curând **Fegiverneac* > **Fegerneac*, ci rostirii *Fegyvernök* (cf. Szamota—Zolnai, *MOklSz.*, 222), cum arată, dintre exemplele de

[1]) MNy., XXII, 277 und MEtSz.

©BCU CLUJ

care se ocupă Treml, *uric* < *örök*, *Turic* < *Török*, *Cudmeniș* < *Ködmönös*, la care se mai pot adăuga și altele, ca *cipik* < *cipők*, plur. lui *cipő*, *chilin* < *külön*, *vifel* < *vőfély*, *fibirău* < *főbiró*, etc.

Dar și ca înțeles numele *păharnicului* nostru, după toată probabilitatea, este de origine slavă, pentrucă de origine slavă sunt și numele celorlalte slujbe în tovărășia cărora se găsește el, inclusiv sinonimul *ceașnic* < v.-bg. *čašiníkŭ*, astfel: *sfetnic* < v.-bg. *sŭvětiníkŭ*, *postelnic* < v.-bg. *postelíníkŭ*, *stolnic* < v.-bg. *stolíníkŭ*, *vornic* < v.-bg. *dvorŭníkŭ*, *ispravnic* < v.-bg. *ispravíníkŭ*, etc., iar după analogia acestora *vistiernic* < *vistier* (< lat. v e s t i a r i u s «Kleiderbewahrer», m.-lat. «Schatzmeister» + suf. *-nic* (cf. Tiktin, *DRG*, 1772), etc. (vezi exemple mai multe la Pascu, *l. c.)*, iar peste acest fapt nu se poate trece cu ușurința cu care trece Treml.

P. 287—288: Argumentarea pentru explicarea din ung. *soltész* (< germ. med. *Scholthez* = mod. *Schultheisz)* a lui *șoltuz* e greșită. Se spune: «Das lautliche Verhältnis zwischen *soltész* und *șoltuz* erklärt sich zwanglos, da ung. *é*, *i* vor oder nach einem palatalen Spiranten zu *u* wird, vgl. *ciupercă* < *csiperke*, *csëperke*, *ciupui* [mai obișnuit *ciupi*] < *csipni*, *-ség* > *-șug* (z. B. *hitlenség* [> *hitlenșig* > *hitlenșâg* > *hicleșug)*, etc.». Exemplele aduse de Treml sunt adecă toate cu *é* și *i* «după» spirantă palatală, nu «înainte», ceea ce tocmai trebuia să dovedească pentru a putea explica pe *șoltuz* din *soltész*. Mai mult, chiar și pentru *ciupercă* trebue să pornim dela o formă dialectală *csöpörke* (vezi Szinnyei, *MTsz*, I, 326, și Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 1084—86, unde se arată că sec. *csuporka* este reprimire din românește). De aceea Treml făcea mai bine dacă ar fi rămas la explicarea dată de Bogdan, *o. c.*, I, 396, care-l derivă pe *șoltuz* din pol. *szoltýs*, cu care se potrivește perfect și ca accent.

Pentru *purgar*, *pârgar* trebue să presupunem fără îndoială o formă originală **purgar*. Aceasta poate fi mai curând germ. med. (cf. gms. *burgâri)* decât v. ung. **purgar* din care s'a desvoltat ung. mod. *polgár*. Formele mai nouă *burgăr*ŭ, *bulgăr*ŭ < săs. *Purger* (cea din urmă + ung. *polgár)* n'au putut învinge forma mai veche care prinsese rădăcini.

P. 289: Nu se dau atestările pentru *birău* (a. 1434, Costăchescu, *o. c.*, II, 675; a. 1476, 1477, I. Bogdan, *Doc. lui Șt. c. Mare*, II, 338, 369 și *Doc. priv. la rel. Braș.* etc., I, 133, n. 2, 194); *odvarbirău* (a.

©BCU CLUJ

1478—79, I. Bogdan, *Doc. priv. la rel. Braș.*, etc., I, 145; a. 1480, ib., 279 și 280, n. 1; cf. și p. 389 și 396); *sekilšpanŭ* (a. 1432—37, I. Bogdan, *ib.*, p. 253; cf. și p. 392) și *nadăršpanŭ* (a. 1432, I. Bogdan, *ib.*, p. 49, 51 n. 1, 52; cf. și p. 388).

P. 290—291: Explicarea lui *falce*, dată de Treml după H. Dumke în *Jahresbericht*-ul lui Weigand, XIX—XX, p. 76—77, fără a intra « auf die Begründung seiner Ansicht » (cf. și W. Domaschke, XXI.—XXVI. *Jahresbericht*, p. 89 și 137, pe care Treml nu-l are în vedere), este cu totul greșită. *Falce* nu poate deriva din ung. *falka* « bucată », mai întâi pentrucă acesta ar fi dat românește **falcă*, însă o astfel de formă cu înțelesul « bucată », « măsură de pământ » nu există, nici n'a existat vreodată în limba românească; apoi pentrucă însuși ung. *falka* nu înseamnă « bucată de pământ » (și « mai ales o bucată de anumită mărime » ca rom. *falce)* decât dacă este compus cu *föld*: *földfalka* (cf. în doc. slavo-rom. *bukata zemli)*. *Falce* este într'adevăr corespondentul românesc al latinescului f a l x, f a l c e m cu evoluția semantică la « măsură de pământ (cât se poate secera într'o zi) », cunoscută latinei vulgare și limbilor romanice. Argumentele formale aduse de Treml pentru teza sa inversează faptele, căci *falce* nu este « eine Rückbildungsformation. . . wie *salce*, beide aus der Mehrzahl », ci, cum am spus, este forma normală care-i corespunde în românește latinescului f a l x, f a l c e m, întocmai cum îi corespunde *salce* lui s a l ĭ x, s a l ĭ c e m (cu sincoparea lui -ĭ- aton), *ferece* sau *ferice* lui f ĭ l ĭ x, -ĭ c e m, etc.

Reconstrucție din pluralul *fălci* este singularul *falcă* « mâchoire », ca și *salcă* din *sălci*; *feregă*, *ferigă*, *ferică* din *feregi*, *ferigi*, *ferici*, etc., după analogia altor substantive de declinațiunea întâi (cf. Candrea-Densusianu, *DE*, I, 89—90, nr. 546).

« Împrejurării că sfertul unei *fălci* este numit cu cuvântul de origine ungurească *fertal* (< ung. *fertál*, mai târziu *fărtaiu* < *fertály*, < germ. *Viertel)* » [1]) nu-i putem atribui nicio « însemnătate » decât în cazul că nu știm românește. *Fertal* în expresiunile citate mai sus adecă nu înseamnă decât « sfert », « pătrar » în general și se

[1]) Forma *fârtal*, *fărtal* este amintită și în *Dicț. Acad.*, I, 66, unde se dau numeroase exemple, deși Treml afirmă, p. 291, că « Die ältere Lautgestalt wird in den bisherigen Darstellungen nicht berücksichtigt ».

©BCU CLUJ

poate întrebuința, ca și *jumătate*, etc., în legătură cu orice măsură, legându-se de aceasta cu conjuncțiunea *și*, cf. *un metru, un cot, un stânjen și jumătate* ori un *și un sfert, pătrar* sau *fărtaiu de stofă, pământ*, etc.; *un jugăr, hectar, pogon, o falce și jumătate* ori *și un sfert, pătrar* sau *fărtaiu*, etc. [1]).

Totuși Treml, căruia nu-i convine originea latină a românescului *falce*, căci ar arăta că « die Walachen » au avut totdeauna « sesshafte Beschäftigungen in grösserem Masse », se grăbește să prindă sugge-rarea lui Dumke în privința originii ungurești a lui *falce*, pentru a încerca să o dovedească și să ne arate că « Valachii » n'au putut fi decât « Wanderhirten » și că « das rumänische Volk erst im späteren Verlauf seines geschichtlichen Daseins die nomadisierenden Lebens-formen zugunsten der Sesshaftigkeit aufgab » (p. 285), deci n'a avut cum cunoaște ce este *falcea* în care se cultivă *viea* < lat. v i n e a, -a m cu *†aua* < lat. u v a, -a m, din care se stoarce *vinul* < lat. v i n u m, mai întâi ca *must* < lat. m u s t u m, etc. Ca și cum n'am avea atâtea alte cuvinte de origine latină care pot dovedi vieața noastră statornică *(cetate* < lat. c i v i t a t e m, *sat* < lat. f o s-s a t u m, *casa* < lat. c a s a, -a m, chiar și dacă acesta a însemnat la început « colibă », *ara* < a r a r e, *săpa* < *sapă* < lat. s a p p a, -a m, *sămâna* < s e m ĭ n a r e, *secera* < *secere* < lat. s ĭ c ĭ l i s, -e m, *treiera* < lat. t r ĭ b ŭ l a r e, *Măsălar* = luna « secerișului », etc.) [2]) și am fi așteptat să vie Ungurii din stepele Asiei să ne învețe cultura viței de vie.

P. 296: Încercarea lui Treml de a considera forma *berbeniță* ca o variantă mai nouă a lui *bărbânță* și *berbință*, derivată din ung. *ber-bencze* și schimbată « nach der Analogie der Substantiva mit dem Suffix *-ița* » [3]) este o inversare a faptelor. Într'adevăr, forma *ber-benița* (nu numai în documentele slavo-române, ci și la Anon. Car., deci în Banat, apoi în Maramureș, Sălagiu, Dolj și Mehedinți) se prezintă așa, fiindcă este cea veche și originală (cf. și rut. *berbenicja*, pol. *berbenica)*. Formele *bărbânță* și *berbință* se pot explica fără nicio

[1]) Vezi mai amănunțit N. Drăganu, *o. c.*, p. 382—388 și 625.

[2]) Vezi Domaschke, *XXI.—XXVI. Jahresbericht*, 128—129, 137—141, etc., unde se dau numeroase alte exemple.

[3]) Cf. și Hasdeu, *Cuv. d. bătr.*, I, 206; Cihac, *Dict.*, II, 481; Tiktin, *DRG*, 158, care trimite numai la cuvântul unguresc.

©BCU CLUJ

greutate din *berbeniță*, dat fiind faptul că în limba noastră *-i-* aton din sufixul slav *-ica* adeseori se sincopează (cf. *cârță* < **cârpiță* = slav. *krpica*; *(z)dreanță* < slav. *sŭdranica* < *sŭdrati* « zerreissen », etc.). Astfel mai curând derivă ung. *berbencze* din rom. *berbință*, *bărbânță* decât invers [1]). Mai greu este de stabilit raportul dintre rut. *berbenicja*, pol. *berbenica* și rom. *berbeniță*, cât timp nu cunoaștem radicalul slav dela care trebue să pornim (cf. Miklosich, *EWS*, 9, și Gombocz—Melich, *MEtSz*, 362). Fiind vorba de un cuvânt cu înfățișare slavă, firesc este să-l considerăm original în ruteană și polonă. Totuși la un slav. *ber* « bir », « Steuer » (cf. și ung. *bér*) + *banica* « baniță » (probabil un derivat al lui *banja*, cf. *Dicț. Acad. Rom.*, I, 483), explicarea la care se pare că ne trimite sensul de « taxă », în special « taxa plătită de cei ce voiau să intre în breasla ciobotarilor » (cf. *Dicț. Acad. Rom.*, I, 544), ne-am putea gândi numai dacă rut. *berbenicja* și pol. *berbenica* ar fi reprimiri din rom. *bèrbeniță*, născut prin asimilare din **bèrbăniță*, iar acesta din **berbanica*.

P. 298: Cetirea **нлишоvл** și explicarea dintr'un acuzativ unguresc « *élést* + Artikel » sunt greșite. M. Roques, *Palia d'Orăștie* (1581—1582), I, Paris, 1925 p. 54 (Gen., XIV, 11) ne dă limpede **нлишоvл**, iar în subsol nu pune nicio notă, semn că așa este tipărit în original. Împotriva explicării lui Treml este și textul unguresc al lui Heltai care are *éléset*, nu *élést*. În schimb această atestare a lui *iliș* cu sensul vechiului « vipt » se pare că este un argument mai mult pentru originea ungurească a lui *iliș* « eine Art Zehent », socotit de Tiktin, *DRG*, 753 și I. Bogdan, *Doc. lui Ștefan cel Mare*, II, 607 ca fiind venit din tătăr. *ölöš*, *yläš*, *ülüš* « Theil, Antheil » (cf. și *Dicț. Acad.*, II VI, 466).

P. 302: Originea maghiară a lui *șapcă* nu este de loc sigură (cf. v.-bg. *šapŭka*, rus, srb. *šapka*, bg. *šăpkъ*, ung. *sapka*, la Cihac, *Dict.*, II, 385; I. Bogdan, *Doc. priv. la rel. Braș.* etc., I, 396 și Tiktin, *DRG*, 1362). Iar afirmațiunea « Das beständige Attribut von *șapcă* ist in den Urkunden **фржшски** 'abendländisch', was ebenfalls auf vorwiegend ungarische Vermittlung hinweist » este direct greșită, căci *Frânc* la noi este « nume generic pentru Occidentalii de rasă latină (Francezi,

[1]) Părerea despre originea românească a ung. *berbencze*, a lui Șt. Damian, *Adatok a magyar-román kölcsönhatáshoz*, din *Nyelvészeti Füzetek*, LXVII, 15, nu este deci de loc « unüberlegt », iar Alexics, Hunfalvy, Mândrescu și Asbóth bine fac că nu iau pe *berbencze* în lista ungurismelor lor.

©BCU CLUJ

Italieni) » (vezi *Dicț. Acad. Rom.*, II III, 166), în cazul dat Genovezi sau Venețieni, niciodată însă Unguri.

Formele v.-bg. *šafranъ*, s.-cr. *šafran*, slov. *šafran*, *šofran*, ceh. *šafran*, pol. *šafran* alături de ung. *sáfrány*, etc. (Cihac, *Dict.*, II, 383; Tiktin, *DRG*, 396; I. Bogdan, *o. c.*, I, 396) ne arată că este neîntemeiată și cealaltă afirmațiune: « Dass шофран, шафран 'Safran', eine der bekanntesten orientalischen Gewürznamen, u. a. auch eine ungarische Quelle haben kann, ist einleuchtend ». Deci acum evident unguréscă pentrucă e « orientalisch »; *șapcă* era mai nainte tot unguréscă fiind « abendländisch ».

P. 308, n. 4: Un instructiv exemplu de bunăcredința cu care-și tratează Treml adversarii sau presupușii adversari:

El ne spune: « Dass *belșug* kein etymologisches *l* haben kann, wie das ausser Alexics und Asbóth auch Drăganu annimmt (S. 16), werden wir an anderem Orte ausführen ».

E vorba de p. 16 din articolul meu « *Despre l > u̯ și dispariția acestuia in românește* (Extras din « *Omagiu lui I. Bianu* », București, 1927), unde scriu din cuvânt în cuvânt următoarele:

» Cele spuse despre *l*, *u̯* și dispariția acestuia, explică forma unor cuvinte din limba noastră.

Simonyi, *o. c.*, p. 222, ne spune că în limba unguréscă, « în secolul XVI se găseau și forme duble ca *bolt* și *bót*, *nyolc* și *nyóc*. Urmarea a fost *că această schimbare analogică* a cuprins mai multe cuvinte, care la origine n'aveau în radical *l*, ci *ó* (*o* lung, în vechime *ou*); astfel s'a născut și stabilit *boldog* < *bódog* « fericit », *oldani* < *ódani* « a deslega »; toate aceste forme cu *l* se ivesc mai întâi în secolul XV ». Dintre cuvintele intrate în limba noastră din ungurește așa s'a născut, de pildă, *belșug* < ung. *bölség*, în loc de *böség* [G. Alexics, *Magyar elemek az oláh nyelvben*, Budapest, 1888, p. 38—40] și *bâlciu* < ung. *bulcsu*, *bulcsú* < *búcsú* (cf. *bocsátani*) [Id., ibid., p. 33] « (cf. și Gombocz-Melich, *MEtSz*, I, 510—513, 428—429 și 566).

Cu un cuvânt a arăta că dintr'o formă fără *l* s'a născut una cu *l* înseamnă, după Treml, a presupune un « etymologisches *l* »! Treml îmi atribue ce n'am spus pentru a mă combate cu ceea ce tocmai susțin.

Cum a făgăduit, Treml a și revenit asupra chestiunii în articolașul *Az oláh nyelv magyar jövevényeinek másodlagos -l-jéről* din

©BCU CLUJ

Magyar Nyelv, XXVI—1930, p. 125—126, în care fără a-și îndrepta afirmațiunea privitoare la « etymologisches *l* », susține că acest *l* s'ar fi născut în *belșug*, *bilșug*, *bielșug*, alături de *biușig*, *bioșug*, *bevșug*, *bișug*, *biușug*, *biușag* (ca și în *solduș* alături de *sodăș* < *szovados*, *szvados*, *szavatos*; *șalgău*, alături de *șaugău*, < *sóvágó*, etc.) pe teren românesc. Lucrul este posibil, dar este discutabil din momentul în care avem atestate și forme ungurești cu *l* (POZSK. 14: *bwlseggel;* KULCSK. 279: *bwlsegeben*, *MEtSz*, *l. c.)*.

Am zăbovit mai mult la această recensiune pentrucă am vrut ca Treml să se convingă singur că, înainte de a se apuca să judece cu o asprime exagerată pe alții, n'ar strica să-și îndrepteze atenția spre propriile sale lucrări, controlându-le cu multă grijă, căci nu sunt mai lipsite de greșeli decât cele condamnate de el. Și nu înțeleg atât greșeli de care în mod fatal face fiecare din noi ori de câte ori n'are posibilitatea să cunoască toate elementele necesare, ci mai ales greșeli rezultate din idei preconcepute și tendențioase, din lipsă de obiectivitate și rea voință, care, mai curând ori mai târziu, se dezvăluesc singure și se răzbună asupra propriului lor autor. Atributele tari, pe care le întrebuințează Treml, pot să impresioneze pentru scurt timp doar pe cei ce iubesc cearta științifică și nu adâncesc chestiunile (cf. I. Bărbulescu, *Arhiva*, XL—1933, p. 101 ș. u.).

NICOLAE DRĂGANU

TREML LAJOS, *A románság őshazája és a kontinuitás*. A Jancsó Benedek Társaság kiadványa. Budapest, 1931, 20 p.

Scrisă în același spirit și cu aceiași termini [1]) ca și cea despre care vorbește recensia anterioară, această lucrare a lui Treml vrea să orienteze pe cetitorii maghiari asupra felului cum se prezintă în timpul din urmă problema « patriei Străromânilor și a continuității », privind din punctul de vedere al autorului, adept convins al unei patrii străromâne pe un teritor restrâns din Peninsula Balcanică.

[1]) « Școala dela Cluj (Pușcariu, Drăganu, etc.), fantazează », (p. 5), « fantastul Iorga », (p. 5, nr. 5), etc.

©BCU CLUJ

După ce face o scurtă privire asupra literaturii mai vechi care se ocupă de chestiunea în discuție, Treml trece la părerile exprimate în timpul din urmă.

Nu poate admite părerile « fantastice » ale lui Pușcariu despre continuitatea Românilor « în proporții romane », ci se alătură la cele ale lui Philippide, care, « fiind de origine greacă », « poate este mai obiectiv » și care se pronunță « hotărît (în recensia anterioară am văzut cât de hotărît !) pentru patria strămână sud-dunăreană », deși și el pune epoca transmigrației cam de vreme, în sec. VII d. Hr. (p. 5 și 7).

Ca și din opera lui Pușcariu, nu se poate admite partea privitoare la patria nord-dunăreană a Dacoromânilor nici din pasajul lui Capidan: « . . . Istroromânii, Aromânii și Meglenoromânii, ca origine și în spre deosebire de Dacoromâni, fac parte de [= « din »] romanitatea balcanică» *(Revista filologică*, Cernăuți, I—1927, p. 156).

Observ că continuitatea Românilor macedoneni și fărșeroți a încercat s'o dovedească nu numai T. Papahagi, în *O problemă de romanitate sud-ilirică (Grai și suflet*, I, p. 72—79), cum crede Treml, ci și Th. Capidan, în *Macedoromânii (An. Inst. de Ist. naț.* din Cluj, IV, p. 177—180) și, acum în urmă, în *Aromânii, dialectul aromân*, București, 1932, p. 22—30) și V. Papahagi, în *Originea geografică a Aromânilor (Revista aromânească*, I, 1929, p. 56—66)

Cum apare din cele ce spune despre « Vlahii călători » dela 976 ai lui Kedrenos, Treml se îndoiește însă de ea, căci « nu se poate dovedi » că aceștia ar fi fost « Macedovlahi (Țințari) », și « tot cu atâta dreptate îi putem considera și înaintașii actualilor Români nord-dunăreni » (p. 4, n. 2) [1]). Totuși pe p. 6 scrie: « Originea sud-dunăreană, deci balcanică, a ramurei macedo-meglene o putem considera ca o părere în general admisă astăzi ».

Altfel orice părere care admite ceva nord-dunărean în chestiunea continuității românești este, fără a fi nevoie de argumente, învechită și nu se poate lua în seamă.

---

[1]) Dacoromânii ar fi veniți deci în acest caz tocmai dela « Stejarii frumoși » dintre Prespa și Castoria. — N.D.

©BCU CLUJ

După cercetările lui Capidan așa este cea a lui Densusianu despre originea dacoromână și pecenegă a Meglenoromânilor.

Într'adevăr, particularitățile de limbă comune cu dialectul dacoromân ale acestora par a veni dela Valahii din Rhodope, cum tot din regiunea aceea par a veni și unele influențe slave cu colorit bulgar.

După cercetările lui Pușcariu și Dragomir nu se mai poate admite teoria « învechită » a lui Densusianu, Popovici și Rosetti despre originea nord-dunăreană a dialectului istroromân (dar o susține, cel puțin atât cât și pentru dialectul dacoromân, și Philippide, tocmai Philippide la a cărui teorie « hotărît balcanică » se închină Treml; cf. *Originea Rom.*, II, 564—570: « Dacoromânii și Istroromânii trebue să fi trăit mai departe și îndelungată vreme în contact strâns și imediat, după ce Macedoromânii s'au despărțit de dânșii », « Istroromânii însă în actualul lor teritoriu sunt relativ de curând veniți »; iar Rosetti a scris lucrări privitoare la această chestiune d u p ă Pușcariu). Treml n'are în vedere că documentele ne arată că stratul cel mai vechiu românesc din întreagă Peninsula Balcanică era nerotacizant, că Istroromânii sunt rotacizanți, deci mai noi, că ei n'au decât aceleași albanezisme pe care le au și Dacoromânii despărțiți de mult de Albaneji, că au foarte multe particularități de limbă comune cu Dacoromânii și că, prin urmare, pot fi Dacoromâni imigrați din Nord prin sec. XII—XIV în urma presiunii ungurești ori a transhumanței caracteristice pentru vieața pastorală a poporului nostru. Rotacismul nu este o piedică pentru admiterea acestei ipoteze, el poate fi vechiu și să atingă numai elementele latine ale limbii române, fără ca să se fi născut subt influența rotacismului albanez, ci, în mod independent, într'o regiune mai restrânsă și izolată a dialectului așa zis dacoromân.

Sudici fiind Macedo-, Megleno- și Istroromânii, nu pot fi, după Treml, decât tot sudici și Dacoromânii, teritoriul de formare al lor trebuind să fie foarte mic, un « leagăn », cum zice Weigand.

Treml uită însă să explice pentru ce acești Români formați într'un « leagăn » mititel, pe care se ferește să-l precizeze mai de aproape, după toate pierderile avute în cursul timpurilor, fiind asimilați în mare număr de Bulgari, Sârbi, Sloveni, Unguri, Cehoslovaci, Ruteni

©BCU CLUJ

și Poloni, totuși sunt și astăzi mai mulți decât Ungurii, ori decât Sârbii, ori decât Bulgarii, etc. [1]).

În sprijinul tezei sale Treml găsește argumente pozitive și negative.

Albanezismele dialectului dacoromân, etc., ca și unele particularități comune cu limba dalmată — *ct* > *pt* și *gn* > *mn* — ne vorbesc de o mică patrie străveche a tuturor dialectelor românești în Peninsula Balcanică.

Prezența germanismelor vechi, pe care o cerea Rössler, acum, când începe a se ivi (cf. *fară*, *pungă*, etc.), nu mai spune nimic pentru Treml, căci după P. Skok, *Gibt es altgermanische Elemente im Rumänischen?*, în *ZRPh*, XLIII, p. 167, « este sigur că elemente germane s'au găsit și în latina balcanică ». Și de altfel cercetările în această direcție au fost compromise pe urma exagerărilor lui Loewe, Giuglea și Diculescu.

Dacă ar fi existat Români în Dacia înainte de sec. XII, ei ar fi trebuit să dea Slavilor nordici cuvinte care să aibă forma *h* < *g*. Treml uită și aici de formele *Mahura* alături de *Magura*, *hruń* alături de *gruń*, *hard* alături de *gard*, etc., și trimite iarăși numai la *gavura*, *rumegaty*, *strunga*.

---

[1]) Și ceea ce ne spune Bărbulescu despre « un teritoriu foarte restrâns » al străromânei, « căci numai o limbă plămădită și trăitoare pe un pământ mic nu se poate să nu formeze dialecte », alt « leagăn », care, până după sec. X și XI când ne-am fi întâlnit cu Slavii, ar fi fost Oltenia, pentru Treml este « fără îndoială mai aproape de adevărul istoric », doar « Bărbulescu lucrează împreună cu Philippide la Iași », (p. 6). Teoria lui Bărbulescu (expusă în *Problemele slavisticei la Români*, Iași, 1906, p. 10—11, 21; *Kad su počele da ulaze u rumunjski jezik*, etc., în *Jagić Festschrift*, Berlin, 1908, p. 433—448; *Nașterea individualității limbii române și elementul slav*, în *Arhiva*, XXIX—1922, p. 322—339, 455—474, apoi p. 306 (la Treml greșit 310); XXX, 1—24; nr. 2, 1—19; *Individualitatea limbii române și elementele slave vechi*, București, 1929, p. 95, 110, 484 ș. u., 525) însă nu este nouă. Ea-i aparține lui Hasdeu (cf. *Istoria critică a Românilor*, București, 1875, p. 305 și 307, și *Strat și substrat*, București, 1892, p. 5 și 10) și a fost combătută mai întâi tocmai de A. Philippide, *Originea Românilor*, I, 804—824, apoi de Al. Rosetti, *Revista istorică română*, I—1931, p. 147, G. Nandriș, *ibid.*, II—1932, p. 388, și N. Drăganu, *Românii în veacurile IX—XIV*, etc., p. 593, nefiind admisibilă nici din punct de vedere istoric, nici filologic. Într'un astfel de caz astăzi dialectul daco-român n'ar putea avea de cât cel mult întinderea dialectului macedoromân.

©BCU CLUJ

Întemeiat pe cercetările lui Weigand și ale elevilor lui, și în special pe lucrarea *A honfoglaláskori Magyarország* a lui Melich, Treml afirmă că în ținuturile nord-dunărene lipsesc cu totul numirile topice care ar putea dovedi o populație strămână ori cel puțin o mijlocire românească. Cercetările lui S. Opreanu n'ar fi științifice, ci de propagandă. Singurul nume care ar putea fi avut în vedere pentru înfățișarea sa particulară dialectului dacoromân *(ea > a)*, cel al cătunului *Fata* din jud. Năsăud, atestat mai întâi la 1243, este căutat de Drăganu « în vederea unor idei preconcepute ».

Adevărul este însă că acest nume nu este izolat ca element român de origine latină în toponimia transilvană medievală [1]) și mai avem o serie întreagă de numiri topice care dovedesc o comunitate și o continuitate româno-slavă anterioară venirii Ungurilor (cf. *Vlaha, Vlăhița, Bălgrad, Târnava, Cluj, Sibiiu, Sad, Bârsa*, etc.). În lucrarea citată Melich nu cercetează toate numirile topice, și alege numai pe cele despre care crede că se potrivesc teoriei sale bulgaro-turce.

Că strămânii rămași în Dacia vor fi fost foarte puțini și că și din cei rămași mulți vor fi fost asimilați de barbari, așa cum crede Philippide, pare foarte probabil, dar e sigur că Românii care au venit după și peste ei din Sudul Dunării au ajuns în Dacia înaintea Ungurilor sosiți acolo, chiar și după mărturisirea istoricilor unguri, abia în sec. XI. Nici Secuii nu sunt pomeniți de documente în Ardeal înainte de Români, ci numai deodată cu ei, mai întâi la 1210 (într'un document din 23 Iunie 1250), apoi la 1222, etc. [2]).

[1]) Cf. *Kald* a. 1261, *Balta*, scris *Bolta* a, 1261 lângă Dej; *Baach* = *Baciu* a. 1263 = « cătunul lui Onu » sau « Ion » a. 1263, *Roosk* = *Roșc* a. 1319 în împrejurimea Clujului; *Cocil* = « Cățel » a. 1217 în Sălagiu; apoi *Lupșa* = *Lwpsa* a. 1366 *Râpa* = *Ripafolua* a. 1366, *Mikháza* a. 1309, *Oláhfalu* = *Vlăhița* a. 1301, *Oláhfenes* = *Vlaha* a. 1332—37, vallis *Zeku* = « părâul *Sec* » a. 1228, mons *Geminus* = *Geamăna* a. 1238, care nici n'are alt nume decât cel românesc, *Cornachel* = *Cornățel* a. 1306, *Gura* a. 1306, *Fogros* = *Făgăraș* a. 1291; la acestea se pot adăuga din regiunea Timișului, Aradului și Bihorului, unde găsim și un *Oláhtelek* a. 1283, următoarele: *Alba* a. 1214, *Apa* = *Moacra* a. 1214, *Onuz* sau *Vonuz* « Onuț » a. 1220, *Dumbul* a. 1221, *Kupa* a. 1226, *Szor* a. 1232, *Vlma* sau *Ulma* a. 1232, *Cornust* = *Cornești*. *Questest* = *Costești*, (?), *Chueytora* 1205—35, etc.

[2]) Karácsonyi J., *Az erdélyi székelyek első hadjárata 1210-ben*, în *Századok*, XLVI—1912, p. 292—293, și *Erdélyi irodalmi szemle*, IV—1927, p. 235; Dr. Erdélyi László, *A székelyek eredete*, Cluj, 1918, p. 6—7, și în alte

©BCU CLUJ

Împreună cu A. Alföldi și A. Buday, Treml nu admite să se facă o paralelă între raporturile elementului romanic cu cel german din Pannonia și Dacia, căci în Dacia elementul romanic nu s'ar mai fi păstrat, aceasta fiind părăsită cu totul de el încă în secolul III.

Totuși nu trebuia să-i scape din vedere lui Treml că cronicele ungurești, începând cu notarul anonim al regelui Bela, precum și cronica călugărului anonim dela 1308, arată atât într'una, cât și în cealaltă provincie amintită element românesc la venirea Ungurilor, în Pannonia venit după moartea lui Atila. Și se știe că barbarii n'au distrus niciodată și nicăieri toată populația muncitoare de care aveau nevoie pentru a-și asigura traiul.

De încheiere atrag atenția asupra a două inadvertențe mult grăitoare pentru un tânăr și neîndurat critic cum vrea să fie Treml față de alții.

Pe p. 8—9 scrie: « *S. Dragomir* și *Pușcariu* însă au dovedit cu documente din Raguza, Veneția, bosniace și croate, cu nume topice și alte argumente istorico-linguistice că această parte din românime împinsă spre Apus este urmașa românimii autohtone pe care au găsit-o Slavii în partea nord-vestică a Peninsulei Balcanice, și pe care documentele de mai târziu o numesc Vlahi (cuvântul înseamnă și Dalmați), Morlaci și Cici (acesta este astăzi numele propriu al Istroromânilor) ».

Până la p. 12 uită această părere nouă a lui Pușcariu, și acolo, în n. 38, prezintă ca actuală părerea lui Pușcariu pe cea susținută în 1910 în *Zur Rek. des Urrum.*, p. 73—74, astfel: « După Pușcariu unitatea etnică și de limbă a Străromânilor s'a desfăcut numai trecând un oarecare timp după venirea Slavilor. Mai întâi au imigrat Macedoromânii, apoi Istroromânii. Lipsa elementelor ungurești în limba celor din urmă[1]) dovedește că s'au rupt din teritoriul de limbă dacoromân înainte de sec. XI—XII. Mai mult au trăit unul în apropierea celuilalt dialectele

---

lucrări; Dr. Asztalos Miklós, *A székelyek őstörténete letelepülésükig*, Cluj, 1932, p. 5, 13—14, 16; I. Minea, *Românii înainte de 1222*, în *Rev. p. ist., arh. și fil.*, București, 1912, p. 226 ș.u.; I. Lupaș, *Sibiiul ca centru al vieții rom. din Ardeal*, în *An. Ist. de naț.* din Cluj, V, 1930, p. 42; N. Iorga, *Istoria Rom. din Ardeal și Ungaria*, I, 459.

[1]) În text greșit *utóbbiban*, care ar trebui să se refere la *isztrorománok*.

©BCU CLUJ

daco-meglen ». Istroromânii deci n'ar mai fi autohtoni în Vestul Peninsulei Balcanice, ci Dacoromâni veniți acolo înainte de sec. XI—XII.

Pe p. 9 ni se spune: « Fără îndoială nu este întâmplare că rotacismul se găsește tocmai în cele două dialecte principale care au și cele mai multe albanezisme, anume în macedo- și istroromân ». Faptul că în această propoziție se afirmă greșit două lucruri, ne face să credem că nu este tocmai « întâmplare » ceea ce scrie Treml. Se știe doar că dialectul istroromân nu este unul dintre cele două dialecte principale românești (cele două dialecte principale sunt dialectele dacoromân și macedoromân), iar dialectul macedoromân n'a avut niciodată rotacism (cu câteva rânduri mai sus însuși Treml ne spune reproducând după Capidan, că rotacismul s'a găsit în sec. XVI—XVII în Nordul dialectului dacoromân și se mai găsește azi la Moți).

NICOLAE DRĂGANU

MELICH JÁNOS, *A honfoglaláskori Magyarország*, Budapest, 1925—1929, 434 p.

NÉMETH GYULA, *Nyelvtudományunk és a történetirás*, în HÓMAN BÁLINT, *A magyar történetirás új útjai*, Budapest, 1931, p. 365—396.

Linguistica ungurească în timpul din urmă dă deosebită atențiune cercetărilor toponimice și onomastice, pentru a putea completa cu ajutorul lor golurile lăsate de lipsa izvoarelor istorice vrednice de credință. Numiri de persoană ori topice păstrate în documente vechi ori în graiul viu de astăzi pot vorbi despre oameni și familii străvechi, de origini foarte deosebite, adeseori fără trecut istoric mai important și tocmai pentru aceasta prea puțin avute în vedere până acum. Totuși ele sunt dovezi pentru existența unui popor.

Lucrarea lui Melich cuprinde într'un mănunchiu sistematic îndelungatele cercetări făcute de autorul ei în această direcție. Cea a lui Németh rezumă același fel de cercetări ale tuturor filologilor maghiari mai însemnați. În cele ce urmează mă voiu acupa de lucrarea lui Németh numai întru cât rezumă pe cea a lui Melich, ale cărei

©BCU CLUJ

rezultate sunt azi în general admise de linguistica și istoriografia maghiară.

De lucrarea lui Melich are datoria să se ocupe și filologia și istoriografia românească, pentrucă ea pune în discuție chestiunea dacă Ungurii s'au întâlnit și cu Românii la venirea lor, ori nu, chestiune pe care o discută cu un aparat științific deosebit de savant, care, tocmai pentru aceasta, ușor poate să inducă în eroare pe cetitorul nepregătit, când Melich greșește. Și vom vedea că, de câte ori este vorba de Români, greșelile sunt destul de numeroase.

Melich împarte Ungaria de pe timpul venirii Ungurilor în două părți: una care intra în sfera intereselor france și germane, cealaltă în a celor bizantine. De cea dintâi se ținea teritoriul dintre Drava și Sava, de dincolo de Dunăre și fosta Ungarie nordică; de cea din urmă teritoriul dintre Dunăre și Tisa, cel de dincoace de Tisa, Ardealul și Sirmiul.

Melich afirmă că populația ținuturilor care intrau în sfera intereselor france și germane era mai deasă decât în cele din sfera intereselor bizantine.

« Și cei, pe care i-au găsit, din punctul de vedere al limbii au fost, în părțile Ungariei nordice, Germani și Slavi vestici (Slovaci). Nu este cu neputință să fi trăit aici și o frântură ilirică, dar cu greu celtică (*Kompa* este nume celtic, primit însă prin mijlocire germano-slavă).

În părțile de dincolo de Dunăre au putut găsi relativ mai mulți oameni spre Nord dela Balaton, până la Dunăre.

Fracțiunile de popoare găsite aici au fost Germani superiori (Bavarezi), Avari și Slavi vestici (Slovaci). Spre Est, dela Balaton până la Dunăre, și spre Sud, până la Mura-Drava, au găsit foarte puțină populație. Astfel, în regiunea din Baranya au găsit Turco-Bulgari și în cea spre Sud de Balaton, în oarecare parte, o fracțiune de popor neolatină, dar nu românească, și poate și una slovenă. În partea vestică a Dravei-Savei, în ținutul lui Braslav, au găsit popor kajkavac; dar este sigur că nici această regiune n'a fost unitară din punctul de vedere al limbii » (p. 424).

Fără a studia barem un singur nume topic rămas dela ea și disprețuind afirmațiunile cronicelor, începând cu a notarului anonim al regelui Bela și încheind cu cea a călugărului anonim dela 1308, care vorbesc de « Blachii ac pastores Romanorum » în Pannonia la

©BCU CLUJ

venirea Ungurilor, afirmă așa dar că populația neolatină din Pannonia n'a fost « românească » *(oláh)*.

În partea din sfera intereselor bizantine, în ținutul de dincoace de Tisa și în Ardeal, au găsit Bulgari slavizați și Bulgari-turci. Cu Românii s'ar fi întâlnit Ungurii numai în sec. XII, deși, împreună cu Pauler, admite că în unele ținuturi ale fostei Ungarii, ca, de ex., în Făgăraș, au putut să locuiască Români încă din sec. X sau XI (p. 307—308), căci mișcarea lor din Balcani spre Nord a trebuit să înceapă încă din sec. IX—X. Firește, lui Melich îi scapă din vedere că în acest caz Românii trebue considerați în Ardeal mai vechi decât Ungurii, care n'au intrat în acesta înainte de sec. XI [1]), și mai vechi decât Secuii, dacă aceștia au venit în Ardeal numai după maghiarizarea lor în alte părți ale Ungariei [2]).

---

[1]) Cf. A. Bunea, *Încercare de istoria Românilor până la 1382*, București, 1912, p. 126—127, unde se rezumă rezultatele cercetărilor istoricilor maghiari, în special ale lui Pauler și Karácsonyi, și N. Iorga, *Istoria Românilor din Ardeal și Ungaria*, București, 1915, vol. I, p. 31—32, care trimite la Fr. Müller, *Arch. des Ver. f. sieb. Landeskunde*, N. F., II, 318. Istoricul maghiar Fr. Eckhart, *Magyarország története*, Budapest, 1933, p. 21, rezumând cele din urmă rezultate științifice, ne spune: « Întinderea colonizării [cu Unguri la ocuparea țării] a fost aproximativ aceeași cu cea la care a forțat pacea dela Trianon să se reducă Ungaria ciuntită, afară de regiunea sudică, unde cuceritorii au ocupat și colțul Tisa—Mureș—Dunăre și țărmul sudic al Dravei ». Cuceririle progresând treptat abia « la începutul secolului XIII și-au ajuns hotarele țării linia naturală, puternica catenă a Carpaților și cursul Dunării—Savei », (p. 55).

[2]) Cf. și Fr. Eckhart, *o. c.*, p. 62: « Dacoromânii ardeleni au pornit din patria lor balcanică în sec. 9—10 și cele dintâi cete de păstori nomazi sau refugiați ale lor au putut ajunge în Ardeal mai întâi în jumătatea I a secolului X, și au locuit acolo numai în treacăt »; p. 56—57: « Și Secuii sunt popor apărător de hotare (grănicer), în stadiul actual al științei urmașii maghiarizați ai Cabarilor. Au stat de strajă aproape pe întreg brâul de prisăci: la Tisa de sus, la punctele adeseori primejduite de atacurile Cehilor ale văii Vág-ului, la Drava, în Sirmiu, la Dunărea de jos; în mai mare număr însă au apărat porțile de răsărit împotriva atacurilor Cumanilor: în Bihor pe câmpul *Csigla* (= « îngrăditură de hotar »), unde le păstrează amintirea și astăzi numirile topice *Székelytelek, Székelyhid, Telegd* (rom. *Tileagd)*. Mai târziu și-au împins înainte pozițiile de apărare și pe timpul Sfântului Ladislau deja apără prisăcile Sebeșului-săsec împotriva Cumanilor. Numai în secolul XII au ajuns în regiunea Oltului și începând cu secolul XIII, ca plugari coloniști, stârpesc pădurile străvechi din Treiscaune și Ciuc, și pe încetul, fără îndoială întăriți cu imigranți unguri, ajung până la linia pasurilor din Carpați ».

©BCU CLUJ

Câteva nume *(Ampoiu, Abrud)*, păstrate prin intermediar bulgaro-turc și maghiar (cel slav și românesc ar fi exclus din pricini fonologice) ne-ar putea arăta că s'ar fi păstrat în unele părți până prin sec. IX și frânturi de populație dacă. Date istorice ne arată că nu sunt excluse nici câteva așezări gepide.

Existența populației bulgaro-slave n'a tras-o la îndoială nimeni și o confirmă nume ca *Bălgrad, Târnava, Zlatna*, etc. Ce privește populația bulgaro-turcă, deși Melich afirmă că nimeni nu s'a îndoit de existența ei, adevărul este că nici n'a dovedit-o nimeni cu date istorice și de limbă, deși Melich îi fixează și data cât a dăinuit în Ardeal, dela 824—927 d. Hr. (cf. p. 17). În nota privitoare la această afirmațiune Melich trimite la Géza Fehér, *Bulgarisch-ungarische Beziehungen in den V.—XI. Jahrhunderten*, Budapest, 1921, p. 123—140, și Hóman Bálint, *A magyarok honfaglalása és elhelyezkedése*, Budapest, 1923, cap. 65, p. 36 ș. u.

Acesta din urmă (și în *A székelyek eredete*, Budapest, 1921; cf. și *Ung. Jahrb.*, II—1922, p. 9—36) susține că Secuii, ca « a noua seminție, au ocupat văile de sus ale Mureșului și Târnavelor », ei « au fost singurii cuceritori ai Ardealului », « deosebiți ca origine de Unguri, dar înrudiți cu ei », « o fracțiune de popor care s'a ținut de imperiul Avarilor și s'a refugiat în Ardeal în secolul IX după căderea acestuia », deci un popor « avar-onogur » de origine turcească cu tradiții hunice, care a trăit în regiunile amintite ale Ardealului izolat și independent până la venirea Ungurilor. Hóman susține această teorie cu toate greutățile relevate de L. Erdélyi, care îi consideră pe Secui ca o parte a *Escegelilor (= Esegelilor)* bulgari, ajunși în 895 prizonieri în Ungaria, de unde, după maghiarizare, au venit în Ardeal [1]), și de I. Karácsonyi, care de asemenea socoate că Secuii au putut ajunge în Ardeal numai după maghiarizarea lor în alte părți ale Ungariei, fie că ar fi fost grăniceri și « tăietori de pădure », ori « Gepizi », cum credea

[1]) *A székelyek eredete*, Cluj, 1918, și mai ales *A székelyek története*, Brașov, 1921, și *A székely eredetkérdés megoldásának sarkpontjai*, în *Akad. Értesitő* », a. XXXIII, Budapest, 1922, și *Igaz történetet tanitsunk*, Szeged, 1932, p. 64; cf. și K. Schünemann, *Zur Herkunft der siebenbürger Székler* în *Ung. Jahrb.*, IV—1924, p. 405—407; răspunsul lui Erdélyi și replica lui Schünemann ibid., VI—1926, p. 335—337 și 337—338. Schünemann constată că în ipoteza lui Erdélyi « pozitiv este numai numele *Esegel* ».

©BCU CLUJ

greșit în timpul din urmă [1]). Părerea lui Hóman și Melich o susține mai ales Dr. Asztalos M., *A székelyek őstörtenete letelepülésükig*, Cluj, 1932, care vede în Secui un trib « bulgar-onogur » așezat dela cucerirea țării pe cursul Târnavelor (p. 19), deși nu poate răspunde la chestiunile: de ce se găsesc Secuii încă dela 1116 în alte părți ale Ungariei, iar în Ardeal numai la 1210, 1222, etc. [2]) (și atunci deodată cu Românii ?); cum și când s'au putut maghiariza Secuii (cf. p. 19), care au trăit « izolați și independent » în Ardeal ?; de ce limba acestora n'are nimic bulgaro-turc și nimic ce nu s'ar găsi în limba ungurească, și are în schimb afinități evidente cu dialectele apusene ale limbii ungurești ? La observațiile lui L. Erdélyi și la afirmația acestuia că « chestiunea originii Secuilor o mai consideră discutabilă numai superficialitatea » [3]), răspunde atât: « Această « superficialitate » — așa cred — și-o asumă, împreună cu mine, încă mulți alții tocmai

---

[1]) *A székelyek eredete és Erdélybe települése*, Budapest, 1905; *A székelyek ősei és a székely magyarok*, în *A hirnök*, XXI—1924, p. 121—124; *Új adatok és új szempontok a székelyek régi történetéhez*, în *Erdélyi irodalmi szemle*, IV—1927, p. 224—250; cf. și K. Schünemann, *l. c.* Un rezumat al deosebitelor teorii privitoare la originea Secuilor se găsește la Szádeczky Kardoss L., *A székely nemzet története és alkotmánya*, Budapest, 1927, p. 5—19.

[2]) Pentru aceste date cf. Karácsonyi J., în *Századok*, XLVI—1912, pp. 292—293, și *Erdélyi irodalmi szemle*, IV—1927, 235; Dr. Erdélyi László, *A székelyek eredete*, Cluj, 1918, p. 6—7; etc. Dr. Asztalos Miklós, *o. c.*, p. 5, 13—14, 16; N. Drăganu, *Românii în veacurile IX—XIV*, etc., p. 535, 559 și 625, unde se dă bibliografia românească a chestiunii (vezi mai sus, p. 222, n. 2).

[3]) *Igaz történetet tanitsunk*, Szeged, 1932, p. 64, unde spune următoarele: « Fracțiune *avară* ori *turcă de alt fel*, care s'ar fi așezat în Secuime înainte de cucerirea maghiară, precum nici populație străveche *germano-gepidă* nu pot fi Secuii, pentrucă în acest caz numele Secuilor nu poate fi explicat și pentrucă și astăzi ar peregrina învățații turcologi și filologii germaniști la minunea limbii turcești străvechi ori vechi germane, care ar mai trăi la Secui, dacă n'ar fi primit desăvârșit între Maghiari, în sec. XI, în comitatele Pojon, Baranya, Bihor, etc., limba maghiară fino-ugrică bogată în cuvinte slave creștine. Singurateci misionari niciodată nu pot să întoarcă la limba lor limba străină a maselor, ci misionarul se grăbește să învețe limba ascultătorilor săi.

Nici identificarea cabaro-secuească nu este corectă, deoarece Cabarii li s'au alăturat Maghiarilor de bună voie și au locuit ca *popor liber* între Criș—Mureș pe timpul domniilor lui Menumorot și Ohtum; Secuii însă au fost prizonieri de război, apărători de cetăți în deosebite părți ale țării, nu numai la hotare, la început *popor libertin* ».

©BCU CLUJ

în interesul chestiunii » (p. 4). Într'adevăr, « în interesul chestiunii ».

Ar fi foarte greu să urmăresc într'o scurtă dare de seamă toate numele pe care-și întemeiază Melich aceste concluzii ale sale. Mă voiu ocupa deci numai de cele ce ne interesează pe noi și de metoda întrebuințată de Melich în cercetarea acestora [1]).

Mai întâi trebue să observ că puține din numele cercetate de Melich sunt anterioare venirii Ungurilor; cele mai multe sunt ulterioare acestui eveniment. Importanța acestora din urmă pentru punctul de vedere al lui Melich este deci mai scăzută decât cum o consideră el, mai ales că unora din ele li se pot da și mai multe interpretări.

Apoi Melich nu cercetează fără deosebire toate numele de aceeași vârstă, ci alege numai pe unele care i se par lui importante pentru teza pe care o susține. Totuși este de neînțeles pentru ce ar fi de preferat *Veszprém (Bezprem)* lui *Máma*, când amândouă sunt atestate mai întâi la 1009; *Balatin* sau *Bolatin* lui *Secu-ueieze*, când amândouă sunt atestate mai întâi la 1055; *Zubur*, *Zubor*, *Zober* = *Zobor*, atestat mai întâi la 1111 și 1113, lui *Staul* din 1113 (la 1356 *Olastal*, *Alastal)* și heleșteului *Lac* tot din 1113, lui « vallis *Borbath* » din a. 1279 ori lui « terra *Barbata* » din a. 1262, etc.; *Scevrin* (= *Severin)* din a. 1233, *Karasu*, *Karas*, *Crassou* din 1247, *Sztrígy* din 1276 moșiilor și satelor *Ulma*, *Kupa*, *Szor*, *Vonucz* din 1212, 1226, 1232, etc.; *Zathmar* din 1213 și 1231 lui *Cocil* (= *Cățelul* din Sălăgiu) din 1217, *Alba* = *Albești* din 1214, *Dumbul* din 1221, *Murul* din 1292, etc.; *Zalathna Banya* din 1262 și *Obruth* din 1271 părâului « qui vocatur *Zeku* » din 1228, lui « mons *Geminus* » (= *Geamăna)* din 1238; *Rudana* din 1241 și *Rodona* din 1264 lui *Fata* din 1243; *Scipis* din 1198 lui *Fagha* din 1216, *Kattun* din 1282, *Roskfalva* din 1277, *Batizfalva* din 1279, etc.

Lui Melich nu-i spun nimic: « aqua *Wlachun* » sau « *Wlachim* » a. 1217, « aqua *Valachycza* » a. 1292, « villa *Vlach* » a. 1275 pentru Pannonia Inferior; *Oláh* sau *Ola* a. 1463 (Zala), *Oláh-Cziklin* sau *Walachisch-Cziken*, al cărui nume în fond este identic cu al lui

[1]) Documentarea amănunțită a celor ce voiu expune se poate vedea în capitolele respective ale lucrării mele *Românii în veacurile IX—XIV pe baza toponimiei și a onomasticei*, București, 1933.

©BCU CLUJ

« fluvius *Zec* » din 1157 (Vas), pentru Pannonia Superior; *Staul* a. 1113, *Olastal*, *Alastal* a. 1356, apa *Olaska* a. 1258 și *Bella Valachorum* din sec. XVI pentru Moravia; *Dubova Valachorum* a. 1323, *Alahpathaka* a. 1427, *Olahpathaka* a. 1470 pentru fosta Ungarie nordică; *Bołochovo* a. 1150, *Bołochov* a. 1231 și 1235 (ca să nu mai vorbesc de numele populației *Blakumen* din sec. XI) pentru Galiția; *Blökumannaland* a. 1114 (cf. și în Nibelungenlied *Vlâchen lant)*, *Blaha* sau *Vlaha* = *Olafenes* a. 1332—37 (Cluj), *Vlăhița* = « *villa ollachalis* » a. 1301 (Secuime), *Oláhtelek* a. 1283 (Bihor) pentru Dacoromâni; etc.

Melich încearcă să-și forțeze cu tot prețul teoria sa bulgaro-turcă pentru Ardeal. Pentru aceasta are nevoie să găsească câteva nume turcești anterioare venirii Pecenegilor și Cumanilor (aceștia fiind Turci de aceeași limbă), care însă n'au intrat în Ardeal, înainte de sec. X.

Deși astfel de nume nu se găsesc nici în Bulgaria balcanică, unde le-am aștepta în rândul întâiu, crede că le-a și găsit în numele *Timișului*, *Crișului*, *Mureșului* și *Someșului*. Aceste nume ar fi fost, după Melich, numai de două silabe și s'ar fi rostit *Timis*, *Cris*, *Maris* și *Samus*. Deoarece Slavii și Românii nu păstrează pe *s* final, și nu schimbă pe *b* în *m* și pe *k* în *g*, numai un popor bulgaro-turc ar fi putut păstra aceste nume până la venirea Ungurilor care le-ar fi primit dela Bulgaro-Turci și le-ar fi dat Slavilor și Românilor în forme cu *-š*, *m* și *k*[1]).

Dar mai întâi atestările vechi ale *Timișului* (*Τίβισις* la Herodot; *Τίβισκος*, *Τίβισκον* la Ptolemaeus; *Timisco* pe Tab. Peutingeriana; *ὁ Τιφήσας* la Priscus; *Tibisia* la Iordanes; *Tibis* la Geogr. Rav.; *Tibissus* în inscripții; forma *Τίμησις* sau *Τιμήσης* din Const. Porphyrogen. este cea dintâi atestare a formei actuale), ale *Crișului (Grisia*, *Grissia* la Iordanes; *Gresia* la Geogr. Rav.; *Κρίσος*, cea dintâi atestare a formei actuale la Const. Porphyrogen.) și *Mureșului* (*Μάρις* la Herodot; *Μάρισος* la Strabo; *Marisia* la Iordanes și Geogr. Rav.; *Marisus*, *Marisius* în inscripții; *Μορήσης*, forma actuală la Const Porphyrog.) ne arată limpede că *š* nu era final și că probabil era rostit *-ši* sau, mai bine, *-šĭ*. *Tibis* al lui Geogr. Rav. (s. VII d. Hr.) față de *Τίβισις* al lui Herodot (s. V în. Hr.) ar putea fi și redarea unei rostiri mai nouă, dar și o haplografie

[1]) Cf. p. 17, 22—25, 51—64, etc.

©BCU CLUJ

în loc de *Tibi[si]s*, cum tot haplografie în loc de *Μάρι[σι]ς* poate fi și *Μάρις* al lui Herodot față de *Μάρισος* al lui Strabo (s. I în. Hr., deci tot scriitor vechiu).

Cum se poate întrebuința analogia lui *tres* > *trei*, *tempus* > *timp*, *Iovis*, *Martis* [*dies*] > *Joi*, *Marți*; *civitates*, *homines* > *cetăți*, *oameni*; *cantas* > *cânți*, *credis* > *crezi*, etc., pentru ca să se dovedească că formele *Τίβισις*, *Τίβισχος*, *Tibisia*, *Grisia*, *Μάρισος Marisia*, etc., ar fi dat **Tie* sau **Ție*, **Gri* sau *Greĭ* și **Măre* sau **Mare*, etc. (cf. p. 23 și p. 55) este de neînțeles la un filolog cu pregătirea lui Melich. Poziția acestor forme este doar ca în *fūsus*, *grassus*, *grŏssus*, etc., din care avem *fus*, *gras*, *gros*, etc., ori chiar ca în *caseus* > *caș*, *ceresius* > *cireș*, etc., deci *s* și *š* trebuia să se păstreze [1]).

Putem spune aproape cu siguranță că nici *b* intervocalic din *Τίβισις*, *Τίβισχος*, *Tibissus* și *Tibisia*, precum nici *φ* din *Τιφήσας*, nu trebue cetit *b* și *ph* sau *f*, ci *m*.

Se știe că o particularitate a limbii traco-dace, ivită în cursul evoluției ei, a fost schimbarea lui *b* în *m*: *Tibisis* a putut evolua la Traco-Daci în *Timisis*.

---

[1]) În orice caz, întrebuințând astfel legile fonologice, Melich nu prea are dreptul să citeze pentru N. Iorga din P. Kretschmer, *Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache*, p. 241: «Wer lautgeschichtlichen Studien fernsteht, lässt sich freilich durch phonetische Argumente schwer überzeugen: sie sind aber, weil sie von subjektiven Anschauungen unabhängig sind, gerade die allerschlagendsten». De geaba cunoaștem însă legile fonologice dacă le aplicăm subiectiv și greșit. Încă un exemplu ne dă E. Moór, *Die slaw. Ortsn. d. Theissebene*, în *Z. f. Ortsn.-Forsch.*, VI—130, p. 131, pentru cazul că am admite, împreună cu Melich, că numele *Mureșului*, *Crișului*, *Timișului* ar fi avut, înainte de a intra în ungurește *-s* final: «in Ung. ist [slaw] *-s* im allgemeinen erhalten geblieben, höchstens ist daraus *-z* oder *-c* [= «*ț*»] geworden, aber *-s* [= *š*] nie», iar presupunerea că *-s* din nume ca *Μάρις* = *Mureș*, etc., s'ar fi schimbat în ungurește în *-s* [= *š*] (după analogia lui *Nád-as*, *Gyep-es*, *Rák-os*), «ist nur eine linguistische Verlegenheitshypothese, denn keiner unter diesen Flussn[amen] gibt einen Sinn im ung[arischen]». Replica lui Melich, *Magyar Nyelv*, XXIV—1928, p. 7, și XXV—1929, p. 389—390, nu aduce nimic nou împotriva observațiilor lui E. Moór. iar afirmația că acesta «cu neștiința sa fără să vrea a stricat mult națiunii sale» nu este un argument (cf. și răspunsul lui E. Moór, *Magyar Nyelv*, XXV—1929, p. 386—389, și constatările lui K. Schünemann, *Ung. Jahrb.*, VI, 446—457, care între altele spune: «J. Melichs Auffassung, als seien unter den Bulgaren des Anonymus Türken zu verstehen ist aus philologischen und historischen Gründen abzulehnen».

©BCU CLUJ

Dacă grafia *Τιμήσις* sau *Τιμήσης* a lui Constantin Porphyrogenetul față cu *-b-* din grafiile antice, după părerea lui Melich, n'ar dovedi singură prea mult, deoarece este relativ târzie și reproduce *Timiș*-ul cronicelor ungurești, ea dovedește mult mai mult împreună cu *Μουσέος* = *Museus* din *Acta Sancti Sabae Gothi*, a cărui identificare cu *Buzeul* sau *Buzăul* este sigură.

Grafia *Μουσέος*, în loc de *Μπουσέος* = *Βουσέος*, s'a putut naște nu numai pentrucă *β* grecesc începuse să se rostească *v*, iar *b* străin să fie redat prin sunete apropiate *(m, p, mp)*, ci și pentrucă *b* traco-dac evoluase la *m*. Fiind săvârșită, această evoluție a putut interveni în *Μουσέος*, ca și în formele cu *b* ale *Timișului*, fenomenul « reconstrucției » sau al așa zisei « scrieri inverse », care se ivește ori de câte ori două sunete ajung să se confunde în evoluția lor.

Grafia *Drobeta*, la Ptolemaeus *Δρουφηγίς*, ne arată, după părerea unora, că în limba dacică exista și particularitatea dialectală a rostirii lui *b* ca *φ* sau, mai bine, a evoluției lui *b* la *φ*, iar în acest caz se explică prin « scriere inversă », împreunată cu « falsă etimologie », și grafia *Τιφήσας* a *Timișului*.

Și *g* din *Gresia* lui Geographus Ravennas și *Grisia*, *Grissia* lui Iordanes este o simplă grafie, nu o rostire. Formele actuale și toate grafiile ulterioare ne arată că avem a face cu un *c*, nu cu un *g*. Dar străinii adeseori confundă consonantele apropiate, sonorele cu nesonorele *(c* cu *g*, *p* cu *b*, etc.), și acest lucru li s'a putut întâmpla și celor doi înregistratori ai numelui *Crișului*.

Astfel numele *Timișului* și al *Crișului* l-ar fi putut păstra Românii și direct. Al *Mureșului*, în locul căruia am aștepta pe *Mareș*, are sigur formă străină. Ea poate fi reprimire din slavonește ori ungurește, cum pare a fi și a *Oltului*, pe care se pare că l-am păstrat până după întâlnirea cu Sașii și Ungurii în forma *Alt*, precum și a *Ampoiului* sau *Ompoiului*, pe care se pare că l-am păstrat în același răstimp în forma **Ampeiu* sau **Împeiu*.

Reprimiri din slavonește pot fi și *Timiș* și *Criș*. Numele celor trei râuri străvechi au putut fi apropiate adecă în slavonește de numele de persoană *Timiș* [1]), *Criș* [2]) și *Mareș*, care mai numesc și alte nume

[1]) *Tima, Timoteiu.*

[2]) *Chrysogonus.*

©BCU CLUJ

de ape, etc. [1]), în vreme ce în ungurește nu găsim nimic asemănător de ce s'ar fi putut apropia. După posesori se numesc și ape cu ținuturile lor (cf. *Apșa* = *Absolon*, *Arpadia*, *Borșa*, *Gilort*, *Iara* = *Iaroslav*, *Iza*, = *Izjaslav*, *Ipoly*, = *Ipolit*, etc., etc.). Și *Μουσέος* sau *Βουσέος* a fost apropiat de slav. *bъzъ* « sambucus » care, derivat cu suf. *-ovъ*, a dat *Bozov*, din care poate fi rom. *Buzău*. Ung. *Bodza* < *bodza* « sambucus » ne arată acest lucru. Oricât de vechi ar fi numele *Timișului*, *Crișului* și *Mureșului*, ele nu pot fi tratate fără a se avea în vedere celelalte nume similare.

Cât privește numele *Someșului*, pentru explicarea lui nu se poate pleca dela numele acelui « vicus *Samus* » din inscripție, care ar fi dat românește *Sam*, cât timp o identificare a acestuia cu cel al *Someșului* nu este sigură [2]). Cum arată numele celor mai mulți din afluenții săi, numele *Someșului* probabil este de origine slavă, neputând fi despărțit de cel al peștelui *somŭ* « Wels », « Silurus glanis », în vreme ce în ungurește nu găsim niciun radical din care l-am putea deriva [3]). Ca și celelalte nume cu care sună la fel, tot din slavă trebue derivat și numele *Tisei*, care se prezintă și în forme compuse cu *pa-*, proprii limbilor slave (*Πάθισσος* = *Pathissus* la Plinius; *Παρτίσχον*, la Ptolemaeus; *Πάρισος* = „*Πάτισος*“ la Strabo; *Parthiscus* la Am. Marcellinus; *ὁ Τισσός* la Theoph. Sim. și Theophanes; *ὁ Τίγας* la Priscus; *Τίσια* la Iordanes, Geogr. Rav.; *Tiza* în Einhardi Annal. a. 796; *ἡ Τίτζα* la Const. Porphyr.; *ἡ Τήσα* în treimea întâia a secolului IX [4]), și anume din *tisŭ*, *tisa* « taxus baccata », știut fiind că numele de râuri se dau adesea după flora dimprejurul lor, în special din regiunea izvoarelor lor. Forma *Tiza*, cum arată toate celelalte care au *-s-*, nu este decât o simplă grafie, pe care nu se poate clădi nimic: nici ipoteza originii unui radical longobard trecut în bulgaro-turcă, de

[1]) Cf. *Timiș*, ung. *Tömös* în Brașov (*Timis* a. 1211, etc.); *Temes* în Nitra; « terra *Temes* » a. 1186; *Timeș* în Bacău; *Temeșești* în Arad; *Temesecz* în Torontal; *Timișești* în Neamțu și Suceava; *Temișani* în Gorj; *Criș*, ung. *Keresd*, germ. *Kreisch*, săs. *Kraęš* în Târnava-mare, [*Valea*, *Apa*, etc.] *Crișilor*, ung. *Aranyos*, lat. *Auratus* în Turda; *Movila-Crișului* în Buzău; *Marosháza* a. 1262 în Ugocsa; *Marospotok* a. 1283 prin Hont sau Bars; etc.

[2]) La Melich cf. p. 51 ș. u.

[3]) Cf. pentru acesta și *Szamos-tetej* în Secuime, *Somoșu-mare*, ung. *Szamos-mare*, tot acolo; *Somova*, gârlă, în Tulcea.

[4]) Cf. la Melich, p. 64—69.

©BCU CLUJ

acolo în ungurește și din ungurește în slavonește și românește, cum propune Melich.

Lucrurile stând astfel în privința numelor socotite de origine bulgaro-turcă dinainte de venirea Ungurilor, teoria bulgaro-turcă a lui Melich rămâne fără niciun razim. Numele atestate numai după venirea Ungurilor, chiar dacă ar deriva dintr'un radical turcesc, nu pot dovedi nimic în această privință, putând fi și de origine pecenegă ori cumană. Ce ne poate dovedi un presupus **Ak käl (kel)* care nu este atestat nicăieri, față de *Belgrad*-ul slav, atestat încă în sec. XI și păstrat până astăzi de Români în forma *Bălgrad*, când se știe că Slavii au numit cu acest nume cetăți și acolo unde n'au ajuns niciodată în atingere cu Bulgaro-Turci (cf. *Belgrad* = *Wittenburg* în Meklenburg, două *Belgrad*-uri în Pomerania, etc.) [1])? Se mai poate afirma că *Bălgrad*-ul ar fi fost tradus după presupusul **Ak käl* « numai prin sec. IX—X » (p. 243)?

Ce ne poate dovedi numele *Carașului*, ung. *Karas*, srb. *Karaš*, atestat abia din sec. XIII, chiar dacă ar deriva din turc. *kara* « negru » + *sū*, *su* « apă », « râu » (pentru *š* Melich trimite la čuv. *šu*, *šĭv)*? [2]). Și mai ales dacă nu derivă din radicalele turcești citate? Căci, cum poate dovedi Melich că Bulgaro-Turcii d-sale vorbeau un dialect cu *š*? Și nu i se pare curios d-sale că toate apele din Balcani, care au numele turcesc la care trimite d-sa, au forma *Kara su*, cu *s*, nu cu *š*? De ce ar avea forma cu *š* numai *Carașul* din Banat?

Dar numele *Carașului* probabil este slav, și anume de origine sârbească. El nu poate fi despărțit de cel al lui: *Karaš*, sat spre Est de Mitrovica, lângă un mic afluent al râului Silnica, care se varsă în Ibar; *Karaš* din Croația, distr. Bjelovar-Križ; *Karaška Luka* tot de acolo; *Karašovina*, munte spre Sud-Vest de Vareš, în Iugoslavia; apa *Karašica* din com. Baranya și Dalmația; n. pers. Sima *Karaš*, etc. Dacă radicalul numelui apei *Caraș*, ung. *Karas* este identic cu cel al ținutului numit ungurește *Krassó* (cf. și rom. *Crașova*, ung. *Krassova*; ung. *Krassó* > rom. *Cărășău*; ceh. *Krašin*, *Krašov*,

[1]) Cf. K. Schünemann, *Die Entstehung des Städtewesens in Südosteuropa*, p. 36 și 39; E. Moór, *Ungarische Flussnamen*, în *Ung. Jahrbücher*, VI—1926, p. 439—440; I. Bărbulescu, *Individualitatea limbii române și elementele slave vechi*, p. 86—87.

[2]) Cf. p. 25—30.

©BCU CLUJ

Krašovice, etc.), ar putea fi derivat din slav. *kras-* « frumos » + suf. dim. *-š* (cf. E. Moór, *Ung. Jahrb.*, VI—1926, pp. 440—441). Svarabhakti ar veni în acest caz dela Unguri. Dacă însă radicalul numelui *Carașului* trebue despărțit de ung. *Krassó*, el poate fi derivat cu *Rječnik*-ul Academiei iugoslave, IV, 858 și V, 473, din srb. *kàrāš* < v.-bg. *karaś* « Karausche » (Berneker, *SEW*, I, 489), ușor explicabil și ca nume de apă, și ca nume de persoană, după care s'au putut da cele topice.

Și *Küküllő* [1]), numele unguresc al *Târnavei*, este atestat mai întâi numai la 1197 (« castrum *Cuculiense* »), și, cum arată săs. *Kokkel*, care are forma simplă, nu poate deriva dintr'un bg.-turc. **küküle(γ)*, cum propune Melich, ci derivă dintr'un peceneg = cuman *kukel* « spina » + ung. *jó* « fluvius », « Bach », ori + slav. *-evъ*, pe care l-au putut atașa numelui peceneg Slavii de pe *Târnave*, păstrați până destul de târziu (cf. și ung. *Kerelő*, rom. *Chirilău* < slav. *Kirila*, *Kirilo*, *Kiril* = *Κύριλλος* + suf. top. *-ovъ*).

După un peceneg *γύλα* « ein Würdenname » doar s'a numit ungurește *Gyula-Fehérvár* (lat. *Alba-Julae*, de aici greșit *Alba-Iulia*) și *Bălgradul*, în preajma căruia ne spun cronicele că s'a bătut Ștefan cel Sfânt cu Pecenegii, despre a căror prezență pe Târnave vorbesc până astăzi un *Beșinău* (ung. *Besenyő*, săs. *Betschənûden*, germ. *Heidendorf*) din jud. Alba; alt *Beșinău* (ung. *Buzásbesenyő*, *Beseneu* a. 1349, etc.) din Târnava-mică și *Hendorf*, ung. *Hégen*, săs. *Hêndrəf* < *Hêndrof* = « Heidendorf » din Târnava-mare [2]).

Și mai puțin pot dovedi în privința prezenței Bulgaro-Turcilor și a continuității lor în sec. V—VIII etimologii greșite ori cu radicale presupuse, ca: *Szolnok*, explicat de Melich dintr'un n. pers. vechiu ung. *Szaunik* (p. 232—241, 273), care nu știm ce este (poate reproduce grafic slavul *Solnik*, știind că *l* > *u*), în loc de slavul nordic *solъnikъ*, care a putut să însemne nu numai « der mit Salz zu tun hat », ci și « loc sărat », cum arată *Slănic*-urile românești de origine sud-slavă din Bacău, Buzău, Prahova, Muscel (cf. și *Soloneț* în Botoșani și Iași, *Solonț* în Bacău și Putna, etc.); *Szatmár* (> rom. *Sătmar*) dintr'un bg.-turc **Satmar*, pentru care trimite la n. pers.

[1]) Cf. p. 30—36.

[2]) La Melich, cf. p. 36 ș. u.

©BCU CLUJ

cuman *Satmaz* din cronica lui Nestor și la *Szatymaz* din com. Csongrad (p. 70, 127, 273), formă pe care am așteptat-o și în locul *Sătmarului*, când atâția alții (chiar și Melich însuși) au dovedit că avem a face în el cu un n. pers. de origine germană *Sotmar*, atestat adeseori în documente, din care sunt și *Szatmár* din Somogy, Szabolcs, Vas, Crasna; *Laborcz*, *Laborcza* dintr'un n. pers. bg.-turc. **Alp-Bars* « erou » + « panteră » (p. 19, 22 și 62) în loc de slav *Vladiborъcь* (cf. și *Vladibor* + *falva* > *Laborfalva* > rom. *Laborfalău*; *Vladicsa* > *Vlacsa* > *Lacsa*, rom. *Lacea*; *Vlad* > *Lad)* etc. [1]).

[1]) Mania bulgaro-turcă în onomastică și toponimie a ajuns așa de departe pe urmele lui Melich, încât D. Pais (cf. Jancsó B., *Erdély története*, Cluj, 1931, p. 383) n'a pregetat să derive pe *Blacus*, forma secundară a lui *Blachus*, *Vlachus* din « terre Ultrasilvane » « Gelou quidam Blacus dominium tenebat » a Anonimului, din *Blak* = *Bulak* = *Bulgaro-Turc*, deși în același capitol al Anonimului ni se spune că locuitori ai acelei « terre Ultrasilvane » erau « *Blasij* et Sclavi », iar *Blasij* nu poate fi decât *Vlasi*, pluralul slav al lui *Vlah* « Român »; iar L. Rásonyi Nagy *(Magyar Nyelv*, XXIV, 311—318; XXV, 17—27) s'a putut gândi să derive dintr'un bg.-turc * *bor-šuγ* «eau claire » numele evident slav al orașului *Brașov*: < n. pers. *Braša* « Bratosav, Bratoslav » (cf. srb. *Braša*, *Braiša*, *Brajiša*, *Brašul*, *Brašić*, alături de *Bratiša*, *Brateša*; *Raša* = « Radosav », « Radoslav », etc.) + suf. top. *-ovъ*, din care sunt și *Brașeu* (vechiu *Brașa)*, ung. *Brassó* din Hunedoara, *Brassó* din Hajdú, *Brașlovița* din Ialomița, *Brașovana-mare* din Neamțu, *Brașovenița* din Vaslui, srb. *Braševo*, *Brašina*. *Brašine*, etc. De altfel însuși Rásonyi Nagy este nevoit să constate: « Începutul cuvântului *Bra-* este cât se poate de slav, un astfel de cuvânt nici nu există în turcește; nu există nici turc., ci numai sud-slav *bara* (> v. ung. *bara* 'părâu', Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, 171 ~ ung. din Bačka *bara* ‚Lache', ‚Pfütze', *MEtSz)*, dar despre acesta nu poate fi vorba în compoziția [?] despre care este vorba » (p. 317).

Încă la 1910 putea să constate S. Pușcariu: « Die Rumänenfrage stand einst bei den Rumänen im Vordergrund jeder historischen und philologischen Betrachtung, weil man aus ihr für gewisse politische und patriotische Forderungen Anhaltspunkte gewinnen wollte. Dieser Standpunkt ist glücklicherweise bei den Rumänen überwunden und an Stelle der tendenziösen ist eine objektive Betrachtungsweise eingetreten » *(Zur Rekonstruktion des Urrumänischen*, p. 17).

A fost deajuns ca Pușcariu, pe urma dovezilor nouă despre existența și întinderea Românilor Apuseni, să încerce explicarea formării poporului român atât în Sudul, cât și în Nordul Dunării, ca numai decât să strige Treml, *Ung. Jahrb.*, VIII—1939, n. 1: « Wann wird die 'prazna fikcija' (Conev) der römischen Abstammung aus Schule, Dichtung und Wissenschaft der Rumänen schwinden? » Mi se pare că cu mai multă dreptate ar putea să-i strige același lucru direcției bulgaro-turce din filologia ungurească, care subt forma cea mai savantă trăește astăzi cel mai deșanțat romantism patriotic.

©BCU CLUJ

Pentru sprijinul teoriei sale bulgaro-turce și împotriva prezenței Românilor înaintea Ungurilor în Ardeal, Melich are nevoie să înlăture orice dovadă de o comunitate și continuitate româno-slavă. Mijlocul găsit în acest scop este de a considera vechi ungurești toate formele românești care au înfățișare mai veche decât actualele ungurești corespunzătoare și se potrivesc întocmai cu cele slave, etc., din care derivă în realitate.

Astfel:

« Românescul *Criș* se poate explica fără cusur din v.-ung. *Kris* > *Kiris* « Criș », cf. lat. **derectu(s,-a,-um)* > rom. *drept*; ung. *Kőrispatak*, Odorheiu, > rom. *Crișpatac*; v.-ung. *Krisztúr* > *Kirisztur* (> *Keresztur)* > rom. *Cristur*. . .» (p. 57). Cât privește pe ungurescul *Kris* (> *Kiris* > *Keres* > *Körös)*, acesta a trebuit să fie luat dintr'o limbă, care păstra pe *s* final, schimba pe *b* în *m (Tibis* > *Timis)* și pe *g* inițial în *k*. « Această limbă n'a putut fi nici slavă, nici limba românească, ci o limbă de origine turcească » (cf. p. 22—25 și 58).

Același fel de argumentare îl avem și pentru *Timiș*, ung. *Temes*, *Tömös* (p. 22 ș. u.).

Numele românesc *Cerna* (cf. v.-bg. *črьnъ* > bg. *čъrnъ*, *čeren*, fem. *čьrna*, *černa*, etc.) « poate fi din v.-ung. *Cserna*, în vreme ce actualul ung. *Cserna* ori este continuatorul ungurescului vechiu *Cserna*, ori este reprimit din rom. *Cerna* ». Cât privește forma *Csorna*, deși forme ca *Želna* (< slav. *želna* « Art Vogel ») > rom. *Jelna*, ung. *Zsolna*, *Telena* (< slav. *telę* « Kalb ») > ung. *Tolona* > *Tolna*, etc., ne arată o evoluție inversă, totuși Melich încearcă să o explice astfel: din slav *Črna* s'ar fi desvoltat mai întâi o formă ung. **Csurna*, apoi din aceasta *Csorna*, > *Csarna* > *Cserna*, « singurul mod în care s'ar fi putut forma » (p. 188—191). De fapt nu trebuia să se inverseze lucrurile, socotindu-se forma veche de cea mai nouă.

Un model de felul cum se căznește Melich să-și susțină această teză a sa este explicarea numelui *Zlatnei* (p. 243—247).

Se știe că acesta este identic cu v.-bg. *zlatьnъ*, *zlatьna*, *zlatьno* « aureus » (< *zlato* « aurum »), lângă care probabil trebue înțeles v.-bg. *ruda* « Metall ».

Totuși Melich, deoarece forma ungurească *Zalatna* apare în documente mai nainte decât cele românești, crede că poate discuta

©BCU CLUJ

posibilitatea împrumutului românescului *Zlatna (Zlacna, Zlagna)* prin intermediar unguresc, fie dintr'un vechiu ung. *Zlatna*, fie prin sincoparea lui *-ă-* aton dintr'un presupus **Zălatna* rezultat din actualul ung. *Zalatna*. Limba românească însă nu sincopează în grupa de sunete din presupusul **Zălatna* (cf. *zălog* < v.-bg. *zalogъ*, *zălud* < v.-bg. *zaludъ*, *zaludenъ*, chiar *Zărand*, etc.). Exemplele de sincopare aduse de Melich, privind alte grupe de sunete, n'au nicio valoare în cazul nostru.

Ar rămânea numai v.-ung. *Zlatna*.

Dar mai întâi nu este sigur că această formă este ungurească în documentele latino-ungureşti, căci nu toţi diecii erau Unguri. Ş'apoi chiar dacă ar fi, cât timp originalul slav are tocmai forma *Zlatna*, pe ce îi rămâne lui Melich să se razime când face afirmaţia că e mult mai probabil că « ung. *Zlatna*, *Zalatna* este nemijlocit dela Slavi şi numele românesc poate fi şi de origine ungurească »?

Ne putem gândi numai la posibilitatea că Ungurii ar fi primit *Zlatna* dela Slavii care au « putut să locuiască acolo şi pe timpul cuceririi ţării ». Atât numai că Ungurii n'au ajuns la *Zlatna* în cei dintâi ani ai cuceririi ţării, cum am văzut mai sus, iar când au ajuns, nu se ştie dacă Slavii de acolo îşi mai păstrau limba ori erau românizaţi. *Bălgradul* şi *Târnava* vecină, la care se referă Melich şi pe care nu le au Ungurii, ne arată că primitorii acestor nume dela Slavi şi păstrătorii lor au fost Românii, nu Ungurii. Acesta este temeiul discuţiei că « Ungurii ar fi putut lua numele dela Români şi Românii dela Slavi », discuţie care-l sperie pe Melich şi pentru înlăturarea căreia cheltueşte atâta energie şi erudiţie fără vreun rezultat.

Bârsa (săs. *Burzen-*, *Burtzenland*, v. *Burtza)* ar fi din v. ung. *Barsza*, *Borsza*, *Bursza* (forma actuală *Barcza*, cum arată *cz*, este ulterioară), iar acesta de origine traco-dacă şi transmis Ungurilor prin Bulgaro-Turci (cf. p. 269—271). Într'adevăr în rom. *Bârsa* avem a face la origine cu un n. pers. de origine slavă *Bârsa*, *Bârsu*, *Bârs*, ipocoristic format cu suf. *-sa*, *-s* al lui *Berisav*(a), *Berislav*(*a*) (cf. *Vlŭksa*, *Živsa*, *Jebsa*, etc.; apoi n. pers. sârbeşti *Brsatićь*, *Brьsačićь*, etc.), cum este şi numele satului sârbesc *Brsa* (lângă un afluent al apei Veternica, între Vranja şi Leskova), al bulgărescului *Bersin*, etc. (cf. şi rom. *Bârsău*, *Bârsoiu*, *Bârseşti*, etc., pe care le derivă dintr'un nume de persoană şi I. Iordan *Toponimie putneană*, extras din

©BCU CLUJ

« Milcovia », anul IV, vol. 1—2, p. 4—5, dar punându-l în legătură greșit cu slav brъzъ « iute »).

Sibiiu-ul, vechiu rom. *Sibiń* (ung. *Szeben)*, care « nu este probabil să fie din slavonește », căci « nu poate fi explicat din slavonește », ca și săs. *Zibin*, ar deriva dintr'un vechiu ung. *Szibin* (p. 269, 270, 305, 315). Adevărul este că trebue derivat dintr'un slav *Sibiń*, iar acesta este din slav (bg., srb.) *siba* < *sviba* « Hartriegel, Kornelkirsche » (cf. și bg. *sibinčja*, nume de plantă) + suf. slav. -ьńъ. Din același radical sunt doar și: *Sibinj* (Požega, Modruš-Fiume, Lika-Krbava), *Sibnica* în Sârbia veche, *Sibenik* în Bosnia; *Szeben* (Zemplén), *Szeben*, *Szebenpuszta* (Bihor), *Szebény* (Baranya), *Szebenye* (Abaúj-Torna); *Hotarul-Sibiești* (Buzău); cf. și *Sibiciul-de-jos* și *de-sus*, *Valea Sibiciului* (Buzău), etc.

Săsescul vechiu *Zibin* și actualul *Zabäng*, *Tsibing* sunt corespondentele săsești ale românescului vechiu *Sibiń*. Numele românesc *Ţibin* al apei care trece prin *Sibiiu*, este reprimirea formei săsești, ivite pe hotarul orașului în gura stăpânitorilor. Ungurescul *Szeben* poate fi nu numai din slav., ci și din rom. vechiu *Sibiń*.

Cum s'au petrecut lucrurile ne arată limpede numele *Sadului* apropiat, care derivă din slav *sadŭ*, fie că este vorba de înțelesul « planta, fructus, arbor, silva, hortus », ori de cel al bulgărescului *sad* « Neupflanzung, Neusiedlung » [1]). Din rom. *Sad* s'a desvoltat săs. *Tsōt*, germ. *Zoodt*, iar ung. *Czód* a fost primit din acesta.

Rom. *Cluj*, *Turda* « sunt fără îndoială primite din v. ung. *Kuluzsvár*, *Turda* » (cf. p. 305), în vreme ce *Clujul* românesc nu este decât continuarea normală a unui n. pers. slav. *Kluš* = *Mikluš*, iar *Turda* a slavului *tvrdъ* « hart », « fest », pe care-l găsim și în cronici și în documente ca n. pers. (pentru Români cf. « *Thurda*, *Turda* pecorarius vulgo Batsch, Batschin » a. 1538—40, *Turdea*, etc.; n. top. *Turda* în Vâlcea, *Măgura-Turzii*, în Năsăud), etc. [2]).

---

[1]) N. pers. *Zot*, la care trimite Melich, p. 268, n'ar fi dat niciodată românește *Sad*.

[2]) Nu se poate admite nici părerea lui Melich *(Magyar Nyelv*, XV—1919, p. 125—127, și *MEtSz*, 1342—43), pe care de altfel el însuși o credea la început ridicolă *(Magyar Nyelv*, II—1906, p. 98) și după care *Dej* derivă din ung. *Dés* < *Deus* (lat. *deus)*, întrebuințat ca nume de persoană (cf. *Deusteluke*, *Deushida*, etc.), ca și ung. *Isten*. Dar *Dej* (ca și *Dejul*, părăiaș din Vrancea; *Dejoiul*, deal

©BCU CLUJ

Veche ungurească socoate Melich și forma *Knez* (p. 132—133), deși ea este mai curând originalul slav din care s'a desvoltat ung. *kenéz*, ca n. topic *Kenéz*, și poate fi și formă veche și nouă românească.

În privința unor nume slave Melich se ajută socotindu-le rutenești, nu vechi slave venite prin românește.

Așa ar fi *Cernavodă*, germ. *Schwarzwasser*, ung. *Feketeviz* (satul se numește acum *Săcel*, ung. *Szecsel)* din com. Sibiiu, pe care Melich (p. 165, 268—269) îl confundă cu *Fechetig*, ung. *Feketeügy* din Secuime, pentru care Lipszky, *Rep.*, II, 43 și 154, și Lenk, *Lex.*, II, 328, nu cunosc un nume românesc *Cernavodă*. Firește un rusesc mai nou *Cernavodă* s'ar explica mai ușor în Secuime decât la Sibiiu.

Așa ar fi *Bistrița*, al cărui nume românesc nici nu este pomenit de Melich (p. 257—258). Corespondentul unguresc *Besztercze* al acestuia ar fi dintr'un vechiu unguresc *Bisztricze*, iar acesta din slav. *Bistrica*. Tot din slavă ar fi și săs. *Bistritz*, deci « în sec. XII a existat numele actual de origine slavă ».

Totuși *Iadul*, deși slav la origine, « poate avea nume românesc » și după Melich (p. 260). Dar *Rodna*, evident, nu poate fi explicată din v.-bg. *rudna (rudьnъ* « metallicus »), căci slavul *-u-* ar fi trebuit să se păstreze în românește, în vreme ce în ung. dă *o* (cf. *čudo* > *csoda*, *krupa* > *korpa*, *sluga* > *szolga*, etc.). Ea nu poate fi decât o reprimire din ungurește, pe calea administrației și a minerilor. Formă săsească *Rudnə* (Iad) ar putea fi și continuarea formei slave ori slavo-române originale, dar și o formă ulterioară, întrucât la Sași se schimbă adeseori *o* cu *u*, atât în poziția tonică, cât și atonă.

Bălgrad-ul, *Târnava* și ung. *Zalatna* sunt pentru Melich dovezi că « cuceritorii țării au aflat fără îndoială populație slavă în ținutul Alba-Iuliei și a Târnavei » (p. 272). Au putut să existe atunci Slavi « și pe cursul Someșului mic » (cf. Anon. c. 25: « Quia essent B l a s i j et S c l a u i » locuitorii din această regiune). Acești Slavi au fost Slavi sudici veniți din Balcani (p. 272). Dar Melich uită că cei ce au păstrat până astăzi *Bălgrad*-ul și *Târnava* au trebuit să locuiască împreună cu Slavii, care le-au dat, și să le primească dela ei. Și pentru

---

și pădure din Vâlcea, *Dejești* din Olt, *Dejani* din Făgăraș, *Dejani* din Timiș, *Dés(zs)* din Bács-Bodrog, Sopron și Veszprém, *Déshyda* din Somogy) derivă din n. pers. slav. *Deš* (și *Dešo*, *Deša*, *Desjo*, *Desja*, *Desoje*, etc.), ipocoristicul lui *Desimir*, *Desislav*, *Desirad*, *Desivoj*. Dovada o avem în *Desmir*-ul (ung. *Dezmér)* apropiat.

©BCU CLUJ

care motive merită mai multă credință partea privitoare la Slavi din afirmațiunea Anonimului decât cea privitoare la Români (Blasii)?

Cât privește pe *Zlatna*, acum, când este vorba de concluzii, a ajuns să nu aibă decât forma *Zalatna*.

Melich întreabă că pe ce bază se poate afirma că *Moigrad*-ul (ung. *Moigrád*, germ. *Mayroth)*, care « eventual este nume de origine slavă », « a existat și înainte de cucerirea țării, când n'avem date despre el decât începând dela 1450 » și că de aceeași vârstă ar fi și *Grădiște*, ung. *Várhely*, când și datele privitoare la aceasta sunt nouă.

Fără îndoială, ce privește pe *Grădiște*, este mai greu de dat un răspuns, numele fiind dintr'o regiune a influenții sud-slave. Dar *Moigrad*-ul este dintr'o regiune nord-slavă și Melich știe bine că dacă ni l-ar fi dat Slavii nordici după sec. XII ar trebui să aibă forma *Moihrad*. Are forma *Moigrad* fiindcă este anterior acestei date. *Moigrad*-ul este nu numai « eventual », ci « sigur » slav. El derivă din ipocoristicul *Moj* al unui n. pers. de felul lui *Mojmir*, *Mojslav* + *grad* (cf. ceh. *Mojžir*, etc.). Și Melich nu trebuia să uite că în condițiunile lui *Moigrad* mai avem pe *Zagra* din Năsăud și pe *Zagăr* (ung. *Zágor)* din Târnava-mică.

E de prisos să mai amintesc că, fără un contact direct cu Slavii, *Blaha* sau *Vlaha* (ung. *Oláhfenes)* din Cluj și *Vlăhița* (ung. *Oláhfalu)* din Secuime nu puteau avea aceste forme.

Și în amănunte se pot discuta unele din explicările date de Melich.

Astfel, fără a avea în vedere că împrumuturile dintre două limbi nu se fac deodată și dela cea dintâi întâlnire a popoarelor respective, ci același cuvânt poate intra în deosebite forme și în deosebite timpuri și regiuni, și fără să ia în seamă că Românii sunt atestați în Galiția încă din sec. XI și că din sec. XII și XIII avem, atât în Galiția, cât și în Moravia, numeroase urme românești topice și onomastice, ca și Brüske și Treml (vezi mai sus!), Melich susține că Românii n'au putut ajunge în Carpații nordici decât după sec. XII, pentrucă le-au dat Slavilor de acolo formele cu *g*, nu cu *h*: *Magura*, *Mogura*, *Megura*, *kl'ag*, *kl'agat'* și *gel'ata*. Dar, cum am arătat mai sus (p. 204—205, 221), le-au dat și *Mahorka* în Zemplén, *Mahura* în Silezia, etc.; *hruń* alături de *gruń* (ung. *gorony)* < v.-rom. *gruńu*; *hard* alături de *gard* (ung. *gárd*, *gárgya)* < rom. *gard*, etc.

©BCU CLUJ

Pe p. 188—189 Melich urmărește atestările *Bârzavei*, căreia azi i se zice ungurește *Berzava*. Mai nainte i se zicea *Burzava* > *Burzva*, *Borzva* > *Borza*. Nume de același fel se găsesc și în alte părți, iar cea din Banat ar putea fi de aceeași origine cu ele. Totuși ar fi greșit să se despartă numele acesteia de cel vechiu *Berzovia*, *Bersobis*. Numele *Bârzavei* bănățene ar fi dacic. În limba dacică a trebuit să aibă forma **Brzava*, căci numai din aceasta se pot explica formele vechi ungurești *Burzava* > *Burzva* > *Borzva* > *Borza*. Din același izvor, din care este numele unguresc, s'ar fi născut și românescul *Bârzava*. Când vechiul nume unguresc ar fi început să se uite, prin sec. XVI—XVII, s'ar fi împrumutat din acesta numele ung. *Berzova* și *Berzava*, srb. *Berzava*, germ. *Bersava* și cea literară lat. *Berzava*.

Melich admite că limba, care a mijlocit numele unguresc și pe cel românesc, a fost limba slavă din regiunea Murășului, dar ea n'a făcut decât să-l mijlocească. **Brzava* în această limbă nu era un element băștinaș, ci împrumutat, căci din slav. **bъrzъ* « repede », « iute » nu mai avem alte nume topice derivate cu sufixul *-ava*.

În acest punct Melich lovește dincolo de țintă, căci, chiar dacă limba slavă n'a fost în cazul *Bârzavei* bănățene decât mijlocitoare, nu este adevărat că nu mai avem alte derivate din **bъrzъ* cu suf. *-ava*. Așa a fost derivată doar *Bârzava* sau *Bârzova*, ung. *Berzova* din j. Arad și o *Brzava* pe Valea *Lim*-ului (spre Nord-Vest de *Berane* și Sud-Est de *Bjelopolje)*.

Apoi, dacă forma românească nu poate fi explicată decât dintr'un intermediar slav *Brzava*, toate formele ungurești, atât cele vechi: *Burzava* > *Burzva* > *Borzva* > *Borza* (cf. rom. *Rumân* > ung. *rumuny*; rom. *fărtat* sau *fârtat* > ung. *fortát*; rom. *vârcolac*, plur. *vârcolaci* > ung. *varkulács*, etc.), cât și cele mai nouă: *Berzava* sau *Berzova* (cf. rom. *bârsan* > ung. *berszán)* se pot explica foarte bine din rom. *Bârzava*.

În *Magyar Nyelv*, XI—1915, p. 245, Melich admitea pentru ung. *Sztrigy* originea tracică, adăogând că cuvântul românesc este din ungurește. Acum (p. 160—163) îl consideră de origine rusească: < rus. **strěl'-vodá* (cf. slav *strěla* « săgeată »). Din această formă s'ar putea explica atât germ. *Strehl*, *Strell*, cât și ung. *Sztrigy* (*-l'* > *-j* > *-gy)*. Dar numele *Streiului* (lăsând la o parte ciudățenia numirii

©BCU CLUJ

propuse de Melich), tocmai când ne gândim la un nume rusesc, nu-l putem despărți, cum îl desparte Melich, de galițianul *Stryj*, afluentul Nistrului, dela care este numirea orașului *Stryj* (cf. satul rom. *Streiu*, j. Hunedoara), pe care-l uită cu totul. Radicalul lui, fie tracic, traco-slav, ori, cum este mai ușor de crezut, slav, corespunde radicalului indoeuropean **s(e)reu-* « a curge », cu inserțiunea lui *-t-* obișnuită la Traci, Slavi și Germani:

Streiul românesc n'a putut veni din ungurește, cum afirma la început Melich. *Agrij* < *(Fel)-Egregy*, *Bichigy* < *Bikkigy* = « Bükkös », *Feketig* < *Fekete-ügy* sau *-igy*, etc., ne arată că trecerea fonologică *Strigy* > *Streiu* nu este posibilă.

Documentele n'au nici o formă cu *-l* sau *-ly*, și acest lucru este de mare importanță. De aceea nemțescul *Strehl* pare a fi mai curând o reconstrucție greșită după modelul unor cuvinte românești, în care *-i* corespunde unui mai vechiu *-l'* (cf. *fiiu* < *fil'u* < *fīlius,-um*; *Pwy* a. 1492, *Pogy* a. 1458 < *Puly* a. 1426, azi *Pui*; *They* a. 1526, azi *Teiu*, ung. *T'yei* < *Thel* a. 1451, etc.). Așa a fost reconstruită de ex., și forma *Ompoly* din *Ompoj* prin sec. XVIII, ș. a. Această reconstrucție este cu atât mai probabilă în Hunedoara, cu cât vedem că *l'* se păstrase până la sfârșitul secolului XV, iar vaccilarea în rostire în timpul din urmă al păstrării lui n'a scăpat urechii străine.

Aceasta ne-o arată, în parte, și faptul că lipsește *-e* sau *-en* final la care ne-am aștepta după cum se prezintă numirile germane asemănătoare în alte regiuni (cf. *Strehle*, *Strehlen*, *Strehlitz*, *Strelitz* < slav. *strěla* « Pfeil »). Toponimicele slave născute din *strěla* și *strělъcь*, pe care le cunoaștem, au formele: rut. *Strilky*, *Strilkov*, *Strilyska* (Galiția), n. sl. *Strělac*, *Stročja* = *Strělcja* (Stiria), cr. *Strelec*, *Strelečko*, rut. *Stril'ci*, *Stril'čja*, *Strilčyska* (Galiția); rom. vechiu *Strelța*, care « cură despre Maramureș spre Tisa ». Niciuna din aceste forme nu arată pe *-i* final pe care-l cer formele documentare și cea românească ale lui *Streiu*. Nu arată nici *l'* decât înainte de sufix, iar compoziția propusă de Melich este necunoscută.

În foarte interesanta discuție a lui *duka* > *Duka* (p. 152—154), Melich ajunge la concluzia că *Duka* ar fi intrat ca n. pers. și în ungurește, probabil din sârbă. Această afirmație însă este riscată: ar putea-o face Melich numai dacă ar dovedi că cei ce poartă

©BCU CLUJ

numele *Duca* în documentele latino-ungurești au fost într'adevăr Unguri.

De origine sârbo-bulgaro-slavă socoate Melich și apelativul *duca* din Anonymus, c. 13, a cărui informație « este fără îndoială autentică ». Dar însuși Melich adaugă că această origine este posibilă « numai dacă Slavii din timpul cuceririi ungurești n'au venit între Dunăre și Tisa mai târziu de secolul IX ».

Cum vedem, lui Melich îi vine greu să explice prezența lui *duca* așa de curând tocmai pe apa *Laborcz(a)* din com. Zemplén (pe care el o explică din bg.-turc. **Alp-Bars)*, și în limba ruteană.

Explicarea poate fi însă și alta decât cea propusă de Melich.

Mai întâi, oricât de « bine informat » ar fi Anonimul, ori chiar tocmai pentru aceasta, nu este exclus că el întrebuințează în lucrarea sa termeni pe care-i cunoștea din graiul viu al timpului său, deci din sec. XII, nu din sec. IX.

Duca a putut ajunge în cronica Anonimului numai din limba unui popor care avusese legături cu civilizația italo-bizantină și-l întrebuința atât ca apelativ, cât și ca nume de persoană. Astfel de popor însă n'a fost cel rutean. Despre cel bulgar nu știm să fi ajuns până pe apa *Laborcz(a)*. Ar putea însă să fie poporul român, care l-a avut totdeauna în graiul său, și într'o formă, și într'alta. Afară de n. pers. din documente (în Bihor încă la începutul sec. XIII), despre existența lui în graiul daco-român ne vorbesc topicele *Duca* din Năsăud, Prahova, Vaslui și Ialomița.

Firește, dacă Anonimul a întrebuințat un cuvânt din sec. IX, ceea ce este greu de presupus, ar trebui să credem că Românii au ajuns în Carpații nordici, deci și în Zemplén, încă în sec. IX, cum ne spune Melich despre « Sârbo-Bulgaro-Slavi ». Dacă însă este vorba de un cuvânt din timpul Anonimului, ei ar fi trebuit să ajungă acolo numai înainte de sec. XI. Și 'ntr'adevăr, cum am spus, ei sunt atestați în Galiția vecină încă în sec. XI, iar în Zemplén se găsesc nume de persoană și topice de origine românească încă din cei dintâi ani ai secolului XIII; de asemenea apar foarte curând în comitatele Zips, Sáros, Abaúj, Ung, Bereg, Ugocsa și Maramureș. Anonimul a putut deci să-i știe acolo și să cunoască cuvântul din graiul lor. Dacă nu-i pomenește în cronica sa, face acest lucru pentrucă pe el nu-l interesează poporul, ci numai nobilii care nu erau Români. Dar

©BCU CLUJ

toponimia, în mare parte românească până astăzi [1]), ne arată că însuși pasul Vereczke și Valea Laborcz(a), pe care au intrat Ungurii, au fost locuite din timpuri străvechi de păstori români. Aceiași păstori care au dus în această regiune pe *strungă*, *știră*, *ciul*, *ciumă*, etc., cuvinte tot de origine grecească, au putut să ducă și pe *duca*. Pe timpul Anonimului « in lingua eorum *duca* vocabatur » ceea ce mai târziu s'a numit cu termenul slav « voevod ».

Astfel și *Dukafalva* din com. Sáros, atestat mai întâi la 1400, poate fi un nume de origine românească.

Pe p. 221—224 se ocupă Melich de numele *Bihorului*, ung. *Bihar*, pe care-l mai studiase și în *Szláv jövevény szavaink*, I, 2, p. 105, arătând că această numire topică nu este singură (se găsește: un munte *Bihor*, ung. *Bihar*, la hotarul județelor Bihor și Alba; *Bihard* în Srem, *Biharom* în Bodrog; v.-srb. *Bichorъ*, *Bihorъ*, « nume de cetate în sec. XV », azi srb. *Bihor*, *Bihoriće*, *Bihorine*; v. ung. *Biharinocz* în Požega, la care se mai poate adăuga poss. *Byhor* a. 1302, etc., în com. Fehér).

Melich crede că poate fi vorba ori de un nume slav derivat din radicalul *bych-* cu sufixul *-orъ*, deși un slav. *Bychorъ* nu este atestat ca nume de persoană, ori dintr'unul turcesc, atestat și mai puțin.

Din parte-mi cred că la origine avem de a face cu un nume de persoană identic cu slav. *vihorŭ* (cf. un *Uiuor* în *Reg. de Vár.*, a. 1219, ed. Endlicher, p. 649, art. 37), al cărui *v* inițial s'a putut schimba în *b* atât pe teren slav și unguresc, cât și românesc (cf. și G. Kisch, *Siebenbürgen im Lichte der Sprache*, p. 65). Să se compare « *Bihor el d'e vânt* », verbul « *bihori* » (O. Densusianu, *Graiul din Țara Hațegului*, p. 98) cu obișnuitul *vihor* > *vifor* > *viforî*; *Bihor* cu *Vihor*, munte spre Nord-Est de Sarajevo (Bosnia), *Vihorlát*, munte în Zemplén, *Viforlat* în Năsăud, *Viforani* în Bacău, *Viforeni-Cerchez* în Botoșani, *Viforâta* în Dâmbovița și Buzău, *Vânta* în Cluj, etc. [2]).

Forma *Bihor* poate fi deci slavă atât în ung., cât și în rom.; rom. *Bihar* este din ung. *Bihar*, iar *Biharia* este o formă mai nouă, derivată din *Bihar*.

---

[1]) *Plaj*, *Pekuj*, *Munčel* sau *Menčul*, *Timšor*, *Korna*, *Magura*, *Temnatik* = *Tomnatic*, etc.

[2]) Explicarea regretatului V. Bogrea, *Dacoromania*, II, 660, n. 1: < *bihor* = *bivol* (cf. un act din 1659, la N. Iorga, *Studii și documente*, V[1], 86), interesantă la prima vedere, nu este probabilă.

©BCU CLUJ

Cât privește *Ampoiul* sau *Ompoiul* (p. 273—282), Melich se pare că are dreptate când cetește, împreună cu Ackner-Müller, Hasdeu, Pič, etc., *Ordo Ampeie[nsium]*, nu *Ampel[ensium]*, cea mai veche inscripție privitoare la acesta. Dar se înșeală când afirmă că *Ampeium* sau *Ampeius* n'ar fi putut da în românește **Ampeiu*, ci numai **Împeiu* sau **Umpeiu*. Pușcariu a strâns doar în *Dacoromania*, III, 389, 391, numeroase exemple cu care se poate dovedi că *a* inițial a putut și să se păstreze în poziția amintită. Cât privește pe *i*, fiind după accent, a trebuit să se păstreze și el. Iar pentru cetirea *ei*, nu numai *ī*, a lui *ei*, să se compare, afară de *Ampius*, gr. Ἄμφιος, și gr. Ἄμφεια, oraș în Messenia, Ἄμφειον, templul lui *Amphion* (Theba). Dacă cetirea ar fi *ī*, nu *ei* în *Ampeie-*, firește, n'am putea explica din *Ampeium* sau *Ampeius* nici forma **Ampeiu* sau **Împeiu*, **Umpeiu*, nici forma *Ampoiu* sau *Ompoiu*.

Ori am avut românește **Ampeiu*, ori **Împeiu* sau **Umpeiu*, acesta a putut da în ungurește mai întâi *Ompej* (forma documentară cea mai veche, dacă *-ey*, nu trebue cetit *-ay* ca în germană), apoi *Ompoj*, în sfârșit, din sec. XVIII, *Ompoly*. Tot așa s'a întâmplat și evoluția *Ampoiței* sau *Ompoiței*, despre care însuși Melich ne spune că este « un derivat românesc al lui *Ompoiu* ».

Rom. *Ampoiu* sau *Ompoiu* sunt reprimiri din ung. *Ompoj*.

Fără a crede vreodată în intermediarul bulgaro-turc presupus de Melich și că Ungurii au putut ajunge să cunoască Daci, chiar și ca băeși, am admis și eu mai de mult etimologia propusă de Melich (p. 282—287) pentru *Abrud* (vechiu *Obrud*): < dac. **obrūdi̯on*, **obrūdi̯a*, cf. gr. ὄβρυζον, ὀβρύζη, lat. *obryzum*, *obryza* «aurum purum» (*Dacoromania*, I, 129—135; cf. și Pușcariu, ibid., IV, 1352). Cercetând chestiunea mai amănunțit însă m'am convins că această explicare nu este posibilă din punct de vedere fonologic, grupul *-br-* trebuind să dea *-ur-* (vezi observațiile lui O. Densusianu în *Grai și suflet*, I, 161, și *Donum natalicium Schrijnen*, p. 428—429, și ale lui A. Philippide, *Originea Românilor*, I, 460—461). Cum ne arată decalcurile *Valea-roșie*, ung. *Verespatak*, un afluent al Abrudului, *Roșia-de-Munte* sau *Roșia-Abrudului* și *Alba*, *Albacul*, etc., învecinate, numele *Abrudului* (vechiu *Abrud*) trebue derivat dintr'un slav **obrud*, compus din *obъ* + *rŭd* sau *rud* cu sensul de « rötlich », pe care-l găsim în *obrъdati sę* « erröten » și care a putut fi dat mai curând

©BCU CLUJ

după coloarea terenului și a apei decât să fie la origine nume de persoană.

Numele lui « *Gelou* quidam Blacus » din Anonim este identificat de Melich cu cel al *Gilăului*, ung. *Gyalú*, care în documentele vechi are aceeași grafie și poate fi cetit *Gyolou*, *Gyalou*, *Dálou*, *Gyilou*, *Gyelou*, *Gyalú*. Mai nainte *(Szláv jövevény szavaink*, I, 5) îl deriva din bg. *dĕl* « Berg » (cf. și O. Asbóth, *Szláv jövevény szavaink*, I, Budapest, 1907, p. 9—10, și V. Bogrea, *Dacoromania*, I, 219, care-l derivau din rom. *deal* < slav. *dĕl)*. Acum (p. 294—301), părăsindu-și părerea anterioară, îl identifică cu ung. *gyalú* « Hobel », care a pătruns și în limba română în formele: *gealău*, *gelou*, *gelău*, *gilău*, *ghelău*, *ghileu*, *jalău*, *jilău*, *ghiulău*, *ghiul* (cf. *Dicț. Acad.*, II, 242), probabil un nume verbal derivat din radicalul *gyal-*, iar acesta din slav. *dĕlati* « hobeln, zimmern, etc. ». Deoarece nu prea vede rostul « rindelei » în toponimie, socoate pe *Gyalú* la origine n. pers.

Într'adevăr însă pentru a explica pe *Gelou*, *Gilou*, a căror cetire este *D'elou*, *D'ilou*, trebue să pornim dela forma slavă nordică *dĕlov*, *d'elov*, *d'ilov* < v. bg. *dĕl* « mons » (cf. Дѣлово, Дилово în Novoselica, com. Ugocsa, rut. *D'ilov* atestat de Miklosich, etc.), fiind vorba de « munții *Gilăului* », unde se mai găsește și astăzi muntele *Cetatea*, pe care se crede că a fost așezată cetatea lui *Gelou*. Această formă slavă a putut intra și direct în rom. *Gelău*, *Gilău*, *Jilău* < *D'elou*, *D'ilou*, nu numai prin intermediar unguresc.

Melich se înșeală când crede, împreună cu Weigand *(Balkan-Archiv*, III, 100) că rom. *crăciun*, din care ar fi slav. *kračun*, ung. *karácsony*, nu poate fi explicat din lat. *calatio*, *-onem*, pentrucă acest cuvânt ar fi fost rar întrebuințat, iar « Suff. -une bleibt bewahrt. . .» și « păun Pfau ist blg. (lat.) paun ».

Se știe doar că poporul român a păstrat în credințele și obiceiurile sale o mulțime de elemente păgâne, trecându-le între cele creștine. Apoi, când este vorba de *-one* > *-un*, nu trebue să ne oprim numai la *păun* (care în treacăt fie spus, în bg. este mai curând românesc decât latin), căci noi avem o serie întreagă de astfel de cuvinte în care *-un* s'a născut probabil prin reconstrucție din plur. *-uni*: *găun*, *grăsun* și *grăsune*, *săpun* [1]), *tăun* și *tăune*, i.-rom. *cărbur(e)* alături de d.-rom.,

[1]) Cf. și v.-bg. *sapunŭ*, alb., bg., srb.-cr., slov. *sapun*, turc. *sābun*, n.-gr. σαπούνι, ung. *szappan* (de-aici d.-rom. *sopon*, *sapon)*.

©BCU CLUJ

arom. *cărbune*, etc.[1]) A fost posibilă deci și evoluția lui *calatio*, *-onem* plur. *calationes* > **cărăciuni*, de-aici singularul **cărăciun*, iar prin sincopare *crăciun*, fără a mai presupune analogia lui *Moș-Ajun*, propusă de Pușcariu, *EtWb*, 35—36, nr. 407, care nu-l satisface pe Melich, p. 313, unde reproduce observația citată mai sus a lui Weigand privitoare la *-une*.

Obiecțiunea lui O. Asbóth, *Magyar Nyelvőr*, XV, 170, după care ar fi de neînțeles un nume românesc *Crăciun* dincolo de Dunăre în preajma anului 1000 cade îndată ce deodată cu acesta mai aflăm acolo și alte nume românești.

De asemenea cade și obiecțiunea că n'ar fi posibilă originea românească, fiindcă încă la 1143 se întâlnește *Koročun* în părțile mai nordice ale Rusiei (Asbóth, *l. c.*, p. 169; Weigand, *l. c.*, p. 98), când știm că Românii erau atestați în Galiția, între Vistula și Bug, în sec. XI—XII.

Cât privește ung. *Karácsony*, el poate fi atât din românește, cum crede Schuchardt, cât și din slavonește, cum crede Asbóth, Melich, etc. În privința căii făcute de numele sărbătorii *Karácsony* într'adevăr este greu de spus ultimul cuvânt. Este mult mai ușor când este vorba de numele de persoană *Karácson(y)*. Numele de familie ung. *Karácson(y)*, ca și srb. *Kračun*, a trebuit să se nască din nume de botez. Dar numai Românii au avut și mai au obiceiul de a întrebuința pe *Crăciun* (ca și pe *Botez*; *Florea*, *Floarea*, *Florian*, *Florin*; *Pascu*, *Paşcu*, *Paşca*, *Pascal*; *Joie*; *Duminecă*, etc.), ca nume de botez dat după sărbătoarea în care s'a născut cineva. Numele de familie ung. *Karácson(y)* pleacă deci dela numele de botez românesc *Crăciun*. Și atunci se pune dela sine întrebarea: de ce nu s'ar fi petrecut lucrul la fel și cu numele sărbătorii *karácson(y)*?

Ocupându-se de *Olt*, vechiu documentar *Alt* (ung. *Olt*, săs. *Âlt)*, latin *Alutus*, *Aluta*, pentru al cărui radical se poate trimite acum cu C. Patsch, *Die Völkerschaft der Agathyrsen*, în *Anzeiger d. Ak. d. Wiss. in Wien*, Phil.-hist. Kl., 62—1925, p. 72, la sciticul *Alutus* din Nordul Caucazului, ori cu H. Krahe, *Die alten geographischen Namen*, p. 13, 63 și 113—114, la ilir. *Alutae* (cf. și R. Vulpe, *o. c.*, p. 152: *Altinum*, *Altina*, *Ἀλτίνα*, *Ἄλτος*, *Altus Dyrrhachiae)*,

[1]) Cf. exemplele citate de S. Pușcariu în DR. V, 761—762.

©BCU CLUJ

Melich (p. 263—268), după ce încearcă să arate că forma *Olt* nu s'ar fi putut desvolta din *Alt* prin mijlocire slavă (totuși cf. lat. *altare* > slav. *olъtarъ*, care ne arată că și un **Al(ŭ)tus* ar fi putut da slav. *olъtъ* > rom. *Olt*, ung. *Olt)*, socoate unguresc numele acestui râu, în forma sa actuală, (cf. Rösler, *Dacier und Romanen*, în *Sitzungsber. d. Wien. Ak. d. Wiss.*, LIII, 79), « singura explicare neexcepționabilă din toate punctele de vedere » (p. 267).

Numele afluenților Oltului, pe care le studiază Melich (p. 268—269) « nu ne ajută să deslegăm » problema formei *Oltului.*

Melich deosebește trei grupe ale numelor acestor afluenți: *a)* de origine ungurească; *b)* de origine germană; *c)* care nu se pot explica din limbile locuitorilor din Valea Oltului.

Între cele dintâi socoate și pe: *Baraolt*, ung. *Barót*, săs. *Boralt*, fără a-i da etimologia (cf. D. Pais, *Magyar Nyelv*, XXIII, 579: < turc. *boru* + *aldy)*, deși el nu poate fi decât ori un compus din slav. *bara* « Sumpf » (> rom. *bară)* + *Olt*, ori un nume de persoană de felul lui *Apold*, *Arnold*, *Girolt*, etc., deci în niciun caz unguresc; *Sadul* (săs. *Zoodt*, *Zot*, ung. *Cód)*, care nu poate fi din n. pers. *Zot*, la care trimite Melich, ci este din slav. *sadъ*, cum am arătat mai sus; *Székaszó*, *Székasszópatak*, care în partea sa întâia este rom. *sec* « trocken », iar *asszó* din partea a doua nu este decât decalcul acestuia (evident, Melich se gândește la ung. *szék* « scaun »). În același timp ung. *Kászon*, care se varsă în *Fechetig*, ung. *Feketeügy*, nu este decât evoluția normală ungurească a românescului *Cașin*, cu rostirea *sz* a lui *š* obișnuită la unii Secui și Ciangăi, iar românescul *Cașin* un derivat cu suf. slav *-in* dintr'un n. pers. *Caș* sau *Cașa* (cf. rom. *caș* și slav. *kaša;* n. pers. rus *Kašin* și adj. *kašen* la I. Iordan, *Toponimie putneană*, *l. c.*, p. 6—7). Ung *Kászon*, la reprimire, a dat în românește *Cason.*

Între cele din grupa a treia socoate pe *Bârsa*, care am văzut ce este; *Ţibin*-ul, pe care de asemenea l-am explicat; *Covasna*, ung. *Kovászna*, a cărei înfățișare fonologică ne arată că ne-a venit prin ungurește din slav. *kvasъ* « sauerliches Getränk », *kvasьnъ* « sauer »; *Timișul*, ung. *Tömös*, care este identic cu n. pers. slavo-român *Timiș* (< *Tima*, *Timoteiu)*, etc.

În sfârșit la cele trei grupe ale lui Melich trebue să mai adăugăm a patra grupă, a apelor pe care le culege *Oltul* în Muntenia și pe

©BCU CLUJ

care el le uită cu totul: *Bistrița*, *Govora*, *Lotrul*, *Luncavățul*, *Mam*, *Pește*ana, *Olteț*ul, *Râmnicul*, *Tesluiul*. Dintre acestea *Olteț*ul îl amintește și Melich, combătând pe Rösler, *Rom. Studien*, care-l crede rutean, și pe Weigand, *XXVI. — XXIX. Jahresbericht*, 77, care-l crede bulgar. Melich îl crede derivat românesc cu suf. *-eț*, pe care-l găsește în *Șieuț* < *Șieu*, *tăuț* < *tău*. Într'adevăr *Olteț* ar putea fi și derivat românesc cu *-eț*, pe care-l avem în limbă. Dar acest sufix este de origine slavă (cf. Pascu, *Suf. rom.*, p. 317—324) și n'are nimic comun cu *-uț* din *Șieuț*, *tăuț*, care este de origine latină (cf. Pascu, *ibid.*, p. 153—159).

Numele *Jiiului* (vechiu *Žil'*, *Žil)*, ung. *Zsil*, i se pare lui Melich (p. 317) că este « nume născut după cucerirea țării », pentrucă apare în documente relativ târziu și are afluenți de origine ungurească *(Amaradia* < ung. *Homoród*, *Almaj* < *Almaș* < ung. *Almás)*, care nu pot fi dinainte de venirea Ungurilor. Fără îndoială identificarea numelui *Jiului* cu *Gilpil* al lui Iordanes nu este sigură, iar etimologia lui Weigand *(XXVI. — XXIX. Jahresbericht*, p. 73) din slav. *živo* « iute, vioiu » este greșită.

Cum ne arată formele vechi cu *l'*, diminutivul *Jieț*, care are sufix slav, cele de *jilț*, *jelț*, plur. *jilț*-uri, *jelț*-uri date părăelor cu formă de « nervi » de pe *Jiiu* (> *Jiu)*, numele *Jiiului* trebue derivat dintr'un radical slav *žil'* sau *žil-*, probabil identic cu cel al v.-bulgarului *žila* « Ader », din derivatul, căruia *žilav*, avem rom. *jilav* « humidus » (cf. slovac *Žilec*, ung. *Zsilecz*, munte în Árva; ung. *Zsilicz* sau *Zilicz*, sat în Borsod; slovac *Žilinca*, ung. *Zsilincza*, apă în Trencsén; *Žiljaština*, parte de hotar în Zemplén; *Žilusjka*, uliță în Lazy din Ung., etc.).

Astfel între numele slav al *Jiiului* și cel unguresc al afluenților lui nu este nicio legătură, iar vârsta celui dintâiu nu poate fi legată de vârsta celor din urmă.

Cât privește *Gilort*-ul, care are un afluent cu numele *Arpadia*, deci de origine ungurească, și a cărui origine n'o cunoaște Melich (p. 317), el derivă, evident, dintr'un nume de persoană de origine germană *Gilort* corespunzător, ca formă, ungurescului *Gellért*, întocmai cum toponimicele *Girolt*, *Gyirót*, *Giro(lt)kuta* > *Giorocuta*, etc., derivă din pers. *Girolt*, o altă variantă a celui dintâiu, fie că acestea sunt identice cu germ. *Garivald*, *Girald*, *Girold*, *Gerold*, ori cu *Gerardus*, *Girardus*, *Giraldus*. (Observația lui N. Iorga, *Rev. ist.*, XXIX—1933,

©BCU CLUJ

p. 305, că nu s'ar putea da nume de râu după n. pers. este greșită; vezi exemple pe p. 233).

Pentru explicarea *Poprád*-ului, afară de ung. *paprád*, var. *páprágy* « Farrenkraut » < slav. *paprat* ъ = *paprot* ъ, propus de Melich (p. 327—328), care corespunde mai puțin din punct de vedere fonologic, se poate avea în vedere în rândul întâiu n. pers. slav și românesc *Pop* ъ*-Rad* ъ (cf. rom. *Poparadu* < *Popa Radu*, *Popandron* < *Pop Andron*, *Popluca* < *Pop Luca*, *Popivan* < *Pop Ivan*, *Popdan* < *Pop Dan*, etc.). În special relev pe *Popivan*, care este și nume de munte în Maramureș.

Ca și J. Rozwadowski, și Melich (p. 329—330, 365, 379; cf. și *Magyar Nyelv*, VIII, 336—343) identifică « mons *Turtur* » din Anon., c. 18, etc., cu *Tatra*, pe care-l derivă dintr'un ung. **Turtrĭ* ~ **Turtri* din sec. X, XI, desvoltat regulat dintr'un slav, și anume slovac **Tr̥try* ~ *Tr̥tri* din sec. X, XI.

Forma *Tatur* din unele ediții este o simplă greșală, iar *Turthul* sau *Turtul* din unele documente este inexistentă, numai presupusă. Din *Turtur* am aștepta în ungurește mai curând *Törtöl* decât *Tartar* sau *Tátra*. De altfel numele *Tátra* s'a născut abia în jumătatea a doua a secolului XVIII.

Pentru toate aceste motive sunt cu totul de acord cu D. Pais, care în *Magyar Anonymus*, 114, constată: « Munții *Turtur* ai Anonimului cu greu se pot raporta la actualul *Magas-Tátra*, întocmai cum *Zilva Zepus* (Pădurea Zipsului) din cartea lui a trebuit să înceapă cu mult mai jos de Magas-Tátra, în regiunea Szepsi și Kassa ».

Acest *Turtur* trebue explicat la fel cu *Turze* și *Strzulki* din distr. Sambor și Alt-Sandez ale Galiției, din nemijlocită apropiere de Zips unde se găsește el [1]). Anume este vorba de masculinul *turtur* (cf. și *turturoiu* și *turturel)* al lui *turtură*, *turturea*, *turturică*, știut fiind că foarte multe numiri de munți sunt date după animalele care se găsesc pe aceștia, adeseori după pasări, ori după posesori cu nume de pasări; ca de ex.: *Cocoșul*, *Cocorul*, *Falcău*, *Fluturica*, *Sturz*, *Rácza*, *Vulturul*, *Ciahlăul*, *Rarăul*, etc. Un sat *Turturești* avem în Neamțu. Numele de familie *Turtureanu* este cunoscut la Românii din Ardeal, *Turturică* în Ialomița, etc.

[1]) Cf. în apropiere de Zakopane, spre Nord de *Palenica* și *Magura*, și *Čerbulska* < rom. *Cerbul*.

©BCU CLUJ

Ca și *duca*, *turtur* poate fi așa dar un cuvânt păstrat de Anonymus dela Românii nordici. El a dispărut după 5 veacuri de întrebuințare, deodată cu Românii din Zips, care l-au avut în graiul lor.

Pentru explicarea slovacului *riava*, *rava* « torent » Melich (p. 369 și 372) trimite la un articol al său din *Arch. f. slav. Phil.*, XXIV—1929, p. 312. Acolo-l explică el din rom. *râu*, care ar fi avut forma mai veche *reu*, cum s'ar părea din ceea ce scrie S. Pușcariu, *Zur Rekonstruktion des Urrumänischen*, 32, și formele, date de Lipszky, *Rep.*, *Reu alb*, *Reu berbat*, *Reu Fatye*, etc., documentarul *Rewsor*, alături *Ryusoor*, etc.

Dar *reu* despre care este vorba la Pușcariu, *l. c.*, nu este din *rī[v]us,-um*, ci din *reus,-a,-um*, și corespunde românescului *rău* « schlecht ». Forma mai veche a lui *râu* a trebuit să fie adecă *riu*. Cât privește grafiile cu *e* citate mai sus, ele vin dela străini și sunt rezultate din confuzia pe care o fac străinii între *ă* și *î* românesc. Este sigur doar că pe timpul lui Lipszky (1808) se rostea în Hunedoara, Sibiiu și Alba *râu*, nu *riu*, și în niciun caz *reu*, iar forma mai veche *Ryusoor* a. 1377 față de cea mai nouă *Rewsor (Csánki, MH*, V, 132 = azi rom. *Râușor* din Hunedoara) este concluzivă în această privință.

Astfel etimologia propusă de Melich nu poate fi cea bună. Dacă este vorba de un cuvânt care « wurde durch die rumänischen Hirten zu den Slowaken vermittelt », acela nu poate fi decât femininul *reauă*, *rauă*, articulat *reaua*, *raua* a lui *rău* « schlecht », care se întrebuințează adeseori în toponimie, mai ales în legătură cu *vale*, pentru a numi pâraele de munte cu un curs deosebit de repede, care sunt deci *rele*; cf. *Valea-rea* în Someș, Caraș-Severin, Argeș, Bacău, Buzău, Dolj, Mehedinți, Muscel, Râmnicul-Sărat, Tecuciu, Vâlcea, etc. [1]).

Ceea ce uită Melich să amintească este și mai important: diminutivul *Reucza* al lui *riava*, *rava* este atestat în Liptó încă dela 1260 în formele *Reucza* și *Revucze* al. *Rewucze*. Originea românească a *Reucze*-i se vede nu numai din radical, ci și din schimbarea vocalei din acesta după spiritul limbii românești (cf. *reaua* sau *raua—răuța)*

[1]) Să se compare și *Turbacz* nu departe de Zakopane, spre Nord de *Palenica* și *Magura*, *Turbat*, *Turbacil'* în Maramureș, etc.

©BCU CLUJ

și mai ales din sufixul *-uță* > *-ucze*, care este de origine latină (< *-uceus,-a,-um*; cf. it. *-uzzo,-uccio)* și se găsește și în n. pers. *Mossutza* (cet. *Moșuța)* < *moș*, *moașă*, atestat tot în Liptó la 1293.

Pe p. 378 (cf. și p. 111) Melich ne spune: « Este sigur că ung. *Ipoly*, slov. *Ipel*, *Ipel'* < *Ipol*, germ. *Îpel* > *Eipel* sunt din punct de vedere etimologic același nume. Dar nu cunoaștem un apelativ, din care ar putea deriva, nici din slavonă [1]), nici din germană, nici din maghiară. . .».

« Nu este cu neputință ca numele râului *Ipoly* să păstreze amintirea limbii vreunui popor care a locuit pe valea lui [2]), dar nu este cu neputință nici ca să fie vreun nume unguresc de pe timpul cuceririi țării ».

Melich a văzut mai bine lucrurile când nu era așa de preocupat de teoria sa bulgaro-turcă. În *Szláv jövevényszavaink*, I, 2, p. 172, el identifică bine numele râului *Ipoly* cu n. pers. *Ipolit* = *Hippolitus*, care în documente are și forma scurtată *Ipol*, *Iopol*, alături de *Ip*, *Ipu*, *Ipsa*, etc.

Tot așa se explică și *Ipolicza* sau *Ipolticza*, apă în Liptó; *Ipolt Veliky*, nume de munte în Liptó; *Ipoldfa* = « Ipoltfalu » în Somogy și *Ipolthloca* = *Feldvar* în Baranya.

Dacă Melich ar fi crezut cele ce spune Anonimul și urmașii lui despre « B l a c h i i ac pastores Romanorum » din Pannonia, s'ar fi putut gândi să explice din același sufix românesc *-uță* și diminutivele vechi, atestate încă dela 1220, *Rabucza* și *Rebucza* ale râului *Rába* (< *Rabo* < lat. *Arrabo)*, din care s'au desvoltat actualele *Rábcza*, *Rebcza*, *Repcze*, *Répcze*. Din formele documentare adunate de însuși Melich se vede că un **Rabica*, **Rebica*, presupus de el pentru explicarea formelor din urmă, nu există. Germ. *Rabnitz*, cum arată *-n-*, nu poate fi, nici el, derivat dintr'un presupus slav **Rabica*, ci, cum a arătat E. Schwartz, *Z. f. slav. Phil.*, I—1924, p. 330, și *A nyugatmagyarországi német helységnevek*, Budapest, 1932, p. 180—181, 224—225, dintr'un slav. **Rabnica* < lat. *Arrabona.*

[1]) « Greșit: Šafařik, *Slow. Starož.*, 339; Hunfalvy, *Ethnogr. Ung.*, 381; Ortvay, *Vizr.* și *Slov. Pohl'.*, XXXIII, 70 ».

[2]) « Citez numai ca bănuială sarmatul *Apo* = « Caraşul » de azi, în jud. Timiș, v. Miller, *Itin.*, apoi ilir. *Aplō* > *Aplū* și n. pers. *Oplus*, v. Kretschmer, *Einleitung*, 246, 251, 264, dar și Holder, *Altc. Sprachsch.*».

©BCU CLUJ

Ş'apoi nu numai sufixul ne face să credem că e vorba de o formă românească, ci şi trecerea lui *a* în *e*, care, evident,nu este de cât o grafie a românesculuí *ă*, născut în mod normal din *a* aton. Altă explicare nu se poate da acestui fenomen.

Aceeaşi explicare trebue să o dăm şi formei *Zelice*, păstrate alături de *Zala*, în *Chron. Pict.*, ed. M. Florianus, I, 2, 160: « iuxta fontes riuorum *Zala* et *Zelice* », pe care Melich (410—412), cetindu-l *Szelicze*, încearcă să-l explice dintr'un slav. **Salica* (< slav. **Sala)*, ca şi **Rabica* din slav. **Raba*, şi să-l identifice cu *Szőcze* de lângă Körmend (com. Vas) sau cu n. loc. *Szelce* din com. Zala. Dar uită să ne arate cum a trecut *a* în *e*.

Într'adevăr *Zelice* (cet. *Szelicze)* corespunde întocmai unui românesc **Săliță*, diminutivul lui *Sala* = ung. « *Kis Zala* » = « Zala cea mică », cum interpretează pe *Zelice* şi Ortvay, *Magyarorsz. r. vizr.*, II, 429—430 (cf. şi Pauler, *A m. nemz. tört.*[2], 427, n. 204), interpretare justă, cum arată şi expresiunea « utraque *Sala* » citată de el.

Dintre deosebitele etimologii propuse pentru acest nume care este atestat încă din sec. II, adeseori scris cu *-ll-*, cea mai nimerită mi se pare cea care ne trimite la lat. **salla* = *sallum* « die Strömung des Flusses, hohe See, etc. » < rad. *sval(l)* (cf. lad. *sala* « Rinne », alături de vgs. *swëllen* « schwellen », *widerswalm* « Strudel », ir. *sál*, gen. *sáile* « Meer », etc., la Th. Gartner, *Lad. Wörter*, 126, *Dachrinne*; K. Ettmayer, *Germ.-Rom. Monatsschrift*, II—1920, 304, 306; L. Steinberger, în *Z. f. Ortsnamenforsch.*, VI—1930, pp. 215—216; Walde, *LEW*[2], s. v., etc.), care, având forma cu *-ll-*, în românește nu s'ar fi rotacizat şi s'ar fi putut păstra şi ca *-l-* (cf. *ōlla*, *-am* > *oală; callis -em* > *cale; vallis, -em* > *vale caballus*, *-um* > *cal*, etc.'. nu numai cu *-u-* (*stĕlla*, *-am* > *steauă*, *sĕlla*, *-am* > *şeauă*, etc.). Zic în românește pentrucă, după cum am arătat, se pare că Românii au fost cei ce au dat sau au mijlocit *Sala* > *Zala* Ungurilor.

În Pannonia mai avem şi alte nume de ape care au aceeaşi istorie.

Astfel un document din 1231 pomenește în regiunea Győr de o « aqua, que vocatur *Striga* » (Wenzel, *CDA*, I, 283). Acest nume este greu să-l despărțim de rom. *strigă* « Hexe », iar pentru acesta şi pentru *strigoiu* « Blutsauger », cf. ung. *sztriga* (Szinnyei, *MTsz*, II, 606), pol. *strzyga* « Art Nachtgespenst », *strzygonia*, slovac *stryga* « Hexe », *strigon*, *strygoje*, n.-slov. *štrija* « Hexe », *strigon* « Vampir »,

©BCU CLUJ

care după Miklosich, *EWS*, 326, sunt luate din românește ori italienește (pentru etimologia cuvântului românesc cf. S. Pușcariu, *EtWb*, p. 152, nr. 1657, care-l derivă din lat. *striga,-am*, dar adaugă: » Das rum. Wort, sowie die Ableitung *strigoiu* sm. « Gespenst », kann indessen auch entlehnt sein, vgl. alb. *štrigę* « Hexe », *štrigán* « Hexenmeister », n.-gr. *στρίγα*, slov. *štriga* « Hexe », *štrigon* « Blutsauger, etc.) ».

Numai dintr'un rom. *sec* « trocken » < *sĭccus,-a,-um* se explică satisfăcător « fluvius *Zec* » atestat în 1157 în com. Vas, din care s'a desvoltat mai târziu germ. *Zickenbach*, ung. *Székpatak* (altfel: E. Moór, *Ung. Jahrbücher*, IX—1929, p. 52—53, și E. Schwarz, *Magyar Nyelv*, XXII, 225, și *A nyugatmagyarországi német helységnevek*, p. 157—158, 232—233). Că este vorba de o numire românească se vede și din faptul că pe cursul acestuia se află, alături de *Német-Cziklin* sau *Czikn*, și *Walachisch-Cziken* sau *Oláh-Cziklin* și *Czikn* = *Spitz*, pe care E. Moór îl uită cu totul, dar care vorbește de populația românească, nu « croată », cum spune E. Schwarz în lucrarea sa din urmă p. 232—233.

Aceeași pare a fi explicarea și pentru mai puțin sigurul « alveus salsuginis, que dicitur *Scequ* » a. 1086 din com. Győr, deși aici « salsugo » ne poate îndrepta și la ung. *szék*, *szik* « nitrum ».

Nimeni nu poate tăgădui originea evident românească a văii hotarnice *Borbath* din « villa Posony » atestată la 1279 (Wenzel, *CDA*, IX, 229).

Ș'atunci avem dreptul să considerăm de origine românească și pe *Pánzsa-ér* din com. Győr, a cărui etimologie nu o poate găsi Melich (p. 410 și 413), dar care, cum arată forma cea mai veche *Pounsa* a. 1220 (Wenzel, *CDA*, I, 170; *A magyar honfogl. kútfői*, 450), este identic cu n. pers. *Pounsa*, iar acesta este un derivat cu suf. de origine slavă, *-ša* din rom. *păun* « Pfau » < *pavo,-ōnem*, păstruns și în limbile slave: slav. med. *paunŭ*, s.-cr. *paún* (alături de *pav*, ung. *páva)*. Zic din rom. *păun*, pentrucă *-o-* îi poate corespunde mai curând unui românesc *-ă-*, care după labială trece adeseori în *-o-* (cf. *porumb*, etc.), decât unui slav *-a-*. Desvoltarea lui *Pounsa* la *Ponsa* > *Pansa*, forme atestate mai târziu de documente, apoi la *Pandzsa* > *Pánzsa* este normală în ungurește (cf. *Paul* > *Pál*, *Saul* > *Sál*, etc., iar *s* > *zs* prin asimilație la *n* precedent).

©BCU CLUJ

De asemenea avem dreptul să considerăm de origine românească și pe *Marczal*, apă și localitate în Veszprém, a cărui formă originală, cum arată cele documentare strânse de Melich, este *Mursul*, deci o formă cu articolul românesc *-ul* (*Murzol*, cet. *Murszol* a 1086) s. XIII, apoi *Morszul* ~ *Morszol* > *Morczol*, *Marszal* > *Marczal*).

Melich crede că *Marczal* corespunde numelui de localitate *Mursella* (cf. *Μουρσέλλα*, Ptolomaeus, 2, 14, 4; *Mursella*, *Mursillo*, etc., vezi Holder, *Altc. Sprachsch.*, II, 659; Miller, *It. Rom.*).

Acest nume ar fi de origine celtică ori ilirică, și anume o formă diminutivă (cf. *Mursa* = « Eszék », « Osek », p. 91 și *Magyar Nyelv*, XVII, 221; după M. Vasmer, *Osteuropäische Ortsnamen*, în *Acta Univ. Dorpat.*, I, 1921, 3, p. 10, M. Ebert, *Reallex. der Vorgeschichte*, VI, 35, din ilir. *mursa* « groapă », pe care-l găsim în gr. *μοῦρσα;* cf. și R. Vulpe, *Gli Illiri dell'Italia imperiale romana*, în *Ephemeris Dacoromana*, III—1925, p. 149 și 183). Dar Melich nu poate stabili « în ce forme s'a păstrat acest nume din epoca romană până la cucerirea țării și că Ungurii dela cine l-au luat ».

Fără îndoială lămurirea acestui nume nu este ușoară. Dar, dacă el a fost mijlocit Ungurilor de Români, putem spune că forma dela care trebue să pornim nu este **Mursellus,-um*, care ar fi dat românește **Murșel*, ci **Mursul* < **Murs* (cf. *Mursius* alături de fem. *Mursa* la Holder, *Altc. Sprachsch.*, II, 659—661, și R. Vulpe, *l. c.*) + articolul postpus, la care ne trimit și cele mai vechi forme documentare (mai cf. în Pannonia *Murul*, *Radolfalva*, *Drumoly*, pentru forma cărora E. Schwarz, *A nyugatmagyarországi német helységnevek*, p. 94 și 218—219, nu poate da o explicare satisfăcătoare: > n. pers. germ. *Hrodo*, *Ruodo*, *Hrodulf* și cr. *Drumolje* « Ort an der Strasse », nu germ. *Trummohl*, etc.).

Cât privește numele topice iugoslave (din Bosnia) *Mursel*, *Murselović*, *Murselina* (*Rječnik*, VII, 161) și *Mursalović* (*ib.*, VII, 141 [1]), ele pot fi turcești, cum par să arate cuvintele « prezime muhamedovačko » din *Rječnik*, VII, 161.

---

[1]) Am fi însă în mare rătăcire dacă toate numele *Marczal* le-am explica la fel. Uneori acestea sunt cu siguranță identice cu n. pers. *Marczel* (cf. *Marczalháza* = *Marczelháza* în Komárom; *Marczalfalu* = *Mitosin* în Liptó; *Marczal* în Nógrád; *Marczali* în Somogy.

©BCU CLUJ

În sfârșit ne putem gândi la o origine românească și a *Murei* (vechiu *Murius*, etc.), care, în deosebire de croată și slovenă, în ungurește are și a avut și în trecut *u* scurt. Iar Melich ne spune (p. 390) că « ungurescul *Mura* cu *-u-* scurt (var. *Mora*, de-aici slov.-ung. *Mòra)* nu poate fi german, croat, nici nume venit prin mijlocire slovenă ».

Mura, ca și *Mura* din Timiș, *Mura-mare* și *Mura-mică* din j. Mureș, are înfățișarea lui *Fagha*, *Fraga*, *Frasina*, *Corna*, ung. *Korna*, *Goruna*, *Paltina*, *Ulma*, *Jugastra*, etc. Se știe apoi că numele de ape, adeseori sunt date după flora de pe ele (cf. *Tisa*, *Bradulec*, *Bradulčik potok*, *Bredecel*, *Karpinovskij potok*, *Sočet* în Maramureș, etc.), prin urmare *Mura* poate deriva din rom. *mură* « Maulbeere » < *mōra,-am* din *mōrum* sau din *mur* « Maulbeerbaum » < *mōrus,-um* + suf. top. *-a*, întru cât ar numi valea cu mulți duzi sau frăgari. *U* din românescul *mur*, *mură* nu este lung.

Pentru această explicare vorbește și numele comitatului *Dudleipa*, care se găsește în documentele din Stiria în secolul IX—XI. Acest comitat, al cărui nume nu-l poate explica Melich (p. 395) se găsea pe cursul *Murei* în Stiria. Numele lui este un decalc al românescului *Mura*, în partea sa întâia cuprinzând slavul *dud* « Maulbeerbaum », iar în a doua probabil *lěpъ* « schön », « herrlich » (sensul de « viscum » este mai puțin probabil), ori germ. *lib* (cf. got., vgs. *laiba* « Erbschaft »).

Pentru compoziția cf. și numele râului *Dud-Vág* = « Vagul Dudului », a cărui explicare din vgs. *tôt*, *tôd*, *dôd*, g.-mod. *tot* « mortuus » (Gombocz — Melich, *MEtSz*, I, 1429—30) este cu totul greșită.

Să nu se uite că în Zala mai avem o « silva » *Murul* a. 1024 (cf. și în Békés a. 1295, etc.), iar în Veszprém o « silvula » *More*, care ne trimit la aceeași origine.

Pentru analogie se mai pot cita: *Murul* în Prahova, *Muretul* în Vâlcea, *Mure* în valea Ibarului; *Dudu* în Hunedoara, *Dudul* în Olt și Ilfov, *Măgura Dudului* în Teleorman, *Duda* în Fălciu, *Dudele* în Olt, etc. [1])

[1]) Dintre numele de ape din com. Zala, care « nu se pot explica nici din maghiară, nici din germană » (p. 393), *Váliczka* (atestată mai întâi la 1214), presupunând că nu este un derivat al ipocoristicului *Val(e)* = « Valentinus », ar putea fi explicat și dintr'un diminutiv *văliță* + suf. slav. *-ka* al românescului *vale* < *vallis*, *-em* (cf. și *Puliske*, apă tot în com. Zala a. 1327, care poate fi pus

©BCU CLUJ

Când avem în Pannonia atâtea nume vechi pentru care cea mai bună explicare, aproape singura posibilă, se dă din limba română, n'avem pentru ce să ezităm a vedea în *Mosapurc (Mosaburg)*, lat. *Urbs paludarum*, capitala lui Korel « dux Mosapurgensis » (a. 850, 868, etc.), și în numele cătunului *Mósa* din Somogy mai curând românescul *moș*, fem. *moașă*, decât șvabul și bavarezul *Moos* « mușchiu », « câmpie băltoasă » din care le derivă Melich (p. 385, 389 și 407). Traducerea latină poate fi numai o etimologizare populară, rezultată din apropierea de germ. *Moos*. De astfel de traduceri sunt pline documentele latinești și pe ele nu se poate clădi prea mult.

Pentru explicarea din *moș* a lui *Mosapurg* și *Mosa* vorbește faptul că *mása* « Grossmutter » < rom. *moașă* este cunoscut și astăzi la Polovți (cf. Szinnyei, *MTsz*, I, 1408), deci în Nord-Vestul Ungariei, de unde venise Kocel, întocmai cum se găsește și *más*i: 1. « Grossvater » (Komárom); 2. « Grossmutter » (dincolo de Dunăre; Komárom; Esztergom, cf. Szinnyei, *l. c.)*. Ș'apoi *Moș* este foarte frecvent în toponimie: *Mošul*, *Mošević*, *Moševac*, *Mošića*, *Mošić* în Bosnia, *Mošino polje* în Sârbia veche; *Mošanjci* în Zagreb; *Moša*, *Mošino* în Bulgaria; *Mossócz* = *Mošovce* în Nitra și Túrocz, de unde a venit Privina și Kocel; *Moș* și *Moșoaie* în Argeș, *Moșul* în Făgăraș, etc.

Când știm că la 1113 se găseau în Nitra sate cu nume românești, (*Staul*, piscina *Lac*, etc.), putem bănui că Privina și *Kocel* au avut acolo rude de origine românească și prin urmare să apropiem numele acestuia din urmă de rom. *cățel*, cu toate că este vorba de un principe slav. Se știe doar că la Români s'a moștenit totdeauna obiceiul de a se numi cu nume de animale (cf. *Lup(ul)*, *Lupa*, *Urs(ul)*, *Ursa*, *Miel(ul)*, *Ied(ul)*, *Păun*, *Păuna*, *Puica*, *Berbece*, *Boul*, *Bour*, *Câne*, *Capră*, *Cățel*, *Cerb*, *Căluț*, *Cârlan*, *Juncu*, *Juncan*, *Iepure*, *Porc*, *Porca*, etc.), iar vechimea slovenului *kocel'* « zottiger Hund », « Krauskopf », care

---

în legătură cu rom. *pul'u*, sau *pulă)*. Pentru această origine ar putea vorbi faptul că în apropierea unei *Váliczka* (sunt două!) se găsește *Oláh (Ola* a. 1463), deci populație de origine românească.

Cât privește pe *Kerka*, Melich (p. 393) observă că nu poate fi de aceeași origine cu slav. *Krka* = germ. *Gurk*, fiindcă are formele documentare vechi cu *-u-*. Să se compare însă *Krka* (pe unele hărți *Kerka)*, care trece pe lângă Kuin (Dalmația), care ne trimite la alb. *k'erk*, *k'ark* « Kreis, Umkreis », din care se pare că este și rom. *țierc*.

©BCU CLUJ

derivă mai curând din slovenul *kòc*, *kóca* « die Kotze, die Haardecke » (< vgs. *chozzo*, bav. *Koczen)* + suf.-*elj* (cf. și *kọ́cast* « zottig, rauhhaarig », *kọcati* « in grossen Flocken fallen », la A. A. Wolf — M. Pleteršnik, *Slovensko-nemški slovar*, v. Ljubljani, 1894, I, p. 417) decât din rom. *cățel*, nu pare a fi așa de mare.

Având în vedere observațiile de mai sus, putem trage concluzia că lucrarea lui Melich, întemeiată pe o informație documentară foarte bogată, pe adânci cunoștințe filologice și lucrată cu multă muncă și pricepere, fără îndoială poate aduce contribuții prețioase filologiei și istoriei maghiare în privința raporturilor slavo-maghiare; însă teoria sa bulgaro-turcă este lipsită de orice probabilitate, iar partea privitoare la raporturile ungaro-române ne dă mult mai puțin decât nădăjduia autorul ei.

NICOLAE DRĂGANU

CARLO TAGLIAVINI, *L'influsso ungherese sull'antica lessicographia rumena*, în *Revue des Études Hongroises*, Janvier—Mars 1928 (și în extras, 30 p.).

Lucrarea lui Tagliavini este o prețioasă contribuție la istoria lexicografiei românești.

După o scurtă privire asupra dicționarelor româno-slave, trece la cele româno-latine, sau româno-maghiare și germane, scrise în întregime sau numai în parte subt influența lexicografiei ungurești (A. Molnár, Fr. Páriz Pápai, etc.), astfel la Anonymus Caransebesiensis, dicționarul lui Teodor Corbea, iar mai amănunțit se ocupă de așa numitul *Lexicon Marsilianum*. Din punctul de vedere al extensiunii, aceste trei dicționare se pot așeza în ordinea următoare: Teodor Corbea (c. 34.000 cuvinte), Anonimul (c. 5.000 cuvinte), Lexicon Marsilianum (2.395 cuvinte); din punctul de vedere al importanței Tagliavini nu ezită să le clasifice astfel: 1. Lexicon Marsilianum, 2. Anonimul, 3. Dicționarul lui Corbea. Dicționarul lui Corbea este o simplă adaptare românească a dicționarului latino-unguresc al lui Molnár. Anonimul este mult mai important decât dicționarul lui Corbea pentrucă are ca limbă de bază limba română. Lexicon Marsilianum are o importanță mai mare decât Anonimul din mai multe puncte de vedere: înainte de toate este trilingv (Anonimul este bilingv), apoi are foarte puține omisiuni de traduceri (Anonimul are

©BCU CLUJ

multe); în sfârșit păstrează mai fidel decât Anonimul multe particularități arhaice și dialectale.

Se ocupă apoi de elementele ungurești din Lexicon Marsilianum (în număr aproximativ de 154, între care 12 *ἅπαξ λεγόμενα)*, aducând câteva contribuții nouă (de ex. pe *veleu* din *Anon. Car.*, 376, eu îl socoteam în *Dacoromania*, IV, 161, venit din ung. *válu, vályu* « Trog », cetindu-l *valău*, deoarece Anonimul nu-i indică înțelesul, în vreme ce Tagliavini îl găsește în Lexicon Marsilianum cu sensul de *medulla*, deci îl poate deriva just din ung. *vellő*, fără să aibă însă dreptul să-l înșire între *ἅπαξ λεγόμενα*, dacă cele două cuvinte sunt identice, etc.).

Îmi permit să fac în acest loc și câteva observări și întregiri.

Pentru *Cartea de cântece și psalmi* de pe la 1570 se va completa bibliografia (p. 2, n. 2) cu cele ce a scris subsemnatul în *Dacoromania*, IV, p. 87—89, 90—91, 125—126. De asemenea pentru *Molitvenicul* lui Coresi cu studiul *Un fragment din cel mai vechiu molitvenic românesc* din *Dacoromania*, II, p. 254—324, unde am adus o seamă de contribuțiuni nouă.

În amănunte cred că ung. *dsingás* = *zsingás* (p. 13) este o formă slavo-română a ungurescului *gyengés* reprimită în ungurește, nu ungurească originală. *Alnicsia* (p. 14—15), împreună cu *alnic*, din care derivă, cum am arătat în *Dacoromania*, VI, 246—249, cred că nu ne-au venit din ung. *álnok*, ci din s.-cr. *jálnik* (cf. *Solnoc* < ung. *Szolnok* alături de *Slănicul* de origine sud-slavă ori slavă veche și *Solonțul*, *Solonețul*, *Soloncii* de origine rusească; *ghirtoci* « hurlupi » < ung. *birtok*; *homoc* < ung. *homok*, etc.), din care derivă și cuvântul unguresc (cf. Gombocz—Melich, *MEtSz*, 79—80); pentru s.-cr. *ja-* inițial > *a-* cf. exemplele pe care le-am dat în *Dacoromania*, V, 39 și VI, 247.

Pentrucă ung. *-nok* n'ar fi putut da în rom. *-nic*, nu mai cred acum nici în explicarea unui unguresc **parasztnok* > rom. *parasnic*, care derivă mai curând din srb. *parasnik* (Iveković—Broz, *Rječnik hrvatskoga jezika*, II, 11), iar acesta, cum arată vocalismul, din ung. *paraszt* + suf. slav. *-nik* (cf. Miklosich, *EWS*, p. 266, și Munkácsi, *Nyelvtud. Közl.*, XVII—1881, p. 114) [1]).

[1]) Vezi mai amănunțit *Dacoromania*, VI, 247.

©BCU CLUJ

Cât privește pe *folloseu* « porticus » < ung. *folyosó* « galerie », « coridor » (p. 28), cum am arătat și în *Dacoromania*, VI, 274, n'are a face nimic cu rom. *foiș* și *foișor*, acest din urmă însemnând: 1. « cameră în catul de sus al unei case sau într'un turn », « terasă », p. ext. « turn », « clopotniță »; 2. « locuință de vară », « vilă », « pavilion izolat, de obiceiu în mijlocul naturii », « chioșc », « filigorie » *(Dicț. Acad.*, II, 153—154) și fiind un decalc al germanului *Laube (labja)* « Lusthaus, Hütte, Gartenhaus, Gartenlaube, Schutzdach, Vorbau, Oberes Stockwerk, Galerie um den oberen Stock eines (Bauern) Hauses, bedeckte Halle », care stă în legătură cu s.-nord. *lopt* « tavan », suedez *loft*, dar care a fost apropiat prin etimologia populară de *Laub*, plur. *-e* și *Läuber* « frunziș », « foiș » (cf. și fr. *folie* = *feuillie* și *feuillée* « Lusthaus, Gartenhaus »).

Gyulis (p. 18) în forma *guluș* se găsește atestat la 1670 și în Hurmuzaki, *Doc.*, XV, p. 1372.

Korol « nisus » (p. 22—23) nu este « raro magiarismo, attestato solo nel Lessico dell An. Car. 347. . . e nel *Dicționariu românesc, latinesc și unguresc* di Ioan Bobb. . ., II, 160 », ci este destul de cunoscut în formele *coroiu, coruiu, curuiu*, având și derivatele *coroiat, coroietic* « încovoiat ca ciocul coroiului », « acvilin », « cocârjat » (vezi Tiktin, *DRG*, 418 și I. — A. Candrea—Gh. Adamescu, *Dicț. enc. il.* « *Cartea Românească* », 338).

Asupra lui *kolcser, kulcser* (p. 23) cf. acum cele ce am scris în *Dacoromania*, V, 344—346 și 907, la care trimite, de altfel, și Tagliavini în *Il* « *Lexicon Marsilianum* », p. 113—114.

Pentru *tanács* (cet. *tănaciu)* și forma *tălnaciu* cf. explicările pe care le-am dat în *Dacoromania*, III, 500, n. 1 și *Omagiu lui I. Bianu*, București, 1927, p. 153, la care trimite și Tagliavini în *Il* « *Lexicon Marsilianum* », p. 121.

Cât privește originea germană, nu slavă meridională a grafiei *sh* în loc de *sch* = *ș* (p. 11, n. 1), cf. și cele ce am scris în *Dacoromania*, IV, 126—128.

NICOLAE DRĂGANU

C. TAGLIAVINI, *Despre* « *Lexicon Marsilianum* », *Dicționar latin-român-maghiar din secolul al XVII-lea*, Academia Română, Mem. Secț. Lit., S. III, T. IV, Mem. 7, București, 1929, 13 p.

©BCU CLUJ

ACELAŞI, *Il «Lexicon Marsilianum», Dizionario latino-rumeno-ungherese del sec. XVII, Studio filologico e testo*, Academia Română, Studii şi cercetări, V, Bucureşti, 1930, 282 p. + 3 tabele.

Lucrarea cea dintâi este o comunicare făcută la Academia Română în 10 Mai 1929, în care a fost anunţată şi rezumată a doua. A doua este un studiu amănunţit, erudit şi conştiincios, asupra aşa numitului «Lexicon Marsilianum», care cuprinde, afară de prefaţă şi abreviaţiunile bibliografice, următoarele capitole: I. L. F. Marsigli şi raporturile lui cu Transilvania (viaţa lui, Marsigli în Transilvania, biblioteca lui); II. Manuscrisul 116 din colecţia Marsigli (descrierea lui, cum a fost semnalat el); III. Particularităţile de limbă ale lexicului din partea latinească; IV. Particularităţile de limbă ale lexicului din partea românească; V. Particularităţile de limbă ale lexicului din partea unguréască; VI. Izvoarele Lexiconului Marsilian; VII. Unde, când şi de cine a fost scris lexiconul?, după care urmează textul, un indice alfabetic al cuvintelor studiate, facsimilele unei pagini din lexicon, filigranele şi o hartă linguistică dialectală.

Lexiconul Marsilian se păstrează în Biblioteca Universităţii Regale din Bologna printre manuscrisele cunoscutului poligraf şi general Luigi Ferdinando Marsigli. Manuscrisul lui cuprinde 81 foi. Este un dicţionar în trei limbi: latină, română şi maghiară. Dar fusese contemplat în patru, căci paginile sunt despărţite în patru părţi, dintre care a patra, menită limbii germane, pe care autorul se pare că o lăsase la urmă pentrucă o stăpânea mai bine, a rămas albă.

Lexiconul are 2395 cuvinte şi, către sfârşit, numeralele dela unu până la o sută. Ici-colo lipsesc câteva traduceri (13 în partea unguréască, 52 în cea românească). Mai toate lipsurile se găsesc în partea din urmă (dela *rivus)*, ceea ce ne arată că spre sfârşit autorul a fost mai grăbit.

Partea românească este scrisă cu litere latine şi ortografie unguréască. Această ortografie ne aminteşte pe cea a produselor literaturii româno-calvine din veacurile XVI şi XVII. Tagliavini o cercetează cu grijă, trăgând din ea toate concluziile posibile: asupra originii autorului anonim, etc.

Cu multă grijă studiază Tagliavini şi particularităţile fonologice ale Lexiconului Marsilian, căci îşi dă seama cât de greu este să se urmărească importante probleme dialectale într'un text scris cu o ortografie imperfectă şi care se pretează la interpretări diferite.

©BCU CLUJ

Nu poate stabili ce izvoare a putut avea la îndemână autorul pentru partea românească. Totuși din anumite grafii particulare ajunge la concluzia că el probabil a întrebuințat o listă de cuvinte românești scrise cu slove chirilice. Ce privește partea ungurească, pe urma cercetărilor pe care le-a făcut, Tagliavini crede că poate afirma că niciunul din dicționarele latino-maghiare tipărite și cunoscute din veacurile XVI și XVII nu stă la baza Lexiconului Marsilian.

Nu numai cuvintele românești, cu înfățișarea lor fonologică, ci chiar și cele ungurești ne îndreaptă spre Ardeal și Banat ca loc al scrierii Lexiconului Marsilian. Acest loc s'ar putea fixa, după Tagliavini, într'un triunghiu a cărui bază merge dela Lipova la Făget, iar vârful îi este în Susani.

Cât privește timpul în care a putut fi scris Lexiconul Marsilian, Tagliavini crede că trebue fixat înainte de 1700, și anume între 1670 și 1690. Astfel Lexiconul Marsilian ar fi unicul dicționar latin-român scris fără îndoială în secolul XVII.

Judecând după particularitățile fonologice, autorul nu pare să fi fost Român, ci un German sau Sas din Ardeal care studiase în școlile maghiare.

Lexiconul Marsilian, fiind cel mai vechiu dicționar trilingv cunoscut, are o mare importanță pentru filologia românească, contribuind într'o măsură însemnată la cunoașterea istoriei graiurilor românești și în special la cea a limbii curentului literar numit româno-calvin.

Menținând și aici observările făcute în recensia anterioară, mai adaug următoarele:

Scrierea *gyara* în loc de *jara* = « iară », *gyaszka* în loc de *jaska* = « iască » (p. 55) trebue considerată ungurească, chiar și dacă este vorba numai de o așa numită « umgekehrte Schreibung » sau « Rekonstruktion » a fenomenului *j* > *gy* existent în ungurește (cf. *bojó* > *bogyó*, *jelent* > *gyelent*, etc); cf. și grafii ca *Pugy*, *Pogy*, *Pwygh* a lui *Pul'*, *Pui*, în deosebite documente latino-ungurești, etc. În schimb *geftin* = « ieftin », etc. din Anon. Car. este mai curând o grafie săsească, căci, cum am relevat și altădată, « gemeinsächsich steht gewöhnlich *g* für anlautendes *j* » (Wolff).

Prod « vadum » (p. 142) trebue cetit *brod*, derivând din slav. *brod* « Furt », nu din s.-cr. *prud* (cf. slov. *prod*) = rom. *prund* < v.-bg. *prǫdŭ*.

Limbuț de pe p. 152 trebue îndreptat în *limbut*.

©BCU CLUJ

Sensul de « apis », și anume de « toate albinele dintr'o coșniță (matca, albinele lucrătoare, trântorii ») a lui *stup* (p. 157) este cunoscut și astăzi (cf. I.-A. Candrea—Gh. Adamescu, *Dicț. enc. il.* « *Cartea Românească* », p. 1222).

Alte întregiri și rectificări dă Göbl în lucrarea a cărei recensie urmează.

NICOLAE DRĂGANU

GÖBL LASZLÓ, *A magyar szótárirodalom hatása az oláhra* (Extras din *Nyelvtudományi Közlemények*, vol. XLVIII), Budapest, 1932, 47 p.

În această lucrare conștiincioasă și obiectivă autorul studiază influența lexicologiei maghiare asupra celei românești până la apariția *Lexiconului de Buda* din 1825.

Omițând pe *Anonymus Caransebesiensis*, care i se pare de ajuns de studiat de cercetătorii anteriori d-sale, și în privința influenții ungurești (cf. N. Drăganu, *Mihail Halici, Contribuție la istoria culturală românească în secolul al XVII-lea*, în *Dacoromania*, IV, 1, 77—169), începe studiind în capitolul I dicționarul latin-român al lui Teodor Corbea, păstrat în Biblioteca arhidiecezană din Blaj. Acesta este o traducere cuvânt de cuvânt a dicționarului latino-unguresc al lui Albert Molnár. Că este vorba de o traducere, ne-o spune o notiță din însuși dicționarul manuscris. La un original unguresc ne trimite împrejurarea că în unele locuri se păstrează și text unguresc. Gr. Crețu în lucrarea sa *Cel mai vechiu Dicționar latino-românesc de Todor Corbea (Manuscript de pe la* 1700), București, 1905, nu știa pe care din cele 4 prime ediții ale lui Molnár să o creadă ca original. C. Tagliavini, *Revue d. Et. Hongr.*, VI, 21, se gândește la cea dintâi, din 1604. Göbl dovedește că nu poate fi vorba decât de a patra, din 1611. În sfârșit, după ce arată versiunile privitoare la felul cum a ajuns dicționarul lui Corbea în Biblioteca arhidiecezană din Blaj, studiază elementele ungurești ale acestuia și constată că, deși Corbea s'a izbit de numeroase greutăți în traducerea sa, aceasta totuși este în general destul de bună, limpede și unitară.

Supărător în această parte este faptul că se tipărește consecvent и în loc de н, și invers. Este de prisos cuprinderea în parantezele [ ] a slovelor aruncate deasupra rândurilor.

©BCU CLUJ

După cuvântul *poeticŭ* (p. 10) nu trebuia pus în paranteze *sic*, căci el există în românească mai veche, având sensul de « poet », « Dichter » (vezi Tiktin, *DRG*, 1200).

Un verb *încuieta* nu există, căci *încuietoare* derivă din *încuiat*, *încuiet*, participiul perfect al lui *încuia*, *încuie*, nu dintr'un verb *încuieta*, cum presupune Göbl (p. 12, 13).

Îngrozâre fără de veste nu este o înțelegere tocmai așa de greșită și ridicolă a ungurescului *Hirtélen elréttenes* (= « hirtelen elrettenés »), lat. *Panicus terror*, căci rom. *fără de veste* înseamnă « neașteptat ».

Înbăsăoa nu este de sigur cuvânt format de Corbea (p. 15—16), căci participiul *îmbosoiat* « supărat » se găsește și în Teleorman (cf. *Dicț. Acad.*, I. II^{VI}, 479.

Pentru a putea explica pe *(h)arțăgaș*, *(h)arțăgășesc*, derivatele lui *(h)arțag*, pentru care se trimite la *harță* < ung. *harcz* (p. 19), nu se poate cita *ucigaș* < *ucig* = *ucid*, ci cel mult *boțogaș*, dacă acesta este derivatul lui *boț* (cf. G. Pascu, *Sufixele românești*, 351).

Îngăduințește nu este un derivat « ciudat » al lui *îngădui* (p. 20), ci al substantivului *îngăduință*.

În capitolul II Göbl completează cele știute până acum despre izvoarele așa numitului *Lexicon Marsilianum*, arătând că unul dintre ele a trebuit să fie dicționarul lui Albert Molnár, în ediția dela 1708, în care se găsește mai întâi explicarea germană a unor cuvinte, compilată de Cristofor Beer. Aceasta se pare că ne-o arată traduceri curioase ca *Harpax*, *Pansinye*, *Pook*, care a rezultat din confundarea părții întâia a lui *Spinnwirtel* cu *Spinne*, etc.

Totuși, deoarece, după Tagliavini, *Lexicon Marsilianum* s'ar fi scris între 1687 și 1701, poate fi vorba și de o ediție a dicționarului lui Molnár anterioară celei din 1708 (dar nu de cea dintâi!) și de un dicționar latin-german, și anume cel folosit mai târziu de Cr. Beer.

În capitolul III se vorbește de cele două dicționare ale lui Samuil Micu Klein (1801—1806). Ele se întemeiază în rândul întâiu pe cel al lui Fr. Páriz Pápai (cf. și N. Drăganu, în *Dacoromania*, IV, 1, p. 110—112). Afară de acesta, pentru interpretarea maghiară, Micu a întrebuințat și dicționarul lui Albert Molnár. Partea germană, lucrată de I. Molnár—Halitski, a fost luată din Scheller, *Deutsches Lexicon*, ediția din 1804, iar indicarea autorului în care se găsește

©BCU CLUJ

cuvântul latinesc, din A. Jambressich, *Lexicon Latinum interpretatione Illyrica, Germanica et Hungarica locuples*, Zagreb, 1742.

Dacă ar fi apărut, lucrarea lui Micu ar fi fost cel dintâi produs lexicografic românesc științific, alcătuit din izvoare bune.

În capitolul IV se studiază cele două volume ale dicționarului lui I. Bobb, apărute în Cluj, 1822, 1823. Scris subt influența evidentă a școalei latiniste, acest dicționar, eclipsat curând de *Lexiconul de Buda* din 1825, nu mai are decât valoare istorică-literară. Firește, este scris cu litere latine, are o limbă plină de latinisme, sintaxa încălcită din pricina numeroaselor traduceri verbale, și cuprinde numeroase etimologii latinizante. Bobb și-a luat interpretările ungurești din ediția dela 1708 a dicționarului lui Fr. Páriz Pápai, iar cele românești nu sunt decât traducerea verbală a acestora. A mai întrebuințat și dicționarul lui A. Molnár și pe cel al lui I. Márton. Unele cuvinte latine le-a luat din graiul latinesc al secolilor XVIII—XIX.

Elementele ungurești ale dicționarului lui Bobb sunt studiate cu multă grijă.

NICOLAE DRĂGANU

GOMBOCZ Z., *Leiró nyelvtan, történeti nyelvtan*, în *Magyar Nyelv*, XXIII—1927, Nr. 1—2, p. 1—6 (discurs rostit în congresul din 25 Ianuarie 1927 al Societății filologice maghiare).

Rezum acest discurs pentrucă situația filologiei maghiare, după critica făcută de Gombocz felului cum s'au scris gramaticile maghiare, a metodelor întrebuințate în acestea, se prezintă foarte asemănătoare cu cea dela noi, iar indicațiile de urmat și îndreptările de făcut le putem avea și noi în vedere.

Dacă aruncăm o privire asupra gramaticilor descriptive, — ne spune Gombocz despre gramaticile maghiare, iar noi putem socoti cuvintele lui spuse și pentru cele române —, găsim o priveliște cât se poate de tristă. Cele mai multe dintre aceste gramatici « sistematice », scrise pentru uzul școalelor, nu corespund cerințelor celor mai elementare ale cunoașterii obiectului și ale metodei științifice. Cât păgubește studiul limbii materne de pe urma acestei împrejurări, este ușor de înțeles. Pentru profesorii mai pregătiți, predarea după astfel de manuale, în care trebue să facă continue modificări, este o adevărată povară.

©BCU CLUJ

O pricină că manualele de limba maternă, în special gramaticile și partea privitoare la istoria limbii și stilistică, sunt așa de slabe este faptul că autorii lor, cu mici excepții [1]) n'au ieșit dintre filologii mai cunoscuți. Adeseori se apucă să scrie gramatici sistematice oameni care n'au făcut nicio cercetare originală serioasă în domeniul limbii; nu s'au ocupat de chestiuni metodice și de cele mai multe ori nu cunosc nici principiile fundamentale ale gramaticii [2]).

E vorba de gramaticile școlare, căci o gramatică descriptivă științifică este încă un pium desiderium [3]).

În vremea din urmă cercetările filologilor s'au îndreptat mai mult asupra filologiei comparate (etimologiei) și istoriei limbii. Gramatica descriptivă a fost neglijată. Nu s'a adunat material suficient și din pricina aceasta cel ce încearcă o lucrare de sinteză în această direcție se izbește de mari greutăți [4]).

Gombocz ne mai spune că Maghiarii n'au nici gramatici dialectale pentru toate dialectele [5]).

Tot așa de rea este situația și în privința gramaticii istorice [6]).

---

[1]) La noi: Lambrior, Tiktin, Philippide, Candrea—Densusianu, Pușcariu—Herzog (un manual german necomplet). — N.D.

[2]) La noi situația este la fel. Putem să ne mirăm oare, în aceste împrejurări, că în gramaticile noastre, scrise cu cunoștințe și după metode dinainte de 1900, nu se cunoaște propoziţiunea monomembră, nu se știe de melodie sintactică, deși aceasta este hotărîtoare în privința înțelesului propoziţiunilor, nu se știe de vorbire semi-directă, etc.? — N.D.

[3]) La noi este la fel. Dar când gramatica descriptivă lipsește din vina filologilor, care ar trebui să-și dea mâna pentru a o face cât mai curând, nu putem cere nefilologilor să facă gramatici școlare metodice și corespunzătoare rezultatelor celor din urmă ale științei. — N.D.

[4]) Mi s'a întâmplat și mie. — N.D.

[5]) La noi situația s'a îmbunătățit numai în timpul din urmă prin apariția studiilor lui Pușcariu, Capidan și Philippide. Nu este studiat însă aproape de loc graiul popular daco-român, cu graiurile lui deosebite din diferitele regiuni ale țării. — N.D.

[6]) La noi, expuneri sistematice sunt numai pentru sec. XVI: a lui O. Densusianu și Al. Rosetti; a lui Philippide, care se întinde și asupra veacului XVII, este prea sumară. Afară de acestea avem numai câteva monografii, și acestea privind mai mult limba secolilor XVI și XVII: Hasdeu, Drăganu, Pușchilă, Candrea, Lacea, Cartojan, etc. Pentru sec. XIX putem aminti doar: *Desvoltarea limbii literare române în prima jumătate a secolului al XIX-lea* de P. V. Haneș. *Istoria limbii române, I. Principii de istoria limbii* de A. Philippide, ca și expunerile

©BCU CLUJ

Situația este deosebit de rea în privința studiilor de sintaxă, unde atât descrierea, cât și cercetarea istorică și comparată, pe urma numeroaselor influențe străine mult mai greu de recunoscut decât cele din lexic, este mai anevoioasă. Este mai anevoioasă și pentrucă aici adeseori trebue avut în vedere și elementul subiectiv, stilistic din vorbire. Studiile preliminare sintactice și stilistice lipsesc, iar din punctul de vedere al științei generale nu sunt de loc la curent [1]).

În privința metodei de urmat, problema care se pune este a raportului dintre cercetarea descriptivă și istorică sau, întrebuințând termenii introduși de F. de Saussure, *syncronică* și *diacronică* (după Hasdeu ar fi peritetică și anatetică).

Când e vorba de obiectul și problema linguisticei, încă dela Humboldt se face deosebire între *vorbire* (parole, Rede, beszéd) și *limbă* (langue, langage, Sprache, nyelv). Ca să putem ajunge mai ușor la țintă, trebue să începem mai întâi cu lămurirea acestor două noțiuni. Limba este un sistem de semne, un sistem de imagini de sunete, de mișcări motrice, imagini de cuvinte, elemente morfologice și construcții sintactice, care trăesc virtual în conștiința vorbitorului. O uniformitate relativă a semnelor de limbă este o condiție a înțelegerii reciproce.

Față cu acestea vorbirea este o acțiune individuală, este întrebuințarea intenționată și conștientă a limbii pentru comunicarea de idei. Raportul dintre limbă și vorbire este dublu; de o parte însușirea sistemului de semne este o condițiune preliminară a vorbirii și a înțelegerii, de altă parte formarea, evoluția și stabilizarea facultății vorbirii.

După aceasta putem pune problema care este obiectul propriu zis al studiului limbii: este procesul psihofizic și fizic pe care-l numim *vorbă*, *vorbire* și *înțelegere*, ori sistemul de semne care trăește în conștiința, este înmagazinat în memoria vorbitorului: *limba?* Răspunsul nu este greu. Obiectul propriu zis al studiului limbii nu este vorbirea,

---

germane ale lui Tiktin și Gartner, care, fără a fi complete, nu sunt nici gramatici istorice, nici descriptive, nici comparate, ca să nu mai vorbesc de gramatica istorică a lui Manliu, etc., care sunt cu totul învechite. — N.D.

[1]) Nici noi nu stăm mai bine. Avem câteva monografii, cele mai multe făcute de străini (Dimand, Heidler, Kurth, Michov, Olsen, Sandfeld, Schreyer, etc.). Ele sunt lucrate, în cea mai mare parte după metode învechite. — N.D.

©BCU CLUJ

sau cel puțin în rândul întâiu nu este vorbirea, această activitate individuală, întrebuințarea ocazională a sistemului de semne care trăește în noi pentru exprimarea gândirilor noastre, ci însuși sistemul de semne de natură colectivă, care nu este abstracție, ci realitate sufletească, care este relativ statornic și totuși capabil de schimbare, de evoluție. Acest punct de vedere, pe care l-a exprimat mai pe urmă, foarte norocos și foarte precis, F. de Saussure în *Cours de linguistique générale*, nu este nou. Doar încă în lucrarea *Prinzipien der Sprachgeschichte* a lui H. Paul, a cărei ed. I a apărut în 1880, cetim: « Die geschilderten psychischen Organismen — aceasta este ceea ce am numit mai nainte sistem de semne — sind die eigentlichen Träger der historischen Entwickelung. Die wirklich gesprochene hat gar keine Entwickelung » (p. 28, paragr. 14).

Acest sistem de semne îl putem cerceta din două puncte de vedere. De o parte ne putem pune pe punctul de vedere al vorbitorului, care consideră sistemul convențional de semne numai ca mijloc pentru comunicarea gândirii, și în momentul vorbirii nu-și bate capul cu antecedentele istorice, cu trecutul. Acesta este punctul de vedere al s i n c r o n i e i; problema acesteia este studiul acelor legături psihice și logice care leagă în același timp în conștiința vorbitorului semnele de limbă într'un sistem. La stabilirea realității și valorii faptelor de limbă antecedentele istorice n'au niciun rol; hotărîtor este numai că în ce grad sunt elemente vii și comune ale conștiinței colective.

Dar să cercetăm elementele sistemului de semne din punctul de vedere al evoluției: fiecare fapt linguistic face parte nu numai dintr'un anumit sistem de semne din anumit timp, ci și dintr'o serie evolutivă, ale cărei elemente nu există, nu pot fi deodată împreună în momentul vorbirii, ce se schimbă unul cu altul în conștiința generațiilor de vorbitori care se urmează una pe cealaltă, fără ca să alcătuiască un sistem. Acesta este punctul de vedere al d i a c r o n i e i, punctul de vedere istoric; problema specială a acesteia este cercetarea legăturilor psihologice și logice care unesc elementele succesive ale acestor serii evolutive.

Cercetărilor linguistice, sincronice și diacronice le corespund cele două tipuri principale ale gramaticei: g r a m a t i c a d e s c r i p t i v ă și i s t o r i c ă. Problema unică, specială și proprie a

©BCU CLUJ

gramaticei descriptive este să ne dea, după putință, o icoană fidelă a sistemului de limbă de totdeauna; să stabilească raporturile de vigoare ale elementelor care alcătuesc sistemul, măsura cât de vii ne sunt în conștiință, sau să stabilească întru cât poate fi considerat realitate sufletească un fapt fonetic sau fonologic, morfologic ori sintactic din punctul de vedere al vorbitorului și al ascultătorului. Față cu aceasta, problema gramaticei istorice este stabilirea seriilor de evoluție diacronică, cercetarea cauzelor psihologice și logice ale evoluției. Este de prisos să se releve deosebit că cercetarea linguistică sincronică și cea diacronică sunt la fel de îndreptățite, și prin urmare ar fi greșit să se pună față în față, ca neștiințifică, gramatica descriptivă cu cea istorică. Nu punctul de vedere al cercetării, ci aplicarea corectă și consecventă a acestuia hotărăște valoarea științifică a fiecărui tip de gramatică.

Problema cea dintâi și cea mai importantă care i se va pune unui autor de gramatică descriptivă este să despartă faptele sincroniei de cele ale diacroniei, să stabilească precis regulele sincroniei și să întrebuințeze o terminologie consecventă. Gombocz a încercat să dea o schiță de gramatică istorică maghiară [1]).

Între un stat (stare) de limbă și între evoluția acestuia este o curioasă legătură: sistemul de semne de totdeauna, care trăește în conștiința colectivă, atârnă de schimbările diacronice. Statul de limbă îl explică istoria limbii, și invers, studierea statului de limbă ușurează recunoașterea legilor evoluției. Studiul descriptiv al gramaticii limbii poate să provoace o desvoltare mai întinsă a celei istorice.

NICOLAE DRĂGANU

KR. SANDFELD, *Syntaxe du français contemporain, I, Les Pronoms*, Paris, 1928, XII + 475 p.

Relevând greutatea de a da o definiție pronumelui, autorul ne arată singur în prefață scopul urmărit cu publicarea celei dintâi părți din lucrarea sa.

---

[1]) S'a tipărit numai partea IV: *A magyar történeti nyelvtan vázlata. IV. Jelentéstan*, Budapest, 1926 (Tudományos gyüjtemény, 16).

©BCU CLUJ

Urmând pilda lui Joh. Storm, *Större fransk syntax*, 1911, intenționează să ne dea o descriere cât mai vie a francezei din zilele noastre, să zugrăvească « la vie pétillante de la langue vivante avec ses lois et ses libertés, ses différentes couches et sa diversité bariolée », întemeindu-se pe exemple culese din autori numai de după 1870.

Unde a simțit nevoie, n'a pregetat să menționeze și lucruri care privesc mai mult frazeologia și stilistica, decât sintaxa, uneori chiar și lexicul.

Condus de aceste puncte de vedere, studiază pronumele personale, posesive, demonstrative, interogative și indefinite. Exclude pronumele relative, care-și vor găsi locul în volumul al doilea, în care va trata propozițiunile subordonate.

Lucrarea lui Sandfeld este un model de cercetare metodică și desăvârșit documentată.

NICOLAE DRĂGANU

HEDVIG OLSEN, *Étude sur la syntaxe des pronoms personnels et réfléchis en roumain.* København, 1928, 94 p.

Întrebuințând metoda preconizată de maestrul său, Kr. Sandfeld, în lucrarea despre care ne vorbesc cele câteva rânduri din recensia precedentă, H. Olsen ne dă un studiu descriptiv al unei părți din sintaxa contemporană a pronumelui, și anume a pronumelui personal și reflexiv din dialectul dacoromân. Exemplele, pe care se întemeiază lucrarea, sunt scoase din unele texte populare și dintr'un număr destul de mare de scriitori ai veacului XIX și XX. Alegerea lor dovedește o adâncă pătrundere a spiritului limbii românești și un deosebit de fin simț de observație. Materialul adunat este cernut cu grijă și aranjat sistematic. Totuși, la o examinare mai atentă, el nu pare suficient. Se simte prea mult lipsa exemplelor din textele vechi și dialectale, care se reduc la câteva note din subsol (cf. p. 30—31, 46, 55, 81). Chiar și din textele mai nouă, în special din cele populare, s'ar mai putea găsi unele completări de făcut. În sfârșit nu ne satisface deplin metoda pur descriptivă: alături de descrierea și aranjarea sistematică a faptelor, în care, ce e drept, se relevă uneori și momentul stilistic, am aștepta și explicarea lor.

NICOLAE DRĂGANU

©BCU CLUJ

FR. PAULHAN, *La double fonction du langage.* Alcan, Paris, 1929, 174 p.

Utilitatea limbajului este variabilă și diferită. El are rolul: 1. de a comunica altora gândirea noastră în sens larg, starea noastră mintală, percepțiunile și imaginile, ideile, emoțiunile și sentimentele noastre; 2. de a îndemna pe altul să gândească, să simtă și să lucreze cum dorim noi; și 3. de a crea și desvolta gândirea [1]).

Întru cât servește ca mijloc de comunicare, limbajul este un « semn » (la început strigăt involuntar) sau « un sistem de semne » întrebuințat voluntar. Dar acest sistem nu se întrebuințează totdeauna în funcțiunea sa ordinară și normală, ci adeseori se complică, se transformă și pervertește. Pervertirea poate fi neintenționată (greșală) ori voită (minciună: una spunem, altceva urmărim). Când cuvintele nu reprezintă ceea ce au menirea să anunțe, pot să determine convingeri false. Greșala și minciuna se răspândesc adeseori tot așa de bine, uneori chiar mai bine decât adevărul, și suggerează tot felul de atitudini mintale. Rolul înțelesului cuvântului este înlocuit prin cel al suggestiei. Frazele pe care le alcătuim nu reprezintă ceea ce ar trebui să reprezinte, ci vreau să orienteze, să directiveze spiritele cărora li se adresează. Limbajul-semn își cedează locul limbajului-suggestie. Fără îndoială, funcțiunea suggestiei se leagă de funcțiunea semnului, dar ea subsistă și-i ia locul când calitatea semnului dispare. Ea-i ia locul și când semnul este rău înțeles, când greșala nu se produce la cel ce întrebuințează semnul, ci la cel ce-l primește. Îi ia locul când cuvintele, în loc să exprime o realitate, devin — după voința mai mult ori mai puțin conștientă a vorbitorului sau a scriitorului, și fără ca să fie vorba de o minciună în sens strict, — mai mult un mijloc de a acționa decât o simplă comunicare.

Diferitele funcțiuni ale limbajului se amestecă și, în anumite cazuri, par a se confunda. Funcțiunea suggestivă, mai mult ori mai puțin apropiată de funcțiunea de semnificație, mai mult ori mai puțin amestecată cu aceasta, este mereu în joc. Adeseori cuvântul

[1]) « Limbajul îi aduce spiritului nu semnul unei realități, ci prilejul, un fel de pretext de a inventa, de a forma idei nouă, imagini necunoscute, de a încerca impresiuni neobișnuite. Limbajul este, prin intermediarul activității mintale, creator de gândire » (p. 3).

©BCU CLUJ

menit sugestiei pare că precedă gândirii, o îndreaptă, o creează. Limbajul sugestiv însă mai mult desvoltă gândirea decât o creează.

« Limbajul este un fel de telegrafie fără fir care vrea să reproducă într'un spirit un fenomen ce se petrece în altul, dar pe care acesta-l reproduce foarte inegal, după împrejurări. Limbajul-semn se apropie mai mult de reproducerea pură și simplă care nu este niciodată desăvârșită. Limbajul-sugestie suscită împrejurul părticelei de gândire reproduse — uneori modificate în chip considerabil — o cantitate variabilă de fapte. Aceste fapte determinate în mod secundar sunt partea importantă a comunicării » (p. 17). Limbajul-sugestie deci este cu totul altceva decât limbajul-semn. Un singur cuvânt, o frază la aparență inofensivă, aruncată la întâmplare, poate să devină punctul de plecare al unei întregi evoluții, să nu semnifice, ci să suggereze sisteme complicate de idei, de imagini, de emoții dulci ori violente, de acte uneori ireparabile (p. 20—21). Funcțiunea suggestivă a limbajului abundă în rezultate neprevăzute, ea este în același timp necesară și primejdioasă, folositoare și grozavă, plăcută și deconcertantă (p. 21).

Funcțiunea suggestivă a limbajului apare foarte clar în anumite procedee curente, în care funcțiunea semnificativă este transformată într'un fel particular: ironie, aluzie, procedeuri adeseori asociate.

Paulhan studiază apoi mecanismul limbajului suggestiv și « condensația » pe care se întemeiază acesta. Condensația este un fapt foarte general și universal în domeniul limbajului și se rapoartă nu numai la cuvinte, ci și la fraze. Ea este forța care se așează în cuvinte și fraze, mai mult ori mai puțin, și le dă o eficacitate, variabilă în deosebite privințe, dar uneori irezistibilă și surprinzătoare, care adesea se explică foarte ușor. Sensul unui cuvânt, întrebuințarea unei fraze, variază după dispoziția momentană a celui ce o întrebuințează, după modă, etc. Ceea ce se schimbă într'adevăr nu este înțelesul cuvântului, ci sentimentele sau ideile pe care le trezește el în mod secundar. Nu este cu putință în mod real să despărțim complet ideile semnificate de cuvânt de cele ce vin să i se adauge întâmplător. Proba este că sensul indirect, accidental, metaforic ajunge, în numeroase cazuri, sens principal și regulat.

Condensația poate fi pozitivă pentru unii, negativă pentru alții. Posibilitățile de suggestiune și de acționare așezate într'un cuvânt

©BCU CLUJ

sau într'o frază, sunt aproape sigure asupra spiritului indivizilor care alcătuesc o grupă mai mare ori mai mică.

După ce urmărește condensația în poezia pură, cuvântul ca creator de gândire, diferențele de stil și tipurile rezultate din faptul că cele două funcțiuni, deși se găsesc împreună la aceeași persoană, se combină și se înlocuesc după ocazie, totuși una dintre ele poate să se remarce, să devină semnul unei forme particulare de inteligență sau de caracter (tipul imaginativ, de visător va întrebuința mai mult limbajul-suggestie, menit să stârnească imagini și idei nouă, în vreme ce spiritul sec, metodic, precis, va întrebuința în rândul întâiu limbajul-semn, dând cuvintelor și frazelor sens strict, corespunzător faptelor, ideilor, imaginilor, sentimentelor pe care intenționează să le exprime). Paulhan se ocupă de procedeurile limbajului-suggestie (scopuri și mijloace; imaginea, comparația, metafora și termenul impropriu; mecanismul imaginei și al metaforei; apelul la sentiment; stil sintetic; stilul sintetic și analiza; obscuritatea), de « unele incarnații ale limbajului suggestiv » (poezia, arta de a convinge; spiritul) și încheie arătând că limbajul, fiind în același timp fapt psihologic și social, cele două funcții mari ale lui, semnificația și suggestia, se ajută reciproc și nu se pot despărți totdeauna riguros.

Semnificația în sine adesea nu este de ajuns: putem cunoaște toate cuvintele unei fraze, fără să înțelegem fraza al cărei sens nu este juxtapunerea sensurilor cuvintelor din ea, ci o sinteză a lor, întocmai ca și cum sensul capitolului este sinteza sensurilor propozițiunilor din care este alcătuit. Afară de semnificație, totdeauna întru câtva abstractă, este nevoie de suggestie pentru a o încadra, a o complica, a o îmbogăți cu idei secundare, imagini de detaliu, etc. Aceleași cuvinte și aceleași fraze pot avea efecte deosebite după persoanele cărora li se adresează, deși semnificația le este aceeași. Limbajul fiind fapt social tinde în același timp spre uniformizare și diferențiare. Limbajul-semn asigură asemănarea, uniformitatea dintre spirite, dar oferă și prilej de divergență când nu este înțeles ori este înțeles greșit. Și limbajul-suggestie, la rândul său, poate servi la formarea unei unanimități sociale. Totuși rolul principal al acestuia pare a fi cel de diferențiare (una dintre caracteristicile lui este de a stârni impresii, idei disparate, mult-puțin contradictorii). Deși oarecum deosebite prin natura lor, cele două funcțiuni ale limbajului

©BCU CLUJ

se pot combina și completa fericit în viața socială bine regulată, promovând de o parte divergențele necesare pentru a pregăti o nouă unitate într'o societate necristalizată definitiv.

NICOLAE DRĂGANU

A. NEHRING, *Zur Begriffsbestimmung des Satzes*, Zeitschr. f. vergl. Sprachforschung, 55—1927, p. 238—279.

O critică foarte judicioasă a încercărilor de a defini fraza. Ca și Junker, o privește pe aceasta din punctul de vedere al psihologiei gândirii *(Denkpsychologie)* și, ca și Stöhr, o socoate « o numire multiplă pentru un singur fenomen oricât de plin de conținut », o formă de aranjare sau construcție, și, având în vedere formularea gândirii în faze *(phasenweise Formulierung)*, preconizată de O. Selz, etc., o definește: « o expresie de limbă a unei structuri (construcții) alcătuite de fiecare dată de vorbitor pentru o varietate dată de conținuturi ».

NICOLAE DRĂGANU

ALFONS NEHRING, *Studien zur Theorie des Nebensatzes*, I, Zeitschrift f. vergl. Sprachforschung, 57—1929, p. 118—158.

Nehring citează mai întâi lucrările anterioare privitoare la propoziționea secundară: Ed. Hermann, *Gab es im Indogermanischen Nebensätze?*, Zeitschr. f. vergl. Sprachf., XXXIII, p. 481 ș. u.; *Der Begriff Nebensatz*, Griech. Forsch., I, *Die Nebensätze in den griech. Inschriften*, Leipzig—Berlin, 1912, p. 1 ș. u.; A. Dittmar, *Syntaktische Grundfragen*, Progr. Grimma, 1901; W. Brandenstein, *Kritische Musterung der neueren Theorien des Nebensatzes*, Indogerm. Forsch., XLIV—1927, p. 117 ș. u.

Sunt puține și explicarea propoziționii secundare dată în ele este greșită din pricina că s'a greșit mai întâi explicarea propoziționii principale.

Pentru a putea da o explicare satisfăcătoare se impun trei întrebări:

1. Poate fi considerată o propoziționе secundară « propoziționе ? ».
2. Ce deosebește propoziționea secundară de cea principală ?

©BCU CLUJ

3. Este îndreptățită numirea « propozițiune secundară » și în ce înțeles?

Aceste chestiuni privesc conținutul propoziției secundare, de care se ocupă Nehring în partea întâia a studiului său, rămânând ca în a doua să cerceteze urmările rezultate din aceasta pentru forma propoziției secundare.

Fratele mieu zace în pat. E bolnav

Și *Fratele mieu zace în pat, căci e bolnav*

sunt construcții în două forme diferite ale aceleiași idei complexe, care exprimă același conținut; sunt « fotografia » aceluiași « tablou » văzut diferit.

Posibilitatea parataxei arată că și propoziția secundară din construcția hypotetică cu conjuncție este « propoziție », deci termenul propoziție secundară este îndreptățită.

Hypotaxa poate fi foarte variată după deosebitele puncte de vedere ale vorbitorului. Totuși vorbitorul nu o poate alcătui și în mod nelogic *(Fratele mieu este bolnav, pentrucă zace în pat)*.

Propoziția principală este o mărime pur psihologică, la care creatorul ei este cu totul liber. La propoziția secundară se adaogă și o mărime logică, obiectivă, de care vorbitorul este legat. Această restricție logică se găsește și la propoziția principală, acolo unde încep structurile logice, deci unde este vorba de raporturi reciproce.

Deosebirea se poate exprima și astfel:

Propoziția principală este autosemantică, cea secundară cuprinde și un element synsemantic. Dar este greșit să numim întreagă propoziția secundară synsemantică, cum face Brandenstein.

Termenul formă semantică, introdus de Porzig, este bun, dacă este întrebuințat cu un înțeles potrivit. Morfemele (inclusiv prepozițiile, conjuncțiunile, în general particulele numite de Meillet « mots accessoires ») sunt synsemantice.

Rolul propoziției secundare față de cea principală este cel al morfemului (înțelegând aici și prepoziția) față de cuvânt în propoziție.

Particulele au în propoziție rolul categoriilor semantice, pun înțelesul propoziției în raport cu o categorie din afara ei (indică realitatea, posibilitatea, negațiunea, etc.; cf. gr. *ἄν*, germ. *wohl*, rom. *doară*, *poate că*, etc.).

©BCU CLUJ

Conjuncțiunile, dimpotrivă, regulează raporturile propozițiunilor ca elemente ale unei unități mai mari (period, vorbire), corespund deci funcțiunilor semantice.

Particulele așa dar au dreptul să aibă în gramatică cel puțin locul conjuncțiunilor și al terminațiunilor gramaticale (morfemelor) la cuvânt.

Nu întreagă propoziținea secundară este synsemantică, ci are numai un moment synsemantic exprimat prin conjuncțiune, care însă poate să și lipsească. Nici cuvântul care cuprinde un morfem synsemantic nu poate fi numit întreg synsemantic. În acest caz n'ar exista cuvinte autosemantice, căci în propoziținne nu le găsim decât prevăzute cu morfeme. Dacă există cuvânt autosemantic, există și propoziținne secundară autosemantică.

Prin faptul că cuprinde un element synsemantic, propoziținea secundară se depărtează întru câtva de propoziținne și se apropie de cuvânt. Așa se explică faptul că ea poate exprima o parte de propoziținne ca și cuvântul [1]). De altă parte, în privința naturii sale este cu totul deosebită de cuvânt și are caracterul propoziținii. Are în același timp caracter de propoziținne și de cuvânt.

Având în vedere aceste considerațiuni, Nehring dă următoarea definiție a propoziținii secundare:

«Der Nebensatz ist der sprachliche Ausdruck für eine vom Sprechenden jeweils hergestellte Ordnung oder Struktur einer gegebenen Mannigfaltigkeit von Sachverhalten, die der Sprechende in eine zwar subjektiv gewollte, aber gegenständlich bedingte Beziehung zu einer anderen Struktur einer Sachverhaltsmannigfaltigkeit setzt, wobei die beiden Sachverhalte entweder überhaupt identisch sind oder sich doch wenigstens zu einem einheitlichen Sachverhalt zusammenschliessen»
= « Propoziținea secundară este exprimarea în limbă a unei ordonări sau structuri stabilite în fiecare caz de către vorbitor pentru o varietate dată de fapte, pe care vorbitorul o așează, față de altă structură

[1]) Pentru acest punct de vedere se poate ceti cu folos și: H. Jacobi, *Compositum und Nebensatz, Studien über die indogermanische Sprachentwicklung*, Bonn, 1897.

©BCU CLUJ

a unei varietăți de fapte, într'un raport voit subiectiv, dar condiționat obiectiv, în care cele două fapte ori sunt în general identice, ori cel puțin se încheie într'un fapt unitar » (p. 129).

Propoziținea secundară își păstrează deci caracterul de propoziținе, deși nu mai este unitate (propoziținе principală), ci numai parte de unitate (propoziținе secundară).

De obiceiu se motivează numirea de propoziținе secundară și de subordonare prin faptul că propoziținea principală exprimă lucrul principal, cea secundară pe cel secundar. Această explicare nu corespunde faptelor. Ea este logică, dar nu psihologică. Propoziținea secundară, când are afect, exprimă un lucru mai important decât cea principală (cf. afectiva *De-ar ajunge!* sau *Dacă ar ajunge!*, ori propoziținile secundare latine construite cu *cum inversum*, care cuprind ideea principală și arată de obiceiu începerea imediată a unei acțiuni neașteptate: *Vix legiones extra munitiones processerunt, cum hostes impetum fecerunt)*. Conținutul propoziținii secundare este cel puțin egal cu al principalei în: *El râde, în vreme ce (când, pe când) ea plânge = El râde, și ea plânge = El râde, ea plânge. Cred* din *Cred că-i bolnav, Cred că plouă* este o simplă formulă pentru constatarea *Probabil e bolnav, Probabil plouă.*

Limba este orientată psihologic, nu logic. Ea este alogică când este vorba de v o r b i r e, deci de actualizarea l i m b i i. Deși trebue să stabilească mereu raporturi logice, armonia logică este turburată de motivele psihologice.

Se ocupă apoi de deosebitele feluri speciale de propoziținі secundare și de modul cum s'au născut ele, care poate fi diferit în deosebitele limbi (de ex. în limba germană propoziținile relative cu *der, die, das* și cele completive cu *dass* s'au născut din întrebuințarea anaforică a pronumelui demonstrativ; în limba latină și la noi același fel de propoziținі au fost la origine interogative).

Deosebirea propoziținii secundare de principală este îndreptățită. Ea a pornit în mod fals dela logică, dar corespunde faptelor stabilite instinctiv.

Un period alcătuește o unitate numai din punct de vedere psihologic. Unitatea logică și cea gramaticală poate fi exprimată, ori nu. Gramatica trebue despărțită nu numai de logică, ci și de psihologie.

NICOLAE DRĂGANU

©BCU CLUJ

EINAR LÖFSTEDT, *Syntactica.* Studien und Beiträge zur historischen Syntax des Lateins. Erster Teil. Über einige Grundfragen der lateinischen Nominalsyntax (Skrifter Utgivna Av Kungl. Humanistika Vatenskapssamfundet I Lund. X:1—Acta Reg. Societatis Humaniorum Litterarum Lundensis. X:1). Lund—London—Oxford—Paris—Leipzig, 1928, XX + 289 p.

Lucrarea lui Löfstedt, la curent cu ultimele cercetări științifice și cu bogate indicații bibliografice, este deosebit de importantă. Întemeindu-se în rândul întâiu pe exemple scoase din latina vulgară, interesează în mare măsură și sintaxa română. Problemele, pe care le tratează, se rapoartă la congruență și numere, la cazuri și istoria negațiunilor. Fără a putea intra în amănunte, mă mărginesc să reproduc aici numai titlurile capitolelor, care alcătuesc fiecare câte o mică monografie: Partea I. Congruență și numere: Cap. I. Despre congruență (p. 1—10). Cap. II. Singular în loc de plural (p. 11—23). Cap. III. Plural în loc de singular (p. 24—60). Cap. IV. Plural eliptic (p. 61—68). Partea a doua. Teoria cazurilor: Cap. V. Nominativ și vocativ (p. 69—82). Cap. VI. Genitiv și adjectiv (p. 83—99). Cap. VII. Genitivul rubricei (Gen. tituli). Genitivul prețului (Gen. pretii) (p. 100—109). Cap. VIII. Despre genitivul partitiv (p. 110—119). Cap. IX. Genitivus și ablativus qualitatis (p. 120—132). Cap. X. Genitivus respectus (relationis), Genitivus forensis (p. 133—144). Cap. XI. Despre desvoltarea dativului (p. 145—172). Cap. XII. Dativus sympatheticus (pp. 173—185). Cap. XIII. Despre acuzativul complementului (p. 186—200). Cap. XIV. Despre acuzativul conținutului și acuzativul adverbial (p. 201—212). Cap. XV. Despre desvoltarea ablativului (p. 213—234). Cap. XVI. Ablativus comparationis (p. 235—258). Anexă. Cap. XVII. Cu privire la istoria negațiunilor (p. 259—281).

NICOLAE DRĂGANU

TH. KALEPKY, *Neuaufbau der Grammatik als Grundlegung zu einem wissenschaftlichen System der Sprachbeschreibung*, Leipzig u. Berlin, 1928, X + 105 p.

Th. Kalepky, un distins elev al lui A. Tobler, care, afară de numeroase studii de amănunt asupra sintaxei franceze, a publicat și o samă

©BCU CLUJ

de studii sintactice și stilistice de interes mai general, în timpul din urmă a încercat să construiască un nou sistem gramatical, despre care este vorba în această recensie.

Această lucrare este împlinirea unei făgăduieli făcute cu 30 de ani în urmă. Combătând pe H. Paul, dar fără a se abate prea mult dela el, și punându-se pe punctul de vedere al lui Wundt, dar fără a-l urma în toate privințele, lucrarea lui Kalepky ne reamintește adeseori cunoscutele *Beiträge zu einer Kritik der Sprache* și *Die Sprache* ale lui Fr. Mauthner, *Algebra der Grammatik* a lui A. Stöhr, dincolo de care nu prea trece decât foarte rar (dintre cei mai noi amintește doar pe K. Bühler), greșeală pe care i-o impută cu drept cuvânt Ernst Otto în articolul *Der Neuaufbau der Grammatik*, publicat în *Archiv für das Studium der neueren Sprachen und Literaturen*, 84. Jahrgang, 155. Band, 1929, p. 22—26.

Gramatica lui Kalepky tinde să fie o gramatică « descriptivă, cum cere școala Saussure-iană, deosebindu-se de punctul de vedere istoric și psihologic-genetic. Pentru noul său punct de vedere are nevoie de o nouă terminologie, pe care încearcă s'o creeze, cu toate că-și dă seamă că este mai bine să păstreze terminologia veche și greșită, dacă cetitorul recunoaște numaidecât ce intenționează să numească ea.

Pentru Kalepky limba în sens larg este « un mijloc de înțelegere între ființele vii », nu este alcătuită numai din « cuvinte », ci din « tot ce poate servi pentru înțelegerea reciprocă », deci și din sunetele naturale (« interjecții »), modulația tonului, gesturi, mimică, etc. Alături de limba vorbită, care se adresează auzului, există și o limbă a ochiului, gustului, mirosului, pipăitului. Limba vorbită n'a renunțat niciodată la elementele ei primitive: sunete naturale (= interjecții), modulația tonului, gesturi, mimică, etc., ci acestea alcătuesc o parte integrantă și nelipsită din ea. Oricare gramatică nu ține socoteală de acest fapt este sortită să nu poată fi întrebuințată cu folos.

Nu « forma externă », ci « înțelesul » hotărăște ce este o propoziție: « cea mai mică parte de comunicare prezentată ca întreg », sau, mai scurt, « cel mai mic întreg de comunicare cu înțeles » [1]).

[1]) E. Otto crede că ar fi mai bine: « propoziținea este cel mai mic întreg de înțeles »; să se compare și definiția lui Vossler: « cea din urmă și cea mai simplă unitate în care putem vârî o gândire logică ».

©BCU CLUJ

De aceea « echivalentele de propoziţiune » propuse de Wundt nu se pot admite.

« Subiect » pentru Kalepky este « procesul » (Vorgang), iar predicat « comunicarea » (Mitteilung) despre acesta; cf. de ex. *Minunat!* spus în legătură cu o întâmplare oarecare.

Putem spune că o expresiune nu este nicicând eliptică dacă ea, într'o situaţie dată — eventual subt influenţa modulaţiei tonului, mimicei şi gesturilor —, este înţeleasă deplin de ascultător. Nu există propoziţiuni e l i p t i c e, ci numai brahilogice, reduse sau scurte (« Knappsätze » sau « Kurzsätze »). Aşa sunt invitaţiile în formele în care se prezintă de obiceiu; cf. *Dă-mi!*, *Nu-mi dai?*, *Vreai să-mi dai?*, *Mi-ai putea da!* sau *Mi-ai putea da?*, germ. *Singen!*, ung. *Hallgatni!*, rom. *Tăcere!*, chiar greşitul *A nu se râde!*, alături de *Te invit (rog, îţi poruncesc*, etc.) *să-mi dai*, etc., care sunt propoziţiuni a b u n d a n t e (« Reichsätze »), dar nu cele mai obişnuite.

Deosebirea obişnuită a propoziţiunilor în afirmaţii, întrebări şi invitaţii, nu este făcută avându-se în vedere fiinţa, ci numai forma lor, deci m i j l o c u l de exprimare al comunicării intenţionate.

Nici deosebirea în propoziţiune principală şi secundară nu este bună, pentrucă nu trebue să avem în vedere cum s'a născut aceasta din urmă (să se compare, de ex., propoziţiunea parantetică, care, din punctul de vedere al înţelesului, are întocmai rolul propoziţiunii secundare), ci cum se prezintă într'o anumită epocă în limbă: trebue avut în vedere punctul de vedere d e s c r i p t i v, nu cel i s t o r i c. Ceea ce se consideră ca propoziţiune secundară nu este decât o propoziţiune aparentă (« Scheinsatz ») sau pseudopropoziţiune (« Pseudosatz »). Propoziţiunile secundare nu sunt decât « părţi de propoziţiune analizate în formă de propoziţiune » (« aufgelöster Satzteil als Knappsatz », « Satzteilauflösung », « aufgelöster Satzteil », « satzförmiger Satzteil »); cf. *aştept sosirea lui* şi *aştept să sosească* alături de *aştept, să sosească!*; *aştept şi sosească* alături de *aştept, aşa dar sosească*, germ. *Ich erwarte seine Ankunft* şi *Ich erwarte, dass er ankommt* (la origine « *Ich erwarte das — 'er ankommt'* »), etc., fără a prejudiţia prin aceasta chestiunea genetică, anume că ce a fost original: substantivul verbal ori forma analitică.

Terminii subiect şi predicat sunt întrebuinţaţi în gramatici de obiceiu cu înţeles greşit, transpunându-se întrebuinţarea lor dela

©BCU CLUJ

propoziţiunile primare la cele secundare, iar problema este complicată prin deosebirea între subiect gramatical, logic şi psihologic. Orice propoziţiune este « predicatul » fonetico-fiziologic (numit de unii « corelat ») al ideii complexe (conţinutului conştiinţii) care formează subiectul (cf. *Minunat!* faţă de ceea ce se întâmplă). Raportul dintre *Ion udă (florile)*, *doarme*, *cade* nu este de limbă, « elocutiv », ci metafizic — pragmatic, este raportul « agentului » (Täter, Vollführer, Träger) unui « proces » (Vorgang) faţă de acest proces, găsit prin analiză şi comparaţie. Afară de aceşti termeni putem vorbi doar de « atribut » — « adverbul » trebue să dispară din terminologia gramaticală —, de « atribuţiunea » şi « subsumpţiunea » unor însuşiri stabilite în legătură cu o fiinţă sau un proces:

1. Existenţe reale şi închipuite sau nume de acţiune *(nomina actionis*, substantive verbale);

2. Procese (întâmplări, acţiuni, etc.);

3. Relaţiuni sau raporturi exprimate prin flexiune (caz, etc.) şi prin cuvinte de relaţiune (« prepoziţiunea » este un termin greşit, căci există şi prepoziţiuni postpuse, ca şi « conjuncţiunea »).

4. Fapte, stări sau situaţii parţiale considerate ca părţi ale conţinutului de conştiinţă analizat.

Cuvintele sunt numai unul din numeroasele mijloace de exprimare întrebuinţate de limbă, dar ele nu exprimă totul. Pentru a se ajuta în legarea ideilor parţiale, limba îşi creează legături permanente, aglutinând elementele apropiate şi slăbite din punctul de vedere al înţelesului şi întrebuinţând analogia şi contaminarea.

Aşa s'a născut şi « articolul definit », care, prin slăbirea înţelesului şi a formei sale, a ajuns să fie un simplu « afix » (de obiceiu « prefix », dar sunt şi limbi în care are caracter de « sufix ») şi nu are altă funcţiune decât de a-i aduce aminte ascultătorului că fiinţa sau lucrul, despre care este vorba, nu-i este necunoscut, ci, mai mult ori mai puţin, îi este prezent în minte sau spirit.

Combinaţia nu se restrânge la ideile parţiale, ci cuprinde şi propoziţiuni mai scurte, lipindu-le prin geminaţie, trigeminaţie, etc. *(Au plecat, cred, la plimbare*; *m'am întâlnit cu el, sunt acum trei săptămâni*; *mi-a prezentat nu ştiu pe cine*, etc.).

Substantivul sau adjectivul predicativ prezintă ideea parţială ca fiind caracteristică pentru agent în cursul procesului (subsumpţiune

©BCU CLUJ

relativă), nu pentru proces (subsumpțiune absolută; cf. *copiii dorm liniștiți în paturile lor* și *copiii dorm liniștit în paturile lor)*.

În « impersonale » trebue să vedem « forme verbale obișnuite » cu agentul (subiectul) slăbit ca formă și înțeles (cf. germ. *es*, fr. *il*, engl. *it)*. Ele nu pot fi numite « fără subiect », ci mai curând « pseudo- », « fictiv- » sau « suggestiv-subiective ». De altfel avem și « obiecte » de același fel (germ. *es*, fr. *en*, *y*, etc.); cf. și rom. *A șters-o* (exemplul dat de Kalepky, *El le simte și le face toate pe tăcute* = « Er macht's alles bei sich selber ab », este mai puțin potrivit).

Nu există « conjuncții » în sensul « cuvinte de legătură » între cuvinte și propoziții exprimând idei parțiale și complexe. Ele nu sunt decât cuvinte cu înțelesul slăbit (cf. lat. *sīc* > rom. *și*: *A plecat și va sosi*; *i-am poruncit și nu vrea să facă*, chiar dial. din Bihor *trabă și margă* = « trebue să meargă »), menite să « marcheze » că cuvântul sau grupa de cuvinte, înaintea cărora stau, formează o unitate cu cele precedente. Ca și așa numitele « prepozițiuni », ele sunt « cuvinte de relațiune », un fel de « prepozițiuni retrospective », exprimând nu raportul celor spuse mai nainte față de cele ce urmează, ci pe al celor ce vor urma față de cele spuse mai nainte, și putând fi: *a)* additive; *b)* cauzale; *c)* adversative; *d)* disjunctive. La origine pot fi prepozițiuni sau grupe prepoziționale *(de* > *decum*, *decând*, *dacă*, *deci*, etc.), relative sau interogative *(că*, *ci)*, pronumele identității *(însă)*, prepozițiuni improprii *(fără* = « ci »).

În general, cuvintele sunt de trei feluri: nume de existențe: ființe sau lucruri (Gegenstandsangaben), de procese (Verlaufsangaben) și de relațiune (Verhältnisangaben), sau în terminii gramaticali obișnuiți: substantive, verbe și cuvinte de relațiune. Ele pot fi cu înțeles deplin (Vollwörter), ori cu înțeles redus (Knappwörter). Cuvinte cu înțeles deplin sunt substantivele, verbele; cu înțeles redus adjectivele, adverbele.

Formele de caz ale substantivelor nu sunt numai numiri ale ființelor sau lucrurilor (existențelor) în raportul lor față de proces, ci în același timp și indicații ale procesului însuși, cum se manifestă el adecă în deosebite chipuri față de acelea. Propoziționea *Pater filio librum fratris dat* nu înseamnă un tată « agent », un fiu « scop », carte « obiect pasiv », etc., ci o « dare » care se manifestă la tată, fiu, carte, etc.

©BCU CLUJ

Grün din germ. *der Baum ist grün* nu este adjectiv, ci nume de existență, substantiv (Vollwort), egal cu *Grüne* « coloarea verde ». Și mai departe a mers în această privință limba engleză, care azi în general nu mai cunoaște cuvinte cu sens redus de felul vechilor « adjective », când este vorba de nume de stofă, regiuni cerești, etc., chiar și cuvintele indicate prin terminațiunile lor ca fiind mai nainte cuvinte cu sens redus (de ex. *golden*, *northern*, etc.), au fost înlocuite în limba de toate zilele, prozaică, cu adevărate cuvinte cu sens deplin (*a gold watch*, *the north coast*, fără trăsură de unire!).

Substantive proprii variabile sunt și pronumele personale; posesivele și demonstrativele nu sunt « pronume », ci « cuvinte cu sens redus », determinative care marchează cuvintele cu sens complet la care ne gândim, când vorbim, și pot avea și formă așa numită adverbială; « relativele » nu alcătuesc o specie deosebită de cuvinte (1. uneori lipsesc cu totul; 2. pot fi înlocuite cu pronume personale; 3. cu conjuncții, cf. rom. *de*, *că*; 4. cu pronume demonstrative, și 5. cu indefinite); « interogativele » și « indefinitele » nu sunt pronume, ci nume de existențe (Gegenstandswörter).

Formele finite și infinite ale verbelor, ca nume ale proceselor, au rol dominant în propoziție. În verbul *scripsi*, de ex., se deosebește: 1. agentul ca unul singur care vorbește (prin term. *-i*, care este element determinant local—numeral); 2. timpul în curs, în formă cinematografică (= aorist, perfect istoric), în vreme ce imperfectul arată o imagine momentană, în formă fotografică (niciodată nu exprimă imperfectul durata, o durată anumită; cf. fr. *le chien aboyait*; când durata este indicată prin numere, trebue să procedăm « cinematografic », punând perfectul istoric sau aoristul: *Le chien aboya deux heures* sau *quatres fois (ce jour-là)*; 3. procesul în privința realității: modul indicativ = real; conjunctivul « ignorează » realitatea, optativul = potențial-optativ, etc.; 4. se arată dacă procesul este săvârșit de agentul însuși ori de alții asupra lui (gen verbal, formă verbală, voce, direcție activă, pasivă).

Pentru procese avem cuvinte cu sens deplin (Verlaufsvollwörter), verbele, și cu sens redus (Verlaufsknappwörter), adverbele. În vreme ce între numele de existențe cu sens redus și cele cu sens deplin trebue să existe totdeauna o armonie exterioară (acord), între

©BCU CLUJ

cele cu sens redus și deplin ale proceselor aceasta nu există, subsumpțiunea fiind deplină. Uneori cuvintele cu sens redus nu sunt decât cazuri de nume cu sens deplin (cf. locativele, temporalele, cauzalele lat. *Romae, hieme, metu*; rom. *față, noaptea*, etc.).

Cuvintele de relațiune pot avea razim dublu, simplu, ori să fie lipsite de razim (suspendate). Situația în care se vorbește este hotărîtoare în această privință. Cazul întâiu *(a—r—b)* [1]) îl avem în *Alergați prin apă!, Votați pentru cutare!* (este tipul « normal » sau « școlar » și-l întrebuințăm când nu suntem chiar lângă apă ori la urnă); cazul al doilea *(a—r)*, cu razimul înainte îl avem în *Votați pentru!*, când suntem în fața votării pentru anumită persoană sau chestiune pe care o cunoaștem, cu razimul după cuvântul de relație în *Prin apă!, Pentru cutare!, În sănătatea lui!*, când procesul — trecerea, votarea, închinarea — este tocmai în curs); cazul al treilea *(-r-)* îl avem în *Pentru!*, când procesul este în curs, iar persoana sau chestiunea pentru care votăm se știe.

Relațiunea se poate combina cu locul; în acest chip ajungem să avem locative de relațiune, de ex. lat. *inde, ibi, eo = illo loco*, fr. *en, y*; rom. *față, față cu*, etc.

NICOLAE DRĂGANU

KARL R. v. ETTMAYER, *Zur Intonation der Romanen*, Neusprachliche Studien, în *Festgabe, Karl Luick zu seinem sechzigsten Geburtstage dargebracht von Freunden und Schülern* (= fasc. 6 din *Die Neueren Sprachen)*, Marburg, 1925, p. 7—22.

Este vorba de o încercare de a face un început al studiului intonației romanicilor, pornind dela lucrările lui Erwin Waiblinger, *Beiträge zur Feststellung des Tonfalles in den romanischen Sprachen*, în Arch. f. ges. Psychologie (ed. Meumann—Wirth), XXXII, 1914, p. 170—256, ale cărui tabele de curbe de intonație sunt alcătuite după susceperi cu kymographion-ul și cuprind și intonații românești, dela *Manual de la prononciacion española* a lui T. Navarro Tomás (în ed. germană: *Handbuch der spanischen Aussprache*. Einzig autorisierte deutsche Übersetzung und Bearbeitung von F. Krüger,

[1]) *A* și *b* înseamnă membrul întâiu și al doilea, iar *r* cuvântul de relațiune.

©BCU CLUJ

Leipzig—Berlin, 1923), *La Prononciation Française* a lui M. Grammont (ed. I, Paris, 1914; ed. VII, 1930), studiile ritmice-melodice ale lui Ed. Sievers, curbele de intonație ale lui David Jones, seriile punctate ale lui Klinghardt, etc., etc., relevând dela început că intonația românească, deși este în general romanică, găsește oarecare înrudire cu cea slavă, în special cu cea bulgară.

Ca și Sievers, socoate urechea de cel mai bun mijloc pentru studiul intonației, cât timp nu se va găsi un instrument care să o fixeze în mod absolut vrednic de încredere.

Notarea curbelor de intonație este un fel de stenografie.

Dar numai un moment de reflexiune este de ajuns ca să scăpăm una ori două din propozițiunile care urmează. De aceea crede cu neputință prevederea cu curbe de intonație după auz a unor texte mai lungi. Nu vom avea decât fragmente sau schițe de melodii sintactice cu caracter fragmentar, care nu pot înlocui curbele de intonație ale foneticienilor experimentali.

În intonația romanică trebue să deosebim t o n u l i n i ț i a l (Einsatzton), cu care începe propoziținea, t o n u l d e t e n s i u n e (Spannungston), cel mai înalt la care ajunge, și t o n u l f i n a l sau d e d e s t i n d e r e (Lösungston), când vocea, în anumite momente, mai ales la sfârșitul propoziținii, se coboară.

Grupele melodice alcătuite din c a d e n ț e *(Takt, Sprechtakt, grupes d'énonciation, grupofonico)* pot cuprinde mai multe cuvinte.

Pentru Navarro Tomás tonul inițial este o « nota grave », cu un cvart sau cvint subt tonul normal. Dar în limbile romanice sunt cazuri când tonul inițial este mai înalt decât cadența următoare. Așa este în rândul întâiu întrebarea p a r ț i a l ă *(Cine a sosit?, Cum ai dormit?)*.

Ettmayer cercetează cum se nasc cadențele, arată că intonația limbilor cu accent final (franceză) are un caracter ascendent, iar a celor cu silaba finală neaccentuată (italiană, spaniolă, etc.), descendent. În cele dintâi melodia sintactică este fixă, în acestea din urmă variabilă.

Motivul varierii melodiei este e n e r g i a.

Tonul cel mai înalt, la care ajungem, îl numește cu Sievers î n ă l ț i m e d e t o n n a t u r a l ă (natürliche Tonhöhe) sau t o n d e t e n s i u n e n a t u r a l ă (natürlicher Spannungston), iar pe cel

©BCU CLUJ

mai jos, ton de destindere naturală (natürlicher Lösungston).

Energia nu se termină totdeauna cu sfârșitul unei propoziții, ci trece și asupra celei următoare, dacă este în strânsă legătură cu cea dintâi, dacă este propoziție secundară, ori când așteptăm continuarea comunicării (de ex. la propoziția interogativă totală, cum a arătat Kretschmer, *Die Sprache*, Leipzig u. Berlin, 1933, 61—62,[6] născută din disjunctivă: *Ai auzit noutatea? = Ai auzit noutatea* [, *ori n'ai auzit-o*]? — Răspuns: *N'am auzit-o)*, ori când este vorba de emoții puternice, îndemnuri, porunci, așteptări, etc.

Între capătul tensiunii și cel al destinderii unei melodii sintactice pot fi tot felul de varieri sau nuanțe. Ettmayer cercetează câteva cazuri speciale, având în vedere și afectul (ironie, mustrare, etc.) și constatând că în privința melodiei propozițiunile secundare care introduc o propoziție principală (propozițiunile ipotetice, temporale, completive, comparative) sunt articulate mai puternic decât propozițiunile principale care, în contrast cu cele dintâi, alcătuesc partea finală (descendentă) a melodiei propoziției.

Dacă precedă propoziția principală, aceasta are intonație mai înaltă, chiar și când propoziția secundară cuprinde o gradație afectivă și se termină cu o tensiune finală. Parantezele și propozițiunile relative înrudite cu ele (dacă nu au afect) au o intonație mai joasă decât propoziția principală. Antitezele pot să urmeze una după alta fie ca tensiune, fie ca destindere *(Mergi tu la dreapta, eu merg la stânga*: , *Când una, când alta*: 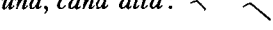

În stadiul de acum al cercetărilor ne lipsește încă un « portament », sau ne lipsesc « portamentele » romanice. Pentru alcătuirea lor ne trebue nu mulți cercetători, ci un singur Eduard Sievers romanic.

NICOLAE DRĂGANU

KARL V. ETTMAYER, *Zu den Grundlinien der Entwicklungsgeschichte der Syntax*, Germanisch-Romanische Monatsschrift, XX—1932, p. 208—209.

©BCU CLUJ

În această conferință Ettmayer expune pe scurt evoluția ideilor sintactice până în timpul din urmă, explicându-și atașarea la sintaxa psihologică, numită de el analitică, și arătând foloasele pe care le-ar putea aduce introducerea sintaxei analitice în școală.

N'avem o definiție izbutită a sintaxei, cum n'avem niciuna a propoziținii. Sintaxa este cea mai urgisită parte a gramaticii: groaza profesorilor și a elevilor. Ea este o clădire învechită, alcătuită din multe reguli, care trebue înnoită.

Deși se pare atât de veche clădirea sintaxei, totuși ea este relativ nouă. Cei vechi cunoșteau cuvântul *συντάξις* în sensul de « așezarea cuvintelor ». Numai mai târziu, prin sec. VI, a primit ea sensul de *constructio*. Nici umaniștii nu i-au atribuit un sens mai larg.

Abia prin renașterea logicei în secolul « rațiunii » i s'a pus sintaxei o bază mai temeinică în gramaticile din Port Royal, putându-se vorbi de aici înainte de gândire sintactică în adevăratul înțeles al cuvântului. După aceasta sintaxa merse mână în mână cu logica. Sintaxa, ca parte a gramaticei, așa dar abia are o vechime de peste un veac.

Din punct de vedere genetic ea s'a alcătuit din două elemente disparate: empirie și construcție logică. Încercarea de a adăuga și punctul de vedere istoric, ca un factor egal de îndreptățit cu ceilalți doi, n'a izbutit, căci caracterul teoriei logice nu admite să se considere desvoltarea unui uz sintactic ca necesitate istorică.

Sintaxă empirică s'a făcut în sec. XVI—XVIII (Marot, Maupas, Malherbe, Vaugelas, Ménage, Bouhours, Th. Corneille, Academia până la Voltaire — e vorba de limba franceză).

Sintaxa logică începe cu Port Royal și dăinuește până astăzi. S'a desvoltat mai ales subt puternica influență a lui Herbart (Mätzner, Lücking, Tobler și Meyer-Lübke).

În secolul XIX s'a pornit un curent împotriva sintaxei logice, căci se dovedea tot mai mult că procesele anterioare construcției sintactice aparțin psihologiei, nu logicei. Unul dintre cei dintâi care a accentuat nevoia întoarcerii spre o sintaxă psihologică a fost G. Gröber. Adevăratul părinte al ei însă este W. Wundt, care consideră propoziținea ca un proces de analiză psihică și unul de sinteză logică și gramaticală. El nu stă deci pe punctul de vedere al unei sintaxe pur psihologice.

©BCU CLUJ

Problema care se pune este cea a modificării teoriei despre limbă a lui Wundt în sensul că judecata să fie considerată ca un fenomen psihic, în care să se încadreze întreg procesul de gândire și vorbire. Ettmayer încearcă să o rezolve în a sa *Sintaxă analitică a limbii franceze*.

Nădăjduește că sintaxa psihologică va servi spre ușurarea învățământului și directivarea lui într'un sens mai practic. Prin comparația dintre o limbă străină și cea maternă se va releva totdeauna ceea ce este propriu uneia și celeilalte. Astfel se va ajunge ca elevul să vorbească respectiva limbă străină fără a se gândi în limba sa maternă.

NICOLAE DRĂGANU

KARL ETTMAYER, *Zur Theorie der analitischen Syntax des Französischen* (Akademie der Wissenschaften in Wien. Phil.-hist. Klasse. Sitzungsberichte, 209. Band, 3. Abhandlung), Wien u. Leipzig, 1929, 57 p.

ACELAȘI, *Analytische Syntax der französischen Sprache mit besonderer Berücksichtigung des Altfranzösischen*, I, Halle (Saale), 1930 (VI + II + 313 p.), II (VI + 762), 1931—1934.

Lucrarea întâia cuprinde capitolele I, II, III din volumul I și capitolele XVIII și XXVI din volumul II al celei a doua. Recensând pe a doua, recensăm deci implicit și pe cea dintâi.

În deosebire de Diez, Tobler și Meyer-Lübke, a căror sintaxă e logică, chiar și de Saussure și de elevul acestuia Bally, care nu fac decât să modernizeze sintaxa logică, Ettmayer se îndreaptă pe urmele lui Gröber și mai ales pe ale lui Wundt, în a căror direcție psihologică au lucrat sintacticieni vestiți ca Sütterlin, Schmalz, Deutschbein, chiar și Ferd. Brunot și O. Jespersen.

După Ettmayer, sintaxa este teoria construcțiilor de cuvinte cu înțeles. Ființa sintaxei se întemeiază așa dar pe înțelesul construcțiilor.

Dacă socotim înțelesul vorbirii clădit s i n t e t i c dintr'o împreunare de idei, iar prin urmare redarea înțelesului prin construcția cuvintelor stabilită tot logic-sintetic, avem sintaxă l o g i c ă-s i n t e t i c ă.

Dacă înțelesul vorbirii este socotit ca un factor de conștiință psihic unitar premergător articulării cuvintelor, din care se relevă unele idei parțiale sau grupe de idei în cursul acțiunii articulării,

©BCU CLUJ

avem sintaxă psihologică-analitică, care pleacă dela procesele sufletești însoțite de vorbire ale celui ce vorbește.

Pentru acest din urmă fel de sintaxă Ettmayer întrebuințează numai terminul analitică, care, alături de sintaxă, ni se pare un paradox. Nu pare deci a fi ales deosebit de fericit. Într'adevăr analiza o întrebuințează și sintaxa logică-sintetică pentru a găsi cum s'a făcut sinteza logică. De altă parte și punctul de vedere psihologic al lui Wundt admite că vorbirea, alcătuirea propoziționii, cuprinde și un act de sinteză, care urmează celui de analiză a ideii complexe în elementele sale (ideile parțiale), și anume actul de sinteză a acestora în raporturi logice redate prin formele gramaticale.

Lucrarea lui Ettmayer, ne spune autorul (p. 6), este cea dintâi încercare de a clădi o sintaxă analitică completă. Cum arată și terminologia, ea se întemeiază pe psihologia limbii, așa cum o vede Wundt. Cercetările ulterioare asupra propoziționii și sintaxei, ale unor psihologi ca O. Dittrich, K. Bühler, etc., n'au fost avute în vedere decât prea puțin.

Ettmayer se pune pe punctul de vedere că vorbirea este o mișcare de exprimare a gândirii, care însă nu corespunde întocmai mișcării gândirii. Limba ne este accesibilă, laturea psihică însă mai puțin, căci nici observația de sine, nici experimentarea nu pot lămuri totul.

Sintaxa analitică trebue să renunțe la orice explicare logică. Astfel în principiul sintaxei analitice ne este dată și metoda ei. Ea nu poate pleca dela forma sintactică a expresiunii ca sintaxa logică, ci trebue să plece dela ideea complexă, dela înțeles. De aceea sintaxa analitică adeseori grupează la un loc expresiuni deosebite, care însă au același înțeles, ori un înțeles apropiat. Ea este nevoită să trateze propozițiunile așa numite principale, secundare și deosebitele părți de propoziționе la un loc, în vreme ce aceeași formă de timp ori o anumită conjuncțiune sunt amintite în mai multe locuri.

Această metodă convine mai mult punctului de vedere comparativ și istoric, care poate să judece mai ușor cum s'au înlocuit una pe alta formele de exprimare și care este valoarea lor.

Sintaxa analitică trebue să întrunească trei condiții:

1. Să stabilească comparativ toate posibilitățile de exprimare ale construcțiilor cu înțeles;

©BCU CLUJ

2. Să arate în mod istoric evoluția acestora;

3. Să pună în consonanță această evoluție istorică cu trebuința de exprimare a sufletului omenesc, deci să o întemeeze psihologic.

Orice analiză este despărțirea unei unități în componentele ei. Și în vorbire deci trebue analizată sau despărțită unitatea înțelesului în părțile ei. Iar înțeles numim conținutul sufletesc legat de un s e m n.

Sunt:

1. Semne s i m p t o m a t i c e;

2. Semne s i m b o l i c e.

Limba este alcătuită în rândul întâiu din semne simbolice.

O chestiune importantă din punct de vedere principial este dacă mijlocirea unui înțeles unitar se poate face printr'un singur semn, fie acesta și complicat, ori prin înșirarea mai multor semne independente.

Orice înțeles din vorbire este, după Saussure, un fapt psihic « amorf » unitar. El poate fi redat tot atât de bine printr'o interjecție *(Oh!)*, ca și printr'o propozițiune *(Zăpada e albă)*, ori o grupă de propozițiuni. Cât de mare poate fi o astfel de grupă de propozițiuni, este greu de stabilit. S'au găsit de aceia care să vadă în titlul « Ilias » un subiect explicat predicativ prin întreagă epopeea.

Fiind împotriva părerii lui Wundt și Saussure de a considera ca un semn unitar semnul dat unei unități de conștiință, Ettmayer se alătură celei a lui Brunot și Jespersen (care este de altfel mai veche), văzând în fiecare cuvânt un semn independent și socotind că din pluralitatea mai multor cuvinte poate rezulta un singur înțeles. Pentru unele limbi în loc de « cuvinte » trebue să punem așa zisele « formantia ».

Trebue să facem deosebire între înțelesul propriu zis al unui semn și între valoarea lui. « Valorile » cuvintelor se stabilesc numai în legătură cu alte cuvinte (cf. *plasă* pentru prins pești și *plasă* în județ).

Raportul dintre înțelesul și valoarea unui cuvânt este ca cel dintre valoarea nominală și cea de curs a unei acțiuni (valută). Prin deasa întrebuințare a unui cuvânt în anumită valoare se poate desvolta alături de sensul original un înțeles nou derivat (cf. *țeastă* « scăfârlie », *țest* « scoică » desvoltate din cel de « vas de lut, oală, hârb »).

©BCU CLUJ

Fiecare cuvânt își are în propoziţiune valoarea sa, iar « înţelesul » unitar al propoziţiunii rezultă din suma valorilor cuvintelor din ea. În general fiecare cuvânt are înţeles propriu. Cuvintele cu înţeles propriu sunt r e a l e. Ele se deosebesc de aşa numitele cuvinte de funcţiune sau de relaţiune *(mots-outils)*, care redau numai valori necesare pentru stabilirea înţelesului în propoziţiune şi pe care Ettmayer le numeşte cuvinte f o r m a l e (formantia).

În anumite împrejurări poate să aibă înţeles şi înşirarea în stil telegrafic a cuvintelor. În general însă o astfel de înşirare se pare neclară, ori poate avea mai multe înţelesuri. Înţelesul unei înşirări de cuvinte ajunge clar:

a) Prin păstrarea unui anumit şir al cuvintelor (topică);

b) Prin întrebuinţarea unor terminaţiuni de flexiune;

c) Prin întrebuinţarea unor cuvinte de funcţiune sau care servesc ca mijloace pentru a arăta funcţiunea sintactică.

Funcţiune sintactică numim ceea ce poate presta un cuvânt în propoziţiune. Sintaxa logică consideră funcţiunile sintactice din punct de vedere pur logic, de nişte forme de gândire fără conţinut, de noţiuni logice (subiect, predicat, obiect, adverbial, etc.).

Pentru sintaxa analitică funcţiunea este o activitate pe care o desfăşoară sufletul prin articularea deosebitelor cuvinte în legătură sufletească, al cărei rezultat este tocmai « înţelesul » vorbirii. Înţelesul unei construcţii de cuvinte depinde deci exclusiv de întrebuinţarea funcţiunilor sintactice la anumite înţelesuri. Prin urmare sintaxa poate fi definită şi ca teoria funcţiunilor sintactice.

Afară de funcţiuni sintaxa are în vedere în rândul al doilea şi înţelesul cuvintelor. Dacă înţelesurile se pot împreuna din punct de vedere funcţional, pot fi numite a r m o n i c e (de ex. *Cămila* [dominant, numit subiect] *este corabia* [calificativ, numit predicat] *deşertului* [determinant al calităţii, numit atribut]; ar fi d i s a r m o n i c e: *Deşertul* [dominant] *este cămila* [calificativ] *corabiei* [determinant al calităţii]. În unele cazuri construcţia armonică a unor înţelesuri prezintă greutăţi (de ex. *Battez moi plutôt et me laissez rire*, ori *Nous dansons sur un volcan)*. Astfel de construcţii, care sunt proprii pentru antiteză şi concesivitate, se numesc d i s p a r a t e.

Sintaxa analitică nu poate hotărnici unitatea de înţeles care este temelia propoziţiunii, deoarece niciuna dintre activităţile sufleteşti

©BCU CLUJ

care însoțesc vorbirea și sunt numite funcțiuni sintactice, nu are puterea de a încheia un înțeles. Hotărnicirea unui înțeles o poate face numai timpul. Ettmayer numește « idee complexă » întreg conținutul psihic (sensații, idei, afecte, voințe) dintr'un moment de timp. Această idee complexă privită ca unitate de înțeles și exprimată în limbă o numește propoziție. Propoziția este deci o unitate de timp a procesului de gândire exprimată în limbă.

Nu toată ideea complexă se bucură de atenție la exprimare. Se exprimă din ea numai partea recunoscută, distinsă, conștientă sau apercepută. Multe părți pot rămânea neobservate, inconștiente, neapercepute.

Pentru sintaxă este important să se cunoască deosebitele grade de conștiință.

Focarul atenției este indicat prin predicat, care este o calitate a unei sfere de conștiință. În aceeași sferă de conștiință se poate distinge o idee dominantă care se numește de obiceiu subiect. Toate celelalte părți de propoziție (atribut, apoziție, deosebite obiecte, etc.) sunt numai observate, precizate, dar nu distinse, și mai ales nu apercepute.

Se numește câmp de vedere al ideii complexe cercul înlăuntrul căruia se mai observă ceva de exprimat în limbă.

Sintaxa logică afirmă că oamenii vorbesc în propoziții. Aceasta nu corespunde tocmai faptelor. Oamenii se înțeleg în grupe de propoziții, care nu se pot hotărnici precis. Propozițiunile sunt în raporturi foarte deosebite unele față de altele. Acestea rezultă din trecerea atenției dela o sensație sau dela un eveniment la altul, din instabilitatea ei. Schimbarea atenției poate fi spontană, obișnuită (deprinsă), suggestivă, etc. Dar atenția poate să și persiste. Schimbarea ori persistența atenției nu sunt necondiționate și nu cer anumite forme de exprimare, deci nu se poate spune că dintre două posibilități de exprimare una corespunde totdeauna schimbării, cealaltă totdeauna persistenței.

Parataxa și hipotaxa în limbile indoeuropene de fapt trebue puse în legătură cu felul cum se comportă atenția. La parataxă atenția se schimbă din moment în moment. La hipotaxă o idee complexă mai persistă în câmpul de vedere al limbii

©BCU CLUJ

(fără a persista și în focarul atențiunii) și în momentul menit exprimării unei noi idei complexe.

Propoziținea principală corespunde unei idei complexe cu sfera de conștiință dominantă, întocmai cum subiectul corespunde unei idei parțiale dominante.

Propozițiunile corespunzătoare hipotaxei le numește Ettmayer grupe de propoziținni statice, pe cele corespunzătoare parataxei grupe de propoziținni dinamice. Între aceste două categorii nu se poate trage o graniță precisă (dintre propozițiunile dinamice alternativele se apropie de cele statice, iar dintre propozițiunile statice cele obiective iau caracter dinamic).

Schimbarea obișnuită (deprinsă) se poate observa la « propozițiunile brahilogice » ale grupei statice și mijlocește între formarea de grupe statice și dinamice.

Deoarece sintaxa analitică este străbătută de spirit istoric, s'a avut în vedere legătura limbii franceze cu cea latină, iar exemplele cele mai multe s'au cules din limba franceză veche.

Întreagă lucrarea este împărțită în două părți. Cea dintâi cercetează grupele de propoziținni și deosebiții factori psihici care duc la formarea acestora: explicația (aici aparțin, de ex., întrebarea și răspunsul), complexiunea (așa numitele propoziținni obiective), propozițiunile relative generale, paratactice și parantetice, propozițiunile modale, temporale, comparative și deosebitele feluri de propoziținni cauzale.

Partea a doua analizează propoziținea simplă. După un capitol introductiv, în care se lămurește raportul principiilor de formare a propozițiunii simple față de cele ale grupei de propoziținni, urmează analiza propriu zisă a propozițiunii întemeiată pe topică (ordinea cuvintelor), numirea și obiectul său, selecțiunea (în legătură cu ea: formarea de noțiuni, valoare, valoare afectivă), numirea prin cuvinte de funcțiune, teoria pronumelui, articolul, formarea grupelor de cuvinte (cuvinte compuse), assyndeton-ul de cuvinte, legătura prin conjuncțiuni, atributele, apoziția, obiectele adnominale, subiectul, predicatul, propozițiunile monomembre, pur nominale, infinitivale, obiectoidele (propozițiunile secundare scurtate: nominale și infinitivale), propozițiunile fără subiect, sintaxa propozițiunii normale cu verb finit, verbele auxiliare și semiauxiliare, teoria modurilor,

©BCU CLUJ

timpurilor, obiectele transitive, acuzativele duble, acuzativul cu infinitiv, genitivul adverbal, obiectele corespunzătoare dativului și ablativului latin, adverbele pronominale determinante, adverbele de asertiune și negațiune, întregirile care nu pot fi considerate obiectoide.

Planul acesta, întemeiat pe observația procesului psihic al vorbirii, se deosebește cu totul de cel al sintaxei logice. Oricât este el de original și ingenios, într'un punct ne lasă nelămuriți: pentru ce se tratează grupele de propoziții înaintea propoziției simple?

Ettmayer încearcă să motiveze această procedură prin faptul că actul gândirii la propoziționea simplă n'ar fi mai puțin complicat decât la grupele de propoziții, că oamenii vorbesc în grupe de propoziții, deși recunoaște că trebue să pornim dela celulă (= act de gândire izolat, einzelner Denkakt, Einzelakt) pentru a cunoaște întregul (procesul de gândire, Denkprozess); « auch der gewiss analytische Anatom kaum vom Zellgewebe reden kann, ohne die Zelle vorher erörtert zu haben, und der ebenso zerlegende Chemiker doch auf den Elementen und nicht den kompliziertesten organischen Verbindungen seine Wissenschaft aufbaut (II, p. I) ».

Într'adevăr însă, când este vorba de sintaxă analitică, mi se pare că ar trebui să se țină seamă întâi de felul cum se întâmplă analiza ideii complexe care precedă vorbirea, iar aceasta deosebește mai întâi predicatul, care se găsește în focarul conștiinței, și subiectul sau dominantul, care se desface din circumstanțe, schimbându-se în idee autonomă sau substanță (cf. *Vai!* și *Vai, degetul!)*; celelalte părți se observă și precizează numai după aceasta. Dacă este exprimat în limbă numai predicatul (întreg sau parțial), avem propoziționea monomembră; dacă este exprimat și subiectul și predicatul, avem propoziționea bimembră. Grupă de propoziții nu se poate naște fără să avem o propoziționea simplă de felul acestor două, la care s'ar putea coordona alta sau a cărei sferă de conștiință s'ar întinde asupra alteia.

NICOLAE DRĂGANU

•

WILHELM HAVERS, *Handbuch der erklärenden Syntax*. Ein Versuch zur Erforschung der Bedingungen und Triebkräfte in Syntax und Stilistik. Heidelberg, 1931. XX + 292 p.

©BCU CLUJ

Titlul de « sintaxă explicativă » al lucrării lui Havers este întru câtva neobișnuit. Autorul vrea să zică că dorește o sintaxă empirică, care însă să nu se oprească numai la constatarea și înșirarea sistematică a faptelor, ci să treacă la adâncirea și « explicarea » lor. Aceasta se poate face numai prin cunoașterea « condițiilor », a « forțelor impulsive » și a « angrenării » lor. Prin aceasta este dat și planul lucrării. Partea întâia cuprinde « descrierea » faptelor de limbă (p. 1—10). Partea a doua are trei capitole. Capitolul I tratează despre « condiții »: *a)* « condițiile care se găsesc în forma externă a limbii » (p. 11—29); *b)* « condițiile care se găsesc în starea psihofizică a omului » (p. 30—95); *c)* « condițiile lumii încunjurătoare » (p. 96—144). Capitolul II se ocupă de « forțele impulsive »: *a)* « năzuința după claritate » (p. 146—156); *b)* « năzuința după descărcare emoțională » (p. 156—162); *c)* « năzuința după economie de forță » (p. 162—171); *d)* « tendențele spre ordine » (p. 171—177); *e)* « năzuința după frumusețe în exprimare » (p. 177—183); *f)* « cercul impulsiv social » (p. 184—191). Capitolul III este rezervat « angrenării condițiilor cu forțele impulsive » (p. 195—207). Urmează « note » foarte bogate, cu prețioase indicații bibliografice (p. 209—270) și un « indice » foarte folositor (p. 271—292).

Materialul tratat este de o rară bogăție, informația adeseori iese din domeniul indoeuropean, inclusiv cel romanic (nu lipsesc nici exemple românești). Havers nu se oprește numai la linguistică, ci face uz și de psihologie, sociologie și antropologie. Totuși nu abuzează de prea multă filosofie, are judecata sănătoasă și expunerea limpede. Astfel lucrarea lui este nu numai o carte folositoare, ci și bine și suggestiv scrisă. Numai împărțirea ei, care se abate cu totul dela cea tradițională, fiind, cum spune însuși Havers (p. 191), « nur ein praktischer Notbehelf », poate să ridice unele obiecțiuni.

NICOLAE DRĂGANU

HENRI FREI, *La grammaire des fautes*, Paris—Genève—Leipzig, 1929, 317 p.

Și cei vechi știau de anumite greșeli de limbă, mai ales de anomalii sau asperități sintactice. Nume ca *σολοικισμός*, *ἀνακόλουθον*, *ἀνακολουθία*, *τραχύ τῆς ἁρμονίας*, *αὐστηρὰ ἁρμονία*, *imparilitas*,

©BCU CLUJ

salebrae, *asperitates*, *inconcinnitates*, *lapsus linguae*, *calami*, *mentis* și *gestus* ne mărturisesc acest lucru. Dar ei s'au mărginit numai să le constate și n'au ajuns să le și explice.

Același lucru l-a făcut și sintaxa logică.

Explicarea lor a început numai deodată cu îndreptarea sintaxei spre psihologie. Mai mare atenție li s'a dat pe urma cercetărilor lui Gröber, von der Gabelentz, Paul și Wundt, care au observat că adeseori ceea ce ni se pare corect astăzi, la origine a fost greșit, că o greșală poate servi ca bază la o formă nouă care cu timpul ajunge uzuală. Aceasta ne duce la ideea originii individuale a schimbărilor în limbă.

Această idee se găsește la temelia lucrării *Versprechen und Verlesen*, pe care a scris-o R. Meringer împreună cu K. Meyer în 1895 și a reeditat-o, prelucrând-o cel dintâiu singur, împreună cu alte două lucrări, subt titlul *Aus dem Leben der Sprache: Versprechen, Kindersprache, Nachamungstrieb*, Berlin, 1908. Tot Meringer a mai scris și *Die täglichen Fehler im Sprechen, Lesen und Handeln*, în *Wörter und Sachen*, VIII — 1923, p. 122—141 (asupra acesteia cf. A. Meillet, *Bulletin de la Société de linguistique de Paris*, XVI (1908—1910), p. LVII ș. a., care contestă că greșelile relevate de Meringer ar avea importanță în evoluția unei limbi date). Această din urmă lucrare a fost scrisă de Meringer pentru a lămuri unele chestiuni discutate de Prof. Dr. Sigmund Freud în *Zur Psychopathologie des Altagslebens (Über Vergessen, Versprechen, Vergreifen, Aberglaube und Irrtum)*, *Leipzig u. Wien*, *1919*.

« Greșeli » sau « deformațiuni » uzuale, care au deosebit interes pentru sintaxa iregulară sau afectivă, etc., au relevat pentru limba germană Gustav W u s t m a n n, *Allerhand Sprachdummheiten*, ed. IX, Berlin u. Leipzig, 1923 [2]); K. Vossler, *Über grammatische und psychologische Sprachformen* (în *Gesammelte Aufsätze zur Sprachphilosophie*, München, 1923, p. 105—151); H. Weimer, *Psychologie der Fehler*, ed. II, Leipzig, 1929, și *Fehlerbehandlung und Fehlerbewertung*, ed. II, Leipzig, 1931; A. Kiessling, *Die Bedingungen der Fehlsamkeit*, Leipzig, 1925; W. Havers, *Sprachwissenschaft und*

[1]) Cf. și H. Schuchardt, *Sprachtherapie* (« *Spraachdummheiten* »; *Purismus usw.*), în *Brevier*, p. 322—337.

©BCU CLUJ

Fehlerforschung, în *Donum natalicium Schrijnen*, p. 27—33 (cf. și *Handbuch der erklärenden Syntax*, p. 54—66, unde ni se dă același lucru cu oarecare întregiri și apoi se continuă pe p. 66—98, deosebitele feluri de greșeli); pentru limba franceză Émil Deschanel, *Les déformations de la langue française*, ed. II, Paris, 1898; Th. Iordan, *Le péril de la syntaxe et la crise de l'ortographe, Recueil de locutions vicieuses, dressé par ordre alphabétique*, Paris, ed. VI (ed. I, 1915), care mai trimite la P. Stapfer, *Les récréations grammaticales et littéraires* și Cl. Vincent, *Le péril de la langue française*, « publicații similare » rămase mie inaccesibile; pentru limba română A. Philippide, *Istoria limbii române, I. Principii de istoria limbii*, Iași, 1894; N. Drăganu, *Asperități sintactice*, în *Transilvania*, XLI—1910; I. Urban Jarník, *Spicuiri aromânești*, în *Conv. Lit.*, XLIV—1910; I. Gorun, *Știi românește?*, București, 1910; A. Banciu, *Cum vorbim și cum ar trebui să vorbim românește? (Ardelenisme și alte isme)*, Brașov, 1913, apoi în deosebite ziare și reviste, în special în *Societatea de mâine*, I și II *(Din dicționarul greșelilor noastre de limbă)*; Leca Morariu, *Făt-frumos*, Suceava, I și II; etc.

Lucrarea lui Frei tratează în fond aceeași chestiune, ca și lucrările citate mai sus, și anume scoțându-și exemplele din limba franceză și privindu-le dintr'un punct de vedere nou, acel al școalei Saussure-iene.

Greșelile de limbă pentru Frei nu sunt fapte lipsite de interes, datorite neglijenței ori întâmplării, nici simptome critice care anunță declinul limbajului. Ele sunt fapte care merită toată atențiunea noastră prin felul cum se nasc și cum se perpetuiază, devenind uzuale.

În cercetarea acestor fapte Frei n'are o atitudine imperativă, adică să nu-l intereseze ce este, ci ceea ce ar trebui să fie. Atitudinea lui este empirică, de observator: adună faptele și le clasează obiectiv, pentru a cerceta întru cât greșelile sunt condiționate de funcționarea limbajului și cum se reflectă ele în limbă.

Lucrarea cuprinde mai întâi o « Introducere în lingvistica funcțională » (p. 17—41). Capitolul întâiu se ocupă de « Trebuința de asimilare » (p. 43—61); Capitolul II de « Trebuința de diferențiare (claritate) » (p. 63—107); Capitolul III de « Trebuința de scurtime » (p. 109—130); Capitolul IV de « Trebuința de invariabilitate » (p. 131—232); Capitolul V de « Trebuința de expresivitate »

©BCU CLUJ

(p. 233—290). Se încheie cu « Condiționarea socială a trebuințelor » și un « Indice » (p. 291—317).

Exemplele sunt îngrijit alese, problemele tratate limpede și sugestiv. Prin principiile care îi stau la bază, prin explicările interesante pe care le cuprinde, lucrarea lui Frei poate fi de mare folos și celor ce se ocupă de sintaxa românească.

NICOLAE DRĂGANU

LOUIS HJELMSLEV, *Principes de grammaire générale*. København, 1928. 362 p.

Cea dintâi carte de felul celei pe care o recensez în acest loc este cunoscuta *Grammaire générale et raisonnée* redactată în mănăstirea dela Port-Royal, după care se și numește, și apărută în 1676[1]).

Dintre celelalte « gramatici generale » mai vechi se pot aminti: Duns Scotus, *Grammatica speculativa*, care însemnează culmea gândirii medievale asupra limbii; Tommaso Campanella, *Grammatica philosophica*, 1638; Joh. S. Vater, *Lehrbuch der allgemeinen Grammatik*, Halle, 1805; Girault-Duvivier, *Grammaire des grammaires*, Paris, 1827; F. Lange, *Almindelig Grammatik*, København, 1840; etc.

În timpul mai nou Gabelentz dorea « eine wahrhaft allgemeine Grammatik, ganz philosophisch und ganz induktiv », stabilind anumite chestiuni generale care ar cuprinde toate limbile. A. Marty se ocupa de asemenea cu ideea unei « Grundlegung der allgemeinen Grammatik und Sprachphilosophie », iar Alfredo Trombetti credea « possibile e dimonstrabile l'unità del linguaggio » și-și desvolta « dottrina monogenistica » în *Elementi di glottologia*, Bologna, 1923. La o « gramatică pură » se gândea și E. Husserl, *Logische Untersuchungen*, I, 1, Halle, 1913, p. 319 ș. u., iar A. Meillet crede că se poate vorbi de o « lingvistică generală » în lucrarea *Linguistique historique et linguistique générale*, Paris, 1921.

Cea din urmă carte de acest fel, pe care o cunosc, este cea a lui Hjelmslev. Ea încearcă să examineze posibilitatea creării unei teorii a sistemului morfologic al limbajului. Pentru aceasta nu are în vedere tehnica, nici nu intră în detalii, ci se mărginește numai să fixeze anumite principii fundamentale, care trebue să directiveze studiul

[1]) Ediție nouă, Paris, 1754.

©BCU CLUJ

formei limbajului. Aceasta nu înseamnă însă că Hjelmslev nu a făcut studii de detaliu înainte de a se apuca să-și construiască opera sa pur teoretică. Le-a făcut, fiind conștient că o teorie rezultă totdeauna din considerațiunea faptelor.

Deși ideea gramaticii generale este destul de veche, cum am arătat, totuși acest fel de gramatică i se pare lui Hjelmslev o știință nouă: «Ea n'are încă nici principiu constant, nici metodă asigurată. O teorie gramaticală este încă inexistentă» (p. 3). De aceea crede folositor să nu fie prea sumar în expunerea principiilor, lăsând pentru mai târziu detaliile.

Socotind punctul de vedere sincronic străin de limbaj, încearcă altul empiric, punându-se pe terenul limbajului însuși, delimitând faptele lingvistice de o parte, și cele nelingvistice de altă parte.

Lucrarea are următoarele capitole: I. Delimitarea gramaticii: 1. Gramatică științifică; 2. Punctul de vedere lingvistic și cel filosofic; 3. Punctul de vedere sincronic și cel diacronic; 4. Împărțirea gramaticii; 5. Punctul de vedere pancronic și cel idiocronic; 6. Concluziune. II. Forma gramaticală: 1. Formă și funcțiune; 2. Subordonare și recțiune. III. Categoria gramaticală: 1. Ipoteza conținutului semnificativ; 2. Categorii de semanteme; 3. Categorii de morfeme; 4. Categorii funcționale; 5. Grupe de categorii. IV. Sistemul gramatical. 1. Ipoteza fundamentală. 2. Sistemele concrete; 3. Sistemul abstract. V. Întemeierea teoriei categoriilor funcționale.

Urmează o bogată bibliografie.

La curent cu ultimele cercetări din domeniul lingvistic, al psihologiei limbii, al logicei și al sociologiei și expusă clar, cartea lui Hjelmslev nu poate rămânea necunoscută nici unui cercetător care vrea să studieze temeinic sistemul morfologic al limbajului.

NICOLAE DRĂGANU

EUGEN LERCH, *Hauptprobleme der französischen Sprache.* I. Allgemeineres. II. Besonderes. Braunschweig—Berlin—Hamburg, 1930 și 1931. 350 și 348 p.

În *Dacoromania*, V, p. 698—703, m'am ocupat de volumul I din *Historische französische Syntax* a lui E. Lerch, a acestui sintactician, care, cum ne spune L. Spitzer, *Meisterwerke der romanischen*

©BCU CLUJ

Sprachwissenschaft, II. Band, München, 1930, p. 338, unește tradiția lui A. Tobler cu inspirațiile și îndemnurile lui K. Vossler. În legătură cu discuția acestei lucrări, a cărei « Prefață » (p. IX—XXVI) și « Introducere » (p. 1—39) cuprind principiile sintactice ale lui Lerch, am înșirat și celelalte lucrări de principii și amănunte ale acestuia, răspândite în deosebite reviste, scrieri omagiale, etc. Lerch strânge acum aceste lucrări în cele două volume cu titlul din fruntea acestei recensii, nu fără schimbări, ci punându-le la curent cu evoluția științifică și având în vedere observațiile critice care i s'au făcut. Adaogă și bibliografia fiecărui capitol și un capitol cu totul nou despre « Infinitivul francez cu și fără prepoziție ».

Altfel cele două volume cuprind capitolele următoare:

Volumul I: I. Die Aufgaben der romanischen Syntax (p. 7—35); II. Satzgliederung ohne den Ausdruck irgendeiner logischen Beziehung (p. 36—58); III. Typen der Wortstellung (p. 59—90); IV. Ursprung und Bedeutung der sog. ‚Erlebten Rede' (« Rede als Tatsache ») (p. 91—138); V. Das Imperfektum als Ausdruck der lebhaften Vorstellung (p 139—234); VI. Warum en été (automne, hiver) — aber au printemps? (p. 235—262); Participium praesentis und Gerundium im Französischen (p. 263—307); VIII. Der französische Infinitiv mit und ohne Präposition (p. 308—350).

Volumul II: I. Nationenkunde durch Stilistik (p. 5—15); II. Die 'halbe' Negation (p. 16—80); III. Der französische Konjunktiv: A. Seine zwei Arten (p. 81—91), B. Der Konjunctiv des psychologischen Subjekts (p. 92—133), C. Ableitung des « Konjunktivs des psychologischen Subjekts » aus dem Konjunktiv des Begehrens (p. 134—193); IV. Qu'est-il arrivé? (Spekulation oder historische Forschung?) (p. 194—214); V. Jouer du Beethoven — Je ne sais (pas) quoi dire (p. 215—220); VI. Oberschicht und Unterschicht in der Sprache (mit besonderer Berücksichtigung der Lautgesetzfrage) (p. 221—311).

Urmează adausuri și îndreptări la amândouă volumele (p. 312—324) și un registru de persoane, lucruri și cuvinte (p. 325—348).

Este de ajuns să aruncăm o privire asupra titlurilor de mai sus, ca să ne convingem că cele două prețioase volume ale lui Lerch nu-i pot lipsi nici unui cercetător de sintaxă serios.

NICOLAE DRĂGANU

©BCU CLUJ

Donum natalicium Schrijnen. Verzameling van Opstellen door oud-leerlingen en bevriedende vakgenooten. Nijmegen-Utrecht, 1929. 926 p.

Afară de o serie de studii de interes general, cuprinde și câteva care interesează știința românească.

Dintre cele dintâi relev: Carl Meinhof, *Sprachvergleichung und Sprachverwandtschaft* (p. 3—9); Alf Sommerfelt, *Quelques remarques sur le problème de la parenté des langues* (p. 23—26); Wilhelm Havers, *Sprachwissenschaft und Fehlerforschung* (p. 27—33); Tytus Benni, *Zur neueren Entwicklung des Phonembegriffs* (p. 34—37); J. Baudouin de Courtenay, *Fakultative Sprachlaute* (p. 38—43); Paul Menzerath, *Assimilation und Nasalierung, ein experimenteller Versuch* (63—68); Wilhelm Pessler, *Atlas der Wortgeographie von Europa — eine Notwendigkeit* (p. 69—75); Leo Spitzer, *Über den Schwund des einfachen Praeteritums* (p. 86—88); Stanislaw Szober, *Quelques remarques sur les impersonnels* (p. 89—96); Witold Doroszewski, *Remarques sur les effets stylistiques de la transposition de l'ordre des mots dans une phrase* (p. 98—101); H. J. Pos, *Eenige opmerkingen over het adjektief* (p. 102—111); J. Marouzeau, *Principes et méthodes de la syntaxe* (p. 112—115); B. Faddegon, *The categories of tense or time, manner of action, and aspect, as expressed by the verb* (p. 116—129); Fr. Slotty, *Das Wesen der Wortart* (p. 130—141); J. v. Gelder, *Eine methodologische opmerking* (p. 142—143).

Cele din urmă sunt: J. Melich, *Über den ungarischen Flussnamen Ompoly* (p. 212—217); Ov. Densusianu, *Noms de lieux roumains d'origine iranienne* (p. 426—430); S. Pușcariu, *Despre diminutivele românești* (p. 431—433); Al. Procopovici, *Încrucișări de flexiune nominală și verbală în limba română* (p. 437—443).

Ca și în lucrarea sa *A honfoglaláskori Magyarország* (p. 273—282) [1]) și aici Melich susține că inscripția în care se crede că ni s'a păstrat numele *Ampoiului* trebue cetită *ORDO AMPEIE*[*nsium*]; că cele mai vechi atestări redau rostirea *Ompey*, din care s'a desvoltat apoi *Ompoy*, iar în sec. XVIII *Ompoly*; că această formă nu s'ar fi putut naște nici prin mijlocire slavă, nici prin mijlocire românească și le-a venit Ungurilor dintr'o limbă pe care nu vrea s'o

[1]) Despre aceasta vezi recensia din acest volum.

©BCU CLUJ

numească [1]). Rom. *Ampoiu*, *Ompoiu* este luat din ungurește; « *Ompoița* ist eine rumänische Ableitung von dem rumänischen *Ompoiu* », iar numele unguresc *Ompolyicza* « este fără îndoială luat din românește ».

O. Densusianu își continuă cu aceeași largă erudiție, dar de astă dată, mi se pare, cu mai puțin noroc studiile sale irano-române începute în *Viața nouă* și *Grai și suflet*. Numele *Zărandului* îl pune în legătură cu av. *zaranya-*, oss. (dig.) *suγ]zärinä*, sogd. *zyrn*. Dar acest nume se pare că nu derivă din radicalul cu sensul « aur » propus de Densusianu, nici din v. ung. *zaran (arany < az zarany)* « aur » + suf.-top. *-d*, cum propune G. Kisch, ci este identic cu n. pers. *Szaránd*, *Zarand*, atestat la a. 1232, 1237, etc. *Desteag* nu este din osset. *dast* « rasé, tondu », pers. *dašt* « plaine, steppe, désert » + *tega*, *tīg* (pers. *tēg)* « cime d'un montagne » > **Dăsteaga* > **Desteaga* > *Desteag*, ci, cum arată forma ungurească *Geszteg* (S. Moldovan, *Zărandul și Munții-apuseni*, Sibiiu, 1898, p. 293, indice, și Orbán B., *A székelyföld leirása*, V, Pest, 1871, p. 224—225), probabil trebue pus în legătură cu ung. *geszt* « alburn (lemnul copaciului între coajă și inimă ») + suf. *-eg* = *gesztes* « lemnos, bățos »; cf. n. top. *Geszt*, *Gesztes*, *Geszti*, *Gesztöcz* etc. (Lipszky, *Rep.*, I, 200), precum și bg. *gъst* « Dickicht », pol *gęsty* « reichlich », etc. *Râzna*, pentru care trimite la oss. *răzin* « croître », are înfățișare slavă (cf. slav. *rysь* « râs » + suf. *-na*, pe care-l avem în *Zlatna*, *Dorna*, etc. sau, pentru configurația terenului, slav. *rizina* « Lumpen », *riza* « Kleid » rom. *râză*).

Zaișul (S. Moldovan, *o. c.*, p. 487), pentru care trimite la oss. *zäyä* (dig.), *zäi* (tag.) « avalanche » și av. *zaēša* « effrayant », nu este decât ung. *zajos* « rauschend ». Are deci aceeași origine ca și *Ordâncușa*, pe care Densusianu o explică bine din ung. *ördöngös* « possédé du démon ». Nu știu ce poate fi *Coșomanta*, în care Densusianu găsește sufixul *-mant* așa de caracteristic iranianei, atașat la un radical înrudit cu skr. *kōša* « réservoir, cuve », dar *Șură*, numele mai multor grote cu greu poate fi despărțit de apelativul *șură* de origine germană. Potrivirea cu av. *sūra-* « trou » pare a fi numai întâmplătoare.

---

[1]) În *A honfoglaláskori Magyarország*, p. 287, însă arată că se gândește la limba populației bulgaro-turce, care ar fi trăit între 824—927 în Srem, între Dunăre și Tisa, între Tisa și Mureș și în Ardeal » (cf. *o. c.*, p. 17). Bulgaro-Turcii aceștia ar fi primit-o dela Daci, iar dela Bulgaro-Turci ar fi primit-o Ungurii prin sec. IX—X. Românii ar avea-o deci dela Unguri.

©BCU CLUJ

Respingând deosebitele etimologii propuse pentru *Abrud* (între altele și pe a lui Melich: dintr'un radical trac înrudit cu gr. *ὄβρυζον;* și pe a lui Pârvan: din trac *Ἄβρυττος*, pentrucă *-br-* ar fi dat *-ur*[1])-), Densusianu încearcă să-l explice dintr'un iranian **Aburud* « la rivière luisante » < *ab-* « éclat, brillant » + *urud* « lit d'une rivière ». Dar afluentul *Abrudului Valea-roșie*, ung. *Verespatak*, pe care este așezată *Roșia-de-munte* sau *Roșia-Abrudului*, ung. *Verespatak*, precum și *Alba*, *Albacul*, etc., învecinate, ne arată că avem a face cu un slav *Obrud* < *obrъ* + *rŭd*, *rud* « rot » cu sensul de « rötlich » (cf. *obrъdati sę* « erröten »), dat mai curând după coloarea terenului decât după un nume de persoană. Pentru *Ampoiu* Densusianu pleacă dela radicalul *ampel-* și-l derivă din iran. *am-* « avec », « ensemble » + *pel-*, *pal-* « couler ». El nu ne spune însă cât de vechiu își închipue acest iranian. Dacă e vechiu, am putea să credem că ar fi trebuit să se supună aceleeași evoluții ca și *Ampelum* (< gr. *ἄμπελος* « Weinrebe »), care ar fi putut da **Împăr*, dacă *-l-* ar fi rămas intervocalic, și **Împlu*, dacă *-ε-* s'ar fi sincopat. Numele topic *Uibărești* (Hunedoara), evident derivă din n. fam. *Uibar*, dar este greu de spus dacă este identic cu iran. *Οἰβάρης*, etc. [2]).

S. Pușcariu se reîntoarce la o chestiune care l-a preocupat în tinerețe, acea a diminutivelor [3]), și face o serie de observații interesante cu privire la evoluția înțelesului acestora, fără să uite a aminti că diminutivele servesc adesea și ca mijloc stilistic.

Al. Procopovici arată câteva cazuri de încrucișări de flexiune nominală și verbală în limba noastră, deși un verb declinat ori substantiv conjugat s'ar părea lucruri cu neputință.

Cântatu, persoana a doua a pluralului aorist, ar fi o formă reconstruită dintr'un mai vechiu **cântați* și ar prezinta oarecum un caz de declinare a unei forme verbale finite, dela persoana a 5-a a aoristului **cântați*, formându-se cu aceeași funcțiune un fel de neutru singular **cântatu*; *treburŭ* = « trebue », « trebuesc » ar fi o adaptare a verbului la tulpina pluralului *treburi*. *Feiga* și *feica* din Munții

[1]) Dar și sufixul *-mant* din *Coșomanta* ar fi dat *-mânt*. S. P.]

[2]) În același județ avem *Baru-mare* (ung. *Nagy-Bár* și *Baru-mic* (ung. *Kis-Bár*). N'ar putea fi vorba de un ung. *Új-Bár* = *Baru-nou*?

[3]) *Die rumänischen Diminutivsuffixe*, Leipzig, 1899 (extras din G. Weigand, *VIII. Jahresbericht*, p. 86—232).

©BCU CLUJ

Apuseni s'ar fi desvoltat astfel: « Substantivul *fuga*, întrebuințat adverbial, ajunge imperativ și primește forma scurtată *fu!* Funcțiunea aceasta de imperativ face acest element nominal *fu!* să intre în flexiunea verbală și să devie *fui!* și chiar **fei!* Forma din urmă la rândul ei îl preschimbă pe adverbialul *fuga!* în *feiga!* Din alternarea dintre *g* și *c* în flexiunea formelor verbale sinonime **me'cu* și *megu* se alege *feiga!* cu înfățișarea de *feica!*, dar aci ar fi putut să ajungă chiar numai influența lui *să se deică!* în opoziție cu *să se ducă*, ca și *să* **feigă* în opoziție cu *să fugă* » (p. 443). Dela vocative ca *Ano! Mario! Agripo!*, *popo!* au primit terminațiunea *-o* și imperative ca *vino!*, *ado!*, etc., atestate pentru toate dialectele în afară de cel meglenoromân.

NICOLAE DRĂGANU

DAN I. SIMONESCU, *Sibilele în literatura românească* (Extras din: *Contribuțiuni privitoare la istoria literaturii române: epoca veche*). București, 1928, 20 p.

Mai întâi se face o introducere asupra motivului Sibilelor, important nu atât prin circulația, cât prin geneza lui. El rezultă din contaminarea a trei elemente în legătură cu Sibila: elementul păgân, Vechiul și Noul Testament.

În Occident motivul pătrunde în legende și în iconografie pe timpul lui Mihail III (842—867), datorită lui George Monahul, care identifică pe regina Saba cu Sibila. Din hronograf motivul ajunge, fiind transformat, în legendele medievale: *Legenda aurea* a lui Iacobus a Voragine, în cele culese de Fabricius, etc.

La Slavi, versiunii cunoscute din hronografe i se suprapune apocriful despre *Prorocirea Savilei*, datorită ereticului Ieremia Bogumil. Acest apocrif este strâns legat cu *legenda despre lemnul crucii*. Versiuni slave se cunosc încă din sec. XV. Una din sec. XVI, relevată de Miletiči, s'a scris pe pământul țării noastre.

În literatura românească, *Prorocirea Savilei* a circulat în două redacțiuni, asemănătoare ca fond, dar deosebite ca formă: 1. una, tradusă din versiunea slavă (medio-bulgară) din țara noastră, care s'a tradus cuvânt de cuvânt probabil la începutul secolului XVII; alta amplificată, tradusă din sârbește în Țara-Românească tot la începutul secolului XVII.

©BCU CLUJ

Cunoștințele despre Sibila pătrund în literatura veche românească și prin mijlocirea literaturii beletristice: Alexandria (sec. XVI), Codicele Voileanu (sec. XVIII), ca acrostih.

Sibilele au lăsat urme și în iconografie: în bisericele din Bucovina (sec. XVI), din Oltenia (sec. XVIII). Acestea însă s'au născut mai mult subt influența unor curente artistice iconografice: în Bucovina, occidental-italiană venită prin Polonia, în Oltenia, grecească, venită prin « *Mântuirea păcătoșilor* » și *Herminii*.

Reflexele Sibilelor din literatura populară orală sunt foarte slabe.

În general lucrarea lui Simonescu este o lucrare bine alcătuită din toate punctele de vedere [1]).

NICOLAE DRĂGANU

---

[1]) Nu pot spune același lucru despre ceea ce a scris despre Sibile Eufrosina Simionescu în *Arhiva*, XXVIII—1921, p. 31—33. Ceea ce scrie d-sa acolo este copiat cuvânt de cuvânt, cu numeroase corupții și greșeli de traducere, și fără indicarea izvorului, din Larousse, *Grand dictionnaire universel du XIX-e siècle*, t. XVI, p. 674 *a*. Deși i-am arătat acest lucru în *An. Inst. de Ist. naț.*, Cluj, I—1921, p. 376, totuși, declarând ritos în *Prefață* « pentru acei ce vor să înțeleagă, că criticile, *oricând* și *ori din ce parte* mi-ar veni, nu mă influențează întru nimic și cu atât mai puțin m'ar putea impresiona, *adevărul și forța creatoare* neputând fi niciodată învinse » (caracteristicile sublinieri sunt ale d-sale!), reproduce întocmai părțile incriminate în *Monumente literare vechi, Codicele dela Cohalm*, 1592, Iași, 1925, pp. 49—52. După aceasta nu ne mai putem mira când D. I. Simonescu ne descopere că o bogată sursă de inspirație a d-șoarei Eufr. Simionescu, mai ales pentru capitolul despre Sf. Alexie, i-a fost O. Densusianu, *Curs de istoria lit. rom.* stenografiat și editat de Filip Drugescu, 1898 (cf. p. 6, n. 3).

Rectific aici și ceea ce am spus *(l. c.*, p. 371—2) relativ la mărcile de hârtie ale Codicelui din Cohalm, întemeindu-mă pe descrierea pe care le-o făcea d-șoara Simionescu în *Arhiva*, XXVIII—1921, p. 19—20. D-șoara Simionescu vorbea acolo de « două săbii » și de « două iatagane încrucișate », care ar fi venit dela fabrica de hârtie din Brașov. Eu am arătat că « două săbii încrucișate » sunt marca fabricei de hârtie din Sibiiu, întemeiată la 1573. D-șoara Simionescu vorbește și acum *(Mon. lit. vechi*, p. 9), odată de « două săbii încrucișate », altă dată de « două iatagane încrucișate » ca filigrane ale hârtiei Codicelui dela Cohalm. Dar, dacă ne uităm la fig. 1 și 3, prin care ni se înfățișează, la sfârșitul studiului, desemnele filigranelor ne putem convinge ușor că d-șoara Simionescu nu știe ce descrie. Nu « două săbii », nici « două iatagane », ci « două coase încrucișate » zugrăvesc cele două figuri la care ne trimite d-sa pentru filigranele hârtiei Codicelui dela Cohalm. Și într'adevăr, cum se vede din colecția de filigrane a lui Ios. Kemény, *Signa interna chartarum saeculo XIV., XV., XVI.*,

©BCU CLUJ

Dr. MARGARETA ȘTEFĂNESCU, *Cronica lui Manasses și literatura româno-slavă și română veche* (Extras din *Arhiva*, XXXIV—1927, Nr. 3—4, p. 150—186).

Cercetând cu atenție raporturile dintre cronica lui Manasses, literatura româno-slavă și română veche, autoarea constată că cronica lui Manasses a fost utilizată în vechea istoriografie de Macarie, Eftimie și Azarie, scriitori româno-slavi din Moldova în secolul XVI, de Moxa din Oltenia și indirect de Ureche din Moldova în veacul XVII, apoi se mai reflectă și în produse beletristice vechi ca *Războiul Troadei* și *Alecsandria*.

Mai mult se oprește la raportul dintre cronica lui Manasses și hronograful lui Moxa. Hronograful lui Moxa este o alcătuire din mai multe izvoare; pe Manasses mai mult îl extrage decât îl compilează. Moxa omite povestirile de prisos ale lui Manasses, reducând totul la ideea principală pe care o urmărește și pe care o desbracă de perifrazele și figurile de stil ori cugetare ale originalului; omite ceea ce i se pare ireal ori prea pitoresc; evită legenda și luxuria de imaginație și exprimare; menține în toată povestirea sa o notă religioasă și o preocupare morală. Uneori Moxa traduce pasagii întregi din Manasses, dacă acestea concordă cu punctul său de vedere. El cunoștea bine limba medio-bulgară, totuși se găsesc și cuvinte traduse greșit. În general stilul lui Moxa este mult mai concis decât al lui Manasses, care abundă în înfloriturі de stil, epitete, perifraze și lungi tirade cu care urmărește efecte poetice.

Rezultatele studiului d-nei M. Ștefănescu sunt apreciabile.

NICOLAE DRĂGANU

XVII. et XVIII. in Transilvania olim obviarum, care se află în Biblioteca Universității din Cluj, filigrana cu « două coase încrucișate » se găsește în documentele ardelene la anii 1664, 1665, 1666, 1667, 1669, 1670, 1672, 1673—74, pe timpul lui M. Apaffi (uneori și trefla); încadrată într'o marcă cu treflă, și coroană deasupra, în anii 1679, 1683 (și semiluna), 1684; cu litera *S* și *ZI* la 1699; mult schimbată la 1711.

Hârtia deci ne arată că Codicele dela Cohalm a fost copiat, nu în întâia, ci în a doua jumătate a secolului al XVII-lea. Anul 1592 poate fi anul când s'a făcut traducerea românească, de pe care s'a copiat Codicele dela Cohalm, dar poate fi și anul în care s'a redactat originalul slav de pe care s'a făcut această traducere. Cu prilejul traducerii adecă acest an s'a putut păstra neschimbat, deși de obiceiu se schimbă.

©BCU CLUJ

SEXTIL PUȘCARIU, *Studii Istroromâne*, în colaborare cu M. Bartoli, A. Belulovici și A. Byhan. Vol. II: Introducere — gramatică — caracterizarea dialectului istroromân. București, Editura Academiei Române, 1926, p. XV + 370 și 10 planșe cu 2 hărți. Vol. III: Bibliografia critică — listele lui Bartoli — Texte inedite — Note — Glosare. București, Editura Academiei Române, 1929, p. 334.

Niciunul dintre dialectele române transdanubiene n'a fost supus la un studiu atât de amănunțit ca dialectul istroromân. Dispunând de un material vast, Sextil Pușcariu ne-a dat în aceste două volume tot ceea ce se putea ști despre limba, viața și trecutul îndepărtat al Istroromânilor. Din acest punct de vedere, Istroromânii au fost mai favorizați de soartă decât celelalte populațiuni românești din Sudul Dunării. Foarte puțini la număr și grupați numai în câteva sate din Istria, în apropierea unor centre mari ca Fiume și Abbazia, ei puteau fi vizitați cu destulă ușurință oricând și de către oricine călătorea întâmplător în acele părți. Nu era nevoie de prea mare curaj ca să întreprinzi o călătorie în Istria. Așezați într'un stat civilizat cum era Austria, Istroromânii erau mult mai ușor de cercetat decât Aromânii și Meglenoromânii din nefericitul imperiu turcesc. Așa se explică de ce, în vreme ce pentru Românii din Meglen aproape de cinci ori mai mulți la număr decât Istroromânii, probele de limbă ne-au venit abia cu cercetările lui Weigand (1892), pentru Istroromâni ele datează din anul 1698, cu însemnările istoricului venețian Irineo della Croce. Aceste probe, pentru o epocă relativ mai veche, ar fi lipsit și pentru Aromâni, dacă în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea nu s'ar fi ivit la ei acea mișcare culturală spontană, care ne-a dat primele texte dialectale.

Nu i-ar fi fost greu nici lui Sextil Pușcariu să facă o călătorie în Istria, dacă în primii ani de studiu asupra graiului vorbit de Istroromâni n'ar fi dat la Viena de tânărul student istroromân Alois Belulovici, dela care își însușise bine dialectul și primise textele publicate în vol. I din Studii Istroromâne. Urmărind cineva cu atențiune evoluția studiilor istroromâne ale lui Sextil Pușcariu, începând cu primul anunț din dicționarul său etimologic: « Da ich selber im Begriffe bin ein grösseres Werk über die Istrorumänen

©BCU CLUJ

zu schrerben [1]) până la apariția volumului al III-lea, va vedea că, în afară de cunoștințele practice câștigate în acest dialect, mai poseda un material dialectal atât de imens încât ușor se putea dispensa de o călătorie la fața locului. Într'adevăr, răsfoind cineva vol. al III-lea va găsi, în afară de cele 40 de bucăți reproduse din vol. I (1909), o mulțime de texte inedite, care ajung pentru cunoașterea desăvârșită a dialectului istroromân. Printre acestea o valoare deosebită prezintă materialul strâns de savantul lingvist italian, prof. Matteo G. Bartoli. Cunoscător al graiurilor locale, Bartoli, într'o serie de studii făcute între 1900 și 1908 la Românii din Istria, a încercat să aplice noua metodă de explorare lingvisitică prin cercetări aplicate pe teren. În acest scop, Bartoli, mai întâi, a controlat, cu ajutorul unor țărani din Berdo și Noselo glosarul lui Byhan, studiind fiecare cuvânt în parte. Aceste cercetări au fost date la lumină în *Publicazioni recenti di filologia rumena* (Estratto dagli «Studj di filologia romanza», vol. VIII, p. 517—628), Torino, 1901. După aceea au urmat anchetele. În aceste anchete Bartoli a strâns un extrem de variat material, înregistrat în 25 de caiete. Caietele 1—7 conțin basme și obiceiuri de nuntă în Noselo și Berdo; caietele 8, 9, 10, 11 cuprind chestionarul; 11—24 răspunsurile primite, iar 25 transcrierea materialului cules. Pentru chestionar s'a servit de subiecte alese din Jeian, Susnevița, Grobnico, Grădiṅe, Berdo, Costerceane, Letâi, Sucodru, Noselo. Condițiunile în care a fost strâns acest material sunt arătate în vol. III, p. 97—98. Reproducerea răspunsurilor la chestionar s'a făcut fără nicio modificare, încât, după Sextil Pușcariu, materialul lui Matteo G. Bartoli «seamănă cu o fotografie instantanee» (I, 213).

Dispunând de bogăția acestui material ca și de reproducerea critică a tot ceea ce se publicase din graiul Istroromânilor, îi era ușor lui Sextil Pușcariu să ne dea această monumentală operă, care constitue cea mai completă expunere din toate câte s'au scris până acum asupra dialectelor transdanubiene. Că cu timpul se vor mai găsi cuvinte și forme gramaticale sub o înfățișare mai mult sau mai puțin deosebită decât acea dată în cele două volume cu care ne

[1]) Dr. Sextil Pușcariu, *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache* I. Lateinisches Element. Heidelberg, 1905, p. IX.

©BCU CLUJ

ocupăm, se înțelege foarte ușor, dacă vrem să concepem limbajul ca ceva deosebit de limbă, în care cuvântul nu mai reprezintă un simplu « fapt », ci un « act » individual și vecinic schimbător. De aceea faptul că, alături de cutare forme cunoscute, s'au mai putut înregistra și alte variante, nu prezintă decât o importanță relativă. Acestea nu vor lipsi, chiar dacă s'ar face anchete în fiecare an și cu chestiuni puse la aceiași indivizi.

* * *

Trecând peste partea descriptivă a dialectului, aici ne vom ocupa numai cu ideile lui Sextil Pușcariu despre patria primitivă a Istroromânilor. Ele ne apar cu atât mai interesante cu cât, pe de o parte, se potrivesc cu rezultatele la care am ajuns și eu despre originea Meglenoromânilor, pe de alta, însă, se deosebesc de acele la care s'au oprit alți lingviști, privind chestiunea în legătură cu anumite fenomene de limbă. După Sextil Pușcariu « Istroromânii nu sunt băștinași pe locurile ocupate de ei astăzi . . . ci sunt numai un val aruncat pe poalele lui Monte Maggiore din Istria, în cursul dislocărilor mari pe care a avut să le sufere un grup mare al neamului nostru, *Românii Apuseni* ». Acești Români Apuseni reprezintă vechea populație romană din Nord-Vestul Peninsulei Balcanice pe care Slavii au găsit-o la sosirea lor în Balcani. În ce privește identitatea lor cu celelalte populațiuni românești, Sextil Pușcariu susține : « Ei erau în strânsă legătură cu Românii răsăriteni, din Bulgaria de azi, și cu strămoșii Dacoromânilor, dincolo de Dunăre, dar erau diferențiați în limba lor de ceilalți Romani de Est, de Dalmații întorși cu fața spre Italia » (II, 5). În ce privește proveniența lor din nordul Dunării, așa cum s'a crezut multă vreme despre originea Meglenoromânilor — și astăzi mai persistă în această părere, dintre filologi, numai O. Densusianu — autorul încheie : « Nu avem nici un indiciu serios, de ordin istoric sau lingvistic, care să ne îndreptățească a crede că Românii Apuseni ar fi venit din alte părți în regiunile unde ni-i atestă întâiele documente. Știm pozitiv că în aceste ținuturi exista odinioară o puternică populație romană. Dacă după un hiatus de câteva veacuri, reapare în istorie, pe aceleași locuri, un neam care vorbea o limbă romanică, este firesc ca —

©BCU CLUJ

până la proba contrarie — să presupunem că această populație continuă pe cea veche » (p. 352—353).

Referindu-ne la cele două momente — unul istoric și altul lingvistic — pe care se bazează aceste concluziuni, cred că Sextil Pușcariu, reducând considerațiunile filologice la o valoare justă și neexagerată, s'a ținut mai mult pe linia vederilor istorice, care, în chestiunea ce ne preocupă — trebue să recunoaștem — primează concluziunile noastre lingvistice.

Din punct de vedere istoric se știe că romanizarea Peninsulei Balcanice, în părțile ei de miazănoapte, a avut rădăcini mai adânci decât romanizarea Daciei. Această stare mai intensă a romanității balcanice se explică fie din cauză că a început mai de vreme, fie că, mai târziu, după părăsirea Daciei de către Aurelian, majoritatea elementului roman din această provincie s'a revărsat în nordul Peninsulei Balcanice. Dacă acum, la aceasta, mai adaogăm și fizionomia balcanică a limbii române peste tot, care vorbește pentru o mai îndelungată persistență a elementului românesc în Nordul Peninsulei Balcanice, atunci nu înțeleg de ce n'am căuta pe strămoșii Istroromânilor în această parte a peninsulei și am încerca să-i aducem tocmai din nordul Dunării, pentru motivul că două sau mai multe particularități din graiu, cu înfățișare mai pregnantă, îi apropie mai mult de limba Românilor așezați în Dacia. În veacurile de mijloc Peninsula Balcanică roia dela un capăt la altul de mulțimea elementului român băștinaș. În condițiunile acestea, strămoșii Istroromânilor n'au trăit singuri în Sudul Dunării. Alături de ei au existat strămoșii Vlahilor din Serbia împreună cu strămoșii Vlahilor din Balcani. Aceștia cu vremea au dispărut. Ei însă au format multă vreme belciugul de unire între *românismul apusean* reprezentat astăzi prin resturile Istroromânilor și între *românismul răsăritean*, din care n'au mai rămas decât Meglenoromânii și Aromânii.

Din clipa în care am început să pătrund mai bine în graiul și trecutul tuturor acestor populațiuni, am crezut că la origine ele au format o populațiune românească unitară care, ca limbă, s'a desvoltat în unitate teritorială cu Dacoromânii, însă avându-și rădăcinile în Balcani. De altfel aceasta este și părerea istoricilor. N. Iorga, vorbind mai în urmă despre originea Istroromânilor și

©BCU CLUJ

a Meglenoromânilor, spune că tot caracterul lor istoric coroborează pentru originea lor sudică [1]).

Că toate aceste populațiuni balcanice, mai târziu, izolându-se unele de altele au început să arate deosebiri de limbă după ținuturi și împrejurări, unele păstrând cu graiul Românilor din Nordul Dunării legături mai strânse, altele mai slabe, se înțelege dela sine. Strămoșii Istroromânilor având așezările primitive în ținuturile nord-vestice din Peninsula Balcanică, acolo unde foarte ușor puteau veni în contact cu Românii care aveau în graiu fenomenul rotacizării și labialele nealterate, au reușit să păstreze încă până azi aceste particularități. Că ele le vin din Banat sau din munții Apuseni cum vor să le localizeze unii, aceasta este imposibil de știut sigur. Pentru vremurile care ne preocupă n'ar fi exclus ca strămoșii Bănățenilor sau ai Moților să fi locuit mai în spre sud, în apropierea Istroromânilor. Astfel de asemănări cu limba Dacoromânilor vor fi arătat și graiul Vlahilor din Serbia și din munții Balcani. Puținele urme care ne-au rămas în antroponomastică și în toponomastică — mă refer la numele proprii românești din hrisoavele sârbești și la numele locale românești din Bulgaria, studiate de Jireček și Weigand — ne spun că acești Vlahi vor fi avut în graiu labialele nealterate. Pe aceeași linie intră și Meglenoromânii, deși apropierea lor în graiu cu Dacoromânii este mai mică. Numai Aromânii se arată ceva mai izolați, aceasta, bine înțeles, mai întâi, din cauza despărțirii lor prea de vreme de Dacoromâni, al doilea, însă, și pentru motivul că ei s'au coborît prea adânc în sudul Peninsulei Balcanice. Plecând dela aceste considerațiuni, care împacă cerințele istorice cu datele lingvistice, ușor ne putem explica de ce din toate dialectele transdanubiene graiul Istroromânilor se apropie mai mult de dialectul dacoromân, acela al Meglenoromânilor mai puțin, iar acela al Aromânilor și mai puțin. (cf. *Aromânii*, 143).

Oricare ar fi părerea acelora care mai țin la originea nord-dunăreană a Istroromânilor, socotesc că, cu apariția celor două volume ale lui Sextil Pușcariu, chestiunea despre originea acestor Români,

[1]) *Revue Historique* V, (1928), p. 182. Vezi citatul reprodus în lucrarea mea *Aromânii. Dialectul Aromân*, (1932), p. 10, nota.

©BCU CLUJ

pusă în lumina unor cercetări care pleacă dela cel mai bogat material linguistic și istoric, capătă o înfățișare care ne apropie de cea mai firească deslegare.

* * *

Înainte de a încheia această dare de seamă mă voiu opri un moment asupra unor cuvinte. Pușcariu crede că numele « Vlah » ar fi devenit sinonim cu « păstor », atunci când Vlahii și-au pierdut limba strămoșească (6). Nu știu ce se va fi întâmplat cu Vlahii păstori desnaționalizați în masă slavă; aici, însă, trebue reamintit faptul că numele « Vlah » a primit la Greci înțelesul de păstor fără nicio legătură cu desnaționalizarea lor. În privința aceasta este cunoscut pasajul atât de des citat din Ana Comnena *ὁπόσοι τὸν νομάδα βίον εἵλοντο (βλάχους τούτους ἡ κοινὴ καλεῖν οἶδε διάλεκτος)* « cei cari duc viața de nomad și cari în limba vorbită se chiamă Vlahi »[1]). Dacă scriitoarea bizantină face mențiune abia în sec. X despre noul înțeles al cuvântului « Vlah », trecerea de sens trebue să se fi întâmplat în graiul poporului, cu un veac sau, poate, și mai mult înainte. Prin urmare, nu cred că pierderea înțelesului etnografic ar avea vre-o legătură cu desnaționalizarea Vlahilor. — Cuvântul *țobân* « cioban » este considerat de Sextil Pușcariu « de origine turco-tătară, anterioară așezării Turcilor în Peninsula Balcanică » (225). Se știe ce răspândire extraordinară are acest cuvânt la popoarele balcanice. Există la Greci, Albanezi, Bulgari, Sârbi. Numai Românii și Meglenoromânii nu-l au, atunci când la Dacoromâni *cioban* este atât de răspândit. La Aromâni și Megleniți avem numai *picurar*. Lipsa lui *cioban* în aromână mi-o explic din cauza înțelesului etnografic, cu nuanță prejorativă, în care îl întrebuințează Grecii și Albanezii, atunci când vorbesc cu dispreț despre păstorii aromâni. — Cuvântul *cătușă* « pisică » (283) pentru care Sextil Pușcariu crede că « se regăsește în numele femeiesc serbo-croat *Kàtuša* » arată o simplă coincidență. Cuvântul slav, întrebuințat foarte des în Macedonia, vine din num. pr. *Kata* cu derivatele *Kate* (dim.), *Katina*. — Cu privire la cuvântul aromânesc *purintă* (293), nu cred, cum

[1]) George Murnu, *Istoria Românilor din Pind*, București, 1913, p. 13, nota.

©BCU CLUJ

admite P. Skok, că stă la baza formei serbocr. *pura* « mămăligă » întrebuințat în Bosnia. Aceasta din mai multe considerațiuni. Mai întâi un substantiv *purintă* cu înțelesul « gewöhnliche Speise », adică « mâncare obișnuită » cum l-a dat Sextil Pușcariu *(Etym. Wb.* 1409) după dicționarul în fișe al lui Weigand, nu există. Există numai adjectivul *purintu,-ă* (despre o mâncare) « care conține sau este pregătită cu grăsime » în opoziție cu *marsin, -ă* adj. (tot despre mâncare) « care nu conține sau nu este pregătită cu materii grase: unt, uleiu, untdelemn ». Prin urmare se zice *g'elă purintă* « mâncare gătită cu grăsime, mâncare de dulce » în opoziție cu *g'elă mărsină*. Dar la Nord nu se spune numai despre mâncare, ci și despre alte lucruri care conțin grăsime: *boțe purintă* « vopsea cu uleiu ». În orice caz, un *purintă* ca subst., cum a fost considerat până acum, nu există. În schimb, există un derivat *purintedzŭ* cu înțelesul de bază « mănânc mâncare pregătită cu grăsime, mănânc de dulce » în opoziție cu *mărsinedzŭ* (derivat dela *marsin)* « mănânc de post ». Participiul *purintat* există numai ca adj. cu înțelesul « care a mâncat de dulce (mai ales) în zilele de post, spurcat ». Niciodată nu are înțelesul « Turc ». În dicționarul lui Weigand, din care l-a luat Sextil Pușcariu, a fost o formă plăsmuită. În graiul secret al Aromânilor, Turcului sau Turcoaicei, li se spune *purintu, purintă* « spurcat, spurcată ».

Acest *purintu, -ă* întrebuințat ca adj. nu poate veni dela *polenta, -am*, ci dela *opulentus, -a, -um* cu înțelesul originar: « care conține, care este bogat în ceva (în cazul nostru în grăsime) », după aceea « gras », în special, despre o mâncare pregătită cu grăsime [1]).

TH. CAPIDAN

AL. ROSETTI, *Cercetări asupra graiului Românilor din Albania*, în « Grai și Suflet » IV, p. 1—83 și 377—380.

Autorul a făcut o încercare să studieze dialectul aromân în Țară, prin anchete făcute la coloniștii aromâni așezați de curând în satul Frașari din Dobrogea. În acest scop, Al. Rosetti și-a format un

[1]) În cursul lunei Aprilie 1933, făcând o călătorie în Cadrilater, Per. Papahagi mi-a comunicat că și el s'a gândit la etimologia dată de mine a cuvântului *purintu*, pe care o comunicasem la Muzeul L. R. încă în 1932.

©BCU CLUJ

chestionar compus din 348 de întrebări, după chestionarul lui J. Gilliéron. Am cetit cu atenţiune întreaga lucrare şi m'am convins că autorul a reuşit să ne dea o icoană fidelă a graiului acestor Aromâni din Albania numiţi Fărşeroţi, care, pe cât de sprinteni şi mobili se arată în firea lor, pe atât de schimbăcioşi sunt în graiu. Acelaşi individ într'un moment rosteşte într'un fel, în altul în altfel. Al. Rosetti a prins bine toate aceste nuanţe. Păcat numai că prea mult s'a ţinut de întrebările din chestionarul francez. Ele puteau fi modificate şi puse mai întâi, numai din domeniul de ocupaţiune pastoral, al doilea, însă, concepute mai în spiritul graiului lor. Cu toate acestea, lucrarea lui Al. Rosetti se prezintă ca o încercare reuşită.

În introducere autorul înşiră părerile autorilor care s'au pronunţat asupra originii Fărşeroţilor. Ajungând la părerea subsemnatului, Al. Rosetti crede că ea este o simplă ipoteză. Am arătat în altă parte *(Fărşeroţii*, 146, nota) că eu niciodată n'am susţinut originea din Pind a Fărşeroţilor. Mai departe Al. Rosetti, vorbind despre ocupaţiunea Fărşeroţilor, adaogă: « Această observaţie nu confirmă teoria lui Capidan, după care Fărşeroţii ar fi fost la origine agricultori, deveniţi în urmă păstori » (3). Nici părerea aceasta nu este a mea. Am cetit cu atenţiune pagina 29 şi urm. din *Românii Nomazi* la care se referă Al. Rosetti şi nicăeri n'am găsit părerea ce mi se atribue. De altfel, în întreaga lucrare, în care m'am ocupat cu nomadismul şi păstoritul la Aromâni, n'am îndrăznit să susţin o « teorie » despre ocupaţiunea primitivă a păstorilor aromâni cu agricultura. Am încercat numai să arăt că printre strămoşii Aromânilor, care în trecut ca şi în veacurile din urmă s'au îndeletnicit cu păstoritul, au fost unii care s'au ocupat şi cu agricultura, acolo unde conformaţia terenului îi putea îndemna la aceasta. În sprijinul acestei idei am adus, pe de o parte, existenţa în dialectul aromân a termenilor latini referitori la cultura pământului *(aratru, vomeră* etc.*)*, pe de alta, îndeletnicirea cu agricultura încă până azi a unor Aromâni din Epir, acolo unde dispun de teren cultivabil. Atâta tot. Aceasta ar fi putut-o susţine oricine ar fi avut la îndemână cele două elemente.

Pentru suf. *-ură* (-ăra), cu care m'am ocupat mai pe larg *(Fărşeroţii*, 137 urm.), interesante sunt formele înregistrate de Al.

©BCU CLUJ

Rosetti la întrebarea 337 : *de-asusură* (sus), *de-a h'imură* (h'ima). Aci mai adaug o altă formă găsită de mine *arih'ina (Fărșeroții*, 166/22), pentru *alih'ira* (din alih'a « adevărat »).

TH. CAPIDAN

TACHE PAPAHAGI, *Images d'Ethnographie Roumaine* (daco-roumaine et aroumaine), tome premier. Editura Societatea cultural-națională Apostol Mărgărit, 1928. Tome deuxième. București, 1930.

În două volume mari și frumos tipărite Tache Papahagi ne oferă o serie de reproduceri bine reușite, reprezentând manifestări etnografice din viața poporului român. Fiecare volum este împărțit în două părți. Partea întâi cuprinde reproduceri din Țară, iar a doua din Peninsula Balcanică. Toate vederile sunt prinse de autor la fața locului. Ele reprezintă realități etnografice, întru cât sunt luate în mediul lor originar. În ce privește aspectele vieții după anotimpuri, materialul reprodus reprezintă viața de vară. Astfel în vol. I, după ce se dă un număr de reproduceri privitoare la tipul și portul românesc, urmează altele care ne redau locuința cu toate accesoriile, biserica cu viața în zile de sărbătoare, viața păstorească etc.

Întreaga lucrare trebue să apară în trei sau patru volume. În primele două volume se cuprind reproduceri din următoarele ținuturi : În România : Țara Oașului, Maramureșul, Bucovina sudică, nord-vestul Moldovei, Țara Făgărașului, Munții Sibiului și ai Gorjului, regiunea Pădurenilor, Țara Moților, Cluj, Hunedoara, Putna, Piatra. În Peninsula Balcanică : masivul muntos al Pindului (Grecia) și regiunea sudică a Albaniei locuită de Fărșeroți. În vol. II ni se dau vederi din viața Grămustenilor și Meglenoromânilor. Pe Românii din Pind și din Albania autorul i-a cercetat în Peninsula Balcanică; pe Meglenoromâni și pe Grămusteni în noualе lor așezări din Cadrilater.

Recunoscând valoarea acestor cercetări pentru cunoașterea unor aspecte interesante din viața poporului român, regretăm că autorul, din lipsă de mijloace, nu va mai putea să-și continue explorările începute. Acest regret apare și mai mare pentru Românii din Balcani. Îmbucătățiți în mai multe state naționale, ei se văd amenințați să-și piardă, odată cu graiul, și o bună parte din felul lor de viață, caracterizat prin atâtea trăsături de cea mai adâncă vechime.

TH. CAPIDAN

©BCU CLUJ

AL. PROCOPOVICI, *Mic tratat de lingvistică generală*. Editura Revistei Filologice. P. XV + 175, Cernăuți, 1930.

Lipsa unui tratat de lingvistică a fost simțită la noi. Ea este înlăturată acum prin apariția lucrării despre care ne ocupăm.

Cetind cineva cu atențiune manualul lui Al. Procopovici, rămâne cu impresia că autorul a reușit să ne dea un compendiu util pentru toți acei care doresc să se orienteze în problemele lingvistice. Din toate achizițiile câștigate în acest domeniu, autorul a știut să aleagă tot ceea ce trebue să cunoască un începător, pentru ca, dela început, dându-și seama de înaltul scop cultural pe care îl urmărește studiul graiului omenesc, să fie câștigat pentru această disciplină. În privința aceasta, trebue să mărturisesc că Al. Procopovici a reușit să ne dea o lucrare folositoare atât prin claritatea expunerii cât și prin varietatea materialului tratat.

Nu voiu încerca aici să discut în amănunt fiecare capitol în parte. În unele din ele apar păreri personale care pot fi discutate. Acestea nu micșorează valoarea didactică a lucrării. Luându-și cineva însărcinarea să facă o dare de seamă, nu trebue să insiste numai asupra părților susceptibile de interpretări anumite. Un manual ca cel de față trebue judecat în întregime. În întregime, atât prin dispoziția materialului cât și prin felul cum a încercat să expună unele probleme, lucrarea lui Al. Procopovici este metodic concepută și conștiincios executată.

Vorbind despre «Atavismul lingvistic» (116), autorul atinge în treacăt și chestiunea substratului lingvistic. Se cunosc deosebirile de concepții ce există astăzi între lingviști în această privință. Al. Procopovici nu crede în influența substratului autohton, ci, numai în revenirea, după mai multe generații, a unor anumite capacități și facultăți în virtutea cărora particularități de rostire străveche apar în graiul urmașilor: «*f* dispare în Spania și *ü* apare în Franța nu pentrucă limbile autohtone din acele țări au influențat în sensul acesta limbile neolatine, care le-au luat locul, ci pentrucă în vinele Spaniolilor curge din belșug sânge iberic, în vinele Francezilor sânge celtic». Aceste precizări, cu preferințe unilaterale, mai mult încurcă decât lămuresc pe începători. Influența Celților și a Iberilor asupra Francezilor și Spaniolilor este substituită prin influența sângelui celtic și iberic. În stadiul de față al cercetărilor

©BCU CLUJ

noastre, nu putem preciza în ce anume se arată influența elementului autohton, însă, dacă ținem seamă de natura limbii, nici nu o putem nega, atât de categoric, cum reese din cele spuse de Procopovici. Dacă admit că un Aromân a primit în graiu câte ceva din rostirea tutulor neamurilor cu care a venit în contact: dela Greci *δ* și *γ*, dela Albanezi *o* pentru diftongul *oa*, dela Slavi *šče* pentru *šte* etc., nu pot să admit că numai dela strămoșii săi anteromani n'a primit nimic. Precis nu pot spune ce anume a primit. Dacă știu însă că schimbările în limbă sunt produsul unui complex de fapte care pleacă dela tot felul de influențe interne și externe, în principiu, nu pot nega influența limbilor autohtone, care nu s'au stins dintr'odată ci au ținut, vreme multă, pentru simplul motiv că ele îmi sunt necunoscute. De altfel nici adversarii autohtonismului nu pot fi învinuiți de această unilateralitate[1]). O. Densusianu, vorbind despre ritmul muzical în limbă se întrebă cu drept cuvânt: «Oare de la Iliri sau Traci nu putem să ne închipuim că limba noastră — mai mult decât alterarea unui sunet — a primit ceva

[1]) Vezi în privința aceasta expunerile interesante pe care le face Matteo Bartoli în articolul «Dialetti e lingue ai confini d'Italia» publicat în *Bollettino della Societa filologica friulana* (1932), vol. II, p. 49—55. Revenind asupra teoriei lui Ascoli despre influența substratului autohton, susținută astăzi cu atâta tenacitate de A. Meillet, care vede în influența graiurilor și a substratelor «la seule condition qu'on ait envisagée sérieusement jusqu'ici pour expliquer le changement phonétique», Bartoli răspunde prin cele două principii fundamentale ale școalei neolingviste. Reproduc întregul pasaj spre a se vedea cât de larg văzători sunt în această privință adepții școalei nouă: «L'uno spetta al supposto dualismo tra la fonetica e non fonetica, tra la grammatica e il lessico. I neolinguisti pensano che codesti dualismi sono solamente distinzioni pratiche e che i linguaggi dei substrati possono suggerire non solamente cambiamenti «fonetici», ma anche non fonetici: in somma, *tute le specie d'innovazioni* (o creazioni che si vogliano dire) e di tuti i linguaggi. L'altro principio e stato intuito già da Leonardo da Vinci e da Wilhelm von Humboldt, secondo il quale «il più valido principio nelle evoluzioni delle lingue e delle loro aree è la commistione delle nazioni», cioè le reciproche influenze di *tutti i linguaggi:* non solo, dunque, dei linguaggi *sottoposti* (cioè dei linguaggi dei substratti etnici) sui *sovrapposti* e viceversa, ma anche dei linguaggi *giustaposti*, e non solo dei linguaggi stranieri ma anche — e anzi sopra tutto — delle lingue nazionali e scritte; e non solo delle lingue, ma anche dei dialetti: in somma, di tutti i linguaggi e massimamente di quelli che irradiano dai centri di maggior prestigio».

©BCU CLUJ

caracteristic în intonație?»[1]). Sunt anumite tendințe în graiu care nu dispar odată cu înlocuirea unei limbi «. . . pour avoir changé de langue, les sujets parlants n'ont pas changé leurs tendances internes»[2]). Pusă în felul acesta problema substratului lingvistic, pare mai comprehensibilă pentru începători. Prea multe precizări în chestiuni hipotetice duc adesea la interpretări greșite și exagerări inutile.

O altă părere a autorului care ar putea fi susceptibilă de interpretări exagerate este aceea referitoare la deosebirea ce există între graiul femeilor și între graiul bărbaților. Aci, dacă am înțeles bine, Al. Procopovici nu susține că nu-i posibilă o deosebire de graiu între unii și alții, căci el însuși afirmă «Nu există deci nicăeri o limbă a femeilor spre deosebire de limba bărbaților, ci doar un jargon femeiesc spre deosebire de jargonul bărbătesc, întocmai precum pe alocuri există jargonuri care disting diferitele vârste». Din acestea reese că autorul nu admite l i m b i deosebite după sexe, ci numai g r a i u r i deosebite. În privința aceasta, dânsul merge și mai departe admițând deosebiri de graiu și după vârstă[3]).

În lucrarea lui Al. Procopovici n'ar fi trebuit să lipsească un capitol care să trateze despre evoluția ideei lingvistice. Acest capitol l-aș fi dorit cu atât mai mult, cu cât o expunere a achizițiilor pe care fiecare școală le-a adus lingvisticei este mai necesară acum, când prea se exagerează unele tendințe, trecându-se ușor peste atâtea fapte realizate de școala clasică a neogramaticilor.

---

[1]) Cf. *Grai și Suflet* I, 19.

[2]) A. M e i l l e t, *Esquisse d'une Histoire de la Langue Latine*, (1931), p. 233.

[3]) Al. R o s e t t i, în articolul său «Însemnări și rectificări» *(Grai și Suflet*, V. 352), combătând ideile lui Al. Procopovici, nu citează complet spusele autorului din manual. Este drept că Al. Procopovici nu admite că femeea ar putea vorbi o l i m b ă deosebită de aceea a bărbatului. Dar mai departe tot el spune că, dacă nu există deosebire de limbă între bărbați și femei, în schimb, există deosebire de j a r g o n, pentru care eu aș întrebuința termenul g r a i u. (Vezi citatul reprodus mai sus). J a r g o n cuprinde în sine ceva artificial char atunci când înțelegem limbajul particular al unor clase sociale. Iată cum definește J. M a r o u z e a u jargonul în ultima sa lucrare asupra terminologiei lingvistice: «Langue artificelle employée par les membres d'un groupe désireux de n'être pas compris en dehors de ce groupe ou au moins de se distinguer du commun... Par extension le terme est appliqué parfois à un parler incompréhensible à force d'être incorrect». *(Lexique de la Terminologie Linguistique*. Paris, 1933 p. 108). Astfel pusă chestiunea, nu prezintă echivoc.

©BCU CLUJ

În schimb, ni se dă aproape tot ceea ce înlesnește cunoașterea aspectelor multiple ale graiului omenesc, reproducând, alături de rezultatele cunoscute, și o mulțime de observațiuni personale. Din acest punct de vedere, lucrarea lui Al. Procopovici se prezintă ca un «Vademecum» pentru studentul român care vrea să se inițieze în studiul limbii.

TH. CAPIDAN

CHR. GEAGEA, *Elementul grec în dialectul aromân.* Extras din «Codrul Cosminului» VII (1931), p. 228. Cernăuți, 1931.

Elementul grec din dialectul aromân aștepta mai de mult să fie supus unui studiu amănunțit. Acest studiu, astăzi, ne este dat de către Chr. Geagea, originar din Pind și un bun cunoscător al limbii grecești populare.

Întreaga înrâurire grecească a fost examinată subt toate aspectele. În introducere autorul se ocupă cu vechile cuvinte grecești în dialectul aromân. El ajunge la concluzia că vechea influență greacă la Aromâni se identifică cu aceeași influență la Dacoromâni. Totuși socotesc că în domeniul păstoritului, Aromânii au ceva mai mult. Într'un studiu în pregătire asupra jocului cu arșice la Aromâni, cred să pot dovedi că termenii *curlă* «domn, beiu», *vâșcl'ă* «ichiu», *ipŭ (nipŭ)* «ichiu» vin din vgr. *Κύριλλος*, *Βασιλεύς* și *ἵππος*.

În toate capitolele Chr. Geagea a procedat studiind fiecare aspect în parte cu o analiză destul de minuțioasă. Din acest punct de vedere, întreaga lucrare este un tezaur de informație. Înarmat cu toate cunoștințele cerute în astfel de chestiuni, autorul a tratat elementul grecesc, relevând tot ceea ce putea interesa cunoașterea înrâuririi grecești.

Relevăm în special capitolele care tratează despre lexicul grec în limbile balcanice. Autorul, făcând o repartiție a elementelor grecești din dialectul aromân care se găsesc și în celelalte limbi balcanice, ne înlesnește cunoașterea raporturilor interbalcanice cu lumea și civilizația greacă.

Lexicul este tratat foarte amănunțit. Aci partea care interesează mai mult este evoluția semantică a cuvintelor grecești în aromână. Nu mai puțin interesante sunt și referințele la limbile balcanice pe care le face autorul la orice pas și cu o bogăție de informații

©BCU CLUJ

care denotă cunoștințe temeinice în acest domeniu. În privința aceasta, autorului nu i-a scăpat niciun cuvânt cu o desvoltare semantică deosebită. Pentru aceasta, dânsul a trebuit să cetească multe texte aromânești, în care intră mai ales scrierile din sec. XVIII și în special Codicele Dimonie.

Vorbind despre evoluția semantică a cuvintelor grecești în dialectul aromân, relevez aci faptul că aceleași cuvinte din dialectul aromân și dialectul dacoromân, arată evoluții deosebite. În vreme ce sensul cuvântului grecesc din aromână de cele mai multe ori nu s'a depărtat de înțelesul de bază al etimonului grecesc, sensul formei dacoromâne a evoluat mai departe. Iau ca exemplu cuvântul *ὀρίζω* (aor. *ὀρίσω*) cu înțelesul « maîtriser dominer, ordonner, commander, disposer » care a dat în aromână *ursescu*, în dacoromână *ursesc*. În aromână sensul este același ca în limba greacă « stăpânesc, domnesc, poruncesc, comand, poftesc ». În dacoromână are înțelesul pe care îl cunoaștem. Aceste sensuri în aromână sunt necunoscute; dacă le comparăm cu înțelesurile formei vechi grecești, vom vedea că ele sunt mai aproape de acestea. *ὀρίζω* în vechea grecească însemnează « a țărmuri, a hotărî, a destina ». Cuvântul existând și în limba bulgară *(orisvam)*, înțelesurile din această limbă se identifică cu cele românești. Ceva mai mult, în aromână familia cuvântului este mult mai săracă decât în dacoromână, în care avem: *ursită*, *ursitoare*, *ursitor*, la Dosofteiu *ursiciune*. Aceeași bogăție de derivate o găsim și în bulgărește *orisvanie* « Vorherbestimmung », *orisnica* « Schicksal, Fatum », *orisanik* « Prädestenierte(r) », *orisanoto* « Schickung ». În aromână avem numai *ursită* cu înțelesul « poruncă » și « menire, soartă ».

Ținând seamă de toate aceste deosebiri, ar fi fost interesant să ne arate autorul în care din cele două dialecte cuvântul grecesc este mai vechiu. După înțeles și numărul derivatelor, forma dacoromână pare a fi mai veche. Totuși eu înclin a crede că la Aromâni cuvântul este tot atât de vechiu ca și la Dacoromâni. Dacă însă el nu s'a păstrat cu înțelesurile lui mai vechi, aceasta s'a întâmplat din cauza contactului continuu pe care Aromânii l-au avut cu Grecii. În altă parte am arătat [1]) cum forme vechi din dialectul aromân și

[1]) Th. Capidan, *Aromânii. Dialectul Aromân*. Studiu Lingvistic. București, 1932 p. 164.

©BCU CLUJ

limba albaneză au fost înlocuite cu cuvinte grecești nouă. Aromânii, care vorbeau tot atât de bine grecește ca și românește, preferau să întrebuințeze formele mai nouă, care le erau mai curente, în locul celor vechi. Cu timpul, aceste forme nouă s'au generalizat și la Aromânii care nu știau grecește. Așa se explică faptul surprinzător la primul moment, de ce la Dacoromâni, care stau departe de Greci, avem cuvinte grecești mai vechi ca formă și înțeles, iar la Aromâni, care de veacuri au locuit printre Greci, ele sau lipsesc sau prezintă un aspect mai nou. La Dacoromâni această vechime se arată și prin împrumuturi de cuvinte grecești din limba slavă.

De un deosebit interes este capitolul care se ocupă cu asemănările, ca înțeles, ce există între cuvintele aromânești și între cuvintele corespunzătoare din limba greacă. Multe cuvinte aromânești de origine latină arată înțelesuri ce nu există în dacoromână, însă, după autor, se întâlnesc în neogreacă. Această identitate de evoluție semantică între cuvinte deosebite ca origine, arată, în afară de cazurile când avem a face cu decalcuri, o comunitate de gândire între Aromâni și Greci, care pleacă dela aceeași b a z ă p s i h o l o g i c ă. Numai că și aci ca și în frazeologie, când găsim asemănări între Aromâni și Greci, trebue să ne referim și la celelalte popoare balcanice. În cazul când le vom găsi și aiurea, atunci nu mai poate fi vorba de ceva s p e c i f i c g r e c e s c în aromână sau invers.

Aci este locul să amintesc că, dela apariția lucrărilor eminentului balcanolog Sandfeld-Jensen, tendința de a considera grecesc tot ceea ce prezintă asemănare în gramatica și frazeologia limbilor balcanice se arată tot mai exagerată. Recunoscând însemnătatea vechei culturi grecești pentru viața popoarelor balcanice, nu trebue exagerată influența pe care limba greacă a exercitat-o asupra celorlalte limbi balcanice. Un indiciu despre măsura redusă a acestei înrâuriri pentru vremurile mai vechi ni-l oferă lipsa vechilor elemente grecești în limbile vorbite în Balcani. În privința aceasta datele culese din studiul elementului vechiu grecesc în limba albaneză și dialectul aromân sunt foarte elocvente. Albanezii și Aromânii, oriunde se vor fi desvoltat ca națiuni în Balcani, au fost din toate timpurile vecinii cei mai apropiați ai Grecilor. Cu toate acestea elementele vechi grecești în limba albaneză sunt rare, iar în aromână, în afară de cele intrate prin limba latină, aproape

©BCU CLUJ

inexistente. Dacă înrâurirea greacă ar fi fost atât de însemnată în timpurile vechi în gramatica și frazeologia albano-română, atunci urmele acestei înrâuriri ar fi trebuit să se arate ceva mai adânc în lexicul limbilor balcanice. Însă aceste urme lipsesc.

Nici faptul că începuturile unor particularități balcanice se pot urmări în evoluția limbii grecești încă din epoca bizantină nu ne poate îndeptăți să admitem că rădăcinile acestor particularități trebuesc căutate n u m a i în limba greacă. Ele ar fi putut pleca și dela una din limbile balcanice dispărute, cum au fost traca sau ilira. Cine ne poate asigura că în limbile română și albaneză, vorbite înainte de sec. X, n'ar fi putut exista urme de particularități balcanice și mai vechi decât cele atestate în limba greacă? Numai în cazul când am fi avut documente de limbă străveche din albaneza și româna în care n'am fi găsit urmele acelor particularități, numai în cazul acela am fi fost îndreptățiți să le considerăm de proveniență greacă. Până atunci chestiunea despre originea asemănărilor interbalcanice rămâne deschisă, iar explicarea lor fără discernământ din libma greacă foarte comodă.

Notez cu acest prilej, aci, părerea greșită a lui Sandfeld *(Ling. Balc.*, 105, vezi și Th. Capidan, *Aromânii*, 542), după care păstrarea aoristului în arom. s'ar datori limbii grecești. Autorul nu ne spune cărei influențe se datorește păstrarea aoristului din l. turcă, albaneză, în care el este și mai des întrebuințat decât în aromână.

Chr. Geagea, înșirând asemănările dintre l. gr. și dial. aromân, nu discută originea lor. De altfel, nici nu putea intra într'o discuție de amănunt, mai ales că îi lipseau formele curespunzătoare din celelalte limbi balcanice. La aceste asemănări, în cele ce urmează, voiu adăoga acele forme, oprindu-mă puțin asupra originii lor:

a n a l t u pentru care, alături de înțelesul comun românesc «înalt», în aromână mai găsim și sensul de «sus», se aduce de autor în legătură cu ngr. *ψιλά*, socotind înțelesul al doilea din arom. ca un decalc din limba greacă. Dar cuvântul cu aceste două înțesuri se găsește și în limba albaneză: *nalt* adj. «înalt» și adv. «sus». Pentru înțelesul adverbial avem: *aty nalt* «acolo în sus»; *krejt nalt* «foarte sus»; *mã nalt* «mai sus» etc. Și întru cât, acum, atât în arom. cât și în alb. formele vin din lat. IN ALTO, atunci înțelesul de «sus» trebue să fi plecat din domeniul albano-român

©BCU CLUJ

la Greci, nu invers. În albaneză același dublu înțeles îl arată și *lart* « hoch » și « oben ».

a s p a r g u, în afară de înțelesul de bază « stric », mai are și pe acela de « schimb » (despre bani) și « cheltuesc ». Aceleași înțelesuri Chr. Geagea le dă și pentru neogreacă. Ele există însă și în albaneză: *me prish* însemnează « stric »; însă construit cu complementul *pare* în: *me prishë pare*, însemnează « a cheltui ». Tot așa *me thye pare* « a schimba bani », deși *thyi* însemnează « a sparge, a strica, a îmbucătăți ». În bulg. este la fel: *rasipvam pari* (în Macedonia) și *razvaljam* (în Bulgaria).

c a l e cu înțelesul de « dată », alături de cel de bază (drum), deși există, după cum dă autorul, în ngr., se găsește și în limbile slave, din paleosl. пѫть: bulg. *edin păt* « odată », propriu zis « un drum, o cale »; tot așa: *dva păti*, *tri păti* « de două ori, de trei ori » etc. În limba sârbă la fel: *edin put* etc. În aceste două limbi nici nu se poate spune altfel. Vendryes *(Le Langage*, 241) arată că și alte popoare cunosc cuvântul c a l e cu înțelesul de « dată ». Dar acest înțeles se întâlnește și în dacor.: *dòcale*, *docaliță* « odată » (Candrea, *Graiul din Țara Oașului*, 49). Expresia este cunoscută și în limbile italiană, germană, despre care vezi mai pe larg: Spitzer în *Zeitschr. f. rom. Phil.*, 1920, p. 22 și *Dicționarul Academiei* s. v. *cale* 4⁰.

C a p în aromână mai însemnează « bucată », pentru care Chr. Geagea crede că este « după ngr. *κεφάλι* ». În arom. se spune *doauă capite di cașŭ* « două cașuri » în ngr. la fel *δύο κεφάλια τυρί*. Aci adaog că in dacor. și în albaneză se zice la fel (mai ales despre vite): *dhet krena berra* « zece oi », propriu zis « zece capete de oi » (krena « capete » pl. dela krye « cap »). Weigand mai dă și forma *kaptin* (beim zählen von Vieh). *Alb. Wb.*, p. 140 (s. Kopf). Ținând seamă de faptul că întrebuințarea metaforică a lui « cap » ține de domeniul pastoral, căci și în aromână « cap » cu înțelesul de « bucată » se întrebuințează despre vite »: *ună sută capite di birbetsĭ* « o sută de berbeci », când căutăm să-i stabilim originea, trebue să ne oprim în domeniul albano-român, mai ales că, în materie de păstorit, Grecii au împrumutat mai mult dela Aromâni și Albanezi. Ceea ce ne face, însă, să credem că înțelesul grecesc ar fi un decalc după forma aromână este faptul că același înțeles se găsește și la Sarzi. În dialectul

©BCU CLUJ

logudorez avem *cabida* (lat. capita) « Stück Vieh » (M. Lübke, REW., 1668). N'ar fi exclus faptul ca acest înțeles să fi existat la populațiunea pastorală romană.

f e t ŭ cu înțelesul de « a oua » dată numai de Daniil, nu există după cât știu în dialect. Înțelesul dat de Daniil este numai o traducere stângace din grecește (*γεννῶ*). Daniil mai are și alte traduceri necunoscute în graiul din nord.

ğ u m i t a t e în expresia *ğumitate di noapte*, dată de Daniil, este curentă în dialect. Totuși ea nu poate fi « după ngr. *μισός* ». După cum în aromână, alături de *ñadzănoapte* există și *tu ğumitate di noapte*, tot așa în albaneză avem alături de *mesnatë*, și construcția *në mes të natës* « în jumătatea nopții, în miezul nopții » care este mai curentă decât *mesnatë*. De altfel, luîndu-ne după citatul grecesc dat de Daniil, în ngr. avem *μεσάννυκτα*, ceea ce corespunde lui *ñadză noapte*, alb. *mesnatë*, bulg. *polnošt*.

i n i m ă arată în arom. și înțelesul de « curaj » ca în ngr. *καρδιά* Acest înțeles există și în dacoromână. Expresia *mi-a venit inima la loc* însemnează mi-am recăpătat curajul. Vezi și alte citate în *Dicț. Acad.* (s. v. *inimă)*. Dacă ar fi însă să ne referim la o limbă balcanică, în care pentru curaj nu există alt cuvânt decât forma « inimă », atunci trebue să ne aducem aminte de forma albaneză *zemër* care însemnează « inimă » și « curaj » : *âsht zemër mir* « este inimă bună » și *me marrë zemrë* (= a lua inimă, cf. dacor. a-și lua inima în dinți) « a prinde, a-și lua curaj ».

l' a u mai însemnează în arom. « încep » ca în neogreacă. Același înțeles trebue dat și pentru limba albaneză. Aci avem *me u zânë* care însemnează « a lua » și « a începe ». Înțelesul de « apuc » există nu numai în arom. și ngr., dar și în dacoromână și bulgară.

m î n u ș e cu înțelesul de « toartă » este « după gr. *χερούλι* ». Formațiunea este comună la toate popoarele balcanice. În alb. avem *dorëzë* « Griff » derivat din *dorë* « mână » și « mănuše »; tot așa la Bulgari, dela *răka* « mână » avem *răčka* « Griff ».

n ă p o i, în afară de înțelesul de bază cunoscut în dacoromână, în aromână mai însemnează « iarăși ». În ngr. pentru « iarăși » se zice *πάλιν*; în graiul din Epir însă se aude și *πίσω*, al cărui înțeles de bază este « înapoi ». Chr. Geagea nu spune că înțelesul arom ân vine din neogreacă, ci relevă numai asemănarea. Și aci avem un

©BCU CLUJ

fenomen de evoluție semantică care trebue să-și aibă originea în domeniul albano-aromân. La Albanezi *prapë* (prep) însemnează la bază « înapoi »; « hinten, hintennach » (G. Meyer, « *Etym. Wb.* 351), însă mai însemnează și « iarăși », « din nou » în: *me fillue prep* « a începe din nou »; *me marrë* (s. gjetë) *prap* « a lua, a primi din nou », deși pentru noțiunea « iarăși, din nou » Albanezii au *për së ri* tradus literal « din nou ». Întru cât înțelesul cuvântului grecesc se întrebuințează numai în Epir, este mai firesc să admitem că Grecii l-au luat dela Aromâni sau Albanezi, nu invers.

n i p u t u t cu înțelesul de « bolnav » există la toate popoarele balcanice, nu numai la Aromâni și Greci. La Albanezi avem *pamúndun* (dela *mund* « pot ») și *sëmund* cu toată familia: *sëmundje* « boală » (cf. arom. « niputeare », dacor. « neputință », bulg. « nemošt »), *sëmundore* « spital » etc. Chr. Geagea crede că înțelesul aromân este « după ngr. *ἀνήμπορος* ». Expresiile arom. *nu pot*, bg. *ne možam*, alb. *s-mund*, gr. *δὲν ἐμπορῶ* însemnează pretutindeni în Balcani « sunt bolnav ». De unde va fi pornit acest nou înțeles, nu se poate ști cu deplină siguranță. Deocamdată trebue să reținem faptul că, dintre toate popoarele balcanice, numai Albanezii n'au în limbă un cuvânt propriu pentru noțiunea « bolnav ». Aromânii au « lîndzid », Grecii *ἄροστος*, Bulgarii « bolen ». Numai Albanezii zic *sëmund* sau *pamúndun* propriu zis « neputut ». Dintre celelalte două cuvinte, întrebuințate mai rar la Albanezi, *dergjem* însemnează la bază « stau culcat în pat », din care, în dialectul din Sicilia, avem *zdirgjem* « nasc » (G. Meyer, *o. c.*, 64); iar *ligë*, din care avem expresia *me ra i ligë* « a cădea bolnav, a se îmbolnăvi » însemnează « rău ». De aci urmează că, cel puțin, la Albanezi expresiunea *sëmund* sau *pamúndun* « neputut » cu înțelesul « bolnav » este o formațiune proprie. S'ar putea ca și Albanezii să fi avut odată un cuvânt propriu, pe care, mai târziu să-l fi pierdut. Aceasta însă ar fi încă o dovadă că noua formațiune pentru ideea de « bolnav » la ei este mai veche decât la celelalte popoare balcanice. Dacă, acum, aceste popoare balcanice vor fi împrumutat, prin decalc, expresiunea dela Albanezi, nu se poate ști cu siguranță. Eu cred mai de grabă că ea ține mai mult de concepția comună pe care o au aceste popoare despre boală. Când cineva din cauza sănătății nu este în stare, nu poate să facă ceva, atunci este bolnav, adică « neputincios ».

©BCU CLUJ

n s u s, în afară de înțelesul de bază «în sus» mai însemnează «mai mult». Chr. Geagea arată că și în ngr. *παραπάνω* are aceste două înțelesuri. Aci trebue adăogat și alb. *tepër* și *tsipër* (sipër).

n v e t s «învăț» mai însemnează «aflu». Este un înțeles care se întâlnește și în alte limbi (cf. fr. apprendre). În alb. avem *me mësue* «învăț» și «aflu». Pentru sensul din urmă în alb. se întrebuințează cuvântul propriu *me dëgjue* (= arom. «avdu») și expresiunea *me marr vëš* (= iau ureche, propriu zis: prind cu urechea) pe care Aromânii din Albania au tradus-o *l'au di viš* (Flambura II, nr. 2, p. 2), fără ca *viš* «ureche» să existe în graiul lor, iar cei din Macedonia: *l'au di urẹacl'e*.

o a s ă în comuna Băeasa din Pind și la Nord însemnează: «sâmbure», după ngr. «*κόκκαλον*» «os» propriu zis și «sâmbure». În Balcani pretutindeni sâmburele de caise, persici etc., din cauza tăriei se chiamă «os» pl. oase. La Albanezi *asht* (pl. eshtna) «os» mai însemnează și «sâmbure»; la Bulgari *koska* (kost) «os» are înțelesul de «sâmbure». Aromânii numesc oasele dela pește *sk'iń* «spini», pentrucă la peștii mai mici ele înțeapă ca spinii. Cuvântul «os» cu înțelesul «sâmbure» există și în Banat. La întrebarea 874 din chestionarul *Atlasului Lingvistic al României* toate localitățile din Banat au tradus cuvântul «sîmbure» prin «os». Același răspuns l-au dat și alte localități din Vestul Ardealului. După cum am arătat la p. 126 în lat. *ossa* pl. lui *os* avea același înțeles.

s t r e s «strîns» mai însemnează în arom. «zgârcit» ca în ngr. *σφιχτός*. Aci Chr. Geagea arată numai apropierea, fără să insiste asupra originei grecești. La Aromâni cuvântul propriu pentru «zgârcit» este *scl'inču*, de origine slavă (cf. Capidan, *Elem. sl. în dial. arom.*, glosar), *stres* este ceva mai nou și, după întrebuințarea lui la nord, însemnează mai puțin decât *scl'inču*. În albaneză avem *shtrejt* care vine din lat. STRINCTUS și nu însemnează ca în aromână «strâmt», ci numai «zgârcit» și «scump»: *âsht shum i shtrejt* «este foarte zgârcit»; *jetimi âsht shtrejt këtu* «viața este scumpă aici». Albanezii au din lat. STRINGERE formațiunea *dorështrënguet* (din *dorë* «mână» și *shtrëngoj* < lat. STRINGERE «apăs, strâng») «zgârcit», care corespunde expresiunii arom. *mînăstreasă* «zgârcit» foarte uzuală la nord. Și cât de mult întrebuințată este ideea de «a aduna, a strânge» pentru redarea noțiunii

©BCU CLUJ

de « zgârcit » la Albanezi, aceasta reiese din faptul că ei mai au forma *dorërudhë* « zgârcit », în care *rudh* însemnează « a aduna, a împreuna » etc. În afară de Albanezi, s t r e s cu înțelesul « zgârcit » există și la Bulgari. Forma *stegnat* (dela *stégam* « zusammendrücken ») însemnează « gedrängt » și « geizig, knauserig »; *živĕja stegnat* « trăiesc ca un zgârcit », *čovĕk stegnat* « om zgârcit; derivatul *stegnatost* însemnează « Geizigkeit » etc. Cred, prin urmare, că, dacă *σφιχτός* în ngr. n'are extensiunea geografică pe care le au formele albanezești și aromâne, originea înțelesului « zgârcit » din aceste trei limbi să fi pornit din limba albaneză sau în orice caz din domeniul albano-aromân. Dacă însă el este răspândit și la ceilalți Greci, atunci avem o evoluție semantică comună la toate popoarele balcanice, care pornește dela aceeași concepție de a se restrânge, când este vorba să economisească un ban.

t r e c cu înțelesul « trăesc, o duc », care există în ngr., se regăsește și în limba albaneză. Aci avem *shkoj* « trec » și « trăesc ». Proverbul românesc « trăesc ca câinele cu pisica » se spune în alb. *shkojnë si keni me maçen*, propriu zis « ei trec ca câinele cu pisica ». În limba bulgară, graiul din Macedonia, *vărvja* cu înțelesul de bază « trec » însemnează și « trăiesc, o duc »: *vărvja dobro* « trăesc bine ».

u n ă-š-u n ă « îndată », care ca formațiune își are corespondentul în ngr. *ἔνα κ'ἔνα*, există și în limba albaneză: *nji me nji* « îndată ». Tot în albaneză avem și *për nji herë* « deodată » care corespunde perfect formei aromâne *dịunoară* « îndată » (din *de-ună -oară*).

Pentru înțelesul « iubesc » al cuvântului v o i « vreau », care există, după Chr. Geagea în ngr., însă cea mai mare extensiune, atât prin întrebuințare cât și prin derivate o are în albaneză (cf. *du* « vreau » și « iubesc » cu part. *dash* « iubit », din care avem derivatele dashëm « iubit » ca adj., dashni « amor », dashtuni etc.), trimet pe cetitor la cele spuse de mine în Rap. alb.-rom., *Dacoromania* II, 513, I, 336.

Partea din urmă a lucrării lui Chr. Geagea este cu atât mai interesantă, cu cât autorul, la fiecare cuvânt studiat, odată cu etimologia, dă și înțelesul de bază al formei grecești. La cuvintele cu o evoluție semantică deosebită, cetitorul are putința să cuprindă

©BCU CLUJ

dintr'odată ceea ce deosebește forma aromână de etimonul grecesc. Peste tot, lucrarea lui Chr. Geagea, judecată în întregime, se înfățișează ca o contribuție prețioasă la cunoașterea elementului străin din dialectul aromân.

TH. CAPIDAN

SEXTIL PUȘCARIU, *Hărțile Graiului*. Conferință ținută la radio în 2 Decemvrie 1932. Extras din revista « Țara Bârsei », Nr. 2 din 1933, Brașov 1933. — 12 pag.

SEXTIL PUȘCARIU, *B. P. Hasdeu ca linguist*. Academia Română: Memoriile secțiunii literare, seria III, tomul VI, mem. 6. Ședința din 2 Decemvrie 1932. — Pag. 199—206.

SEXTIL PUȘCARIU, *Despre neologisme*. Extras din « Închinare lui N. Iorga cu prilejul împlinirii vârstei de 60 de ani ». Cluj 1931. — 15 pag.

O conferință de radio, un discurs academic și un studiu asupra stilizării limbii în contact cu alte civilizații.

Cea dintâi este o lecție de difuziune a interesului pentru atlasul linguistic al limbii românești, pregătit de Muzeul Limbei Române din Cluj subt direcția lui S. Pușcariu. O întreprindere monumentală de așa proporții, care pune la contribuție experiența tuturor atlasurilor de felul acesta, lărgind și întrecând orizontul lor pentru cartografierea graiului românesc, nu are nevoie, ca să-și atingă scopul, numai de bogate resurse materiale, de tot sprijinul oficialității, de priceperea, devotamentul și entuziasmul unor admirabili anchetori ca d-nii S. Pop și E. Petrovici, ci și de o atmosferă de simpatie și interes înlăuntrul hotarelor anchetate și al societății a cărei viață, subt aspectul limbii, o veșnicește. Nimic mai util așa dară, decât un curs de popularizare despre câte se pot comunica unui public larg despre această operă de geografie linguistică, de a cărei importanță națională ar trebui să-și dea seama oricine.

Faima de care s'a bucurat B. P. Hasdeu încă în viață fiind, i-a păstrat, și pe bună dreptate, până în zilele noastre nimbul unei personalități extraordinare. Talentul lui multilateral de poet, filosof și cercetător, frământat de pasiunea planurilor vaste și de un mare

©BCU CLUJ

neastâmpăr, potrivnic disciplinei necesare spre a duce la bun sfârșit o operă începută, adese nu este văzut încă în formele reale în care s'a cristalizat și cu discernământul cuvenit al proporțiilor fenomenalității sale. Din multe din excursiile lui Hasdeu în cele mai variate domenii, n'au rămas astăzi decât « vreocâteva pagini strălucite de dialectică ».

Autorul îl așează în discursul său, cu neprecupețită admirație, « la locul ce i se cuvine în istoria culturii noastre ». Pornit în explorări istorice, ale căror deslegări nu se pot găsi prin documente, Hasdeu și-a făcut intrarea în linguistică, spre a ne da, înrudit sufletește mai mult cu Hugo Schuchardt dintre cercetătorii contemporani în acest domeniu, « lucrări strălucite de un spirit metodic strâns », care « au rămas și vor rămâne multă vreme ». Această activitate a lui este încoronată de singura lui lucrare mare dusă până la capăt, « Cuvinte din bătrâni », operă erudită de filolog, și de acel « Magnum Etymologicum Romaniae », operă de linguist, scrisă cu talent de polihistor.

« Neologismul e ca împrumutul extern: el e absolut necesar, în epoci de mari prefaceri, dar, pentru ca acest împrumut să devină cu adevărat folositor, el trebue să fie productiv, să fie întrebuințat înainte de toate spre punerea în valoare a bogăției naționale ». « Despre neologism » este o pe cât se poate de succintă și tot atât de luminoasă expunere a istoriei « cuvântului intrat în limbă pe cale cărturărească » și de lămuriri principiare. Istoria neologismului nostru începe cu cea dintâi traducere făcută din slavonește în românește, încât astăzi este greu să deosebești înlăuntrul cuvintelor de origine paleoslavă « aceste împrumuturi făcute pe cale literară de împrumuturile intrate prin contactul direct cu Slavii, căci nici acestea n'au mai participat la prefacerile mari fonetice ale limbei române ». În epoca fanariotă limba claselor noastre suprapuse a fost invadată de grecisme, dintre care însă, « cele mai mute au dispărut iarăși din graiu, păstrându-se câteva totuși în limba literară, mai ales la scriitorii orășeni sau la cei cu tradiție grecească în familie, bunăoară la Caragiale ». « De o extensiune și mai redusă și cu o vitalitate mai restrânsă sunt neologismele de origine turcească, întrebuințate mai ales de scriitorii din Principate de pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul veacului al XIX-lea ». Se adaugă — având o situație asemănătoare turcismelor din Principate — ungurismele caracteristice pentru ținuturile

©BCU CLUJ

de subt puterea politică de altă dată a Ungurilor, germanismele Bucovinei și rusismele Basarabiei. « În general însă, în literatura veche, problema neologismului nu formează o preocupare colectivă, ci fiecare scriitor o rezolvă după cum îi dictează bunul simț ». Problema neologismului însă « s'a pus la Români întâia oară, în toată amploarea ei, de-odată cu occidentalizarea vieții noastre ». « Neologismul de origine latină sau neolatină », care s'a suprapus pe urma occidentalizării acestuia neologismului de altă obârșie, a « produs o ‚reromanizare' a limbei noastre ». Neologismul latin sau romanic nu apare însă deabia în epoca nouă. Îl găsim, și încă într'un număr destul de considerabil și în operele scriitorilor din epoca veche, mai ales ale acelora care au scris ei însiși latinește, ca Dimitrie Cantemir, sau ale celora care au fost în contact cu cultura apuseană, în deosebi prin Poloni, ca de ex. mitropolitul Dosofteiu. Adese, neologismul latin sau romanic ne vine prin mijlocirea altor limbi moderne. Ca în alte limbi, tezaurul nostru neologic nu cuprinde numai cuvinte de origine străină, ci și adaptări și decalcuri de tot felul cărora le-au fost supuse expresiile populare. Tendințelor exagerate de latinizare și modernizare a limbii li s'a opus spiritul nostru tradiționalist și un bun simț de cumpătare. Astfel s'a restabilit echilibrul în desvoltarea limbii literare și față de reacțiunile care tindeau să-i dea un colorit specific prea regional sau s'o rustifice. Limba literară primește în felul acesta în general aspectele firești exigențelor unei culturi și civilizații progresate. Bizarerii neologice apar și se mențin mai ușor unde preocupările estetice sunt mai puțin accentuate, unde primează grija exprimării unor adevăruri științifice în forme pe cât se poate de universal recunoscute sau grija fixării repezi în scris a cotidianului și unde snobismul încearcă să impresioneze prin extravaganțe stilistice și prin cuvinte menite de a da iluzia unei erudiții deosebite (cf. terminologia științifică, d. ex. în jurisprudență și medicină, stilul gazetăresc etc.).

În ritmul vieții de după războiu, cu marile ei prefaceri sociale și cuceririle ei tehnice care desființează distanțele, porțile sunt iar larg deschise neologismului de tot felul. « Bunul simț și tactul », însușiri care « fac parte din acel complex de calități pe care le numim ‚talent' », vor trebui să birue și de astă dată. « Sunt însușiri pe care cu greu le achiziționezi », dacă nu fac parte integrantă din ființa ta,

©BCU CLUJ

dar studii ca acestea au, pe lângă valoarea lor științifică, și acest dar minunat de a îndruma, a limpezi și de a crea atitudini de mai multă distincție literară și culturală.

AL. PROCOPOVICI

SEVER POP—EMIL PETROVICI, *O hartă a graiului*. Extras din revista « Țara Bârsei », Brașov 1933. — 11 pag. (și o hartă).

Un al doilea articol de popularizare a atlasului nostru linguistic, pe care autorii îl declară o continuare a expunerilor lui S. Pușcariu, de care am pomenit mai sus. Pentru ca publicul mare să poată intui oarecum opera lor în devenire, cei doi anchetori îi prezintă o hartă privitoare la noțiunile de « braț » și « mână ». Deocamdată harta aceasta cuprinde numai Ardealul, Banatul, Bucovina și Basarabia, ținuturile care au fost anchetate până acuma. Chiar în forma populară în care o interpretează, cei doi anchetori ne oferă o trufanda delicioasă din opera lor de geografie linguistică.

Imaginația populară a confundat cele două noțiuni de « braț » și « mână ». În uzul popular s'a generalizat astfel pentru ele cuvântul *mână*, înlocuit și el prin cuvântul *brâncă* în regiunea al cărei centru este județul Bihor. Pe alocuri se spune totuși *labă*, *brâncă*, *palmă* etc., spre a se deosebi astfel noțiunea de « mână » de cea de « braț », numită *mână*. Cuvântul *braț* n'a mai putut fi auzit de anchetori decât în locuțiuni ca *a ținea în brațe*, *un braț de lemne* etc.

Prin cuvântul *mână* se păstrează vechea declinare IV până astăzi. În deosebi în Basarabia forma *mân* < lat. *manus* (sing. și plur.) se întrebuințează la singular și la plural. Alături de pluralul *mân* apar plur. *mânuri*, mai ales unde *-u* (ca în *mânu)* s'a păstrat până în zilele noastre sau cel puțin timp mai îndelungat, plur. *mâni*, cu varianta *mâń* în părțile bănățene, plur. *mâne* în satul Supurul-de-jos (Sălaj) și în sfârșit plur. *mână* în Cernăuți-Roșa, în Tărăsăuți (Hotin), în Hâjdieni (Bălți), în Sadaclia (Tighina) și în Aluatu (Cahul). Forma cea din urmă se găsește prin urmare în Bucovina de nord și în Basarabia, deci acolo unde de altfel vechea formă *mân* se mai întrebuințează și pentru singular și pentru plural. Negreșit analogia a făcut ca să se păstreze omonimia celor două numere, când *mână* l-a înlocuit pe *mân* mai întâi la singular.

AL. PROCOPOVICI

©BCU CLUJ

KARL JABERG, *Spiel und Scherz in der Sprache*. Extras din « Festgabe für Samuel Sivger. Uberreicht zum 12. Juli 1930 ». Tübingen (Verlag von I. C. B. Mohr) 1930. — Pag. 67—81.

Într'o expunere plină de humor se înșirue aci din bogăția Atlasului linguistic al Italiei și Elveției meridionale și dintr'o experiență pe care numai asemenea meticuloase cercetări pe teren le pot da, un șir de fapte ale căror aspecte reoglindesc în evoluțiile lor fonetice și semantice bucuria jocului și a glumei ispititoare ale sufletului subiectului vorbitor. Cu ochii lui poznași și gândul lui săltăreț îl vedem d. p. făcând din *salamandra* pe « doamna Mandola »: *la sora mandola* sau dându-i cârjă și mitră lui *esca* « vierme », din care face mai întâi un mic viermuleț, un *escolo* sau *lescolo* sau, prin apropriere de *verme* (cf. *soricem* > *șoarece* cu *ș-* din *șerpe*, *șopârlă* etc.) și pe urma altor asociații un *vescolo*, pentru ca apoi să-i spună și *vescovo* « episcop ».

Și totuși studiul se încheie cu credința în legile linguistice, dar și cu foarte adevăratul avertisment că « afect și fantazie, joc și glumă nu se lasă prinse în regule », că sunt factori generatori care se suprapun adese legilor, cărora trebue să le dăm toată atențiunea.

AL. PROCOPOVICI

MATTEO BARTOLI. *Fatti caratteristici della romanità della Penisola Iberica*. Estratto dagli « Atti del I Congresso Nazionale di Studi Romani ». Roma 1928 — VI — pag. 391—395.

În preistoria și istoria romanității iberice se pot distinge trei faze caracteristice. Cea dintâi, cea preromană sau barbară, n'a fost indoeuropeană și avea așa dară o înfățișare care se deosebea mult de cea a Romei. Urmează faza romană și mai apoi romanică, de un foarte accentuat conservatism. După aceea — faza a treia — se produce o violentă revoluțiune neolatină, derivând înainte de toate din « Reconquista ».

Conservatismul fazei romane se explică în baza principiului că două limbi se influențează cu atât mai greu și mai puțin, cu cât mai mult se deosebesc una de alta. Principiul însuși cuprinde partea sa de adevăr. Ne-am mai putea reaminti însă că două graiuri se mențin cu atât mai ușor unul alăturea de altul, cu cât mai mult se aseamănă

©BCU CLUJ

între ele. S. Pușcariu a făcut în sensul acesta observații foarte instructive de pildă asupra graiului coloniștilor ardeleni și a limbii coloniștilor bulgari în Muntenia. Două graiuri coexistând însă timp mai îndelungat, au și mai multă vreme ca să se influențeze. Dar dacă nu se poate tăgădui importanța specificului etnic pentru evoluția limbilor, atunci amestecul unor elemente străine în ființa unei populațiuni trebue să devie un factor generator cu atât mai puternic, cu cât mai etorogene sunt acele elemente de ființa populațiunii a cărei limbă rămâne biruitoare. Prefer deci să cred că contopirea Iberilor cu Romanii a creat resorturi puternice de prefacerea limbii latine în Peninsula Iberică și că conservatismul fazei romane se explică înainte de toate din încetineala vieții sociale din acea vreme. « Reconquista » produce radicale schimbări în viața socială a peninsulei, iar acestea se resimt și în acea « violenta rivoluzione *romanza* ».

AL. PROCOPOVICI

A. GRAUR, *Ab, ad, apud* et *cum en Latin de Gaule*. Extrait du Bulletin de la Société de Linguistique, t. XXXVIII. Paris 1932. — Pag. 76.

Limba textelor latine scrise în Galia, nu mai cunoștea dela o vreme deosebirea de rigoare în uzul clasic între prepozițiunile *ab, ad, apud* și *cum*. Acolo, fiecare dintre ele putea să înlocuească pe oricare dintre celelalte trei. Acesta este un fapt observat de mult, în deosebi în ce privește confuziunea dintre *cum* și *apud*. I s'au dat tot felul de explicări. Câteodată negreșit că ar putea fi rezultatul unei evoluții organice a funcțiunilor acestor prepoziții, dar unele dintre exemplele citate desigur că pot fi interpretate și altfel de cum fac unii autori și între ei și A. Graur. Astfel mi se pare că expresia prepozițională *cum Alarico rege* din *qui magno cum Alarico rege amore dilegebatur* este mai probabil determinațiunea a lui *amore* decât a predicatului *dilegebatur*, încât fraza ar trebui tradusă astfel: « care era iubit în dragoste mare cu regele Alaric » « care avea parte de dragoste mare cu regele Alaric ». Topica pe urma căreia *cum Alarico rege* și-a găsit locul între *magno* și *amore* n'ar prea fi motivată de altfel. Tot așa cred că nimic nu ne obligă să vedem în *cum* din *quodsi victoria cum Beppoleno patraretur* un înlocuitor al lui *ab*,

©BCU CLUJ

pentrucă în asemenea fraze este o deosebire de nuanță între *cum* și *ab*, întocmai ca între expresii moderne de felul lui *biruința se va câștiga de acest general* și *biruința se va câștiga prin acest general* sau *biruința se va câștiga cu acest general*. Interpretând texte care au depășit gramatica uzului clasic, nu trebue să le forțăm interpretarea în cadrele unei imaginații care nu s'ar fi apropiat cel puțin în aceeași măsură de noi. Dar obiecțiuni de felul acesta nu scad valoarea concluziunilor lui A. Graur, care se impun din ansamblul bogatului său material documentar.

Schimbul de funcțiuni între prepozițiunile de care se ocupă A. Graur, se găsește într'o măsură oarecare și în afară de Galia. Fenomenul se datorește în cazurile acestea cel puțin în parte influenței franceze sau provansale. El persistă însă până astăzi numai în graiurile galo-romane, este necunoscut peninsulei iberice și se poate constata în Italia, cu o intensitate și extensiune redusă, doară la *ad*. Cum însă limbile celtice, limba bretonă și cea irlandeză, pe de o parte, și limba engleză pe de altă parte, cea din urmă deosebindu-se subt acest raport de celelalte limbi germanice, prezintă același aspect de lipsă de delimitare între funcțiunea locală, instrumentală și de indicarea originei unei acțiuni (« de l'agent ») la prepozițiunile corespunzătoare, concluzia lui A. Graur, că fenomenul a fost provocat în Galia romanizată de o influență a substratului celtic, al cărui uz a fost decalcat, este foarte convingătoare.

AL. PROCOPOVICI

Petar Skok, *Du rôle de l'homonymie dans les changements phonétiques et morphologiques. II*. Extras din « Časopis pro moderni filologii a literatury » XV, V. Praze 1928, pag. 39—50.

Reluând discuția, împotriva obiecțiunilor făcute lui de Regula, asupra lui *dĭgĭtus* al cărui *-ĭgĭ-* nu are același tratament ca în *frĭgĭdus*, P. Skok insistă din nou asupra rolului pe care îl are omonimia în domeniul prefacerilor fonetice și morfologie (cf. ČMFl XII, pag. 273—280). Cuvântul *dĭgĭtus* derivând dela *deic-* « montrer » a trebuit să aibă mai întâi forma *dicitus*, atestată de altfel destul de adese. Pe urma particularității graiului vulgar de a preface velara afonică în velară fonică în silaba penultimă,

©BCU CLUJ

apare forma *dĭgĭtus*. Vechiul *dicitus* a putut să provoace însă supărătoare omonimii, în deosebi când se întrebuința în abl. instr. pl. și când putea fi confundat cu pers. a 2-a pl. *dĭcĭtis* dela *dĭcere*, precum arată exemplele citate de autor. De aceea *dicitus* a fost dat în cele din urmă cu totul uitării, orice neînțelegere fiind evitată pe patru căi: 1. prin preferința dată formei vulgare cu *-ĭgĭ-*, care se generalizează în uzul literar; 2. prin metateza consonantelor *(tigidus)*; 3. prin contracțiunea dialectală *ęyi* > *ę* (< *ĭ*); 4. prin contracțiunea « hiperclasică » *ĭyĭ* > *ęi* > *ī*. În acest chip s'au constituit cele patru forme viabile *dĭgĭtus*, *tigidus*, **dĭtus* și **dītus*. Urmează foarte interesante și judicioase observații asupra răspândirii continuatorilor acestor forme.

AL. PROCOPOVICI

Lucian Predescu, *Diaconul Coresi*. București 1933, pag. 104.

Autorul ne dă o carte de bogate informații bibliografice, pornind să adune toate știrile care se pot culege asupra vieții și operei lui Coresi. Dânsul se ocupă mai întâi de originea și vieața diaconului, dedică apoi câte un capitol deosebit fiecăreia dintre publicațiile acestuia și încheie, într'un șir de alte capitole, cu reflexii asupra raporturilor lui Coresi cu personagiile cu care opera lui tipografică l-a pus în contact, asupra atitudinei lui față de mișcarea luterană și asupra influenței exercitate de el asupra contemporanilor și urmașilor. Materialul orânduit astfel, ar putea să pară prins într'o expunere destul de sistematică. Între pagina-titlu și tabla cuprinsului este însă mai multă schemă decât sistemă. Lipsa de discernământ critic, de precizie în interpretarea faptelor și în documentarea și formularea afirmațiilor și câteodată și de cunoștințe elementare, despoaie lucrarea de — să zicem — aproape orice valoare științifică.

Constatăm astfel că citațiile din cărțile lui Coresi se fac într'o transcriere defectuoasă și inconsecventă. Nu poți transcrie același *de* ↑ când *deîn* (p. 30, 40), când *de în* (p. 31, 25) în loc de *den*. De mult nu mai credem că orice ↑ trebue redat prin *în*. Greșită este prin urmare și forma *Uîngurești* (pag. 25) în loc de *Ungurești*. Coresi nu scrie în catehismul său *toți oamenii cari-sŭ Rumâni* (pag. 25), ci *toți oamenii cine-sŭ Rumâni*, iar în evanghelia cu învățătură din 1581 nu scrie *ce-au fost spre totŭ de supusulŭ* (pag. 40), ci *ce-au*

©BCU CLUJ

fostŭ spre totŭ despusulŭ, nu *săbrăsitŭ* (ib.), ci *săvârşitŭ*, nu *a lu Orâziei* (pag. 41), ci *alŭ Orăziei*, nu *chirosŭ* (ib.), ci *clirosŭ* etc. Pentru cartea din urmă autorul avea doară la îndemână ediția Pușcariu—Procopovici din 1914, despre care cred că nu se poate spune că redă textul « puțin schimbat » (pag. 40, nota 6).

De când a fost descoperit catehismul din 1559 de Andrei Bârseanu în 1921 și publicat de I. Bianu în 1925, nimeni nu s'a mai îndoit că este al lui Coresi. Totuși autorul revendică meritul de a fi dovedit paternitatea lui Coresi în 1929 (pag. 26). « Bârseanu », scrie dânsul, « afirmă că *Întrebarea* a fost tipărită între 1560—1562, părere adoptată și de Al. Procopovici » (pag. 27), și totuși, în studiul meu, la care ne trimite, mi-am formulat opinia în modul următor, discutând părerile lui Al. Rosetti din « Les catéchismes roumains du XVI-e siècle »: « Dânsul arată . . . că acest catehism nu poate fi decât din 1559. Argumentația lui este, așa cred, mai presus de orice obiecțiune ».

În graiul lui Coresi și al contemporanilor lui cărturari « limbă sărbească » înseamnă limba vechilor cărți slave bisericești. Nu se poate afirma deci că « el a tradus numai din sărbește (pag. 65, cf. 47), mai ales că știm că de fapt diaconul Coresi n'a prea tradus nimic, lucru pe care pare că-l admite într'un anumit caz și autorul (pag. 48), deși pe pagina precedentă este de altă părere. Personajul *Forró Miklós* (pag. 34, 65) a fost un fanatic calvin și nu poate fi transformat (la pag. 33, cf. însă pag. 71) într'un *Forró Mickós* catolic. Că « în intervalul de timp dela 1575 până la 1578, Coresi a stat neîntrerupt la Târgoviște, unde a tipărit cărțile slavonești: *Octoihul* (1575), *Psaltirea* (1577), *Triodul* (la 1578—79) și *Octoihul mic* (1578) » (pag. 47), că Forró Miklos, mitropolitul Ghenadie și însuși Petrașcu cel Bun ar fi tradus unele din cărțile tipărite de el (pag. 65—66), sunt afirmații lipsite de orice temeiu. Efrem n'a fost mitropolit al Ardealului (pag. 69), ci al Țării Românești, iar lui Luther îi închină autorul această floare de stil și de erudiție: « Rând pe rând, drept urmare, Luther e proscris și în cele din urmă iese din tagma clericală » (pag. 72). Cunoștințele de limba latină culminează în traduceri de felul acesta: « Folosesc la masă din pâinea fermentată a Domnului și din vinul oprit » (=Conficiunt coenam Domini pane fermentato et vino imposito) sau « Pe care nici țăranii lor nu o înțeleg, nici de

©BCU CLUJ

preotul lor nu poate fi tălmăcită» (=Quam nec idiotae illorum intelligunt, nisi sacerdote illorum interpostante).

Nu mai este nevoie ca să adun și tot felul de alte exemple de aceeași calitate. Dacă am dat ceva mai multă atenție lucrării, am făcut-o, pentru că asemenea îndrăzneli sunt un fenomen regretabil și contagios câteodată, iar pentru reprimarea lor nu ajunge numai tăcerea.

AL. PROCOPOVICI

CONST. I. EMILIAN, *Anarhismul poetic*, studiu critic, București, Tip. «Bucovina» I. E. Torouțiu.

Am citit cu cea mai mare atenție lucrarea lui C. Emilian, *Anarhismul poetic;* putem spune chiar că am citit-o cu o simpatie și o bunăvoință anticipată, deja preveniți că avem a face cu o carte bine scrisă. Despre aceasta acum, după citirea ei, nu ne îndoim. Cartea are calități reale și sperăm că va fi relevată și de alții ca un serios studiu critic. Regretăm numai că spațiul redus al acestei recensii ne împiedecă să îmbrățișăm toate observațiile judicioase ale autorului, toate meritele analizei critice care face obiectul lucrării.

Autorul vrea, mai întâi, să-și dea seama de caracterele poeziei «moderniste» și să stabilească concepția din care ea izvorăște. D-sa ne arată că poeții «moderniști» vor «să se elibereze de sub autoritatea oricăror dogme estetice, logice, etice, sociale sau etnice», că vor «să frângă unitatea psihologică a lumii interne», «să-și potențeze activitatea spirituală», «să-și valorifice și să-și ierarhizeze din nou funcțiunile psihice», tinzând spre ceea ce este «ilogic, inconștient, primitiv, sadic, sensual, sexual, mistic și patologic» (v. pentru toate aceste caracterizări cap. III). Iată teoria cea nouă cu care trebue să ne punem la curent, ca să nu fim socotiți retrograzi și neînțelegători ai spiritului vremii!

Trecând la tehnica liricei moderniste (cap. IV), autorul constată o trivializare a lexicului, «un adjectivism paradoxal și inestetic», «o extravaganță» și o anulare a sintaxei, o obscuritate artificială în stil, ducând la o «acrobatică verbală» care «oscilează între incoherent și enigmatic». Exemplele cu care autorul ilustrează aceste «inovații» sunt pur și simplu ridicule. Cât despre «doctrina» însăși, iată ce scrie un «teoretician» al «literaturii noi» (citâm citația făcută de

©BCU CLUJ

E. la p. 41): « Strigătul lui Eliade « scrieți băieți » trebue reeditat, săpând însă în el semnificația vremii: *faceți greșeli de gramatică* » (Il. Voronca, *Gramatică*, în *Punct*, 6—7, I, 1924).

O asemenea concepție poate fi pe placul candidaților la baccalaureatul român, dar ea dă de gândit asupra mentalității « inovatorilor moderniști ». Unul din aceștia vrea să fie poet când scrie:

hi, hi, hi, căluțul meu
Benz-naphtol etil-amyl
Ungeți-vă stomacul cu benzină,

după care urmează o formulă algebrică și apoi un dicton latin (p. 38)! Pentru asemenea divagații o critică obiectivă nu ni se pare suficientă: autorii lor ar trebui altfel tratați. Elucubrațiile lor compromit, după părerea noastră, și ceea ce numește E. « elan curat și constructiv » (p. 33). Căci e vorba de o « școală literară » și de un program.

Într'un capitol special (V), autorul cercetează originile poeziei moderniste. Războiul, bolșevismul, scriitori ca Tolstoi, Nietzsche, Ibsen, Shaw, Dostoievsky, Bergson, Freud sunt arătați drept autorii « desagregării sufletești » a tineretului. Ni se arată apoi cum a fost posibilă această « desagregare sufletească » la noi și care a fost geneza literară propriu zisă a literaturii noastre moderniste, observându-se că atunci chiar când e vorba de poeți francezi de talent, moderniștii români « în loc să remarce ceea ce are valoare pozitivă, au remarcat tocmai ceea ce este bizarerie și rătăcire » (p. 99). În sfârșit, E. caută în chiar literatura română sâmburii de « prefacere poetică », schițând evoluția acesteia până în zilele noastre. Asupra uneia din cauzele care au propagat la noi literatura modernistă ni s'a părut că autorul a stăruit prea puțin, aproape de loc: semitismul. Să-și arunce însă cineva ochii la indicele de nume dela sfârșitul volumului și va constata prezența a o mulțime de nume suspecte care fac parte din această mișcare la noi, ca și aiurea. Îți vine să te întrebi: de literatura românească e vorba ori de o literatură cosmopolită și internațională? E. însuși recunoaște primejdia și invoacă « vitalitatea spirituală » a poporului român (p. 72).

În ultimul capitol se trec în revistă reprezentanții curentului nou, *anarhic*, cum îl numește autorul. În privința acestei denumiri E. precizează că « nu leagă în mod implicit » de ea « numai atribute

©BCU CLUJ

peiorative, ci o socotește ca o simplă caracteristică fundamentală a unor curente predominante în arta și literatura contemporană » (p. 14). Argumentarea pe baza căreia autorul temperează înțelesul acestei noțiuni este: că anarhismul doctrinar « nu trebue confundat cu cel practic », cu « propaganda de fapt », care înseamnă atentate și uciderî » și, în al doilea rând, că anarhismul este « și o largă aspirație spre o lume înalt ideală în care oamenii vor trăi într'o completă înfrățire » (p. 13). Cu privire la aceste afirmațiuni ne permitem a crede că, dacă e vorba să facem o paralelă între anarhismul politico-social și cel literar, s'ar cuveni să zicem că și anarhismul poetic este un fel de atentat: mai întâi împotriva limbii pe care o desfigurează (v. capitolul lucrării lui E. în care e vorba de tehnica lirismului anarhic) și apoi împotriva scriitorilor înaintași care au cultivat această limbă, punând și temeliile literaturii noastre și cărora, pentru aceasta, le suntem datori cu mai multă recunoștință. Nu vedem de ce inovațiile moderniste sunt « mai mult doctrinare decât practice » (v. concluzii, p. 183): cartea lui E. e plină doar de exemple luate din această literatură, exemple care dovedesc cea mai autentică divagație. De aceea, credem că, după cum autoritatea de Stat are a lupta contra atentatelor politice, critica sănătoasă are datoria de a lupta contra acestui anarhism poetic cu toată energia. În această luptă, cărți ca aceea a lui E. sunt de mare folos. E. ne arată, în studiul său, tot haosul, toată demența — sau simularea ei! — toată aroganța și tot șarlatanismul mișcării moderniste, citând manifestele corifeilor ei, precum și nenumărate specimene din această literatură. Cât despre celălalt argument care face pe autor să « aureasca pilula » anarhismului literar pe care-l studiază și anume că doctrina anarhistă este « și o largă aspirație spre o lume înalt ideală în care oamenii vor trăi într'o completă înfrățire », putem recunoaște sinceritatea acestei doctrine la unii din susținătorii ei, dar, în același timp, trebue să recunoaștem și utopia pe care ea o cuprinde și pe care nu putem întemeia nici fericirea oamenilor nici arta viitorului. De altfel, aspirația spre o lume ideală se cuprinde în definiția de până acum a artei și este inutil să justificăm cu ea o nouă formulă artistică. Noi credem dar că E. rămânea tot așa de obiectiv, dacă « lega de această denumire de anarhism numai atributul peiorativ » obișnuit pe care-l trezește acest cuvânt. Cu atâta mai mult, cu cât d-sa însuși

©BCU CLUJ

recunoaște că ceea ce nu se poate socoti ca atare « intră în cadrele normale ale literaturii noastre » (p. 184).

Din cauza acestui corectiv adus anarhismului, E. a fost, după părerea noastră, prea « generos » — epitetul este chiar al d-sale! — și prea binevoitor cu « poeții anarhici ». Autorul îi împarte în două categorii: *extremiști* și *moderați*. În privința celor dintâi, E. recunoaște că « numai un excesiv simț de obiectivitate și o sforțare de largă comprehensiune îl îndreptățește să cerceteze așa de larg activitatea lor » (p. 105) și că « producțiunea unor asemenea scriitori nu atinge nici măcar liminar literatura propriu zisă » (p. 106). Exemplele citate din opera acestor poeți sunt, în adevăr, pur și simplu aiurări inconștiente mai prejos de orice critică. Pentru asemenea aberații, « voltige clownești executate cu atâta chin de acești pseudo-literați » (p. 126), lucrarea criticului nostru poate face serviciul unui tratat de patologie literară. Sau, ca să vorbim ca d-sa, « poezia anarhică dacă n'are o valoare estetică, are o valoare documentară, căci oglindește viața socială și climatul moral al lumii contemporane » (p. 101—102). Din fericire, nu al întregii lumi contemporane. Dacă toți am bate, ca Soupault, unul din corifeii mișcării (v. p. 23), la ușa propriei noastre locuințe, întrebând dacă locuim acolo, nouăle doctrine poetice ar fi poate justificate, căci ar corespunde unei demențe generale. Noroc însă că nu toți suntem nebuni! Acea libertate absolută, acea luptă împotriva rațiunii, a logicei și a gramaticii, pe care o recomandă manifestele noii literaturi, acea « indiferență pentru fondul constant psihologic » (p. 22) e concepția unor descreerați și nu o tendință generală a oamenilor de astăzi, pentru ca să se poată stabili o corespondență între ele și astfel să se justifice noua doctrină. Înțelegem formule nouă de artă, dar nu înțelegem ca aceste formule să aibă la bază nimicirea rațiunii și a logicei cu care am trăit până acum. Și marile revoluții anterioare înregistrate în literatură (clasicism, romantism, parnasianism) rămâneau în marginile bunului simț: chiar dacă dădeau preponderanță numai uneia din funcțiunile psihice, ele nu ajunseseră la răsturnarea ordinei naturale din alcătuirea psiho-fizică a ființei omenești, care este și azi aceeași. La 1916, N. Iorga scria aceste îndreptățite cuvinte: « Cine-și închipue că « formula modernă », cu o fereastră la coperiș și cu alta la pivniță, cu ornamente în unghiuri strâmbe, o să schimbe

©BCU CLUJ

acest simț de artă care este în ființa noastră de mii și mii de ani, greșește foarte mult. Peste o generație o să dărâmăm toate urîțeniile acestea și o să reclădim după normele firești ale spiritului uman. Și tot așa și în poezie, după toate elucubrațiile zise « simboliste » care se încearcă astăzi, ne vom întoarce fatal la acea poezie care în cursul veacurilor a vorbit tuturor oamenilor și care e singura poezie vrednică să fie numită astfel. Căci poezia ca și tot ceea ce facem este un act social și ceea ce nu este un adevărat act social, atingând pe oricine ca un verset din Biblie sau ca o linie din arta grecească, nu e nici artă nici poezie, ci strâmbătură modernă, când omul evită sforțarea talentului și aspirația geniului prin ușoara schimă a unei maniere ». (*Observații ale unui nespecialist asupra Istoriei antice*, București, 1916, p. 7).

Frica de a nu fi destul de obiectiv l-a făcut pe E. să fie prea binevoitor și cu poeții pe care d-sa îi consideră *moderați*. Și în rubrica acestora găsim — în exemplele date de autor — fie un sensualism desgustător, fie o notă macabră respingătoare, fie o violență de imagini dusă până dincolo de ultima limită a înțelegerii, fie tot felul de inepții și exagerări, și numai foarte rar « o notă justă și echilibrată ». Ni s'a părut prea adese că anumite caracterizări și epitete sunt în discordanță cu pasajele prezentate ca documente de exemplificare. În afară de aceasta, E. face prea mare lux de documentare și de teorie: argumentarea devine pretențioasă față de versurile incriminate. Cetitorul are mereu un sentiment de enervare, văzând că însușirile criticului se exercită asupra unui obiect care nu merită atâtea clasificări și analize minuțioase, atâtea eforturi de punere la punct, chiar izvorîte din cea mai sinceră și imparțială obiectivitate. Mărturisim că noi înșine nu ne-am putut scutura de acest sentiment, cu toată sforțarea de a înțelege în chipul cel mai larg și mai indulgent mostrele de poezie modernistă din studiul lui E.

Cu alte cuvinte, E. dă o importanță, credem noi, disproporționată unor poeți al căror talent — când și dacă există — nu se poate verifica prin formulele moderniste pe care ei le-au adoptat: chestiunea se soluționează ușor prin judicioasa observație din *Concluzii* (p. 184): Cele « câteva realizări lirice » — care, după prevederile lui E., vor îmbogăți literatura noastră — « au prea puțin comun cu doctrina noului curent și se situează ușor în cadrele normale ale

©BCU CLUJ

literaturii noastre ». De ce? Fiindcă sunt în concordanță cu simțul comun și cu bunul simț. *Acesta* rămâne măsura și criteriul aprecierilor operei de artă și ne bucurăm că E. a ilustrat acest criteriu în tot decursul cercetării sale. Apreciem, de asemenea, relevarea importanței pe care trebue s'o aibă tradiția, « element ponderator care calmează impulsiunile furtunoase și tendințele anarhice » (p. 76—77), ca și a importanței educațiunii clasice, « singurul element sufletesc mereu constant, absolut util pentru a atenua invazia atâtor alte elemente variabile » (p. 4). În sfârșit, subscriem cu amândouă mâinile concluzia finală, citată din Ch. Mauras: « Cauza latină este cauza *arhiei*, cauza ordinei ».

Studiul lui E., prezentat într'o expunere fluentă, uneori prea doctrinară, cu prea multe formule și etichete, este un studiu obiectiv, uneori excesiv de obiectiv. Acest punct de vedere își are, fără îndoială, în el toată tăria și toată seriozitatea. Credem însă că, față de un curent care — pe lângă că este o imitație — poate fi și o primejdie pentru scrisul și cugetarea românească (v. p. 77), datoria criticei nu este numai a constata răul. Ea trebue să fie destructivă. Și formula nu este a noastră, ci a marelui Maiorescu: « critică destructivă unde trebue » (*Critice*, I, pref. ediției dela 1874, IV). Nu numai un om care are « cuta a douăzeci de ani de obișnuințe clasice și o nevoie incurabilă de claritate » (p. 4), ci și orice om care-și mai păstrează echilibrul intelectual nu poate primi un asemenea program și o asemenea realizare a lui. De aceea nouă ni se pare că nu se pot face concesii și că nu se încape niciun fel de indulgență. Căci, de data aceasta, nu mai este vorba, ca pe vremea lui Maiorescu, de o luptă împotriva mediocrităților literare, ci de o luptă împotriva unor oameni care vor să rupă cu trecutul, să-l distrugă, să anuleze cultura din care ne-am hrănit până acum și să pună în loc *anarhia*. Și dacă Maiorescu atrăgea atenția asupra primejdiei mediocrităților literare, « a căror încurajare blândă este o greșală de care trebue ferită tinerimea » (*Critice*, I, 275, ed. Socec, 1892), cu atâta mai mult datoria criticii de astăzi este a lupta contra unei literaturi anarhice: anarhice, zicem noi, în înțelesul rău și deplin al cuvântului.

TEODOR A. NAUM

©BCU CLUJ

NORBERT JOKL, *Thraker. B. Sprache* (Sonderdruck aus « *Reallexikon der Vorgeschichte* », Verlag Walter de Gruyter et Co., Berlin, Bd. 13, Juni 1929, p. 278—279).

NORBERT JOKL, *Balkanlateinische Studien* (în *Balkan-Archiv*, 4, 1928, p. 195—217).

NORBERT JOKL, *Zur Geschichte des alb. Diphothngs -ua-, -ue-* (Sonderdruck aus *Indogermanische Forschungen*. Bd. IL., p. 274—300, Bd. L., p. 33—58).

Toată activitatea științifică a distinsului albanolog dela Viena prezintă multiple puncte de atingere cu tot ce interesează studiul limbii române. Opera d-sale contribue într'o măsură covârșitoare la cunoașterea celei mai întunecate epoce din istoria romanismului oriental, anume răstimpul dela năvălirea barbarilor până la apariția întâielor mărturii istorice despre Români.

Din cele trei articole de mai sus vom spicui ceea ce ni se va părea important pentru un românist.

1. Teritoriul ocupat de diverse triburi vorbind limba tracă se întindea de pe coasta nordică a Carpaților, peste Dunăre și Haemus, până la Egea și Asia Mică. Spre Vest, în spre Iliri, limita e greu de trasat: Morava de astăzi purta un nume tracic *Βρόγγος;* Dacia mediterranea era tracică, dar Dardania și Paeonia erau ilirice.

La Nord de Geți și Daci, care cu siguranță erau triburi foarte de aproape înrudite cu Tracii dela Sudul Dunării, se aflau Costobocii și Sabocii, pe versantul nordic al Carpaților, iar pe versantul sudic, Carpii.

Agatirșii nu erau Traci, ci Sciți, dar domneau peste o populație dacă.

Limba tracă prezenta, ceea ce e firesc, deosebiri dialectale. După materialul linguistic trac păstrat se pot distinge trei grupuri dialectale: grupul central (cu *o* i.-e. păstrat), cel nordic și cel sudic (cu *o* > *a*).

E interesant că la Nord (Dacia) *o* și *a* alternează în grafia unor nume, de ex.: *Potaissa — Patavissa, Porolissum — civitas Paralisensium* (p. 284). (Mă întreb dacă n'am putea presupune, pentru numele de râuri *Marisus, Alutus, Samus*, existența unor forme cu *o*: **Morisus*, **Olutus*, **Somus*).

Limba tracă avea și africate de felul lui *č* românesc, notate în grafia greacă și latină prin *σ*, *s* sau *σσ*, *ss* (p. 291). (Dacă în tracă au

©BCU CLUJ

existat africate ca *č*, atunci de sigur că au existat și sibilante ca *š*. Un *š* nu putea fi notat decât *σ*, respective *s*. Cred deci că o grafie ca *Marisus* ar putea foarte bine să mascheze o pronunțare apropiată de *Mǫriš-us*, încât nu e absolut necesar să presupunem că *Mureș*, *Someș*, *Criș*, *Timiș* au *a* > *o* dela Slavi și cu atât mai puțin *s* > *š* dela Turco-tatari. Cf. Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, Budapest, 1929, p. 52—63).

De ce aduce N. Jokl exemplul lui *Temeš* pentru a-l compara cu forma *Τιμήσης* a lui Constantin Porfirogenetul, când *Timiș* e mai aproape de ea? (Trecerea lui *i* în *e* e un fapt fonologic maghiar mai recent).

Forma *Τιμήσης* (probabil *Timíš-ŋs*) este vechiul *Tibiscus* cu *b* > *m* constatat și în alte regiuni tracice. (Cum *Τιμήσης* e aproape sigur *Timíš-ŋs*, de asemenea și *Tibiscus* ar putea reda un *Tibiš-us* sau *Tibič-us*).

Tracica era strâns înrudită cu ilirica; forma cu aceasta oarecum un grup traco-iliric. Asemănările cu albaneza sunt deci multiple: *Carpi*—alb. *karpë* « stâncă »; *Dacia Maluensis*—alb. *mal'* « deal », rom. *mal* « țărm ».

Împreună cu ilirica, aparținea grupului oriental al limbilor i.-e. (grupul satem), prezentând multe asemănări cu limbile europene nordice, cu baltica mai cu seamă, și mai puține cu greaca.

Patria mai veche a Tracilor trebuia să fi fost la Nord de Carpați, în vecinătatea Germanilor, Balților, Slavilor și în contact și cu popoare fin-ugrice.

2. În articolul *Balkanlateinische Studien* N. J. studiază câteva elemente latine de-ale limbii albaneze trecute neobservate până acum.

Astfel alb. *koftór* « vatră » < lat. *coctorium*. Cuvântul îl regăsim în limba română (dr. ar. și ir.) și în dialectele italiene centrale și sudice: *kottora*, *kutturę* « căldare ». *Coctorium* este deci unul dintre elementele romanice orientale care arată strânsele legături care au existat între latinitatea balcanică și cea a Italiei centrale și sudice. În latina balcanică *coctorium* = « vatră, cuptor », iar în cea italiană de Sud = « căldare ».

Alb. *zmojle* « pârlog » < **exmulgĭa*. Tratamentul lui *ŭ*, adică *ŭ* > *o*, în *zmojle* este deosebit de cel obișnuit în elementele latine ale albanezei și românei, adică *ŭ* > *u*. Linia de isoglosă care

©BCU CLUJ

despărțea aria lui *ŭ* > *o* de aria lui *ŭ* > *u* trecea printre teritoriul ocupat mai de mult de Albanezi (mai la Nord de Albania de astăzi) și teritoriul ocupat de dalmata. *Zmojle* este un vechiu împrumut romanic intrat în albaneză dintr'un dialect romanic unde *ŭ* > *o*, ca în dalmată. Albaneza prin elementele ei latine reprezintă deci un stadiu de trecere între româna și dalmata.

(Aici trebuia să se amintească și cazurile lui *muria* > *moare*, *rubeus* > *roib*, *autumnus* > *toamnă*, care arată că unele elemente cu *ŭ* > *o* au o arie care trece peste linia de isoglosă stabilită mai sus. Cf. Pușcariu, *Locul limbii române între limbile romanice*, p. 25, 26).

Tratamentul *ŭ* > *o* îl arată și *Groftat* (plur. articulat), numele unui defileu, < *crupta*, *crypta*, cf. it. *grotta*, *Skortull* sau *Shkortull*, toponimic, < *curtus*, *Maja Volpul*, numele unui munte, < *vulpes*, *Rrjolli*, nume de sat, < *rivulus*, toate din toponimia Albaniei de astăzi, a Praevalitanei antice. În această regiune sunt și alte toponimice latine: *Mnelë-a* < *montellus*, *Sift (Proni Sift* « părăul sec ») < *exsūctus*. Toponimicele acestea au fost date de populația latină a Praevalitanei înainte de venirea Albanezilor dintr'o regiune situată mai la răsărit, adică din Dardania).

(*Shkortul* și *Volpul* mi se par suspecte din cauza lui *-ul*, care mai cu seamă la *Shkortul* pare a fi articolul românesc).

În Dardania, unde Albanezii erau vecini cu strămoșii Românilor, *ŭ* > *u*. Din spre apus au primit însă elemente cu *ŭ* > *o*, iar înaintând în Praevalitana au dat de populații romanice cu *ŭ* > *o*.

Elementele latine ale albanezei sunt deci din trei epoci. Între epoca elementelor latine și cea a elementelor romanice trebue să presupunem o perioadă intermediară în care au fost împrumutate elemente cu *ŭ* > *o* nu cu *ŭ* > *u*. Cele mai vechi au fost împrumutate în Dardania, din latina vulgară din care s'a desvoltat româna, cele mai nouă, din romanica Praevalitanei înrudită cu dalmata.

Un element aparținând aceleeași categorii de împrumuturi este și *kunorë* gheg și *kurorë* tosc « cunună, cununie, logodnă » < *corōna*. În cazul acesta avem *ō* > *o* în loc de tratamentul așteptat *ō* > *e*: *pōma* > *pemë*. În partea nord-estică a teritoriului albanez se întâlnește forma *kunur* care trebue să fie un împrumut mai nou românesc, căci tot acolo se găsesc și alte elemente românești.

©BCU CLUJ

Un nume albanez al zânelor este și *gjogë-a* < *jocus*. Au fost numite așa fiindcă dansează. În cazul acesta trebue să presupunem că decalcul după slavul *igra* « jeu, danse », ca în limba română *(joc* « jeu, danse »), s'a făcut încă în latina balcanică. Totuși, și fără influența slavului *igra*, zânele au putut fi numite *gjogë*, plecând dela înțelesul de « glumă, șagă » al lui *jocus*.

3. Diftongul *-ua-*, *-ue-* s'a desvoltat dintr'un *o* în silabă închisă urmat de o lichidă sau o nazală *(r, l, n, nj)*. Forma *-ua-* este toscă, iar *-ue-* este ghegă veche, azi *-ū-*, de ex.: *capreolus* > tosc *kapruall*, gheg *kapruell*, azi pronunțat *kaprūl*; **cotōneum* > tosc *ftua*, gheg *ftue*, *ftū* « gutuiu, gutuie ».

Diferitele stadii ale desvoltării lui *ua*, *ue*, să zicem din *-on*, sunt următoarele: 1. *-ôn (ô* = « zweigipfliges o », *o* cu două creștete ale tonului); 2. *ō̂*; 3. *ōu*; 4. *ou*; 5. *uo*; 6. *ua* tosc, *ue* gheg.

Începând dela stadiul 4 un diftong *ou*, ori de ce origine ar fi, trece prin 5 și 6. Astfel slavul (bulgarul) *podkóva* « potcoavă », de fapt *potkoua* cu *u̯* bilabial vechiu și dialectal în loc de *v* mai nou și literar, luând forma **potkou̯*, a intrat în categoria cuvintelor cu *ou̯* din *ôn* și a devenit *poktúa*, *poktúe*, ca și *ftua*, *ftue*. La fel *toróve*, pl. dela *tor* « urmă, cale », > *torrua* « drum »; *virove* > *virúa* « izvor »; *vorove* > *vorúa* « curte ».

Cunoscând stadiile mai vechi ale lui *-ua-*, *-ue-*, se poate foarte ușor explica de ce *përrua*, *përrue* a dat rom. *părău*. Cuvântul românesc a fost luat dela Albanezi când *-ua* avea forma *-ōu* (stadiul al 3-lea). **Perrōu* nu putea fi redat în românește decât prin *părău*.

Cu ajutorul împrumuturilor slave din limba albaneză se poate face și cronologia împrumutării lui *părău* din **perrōu*. Slavul *rav(ĭ)nŭ* « neted, egal », pronunțat *rau̯n-*, cu *u̯* în loc de *v* mai recent și cu *ĭ* căzut, a luat întâi forma **râ̆un*, astfel că a putut intra în categoria cuvintelor cu *-ōu* devenind pe urmă *rrue* (gheg) « neted, egal ». Forma *rau̯n* trebue să fie din timpul când *v* nu era încă labio-dental în slava de Sud, dar *ĭ* a dispărut în poziție slabă. Termenul a quo al împrumutării lui *rrue* trebue să fie aproximativ secolul al X-lea. *Părău* este deci un împrumut albanez relativ nou în limba română și dovedește că simbioza albano-română a durat și în perioada influenței slave. (Pe timpul când a intrat *părău* în limba română Aromânii erau despărțiți de Dacoromâni, căci *părău* face parte dintre elementele

©BCU CLUJ

de origine albaneză care lipsesc din aromână. V. Capidan, *Raporturile albano-române*, DR II, p. 464, 483—485).

N. J. îl derivă pe alb. *dumré,-ja* « dumbravă » din *dǫbrava* vechiu-bulgar sau medio-bulgar, observând că în dial. macedonene de S.-V. *ǫ* este redat astăzi prin *ăm, ăn*. Dar, după părerea mea, *dumré* nu poate fi despărțit de rom. *dumbravă*. Acesta este un împrumut slav în albaneza și româna de pe timpul simbiozei albano-româno-slave. Or această simbioză n'a avut loc pe teritoriul Macedoniei, ci mai la Nord, pe aria (sau în nemijlocita ei apropiere) unde lui *ǫ* îi corespunde astăzi un *u* care până în secolul al X-lea se pronunța *ũ*. E de remarcat că *dumbravă* n'a pătruns spre răsărit decât până la Meglenoromâni; Aromânii nu-l au. Faptul că la Sud de Elbasan se găsește o regiune numită *Dumré* nu înseamnă că a fost numită de Slavi. Nici numeroasele toponimice *Dumbrava* din părțile nordice ale României n'au fost botezate de Slavi, ci, atât în centrul Albaniei cât și în Nordul României, Albanezii, respectiv Românii, au dat un nume albanez sau românesc unei localități cu ajutorul unui cuvânt de origine slavă venit (sau adus) din aria lui *ǫ* > *ũ*, *u*. (Cf. Capidan, *Elementul slav în dialectul aromân*, p. 4; Pușcariu, *Studii ir.*, II, p. 361 și mai ales articolul lui Capidan din prezentul volum al Dacoromaniei, p. 130—131).

Un alt împrumut albanez în limba română din aceeași epocă este *gata* din alb. **gata*, o variantă a lui *gat(ë)*, *gati*. Eu cred că nu e nevoie să se construiască o formă albaneză **gata* pentru a explica pe românescul *gata*. *A* final din adverbul românesc este același *a* adverbial pe care îl avem în *ași-a*, *asemene-a*, *abi-a*, *de-avalm-a*, *aidom-a*, *aieve-a*, etc.

După N. J. *gat(ë)* a fost creat pe teren albanez din verbul *gatuaj*, *gatuej* « a găti », a cărui formă mai veche a fost **gotoų-nį*, format din sl. *gotovŭ*.

Prin urmare și *gata* a intrat în limba română după ce a început influența slavă în Balcani. Suntem de fapt în prezența unui element slav intrat în limba română prin filieră albaneză. Fiind un împrumut mai nou, firește n'a putut pătrunde până la Românii răsăriteni, la Aromâni.

E interesant că N. J. admite posibilitatea împrumutării lui *gotovŭ* în albaneză în perioada când *o* slav era încă *å*.

©BCU CLUJ

(Aici aș adăuga din partea mea că pronunțarea *a*, *å* a lui *o* slav s'a păstrat probabil în slava de Sud până prin sec. IX. Cf. Ernst Schwarz, *Zur Chronologie von asl. a > o* în *AfslPh.*, 41, p. 124—136. Oare înainte de sec. IX n'au intrat elemente slave în limba română? Dacă da, atunci trebue să găsim urme de fonetism *a* în loc de *o* mai recent în masa împrumuturilor noastre slave. Un astfel de *a* în loc de *o* se găsește în însuși numele vechiu românesc al Slavilor: *șchiau*. Împrumutul s'a făcut încă în latina balcanică: *sclavus* < *slověn-inŭ*. Din latina balcanică îl au și Albanezii, *shqa*, și tot de aici din Orient s'a răspândit și în restul Romaniei, cf. v. fr. *esclef* « slav, păgân ». Dar *stăpân* < *stopaninŭ*, dacă e de origine slavă, nu prezintă oare același *a* în loc de *o?* Dar rom. *măgură* și alb. *magule* nu pot fi oare, după cum pretinde Ernst Schwarz în *AfslPh.*, 41, p. 134, slavul **magūla* devenit mai târziu *mogyla?* În cazul acesta și *măgură* întocmai ca și *gata* ar fi un element de pe timpul simbiozei albano-româno-slave; la Aromâni se găsește numai în Albania).

Studiind numele albanez și serbo-croat, *Buenë* și *Bòjana*, al râului pe care e așezat orașul Scutari, N. J. ajunge la concluzia că numele albanez continuă pe cel antic, *Barbanna*, pe care Albanezii l-au luat la venirea lor pe aceste meleaguri dela provincialii de limbă latină ai Praevalitanei; dela Albanezi numele a trecut la Serbo-croați. Prin urmare Slavii au găsit o populație albaneză în apropierea Boianei pe timpul când au înaintat spre coasta Adriaticei.

E extrem de interesantă concluzia la care ajunge N. J., anume că articolul postpus a existat în albaneză încă din perioada latină. Un substantiv ca *ftua*, *ftue* < **cotōneum* are forma articulată cu *o* nediftongat: *ftoi* sau *ftoni*. Vocala *o* din forma veche albaneză **ftôn* s'a diftongat, fiind urmată de un *n* în silabă închisă. Adăugându-se articolul, gruparea în silabe a cuvântului s'a făcut altfel, *o* rămânând în silabă deschisă, deci nealterat. Pentru aceasta însă este nevoie să presupunem că articolul enclitic a existat pe timpul când a fost împrumutat *ftua*. N. J. admite posibilitatea, exprimată de Sandfeld, a desvoltării articolului enclitic albanez subt influența tendinței spre postpunere a latinei balcanice. Cronologia deci nu contrazice presupunerea de mai sus.

E. PETROVICI

©BCU CLUJ

P. Skok, 1. *Leksikološke studie.* 4. *Slovenec.* (Extras din *Južnoslovenski Filolog*, knjiga VIII, 1928—1929, p. 88—102).

2. *O slovenskoj palatalizaciji sa romanističkog gledišta.* (Despre palatalizarea slavă privită din punct de vedere al romanisticei. Extras din *Južnoslovenski Filolog*, knjiga VIII, p. 38—64).

3. *Studije iz balkanskog vokabulara.* (Extras din *Arhiv za arbanasku starinu, jezik i etnologiju*, IV, p. 124—151).

4. *La terminologie chrétienne en slave: le parrain, la marraine et le filleul.* (Extras din *Revue des Études Slaves*, X, 1930, p. 186—24).

5. *Iz dubrovačkoga vokabulara.* (Extras din Mélanges Ragusains offerts à M. Rešetar, Dubrovnik, 1931).

6. *Byzance comme centre d'irradiation pour les mots latins des langues balkaniques.* (Extras din *Byzantion*, tome VI, 1931, p. 371—378).

7. *Südslavische Beiträge.* (Extras din *Zeitschrift für slavische Philologie*, VIII, p. 393—412).

8. *Du rôle de l'homonymie dans les changements phonétiques et morphologiques.* (Extras din *Časopis pro moderní filologii a literatury*, XV, p. 39—50, 147—155, 264—272, XVI, p. 44—54, 276—293, XVII, p. 134—140).

Ne-am obișnuit ca în lucrările și articolele lui P. Skok să găsim totdeauna extrem de interesante și foarte prețioase contribuții la cunoașterea trecutului limbii noastre. Ca romanist, care cunoaște în același timp și limba română, și ca slavist, d-sa este în măsură de a privi problemele de filologie română din două puncte de vedere: le poate urmări în legătură cu studiul celorlalte limbi romanice și în același timp și în lumina relațiilor adânci și seculare ale Românilor cu Slavii. Chiar dacă, în vreun studiu, nu se ocupă direct cu limba română, totuși, prin desele paralele pe care le face, sau pe care suntem tentați noi să le facem, cu fenomene din graiul nostru, d-sa este adesea un deschizător de drumuri nouă în cercetările de filologie română.

1. În articolul despre forma *Slovenec*, P. Skok cercetează cauzele care au determinat pierderea sufixului *-inŭ* sau chiar *-ěninŭ* din numele etnic al Slavilor, *Slověninŭ*, și înlocuirea lui cu sufixul *-ĭc-*, *Slověnĭcĭ* > *Slovenec*, *Slovinac*, *Stowiency*, sau cu sufixul *-āk-*, *Slovák*. D-sa ajunge la concluzia că motivele inovațiilor linguistice

©BCU CLUJ

nu sunt numai interne, ci ele sunt cauzate și de factori extralinguistici, anume sociologici.

Cetirea acestui articol mi-a sugerat următoarele paralele din limba română:

Se știe că sufixul *-inŭ* slav, care e de aceeași origine ca și *-īnus* latinesc, a avut la început rolul de a diminutiva, pe urmă a devenit un sufix care individualizează (p. 88, notă): *Srbin* înseamnă « un individ din grupul etnic format de *Srbi* ». (De aceea sufixul *-inŭ* nu există la plural). Și în limba română, adică în unele graiuri dacoromâne, sufixul *-oñu*, *-oiu*, la început augmentativ, joacă rolul unui sufix care individualizează (v. S. Pușcariu, *Studii istroromâne* II, p. 311; E. Petrovici, *Sufixul -oiu (-oñu) în onomastică*, DR. V, p. 576—583). În serbo-croată sufixele diminutive *-ić*, *-ĭc* individualizează: *Marković — Markovac* corespund unui *Gavriloń* din Banat sau *Gavriloiu* din Oltenia sau dela Mocanii din Sudul Transilvaniei.

Sufixul *-jan + ĭc > -janac* (p. 91, 95) e foarte obișnuit la Românii din Banat: *Petromăneanț* « om din satul Petromani », *Uzdineanț* « din satul Uzdini », *Nerăianț* « din satul Nerău », etc. Trebue să existe deci și la Sârbii din Banat.

De asemenea și sufixul *-in + ĭc > -inac* (p. 100): *Meedinț* « locuitor din satul Meedia, Mehadia », *Tufărinț* « din satul Tufari », *Dunărinț* « vântul dela Sud, care vine dela Dunăre », etc. [1]). Sufixele românești *-eanț*, *-inț* redau forma serbo-croată fără *a* mobil fiind extrasă din dativ sau genitiv: *-janc(u)*, *-inc(u)*, *-janc(a)*, *-inc(a)*.

Sufixul general românesc *-ean (Bucureștean)* reprezintă pe *-ĕninŭ*, dar singularul e refăcut după pluralul *-eni* < sl. *-ĕne* (sau mai de grabă bulgarul *-ĕni)*. E puțin probabil că pe timpul când au împrumutat Românii acest sufix să fi existat o formă slavă fără *-inŭ* la singular.

2. Studiind tratamentul consonantelor velare urmate de vocale palatale în împrumuturile latine ale Slavilor de Sud, P. S. ajunge la convingerea că în romanica balcanică pronunțarea velară a acestor

[1]) V. Bogrea, *Mehedinți*, DR. IV, p. 866 și articolul lui Șt. Pașca, în prezentul volum al Dacoromaniei, p. 161 ș. u. Și la Istroromâni: *Jeiănți*, *Jeiuănăț* sg. « locuitor din Jeiăni ». (Comunicat de Sever Pop).

©BCU CLUJ

consonante s'a păstrat până în perioada slavă, iar în dalmată până aproape în zilele noastre, și că întâia și a doua palatalizare slavă nu erau fenomene moarte pe timpul acestor împrumuturi, ci ele acționează și în timpurile istorice ale limbilor slave. *Civitate* (pron. *kivitate)* a dat *Captat (c* pron. *ț)* ca și când ar fi fost un împrumut străvechiu.

Pentru a dovedi pronunțarea velară a lui *k, g* + *e, i* și în latinitatea de pe țărmurii Dunării, Skok se reazimă pe exemplele românești *cearcăn* < *cĭrcĭnus, mesteacăn* < *mastĭcĭnus, leagăn* < *lĭgĭnus*, în care *ĭ* e posttonic în silaba penultimă.

Cred că se putea referi și la cazul, relevat de S. Pușcariu, al lui *cerebrum* > *creer*, v. Jb., XI, p. 171.

Totuși Skok admite că *k, g* + vocală palatală în elementele romanice din limbile slave de Sud n'a fost nevoie să treacă prin toate stadiile intermediare pentru a ajunge de ex. la *č, ǧ (ž)*, ca în cazul întâiei palatalizații slave: *k* + *e, i* > *k'* > *k'χ'* > *t'χ'*> *t'ś* > *č*. În împrumutul romanic, ca la toate împrumuturile din orice limbă a globului, s'a întâmplat o substituire de sunete, o adaptare fonetică. Unui *ki, gi* romanic i-a fost substituit grupul de sunete mai apropiat din punct de vedere acustic, existent atunci în graiurile slave de Sud. S. nu explică mecanismul acestei substituiri de sunete. Cred însă că nu-i răstălmăcesc gândul când presupun că pe timpul împrumutării unui element romanic în care se afla grupul *k* + *i*, un grup identic nu exista în slava de Sud, căci vechiul *k* + *i* fusese aficiat de vocala palatală următoare cu vreo câteva secole mai înainte, astfel că pe atunci se afla într'unul din stadiile de trecere înșirate mai sus, să zicem *k'χ'i* sau *t'χ'i*. Grupul *ki* neexistând în limbă, i s'a substituit *k'χ'i* sau *t'χ'i* din elementele vechi slave. De aci înainte elementul împrumutat trece, împreună cu elementele vechi, prin stadiile următoare, prezentând astăzi aceeași africată în loc de *ki* ca și orice element străslav [1]).

S. nu îndrăsnește să afirme dacă în latina balcanică a existat sau nu cuvântul *aciale*, deoarece în limba română există numai slavul

[1]) Maghiarul *kép* este redat în limba română prin *k'ip, t'ip* (l-am putea scrie ca S.: *k'χ'ip, t'χip)*. În aria lui *čamă* < *chiamă* se zice *čip*. Și un împrumut modern *chelner* < germ. *Kellner* se pronunță în realitate ca și *chip*. N'ar fi de mirare dacă în aria *čamă* am auzi într'o zi **čelner*.

©BCU CLUJ

oțel. Dar câteva rânduri mai jos (p. 59) d-sa deduce din existența cuvântului *oțel* la Români că a existat cândva *ocĕlŭ* pe tot teritoriul sud-slav, dar că a fost pe urmă înlocuit cu *čelik* de origine turcească. Deci întocmai cum *čelik* a înlocuit pe *ocĕlŭ*, care s'a păstrat la Români, la fel și forma romanică din Balcani, care trebuia să fi fost un corespondent de-al lui *aciale*, a fost deplasată de *ocĕlŭ*, însuși un corespondent slav de-al lui *aciale*.

Și aici, ca în toate studiile în care se ocupă de chestiuni de filologie slavă, Skok, în calitatea d-sale de romanist familiarizat cu metodele științei sale, se străduește să introducă și în cercetările de filologie slavă concepțiile științifice dominante în romanistică: concepția sociologică a limbajului, geografia linguistică.

3. În *Arhiv*-ul lui Barić, S. studiază o seamă de elemente lexicale ale limbilor balcanice care prezintă o istorie mult-puțin paralelă.

Astfel diferitele numiri ale *măgarului* în graiurile din Balcani. A existat un strat mai vechiu: sl. *osĭlŭ* < gotic *asilus* < lat. *asinus*. *Măgarul* e un animal răspândit mai cu seamă în țările de pe țărmul Mediteranei. E firesc ca Germanii și Slavii să-l fi cunoscut prin intermediul Romanilor. Și în limba română s'a păstrat termenul latinesc: *asin*, ir. *âsir*. Stratul acesta vechiu a fost acoperit de un altul, mai nou, format din *magar(e,-ĭc)*, de origine semită, și *tovar* în părțile vestice ale Peninsulei.

Amândoi termenii de mai sus își au izvorul în greacă. Întâiul, general în toate limbile balcanice, este neogr. *γομάρι* « măgar », bizant. *γομάριν* « sarcină ». Subt forma aceasta trece la Albanezi: *gumár*, f. *gumaritsɛ*. La Slavi a suferit metateza (de altfel obișnuită la ei) *g-m* > *m-g*, pe cât se pare din cauza unei omonimii supărătoare, și trece subt forma metatezată la Români și Albanezi: alb. *magár*.

Al doilea, *tovar*, este un « decalc linguistic » după greco-latinul *sagmarius*. În bulgară *tovar* > *tar*, de unde ar. *tar*, f. *tară*, neogr. *ταρέλλι* « prostănac », dr. *tarniță*, *tarliță* « șea ».

Dar cei doi termeni de bază, *γομάρι* și *σαγμάριος* sunt în legătură strânsă unul cu altul. Întâiul, după S., e de origine semită: arab *ḥomār*. *Γομάρι*, prin etimologie populară a fost analizat *γόμος* « sarcină » + sufixul latinesc, existent la Greci, *-arius*. Întâiul element a fost înlocuit cu *σάγμα* « samar », iar *sagmarius* a fost tradus în slavă cu *tovar*.

©BCU CLUJ

De ce Slavii nu l-au împrumutat pur și simplu pe *sagmarius*, ca pe *γομάρι* sau pe *asilus?* Fiindcă în slavă exista un mai vechiu *samar* (> rom. *samar;* alb. *somar)* « șea » și astfel s'ar fi ajuns la o omonimie supărătoare « șea » — « măgar » [1]).

E de remarcat că slavul mai vechiu *osĭlŭ* s'a păstrat numai în regiunile care n'au fost niciodată în legătură cu elinismul: Zagorje și Slovenia.

De ce mai vechiul *osĭlŭ* a fost înlocuit de *γομάρι* sau de un decalc al lui? De unde « boala » care i-a adus moartea? După S. motivul principal care a determinat dispariția lui *osĭlŭ* a fost faptul că limba a căutat un termen neutru pentru a înlocui unul care a primit cu timpul un sens injurios.

Explicația lui S. e greu de aplicat cazului românesc *asin — măgar*.

Pentru un Român de astăzi, *asin* nu poate servi ca termen injurios. Este adevărat că *asin* e un arhaism căruia textele bisericești i-au dat un prestigiu deosebit. (Hristos a intrat în Ierusalim călare pe « asin »). Noi cei de astăzi nu putem deci ști dacă pe timpul împrumutării lui *măgar*, *asin* n'a avut un sens injurios. Eu din partea mea mă îndoiesc de existența sensului batjocuritor al cuvântului *măgar* la populațiile simple, primitive (cum trebue să ne închipuim popoarele balcanice, mai cu seamă în trecut) și acolo unde măgarul servește aproape exclusiv ca animal de transport și de călărit. Sensul batjocuritor a putut să se nască numai în regiuni unde acest animal e mai rar și unde sufere comparația, cam defavorabilă pentru el, cu calul. Să ne amintim cuvintele lui Buffon: « L'âne serait par lui-même, et pour nous, le premier, le plus beau, le mieux fait, le plus distingué des animaux, si dans le monde il n'y avait point de cheval ».

Cuvântul čakavian *sopèla* « instrument muzical asemănător clarinetei » este format din radicalul verbului *sopìti* < **sopĕti* « a sufla » plus sufixul *-ĕla* pe care îl găsim în s.-cr. *svirala*, cu același sens ca și *sopela*.

În legătură cu forma *svirala*, S. presupune că *ĕ* a avut pe întreg teritoriul sud-slav valoarea unui *ja*, nu numai la Bulgari, cum s'a crezut până acuma. Se știe că un *ĕ* în poziție inițială se pronunța și se

[1]) Totuși în limba maghiară *szamár* are sensul de « măgar ».

©BCU CLUJ

scria *ja*, iar după consonante palatale, *a*. De aceea, dintr'un mai vechiu **svirěla* (pronunțat **sviřiala*), în urma depalatalizării lui *ř* moale, s'a născut *svirala*. (Notez că atât forma *-ěla*, cât și *-ala* există în limba română: *-eală*, *-ală*). S. dă și alte exemple, din care se vede că de fapt și la Serbo-Croați *ě* era *ia*: *orěhŭ* > *orah*, *persica* > **přěsĭka* > *praskva*, *svirěti* > *svirati*. Faptul acesta este de o importanță covârșitoare pentru împrumuturile slave din limba română. Până acuma se credea că redarea prin *ea* a lui *ě* în elementele slave ale noastre este un criteriu sigur pentru originea lor bulgărească; se încerca chiar localizarea acestor împrumuturi, anume la Est de linia de isoglosă care desparte bulgara orientală de cea occidentală, linia: gurile râului Vid—Salonic. Este adevărat că s'a știut că această linie s'a deplasat în secolele din urmă dela apus spre răsărit. Dar dacă aria lui *ě* = *ia* cuprindea întreagă Peninsula Balcanică, suntem noi oare îndreptățiți să considerăm numaidecât de origine bulgară orice element slav din limba română care are reflexul *ea* pentru slavul *ě*?

Cuvântul *sopela* a trecut dela čakavieni și la Istroromâni subt forma *sopęle*.

Sunt interesante unele contaminări ale lui *svirala* cu românescul *fluiară*. Astfel la Meglenoromâni *sfruțali*. O astfel de contaminare trebue să fie și forma din Montenegro *svijara*. Este adevărat că în cazul din urmă ar putea fi vorba și de alb. *fl'oere*, *flojere*, împrumutat din aromână. S. explică și pe alb. *füell* = *füll* ca rezultatul unei contaminări între **viullë* < lat. *vivula* + *fluie(a)r(ă)*.

Chiar rom. *fluier* ar putea fi o formă datorită contaminării; anume, dacă etimologia lui este **vīvulula*, atunci *f* se datorește influenței lui *svirtĕi* care rom. ar da **a sfiri* (*sv-* > *sf-*) [1]). Totuși S. nu mai ține la această etimologie, ci crede că *fluier* este de origine onomatopeică, sau poate se datorește unei triple contaminări: *vioară* + *a șuiera* + *svirĕla*.

E interesant deci că cuvântul nostru *fluier* a fost, pe de o parte, împrumutat în întregime de Albanezi *(fl'oere, flojere)*, de Rutenii subcarpatici, de Polonezi, de Slovaci, de Valahii din Moravia *(fujara)*, de Serbo-Croați *(frùla*, de unde ung. *furulya* după S.), pe de altă

[1]) Slavul *sv-* nu dă în toate graiurile românești *sf-*. În Banat se pronunță *svat* (= sfat).

©BCU CLUJ

parte poate fi recunoscut în unele forme contaminat cu alte elemente (Montenegro: *svljara;* Albania: *füell).*

În cuvântul sud-slav *pojata* « colibă », intrat și în limba română *(poiată)*, S. vede un termen pastoral alpin **baita* preroman, păstrat în Nordul Italiei, *baita.* Forma primitivă sud-slavă a fost *pajta* (cf. *balta-palta)* existentă azi la Unguri și Slovaci. Contaminării lui **paita* cu slavul *jata,* având același sens, se datorește forma *pojata.*

4. În articolul despre termenii « nănaș, nănașă, fin » în limbile slave, S. dă un magistral studiu asupra relațiilor dintre Romanici și Slavi în Peninsula Balcanică pe vremea creștinării acestora din urmă. Meritul lui neîndoios este de a privi chestiunile linguistice cu ochii istoricului cultural, ai sociologului și ai geografului linguistic.

Iată unele din rezultatele la care ajunge:

Limbile slave, în totalitatea lor, reflectă terminologia creștină a latinității balcanice, a episcopiilor latine din Salone, Poetovio, Siscia, Sirmium, etc., și nu cea a Romaniei occidentale de care aparținea și biserica din Aquileia.

Pe teritoriul ocupat de limbile slave există două arii: 1. *kumŭ-kuma* și 2. *kŭmotrŭ—kŭmotra.* Perechea a doua nu e cunoscută la Bulgari și Serbo-Croați, iar cea dintâi la Cehi și Sorabi.

Kumŭ—kuma este orientală iar *kŭmotrŭ—kŭmotra,* occidentală. Formele dintâi nu sunt o prescurtare din cele din urmă.

Kŭmotrŭ-kŭmotra reprezintă pe *commắter* întrebuințat pentru amândouă genurile întocmai ca în limba română *cumătru—cumătră* (în slavă avem finalele *ŭ/a,* iar în rom. *u/a). Commắter,* cu accentul pe *ā,* este occidental *(commère).* Forma românească veche *cúmetră,* care nu poate fi de origine slavă, căci *kŭmotra* nu e nici bulgară nici serbo-croată; presupune o formă latină balcanică **cómmắter* după *cómpắter* (cf. alb. *kumptër, kundër);* în Occident *cómpater* a suferit schimbarea accentului **compáter* după *commắter.*

Kumŭ—kuma sunt forme hipocoristice alcătuite din perechea romanică balcanică **cómmetru, cómmetra* (din care avem rom. *cúme(ă)tru, cúme(ă)tră,* mai recent *cumắtru, cumắtră).*

Kŭmotrŭ-kŭmotra se datorește influenței Bisericii din Aquileia la Sloveni și Slavii Occidentali (din Moravia a intrat în vechea slavă bisericească), pe când în Peninsula Balcanică (și de aici la Unguri,

©BCU CLUJ

și prin ei la Polonezi, și la Ruși) reprezintă o formă obișnuită în latina bisericească de aci.

La fel și *sọbota—sobota* ne arată că au existat două centre de unde au primit Slavii terminologia creștină: *Sọmbota* < lat. balc. *sambata* (S. nu trimite aici la rom. *sâmbătă)* și *sobota* < lat. occ. *sabbạta*.

Latina balcanică a avut și un alt termen pentru a exprima noțiunea de *cómpăter—commắter*, anume *nonnus*. Îl regăsim în rom. *nun*, *nună (nunaș*, *năna*ș, *naș*, *naș*ă*)*; alb. *nun* « nănaș », *nunëlë* « nănașă », *nunërí* « cumetrie »; gr. mod. *νουνός* « nănaș »; bulg. *núnko-nunka;* și în raguzanul *dundo (n—n* > *d—n* și *nn* > *nd)* « unchiu, bade, nene ».

Și cuvântul latin balcanic *filianus* (< dr. *fin*, ar. *h'il'in*, alb. *fijan)* este reprezentat în slava de Sud.

Astfel *pilijản*, la limita nord-vestică a teritoriului iugoslav, și *pilun*, *pilunəc*, *piljün*, *pijun*, în Slovenia, Insula Veglia și Istria. S. nu crede că formele cu *-un* derivă din vegliotă (cum le explică Bartoli), ci dintr'un *filiólus*, care a putut să existe în latina balcanică.

5. În volumul omagial oferit lui M. Rešetar, S. comunică patru termeni raguzani din sec. XV referitori la îmbrăcăminte, anume *cercellos*, *riguletum*, despre care umanistul Filip de Diversis a notat că sunt latinești, adică în graiul romanic din Raguza, și traducerea lor slavă *oboci* și *kličak*. *Cercellos* este un termen al latinei balcanice; înseamnă în graiul raguzan un fel de cercei pe care îi poartă femeile măritate. Din prototipul latin *circellus* avem rom. *cercel*, *cercei*, alb. *kërkjellë*. Se găsește și în dialectele neogrecești.

Forma *cercellos* trebue cetită *kerkel-*, cum se pronunța în dalmată *c* latinesc + *e*.

Pe la mijlocul secolului al XV-lea Raguzanii erau deci bilingvi, cel puțin patricienii din Raguza. Slavizarea completă s'a săvârșit mai târziu.

6. Bizanțul a răspândit la popoarele balcanice nu numai cuvinte de origine greacă, ci și multe elemente de origine pur latină. Unele cuvinte latinești din Balcani arată urme de fonetism grecesc. Astfel lat. *fasciolu,-a*, care a dat în limba română *fășioară (ș* < *sci)*, trecând prin biz. *φακιόλιον* « turban », sau *φακιόλης* « șervet », a ajuns la serbo-croatul *pȍculica* « coiffe féminine » și la alb. *fqolle* « fascetto di lino ». (În forma bizantină, serbo-croată și albaneză, *s* a dispărut). S. putea să adaoge aici și formele ungurești: *fátyol* și *patyolat*.

©BCU CLUJ

Dr. *osânză*, mr. *usăndză*, alb. *ushunjë*, *ushûi-u* presupun un lat. **oxungia* în loc de *axungia*. În greaca bizantină a existat forma ὀξούγγι sau ὀξύγγι. Ezitarea între *ου* și *υ* arată o contaminare cu ὀξύς « iute, pișcăcios, acru, acid ».

Penultima posttonică, păstrată în unele elemente latine ale limbii române *(picula* > *păcură*, *nebula* > *negură*, *cubitu* > *cot)*, s'a sincopat chiar în acele elemente care sunt atestate și în greaca bizantină subt forma lor sincopată (lat. cl. *stabulum* > σταβλος, rom. *staul*, lat. cl. *subula* > σούβλα, rom. *sulă*, lat. cl. *assula* > ἀσκλα rom. *aşchie)*. S. se mulțumește să semnaleze faptul fără a-l explica. Eu cred că formele românești nu pot fi considerate ca împrumuturi din bizantina, ci invers, bizantina le are din latina populară balcanică. Noțiunile exprimate aparțin doară civilizației rurale.

După invaziile Slavilor și a Turcilor în Peninsula Balcanică, Bizanțul continuă să transmită elemente latine celorlalte limbi balcanice, dar acuma nu direct, ci mai ales prin intermediul limbii turcești. Astfel *gjumruk* « vamă », *gjumrukčija* « vameș » nu sunt în ultima analiză altceva decât lat. *commercium* care, prin grecul bizantin κομέρκιον, a ajuns la turc. *gümrük'*. Lat. *aula* prin αὐλή și turc. *avlε* a dat s.-cr. bulg. *avlija* « curte ». E posibil însă că *avlija* a fost împrumutat direct din greacă [1]). *Šćemlija* sau *skemlija* « scăunaș » (Bosnia) < turc. *iskemle* < σκαμνίον, dim. dela σκάμνος < *scamnum*. Rom. *chelar*, maced. *ćeral* pot fi un împrumut direct din κελλάριον < *cellarium*, dar s.-cr. *ćiler* sau *kiljer* a trecut cu siguranță prin filiera turcească *kiler*. (Aici trebuia amintit și rom. *chiler*. *Cellarium* este deci reprezentat în limba rom. prin trei forme: *celar*, element moștenit, *chelar*, bizantin, și *chiler*, turcesc, cf. și *Dicționarul Academiei*, la *chiler)*.

S.-cr. *ćelija* (și rom. *chilie)* ar putea fi considerat ca un element turcesc din cauza lui *-ja*, dar e mai probabil că a trecut direct din κελλίον, diminutiv dela κέλλν < *cella*.

S.-cr. *pasulj* nu e lat. *phaseolu*, căci lat. *si* > *š (Sanctus Cassianus* > *Sukošan)*, ci φασόλι.

Furuna « cuptor » (Bosnia) nu e din rom. *furnu*, ci din turc. *furun* < φοῦρνος.

---

[1]) Din serbo-croată, cuvântul a trecut și în graiul românesc din Banat: *avlie* « curte ».

©BCU CLUJ

Klisura « cheie, defileu » ar putea fi un element latin balcanic în slavă și, de aici, în albaneză și neogreacă. Dar din cauza tratamentului diferit al celor doi *ū* e mai bine să se plece din *κλεισοῦρα* în care *i* < *ū* poate fi explicat prin influența lui *κλείω*.

S.-cr. *šudar*, « batistă », rom. *sudariu* < biz. *σουδάριον* < lat. *sudarium*. Cum nu este un termen aparținător civilizației pastorale, e puțin probabil ca Românii să fi fost intermediarii.

7. Cercetând originea obscură a lui *-ā*, terminația genitivului plur. în serbo-croată, S. crede că e identică cu particula deictică *-a* ce se întâlnește nu numai în limbile sud-slave, ci și la Români și Neogreci, la finea unor pronume, adjective și adverbe *(acest-a, adese-a)*. Genitivul plur. în *-ā* apare în secolul al XIV-lea, dar devine obligator numai în al XVI-lea. Centrul de iradiare pare a fi fost Herțegovina orientală, unde a fost constatată o simbioză româno-slavă în Evul-Mediu. S. crede că aici s'a extins în amândouă limbile întrebuințarea lui *a* deictic.

Explicării acesteia i se opune însă faptul că Românii din Herțegovina ori s'au slavizat, ori au migrat spre Vest, astfel că nu se vede cum au putut transmite întrebuințarea lui *-a* deictic marei mase de Români răspândiți spre răsărit și miazănoapte. Ori poate vrea să zică S. că Românii au dat această particulă Serbo-Croaților?

După Skok e foarte probabil că obiceiul de a întrebuința particule deictice a pornit dela Slavii de Sud, deoarece la dânșii există un întreg sistem de astfel de particule. De ex. *-i* deictic la pronume și adjective e întrebuințat sistematic: *ovaj, onaj*. Acest *-i* a fost « greșit » tradus românește în decalcul linguistic *același și* < *sīc* « și »). Totuși crede că mai trebue studiată chestiunea.

8. Foarte instructive și pentru filologia română sunt articolele lui S. în care tratează despre o seamă de termeni romanici atinși de « boala omonimiei ». Atribuind, după Gilliéron, omonimiei un rol covârșitor în schimbările fonologice și morfologice ale tuturor graiurilor, S. prezintă lupta împotriva omonimiei ca un fapt sociologic, căci termenii omonimi prezintă inconveniente mai cu seamă când sunt întrebuințați de subiecte aparținând unor clase sociale deosebite.

Prezentul indicativ al verbului *a fi* în limbile romanice arată în multe creații morfologice influența omonimiei. Vom înșira mai jos numai cazurile care privesc verbul românesc.

©BCU CLUJ

Sŭm, ēs (ĕs), ĕst etc. latine puteau fi tonice sau atone (enclitice): de ex. *sŭm* și *-sŭ*. Din cauza omonimiei cu acuzativul aton al pronumelui posesiv 3. pers. **sum, *su* (< **suum)*, forma verbului a fost schimbată (cf. v. fr. *sui)*. În limba română forma atonă a pronumelui posesiv a dispărut, deci **sŭ* a putut să se păstreze: *îs, s* < **su* [1]).

Forma românească tonică *sânt* e dintr'un **sŭnŭ* (cf. it. *sono* < *sŭm)* care a primit un *-t* dela a 3-a pers. plur. *(ei tac: eu tac = ei sânt: eu sânt)*. Eu cred că forma *sânt* se datorește întreagă persoanei a 3-a plur., deoarece la plural *-â-* e explicabil, pe când la sing. nu.

La pers. a 2-a din *es* ar trebui să avem *ei*. Forma *ești* e alcătuită după pers. a 3-a; este datorită fenomenului numit « Systemzwang », ca și *sânt* de altfel. *Face-faci* a servit de model lui *este-ești*. Crearea lui *ești* a fost facilitată și de omonimia *ei* < *ēs, ei* < *illaei*.

Este îl are pe *-e* dela *legĭ(t), audĭ(t)*. (Dacă am avea mania reconstruirii am obține forma **estĭ(t)*).

Sem este din *sĭmus*, formă enclitică atonă, în care *ŭ—ĭ* amintește pe *maxumus – maximus*. (Cf. it. *semo*, francoprov. *sẽ)*. *Sântem* se datorește modelului *ungem, ungeți, ung: sântem, sânteți, sânt*.

După *sĭmus* a fost creat *sĭtĭs* în loc de *estis*. Din cauza omonimiei cu *sĭte* « sete », a pierdut pe *-e* final (rom. *set)* sau a primit un *-ī* dela pers. 2 sing. (rom. *seți)*. În ce privește forma *set*, lucrurile nu mi se par așa de simple. Întâi, unui *-ĭs* final nu-i corespunde în limba română *-e*, ci *-i*: *audītĭs* > *auziți*, deci *sĭtĭs* > *seți*. (Nu trebue deci să căutăm originea lui *-ī* la pers. 2 sing.). Pe urmă forma *set* nu trebue separată de *voi avut, voi mâncat*, etc. (a 2-a pers. pl. a perfectului simplu) în care terminația *-ĭs* de asemenea a dispărut.

Despre forma *sânt* S. nu spune nimic. Totuși trebuia să se amintească faptul că e singurul caz în care *-nt* final s'a păstrat: *dicunt* > *zic*, dar *sĭnt* > *sânt*. Explicația acestei păstrări ne-o dau formele vechi *(zicu, sântu)* sau dialectale *(zic[u], sânt[u]*, v. nota precedentă). Întocmai cum *est-e* îl are pe *-e* dela *dicĭ(t)*, la fel *sântu* îl are pe *-u* dela *dicu(nt)*. Deci lui **estĭ(t)* îi corespunde un **sĭntu(nt)*. Firește

[1]) În anchetele pentru ALR., am notat aproape pe întreg teritoriul Transilvaniei și în județul Ialomița *îs[u]* sau *-s[u]*, cu un *u* corespunzător lui *-i* final (lup[i]); în unele cazuri, *u* final este plin: *su 'n casă* « sunt în casă ». V. la p.... observațiile lui Sever Pop privitoare la *-u* final.

©BCU CLUJ

formele din urmă n'au existat niciodată; *-e* s'a adăugat la *est* pe când *dicĭt* era *dice(t)*. Deci forma cea mai veche era **este(t)*. De asemenea forma cea mai veche a lui *sânt* trebue să fi fost **sentu(nt)*.

Şi în elementele împrumutate dintr'o limbă străină poate fi urmărită acţiunea omonimiei.

Astfel sufixul slav *-ĕlĭ* ar fi trebuit să dea rom. **e(a)le*, -**elie* (cf. *dragostĭ* > *dragoste; molĭ* > *molie)*. Însă forma aceasta a fost evitată dându-i-se finala *-ă*, ca să nu se confunde cu sufixul *-ellus (-el, -ea, -ei, -e(a)le)*. Astfel s'a născut sufixul atât de productiv *-eală*, pl. *-eli*. Cu toate acestea mi se pare că *-eală* nu trebue separat de alte cazuri cu *-ĭ* > *ă: bolĭ* > *boală, skrŭbĭ* > *scârbă*, etc.

În multe cazuri omonimia este evitată prin aceea că se adaugă unuia dintre cuvinte un sufix, de obiceiu diminutiv. Astfel moţiunea *fiu-fie* < *filius-filius* se exprimă astăzi prin *fiu-fiică*. *Fie* (< *filia)* care era omonim cu *fie* (< *fiat)* a primit sufixul diminutiv slav *-ĭka*.

S. crede că sl. *rod* « fruct; rudenie » a intrat întâi în limba română subt forma *rod*, cu amândouă înţelesurile. Omonimia aceasta, tolerabilă în slavă, în limba română, unde a existat cu siguranţă deosebirea *fructus* « fruct »—*parentes* [1]) « rudenii », a fost înlăturată schimbându-se *-o-* în *-u-*, poate subt influenţă bulgară.

Rom. *arţar*, alcătuit cu sufixul *-arius*, se datoreşte omonimiei dintre *acer, aceris* « arţar » şi adj. *acer* « acru » sau *acus, aceris* « paie ». De altfel cele mai multe forme romanice ale lui *acer* au suferit de pe urma acestei omonimii. E interesant că S. crede că metateza *ra* > *ar* în numele bulgăresc *Arčar* < *Ratiaria* se datoreşte influenţei lui *Arţar*. (Cu siguranţă S. presupune că această influenţă s'a întâmplat pe timpul când populaţia din jurul Arčarului vorbea românește, străromâna. *Ratiaria* ar fi trebuit să dea românește **Răciare*. [Cred că din Ratiaria am fi avut **Răţare*, cf. *înălţare, brăţară* etc. S. P.], care în urma contaminării cu *arţar* a devenit **Arciare*. Slavii au simţit forma aceasta ca un locativ, deci au refăcut un nominativ *Arčar)*.

[1]) Rom. *părinţi* n'are înţelesul de « rudenii » cum pare a afirma S.

©BCU CLUJ

Rom. *mușcoiu* « catâr » este dintr'un **mușchiu* < *musculus* < *muscus* « idem ». Forma **mușchiu*, omonimă cu *mușchiu* « mousse, muscle », a primit sufixul *-oiu* ca să se deosebească de termenul din urmă.

De altfel și *musculus* a fost creat, din cauza omonimiei lui *muscus* « catâr » cu *muscus* « mousse, musc ».

E. PETROVICI

VALKHOFF, DR. MARIUS, *Latijn, Romaans, Roemeens. Openbare les gegeven bij de opening van zijn kolleges als privaat-docent in de roemeense taal en letterkunde aan de Universiteit van Amsterdam op 1 November 1932 door Amersfoort, s. a.* (Latina, romana, româna. Lecție publică ținută de Dr. Marius Valkhoff cu ocazia deschiderii cursurilor sale ca docent de limba și literatura română la Universitatea din Amsterdam la 1 Noemvrie 1932).

Este prima lecție de limba română la Universitatea din Amsterdam. Conferențiarul, care suplinește în prezent catedra de filologie romanică la aceeași Universitate, o numește modest o « caracterizare impresionistă a limbii române ». Să spicuim din ea câteva idei care ni s'au părut mai caracteristice:

Pentru Valkhoff limba română este fără îndoială cea mai remarcabilă (« merkwaardigste ») limbă romanică din punct de vedere linguistic. Elementele ei latine arhaice (lexicale și morfologice), caracterul « balcanic » în structura ei, multiplele influențe străine pe care le-a suferit, o fac atrăgătoare chiar pentru linguistul care nu ar avea intenția să o studieze mai aprofundat.

În ciuda influențelor lexicale străine și a particularităților « balcanice » în fonetică și sintaxă, ea păstrează totuși un « puternic sâmbure latin » în morfologie și lexic. În definitiv limba română este limba latină într'o fază anumită de desvoltare.

D-sa găsește că se abuzează și astăzi de termenul « latină vulgară ». Amintește studiul lui De Groot în care acesta susține că nu au existat două limbi latine, una literară și una vulgară, ca de ex. în Grecia modernă o *δημοτική* și o *καθαρεύουσα*, ci limba latină a prezentat cam aceeași imagine ca limbile mari de cultură din zilele noastre, de ex. franceza. Exista o limbă latină literară, o limbă latină comună a claselor culte, o limbă latină populară a claselor mijlocii (negustori, meseriași, țărani) și o limbă latină vulgară a populației din suburbii.

©BCU CLUJ

Pe lângă această diferențiare socială, limba latină mai prezenta cu siguranță foarte de timpuriu și diferențieri geografice. Separarea imperiului într'o parte occidentală și una orientală a creat două varietăți ale limbii latine după ce aceasta, în urma democratizării progresive a societății romane, a suferit o nivelare aproape totală a diferențelor sociale devenind un fel de *κοινή* latină, în care predomina elementul popular puternic influențat de graiul vulgar și, mai puțin, de graiul claselor culte și de idiomul tradițional literar.

Această *κοινή* latină din imperiul de răsărit, romana balcanică, izolată de restul Romaniei și căzută la rangul de idiom al unei populații de păstori și țărani pe timpul invaziilor popoarelor, în strânsă conviețuire cu limba albaneză, desvoltă particularitățile specific « balcanice » care o deosebesc de celelalte limbi romanice și o apropie de limbile neromanice învecinate. După V. cauzele de căpetenie care au produs tipul « balcanic » al limbilor din Sud-Estul Europei sunt: *desvoltarea specifică a latinei orientale și influența « adstratului » albanez celui mai vechiu asupra acesteia precum și, mai târziu, influența acestor două asupra celorlalte limbi;* prin urmare nu vastul substrat tracic al lui Weigand sau influențele bizantine ale lui Sandfeld.

Urmărind desvoltarea latinei orientale în limba română orientală și în străromână, stabilind epoca limbii străromâne între secolele VI—VII și XI—XII, trecând în revistă raporturile limbii române cu dalmata, tratând influența albaneză și slavă, făcând foarte juste observații asupra stratificării elementelor de origine străină și a neogismelor, etc., etc., V. reușește să dea, în cadrul unei lecții de o oră, o reușită privire sintetică asupra istoriei limbii române.

La sfârșit asigură auditoriul că, în ciuda istoriei ei atâta de complexe, limba română, pentru cineva care cunoaște latina și franceza, nu este mai greu de învățat decât de ex. portugheza.

E. PETROVICI

Dr. Karl Kurt Klein, *Rumänisch-deutsche Literaturbeziehungen. Zwei Studien aus dem Aufgaben- und Arbeitskreis der Deutschforschung an den rumänischen Universitäten.* Heidelberg, 1929.

Karl Kurt Klein, docent la Universitatea din Iași, a publicat într'un volum două cercetări intitulate: 1. Scopuri vechi și nouă ale

©BCU CLUJ

studiilor de germanistică la universitățile românești; și 2. Românii în literatura germană din Transilvania până la mijlocul secolului al 19-lea.

În studiul dintâiu, după ce face istoricul cercetărilor de germanistică la noi, stabilește scopurile care trebue să călăuzească pe cercetătorul român pe terenul limbii, literaturii și culturii germane. Întâii titulari ai catedrelor de germanistică în România au fost nevoiți mai întâi să organizeze învățământul superior al limbii și literaturii germane, să creeze biblioteci, seminare, să publice manuale, texte. Abia după ce s'au achitat de această muncă de organizatori, au putut să se consacre și cercetărilor științifice.

Au fost studiate mai cu seamă legăturile literaturii române cu cea germană, dar numai ocazional, în linii generale sau în monografii asupra unor chestiuni speciale. Va trebui să se studieze relațiile literare româno-germane cam în felul cum au fost urmărite cele româno-franceze. Între acestea Klein înțelege nu numai influența exercitată de literatura germană asupra celei românești, ci și motivele românești în literatura germană.

După războiu, într'o Românie mărită, scopurile studiilor de germanistică s'au înmulțit. În provinciile nouă se găsesc minorități naționale germane. Dialectologia, etnografia, istoria literaturii acestor grupuri germane cad în cercul de interes al germanisticei românești.

Pe lângă acestea, firește, germanistul român va studia și germanistica în totalitatea ei: filologie, literatură, etnografie, folklor.

În studiul al doilea, mult mai lung, Klein cercetează felul cum se oglindește viața românească și sufletul românesc în literatura Sașilor (populară și cultă). Lucrarea este oarecum un exemplu la cele spuse în studiul precedent.

Se cunoaște aportul Sașilor la civilizația românească. Dar și Sașii, trăind atâtea veacuri între Români, nu s'au putut sustrage influențelor românești de tot felul. Astfel literatura populară săsească prezintă multe trăsături înrudite cu cea românească. De pildă basmele săsești ne amintesc adeseori basme românești sau ungurești din Ardeal. Cum Sașii sunt în marea majoritate bilingvi, multe basme sau motive vor fi trecut dela Români la Sași (și invers, firește).

Kl. prezintă ca ceva caracteristic ardelenesc așa zisele « Nationalitätenmärchen », povești în care personajiile aparțin diferitelor

©BCU CLUJ

neamuri din Ardeal. Românul e caracterizat în ele ca un om cu inima deschisă, ospitalier și respectuos.

Snoavele săsești despre popii români s'ar datori, după Kl., faptului că pentru Sașii catolici sau, mai târziu, protestanți, popa român era oarecum semnul vizibil al aparținerii Românilor sferei culturale a Orientului. Toate aceste snoave despre popi trebue să fie însă, după mine, împrumuturi sau adaptări după snoave asemănătoare românești.

Poezia populară săsească, relativ săracă, pare a fi împrumutat dela poezia populară română așa numitul « Natureingang », acel paralel între un fenomen al naturii și sentimentele cântărețului care servește de introducere doinelor românești și care începe cu « Frunză verde ». Kl. dă chiar un exemplu din poezia cultă săsească în care se găsește această particularitate.

Dintre literații sași mai vechi, cel mai interesant pentru noi Românii este camaradul de școală al lui Mihail Halici, *Valentin Franck von Franckenstein* (1642—1697), traducător al lui Ovidiu în românește. Și înaintea lui, numele Românilor și al Țărilor Românești apare în scrierile latinești sau germane ale Sașilor, dar Franck se deosebește de predecesori prin simpatia și înțelegerea ce o avea pentru Români. Scriind în același timp nemțește, românește și ungurește, a arătat că, pe lângă « națiunile » Ardealului, și poporul român, care gemea în șerbie, are drept la lumina soarelui.

Din epoca mai nouă, Kl. amintește între alții pe *Christian Flechtenmacher*, cunoscutul pravilist al Moldovei și extrem de simpaticele figuri ale creatorilor literaturii săsești moderne: *Daniel Roth* și *Josef Marlin*.

Capitolele care tratează despre aceștia trei, dar mai cu seamă cele referitoare la Dan. Roth și Marlin, mi se par cele mai reușite și cele mai atrăgătoare din opera lui Kl.

Dan. Roth, care în Mai 1848, protestând împotriva pretenției Ungurilor de a uni Ardealul cu Ungaria, prorocește viitorul stat « daco-roman », și Marlin, pe care moartea timpurie (moare de holeră la cartierul general al trupelor austriace în 1849) îl împiedică să-și scrie romanul « Horra » (adică Horia), merită fiecare câte o monografie amănunțită și o cunoaștere mai adâncă din partea intelectualilor români.

E. PETROVICI

©BCU CLUJ

GUSTAV KISCH, *Siebenbürgen im Lichte der Sprache. Ein Beitrag zur Kulturgeschichte der Karpathenländer. (Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde.* Neue Folge, XLV. Band. 1. und 2. Heft, Hermannstadt, 1929, p. 33—329).

O lucrare voluminoasă asupra numelor topice din Transilvania (Transilvania istorică plus județele Arad, Bihor, Sălaj, Satu-Mare și Maramureș [1]). Kisch explică într'un mod extrem de concis aproximativ 20.000 de nume topice.

D-sa a căutat, pentru fiecare nume de loc, să stabilească cu îngrijire forma cea mai veche ce apare în documentele istorice, să compare între ele formele din diferitele limbi vorbite în Ardeal ținând seamă de posibilitățile fonologice și, mai cu seamă, *să cerceteze dacă explicația propusă este în concordanță cu realitățile materiale* (sachlich berechtigt).

De altfel întreaga masă toponomastică este clasată după criterii materiale: I. Ape. II. Configurația terenului. III. Roce. IV. Floră. V. Faună. VI. Omenire. Categoria din urmă este împărțită în subcategorii: Popoare, nume de persoane, nume de specii, etc.

În accentuarea postulatului de a ține seamă de realitățile materiale stă originalitatea și meritul principal al lucrării. De asemenea nu i se poate nega lui Kisch și un alt merit: obiectivitatea științifică.

În enormul număr de explicări date de d-sa este firesc să se găsească multe susceptibile de a fi criticate.

La lista dată de N. Drăganu, în recensia amănunțită a acestei lucrări, publicată în *Anuarul Institutului de Istorie Națională*, V (1928—1930), Cluj, 1930, p. 561—575, am adăuga următoarele:

Cutiș, p. 80, nu e un derivat din *cot* sau sl. *kut*, ci este din *Kökényes*, numele unguresc al aceluiași sat. În realitate localnicii pronunță *Cut'iș* (sau *Cuk'iș*). Cf. *Gyékényes* > *Gichiș*, p. 127.

Toponimicele românești formate din nume de persoane cu ajutorul sufixului *-ești* lipsesc complet din categoria VI, 2, a, precum și cele slave formate cu sufixul *-ov-* sau cele ungurești formate prin compoziție cu *-falva* sau *-háza*. Răsfoind această parte a lucrării

[1]) Toponomastica Banatului (județele Caraș, Severin și Timiș-Torontal) a fost studiată de Kisch în *Das Banat im Spiegel seiner Ortsnamen (« Banater deutsche Kulturhefte »* II, 3, Timișoara, 1928). V. recensia lui Ștefan Pașca în DR. VI, p. 437—439.

©BCU CLUJ

lui Kisch ai crede că Românii n'au jucat niciun rol în crearea toponomasticei ardelene [1]). De fapt sunt studiate aproape exclusiv numai toponimicele care au la bază nume de persoane de origine germanică.

În schimb multe toponimice românești derivate din nume de persoane sunt trecute la alte categorii: *Albești* < *alb* (p. 275), *Crăciunești* < *sărbătoarea Crăciunului* (p. 313), *Iăncești* < *sfântul Ioan* (p. 318), *Petrești* < *piatră* (p. 43), *Corbești* < *corb* (p. 160), *Lupești* < *lup*. Firește, toate au la bază nume de persoane: *Albu*, *Crăciun*, *Iancu*, *Petru*, *Corbea*, *Lupea*. De asemenea și numele de origine slavă *Petrova*, *Vucova* nu derivă din *piatră* (p. 93) și *vuk* « lup » (p. 170), ci din numele de persoană *Petrŭ* și *Vuk*.

Istoria unor toponimice este adeseori mult mai complicată decât s'ar crede la început.

Astfel *Lupeni*, *Petroșeni*, *Bărbăteni*, nume de localități din Valea Jiului, sunt derivate de Kisch din *lup* (p. 170), *piatră* (p. 93) și *barbă* (p. 172). De fapt localitățile de mai sus au fost întemeiate de familii venite din Țara Hațegului, din satele *Valea-Lupului*, *Petros* și *Râu-Bărbat*.

Se știe că toată Valea Jiului a fost populată relativ recent de coloniști veniți din centrul județului Hunedoara, ceea ce se vede și din toponomastica regiunii plină de formațiuni terminate în sufixul *-eni* (*-ani*). De ex. localitățile *Paroșeni*, *Uricani*, *Hobiceni*, *Livezeni*, *Coroieșteni*, sunt locuite de oameni veniți din *Paroș*, *Uric*, *Hobița*, *Livadia*, *Coroiești*, toate din Țara Hațegului.

Dar oricât de mare ar fi numărul explicărilor contestate, din cele vreo 20.000 vor rămânea totuși destule care să facă să fie privită lucrarea ca o operă prețioasă, mai cu seamă pentru toponomastica ardeleană de origine germanică; iar prin considerarea realităților materiale în explicarea și clasificarea toponimicelor, Kisch este un precursor nu numai în toponomastica ardeleană.

E. PETROVICI

[1]) Iată o serie de toponimice în *-ești* numai din jud. Maramureș: *Crăciunești* = *Karácsonyfalva*, *Oncești* = *Váncsfalva*, *Nănești* = *Nánfalva*, *Giulești* = *Gyulafalva*, *Budești* = *Budfalva*, *Dragomirești* = *Dragomérfalva*, *Călinești* = *Kálinfalva*, *Berbești* = *Bárdfalva*, *Hărnicești* = *Hernécs*, *Crăcești* = *Krácsfalva*, *Cornești* = *Somfalva*, din numele de persoane *Crăciun*, *Oancea*, *Nan*, *Giulea*, *Bud*, *Dragomir*, *Călin*, *Barbu*, etc.

©BCU CLUJ

PETRE DRĂGOIESCU, *Limba latină pe (sic) inscripțiile din Dacia. Contribuții epigrafice*. Râmnicul Vâlcii, Tip. « Gutenberg », 1930, 8° mic, 64 p.

P. Drăgoiescu a făcut un lucru bun și util adunând și expunând, sistematic, formele de latină vulgară ce se întâlnesc în inscripțiile din Dacia. Deși acestea, în mare parte, fuseseră cunoscute și utilizate de romaniștii noștri, gruparea pe capitole a *tuturor* acestor forme este de un folos real. Sprijinit pe lucrări similare, în special pe lucrarea lui J. Pirson, *La langue des inscriptions de la Gaule*, autorul studiază materialul de limbă latină vulgară din Dacia din punct de vedere fonetic, morfologic, sintactic și lexical, consacrându-i fiecărui punct de vedere câte un capitol. Dintre acestea, capitolul foneticii (vocalismul și consonantismul) ocupă locul de frunte, cu exemplele cele mai numeroase (p. 13—42). Mai sărac e ultimul capitol, al lexicului. După cum recunoaște și autorul (p. 6), e foarte greu de a stabili în anumite cazuri dacă avem de-a-face cu un fenomen linguistic (fonetic) sau cu o uzanță epigrafică, o greșeală voluntară sau involuntară a lapicidului. Acest din urmă caz e, cred, acel *equibus* în loc de *equi(ti)bus* din Diploma XIV; *templm* (pentru templ(u)m (p. 24); o evidentă greșeală a lapicidului e, după părerea mea, în expresia « pro salute Nerva » (în loc de *Nervae)* (p. 57).

Cu toată grija ce a depus autorul în culegerea și interpretarea formelor vulgare, sunt unele forme care trebue adăugate sau îndreptate. Astfel: *cepam* din tab. cer. XV e forma corectă a cuvântului și nu *cae*pam; fugiti*vum* (erronem) în loc de fugiti*vam* se află în tab. cer. VI (nu VII). La numele în *o*, e de adăugat și acel *Arimo* din Micia (C.I.L., III, 12.565). În formula sepulchrală din Turda (C.I.L., III, 916) nu e nimic neobișnuit deoarece formula D(iis) M(anibus) era considerată ca ceva aparte ce nu era în legătură sintactică cu restul, iar între Aelia Publicia (decedată) și Aurelius Germanus (soțul) stă: *vixit annis*. . . (p. 53).

Napocae din expresia « a Potaissa Napocae » din inscripția de pe un milliarium (C.I.L., III, 1627) nu e ceea ce crede autorul, un « genetiv » care să arate direcția, ci chiar genitivul de proprietate indicând situația în care se afla Potaissa față de Napoca, căreia îi aparținea din punct de vedere administrativ (p. 55). Celebra

©BCU CLUJ

primavera de pe soclul unei statuete, găsită în Mureș-Port (Alba-Iulia), e un fals, sgâriat ulterior, chiar dacă statueta ar fi autentică. Comentariul legat de acest cuvânt își pierde, deci, orice interes.

O scădere a lucrării e faptul că autorul s'a mărginit să adune numai materialul epigrafic publicat în C.I.L., III, care s'a încheiat în 1902. Dela această dată au mai ieșit la iveală o mulțime de inscripții care ar fi îmbogățit culegerea. Așa, de pildă, într'o inscripție din Ciomăfaia (jud. Cluj), publicată în revista «Dolgozatok—Travaux», 1911, 2 p. 261 găsim: D*ibus* deabusque, iar în o altă inscripție din Micia (lângă Deva), publicată în aceeași revistă (1913, p. 260) întâlnim formula de închinare grecească (acuzativ în loc de dativ): sacrum genium Miciae (pentru *sacro genio M.)*.

Neplăcut ne isbește într'o lucrare românească, în a doua decadă a României întregite, numirile de localități din Transilvania, date de autor, constant, sub forma lor oficială impusă ungurească (Szamos-Ujvár (= Gherla) ba chiar și cea germană (Carlsburg).

C. DAICOVICIU

N. GEORGESCU-TISTU, *Bibliografia literară română*. București, 1932. «Imprimeria Națională», 256 p. + XX planșe. (Ac. Rom., Studii și Cercetări, XVIII).

Lucrarea lui Tistu face parte din șirul celor câteva opere fundamentale de bibliografie românească, al căror număr nu trece de o duzină. Ea nu este numai o luminoasă coordonare a materialului existent, ci și o adevărată mină de informații noi. Prin aparatul critic căruia sunt supuse operele repertoriate, ea îți dă încrederea că pășești pe un teren sigur, unde informația nu trebue supusă unui nou control. Și nu puțin lucru este acesta, când ne gândim la felul în care sunt redactate o mare parte din bibliografiile românești. Se găsesc între ele opere, la care autorii lor au lucrat ani de zile, care sunt însă aproape inutile, din pricina lipsii de preciziune a notației bibliografice. Alăturea de lucrări ca ale lui Al. Sadi-Ionescu și ale lui Bianu, lucrarea lui Tistu este deci și un exemplu de bună metodă bibliografică.

Cum însuși o mărturisește în Prefață, lucrarea lui Tistu este, întâi de toate, o bibliografie de bibliografii, privitoare la literatura

©BCU CLUJ

română. Deoarece însă, în tratarea istoriei noastre literare, esteticul este amestecat într'o mare măsură cu culturalul, autorul a trebuit să țină seamă de această împrejurare specială, să ne dea deci multă informație de cadru cultural. Așa fiind lucrarea d-sale este mai ales o bună *introducere* în bibliografia literară română.

Foarte bine a făcut Tistu că și-a precedat studiul de o Introducere cu noțiuni fundamentale de bibliografie și cu o privire sumară asupra situației actuale a cercetărilor bibliografice din străinătate. Cetitorul își poate da astfel seama de progresul unei științe, privită cu nedrept dispreț, în lumea noastră intelectuală, și va urmări cu mai mult interes plăpânda mișcare bibliografică înfiripată în țară, mai ales după războiu.

Autorul și-a grupat bogatul său material în următoarele capitole: « Scrieri românești de informație generală », « Bibliografie periodică », « Cataloage de bibliotecă », « Lucrări bibliografice speciale » și « Către o bibliografie metodică a literaturii române ». Lucrarea are și un Rezumat în limba franceză și un Indice bogat și conștiincios, indispensabil pentru orice cercetare de acest fel. La sfârșit sunt anexate douăzeci de planșe cu « ex libris »-uri vechi, cu mostre de cataloage de bibliotecă și cu dedicații rare.

Cum am mai spus, pe lângă o coordonare clară de material, lucrarea este bogată în informații, utile chiar specialiștilor. Sursa cea dintâi și cea mai bogată a găsit-o autorul la Biblioteca Academiei Române.

Surprinzător de bogat este capitolul Bibliografiei periodice. Cataloagele de librării, dela mijlocul veacului trecut, înșirate de autor, sunt extrem de utile pentru studiul circulației cărților la noi. Se poate surprinde în ele ritmul occidentalizării noastre și mediul în care s'au desvoltat scriitorii. Pentrucă nu numai studiile în străinătate au format pe scriitorii noștri dela mijlocul veacului trecut, așa cum se crede de obiceiu. Mulți dintre ei, când au avut contactul cu centrele intelectuale apusene, erau formați gata prin bogatele lecturi de acasă. Nicolae Bălcescu, de pildă, când mergea la Paris, în 1846, era de o maturitate intelectuală, care-i permitea să aibă un discernământ critic în cercetările științifice de acolo și în evenimentele la care avea să ia parte. Spiritul lui avid se hrănise abundent, de timpuriu, din lecturile pe care i le oferea

©BCU CLUJ

cabinetele de lectură și librăriile din București, ale căror cataloage le înșiră Tistu.

Foarte bogat este și capitolul următor al lucrării, privitor la cataloagele de biblioteci. El este și un îndemn pentru ca posesorii de biblioteci bogate din țară să-și pună în circulație comorile ascunse cu o sgârcenie nejustificată.

Bine înțeles că în stadiul actual al bibliografiei românești, cu toată hărnicia și cu tot aparatul de investigație pe care-l posedă, lucrarea lui Tistu — ca orice lucrare de bibliografie, cu atât mai mult o lucrare de bibliografie românească — are și lipsuri în informație. Pentru completarea lor trimitem la *Bibliografia publicațiilor* pe care o publicăm în acest volum al *Dacoromaniei*, în deosebi la capitolul « Bibliografie-Bibliologie ». Afară de acestea mai dăm aici câteva întregiri, pe care le credem utile pentru ediția a doua a lucrării, în privința apariției căreia noi suntem mai optimiști decât autorul ei :

La « Enciclopedii și biografii » trebuia menționat *Dictionnaire universel des contemporains* al lui Vapereau (Paris, 1858). Pentru cercetătorii români, dicționarul acesta a fost totdeauna un bun izvor de informație. Valoarea numeroaselor biografii românești, cuprinse în el, crește și mai mult în urma studiului recent asupra lor al lui Ol. Boitoș, *Biografiile românești ale lui Ubicini* (Cluj, 1932, Tip. « Fraternitas »). Boitoș dovedește, într'un mod neîndoios, că autorul biografiilor românești din dicționarul Vapereau este filoromânul Ubicini, ale cărui lucrări au fost remarcate totdeauna pentru onestitatea și sobrietatea lor. Numeroase din știrile lui, Ubicini le culege din gura celor a cărora biografie o scrie. Seriozitatea informațiilor, date de Ubicini, a determinat pe urmași să le utilizeze mereu. Atât pentru I. G. Valentineanu, în a sa *Biografie a oameniloru mari scrisă de unu omu micu*, Paris, 1859 (nu 1852, cum afirmă Tistu, pag. 50), cât și pentru Dim. R. Rosetti, în al său *Dicționarul contimporanilor din România*, București, 1898 — amândoi menționați de Tistu — Vapereau a fost un izvor, căruia i s'au adresat de repetate ori. De asemenea l-au întrebuințat enciclopediile franceze din a doua jumătate a veacului al XIX-lea : *Grand Dictionnaire Universel* al lui P. Larousse, Paris 1865 și *La Grande Enciclopedie*. Aceste două enciclopedii trebuiau

©BCU CLUJ

înșirate de Tistu între izvoarele de informație biografică, cum de altfel trebuia înșirat, dintre cele germane, cel puțin lexiconul *Meyer*, întru cât Marea Enciclopedie franceză are printre colaboratori pe N. Iorga, iar Meyer, în edițiile lui din urmă, pe Sextil Pușcariu, pentru partea privitoare la literatura română. Tot pentru biografiile scriitorilor trebuia menționat F. Aderca *Mărturia unei generații*, București, 1929, S. Ciornei, care, dacă nu este un izvor științific, cuprinde foarte multe sugestii, asupra vieții și operei scriitorilor, date de ei înșiși.

Am înșira aici, atât privitor la biografiile scriitorilor ardeleni, cât și la activitatea tipografiilor de dincoace de munți numeroase izvoare ungurești, scăpate din vedere de Tistu. După apariția lucrării lui Andrei Veress, *Bibliografia română-ungară*, vol. I și II socotim de prisos să o mai facem, întru cât ele se găsesc acolo într'o notație completă și amănunțită.

Biografii de ale scriitorilor și ziariștilor contemporani se găsesc în *Anuarul presei Române și al lumei politice*, Anul al VI-lea, 1912, București, Tip. Gutenberg (Director-proprietar V. Rusenescu). Câteva bio-bibliografii ale scriitorilor ardeleni contemporani s'au publicat în *Almanahul scriitorilor dela noi*, Anul I, Orăștie, 1911, Ed. « Librăriei Naționale ». Tot la acest capitol al bio-bibliografiilor trebue amintit și *Buletinul Cărții Românești*, menționat de Tistu în altă ordine de idei. Sunt publicate în el bio-bibliografiile câtorva dintre scriitorii editați de « Cartea Românească ». Informațiile nu sunt totdeauna precise și complete, dată fiind însă lipsa unei bune enciclopedii românești, de o întindere mai mare decât *Minerva*, sau cea a lui Candrea-Adamescu, trebue să le utilizăm și așa.

La cataloage de librării și tipografii trebuia amintit și articolul lui Iorga, *Gheorghe Asachi ca tipograf și editor — după « Catalogul lui din* 1847. (An. Ac. Rom. Seria II. Secția Istorică, Tomul XXXIV[1]).

Cu privire la trecutul, atât de bogat în realizări frumoase și în frământări al presei ardelene, se găsesc contribuții numeroase și în cele două *Almanahuri ale Presei Române din Ardeal și Banat*, pe 1926 și 1928. (Intâiul, Cluj, Tip. « Viața », iar al doilea Tip. « Lumea și Țara »).

[1]) « Catalogul » lui Asachi este menționat de autor (p. 07—68).

©BCU CLUJ

La bibliografiile regionale trebuia amintită și S. Greavu-Dunăre, *Bibliografia Dobrogei* (Ac. Rom. Mem. Secț. Ist. Seria III-a, Tomul IX, Mem. 4), care dacă e mai ales o bibliografie istorică, are și atingeri cu cadrul cultural al literaturii.

De asemenea, dacă au fost menționate (pag. 189—190) bibliografii privitoare la Istro-Români, atunci nu trebuia scăpată din vedere cea mai completă și mai bună dintre toate, publicată de Sextil Pușcariu, în fruntea vol. III de *Studii istroromâne*, București, 1929, « Cultura Națională » (Ac. Rom. Studii și Cercetări, XVI).

La cataloage de biblioteci amintesc și pe Cornel Mezea, *Biblioteca liceului Samuil Vulcan* (din Beiuș), publicat în *Observatorul* I (1928), pag. 107—109. Tot acolo, pag. 109—112, probabil același autor, scrie despre *Profesorii din Beiuș ca autori*, dând o bibliografie pe capitole a operelor și articolelor acestora.

La capitolul istoriilor literare trebuia menționată și *Istoria literaturii române contemporane* (vol. I, II, III, IV și VI) a lui Eugen Lovinescu, cu atât mai mult cu cât informația bibliografică, privitoare la literatura contemporană, e așa de anevoioasă.

Cum am mai spus, studiul lui Tistu e, înainte de toate, o bibliografie de bibliografii. Totuși d-sa amintește, ici-colo cercetări bibliografice privitoare la un singur autor. Nu sunt înșirate însă cele mai bune dintre ele ca de pildă cele asupra lui Alecsandri, Bălcescu, Eminescu, Caragiale, etc. —, adevărate modele ale genului. Trebuiau mai ales amintite bibliografiile care însoțesc textele publicate în « Colecția Clasicilor Români Comentați », de subt îngrijirea lui N. Cartojan.

Nici în bogatul studiu al lui Tistu și nici în alte cercetări anterioare, n'am găsit importantul amănunt, privitor la începuturile bibliografiei românești, amintit de Dr. Iacob Radu în *Istoria diecezei române-unite a Orăzii-Mari*... Oradea, 1930, Tip. « Ateneul », pag. 105. Răposatul canonic, căruia îi datorăm atât de bogate cercetări privitoare la Samuil Micu, Șincai și Maior, vorbește acolo despre inițiativa unei Societăți bibliografice românești, luată, la 1833, de episcopul mecenate Samuil Vulcan, ale cărei statute au și fost redactate de Alex. Gavra, cunoscutul editor al *Cronicii* lui Șincai. Cred că e cea dintâi încercare de acest fel, la Români.

ION BREAZU

©BCU CLUJ

I. L. CARAGIALE, *Opere*. Vol. I—II: *Nuvele și schițe;* vol. III: *Reminiscențe și notițe critice*. Ediție îngrijită de Paul Zarifopol. București, Ed. « Cultura Națională ».

Caragiale face parte dintre puținii scriitori români cu o conștiință artistică mereu trează și în continuă ascensiune. Mai ales în partea a doua a carierii lui literare a pus atâta grijă pe cuvântul scris — dela scrisorile particulare până la operele destinate publicității — încât a devenit un adevărat model de artă literară clasică. Toți cei care au cunoscut verva lui scânteietoare, din această epocă, au regretat că n'a scris mai mult. Iată unul din motivele pentru care fiecare cuvânt al său trebue strâns și prețuit. Ca toți marii artiști, Caragiale a reluat apoi de repetate ori unele teme, șlefuindu-le, sau desvoltându-le, după cum îi dicta gustul său artistic, în neîntreruptă desvoltare. Iată un alt motiv pentru care scrisul său merită să fie cunoscut, în întregime, de toți cei care vreau să intre în laboratorul marelui maestru.

Paul Zarifopol, prin ediția d-sale definitivă, ne dă toate mijloacele pentru a pătrunde în taina artei carageliene. Puțini scriitori români au avut norocul să aibă un editor atât de conștiincios, de priceput și de iubitor. Zarifopol a cunoscut de aproape și pe omul Caragiale — despre care mulți afirmă că a fost superior operii — ceea ce explică, în parte, cultul pentru maestru. Acest cult nu împiedecă însă pe critic să vadă just. Petele soarelui sunt arătate cu siguranță de specialist și de om de gust și arătarea lor nu scade cu nimic lumina soarelui. Introducerile vol. I și II, în care sunt analizate nuvelele și schițele sunt o bună dovadă de aceasta. De altfel aceste introduceri sunt între puținele lucruri bune care s'au scris despre această parte a operii lui Caragiale. De o densitate care rivalizează cu a lui Caragiale în ultimele lui nuvele, înțelegerea se îmbină în studiul lui Zarifopol cu pătrunderea estetică. Admirația dă scrisului său aripi — lucru rar pentru Z. ale cărui esseuri și critici sunt atât de reci. Bine înțeles că — după cum autorul însuși afirmă — studiul său nu poate fi gustat decât de aceia, care cunosc bine opera lui Caragiale. Aceștia însă au satisfacția de a avea înaintea lor un Caragiale de proporții grandioase.

Z. strânge în ediția d-sale « tot ce a publicat Caragiale însuși în volum, în reviste sau ziare, precum și manuscrisele sale, cu rezerva

©BCU CLUJ

acelor texte — scrisori sau altele — care ar putea atinge supărător oameni astăzi în viață; și fără a reproduce în întregime cuprinsul foiții umoristice *Claponul*, scrisă aproape toată de dânsul». Din lista de manuscrise, dată în Prefața vol. I, avem deziluzia de a constata cât de puțin a rămas netipărit sau neisprăvit din Caragiale. Mult mai puțin decât din Eminescu de pildă. De aceea surprizele ediției lui Zarifopol nu sunt atât manuscrisele date la lumină, cât reeditările textelor publicate în ziare și reviste. Multe din aceste periodice sunt astăzi inaccesibile, nu numai pentru publicul mare dar pentru cercetătorii înșiși.

Întâiele două volume ale ediției cuprind nuvelele și schițele, următoarele două «Reminiscențe», notițele critice și articolele politice, iar ultimele vol. teatrul și versurile. În interiorul vol. operele sunt așezate în ordine cronologică, cu mici modificări. În «Addenda» fiecărui volum se publică bucățile, pe care nici Caragiale și nici Zarifopol nu le consideră operă definitivă, foarte utile însă pentru studiul scriitorului, iar în «Note și Variante» se indică locul unde bucățile au fost publicate de Caragiale, menționându-se toate deosebirile între diferitele texte. Dintre retipăriri o adevărată revelație e schița *O reparație* (vol. II, p. 418—420), de un realism concentrat și viguros; iar dintre inedite deosebit de prețios e *Repertoriul de nume proprii* (vol. II, p. 370—383), care ar putea tenta pe un onomast priceput. De mult interes biografic este materialul vol. III, mai puțin cunoscut de publicul mare, întru cât n'a fost reeditat decât în parte. Cele trei volume aduc și trei fotografii inedite și patru facsimile.

ION BREAZU

N. IORGA, *Istoria literaturii românești. Introducere sintetică.* București, 1929, Ed. Pavel Suru, 206 p.

În așteptarea ediției noi a bogatei d-sale Istorii a literaturii românești [1]), Iorga ne dă o privire sintetică în 200 p. asupra aceluiași subiect. Fiind o publicare după notele stenografice ale unui curs, Introducerea lui Iorga are vioiciunea și farmecul cuvântului

[1]) Au apărut până acum vol. I, II și III. Partea I, cuprinzând materia până la Școala Ardeleană inclusiv.

©BCU CLUJ

d-sale vorbit, pe care eu îl prefer celui scris, mai ales din studii. Cine a urmărit de aproape tot ceea ce a publicat Iorga în acest domeniu nu găsește, în acest curs, multe lucruri noi. Aceleași simpatii (pentru Asachi, de pildă) și aceeași răceală (pentru Alecsandri și Maiorescu, de pildă). În același timp Introducerea nu poate fi urmărită în toată articulația ei decât de bunii cunoscători ai acelorași cercetări ale lui Iorga și ai literaturii românești. Nu este un studiu menit străinătății. Străinul ne-ar cunoaște din el inegal și nedrept. Gr. Alexandrescu și Ion Creangă, pentru a da numai aceste două exemple, sunt prezentați pe câte o jumătate de pagină, se bucură deci de aceeași solicitudine ca și un Ion Codru-Drăguşanu sau Baronzi. Literaturii vechi i se dă o atenție mai bogată, decât literaturii noi, ceea ce este o nedreptate dacă luăm în considerare valoarea lor estetică. De altfel de acest cusur sufăr toate istoriile noastre literare. Literaturii post-sămănătoriste nu i se consacră decât trei șire, la sfârșit, de o nedreaptă asprime.

Cu toate aceste neajunsuri — și n'am amintit decât vreo câteva — Introducerea lui Iorga se cetește cu mult interes, pe alocurea cu adevărată plăcere. E remarcabilă în ea îndrăzneala sintezei, calitate atât de apreciată la autorul ei, sinteză care nu odată cuprinde în marginile ei ceea ce s'a produs la noi cu marile curente europene. Găsim apoi, și aici, admirabile sugestii și caracterizări, care într'un cuvânt sau o frază aruncă lumini nebănuite asupra unui scriitor sau epoci. Întru cât privește unele idei și afirmații noi asupra epocii moderne, așteptăm apariția ultimelor volume din ediția cea mare, pentru a le vedea întreaga argumentație.

ION BREAZU

Clasicii români comentați, sub îngrijirea lui N. CARTOJAN. Craiova. Ed. « Scrisul Românesc ».

Între operele a căror lipsă s'a simțit după Unire a fost și o bună ediție a scriitorilor noștri clasici. Ediția atât de utilă a « Minervei » s'a epuizat și, chiar dacă ar mai fi rămas din ea, ar fi trebuit revăzută și completată, în lumina cercetărilor și împrejurărilor de astăzi ale literaturii române. Astfel de reeditări de opere clasice s'au făcut destule, ele sunt departe însă nu numai de ceea ce cerem astăzi

©BCU CLUJ

în acest domeniu, dar și de unele ediții de dinainte de războiu. Prea a stăpânit spiritul comercial în aceste reeditări.

O ediție bună a clasicilor români o cerea publicul cetitor mare, crescut considerabil după Unire. O astfel de operă este un factor cultural de întâiul ordin. Dar ea era cerută mai ales de marele număr al școlărimii de toate vârstele. Profesorimea a fost, de multe ori, în neplăcuta situație de a vorbi despre o operă clasică, fără de a o putea oferi elevilor. Ea este deci o operă de ordin educativ tot atât de importantă.

Mai mult golul acesta din urmă îl umple ediția « Scrisului Românesc ». Ea o face însă într'o măsură, pentru care merită toate elogiile. Îi urăm să o ducă la capăt, cu conștienționzitatea cu care a început. Pentrucă cele 14 volume apărute din 1930 până acum sunt numai începutul unei serii care trebue să continue cel puțin până la 100. Mai ales că prin felul în care sunt redactate, ele sunt utile și studenților începători.

Principiul urmat de îngrijitorul colecției este încredințarea operei ce urmează să fie editată unui specialist care să-i dea o introducere, o bibliografie și comentarii. Bucățile sunt precedate de mici introduceri explicative, iar cuvintele rare sunt lămurite și ele. O noutate a edițiilor sunt clișeele, unele foarte puțin cunoscute.

Cel dintâiu volum al colecției a fost închinat lui M. KOGĂLNICEANU, *Opere*. Sunt publicate în el, subt îngrijirea lui N. Cartojan, o bucată de critică, două schițe de moravuri, cinci discursuri și o scrisoare. Ediția este precedată de un studiu al lui Cartojan, unul dintre cei trei-patru specialiști în Kogălniceanu, în care preciziunea informației și a definiției se unește cu admirația pentru acest diriguitor al spiritului românesc. De altfel o bună calitate a acestor studii introductive, foarte utilă pentru scopul lor educativ, este căldura pentru subiectul tratat. Studiul e urmat de o bibliografie, împărțită în două capitole mari cu subîmpărțiri: I. « Operele lui M. Kogălniceanu » și II. « Studii asupra lui M. Kogălniceanu » [1]). Același principiu va fi urmat și la ceilalți autori.

[1]) La Bibliografia revistelor, conduse de Kogălniceanu a fost scăpată din vedere *Dacia Literară*.

©BCU CLUJ

Tot subt îngrijirea lui Cartojan au apărut P. ISPIRESCU, *Legende sau basmele Românilor adunate din gura poporului*. De astă dată comentatorul ne dă și o luminoasă introducere asupra basmului, utilă nu numai elevilor ci și studenților, iar biografiei pe care o face d-sa lui Ispirescu îi adaugă pe cea, atât de caldă, a lui Barbu Delavrancea.

P. P. Panaitescu comentează un N. BĂLCESCU, *Scrieri istorice*. Introducerea d-sale are aceleași calități ca și a lui Cartojan despre Kogălniceanu: precisă, luminoasă, caldă. De altfel d-sa este cel mai bun cunoscător al vieții sbuciumate și a operei lui Bălcescu. Nu înțelegem însă pentru ce introducerea n'a fost urmată și de o bibliografie sumară.

Alexandru Marcu comentează două volume din proza lui V. ALECSANDRI. Vol. I cuprinde *Proza. Amintiri. Povestiri romantice*, iar al II-lea *Călătorii. Misiuni diplomatice*. O bună parte din materia ambelor volume era îngropată în ediții vechi sau în reviste greu accesibile publicului mare. Vol. I este precedat de o introducere, cuprinzând o biografie și o caracterizare sumară a lui Alecsandri, iar al doilea de două studii mai aprofundate; 1) « V. Alecsandri călător » și 2) « V. Alecsandri diplomat ». De remarcat ceea ce se spune asupra romantismului lui Alecsandri. O bibliografie lipsește și aici.

Scarlat Struțeanu ne dă I. SLAVICI, *Nuvele*. Sunt publicate patru din nuvelele mai importante. Introducerea a luat proporția unui adevărat studiu. Cu toate defectele lui — încercarea de a justifica cu orice preț unele acte de ale lui Slavici — studiul este extrem de util, Slavici fiind puțin studiat. Prețioasă și bibliografia, din care nu sunt uitate nici traducerile în limbi străine.

D. Murărașu comentează un M. EMINESCU, *Scrieri politice*, reeditare foarte folositoare astăzi, când se vorbește atât de mult de proza politică a poetului. Articolele au fost alese însă cu o ușoară încercare de a atenua antiliberalismul lui Eminescu, lucru care se vede și din întinsa introducere. Aceasta din urmă dă un bun studiu al epocei în care s'a desfășurat activitatea ziaristică a lui Eminescu și o privire asupra gândirii politice a poetului. Bibliografia privește numai activitatea ziaristică a lui Eminescu și studiile privitoare la ea.

G. Baiculescu, publică *Ciocoii vechi și noui* de N. FILIMON. Atât desvoltatul d-sale studiu din Introducere, cât și Bibliografia —

©BCU CLUJ

în care sunt menționate și articolele din reviste și ziare — sunt extrem de prețioase, deoarece N. Filimon este un scriitor foarte puțin cunoscut.

Bine venită pentru raritatea ei și pentru valoarea, care crește mereu cu timpul, este *Cronica* lui IOAN NECULCE, ediție comentată de Al. Procopovici (2 vol.). Pentru ușurința lecturii s'a dat textului o punctuație mai naturală, iar notele explicative din josul paginelor au fost așezate și la sfârșitul vol. II, astfel că avem un glosar al cuvintelor rare ale lui Neculce. Tot la sfârșitul vol. II, se dă un indice de persoane și geografic. Introducerea îl privește pe cronicar în cadrul larg schițat, al epocei.

Al. Busuioceanu comentează pe AL. I. ODOBESCU, *Pseudokynegheticòs*, precedându-l de cel mai bun studiu asupra lui Odobescu din câte au apărut la noi. Bibliografia conștiențioasă. Cele 18 reproduceri după operele de artă, amintite de Odobescu în spirituala sa scriere, sunt foarte bine venite pentru înțelegerea textului.

Teatrul lui I. L. CARAGIALE este comentat de D. Murărașu. Sunt publicate cele trei comedii mai bune ale lui Caragiale și *Năpasta*. Introducerea importantă pentru situarea activității dramaturgului în cadrul epocei.

Ultimul volum, apărut la data când scriem aceste șire, este V. ALECSANDRI, *Teatru-Comediile*, ed. comentată de Alexandru Iordan. Sunt publicate două cantonete, trei vodeviluri și două comedii. Introducerea este un bun studiu asupra comediilor lui Alecsandri, iar bibliografia privește teatrul poetului, dând și o înșirare a tuturor edițiilor în care au apărut piesele publicate în volumul de față.

ION BREAZU

JEAN BOUTIÈRE, *La vie et l'oeuvre de Ion Creangă (1837—1889)*. Paris, 1930, Librairie universitaire J. Gamber. XXXI+254+7 pl. afară de text.

Ionică al lui Ștefan a Petrei, dascălul răspopit, rămas țăran până în măduva oaselor întreaga lui vieață, intră tot mai adânc în literatura universală. Cu toate dificultățile întâmpinate, traducătorii străini se apropie tot mai numeroși și mai îndrăzneți de el. Un străin este și autorul celui mai complet studiu asupra lui.

©BCU CLUJ

« Când d-l Mario Roques mi-a propus acum șase ani — spune autorul în prefață — să consacru una din tezele mele studiului vieții și operei lui Ion Creangă n'am primit acest frumos subiect fără oarecare ezitare: nu era oare o îndrăzneală să încerci, departe de România, studiul unui povestitor popular moldovean a cărui vieață este încă rău cunoscută, a cărui limbă este dificilă pentru Românii înșiși, și care este considerat în țara sa de « netraductibil? ».

Când, după ce cetim lucrarea, ne dăm seama de seriozitatea cu care Boutière avea de gând să se aștearnă la treabă, teama d-sale nu ne surprinde de loc. Într'adevăr, d-sa a trebuit să desfășoare o muncă enormă. Vieața lui Creangă, cel puțin până la apariția lucrării, era studiată fragmentar și netemeinic. Faptul precis se amesteca, destul de des, cu legenda. Iar în cât privește opera, studiile temeinice au fost și ele foarte puține și necomplete. De aceea B. a trebuit să supună unui minuțios examen critic tot ceea ce s'a scris până acum despre Creangă și să-și completeze materialul, astfel selecționat, cu laborioase cercetări personale. A făcut-o cu o râvnă demnă de admirat. Pentru studiul vieții lui Creangă și-a împins cercetările până la periodice și arhive, dând la iveală, uneori în facsimil, acte necunoscute, iar pentru studiul operei — mai ales pentru cercetarea comparativă a basmelor — a răsfoit imens material străin. Cu toată întinderea, teza d-sale este foarte densă și concentrată.

În fruntea studiului e așezată o minuțioasă bibliografie critică. Manuscrisele, edițiile operelor, traducerile, studiile critice și folclorice, asupra lui Creangă, sunt trecute toate în revistă, cu cea mai deplină obiectivitate. Urmează apoi biografia, — cea mai completă biografie a lui Creangă — scrisă cu aceeași justețe și simpatie.

Partea a doua a lucrării e consacrată operei. Ea începe prin o privire generală, în care se arată împărțirea materiei și se studiază Creangă ca autor didactic și unele bucăți de ale sale de mai puțină valoare. Urmează apoi studiul basmelor, precedat și acesta de o privire generală asupra poeziei și poveștilor înainte de Creangă. După temele lor poveștile sunt împărțite în: 1) Fabule cu animale, 2) Ciclul Prostiei omenești, 3) Povești fantastice și 4) Povești religioase. Fiecare basm este studiat aparte, în mod comparativ. Se arată apoi cum a utilizat Creangă temele luate din popor, partea artistului în transfigurarea acestor teme. Marea originalitate a Humulești eanului

©BCU CLUJ

stă, după Butière, în vieața pe care a dat-o scenelor și personagiilor, în culoarea locală, în umorul plin de sănătate și în compoziție. Prin aceste însușiri el nu s'a ridicat numai deasupra tuturor autorilor de basme români, ci poate fi așezat printre puținii scriitori mari în acest gen din literatura universală. Făcând o comparație între Ch. Perrault, frații Grimm, I. C. Schmid, H. C. Andersen și Creangă, Boutière îl găsește pe scriitorul român mai apropiat de Ch. Perrault. « În opera ambilor povestitori — spune autorul (p. 179) — se află aceeași reproducere fidelă a vechilor teme și a limbei simple populare, aceeași vieață, aceeași evocare a oamenilor mărunți dintr'o anumită epocă, același spirit de bună calitate. Creangă nu se deosebește de predecesorul său decât printr'un realism împins uneori prea departe, și, mai ales prin bogata lui colecție de expresii, maxime și proverbe populare, colecție care n'are echivalent, după părerea noastră la nici un alt povestitor european ».

De același studiu serios se învrednicesc și « anecdotele » (nuvelele), și *Amintirile din copilărie*.

Un capitol special e închinat limbei și stilului lui Creangă, studindu-se vocabularul, morfologia, sintaxa și caracteristica stilului minunatului povestitor. La sfârșit se dă un Glosar de cuvinte rare, cu explicația în limba franceză, apoi un indice de nume.

Cu toate monografiile asupra lui Creangă, apărute după a d-sale, lucrarea lui Boutière rămâne isvorul de căpetenie pentru toți cercetătorii vieții și opereii celui care a scris *Amintirile din copilărie*. Și avem credința că după stimulentul acesta atât de masiv, venit dela un străin, cercetătorii aceștia vor apare, din rândul nostru, al Românilor, tot mai numeroși și mai conștiincioși.

ION BREAZU

I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, vol. I (în colaborare cu Gh. Cardaș), București, 1931, XXVI + 476 p.; vol. II, București, 1932, XLII + 452 p.; vol. III, București, 1932, XXVIII + 480 p. Toate trei tip. la « Institutul de Arte Grafice Bucovina ».

Junimea poate fi considerată astăzi ca un capitol încheiat din istoria literaturii române, spre care cercetătorul se poate apropia

©BCU CLUJ

cu toate armele unui studiu obiectiv. Cel din urmă dintre fruntașii ei s'a stins la o vârstă de patriarh, în Ianuarie 1932. Puținii supraviețuitori dintre membrii ei târzii, cred că nu pot împiedeca istoricul literar să-și spună cuvântul întreg, fără reticențe, care ar putea umbri adevărul.

Nu numai un cercetător, ci o pleiadă întreagă, trebue să se îndrepte spre acest capitol din istoria culturii noastre, cel mai bogat dintre toate. Materialul care le stă înainte e imens. Membrii Junimii au avut dela început conștiința că fac o faptă epocală, de aceea s'au năzuit să lase posterității cât mai multe dovezi referitoare la ea. Despre Junimea ni s'au păstrat cele mai interesante memorii din literatura noastră memorialistică; Junimea și-a avut dela întâiele ei manifestări, organul ei masiv și sobru: *Convorbirile Literare;* iar corespondența membrilor ei e și ea extrem de bogată.

Cât de prețioasă este această corespondență pentru istoricul literar o dovedesc cele trei volume de *Studii și documente literare*, publicare subt îngrijirea și cu cheltuiala lui I. E. Torouțiu (întâiul în colaborare cu Gh. Cardaș). Toate trei cuprind scrisorile primite de Iacob Negruzzi, începând cu 1863 până în zilele noastre. Doar în volumul al treilea au fost explorate și alte arhive: a lui Slavici, a lui A. D. Xenopol, I. Urban-Jarnik, Artur Gorovei și Muzeul Folticenilor. Toate scrisorile ne conduc în viața bogată în fapte literare, culturale și politice răsunătoare a Junimii.

I. E. Torouțiu a făcut un imens serviciu istoriografiei noastre literare, publicând această corespondență, iar marea jertfă materială, făcută cu editarea pe propria cheltuială merită recunoștința națională.

Fără îndoială că zelul d-sale a mers uneori prea departe, atât în publicarea scrisorilor, cât și în comentarea lor. Nu aprobăm un istoricism literar împins până la darea la iveală a celor mai neînsemnate fleacuri din viața unui scriitor, sau a unei epoci. Ce importanță poate avea, pentru istoria literaturii noastre, faptul că I. A. Cantacuzin a împrumutat lui Iacob Negruzzi o oală cu brânză? (Vezi vol. III, p. 91). De asemenea nu era nevoie să se dea traducerea în românește, cel puțin a scrisorilor franceze și germane. Oricât de larg ar fi cercul, în care ar pătrunde aceste volume, cred că cei ce vor să scoată din ele material pentru cercetări științifice

©BCU CLUJ

cunosc aceste limbi [1]). Recunoaștem apoi că Torouțiu a pus o muncă imensă în comentariile d-sale, a mers însă de multe ori prea departe cu ele, sau n'a dat note tocmai acolo unde era nevoie. De pildă, în loc să dea uneori întreaga bibliografie a unor autori minusculi, amintiți în textul scrisorilor, sau a unor autori străini de importanță secundară, mai util era dacă dădea informații bio-bibliografice privitoare la unii din autorii mai puțin cunoscuți ai scrisorilor. Nu ne împăcăm apoi cu unii termini întrebuințați de autor în Introducerile sale. De ex.: « emanație scriitoricească » (I, p. XII), « ideologist » (I, p. XIII), « abstractism » (I, p. XVIII).

Dar toate acestea, și alte obiecțiuni care s'ar putea face, nu scad valoarea operei întreprinsă cu atâta hărnicie și iubire. Cercetătorul găsește în ea nu numai informație de interes istoric, ci adevărate pagini de artă. Cât de frumoase sunt, de pildă, scrisorile lui Duiliu Zamfirescu (vol. I, p. 53—105). Ce inimă de Român palpită în ele, câtă admirație și înțelegere pentru frumusețile naturale și artistice ale Italiei, ce limbă sprintenă și savuroasă! Sau scrisorile în care Ion Slavici își destăinue tragedia și nobilele avânturi spirituale ale tinereții sale agitate (vol. II, p. 180-292). Sau în care A. D. Xenopol (vol. II, p. 9—118), istoricul și filosoful de mai târziu, își arată, atât de timpuriu, marile aptitudini intelectuale, curiozitatea pentru toate produsele minții omenești.

De altfel, la această generație, interesul pentru literatură a primat totdeauna, chiar când s'a înregimentat în politica militantă. « Intâi relațiile omenești, apoi literatura, în al treilea rând politica — așa merge scara intereselor sufletești ale subscrisului » — scrie Titu Maiorescu lui Iacob Negruzzi (vol. I, p. 18). Și ierarhia aceasta n'a respectat-o numai șeful, ci toți ceilalți Junimiști de marcă.

ION BREAZU

[1]) De altfel unele traduceri sunt și greșite, cum au arătat unii recenzenți. Menționăm și noi două erori: Versul din Carducci, citat de Duiliu Zamfirescu, vol. I, p. 60: « Odio l'usata poesia », etc. nu se traduce « Aud poesia obișnuită », cum o face T. la p. 107, nota 23, ci « *Urăsc* » sau « mi-e silă de poezia obișnuită ». Iar vol. III, p. 91 T. a cetit în scrisoarea, în limba franceză a lui I. A. Cantacuzin: « Tiens un Alexandriu » și de aceea a tradus greșit: « Iată un Alecsandri ». Nu este vorba de Alecsandri, ci de *alexandrinul*, pe care-l face autorul scrisorii acolo:

« Que dirait à cela l'inflexible Pogor ?
Buiucli l'admet-il, Buiucli Buche-d'or ? ».

©BCU CLUJ

OVID DENSUSIANU, *Literatura română modernă*. Vol. III. București, 1933, Ed. Libr. « Universala » Alcalay et Co. 8°, 145 p.

Ovid Densusianu continuă, după o întrerupere destul de lungă, cu publicarea cursului d-sale de istorie a literaturii române moderne. Acest al III-lea volum, care era să se întindă până la Eminescu, nu ajunge decât până la Alecsandri, urmând ca acesta, Bolintineanu și ceilalți scriitori din epoca preeminesciană, să alcătuiască un alt volum.

Volumul al III-lea începe cu câteva tipuri de latiniști decadenți: G. Săulescu, A. T. Laurian, T. Cipariu și A. Pumnul. Se insistă mai mult asupra aberațiilor lor linguistice, relevând bine înțeles și meritele acolo unde sunt (T. Cipariu). Vorbind despre *Dicționarul* lui Laurian și Massimu autorul face o expunere mai largă a împrejurărilor în care a fost elaborat (p. 8—12), expunere bine venită pentrucă era puțin cunoscută și arată cum, chiar în sânul Academiei, opera aceasta monstruoasă a avut adversari serioși și numeroși.

Cu capitolul II: « Alte orientări ale literaturii în epoca dela 1840 » intrăm în altă atmosferă. Scriitorii au mai mult bunsimț, sunt mai înfipți în realitățile românești, istorice și contemporane. Este o epocă « de revizuiri și ascensiune », făcute cu energie și mai largă orientare în spiritul european al vremii. Cel mai luminat cap al ei a fost Mihail Kogălniceanu. Densusianu îl tratează ca inaugurator al noii direcții literare, mai mult ca ideolog literar deci, decât ca producător de literatură. Despre orator nu ni se spun decât câteva cuvinte (p. 36) — și oratoria își are doar locul unanim recunoscut în literatură, iar întru cât privește oratoria românească, Kogălniceanu a ilustrat-o în mod strălucit. Vorbind despre luptele pentru reforma limbii din vremea lui (p. 40—41), se menționează un articol, apărut în 1839 în ziarul bucureștean *Pământeanul*, din care se vede cât de curând și cât de energic a început curentul împotriva stricătorilor de limbă.

Capitolul următor, despre « Prozatorii epocii nouă », este început cu N. Bălcescu. Viața lui eroică, scrisul lui inspirat încălzește și stilul autorului. Cuvintele despre stilul Bălcescului (p. 58) sunt juste și cuprinzătoare.

Cu Costache Negruzzi, ne apropiem și mai mult de literatura propriu zisă. Despre nuvelele acestuia cât se spune e bine spus,

©BCU CLUJ

eu aș fi dorit însă mai mult. E partea cea mai pozitivă a operei lui literare și ea ocupă, în *Literatura* lui Densusianu, un loc mai redus decât scrisorile. Vorbind despre acestea din urmă se remarcă părerile capricioase ale lui Negruzzi privitoare la limbă și literatură, exprimate însă totdeauna într'un stil personal.

Originalitatea stilului, cultura lui bogată, bunul lui simț și profunda cunoaștere a lucrurilor românești face din Alecu Russo, un scriitor de un farmec inepuizabil. Foarte bine face Densusianu că-i dă locul cuvenit, alăturea de ceilalți fruntași ai generației lui.

De aceeași judicioasă reabilitare se bucură și N. Filimon.

Partea cea mai întinsă a volumului e dăruită lui Gr. Alexandrescu (p. 101—145). Poeziei lui erotice, lipsite de originalitate și de adâncime i se dă, cred, prea multă atențiune. În schimb sunt bine venite ideile acestuia privitoare la poezie și limbă, cu care Densusianu încheie capitolul consacrat lui.

De altfel principiul călăuzitor al autorului este arătarea, alăturea de evoluția literară propriu zisă, a evoluției ideilor privitoare la limbă și a criticii literare. După cetirea volumului rămânem într'adevăr cu o icoană limpede despre toate aceste grupuri de idei.

ION BREAZU

SEXTIL PUȘCURIU, *Istoria literaturii române. Epoca veche.* Ediția a doua, revăzută și întregită; completată cu o bibliografie critică și un indice; cu 82 de ilustrații, dintre care șase planșe în colori în afară de text. Sibiiu, 1930. Tiparul și editura Krafft & Drotleff S. A. 8°; 363 p. + 6 planșe.

Din întreaga noastră istorie literară epoca cea mai bine studiată este cea veche. Ea a atras de timpuriu interesul specialiștilor; edițiile critice, facsimilele, comentariile s'au ținut lanț. De aceea această parte a istoriei noastre literare a ocupat un loc destul de întins — poate prea întins — în învățământul nostru secundar și universitar. Și totuși, interesul pentru ea n'a trecut decât într'o neînsemnată măsură dincolo de cercul strâmt al specialiștilor. Materialul era prea arid, iar în tratarea lui nu se dădea destulă importanță umanului, culturalului și esteticului, mult-puțin cât îl cuprindea. A trebuit să vină Nicolae

©BCU CLUJ

Iorga, cu vasta d-sale sinteză, ca să dea viață nouă acestor mărturii vechi ale trecutului nostru. Prin măestria cu care d-sa știa să plaseze amănuntul pentru a ne da o icoană vie a epocei, prin pătrunzătoarea analiză a operelor, apoi prin căldura care vibra în fiecare cuvânt al său, N. Iorga n'a dat numai specialiștilor perspective noi asupra acestui material, ci l-a coborît până în inima marelui public.

Un pas mai departe pe acest drum a fost făcut de Sextil Pușcariu prin a sa *Istorie a literaturii vechi*. Privirea sintetică a lui Iorga avea, între alte multe, o calitate, care însă, pentru scopul de care aminteam, era un defect. Numeroasele amănunte și analize critice, de care specialistul nu se putea dispensa, o făcea, cel puțin în unele părți, dificilă pentru un cerc mai larg de cititori. Sextil Pușcariu a înlăturat acest neajuns, selecționând cu mult bun simț și cu o admirabilă înțelegere a valorilor culturale, umane și estetice, numai ceea ce este esențial din vastul material. De aceea *Istoria* d-sale a umplut un mare gol în publicistica noastră, epuizându-se repede în întâia ei ediție.

După nouă ani autorul ei dă la iveală o ediție nouă revăzută și bogat întregită. În cea dintâi ediție Sextil Pușcariu ținuse seama de tot ceea ce se scrisese până la d-sa în acest domeniu. Bibliografia bogată dela sfârșitul volumului era răsfoită pagină de pagină, cu ochiu de specialist și cu o iubire de adevăr care face cinste autorului. Din 1921 până în 1930, data apariției ediției a II-a, cercetările asupra literaturii noastre vechi au înregistrat câteva monografii noi de care trebuia să se țină seamă. Literatura noastră populară, Cantemir, Spătarul Milescu, Miron Costin, Petru Movilă etc., apar mult mai bogați din studiile lui Cartojan, Minea, P. P. Panaitescu, N. Drăganu ș. a. Nimic n'a scăpat lui Sextil Pușcariu. Iubirea d-sale de adevăr îl face să renunțe, fără niciun regret, la păreri susținute în ediția întâi, sau să adauge altele noi, când acelea i se par juste. Nu este aceasta o ediție refăcută cu foarfeca, așa cum sunt atâtea la noi, ci cu condeiul, pagină de pagină, cuvânt de cuvânt. Bibliografia apare și ea considerabil întregită, aproape dublată. Iar ca execuție technică — 82 ilustrații, dintre care șase, admirabile, în colori — este o adevărată podoabă a tiparului românesc.

ION BREAZU

©BCU CLUJ

ION GHERGHEL, *Goethe în literatura română*. Vol. I (Academia Română, Mem. Secț. Lit. Seria III, Tomul V, Mem. 8), București, 1931. Impr. Națională. 8°, 180 p.

Ion Gherghel și-a luat o sarcină onorabilă, căutând să descifreze ritmul pătrunderii la noi a celui mai ales spirit al Europei moderne. Aproape toate națiunile culte au făcut această operă; e bine că nici noi n'am întârziat cu ea dincolo de centenarul morții autorului lui *Faust*, sărbătorit pretutindeni prin tot felul de studii, conferințe și traduceri.

Lucrarea lui Gherghel e într'o anumită măsură, o mustrare pentru cultura noastră. Din cercetările făcute cu atâta sârg de autor putem constata, că cel dintâiu dintre poeții germani a pătruns la noi anevoie, ajungând de abia în secolul nostru să fie înțeles în toată măreția lui. Dacă am tradus mereu din *Faust*, nici astăzi nu avem încă o traducere a lui *Wilhelm Meister*, a *Afinităților elective*, a minunatelor memorii *Dichtung und Warheit*, sau a *Conversațiilor* cu Eckermann și Müller. Și nu ne-ar mira atât de mult această lipsă dacă limba germană ar fi cunoscută la noi în măsura în care este cea franceză, permițând o largă înfruptare din original. Avem deci încă multe datorii de îndeplinit față de venerabilul patriarh al spiritului european.

Să vedem cum și-a îndeplinit-o Gherghel pe a sa. Lucrarea este plănuită în trei volume, dintre care întâiul (cel apărut) cuprinde o introducere generală asupra influenței germane la noi și o privire istorico-culturală asupra influenței lui Goethe; al II-lea volum va trata chestiunea în latura ei estetico-literară; iar al III-lea ne va da o bibliografie critică.

Din întâile pagini ale studiului lui Gherghel facem cunoștință cu calitățile și defectele lui: bogate informații de amănunt, descoperite printr'o răscolire harnică a periodicelor, nedisciplinate însă de o metodă riguroasă și lucidă. Probabil autorul s'a grăbit să dea la lumină studiul cu prilejul centenarului lui Goethe, de aceea nu și-a putut da răgazul unei sistematizări limpezi a materialului; probabil că s'a izbit și de dificultățile începutului. Oricum însă, îl sfătuim ca în viitoarele volume să înlăture acest neajuns.

Iată, de pildă, introducerea studiului. Ea era foarte necesară și binevenită, mai ales că raporturile culturale româno-germane sunt

©BCU CLUJ

atât de puțin studiate. Autorul nu insistă însă asupra unor momente capitale în introducerea influenței germane la noi, ca, de pildă iosefinismul, sau naționalismul romantic german. Întâiul stă la căpătâiul școalei latiniste și a întregei renașteri ardelene dela sfârșitul veacului al XVIII-lea și începutul celui următor. Iar al doilea, prin influența lui mai ales asupra Moldovenilor (Kogălniceanu, Junimiștii), a avut o covârșitoare repercusiune asupra desvoltării naționalismului românesc. Gherghel se oprește în schimb prea mult asupra traducerilor din reviste și a unor traducători. Nu înțeleg apoi de ce a pus la începutul capitolelor un fel de subtitluri, iar în interiorul lor altul. Trebuia să se hotărască pentru unul singur.

Partea a II-a a studiului, în care tratează aspectul istorico-cultural al influenței goetheene e mai luminoasă, atât în împărțire cât și în stil. Autorul se simte mai stăpân pe material. Totuși am fi dorit ca odată ce autorul s'a decis pentru metoda cronologică să o fi urmat cu mai multă rigoare.

Amănuntele pe care le găsim în această parte a lucrării sunt însă pline de interes. Ele ne arată pătrunderea, pas de pas, a lui Goethe la noi. Astfel aflăm că cea dintâi traducere din autorul lui *Faust* a făcut-o Asachi, în 1831. Pe *Werther* nu l-am tradus decât în 1842, când wertherismul învăluise întreaga Europă. Partea I din *Faust* a îmbrăcat haină românească în 1862, deodată cu *Iphigenia în Taurida*. Cam în același timp au fost traduse și *Clavigo*, *Stella* și *Egmont*. În 1884 a urmat *Hermann și Dorothea* și de abia la începutul sec. al XX-lea a venit rândul lui *Torquato Tasso* și a părții a II-a din *Faust*. Poezii am tradus mereu. Unele, ca *Pescarul* și *Mignon*, au trezit o adevărată emulație de traducători. Totuși am tradus relativ puțin și rareori într'un mod demn de frumusețea originalului. Foarte puține sunt apoi comentariile asupra operei lui Goethe.

Bineînțeles că perspectiva influenței lui Goethe va fi mai largă când ni se va da un studiu amănunțit al ecourilor temelor lui la noi. În volumul acesta ni se amintește, din când în când, despre ele. De bună seamă că autorul le va da o atențiune specială în vol. II.

ION BREAZU

©BCU CLUJ

RALLY ALEXANDRE et GETTA, *Bibliographie francoroumaine. Première partie*. Tome I : *Les oeuvres françaises des auteurs roumains*. LX + 402 p. Tome II : *Les oeuvres françaises relatives à la Roumanie*. 474 p. Paris, 1930, Librairie Ernest Leroux. 4°. Préface de M. Mario Roques.

Capitolul atât de bogat al influenței franceze asupra culturii române e departe de a fi studiat în amănunte și după importanța lui. Ne-a lipsit pentru aceasta o bibliografie franco-română, care să meargă dela operele franceze, interesând subiectul până la traducerile și la studiile în românește referitoare la el, repertoriind atât lucrările apărute aparte, cât și cele răspândite în periodice. Conștiincioasa lucrare a lui G. Bengescu a ajutat mult la pătrunderea în această pădure de informații și curente, ea n'a avut însă continuatori demni de eruditul bibliograf. Cu toate meritele incontestabile ale operei lor, soții Rally nu duc cu mult mai departe studiul raporturilor franco-române ; în tot cazul apariția bibliografiei lor nu este o dată în evoluția acestui studiu, așa cum a fost bibliografia lui Bengescu, în aprecierea căreia soții Rally sunt adesea prea aspri. Bengescu a avut marele merit de a repertoria, cu o scrupulozitate căreia nimic nu-i scapă, cărți fundamentale, privitoare la raporturile franco-române, dintre care numeroase greu de găsit. El a fost cel dintâiu care a pus plugul într'un ogor aspru și plin de buruieni, într'o vreme când bibliotecile care i-au fost izvor de informație și cercetările bibliografice nu te ajutau ca astăzi. Ce fac soții Rally ? Adaugă operelor lui Bengescu scrierile franceze apărute în România și pe cele din Franța și din alte țări, apărute după 1907, data până la care merge a doua ediție a bibliografiei lui Bengescu. Ei dau apoi o distribuție mai utilă operelor, așezându-le în vol. I după autori, iar în vol. II după materii. Dată fiind apoi raritatea lucrării lui Bengescu, incontestabil că bibliografia lor aduce mare serviciu cercetătorilor. Mărturisim sincer că ne-am fi bucurat mai mult dacă soții Rally ne-ar fi dat o continuare a bibliografiei lui Bengescu, iar munca depusă la noua așezare a materialului, în parte cunoscut, ar fi întrebuințat-o la despoierea periodicelor. E adevărat că lucrarea aceasta e mai anevoioasă, pentrucă nu ai la dispoziție cataloagele bibliotecilor, ea singură înseamnă însă un pas mai departe în cercetările raporturilor franco-române. Soții Rally promit această operă de o atât de mare importanță ; ea ar alcătui partea a II-a a bibliografiei lor. O vom saluta cu toată bucuria.

ION BREAZU

©BCU CLUJ

MURĂRAȘU D., *Naționalismul lui Eminescu*. București, 1932, « Bucovina », 8°, p. XLIV+370.

Mihail Eminescu crește mereu, cu trecerea anilor. Nu numai poetul, ci și gânditorul. Iată de pildă naționalismul său, risipit în nenumărate articole de ziar, în însemnările din manuscrise, sublimat uneori în bronzul nepieritor al versului. Contimporanii nu l-au judecat — cu rare excepții — decât subt perspectiva îngustă a luptelor de partid, văzând patimă bolnăvicioasă sau fals retorism acolo unde era sfântă indignare, izvorîtă dintr'o cunoaștere adâncă a națiunii, în întindere geografică și istorică și dintr'o concepție filosofică bine articulată. Sămănătoriștii s'au apropiat cu un pas mai mult de miezul gândirii naționaliste a poetului, insistând bine înțeles asupra părții care convenea mai mult ideologiei lor politice. Interpretări false au rămas însă destule, și din vremea lor. Astăzi însă, când războiul cu marile lui prefaceri a dat o nouă perspectivă concepției naționaliste, și a răsturnat pozițiile ideologice ale partidelor, făcând conservatori din liberalii de altădată, Eminescu poate fi apreciat mai obiectiv. De altfel niciodată Eminescu naționalistul n'a fost amintit mai insistent ca în zilele noastre.

E foarte natural deci ca această parte din opera poetului și gânditorului să tenteze pe cercetători, cu atât mai mult, cu cât ne lipsea un studiu sistematic asupra ei.

Murărașu s'a însărcinat să ne dea acest studiu, de mare actualitate, răscolind, pentru elaborarea lui, periodicele vremii și opera postumă și inedită a poetului. Aprofundând bine gândirea și formele de exprimare ale lui Eminescu, d-sa a făcut o nouă repertoriare a operei lui politice, identificând câteva articole noi. Bibliografia analitică, așezată în fruntea monografiei, e, într'adevăr, foarte utilă. Ea ușurează mult pe cercetătorii viitori.

Studiul propriu zis d-sa și l-a împărțit în trei părți. Întâia, cea mai întinsă, cuprinde « Formele naționalismului eminescian »: naționalismul entusiast și afirmativ, criticist și cultural. Partea II-a studiază « Natura naționalismului eminescian », tratând evoluția și substratul afectiv și ideologic al gândirii poetului. Partea a III-a e intitulată « Expresia literară a naționalismului eminescian », ocupându-se de scriitor și de poet.

Concluzia autorului e că Eminescu este « cea mai caracteristică expresie a naționalismului epocei sale » (p. 351) și, în același timp

©BCU CLUJ

creatorul unui ideal de națiune română pe care nici astăzi nu l-am realizat.

Dacă Murărașu are un merit incontestabil în despoierea unui material imens, felul în care d-sa l-a turnat e departe de a ne mulțumi. Icoana pe care o face epocei nu e destul de limpede și completă. În loc de a reveni mereu asupra unor influențe sau paralele cu curentele de gândire din vremea sa, ne-am fi mulțumit cu o introducere sumară dar precisă asupra concepției naționaliste europene care a putut influența pe Eminescu și a felului cum a pătruns această concepție în cercul Junimiștilor. În felul în care a procedat autorul e greu de văzut ce a primit Eminescu, cum a contopit în personalitatea lui materialul împrumutat, și ce a dat nou, ca gândire și expresie.

De altfel repetiții găsim nu numai atunci când se studiază epoca, ci și în tratarea operei lui Eminescu. Un sfert din lucrare putea să rămână.

Aceeași neglijență în stil. Tema duce ușor în retorism și autorul nu s'a putut feri de această tentație.

Expresiile sunt uneori supărător de siluite. Dăm numai câteva exemple:... « colibe liniștite, *respirătoare* de viață simplă... » (p. 23); « Înverșunat e Eminescu împotriva *ocupătorilor* Basarabiei... » (p. 51); « *Epigonii*... cuprinde sentimentul național, însoțit de *visătorie*... » (p. 333). Sau pleonasme ca: « Profetul viitorului » (titlu de capitol! p. 62).

ION BREAZU

GIANDOMENICO SERRA, *Contributo toponomastico alla teoria della continuità nel medioevo delle comunità rurali romane e preromane dell'Italia superiore* (« Universitatea Regele Ferdinand I din Cluj », Biblioteca Dacoromaniei condusă de Sextil Pușcariu, Nr. IV), Cluj. Tip. Cartea Românească, 1931, p. 325. Prețul 500 lei.

După un repaos de câțiva ani, impus Muzeului Limbii Române de greutățile financiare și mai ales de povara unor începuturi de întreprinderi costisitoare, ca aceea a Atlasului Linguistic al României, Biblioteca Dacoromaniei își reia avântul de viață. Depășind cadrul preocupărilor sale de cultivator al studiilor de filologie

©BCU CLUJ

românească pură și de răspânditor al muncii științifice întreprinse de cercetătorii români, Muzeul Limbii Române a înțeles să ofere de astădată ospitalitate și unor opere în limbi străine. Lucrarea lui G. D. Serra, urmărește o problemă străină de filologia românească. Inovația e fericită, căci prin ea Muzeul și școala filologică creată la Cluj de profesorul S. Pușcariu se adresează unui cerc de cititori mai larg și bunul nume al Universității noastre crește și peste hotare.

Credincios susținător al teoriei de continuitate latină în antroponomastica și toponomastica italiană, teorie amplu documentată în anii din urmă (cf. *Dacoromania*, III, p. 523 ș. u., IV 517 ș. u. și *Revista Filologică*, I, p. 85 ș. u.), autorul, îndemnat și de rezultatele atinse de P. G. Bognetti cu lucrarea *Sulle origini dei comuni rurali del medioevo* (Pavia, 1927), reia, de astădată cu toată amploarea de documentație posibilă, ilustrarea aceleeași continuități. Bognetti, cu argumente de altă natură decât cele pe care le prezintă Serra în lucrarea de care ne ocupăm, a încercat să combată teoria aproape unanim recunoscută și susținută în timpul din urmă în deosebi de F. Schneider în lucrarea *Die Entstehung von Burg und Landgemeinde in Italien* (Berlin-Grunewald, 1924) că adică originea comunei rurale medievale italiene trebue să fie de creiație germanică și a dovedit că această comună rurală, *vicinia*, e o continuare a obștei rurale romane sau chiar un vestigiu al comunităților rurale dinainte de cucerirea romană. Bognetti a ajuns la această concluzie generală studiind comparativ structura vieții rurale medievale și instituțiile ei nu numai din teritoriul restrâns supus puternicei influențe germanice (longobarde), ci și din teritorii ferite de această influență. Bognetti a studiat evoluția comunei rurale dela faza primitivă de *compascuum* preroman până la aceea politică medievală, supt raportul juridic; Serra urmărește aceeași problemă bazat pe investigații și impresionante probe de ordin linguistic.

De acord cu Bognetti, Serra dovedește, cu probe furnisate de toponomastică, că *vicus* a avut dela început și neîncetat o unitate teritorială proprie, după cum arată numele de râuri ca *(rivus) Vicanus* sau *(aqua) Vicana*, care indică hotarul unui anumit *vicus*. Aceeași unitate e mărturisită apoi și de unitatea toponomastică între numele comunei rurale și numele apei, al unui munte, al unui izlaz de pe

©BCU CLUJ

teritoriul comunei sau chiar de identitatea numelui comunei și numele personale ale proprietarilor din comună (p. 5).

Continuitatea teritorială a comunelor romane în comunele medievale italiene o vede autorul și în continuitatea, pentru fiecare *vicus*, a pământurilor sau a acelor *silvae vicanorum* s. *vicinorum*. Ni se dau exemple din documente în care e vorba de asemenea: *bosc comune vicinorum*, *terra vicinorum* (atestate chiar de prin sec. X), forme care stau la baza unor nume topice ca *Viganore*, *Viganò* (p. 6—7). Tot vestigii de continuitate sunt apoi urmele păstrate în limbă prin forme ca (nemus, silva, pascuum) *vicanale* sau *vicanalia*, de unde se explică nume topice ca *Vianale* (p. 7—9), (nemus) *vicanum*, (silva, terra) *vicana*, **vicania*, *vicanaticum*, *vicanicum; vicale*, **vicalia; vicarium* și *vicaria; vicascum* și *vicasca;* (pascuum, nemus) *comune*, *communia*, *communalia* etc., *pascuum*, *pasquarium*, *pascualia* etc., *silva*, *terra*, *res* urmate de numele la plural al sătenilor, sau de numele comunei rurale derivat cu suf. *-asca*, *-ensis; terra aperta* (= izlaz) sau *clausa* (= proprietate privată); *nemus* (= pădure bogată în pășuni) și mai ales interesantul *mons* (munte sau loc mai ridicat pe teritoriul comunei destinat pentru pășunat) numit cu numele satului sau cu numele (la plural, în *-orum)* al sătenilor, toate păstrându-se în toponomastică (p. 9—20).

Nu mai puțin bogate în reflexe toponomastice sunt apoi urmele lăsate de acele *concilia* « locuri de pescuit » cărora S. le dă (p. 20—22) cuvenita atenție.

După ce explică procesul formulelor documentare medievale *in vico et fundo* (cf. și *nemus et boscum)*, *in loco et fundos*, autorul (p. 27 ș. u.) trece în revistă terminii care numesc subdiviziunile teritoriului comunal: *sortes*, *portiones*, *prehensae*, *partitae*, *datae*, *tocchi*, *lotti* cu prisosință ilustrați în toponomastică (p. 27—28), *pratelli*, *campelli*, *camporelli*, *quadrus*, *binda*, *corrigia*, etc., sau termini de măsurători agrare ca *fascia*, *longurius*, *tabula* (p. 29—32). Foarte numeroase nume topice derivate în *-alia (arealia, pratalia, runcalia)*, *-ilia (campilia, *pratilia, *runcilia)*, *-ora* (**acerbora*, *hortora*, *pratora* etc.) găsim la p. 32—37. Asemenea formațiuni sunt caracteristice ultimelor secole ale epocei romane și ele rămân până în evul mediu, iar în toponomastică, până azi.

Atenție deosebită i se dă materialului documentar și numelor

©BCU CLUJ

topice provenite din terminii privitori la poliția campestră (p. 38—42) și la adunările comunale ale sătenilor (p. 42—43).

În capitolul al II-lea al lucrării autorul studiază (p. 44 ș. u.) grupele gentilității, urmărind raportul dintre indivizi și pământul locuit de dânșii și felul de grupare al acestora în comună. Ni se ilustrează unitatea care exista între *vicus* și *gens* și urmele bogate păstrate în toponomastică despre această unitate. Exemple ca: *Olegio filius...* de *loco qui dicitur Olegio* sunt mărturii netăgăduite despre o asemenea unitate. O legătură strânsă se păstra mai ales printre familiile coborîtoare dintr'un strămoș, cum arată formulele antroponomastice de felul lui *Ceionius Albinus ex familia Ceionorum* etc. (p. 61), familii care dispuneau de un teritoriu rural pe care-l exploatau în comun și care se numea după numele gentilițiu (cf. și la noi *Ionești, Corbești)* (p. 64 ș. u.).

S. dovedește unitatea grupului gentilițiu și cu exemple linguistice, reprezentate de terminii care indică așezământul și raporturile familiare: it. *casato, casale*, lat. med. *cispites, genealogia*, etc. (p. 62 ș. u.), *gens, genus, stirps, prosapia, consanguinitas, generatio, cippus, fara* (p. 72 ș. u.), atestați în toponomastică în forme de denominație în care partea a doua e numele gentilițiului la plural (colectiv). Aceeași unitate e apoi bogat documentată de formațiunile onomastice colective, ieșite din derivarea numelui strămoșului cu sufixele *-ia, -ia, -alia, -amen, -ania, -antia, -aria, -ata, -atum, -aria* + *-ata, -aria* + *-ia, -eta, -onia* (p. 78 ș. u.).

O importanță excepțională, întru cât lămurește un număr imens de nume topice, prezintă capitolul al III-lea (p. 92 și urm.) al lucrării. E vorba de numele locale dela nume etnice sau gentilității, în formă cristalizată de locative plurale, derivate în *-is, -os, -as, -orum*, pe care autorul le urmărește și dincolo de teritoriul italian. De asemenea fecund în rezultatele nouă pe care le ajunge e apendicele la cap. III, luând în discuție numele locale în *-acis, -anis, -atis, -avis, -enis, -e(n)sis, -icis, -incis, -ingos, -ingas, -isci(s), -orum, -um* și *uscus* (p. 166—261). Regretăm că locul nu ne permite să ne oprim mai mult la cele două capitole din urmă spre a atrage atențiunea asupra nenumăratelor interpretări nouă pe care le dă materialului onomastic și asupra problemelor cu totul nouă pe care această lucrare de rară valoare științifică le pune și le rezolvă cu măiestrie.

©BCU CLUJ

Scopul nostru cu această sumară dare de seamă este numai acela de a atrage atențiunea și la acest loc asupra unei lucrări ieșite din nucleul științific clujean, lucrare care face onoare științei italiene și constitue o mândrie pentru universitatea noastră, al cărei profesor e Serra.

ȘT. PAȘCA

ȘTEFAN BINDER, *Kind, Knabe, Mädchen im Dacorumänischen.* Ein Beitrag zur Onomasiologie. Teil I. Die nördlichen Dialekte. Abschnitt 1. *Kind* (în «Biblioteca Dacoromaniei» Nr. V), Cluj, 1932. Tip. «Presa», București, p. XII + 43.

Utilizând o bibliografie bogată și foarte cuminte selecționată, Binder ne prezintă în monografia sa o parte dintr'o lucrare mai mare de onomasiologie asupra noțiunii «copil» în românește. D-sa expune cu metodă materialul cuprins în izvoare vechi și contemporane referitoare la regiunile nordice ale dialectului dacoromân: Basarabia, Moldova, Bucovina și Nordul Transilvaniei, făgăduind să ne prezinte în partea a doua a lucrării și materialul referitor la celelalte regiuni românești.

Ne pare rău că trebue să mărturisim, chiar dela început, regretul nostru că autorul — constrâns probabil de grave circumstanțe — s'a decis să fragmenteze astfel studiul meritos pe care l-a întreprins. Practic, mai puțin păgubitor pentru unitatea studiului și mai ușor pentru cetitor, era dacă în această întâie parte prezenta un număr mai limitat de sinonime, dar aceste să fi fost urmărite în texte din toate regiunile românești inclusiv literatura cultă. În situația actuală, Binder va fi silit ca la publicarea părții a doua a studiului său să repete lucruri spuse odată.

Materialul e expus în următoarele capitole: I. tradiția latină (cuvinte păstrând sensul originar) *fii;* (cu sens figurat) *feți, feciori, prunci, aluați*[1]*);* creațiuni nouă (cu bază romanică) *băieți, cocă, făcuți, foiușteț, născuți, sugar, sugător, tineri;* (cu sens afectiv) *broască, căscătură, codofăț, drăcușor, germăt, mici, năflâteț, nod,*

[1]) [Cuvânt interesant, neînregistrat de Dicționarul Academiei. E, precum arată B., un diminutiv — explicabil la numiri de copii — al lui **aluat* «crescut» (pierdut, probabil, din cauza omonimiei cu celălalt *aluat*), dublet al lui *elev* (< fr. *élève* < it. *allievo*, cf. Meyer-Lübke, REW.[2] nr. 359 subt *allevare*). S. P.].

©BCU CLUJ

pilug, *puiu*, *unicel;* II. creațiuni nouă (cu bază străină): *copii*, *gloată*, *poroboc*, *săraci;* (cu sens afectiv) *bolditură*, *bondoc*, *borâtură*, *budihace*, *burduj*, *burdulea*, *caligar*, *cioflac*, *clăbănos*, *colduși*, *cotarlă*, *dolofan*, *ghiduș*, *goliciune*, *hlopiți*, *iargalic*, *licofreți*, *litore*, *liuliu*, *mlădiță*, *nagotă*, *nangotă*, *naie*, *odraslă*, *onânie*, *pitulice*, *plod*, *podic*, *podrăghină*, *polatie*, *popenchiu*, *pusintic*, *palicaș*, *pocneți*, *rod*, *tricolici*, *țânc*, *ținc;* (creațiuni cu bază veche) *bof*, *buligă*, *durlă*, *du(r)ligar*, *gâgâlice;* (împrumuturi) *celed*, *mezin*, *mizelnic*, *poșodic;* (de origine dubioasă) *coconi*, *marmangel*. În apendice se mai dau: *ciorciovel*, *danciu*, *ganguri*, *ghiaur*, *graur*, *puradeu*, *-del*, *sfeți;* și (sinonimele pentru copilul nelegitim) *bitong*, *cățel*, *cópil*, *foachi*, *furcoiu*, *mărăndău*, *orfan*, *spuriu* și *urzicar*. Un adaos (p. 39—40) întregește cu material nou: *berbeleu*, *lindinos*, *băbuț*, *ciorman*, *hârciog*, *ic*, *iț*, *motroaștă*, *pimpilic*, *zglininciu* capitolele din corpul lucrării.

Ne-am permis să înșirăm toate formele cuprinse în studiul lui B., pentru a se vedea, sumar, bogăția de sinonime cu sensul de « copil » în românește.

Observații: alături de *bondoc* (p. 17), în Munții Apuseni se cunoaște și *mondoc*, cu același sens; pentru *cioflac* (p. 19) cf. Nfam. *Cioflec;* de sigur *naie* (p. 22) nu are nimic a face cu *naiu*, după cum înclină să creadă autorul, ci e o evoluție semantică dela numele propriu hipocorist *Naie* (< Nicolae) la care trimite și B.; de asemenea *danciu* « copil mai mare de țigan » (p. 32) nu e ung. *dancs*, *doncs* « schmutzig », ci e tot o evoluție din Npers. *Danciu* (< Dan); forma mai obișnuită pentru numirea « bastardului » nu e *bitong* (p. 33), ci *bitang;* pare că din cele două explicații pe care B. le dă lui *băbuț* (p. 39), cea justă e din ung. *baba*.

Sunt interesante observațiunile lui B. în legătură cu formațiunile caracteristice afective: *mamă*, *tată*, în expresii ca: *hai*, *scoală*, *mamă;* *vino*, *tată*, *încoace*, care se adresează copiilor (p. 26—29). Remarcabil e rezumatul (p. 37—38).

ST. PAȘCA

Pușcariu Sextil, *Proiect de reformă a ortografiei române*, Academia Română. Desbateri, șed. din 30. V. 1929, Extras, 15 p.

Roșculeț Teodor, *Ortografia română actuală* (extras din « Revista Critică », 1928).

©BCU CLUJ

PUȘCARIU SEXTIL și NAUM TEODOR A., *Îndreptar și vocabular ortografic după noua ortografie oficială, pentru uzul învățământului de toate gradele*, București, « Cartea Românească », 1932.

În anii din urmă, revizuirea ortografiei noastre a devenit un deziderat colectiv, căci nimenea nu mai era mulțumit cu felul cum se scria românește. « Personalități » culturale recunoscute ca atare sau pretinse, puneau în circulație sisteme ortografice diverse, refuzând să mai țină socoteală de vechile canoane ortografice fixate odată, bine-rău, de Academia Română, la 1904. Nici manualele școlare puse în mâna tineretului nostru nu au fost scutite, mai ales în anii de după războiu, de această anarhică stare de lucruri și fiecare aproape, cuprindea o ortografie proprie autorului, îngreunându-se astfel, sau chiar zădărnicindu-se putința de a deprinde pe elevi cu un singur fel de a scrie românește.

1. *S. Pușcariu*, care cu ocazia Congresului Filologic dela Cluj a dovedit o atât de largă înțelegere față de nevoia de a se legifera într'un fel sistemul nostru de a scrie românește, prezintă în broșura de mai sus un proiect care să stea la baza unui « manual pentru uzul școalelor și al marelui public », manual care să cuprindă o anexă și un glosar și « îndrumări cu privire la chestiunile litigioase de gramatică și ortoepie și să rezolve cazurile speciale, pe care regula generală nu le explică sau nu le implică ».

S. Pușcariu recomandă următoarele criterii pentru reforma ortografiei, care avea să vie la 1932 :

a) Redarea în scris a limbii să fie înainte de toate simplă și practică ;

b) Să respecte principiul fonetic în măsura pe care o oferă mijloacele grafice actuale ;

c) Să aibă la temelie tradiția ;

d) Să se respecte simțul gramatical care face distincție de pildă între sing. *ochiu* și plur. *ochi;*

e) Să se aibă în considerație simțul analitic al celui ce scrie, neimpunându-i să întrebuințeze mecanic virgulele, să scrie într'un cuvânt adverbele compuse ca *cutoatecă*, etc.

2. *T. Roșculeț* se ocupă de unele cazuri speciale, în care redarea fonetică a cuvintelor, după recomandarea Congresului Filologic dela Cluj, nu pot fi potrivite. Considerațiile d-sale nu erau lipsite de

©BCU CLUJ

temeiu. Se pare totuși că Roșculeț extinde prea departe principiul fonetic în redarea unor sunete. Acest principiu dus la exces exclude *simplitatea* care trebue să stea la baza ortografiei noastre. Scoaterea din uzul ortografic a apostrofului, chiar dacă ar aduce cu sine o simplificare remarcabilă, nu era de recomandat, căci s'a impus prin tradiție și se găsește și'n limbile romanice.

3. Sesiunea generală a Academiei Române din 1932 ne-a adus satisfacția reformei noastre ortografice. Volumașul d-lor *Pușcariu* și *Naum* redă înainte de toate regulele ortografice fixate de Academie și decretate oficiale și de Ministerul Instrucțiunii. Valoarea *Îndreptarului* constă însă în contribuția bogată pe care o aduce în legătură cu gramatica și ortoepia limbii noastre, în legătură cu noțiunile de punctuație și observațiile asupra celor mai frecvente nedumeriri sau erori gramaticale.

Pentru publicul mare din noile provincii românești e de un folos incalculabil vocabularul (p. 69—172), cuprinzând cuvintele românești care se rostesc sau se scriu în mai multe feluri. Autorii, bazați pe experiența proprie sau pe materialul bogat al Dicționarului Academiei, și în cazuri speciale și pe indicația unor scriitori și stiliști reputați dela noi, indică felul cum să se scrie sau să se rostească cuvinte cu forme de rostire multiple în graiul comun.

ȘT. PAȘCA

CARLO TAGLIAVINI, *Divagazioni semantiche rumene e balcaniche. (Dal nome proprio al nome comune)*. Parte II. Estratto dall' « Archivum Romanicum », vol. XVI, Nr. 3, 1932.

Continuând importanta lucrare asupra numelor comune provenite dela nume proprii, autorul se ocupă în studiul de față de numele etnice care au suferit în limbă transformări semantice. De astădată T. lărgește cercul investigațiilor, îmbrățișând, pe lângă limba română, și limbile balcanice, fiindcă aproape toate numele etnice se găsesc în diferitele limbi din Peninsula Balcanică și fiindcă în ceea ce privește în special numele etnice, împrumuturile între diversele limbi din Balcani sunt continue (p. 3). Materialul prezentat în acest studiu e tratat după modelul urmat de către Kr. Sandfeld-Jensen, *Nationalfølelsen og Sproget*, (Copenhaga, 1910).

©BCU CLUJ

Se prezintă numele etnice în ordine alfabetică (după forma italiană). Autorul remarcă, și cu drept cuvânt, că o bună parte din transformările semantice suferite de numele etnice nu se datoresc unei evoluții istorice pe terenul limbii române, ci sunt în românește împrumuturi străine. Astfel, rom. *agarean* « păgân necredincios » e un împrumut din paleoslavă, *agarĕnin* (p. 9), *arap* a intrat în românește prin intermediul Turcilor sau al Slavilor Sudici (p. 12), neologismul *boem* vine din franțuzește (p. 18), etc.

Autorul se dovedește și de data aceasta bine informat în domeniul limbii române și încearcă să ne dea o informație bibliografică cât mai bogată atât în privința materialului românesc cât și asupra celui străin. Dintre articolele care alcătuesc studiul de față remarcăm cel privitor la *Bulgari* (p. 18 ș. u.), *Cinesi* (p. 24 ș. u.), *Ebrei* (p. 34 ș. u.), *Franchi* (p. 43 ș. u.).

Trebue să ne exprimăm regretul că — probabil din lipsă de spațiu — nu ni se dă acum deodată, întreg materialul de nume etnice devenite nume comune în românește, ci ni se prezintă numai numele începătoare cu *A—F (Franchi)*. În astfel de condițiuni e greu să se judece valoarea justă a lucrării. Remarcăm că în cuprinsul părții apărute nu ni se spune dacă va mai apărea sau nu continuarea studiului (cf. totuși la p. 19, unde se vorbește despre *sârb*, resp. *bulgar* = « grădinar »). Ne mulțumim deci de astădată să atragem atenția asupra studiului început de T., lăsând ca la apariția lui integrală să-l supunem unui examen amănunțit [1]).

ȘT. PAȘCA

[1]) Pe pag. 4—8 T. revine asupra discuției în legătură cu numele de persoană devenite nume comune în românește. Atrage atenția asupra cunoscutului studiu al lui AXEL PETERSON, *Le passage populaire de noms de personne à l'état de noms communs dans les langues romanes et particulièrement en français*, Uppsala, 1929, pe care pentru partea franceză, îl consideră superior celui de MIGLIORINI (cf. DR. VI, 447—451). Tot aici (p. 5—7), dă o replică recensiei mele din DR. VI, p. 451—458 asupra părții I din studiul d-sale. Îi sunt recunoscător pentru observațiile în legătură cu eroarea comisă de mine vorbind despre *Cosinzeana*. Trebue să remarc însă că dacă în recensia mea m'am oprit la *barba lui Áron*, a fost nu numai pentru a arăta, ca și T. de altfel, că ne găsim în fața unei etimologii populare, numele provenind din grec. ἄρον, ci mai ales, pentru a remarca deosebirea ce există între accentul din acest compus, *Áron*, față de accentul obișnuit al Npers. *Arón*. Am crezut că-i

©BCU CLUJ

RUFFINI MARIO, *Contributo all'onomastica degli animali domestici del distretto di Fărăgaş* (sic! pentru Făgăraş) (Romania). (Extras din « Archivum Romanicum », vol. XVII, nr. 1, 1933), p. 27.

Utilizând exclusiv materialul comunicat de membrii corespondenţi ai Muzeului Limbii Române la Chestionarul IV *(Nume de loc şi nume de persoană)*, Ruffini, lector de limba română la Universitatea din Torino, încearcă să ne dea un studiu asupra numelor de animale din Făgăraş. Materialul cules e incomplet. Autorul mai putea găsi, tot la Muzeu, material bogat şi în răspunsurile la *Chestionarul I, Calul* (Cluj, 1922) şi în *Chestionarul V, Stâna, păstoritul şi prepararea laptelui* (Cluj, 1931).

R. a lucrat superficial. Fără să insistăm asupra erorii de tipar *Fărăgaş* pentru *Făgăraş* din însuşi titlul lucrării (eroarea se repetă şi în corpul ei), sau *Vislea* de jos pentru *Viştea* de jos (p. 4), lucrarea sa cuprinde o serie întreagă de erori de copiere sau de interpretare, care o fac inutilizabilă. Exemple: se reproduce (p. 8) din cartea lui E. Precup, *Păstoritul*, p. 25 o greşeală de tipar: « alb cu *pei* negri » pentru « alb cu *peri* negri »; cunoscutul autor al unui Glosar, *Boceanu*,

necesar să insist asupra acestui lucru fiindcă T. (la pag. 168) vorbind de Npers. îl arată, după TDRG, cu accentul pe *Á-*. Dacă sporadic, e cunoscută şi această accentuare a Npers., ea se datoreşte influenţei numelui plantei, *barba lui Áron*, căci Npers. e *Arón* (< grec. *'Ααρών*.). — T. îmi reproşează că vorbind de *Iuon* (= prototipul omului « naiv », DR. VI, 456), nu mi-am dat seama că d-sa, la pag. 224 din *Arch. Rom.* XII, vorbeşte de *Ión*, fără să indice totuşi, la acel loc, sensul remarcat de mine. Nu cred că am greşit scriind *Iuon* (şi nu *Ion*), căci aceasta e forma populară aproape generală la noi (alături de literarul *Io(a)n*). — T. (pag. 5) spune: « Din recensia lui P(aşca) nu rămân deci decât notele făcute asupra materialelor inedite... care completează în unele puncte materialul meu ». Atrag totuşi atenţia asupra celor spuse de mine în legătură cu *(vârtolomeiu)*, *vârtolomete* (p. 453), cu *vasilcă* « ursul îmblânzit » (în graiul Ţiganilor), pe care T. greşit îl consideră (cu MARIAN = *Sărb.* p. 45), ca o formă sincopată din *Vasilică* (cf. DR. VI, 454—455), şi unde se vede că se aduc, întâmplător, şi completări scoase din izvoare publicate. Exprimând (DR. VI, p. 459—458) dorinţa de a avea un capitol dedicat unei analize a numelor comune din limba noastră provenite din numele personagiilor cunoscute din literatură, T. îmi atrage atenţiunea asupra materialului prezentat de d-sa la pag. 206 ş. u., 218 ş. u. *(Arch. Rom. XV)*. M'am exprimat laconic, înţelegând prin « literatură » literatura noastră cultă. De altfel trimiterea pe care (la pag. 458 din DR. VI) o făceam la lucrarea lui IOSIF POPOVICI, *Rum. Dial.* I, p. 78—82 era lămuritoare pentru cetitor: acolo e vorba de personagii din literatura cultă.

©BCU CLUJ

e citat *Bocescu* (p. 13), și în mod aproape regulat, R. citează numele de localități și numele de animale nearticulate: *Breazǎ*, *Voilă*, *Pojortă*, *Luță*, etc., *Bertă*, *Fridă*, *Ciută*, etc.

Fatal, Ruffini a căzut victima superficialității sale: (la p. 12) citează numele *Doru* pe care-l explică din n. pers. slav *Dore*, când, în realitate, în răspunsurile la chestionar, se cetește de oricine *Daru* < ung. *daru* «cocor», «(cal sau alte vite) cu părul sur-albastru, ca cocorul», «(vită) cu coarne lungi», GOMBOCZ-MELICH, col. 1279; (la pag. 14) ni se explică numele *Mati* (din ung. *Matyi* < *Mátyás)*, când de fapt comunicarea corespondentului e *Mali* < *Amalia*; (la p. 15) găsim *Meșucă* explicat din n. pers. bulg. *Miša*, deși comunicarea corespondentului e lămurită: găsim una lângă alta formele *Cheșa* și *Cheșuca* (< ung. *kese* «bălțat», DA. s. v.); (p. 17) greșit se dă *Tuțu* explicat de R. din *tătuțu*, în loc de *Cuțu*, n. de câne; pe aceeași pagină, n. de câne *Gruri* explicat din *gruruș* (< greier), trebue citit *Grivei*; (la p. 19) găsim *Borbea* n. de câne, explicat din *borbeică* < borbea + suf. *-ică* < *bobeică* < *babă* (!), când de fapt e de citit *Corbea*; (la p. 20) găsim *Sușu* n. de câne, explicat din ung. *szüs* (sic!) «vergine», pentru *Lușu* < *cățelușu*; (la p. 22) se citează *Lereazu* n. de cal, explicat din *leriu* (!), în loc de *Breazu*; (la p. 25) *Benghea*, n. de bou, explicat din ung. *benge* (!), pentru *Renghea*.

Ruffini avea la îndemână material din 32 de localități. Pentru orientarea mai ușoară a cetitorului publică o hartă a țării Oltului pe care sunt indicate, cu numere, cele 32 de puncte. Cred că Ruffini avea obligația să spună cine s'a obosit cu întocmirea hărții și cu localizarea celor 32 de localități pe această hartă, pe care o utilizează atât de comod.

Se pare că Ruffini e complet nepregătit în domeniul limbii și al filologiei noastre. Studiul său, chiar făcând abstracție de observațiile de mai sus, poate fi considerat ca un debut nefericit în filologia română. Citez aci câteva din interpretările «originale» date de autor:

p. 7: *Băltica* n. de capră, explicat din *baltă* + *-ică*. Cum?

p. 11: *Sechea* n. de vacă, explicat din ung. *szőkés* «blond». De ce nu din *szőke?*

p. 13: *Hechi* n. de câne «e diminutivul românesc al lui Hector», zice R. E o formă hipocoristică ungurească. — *Ledă* (!) n. de iapă «diminutiv (!) românesc al lui Lidia».

©BCU CLUJ

p. 14: *Lori* n. de vacă, explicat din ung. *Lora* < *Eleonora*, e identic cu ung. *Lori*.

p. 15: *Parizel*, n. de câne, explicat din *Paris* + *-el* (cf. DR. II, 413) e mai curând n. ung. de câne *Parisli*, cf. OTTO HERMAN, *A magyar pásztorok nyelvkincse*, Budapest, 1914, p. 614.

p. 16: *Silea*, n. de vacă sau bou, explicat din *Vasilea*, formă feminină (!) din *Vasile*. De fapt din ung. *szilaj* « neînfrânat, sălbatic ».

p. 17: *Vicu*, n. de câne, explicat din slav. *Viko* < grec. *Vikentios*. Numele e identic cu ung. *Viki* n. de câne, cf. HERMAN, *op. cit.*, 64, adică o formă hipocoristică ung. din *Victor*.

p. 17: naivă și confuză e explicarea n. de câne, *Hanți;* de fapt din *Hansi*, rostit chiar în nemțește cu *ț* (din cauza lui *n* precedent).

p. 18: *Mucși*, n. de câne, explicat din ung. *Muci* (!). Ruffini nu știe ce valoare are în ung. *c*.

p. 18: *Ardeluș*, n. de câne (explicat din *a arde* + *-eluș* (!)), e de proveniență ungurească: *Argirus*, *Argyilus* (MELICH, *Jövevényszavaink* I[II], p. 41), formă latinizantă a cunoscutului nume din literatura populară, *Arghir*.

p. 21: *Fiscu*, n. de bou, nu e din verbul a [se] *fâțăi*, ci e tot din ung. *ficzkó* « țingău, flăcău ».

Exemplele se pot tripla. Cele de mai sus sunt însă suficiente pentru a lămuri pe cetitor asupra valorii lucrării lui Ruffini.

ȘT. PAȘCA

GHERMAN TRAIAN, *Meteorologia populară* (O b s e r v ă r i, c r e d i n ț e, o b i c e i u r i). — Blaj, Tip. Sem. teol. gr.-cat., 1928, p. 271.

Autorul, harnic și bun cunoscător al folclorului nostru, întrunește în volum o serie de articole publicate în paginile revistei « Comoara Satelor » dela Blaj. E inutil să se sublinieze aci serviciul pe care Gh. îl face cercetătorului în imposibilitate de a avea la îndemână întreagă colecția unei reviste, prin reeditarea la un loc a bogatelor informațiuni în legătură cu felul cum vede și interpretează poporul nostru variatele fenomene atmosferice.

Aproape în întregime materialul informativ pe care se fondează lucrarea este cules din peste 100 de localități din regiunile de

©BCU CLUJ

dincoace de munți, în parte de autor, altă parte de preoți și învățători și îndeosebi de elevii de dinainte de războiu ai școalelor din Blaj.

Prin bogăția de amănunte și prin disciplinarea cuminte a informațiunilor lucrarea devine în multe privințe superioară lucrărilor înaintașilor. În egală măsură, folcloristul și filologul, găsesc într'însa informațiuni utile în legătură cu extensiunea geografică a unor credințe, a unor expresii sau a unor cuvinte legate de asemenea credințe.

Remarcăm capitolul asupra vânturilor cu numiri atât de variate dela o regiune la alta. Variația de numiri provine uneori dela așezarea geografică a regiunii, în preajma unui oraș sau a unui sat: *Clujanu*, *Abrudeanu*, *Turdeanu*, *Bălgărădeanu*, *Murășanu*, *Sădeanu*, etc., sau este în legătură cu anumite credințe locale: *Vântul dela Râpa*, *Vântul cel turbat* etc., sau indică cele patru părți ale lumii: *de subt soare* (vântul dela apus), *sorețul* (dela răsărit), *furtunosul* (dela miazănoapte), *vântul alb* (dela răsărit), *vântul negru* (dela apus), *vântul dela miazăzi*, *vânt dela sfințit* etc.

ȘT. PAȘCA

Buletinul Societății Regale Române de Geografie. Tom. XLVIII, 1929. București, Inst. de arte grafice «Alexandru Vlahuță», 1930.

Buletinul S. R. R. G. continuă să se numere printre cele mai de seamă publicații periodice.

Ne oprim în rândurile de mai jos numai la articolele care pot interesa pe filologi.

Al. P. Arbore dă la lumină un mănunchiu de observații interesante în legătură cu «Însemnătatea cercetărilor etnografice pentru cunoașterea poporului român» (p. 62—114). D-sa pornește dela constatarea că cercetările istorice și cele filologice întreprinse la noi, n'au reușit până în momentul de față să aducă precizări în legătură cu caracterul specific al ființii neamului nostru, în legătură cu zestrea calităților sufletești și materiale ale acestuia. Crede că «înfățișarea și studierea amănunțită a întregului utilaj primitiv și original țărănesc, după regiuni, însoțit de fotografii sau desemnuri fidele precum și o descriere amănunțită și comparativă a acestor

©BCU CLUJ

obiecte și a întrebuințării lor, pentru a se fixa zone de influențe, locuri de originalitate primitivă și spontană a locuitorilor» (p. 64) trebue să intre pe planul întâiu în cadrul preocupărilor cercetătorilor români în domeniul istoric și linguistic.

Totuși, fixarea unor concluzii istorice ieșite n u m a i din studiul comparat pe care-l pot oferi elementele etnografiei, e nerecomandabilă. Informațiunile pe care ni le oferă studiul obiectelor de utilaj popular au desavantajul de a fi prea vagi, încât etnografia singură nu poate lămuri acele «caractere specifice» ale unui element etnic și mai cu seamă nu poate ilustra măsura amestecului dintre diferitele grupări etnice care alcătuesc populația actuală a unei regiuni[1]). Se impune prin urmare un control sever al concluziilor etnografului prin mijlocul celorlalte izvoare de informațiune *mai sigure*, cum ar fi documentele istorice și elementele limbii vorbite.

Încercarea autorului de a fixa după I o r g a *(L'art populaire*, Paris, 1923 cf. și *Portul popular românesc*, Vălenii-de-Munte, 1912) arii de pe teritoriul dacoromân, care din punctul de vedere al portului prezintă o oarecare unitate, este interesantă, dar rămâne încă de verificat. Din analiza diverselor forme de îmbrăcăminte trage concluzia că în portul țărănesc dela noi există o notă specifică, un fond primitiv străvechiu, tracic, care deși se atestă în întreagă lumea balcanică, a fost moștenit de noi Românii, care l'am transmis și Slavilor (p. 78).

Cât despre unele particularități regionale, acestea «pot fi rezultatul elementelor etnice ce au participat la procesul de formațiune a poporului din cutare sau cutare regiune, unde amestecul de sânge a amestecat și anumite înclinări milenare spre o anumită formă de înfățișare a portului, înclinări ce au alcătuit cu timpul o tradițiune de nezdruncinat» (p. 82). Natural, «pot fi» și ceea ce spune A., dar în același timp pot să fie prefaceri locale, ieșite din imaginația individului anonim și generalizate apoi, așa cum se produc și se generalizează anumite creații spontane, expresii figurate, în limbă sau în domeniul folclorului.

---

[1]) Nu avem să ne gândim decât la portul Românilor din Istria, care este identic cu al Croaților, în timp ce limba pe care ei o vorbesc, păstrează încă în mare măsură caracterul romanic.

©BCU CLUJ

Ceea ce pare interesant, e, că din ariile pe care autorul le găsește mai unitare pe teritoriul dacoromân în ceea ce privește portul popular, foarte puține coincid cu ariile linguistice. Această constatare poate să fie o dovadă că datele de ordin etnografic evocă fapte și împrejurări din epoci mai vechi decât datele pe care le poate ilustra limba vie. În acest caz, constatările ieșite din studiul etnografic pot să fie sugestii de cel mai mare preț pentru cercetătorii limbii și pentru istorici.

Din cercetările linguistice din ultimul timp n'a lipsit interesul față de elementele de natură etnografică. Nu avem să amintim decât cercetările atât de îngrijite în acest sens pe care le-a urmat marele H. Schuchardt și cei grupați în jurul revistei cu nume atât de semnificativ « Wörter und Sachen ». Atlasele linguistice la care se lucrează azi preconizează alături de înregistrarea formei subt care se prezintă graiul actual și cunoașterea diferitelor obiecte de utilaj zilnic din viața țăranului. Muzeul Limbii Române în anchetele pe care le întreprinde de câțiva ani prin mijlocul chestionarelor a avut grija să ceară cât mai multe relațiuni de ordin etnografic, iar ancheta pe teren pornită dela Cluj, în vederea alcătuirii Atlasului Limbii Române, întrebuințează în mare măsură aparatul de fotografiat și cel de filmat, tot în străduința de a coordona cele două discipline atât de strâns legate una de alta, linguistica și etnografia.

Șt. Manciulea în studiul *Bazinul Trascăului* (p. 115—132), în afară de descrierea pur geografică a regiunii remarcă o seamă de interesante fapte de ordin etnografic și folcloristic local. Astfel, în legătură cu păstoritul, spune că ciobanii angajați la păscutul turmelor de oi, în partea locului nu primesc dela proprietari altă remunerație decât aceea de a-și gunoi locurile în timpul verii, cu oile (p. 120). Interesante descrierile în legătură cu dispoziția gospodăriei (p. 123—126) și informațiunile istorice (p. 126—132). — Un alt studiu de interes pur geografic e al lui V. Mihăilescu, *Podișul înalt din* W. *Botoșanilor* (p. 135—183). Toată atențiunea o merită articolul lui Nicu M. A. Popp, *Valea Prahovei între Predeal și Florești* (p. 185—258), un foarte valoros studiu de antropogeografie care pune în lumină toate aspectele regiunii. Remarcăm în deosebi capitolele *Gospodăria și casa țărănească* (p. 200—207), *Așezări*

©BCU CLUJ

temporare (stâna, p. 204 ș. u), observații *etnografice* (p. 248). Volumul se încheie cu o bogată cronică geografică (p. 259—314) și cu câteva judicioase recensii (p. 315—355).

ȘT. PAȘCA

BITAY ARPAD, *Ujabb szempontok és adatok a román nyelv magyar elemeink kutatásához. Adalékok a román nyelv székely-magyar eredetű szavaihoz.* (Extras din «Székely nemzeti múzeum emlékkőnyv»). p. 14.

Din mulțimea de probleme care vor trebui reluate pentru o perspectivă de ansamblu în cadrul linguisticii românești, este de sigur și aceea a elementelor ungurești din limba română. A. Bitay, pune în discuție fapte de importanță pentru vechimea împrumuturilor din ungurește în limba noastră. Bazat în deosebi pe texte mai nouă, din literatura populară sau din cea cultă, d-sa caută să arate că influența ungurească e, în anumite regiuni ale țării noastre, mult mai remarcabilă decât se susținuse până acuma. În sprijinul acestei afirmații pune în discuție câteva elemente de-ale lexicului nostru, a căror origine, ca formă sau ca înțeles (în cazul decalcurilor), trebue căutată în ungurește.

După Bitay, rom. *hădărag* (mold. *hadarag*) nu e născut prin schimb de sufix din *hădărău* din ung. *hadaró* «îmblăciu», ci e de-a-dreptul vechiu unguresc **hadaraγ*, din care s'a desvoltat și forma ungurească modernă, *hadaró* (p. 4—5). Am avea de a face prin urmare cu un cuvânt străvechiu, intrat în limba română înainte de transformarea lui *γ* în ungurește la *ụ*, *ó*. Forma românească ar păstra un fonetism străvechiu unguresc, tot așa cum alte cuvinte din limba noastră păstrează, cum a arătat în repetite rânduri G. Kisch, un fonetism vechiu săsesc. Despre *obșag* crede că derivă din ung. *kopésag*, cu sensul de «posnă, șotie», printr'o analiză falsă, ca în cazul lui *buric* < u m b i l i c u m, deci **copșag* = *cu opșag*. Nu putem despărți cuvântul românesc de *șagă*, al cărui înțeles e atât de apropiat. În nordul Ardealului se cunoaște forma *obșag*, cu sensul de «răutate, invidie» (cf. ȘT. PAȘCA, *Glosar dialectal* p. 45), care trebue pus în legătură cu ung. *habs* «lăcomie», cf. ung. *habsol* = «bea cu lăcomie ca un câne» (CZUCZOR-FOGARASI s. v.). Totuși nu ar fi exclusă nici o desvoltare de sens dela «șotie,

©BCU CLUJ

glumă », mai ales că în unele părți, cum e în Munții Apuseni, *obșag* e întrebuințat și în alt sens decât cele de mai sus, cum e în cazul exemplului următor: « Las-o să vorovească că numa *ubșagu- i* de capu ei », despre o femeie care clevetește, sau despre una care se crede deșteaptă și judecă faptele altora.

Nu credem că rom. *smag*, *smac*, *șmag*, *șmeag*, poate să fie considerat ca un element german intrat la noi prin filiație ungurească: Autorul bazat pe faptul că rom. *iz* e și el din ungurește, crede că neapărat și *șmeag* trebue să se datorească influenței ungurești. Cuvântul german *smak*, intrat în ungurește subt forma *szamak*, *szamat* și apoi *zamat*, ar fi dat în limba noastră **sămac*, sau cel mult *smac*. În niciun caz deci formele cu *ș*. Tiktin a arătat însă în al său DRG., 1445, că originea cuvântului românesc trebue căutată în limbile slave. Într'adevăr, formele slave explică pe cele românești: nsl. *smak* « Geschmack », ceh. *smak*, pol. *smak*, rus. *smak* (Miklosich, *Etym. Wb.*, p. 309), derivând din vechea germană. Amestecul unei forme germane mai nouă, așa cum presupune Scriban (în « Archiva », 1913, nr. 7—8), nu e nici ea exclusă. În acest volum S. Pușcariu crede că din ung. *zamat* =*izmat* derivă *izmă* al nostru.

ȘT. PAȘCA

Buletinul Comisiei Istorice a României., Vol. IX., București, Tip. « Datina Românească ». Vălenii-de-Munte, 1930, p. 195.

Ultimul volum al Buletinului aduce ca de obiceiu foarte importante contribuții la istoria noastră națională.

George D. Florescu în « Genealogia boierilor din Mărgineni din sec. la XV-lea și al XVI-lea » (p. 7—100) ne dă o monografie asupra familiei care a dat în trecut atâtea elemente de seamă în conducerea trebilor obștești din Muntenia. Autorul a utilizat o bibliografie vastă care poate servi ca izvor de informație și pentru alții care ar vrea să întreprindă cercetări similare. Pentru noi, prezintă interes deosebit tabela genealogică (cf. p. 94), din care vedem cum anumite nume se perpetuează din generație în generație în cadrul familiei. Numele *Vintilă* purtat de unul din întemeietorii familiei, devine prin derivație cu suf. *-ov*, nume de familie pentru *Staico Vintilov*, un urmaș foarte apropiat al celui dintâiu (pentru

©BCU CLUJ

derivare, cf. şi *Voinov*, ap. Pascu, *Sufixele rom.*, p. 288). Dela numele lui *Staico Vintilov*, sau poate dela numele înaintaşului său, *Vintilă*, avem în generaţia imediat următoare: *Vintilă* şi nfam. *Vintilescul*. Un fiu, un nepot şi un strănepot de al lui *Drăghici* (fiul lui *Staico Vintilov)*, poartă acelaşi nume de botez, *Drăghici*. Acelaşi nume îl mai întâlnim şi în generaţiile următoare ale aceleeaşi familii. Interesant supranumele *Obraz-lat* (p. 23).

Preotul I. RĂUŢESCU, publică «Documente muscelene» (p. 103—137) care ilustrează sistemul, de altfel cunoscut, de împărţire a domeniilor agricole, după *moşi*, explicându-se astfel naşterea numelor topice subt formă derivată de plural dela numele de botez al *moşului*. Se cuprinde în aceste documente, nu prea vechi de altfel, un mare număr de nume proprii interesante. Astfel amintim nume de familie ca *Bulucbaş* (p. 104), *Arnăuţoiu* (p. 112), *Vătafu* (p. 117), *Mătăsaru* (p. 118) ş. a., indicând o ocupaţie, un titlu. După calităţi şi defecte: *Cărjoiu* (p. 104), *Părjol* (p. 106), *Cocoşilă* (p. 109), *Ţâru* (p. 114), *Căruntu* (p. 115), *Crudu* (p. 116), etc.

Interesantă întrebuinţarea lui *codru* (p. 106), cu sensul de «bucată»: *codru de loc; se înjugă* (p. 107) = 'se mărgineşte': (moşia) *de să înjugă cu moşia mănăstirii Valea.*

N. IORGA, publică «Documente de pe Valea-Teleajenului» (p. 123—137). Remarcăm forma: *curată* (p. 123), în sens de îngrijită, cosită: *livade curată de făn; căşŭčoară* (p. 130) < *căsuţă* p. suf. dim. *-ior*. *Ž—s* > *ž—ş* în forma *joş* (p. 130) din *jos; căpătâiu* (+ 131), cu sensul de 'capăt, hotar'. Interesantă e şi metafonia la *soara* (p. 125) pentru *soră*.

Ca sistem de denominaţie: *un Gherghie* (p. 125), *un Cărstea Doleti* (p. 129), *un armaş Costandin* (p. 129).

Acelaşi, dă «Inscripţii» (p. 141—146), «însemnări de pe cărţile vechii biserici a Sf. Arch. din Brăila» (azi biserica Sf. Spiridon).

MARIA E. HOLBAN, reproduce «Un raport francez despre Moldova (1828) al consulului Lagan», după un manuscris din Arhivele Ministerului afacerilor străine din Paris, raport important pentru cunoaşterea situaţiei din Moldova dela începutul veacului trecut. Interesează în cel mai înalt grad pe lexicograf, care va găsi o descriere foarte amănunţită a diverşilor termeni din viaţa administrativă.

©BCU CLUJ

Volumul se încheie cu un articol al lui N. IORGA, « Noua cronică germană a lui Ștefan-cel-Mare descoperită de d-l Olgierd Górka » (p. 87—195). Cronica, după d-sa, este scrisă de un Sas, poate unul dela Baia.

ȘT. PAȘCA

ARBORE, AL. P., *Toponimie Putneană* (extras din « Milcovia », an. I, vol. I, p. 5—39), Focșani, Tip. « Cartea Putnei », 1930.

Cunoașterea temeinică a sistemului românesc de denominație topică impune o scrutare atentă a fiecărei regiuni în parte, cunoscut fiind că în amănunte fiecare regiune are o notă locală în sistemul toponomastic. Investigațiile regionale permit în același timp pe lângă descoperirea unui material mai bogat și o urmărire istorică mai temeinică a acestui material regional. Din monografii numeroase cum e aceea de care ne ocupăm va ieși în viitor lucrarea de sinteză asupra toponomasticii noastre de pretutindeni.

Onomastica românească a fost atât de puțin cultivată la noi până acuma, încât nu i s'a fixat nici măcar o terminologie potrivită [1]). Astfel și A. ca mulți alții vorbește de « numirile toponomastice și onomastice ». Poate n'ar fi rău să se uziteze și la noi, ca aiurea, termenul de o n o m a s t i c ă pentru studiul generic al numelor proprii; t o p o n o m a s t i c a pentru studiul numelor topice și a n t r o p o m a s t i c a pentru studiul numelor de persoană. În acest fel putem să evităm confuzii, inadvertențe și erori în întrebuințarea unei terminologii consecvente.

E foarte potrivită prezentarea de către autor în ordine alfabetică a materialului toponomastic. Astfel poate fi utilizat cu ușurință într'o lucrare de ansamblu. Iată câteva observații asupra etimologiilor propuse de autor [2]):

Arămoasa (p. 10), nume de pârău, nu poate să fie un derivat dela N. pers. *Aramă*, ci mai probabil, cum a arătat IORDAN (*Rum. Topon.* II, 177), dela *aramă*, (cf. *Arinoasa*, *Băligoasa*, *Humosul*, etc.); *Biliești*

[1]) O terminologie unitară și potrivită nu există de altfel nici în toate celelalte limbi romanice. Cf. G. D. SERRA, DR. IV, p. 519—520.

[2]) De sigur, investigația la fața locului ar fi permis autorului o mult mai bogată recoltă de material decât aceea care ni se prezintă.

©BCU CLUJ

(p. 12), nume local [1]), explicat din rus. *bila* « mâzgă », e la origine un nume personal **Bilea*, dela care colectivul *Bilieşti* (cf. în bulg. N. pers. *Běljo*, WEIGAND, *Jahresb.* XXVI—XXIX, p. 150) < slav. *bělъ*, *bil* « alb » (cf. N. DRĂGANU, *Toponimie şi istorie*, p. 40, care reproduce şi etimologia dată numelui topic *Bileag* de către G. KISCH, în *Kbl.* XLVII (1924), p. 3); *Bosnii* (Poenile ~) (p. 13), neexplicate de A. sunt, probabil, un derivat din rut. rus. *boz* < v. sl. *bъzъ* « sambucus » (cf. rom. *boz*), de unde şi paleosl. *bozyná*. Pentru explicarea originii numelui topic *Buneiu* (munte), nu trebue să pornim numaidecât dela rom. *bun* « bunic » şi nici într'un caz nu ne poate mulţumi explicaţia dintr'o « formă prescurtată » din *bunelul*, deci « muntele bunelului » (p. 14). Cunoaştem acest nume şi din Munţii Apuseni, ca nume de deal. El poate fi, la origine, identic cu grec. *βουνός* « munte, colină » (cf. BOISACQ, *Dict. Etim.* 129), derivat cu sufixul *-eiu*, ca *Podeiu* (< *pod*), *Podireiu*, etc. — *Căpătanul* (p. 15), nume local, nu e probabil să stea în legătură cu *capăt*, ci e un derivat din N. pers. *Cap-otă* (de unde şi N. local *Căpoteşti*), derivat cu suf. *-an*. — *Focşeneşti* (p. 21) derivă din N. pers. *Focşa* (cf. DRĂGANU, în « Biblioteca Dacoromanilor » Nr. 5). — Prototipul N. topic. *Lapoşu*, un pârâiaş (p. 23), nu e din bulg. *lopuš* (şi nu *lopusa*, cum greşit citează autorul), ci e ung. *lapos* « frunzos ». — *Lepşa*, cătun şi pârâu (p. 24), e la origine tot un nume de persoană, *Lepşa* derivat cu suf. *-şa* din slav. *Lěpa*. E interesantă trecerea dela genul feminin (în formaţie de nume topic), la masculin, în forma *Lepşuleţul* (pârâu), ca în *Bistriţa—Bistricioara—Bistriciorul*, etc. — *Malfarău*, pârâu (p. 25), ar putea fi o compoziţie hibridă din rom. *mal* + ung. *forró* « cald ». — *Vizăuţ*, pârâu (p. 35), e, probabil, tot un element unguresc, mai vechiu, *viz* « apă » + suf. slav *-ovo*, de unde *Vizovo* > *Vizău*, derivat apoi cu suf. diminutiv *-uţ*. — *Zăbala*, « pârâiaş » (p. 38) e, după A. slov. *sǎbǎilea* (sic !). Credem că e un compus slav: *za-bala* (= mocirlă), ca *za-gora* > *Zagra*.

ȘT. PAȘCA

[1]) I. IORDAN, în *Încercare de bibliografie toponimică românească*, (Bul. Soc. Reg. de Geogr., vol. XLVI, 1927), întrebuinţează terminul de n u m e d e l o c a l i t ă ţ i în sens de « nume de loc în general » (p. 3), deci dealuri, râuri, etc.

©BCU CLUJ

PORCIUC, T., *Regiunile naturale ale României în general și la răsărit pe Prut în particular.* Comunicare preliminară. Descriere epigenologică a Țării. Cluj, — Tip. « Cartea Românească », 1930.

Contribuția lui P. e prețioasă, nu numai din punct de vedere geografic practic de a împărți România în regiuni naturale care să țină seamă de împrejurările de ordin edafic, orohidrografic, botanic, zoologic, climatic și agricol, care au un amplu răsunet în sistemul de denominație toponomastică, ci și din punct de vedere economic social.

După părerea autorului « la împărțirea țării pe regiuni, caracterele de ordin economic, cultural și istoric joacă un rol secundar, deoarece aceste caractere se *creează de om*, în legătură cu condițiile oferite de natură, deci pot fi oricând modificate » (p. 64). În asemenea condițiuni, împărțirea naturală are avantajul stabilității, fiindcă natura își păstrează necontenit caracterele ei specifice.

În concepția poporului nostru, autorul distinge, în legătură cu regiunile naturale, cele patru noțiuni fundamentale: *muntele, codrul, câmpia* și *bărăganul* (sau *Basarabia)* (p. 66).

Bazat pe acest criteriu de interpretare geografică populară, P. încearcă să fixeze regiunile naturale ale României care prezintă caractere esențiale mai omogene. Ar fi interesant să se urmărească toponomastica țării noastre după harta pe care o găsim în studiul acesta, fiindcă ne putem da seama de identitățile care se remarcă în mai multe regiuni, diverse azi din punct de vedere administrativ, în denominația topică.

ȘT. PAȘCA

POPP SERBOIANU C. I., *Les Tsiganes. — Histoire. — Ethnographie. — Linguistique. — Grammaire. — Dictionnaire.* « Bibliothèque Scientifique ». — Paris, Edit. Payot, 1930, pp. 397 + 8 tabele sinoptice.

Preocuparea principală a autorului e îndreptată asupra graiului țigănesc, deși, în introducere încearcă să discute toate aspectele vieții acestui element etnic. Gramatica lui S. urmărește scopul practic de a fi de folos celor care ar vrea să învețe limba Țiganilor și nu se preocupă de probleme linguistice.

Numele pe care diferitele popoare îl dau Țiganilor sunt adoptate după cum arată coloarea feței, ocupațiunea sau legătura cu alte

©BCU CLUJ

popoare (p. 22—23), de aceea sunt atât de variate. Numirile românești (cele de batjocură) sunt numeroase (pag. 232).

Influența limbii române asupra graiului Țiganilor e mare. Clase întregi de cuvinte românești sunt uzitate de Țigani. Astfel femininele terminate în *-a: dibla, taina, rachia, rapița, pălăria, pisica, țara, data*, etc.; masculine în *-o: argáto, súfleto, zído*, etc. Data intrării acestora din românește se poate fixa cu aproximație numai. Ea e veche, cum arată forma păstrată de plural românesc vechiu: *o zido—ăl zidure; féso—fesure*. Foarte răspândită e derivația cu sufixele diminutive *-uțo, -cio, -ița, -ică, -ico*, care ar putea fi românească. Remarcabile sunt și adverbele: *atuncea, măcar, mai, prea, apoi* ș. a., prepoziții ca *dă, pă*, etc. În glosar (p. 296—363) se notează cu un asterisc toate elementele românești din limba Țiganilor [1]).

Numele personale țigănești sunt expuse la pag. 231—232. Numele întrebuințate azi de Țigani sunt acele cunoscute din antroponomastica noastră veche: *Voico, Călin, Dobre, Neacșu, Ghiocel, Ivan, Stoica, Oprea, Tinca, Stana, Catinca*, etc., întrebuințate la noi azi ca nume de familie. Interesante sunt supranumele. Ele nu se dau însă numai Țiganilor, cum afirmă autorul, ci și Românilor. Unele au devenit nume de familie. Astfel: *Luță* (< *Anghel*), *Lăcătuș* (< ung. *Lakatos* < ung. *lakatos*), *Gruia, Ciaușu, Săracu, Zidaru*, etc. Interesante sunt numele proprii devenite nume comune: *Stăncuță* = ciaucă, *Danciu* = țigănuș (p. 132).

---

[1]) Puterea de influență a limbii noastre asupra celei țigănești o arată împrumuturi ca: *nishte* (plur. dela *éch, ăch*) articol nedefinit românesc; forma de genitiv a substantivelor, întrebuințată adjectival în țigănește prezintă asemănarea cu o formă din românește: *pé dâra lé* t a v é s c h i = 'pe urma fiului', (p. 115); *pînrî gratéschi* = 'picioarele calului' (p. 116), *cîb guruvéschi* = 'limbă de bou' (p. 116), *ó buzdugáno lé viteazóscho* = 'buzduganul viteazului' (1. p. 116), sau mai corect tradus ar fi 'pe urma fiiască', 'picioarele căiești', 'limbă boiască', 'buzduganul vitejesc', și atunci ar fi mai evidentă originea românească a acestei dezinențe *-esc*, întrebuințată în anumite cazuri la fel și la noi. Avem, poate, a face cu o dezinență țigănească modificată supt influența formelor similare românești. Sigur românească e formația comparativului și superlativului țigănesc. Comparativul se formează cu *nitsel, mai, tsîra mai*, superlativul cu *foarte, prea, le* (art.) *mai* (p. 140—142).

©BCU CLUJ

Nu pot să ne mulțumească felul cum au fost alcătuite textele țigănești date de autor. Ele sunt nepotrivite felului de viață al Țiganilor, care se știe, sunt refractari noțiunilor de civilizație caracteristice vieții dela oraș. A pune în gura Țiganilor asemenea noțiuni e o falsificare a caracterului lor specific. Remarcăm multe lipsuri și erori în Bibliografie.

ȘT. PAȘCA

LOVINESCU E., *Memorii*, vol. I, București, 1930; vol. II, Craiova (f. a.).

Intenția acestor două volume este, după mărturisirea din prefață, să completeze « cu alte mijloace, de pitoresc anecdotic și psihologic, și numai în cadrele experienței proprii... cele șase volume ale Istoriei literaturii române contemporane » a lui Lovinescu, iar metoda urmată — dacă se poate vorbi, din capul locului, de o metodă, în acest capricios gen al evocărilor, — este aceea de a grupa « pe un fir de autobiografie spirituală... o serie de portrete de scriitori pe bază de anecdotă valorificată prin sensul ei psihologic ».

Fiind preveniți astfel, nu ne vom mira văzând cum în fluxul amintirilor « pitorescul » va fi mereu pe primul plan, iar preocuparea de ierarhizare a valorilor va fi mereu absentă.

Alături de personalități de greutatea lui Pârvan, Iorga, Sadoveanu, etc., autorul scoate în adevăr, din subsolul literaturii, nume abia știute, unele cu totul necunoscute, — anonime chiar după d-l Lovinescu — și care n'au altă aderență cu literatura decât rolul de figurant în cenaclul criticului bucureștean. E adevărat, totuși, că unele din aceste figurine, schițate cu vervă, adaugă ceva la cunoașterea atmosferei și moravurilor literare ale epocei, prin secundare dar sugestive amănunte.

Linia cronologică a povestirii, întreruptă doar pe ici pe colo de unele divagații atunci când anecdota chiamă, prin asociații subiective, alte crâmpeie de vieață, alte profiluri decât acelea care ar urma în așteptarea cetitorului, — această linie călăuzitoare pleacă dela precizarea întâielor înclinări literare în mediul școlar din Fălticeni, în societatea celor doi scriitori de mai târziu, Sadoveanu și Dragoslav. Ea cotește apoi pe la Iași, cu scurte opriri asupra lui Miron Pompiliu și I. Bonifaciu-Hétrat, pentru a se desfășura, în toată întinderea ei, la București.

©BCU CLUJ

T. Maiorescu, Pompiliu Eliade, V. Pârvan, N. Iorga, D. Anghel, I. Chendi, Șt. O. Iosif, O. Goga, P. Cerna, E. Gârleanu, G. Ibrăileanu, D. Naum, C. Theodorian, C. Pavelescu, I. Minulescu, Al. T. Stamatiad, P. Locusteanu, Gala Galaction, I. C. Vissarion: iată câteva din numele ce defilează în primul volum al amintirilor, nume ce rezumă spiritualitatea vremii cu mișcările ei de pendulă între *Convorbiri* și *Sămănătorul*, cu încercările de statornicire a unei atmosfere universitare care, în bună parte, dăinuește și astăzi. Pentru complexitatea colorată a acestei epoci mărturiile nu vor fi niciodată prea numeroase. Decât, în memoriile lui Lovinescu nu se prea văd aporturile ce ar putea îmbogăți informațiile noastre de până acum. Fiindcă Lovinescu pare a fi absorbit de o singură grijă: aceea de a scoate în relief cât mai mult personalitatea d-sale. Toate faptele literare ale epocei sunt înșirate și judecate numai în funcție de evoluția d-sale. Subiectivismul, caracteristic prin definiție genului memorialist, apare ipertrofiat până la narcisism în amintirile acestea. Acel « ușor fir de autobiografie spirituală », menit să fie elementul ordonator al materialului povestit, se compune dintr'o nesfârșită serie de confruntări minuțioase ale criticului cu el însuși, dintr'o urmărire insistentă și cu vădită complezență a tuturor cotiturilor prin care a evoluat, o carieră cu numeroase autorevizuiri, dela « originea muzicală » a criticei până la « sensația neantului universal », formulă prin care criticul își definește una din ultimele poziții. Lovinescu se gratifică cu autocaracterizări de felul acesteia: « ...stilul (din primele volume de *Critice*) s'a destins în volute grațioase, cu tendințe lirice, stil odihnitor și, cu deosebire, clar și înflorit ». În același timp, în atacurile rezervate adversarilor, criticul, « edulcorat » odinioară, nu prea alege mijloacele și coborîșul dela analiza senină a ideilor la tonul de pamflet (nedându-se îndărăt nici dela pomenirea defectelor fizice), la răfuiala cu substrat ce n'are nicio legătură cu literatura, se face destul de des.

Criticul trage el însuși, și pe bună dreptate, o linie de demarcație între cele două volume. Întâiul e dus până'n pragul războiului și cuprinde, astfel, imaginea unei epoci pe care conștiința noastră a fixat-o mult prea trainic în cadrele istoriei pentru a nu refuza să accepte multe din intervențiile subiective ale autorului.

©BCU CLUJ

În al doilea, cuprinzând viața literară dintre anii 1918—1931, palpită actualitatea vie, în plină devenire. Și, deși pare paradoxal, în acest al doilea volum, Lovinescu arată o mai senină obiectivitate, mai multă comprehensiune. E la mijloc distanța vârstei? Nota de « literatură » persistă, mai accentuat chiar, și în acest volum. Lovinescu e criticul care preferă formulărilor răspicate, dialecticei nude, circumscrierea, aproximația sugestivă: culoarea în locul desenului. El se ține astfel pe linia incertă ce ondulează între critica propriu zisă și literatură. Pagini de o scânteietoare bravură stilistică ies, câteodată, din această alianță. Dar, în general, impresia de confuzie se menține.

ION CHINEZU

OCTAVIAN GOGA, *Precursori*, București (f. a.), « Cultura Națională ».

Această carte își dobândește marele preț din fuziunea a două însușiri ce alcătuiesc temeiul personalității literare a lui Goga: prestigiosul talent poetic, pe de o parte, și, pe de alta, robustul simț al realității în accepțiunea cea mai întinsă a cuvântului. Antinomice în multe cazuri, aceste două însușiri se contopesc în scrisul lui Goga — și se contopesc nu neutralizându-se, ci fortificându-se reciproc. Articolul de gazetă prilejuit de un fapt divers, împrumută, astfel, dela poezie, perspectiva largă, avântul impetuos ce-l saltă mult deasupra orizontului limitat al zilei, precum în poezie nu se pierde niciodată senzația de caldă și frământată realitate concretă. De aici aspectul îndoit al acestui rar talent: realist, « util » (în sensul cel mai nobil al cuvântului), în poezie, și idealist, înaripat, în proză.

Precursorii lui Goga nu sunt toți oameni de primul plan în istoria noastră culturală. Iosif Vulcan dispare alături de Alecsandri, Eminescu, Coșbuc și Caragiale. « Gazetarul de legea veche », Aurel Mureșanu n'are decât o însemnătate provincială și Gheorghe Pop de Băsești rămâne în amintirea viitorimii mai mult prin evenimentele care au tălăzuit în jurul lui decât prin aportul de creație personală. Goga știe, totuși, să țese în jurul tuturor o atmosferă de măreție și de eroism.

De sigur, Goga nu e un analist, un om al notațiilor migăloase — deși ochiul atent nu poate să nu admire justețea cu care cuvântul

©BCU CLUJ

cu grijă drămuit, amănuntul caracteristic, se integrează în economia frazei ample și sonore. Ceea ce interesează pe Goga este fapta, izbânda. Nu amănuntul izolat ci tendința spre suprema concordanță a tuturor amănuntelor, în procesul realizării. Poeții și scriitorii evocați sunt priviți și valorificați subt acest semn al activismului, al putinței de a fi factori de transformare socială, de sporire a capitalului de energie națională. Iată de ce, printre oamenii de condei, Avram Iancu, Șaguna, Părintele Lucaci sau Aurel Vlaicu sunt acasă, în aceeași familie de spirite.

Pentru oameni din rasa acestor precursori, ambianța socială din care ei răsar și pe care sunt chemați s'o schimbe, n'are numai o semnificație de pitoresc: ea este un principiu genetic determinant și o arenă de luptă. Goga insistă asupra acestei ambianțe. Evocarea Ardealului de dinainte de războiu cu atmosfera lui patriarhală, rurală, cu întreaga gamă de manifestări sufletești, dela vaga și timida speranță îndepărtată, până la arzătoarea încordare în presimțirea izbăvirii apropiate, e una din cele mai frumoase pagini ce s'au scris la noi.

ION CHINEZU

PAUL I. PAPADOPOL. *Un sol al biruinței*: *Șt. O. Iosif*. București, (1930), Ed. « Cartea Românească », 224 pag. format 8°, prețul lei 90.

Această încercare de studiu bio- și bibliografic (închinată « bunilor prieteni ai lui Iosif ») a isvorît dintr'un cult adânc, atât față de Iosif-*omul*, cât și față de Iosif-*poetul*, care sunt atât de aproape unul de altul, încât se confundă.

În cercetarea biografică autorul studiului deosebește trei faze în viața lui Șt. O. Iosif: 1) a pregătirii sufletești, petrecută în Ardeal, 2) a ascendenței, petrecută în țară și 3) a desăvârșirii în străinătate.

În faza pregătitoare se încheagă principalele caractere ale operei lui Iosif: patriotismul, dragostea pentru natură, poporanismul și melancolia.

In faza a doua urmează desamăgirea. Aripile durerii umbresc sufletul resemnat, contemplativ al poetului. Dela pag. 34 P. I. Papadopol se ocupă cu « începuturile literare » (1891—1895), apoi

©BCU CLUJ

trece la faza de «după 96» prezentându-ne pe diferiții prieteni ai lui Iosif. Urmează «ceva despre călătoria lui Iosif», — «La Iași» — «O chestiune secundară» și alte chestiuni, importante în sine, dar prezentate de către Paul I. Papadopol în așa chip, în cât nu se observă din schițarea vieții autorului o idee călăuzitoare. Materialul adunat de autor este prețios, e nevoie însă de o nouă topire și turnare a acestuia într'o formă mai îngrijit alcătuită.

Bibliografia ce ocupă p. 105—148 este întocmită cu râvnă. Autorul are de scop să evidențieze, prin datele bibliografice: 1) *Ce a scris Iosif*, 2) *Cum s'a desvoltat talentul lui Iosif* și 3) *Ce s'a scris despre el.* E o muncă grea și migăloasă să aduni într'un mănunchiu atâtea date prețioase, împrăștiate prin publicațiile vremurilor. Lăudăm deci hărnicia de furnică a lui P. I. Papadopol, deși în unele părți am fi dorit mai multă preciziune în fixarea datelor bibliografice. (Astfel de ex. la p. 108—109, la cele mai multe din scrierile lui Iosif nu este amintită editura). De altfel ar fi fost de dorit mai multe date precise și la biografie. Autorul nu ne dă nici ziua nașterii și nici a morții poetului.

Urmează o caracterizare generală a liricei lui St. O. Iosif, alcătuită după rețeta metodologică a profesorului M. Dragomirescu. Asemănări cu alți poeți ai noștri sunt menite să fixeze locul ce-l ocupă Iosif în literatura noastră. Dela întâiele încercări timide ale poetului duioșiei întrezărim, ascensiunea până la «cea mai înaltă și mai expresivă manifestare, . . . *Doina* care, dac'ar fi fost singura lui creațiune, ar fi fost suficientă pentru a-i procura laurii celei mai curate și neperitoare glorii».

În «Concluziune» P. I. Papadopol încearcă «o privire generalizatoare». Arată că a divizat poezia lui Iosif în 16 categorii, cu scopul să dovedească «amplitudinea sufletească» a poetului, care întruchipează, într'un mod neobișnuit «specificul românesc». Cercetătorul ajunge la concluzia că Iosif nu e pesimist, ci reprezentantul cel mai tipic al duioșiei discrete și grațioase.

O cercetare a lui G. Maxim-Burdujanu apărută în *Țara Bârsei* (a. III, n-rile 5 și 6, 1931, a. IV, n-rile 1, 2, 3 și 5, 1932, a. V, nr. 1 1933), poartă titlul: *O piatră pentru adevăratul monument al lui St. O. Iosif.* Această prețioasă contribuție biografică — citând multe rânduri din interesantul articol al lui C. Lacea «Din copilăria lui

©BCU CLUJ

St. O. Iosif» — rectifică unele greșeli de amănunt ce s'au strecurat în lucrarea lui P. I. Papadopol. Viața lui Iosif, prezentată sintetic, abia de acum înainte va putea să apară, sprijinindu-se în special pe cercetările lui Papadopol și Maxim-Burdujanu.

ION GHERGHEL

TEODOR RACOCE, *Crestomaticul românesc din anul 1820*. Ediție critică îngrijită de Teodor Bălan, Cernăuți, 1930. Ed. «Glasul Bucovinei» pag. 92, format 8°, prețul lei 80.

Crestomaticul lui T. Racoce se compune din istorioare traduse în românește din limbi străine. Cu această «Adunare a tot feliul de Istorii și alte făptorii scoase de autorii dipe osebite limbi» m'am ocupat în introducerea lucrării mele despre *Goethe în literatura română* (vezi p. 9—10). Harnicul intelectual bucovinean avusese intenția lăudabilă să editeze un ziar românesc, menit să fie purtătorul de cuvânt al românismului în Bucovina. Istorioarele acestea, traduse de către T. R., erau menite să formeze materialul beletristic al acelui ziar. Ideea înființării gazetei nu ajunse însă să se realizeze și astfel autorul luă hotărîrea să-și publice lucrările în volum. Remarcăm faptul important că Teodor Racoce este primul scriitor român care încearcă să familiarizeze publicul cititor, de pe la începutul veacului trecut, cu scriitorii clasici germani, cum e Wieland, din care ne tălmăcise «*Socratis Mainomenos* sau Dialoghii a lui Dioghen dela Sinope». Din aceste povestiri ale lui Wieland se desprinde ideea de toleranță și dorința după libertate.

Printre rânduri se poate citi îndemnul lui Racoce la rezistență prin sugerarea ideei de încredere în mântuirea neamului. În lumina, acestor considerații trebue privită și apreciată, în primul rând, opera de tălmăcitor din limbi străine a bucovineanului Teodor Racoce. Teodor Bălan a făcut un bun serviciu istoriei noastre literare prin editarea critică a crestomaticului racocian.

ION GHERGHEL

BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE, *Creșterea colecțiunilor în anii 1916—1919* (XXVIII—XXX). București, 1929. Editura Academiei Române, Tip. «Scrisul Românesc» Craiova. 8°, 2 f., 315 p. 1 f. (Redactat de G. Baiculescu).

©BCU CLUJ

Întâia Bibliotecă a țării a reușit să reia firul întrerupt în 1915 al publicării creșterii colecțiilor sale. Importanța acestei publicații este de întâiul ordin, ea fiind singura care semnalează și păstrează lista cea mai completă a tipăriturilor românești.

Volumul de față, privind răstimpul războiului nostru, arată și el sărăcia publicațiilor din anii 1917—1918 și în general puținele achiziții ale Bibliotecii Academiei în această epocă. Anul 1919, cu toate că lucrurile nu reveniseră în vechiul făgaș, marchează un incomparabil progres față de anii anteriori.

Nu putem vorbi de schimbări mari față de volumele precedente ale publicației. Faptul că « Raportul Comisiunii Bibliotecii către Academie » nu se mai publică înaintea volumului ca mai înainte, ci în altă parte (în « Anale »), credem însă că nu este o inovație fericită și ar fi bine ca pe viitor să se revie, ca să se poată găsi la un loc cu listele cărților.

ION MUȘLEA

ALEXANDRU LUPEANU-MELIN, *De pe Secaș*. Strigături și cântece din popor. Date la tipar de — Blaj, 1927, Tip. Seminarului, 16°. 62 p.

A. Lupeanu a ales dintr'o veche culegere de cântece populare din apropierea Blajului, făcută la 1838 de un oarecare Nicolae Pauletti[1]), de fel din Roșia, un mănunchiu de doine, strigături și 3 balade. Cum sentimentele exprimate în aceste versuri nu constitue nimic deosebit, ai impresia că citești cântece populare din vremea noastră, mai puțin împestrițate cu mahalagisme-orășenisme (vezi totuși versul « și-și ia nevastă marghioală » (Nr. 134) — în Ardeal!). De altfel Bucureștii și țara (Nr. 116) sunt amintite de 3—4 ori. Prea puține versuri dovedesc amestecul intelectualului, totuși ele nu lipsesc.

Dorul după iubit, blestemarea celui ce părăsește, jalea părăsitului, bărbatul urît, neînțelegerea între soacră și noră, dorul după casa părintească și sat a celor înstrăinați sunt motivele cele mai des întâlnite în doine, iar în strigături: biciuirea cochetăriei și lenei femeiești.

[1]) Despre care să se compare acum articolul lui ION BIANU, din *Închinare lui N. Iorga*.

©BCU CLUJ

Dintre piesele aparte « Nevasta de breb », pare a fi doar un fragment dintr'o baladă. « La cârciuma lui Crai », e o variantă interesantă, deși fragmentară, a motivului nevestei înșelate. « Cântecu lui Oprea » pare o variantă ardelenească a baladei « Corbea » în care figura cu grozăvia celui ce zace în temniță, e redată într'un fel necunoscut de mine:

Că de când l-ați încuiat,
Păru tare i-o crescut
O latură-i așternut
Cu alta se coperea
Barba perin-o punea (59).

Din punct de vedere al limbii, nimic deosebit de remarcat.

ION MUȘLEA

Dr. M. GASTER, *Povestea celor trei prieteni*. Studiu de folklor. (În « Omagiu d-lui Dr. Ad. Stern cu ocazia celei de a 80-a aniversări a nașterii sale »). Vol. II din « Sinai », Anuar de studii judaice. București, 1929, Tip. « Tiparnița », 8°, p. 48—53.

Adâncul cunoscător al literaturii noastre populare a copiat, pe la 1883, probabil dintr'un manuscris — a cărui proveniență însă n'o mai știe — un fragment de poveste versificată. Conținutul ei poate fi rezumat astfel: Un boier are trei prieteni, dintre care pe unul îl iubește « ca albul din ochiul său », pe al doilea mult mai puțin, iar pe al treilea chiar de loc. Într'o bună zi, eroul ajunge în mizerie. Apelează la cel mai iubit prieten, care-l refuză. Se adresează apoi celui de al doilea. Aici manuscrisul nostru se oprește.

Gaster a stabilit că avem de a face cu o poveste, în care cei trei prieteni ai boierului din fragmentul românesc sunt: averea familia și faptele bune. (Numai cele de pe urmă îl însoțesc pe om și pe lumea cealaltă). Povestea aceasta se găsește în literatura veche ebraică (cartea « Pirke d'Rabi Eliezer »), ca și în vechea istorie a lui Varlaam și Ioasaf. Din aceasta din urmă trebue să fi ajuns ea și la noi. Gaster ține să amintească cu acest prilej, prioritatea povestei ebraice, față de istoria lui Varlaam, scrisă de Ioan Damaschin câteva sute de ani mai târziu.

ION MUȘLEA

©BCU CLUJ

ROMULUS S. MOLIN, *Românii din Banat.* Extras din revista «Arhivele Olteniei», Nr. 34. Timișoara, 1928. Editura autorului. «Scrisul Românesc» Craiova. 8°, 52 p.

Broșura cuprinde o sumară dar destul de completă cercetare etnografică, folklorică, filologică, economică, morală și istoric-culturală a Românilor bănățeni.

E regretabil că informațiile nu sunt totdeauna grupate la capitolul cuvenit, de pildă: autorul descrie casa Bănățeanului la capitolul «Bogății naturale», etc.; materialul lexical și folkloric nu este notat în mod unitar: când se notează cu pronunțarea dialectală, când se transcrie în limbă literară. Autorul se scuză că nu-i specialist. Dar unde nu mai încape nici o scuză, e în ce privește inadmisibilele greșeli de ortografie și de acord gramatical.

Cu toate aceste neajunsuri, broșura rămâne interesantă prin dorința autorului de a atrage atenția asupra importanței acestui ținut și a intensei vieți românești pe care o cuprinde el.

ION MUȘLEA

ADOLF SCHULLERUS, *Verzeichnis der rumänischen Märchen und Märchenvarianten.* Nach dem System der Märchentypen Antti Aarnes zusammengestellt von —. Helsinki, 1928. Academia Scientiarum Fennica. 8°, 99, 6, 9 p. («Folklore Fellows Communications», Nr. 78—80).

Poveștile formează de sigur ramura cea mai bogată și mai încâlcită a folklorului. De aceea s'a simțit de mult nevoia unei clasări și unor cataloage ale lor. Inițiativa a pornit din țara în care au cules acum mai bine de un veac frații Grimm, și Bolte-Polivka ne-au dat tocmai un minunat catalog al acestei colecții, într'o operă care servește astăzi de punct de pornire pentru orice cercetare sistematică a poveștilor.

Cei doi savanți nu s'au ocupat însă decât de poveștile tipărite. Rămânea massa enormă a poveștilor în manuscris. Mai ales pentru cercetarea lor s'a format în 1907 vestita societate dela Helsinki (Helsingfors) «Folklore Fellows». În seria de comunicări a acesteia au apărut până acum cataloagele variantelor poveștilor finlandeze, norvegiene și flamande. Mă gândeam, nu fără melancolie:

©BCU CLUJ

cine va fi capabil să se angajeze pentru munca uriașă a unei lucrări despre poveștile românești.

Acest om a fost regretatul Adolf Schullerus. Nimeni nu era mai potrivit ca el pentru o astfel de sarcină. Nu știu dacă ideea unui catalog al poveștilor românești a fost a lui, sau i-a fost dată de către Asociația folkloriștilor nordici. Ceea ce interesează însă, este că astăzi avem această lucrare.

În adunarea materialului « tezaurului poveștilor românești, care abia de poate fi întrecut de comoara de povești a altui popor » (p. 4), Schullerus a întâmpinat greutăți enorme. (Uneori a trebuit să facă și cercetări speciale ca să se convingă dacă cutare poveste publicată trăiește într'adevăr în gura poporului sau nu).

De aceea, în prefață, autorul ne arată modest, că e vorba doar de « ein vorläufiger Versuch des Verzeichnisses ». De sigur, însărcinarea ce și-a luat-o a fost extrem de grea și multe publicații cu povești nu le-a putut avea de loc. Totuși, Schullerus ne-a dat o operă care poate fi socotită completă, într'un domeniu ca acel al poveștilor populare. Notăm că acest catalog cuprinde și poveștile aromâne și istroromâne.

Din extrem de bogata și prețioasa bibliografie care se dă la început, ne-a mirat totuși că lipsesc reviste ușor de avut, cum e « Familia », în care s'au publicat atâtea povești (numai în anul XXI, de pildă, avem șase), « Șezătoarea Săteanului », sau « Gazeta Transilvaniei », ori volume cunoscute ca « Datinele și credințele » Elenei Niculiță-Voronca (Cernăuți, 1903) în care se găsesc o mulțime de povești și legende, sau « Snoavele din popor » ale lui Gh. Savin (București, 1926).

După cum arată și titlul, poveștile au fost aranjate după sistemul lui Antti Aarne (« Verzeichnis der Märchentypen », Helsingfors, 1910). Acest sistem se conformează următoarelor norme: se stabilește tipul unei povești după cuprinsul ei și se grupează subt un « Stichwort ». Astfel, întâia poveste din catalogul Aarne este « das Erbeuten der Fische ». Subt acest titlu, Schullerus dă titlul și variantele tuturor poveștilor românești cunoscute care aparțin acestui tip. Adeseori, când povestea românească se depărtează întrucâtva de tip, se însemnează după variantă particularitatea pe care o prezintă.

©BCU CLUJ

Schullerus ne-a dat astfel un mijloc de o deosebită importanță pentru studiul povestei românești. În același timp, el a adus un imens serviciu și științei folklorice în general, făcând accesibilă cercetătorilor străini, bogăția prea puțin cunoscută a interesantelor noastre povești.

Dacă un străin de limba noastră ne-a dat o astfel de operă, nu ne rămâne decât să o completăm cu poveștile necunoscute de el sau cu cele pe care nu le-a putut consulta, și, pe baza ei, să dăm o ediție românească a catalogului poveștilor poporului nostru.

Dintre greșelile de tipar mai mari, arătăm doar două strecurate chiar la bibliografie; una la numele unui culegător: (pag. 17), unde în loc de *Totoruțiu* trebue să se cetească *Toroutiu*, alta (p. 16) la anul apariției «Poveștilor basarabene» ale lui S. Teodorescu-Kirileanu, care n'au apărut în *1822*, ci o sută de ani mai târziu.

ION MUȘLEA

ELSE KROHN, *Die Eheschliessung bei den Rumänen.* Inaugural-Dissertation zur Erlangung der Doktorwürde der Hohen Philosophischen Fakultät der Hamburgischen Universität. Hamburg, 1926. Druck von Adolf Helm, Leipzig. 8⁰ 102 p. 1 f.

Dacă în ce privește culegerile de folklor, stăm relativ bine — mai ales din punct de vedere cantitativ —, nu putem spune același lucru despre studiile care se ocupă de folklorul nostru. Chiar și acestea, aproape toate fiind scrise în românește, nu pot fi utilizate de lumea științifică apuseană. De aceea și suntem așa de rar citați în lucrările de folklor ale străinilor, ca și când poporul nostru ar fi cu totul sărac în acest domeniu.

Astfel stând lucrurile nu putem decât felicita pe Else Krohn că și-a ales ca teză de doctorat un subiect de folklor românesc: nunta.

Din capul locului, autoarea nu a putut avea pretenția de a prezenta date nouă. În ce privește nunta românească, avem voluminoasele monografii ale lui Marian și Sevastos, articolele lui Gorovei și câteva contribuții mai mărunte. Autoarea n'a făcut decât să le rezume pe cele mai însemnate, în special pe Marian și Gorovei, dându-ne o lucrare care cuprinde, într'o broșură modestă, toate faptele mai importante în legătură cu nunta poporului nostru.

©BCU CLUJ

De sigur, n'ar fi stricat ca autoarea să și vadă o nuntă românească, lucru care credem că nu s'a întâmplat. Ochii unui străin atent, și cu atât mai mult ai unui etnograf, ar fi fost de sigur izbiți de anumite amănunte care poate n'au fost relevate de cei ce ne-au descris nunta până acum. De asemenea n'ar fi stricat să se dea câteva fotografii reprezentând nunți din diferite ținuturi românești. Se vede însă că pentru împlinirea acestor deziderate au lipsit mijloacele materiale.

Studiul Elisei Krohn vrea să îmbrățișeze cât mai larg nunta românească, înglobând și pe Aromâni.

Importanța lui, pe lângă faptul că este un prețios mijloc de informație pentru specialiștii care nu ne cunosc limba, este și că aprofundează unele chestiuni așa cum nu a făcut încă niciunul dintre monografiștii nunții noastre. În afară de apropierea de obiceiuri ale diferitelor popoare, se caută de câteva ori — și cu succes — să se precizeze ce anume reprezintă un detaliu din nunta noastră (lucru pe care Marian nu avea putința să-l facă). Amintim numai un caz: darurile pe care mirele trebue să le facă rudeniilor miresei, reprezintă evoluția prețului cu care odinioară era cumpărată mireasa (p. 36). Prin aceste observații valoarea cărții crește considerabil.

Autoarea a citat din cartea lui Marian o mulțime de versuri populare în legătură cu nunta. Pentru ca să le înțeleagă cititorul străin, ele au fost date paralel, în românește și nemțește. Dacă în cele mai multe cazuri traducerile au fost bine făcute, s'au strecurat și câteva greșeli. Amintim numai una (p. 39, n. 53): Versurile

> Copilă din doi părinți,
> *La ce focul* te măriți.
> Nu ți-i milă de părinți?

au fost traduse:

> Du, Tochter von Vater und Mutter,
> *An welchen Herd* verheiratest du dich...

Pe baza acestui ultim vers, autoarea conchide: « Den Herd setzt das rumänische Volkslied dem Haus gleich », etc.

©BCU CLUJ

Ne dăm seama de toate greutățile de limbă cu care a avut de luptat autoarea, nu putem să nu regretăm însă că într'o lucrare atât de utilă și bine făcută, n'au fost evitate greșeli de limbă atât de supărătoare.

ION MUȘLEA

Dr. WILHELM GIESE, *Zur Morphologie der Märchen der Romanen*. Tirada aparte de la « Miscelánea Filologica dedicada a D. Antonio Mª Alcover ». Palma de Mallorca, 1929 [1932]. Escuela Tipografica Provincial, 8⁰, 43 p.

Autorul arată că pe când cercetările privitoare la motivele poveștilor în general — deci și a celor romanice — sunt destul de numeroase, partea formală, morfologică a poveștilor romanice abia de a fost atinsă de vreo doi—trei folkloriști. Între aceștia citează și pe Lazăr Șăineanu, al cărui studiu despre « Basmele Române » pare să-l fi utilizat mai mult pentru informația românească. Cu ajutorul unor exemple caracteristice luate din poveștile popoarelor romanice, el își propune să le arate particularitățile morfologice mai importante. Aceste exemple, însoțite uneori și de câteva rânduri de comentarii, se referă la : începuturile vagi ale poveștilor ; lipsa de date precise asupra locului și timpului unde se petrece acțiunea ; ființele supranaturale care se întâlnesc mai adesea în ele ; numele personajelor ; vârsta eroului ; rolul deosebit al numerelor trei și șapte. Mai multe exemple se dau pentru formulele de început și de sfârșit ale poveștilor (p. 13—39).

Asupra părții românești — nu a fost uitată nici cea aromânească — am avea de făcut câteva observații : Credem că din izvoare putea lipsi fără nicio pagubă, I. L. Caragiale, *Opere complete. Nuvele, Povestiri*, ca și I. Slavici, *Povești*, care nu înțelegem prea bine ce caută într'o lucrare asupra poveștilor populare. Autorul s'ar fi putut folosi în schimb de culegeri autentice și neliterarizate. În acest caz credem că n'ar fi ajuns să arate ca nume oarecum caracteristice pentru povestea românească (p. 9) : « Barbu, Pascu și Florița ».

Reținem observația că întâlnirea frecventă a numărului « nouă » (nouă frați, nouă isprăvi, etc.) în poveștile românești indică o influență slavă (p. 10). De asemenea remarcarea unor asemănări între formulele de început ale poveștilor noastre și ale celor malorcane (p. 19).

ION MUȘLEA

©BCU CLUJ

G. CĂLINESCU. *Viața lui Mihai Eminescu.* București, 1932. Ed. « Cultura Națională ». 8°. 480 p.

Lucrarea de față este prima despre viața lui Eminescu, în care ai impresia că nu plutești în vag, în mistificare și simți la tot pasul bogăția și siguranța documentului. G. Călinescu știe că opera literară rămâne în sine tot atât de valoroasă, indiferent de omul care a creeat-o și indiferent cum a fost acel om. Din moment ce te ocupi însă de el, ești dator să spui tot ce știi. Călinescu i-a reconstituit viața din tot ce a rămas dela el și a dat la lumină un Eminescu pământean, *omul* care se ascundea în poetul și gânditorul Eminescu.

Copil sănătos, crescut la țară, arată de mic înclinații meditative și literare, spre desperarea pozitivistului său tată. Odată cu ele apare însă și dorința de vagabondaj, veșnicul neastâmpăr al omului care vrea să vadă și să cunoască tot. Și tot atât de timpuriu se manifestă la el și lipsa de voință la tot ce însemnează ordine și constrângere. Rezultatul: până la vârsta de nouăsprezece ani n'a putut isprăvi nimic din câte a început, veșnic repetent, veșnic pe drumuri cu vreo trupă de teatru din mijlocul căreia numai energia tatălui l-a putut smulge. Biograful arată cât de folositoare i-au fost poetului aceste rătăciri, căci aceasta e vremea când Eminescu a descoperit bogăția limbii și literaturii populare.

Apreciem la lucrarea lui Călinescu contribuția personală, tot atât de valoroasă ca și calitatea materialului adunat, arta cu care a reușit să reclădească mediul în care poetul și-a petrecut viața. Din acest punct de vedere unul din cele mai plastice capitole, unde d-sa se identifică cu însuși poetul, trăește viața împreună cu el, este cel ce se ocupă de Eminescu la Viena. Îl urmărește în odăile sărăcăcioase unde își trăia adevărata viață sufletească, unde adeseori îl cuprindea adevărate crize de intelectualitate. La Viena scepticul Eminescu a dat dovadă de cel mai înflăcărat entusiasm și o mare putere de activitate — cu prilejul serbărilor dela Putna —, ca peste câțiva ani mai târziu, la Berlin să nu aibă tăria să înfăptuască ceea ce i se cerea: un doctorat în filosofie, cu toată perspectiva unui viitor frumos, dar ordonat.

Tot așa de bine prinsă e atmosfera de boemă în care trăește Eminescu la Iași împreună cu prietenul nedespărțit, neadaptabilul

©BCU CLUJ

Creangă. Strânse legături de prietenie îi fac inseparabili: iubitori de poezie și petreceri, mult gust și pricepere pentru literatura populară, izvor de inspirație pentru amândoi și mai ales disprețul pentru formele impuse de societate. Cu cuvinte aproape sentimentale — rare la Călinescu — sunt înfățișate clipele puține de mulțumire pe care le-a avut Eminescu și Creangă.

Dar biograful a știut să lămurească și unele fapte care privesc istoria literară. Spre exemplu legăturile lui Eminescu cu Junimiștii (judecați prea aspru).

Deși cu prea multă rezervă, se face apropierea între cele două suflete care în aparență erau atât de deosebite, dar care aveau aceeași structură sufletească: Eminescu și Maiorescu. Există actualmente tendința de a judeca într'un fel cu totul subiectiv și nedrept pe T. Maiorescu. Să luăm de pildă cazul lui cu Eminescu. I se reproșează răceală, amestec în chestiunile intime ale poetului și un fel de protecțiune care adesea-l jicnea. Dar nu trebue să uităm că însuși Eminescu a recurs adesea la sprijinul lui și mai ales să nu pierdem din vedere că Maiorescu, seninul și olimpicul filosof și criticul așa de tăios, a fost cel dintâiu care a apreciat cu toată siguranța gustului și a spiritului său, talentul lui Eminescu.

Cât despre Veronica Micle, punctul de întrebare pentru atâta lume, Călinescu deși ar voi să ia o atitudine obiectivă față de această femeie cu multe calități și tot atâtea defecte, lasă să se creadă că o legendă falsă și nemeritată a făcut din ea importanta muză a lui Eminescu.

Marele merit al biografului este că a știut să adune un material bogat și documentat, dar mai ales că a reușit să-l prezinte astfel încât lucrarea științifică să aibă o haină atât de literară. Fraza sa e bogată, clară, curgătoare în pagini care evocă trecutul puțin vesel al marelui gânditor, alături de rânduri pline de pietate pentru cel ce a rămas cea mai reprezentativă figură a literaturii românești. Călinescu nu face trimiteri în decursul lucrării, ci întreaga bibliografie o dă la sfârșitul lucrării, ceea ce are avantajul că lectura are continuitate și nu ești tentat la fiecare notă să întrerupi cetitul pentru a te informa asupra izvorului.

MARIA PUȘCARIU

©BCU CLUJ

HANEȘ VASILE V., *Formarea opiniunii franceze asupra României în secolul al XIX-lea*, Vol. I, București, 1929.

O judecată generală și oarecum definitivă asupra acestei lucrări de sinteză — cum V. Haneș își socotește singur cartea — nu se va putea da decât după apariția celorlalte două volume, care trebue să o completeze. Căci, deși materia fiecărui volum e precizată într'un plan care, pe lângă criteriul cronologic, mai are și un criteriu de valorificare, lucrarea lui Haneș va trebui judecată și în funcție de ideea generală ce și-a format-o autorul despre obiectul cercetării sale, idee expusă în « precuvântarea » acestui volum. Într'adevăr, V. Haneș spune dela început că « massa opiniunii (de ce nu *opinie* în loc de *opiniune?)* publice din Franța a rămas, dacă nu cu totul ignorantă față de situațiunea noastră istorică, sau puțin convinsă de dreptul nostru la vieață și de nădejdile noastre de viitor, sau indiferentă la orice agitațiune a sufletului românesc » (p. 3). Afirmația e cât se poate de categorică și ea se referă la întreg veacul XIX, adică până la anul 1866, pentrucă la această dată se va opri cercetarea lui Haneș. E adevărat că d-sa revine imediat asupra acestei afirmații, adăugând că a existat totuși o opinie franceză față de noi, « în cuvântul, în judecata, în entuziasmul, în sprijinul atâtor cercetători ziariști, publiciști, literați și învățați, care determinați de convingerile lor au fost în stare să facă o agitațiune în jurul problemei noastre, ajutând oamenilor politici să-și lămurească sau să-și sprijine hotărîrile lor diplomatice » (p. 5). Totuși este o « lipsă de considerațiune ce ni s'a arătat în mod statornic de cea mai mare parte din opiniunea franceză » (p. 10). Dacă înțelegem bine aceste rânduri citate, V. Haneș, cercetând documentele care ne vorbesc despre raporturile franco-române în cursul veacului XIX, până la anul 1866, s'a ales cu un regret pentru felul cum a răspuns Franța la simpatia pe care i-am manifestat-o noi în acest timp, și mai târziu asemenea, și anume pentru motivul că « massa » poporului francez s'a desinteresat de noi și numai un cerc prea « restrâns » de Francezi s'a preocupat de problema română. Când ne gândim că și după războiul mondial s'au primit la București scrisori din Franța care purtau pe plic, după numele capitalei noastre, indicația țării: Bulgaria, înțelegem într'o oarecare măsură regretul lui Haneș — căci și d-sa vorbește de factorul geografic din noțiunea de opinie publică.

©BCU CLUJ

Dar bine cunoscuta ignoranță, în materie de geografie, a Francezilor nu ne atinge numai pe noi; ea e de ordin general și în același timp de ordin secundar. Chiar lărgind însă sfera noțiunii, poate că nu trebue să căutăm în « massa » unei populații, adică în totalitatea ei, urmele acelei simpatii, sau acelui interes reciproc care caracterizează raporturile dintre două popoare, când ele nu sunt învecinate, ci — fiindcă e vorba de atitudinea Franței față de noi — ne putem mulțumi cu opinia celor ce au venit în atingere cu noi, a celor ce prin preocupările lor particulare sau oficiale au fost nevoiți să-și facă o opinie despre noi, iar în ce privește însăși massa poporului, trebue să ne mulțumim cu « opinia » presei, care în epoca modernă e expresia unui popor. În privința aceasta poate că n'avem a ne plânge, deși uneori am fi dorit o atitudine mai hotărîtă, mai favorabilă nouă, a oficialității franceze. Dar trebue să ne gândim că orice Stat trebue să aibă în vedere în rândul întâiu interesele lui proprii și anume pe cele mai apropiate, sau mai importante dintre aceste interese și oricât de mare ar fi simpatia dela popor la popor, *politica* acelor popoare nu va putea abandona interesele lor specifice dela un moment dat.

Că, în limita acestei restricții, n'avem să ne plângem de lipsa unei opinii franceze favorabilă nouă, ne-o dovedește chiar acest întâiu volum din lucrarea lui Haneș, pentru epoca pe care el o îmbrățișează; și încă aceasta este o epocă de începuturi. Nu arareori întâlnim pasagii elogioase, entuziaste pentru caracterizarea câte unui moment din acest lung proces al formării opiniei franceze despre noi. La pag. 32 spre ex. cetim chiar că propaganda filoromână din Franța s'a sprijinit « în primul loc pe o opiniune publică — dezinteresată și luminată — a poporului francez », ceea ce ne face să mărim semnul de întrebare ce l-am pus în dreptul ideii centrale din « precuvântare ».

Cât pentru fondul lucrării, tema acestui volum e epoca de pregătire a opiniei publice franceze pentru acceptarea unei « probleme românești », care epocă se întinde până după anul 1840. Pregătirea se face prin scrierile mai mult incidentale ale unor publiciști sau savanți francezi care au avut prilejul să ne cunoască. Chiar în această epocă întâlnim însă documente intenționate, alăturea de cele întâmplătoare, și anume rapoartele consulare, din ce în ce mai desvoltate și năzuind să înfățișeze nu numai aspectul politic al țărilor

©BCU CLUJ

românești ci și situația lor socială și culturală; scrierile mai desvoltate despre țările românești care « precizează problema românească din punct de vedere european »; acțiunea nelipsită de continuitate a unor publicații periodice franceze mai de seamă, ca spre ex. ziarul democrat *Le National;* și în sfârșit acțiunea însași a Românilor care se aflau în Franța, un Ion Ghica, un Mihail Kogălniceanu ș. a. Toate aceste etape sunt stăruitor și sistematic analizate de autor.

Materialul brut este cunoscut de mai înainte aproape în întregime. Remarca este a lui N. Iorga (« Rev. Istorică », anul XV, n-ele 7—9, p. 281), singurul în stare, de altfel, să se pronunțe imediat în această privință. Tot Iorga observă că materialul cunoscut trebue completat cu cel ce se găsește nerelevat încă în periodicele franceze, reviste și ziare. Fără îndoială că în direcția aceasta mai este încă de cercetat și numai după ce se vor culege și documentele de presă în întregime se va putea scrie sinteza definitivă asupra opiniei franceze despre Români în cursul veacului XIX. Valoarea documentară a materialului de presă astăzi e recunoscută și, de sigur, n'o neagă nici Haneș, deoarece stărue mult cu privire la atitudinea ziarului *Le National* față de problema românească. Dar în privința aceasta mai trebue să se facă cercetări *de analiză.*

Ne permitem să adăugăm o observație personală: poate că Ardealului i s'ar putea face un loc mai mare într'o asemenea lucrare de sinteză, căci în cercetările noastre istorice de astăzi trebue să facem loc tuturor elementelor națiunii românești, orice situație politică au avut ele în cursul vremii. Titlul general al lucrării lui Haneș nu exclude acest spor de cunoștințe, pentrucă în realitate o « Românie » n'a existat decât începând cu epoca pe care V. Haneș nu-și mai propune s'o cerceteze, iar în ideologia generației de pe la mijlocul veacului trecut, numită de obiceiu generația dela 48, a existat și România în forma ei de astăzi, ca un ideal mai mult sau mai puțin aproape de realizare, după cum bătea vântul « istoriei ».

Revenind asupra unei observații de ordin stilistic, făcută într'o paranteză, credem că o mulțime de cuvinte cu terminația în *-țiune* s'ar putea reduce la terminația *-ție (situație, agitație, considerație* în loc de situațiune, agitațiune, considerațiune; asemenea *opinie* în loc de opiniune, etc.).

E regretabilă lipsa cuprinsului la sfârșitul volumului.

©BCU CLUJ

Id., Vol. II, București, 1929.

În volumul al doilea al acestei lucrări găsim elemente nouă, deși nu cele mai sigure, pentru înțelegerea planului ei. O notiță dela pag. 141, coroborată cu întâia frază din acest volum ne face să bănuim că autorul a împărțit materialul întreg în două părți mari, întâia cuprinzând epoca dinainte de 1848, iar a doua epoca de după 1848 și până la 1866. Întâia epocă ar fi a propagandei franco-române, iar a doua, probabil, a rezultatelor acestei propagande, a realizărilor. De ce să numești însă « al II-lea » volumul ce va să vină, când de fapt al II-lea este acesta apărut și care duce analiza evenimentelor abia până la anul 1848? Și câte volume trebue să mai apară până la sfârșit? Numai unul, ca să fie împlinit cuvântul dela începutul lucrării unde se spunea că în total vor fi trei, sau aceste două volume de început au fost concepute ca unul singur și în acest caz trebue să urmeze mai multe până la epuizarea materialului?

Poate că lipsa de preciziune se datorește unei greșeli de tipar. N'ar fi singura și nici cea mai mare. Locul întâiu îl deține greșala din titlul capitolului II al volumului, unde, după « Analiza problemei românești. — Demidoff », urmează « Alte publicații mai mărunte. — Stanislav (sic) Bellanger. — X. Marmier » cu toate că aceste probleme sunt cercetate abia în capitolul III, care le și anunță în titlul: « Alte scrieri de propagandă. Moldavie 1843. — Caru-boi, 1843. — Stanislas Bellanger. — X. Marmier ». Curios este că greșala se reproduce aidoma și în « cuprinsul » volumului.

Materialul acestui volum este acțiunea franco-română pentru cauza românească, — în decursul decadei a cincea a veacului trecut și schema lui aproximativ identică cu a întâiului adică, răspândirea cunoștințelor despre Români și despre problema română prin scriitorii francezi, prin presa franceză, prin acțiunea tinerilor români care își făceau studiile la Paris și în sfârșit prin rapoartele consulare și corespondența diplomatică franco-română. Planul e bun, dar credem că « propaganda orală » a lui I. Câmpineanu, săvârșită în timpul călătoriei lui prin Europa în cursul anului 1839, trebuia cuprinsă în volumul I-iu și nu în al II-lea.

Dintre scriitorii francezi care au tipărit lucrări despre Români în intervalul de timp 1840—1848, cel mai bine prezentat este bine cunoscutul *Vaillant*, autorul celei dintâi lucrări mari, de vastă

©BCU CLUJ

informație și cu plan întins, despre noi, scrisă de un Francez și tipărită în Franța. El nu publica niște simple impresii de călătorie numai, căci până la data apariției operei sale *La Romanie* (1844) el făcuse un stagiu de 15 ani de ședere la noi în țară, și nici nu discuta numai aspectul politic al problemei române, luând atitudine pentru una din cele două partide adverse. Cartea lui este un studiu documentat tratând în trei volume despre istoria și întinderea Românilor în cele trei țări românești: Ardeal, Muntenia și Moldova, despre limba română și problema ortografiei noastre și în sfârșit despre literatură. Cel mai nou și mai interesant este tocmai capitolul acesta, căci despre literatura română începătoare n'ar fi putut scrie decât cineva care a avut putința să o cunoască timp mai îndelungat aici la ea acasă, spre a se putea pronunța și în mod critic asupra reprezentanților ei.

Alți scriitori de seamă, care au pubicat în acest deceniu, sunt anonimii *Regnauld* și *Saint-Martin* și diplomatul cu un simț extraordinar de ascuțit față de problema română, *Hippolyte Desprez*. Despre acesta din urmă, istoriografia noastră are oarecari informații, care numai completate trebue spre a avea un portret al lui. În orice caz articolele din « Revue des Deux Mondes », care au fost strânse în 1850 în două volume întitulate *Les Peuples de l'Autriche et de la Turquie*, nu sunt singurele lui scrieri despre noi. Desprez ne-a cunoscut și el de aproape, în cursul unei călătorii făcută în Orientul Europei prin 1846, când a străbătut și Ardealul și Țara Românească. Impresiile acestei călătorii le-a înșirat într'un articol spiritual și pitoresc publicat în revista pariziană *L'Artiste* (1847), pe care l-a rezumat Ion Breazu în trei foiletoane de ziar (« Patria » 18—22 Martie 1931).

Dar problema identificării anonimilor « Regnauld » și « Saint-Martin » nu și-a pus-o încă nimeni. Autorul acestei lucrări de ansamblu ar fi trebuit să și-o pună, așa cum a făcut-o când a vorbit despre câțiva anonimi dinainte de 1840. Despre întâiul dintre aceștia doi avem o informație categorică. Autorul biografiilor românești din « Dictionnaire des Contemporains » al lui Vapereau, care, după toate probabilitățile, a fost Ubicini[1]), îi atribue lui Dimitrie Brătianu pseudonimul Regnauld și îi atribue deci acestuia atât studiul

[1]) V. studiul nostru *Biografiile românești ale lui Ubicini*, Cluj, 1932.

©BCU CLUJ

din « La Revue Indépendante », anul 1843, cât și articolele din « Le National » semnate cu acest pseudonim. Deși afirmația aceasta categorică este a unui contimporan, ea ar trebui verificată. Personalitatea lui Dimitrie Brătianu ar crește mult dacă s'ar dovedi că ea este adevărată.

OLIMPIU BOITOȘ

NICOLAE ȚIMIRAȘ, *Ioan Creangă după documente vechi, însemnări și mărturii inedite, cu numeroase reproduceri de autografe, portrete și vederi.* Editura « Bucovina » I. E. Torouțiu, București, 1932. 1 vol. în 8°, 336 p.

Fără a fi așa de bogată cum ni se promite în subtitlu, lucrarea conține totuși câteva precizări și date nouă, care, cu critica necesară, vor trebui pe viitor, fără îndoială, luate în considerare.

Astfel e de reținut, spre pildă, că nu *Ion*, ci *Ioan* este adevăratul nume al lui Creangă. Marele povestitor așa și l-a iscălit aproape întotdeauna. Nu la 1852 a început Creangă să urmeze la Școala Domnească din Tg.-Neamț, ci abia în 1853, deoarece numai atunci s'a deschis școala respectivă. « Catihetul » din Fălticeni, unde s'a dus Creangă, în toamna anului 1854, la învățătură bisericească, n'a fost *Vasile Grigorescu*, ci un preot *Conta*. Iscălea : *Iconom Conta*. Aici în Fălticeni, pe la începutul anului 1855, a început Creangă să-și zică și să iscălească, mai întâi, *Creangă Ioan*, în loc de *Ștefănescu Ioan*.

Este remarcabilă, în deosebi, partea din lucrare, care tratează despre cultura lui Creangă. Întemeiat, printre altele, pe o parte din biblioteca scriitorului, descoperită în casa fostei sale nurori, Țimiraș arată, împotriva susținerilor de până acum a aproape tuturor biografilor lui Creangă, că marele povestitor, în afară de cunoașterea adâncă a limbii precum și a întregii mișcări literare românești din vremea sa, era un om de o aleasă cultură generală. Citea nemțește și franțuzește. Avea cunoștințe de limbă latină. Era un bun matematician, bun cunoscător al istoriei Românilor și universale, al pedagogiei, geografiei, dreptului!

O latură a lui Creangă, care nu era destul de bine pusă în lumină până acum și asupra căreia insistă, pe drept cuvânt, Țimiraș, este aceea de polemist. Marele povestitor a fost un polemist plin de

©BCU CLUJ

strălucire, care a știut să se apere ori de câte ori a fost atacat și care a știut să și atace cu bravură.

La « Junimea », Creangă a fost introdus, nu de Eminescu, ci de Maiorescu, încă de pe la 1868. Pe la 1871 el era un frecventator obicinuit al « Junimei », în care sens, cu această dată, îl citează chiar Maiorescu în « Istoria contemporană a României » (1866—1900), p. 39—40! Eminescu s'a întors definitiv în țară numai la 1874 și abia de atunci începe el a fi un membru activ al « Junimei ».

Lucrarea, cu multă căldură și curgător scrisă, conține o serie de autografe nouă de ale lui Creangă, câteva ilustrații și se termină cu un îngrijit indice de nume.

DIMITRIE MACREA

Ion Mușlea, *Anuarul Arhivei de Folklor*. Academia Română. Editura « Cartea Românească », Cluj, 1932. 1 vol. în 8°, 254 p.

« Arhiva de Folklor », înființată din inițiativa lui Sextil Pușcariu, în 1930, la Cluj, de către Academia Română, și care, subt conducerea lui Ion Mușlea, funcționează pe lângă Muzeul Limbii Române, ne oferă, ca cea dintâi manifestare a ei, un frumos « Anuar » pe 1932.

Rostul acestei « Arhive » — pe care ni-l expune Mușlea în primul articol al Anuarului, articolul program : *Academia Română și Folklorul* — este : de a aduna în mod sistematic materialul nostru folkloric — atât prin corespondenți cât și prin anchetori specialiști —, de a-l ordona astfel încât să poată fi cât mai ușor utilizat de către cercetători, de a forma o bibliotecă de specialitate, precum și de a publica un anuar — inaugurat prin volumul de față — care să cuprindă studii, cercetări, culegeri, recensii și o bibliografie amănunțită a literaturii folklorice a anului. Mai târziu nizuințele « Arhivei » vor fi chiar de a alcătui un Atlas folkloric al României, menit să arate reprezentarea geografică a motivelor.

Artur Gorovei publică, după articolul menționat al lui Mușlea, un studiu cu titlul : « *Șezătoarea* ». — *Povestea unei reviste de folklor*. Este o frumoasă contribuție la istoria folklorului nostru. Cu farmecu-i cunoscut, Artur Gorovei ne expune dificultățile prin care a trecut și roadele pe care le-a dat cel mai vechiu periodic românesc consacrat exclusiv tradițiilor noastre populare, înființat și condus de d-sa tot timpul apariției (1892—1929).

©BCU CLUJ

Dintre studiile rămase dela regretatul Vasile Bogrea se publică două comunicări, care au fost făcute la «Societatea Etnografică Română» din Cluj, în 1924, și care au fost puse la dispoziția lui Mușlea prin bunăvoința lui Em. Panaitescu: *Musca columbacă în tradiția noastră populară și istorică* (cu o paralelă romanică) și *Trei probleme folklorice și aspectul lor românesc* (1. Pietre-Scrise; 2. Gardul dinților; 3. Uciderea bătrânilor).

Petru Caraman publică studiul: *Contribuție la cronologizarea și geneza baladei populare la Români*. Partea I: *Cronologizarea*. Arătând cu câtă prudență trebuesc utilizate, de către istoric, datele baladei populare, autorul analizează balada: *Cântecul lui Marcoș-Pașa*, stabilind că această baladă, în adevăr, are un fond istoric verificabil prin documente istorice propriu zise. Este vorba de marele dezastru suferit de o armată turcească, de subt conducerea lui Malkoč-Pașa, la întoarcerea ei prin Moldova dintr'o expediție în Polonia, în iarna anului 1498—1499.

În articolul *Nume de botez în Țara Oltului* — Obiceiuri și tradiții —, Ștefan Pașca stabilește, după răspunsurile primite din jud. Făgăraș de către Muzeul Limbii Române la chestionarul IV, normele multiple și interesante după care se dau nume noi-născuților în regiunea respectivă.

Studiul cel mai întins din volum este al lui I. Mușlea: *Cercetări folklorice în Țara Oașului*. Cuprinde rezultatele unei metodice anchete pe teren întreprinsă de Mușlea, pe care rezultate d-sa ni le expune clar în trei mari capitole:

1. *Țara și oamenii:* ținutul și trecutul lui, satele, populația, ocupația și starea economică, locuința, hrana, tipul și portul, firea, viața religioasă și starea culturală;

2. *Folklorul:* balada, doina și strigătura, colindele, tradițiile, ghicitorile, practice magice, obiceiuri la sărbători, la naștere, la nuntă, la moarte și înmormântare;

3. *Texte* (clasificate după criteriile din capitolul 2, la care se adaugă câteva relațiuni despre păstorit și viața din trecut). Dintre aceste texte — pe care credem că Mușlea ar fi făcut totuși mai bine dacă le-ar fi transcris fonetic — remarcăm, în deosebi, o nouă variantă a «Mioriței», transformată în Țara Oașului în colindă, «Corinda Păcurariului».

©BCU CLUJ

Lucrarea se termină cu un prețios glosar, o hartă a Țării Oașului și 6 planșe fotografice.

La sfârșitul « Anuarului », Mușlea publică : *Bibliografia folklorului românesc pe anul 1930*, un *Raport anual* asupra activității « Arhivei » și un *Rezumat* în limba franceză al tuturor articolelor.

DIMITRIE MACREA

©BCU CLUJ

PE MARGINEA CĂRȚILOR

IV

Volumul IV din interesantele *Travaux du cercle linguistique de Prague* (Praga, 1931) cuprinde rapoartele ședințelor și comunicările făcute cu ocazia « reuniunii fonologice internaționale » ținută în 18—21 Decemvrie 1930 în capitala Cehoslovaciei. La sfârșitul volumului se dă o listă bogată a terminologiei, pe care « Cercul » ar vrea s'o introducă în linguistica modernă. Ea ar fi putut fi de sigur cu mult folos redusă.

Între acești termeni, tocmai cei mai importanți: *fonologia* (în opoziție cu f o n e t i c a) și *fonemul* (în seria m o r f e m, m o r f o n e m, s e m a n t e m) au o întrebuințare care nu mi se pare cu totul potrivită. Dacă revin asupra acestei terminologii, după cele spuse în « Dacoromania » (II, 29—30, V, 777 ș. u., VI, 211, 485) și în articolul *Phonetisch und Phonologisch* (« Volkstum und Kultur der Romanen » III—1930, p. 16—24) o fac, fiindcă o terminologie nouă, care caută să se încetățenească în știință, merită să fie discutată cât mai amplu.

Cel ce a introdus mai întâi în franțuzește, alături de termenul consacrat « phonétique », pe « phonologie », a fost, dacă nu mă înșel, F. de Saussure. Pentru el « fonetica » e « o știință i s t o r i c ă, care studiază modificările fonetice ale limbii în cursul timpului » — deci ceea ce Germanii numesc în gramaticele istorice « Lautlehre » — pe când « fonologia » e « o știință s t a t i c ă, care studiază modificările fonetice ale limbii la un moment dat » *(Cours de linguistique générale*, 56—57). Distincția pe care marele linguist o făcea nu s'a născut

©BCU CLUJ

din nevoia de a circumscrie sferele de activitate între două discipline diferite, ci el voia și prin această terminologie să insiste asupra opoziției între punctul de vedere istoric și cel static în cercetările linguistice.

Deosebirea între *phonétique* și *phonologie* facută de F. de Saussure, nu e acceptată, pe cât îmi dau seama, decât de școala dela Geneva, pe când linguiștii francezi în general nu admit pe « phonologie », ci păstrează numai pe « phonétique », întrebuințându-l atât pentru « physiologie des sons », cât și pentru « étude des phonèmes constitutifs du langage articulé », indiferent dacă acest studiu e static (descriptiv) sau istoric (evolutiv). Cf. Marouzeau, *Lexique de la terminologie linguistique*, p. 142. Totuși sunt unii (ca Meillet și Grammont), pentru care « fonetica » se ocupă cu sunetele u n u i idiom, pe când « fonologia » e un fel de « fonetică generală », îmbrățișând cât mai multe și mai variate limbi.

Tot spre a putea preciza mai bine o concepție linguistică, crease pe vremuri Baudouin de Courtenay termenul « fonem ». Învățatul polon voia să arăte că nu sunetul rostit, în înțeles fizic sau fiziologic, e important din punct de vedere linguistic, ci — și lucrul acesta însemna o achiziție de mare importanță pe vremea aceea, aservită cu totul ideilor neogramatice — reprezentarea pe care omul și-o face despre el, după ce l-a prins cu urechea (cf. Ułaszyn, *Travaux* IV, 53). Tot astfel precum e nevoie de ochiu pentru ca soarele să strălucească, trebue să existe o ureche (și un creer) pentru ca un sunet rostit să devină o realitate linguistică (Doroszewski, *Travaux* IV, 64).

Noua școală linguistică dela Praga, care clădește pe temeliile așezate de F. de Saussure, în apus, și pe fundațiile puse, în răsărit, de Baudouin de Courtenay (cf. *Travaux* IV, 292), a adoptat cei doi termeni ai predecesorilor, căutând însă să-i încadreze într'o nouă concepție linguistică.

La concepția « psihologică » a maestrului polon s'a adăugat concepția « funcțională » — despre care vom vorbi îndată — a elevilor săi. Cele două concepții se întregesc, dar nu se acoper. Dacă W. Doroszewski constată (*Travaux* IV, 66) că Baudouin de Courtenay « balansa între doi poli », întrebuințând termenul *fonem* când ca « unité fonctionnelle du langage » și când ca « simple son du langage »,

©BCU CLUJ

nu trebue să ne prindă mirarea, căci această îndoită întrebuințare nu cuprindea, la maestru, nicio contradicție. Lui îi trebuia un termen neechivoc pentru sunetul trecut prin filtrul sufletesc al celui ce l-a auzit; funcțiunea pe care «sunetul reprezentat» avea s'o îndeplinească în limbă era un element accesoriu pentru el.

Și elevii lui de azi vorbesc de «Phoneme oder Lautvorstellungen» (N. Troubetzkoy, *Travaux* IV, 70), «phonèmes et les autres représentations phonologiques» (E. Polivanov, *ib.*, 79). Întru cât, în definiția fonemului trebue să intre și elementul funcțional, ei nu sunt de acord. Pentru Ułaszyn bunăoară fonemul e «reprezentarea unui sunet idependent (desbrăcat de orice valoare semantică sau morfologică), dobândită, prin abstracție, din combinații de sunete. Fonemele sunt tipuri de sunete, existând ca atare în conștiința celui ce vorbește o limbă» (*Travaux* IV, 53). Dimpotrivă, Doroszewski preferă în acest sens numirea de «sunet», pe care îl definește ca «impresia produsă prin reacția organului auditiv față de o excitație exterioară», dar adaugă: «articulând diferite variante ale unui sunet, individul ajunge să-și facă o reprezentare generală despre acest sunet» (*Travaux* IV, 64). Numai când sunetul primește o funcțiune în limbă el devine autonom (*ibid.*, 74). «Diferența între fonem și sunet este pur și simplu diferența între unitatea autonomă și unitatea neautonomă a sistemului fonetic» (*ibid.*, 73).

Și definiția oficială a Cercului linguistic din Praga, ca «unitate fonologică care nu e susceptibilă a fi disociată în unități fonologice mai mici și mai simple» (*Travaux* IV, 311), implică rolul funcțional al fonemului, căci, după aceeași definiție specială: «Fonologia e partea linguisticei care tratează despre elementele fonice din punct de vedere al funcțiunii lor în limbă («langue»)», pe când «fonetica e o disciplină auxiliară a linguisticei, tratând despre elementele fonice ale limbii omenești («langage») făcându-se abstracție de funcțiunile lor în limbă («langue»). Fonetica se împarte în organogenetică și fenomenologia sunetelor vorbirii («parole»)». *Travaux* IV, 309.

Vedem din aceste definiții cum elevii introduc dela maeștrii lor Baudoin de Courtenay și F. de Saussure cei doi termeni «fonem» și

©BCU CLUJ

« fonologie », creați din alte necesități, spre a-i încadra într'un sistem nou. Mai mult decât atât. Ei introduc în definiția lor și distincția între « langue » și « parole » atât de scumpă lui de Saussure [1]), deși dintre ideile puse în circulație de acesta tocmai cea despre caracterul convențional al limbii apare mai puțin accentuată la « Cercul » din Praga.

Dimpotrivă, noua școală linguistică din capitala Cehoslovaciei e foarte saussuriană cu privire la metoda de a cerceta limba în mod static (sincronic) și, în legătură strânsă cu acest punct de vedere, de a nu privi fenomenul linguistic în mod izolat, ci în raportul lui de interdependență cu alte fenomene.

Pentru noua concepție dela care « Cercul » așteaptă o « renaștere » a științei despre limbi, M. Mathesius găsește și un nume: **linguistică structurală și funcțională** care « întrunește rigoarea metodică a școalei lui Franz Bopp cu prospețimea vederilor și cu noțiunea interdependenții gramaticale ale școalei lui W. de Humboldt » [2]). Din această linguistică structurală și funcțională *fonologia* este o parte esențială (*Travaux* IV, 291). « Una din trăsăturile principale ale științii noastre este tendința fonologiei spre universalism și totalism, în opoziție cu tendința individualistă și atomistă a foneticii și a ceea ce Germanii numesc « Lautlehre », care e o disciplină întemeiată tot pe fonetică.

---

[1]) Din această cauză găsim chiar nepotriviri între sensul dat de unul dintre teoreticienii « Cercului » substantivului « fonologie » pe de o parte și adjectivului « fonologic » pe de altă parte. Într'adevăr, după Jakobson, fonologia cuprinde « die ganze funktionelle Phonetik » (*Travaux* IV, 116) pe când termenul « fonologic » « umfasst *nur* die Elemente der phonétique de la langue » (*ibid.*), deosebire, pe care de Groot n'o admite. Punându-se pe punctul de vedere al lui F. de Saussure, de Groot înțelege și subt fonologie numai « phonétique de la langue » (*ibid.*), vorbește de « Phonetik » ca de o « Funktionswissenschaft » (*ibid.* 138) și crede (*ibid.*) că: « man kann die funktionelle Phonetik einteilen in Phonologie oder Lehre von den Funktionselementen mit willkürlichen [= arbitrar-convențional] Funktion und nicht-phonologische Phonetik, oder Lehre von den Funktionselementen mit notwendiger oder natürlicher Funktion », [deci un fel de cercetare « obiectivă » a sunetelor, cf. cele ce urmează în legătură cu vocalismul adyghez].

[2]) Cf. și discursul aceluiași, ținut la al doilea Congres internațional de Linguistică generală dela Geneva și publicat în « Časopis pro moderní filologii » XVIII—1931, p. 1—7.

©BCU CLUJ

Astfel fonologia, așa cum o înțelegem noi, se încadrează în directivele științifice moderne, tinzând spre totalism »[1]) *(ibid.*, 116).

Trebuința de evadare din atmosfera de cercetări « atomistice », care stăpânea în « filologie » mai ales în a doua jumătate a veacului trecut, și necesitatea de a cuprinde fenomenele « linguistice » în priviri sintetice, nu e ceva nou, căci se găsește la cei mai mulți cercetători ai deceniilor din urmă. Noutatea e mai mult de natură negativă, consistând în intransigența cu care adepții credinței celei nouă pun în aplicare principiile lor.

Dacă cuvântul « structural » în numirea dată de Mathesius indică mai mult m e t o d a adoptată de cercetător, adjectivul « funcțional » exprimă o concepție linguistică care formează originalitatea școalei dela Praga.

Ca să înțelegem mai bine rolul sunetului îndeplinind o **funcțiune linguistică** putem pune față în față raportul ce există în diferite limbi între sunetele fonice și afonice la sfârșitul cuvintelor. În multe dialecte germane și în unele limbi slave (precum ruseasca sau ceha) consonantele fonice pierd vocea când ajung finale: *bob*, *sad* se rostesc în rusește *bop*, *sat*. Dimpotrivă, în englezește sau în franțuzește, fonicele își păstrează vocea și în poziție finală. Deosebirea între consonanta fonică și afonică în poziție finală este fără importanță linguistică în cehă sau rusă, pe când în franțuzește ea poate să împlinească o funcțiune morfologică, precum e cazul adjectivului *vif*, la masculin, față de *viv* (scris *vive)*, la feminin. Din punct de vedere static, adecă făcând abstracție de desvoltarea istorică a lui *vivus-viva* latin, până a ajuns la stadiul actualului *vif-viv* (scris *vive)* în limba franceză, constatăm că jocul între consonanta afonică și corespondenta ei fonică împlinește o funcțiune linguistică, flexiunea moțională.

K. Bühler *(Travaux* IV, 26 ș. u.) deosebește între sunete r e l e v a n t e și i r e l e v a n t e, dintre care numai cele dintâi formează

[1]) Redau acest pasaj, greu de tradus, și în textul original german: « Diese universalistisch ganzheitliche Einstellung der Phonologie im Gegensatz zur individualistischen, atomistichen Einstellung der Phonetik und der auf der Phonetik gegründeten landläufigen Lautlehre ist vielleicht einer der wesentlichsten Züge unserer Wissenschaft. Dadurch stellt sich die Phonologie in die Reihe der modernen, ganzheitlich eingestellten wissenschaftlichen Richtungen ».

©BCU CLUJ

obiectul fonologiei, cele din urmă putând interesa cel mult fonetica. Spre a ilustra mai bine **principiul relevanței** el pleacă dela o observație foarte interesantă făcută de N. Troubetzkoy asupra sistemului vocalic al limbii adygheze. În limba aceasta există adică numai trei vocale care sunt de fapt și « semne » linguistice: *a*, *e* și *ə*. Adevărat că Adyghezii rostesc și un *i*, *u*, *ü*, *o* și alte vocale, dar acest *i* al lor înlocuește pe *ə* după palatale, *u* înlocuește pe *ə* după (sau înainte) de velare rotunjite, *ü* înlocuește pe *ə* între două labiale; *o* înlocuește pe *e* după velare rotunjite, *ö* înlocuește pe *e* între labiale, etc. Din punct de vedere obiectiv, în limba adygheză există, ca și în limba germană, seria vocalică *a*, *e*, *ə*, *i*, *o*, *u*, *ö*, *ü*, dar, dintre aceste vocale, cele cinci din urmă sunt, linguistic, irelevante, căci ele nu « însemnează » altceva decât un *e* sau *ə*, nu au altă funcțiune, nu îndeplinesc o slujbă deosebită de a acestor două vocale însemnătoare. Pe când dar în nemțește între *Tische* și *Tasche* e o deosebire de sens, în adygheză acest « diacriticon » (*i* : *a* după dentale) nu există.

Vedem deci că « ceea ce din punct de vedere fonetic este egal (sistemul vocalic german și cel adyghez), poate fi diferit din punct de vedere fonologic ». Deci, conchide Bühler, menirea specială a fonologiei este « să scoată în evidență, din întregul material de sunete, acele note, care singure au — după principiul relevanței abstractive — valoarea funcțională de semne... Fonologia... are să împlinească o misiune linguistică specială și necesară, care se poate defini în mod impecabil din punct de vedere logic, misiune, pe care n'o poate îndeplini fonetica, nici gramatica ».

Evident că recunoașterea acestor deosebiri poate duce — și a dus de fapt — la constatări foarte interesante și la o înviorare a linguisticii. În « Considerațiile » noastre « asupra sistemului fonetic și fonologic al limbii române », publicate în fruntea acestui volum, am profitat și noi în mare măsură de ele. Nu mă împac însă cu două lucruri: cu înțelesul care se dă termenului « fonologie » și cu părerea exprimată de Bühler în pasajul citat mai sus, că această « fonologie » ar avea de împlinit o misiune deosebită de a gramaticei.

Cele două cuvinte, din care e compus termenul fonologie, precizează pe de o parte conținutul lui, mărginindu-l la elementele fonice ale limbii, pe de altă parte însă dă libertate deplină ca

©BCU CLUJ

studiul astfel numit să se extindă asupra oricăror probleme în legătură cu elementele fonice: -l o g i a nu sufere nicio îngrădire. Urmărirea funcțiunii pe care o îndeplinește elementul fonic într'o limbă, în felul cum în mare parte îl preconizează « Cercul » din Praga, cadrează deci perfect cu preocupările fonologiei, fără însă să poată deveni singura ei țintă. La « Cerc » vedem cum preocupări firești, precum ar fi evoluția sunetelor și urmărirea « legilor fonologice » sunt excluse din fonologie, ca fiind de natură « atomistică » — confundându-se o b i e c t u l științei cu m e t o d a cercetării — și vedem pe de altă parte vorbindu-se de o fonologie sintactică, stilistică etc., confundându-se știința care ar trebui să cerceteze elementul sunet subt orice raport — fonologia — cu știința despre funcțiunea unui element linguistic, de obiceiu un sunet însă nu un sunet în mod necesar: « Fonologia nu se ocupă numai de elemente fonologice, ci și de elemente extrafonologice, considerate în funcțiunea lor » (R. Jakobson, *Travaux* IV, 310).

Întrebuințarea termenului « fonologie » în acest sens, pe lângă că e impropriu, mai are și desavantajul că vine în conflict cu uzul. Într'adevăr, în englezește bunăoară, între « phonetic » și « phonologie » se face deosebirea pe care o fac Germanii între « Phonetik » și « Lautlehre » și care cred că ar fi bine să se introducă și la noi, încadrându-se fonologia la locul ce i se cuvine în gramatică, alături de m o r f o l o g i e și l e x i c o l o g i e (cu s e m a s i o l o g i a [1]).

Pe când f o n e t i c a e o disciplină exactă, de laborator, care se ocupă cu cercetarea obiectivă a sunetelor, așa cum le rostește gura, le percepe urechea și le fixează memoria, f o n o l o g i a este un capitol al gramaticei, pe care îl interesează sunetul limbii reflectat în conștiința linguistică a subiectelor vorbitoare, cu valoarea convențională pe care i-o împrumută vorbitorul și ascultătorul.

Fonetica se poate asemăna cu numismatica, care studiază banul în înțeles material; fonologia seamănă mai mult cu metrologia, căutând să stabilească valoarea lui. Cercul linguistic din Praga nu se mulțumește cu atâta, ci ar dori să se creeze și un fel de « numologie », în care să intre și ceva din științele financiare. Și are de sigur dreptate,

[1]) Întâiul nostru linguist, B. P. Hasdeu, făcea deosebire între « legi fonologice » și « accidente fonetice ». Troubetzkoy (*Travaux* IV, 116) face o distincție precisă între « Fonologie » și « Lautlehre ».

©BCU CLUJ

căci ceea ce interesează, la ban ca și la elementul linguistic, nu e numai valoarea lui, ci și puterea de circulație pe care o are ca simbol, ca instrument de schimb și de plată.

Din moment ce linguistica a recunoscut că omul nu e numai un transmițător pasiv al graiului tradițional, ci un realizator activ, dându-și seama de elementele lui constitutive și activând în mod conștient asupra mecanismului limbii, ea trebue să încerce să descifreze însuși simțul gramatical al celor ce vorbesc o limbă, să cunoască cum subiectele vorbitoare chivernisesc, printr'o gospodărie rațională, elementele date ale limbii, îmbogățind-o cu instrumente gramaticale nouă.

Studii mai recente au izbutit să arate că nu numai elementele cu conținut semantic (cuvintele), sau cu rosturi sintactice (conjuncții, prepoziții) ori morfologice (dezinențe, sufixe, prefixe), ci că și sunetele care le compun pot pătrunde în conștiința linguistică, ca elemente analizabile și că și ele pot fi deci utilizate în economia limbii, pot împlini anumite servicii gramaticale.

Când cercetările noastre nu se mărginesc la felul cum se produc — « se articulează » — sunetele în diferite limbi și la stabilirea repertoriului imaginilor acustice, ci din momentul când urmărim și rolul linguistic al sunetului, ca element recunoscut, apreciat și utilizat de subiectele vorbitoare, am ieșit din hotarele **fonetice** și am pășit pe tărîmul **fonologiei.** Când sistemul în care se încadrează sunetele unei limbi [1]) nu este numai o alcătuire pe care,

---

[1]) Ca orice știință, și fonetica poate fi studiată în mod « atomistic » sau « structural ». E. Bühler observă cu drept cuvânt: « Wo immer im Reich des Lebendigen eine Schar von Individuen, seien es nun Populationen von Menschen, Tieren, Pflanzen selbst oder Produkte von Organismen statistisch exakt erfasst wird, da treten die natürlichen Klassen oder Typen, die in der Schar enthalten sind, am passend gewählten Verteilungsbild des Statistikers hervor. Warum sollte es bei menschlichen Sprachlauten anders sein? Es ist nicht anders; nach allem, was wir wissen, wäre auch in der Lautlehre [= fonetică!] eine rein statistische Synopsis imstande, die natürlichen Klassen oder Typen von Lauten, die im Bereiche einer wohldefinierten « Sprache » vorkommen, zu finden. Und ein solches Vorgehen überschreitet die methodischen Voraussetzungen und Hilfsmittel der reinen Phonetik nicht ».

Nu suntem de acord cu Jakobson (*Travaux* II, 99) că « ceea ce [în linguistică] ar trebui să ne preocupe astăzi *în mod exclusiv*, nu e geneza, ci funcțiunea ».

©BCU CLUJ

pentru scopuri didactice sau din trebuințe metodice îl clădește omul de știință, voind să pună ordine în materialul brut pe care îl studiază, ci corespund unui sistem în conștiința lingvistică a subiectelor vorbitoare, din acea clipă nu mai avem a face cu un **sistem fonetic**, ci cu un **sistem fonologic.**

O delimitare precisă și obiectivă între fonetică și fonologie nu e totdeauna cu putință, ci dela fonetic la fonologic există treceri necontenite, ce depind dela atitudinea de observator a subiectului vorbitor față de limba sa proprie, deci de un element subiectiv. Ceea ce într'o limbă a fost recunoscut și utilizat, a devenit deci element fonologic, în altă limbă a putut rămânea neremarcat, rămânând element fonetic. Tot astfel aurul din care e bătută o monetă deși ar trebui să intereseze exclusiv pe numismat, poate deveni unul din cei mai importanți factori financiari îndată ce i se dă valoarea convențională de etalon.

•

Fonetica este numai o știință auxiliară pentru linguist, precum e psihologia, și va fi, probabil, în curând, sociologia. Cu toate acestea nu este imaginabil un linguist fără cunoștințe fonetice.

Cât de interesante deducții poate face linguistul chiar din studii de fonetică experimentală ne-o dovedește excelentul studiu *De la nasalité en roumain. Recherches expérimentales*, de E. PETROVICI (Nr. 6 din « Lucrările de fonetică » ale Laboratorului de Fonetică experimentală al Universității din Cluj), Cluj, Ardealul, 1930.

Dacă în urma strălucitelor argumentații ale lui F. de Saussure, atențiunea linguiștilor asupra punctului de vedere static a fost deșteptată în măsură atât de mare, încât acel evolutiv și genetic a trecut pe planul al doilea, aceasta nu însemnează că cercetătorul limbii trebue să se mulțumească de aci înainte cu o tăietură orizontală, fără să vrea să cunoască și imaginea ce i-o poate da o tăietură verticală în materialul de cercetat. Tocmai recunoașterea interdependenții ce există între elementele gramaticale cere o urmărire a desvoltării lor istorice.

Dacă fonetica, disciplină mai mult descriptivă (și normativă, cf. v. Groot, *Travaux* IV, 138), cere mai mult o cercetare sincronică, fonologia nu se poate lipsi de cercetări diacronice. Să nu uităm că sincronismul și diacronismul nu sunt inerente unor anumite discipline, precum nu e nici « atomismul » sau « totalismul » de care vorbirăm mai sus, ci indică numai diferite metode de investigație, care nu se exclud una pe alta, ci se întregesc. (Cf. acum în urmă documentatul studiu al lui W. v. Wartburg, *Das Ineinandergreifen deskriptiver und historischer Sprachwissenschaft* », în « Berichte... der sächsischen Akademie der Wiss. zu Leipzig » Phil.-hist. Klasse, 83. Bd. 1. Heft, 1931).

©BCU CLUJ

Astfel Petrovici, întemeiat pe numeroase experiențe, a constatat că, în poziție inițială absolută, consonantele nazale — și probabil și celelalte consonante fonice [1]) — românești, încep prin a se rosti fără voce. Urechea noastră nu e în stare să prindă această rostire, deși ea distinge afonizarea, datorită unor cauze analoage, a consonantelor fonice către sfârșitul absolut al cuvântului. Cauza este că ceea ce se întâmplă în stadiul catastazei nu izbește urechea în aceeași măsură ca ceea ce se petrece în stadiul metastazei (exploziei). Tot astfel Petrovici arată că, între două consonante nazale, vocalele românești au aceeași nazalitate ca cele franceze. Totuși sunt foarte puțini Români care își dau seama că *a* în *m'am dus* e tot atât de nazal ca *a* (scris *e)* în franc. *je m'ennuie*. Cauza este lungimea lui *ã* francez, care scoate în evidență nazalitatea lui, și scurtimea vocalelor românești în raport cu durata consonantelor (p. 104—105).

Din aceste observații rezultă două constatări importante, una de natură linguistică, alta de natură metodică. Vedem înainte de toate cum din cauza unor aspecte fonetice (catastază, durată), anumite **varietăți de sunete** rămân **neobservate și neutilizabile** ca « semne », neputând intra în conștiința linguistică a subiectelor vorbitoare. Mai vedem însă că urechea noastră nu înregistrează la fel ca aparatele întrebuințate de fonetiști pentru experiențele lor. Din punct de vedere obiectiv, fotografiile fonetiștilor reoglindesc singure starea de fapt; din punct de vedere linguistic, numai ceea ce poate înregistra și distinge urechea este însemnător. Fonetiștii, ale căror constatări ne sunt atât de utile, nu trebue să confunde niciodată știința lor cu linguistica, al cărei obiect nu poate fi limba fotografiată și cercetată cu ochiul, ci graiul vorbit și auzit cu urechea.

Din planșele alăturate lucrării lui Petrovici se vede că *n* nu mai e o oclusivă înainte de fricative și de *l*, *i̯*, *u̯*, *r* și *h*, ci se rostește cu o « constricțiune », are adică punctul și modul de articulație al fricativelor următoare, ori cu o constricțiune laterală înainte de *l*. Dar, se grăbește Petrovici a adăuga cu drept cuvânt, « pentru subiectul vorbitor nu există deosebire între consonanta nazală din *cântă* și din *dânsa*; pe amândouă le percepe ca *n* » (p. 46).

[1]) Experiența s'a făcut asupra lui *d* din cuvântul *dânsa* (p. 17).

©BCU CLUJ

În ceea ce privește vocalele nazalizate din cauza unei consonante nazale învecinate, studiul lui Petrovici aduce câteva completări, precizări și rectificări instructive la cele ce le știm din lucrările anterioare, ale lui Weigand, I. Popovici și Al. Rosetti. Interesantă e observația asupra marei variabilități de pronunțare dela subiect la subiect și chiar în gura aceluiași vorbitor. Cauza este, precum de repetite ori au observat-o foneticienii, că nazalitatea acestor vocale n'a pătruns în conștiința linguistică a subiectelor vorbitoare (p. 102) și deci fonemul vocală nazalizată nu a putut fi precizat. « Articulația orală fiind, și în privința timbrului și a duratei, aproape egală cu cea nazală, subiectul vorbitor nu face distincție între ele. E adevărat că rezonanța nazală a vocalelor nazalizate ar putea fi distinsă în opoziție cu a vocalelor pure, dar această rezonanță nazală neproducându-se niciodată în altă poziție decât în vecinătatea unei consonante nazale, ea e atribuită acestei consonante. . ., cu o rezonanță nazală cu mult mai puternică » (p. 73—74).

În opoziție cu Procopovici *(Despre nazalizare și rotacism*, p. 6), care admitea că semnul chirilic ѧ exprima și în mod grafic un *î* nazalizat, Petrovici nu admite că înaintașii noștri distingeau între vocale orale și vocale nazalizate și prin urmare că simțeau trebuința să aibă, pentru acestea din urmă, un semn grafic deosebit. El crede (p. 86—94) că în întrebuințarea lui ѧ avem de a face cu o simplă imitare a graficei modelelor slavone. Argumentația sa e plauzibilă. Un singur lucru nu e arătat: de ce s'a simțit trebuința — la Români sau, probabil, chiar la Slavii dela care au învățat să scrie Românii — să se introducă, alături de ѫ (care ajungea spre a evita inconvenientul de a avea silabe terminate cu consonante) noul semn ѧ, cu aceeași valoare?

Petrovici nu crede că în veacurile trecute nazalitatea vocalelor ar fi fost mai puternică decât azi (p. 95) și în consecință nu admite o legătură între nazalitate și rotacizarea lui *n* intervocalic la Istroromâni și la Dacoromâni (p. 94—101).

Avem acum în românește și un *Curs de fonetică generală*, datorit lui Al. Rosetti (București, Casa Școalelor, 1930). Ca toate lucrările tânărului profesor dela universitatea din București, acest manual se caracterizează printr'o expunere clară și concisă, la curent

©BCU CLUJ

cu cele din urmă cercetări. Era firesc ca autorul, ieșit din școala franceză, să se sprijine mai ales pe maeștrii săi. Totuși am fi dorit ca în notițele bibliografice să întâlnim și câteva lucrări fundamentale sau deosebit de folositoare ale unor învățați nefrancezi și cu deosebire câteva din studiile făcute de Români. Nu înțeleg bunăoară cum *Lehrbuch der Phonetik* a lui Jespersen e caracterizată ca « o lectură grea » (p. XIV); la pag. 80 am fi așteptat să fie citat Meringer (amintit la pag. 108) cu al său *Versprechen und Verlesen* (1895); când se vorbește despre silabă ar fi fost locul să fie pomenit studiul lui Al. Procopovici, *Principiul sonorității* publicat în DR. IV, 12 ș. u.; în aceeași publicație au apărut studii *Despre onomatopee în limba română* (vol. I, 73 ș. u.) și *Despre legile fonologice* (II, 19 ș. u.), la care s'ar fi putut trimite la pag. 90 și 112.

În general mi se pare că partea românească a fost cam neglijată în această carte. Chiar într'un Curs de fonetică g e n e r a l ă, exemplele din limba română puteau fi mai dese și specificul românesc scos mai mult la iveală. De cele dintâi ar fi profitat cetitorul român — cu deosebire studentul la care R. s'a gândit în primul rând — iar particularitățile fonetice ale limbii noastre ar fi interesat și pe străinul care ar fi luat cartea în mână. Astfel sunetele *ă* și *â* nu sunt pomenite decât în treacăt, fără să aflăm o descriere a lor. Și ceea ce se spune despre vocalele afonizate e prea sumar.

În cel dintâiu manual de fonetică scris în românește terminologia constitue o problemă importantă. Că Rosetti adoptă pe cea franceză este și bine și e în tradiția noastră. Totuși mi se pare că nu putem primi și termenii francezi improprii și nepotriviți, și nu trebue să uităm mai ales că studii de fonetică s'au scris și până azi în românește, că avem și noi un început de terminologie, pe care e bine s'o respectăm. Precum zicem *sintactic* și nu *sintaxic* (cum scrie bunăoară D. Găzdaru), întrebuințând un termen latinesc învățat dela Nemți, tot astfel prefer termenul *consonantă* în loc de *consoană* și mai ales *iot (iota* grecesc) lui *iod* luat dela Arabi (Rosetti scrie *yod* cf. pag. 45), și din cauza omonimiei pe care o prezintă cu medicamentul *iod*. Nepotrivite mi se par denumirile de *sonor* și *surd* (și *asurzire* pag. 44) în loc de *fonic* și *afonic (afonizare)*, care redau pe « stimmhaft » și « stimmlos » german. Când vecinul face sgomot în teatru, în cursul reprezentării, rostesc *ss!* nu *zz!* pentrucă un *s*, emis cu un debit de aer mai mare,

©BCU CLUJ

răsună mai tare decât *z*, deci e de fapt mai s o n o r decât *z*; « surd » poate fi cel mult omul, nu sunetul pe care-l produce.

Francezul poate opune lui *nazal* terminul *bucal* (p. 54), căci în limba lui « bouche » însemnează « gură »; în românește însă — unde « bucă » are alt sens — e preferabilă numirea *oral*, cuvânt existent în limbă și în alte combinații (« examen oral »). Tot astfel, dacă Francezul, continuând o tradiție ce datează de pe când cunoștințele fonetice erau foarte sumare, vorbește de consonante *tari* și *dulci* (p. 54), noi nu avem nevoie să-l imităm, mai ales că atributul *tare* stă în opoziție — când e vorba de poziția sunetului — și cu *slab* (p. 68). Confuzia devine și mai mare prin faptul că alții întrebuițăm expresia *poziție moale* și *tare* — adoptând o terminologie a gramaticilor ruși — spre a arăta că în silaba următoare avem o vocală (pre)palatală *(e, i)* sau un *a, ă, î, o, u* sau zero. Dacă *ă* din *străin* se preface în *e (strein)* e fiindcă se găsește în poziție moale (avem un *i* în silaba următoare), explic eu în acest volum la pag. 106; asimilarea lui *e* de către *i* următor în *strein (streir)* > *striin (striir)* se datorește poziției tari, scrie Rosetti *(Limba rom.* sec. XVI, p. 34).

E bine că, în loc de *asimilare* și *disimilare imediată*, R. adoptă termenii *acomodare* și *diferențiare*. Subt *asimilare* și *disimilare* R. înțelege numai *asimilarea* și *disimilarea îndepărtată* (« Fernassimilation » și « Ferndissimilation »). Nu cred însă că e bine să facem ca R., când imitând pe unii din maeștrii săi francezi, limitează *asimilarea* și *disimilarea* la cazurile când aceste fenomene sunt *regresive*, când adică « fonemul care se află în prima — de ce această limitare la silaba dintâi? — silabă sufere modificări sub influența fonemului care se află într'o silabă următoare » (p. 81), restricție, care, e adevărat, nu se mai face pe pagina următoare (« u n u l d i n foneme poate pierde din cauza celuilalt. . .»).

Aceleași calități ca în Cursul de Fonetică generală le constatăm și în al doilea manual al lui Al. Rosetti, publicat în 1932, *Limba română în secolul al XVI-lea* (București, Cartea Românească). După « Indicațiile bibliografice », se dă, în « Introducere » (p. 1—29), o privire generală, arătându-se împrejurările politice și culturale din sec. XVI-lea, care, după Densusianu și Rosetti, cuprinde și cele dintâi traduceri de cărți bisericești, atribuite de N. Iorga și de alții husiților. Urmează o succintă expunere despre grafia veche și o

©BCU CLUJ

grupare a textelor pe regiuni dialectale. Gramatica se împarte în « Fonetică », cu subîmpărțirile « Vocalism » (30—61) și « Consonantism » (62—83), în « Morfologie » (84—109), în « Sintaxă » (110—132), în « Stilistică » (133—135) — cu capitolele « Ordinea cuvintelor » și « Procedeuri de limbă scrisă și vorbită » — și în « Vocabular » (136—149), în care intră — nu prea vedem de ce — și « Derivațiunea » și « Compoziționea ». Volumul se sfârșește cu o « Concluzie generală » (140—153). Un « Indice » lipsește, deși ar fi fost foarte util.

Cartea nu aduce multe lucruri nouă, — mai ales față de vol. II din *Histoire de la Langue roumaine* de O. DENSUSIANU, din care, în 1932, a apărut fascicola II (cuprinzând sfârșitul morfologiei numelui, morfologia verbului, adverbele, prepozițiile, conjuncțiile și începutul formării cuvintelor prin derivație) — dar prin clasarea limpede a materialului, printr'o exemplificare bogată, prin indicațiile bibliografice (care ar fi putut fi ceva mai desvoltate) și prin evitarea polemicii, devine un manual prețios, cu deosebire pentru studenți, cărora li se și adresează în întâiul rând (cf. Introducerea). Mai ales capitolul despre Morfologie e bine lucrat. Foarte utile sunt listele de cuvinte ieșite din uz sau cu sensuri schimbate din capitolul « Vocabular », unde se arată și circulația cuvintelor. În sintaxă se arată și particularitățile neromânești, datorite modelelor slave.

De sigur că nu toate explicările date de Rosetti vor fi admise fără rezervă. Discutabile mi se par cu deosebire unele din contribuțiile sale personale la fonologia română, de care ne-am mai ocupat în Dacoromania. Uneori expunerile teoretice — care reproduc păreri de ale maeștrilor săi — nu se potrivesc cu faptele citate, sau adesea se resping părerile altora cu argumente pe care altădată se sprijinesc păreri proprii. Spre a ilustra aceasta e nevoie să răspund și la câteva obiecțiuni pe care Rosetti mi le face în două articole publicate în vol. V (1931) din « Grai și suflet » (*Asupra repartizării dialectale a istroromânei*, p. 1—9 și *Dr. jupân, smântână, stăpân, stână* și *stâncă* p. 158—172).

În *Cursul de Fonetică* (p. 107), întemeiat pe unele constatări ale lui Sommerfeld și pe observații proprii, R. arată — ceea ce se știa de mult — că coexistența în limbă a două forme nu e un lucru rar, chiar și în gura aceluiași individ. Dacă e așa, schimbarea unei rostiri nu poate fi explicată prin « incapacitatea psihologică » a subiectelor

©BCU CLUJ

vorbitoare « de a articula ca în trecut fonemul respectiv » (p. 107). Îndată ce constat că în graiul actual al Românilor din Albania se aud zilnic rostirile *cal'* și *caĭ*, nu mai poate fi vorba de o incapacitate fiziologică sau psihologică de a rosti în două feluri. Mai mult decât atât, conservarea rostirii vechi alături de cea nouă nu constitue nicio piedică pentru buna înțelegere între cei ce vorbesc același graiu. Dacă peste o sută sau două de ani va lua cineva textele culese de Rosetti dela acești Fărșeroți, cu șovăirea între forme cu *l'* și cu *ĭ*, de sigur că ar greși voind să stabilească, pentru începutul veacului al XX-lea « indicele de evoluție fonetică », cum o face R., pentru secolul al XVI-lea, cu formele *lĕge* și *lege*, pe care le consideră numai ca grafii diferite pentru rostirea *e* (*Limba rom.* p. 23 și 32), sau cu scrieri ca *mene*, *cuvente*, pe care le citește *mine*, *cuvinte* și le explică ca o falsă analogie după *den*, *pren* = *din*, *prin* (« simțite ca compuse » *ib.* p. 44).

Două rostiri simultane admite însă R. pentru *e* precedat de *r̄*: *reu* și *rău*. « Fenomenul e vechiu », adaugă (*Limba* p. 79), « deoarece e atestat și în aromână ». De ce să nu admitem atunci că și palatalizarea labialelor, generalizată la Aromâni, poate fi un fenomen străvechiu și că formele cu labiale intacte, în textele vechi, s'ar explica ca *riu* și *reu* sau ca *bună* și *bură*. Căci și în privința rotacismului R. admite de asemenea « posibilitatea coexistenții a două pronunțări, una, cu [*n*] trecut la [*r*] nazal, și alta cu [*n*] nealterat » (p. 73). « Rotacismul a fost păstrat de sigur, în conversația curentă, dar evitat în corespondență; cu timpul a dispărut din graiul vorbit. Astăzi, în Țara Moților, inovația este evitată în conversația cu un strein » (p. 73).

Dacă în Moldova urmele de rotacism sunt mai rare decât în Maramureș și în Nordul Ardealului, s'ar putea ca în Moldova regresiunea acestui fenomen să fi fost mai intensivă și mai veche. Nu văd de ce să credem că « Moldova nu a participat în mod normal la inovație »[1]) (*Limba*, p. 73), când avem indicii indirecte și directe despre întinderea lui în Moldova (cf. acum și DR. VII, 184 ș. u.). O asemenea probă ne-o dă Rosetti însuși, când constată că « *r̄* se pronunță în regiunea rotacizantă » (*Limba*, p. 79), iar pe de altă parte știm că

[1]) Totuși rotacismul lui *n* se dă, la pag. 151, ca o particularitate dialectală pentru Ardeal—Maramureș *și* Moldova.

©BCU CLUJ

scrierea cu ρρ era obișnuită la Mitropolitul Varlaam. Dar, dacă în vechi texte moldovene găsim nume proprii ca *Marjire*, *Rumărula*, *Rujiră*, am putea avea a face, după Rosetti *(Limba*, p. 74), cu cazuri de asimilare, iar în *Fântăreali*, *Jemerești* cu disimilare consonantică. Totuși, când pentru același *Marżini* admiteam eu că păstrarea lui *n* s'ar datora, la Istroromâni, unei disimilări (ca în arom. *căloare* în loc de *căroare* < *calorem)*, Rosetti îmi obiecta că disimilarea ar fi trebuit să o găsim și în *tirer* « tânăr » și *virer* « vânăt », căci « acest proces implică o lege fonetică » (« Grai și Suflet » V, p. 8). Această motivare stă însă în contradicție cu ceea ce ne spune în *Cursul de Fonetică*, anume că « legile disimilării. . . n'au. . . caracter obligator » citându-se exemplele *genunchi-gerunchi*, *mănunt-mărunt* și *inimă-irimă*, care, prin repartiția lor geografică cu totul neegală, arată de fapt cât de puțină asemănare are disimilarea cu o lege fonologică.

În privința locului pe care istroromâna îl ocupă între dialectele române, amândoi, Rosetti ca și mine, plecăm dela aceleași constatări, spre a ajunge însă la concluzii diferite. Asemănările mari între graiul Dacoromânilor și Istroromânilor ne silesc pe amândoi să considerăm aceste două frânturi de Români ca un grup ce trebue pus în opoziție cu Aromânii și Megleniții.

De asemenea Rosetti crede, ca și mine, că « dacoromâna se vorbea în mod normal [și] în sudul Dunării » (p. 6). Și totuși ne deosebim în momentul când interpretăm aceste constatări. Eu admit că acești Dacoromâni din sudul Dunării au format puntea de trecere între strămoșii Dacoromânilor din nordul fluviului și strămoșii Istroromânilor, care au locuit totdeauna în sudul Dunării. Rosetti admite că Istroromânii sunt chiar Dacoromâni emigrați din nordul Dunării în regiunile lor de azi.

A crede, ca Rosetti, că din câteva speculații linguistice se poate dovedi una din aceste două teorii, și numai ea, e de sigur o iluzie.

Pentru Skok bunăoară (citat de Rosetti, în « Grai și suflet » V, p. 7) rotacismul nu e hotărîtor, căci evoluția lui *n* în *r* s'a putut petrece independent în două regiuni diferite. Pentru O. Densusianu, dimpotrivă, rotacismul istroromân și dacoromân nu pot fi despărțite unul de altul; faptul că Istroromânii au *r* în loc de *n*, întocmai ca Moții, e una din probele de căpetenie pentru teoria sa, că patria primitivă a Istroromânilor trebue căutată în apropierea Munților

©BCU CLUJ

Apuseni. Rosetti crede de asemenea că « trebue admis că graiul strămoșilor Istroromânilor, când aceștia au emigrat spre Vest, cunoștea această inovație fonetică » și că « istroromâna e un graiu dacoromân rotacizant » *(ibid.*, p. 7). Densusianu și Rosetti nu cred că ar exista o legătură între rotacismul daco-istroromân și același fenomen în limba albaneză. Meyer-Lübke, Weigand, Jokl, Capidan, Sandfeld (cf. în urmă *Linguistique balkanique*, p. 126—127), constatând și alte trăsături comune între română și albaneză, cred dimpotrivă că există și în privința rotacismului o legătură strânsă între cele două limbi și sunt aplecați să așeze centrul de iradiare al rostirii *r* în loc de *n* în Peninsula Balcanică. Dacă ei au dreptate, nu s'ar putea admite oare că rotacismul a fost adus de Români rotacizanți, dintr'o regiune din apropierea Albanezilor, la Dacoromânii din nordul Dunării ?[1])

Am aștepta ca această teorie s'o găsim în cartea recentă a lui N. Drăganu *(Românii în veacurile IX—XIV pe baza toponimiei și onomasticei)*, unde e urmărit valul puternic de Români care s'a revărsat dela Sud, peste Ungaria de Vest și Carpații de Nord, până în România actuală. Dar negăsind urme de rotacism în graiul acestor Români migratori, Drăganu admite și el (cf. și DR. VII, 220), cu Densusianu și Rosetti, ca nucleu al rotacismului, Ardealul (deși migrațiuni de Români în sens opus, din nordul Ardealului spre Istria, nu se pot constata istoricește).

Cine ne poate spune însă, în ce măsură ajunsese rotacismul o rostire generală și colectivă, în veacurile IX—XIV, când se mișcau masele de Români cercetați cu atâta atențiune de Drăganu prin documente vechi ? Când voim să cunoaștem stadii vechi de limbă, nu e voie să proiectăm asupra trecutului imaginile de azi. E foarte probabil ca, întocmai ca în limba albaneză, să fi existat și în graiul Românilor Apuseni, regiuni rotacizante și regiuni nerotacizante și ca generalizarea impresionantă a rotacismului la Istroromânii actuali să fie rezultatul unei evoluții treptate, precum, invers, înlocuirea lui *r* prin *n* este, în limba din nordul și vestul teritoriului dacoromân, rezultatul unei regresiuni pe care o putem urmări în textele noastre vechi.

[1]) Weigand *(Kritischer Jahresbericht ü. d. Fortschritte d. rom. Phil.* 1904. I, 99 și *Balkan-Archiv* III, 208—266, cf. însă DR. V, 751 ș. u.) credea chiar că cei ce au adus rotacismul erau Albanezi veniți în părțile noastre de odată cu urcarea Românilor din Peninsula Balcanică.

©BCU CLUJ

Neexistența unor forme rotacizate, în prea puținele cuvinte cu *n* intervocalic, păstrate în limba Românilor migratori, s'ar putea explica prin diferențe de graiu regional în chiar locurile de unde au plecat aceste cete de Români și prin întâmplarea că ni s'au păstrat numai cele câteva cuvinte fără rotacism.

Dar, în general, cine ne poate dovedi că rotacismul e un fenomen de limbă importat, de grupe de Români veniți din regiuni mai mult sau mai puțin rotacizante și așezați între Români fără rotacism (indiferent dacă admitem că importarea s'a făcut din Ardeal, spre Istria sau din sudul Dunării în Ardeal)? Imaginabil ar fi ca rotacismul să se fi transmis, ca alte inovații linguistice, dela vecin la vecin, bunăoară dintr'o regiune din Peninsula Balcanică, învecinată cu Albanezii, la Dacoromânii balcanici (desnaționalizați mai târziu) și dela ei la o parte din Dacoromânii carpatici.

În orice caz, experiența ne arată că această expansiune în formă de unde este calea răspândirii normale a inovațiilor linguistice și că emigranții de obiceiu nu impun graiul lor semenilor mai numeroși de același neam, între care se așează, ci se acomodează graiului populației autohtone.[1])

I. Popovici, găsind unele asemănări — fortuite de altfel, precum am arătat în *Studii istroromâne* II, p. 348—349 — între dialectul istroromân și graiul din Banat plus cel din Țara Hațegului, a crezut că în Istria au imigrat mai ales Dacoromâni din aceste regiuni. Cum însă în Banat și în Țara Hațegului nu există rotacism, Rosetti crede că această nepotrivire o poate împăca, emițând ipoteza că « trebue să presupunem că la o epocă posterioară instalării în Istria, o populație de graiu dacoromân, cu particularități linguistice care se regăsesc astăzi în graiul dacoromân din părțile Banatului și Țării Hațegului, s'a suprapus peste populația care vorbea cu rotacism, și a introdus în istroromână cuvinte nerotacizate și expresii particulare acestei regiuni » (p. 9).

Tot « importat » printr'un element românesc care s'a revărsat din Maramureș și Ardealul nordic în Moldova e, după Rosetti, rotacismul în Moldova (*Limba*, p. 73), precum și cuvântul *smăntărę* (din cauza lui *ă* din silaba primă) la Istroromâni.

---

[1]) Cf. *Zur Rekonstruktion des Urrumänischen*, p. 53—54.

©BCU CLUJ

Explicarea particularităților dialectale prin migrațiuni duce mai adesea la asemenea ipoteze puțin probabile.

Plecând dela o idee exprimată de Balotă, Rosetti încearcă să explice pe cale fonetică de ce unele împrumuturi din slavonește, ca *župan* > *jupân* au pe *a* + *n* trecut în *â*, iar altele, ca *chrana* > *hrană*, l-au păstrat neschimbat. El crede că *a* a devenit *â* numai înainte de un *n* care sfârșea silaba, admițând că finalul ъ din *županъ*, *stopanъ* și *stanъ* — « deși mai erau pronunțate în slavă », între sec. al VI-lea și al X-lea — nu a fost auzit de Români, căci « româna a procedat cu aceste cuvinte ca și cum finala lor ar fi fost consonantică » (« Grai și suflet » V, 161). Chiar dacă facem abstracție dela **smentana*, în care *n* are aceeași poziție ca în *chrana* — și care rămâne deci neexplicată — e foarte puțin probabil ca Românii, primind în limba lor pe *župan*, etc., să-l fi rostit cu alt *n* decât al lor și fără vocala (fonică sau afonică) cu care se terminau toate cuvintele noastre masculine și ambigene. E deci probabil că *stanъ* s'ar fi rostit *stanu* sau *stanŭ*, întocmai ca numele propriu *Stanu* sau *Stanŭ* și ca numeroasele cuvinte în suf. *-an*, despre care R. presupune — pe nedrept — că « a fost împrumutat slavei (= din slavă) într'o epocă mai nouă ».

Chestiunea rămâne deci tot cea veche: admitem că primele împrumuturi din slavonește au participat la legea fonologică *a* + *n* > *â* + *n* sau nu? Mai ales că două din ele, *jupân* și *smântână*, apar și cu rotacism, o trecere fonetică ce se întâlnește de altfel numai în elemente latine? Nu e oare cazul să cercetăm din nou originea acestor cuvinte, care ar putea fi mai vechi decât venirea Slavilor? Mai ales că, în familia limbilor slave, ele apar în general la acei Slavi, care au primit și alte împrumuturi din românește, din latina sau din graiurile vechi vorbite în Peninsula Balcanică?

E adevărat că etimologiile date unora din aceste cuvinte de Giuglea, de O. Densusianu și de mine nu sunt neîndoioase; dar nici etimologia cuvintelor slave nu este sigură. Nimeni nu contestă că există dificultăți formale spre a explica cuvintele slave ca împrumutate din românește; aceste dificultăți nu sunt mai mici însă, dacă admitem că ele au fost luate de Români dela Slavi.

Atunci? Să așteptăm până se vor ivi fapte nouă, hotărîtoare. Pe acestea Rosetti nu le-a adus, iar dintre argumentele cu care vrea

©BCU CLUJ

să sprijinească etimologiile vechi, unele mi se par contestabile. Părerea că *stână* ar fi urmașa unei **stāna* autohtone se poate combate, însă nu cu argumentul că « *stână* e izolat în dacoromână, în sensul că nu găsim la noi, ca în slavă, bogăția de combinații în care a intrat **sta-*, compus cu sufixe variate » (p. 169). Ceea ce rămâne dela autohtoni în limba unei populații desnaționalizate sunt cel mult cuvinte izolate, nu rădăcini și familii întregi de cuvinte. Cât despre *stâncă*, am atras atenția asupra variantei *stincă*, care dovedește că forma originară trebue să fi fost cu *in*. Rosetti crede însă că în Ardeal *ân* se poate preface în *in* și citează pe *tinăr* și pe *singe*. Dar *tinăr* s'a desvoltat dintr'un mai vechiu *tiner*, în care *in* n'a trecut niciodată în *în* din cauza lui *e* următor, care a fost și cauza prefacerii lui *în* în *in* în *singe* și care lipsește la *stâncă*[1]).

În discuțiile angajate în jurul celor câteva cuvinte de origine presupusă slavă, cu *an* > *ân*, nu se va aduce lumină decât cu ajutorul unor fapte sau etimologii nouă. Un astfel de fapt ar fi lumina ce o revarsă lucrarea din urmă a lui N. Drăganu asupra migrațiunilor românești și care face probabilă răspândirea termenului păstoresc *smântână* dela Români la Slavi (și prin ei la Nemți) până în regiuni depărtate.

Cred că și **originea lui stăpân** trebue căutată în latina balcanică, în care a intrat din grecește. Din punct de vedere formal, grecescul στέφανος, împrumutat de timpuriu de Romanii balcanici, putea fi redat în limba acestora printr'un *stepanus* (*Stepanus*, ca nume propriu e atestat în inscripții din Dalmația, CIL. III, 1715, 2939), care, la rândul său ar fi dat românește *stăpân* (cu *e* proton > *ă* după dentale). Prin frecventul fenomen de asimilare vocalică, prin care s'a prefăcut, tot în aceste regiuni, *Delmatia* în *Dalmatia* (cf. și DR. VI, 316), acest *stepanus* a putut deveni **stapanus*, la care se poate reduce și cuvântul românesc, care explică însă mai ales forma *stopanŭ* din graiul Slavilor de Sud, care în vremuri vechi prefăceau pe *a* neaccentuat în *o* (cf. *paganus* > *poganŭ*). Din sârbește, cuvântul a pătruns la Albanezi, într'o epocă în care *s* nu se mai prefăcea în *š*.

[1]) În general, Rosetti nu pare a recunoaște rolul mare pe care l-a avut la Dacoromâni poziția moale. Deși desvoltarea e diferită în *vine* și în *frâne*, *strânge*, R. scrie (*Limba* p. 45) că vocala prepalatală următoare împiedecă prefacerea lui *in* în *în* după labială *și după r*, *s și cons.* + *r*.

©BCU CLUJ

Admițând această etimologie, se explică și răspândirea geografică a cuvântului, pe care, dintre toți Slavii, îl au numai cei din Peninsula Balcanică.

Mai grea de explicat e partea semantică. Ne-am putea gândi că înțelesul de « coroană » să se fi întrebuințat în mod figurat și pentru « cel ce poartă coroana », ca atât de adesea astăzi, bunăoară în expresii ca « nu amestecați Coroana în discuțiile parlamentului ! » deși o astfel de desvoltare de sens e mai greu admisibilă în vechime [1]).

Dar înțelesul de « coroană, cunună » a lui *στέφανος* nu e cel originar, ci s'a desvoltat din cel de « cerc, cearcăn, țarc » (Ioanid), sens păstrat până azi în graiul poporului grecesc (n.-grec. *στεφάνι βαρελιοῦ* « cercul butoiului ». Vlahos). *Στέφανος* mai însemna și « enceinte d'une ville », *στεφάνη* « enceinte de tours », iar verbul *στεφανοῦν* « ceindre, entourer » (Boisacq). Plecând dela acest sens verbal — și trebue reținut faptul că numai Românii, nu și Bulgarii, Sârbii și Albanezii, au, alături de substantivul *stăpân*, și un verb corespunzător, *stăpâni* — « stăpânirea » pare a se fi identificat la origine cu « împrejmuirea » sau « încercuirea » unui loc pe care cineva îl lua în posesie sau îl apăra, devenind astfel « stăpânul » lui.

În sfârșit câteva observări de amănunt la cele două cărți ale lui Rosetti: « Constrictivele » *sau* consoanele « continue » *(Curs*, p. 52) cuprinde o identificare, care nu se potrivește bunăoară la *m* și *n*, care sunt continue dar oclusive. — Nu se face distincție între *i̯* (semiconsonantă) și *y* (consonantă) când e urmat de o vocală (deci între *i̯este* și *yițel*, pe care în lucrarea sa *Recherches sur la Phonétique du Roumain* îl scrie *ytsăl*, cf. harta V, înainte de pag. 27). — Nestabilitatea nazalei la verbul *ru(m)pe* nu trebue explicată pe cale fonetică *(Limba*, p. 81), ci ea reflectă jocul între forme cu *m* și fără *m* din lat. *rumpo—ruptus*,

[1]) C. Daicovici îmi atrage atenția asupra instituției « stephanefor »-ilor, pe care-i întâlnim atât de des în epoca elenistă și romană în inscripțiile din Asia Mică occidentală și din insulele egee. Ei erau magistrați « eponimi », iar eponimitatea se dădea tocmai în orașele cu colonii grecești de pe litoralul Mării Negre, precum în Tomis și Istros, prin decernerea cununei lui Apollo. Cel mai înalt funcționar numit mai nainte numai *ἄρχων*, apare în vremea romană, în Anthedon, cu numele de *στεφαν* (complectat în *στεφαν[ηφόρος]*. cf. Pauly-Wissowa, ed. 1929.

©BCU CLUJ

ca și în alte limbi romanice. — Auxiliarul din *ară fi* nu este « avea » *(ibid.*, p. 105), ci *vrea*. — *E* nu este o formă scurtată din *este (Curs de fon.*, p. 85, *Limba*, p. 83 și 106), ci continuarea lat. *est*; de asemenea *-s(u)* nu e o scurtare din *sânt* (precum se admite în *Limba*, p. 83, nu și la p. 106), care se scurtează *st (poamele nu-st amare)*, ci urmașul lui *sum* și *sunt* latinesc. — Presupunerea lui R. că lipsa lui *pre* la acuzativ în cele mai vechi texte s'ar datori modelelor slave imitate servil *(Limba*, p. 111), este cu desăvârșire neprobabilă. Dacă în latinește acuzativul s'ar fi format cu *per*, dacă *pre* s'ar întrebuința în toate dialectele și ar lipsi numai în textele noastre vechi, traduse din slavonește, atunci supoziția că am avea a face cu influența originalului slavon ar fi îndreptățită. Dar întrebuințarea lui *pre* la acuzativ e o inovație românească; ea trebue prin urmare să fi apărut într'o epocă oarecare. Faptul că Aromânii, Megleniții și Istroromânii formează acuzativul fără *pre*, dovedește că inovația s'a produs în timpuri relativ recente. Dacă deci în cele mai vechi texte acuzativul numelor de ființe apare fără *pre*, e logic să credem că pe timpul și în regiunile în care au fost scrise [1]) inovațiunea nu începuse încă. Faptul că în documentele netraduse găsim de obiceiu *pre* — Rosetti citează în *Lettres roumaines... de Bistritza*, p. 38 însă și un exemplu fără *pre* — nu trebue să ne mire, căci în vremea când ele au fost scrise, *pre* apare și în textele traduse [2]). Logic ar fi deci cel mult să deducem că epoca când s'au tradus întâiele cărți bisericești — din care lipsește *pre* — e

---

[1]) După R. Paul, *Flexiunea nominală internă în limba română*, p. 211, *pre* lipsește în textele — și deci în regiunile — rotacizante. Această afirmație trebue totuși controlată, căci *pre* se găsește nu numai într'un singur caz în scrisorile cu rotacism din arhivele Bistriței (Rosetti, *Lettres...* p. 54 etc.), cum susține Paul, ci în mai multe, precum și în textul rotacizant al manuscrisului dela Ieud.

[2]) Îl găsim mai întâi în « Catehism »: *pre noi (Cuv. de bătr.* II, 101, 104, 105). În faptul că în « Evanghelia cu învățătură » a lui Coresi, tâlcurile au mai adesea acuzativele cu *pre*, iar evangheliile fără *pre*, vede R. *(Limba*, p. 112) o confirmare a teoriei sale, deoarece tâlcul redă graiul vorbit și evanghelia imită servil textul slavon. Dar tâlcul e doar și el tradus din slavonește. Traducătorii aparțin însă regiunilor sudice, în care inovația cu *pre* pare a fi pătruns mai de vreme decât în nord, fără să se generalizeze însă (nici până azi, cf. *își bate nevasta, chiamă o servitoare)*. Textul evangheliilor ei nu l-au tradus din nou, ci l-au reprodus după Evangheliare mai vechi, scrise în limba întâielor traduceri, deci fără *pre* la acuzativ.

©BCU CLUJ

anterioară epocii de când datează întâiele texte originale — cu *pre* — din aceleași regiuni, lucru pe care unii din noi îl susținem de mult. Dacă lipsa lui *pre* s'ar datora modelului slavon, cum s'ar explica ea în Palia dela Orăștie? Dar, ceea ce mi se pare esențial, este că în slavonește, la numele de ființe masculine, acuzativul avea în general forma genitivului, încât în *fiul Domnului* și în *laud pe Domnul* forma slavonă era *boga*. Într'o traducere servilă am fi avut deci *laud Domnului* (și nu *laud Domnul*). — Cu totul neînțeles mi-e capitolul despre aspectul verbului (*Limba*, p. 115), în care R. repetă confuzia pe care a făcut-o și în *Lettres roumaines... de Bistritza*, p. 34 între «timp» și «aspect», amestecând «imperfectul» cu «imperfectivul», și «perfectul» cu «perfectivul».

În *Descendenții demonstrativului* **ille** *în limba română* (vol. 1 din «Biblioteca Institutului de filologie română din Iași», Iași, Cartea Românească, 1925), Dr. D. GĂZDARU se afirmă ca un învățat tânăr cu mari calități. Dintre acestea, două merită să fie relevate mai cu seamă: o documentare bogată, precum o găsim din ce în ce mai rar în lucrările mai nouă, și un spirit critic ascuțit. Bogatul material cules din texte vechi și din dialecte îi permite să rectifice unele păreri greșite ale înaintașilor săi, mai puțin documentați decât el; o face cu un cumpăt și cu o cuviință cu care nu prea eram deprinși la unii din colegii și dascălii săi.

În istoria lui *ille* sunt multe puncte obscure de elucidat. Pe lângă unele Găzdaru trece, fără să le observe sau fără să încerce să le explice. De ce, la masculin, se întrebuințează pentru genitiv-dativ, singular, forma dativului iar la plural a genitivului? De ce acest *illorum* înlocuește pe *illarum* — fenomen care, precum arată Skok (citat la Sandfeld, *Linguistique balcanique*, p. 170), se repetă în demonstrativele albaneze *atyrë*, *këtyrë* — pe când singularul are pentru feminin o formă deosebită de cea masculină?

Mai adesea autorul vede problemele just, arată încercările altora de a le explica, se alătură la cele ce i se par mai probabile sau încearcă însuși să aducă contribuții și explicări nouă. Precum e și firesc, de cele mai multe ori el urmează pe dascălii săi, fără însă ca să jure totdeauna în cuvintele maestrului. De sigur n'are dreptate când crede (p. 113), ca Philippide, că în exemplul citat din Textele istroromâne

©BCU CLUJ

ale lui I. Popovici, am avea un caz de articulare proclitică. În istror. *lu ćáće luį s-a ṣpotę́it* [omiri], « și-au bătut joc de tată-său », *lu ćáçę* nu e caz-subiect, ci dativ, dependent de *s-a ṣpotę́it*. Pentru a explica pe *e* > *ă* în *ăl* ajungea explicarea dată de *Dicționarul Academiei* și de Candrea-Densusianu și nu mai era nevoie (p. 147) de adaosul lui Pascu, care mai e și greșit (căci *p-ei* și *p-ele* n'ar fi dat *p-ăi*, *p-ăle*, precum *peri* și *pere* nu dă **pări* și **păre)*.

După Philippide, genitivul-dativ *case* nu ar fi continuarea latinescului *casae*, ci s'a despărțit din forma articulată *caseei*, care s'a născut, prin asimilare vocalică, din **casăei*. Această părere — combătută cu drept cuvânt de O. Densușianu, *Hist. l. r.* II, p. 165—166 — e primită de Găzdaru, care în exemplele vechi *Sarăei*, *strămoașăei*, *țărăei*, *zioei* și *Lucăei* crede că găsește atestările necesare pentru părerea că *-ei* s'a adăogat la forma nominativului-acuzativ (p. 96). Dar în *Sarăei* și *țărăei* (care trebue cetite, probabil, *-âei)* avem a face cu o schimbare fonetică pricinuită de *r̄* precedent (cf. *cioarăle*, *ocărâle*, *țărâle* etc., în texte vechi). Tot astfel se datorește *ă* în loc de *e* în *strămoașăei* și în *ziuăei* (> *zioei)* lui *ș* și *u* precedent. Numai în *Lucăei* avem de fapt adăogarea articolului la tulpina nominativului-acuzativ și tot astfel în *Ancăei*, *Milcăei*, *Răbecăei* (cf. Rosetti, *Limba rom. sec. XVI*, p. 87). Acestea — nume proprii cu tulpina terminată în consonantă velară [1]) — într'adevăr par a proba că « articolul a fost la început proclitic » (p. 96), căci în această poziție *(ei Ancă* etc.), avem și alte cazuri (cf. lista dela p. 114—117) unde după articolul *ei* urmează numele (sau demnitatea) la nominativ-acuzativ (alături de forma de genitiv-dativ, d. e. *ei Șoldăneasă* alături de *îi Silionese)*.

Găzdaru are de sigur dreptate când admite că poziția proclitică a articolului trebue să fi fost odinioară mai răspândită decât azi. Între argumentele pe care-și sprijinește supoziția despre o procliză cu mult mai extinsă (p. 110 ș. u.) este și unul foarte interesant și original: afereza se explică cu mult mai ușor dacă admitem că *ille* se întrebuința și la noi, ca în celelalte limbi romanice, în mare măsură înaintea substantivului. Mai puțin convingător e G. când — făcând

[1]) În dialectul aromân toate tulpinele terminate în velare au numai formă *-ăl'ei*, nu și *-el'ei*.

©BCU CLUJ

una din acele schematizări, care atât de rar se adeveresc exacte — susține că în poziție enclitică, articolul a pierdut sunetele finale. Pe când în *el, sătul, cal* etc., *l* final se păstrează, în *omul, calul* același *l* « s'a ros ». Stăruesc să cred că *l* final din articolul masculin enclitic a dispărut pe cale analogică — fie că admitem explicarea lui Weigand din « Jahresbericht » IX, 83 sau cea pe care am dat-o în *Studii istroromâne* II, 117 — și nu pe cale fonetică. La Istroromâni, unde *l* final amuțește, găsim *omu, câlu*, dar și *ie, satú, că* etc. Însăși faptul că din cele mai vechi timpuri găsim și forme fără *-l* (cf. Rosetti, *Limba rom. sec. XVI*, p. 91) ne întărește în credința că avem a face cu cazuri analogice.

Că sistemul pe care și l-a imaginat Găzdaru e cam meșteșugit, se vede din faptul că el admite — împotriva celor enunțate — că *lui* s'a prefăcut în *lu*, nu însă în encliză *(omului)* ci în proclиză *(lui Petru > lu Petru)*, iar *al* și-a pierdut pe *l* final (întocmai ca *omul > omu)*, deși acest articol e totdeauna proclitic.

De sigur că rectificările aduse de Găzdaru la cele ce le-am susținut odinioară (ZRPh. XLI (1921), 76-32) despre repartiția în timp și spațiu a lui *lu* sunt juste. Ele nu-mi schimbă însă convingerea că în acest *-lu* trebue să vedem pe *illum* — sau cel mult pe *illo* — latin. În orice caz cei ce au căutat să explice pe *lu* din *lui* pe cale fonetică, n'au reușit s'o facă. O despărțire greșită, din cazuri ca *lui Ioan*, precum o admite O. Densusianu, *Hist. l. r.* II, 172—173 (și, după el, Al. Rosetti, *Limba rom. sec. XVI*, p. 93) s'a făcut tocmai în sens invers: nume ca *Oanea, Oancea, Oniț* etc. se explică din *lu Io(a)n(u)* devenit lui *O(a)n(u)*. Cât despre asemănarea pe care o face Găzdaru (p. 91) cu *apoi > apui > apu*, ea e nepotrivită, pentrucă din *ad-post* s'a desvoltat **apo* (cf. *depost > după)*, la care s'a adăogat ulterior un *i* final.

Constatarea că forma unică *a* e mai rară decât *al, a, ai, ale* în textele vechi moldovene și transilvănene de miază-noapte (p. 124 ș. u.) și că *al* dinaintea numeralelor ordinale și pronumelor posesive a fost mult mai conservator decât *al* de pe lângă substantiv (p. 141) e o contribuție interesantă. Din ea nu trebue însă să deducem, cu Găzdaru, că *al, ai* și *ale* s'au redus la *a*. De sigur că pronumele *ille*, întrebuințat atât de des înaintea unor genitive care arătau un raport de posesiune *(casa albă a vecinului)* sau înainte de pronume posesive *(casa este a noastră)* s'a confundat cu prepoziția *a* care

©BCU CLUJ

exprima un raport de posesiune *(casa a doi frați)*. Din această confundare a putut urma, în unele regiuni, extinderea și chiar generalizarea lui *a* și la masculine sau la plurale *(calul alb a vecinului, casele sânt a noastre)*. Începutul răspândirii analogice a lui *a* trebue să fie de dată veche, căci o găsim și în celelalte dialecte. La Aromâni *a* e chiar generalizat, precum azi apare generalizat și în Banat (unde mai de mult se zicea însă *al, a, ai, ale)*. Cazuri analoage de reducerea pe cale fonetică a lui *ai, ale* la *a* (chiar dacă admitem că *al lui Ioan* a putut deveni *a lui Ioan)* nu există în niciun dialect.

Această concordanță cu dialectele transdanubiene e un indiciu, de cele mai multe ori doveditor, despre vechimea unei inovații lingvistice. Dacă pe *l* după pauză sau după sfârșitul consonantic al cuvântului precedent îl rostim azi *îl*, și-l rostesc Aromânii tot *îl*, iar Megleniții și Istroromânii *ăl*, e probabil că acest sprijin vocalic i s'a dat din timpuri străbune. Faptul că în textele noastre vechi scrierea *îl* apare abia « în răstimpul dintre anul 1630 până pe la 1650 » (p. 31) e o constatare foarte interesantă și poate servi drept criteriu pentru datarea textelor noastre vechi. Dar din el nu se poate deduce că proteza lui *î* datează la noi abia din sec. XVII. Am arătat în DR. VII, 14 că dacă un *î* apare și în *îi* (pronume conjunct), aceasta trebue să se fi întâmplat într'o vreme când *i* (din *illī)* se rostea la noi *l'i*, deci cu mult înainte de mijlocul sec. al XVII-lea.

Tot comună tuturor dialectelor este afonizarea vocalelor finale, un fenomen care trebue să fi început foarte de vreme, deși nu e sfârșit cu totul nici azi. De aceea mi se pare cu totul neprobabilă deducția — logică și ingenioasă de altfel — pe care o face Găzdaru din cea mai de sus: « Proteza lui *î* s'a născut din necesitatea de a se da un sprijin vocalic formelor scurtate *(lu > l* și apoi *îl)*. De aceea data apariției lui *î* poate fi considerată aceeași și pentru reducerea lui *-u* și *-i* finali, căci aceste două fenomene a trebuit să se nască aproape simultan: în vremea când *-u* dela *-lu* s'a redus, în aceeași vreme s'a născut forma *îl* prin proteza lui *-î* » (p. 170).

Dacă în scrierile anterioare anului 1630 se scria numai *l(u)*, nu și *îl*, cauza acestei nepotriviri aparente cu vechimea — străromână — a protezei lui *î* și a afonizării lui *u* și *i* final, trebue căutată în altă direcție și nu poate fi despărțită de proteza — tot străromână — a lui *î* în *îmi, îți, își, îs, în, împărat, întreg* ș. a.

©BCU CLUJ

Un *u* și un *i* neaccentuați, la sfârșitul cuvintelor, se păstrează până astăzi cu valoare de vocale plenisone atunci când se pot sprijini de anumite grupe consonantice precedente *(socru, afli)* sau de o particulă neaccentuată următoare *(rugându-l, mi se pare)*. În vremurile mai vechi — și dialectal ori regional până în ziua de azi — atât grupele consonantice anterioare, cât și mai ales particulele enclitice următoare, înaintea cărora *u* și *i* se mențineau cu valoare de vocale plenisone, erau mult mai numeroase decât în limba literară de azi. Chiar și în limba literară există șovăiri de rostire: unii pronunță *urlu, asvârlu*, alții *url, asvârl*, mai rar *basmu, ritmu* alături de *basm, ritm*. Cât despre particulele care pot forma encliză cu cuvântul următor — și fac deci ca *u* și *i* să fie tratați ca în poziția medială — avem azi rostirile *rugându-l, rogu-te*, în graiul curent și *alți-s buni, cându-ți faci* etc. Coresi scria, în Cartea cu învățătură, *cându va face*, deși în alte poziții avea *cându*, ceea ce e o dovadă că auxiliarul *va* forma un singur grup cu cuvântul precedent. Dacă examinăm exemplele din Codicele Voronețean, date de Găzdaru, vedem că encliza lui *l(u)* nu era obișnuită numai, ca astăzi, în *rugându-lu, așteptându-lu, ferindu-lu* etc., ci și în *lăsămu-lu* (ca *rugămu-ne 'n-durărilor*, la Eminescu), *luo-lu, asculta-lu*; nu numai, ca azi, în cazuri ca *nu-lu lăsară, de-lu rugară, se-lu ucigă, și-lu întrebă, a-lu ucide, tu-lu gonești, așa-l vor lega*, ci și în *elu-lu luo, deaci-lu aflaiu, acieși-lu tremișu* ș. a.

Lipsa formei *îl* până la 1630 nu e deci o dovadă că proteza lui *î* este ulterioară acestui an, ci **encliza particulelor neaccentuate** era mai extinsă decât astăzi. Cum topica nu permitea începerea unei propoziții cu cuvinte neaccentuate, lipseau bine înțeles și cazurile de *îl* după pauză.

Faptul că unor substantive calificative slave de felul lui *razbojnikŭ* « homicida », bulg. *glumec* « farceur » etc., le corespund în românește adjective (un flăcău *războinic, glumeț)*, a determinat pe A. GRAUR să studieze chestiunea aceasta în tot complexul ei, într'o lucrare intitulată *Noms d'agent et adjectif en roumain*, Poin, Champion, 1929 (p. 142). Introducerea explică termenul de « nomen agentis », pe care îl înțelege în sens larg, cuprinzând în el și pe « nomen actoris » precum și substantivele calificative — între sufixele acestea e studiat și *-ean*,

©BCU CLUJ

care arată originea — dar elimină numirile de meserii (p. 15). Tot în partea introductivă se arată, în ce constă deosebirea între substantiv și adjectiv (p. 16—23). Trecând apoi la nomen agentis și la adjectivul românesc, el studiază în capitolul I (p. 25—78) cuvintele de origine slavă, atât pe cele derivate (cu sufixele *-nic*, *-eț*, *-ac*, *-aciu*, *-eciu*, *-iciu* etc., *-an*, *-ean*, *-ar*, *-aș*, *-eiu*, *-og*) cât și pe cele simple apoi, în capitolul II, pe cele de origine turcească (p. 74—82); grecească (p. 82), germană (p. 82), ungurească (p. 83—89, cu suf. *-uș* și *-ău*); în capitolul III (p. 90—116) pe cele latine, derivate cu sufixe (*-ar*, *-ăreț*, *-oiu*, *-tor*) și pe cele simple, pentru ca să ajungă la următoarele concluzii:

În românește nu se poate face nicio distincție între substantive și adjective derivate cu același sufix. Nu există aproape niciun nomen agentis care să nu poată fi întrebuințat în funcție adjectivală, și, dimpotrivă, adjectivele în *-tor* sunt și nume de agenți (127), de ex. *un om muncitor*, *un muncitor*. În opoziție cu limba franceză, acest schimb de funcțiune atinge nu numai cuvintele, ci chiar sufixele care derivă nume de agenți și care pot fi simțite ca potrivite pentru derivarea de adjective (p. 125). Numele de agenți de origine străină au fost asimilate celor indigene (p. 125).

Lucrarea e scrisă îngrijit [1]) și clar. Autorul are o școală excelentă și un talent remarcabil de linguist. Lucrarea sa e bogată în observații fine (cf. cele spuse despre cauza dispariției substantivelor în *-nic*, la p. 51, despre sensul pejorativ al derivatelor nouă în *-giu*, la p. 121, despre deosebirea între *-aș*, *-ar* și *-giu*, la p. 121—122, despre împrumuturi și moda care le influențează, la p. 122—123 etc.). Autorul pătrunde în esența lucrului și are simțul nuanțelor, calități indispensabile mai ales pentru cel ce studiază derivațiunea. Am impresia însă că lucrarea ar fi câștigat mult dacă ar fi fost mai concentrată. În tendința de a avea definiții clare, explicări tranșate și de a scoate în relief mai bine notele deosebitoare, Graur forțează uneori adaptarea datelor la teoria sa. Astfel bunăoară, voind să dovedească că în confundarea adjectivelor cu numele de agenți avem să vedem un fenomen dacoromân, el caută — și după părerea mea nu izbutește —

[1]) Cf. totuși citația greșită (la p. 85) *Revista pentru istorie* (fosta revistă a lui Tocilescu), în loc de *Revista istorică* (a lui Iorga).

©BCU CLUJ

să elimine cazurile de același fel din dialectele aromân sau meglenit (de ex. la p. 42—43, 46, 112) considerându-le dubioase (dacoromânisme sau transmise rău ori incomplet) sau prea izolate spre a avea putere doveditoare. Același lucru îl face uneori și cu unele cuvinte dacoromâne, bunăoară cu *bogătaș*, care-i face impresie că nu e popular (p. 73), fiindcă ar putea fi considerat ca substantiv [1]).

Pregătindu-și lucrarea în străinătate, autorului i-au scăpat unele lucrări în care putea găsi explicări asemănătoare cu ale sale. Astfel explicația sufixului moțional *-oaie*, din *-onem* + *ia* (p. 101—103) [2]) pe care o dădusem și eu mai întâi în *Etymol. Wörterbuch*, nr. 966, apoi în « Dacoromania » II, 699, cu ocazia unei recensii, unde citam și altă explicare, a lui L. Spitzer [3]). Tot în « Dacoromania », în diferite rânduri (mai ales în vol. III, p. 664) am studiat tocmai funcțiunea sufixului *-oiu*, ca derivator de nume de agenți, încât nu se poate spune că acest lucru « a toujours été négligé » (p. 97). În Dicționarul Academiei, ar fi găsit aceeași explicare pe care o dă el pentru cele două întrebuințări ale cuvântului *citeț*. Pentru arom. *tunăreț* (p. 46) și *țăcălie* (p. 114) se putea consulta « Dacoromania » IV, p. 743, nota 1 și III, 748.

În lucrarea lui A. Graur se găsesc unele explicări care mi se par că pot fi înlocuite prin altele, sau sunt atinse chestiuni care merită o discuție mai amplă. Mă voiu mulțumi cu câteva observații:

[1]) Dar *bogătaș* e popular și e întrebuințat aproape numai ca substantiv, cf. *Dicț. Acad.* Autorul, crescut de sigur la oraș, nu are totdeauna simțul « absolut » — în sensul « auzului absolut » în muzică — pentru cuvântul popular. Astfel el crede bunăoară că forma p o p u l a r ă *-atic* ar putea să fie explicată, chiar și parțial numai, prin influența unor n e o l o g i s m e ca *simpatic, diplomatic* (p. 32).

[2]) Se pare că dela acest *-oaie* (în Banat *-oańe* cf. E. Petrovici, DR. V, 576) care formează feminine, trebue să plecăm ca să explicăm sufixul *-oiu*, cu care în anumite regiuni — mai ales în ținuturile muntoase din sudul Transilvaniei — se derivă o mulțime de nume proprii. *Bărboaia, Murăroaia*, etc. se vor fi numit mai întâi nevestele lui *Barbu, Morar (Murar)*, etc., iar după ele descendenții. *Bărboiu, Murăroiu* nu par a fi deci niște augmentative dela *Barbu, Morar*, ci niște matronimice, ca în atâtea alte cazuri ale onomasticei române.

[3]) Același lucru se poate spune despre articolul lui D. SCHELUDKO, *Über den Ursprung und die Geschichte des rum. Suffixes -ie* (în « Neuphilologische Mitteilungen » XXXIII (1932), 82—92), care în esență spune ceea ce spuneam eu acum treizeci de ani în « Convorbiri literare » XXVIII, 689 ș. u.

©BCU CLUJ

Datornic e după Gr. derivat din *datorie* (p. 26). Deși asemenea cazuri, când la baza cuvântului derivat nu e un cuvânt simplu, ci un alte derivat, din care se extrage tulpina, există de sigur; totuși în cazul de față cred că avem a face cu un derivat în *-nic* din *dator*, care intră în categoria adjectivelor derivate din adjective de felul lui *betegos* etc.

Autorul (p. 29—33) are de sigur dreptate când nu admite explicația lui P. Skok, care arătând deosebirea între slavul *-nik* și românescul *-nic*, caută să explice pe acest din urmă printr'un amestec între slavul *-ĭnŭ* și lat. *-icus* sau *-aticus*. Dar mi se pare că nu face bine că exclude ideea de bază a lui Skok — și a altora, de altfel — că *voinic* de exemplu e un slav *vojĭnŭ*, « românizat ». A vrea să explici sufixul adjectival *-nic* în românește numai prin schimbarea substantivelor calificative în adjective, cum face Graur, mi se pare forțat. Faptul că avem în românește cuvinte ca *zdravăn*, *sprinten* etc. (p. 32), cu slavul *-ĭnŭ* păstrat ca *-en* (*-ăn*) — care însă nu se simte ca sufix — nu e o piedecă ca în alte cazuri același sufix *-ĭnŭ* să fi fost înlocuit prin *-nic*. Când vedem cum lui *voinic* al nostru îi corespunde ca sens întocmai slavul *vojinŭ*, lui *strașnic* slavul *strašinŭ* și tot astfel în numeroase alte cazuri, e firesc să ne gândim la o înlocuire de sufixe, pe care mi-o închipuiu în modul următor: Dintre numele de agenți în *-nic*, unele au început să fie întrebuințate în românește și în funcție adjectivală, deci substantivul *becisnic* să nu mai însemneze, ca slavul *bezčĭstĭnikŭ*, numai « homo impius », ci și « impius » simplu (deci *un becisnic* să fie redat prin *un om becisnic*). În acest moment a fost dată și posibilitatea ca un substantiv ca *voinic* « luptător (= soldat) », din substantivul slav *vojnikŭ*, să devină adjectiv, și să se zică chiar *o fată voinică*, precum se zice și *o fată bărbată*. Dar, pentru Românii care știau slavonește, adjectivul *voinic* corespundea lui *vojinŭ*, încât s'a putut stabili o legătură între sufixul românesc *-nic* și sufixul slav *-inŭ*, din care să rezulte înlocuirea lui *-inŭ* prin *-nikŭ* și în alte cazuri.

Problema aceasta delicată, privind **împrumutul de elemente derivate** dintr'o limbă în alta, cu extinderi sau restricții ale funcțiunii, ar merita un studiu amănunțit. Graur constată bunăoară că în românește sufixele *-aș*, *-eș*, *-oș* și *-uș* apar uneori schimbate față de ungurește, de unde sunt împrumutate (lui *dohányos* îi corespunde *dohănaș*, lui *szekeres* un *sechiraș*, lui *vámos* un *vameș*). Aceasta eu n'aș pune-o

©BCU CLUJ

însă, ca el (p. 86), în sarcina unor Unguri care vorbesc românește, ci dimpotrivă, în sarcina Românilor care vorbesc ungurește. Pentru ca în mintea mea să se poată ivi, la un moment dat, expresia străină înaintea celei din graiul meu părintesc, e nevoie ca să am deprinderea de a gândi în a doua limbă. Dar a gândi incidental în altă limbă decât cea maternă, nu însemnează încă a stăpâni deplin această limbă, până în cele mai subtile nuanțe, și mai ales nu însemnează a avea siguranța legilor ei derivative. De aceea se întâmplă uneori că introducem în limba noastră un cuvânt într'o formă derivativă « analogă », posibilă, dar inexistentă în limba străină, precum am arătat chiar în acest volum la pag. 116—117. Asemenea exemple se pot înmulți. Astfel, în ungurește, dela substantivu *fest* « coloare », derivă, ca în sute de alte cazuri, verbul *fest-eni* « colora », iar dela substantivul *fürész* « ferestrău », ca în o mulțime de alte cazuri, verbul *fürész-el-ni* « ferestrăi ». Tot atât de bine se putea deriva în ungurește, tocmai dimpotrivă, **fest-el-ni* și **füréz-ni*, căci nu există niciun alt motiv, decât uzul, care să determine de ce în cazul al doilea verbul primește elementul *-el-* și în cazul întâiu leagă pe *-(e)ni* al infinitivului direct de tulpina substantivală. În Sălaj, deci în regiunea unde contactul Românilor cu Ungurii e mai intim, găsim forma « corectă » *fești*; în celelalte regiuni însă, unde acest cuvânt unguresc a pătruns în limbă — în Moldova, Bucovina și Banat — el are forma *feșteli*, care presupune un **festelni* unguresc [1]). Dimpotrivă, forma *firisău* (cu variantele ulterioare *ferăstău*, *ferăstrău* etc.), presupune un substantiv unguresc **fürésző*, derivat din forma neatestabilă **fürész-ni*. Un caz analog e cel al cuvântului *godac* « porc, ourson d'un an », a cărui etimologie e clară: slavul *godŭ* « an » și sufixul *-ak*. Dar la niciunul din popoarele slave cu care Românii au venit în contact nu se poate atesta forma **godak(ŭ)*. Pe de altă parte, simplul *god* nu a trecut în românește, încât nu putem considera pe *godac* ca un derivat românesc. Se pare deci că cel ce a introdus mai întâi acest cuvânt în românește, știa bulgărește atât de bine, încât a plăsmuit după legile derivative ale acestei limbi un **godak*, dar nu era atât de stăpân

[1]) Posibil ar fi ca acest *feșteli* să fie un derivat ulterior românesc din *feșteală* « coloare », derivat la rândul lui din *fești* « colora ». Dar aria lui *fești* fiind atât de restrânsă și *feșteală* neatestabil, explicarea aceasta devine neprobabilă

©BCU CLUJ

pe limba bulgară încât să știe că uzul s'a declarat în bulgărește pentru derivatul *god-in-ak* (care, de altfel, a pătruns și el în românește, subt forma *godănac)*.

Interesantă e și constatarea lui Graur că, deși sufixul *-ău* e de sigur de origine ungurească, nu există niciun derivat în *-ău* care să se poată reduce direct la un cuvânt unguresc în *-ó* (p. 87); același lucru se potrivește și la derivatele în *-aș* din Transilvania: *ceteraș* bunăoară e derivat din cuvântul de origine latină *ceteră* (p. 85). Dar nu e nevoie totdeauna ca să existe modele împrumutate pentru ca să putem înțelege cum un sufix străin a putut deveni productiv. Românescul *mestecău* « făcăleț » e decalcat după ung. *keverő (keverni* = a (a)mesteca); *ceteraș* e sinonim cu *diplaș* (diplă = ceteră = violină) și aparține aceleiași categorii semantice ca *primaș* (< ung. *primás)*.

Câteva exemple vor arăta cât de variate pot fi asemenea **asociații între cuvântul străin și elementele limbii materne.** Dacă în limba claselor culte întâlnim, alături de *bombonieră*, *pudrieră*, și formațiuni ca *burtieră*, *scrumieră*, avem a face cu o simplă înlocuire a radicalelor franceze *ventre* și *cendre* din derivatele *ventrière*, *cendrier* prin corespondentele românești *burtă* și *scrum*. Odată încetățenite, asemenea formații au putut produce derivate ca *noptieră*, deși un **nuitière* (table de nuit) nu există în franțuzește. — Ceva ma complicat e cazul lui *iepilă* (în Banat): obiectului numit astfel i se zice în sârbește *kobila*, adică « iapă »; traducându-se în românește, i s'a adăugat și terminațiunea *-ilă*, care corespunde unui sufix românesc uzual. — La Istroromâni « lada în care se păstrează cenușa » se numește *țerusńac*, în care cuvânt recunoaștem tulpina *țeruse* (= dacorom. *cenușă)* « cendre » și sufixul cuvântului croat pe care-l traduce: *pepeljinjak*, din *pepel* (pepeo) « cendre ». — Planta « Nigella sativa » se numește în slavă *černuška*, cuvânt care a intrat în românește sau subt forma aceasta *(cernușcă)*, ca împrumut, sau subt forma *negrușcă*, prin traducerea radicalului *čern-* prin *negru*. — Tot astfel adjectivul *guraliv* « bavard » n'ar fi de înțeles ca un derivat românesc dela *gură* fără modelul bulgărescului *govorliv* « bavard ».

Asociația cuvântului străin cu cuvintele limbii proprii, apropiate ca formă și sens, produce modificări interesante din punct de vedere derivativ. Astfel cuvântul unguresc *csik* « Cobitis fossilis » apare în românește subt forma derivată *cicar*, fiindcă în mintea celui ce l-a

©BCU CLUJ

primit, acest împrumut s'a asociat cu sinonimul său românesc, care în diferite regiuni e *fusar*, *sular*, *țipar* sau *pișcar*. — Cuvântul românesc *duhoare* « puanteur » este fără îndoială un derivat dela *duh*, din slavonește *duchŭ*. Formațiunea cuvântului e însă cu totul neobișnuită, căci sufixul *-oare* nu se leagă de substantive, ci este, ca și lat. *-or*, *-orem*, deverbal. Din această cauză Tiktin, în *Dicționarul* său *român-german* scrie: « (gehört) zu *duh*. Das Suffix ist dunkel ». Enigma se desleagă însă, dacă ne dăm seamă că sufixul îl întâlnim în corespondentul românesc al franțuzescului « puanteur », *putoare* < lat. *putor*, *-orem*, care e simțit ca un derivat al verbului *put*.

Exemple ca cele citate ne arată cât de mare e rolul elementului asociativ în derivație. Cuvântul derivat nu e numai analizat în tulpină și sufix, ci încadrat în categoriile semantice cele mai apropiate. Nu putem scrie istoria unui sufix fără să fi urmărit mai nainte geneza derivatelor cu acest sufix, fiecare cu istoria lui particulară, căci fiecare derivat poate contribui la lărgirea sensului și funcțiunii sufixului, ori alteori la o restrângere sau specializare a întrebuințării lui în anumite direcții.

Așa fiind, mi se pare o încercare prea grea să vrei să distingi astăzi dacă sufixe ca *-aciu* sau *-eț*, sunt moștenite dela Romani sau împrumutate dela Slavi. Mai probabil este că peste derivate cu lat. *-ax*, *-acem* și *-ĭcius* s'au suprapus împrumuturi slave în *-ačĭ* și *-ĭcĭ*, dând o nouă amploare sufixelor existente. Graur le crede pe amândouă de origine slavă. Dacă, spre a dovedi obârșia slavă a lui *-eț*, el aduce argumente puternice (p. 45—47), nu tot atât de convingătoare sunt argumentele cu care se respinge legătura între *fugaciu* și lat. *fugax* (p. 59) și se stabilește o legătură între *stângaciu* și sârb. *levak* (p. 61) spre a se dovedi originea slavă a sufixului *-aciu*. În orice caz, faptul că *fugaciu* nu e atestat în textele vechi nu este o dovadă că el e nou în limbă: cuvântul *coamă* bunăoară nu se găsește în texte înainte de veacul al XVIII-lea și totuși nimeni nu se îndoește că el e urmașul direct al latinescului *coma*. — Tot astfel trebue respinsă supoziția că un cuvânt ca *săltăreț* ar fi derivat din *săltare* (p. 94); mi se pare că la sufixul acestui cuvânt se poate distinge într'adevăr între varianta latină *(-ăreț* < *-aricius)* și cea slavă *(-áreț)*.

În legătură cu sufixul *-ăreț* se mai poate face o observație interesantă: e unul din **sufixele ajunse la modă** tocmai în zilele noastre.

©BCU CLUJ

Cine a urmărit cu atenție limba gazetărească, a observat de sigur cât de des se repetă cuvinte ca *înfigăreț*, *petrecăreț*, *plângăreț*, *plimbăreț*, *zâmbăreț* ș. a., care sunt toate create în anii din urmă și au o pronunțată valoare stilistică, întrebuințându-se cu o nuanță batjocoritoare. P. Șeicaru a creat, într'un articol din « Curentul », chiar termenul *scribăreț* spre a înfiera abuzurile unor « scribi », pe care într'unul din ultimele sale romane *(Oraș patriarhal)* îl întrebuințează și Cezar Petrescu.

Asemenea fenomene de **expansiune sau restrângere în circulația sufixelor**, în timp și în spațiu, se pot observa la noi mai adesea. Literatura noastră veche — mai ales traducerile cărților bisericești — abundă în abstracte derivate cu sufixul *-ciune*; descântecele și vrăjile populare au nenumărate abstracte în *-tură*. Pe vremea influenții neogrecești pătrunseseră atâtea verbe terminate în *-sesc* în limbă, încât sufixul acesta s'a adăogat, în mod mecanic oarecum, la noi ca și la Sârbi (cf. P. Skok, « Zeitschrift f. rom. Phil. » a. 1923, p. 191), la cele mai multe verbe împrumutate din grecește, apoi și la cele din turcește și chiar la neologisme venite din Apus (unele prin Neogreci) pe la începutul veacului trecut. Tot astfel sufixul *-uesc* se adaugă la verbele împrumutate din ungurește și *-ăesc* la onomatopee (cf. DR. I 96). Sufixul *-oc* este limitat geograficește, încât dacă auzi pe cineva vorbind de un *mânzoc* sau *căloc* și *măroc* îl știi că este din regiunile vestice dacoromâne (cf. harta publicată de S. Pop în DR. V și observațiile lui Pop la pag. 118). Întâlnim, în anumite timpuri, chiar și tendința de a nu mai întrebuința anumite sufixe. Pe când bunăoară în veacul trecut aproape orice verb de conj. I, intrat în limbă ca neologism, era încadrat în categoria verbelor în *-ez (amorezez*, etc.), de câtva timp încoace se poate observa tocmai tendința contrară, de a întrebuința aceste neologisme fără *-ez (autoriz* etc.). Această omitere a lui *-ez*, ca și a lui *-esc*, se observă de altfel și în graiul popular, în diferite regiuni, unde forme ca *îmbárbăt*, *îmbróbod*, *înnăbuș*, *înnăduș* (în loc de *îmbărbătez*, *îmbrobodesc*, *înnăbușesc*, *înnădușesc)* se aud din ce în ce mai des. Chiar și *înfrund* în loc de *înfrunzesc*, cu un *d* neetimologic, analog. Mai ales lipsește *-esc* la pers. 3 (uneori și la pers. 2): *scânteie*, *léșie* (Brașov), *isprăie* = isprăvește (Bran), *ócole* = ocolește (Vâlcea) etc. La verbele de conj. IV cu *-ă-*, *-â-* și *-u-* înaintea terminațiilor, precum *șovăi*, *bâjbâi*, *chiui*, începe să se încetățenească tot mai

©BCU CLUJ

mult conjugarea *șovăesc (bâjbâesc, chiuesc)*, *șovăești (bâjbâești, chiuești)* alături de *șovăi (bâjbâi, chiui)*, dar mai ales *șovăe (bâjbâe, chiue)*.

O foarte bună *Introducere în studiul limbilor romanice* ne-a dat IORGU IORDAN (Iași, Institutul de Filologie română, 1932). Făcând istoricul filologiei romanice, autorul a scris de fapt un tratat asupra curentelor principale și a diferitelor școli în linguistica generală, căci romanistica, prin subiectul cercetărilor ei — limbi vii cu bogate literaturi, născute dintr'o limbă cunoscută prin variate monumente literare din diferite straturi sociale — prin intensitatea studiilor și mai ales mulțumită spiritelor mari și originale care i s'au dedicat, ocupă, de multe ori, un loc de frunte în știința limbilor. O graniță între romanistică și linguistica generală nici nu se poate așeza totdeauna. Ascoli e tot atât de mult indoeuropenist ca și romanist; Meyer-Lübke a început prin a face linguistică comparată; Meillet, în domeniul indoeuropean, citează cu predilecție exemple scoase din limbile romanice și aplică metodele lui Gilliéron; elevii cei mai de seamă ai lui de Saussure sunt romaniști. De aceea nu ne va mira, dacă Iordan, în Introducerea sa în studiul limbilor r o m a n i c e, consacră capitole speciale unui Hermann Paul, M. Grammont, J. Vendryes, A. Meillet, R. Meringer, de Saussure ș. a.

În capitolul I (p. 1—99) autorul arată ce a fost romanistica înainte de 1900, scoțând în relief câteva figuri reprezentative ale școalei neogramatice și a adversarilor ei, vorbind despre studiile dialectologice, metoda « cuvinte și lucruri » și insistând cu deosebire asupra legilor fonologice. În al doilea capitol (p. 100—166) se vorbește despre « Școala idealistă sau estetică » a lui K. Vossler. Urmează capitolul III (p. 167—323), dedicat geografiei linguistice, iar în cap. IV, cel din urmă (p. 324—439), se arată principiile școalei linguistice franceze, pentru ca într'o « încheiere » (p. 440—448) să se dea rezultatele. Volumul se încheie cu un îngrijit Indice de lucruri, nume și cuvinte (p. 460—480) și cu « adăogiri și îndreptări » și « alte adăogiri și îndreptări ».

Metoda lui Iordan, de a arăta ideile și metodele dominante prin analiza operelor celor mai tipici reprezentanți, este de sigur cea mai bună. Atenția deosebită ce a dat-o, ca Român, linguiștilor noștri,

©BCU CLUJ

este un merit ce trebue subliniat. Având darul unei expuneri limpezi, știind să desprindă esențialul din ceea ce e accesoriu și căutând neobosit să se documenteze cât mai bine, a izbutit să ne dea o lucrare de mare folos, nu numai pentru cel ce vrea să se inițieze în linguistica romanică, ci și pentru cercetătorii mai bătrâni, care au la îndemână acum o carte de ansamblu, plină de neprețuite indicații bibliografice. În vremile grele prin care trecem, nu vom uita să relevăm și sacrificiul material adus de autor pentru ca să publice în condiții tehnice atât de bune o carte de 30 de coale de tipar, care în mod fatal va avea un cerc restrâns de cetitori.

Dacă facem abstracție de « Prefață », pe care Iordan o întrebuințează — în mod nepotrivit — pentru o răfuială personală, cartea e scrisă cu tendință de obiectivitate, fără să vrea să fie însă impersonală. Unii din romaniști, precum Meyer-Lübke, Bartoli și Gamillscheg nu sunt apreciați după merit sau n'au fost deplin înțeleși. Aportul pe care l-au adus științei « pozitiviștii » nu reiese în deajuns din cartea sa; pe de altă parte mi se pare exagerat în aprecierea « idealiștilor ». Că în privința aceasta și alții gândesc ca mine se vede din cuvintele cu care Frings își termină cea mai nouă carte a sa, *Germania Romana*: « Un progres rodnic și o deslegare sigură a unor probleme esențiale sunt posibile numai dacă, în cadrul unui material cât mai complet, observăm plini de iubire amănuntul ».

Firește că nimeni nu poate lua în nume de rău autorului că își are preferințele sale. Mărturisirea de credință dela pag. 447 cu privire la pozitivism și idealism, merită să fie reprodusă întreagă: « să pornim dela 'p o z i t i v i s m', adică dela o cunoaștere cât mai profundă și mai sigură a faptelor, și să ajungem la 'i d e a l i s m', în sensul etimologic al terminului, adică la idei generale, la filozofia limbajului. A i c i trebue căutat mijlocul de împăcare a concepției tradiționale cu școlile linguistice nouă și, deci, posibilitatea de a obține rezultate trainice, pe care să le admită toată lumea: 'pozitivismul' să se învioreze cu ajutorul doctrinelor actuale, iar acestea să-și facă din adunarea unui material bogat și precis baza solidă de care au nevoie ».

Spre a explica un fapt linguistic metodele pozitiviștilor nu ajung totdeauna; în asemenea cazuri perspectivele nouă, deschise de metode nouă de cercetare, pot da rezultate frumoase. Aceasta nu ne

©BCU CLUJ

îndreptățește însă să disprețuim pozitivismul, precum o fac prea adeseori unii « idealiști ». Căci atunci se poate întâmpla să ajungem la explicații problematice și mai adesea imposibil de verificat, chiar în cazuri când metodele vechi întrebuințează mijloace mai simple și mai sigure.

Un exemplu în privința aceasta ne dă Iordan chiar în acest volum al Dacoromaniei. Spre a explica pe *i* în loc de *e* în cuvântul *dimon*, el crede că mijloacele gramaticale nu ajung și singura explicare e cea « stilistică »: *e* s'a închis, devenind *i*, din cauza afectului cu care e rostit de obiceiu acest cuvânt atunci când se întrebuințează într'un sens nou.

Totuși, dacă urmăm sfatul pe care Iordan îl dă « idealiștilor » și căutăm să dobândim mai întâi o documentare cât mai amplă, vedem că jocul între *e* și *i* nu se limitează la acest cuvânt, ci se repetă într'o mulțime de cuvinte de origine grecească. Iată câteva exemple: alegorie — aligorie (Gaster, *Chrest.* II, 113, din anul 1798), arhistrateg — arhistratig, economie — iconomie, egrasie — igrasie, egumen — igumen, enorie — inorie, eres — irez (A. Scriban, « Arhiva », a. 1921, p. 73), epistat — ipistat, ermafrodit — irmafrodit (Cantemir, *Ist. ier.* 93), erou — irou (Konaki, *Poezii*, 262), leturghie — liturghie, magnet — magnit (Gaster, *Chrest.* I 348/18, din anul 1703), materie — matirie (« Șezătoarea » IX, 43), metropolit — mitropolit, retor — ritor etc. Unele din ele, precum *cler* și *clir*, se întâlnesc cu amândouă variantele și la Slavi. În graiul popular mai întâlnim cu *i* și neologisme ca *midalie* (*Graiul nostru* I, 355), *trin* etc.

Examinat mai de aproape, vedem că jocul acesta între *e* și *i* nu apare numai în cuvinte cu *η* grecesc (*ἀρχιστράτηγος*, *ὑγούμενος*, *κλῆρος*), ci și în cuvinte cu *ει* (leturghie), *οι* (econom), *υ* (egrasie) și *ε* (ipistat, irmafrodit), încât nu trebue să ne mire prea mult dacă un *i* corespunde și unui *αι* (dimon). Precum în neologisme romanice, ca *aprecia*, *viciu*, rostirea cu *ci* în loc de *ți* se datorește unei **hiperlatinizări** a franc. *aprécier*, *vice*, tot astfel se pare că avem a face cu o **hipergrecizare** a unor slavonisme de origine grecească, în vremea când cunoștințele de grecește erau destul de răspândite ca să se poată forma pe de o parte hiperurbanisme de felul lui *leturghie* sau *igrasie*, pe de altă parte exagerări în direcția rostirii după *δημοτικὴ γλῶσσα* (în care *eta* devenise *ita*) de felul lui *ipistat*, *irmafrodit* și *dimon*.

©BCU CLUJ

După ce, alături de *demon*, s'a ivit și forma *dimon*, s'a putut naște ușor diferențierea de sens asupra căreia insistă Iordan.

Însăși schimbarea accentului în afect, asupra căreia am atras și eu atenția în acest volum, nu e singura cauză care ar putea explica accentuarea *spúrcat* și *pógan*, precum propune Iordan. Accentuarea pe întâia silabă în Moldova e răspândită și în alte cuvinte decât în cele rostite în afect (bolnav, scârnav, dușman, schilod etc.), și ea pare a face chiar parte din sistemul fonetic al acestui dialect. O vedem la accentuarea numelor topice, care au un loc izolat în limbă: un Muntean cetind *Buhuș* îl va accentua — după cuvintele în *-uș* — *Buhúș*, pe când Moldoveanul accentuiază *Búhuș*; dimpotrivă, localitatea ardeleană *Râșnóv*, Moldovenii o accentuiază pe silaba dintâi.

În cazul lui *spúrcat* avem a face, probabil, cu un reîmprumut din ungurește. Acest cuvânt — care nu are un echivalent în nicio limbă, căci exprimă o noțiune pe care n'o au alte popoare *(vas spurcat*: din care nu se mai poate bea, fiindcă nu mai e absolut curat) — e foarte răspândit la Ungurii din Ardeal și Moldova *(szpurkát, el-, be-, össze-szpurkálni)*, în regiunile unde și Românii accentuiază *spúrcat*. Tot unguresc, mai de grabă decât sârbesc, poate fi accentul în *pógan*. În Muntenia și Ardealul de miazăzi, unde influența ungurească n'a fost mare, se accentuiază *spurcát*, *pogán*.

E adevărat că școala neogramaticilor, prea dogmatică și stăpânită de istorismul dominant în veacul trecut, era în general puțin preocupată de probleme în legătură cu filosofia limbii. Pentru mulți neogramatici, mai mult filologi decât linguiști, adunarea de material documentar nu era numai mijloc, ci devenea scopul cercetărilor. Acest material servea mai rar pentru sinteze; de obiceiu el era utilizat pentru date statistice sau studii comparative.

Cu toate acestea, n'au lipsit niciodată nici între 'pozitiviști' linguiști adevărați. Atât că — spre deosebire de cei mai mulți 'idealiști', care încep cu filosofia limbii — ei ajungeau să-și formuleze concepțiile linguistice de obiceiu către sfârșitul activității lor, după o viață întreagă de documentare și de observație atentă a limbii.

Această experiență îndelungată dă adevăratului linguist acea siguranță de judecată, care caracterizează operele mari și din lectura cărora câștigi atât de mult, chiar când autorii lor n'au simțit necesitatea

©BCU CLUJ

să-și încadreze convingerile linguistice într'un sistem, ci le-au exprimat fragmentar, în legătură cu o mulțime de fapte concrete.

Acesta e bunăoară cazul la Dicționarul limbilor romanice — *Romanisches Etymologisches Wörterbuch* — de W. MEYER-LÜBKE, din care avem acum apărute în ediție nouă treisprezece fascicule. A te apuca la bătrânețe, într'o epocă frământată de alte preocupări decât cele ale linguisticii istorice și comparate, să te descurci printre nenumăratele încercări etimologice ale ultimilor decenii, pentru ca să revizuești și să completezi opera fundamentală scrisă în alte vremi, e o faptă eroică. Nimeni altul nu o putea face decât maestrul romanisticei, cu puterea de muncă și agerime critică neslăbită de ani, cu elasticitatea de spirit care se poate reînnoi, fără să se abată dela drumul recunoscut ca bun, cu darul formulării scurte și caracterizării în câteva cuvinte. Al său REW. va rămânea o comoară nesecată pentru oricine vrea să cunoască ce s'a mai păstrat din lexicul latin în limbile romanice, pentru cel ce vrea să-și facă o idee justă de latina vulgară, și să pătrundă în marele laborator al reînnoirii semantice a unei familii de limbi. Lectura atentă a acestei cărți este în același timp cel mai recomandabil mijloc pentru un linguist care vrea să-și învețe meseria. Nenumăratele soluții propuse pentru atâtea probleme etimologice, fonologice, derivative, semantice, răsar dintr'o experiență din care oricine poate profita, mai mult chiar decât din manuale teoretice de linguistică.

În ceea ce privește partea românească — singura de care ne putem ocupa la acest loc — ea e la curent cu ultimele cercetări. Autorul cunoaște aproape tot ce s'a publicat în ultimele decenii în materie de etimologii — și tocmai în această direcție s'a produs mult la noi — și înregistrează contribuțiile nouă, acceptându-le cu aproape prea multă îngăduință [1]).

---

[1]) Iată o listă de greșeli de tipar, de transcriere și de câteva inexactități și lipsuri: 149 cor. *avgățesc*... (DR. 4, 707) —216 șterge « rum. *avenir* » — 242 adaugă: rum. *aramă* — 428 pentru *bezmetic* e preferabilă etimologia dată de Weigand, *Jahresber.* XIV, 112, din slav. *bezmatok* « (stup) fără matcă » — 458a *înger* — 836a cf. și 6128; —944 adaugă: rum. *barbă* — 1021 *zbiera* — 1080 pentru *beat*, cf. acum, DR. IV,704; —1239 citește *boț* « Klumpen ». Probabil că la onomatopeia *bott-* aparține rom. *bot* « Schnauze » — 1352 adaogă: *îmbufna* (nu *îmbufa*, cum se dă la pag. 805) și *bufniță*, în care se recunoaște forma *bufonem*, cf.

©BCU CLUJ

Unele din etimologiile admise de M. L. sunt contestabile; altele, din cele omise (precum ar fi *caecia* > *ceață*, *calatio* > *crăciun*, nr. 1457 și 1489 în ed. primă), respinse sau întovărășite de un semn al întrebării, mi se par destul de acceptabile. În chestie de etimologii mai « grele » va exista totdeauna divergență de opinii. Informația maestrului e atât de bogată încât este de presupus că dacă cuvinte ca *sat*, *gînt*, *repede*, *șes*, *vătuiu* le consideră ca împrumuturi din albaneză, n'o face pentrucă n'a cunoscut obiecțiunile mele (cf. DR. IV, 1343, 1344, V, 784 ș. u., etc.), ci fiindcă îi dă dreptate lui Weigand. Tot astfel el crede că *cimpoiu* e împrumutat din ungurește, deși nu-i va fi scăpat din vedere explicația lui Giuglea din DR. III, 594, și, dimpotrivă, că *înșela* e un derivat din *sella*, deși în DR. VI, 327 ș. u. am căutat să arăt că e preferabilă etimologia din slavonește.

Tot astfel, pentru *paiu*, în înțelesul de « lâna nouă a mieilor, primăvara », el nu admite originea din *pallium* « manta », propusă de Giuglea, din cauza sensului prea îndepărtat și fiindcă cuvântul n'are o familie în românește și lipsește în celelalte limbi romanice, ci crede, cu Weigand, că avem a face cu un sens figurat al lui *paiu* < *palea* (nr. 6161 și 6168). În ceea ce privește sensul, mi se pare că e mai ușor de admis că lâna care îmbracă corpul mieilor să fie asemănată cu o haină călduroasă, decât cu paiele, care, pentru un Român,

---

Capidan, DR. III, 758;—1382 pentru *bulz* < alb. **bul'ezε*, cf. acum DR. III, 822;—1495 cor. *călțun* — 1503 și rom. *căldărar* — 1504 cor. *câlmoiu*; legătura cu *caldumen* e îndoioasă; altă explicare a cuvântului în DR. I, 323;—1607 cor. Romanski—1624b cor. *scăpăra* — 1631 cor. *căpăstru* — 1669 cor. *căpșune* — 1706 cor. *cârneleagă* — 1774 cor. Drăganu, în loc de Giuglea — 1789, 2 adaogă istr. *cdibę* — 1794 cor. « rum. » în loc de « arum. » — 1796, 2 pentru *găoază*, cf. 3655;—1822 adaogă *cărămidă*, cu aceeași asimilare *e—a* în *a—a* ca în formele dialectale italiene, deși cuvântul e în românește un împrumut mai nou, din grecește — 1899 adaogă *ciucur* — 1915 cor. *cince de sătul*; dificultățile formale împotriva frumoasei etimologii a lui Drăganu (din *cimex*) arătate de Weigand, nu există, cf. DR. IV, 1403;—1921 adaogă derivatul *încinta*, cf. Dicț. Acad. — 1967 cor. *kl'id* — 2009 cor. Lacea (în loc de Drăganu) DR. II, 623; —2118 v.-rom. *concovă* trebue șters, căci nu există — 2179 adaogă *cusutură* — 2205 cor. *(a)coperi* — 2313 și 2314 *crăpa*, *crăpătură* — 2370 Giuglea a asemănat pe *cocoța* cu it. *cocuzzolo* în DR. I, 495, iar în DR. IV, 1554 a propus etimologia **concaptiare* — 2491 cor. *dăula* — 2543 cor. *dirinare* — 2567 *în al gios* etc. trebue trecut subt 1;—2609 *detuna* trebue scos din paranteză — 2634 cor. *defăima* « verleumden » — 2648 *deretia* nu există, citația CL. 44, 536 e greșită; pentru *rădica*, *ridica* (cf. și nr. 7303) propun acum

©BCU CLUJ

nu deșteaptă ideea de moale, mătăsos, mărunt, ci, dimpotrivă, ideea de bățos, rigid și lung în fire. Familia lui *paiu* e reprezentată prin *păioară*, pentru care Meyer-Lübke admite etimologia *palliolum* și care s'a păstrat și aiurea (nr. 6167 a), între altele, la Albanezi. Că *pallium* și *palliolum* erau cuvinte uzuale în latinitatea estică, dovedește faptul că au fost împrumutate, încă în vremea lui Traian, de Greci: *πάλλιον* și *παλλιόλον* (cf. L. Hahn, *Rom und Romanismus*, p. 234). Argumentul lipsei în alte limbi romanice mi se pare cel mai puțin decisiv și contrazis prin însăși ediția a doua a acestui dicționar.

Într'adevăr, dacă asemănăm ediția aceasta a doua cu cea dintâi, vedem că majoritatea articolelor nouă — ușor de recunoscut după litera *a*, *b*, *c* adăogate la numărul de ordine — sunt cuvinte care nu se găsesc decât în câte o limbă sau dialect romanic, cel mult într'un grup de limbi, cum ar fi Peninsula Iberică, Gallia ș. a. E și firesc să fie așa. În timpul din urmă, prin cercetările dialectale — între care Atlasele linguistice ocupă locul principal — au fost scoase la iveală o mulțime de cuvinte romanice necunoscute mai nainte, cu o etimologie mai mult sau mai puțin străvezie. Acestea arată că tezaurul lexical al limbii latine s'a păstrat în continuatorii ei, Romanii actuali, în măsură mai mare decât se credea acum treizeci de ani și deci că mulți termeni pe care eram deprinși să-i considerăm ca « literari »

---

etimologia **rig(i)dicare* — 2652 cor. *descărca* — 2697 etimologia lui *desbăra* a dat-o P. Skok — 2719 cor. *dărtoari*; etimologia a fost dată de Capidan, nu de Giuglea — 2727 șterge *dorios* — 2860 arom. *amindari* s'a desvoltat din *amintari* și derivă din *augmentare*, nr. 783; —2913 *iască* trebue trecut subt 3; verbul *isca (esca)* trebue șters, căci e de origine bulgară — 2985 adaogă *scoace* — 3014a *șil'e* — 3054 explicarea lui *cimili* neprobabilă; citația RDR. neînțeleasă — 3130, 2 cor. *fățar* — 3178, 2 șterge v.-rom. *foamene*, care nu există, dar adaogă *foamete* < *famite — 3187 *fară* se găsește și la Români — 3230 cor. *h'avră* — 3269 *desfăta* aparține mai degrabă la *fata* (nr. 3219) cu sensul originar « a scăpa de un farmec », deci opusul portughezului *fadar* « bezaubern » — 3270 sensul « Scham von Stuten, Schafen » e al lui *fătăciune* — 3270 cor. *mpih'ur* — 3353 *flamură* ne-a venit prin Greci — 3655 adaoge *găoază*, cu sufix de origină albaneză, cf. DR. III, 822; — 3685 cor. *beregată* — 3829a **gracinare* (**graccinare*) pentru *grăcina* a fost propus de Giuglea DR. V, 897; Bogrea la locul citat derivă cuvântul din slavonește; cf. și Drăganu, DR. IV, 741; —3840 b cor. *grândză*, despre care e a se vedea acum DR. III, 456; —3919 *gună*, la Aromâni și Istroromâni, *(Faraguna)*, sunt continuatorii latinescului *gunna* — 3930 cor. *guturăi* (în loc de *gutunaăi*) — 4176, 1 cor. *bunăoară* — 4200 cor. *ospăț* — 4257a cor. *miață*,

©BCU CLUJ

în latinește, existau de fapt și în limba comună și în straturile sociale mai inferioare. Atât că vremea a scos din circulație, în cele mai multe regiuni romanice, aceste cuvinte, care au fost înlocuite cu altele, printr'un proces de împrospătare pe care geografia linguistică l-a dovedit extrem de important, încât ele n'au mai rămas decât ca relicte în cutare regiune romanică. Aceste regiuni conservatoare de elemente lexicale vechi sunt, precum a dovedit Bartoli, de obiceiu cele periferice sau izolate. Dacă le întâlnim deci mai ales la Români, la Sarzi, în Peninsula Iberică, în Alpi sau în Italia de Sud — uneori și în limbi străine influențate de romanitate, precum la Albanezi sau în limba bască — nu ne vom mira de loc.

Iată într'adevăr, după REW., câteva liste de **cuvinte latinești păstrate numai în câte o regiune romanică.** Tipăresc cu cursive pe cele care au un *a*, *b*, *c* după numărul de ordine. Majoritatea o formează cuvintele cu asterisc; dar găsim și multe vorbe întrebuințate în latina clasică, unele chiar foarte uzuale, a căror lipsă în limbile romanice surprindea oarecum. Admițându-le în măsură atât de mare, nu vedem cauza pentru care Meyer-Lübke respinge etimologia lui *paiu* din *pallium* sau a aret. *sivero* din *severus* (nr. 7884), când cuvintele acestea sunt atestate în latinește. Faptul că unele din aceste etimologii nu sunt sigure, nu schimbă mult la tabloul ce-l dau. Cuvintele savante nu contează.

---

oaș. — 4265 rom. *la* se explică din *illac*, fără să trebue să admitem *illac ad* — 4333 adaogă *înălbi* — 4408 a cor. *Pascu* — 4506 *întortochia* se explică prin asimilarea vocalică (ca *topsoca* < topseca) din **întortechia* < *torticulare — 4545 cor. istrorom. *ți* — 4588 cor. *batjocură* — 4629 *jurământ* trebue scos din parenteze — 4684 b cor. *catran* — 4729 cor. *cocie* — 4749 s'a mai dat subt nr. 2290;—4810 adaogă macedo-rom. *dzi lălătoare* « Werktag » — 5014 a cor. *iortoman* — 5028 cor. *lengăna* — 5132 Miklosich sau Schuchardt? cf. nr. 5163; — 5141, 1 cor. *luceafăr* — 5147 *nelutatec* trebue șters, căci, precum a arătat Bogrea la locul indicat, derivă din *lut* — 5150 se putea cita încercarea lui Densusianu de a deriva pe *lucra* din *lucubrare* — 5161 cor. *lumea ochilor* — 5162 cor. *lumănare* — 5165 adaogă *lunatec* — 5266 a cor. *măriței* — 5311 cor. *mușunoiu* — 5324 a *mantică* nu poate fi împrumutat din dialectul tarentin — 5363 adaogă v.-rom. *mărit* « Bräutigam » — 5433 cor. *matur*, care-i împrumutat din slavă — 5504 șterge *mintă*, care-i împrumutat din ungurește — 5622 poate și *mistreț* < *mixturicius — 5690 adaogă *murseca* — 5644 adaogă *mortăcină* — 5698 adaogă *moare* « obiceiu » V. Grecu, « Codrul Cosminului » I, 596; —5711 *mucigaiu* se aseamănă cu it. *moccicaglia* dela nr. 5707; —5724 *mură* există și la Dacoromâni, cf. DR. V, 900; —5766 și 5773 a *oaie muscură* și *muscur* sunt același cuvânt — 5863

©BCU CLUJ

Pentru limba română am căutat să dau o listă completă (174 de cuvinte), care e a se compara cu cea (de 120 de cuvinte) publicată mai demult în *Locul limbii române*, la p. 31—32 (cf. și p. 16, 17 și 23), după întâia ediție a lui REW.: adancus, augere, africiae, *aggestus*, agilis, albaster, *allevatum, *alninus*, alvina, *antaneus, *aqualis*, argella (și alb.), astruicare, aucupare, augmentare (și basc.), blanditia, *blandulus*, burrus, **calvia*?, canticum, *cascabundus, cascare (și log.), *cautela* (ca derivat verbal și campid.), ceparius, cerebrum, circitare, *colatus*, compitum (ca derivat verbal și alb., log., it.), complexare?, conflexire?, conforire, contorpescere?, corbula, *corrimare, **cunctinare*, curtiare (și alb., serbo-cr.), dedare, depositum (în compus), depsere? *derapinare? despicare, detonare, *diffamia, *disglabrare, dissecare, disvelare, dormitare, drepanis (gr.), dulcor (cu *k* păstrat), **excarpere* (excerpere), excubulare, *exilia*, exorta, *experlavare, exsudare, extemperare, fama, *follinus, febrescere, **felicicare*, felix, *fenerarius*, flammabundus, *fragmentare, *gibbulus, glabrare, **glaucellus*, *halitus*, horrescere, *horridor, *illace, illoce, impartire, imperator (și alb.), *impetrare*, imputare, incalescere, incernere, *incolicare, *inde minare*, **infolliare*, *mattus (în verb deriv.), innatare, **intemplare*, judicium, jugastrum, jurgiare?, juramentum, lactes (în derivate și n.-it.), languidus, languor, *libertare, *liginare,

---

închide *naie* între parenteze — 5891 șterge *nepoță* — 5917 cor. *neghină* — 5950 *număra* < nominare e vechiu-rom. — 6027 adaogă istorom. *ăniurbă* « întâlni » — 6042 cor. Romanski — 6086 cor. *orbete* (sau *orbeț*) — 6128 pentru *oară*, cf. 821 a: — 6210 *păpăm* trebue să fie greșit — 6233 sensul « Eltern » al urmașilor romani ai lui *parentes* nu poate fi latinism în românește — 6260 adaogă maced.-rom. *părtăciune* — 6267 adaogă istrorom. *pasă* și defectivul dacorom. *pas(ă)* — 6349 pentru *păducel* se potrivește mai bine *peducellus din *peduculus* (6361); — 6375 *pellīceus* n'a putut da *peliță* (care există și în limba actuală) — 6481 adaogă *păta* Giuglea DR. II, 901, de unde postverbalul *pată* (care nu e *pitta* nr. 6546) — 6634 șterge *purintă*, căci vine din *opulentus* (de adăogat ca nr. 6077 a), precum a arătat Capidan în acest volum al « Dacoromaniei » — 6649 după *punte* adaogă sensul « Steg » — 6696 adaogă *putință* — 6708 scoate din parenteză pe *premândă* — 6730 cor. *prânz* — 6746 cor. *preț* — 6788 de șters; cuvântul e de origine slavă — 6864 *pururе* e de origine albaneză, cf. Th. Capidan DR. I, 563; —6889 cor. « Wanze » în « Laus » — 6933 cor. *obicinuind* — 6938 adaogă *păsat*, cf. DR. II, 716; —6988 lipsește *ridiche* — 7041 la Pop Reteganul se găsește *râncoare*, care pare a fi însă o formație latinistă — 7272 cor. *rutesu* — 7274 cor. *rău* — 7360 a și 7361 macedo-rom. *arugă* « salariu, leafă », nu poate fi **roga* (care ar da *roagă), ci,

©BCU CLUJ

**liquorare?*, *liquidare*, mágia (magía log.), maia, malignus (în deriv.), manicare, marcidus (în deriv. și abruzz.), margella (și serbocr.), *mastiche* (gr.), *mastichium* (gr.), miles, **morinus?* *mucceus (ca deriv. în dial. it., engad., sard), mulsura, muticus (în deriv. verb.), negotiator, neque unus, nescio (în compuse), **oestriculus*, orbis, ordinare, *oricare, oscitare, ovinus, ovis (în limbile rom. numai derivate), paliurus, noverca (și alb.), *pandia, paniculum, *parsitare, pecunia, *persecare*, *pervescire*, pharmacum (gr.), placenta, plausare, poenitare, potentia, praedatio, *procedere*, *pervolare*, **puerunculus*, *puronius, *putium, putridus, *putulus, quod, ramulosus, ramulus, **repatio*, *recaediare?, **remediare*, *retella*, ridica (în deriv. verb.), *rigidare*, rosio, rupes (și în toponimie în Alpi), *schema* (gr.), *scientia*, scoria (și alb., neogr.), secretus (și alb.), *senticella?, *serpentia, *signicare, somnolentus (cu sufix schimbat), sonitus, spurius (și serbocr.), stupus (gr.), subula, *suffolicare, tenuare, trepidare (în deriv. și sen.) ululatus, venetus, verberare, *vescidus, **vessicella*, *vindemialis* (+ vinum), *vindemiatio, vissire (încolo derivate).

Pentru celelalte limbi romanice n'am însemnat toate exemplele, ci am spicuit numai câteva. Numai în Sardinia s'au păstrat, între

---

dacă a însemnat la început « creanță », ar putea fi de identic cu dacorom. *rugă*, formație postverbală dela *ruga* — 7376 în DR. I, 438 n'am spus că *Rusalii* ne-a venit dela Bulgari, ci că *l* ar putea fi disimilat din *r*, pornind dela forma (atestată) *Rosaria* — 7566 adaogă planta *sunătoare* — 7684 a cor. *șteamătă* — 7718 a adaogă *știință* — 7775 adaogă *secure* — 7796 cor. *șelar* — 7889 între *se* și *să* deosebirea e geografică, nu cronologică — 7928 cor. *semen* — 8069 adaogă *solzi* « Fischschuppen » Pușchilă, *Molifvelnicul lui Dosofteiu*, p. 33 și H. Jarnik, *Časopis* IX, 56. Pentru sens, cf. ung. *pénz* « Geld » și « Fischschuppe » — 8201 adaogă *scramură* DR. V, 410; —8260 adaogă *stur* — 8456 cor. *supre* — 8565 cor. Pușcariu (în loc de Giuglea) — 8644 adaogă *întunerec* — 8679 cor. *tsorts* — 8786 adaogă *tun* — 8819 cor. *stârni* — 8983 adaogă *atunci* — 9076 cor. Capidan (în loc de Lacea) — 9139 scoate din paranteză pe *în vânătate* — 9287 cor. istr.-rom. *betăr* — 9357 *vioară* trebue scos din paranteză — 9358 adaogă rom. *viperă* — 9364 cor. *vărgură* (vergură) — 9387 adaogă rom. *viței* — 9466 adaogă rom. *hultoare*.

La « Nachtrag »: 687 cor. Drăganu (în loc de Capidan) și *artan* (în loc de *artar*) — 2832 cor. Drăganu (în loc de Capidan) — 3265 a *înfierbăza* e vechiu-românesc — cor. *înfărma* — 4004 a cor. *a chema* a *ret*, Drăganu (în loc de Capidan) DR. 6 (în loc de 5) — 4934 cor. *bucălat* — 5076 cor. Drăganu (în loc de Capidan) — 6038 cor. siebenb.-*deutsch*... Drăganu 6 (nu Capidan 16) — 6596 cor. *împlea* — 6616 cor. *plehupă*.

©BCU CLUJ

altele: aberrare, abhinc, absconse, agnile, *antelena*, aper, *audacia*, conjugare, conjugium, *corrugare*, cortex (în colo *corticea), corymbos (gr.), ferre, *gratia*, idus, imber, immundus, inferre, *initium*, innocuus, iterum, nanciscere, narrare, nexa, nitor, observare, onus, *pana*, passivus, pedunculus, pruniceus, *quisquiliae*, *ruere*, secus, *sedula, seges, serere, *tensiare, sordes, **spurulus*, subcenare, subercus, subhircus, subjugia, *sublenis, *subraucare, subulo, sumen, *torculare, vinitor, *vocinare, volutabrum.

Numai în Peninsula Iberică (cu Catalania) avem de exemplu: angustare, antenatus, canare, concilium, corytos (gr.), *dominare*, emancipare, expilare, exterrere, fastigium, fresare, homicida, impellere, infestus, ingenuus, *intrinsecus*, libertus, segutilum, *stigmare*, *subina*, subitare, subleviare, *subreptarius, suffumare, superbia, **vagativus*, *vallare*, *venabulum*, veneria, **versĭcus*, versoria, *viretum*, *visio*, *voltiare, vorax.

Numai italiene (cu dialectele) sunt între altele: ab extra (cal. sic.), absentare (v.-sic., v.-gen.), absque (lomb.), *allicere* (cors.), anfractum, astutia (abruzz.), aucupium (istr.), compensare (mil.), elixus, exclusorium (v.-berg., mil.), expletus (v.-aquil.), felinus (march.), ficedula (it. sud.), fiscina (it. sud.), frendere, furia, galerita (sic.), gaulus (rom., v.-it.), hariolus, harpax (it. nord.), hystrix (sic., cal., neap.), incandescere (ven., fer.), iudicium (tarent., cal.), indiscere (neap.), infaustus (berg.), inferus (arbed.), infulcire, intundere, matula (sic.), meles (it. sud și basc.), seria (teram.), sericula (neap.), sistere (abruzz.), sororcula (v.-it.), *spinticulus* (sic.), squatina (ven.), stolo, stragulare (v.-mil., gen.), straminius, strittare (sen.), subducere, subjungere, subter (v.-gen.), *suculus*, tegere (lucc.), *ulpiculum (v.-it.), urere, vaccina, vapulare (v.-it.), vessicula (neap.), *vicinia* (val-vest.), *villicus*, vincire (abruzz.), *viscile (calabr. etc.), vitrarius, -um, *vitriola* (emil., march.), **vitula* (bresc., trevigl.), vividus (canav.), *voculare (vesil. calabr.), **voluta*.

Numai la Retoromani găsim, între altele: accola, consuescere, exigere, fissilis, hortensis, pertractare, ustura, vaccinus, vestigium.

Numai pe teren francez și provansal întâlnim, între altele: amentia (v.-fr.), arbilla* (v.-prov.), docere (v.-fr., prov.), emigrare (Drôme), fecundus (wallis), gaudibundus (prov.), hapsus lanae, helix (prov.), hirudo (prov.), inauris (v.-fr.), *incoare* (prov., fr. sud), incubare

©BCU CLUJ

(v.-fr.), *indicare* (v.-fr., n.-fr.), indignare (fr.), ingenuit (v.-fr., prov.), inquietudo (v.-fr.), sororius (v.-fr., fr. dial.), splendere (v.-fr.), stolidus (lotar.), stolium (v.-fr.), **succedere* (poitev.), sucula (prov.), sudarium (v.-fr.), sutor (v.-fr., prov.), **tensicula* (fr.), *tergicare* (v.-fr.), tibia (fr.), *undicare (fr.), *ungicare (v.-fr.), *ustio* (friburg.), vagare (v.-fr.), veterescere (v.-fr., dial. sudice), vis major, *viticeus, vorare (v.-fr.).

Pe când E. Gamillscheg, elevul lui Meyer-Lübke, scriind dicționarul etimologic al limbii franceze, se simțea atras de cuvintele care pun linguistului probleme, și discuta etimologiile neclare, arătând și criticând părerile înaintașilor și propunând adesea soluții nouă — Oscar Bloch, în al său *Dictionnaire étymologique de la langue française* (Paris, 1932, două tomuri), urmând exemplul maestrului său Meillet — care a scris și prefața cărții — se restrânge aproape numai la etimologiile sigure, fără să le menționeze și să le discute, decât rareori, pe cele îndoioase. Astfel cele două opere nu se exclud, una fiind destinată mai mult pentru linguistul care vrea informație cât mai completă și e bucuros de sugestii, alta pentru nespecialistul doritor să aibă o călăuză prevăzătoare. Contribuția lui Bloch este însă și pozitivă, mai ales pentru istoria cuvintelor franceze, cărora le caută vechimea în limbă. O deosebită atenție dă neologismului și familiei de derivate, pe care le grupează la cuvântul din care derivă. La cele mai multe cuvinte vechi se indică și răspândirea pe teritoriu romanic, fără pretenția de a fi complet în privința aceasta și neglijându-se aproape cu totul limba română.

W. v. Wartburg, cu vasta lui experiență și cu cunoștințele ce i le dă bogatul material lexical adunat pentru al său Dicționar etimologic al limbii franceze, revizuind manuscrisul, a devenit cel mai neprețuit colaborator al lui Bloch.

Și lexicografia română s'a îmbogățit cu o operă valoroasă. Este *Dicționarul enciclopedic ilustrat* pe care « Cartea Românească » l-a publicat în 1932, după îndelungate pregătiri, în condiții tehnice superioare. După modelul lui Larousse cel mic, Dicționarul Cărții Românești se compune din două părți, inegale ca extensiune și valoare: Partea I — cea mai mare (p. 1742) și cea mai valoroasă — cuprinde

©BCU CLUJ

« Dicționarul Limbii române din trecut și de astăzi », lucrată de I.-AUREL CANDREA și Partea II (p. 506), compilată de GH. ADAMESCU, conținând un « Dicționar istoric și geografic universal ».

Contribuția nouă a acestui dicționar este în primul rând ilustrația. O muncă îndelungată și conștiincioasă a fost depusă pentru ca să se dea întâia oară, într'o operă de ansamblu ușor de utilizat, imaginea atâtor lucruri pe care o definiție, oricât de exactă, n'o poate înlocui. Autorii au putut utiliza în parte scrieri enciclopedice străine și cărți românești, precum *Terminologia* lui Damé, diferitele studii ale lui T. Pamfile, *Igiena* lui Manolescu ș. a. — pe care le-am fi așteptat pomenite în introducere — dar în mare măsură ei au trebuit să facă cercetări speciale de documentare, pentru care nu le putem fi destul de recunoscători. Unele nepotriviri sau erori vor fi ușor îndreptate într'o ediție viitoare. Astfel « cetatea dela Bran » (p. 251) are altă înfățișare decât cea reprodusă în carte, iar în loc de imaginea « pârleazului » (p. 948), s'a dat chipul unui gard de răzlogi. Dacă pârleazul ar fi așa cum îl arată ilustrația, nu s'ar explica locuțiunea « a sări pârleazul ».

Ingenios e și sistemul de semne adoptat de Candrea, luând ca model mai ales pe Sachs-Villatte. Astfel el a putut face o mare economie de spațiu, indicând cu o mică figură sfera căreia aparține cuvântul, în ce regiune se întrebuințează, dacă e curent, învechit sau ieșit din uz, popular, dialectal sau vechiu, neologism ș. a. m. d. De sigur că tendința aceasta de a preciza circulația cuvântului în limbă, pe care trebue s'o aibă orice lexicograf modern, e uneori numai aproximativă și provizorie, căci ceea ce în unele regiuni e învechit, se întrebuințează curent în altele. Cunoștințele noastre sunt prea incomplete, încât nu știm, de cele mai multe ori, cât de departe se întinde aria geografică a cuvintelor noastre; pe de altă parte libertatea scriitorului român de a-și îmbogăți limba cu termeni regionali și cu neologisme, face ca să nu putem preciza ce este literar sau nu, care e neologismul și cuvântul dialectal ce trebue înregistrat într'un dicționar general sau nu. La Candrea (p. 624) găsim neologismul « iremisibil », prea puțin întrebuințat în literatură și chiar în limba curentă, dar nu întâlnim pe « ireal », pe « iregular », « irelevant », « irespirabil », « ireverențios », « ironiza », care se găsesc la Iorga, Eminescu, Maiorescu, C. Petrescu, I. Ghica ș. a. Uneori citația dată e în contrazicere cu

©BCU CLUJ

ceea ce se spune despre extensiunea geografică a cuvântului. La *iorgan* se spune că e întrebuințat în Bucovina, deși exemplul ce se dă e din scrierea Bănățeanului Liuba; tot astfel *cocie* se dă ca vorbă oltenească și ardelenească, deși cuvântul e întrebuințat adesea de cronicarii moldoveni. În general însă informațiile asupra extensiunii și circulației cuvintelor sunt exacte și mult mai complete decât la lexicografii anteriori. Candrea primește în măsură mai mare decât Șăineanu și Tiktin cuvintele regionale, utilizând colecțiile proprii de vorbe bănățene, precum și glosarele publicate în timpul din urmă, în primul rând ale lui Ciaușanu și Pașca (pe care-l citează greșit: Pașcu).

Un mare merit al dicționarului lui Candrea îl formează definițiile scurte și precise și sinonimica bogată. Câteva greșeli care s'au strecurat pot fi ușor îndreptate într'o ediție viitoare. Criticii, fericiți să găsească asemenea greșeli, își vor bate încă mult timp joc de definiția lui « nevropat », fără să-și dea seama cât de greu e să precizezi în câteva cuvinte sensul tocmai la cuvintele cele mai uzuale și cât de ușor e pentru un cercetător, care o viață întreagă s'a specializat în linguistică, să nu știe ce însemnează exact cutare termen tehnic din domeniul medicinii, matematicilor, sportului, etc. [1]). Chiar în operele mari enciclopedice, ieșite din colaborarea atâtor specialiști, s'au strecurat și se vor strecura totdeauna definiții naive și chiar greșite.

Candrea ne spune în introducere că dicționarul său cuprinde cam 40.000 de cuvinte și că a lucrat la redactarea lor 9 ani. O socoteală simplă ne arată că a trebuit să redacteze în medie 12—15 cuvinte pe zi. Mai puțină grabă ar fi fost de sigur spre folosul acestei lucrări și i-ar fi dat posibilitatea autorului să se țină la curent cu cercetările mai nouă apărute la noi. Atâtea etimologii explicate în cei zece ani din urmă lipsesc tocmai în scrierea celui ce pe teren etimologic a dat însuși multe contribuții prețioase.

Dorința de a vedea terminat cât mai repede acest dicționar, așteptat, e adevărat, cu mare nerăbdare, l-a făcut să-l tipărească înainte de ce ortografia noastră să fi fost fixată de Academie. Nenorocoasă e și abaterea dela uzul adoptat de aproape toți lexicografii

[1]) *Nevropatul* e definit ca « medic care tratează boalele nervoase » (p. 838). Ne puteam aștepta însă la un filolog să dea o definiție mai exactă a termenului *propoziție relativă* (« aceea care depinde de o propoziție absolută și formează împreună cu aceasta o propoziție compusă », p. 1061).

©BCU CLUJ

români, de a da literele cu semne diacritice în rând cu celelalte. E și o lipsă de consecvență a așeza pe *căsuță* între *casă* și *cat*, dar pe *cățel* după *cătușă*[1]). Scrierea lui *â* cu *î* în mijlocul cuvântului face ca *mâner* să urmeze cu multe pagini după *mănușă*. Și de altfel se găsesc nepotriviri ortografice. Astfel la *hipohondru* se face o trimitere la *ipohondru*, dar cuvântul e tratat subt forma *ipocondru*.

O problemă grea pentru orice lexicograf este cea impusă de economia spațiului. Spre a câștiga cât mai mult loc, Candrea a omis multe din locuțiunile idiomatice, care constitue totuși o mare bogăție a limbii noastre și al căror înțeles variază adesea după regiuni. De aceea Dicționarul enciclopedic nu ne dispensează de a consulta Dicționarul Academiei sau pe al lui Tiktin. Ilustrând sensurile cu exemple scoase din autori, Candrea a crezut că se poate dispensa de citarea operii și paginii. Dar oricât de mare ar fi încrederea noastră în exactitatea citațiilor, se poate întâmpla ca să avem nevoie de a o controla. Iată un exemplu asupra căruia îmi atrage atenția I. A. Rădulescu Pogoneanu. Cuvântul *coca* cu sensul de « copilă » e întrebuințat în Moldova. Totuși singurul exemplu dat de Candrea este din Brătescu-Voinești, fără indicația operei și a paginei. B.—V. fiind însă Muntean, am putea crede că acest cuvânt se întrebuințează în Muntenia. Dar dacă completăm, după *Lumea Dreptății*, p. 95, exemplul: « *copilul cere să meargă la coca mică* », cetim: « nume s c o r n i t d e e l Elenei și care trebue să-i fi venit dela vorba c o c o n i ț ă ». Nu avem deci a face cu o vorbă muntenească, ci cu o scurtare, o stâlcire izolată și individuală a vorbei « cocoană » în gura unui copil.

O economie reală de spațiu putea face Candrea, dacă, la verbe, nu făcea, decât unde era necesar, deosebirea între funcțiunea transitivă și reflexivă. De sigur că *plec* însemnează altceva decât *mă plec*, *duc* decât *mă duc*, *mă mănânc pielea*, decât *mănânc pielea* (de pe aripa puiului fript), etc., încât deosebirea de funcțiune (intransitiv-reflexiv, sau transitiv-reflexiv, impersonal-transitiv), însemnează la aceste verbe și o deosebire esențială de sens. Această deosebire de sens nu există însă la cele mai multe transitive, când le întrebuințăm reflexiv, căci verbul *îmbrăca* nu însemnează în esență altceva dacă zic

[1]) Inconsecvența crește prin faptul că, în partea a doua, Adamescu așază pe *ă* după *a*, deci *Căciulata* după *Cazzavillan*.

©BCU CLUJ

îmbrac copilul sau *mă îmbrac pe mine*. A da, într'un dicționar sensul 1⁰ lui *îmbrac*, transitiv, și sensul 2⁰ lui *mă îmbrac*, reflexiv, și a repeta apoi, subt (1⁰), (2⁰), la *mă îmbrac*, subînțelesurile dela *îmbrac*, este un formalism foarte puțin economicos. Esențial din punct de vedere semantic, nu este, la verbe ca *a bate* sau a *găti*, dacă sunt întrebuințate transitiv sau intransitiv, ci dacă subiectul sau complementul este o ființă sau un lucru. *Clopotul bate* e altceva decât *omul bate*; *bat copilul* e altceva decât *bat un cuiu*. Deși ideea fundamentală a lovirii repetate rămâne aceeași, în *clopotul bate* sensul se apropie de « sună », în *bat copilul* de « îl pedepsesc », în *bat cuiul* de « îl fac să intre ». O deosebire esențială nu există între *mă gătesc* sau *gătesc mireasa*, dar *gătesc mâncarea* exprimă cu totul altceva, încât, în alte limbi, cele două expresii se traduc cu alte vorbe, fie că avem a face, ca în franțuzește, cu un cuvânt derivat cu preverb alături de verbul simplu *(parer — préparer)* sau cu cuvinte cu totul deosebite, ca în nemțește *(schmükken — kochen)*. Precum gramaticul, spre a arăta când latinul întrebuința pe *ut* și când acuzativul cu infinitiv, ori când, în românește, avem construcția cu *să* și când cu *că*, trebue să deosebească anumite categorii de verbe (« dicendi », « sentiendi » etc.), tot astfel lexicograful trebue adesea să împartă substantivele (întrebuințate ca subiecte sau complemente) în anumite categorii, după care verbul își schimbă sensul, indiferent de funcțiunea lui intransitivă, tranzitivă sau reflexivă.

Partea lucrată de Candrea este totuși o operă de mare valoare, cum nici nu era altfel de așteptat dela eminentul savant și marele muncitor care a scris-o.

Regret că nu pot spune același lucru despre partea a doua. Adamescu nu și-a dat seama că o enciclopedie română e altceva decât o traducere prescurtată din enciclopedii străine și o compilație grăbită din scrieri românești.

De sigur că într'o enciclopedie care are de scop să înlocuiască pe Larousse în bibliotecile românești e nevoie să găsim și informații, cât de scurte, despre *Pasteur* sau *Zola*, să știm cine sunt « Eschimoșii » sau ce e un « mareșal ». Dar înainte de toate vrem să știm — ceea ce nu aflăm în Larousse — cine a fost *Victor Babeș* sau *Delavrancea*, cine sunt Istroromânii, cine erau « cnejii » de odinioară, etc. Dacă deschidem « dicționarul istoric și geografic » al lui Adamescu, găsim

©BCU CLUJ

despre Istroromâni câteva informații incomplete sau eronate, iar despre cneji niciun cuvânt.

Luați o enciclopedie străină, pe Meyer, Brockhaus, Enciclopedia britanică ș. a. Când se vorbește despre un scriitor, un om de știință, etc. al neamului respectiv, veți găsi, nu numai anul, ci și ziua și locul nașterii sau al morții. Căci autorii acestor enciclopedii își dau seama că menirea operelor lor este tocmai de a da orișicui informațiile cele mai exacte și mai complete, după ultimele achiziții ale științii. Căutați la Adamescu și nu veți găsi ziua nașterii și a morții nici la cele mai ilustre nume de Românii, despre care enciclopediile străine au date mai complete și mai exacte. De multe ori lipsește și anul, chiar la bărbați de Stat și scriitori morți de curând sau în împrejurări tragice (d. e. profesorul Gh. Pop), despre care toate gazetele vremii au scris necroloage și articole, ce se pot găsi cu ușurință în Biblioteca Academiei Române.

Ce e mai grav însă, nu e lipsa datelor, ci datele eronate. Nu dau exemple, căci la o carte cu atâtea lipsuri și greșeli nu se dau adause și corecturi.

Nu ajunge să fii un muncitor neobosit, ci trebue să ai și simțul răspunderii științifice și să fii stăpân pe aparatul de lucru al specialității tale. Deși autor al atâtor cărți bibliografice, Adamescu nu cunoaște nici izvoarele cele mai comode de informație, cum ar fi lista membrilor Academiei Române decedați, care se publică la sfârșitul fiecărui volum de « Anale », cu indicarea anului morții. Într'adevăr, dacă consulta această listă, nu putea să dea pentru Babeș, Delavrancea și C. Istrati, ca ani ai morții, 1926, 1917 și 1918 în loc de 1927, 1918 și 1919.

Adamescu, care e un foarte sârguitor compilator, aparține unei generații care prea s'a mulțumit cu datele aproximative și nu și-a luat osteneala să le controleze. De aceea stăm atât de rău cu lucrările de referințe și de aceea e posibil ca într'o enciclopedie românească apărută în 1932, perpetuând greșelile predecesorilor, să se dea greșit chiar anul nașterii lui I. L. Caragiale (1853 în loc de 1852).

Caracteristic pentru lipsa de precizie cu care se mai lucrează la noi este cazul următor.

După moartea lui Lascar Catargiu, prietenii și admiratorii lui i-au ridicat o statue într'una din cele mai frumoase piețe ale Capitalei.

©BCU CLUJ

Pe soclu s'au însemnat, precum era firesc, anii nașterii și ai morții: 1822—1898. În amintirea marelui bărbat, primăria Bucureștilor a dat numele lui bulevardului din fața statuei. Pe tăblița așezată la câțiva pași de statue, cetim însă că Lascar Catargiu s'a născut în 1823 și a murit în 1897. Vrând să știu, cine are dreptate, cei ce au ridicat statuia sau edilii Capitalei, am căutat la Adamescu. Aici găsii *1823 † 1900. Și totuși Lascar Catargiu n'a murit nici în 1897, nici în 1898 și nici în 1900, ci în 11 Aprilie 1899. O aflăm din — Enciclopedia italiană, dintr'un articol al lui R. Ortiz!

Într'adevăr, rugând pe N. Georgescu-Tistu să caute în Biblioteca Academiei Române în jurnalele din 1897, 1898 și 1900 necrologele scrise cu ocazia morții lui L. Catargiu, l-am silit să facă o muncă inutilă, pentru care îi cer scuze. Adresându-se enciclopediilor străine, află data adevărată, pe care o confirmă necrologul din « Epoca » dela 1 Aprilie 1899 st. v. Aici se scrie limpede că L. Catargiu a murit ieri, adică joi, 31 Martie 1899, *stil vechiu*, în București, la orele 4 fără 5 minute și că se născuse în Noemvrie 1823.

Dar răsfoirea jurnalelor vechi în Biblioteca Academiei e mult mai anevoioasă decât copierea datelor din *Minerva*, *Enciclopedia română*, apărută în 1929 în Cluj, deși Adamescu trebuia să știe cât de superficial au fost alcătuite de cele mai multe ori articolele acestei lucrări.

După rezumatul amănunțit al cărții lui Kr. Sandfeld, *Balkanfilologien*, făcut de Șt. Bezdechi în DR. IV, p. 1278—1302, ne putem restrânge la câteva observații de ordin general, acum, când cartea a apărut, remaniată și augmentată, într'o ediție franceză: *Linguistique balkanique*, Paris, Champion, 1930.

Autorul îi dă subtitlul « problèmes et résultats ». Înainte de « probleme » și « rezultate » eu aș fi pus și cuvântul « constatări », căci problemele linguistice pe care autorul a încercat să le rezolve rezultă din constatarea acelei mari asemănări între așa numitele « limbi balcanice », ce se desprinde dintr'un foarte bogat material comparativ. Spre a aduna acest material a fost nevoie de o muncă îndelungată, conștiincioasă și devotată, din partea autorului, care a izbutit, ca puțini alții, să învețe toate limbile « balcanice » atât de bine, încât să le cunoască tainele și să se identifice cu gândirea celor ce le vorbesc. Cernerea critică a acestui material și prezentarea lui într'o formă

©BCU CLUJ

clară și agreabilă, sunt calități cu care ne-a deprins de mult acest strălucit reprezentant al școalei linguistice daneze.

În loc de liste îmbâcsite de exemple de valoare inegală, S. citează cazurile pe care le consideră probante, sacrificând de sigur multe din fișele adunate în curs de câteva decenii. De asemenea, utilizând în largă măsură ceea ce s'a scris în diferite țări și în diverse limbi — în anii din urmă cu deosebire de Weigand, Capidan, Jokl și Skok — el alege din contribuțiile date de alții numai ceea ce i se pare neîndoielnic și solid documentat [1]). Această rezervă și renunțarea înțeleaptă la tendința de a fi complet, erau cu atât mai indicate, cu cât materialul bogat pe care ni-l dă într'o expunere metodică este

[1]) Precum în studiile de istorie literară comparată vedem adesea cum istorici literari neagă influențele sau reminiscențele literare stabilite de confrați de ai lor, tot asemenea, și în materie de linguistică comparată, unii linguiști găsesc anumite asemănări pe care alții le contestă. Astfel S. nu amintește, între coincidențele fonologice româno-albaneze, nici palatalizarea labialelor, ca la Români, relevată de Jokl și Mladenov în unele dialecte albaneze (cf. DR. IV, 1334—35), nici prefacerea lui *ăn* inițial în *an* la Gheghi și în unele cazuri românești (cf. DR. III, 389 ș. u.). Între asemănările morfologice româno-bulgare s'ar putea cita extensiunea lui *-uri* în românește și a lui *-ově* în bulgărește la pluralele monosilabelor (cf. DR. II, 41), ș. a.

Iată și câteva completări și rectificări de amănunt: Pag. 41: ca arom. *cad*, și dacor. *pic undeva*, are înțelesul « sosesc pe neprevăzute »; — 42: pentru desvoltarea semantică a lui *lucru* și *lucrez*, cf. DR. III, 820—821; — p. 87: pentru *înșela* cf. acuma DR. VI, 327 ș. u.; — p. 93: *cânta*, cu înțelesul de « recita » « citi », se găsește și la Dacoromâni (cf. *Dicț. Acad.*, subt *cânta*, II 3⁰); — 110: și în dialectul dacor. se zice: *le dete câte o capră* de *om*; — p. 109: întrebuințarea lui *unul-altul* e foarte răspândită și la Dacoromâni, cf. *Dicț. Acad.*, vol. I, p. 123; — p. 111: istror. *căsę*, cu sensul de *acasă*, nu este substantivul « casă » în întrebuințare adverbială, ci s'a născut din *acăsę* prin amuțirea regulată a lui *a* inițial neaccentuat, cf. *Studii istroromâne* II, p. 68; — p. 126: înaintea lui Treimer explicasem și eu pe alb. *frashër* prin disimilare, cf. *Zeitschr. f. rom. Phil.*, 29, 632; — p. 131, nota 3: și în dacoromâna se zice: *le dete de știre;* — p. 188: arom. *aușlu* = moșul (nu « l'homme »); — p. 211: *să nu însereaze* trebue îndreptat în *să nu însereze*. — Dacă în general este adevărat că originea celor mai multe cărți populare românești trebue căutată în Bizanț, nu se poate totuși spune că « la littérature ecrite des temps anciens chez les peuples balkaniques... vient toute entière de Byzance » (p. 6). O parte din aceste cărți au venit din Italia la Sârbi și dela Sârbi la noi. Astfel chiar versiunea Alexandriei la noi este, precum am arătat *(Istoria literaturii*², p. 85) după N. Cartojan, de origine apuseană, venindu-ne prin mijlocirea Sârbilor și Italienilor din Franța.

©BCU CLUJ

perfect suficient ca să ne înfățișeze impresionanta asemănare între așa numitele limbi « balcanice ».

Între acestea S. socotește cu drept cuvânt și limba greacă, serbo-croată și într'o oarecare măsură și pe cea turcească, în opoziție cu Weigand, pe care-l interesa cu deosebire româna, albaneza și bulgara, desvoltate, după părerea lui, pe substratul comun tracic.

Teza lui Weigand — combătută de mine și în DR. IV, 1338 ș. u. — nu e admisă de S., care în locul teoriei biologice aprioristice recomandă metoda pozitivă istorică. Linguistul va face bine să cerceteze — precum recomandam și eu în DR. I, 407—408 — fiecare coincidență în parte și să o urmărească până la sursa ei. În felul acesta ne convingem că unele din aceste concordanțe sunt de dată mai recentă decât altele, că ele nu pot fi relicte din graiul autohtonilor, ci rezultatul împrumuturilor dela popor la popor, făcute în cursul multor veacuri. Nu trebue să uităm nici aceea că Peninsula Balcanică a avut în toate timpurile aspectul unui mozaic sau chiar — din cauza dislocărilor repetate de populație — a unui caleidoscop etnic.

Cum se explică atunci trăsăturile comune de limbă la atâtea popoare cu graiuri diferite? Răspunsul lui S. la această « problemă » nu este tocmai explicit.

Într'adevăr, la pagina 6, el compară mai întâi termenul de « linguistică balcanică » cu cel de « filologie clasică », al cărei obiect este studiul civilizației antice, reprezentate de limbile greacă și latină. « Dar relațiile între popoarele Peninsulei Balcanice merg mai departe. La acestea nu poate fi vorba numai de o comunitate de civilizație și de credințe. Cu toate că sunt de origini diferite, limbile acestor popoare au desvoltat unele trăsături comune, care le fac să alcătuiască o unitate linguistică remarcabilă, aducând aminte, subt multe raporturi, de unitățile linguistice întemeiate pe o origine comună, ca în cazul limbilor romanice, germanice, etc. ». Pe când dar S. explică « înrudirea interioară » în poeziile populare, în credințele și obiceiurile acestor popoare prin tradiția milenară bizantină și dominația bisericii grecești (p. 4), pentru explicarea afinităților de limbă această comunitate culturală nu i se pare suficientă, ci el admite, pe cât se pare (cf. p. 213) că această « imagine a unui grup de limbi înrudite » a putut să le-o dea importantele inovațiuni sintactice pe care aceste limbi le-au primit dela Greci.

©BCU CLUJ

Cred că unitatea linguistică nu-i decât o urmare a unității de concepții și de cultură și a simbiozei strânse între aceste popoare. Precum există fără îndoială o mentalitate « vesteuropeană » sau « americană », așa există și o mentalitate « sudesteuropeană ». Factorii cărora i se datorește sunt multipli. Înainte de toate, poziția geografică, care a făcut din acest sudest european puntea de trecere între civilizația apuseană și cea orientală și din gurile Dunării poarta prin care s'a revărsat în Europa, din vechime, surplusul de populații ale stepelor. Istoria acestui sudest european a fost deci cu totul alta decât al Europei de Vest, altul a fost felul de traiu adoptat acestor evenimente istorice și, în legătură cu el, alta stratificarea socială a populației. Legăturile directe cu Orientul au făcut ca la toate aceste popoare sudesteuropene să pătrundă și să se răspândească aceleași credințe, superstiții, obiceiuri și produse ale literaturii populare, și să se stabilească un gust artistic asemănător, care apela la o fantazie bogată, la combinații de colori variate și armonioase, la succesiuni melodice și ritmice asemănătoare. Chiar și religia creștină a păstrat aici forma primitivă orientală a ortodoxiei.

Aceeași atmosferă locală, aceleași influențe culturale, aceeași religie și același folklor și mai ales aceeași structură socială (cf. *Studii istroromâne* II, p. 356), au produs aceeași mentalitate, cu concepții și convingeri identice, care, la rândul ei, a produs aceeași **imaginație lirguistică, cu trebuințe identice de îmbogățire a graiului.** Când gândul era îmbrăcat într'o înfățișare nouă, expresia figurată era ușor înțeleasă, apreciată, primită sau imitată imediat. Așa se explică de ce aceleași cuvinte împrumutate se găsesc la cele mai multe popoare așa zise « balcanice » (pentru cele de origine grecească și turcească, cf. Sandfeld, p. 11) și, mai ales, de ce cele mai numeroase coincidențe se găsesc tocmai în frazeologie și în expresiile metaforice.

De curând a publicat O. T. TALLGREN-TUULIO în « Mémoires de la Société néo-philologique de Helsingfors » IX, 280—324 (Helsinki, 1932) un foarte interesant studiu intitulat *Locutions figurées calquées et non calquées*. În el arată cum numeroase locuțiuni figurate, pornind din Grecia sau Roma antică, au călătorit prin Franța, Germania, Suedia, spre a pătrunde în Finlanda. A ajuns un puternic impuls cultural, precum a fost Renașterea, pentru ca limbile tuturor

©BCU CLUJ

popoarelor europene [1]) să fie inundate cu o mulțime de expresii figurate, imitate după limbile clasice. În țările civilizate ale Europei avem azi o mentalitate atât de asemănătoare încât studiind limbile literare « avem viziunea, din sborul pasărilor, a unei Europe linguistice uniforme și transnaționale » (p. 294). « Un jurnal, ar putea apărea oare fără să recurgă la o serie întreagă de asemenea locuțiuni clasate ? » (p. 295).

Ce influență hotărîtoare are asupra limbii cultura în orbita căreia intră un popor, se vede din deosebirile mari ce au început să se accentueze între limba clasei culte din vechiul Regat și a celei din Ardeal, de când Românii au rupt legăturile culturale cu Răsăritul și s'au îndreptat spre Apus. Cât de mult e influențată limba intelectualului român din Țara veche de gândirea franceză o știm cu toții. Deși influența aceasta nu este mai veche decât de vreo sută de ani, ea a revoluționat limba, întrețesând-o cu neologisme, decalcuri și construcții sintactice nouă (cf. articolul meu *Despre neologisme* din « Închinare lui N. Iorga », 1931). Ceva mai veche e influența culturii germane în Ardeal și Bucovina, unde s'au încetățenit o mulțime de forme și construcții, românești la aparență, dar neînțelese dincolo de munți, fiindcă reflectează o gândire străină, germană. Când Ardeleanul numește « masculul » animalelor *bărbătuș* (și Bucovineanul *bărbățel)*, iar « femela » *femeiușcă*, el nu-și dă seama că întrebuințează diminutivul într'o funcțiune neobișnuită în limba română, făcând un decalc

---

[1]) Iată câteva din aceste locuțiuni figurate, pătrunse și în românește: *fără frâu* (gr. akhalînos, lat. effrenatus, fr. éffréné, germ. zügellos); un neam se *stinge* (gr. aposbennynai, lat. extinctum genus, fr. une famille qui s'éteint, germ. ein erloschenes Geschlecht); negoț *înfloritor* (gr. anthein, lat. florere, fr. être florissant, germ. blühen); somn *adânc* (gr. bathys hypnos, lat. somnus profundus, fr. profond sommeil, germ. tiefer Schlaf); *mâna dreaptă* (lat. dextella, fr. bras droit, germ. rechte Hand); *drojdia* societății (lat. faex civitatis, fr. la lie du peuple, germ. die Hefe des Volkes), etc. Unele din aceste expresii figurate se găsesc și în popor, astfel *a-i veni cuiva apa la moară* (fr. l'eau lui vient au moulin). Adesea însă la poporul român ele se întrebuințează în alt sens decât în Apus: noi zicem că *grijim de ceva ca de ochii din cap*, pe când în franțuzește un lucru *coûte les yeux de la tête* (tot așa span. cuesta un ojo de la cara, it. costa un occhio del capo); altceva este *osul de ros* al Românului decât *l'os à ronger* al Francezului (= probleme grele, dificultăți ce trebue învinse, corespunzând germanului harte Nuss, in die man beissen muss), ș. a.

©BCU CLUJ

după germ. « Männchen » și « Weibchen ». Tot subt influență germană întrebuințează prepozițiile altfel decât în Țara veche, de ex.: *între* (= în) *asemenea împrejurări* (= u n t e r solchen Umständen), *îndrăgostit în* (= de) *cineva* (= verliebt i n), *pleacă pe* (= în) *tren peste* (= prin) *Copșa la Sibiiu* (a u f der Bahn, ü b e r C. nach S.), etc. Obișnuința de a distinge prin cuvinte diferite în nemțește noțiunile « Pflicht » și « Schuld » a dat naștere în Ardeal derivatului *datorință* alături de *datorie*, care în vechiul Regat se întrebuințează în amândouă înțelesurile; dimpotrivă, *singuratic* nu însemnează în Ardeal numai « care trăește retras, departe de alți oameni », ci redă și pe germ. « einzeln ». Nuanțele de înțeles pe care le poate da Germanul verbelor prin compunere cu prefixe a creat în Ardeal forme ca *agrăi* (în Bucovina: *avorbi* = germ. anreden), *retăcea* (= verschweigen), etc.

Influența germană a fost cu mult mai mare asupra popoarelor din fosta monarhie habsburgică și cu deosebire a celor mai apropiate de Viena: Ungurii, Cehii, Slovenii. Ar fi interesant să se studieze comparativ, așa cum a făcut-o S. cu așa numitele popoare « balcanice », coincidențele de limbă la popoarele fostei împărății austro-ungare. Sunt sigur că cel puțin în ceea ce privește decalcurile, asemănările ar fi tot atât de numeroase și izbitoare ca în sudestul european, unde Bizanțul ortodox juca rolul Vienei catolice.

Dar dacă prestigiul unei culturi înfloritoare și afirmarea unei puteri politice prin școală, administrație, armată, presă, etc., explică împrumuturile lexicale, frazeologice și unele construcții sintactice, găsim la popoarele așa numite « balcanice », coincidențe fonologice, morfologice și sintactice, cum nu se întâlnesc la neamurile fostei monarhii habsburgice. Acestea nu pot fi explicate numai prin influențele culturale, care se răspândesc oarecum perpendicular, dela clasele culte la clasele de jos, ci presupun o răspândire în sens orizontal, datorită unei simbioze strânse și uneori chiar bilinguismului (cf. Sandfeld, p. 214).

Exemplul Sașilor din Ardeal, care trăesc de veacuri amestecați cu Românii, este instructiv. Împrumuturile din românește nu se restrâng numai la elementul lexical și la decalcuri, ci privesc și fonologia. G. Kisch atribue influenței românești (cf. *Beclean*, *clacă*, *cocli*, etc.), prefacerea « negermană » a lui *tl* în *cl* în săsește. Pe când Sașii

©BCU CLUJ

se reduc mai ales la rolul de transmițători ai « germanismelor » în limba orășenilor români, țăranul român, stând pe o treaptă inferioară culturală, a avut o înrâurire neasemănat mai mare asupra țăranului sas, la care adesea era servitor sau lucrător cu ziua.

Observația aceasta ne poate fi de folos la judecarea rolului pe care l-au avut, după Sandfeld, Grecii în transmiterea unor importante inovațiuni morfologice și sintactice. Faptul că ei sunt continuatorii celei mai însemnate și mai vechi culturi în Peninsula Balcanică nu trebue să ne facă să credem că « în marea majoritate a cazurilor... particularitățile s'au produs în grecește și s'au propagat în celelalte limbi » (p. 213).

Influența grecească asupra popoarelor de alt neam dela Nord, în epoca veche, nu pare a fi fost mare, dacă facem abstracție de orașele comerciale maritime, cu colonii grecești. Ea a încetat după ce Romanii, cucerind Peninsula Balcanică, se înstăpâniră la cursul superior al Dunării, aducând cu ei cultura romană. Limba latină, cu marele ei prestigiu, începu să se răspândească și la Greci (cf. L. Hahn, *Rom und Romanismus im griechisch-römischen Osten*, Leipzig, 1906 și Sandfeld, p. 45 ș. u.) și influență — mai ales prin centrele sale bisericești — și limba Slavilor așezați în sudestul european. Faimoasa linie prin care Jireček încerca să delimiteze, după limba inscripțiilor, elenismul de latinitate, trebue mutată, după lucrările lui G. Schütte (citat de Sandfeld, p. 17), P. Skok (*Byzantion* V (1931), 371—372) și mai ales C. Patsch (*Beiträge zur Völkerkunde von Südosteuropa* V, 1, p. 160—161, Viena, 1932, Sph. 21¹/₄) mai spre Sud [1]).

Supoziția lui Sandfeld că limba grecească, mai ales κοινή, cum apare în Noul Testament (p. 215) ar fi avut o influență covârșitoare asupra morfologiei și sintaxei așa numitelor limbi balcanice, nu se potrivește cu constatarea ce o face însuși că nici în românește, nici în limba albaneză nu se găsesc decât foarte puține cuvinte grecești împrumutate în epoca prebizantină. De câte ori un popor influențează direct prin limba sa alt popor, întâiul stadiu al acestei înrâuriri este elementul lexical, iar stadiul din urmă desnaționalizarea. Acest

[1]) Că « inscripțiile grecești nu indică numaidecât o populație grecească » recunoaște și Sandfeld (p. 17); a susținut-o mai cu seamă Capidan (cf. *Aromânii*, 26). și N. Iorga (*Revue historique* V (1928), p. 168).

©BCU CLUJ

lucru se poate observa bunăoară în raporturile slavo-române și româno-saxone: Românii, care au desnaționalizat mulți Sași în Ardeal, au dat foarte multe cuvinte Sașilor; tot astfel Bulgarii și Sârbii care au înghițit în Sudul Dunării atâția Români, și Rutenii care s'au extins pe socoteala Românilor în Bucovina, au dat limbii noastre cu mult mai multe împrumuturi decât le-am dat noi lor.

Mai de grabă ne-am aștepta deci ca sursa inovațiilor să fi fost în epoca veche limba Romanilor desnaționalizatori ai populațiilor dela cursul inferior al Dunării, care a lăsat urme lexicale atât de numeroase în greceşte și în limba albaneză.

Între coincidențele « balcanice », Sandfeld citează adesea cazuri care se găsesc și în latinește sau în alte limbi romanice. Astfel e lat. *scribere* cu înțelesul de « a desemna, a picta » (p. 39); *copil de suflet*, care se găsește și la Friulani și Venețieni (p. 43); *pumn*, cu înțelesul de « cât încape în pumn », pe care-l are și ital. *pugno* (p. 74); sensul de « religie » al lui *lege*, ca în vechea franceză (p. 87); expresia *a cădea bolnav*, ca italienește și franțuzește (p. 119); întrebuințarea subiectului logic la infinitiv, ca în v.-fr., it., sp. (p. 132 și *Jahresbericht* IX, 128); substantive ambigene se găsesc în italienește (p. 139), ca și expresii de felul lui *sănătos tun* (p. 140) și *țin minte* (p. 160) sau *cete-cete* (p. 162); căderea silabei finale *-re* la infinitiv (ca slavul *-ti)* se găsește și în italienește (p. 181) [1]); construcția *nenorocitul de mine* e curentă și în alte limbi romanice (p. 191), etc.

Exemplele s'ar putea înmulți. Astfel *găinușii*, ca nume figurat al Pleiadelor, îi corespunde și în franțuzește *poussinière*; *cap* cu sensul de « bucată », nu e cunoscut numai la Români, Neogreci și Albanezi, ci și la Sarzi (cf. Capidan, DR. VII, 324) și mai ales la Catalani; sensul « matur » al lui *copt* nu-i numai « balcanic », ci și romanic și în parte latin, precum se poate vedea din *Dicționarul Academiei*, unde se arată că și evoluția semantică a lui *invitiare*, pe care o găsim la Români și Albanezi (Sandfeld, p. 74), e și romanică. Tot în *Dicționarul Academiei*

[1]) Această cădere — care la noi în cazuri ca *laudare-reaș* s'ar putea explica prin haplologie — e în românește un fenomen negeneralizat încă pretutindeni până în ziua de azi, precum dovedesc cele arătate de S. Pop în acest volum la p. 84. Adăogarea lui *-re* la infinitive (dar și în alte cazuri) în poezia populară, mai ales în rimă, are o analogie izbitoare în bulgăreasca apuseană, cf. Sandfeld, p. 173, n. 2.

©BCU CLUJ

se poate urmări desvoltările de sens ale lui *codru* și se văd bine rădăcinile lui romanice. Dacă asociația de înțelesuri « pădure » și « munte » o găsim și la Albanezi și la Slavii care au venit în contact cu Românii — dar numai la aceștia (Bulgari, Sârbi, Moravi) — este probabil că inovația a plecat dela Românii locuitori în munți. Candrea și Densusianu, în *Dicționarul lor etimologic* (nr. 1252) cred că sensul de « noyer » alături de cel de « étrangler, étouffer » pe care îl are românescul (*în*)*neca* « fiind comun tuturor limbilor romanice, trebue să se fi desvoltat foarte de timpuriu în latina vulgară », iar dacă aceste două înțelesuri « se regăsesc în forme verbale din familia limbilor balcanice, ca alb. *mbit*, n.-grec. *πνίγω*, bulg. *davi* și sârb. *udaviti*, se poate ca în aceste forme dublul înțeles să se fi transmis din cuvântul românesc, într'o epocă veche ».

Unele din aceste coincidențe se găsesc și în limbi străine. Sandfeld citează (p. 210) cazul lui *cu toate acestea*, care se întâlnește în limbile « balcanice », în cele romanice, la Ruși, Danezi, etc. Tot așa s'ar putea asemăna grec. *φεύγω* și arom. *fug*, în sensul de « plec », cu germ. *laufen*, care în unele părți ale Germaniei a înlocuit pe « geben ». Dacă în friulană *leva* însemnează și « a cumpăra », ca *iau* în românește și corespondentele lui « balcanice », aceeași trecere de sens o întâlnim în ung. *venni* și în germanul (*Ab*)*nehmer* (= Käufer), etc. Cele două noțiuni de « salut » și « sărut » se confundă în sudestul și sudvestul european, de sigur din cauza obiceiului (nu numai între femei, ci și între bărbați) de a se săruta când se întâlnesc.

Aceste cazuri arată cât de greu este să stabilești dacă avem a face cu coincidențe produse în locuri diferite de cauze analoage sau cu afinități bazate pe împrumut. Iar în cazul din urmă, e foarte greu și mai adesea imposibil să mai știi astăzi, care a fost sursa din care a pornit împrumutul. S. se mulțumește uneori cu constatarea asemănării, astfel la *jungere*, care înseamnă « atteindre, arriver » la Români și Italieni, ca și verbele corespunzătoare bulgare, neogrecești și albaneze (p. 52). Dispariția diferenții între *ubi* și *quo* fiind și « balcanică », dar și romanică, poate fi indigenă în românește. În bulgărește și albaneză ar fi împrumutată din românește sau din grecește (p. 192). Limbii române îi atribue rolul de transmițător la *răposat*, care a influențat pe bulg. *počinal* (p. 87). De obiceiu punctul de vedere al lui S. este că limba română, chiar când se potrivește

©BCU CLUJ

cu limba latină sau cu limbile romanice, trebue încadrată între limbile « balcanice », cu care are atât de multe și de mari asemănări[1]). Astfel, deși admite că vocativul în *-e* poate fi latin în românește, totuși înclină să-l creadă de origine bulgară (p. 147)[2]). Tot din bulgărește *(stoj)* derivă imperativul românesc *stăi* (150), deși acesta se explică perfect de bine din mai vechiul *stă* (ca *dă, fă, lă)*, modelat după mai noul *stai* (la origine, conjunctiv). Pentru desvoltarea semantică a lui *mă uit*, el admite, după Weigand, modelul bulg. *zabravjam se* (p. 87), deși analogia acestuia cu *uita* nu este deplină și deși pe vremuri S. fusese cel dintâiu care arătase că înțelesul reflexivului românesc se explică din transitivul *uit*, citând un convingător exemplu analog din franțuzește *(Indogermanische Forschungen. Anzeiger*, vol. XX, p. 182)[3]).

[1]) Une-ori, desigur, cu drept cuvânt. Dacă latinescului *vulnus mihi dolet* (ca germ. die Wunde tut m i r weh) îi corespunde în românește *rana mă doare* (ca germ. die Wunde schmerzt m i c h), construcția cu acuzativul, deși s'ar putea explica și pe teren românesc, ca o analogie după *rana mă arde, mă pișcă, mă înțeapă, mă supără*, etc., totuși trebue considerată mai degrabă decalcată după model slav (bulg. *boli me rana*). Deunăzi am auzit, în clinica din Cluj, pe un țăran din jurul Gherlei zicând *îmi doare rana*. De sigur că în acest caz izolat nu avem a face cu o relictă a construcției latine, ci cu un decalc după ungurescul *nekem fáj a seb*.

[2]) Raționamentul lui S. e următorul: celelalte limbi romanice n'au păstrat nici o urmă de vocative în *-e;* pe de altă parte e sigur că și vocativul femininelor în *-o* este de origină bulgărească; prin urmare *Doamne* se datorește lui *bože*, ca *soro* lui *sestro*. Dar între *Doamne* și *soro* există în românește o deosebire esențială. E. Petrovici, care în anchetele pentru Atlasul Lingvistic a întrebat și forme de vocativ, îmi atrage atenția că vocativele în *-e* sunt generale și obligatorii, ca orice formă morfologică moștenită, pe când vocativele în *-o* sunt facultative (alături de forma nominativului): pretutindeni se zice *bărbate!* dar numai în unele regiuni e întrebuințat *soro*, alături de *soră!*

[3]) Cât de departe călătoresc unele cuvinte, depășind teritoriul « balcanic », și cum ele sunt reîmprumutate, ne arată bunăoară slavul *kolači*, care, precum se poate vedea la Berneker, p. 541, a pătruns la Români, Albanezi, Turci, Unguri, Germanii din Austria, Friulani, Venețieni, și chiar și la Calabrezi. Alături de forme terminate în *-č*, Turcii *(kolak)*, Albanezii *(kuljak)* și Bulgarii *(kolak)* au, precum a arătat G. Meyer, *Alb Wb.* 206, și câte o variantă terminată în *k*, care la Bulgari bunăoară e considerată de Gherof ca vorbă străină (însemnată cu un asterisc în Dicționarul său). Aceste forme sunt împrumutate din românește, căci numai în această limbă s'a putut forma, după analogia unor modele ca *saci—sac, draci—drac*, din pluralul *colaci* un singular *colac*. Urmele

©BCU CLUJ

În același an cu cartea franceză a lui S. a apărut comunicarea făcută de W. MEYER-LÜBKE la Academia Română: *Rumänisch und Romanisch* (București, 1930, A. A. R. Msl. s. III, t. V, m. 1). Decanul filologiei romanice supune unei cercetări amănunțite câteva din cele mai pregnante « balcanisme » ale limbii române și ajunge la rezultatul că ele pot fi explicate fără nicio greutate și fără ajutorul limbilor neromanice din Peninsula Balcanică, ca evoluții interne românești, cu rădăcini latine. Mai mult decât atâta. El crede că limba română reprezintă, între toate limbile romanice, evoluția cea mai firească în sens latin, deoarece latinitatea estică n'a fost stânjenită în evoluția ei normală de **limba literară latină,** care, în Apus, a coexistat în toate timpurile alături de graiurile romanice, influențându-le necontenit și **întârziind sau oprind** chiar să se desvolte, **în epoca romanică,** în ele **tendințele firești** ale limbii latine vorbite.

Dacă în limbile română, grecească și bulgară, genitivul și dativul au aceeași formă, nu trebue să admitem o inovație comună sau împrumutată dintr'o limbă într'alta (p. 12), căci în românește coincidența aceasta se explică prin fenomenul pur romanic al înlocuirii genitivului prin prepozițional sau prin dativ (p. 7), în grecește, dimpotrivă, dativul a fost înlocuit prin genitiv (p. 12), iar în bulgărește avem a face probabil tot cu o evoluție internă a limbii bulgare, nu cu un împrumut din românește, cum credea Weigand. Și Sandfeld admite (p. 187), cel puțin pentru grecește și românește, că am putea avea a face cu « curente omogene care au contribuit la uniformitatea limbilor balcanice în acest punct».

---

vechiului **colaciu* (întocmai ca singularul *copaciu* alături de *copac*) se păstrează în derivatul *colăcer* (alături de noul *colăcar*) și în săsescul *kloč*, care, precum îmi comunică G. Kisch, nu poate fi împrumutat — din cauza accentului — din ung. *kalács*, ci numai din rom. *colaciu*. Forma *colac* e însă foarte veche, căci se găsește și la Aromâni *(culac)* și Istroromâni *(colăc)*. În dacoromânește, cuvântul acesta a suferit interesante desvoltări semantice, ajungând să însemneze « dar în natură, plocon » (se zice: *a adus colac un miel)* și în special « darul, răsplata, recompensa (în bani), pe care cineva o dă celui ce i-a găsit o vită de pripas sau de furat, denunțând pe hoț ». În acest sens, cuvântul a pătruns în ungurește: *kalák* « recompensă în bani, dată pentru aducerea unei vite furate; denunțarea unui hoț », *kalákpénz* « prețul pentru denunțarea unui hoț », *kalákos*, « cel ce denunță un hoț », care, la rândul său, a fost reîmprumutat subt forma *călăcaș*.

©BCU CLUJ

M. L. crede că evoluția normală la formarea perfectului compus în limbile romanice este extinderea lui *habere* și la verbele neobiective, precum o găsim în românește, în Sicilia și în Peninsula Iberică și abia mai târziu și în alte regiuni (p. 16). Tot așa se formează perfectul compus la Albanezi (Sandfeld, p. 132).

Din faptul că *fieri* a luat în românește locul lui *esse* se explică construcțiile *să fie cântat, am fost cântat* (p. 17), pe care Sandfeld le crede calcate după bulgărește (p. 149).

O influență a limbilor balcanice asupra celei române la formarea viitorului admite și M. L., cu Sandfeld (p. 180 ș. u.), dar mai mult în ceea ce privește simplificarea flexiunii, decât în înlocuirea formei nepopulare a viitorului vechiu (p. 19). La cele expuse și de mine în această privință în DR. IV, p. 1354 se poate adăoga acum și observația că între verbele auxiliare pentru formarea viitorului românesc trebue socotit și *vadere* (DR. VI, p. 387 ș. u.).

Foarte interesante sunt observațiile lui M. L. cu privire la înlocuirea infinitivului prin conjunctiv, pe care Sandfeld o consideră de mult ca pe unul din cele mai pregnante fenomene « balcanice », datorite influenții grecești. După M. L. nici această inovație nu trebue să fie împrumutată din grecește, ci corespunde perfect unei evoluțiuni latine (p. 23); atât că în românește nu se zice numai, ca în franțuzește, *je veux qu'il chante*, ci, ca în limbile balcanice, și la persoana 1, *vreau să cânt* (p. 20). Construcții analoage în Italia sudică, grecească odinioară, care ar vorbi pentru teza lui Sandfeld, nu dovedesc, după M. L., nimic (p. 21—22).

Întrebuințarea lui *a* înaintea infinitivului e și ea un fenomen romanic, limba română arătându-se și în privința aceasta mai înaintată decât limbile surori (p. 23—24).

Pe când Sandfeld crede că marea întindere a întrebuințării reflexivului pentru pasiv în românește « se datorește în mod neîndoios influenții slave » (p. 150), M. L., dimpotrivă, nu mai crede acest lucru și îl consideră chiar « neprobabil », căci limba română se deosebește într'un caz decisiv de limbile slave. Pe când Slavii întrebuințează în pasiv forma accentuată a pronumelui (cea neaccentuată fiind întrebuințată la reflexiv) în românește nu se zice *sine se va ucide*, ci *el se va ucide* (p. 24). Reflexivul întrebuințat ca pasiv după M. L. e în românește romanic.

©BCU CLUJ

Cât privește numeralele ordinale, M. L. admite că la uzul romanic de a le forma prin adăogarea articolului proclitic la cele cardinale, s'a adăogat, subt influență albaneză, uzul de a le mai articula odată, enclitic (p. 26)[1]).

Din sintaxă, M. L. arată că uzul de a înlocui pronumele posesiv prin dativul pronumelui personal este și el romanic (p. 28). Tot astfel întrebuințarea pronumelui relativ neacordat. În privința aceasta limba română se deosebește de cea greacă, în care construcția se face cu *pu* = unde (p. 29). Și în privința mai-mult-ca-perfectului conjunctiv în indicativ, se poate observa cum limba română desvoltă o inovație cu rădăcini în limba latină (p. 29).

M. L. mai face câteva observații interesante cu privire la concordanțele fonologice, derivative și lexicale.

Numai între rotacismul românesc și albanez (tosc) admite că ar putea fi vorba de o influență dela popor la popor, fără însă să se poată spune cine a fost împrumutătorul (p. 4); în ceea ce privește labializarea primului element al grupelor *ct*, *cs* și *gn*, el insistă asupra deosebirilor ce există între Români, Albanezi și Veglioți.

În ceea ce privește sufixele slave pătrunse în românește, M. L. arată că derivatele cu ele sunt mai puțin numeroase decât cele cu sufixe latine (p. 28). Ar mai fi de adăogat ceva. Un sufix împrumutat nu e dovada unei influențe atât de adânci a unei limbi asupra alteia, ca o dezinență de declinare sau de conjugare, căci, în mod normal,

---

[1]) Această dublă articulare are în românește o replică în întrebuințarea pronumelui personal conjunct și a reflexivului, simultan, proclitic și enclitic, în unele regiuni din nord și din Moldova: *l-am văzutu-l*. Acest uz pleonastic se explică prin posibilitatea de a așeza articolul sau pronumele înainte ori după substantivul sau verbul la care aparține. S'a zis la început *patrul* (ca *întâiul)* și *văzutu-l-am*, dar *omul al patru* (ca *cel întâiu* în Moldova) și *muntele l-am văzut*, după o cunoscută regulă a topicei în limba veche, care nu admitea cuvinte atone la începutul propoziției (și care a fost desigur una din cauzele pentru care s'a generalizat articolul enclitic în românește). *Al patrul* (mai târziu *al patrulea*) și *l-am văzutu-l* rezultă din contaminarea ambelor forme, posibilă, când întrebuințarea cuvintelor atone la începutul propoziției nu mai era interzisă.

Altă geneză are articularea dublă în *omul cela marele*, în unele regiuni dacoromâne și la Istroromâni, construcție ce trebue analizată: *omul cela* (=acela), [adecă] *marele* (=cel mare). Exemple în în Dicț. Acad. I, p. II, 270.

S. Pop imi semnalează dubla articulare la genitivul istroromân (din Jeiăni) *gura a lu cțălului*.

©BCU CLUJ

sufixele devin productive extrăgându-se printr'un simplu proces de analiză atunci când în limbă există derivatul alături de cuvântul nederivat. Numărul mai mic sau mai mare de sufixe e deci în funcție de mulțimea cuvintelor împrumutate, care la noi este, precum se știe, mare. Mai importantă e constatarea că în **întrebuințarea sufixelor** noi ne asemănăm adesea mai mult cu limbile balcanice, în special cu Slavii, decât cu frații noștri Romani, ceea ce se explică tot printr'o mentalitate asemănătoare. Mă gândesc înainte de toate la rolul mare și variat pe care-l au diminutivele la noi, cu pronunțatul lor sens desmierdător. Ajunge să ne gândim la sensul intensiv în construcția *gol-goluț*, pe care o regăsim cu același înțeles în bulg. *golŭ-goleniček;* la obiceiul de a numi afluenții prin diminutivul numirilor de râuri (Olt-Olteț), la Români și la Slavii sudici, sau la sensul de « bun », « gustos » pe care-l are diminutivul *vinișor* sau *pânișoară*, întocmai ca bulg. *vince*, *hlĕpče* sau neogrecescul κρασάκι, ψωμάκι (spre deosebire însă de dialectul aromân, care nu cunoaște asemenea diminutive, cf. Th. Capidan, *Die nominalen Suffixe im Aromunischen*, p. 82).

În ceea ce privește tezaurul lexical, M. L. arată în mod foarte judicios, că multe din cuvintele latine înlocuite în românește prin împrumuturi dela popoarele vecine, s'au pierdut, de tot sau în parte, și în limbile romanice, fiind înlocuite prin împrumuturi din alte limbi sau din latina literară. Astfel lui *războiu* îi corespunde germ. *wirra*, lui *prieten* germ. *dru*, lui *obraz* fr. *joue* și ital. *guancia*, lui *breaz* v.-fr. *bler*, lui *gol* lomb. *byot*, lui *brâu* v.-fr. *gourle*, etc. Unele din aceste înlocuiri sunt vechi, astfel *quercus* a cedat locul lui *cassanus* în Franța, lui *garriga* în Catalania, lui *carvalho* în Franța sudică, lui *carrasca* în Spaniolă și Portugheză și lui *stejar* și *gorun* la noi (p. 32) [1]). Într'o conferință întitulată *Rumänisch und Romanisch*, am comparat Tatăl-nostru

[1]) M.-L. mai citează pe *corpus*, pierdut în multe părți ale Italiei, arătând că *trup* a putut intra la noi prin biserică (p. 33). Anchetorii Atlasului Linguistic cred că în unele regiuni *corp* s'a păstrat la noi ca vorbă populară. În ce privește cuvântul *gură*, pe care Bartoli îl crede decalcat după slavul *usta*, cu cele două sensuri, de « Kehle » și « Mund », la cele arătate de M.-L. (p. 35) sunt de adăogat observațiile din *Dicționarul Academiei;* deși sensul « bouche » al lui *gula* trebue să fie vechiu, căci se găsește nu numai la Aromâni, Istroromâni și Megleniți, ci și la Albanezi și Neogreci, totuși în limba veche românească se spunea numai de animale că au *gură* (cf. și azi numirile de plante *gura-leului*, *gura-lupului)*, în opoziție cu *rostul* omenesc. (Cf. *Studii istroromâne* II, p. 360).

©BCU CLUJ

românesc cu cel franțuzesc (« Archiv f. d. Studium der neueren Sprachen », 164 (1933), p. 223). Cuvintelor de origine nelatină — în proporție de 10% — din rugăciunea românească, le corespund, în versiunea franceză, cuvintele « savante » *sanctifié*, *volonté*, *offenser* și *tentation !* [1]) Aceleași vorbe, pe care noi le-am împrumutat din bisericeasca slavonă *(sfinți, voie, greși, ispită)*, le-au luat Francezii din latina ecleziastică.

Impresia pe care ne-o lasă lectura cărților lui Sandfeld și Meyer-Lübke este înainte de toate că în materie de linguistică comparată, îndată ce trecem de constatări și vrem să urmărim raporturile de dependență și să lămurim geneza, ne găsim pe un teren puțin sigur, și interpretările pot fi de mai multe feluri. În al doilea rând, impresia noastră e că nici teoria înrudirii prin substratul etnic, susținută mai ales de Weigand, dar nici teza lui Sandfeld, după care afinitatea limbilor așa zise « balcanice » s'ar datora unei puternice influențe grecești, nu se poate susține. Se pare mai de grabă că punctele de plecare pentru unele din cele mai caracteristice inovațiuni morfologice și sintactice se găsesc în structura particulară a fiecărei din aceste limbi și că mentalitatea asemănătoare și contactul viu au promovat numai desvoltarea lor în același sens.

Asemănările între limbile din sudestul european sunt multe și într'adevăr impresionante. Nu e de mirare că cel dintâiu care a fost izbit de ele, Kopitar, a susținut că avem a face cu « nur eine Sprach*form* mit dreyerlei Sprach*materie* » (citat de Sandfeld, p. 11). E aceeași exagerare pe care o face bunăoară Meillet — combătut cu drept cuvânt de Tallgreen-Tuulio *(op. cit.*, p. 290, dela care împrumut citația) — când susține că « dans la langue allemande, il ne subsiste de germanique que les moyens matériels d'expression; toute la face sémantique est latine ou romane ».

Afirmația lui Kopitar a trecut la Weigand și o vedem repetată și de Sandfeld, care ne-a dat cel mai bogat și mai impresionant material comparativ, deși, trebue s'o spunem, ceea ce adaogă el la materialul lui Kopitar, Miklosich, Schuchardt și Weigand, sunt mai mult coincidențe de amănunt, care nu justifică alegația: « bien

[1]) Numai *délivrer*, corespunzând lui *mântui* al nostru este cuvânt moștenit în franțuzește. În schimb la cuvintele savante citate se mai adaugă: *règne, quotidien* și *succomber*.

©BCU CLUJ

souvent c'est seulement le lexique et la flexion qui changent...; la manière de s'exprimer reste essentiellement la même sur tout le territoire couvert par ces langues » (p. 6) și, cu privire la concordanțele frazeologice: « elles sont si nombreuses qu'on n'exagérera guère en disant que c'est plutôt l'exception quand ces langues diffèrent complètement » (p. 205).

Aceasta o vedem mai bine noi, Românii, când învățăm limbile balcanice. Deși munca ne e mult facilitată prin asemănările acestora cu limba noastră, adesea dăm de construcții și idiotisme pe care nu le înțelegem. Tot așa când Balcanicii învață românește. « A lua câmpii », « fuge în ruptul capului », « a trage pe sfoară », « a făgădui marea cu sarea » [1]),« plouă cu găleata [2]) (sau cu cofa »), « de loc » [3]) = nicidecum, de fel etc., sunt expresii care în bulgărește, sârbește, neogrecește sau albanezește, traduse cuvânt de cuvânt, ar suna tot atât de caraghios ca « tirer sur la ficelle » în franțuzește sau « von Ort » ori « die Felder nehmen » în nemțește.

În faimosul său studiu publicat acum o sută de ani, Kopitar vorbea de afinitățile limbilor vorbite « în nordul Dunării, în Bucovina, Moldova și Muntenia, Transilvania, Ungaria, apoi, dincolo de Dunăre, în Bulgaria propriu-zisă, de-a-lungul muntelui Haemus dela o mare la alta, în munții Macedoniei, în Pind și în toată Albania » (ap. Sandfeld, p. 11). Dela Kopitar încoace, muntelui Haemus a început să i se zică Balcani, iar Peninsulei dominată de el, Peninsula Balcanică. În ea locuesc Grecii, Sârbii, Albanezii și Bulgarii, dar

---

[1]) Despre această locuțiune, bazată pe o realitate românească, cf. articolul meu în « Cugetul românesc » I (1922), p. 395—397.

[2]) Despre originea latină *(urceatim plovebat)* și continuarea romanică *(piove a orci; il pleut à seaux*, etc.), e a se compara foarte interesantul studiu al lui M. L. Wagner, *Über die Unterlagen der romanischen Phraseologie*, în « Volkstum und Kultur der Romanen » VI, p. 11—12 (a extrasului). Tot Wagner (p. 12) mai compară cu lat. *ab acia et acu* și fr. *de fille en aiguille* expresia românească *din fir în păr*, sau, mai bine, *de-a fir a păr*, cum se zice încă prin Moldova, a cărei origine latină se cunoaște din *a* corespunzând latinescului *ab*, ca și în *de-a rostul* < *ab rostro* (cu un *de* adăogat spre mai bună distincție de *a* < *ad)*. Dar expresia aceasta, cu mult mai apropiată ca metaforă, se găsește la Neogreci *ἀπὸ νῆμα ὡς βελόνι* și la Bulgari: *ot igla do konec.*

[3]) Această locuțiune s'a născut, pe vremea când prepoziția *de* avea încă sensul « din », din expresii ca *nu se mișcă (urnește, pleacă* etc.) *de loc*, propriu « din loc ».

©BCU CLUJ

numai o mică frântură de Români. Majoritatea acestora trăește în ținuturile dominate de Carpați, care, geograficește, fac parte din același munte ca și Balcanii. Dunărea întretaie acest șir întins de munți, așa precum ai tăia o felie într'o bucată mare de colac. (Imaginea e a lui De Martonne). Dacă voim să fim exacți, ar trebui să vorbim deci de limbi «carpato-balcanice», sau mai bine, de limbi «sudesteuropene», cum propune Th. Capidan, dând preferință acestui termen încetățenit în istorie.

Cel ce citește recentele studii istorice atât de bine documentate ale lui C. PATSCH, publicate în Analele Academiei din Viena, se convinge că Dunărea n'a fost decât vremelnic un hotar despărțitor de popoare. Înainte de venirea Romanilor, populațiile traco-dacogetice se întindeau dela Carpații nordici până la Marea Egee. Expansiunea romană nu s'a oprit la Dunăre, ci s'a extins și în România actuală. Raporturile între Dacii norddanubieni cu Tracii suddanubieni n'au încetat nici după cucerirea Traciei de Romani: subt Augustus au fost așezați în sudul Dunării 50.000 de Geți și Daci, iar Silvanus aduce pe malul drept al râului 100.000 de transdanubieni strâmtorați de invazia Sarmaților (Patsch, *Aus 500 Jahren vorrömischer und römischer Geschichte Südosteuropas*, I, 1932, p. 113 și 165). Și după retragerea trupelor din Dacia Traiană subt Aurelian și după ce Dunărea deveni hotarul nordic al Imperiului Roman răsăritean, îl vedem pe Constantin clădind peste Dunăre pasagii permanente, care «prindeau ținuturile germane ca într'un clește, fixându-le de Imperiu, încât inimicul putea fi considerat ca învins iar vechea provincie dacică ca reîncorporată imperiului». Împăratul putea susține că «a biruit a doua oară țara cucerită odinioară de Traian» (Patsch, *Die Völkerbewegung an der unteren Donau in der Zeit von Diokletian bis Heraklius*, 1928, p. 22—23). Contactul pe care-l stabileau cu locuitorii din stânga Dunării soldații și civilii din garnizoanele norddanubiene, făcu ca vechea populație romană, rămasă în Dacia și după evacuare, să graviteze iar spre sud (id. ib.).

Sandfeld însuși e convins că strămoșii Românilor au locuit «incontestabil» pe amândouă malurile Dunării (p. 142). De ce să înglobăm deci între popoarele b a l c a n i c e pe cei ce au locuit totdeauna, cel puțin în parte, iar azi aproape exclusiv în afară de Peninsula Balcanică?

S. PUȘCARIU

©BCU CLUJ

BIBLIOGRAFIA PUBLICAȚIILOR

(1929 și 1930)

CONDUSĂ DE ION BREAZU [1])

Prescurtări: Menț. = Mențione. — Anal. = Analitică. — Crit. = Critică. — Elog. = Elogioasă. — Ad. = Adevărul. — A. L. A. = Adevărul Literar și Artistic. — A. B. — Analele Banatului. — An. Br. = Analele Brăilei. — A. D. = Analele Dobrogei. — A. I. N. = Anuarul Institutului de Istorie Națională. — Ard. T. = Ardealul Tânăr. — A. S. = Arhiva Someșană. — Arh. Bas. = Arhivele Basarabiei. — A. O. = Arhivele Olteniei. — Arh. Rom. = Archivum Romanicum. — B. O. R. = Biserica Ortodoxă Română. — B. G. = Boabe de Grâu. — B. C. R. = Buletinul Cărții Românești. — Bul. Com. Ist. Rom. = Buletinul Comisiunii Istorice a României. — Bul. Com. Mon. Ist. = Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice. — B. S. G. = Buletinul Societății de Geografie. — Bul. Sect. Hist. A. R. = Bulletin de la Section Historique (Académie Roumaine). — Cand. = Candela. — Capr. = Capricorn. — C. T. C. = Cele Trei Crișuri. — C. I. = Cercetări Istorice. — C. Cos. = Codrul Cosminului. — C. L. = Convorbiri Literare. — Cug. Cl. = Cuget Clar. — Cv. = Cuvântul. — Cv. N. = Cuvântul Nostru. — DR. = Dacoromania. — D. V. = Darul Vremii. — Dt. = Datina. — Ed. = Educația. — E. I. Sz. = Erdélyi Irodalmi Szemle. — E. M. = Erdélyi Múzeum. — E. O. = L'Europa Orientale. — F. Fr. = Făt-Frumos. — Flam. Pind. = Flamura Pindului. — F. D. = Foaia Diecezană. — F. T. = Foaia Tinerimii. — Gal. = Gallia. — Gn. = Gândirea. — G. R. = Graiul Românesc. — G. S. = Grai și Suflet. — I. J. = Indogermanisches Jahrbuch. — Indr. = Indreptar. — Inv. = Învățătorul — I. N. = Ion Neculce. — J. L. = Junimea Literară. — Kl. = Klingsor. — Kor. = Korrespondenzblatt der Vereins für siebenburgische Landeskunde. — Lb. Ph. = Literaturblatt für germanische und romanische Philologie. — L. L. A. = Luceafărul Literar și Artistic. — M. Sz. =

[1]) Parte din fișe au fost scoase de Lia Pușcariu-Manoilescu, Livia Cuparencu, Maria Pușcariu, Lucia Pap, Maria Matei, D. Macrea, Șt. Pașca, R. Paul și E. Petrovici.

©BCU CLUJ

Magyar Szemle. — Mak. Pregl. = Makedonski Pregled. — M. E. = Mihail Eminescu. — Milc. = Milcovia. — Min. = Minerva. — Mold. Lit. = Moldova Literară. — Musc. Nos. = Muscelul Nostru. — Obs. = Observatorul. — Or. N. = Orizonturi Noui. — Pt. = Patria. — Pl. R. = Plaiuri Românești. — Pr. L. = Propilee Literare. — R. = Rampa. — Rm. = Ramuri. — R. Lum. = Raze de Lumină. — R. Arom. = Revista Aromânească. — R. Cl. = Revista Clasică. — Rev. Filos. = Revista de Filosofie. — R. I. = Revista Istorică. — R. G. I. = Revista Generală a Învățământului. — R. S. = Revista Scriitoarelor și a Scriitorilor. — R. Ist. Arh. = Revista Societății Istorico-Arheologice bisericești din Chișinău. — R. T. = Revista Teologică. — R. H. = Revue Historique du Sud-Est-Européen. — R. E. H. = Revue des Études Hongroises. — R. Lg. R. = Revue de Linguistique Romane. — R. V. = Ritmul Vremii. — Ritm. = Ritmuri. — Rom. = Roma. — Rom. Lit. = România Literară. — Șc. Rom. = Școala Română. — Sem. = Semenicul. — Șz. = Șezătoarea. — Sl. = Slavia. — S. d. M. = Societatea de Mâine. — Ș. = Șoimii. — St. R. = Studi Rumeni. — Ț. B. = Țara Bârsei. — Ț. N. = Țara Noastră. — Tip. Lit. = Tiparnița Literară. — Tr. = Transilvania. — U. J. = Ungarische Jahrbücher. — Un. = Universul. — U. L. = Universul Literar. — V. = Vremea. — V. K. R. = Volkstum und Kultur der Romanen. — V. L. = Viața Literară. — V. R. = Viața Românească. — V. Săc. = Viața Săceleană. — Z. R. Ph. = Zeitschrift für Romanische Philologie.

NOTĂ. — Cifrele romane, indicatoare ale anului periodicelor, când sunt însemnate cu *, corespund anului calendaristic 1930.

Publicațiunile cuprinse în [ ] n'au fost văzute de autorii bibliografiei.

BIBLIOGRAFIE. BIBLIOLOGIE

— *Adamescu, G., Contribuțiuni la bibliografia românească.* Menț. crit. U. J., X*, p. 300. LL. — Menț. elog. despre fasc. III. St. R., IV*, p. 170—171. TAGLIAVINI, C.

— ADAMESCU, GH., *Scrierile lui Vasile Alecsandri.* Bibliografia operelor lui V. A. în ordine cronologică, împărțită în următoarele capitole: Poezii; Teatru; Nuvele și povestiri; Poezii poporane; Biografii; Critici literare și recensiuni; Scrieri despre limbă; Articole diverse și notițe; Politice; Scrieri în limba franceză; Opere ale lui A. traduse în alte limbi; Rapoarte academice; Periodice; Scrisori. (C. L., LXIII*, p. 929—950).

— BĂCILĂ, IOAN C., *Stampe privitoare la Istoria Românilor.* Bibliografia gravurilor privitoare la luptele purtate de Români și străini pe pământul României, începând cu 1330 până la 1877 inclusiv. Cu indice general. (A. I. N., V*, p. 175—306).

— BĂILĂ, ION, *Presa românească ardeleană.* În *Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul, 1918—1928.* Vol. II. București, 1929, Cultura Națională, 4°, pp. 1283—1289. — Revistă a presei din Ardeal în anii de după Unire. I. Publicații politice; II. Foile săptămânale pentru popor; III. Publicații bisericești și școlare; IV. Publicații de cultură și literatură; V. Publicații de specialitate; VI. Publicații calendaristice.

©BCU CLUJ

— BANCIU, AXENTE, *Suflete uitate, Boghicii. — Cu câteva pagini din istoricul unei tipografii.* Frații Const. și Ioan Boghici au tipărit pe cheltuiala lor o serie de cărți bisericești și laice. Ei au fost și tipografi, având în arendă cea mai veche tipografie din Brașov, a lui Schobeln. Urmează un scurt rezumat al tipografiilor din Brașov. Istoricul familiei Boghici. În Anexă e adăugat Testamentul lui I. Boghici, un inventar al averii lui C. Boghici și al Anastasiei Demeter Nicolau. (Ț. B., II*, p. 293—306, 385—392, 481—494).

— BELCIUGĂȚEANU, ANITA, *Il seminario di letteratura italiana dell' Universita di Bucarest.* În *Anuarul seminarului de literatură italiană, cu ocazia împlinirii a XX de ani de activitate.* București, 1929, Tip. Bucovina, 8°, p. 3—21. Istoricul seminarului. Între temele date studenților se găsesc numeroase privitoare la raporturile italo-române. Bibliografia operelor lui Ramiro Ortiz, Alexandru Marcu și Anita Belciugăteanu.

— BIANU, I., *Academia Română și biblioteca ei.* I. *Înființarea Academiei Române.* Împrejurările înființării și scopul ei. Scurt istoric. II. *Biblioteca Academiei.* Înființarea și desvoltarea ei. Greutățile întâmpinate. III. *Localul Academiei.* Diferitele planuri pentru clădirea unui palat al Academiei. Construirea bibliotecii. IV. *Biblioteca Academiei și însemnătatea ei.* Importanța Academiei. Programul ei. Colecțiile Academiei. Publicațiile bibliotecii. (B. G., I*, p. 1—11).

— *Bibliografie asupra Basarabiei.* Bibliografia românească, întocmită de I. Simionescu. Bibliografia rusească, după P. D. Dragonov. (Arh. Bas., I, Nr. 1, p. 74—80).

— *Biblioteca Academiei Române. Creșterea colecțiunilor în anii 1916—1919 (XXVIII—XXX).* București, 1929, Ed. Academiei Române, 8°. 27 + 315 p. + 17. [Redactat de G. BAICULESCU]. — [cf. și *Darea de seamă* de I. Mușlea în DR. VII, p. 418—419].

— *Biografia și publicațiile [lui Ramiro Ortiz].* În *Omagiu lui Ramiro Ortiz, cu prilejul a douăzeci de ani de învățământ în România,* București, 1929, Bucovina, 8°, p. 5—9.

— BREAZU, ION și LIA PUȘCARIU — MANOILESCU, *Bibliografia periodicelor (1927—1928).* Ion Breazu a lucrat bibliografia literară, iar Lia Pușcariu-Manoilescu pe cea lingvistică. Se continuă bibliografia din anii precedenți ai DR., cu mici modificări în redactarea fișelor și distribuirea lor. (DR., VI*, p. 537—645).

— [BUCUȚA, EMANOIL], *Biblioteca « Astra » de la Brașov.* Inaugurarea ei (18 Ianuarie 1930). Donații. Numărul cărților. Rarități bibliografice. Necesitatea unei secții pentru copii. (B. G., I*, p. 38—39).

— BUCUȚA, EMANOIL, *Cartea față de lege.* În *Almanahul Graficei Române, pe 1930,* Craiova, [1930], Scrisul Rom., 8°, p. 53—57. — Împotriva legii depozitului legal, așa cum e astăzi redactată. Ea ar trebui amendată « printr'o micșorare a numărului așezămintelor beneficiare și printr'o fixare a termenului dela apariție, până când o publicație urmează să fie trimeasă ».

— BUCUȚA, EMANOIL, *Cartea și biblioteca.* Producția și organizarea cărții în România. Bibliotecile. Defectele legiuirilor noastre. Până acum am fost într'o perioadă de început; trebue să intrăm în faza organizării științifice a cărții. (Gn., IX, p. 256—264).

©BCU CLUJ

— [BUCUȚA, EMANOIL], *Die Verständigung*. E o publicație germană pentru informație bibliografică românească. Importanța ei pentru o apropriere culturală între Români, Sași și Șvabi. Lipsuri. (B. G., I*, p. 111—112).

— BUCUȚA, EMANOIL, *Statistica publicațiilor periodice din Transilvania. În Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul, 1918—1928*. București, 1929, Cultura Națională, 4°, Vol. II, p. 1291—1304. — Situația în 1929, după datele dela Biblioteca din Cluj și Academia Română. Se dă numele publicației, anul de apariție și localitatea. La sfârșit o hartă după locul apariției și limbă.

— BUGARIU, VICENȚIU, *Bibliografia Banatului*. Câteva « mostre » dintr'o Bibliografie a Banatului, gata de tipar. I. Cărți românești tipărite în Banat; II. Cărți scrise (traduse) de bănățeni; III. Autori români despre Banat. (A. Bn., II, Nr. 3, p. 41—47).

— BUGARIU, V., *Foi volante, 1808—1866*. Extras din « Foi volante din colecțiunea Academiei Române 1642—1866 ». Listă întocmită de Al. T. Dumitrescu. (A. Bn., III*, Nr. Aprilie-Iunie, p. 49).

— *Buletinul Cărții Românești*. I. (1929); II. (1930). Apare lunar. București. Cartea Românească. — Bibliografie curentă, distribuită pe materii. Datele nu sunt totdeauna exacte și complete. Unele numere cuprind prețioase informații bio-bibliografice, privitoare la scriitorii contimporani.

— CALLIMACHI, SCARLAT, *Câteva însemnări bibliografice*. Se fac câteva rectificări de amănunt *Bibliografiei românești vechi* a lui I. Bianu și Nerva Hodoș. (Ad. 42, Nr. 14.040, p. 1—2).

— CALLIMACHI, SCARLAT, *Tipăriturile vechi românești*. In *Almanahul Graficei Române*, pe 1929. Craiova, [1929], Scrisul Rom. 8°, p. 126—128. — Condamnă lipsa de interes pentru cartea noastră veche. *Bibliografia veche* a lui Bianu-Hodoș are marea lipsă de a nu fi notat câte ex. sunt dintr'o carte.

— CARDAȘ, GH., *Biblioteci vechi românești*. I. *Bibliotecile din mănăstiri*. Rarități bibliografice din diferite mănăstiri. Cataloage ale cărților publicate de diferiți cercetători. Câteva cuvinte despre cele trei biblioteci publice din secolul XVII de la București și despre distrugerea de către năvălitori. II. *Bibliotecile boierești și domnești*. Rarități bibliografice pe la diferiții noștri domni sau boieri. Biblioteca Mavrocordaților. III. *Bibliotecile scriitorilor din trecut*. Despre două manuscrise din biblioteca lui Miron Costin. Cărți din biblioteca lui Dosoftei, Stolnicul Const. Cantacuzino, Dim. Cantemir, Antim Ivireanu. Cărți interesante din biblioteca lui Const. Conachi. Cataloage despre biblioteca unor scriitori. (B. G., I*, p. 611—616).

— COLAN, I., *După cincizeci de ani. Librăria Ciurcu din Brașov*. Frații Nicolae și Ion Ciurcu, nepoți ai lui Carcalechi, au deschis în 1850 o librărie, importantă mai ales pentru propagarea literaturii la sate. (Ț. B., II*, p. 547—550).

— CONSTANTINESCU-IAȘI, P., *Circulația vechilor cărți bisericești în Basarabia subt Ruși*. Continuitatea vieții românești dincolo de Prut se explică și prin marea răspândire și circulația neîntreruptă acolo a cărților bisericești. Autorul dă o statistică după județe a acestor cărți. In 112 biserici și două muzee s'au găsit în total 1501 cărți bisericești românești. Se face apoi o înșirare a cărților, după

©BCU CLUJ

data și locul tipăririi. Se dovedește astfel că circulația a fost neîntreruptă și cărțile au venit din toate provinciile românești. (R. Ist.-Arh. XIX, pp. 173—226).

— *Crăciun, I., Bibliografia la Români. O încercare de bibliografie a bibliografiilor românești.* Menț. crit. Șz., XXXVII, vol. XXV, p. 154. G[OROVEI] A.

— CSUTAK, VILMOS, *A székely nép és a székely-föld bibliografiája* [Bibliografia poporului și pământului săcuiesc]. În *Emlék könyv a Székely Nemzeti Múzeum ötvenéves jubileumára*, Sepsiszentgyörgy, 1929, A Székely Nemzeti Muzeum kiadása, pp. 682—779. — Cu colaborarea mai multor specialiști. De remarcat: E., *A székely nyelvjárások bibliografiához*, p. 683—685; Dr. BITAY ARPÁD, *Székelyek a román irodalomban*, p. 686 și SZÖCS LAJOS, *A székely kérdés és a székely történet irodalma*, p. 686—711.

— CULEA, AP. D., *Introducere la catalogul literaturii pentru copii* [Expusă la Expoziția internațională a cărții pentru copii și tineret dela Geneva]. Se arată întemeiat pe date statistice, cum a evoluat literatura noastră pentru copii, care sunt scriitorii care au îmbogățit-o și care este situația ei actuală. (R. G. I., XVII, p. 365—368).

— FILIMON, AUREL, *Nouă contribuțiuni la Bibliografia veche românească.* Date noui asupra cărților: *Ciiasloveți*, Sibiu 1696; *Molitvenic*, Râmnic 1706; *Molitvenic*, București 1722; *Liturghier*, București 1728; *Apostol*, Buzeu 1743; *Liturghier*, București 1746; *Ceaslov*, Blaj 1752 ed. I; *Ceaslov*, Blaj 1753 (?); *Apostol*, Iași 1756; *Acatist*, Blaj 1763; *Ceaslov*, Iași 1763; *Psaltire*, Blaj 1764; *Penticostarion*, Blaj 1768; *Triod*, București 1768; *Anthologhion*, București 1777; *Molitvenic*, Râmnic 1782; *Protocol*, 1790—1792; *Liturghii*, Sibiu 1807; *Octoich mic*, Sibiu 1808; *Protocolum*, Sibiu 1811; *Protocolum*, Sibiu 1811. (DR., VI*, p. 374-387).

— FOTINO, GEORGE, *Cetitori, cărți, biblioteci.* Reflexiuni cu prilejul întemeierii bibliotecii Ion I. C. Brătianu. In *Almanahul Graficei Române pe* 1930. Craiova [1930], 8°, p. 63—70. — Pentru normalizarea vieții noastre culturale ar trebui să nu mai existe cititori care n'au cărți, dar nici cărți care n'au cititori. Bibliotecile de specialitate ar trebui înmulțite, pentrucă marile biblioteci niciodată nu pot fi complete. O astfel de bibliotecă de specialitate este și Biblioteca I. I. C. Brătianu din București. Ea va fi o bibliotecă de documentare istorică asupra sud-estului european.

— GEORGESCU-TISTU, N., *Studiul și organizarea cărții.* Lecție de deschidere a cursului de Bibliologie la Școala Superioară de Archivistică și Paleografie. București, 1929. « Bibliofila »; 8°, p. 21 + 1 f. — Omagiu lui Al. Sadi-Ionescu. Precizarea noțiunilor de « bibliogie », « bibliografie », « biblioteconomie ». Organizarea actuală a bibliografiei în străinătate. Puținul care s'a făcut la noi. Autorul cere înființarea unui « Oficiu bibliografic » românesc. Organizarea și menirea acestei instituții.

— *Greavu-Dunăre, S., Bibliografia Dobrogei.* Rec. crit. F. Fr., IV, pp. 39—40, ALBESCU, C. E. — Menț. crit. cu completări R. I., XV, pp. 75—78. ARBORE, AL. P. — Menț. crit. St. R., IV*, p. 172. TAGLIAVINI, C.

— HERESCU, N. I., *Bibliografia clasică în România.* Anul 1928. I. Studii și articole. II. Manuale didactice. III. Traduceri. In nota introductivă autorul

©BCU CLUJ

arată că n'a putut face o bibliografie completă și critică. (R. Cl., V, Tom. I, p. 466—469).

— HERESCU, N. I., *Pentru o operă de bibliografie clasică românească. Revista Clasică* va întreprinde o bibliografie a tuturor traducerilor și studiilor apărute în românește, cu privire la limbile și literaturile clasice. Apel către autori și editori pentru a trimite lucrările care privesc această operă. (R. Cl., V, Tom. I, p. 181—182).

— ILIESCU, DAN M., *Convorbiri Literare. Indice pe anii 1907—1929 inclusiv.* Indice după autori. (C. L., LXII, p. 201—269).

— JOKL, NORBERT, *Bibliographie des Jahres 1927. VII. Albanisch.* Se menționează și lucrările românești. (I. J., XIII, p. 140—194).

— JOKL, NORBERT, *Bibliographie des Jahres 1928. VII. Albanisch.* Se menționează și lucrările românești. (I. J., XIV*, p. 82—139).

— IONESCU, DIM. C., *Un mic istoric asupra tipografiilor din România. Partea III-a și ultima.* În *Almanahul Graficei Române pe 1929*, Craiova [1929]. Scrisul Rom., 8°, p. 92—125. — Cele două părți anterioare au fost publicate în *Almanahul Graficei Române* pe 1927 și 1928. — Partea aceasta tratează epoca de azi, înșirând tipografiile mai însemnate.

— IORGA, N., *Câteva legături românești.* Prezentarea câtorva legături de cărți din sec. XVIII-lea. (Bul. Com. Mon. Ist., XXII, p. 180—183).

— IORGA, N., *Cum să cetim și să înțelegem arta.* Șase conferințe la Sinaia (August 1930). Vălenii-de-Munte, 1930. « Datina Românească ». 8°, 1 f. + 26 p. — Informații prețioase despre lecturile de odinioară; apoi despre cărțile de școală; despre biblioteci și muzee. Cum și ce să cetim.

— *Istoricul ziarului « Universul ».* În *Calendarul ziarului « Universul »* pe 1930, București [1929, Universul], 8°, p. III—XII. — Un scurt istoric al ziarului *Universul*, precedat de un istoric al celui dintâi ziar cu acest titlu, apărut între 1845—1848, sub conducerea lui Ion Genilie.

— LĂZĂREANU, BARBU, *Greșelile enciclopediei « Minerva ».* Autorul se oprește la câteva greșeli ale enciclopediei « Minerva » și face rectificările cuvenite. (A. L. A., IX, Seria II, Nr. 501, p. 7).

— *Legi asupra bibliotecilor populare.* I. Legea bibliotecilor comunale publice din Cehoslovacia; II. Legea sălilor de lectură publice din Bulgaria. (Arh. Șt. Ref. Soc., VIII, p. 331—354).

— LUPEANU-MELIN, ALEXANDRU, *Xilografii dela Blaj.* 1750—1800. Blaj, 1929, Tip. Seminarului, 16°, 24 p. + 20 f. — Studiul este sugerat de *Almanahul Graficei Române* pe 1927, în care se vorbește și de vechii noștri xilografi. Lupeanu completează informațiile foarte insuficiente de acolo, cu bogate știri asupra tipografiei și mai ales a xilografilor dela Blaj. Autorul înșiră, pentru data 1750—1800, 18 xilografi, dând la fiecare operele cunoscute, ale căror clișee, în mare parte, se păstrează în Biblioteca centrală a Blajului. Se dau și 20 de reproduceri.

— MANIU, ADRIAN, *La gravure sur bois en Roumanie.* Premier recueil. Tirage direct d'après 50 bois originaux retrouvés XVIII—XIX siècles. București, [1929], Cartea Românească; in fol. 14 p. + 5 pl. — În cuvintele introductive A. M. e de

©BCU CLUJ

părere că gravurile acestea — cele mai multe din întâia jumătate a secol. XIX — sunt mult mai vechi. Cu toate influențele străine se poate descoperi în ele și un stil românesc. Clișeele au fost împrumutate dela mănăstirea Neamțu.

— MĂRCULESCU, G., *Buletin bibliografic*. Este închinat lui Al. Sadi-Ionescu, « organizatorul bibliografiei românești ». (V. L., IV, Nr. 112, p. 6—7, Nr. 113, p. 4., Nr. 115, p. 4, Nr. 116, p. 4, Nr. 118, p. 4, Nr. 119, p. 4).

— M[IHĂILESCU], V, *Materiale pentru o Bibliografie geografică a României, 1929 și 1930*. Bibliografie care interesează toponimia, istoria și istoria culturală a poporului român. (B. S. G., XLIX*, p. 350—359).

— MIHAILOVICI, PAUL, *Manuscrise și cărți românești în Jugoslavia*. O listă a cărților și manuscriselor românești din Biblioteca Patriarhiei din Carlovitz (70 luc.) și Biblioteca Populară din Beograd. (Arh. Bas., II*, p. 301—304).

— « *Minerva* », *Enciclopedie Română*. Cluj, 1929, Minerva, 4°, 973 p. — Chestiunile privitoare la Istoria literaturii române au fost lucrate de Romul Demetrescu, iar cele de lingvistică de Sever Pop.

— MUȘLEA, ION, *Biblioteca Universității din Cluj*. Istoric. Descrierea clădirii. Problema cărților românești la preluarea Bibliotecii. Starea de azi a Bibliotecii. (B. G., I*, p. 290—305).

— MUȘLEA, ION, *Buletin bibliografic*. Buletinul bibl. al cărților tipărite în România și primite la Biblioteca Univ. din Cluj, conform legii depozitului legal. E redactat după sistemul zecimal. I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII, IX, X, XI, XII. (S. d. M., VI, p. 23—25, 43—44, 62—63, 103—104, 143—144, 175—176, 195—196, 223—224, 243—244, 263—264, 283—284, 307—308).

— ORDEANU, ION, *Cartea în România*. În *Almanahul Graficei Române pe* 1930. Craiova, [1930], Scrisul Rom., 8°, p. 127—133. — Se reproduce « Introducerea la catalogul expoziției de cărți a secției românești dela Expoziția universală din Barcelona ». Priviri generale asupra cărții românești în epoca de după războiu. Producția noastră în raport cu a minoritarilor. Producția literară și științifică cu mult mai desvoltată decât înainte de războiu. [Reprodus și în Gn., IX, p. 312—313].

— *Organisation de la bibliographie linguistique romane*. Hotărîrile comisiunii, luate în ședințele ținute la 10 și 11 Aprilie, 1930, la Institutul de Cooperare Intelectuală. (Romania, LVI*, p. 467—469).

— PĂCĂȚIANU, TEODOR, *Dare de seamă despre activitatea mea literară și ziaristică*. I. Activitatea literară; II. Activitatea ziaristică; III. Note de completare. — Bogate și precise informații asupra vieții culturale din Ardealul sec. XIX, mai ales asupra presei. Bibliografia cărților și articolelor autorului. (Ard. T., I*, p. 262—269, 314—318).

— *Periodice pedagogice*. În *(Icoana unei școli dintr'un colț de țară românesc). Anuarul școlii normale din Năsăud*, [alcătuit de] Sandu Manoliu, Năsăud, 1930, Tip. Naț. G. Matheiu, Bistrița, 8°, p. 84—85. — Bibliografia periodicelor pedagogice, apărute la Năsăud, începând cu 1867.

— P[ETRA-PETRESCU], HORIA, *Din bogățiile bibliotecii centrale ale Astrei*. Biblioteca dela Sibiu a Astrei posedă numeroase autografe de ale scriitorilor noștri de seamă. Între ele importante sunt scrisorile trimise lui Iosif Vulcan, directorul

©BCU CLUJ

Familiei, din care se reproduce: una a lui G. Bariţ, din 3.V.1890 şi două ale lui T. Maiorescu din 18 şi 24 Dec. 1883, privitoare la colaborările acestora la *Familia*. (Tr., LXI*, Nr. 11—12, p. 58—61).

— [PETRA-PETRESCU, HORIA], MARIN, ILIE, *50 de ani dela înfiinţarea librăriei editoare « Fraţii Ciurcu » din Braşov*. Spicuiri din activitatea editurii; date statistice. Vorbind de desvoltarea editurii româneşti în Ardeal autorul aminteşte articolul « Negoţul cu cărţi româneşti în Austro-Ungaria », publicat de W. Krafft în *Oesterreich-Ungarische Buchhändler Korrespondenz*, 1910. (Tr., LXI*, Nr. 11—12, p. 64—66).

— POPESCU, VASILE, *Cultura poporului. Bibliotecile sătesti din Putna*. Datorită Casei Şcoalelor, Cercului studenţesc putnean, Ligii Culturale, Institutului de Sociologie, numărul şcolilor în jud. Putna a crescut după războiu, dela 80 la 185 şi bibliotecile dela 12 la 130. (Milc., II*, p. 234).

— RALLY, ALEXANRE ET GETTA HÉLÈNE, *Bibliographie franco-roumaine*. Préface de Mario Roques. Première partie. Tome I. Les oeuvres françaises des auteurs roumains p. LX+402; Tome II. Les oeuvres françaises relatives à la Roumanie, p. 474, Paris, 1930, Ernest Leroux, in 8°. — [Cf. Rec. crit. DR. VII p. 389 BREAZU, I.]—Rec. elog. an. A. L. A. IX, Seria II, Nr. 495, p. 7. PH[ILIPPIDE], AL. A. — Menţ. elog. V. R. XXII*, vol. LXXXIII, p. 356. R[ALEA], M. — Rec. crit. cu observaţii foarte judicioase Indr. I*, Nr. 8, p. 7—9. R[AŞCU], M. — Rec. elog. D. V., I*, p. 115—117. SERGESCU, PETRE.

— SIMIONESCU, I., « *Cartea Românească* ». Această instituţie a fost înfiinţată în 1919, cu fonduri şi în clădiri modeste. Azi fondurile au sporit iar atelierele, editura şi librăria sunt instalate în cele mai confortabile încăperi. Cartea Românească execută cele mai variate şi complicate lucrări. Are sucursale în mai multe oraşe din ţară, iar pentru desfacerea produselor mai multe librării în capitală şi provincie. (B. G., I*, p. 475—485).

— SUŢU, RUDOLF, *Despre librarii şi librăriile vechi din Iaşi*. Conferinţă. Iaşi, 1929, Tipogr. « Opinia », 8°, 16 p. — Amintiri despre librarii şi librăriile dela Iaşi, din jum. a doua a sec. XIX.

— THEODORESCU, BARBU, *Din activitatea ştiinţifică a d-lui profesor N. Iorga, în anul şcolar 1929—1930*. În *Anuarul Universităţii din Bucureşti* [pe] *1929—1930*. Bucureşti, 1931, Tip. Bucovina, 8°, p. 86—99. — Activitatea ştiinţifică în ţară şi străinătate; conferinţele şi cursurile ţinute. Bibliografia scrierilor lui N. I. pe 1930, împărţită pe capitole. Indice de persoane şi periodice.

— THEODORESCU, BARBU, *Contribuţii la istoricul presei oltene*. Despre ziarul *Alarma* (1883) şi *Revista Oltenia* (1892). (A. O., VIII, p. 373—374).

— TOMESCU, D., *Textul şi technica cărţii*. În *Almanahul Graficei Române pe 1929*, Craiova, [1929], Scrisul Rom., 8°, p. 89—91. — În cartea noastră de azi se cam abuzează de ornamente şi ilustraţii, în dauna textului. Cartea trebue să fie, înainte de toate, text.

— TOMESCU, CONST. N., *Tipografie grecească în Moldova, la 1812*. Despre tipografia elino-greacă din Iaşi, înfiinţată la 1812. Documente din Arhivele Statului din Chişinău. (Arh. Bas., I, Nr. 4, p. 38—46).

©BCU CLUJ

— VERGILIUS MARO, PUBLIUS, *Viața și opera poetului* —. Volum comemorativ, publicat de *Revista Clasică*. Buc. [1930] Tip. Bucovina, 8°, 158 p. + 6 planșe. — P. 157—158 « Edițiuni, traduceri și studii despre Vergilius, publicate în România ». E o parte numai (începând cu 1883) din bibliografia virgiliană în România, pe care intenționează să o publice *Revista Clasică*.

CHESTIUNI GENERALE LINGVISTICE

— *Actes du premier congrès international des linguistes, tenu à la Haye, de 10—15 avril 1928*; Leiden, A. W. Lijhoff, Nitgeversmaatschapij N. V.; VIII—198 pag. — Rec. anal. G. S., IV, p. 393—396. D[ENSUSIANU], O.

— *Balkan-Archiv*, Bd. 2: VIII, Bd. 3: VI. Rec. cu analiza și discutarea câtorva articole. Lb. Ph., L, pp. 456—458. MEYER-LÜBKE, W.

— BĂRBULESCU, ILIE, *Individualitatea limbii române și elementele slave vechi*, București, 1929, Ed. Casei Școalelor, 8°, 534 p. + 1 f.

— COCUZ, VASILE, *Logogenie. Geneza cuvintelor în evoluția limbii*. Pentru folosirea intelectualilor. Craiova, 1930, Tip. Liceului Carol I, 8°, 2 f. + 142 p. + 1 f. — Logogenia cercetează geneza cuvintelor. Elementele de razim ale limbii sunt onomatopeele. Fără nicio documentare, într'un mod cu totul fantezist și numai după asemănarea formală, autorul încearcă să dea multe etimologii din latina arhaică și clasică.

— *Codrul Cosminului, IV—V*. Rec. anal. Romania, LV, p. 586—587. R[OQUES], M.

— *Dacoromania*, IV, Partea 2. Rec. anal. Korr., LIII*, p. 30—31. PANCRATZ, ARNOLD.

— *Dacoromania*, V. Rec. anal. A. L. A., IX, Seria II. Nr. 445, p. 7. BYCK, J. — Menț. anal. A. O., IX*, p. 105—106. FORTUNESCU, C. D. — Menț. anal. R. I., XV, p. 181. I[ORGA], N. — Rec. anal. Korr., LIII*, p. 92—94. PANCRATZ, ARNOLD. — Rec. crit., cu multe interpretări nouă la articolele lui S. Pop, St. Pașca, N. Drăganu și Al. Procopovici. St. R., IV*, p. 126—133. TAGLIAVINI, C. — Rec. anal. Se insistă asupra lucrărilor de geografie linguistică. Lb. Ph., LI*, p. 294—296. ZAUNER, ADOLF.

— DENSUSIANU, OV., *Limba descântecelor*. Ea oglindește viața țăranului, imaginile sunt luate din păstorie și din îndeletnicirile femeei. Expresivitatea crește prin repetire și prin intensificarea, cu ajutorul prefixelor slave *răs-*, *pre-*, *p(r)o-*. Limba e conservativă, cum se vede din particularitățile fonol. și morfol. (G. S., IV, p. 350—376).

— DIMIU, RADU, *Limbajul juridic*. Cu o prefață de Andrei Rădulescu. București, 1930, Curierul Judiciar, 8°, 80 p. — Limbajul nostru juridic prea, puțin cunoscut de filologi, prezintă un interes remarcabil prin inovațiile semantice și prin transformările formale pe care le sufere tesaurul nostru lexical. Păcat că autorul nu a dat o mai mare amploare amănuntelor, ci s'a mulțumit să facă — bazat pe un material relativ redus — considerațiuni de ordin general, care necesita o documentare mai bogată.

©BCU CLUJ

— *Grai şi Suflet*, vol. I—IV. Rec. anal. elog. A. L. A., IX, Nr. 449, p. 7, Nr. 450, p. 7. BYCK, J.

— *Grai şi Suflet*, vol. III, fasc. 2; vol. IV, fasc. 1 şi 2. Rec. anal. A. O., VIII, p. 197; p. 394; IX*, p. 468—469). FORT[UNESCU], C. D.

— GRAUR, AL., *Influenţa climatului asupra limbilor*. Azi este imposibilă verificarea ideei influenţii climatului asupra omului în materie de limbă. (Ad., 43*, Nr. 14.285, p. 1—2).

— GRAUR, AL., *Originea limbilor indo-europene*. Se susţine originea europeană a poporului primitiv indo-european, combătându-se teoria originei asiatice, ca fiind azi lipsită de orice argument valabil. (Ad. 43*, Nr. 14.317, p. 1—2).

— *Haneş, P. V., Desvoltarea limbii literare române în prima jumătate a secolului al XIX-lea* (ed. II). Rec., cu câteva completări şi îndreptări. St. R., IV*, p. 174—175. TAGLIAVINI, C.

— *Meillet, A., Esquisse d'une histoire de la langue latine*; Paris, Librairie Hachette, 1928, VIII—286 pag. O înnoire în studiul limbii latine. O importantă lacună în studiul trecutului limbii latine ar fi pricinuită de părerea autorului că ocupaţia primitivă a populaţiei latine ar fi fost agricultura, iar nu cum crede Densusianu, păstoritul. (G. S., IV, p. 171—174). — O. D.

— MEYER-LÜBKE, W., *Rumänisch un dromanisch*. In A. R. Memoriile Secţiunii Literare. Seria III. Tom. V. Mem. 1. Bucureşti 1930. [Cf. *Dare de seamă* de S. PUŞCARIU, în DR. VII, p. 498—501].

— PAPADOPOL, PAUL. *Limba maternă şi educaţia naţională*. Aportul limbii materne în educaţia naţională. (R. G. I., XVIII, pp. 31—33).

— POP—ŞERBOIANU, C. I., *Les Tziganes*. Paris, 1930, Payot. 8°, 397 pag. — [Cf. *Dare de seamă* de ST. PAŞCA, în DR., VII, p. 411—413].

— PROCOPOVICI, Al., *Mic tratat de linguistică generală*. Cernăuţi, Glasul Buc., 8°, 176 pag. [cf. Recensia lui TH. CAPIDAN în DR., VII, p. 317—320].

— PUŞCARIU SEXTIL, *Pe marginea cărţilor. III. Limba străromână*. Remarcă interesantele observaţiuni asupra limbii comune iniţiale a Slavilor, făcute în *Mélanges linguistiques* şi *Remarques sur l'évolution phonologique du russe comparée à celles des autres langues slaves*. Praga, 1929 *(Travaux du cercle linguistique de Prague)*, care se potrivesc şi pentru «limba comună iniţială» a Românilor: Străromâna. Remarcabil capitolul despre *diferitele funcţiuni ale limbii* (Mélanges, I, p. 14—21) şi *atitudinea* subiectelor vorbitoare *faţă de limbă*. Importanţa *limbii poetice* pentru linguistică (Mélanges, I, 17). Rolul *limbii literare* şi tendinţele ei (Mélanges, p. 106—120). *Chestiunea ortografiei*. (DR., VI*, p. 484—491).

— PUŞCARIU S., *Pe marginea cărţilor. III. Raporturile româno-slave*. Se combate părerea lui P. Skok, exprimată în *Des rapports linguistiques slavo-roumains*, în *Slavia*, 1929, VIII, p. 776—790, că puternica influenţă slavă asupra limbii române s'ar datori unui bilingvism româno-slav într'o epocă mai îndepărtată. (DR., VI*, p. 520—525).

— RĂDULESCU-POGONEANU, I., *Propuneri de îndrumări pentru studiul limbii şi literaturii române în liceu*. Propuneri de îndrumări cu privire la cetire, exerciţii

©BCU CLUJ

de vorbire, lucrări scrise, compuneri, gramatică și istoria limbii, teorie literară și istoria literaturii. (C. L., LXII, p. 175—190).

— *Revista filologică*, II, p. 1—2. Menț. crit. R. I. XV, p. 185—186. I[ORGA], N.

— ROCA, I., *Muzeul Limbii Române*. Scurt istoric. Activitatea. Scopul. (Pt XI, Nr. 156, p. 6).

— ROSETTI, Al., *Graiul popular*. O definiție și câteva din caracterele esențiale ale graiului popular, ca: afectivitatea, întrebuințarea expresiilor concrete, etc. (Ad. 43*, Nr. 14.261, p. 1—2).

— ROSETTI, AL., *Limbile literare*. O limbă literară este un amestec compozit de particularități care caracterizează cutare sau cutare graiu sau dialect; nu există altă regulă, pentru a fixa acest dozaj decât gustul, alegerea și măsura. Fiecare scriitor are deci libertatea să modifice într'o măsură oarecare unealta ce-i stă la îndemână. Dacă dozajul e bine făcut, limba scriitorului poate influența asupra destinelor limbii literare; dacă nu, încercarea neizbutită e dată repede uitării. (Ad. 43*, Nr. 14.287, p. 1—2).

— ROSETTI, AL., *Stadiul actual al cercetărilor linguistice*. Un succint istoric al lingvisticii; punctele de vedere din care poate studia ea azi limba: fiziologic, psihologic, sociologic, etc.; mijloacele de investigație de care dispune: etimologia, fonetica experimentală, chestionarul linguistic ș. a. (Ad. 43*, Nr. 14.253, p. 1—2).

— ROSETTI, AL., *Valoarea expresivă a sunetelor vorbite*. Valoarea expresivă a sunetelor vorbite e pusă în lumină de sensul cuvintelor, fie în mod instinctiv, fie în mod voluntar. Intrebuințăm anumite sunete, în anumite împrejurări, pentru a reda anumite stări sufletești, și întotdeauna există o strânsă relație între sensul și sunetele cuvintelor respective. (Ad. 43*, Nr. 14.276, p. 1—2).

— *Studi Rumeni*, III. Rec. anal. A. O., VIII, p. 179. FORT[UNESCU], C. D. — Rec. anal. Romania, LV, p. 591—592. R[OQUES], M.

— *Studi Rumeni*, IV. Rec. anal. C. Cos., VI*, p. 532—535. GRECU, V., Menț. crit. R. H., VI, p. 189. IORGA, N.

DERIVAȚIE

— GRAUR, AL., *Sufixele -ior, -cior, -șor, -işor și -ușor*. Despre originea sufixelor: *-ior, -cior, -șor, -işor* și *-ușor*, dată de G. Pascu și întrebuințarea lor. (V. R., XXII*, vol. LXXXI, p. 247—253).

— PUȘCARIU SEXTIL, *Despre diminutivele românești*. (Extras din: *Verzameling van opstellen door oud- leerlingen en bevriende vakgenooten opgedrangen aan Prof. Dr. Jos. Schrijnen bij Gelegenhaid van zijn zestigsten verjaardag 3 Mei 1929* p. 431—436). — Importante observațiuni asupra întrebuințărilor și sensurilor variate pe care le pot da diminutivele cuvintelor. Explică de ce în istoria cuvintelor unele forme diminutivate înlocuesc formele simple. Articolul de față e o întregire adusă lucrării autorului: *Die rumänischen Diminutivsuffixe*, Leipzig, 1899.

©BCU CLUJ

DESPRE FILOLOGI

— PAPADOPOL, PAUL I., *Timotei Cipariu* (1805—1887). Caracterizare generală. Activitatea filologică e tratată mai amănunțit. Cipariu cercetează limba românească vorbită în toate dialectele, inclusiv cele sudice, dar preferă limba veche, din cauza numărului mare de elemente latine. Însemnătatea gramaticilor lui. Note biobibliografice. (U. L., XLVI, p. 2—4).

— SUCIU, CORIOLAN, *Un filolog puțin cunoscut: Ștefan Kőrősi (Crișanu)*. Activitatea de filolog a lui Șt. K. *Lexiconul român-latin-maghiar* al episcopului Bob (Cluj, 1822), a avut drept bază dicționarul manuscris, în trei limbi, al lui Kőrősi (Rom. Lit., I*, Nr. 2, p. 45—51).

DIALECTOLOGIE

— *Costin, Lucian, Graiul bănățean.* Recenzie analitică (A. Bn., III*, Nr. Oct.-Dec., p. 141—142). — MILOIA, IOACHIM.

— DIACONU, I., *Ținutul Vrancei. I. Etnografie-Folklor-Dialectologie.* București, 1930, Institutul de Filologie și Folklor, CXI—288 pag. — Se publică 17 balade. În introducere (p. XI—CXI) autorul se ocupă de aspectul etnografic, dialectologic și folkloric al Vrâncenilor. Graiul e studiat din p. d. v.: fonetic, morfologic și lexical.

— ISTRĂTESCU, ALEXANDRINA, *Texte populare din județul Prahova.* 57 de texte (CIII—CLX). Glosarul tuturor textelor tipărite în G. S., volumele III și IV. (G. S., IV, p. 108—136).

— MORARIU, LECA, *Pe marginea cărților. II. 1. Olteneasca lui N. Plopșor.* Se privește limba din cartea lui N. Plopșor, *Ceaur*, Povești, Craiova 1928, sub aspectul ei lexical, fonologic, morfologic. (C. Cos., VI*, p. 486—495).

— MOROIANU, ELENA, *Din ținutul Săcelelor.* Vag tablou al vieții Mocanilor din Săcele. Câteva observații despre limba lor. La urmă 72 de texte. (G. S., IV, p. 310—350).

— *Novacoviciu, Emilian, Cuvinte bănățene.* Oravița, 1924. — Menț. Util glosar de cuvinte dialectale. DR., VI*, p. 427. PETROVICI, E.

— *Pașca, Ștefan, Din Munții Apuseni.* Extras din *Făt-Frumos*, III. — Menț. Șz., XXXVII, vol. XXV, p. 133. G[OROVEI], A.

— PETROVICI, E. *O seamă de sârbisme din Banat. Căigană,* « jumări de ouă » < sârb. Kàjgana; *Mau,* « avânt, putere, energie < sârb. mah; *Gieco* în expresia: nu dzăse niș gieco = nu zice nici cârc < sârb. (g)de « unde » ko « cine »; *Șolă* « ulcică » < sârb. ʒolja; *Chițele* « fotă dinapoi » < sârb. kècelja; *Sălată* « salată » < sârb. salàta mai probabil decât din ung. saláta. (DR., VI*, p. 366—369).

— POPESCU, ION N., *Cuvinte dialectale.* Autorul, la îndemnul lui Șt. Pașca din introducerea la *Glosarul dialectal,* notează toate cuvintele publicate în glosar, care au un înțeles deosebit în satul său și le explică. (A. O., IX*, p. 55—60, 242—250).

©BCU CLUJ

— PUȘCARIU, SEXTIL, *Limba română și graiul din Ardeal*. În *Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul, 1918—1928*. București, 1929, Cultura Națională, 4°, vol. II, p. 1141—1149. — Considerații generale cu privire la originea, începuturile și limba poporului român în lumina « ultimelor și celor mai verosimile teorii ». Cu toate granițele politice și naționale nu există un dialect ardelenesc. « Ardelenismele » se întâlnesc numai în limba cărturarilor și ele sunt de origine recentă. — Menț. crit. R. H., VI, p. 378—380. IORGA, N.

ETIMOLOGII

— *Arhiva*, XXXV (1928). Rec. anal. asupra studiilor din această revistă, insistându-se asupra unor etimologii *(stâlpar, Ardeal)*. (St. R., IV*, p. 109—112). TAGLIAVINI, C.

— B[ANCIU], A[XENTE], *Etimologia pop. a numelui Ciangăilor. Ciangău* vine dela ung. *csángálak*, în legătură cu *csángál* = « trage rău clopotul ». *Csángálok* > *csángo*. (Ț. B., II*, p. 42).

— DENSUSIANU, OV., *Originea Basarabilor*. Basarabă e un cuvânt cumanic compus din: *bas-* « de tot, foarte limpede », *-ar-* « curat, sfânt, bun » și *-abă* (*aba, apa*) « tată, bunic ». Deci *Basaraba* « tatăl (sau « bunicul ») « cel foarte bun » (ori în sens religios: « cel foarte sfânt »). (G. S., IV, p. 147—149).

— DENSUSIANU, OV. *Rom. « baci »*. Spre deosebire de cuvântul oriental *baci* « frate mai mare », *baci* « mai mare peste ciobani » are la bază tulpina turco-tatară *-bak-* în forma cumană sau pecenegă **bakič*. (G. S., IV, p. 149—152).

— DENSUSIANU, OV., *Rom. bobleț, boblectic*. Forma primitivă e *bobleț* < tema slavă — *vab* — (în deriv. verbale « a ademeni ») în forma **vablec* (alături de *vabec* atestat) > *bableț* (asimilare) > *bobleț* (lab. + *a* + lab. > *o*). Cuvântul e luat din graiul vânătorilor. (G. S., IV, p. 152—153).

— DENSUSIANU, OV., *Rom. hoț*. Tema slavă *chop-* în derivatul **chopьcь* > **hopț* > *hoț*. (G. S., IV, p. 153).

— DENSUSIANU, OV., *Rom. îmbălgina*. Rom. *îmbălgina* « a holba ochii » < lat. *valgus* « îndoit, ieșit în afară », în derivatul « invalginare ». (G. S., IV, p. 388).

— DENSUSIANU, OV., *Rom. mozoc*. Cuv. are sensul de « câine rău », « om cu gura ca botul de câine », « mare ». Sensul de bază e « mare » < alb. *maδ* « mare » > **maz* + augm. *oc* > *măzoc* > *mozoc* prin asimilare. (G. S., IV, p. 388—389).

— DENSUSIANU, OV., *Rom. ședi și proveniența lui iranică*. Rom. *ședi* « a ședea, a sta » în Munții Apuseni, e de proveniență iranică; în avestică *šay-* « a sta într'un loc, a petrece, a locui ». Asemănarea cu *a ședea* i-a înlesnit intrarea în limba română. (G. S., IV, p. 153—154).

— DENSUSIANU, OV., *Rom. stingher*. Înțelesul primitiv e « bou stingher = bou neînjugat ». Lat. **extra-iugularius* sau **extra-iungularius* > *extrainglarius* > **strângl'ariu* > **stringl'eriu* > *stringheriu* > *stingher*. (G. S., IV, p. 390).

©BCU CLUJ

— DENSUSIANU, OV., *Rom. zăpăci.* Din slav. *zapačiti* « a se strâmba ». Cf. şi *opăci* < serbo-cr. *opačiti* din tulpina *(o)pak-* « a suci, a întoarce ». (G. S., IV, p. 390—391).

— DRĂGANU, N., *Etimologii. aleveş* < ung. *leves* « supă »; *alnic* < serb.-croat. *jálnik* « simulator »; *apesti* < ung. *apaszt-* « a slăbi »; *aret* (arăt), *rătui* < slav. *reti*, pol. *rat*, « Rettung », « Hilfe »; *artic* < **articus* (<*articulus*) « Gelenk, Glied »; *Bagin* (nume toponimic) < *Balduin*; *berbeniţă, berbinţă* < rut. *berbenicja*; *beştelì* < ung. **bestyél-*; *boteiu* (turmă de oi) deriv. a lui *botă* < ung. *bot.*, în întrebuinţare figurată; *buzur*: « cu pete roşii pe bot », deriv. din *buză*; *călăbaş* < ung. *kobolás* « om cu cal »; *cart* < ung. *kárt* « vas de băut »; *cercală* < rut., *čekalo, čerkalo*; *ceuc, chiorc*; *ceucuş, chiorcuş*; *închiorcoşa.* Cf. *chiorcuş-ă, chiorc chioarcă*, cf. şi bg. *k'órka* « orb », turc. *k'ör* etc.; *chercheli* < ung. *korhely(k)edik* « lumpen ». *cicălì* < ung. *csihol-, csakol-* « belfern »; *crintă* < **crinţă* < sl. *krinica*; *fărcane (?)* = *părcane, părcană* < ung. *párkány*; *fleură* < săs. *Flärre, Flärren* « Riss in der Leinwand »; *foişor*, deriv. din *foiş*; *foiofiu* (. . .) < ung. *folyófű* « convolvulus »; *forgaşă* < *forgaş* « întoarcere »; *găbânaş* < ung. *gabonás* « grânar »; *ghiduş* < ung. *gidós* « căprar »; *bondroş — bondrus* « om mascat » — rom. *bandură* « cârpă » < săs. *bândel* « legătoare »; *hărjate* < ung. *házsárt* < germ. *haschart* < v. fr. *hasart* « masă de joc »; *ieruncă* « găinuşă » < slv. *jaruh* « vernus »; *iete*: interj.; *ijog, ojoc, orjoc* < ung. *azsak, arzsak* < slav. *ožegъ* « Feuerschürer »; *ilaciu-ă* < ung. *villás* « cornibus furcillatis »; *îmbinde* < germ. *umbinden* « a încolăci »; *împila*, deriv. din *chilă* « măsură de bucate »; « bir » < m.-gr. şi n.-gr. *koīlon*; *împilì*, derivat din *piele*; *împujăică* < slav. **po-žel'kati* « lüstern »; *împulăi* < slav. *po-* + *lajati* « schimpfen, schelten »; *încondura* < ung. *kandar-, kandargat-* « a mişca încoace şi încolo »; *încujlui* < ung. *gúzslik, gúzsol* « a se suci ca gânjul »; toponim.: *Inoc* < num. d. pers. *Inoc* < turc. *ynak* « frumos » sau < rut., bg., pol., *junák* « tânăr, nou »; *lepădă* < **lepidare* < gr. *λέπω* « a curăţa de coajă » (pielea); *ochelar* < săs. *okelar* < lat. *oculare*; *opşag* < ung. *hopsák*; *plimbă*; *prihod* < slav. *prihodъ* « adventus »; *ului* < *hului* < ung. *hul(lani)*; *zvârcoli* < *vârgoli* < ung. *vergőd(ik)* « a răsbate »; *vaide* < *vai* + *de.* (DR., VI, p. 245—276).

— *Drăganu, N., Etimologii.* Extras din *Dacoromania* V. Rec. crit. « Pe lângă derivări simple, şi un material preţios ». Se discută multe din ele. (U. J., IX, p. 121). T[REML], L.

— GRAUR, AL., *Cacofonia.* Etimologia cuvântului (grec. *kakos*, « rău » şi *fone* « sunet ») şi câteva consideraţiuni spirituale asupra fenomenului pe care-l denumeşte, în limba română. (Ad. 43*, Nr. 14.269, p. 1—2).

— GRAUR, AL., *Notes de latin vulgaire*: *Lat. barbatus* « *mari* ». Lat. *barbatus* avea şi înţelesul de « vir » (Candrea-Densusianu), dar şi pe cel de « soţ » cum reiese dintr'o glosă. (Romania, LVI*, p. 105—106).

— GRAUR, AL., *Notes de latin vulgaire*: *Lat. absungia.* Rom. *osânză* < lat. *ausungia*, care ca şi *assungia, absungia* şi *exungia* — toate atestate — sunt variante ale formei *axungia.* (Romania, LVI*, p. 105).

— GRAUR, AL., *Notes de latin vulgaire*: *Lat. canapis.* Lat. *canabis* > lat. v *canapis.* Rom. *cânepă* < lat. vg. **canapa.* (Romania, LVI*, p. 106).

©BCU CLUJ

— GRAUR, AL., *Notes de latin vulgaire* : Lat. *ceresius*. Se atestă forma *cereseus* în C. Gl. L. și se adaugă exemple nouă pentru *ceresea* > rom. *cireașă*. (Romania LVI*, p. 106).

— GRAUR, AL., *Notes de latin vulgaire* : *Lat. *glibbus*. Lat. *glibbus* (> rom. *gheb*) nu reprezintă diminutivul *gibbulus* (Pușcariu), ci e atestat în derivatul *gliberosus*. (Romania LVI*, p. 107).

— GRAUR, AL., *Notes de latin vulgaire* : *Lat. paseolus*. Alături de lat. *faseolus* au existat forme cu *p-*, care au intrat în sârb. *pasulj* și de aici în rom. *pasulă* și ung. ardel. *paszuly*. (Romania LVI*, p. 108).

— GRAUR, AL., *Notes de latin vulgaire* : *Lat. *racanus*. Lat. *racanus* < tulpina onomatopeică *racco* « a orăcăi ». (Romania LVI*, p. 108).

— GRAUR, AL., *Notes de latin vulgaire* : *Lat. zema*. Rom. *zeamă*, dialectal cu *dz-* < lat. *zema* « sucus », atestat. (Romania LVI*, p. 109).

— GRAUR, AL., *Roum. moșoroi*. În dacorom., cuvântul are un sens mai larg, în arom. însemnează « locuință de cârtiță » și « cârtiță ». Acesta din urmă e sensul primitiv și cuvântul < lat. *mus araneus*. (Romania, LV, p. 113—116).

— GRAUR, AL., *Roumain « căței »*. Dela lat. *catul(l)ire* + rom. *cățel*. (Romania, LV, p. 251).

— GRAUR, AL., *Roumain zavrac*. Cuv. întrebuințat în expresia « a trage un zavrac » < bulg. *za vrak* « la dracu ». Deci « a trage un *zavrac* » = « a trage un *la dracu* » ca și « a trage o înjurătură ». (Romania, LV, p. 251—252).

— IOGU, GEORGES, *Turc. amberdji* ; *aroum. ambiriĝi*. Cuv. arom. însemnând « vânzător de băuturi alcoolice » < cuv. turc. însemnând « negustor de băuturi aromatice », având la bază cuv. arab *amber* « chihlimbar, parfumul chihlimbarului cenușiu ». (G. S., IV, p. 381).

— IOGU, GEORGES, *Persan buxări* ; *aroum. buharé* ; *néo-grec μπουχαρές*. Cuv. arom. și neogrec < cuv. persan, însemnând « drum ». (G. S., IV, p. 382—383).

— IOGU, GEORGES, *Turc. ahlile v'aialile* ; *Arom. aréle-varile*. Cuvântul aromân, însemnând « cu tot calabalâcul » < cuv. turc. însemnând « cu toată familia ». (G. S., IV, p. 381).

— IOGU, GEORGES, *Turc. bahasiztcha, pahasitcha, roum. baccea*. Cuv. rom. însemnând « persoană decăzută, îmbătrânită » < cuv. turc. însemnând « fără valoare ». (G. S., IV, p. 381—382).

— IOGU, GEORGES, *Turc. batallama, roum. batalama, patalama*. Cuv. rom. însemnând « chitanță », uneori « brevet » < cuv. turc. însemnând « anulare », probabil apoi « act de anulare a unei datorii ». (G. S., IV, p. 382).

— IOGU, GEORGES, *Turc-persan bulbul, tchechuri-bulbul* ; *aroum. bilbil'ă, birbil'ă*. Cuv. arom. cu sensul de « privighitoare » < cuv. turc. simplu, însemnând « privighitoare », iar cuv. arom. însemnând « vas pentru vin » < cuv. turc. compus *tchechuius-bulbul*, însemnând « ochiu de privighitoare, vas pentru vin ». (G. S., IV, p. 383).

— IOGU, GEORGES, *Turc. damla, damar* ; *Roum. dambla*. Rom. *dambla* « paralisie » < turc. *damla* « picătură, apoplexie, paralizie ». Rom. *dambla* « capriciu » < turc. *damar* cu sens identic. (G. S., IV, p. 383—384).

©BCU CLUJ

— IOGU, GEORGES, *Turc. falan-fistik, roum. farafastic.* Rom. *farafastic* « moft » < turc. *falan* « cutare » + *fisik* « fistic », în combinaţie *fălanfistik* « una-alta ». (G. S., IV, p. 384).

— IOGU, GEORGES, *Turc. giaour, pers. gebr* ; *roum. ghiaur.* Rom. *ghiaur* < turc. *giaour* < pers. *gebr*, toate cu sensul « necredincios, păgân ». (G. S., IV, p. 384—385).

— IOGU, GEORGES, *Turc. haymana* ; *roum. haimana.* Se explică etimologia cuvântului turc. (G. S., IV, p. 385—386).

— IOGU, GEORGES, *Turc. kalk-vour* ; *roum. calcavură.* Cuv. rom. însemnând « palmă » < cuv. turc. însemnând « ridică-te şi loveşte », întrebuinţat ca termen de batjocură. (G. S., IV, p. 386).

— IOGU, GEORGES, *Turc. hati-umid-et* ; *aroum. et slave kaddémidet.* Expresia arom. şi slavă însemnând « e imposibil, e exclus » < expresia turcească însemnând « ia-ţi nădejdea ». (G. S., IV, p. 386).

— IOGU, GEORGES, *Turc. kiarhane, kerhane* ; *rom. cherhana* ; *néo-grec χερχανές.* Cuv. rom. însemnând « atelier, fabrică » < cuv. turc. cu acelaşi sens, compus din *kiàr* « lucru » şi *hane* « casă ». (G. S., IV, p. 386—387).

— IOGU, GEORGES, *Turc. külah, külahdji* ; *roum. chiulaf, chiulangiu, chiul.* Rom. *chiulaf* « pălărie » < turc. *külah* « idem » ; rom. *chiulangiu* « viclean, înşelător » < turc. *külahdji* « fabricant de pălării », figurat acelaşi sens ca în rom. ; rom. *chiul* e abstractul format pe teren rom. (G. S., IV, p. 388).

— LACEA, C., *Etimologii. Aratrum.* S'a păstrat se pare lat. *aratrum* în : arate « braţele vatalelor la războiul de ţesut », cuvânt auzit la Rucăr. (DR., VI*, p. 339—340).

— LĂZĂREANU, B., *Genealogiştii cuvintelor.* Arată calităţile ce se cer unui bun etimologist şi îşi bate joc de etimologiştii improvizaţi, citând câteva « năzbâtii » de ale lor. (Ad. 42, Nr. 13.867, p. 1).

— MINEA, I., *Un cuvânt rar.* Un derivat dela subst. *drum*, e *drumeac*, transformat în *drumeag*, poate sub influenţa turcească. (C. I., V—VII*, p. 355).

— MLADENOV, ST., *Etymologisches aus einer kurzgefassten Geschichte der bulgarischen Sprache. Gălăbi* « porumb », decalc după rom. *porumb. Kărnăče* « mititel (cârnăcior) » de origine rom. (Spis. na bălg. Akad. na nauk.,XLIII*, p. 21, 93—122).

— PETRESCU, C. D., *Etymologii. Rostul capetelor de arapi în stema Băsărăbeştilor.* Bucureşti, 1929, Impr. Independenţa. 8°, 48 p. — Se ocupă cu etimologiile cuvintelor *Ardeal, Băracu, Barsovia, Dunăre, Homu, Mârţoagă, Vlah, Sărăcilă, Zid,* derivându-le de preferinţă din cuvinte străvechi : arice, trace, scitice, etc. Toate nişte fantezii de ale autorului.

— PETROVICI, E., *Etimologii. Sumedenie* < *sudum, sodom* « mulţime mare » < sl. *Sodomŭ.* (DR., VI*, p. 339).

— POP, SEVER, *Pentru originea lui « rână ».* În înţelesul găsit în comuna Pui, *rân* corespunde latinescului *renes.* (DR., VI*, p. 394).

— PUŞCARIU, S., *Etimologii: aì* « aici » < lat. *hīc* ; *ciocârlan,* < onomat. *ciocârl-* ; *ciocârlie* : sârb. *čokrlja* « viţă » ; *ciorchină* < **circlīna* (circulus) ; *ciorcioli* ;

©BCU CLUJ

ciosvârtă ; *covârși* < *cu vârf* ; *curcubeu* < **circus bibit* ; *înfemeiat* cu sensul de « cu familie, cu copii » ; *îngurzi* < **gurgium* ; *îngurga* < **ingurgare* ; suf. *-uș* și *-ușor* < *-ustium* și *-ustiolum* ; *înșela* < paleosl. *mŭšelŭ* « câștig, uzură ». (DR., VI*, p. 305—332).

— SPITZER, L., *Etimologii. bucălat, codălat ; a se râde.* (DR., VI, p. 332—338).

— TAGLIAVINI, CARLO, *Appunti etimologici rumeni.* În *Omagiu lui Ramiro Ortiz cu prilejul a douăzeci de ani de învățământ în România.* București, 1929, Bucovina, 8°, p. 172—177. — 1°. rom. *dejmă* și derivatele < ung. *dézsma* (în ung. de origine italiană, venetă) ; 2°. rom. *albină* și corespondentele latine ; 3°. transilv. *abrictălui* < ung. *abriktol* ; 4°. O paralelă semantică a lui *fleacuri* : lat. *quisquiliae* < gr. *κοσκυλμάτια.*

— *Tagliavini, C., L'influsso ungherese sull' antica lessicografia rumena* ; *Revue des Études Hongroises* 1928, I, p. 16—75. Precizări ample asupra unor cuvinte de origine ungurească la lexicografi vechi. T. vorbește de *Lexicon Marsilianum* și anunță o ediție critică a lui. (U. J., IX, p. 123,) — T[REML] L.

— *Treml, Lajos, Une illusion de la linguistique roumaine. Revue des Études Hongr., VI, 4. S., p. 375—378.* Ung. *mál* nu este împrumutat din românește, ci este ung. *mell.* (U. J., X*, p. 305). -LL-

FOLKLOR ȘI ETNOGRAFIE *)

— ARBORE, AL. P., *Informațiuni etnografice și mișcări de populațiune în Basarabia sudică și Dobrogea în veacurile XVIII—XIX, cu specială privire la coloniile bulgărești din aceste regiuni.* Un foarte documentat studiu etnografic și demografic asupra aspectului etnic din cele două provincii românești. (A.D., X, p. 1—105).

— *Beza, M., Paganism in roumanian folk-lore.* Rec. crit. cu completări. St. R., IV*, p. 213—214. TAGLIAVINI, C.

— BOLOGA, VALERIU L., *Muzicescu, Dima și muzica populară.* Împotriva afirmațiilor lui Muzicescu și Poslușnicu, care susțin că interesul pentru muzica populară n'a fost trezit în Ardeal decât după turneul din 1890 al lui Muzicescu — autorul dovedește că muzica populară a fost cultivată dincoace de Carpați încă înainte de această dată. Unul din promotorii ei a fost G. Dima. (Ț. B., I., p. 53—60).

— CARACOSTEA, D., *Lenore. O problemă de literatură comparată și folklor. Vol. I, Logodnicul strigoiu.* București, 1929, « Cultura Națională ». 8°. p. 114+1 f. — La baza motivului *Lenore,* din folklorul și literatura universală, se află un coșmar incestuos, în care sora este târîtă în mormânt de fratele strigoiu. Din acest tip primitiv în Nordul și Vestul Europei s'a desvoltat un tip al logodnicului-strigoiu, pe când pe teritoriul dacoromân a rămas vechiul tip al fratelui strigoiu. În acest I-iu volum autorul studiază variațiile motivului în folklorul și literaturile :

*) Publicațiile din 1930 sunt bibliografiate de I. Muș'ea în *Anuarul Arhivei de Folklor,* I, Cluj, 1932, Cartea Rom. p. 241—249.

©BCU CLUJ

germană, engleză şi ţările scandinave, franceză, italiană, cehă şi slavonă, polonă, ruteană, rusă, maghiară, armeană, din Ardeal, lituană şi letonă. La aceste popoare a găsit 14 variante ale logodnicului-strigoiu. În capitolul din urmă reproduce o baladă din Bucovina, care întruneşte mai complet elementele tipului dacoromân. Contribuţia originală a autorului este « explorarea amănunţită a tuturor mărturiilor înrudite româneşti şi chestiunea aplicării metodei freudiene » în studiul motivului. Autorul face apoi şi o analiză estetică a variantelor şi a operelor inspirate de ele.

— CERNEA, GHEORGHE, *Floricele din jurul Cohalmului*. Bucureşti, 1929, « Tip. Române Unite », 8°, 176 p. + 1 pl. — 500 Strigături culese dela tinerimea din 20 de sate din jurul Cohalmului (jud. Târnava-Mare) între 1921 şi 1928. După fiecare strigătură se indică persoana dela care a fost culeasă. — Rec. elog. Ad. 42, Nr. 14.046, p. 1—2. SĂINEANU, CONST.

— CERNEA, GHEORGHE, *Obiceiuri de nuntă din judeţul Hunedoara (comunele Bârsău şi Bălata)*. Bucureşti, 1929, « Tip. Române Unite ». 8°. 29 p. — P. 7—20 Obiceiuri de nuntă din comunele Bârsău şi Bălata, p. 21—29, 20 de « cântece şi chiuituri de nuntă din comuna Bârsău », indicându-se şi persoanele dela care au fost culese.

— *Ciauşanu, G. F., G. Fira şi C. M., Popescu, Culegere de folklor din jud. Vâlcea şi împrejurimi (cu un glosar). (Academia Română, Din viaţa poporului român, XXXV)*. Bucureşti, 1928. Menţ. crit. DR., VI*, p. 474. PAŞCA, ŞT. — Menţ. crit. G. S., IV, p. 193. D[ENSUSIANU], O.

— *Ciripituri poporale din Banat. Adunate de* GHEORGHE HAIDUCU din Gruni, jud. Severin. Lugoj, 1929, Ed. Minerva, 16°, 24 p. Ed. II. — Nu indică locul şi persoana dela care au fost culese.

— COSTĂCHESCU, MIHAI, *Cântecul Mioarei*. În *Anuarul Liceului Naţional din Iaşi pe anul şcolar*, 1928—1929. Iaşi, 1930, Opinia, 8°, p. 28—32. — O variantă a « Mioriţei », culeasă de autor în 1902 dela cântăreţul orb Gheorghe a Vasiloaiei din Goeşti (jud. Iaşi). O versiune mai puţin completă a acestei variante a fost publicată în *Moldova dela Nistru*, III, p. 306. « Cea mai frumoasă variantă găsită până azi ».

— COSTIN, LUCIAN, *Balada bănăţeană*. În *Almanahul Banatului* pe 1929. Timişoara, 1929. Ed. Virgil Molin, 8°, p. 67—71. — Consideraţii generale privitoare la originea şi evoluţia baladei bănăţene ; migraţiunile ei ; faza de astăzi.

— DIACONU, ION, *Păstoritul în Vrancea*. Importanţa istorică ; răspândirea geografică a stânei ; starea actuală, fazele principale ale păstoritului în Vrancea ; personalul stânei ; alcătuirea şi funcţionarea stânei ; accesoriile ei ; produsele oilor ; hrana şi îngrijirea, rasa şi numele lor ; literatura păstorească. 6 texte; indice, 33 de figuri. (G. S., IV, p. 257—309).

— DIACONU, ION, *Aspecte din folklorul Vrâncean*. În folklorul din Vrancea, se vede o puternică influenţă a literaturii populare din Ardeal, Oltenia şi Muntenia. Se caracterizează prin doine de haiducie, care, de multe ori sunt fragmente de baladă, cântece de străinătate, dor, jale şi mai ales cântece ostăşeşti, în care se văd multe versiuni literare. (Milc., I*, p. 69—86).

©BCU CLUJ

— DIACONU, ION, *Folklor din Râmnicul-Sărat*. În folklorul din Râmnicul-Sărat, caracterizat prin motive haiducești, cântece de străinătate și de dragoste, pline de imagini variate și care în vechime erau în plină vieață, azi aproape menite pieirii din cauza târgurilor și a civilizației, se vede o puternică influență a literaturii populare din Ardeal și mai ales din ținutul Vrancei. (Milc. II*, p.160—183).

— DICULESCU, LEON, *Miorița*. Traducerea în italiană și analiza estetică a baladei. (A. R., XIII, p. 374—382).

— DUMITRAȘCU, I. N., *Vorbe de demult*. Sibiu, 1929, Ed. Astra, 16°, 46 p. (Nr. 165 din Biblioteca Poporală a Asociațiunii). — 13 Povestiri și legende în legătură cu bogăția și sărăcia, cu lenea, mirosul busuiocului, dulceața mierei de albină, etc., culese din județele Dolj și Ialomița.

— DUMITRAȘCU, I. N., *Strigoii. Din credințele, datinile și povestirile poporului român*. Ac. Rom. Din vieața poporului român, XXXVIII. București, 1929, « Cultura Națională », 8°, 27 + 26 p. + 37. — Povestiri despre strigoi, culese, cea mai mare parte din județul Dolj. Într'o notă dela sfârșitul vol. se arată persoanele dela care au fost culese. Un scurt glosar, tot la sfârșitul vol. — Menț. elog. Sz., XXXVII, vol. XXV, p. 36—37. G[OROVEI], A.

— DUMITRESCU-BISTRIȚA, IOSIF N., *Poezii populare din Mehedinți* culese de — Vol. I. Comuna Bistrița, jud. Mehedinți, 1929. « Izvorașul », 8°, 24 p. — Se indică persoanele dela care au fost culese. — Menț. elog. Sz. XXXVII, vol. XXV, p. 36. G[OROVEI], A.

— *Fira, Gh., Nunta în județul Vâlcea*. O lucrare model. Sz. XXXVII, vol. XXV, p. 37—38. G[OROVEI], A.

— GAZDRU, DEMETRIO, *La letteratura popolare romena con speciale riguardo alle fiabe*. O privire sintetică asupra folklorului românesc și a problemelor lui. Frumusețea poeziei noastre populare. Măsura în care a fost studiată ; colecțiile. Vechimea ei. Poezia pop. la Românii din stânga și dreapta Dunării. Clasificarea ei. Despre basme. Teoriile privitoare la originea lor. Colecțiile. — Studiul e însoțit de o bogată bibliografie, foarte utilă pentru cei ce vor să se orienteze, asupra folklorului românesc. *(Il Giornale di Politica e di Letteratura*, V, p. 1312—1329).

— *Georgescu-Tistu, N., Folklor din județul Buzău*. Menț. crit., G. S., IV, p. 192. D[ENSUSIANU], O. — Menț. elog., DR., VI*, p. 474—475. PAȘCA, ST.

— *Isopescu, Claudio, La poesia popolare romena, (Extras din « Il Giornale di Politica e di Letteratura »*, anul III, Nr. V—VI, 1927, p. 32*)*. Lecție de deschidere a unor cursuri particulare de limba română, ținute la Roma în 1926—27. (DR. VI*, p. 462—463). PAȘCA. ȘT.

— LACEA, Dr. CONST., *Contribuție la istoria « Junilor » brașoveni*. După amintirile lui Teodor Saftu, fost vătaf al « Junilor albi », în 1877, « cumpania » aceasta s'ar fi înființat prin 1871—2. (Ț. B., I, p. 32—35).

— MODREANU, I., *Obiceiuri din Maramureș. Nunta țărănească*. 1. Găteala miresei ; 2. Strutul ; 3. Jurământul ; 4. Jocul miresei. (V. L., XLV, p. 156).

— MUȘLEA, ION, *Pictura pe sticlă la Românii din Scheii Brașovului*. La Românii din Schei meșteșugul a ajuns dela cei din Nicula. Descrierea

©BCU CLUJ

procedeelor urmate de pictori. Câteva exemplare mai artistice. (Ţ. B., I, p. 36—52).

— MUŞLEA, ION, *Viaţa şi opera Doctorului Vasile Pop* (1789—1842). Biografie şi bibliografie, întemeiată în cea mai mare parte pe date necunoscute. Poet în hexametri latineşti ; director al Seminarului dela Socola ; întâiul nostru bibliograf ; medic practician şi autor al unei cercetări ştiinţifice de medicină ; filolog cu idei sănătoase ; culegător de hrisoave şi istoric al bisericei din Schei ; cel dintâiu folclorist al nostru. Se insistă pe larg asupra lucrării lui de folclor *Disertatio... de funeribus... Daco-Romanorum*, Viena 1817, dându-se o analiză critică a ei. Între cei care i-au dat informaţii pentru ea e şi Petru Maior. În Anexe se reproduce în întregime « Notiţa » lui istorică despre biserica din Scheii Braşovului. (A. I. N., V, p. 86—157).

— NEMOIANU, P., *Poveştile româneşti în limba rusă*. La 1902 A. I. Jaţimirski a scos la Moscova (Editura Tipogr. I. D. Sîtiu) o colecţie de 23 basme româneşti. Colecţia este intitulată : *Scazocinîia sokrovişcia zabîtavo ugolka* [Comorile de basme ale unui colţ uitat]. Se reproduce o parte din « Precuvântare », în care autorul vorbeşte foarte elogios de basmele româneşti. (A. B., II, Nr. 3, p. 48—49).

— OPRESCU, G., *Peasant Art in Roumania*. Special Autumn Number of *The Studio*, Londra, 44 Leicester Square, 1929, XVII, 182 p. — O imagine sugestivă a artei ţărăneşti româneşti. Numeroase şi foarte bine executate clişee. — Menţ. elog. V. K. R., III*, p. 126. KRÜGER, F.

— PODARIU, T., *Flori de pe câmpie*. Sibiu, 1929, Ed. Astra, 16°, 96 p. (Nr. 168 din Bibl. populară a Asociaţiunii). — Doine şi strigături culese din comuna Pintic (jud. Someş) fără să menţioneze persoanele dela care au fost culese. Un scurt glosar.

— POHONŢU, EUGÈNE, *L'activité patriote d'Hélène Vacaresco. Contribution au folklore roumain en France*. Paris, 1929, I. Gamber, 8°, p. 48. (Extrait des « Mélanges de l-Ecole Roumaine en France », VII, 1928). — După o introducere asupra pătrunderii folclorului român în Franţa, se analizează opera folcloristică, sau inspirată din folclor, a Elenei Văcărescu. Mai mult despre *Le Rhapsode de la Dâmboviţa* şi ecoul acestui volum.

— RĂDULESCU-CODIN, C., *Literatură, tradiţii şi obiceiuri din Corbii Muscelului*. Bucureşti, 1929, Cultura Naţională, 8°, 128 p. (A. Rom. Din vieaţa poporului român, XXXIX). — Introducerea (p. 1—8) cuprinde : aşezarea geografică a satului, istoricul lui cu note istorice, ocupaţia Corbenilor. Textele publicate sunt : cântece, chiuituri, legende, colinde şi diferite obiceiuri. Obiceiurile dela Paşte cu încondeiarea ouălor. Se dau 170 figuri reprezentând diferite ouă încondeiate. Obiceiuri ce se referă : la port, case, naştere şi copilărie, logodnă, nunţi, moarte. La sfârşit volumul are un indice, apoi melodiile cu note muzicale ale cântecelor şi colindelor. — Menţ. elog. crit. DR., VI*, p. 466—471. PAŞCA, ŞT.

— RIEGLER-DINU, EMIL, *Hora transilvăneană*. În *Transilvania, Banatul, Crişana, Maramureşul, 1918—1928*. Vol. II, Bucureşti, 1929, Cultura Naţională,

©BCU CLUJ

4°, p. 1269—1281. — Studiu de folclor muzical. La începutul lui: despre înțelesul cuvintelor « horă » și « doină ».

— RUSCEAC, SIMION, *Nunta la Români*. Cernăuți, 1929, Glasul Bucovinei, 16°, p. 46. — În prefață autorul arată satele (toate din jud. Cernăuți) și câteva din persoanele dela care a cules obiceiurile. E o descriere amănunțită a felului în care se desfășoară nunta cu obiceiurile, cântecele, urările, etc., ocazionale.

— *Schullerus, A., Verzeichnis der rumänischen Märchen und Märchenvarianten*. Menț. crit. an. U. J., X*, p. 337. A. N. — Rec. elog. Recensentul remarcă asemănări între snoavele românești și săsești. Korr, LII, p. 119—120. KRAUSS, FR. — Reg. elog. de MUȘLEA, I. în DR. VII p. 421—423.

— SORICU, I. U., *Influențe românești în poezia și folclorul unguresc*. Sibiu, 1929, Tip. « Dacia Traiană ». 16°, p. 52. — Conferință. Influențe în poezia lui Balassa Bálint și — indirect — a lui Petőfi. Exemple de influențe rom. în colindele și irozii ung.; în orațiile de nuntă; baladele populare, mai ales săcuiești; în baladele Curuților; în strigături, basme și snoave. — Menț. U. L., XLV, p. 332.

— TECULESCU, HORIA, *Pe Mureș și pe Târnave. Flori înrourate* (Doine și strigături) culese de —. În anuarul Liceului Principele Nicolae din Sighișoara pe anii 1927—28 și 1928—29, Sighișoara, 1929, Tip. Miron Neagu, 8°, p. 3—207. [Și în extras]. — 614 doine, 645 hore, 1 colindă și 2 balade, culese prin elevii liceului. Nu se menționează persoanele dela care s'a făcut culegerea nici locul. Criteriul urmat a fost cel estetic. Culegerea este precedată de o « Predoslovie » (p. 3—73), în care autorul discută o mulțime de probleme în legătură cu poezia și literatura populară: vechimea poeziei populare, originea, interesul pentru ea la noi, felul cum se răspândește, motivele doinelor, concepția de viață a poporului român așa cum apare în poezia lui, rolul sănătos pe care l-a avut ea în îndrumarea literaturii culte. La sfârșitul « Predosloviei » o listă de 79 colecții de poezii populare române. — Menț. elog. Gn. X*, p. 145—146. CRAINIC, NICHIFOR.

— *Vasiliu, Alex., Povești și legende*. Ac. Rom. « Din viața poporului român », XXXVII, Rec. crit. Șz., XXXVII, vol. XXV, p. 35—36. G[OROVEI], A.

— VORONCA, ELENA NICULIȚĂ, *Sf. Alexi, omul lui Dumnezeu. Studiu mitologic comparativ*. Comparație între legenda românească a Sf. Alexi, obiceiurile dela această sărbătoare și mitul indic al lui Vișnu și cel greco-roman al lui Hercule. (C. L., LXII, p. 131—150).

FONETICĂ

— DENSUSIANU, OV., *Asupra unui punct de fonetică română*. Continuarea discuției asupra trecerii lui *a* > *e* în cazuri ca *clamo* > *chem*. cf. Densusianu în G. S., III, p. 451 și Pușcariu în DR. V, p. 790. (G. S., IV, p. 391—392).

— GRAUR, AL., *Pronunțarea limbii latine*. Rostirea limbii latine în epoca ei clasică se apropia mult de sistemul utilizat în școli de noi și de Italieni, adică de

©BCU CLUJ

fapt de pronunţarea actuală a limbii române şi a celei italiene. Singurele excepţii sunt următoarele : « ce », « ge », « ci » « gi » se pronunţau « ke » « ghe », « ki »,« ghi », nu aşa cum le pronunţăm noi ; « ti » se pronunţa peste tot « ti », nu « ţi », cum pronunţăm noi câteodată ; în sfârşit literele « j » şi « v » nu existau: se scria şi se pronunţa numai « i » şi « u ». Singurul lucru asupra căruia nu suntem încă lămuriţi e accentul. (Ad. 43*, Nr. 14.309, p. 1—2).

— GRAUR, AL., *Ts en latin.* În lat. a existat sunetul *ts*, redat în scris prin *s* sau grec *z*. Îl regăsim în cuvinte romanice. Exemple de cuvinte româneşti : *zappus* > rom. *ţap*, *zinzala* > rom. *ţânţar*. (Romania, LVI*, p. 265—267).

— GRAUR, AL., *Strigătele în româneşte.* Cauzele fonetice, care fac, ca vocalele deschise accentuate să fie mai sunătoare la strigăt decât vocalele închise neaccentuate. Deplasările pe care le suferă accentul şi modificarea în parte a cuvintelor din cauza strigătului. (V. R., XXII*, vol. LXXXIII, p. 129—134).

— NICHOLSON, G. G., *Quelques problèmes de phonétique romane résolus par le génitif.* Printre altele se discută (p. 205—206) soarta grupului *go, ga* în *rogare* şi *interrogare*, amintindu-se şi reflexele româneşti. (R. Lg. R., VI*, p. 205—209).

— *Popovici, I., Vocalele româneşti.* Menţ. crit. (St. R., IV*, p. 176). TAGLIAVINI, C.

— *Popovici, I., Einige Bemerkungen über die serbo-rumänischen Lehnwörter.* Menţ. crit. (St. R., IV* p. 176). TAGLIAVINI, C.

— PUŞCARIU, SEXTIL, *Phonetisch und Phonologisch.* Deosebirea între *fonetică* şi *fonologie*, între *legi fonetice* şi *legi fonologice*, între *sistemul fonetic* şi *sistemul fonologic* al unei limbi. (V. K. R., III*, p. 16—24).

— ROSETTI, AL., *Curs de fonetică generală.* Cu 26 de fig. în text. Bucureşti, 1930, Ed. Casei Şcoalelor (Cartea Rom.), 8°, XV + 120 p. + 2 f. [Cf. Recensie de S. PŞUCARIU în DR., VII, p. 447—449].

— *Rosetti, Alexandre, Recherches sur la phonétique du Roumain au XVI-e siècle.* Rec. crit. DR., VI*, p. 395 419. PROCOPOVICI, AL.

— ŞTEFANOVICI, OL. I. Dr., *Străinii şi sunetele limbii noastre.* (Ţ. B., I, p. 4). [Şi extras].

— ŞTEFANOVICI-SVENSK, OLIMPIU I., *Vocalele fără de voce în Româneşte.* (DR., VI*, p. 369—374).

— ŢICĔLOIU, ION D., *Zum Rumänischen. Probleme de fonetică, cu date din limba românească veche.* Despre valoarea fonetică a lui *m* şi *n*. Omiterea lui *m* în textele vechi, când urmează după el de obiceiu *p* sau *b* : *cuplit, cupenele*. Omiterea lui *n* când e urmat de *t, d, s, z, ş, j, ţ, c, g*, ex. : *amete, cădu, aprise, flămăzi, tăjiră, sămăţă, deştiţe*. Cauzele fonetice care provoacă aceste dispariţii în fazele lor de desvoltare. Un alt sunet omis în textele vechi este *t*. Combate părerea lui Candrea cu privire la omiterea acestui sunet şi susţine că adevărata cauză a omiterii se explică pe baza legii psihologice sau ideodinamice. (Z. R. Ph., XLIX, p. 698—708).

— *Ţiceloiu, Ion Dr., Studii de Fonetică, Câmpulung-Muscel*, 1927. Rec.crit. DR., VI* p. 427—428. PETROVICI, E.

©BCU CLUJ

FONOLOGIE

— GRAUR, AL., *Questions latino-roumaines. I. Sur le traitement de l'u bref latin.* Din cele 18 cuv. rom. considerate ca excepții dela transformarea lat. *ŭ* > rom. *u* și în care lat. *ŭ* > *o*, Graur exclude 11. Dintre celelalte, în unele *u* este urmat de *b* + *voc*, dând un diftong > *o*, iar *tău* și *său* < lat. vg. **teus* și **seus* nu **tous* și **sous*. *Toamnă* < *autumnia* rămâne neexplicat. (Romania, LV, p. 469—475).

— LACEA, CONST., *Hiperurbanism fonetic în documente vechi.* Așa se explică grafia: *Fechil, Fetchel, Fetchiel*, etc. în redarea numelui judelui Brașovului Georg Jekel pronunțat și redat adesea Hetchel sau Hetcăl. (DR., VI*, p. 359—360).

— NANDRIȘ, GR., *Despre metateza lichidelor în elemente slave din limba română.* Argumente nouă confirmând părerea că cuvintele *baltă, daltă, gard, scovardă* ș. a. reprezintă o pătură veche de elemente slave, intrate în română. (DR., VI*, p. 350—357).

— POP, SEVER, *Rotacismul în comuna Avram-Iancu (Vidra-de-Sus) din Munții Apuseni.* Urme și indicii de rotacism în unele cuvinte: *lindiră, mătrăgulă* cu un *l* provenit prin disimilare din *r*, *madzâne*, cu un *n* care va fi înlocuit prin hiperurbanism pe *r*. (DR., VI*, p. 393).

— ROSETTI, AL., *Asupra palatalisării labialelor.* Răspuns la critica făcută de OV. DENSUSIANU în G. S. III, p. 455—460, cărții lui Al. Rosetti *Recherches sur la phonétique du roumain au XVI-e siècle.* (Paris, 1926). (G. S., IV, p. 101—165).

— ROSETTI, AL., *Note complementare asupra tratamentului lui n + consoană în limba română.* Răspuns la critica făcută de Al. Procopovici în R. F. II, p. 150—153, articolului lui Al. Rosetti, «Asupra tratamentului lui n + consoană în limba română» din G. S. III, p. 413—415. (G. S. VI, p. 158—161).

GRAMATICĂ

— B[OGDAN]-D[UICĂ], G., *O gramatică patriotică.* Despre *Gramatica românească și nemțească pentru tinerimea națională.* Într'acest chip întocmită de un prieten al naței. Tipărită cu toată cheltuiala Domniei-sale Rudolf Orghidan... Brașov 1838. A fost scrisă pentru școalele din Brașov. A avut două volume. G. B. D. nu cunoaște decât întâiul. Era scrisă, evident, și cu scopuri patriotice. (Ț. B., I, p. 337).

— DENSUSIANU, OVIDE, *Histoire de la langue roumaine. T. I Les origines.* Nouveau tirage par procédé photomécanique. Bucarest, 1929. (Etablissements H. Dupuy, Paris). 8°, p. XXXI + 510 + 1 f. — Menț. St. R., IV*, p. 173—174. TAGLIAVINI, C.

— PAPADOPOL, PAUL I., *Câteva precizări gramaticale pentru unii literați și pentru tipograf.* În *Almanahul Graficei Române pe 1929*, Craiova, [1929]. Scrisul Rom. 8°, p. 66—79. — Critica, din punct de vedere ortografic-gramatical, a unei traduceri în proză din literatura clasică (fără indicarea autorului și a

©BCU CLUJ

titlului), pentru a ajunge la concluzia că literaţii trebue să fie buni cunoscători ai gramaticei şi ortografiei, de asemenea şi tipografii şi corectorii.

— SCHOLZ, GÜNTHER, *Rumänisch und Spanisch. Eine vergleichende Darstellung der Eigentümlichkeiten beider Sprachen* -Leipzig, 1929 p. 79. — Rec. crit. Lucrare puţin reuşită. (DR., VI*, p. 459—461). — PAŞCA, ŞT.

INTRE ISTORIE ŞI FILOLOGIE

— BERECHET, ŞT. GR., *Obiceiul pământului românesc. Încercare de studiu juridico-etnografic.* I. Câteva din obiceiurile pământului, după documentele noastre cu caracter civil. II. Câteva din obiceiurile pământului în materie penală. (Min., III, Nr. 2—3, p. 114—146).

— BERECHET, ŞT. GR., *Simbolica juridică Încercare de studiu comparat.* Se studiază câteva simbole juridice *(Brazda, paiul, păruiala, baterea palmei, poalele hainei, mănuşa, încălţămintea, vinul sau adalmaşul, aruncarea cu măciuca şi toporul, cheia, arma, sulița, părul şi barba, omagiul, adaosul)* mai ales în legătura cu simbolica juridică slavă. (Min., III, Nr. 1, p. 89—114).

— BOROŞ, IOAN, *Conscrierea parohiilor din judeţul Caraşului în anul 1792.* (Sem., II, Nr. 3—4, p. 20—23).

— DICULESCU, C., *Altgermanische Bestandteile im Rumänischen.* Răspunzând criticelor lui P. SKOK, A. ZAUNER care nu cred în existenţa elementelor vechi germane în româneşte, autorul face întregiri la unele etimologii vechi şi expune un număr de etimologii nouă: *ştimă, şteamătă, iasmă, tureci, nasture, bumb, ateià, sgudui, smicui, smetie, butură, butuc, strugure, grind, bulz, cotângan, cotârloiu, coteiu, cotarlă, stărnut, strămut, mărţoagă, mărţină, burtă, burduf, bâtcă, rîpcă, bâlcă, ghioagă,* pe care le consideră ca elemente vechi germane în româneşte. (Z. R. PH., XLIX, p. 385—436). — Rec. crit. sub titlul « Gibt es altgermanische Bestandteile im Rumänischen ? » Z. R. Ph., L*, p. 257—259. SKOK, P. — Rec. crit. Se respinge teoria gepidică a lui Diculescu. Z. R. Ph., L*, p. 548—553. ZAUNER, A.

— *Diculescu, Const. C., Dacia romană în oglinda inscripţiilor şi a limbii de azi.* Rec. anal. U. L., XLV, p. 458—459. FOTI, ION. — Lucrarea fiind bazată pe teoria continuităţii, nu poate fi admisă de recensent. U. J., X*, p. 455. T[REML], L.

— ILIESCU, DAN M., *Un vechiu oraş dispărut : Cetatea de Floci* (încercare de monografie), Bucureşti, 1930. Tip. Bucovina, 8°, 42 p.+ 1 f. — Diferite nume purtate de oraş; originea numelui. Monografie istorică până la 1779, data dispariţiei oraşului.

— *Pârvan, Vasile, Dacia. An outline of the early civilisations of the Carpatho-Danubian countries.* Cambridge : University Press 1928, 216 S. 8°. Rec. crit. Cele mai importante rezultate ale cercetărilor lui P. apar într'o limbă apuseană. Scurtă analiză. Se respinge ideea continuităţii unei populaţii ţărăneşti în Ardeal până în evul mediu. (U. J., IX, p.132). (— K. S.).

— *Philiphide, Al., Originea Românilor,* I, II ; Iaşi, Tip. « Vieaţa Românească », 1925, 1928 ; L + 889 ; 829 p. — Rec. crit. Densusianu contrazice pe Philippide

©BCU CLUJ

în privința timpului și locului de formare a poporului român; îi reproșează eresii filologice ; lipsă de sistem și multă « trudă pierzându-se în multe zădărnicii ». G. S. IV, p. 396—404. D[ENSUSIANU], O. — Rec. anal. elog. în *Anuarul Școalei Normale de Învățători « Vasile Lupu » din Iași, pe anul școlar 1929—30*, p. 94—115. HOTNOG, TITUS. — Rec. elog. asupra vol. II cu completări fonologice și semantice. Z. R. Ph., L*, p. 369—377. IORDAN, IORGU.

— *Revue des études hongroises*, VI (1928). Recenzia dă atenție numai materialului care interesează și limba română. De acord cu I. Melich, recensentul afirmă că teoria « gepidă » e ridiculă. St. R. IV*, p. 146—149. TAGLIAVINI, C.

— SAVA, A. V., *Documente putnene : I Vrancea (Odobești-Câmpuri)* ; Focșani, Tip. Cartea Putnei, 1929, XII, p. 223. Rec. anal. elog. G. S., IV, p. 408—409. D[ENSUSIANU], O.

— ȘIADBEI, I., *Cele mai vechi urme scrise în românește*. În *Anuarul Liceului Național din Iași pe anul școlar 1929—30*. Iași, 1931, « Presa Bună », 8° p. 14—18. — După ce face o cercetare critică a urmelor de românește mai vechi, crezute până astăzi, autorul stabilește drept cele mai verosimile : pentru Românii din dreapta Dunării *Kimba longu*, pomenit de Kedrenus în *Hist.* compend., II, p. 457, la anul 1014 ; iar pentru Românii din dreapta Dunării numele *Knez, Orsa, Lupa, Petra*, din actul de fundație al mănăstirii Tihan, lângă Balaton, dela anul 1055, publicat în G. Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae*, I, 1, Budae 1829, p. 389 sqq. Discuția critică a numelor din urmă.

— SZÉKELY, IÁNOS, *Dernier mot à M. Iorga*. Răspuns la critica făcută de Iorga *(Revue historique du Sud-Est Européen*, 1929, p. 89—95*)* articolului lui Székely *Roumains et Hongrois en Transylvanie*. (R. E. H., 1928, p. 269—283). (R. E. H., VII, p. 125—129).

— SULYOK, DR. ISTVÁN, *Történelmi vita Erdélyröl magyar és román tudósok között*. Articolul cuprinde un rezumat al discuției dintre Iorga, Székely Iános, Melich I. cu privire la continuitatea Românilor în Ardeal [cf. R. E. H.]. Se insistă în deosebi asupra numelor topice din Ardeal. (E. I. Sz., VI, p. 157—163).

— TREML, L., *Die ungarischen Lehnwörter im Rumänischen*. Împrumuturile ungurești dau documentelor slavone din Moldova și Valachia un caracter deosebit de al celorlalte documente slavone. Se cercetează documente din sec. XIV. Pentru a se arăta varietatea domeniilor sociale și culturale din care vin împrumuturile, cuvintele se studiază după categorii : 1. viața la curte ; 2. viața la orașe și sate, agricultura ; 3. industrie și comerț ; 4. justiția ; 5. armata. (U. J., IX, p. 274—317) — Recenzie de N. DRĂGANU, în DR. VII p. 195—218.

ISTORIE CULTURALĂ

— ADAMESCU, GH., *Dimitrie A. Sturza*. Portret elogios. Omul politic. Caracterul. Istoricul. Academicianul. Note biografice. (U. L., XLV, p. 258—259).

— AGÂRBICEANU, ION, *Ion Micu Moldovan (1833—1916)*. Portret călduros. I. M. M. ca fruntaș cultural și politic. Filantropul. Cărturarul. Omul. Note biografice. (U. L., XLV, p. 242—243).

©BCU CLUJ

— AMALDI, MARIA EMILIA, *La Transilvania attraverso i documento del conte Luigi Ferdinando Marsili.* Continuând şi terminând judiciosul articol început în vol. VIII (1928) al aceleeaşi reviste, autoarea se ocupă de hărţile geografice militare din colecţia contelui Marsili, precum şi de unele informaţiuni istorice privind Transilvania. (E. O., IX, p. 262—284).

— ARBORE, AL. P., *Noui informaţii etnografice, istorice şi statistice asupra Dobrogei şi a regiunilor basarabene învecinate Dunărei.* Informaţiuni străine privitoare la situaţia etnografică şi demografică a Dobrogei, din secolul al XVI-lea până la sfârşitul secolului al XIX-lea. (A. D., XI*, p. 65—94).

— BĂDĂRĂU, DAN A., *O sută de ani de naturalism în România.* Iaşi, [1930], Tip. Opinia. 8°, p. 205. (Biblioteca Universitară). — Privire sintetică, clară şi amplu documentată. Cap. II cuprinde ştiri privitoare la activitatea ştiinţifică a lui Asachi. Cap. VIII o analiză a concepţiei naturaliste a lui Ion Ghica. Cap. IX, X şi XI tratează « Junimea » (Maiorescu, Conta, Eminescu, Bodnărescu, Panu, A. D. Xenopol). Bibliografie. Indice.

— BĂLAN, TEODOR, *Refugiaţii moldoveni în Bucovina, 1821 şi 1848.* Bucureşti, 1929, « Cartea Românească ». 8°, p. 148. (Aşezământul cultural Ion C. Brătianu, VIII). — Cap. I. « Familiile Musteaţă şi Petrino ». Originea, aşezarea în Bucovina şi desvoltarea lor. II « Refugiaţii moldoveni dela anii 1821 şi 1848 ». Întâii trec în Bucovina în « urma Eteriei, iar cei din urmă din cauza revoluţiei » dela Iaşi. Cei din 1848 s'au aşezat, o parte la Cernăuţi, iar alta la Cernauca lui Doxachi Hurmuzachi. III. « Const. Hurmuzachi ». Trecerea acestuia în Moldova şi marele rol politic jucat acolo, în timpul unirii principatelor. IV. « Efecte binefăcătoare ». Mai ales despre ziarul *Bucovina* şi Societatea pentru literatura şi cultura poporului român din Bucovina. — Cea mai mare parte din studiu e întemeiată pe cele 73 de doc., reproduse în Anexe. Indice de persoane şi locuri.

— B[ANCIU], A., *Dr. Aurel Mureşianu.* Biografia şi caracterizarea fostului director al *Gazetei Transilvaniei*, din prilejul împlinirii a 20 de ani dela moartea lui. O scrisoare inedită a lui, din 1866, către tatăl său Iacob, şi una a lui Vasile Lucaciu către el, din 1874. Importante pentru istoria politică. (Ţ. B., I, p. 165—168).

— BANCIU, AXENTE, *Scrisori vechi.* Textul a două scrisori adresate de un necunoscut din « Valahia » lui Iacob Mureşianu. De interes pentru situaţia politică de pe la 1856. (Tr., LXI*, p. 349—352).

— BÂRLEA, Dr. VICTOR, *Icoane culturale-artistice din trecutul Românilor Lugojeni.* În *Almanahul Banatului pe 1929.* Timişoara, 1929, Ed. Virgil Molin, 8°, p. 51—55. — Ştiri vagi despre vieaţa muzicală şi teatrală a Lugojenilor, în sec. al XIX-lea.

— BERARIU, CONSTANTIN, *Povestea copilăriei mele.* Împrejurări culturale româneşti din Bucovina din vremea copilăriei şi a primei tinereţi, a lui C. B. (J. L., XIX*, p. 12—14).

— BEZDECHI, ST., *Familia lui N. Olahus.* Se discută genealogia umanistului ungur de origine română. E foarte greu de stabilit dacă a fost Dănulesc sau Drăculesc. (A. I. N., V*, p. 63—85).

©BCU CLUJ

— BIANU, I., *Legături culturale cu Italia.* Un succint istoric al relațiunilor noastre culturale cu Italia .(Un. XLVII*, Nr. 90, p.1).

— BIANU, I., *Românii și Roma.* În *Omagiu lui Ramiro Ortiz cu prilejul a douăzeci de ani de învățământ în România.* București, 1929, Tip. Bucovina, 8°, p. 42—45. Se trec sumar în revistă legăturile sufletești ale Românilor cu Roma.

— BILCIURESCU, VICTOR, *Aristizza Romanescu.* Evocare călduroasă a actriței. Note biografice. (U. L., XLV, p. 674—675).

— BIZEREA, P., *Din viața marilor luptători bănățeni.* În *Almanahul Învățătorilor, pe anul 1930,* întocmit de G. Neamțu și Pavel Jumanca. Lugoj, 1929, Tip. A. Auspitz, 8°, p. 31—37. — Biografia și caracterizarea lui Ignatie Vuia (1809—1852), episcop al Vârșetului în timpul revoluției din 1848—49 ; apoi a lui Nicolae Petru Tincu-Velea (1814—1867), protopop al Vârșețului. Mai mult despre scrierea acestuia din urmă : *Istoria bisericească politică-națională,* Sibiu, 1865.

— B[YCK], J., *Bascii și Românii, Bulletin du Musée Basque* (V, Nr. 9) cuprinde articole interesante ale savanților basci care ne-au vizitat în toamna anului 1928. În unele se evidențiază afinitățile dintre Basci și Români. (A. L. A., IX, Nr. 449, p. 8).

— BLAGA, LUCIAN, *Simboluri spațiale.* Sentimentul cosmic și simbolul spațial sunt tendințe ale sufletului creator în concepția despre cultură a lui Spengler. Plaiul e simbolul spațial al sufletului românesc, reflectat în toate creațiunile sale. Fizionomia proprie a « dorului » și a corespondentului său german « Sehnsucht » și semnificația lor în raport cu simbolurile lor spațiale. (D. V., I*, p. 97—99).

— BOGDAN-DUICĂ, G., *La începutul Unirii...* Despre activitatea pentru unire a lui I. Câmpineanu. (C. T. C., X, p. 58—60).

— BOGDAN-DUICĂ, G., « *Simplicissimus* » *descriind Maramureșul de pe la anul 1650.* Se traduc sau se rezumă notele privitoare la Românii Maramureșului din *Ungarischer oder Dacianischer Simplicissimus...* apărută la 1683, retipărită în 1854 la Lipsca. Importante pentru istoria culturală. (Tr., LX, p. 305—310).

— BRATU, I., *Învățământul secundar din Ardeal.* În *Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul, 1918—1928.* Vol. II, București, 1929, Cultura Națională, 4°, p. 985—1021. — La începutul studiului autorul face o privire istorică asupra învățământului secundar în Transilvania, în sec. XVIII și XIX.

— BUGARIU, VICENȚIU, « *...Despre lăcuitorii Bănatului...* ». — Un manuscris anonim din 1804. — Descrierea și proveniența manuscrisului dela Academie. Cuprinsul. Se reproduce petiția adresată împăratului Austriei Francisc I, împotriva asupririlor tisturilor și ale șpanilor și a hrăpărelii perceptorilor, în care se dau și soluții de îndreptare. (A. Bn., III*, Nr. April-Iunie p. 18—25).

— BULAT, T. G., *Un conflict între Divanul Moldovei și Profesorul Demetru Gobdelas (1810—1812).* Gobdelas, profesor de « științe filosofice » la Academia din Iași, a avut un conflict cu Divanul Moldovei pentru jignirea lui de către prințul Scarlat Ghica și neplata salariului. Evoluția conflictului. 6 documente din Arhiva dela Chișinău. (Arh. Bas., I, Nr. 1, p. 17—31).

©BCU CLUJ

— [CÂNCEA, IOAN V.], *Oameni și fapte din trecutul Craiovei. Acte și documente comunicate de* — Douăsprezece acte dintre anii 1784—1840, interesante pentru starea culturală a Craiovei. Între ele se găsesc : două numiri de medic al Craiovei, o numire de dascăl, o cerere pentru deschiderea unei tipografii, o cerere de autorizație a unei trupe franceze de teatru și a unei trupe de acrobați englezi să dea reprezentații. (A. O., IX, p. 190—206).

— CARAMAN, Dr. PETRU, *Un prieten dispărut al nostru : profesorul Ludovic Sawicki.* În studiile lui de antropogeografie, Sawicki, prof. la Univ. din Cracovia, a tratat și problema transhumanței ciobanilor din Carpații nordici. (Cug. Cl., II, p. 19—23).

— CÂRNU, ROMULUS, *Mocanii din Dobrogea.* Informații, după izvoare cunoscute, privitoare la Mocanii săceleni în Dobrogea. (V. Săc., I*, Nr. 1, p. 10—12).

— CARTOJAN, N., *Pensionatele franceze din Moldova în prima jumătate a veacului al XIX-lea.* În *Omagiu lui Ramiro Ortiz cu prilejul a douăzeci de ani de învățământ în România*, București, 1929, 8°, p. 67—75. — Profesorii de franceză din institutul lui Kiriac Triandafilos din Iași (1811—1812). Pensionatele de fete : al d-nelor L. F. Germant, al baronesei de Chambonneau (1835—1848), al soților R. Mathieu și Sophie (1828—1830), al soților Garet (1828), al Eugeniei de Grandpé. De băieți : ale lui Cuénim, Monton, Lincourt. Din provincie : Galați, Botoșani, Roman, Piatra Neamț, Bacău, Tg. Ocna, Putna, Bârlad. Pe la jumătatea sec. XIX aproape toate dispar, minate de învățământul românesc. În Anexe, programul Institutului Cuénim pe anul 1840.

— CHINDEA, TEODOR, *Contribuții la istoria Românilor din Giurgeul-Ciucului.* Gheorgheni, 1930. Tip. Kahan, 8°, p. 150 + 17. — Monografie istorică în formă de popularizare. Capitole : I Așezarea geografică a Giurgeului și originea numelui lui ; II Populația Giurgeului până la înjghebarea politică a Moldovei ; III Legăturile Giurgeului cu Moldova, până la Unirea cea mare ; IV Procesul de maghiarizare și mijloacele de înlăturare. Bibliografie. — Material onomastic și toponimic în cap. I și II. Informații privitoare la starea culturală a Românilor din Secuime. — Menț. crit. R. I., XVI, p. 163—164. IORGA. N. — Rec. elog. an. B. S. G., XLIX, p. 336—338. MIHĂESCU, V. — Menț. crit. G. R., IV, p. 147—148.

— CIALDEA, LILIO, *Per la storia dei Romeni di Transilvania.* O apărare caldă a drepturilor istorice, pe care poporul românesc le are asupra Transilvaniei. (E. O., X*, p. 272—280).

— CIUHANDU, GH., *Doi Ioanovici pe tronul episcopesc ort. dela Arad.* Arad, 1929, Tip. Diecezană, 8°, 1 f. + 38 p. + 1 pl. — Prima parte este o « Dizertație comemorativă despre episcopul Nestor Ioanovici cu spicuiri din istoria episcopiei Aradului în veacul XVIII ». Se arată cum, datorită privilegiilor ilirice, acordate de împăratul Leopold, Sârbilor, în 1790, ortodoxia s'a bucurat în Banat și părțile ungurene, de-o soartă mult mai bună decât în Ardeal. Alăturea de Sârbi s'au ridicat și Românii ortodocși, care au păstrat raporturi cu ortodocșii din principate. Câteva cuvinte despre Dimitrie Țichindeal și Moise Nicoară, cele două figuri culturale ale ortodoxiei arădane. O scurtă biografie și caracterizare a lui

©BCU CLUJ

Nestor Ioanovici, cel dintâiu episcop român al Aradului (27 Ian. 1829 — 21 Febr. 1830). — În partea a II-a o scurtă notiță despre episcopul sârb Vichentie Ioanovici (1726—1731), care la 1728 a încheiat o învoială cu Românii din părțile Bihorului. Documentul acesta, scris într'o românească a regiunei, e transcris cu litere latine și reprodus, în parte, în facsimil.

— CIUHANDU, GH., *Din viața lui Nestor Ioanovici episcopul Aradului* 1767—1830. Arad, 1929, Tip. Diecezană, 8°, 56 p. + 1 f. + 3 pl. — Biografie și caracterizare concisă, întemeiată pe cercetări proprii.

— CIUHANDU, GH., *Câteva momente din trecutul episcopiei Aradului.* Conferință. Arad, 1929, Tip. Diecezană, 8°, 29 p. + 1 f. — O conferință, ținută la Șiria, în 1924. Multe informații în legătură cu luptele în jurul unirii cu Roma, petrecute în Eparhia Aradului, în sec. XVIII și XIX.

— CIUHANDU, Dr. GH., *O pagină din viața ortodoxiei Românilor Ungureni.* Despre viața bisericească a Românilor din Crișana ; apoi despre Nestor Ioanovici. (B. O. R., Seria III, XLVII, p. 984—994).

— *Clujul, Viața culturală românească.* Cu ocazia congresului cultural al Ligii Culturale. Cluj, 1929, Tip. Ardealul, 8°, 1 f. + 118 p. + 12 pl. — Utile informații privitoare la pătrunderea elementului românesc în Clujul vechiu și activitatea lui, în articolele lui Șt. Meteș (p. 5—14, « Românii în orașul Cluj ») și Dr. E. Dăianu (p. 45—48, « Biserica română unită cu Roma, din Cluj »).

— DOBOȘ, FILARET, *Societatea academică română « Dacia ».* 25 de ani de vieață studențească 21 Mai 1905—21 Mai 1930. [Cernăuți, 1930. Glasul Buc.], 8°. 137 p. + 2 f. — Informații asupra vieții studenților români în Austro-Ungaria și privitoare la istoria culturală a Românilor din Bucovina, la începutul sec. XX.

— *Drăganu, N., Primii studenți români la Universitățile străine.* Menț. crit. cu completări. R. H., VI p. 99—100. IORGA, N.

— DRAGOMIR, SILVIU, *Istoria desrobirii religioase a Românilor din Ardeal în sec. XVIII.* Vol. II, Sibiu, 1930, Tip. Arhidiecezană, 4°, p. 440. — Bogat și prețios material privitor la frământările culturale ale Românilor din Ardeal, în sec. XVIII.

— FAGURE, EMIL D., *Craiova în teatrul românesc. După notele d-lui Alex. Olărenu.* Privire sumară, întemeiată pe date numeroase, asupra desvoltării Teatrului Național din Craiova, dela înființare până la Unire. (Rm. Nr. festiv, 1905—1929, p. 165—170).

— GĂZDARU, D., *Doi Moldoveni din sec. XVIII, la studii în Italia în Collegio di Fermo.* Este vorba de Giorgio (Gregorio) Gross din Baia și Pietro Wolf din Cotnari, menționați în arhiva dela Propaganda Fide din Roma (C. I., V—VII*, p. 376—377).

— GEORGESCU, IOAN, *Astra.* Privire sintetică asupra trecutului. Situația actuală a Astrei. (B. G., I*, p. 217—235).

— GEORGIAN, PAMFIL, *Biserica Moldovei pe timpul lui Alexandru cel Bun.* Știri privitoare la întemeierea mitropoliei Moldovei. Despre întâiele mănăstiri din Bucovina și Moldova. Catolicismul în Moldova. (R. O. R., Seria III, XLVII, p. 622—640).

©BCU CLUJ

— GEŢIA, IOAN, *Date referitoare la comuna Buziaş*. Tradiţia despre întemeierea comunei Buziaş < Moşul Bâzieş, şi al izvorului. Numirile diferitelor părţi din comună. Colonizarea cu elemente străine. Locuitorii comunei. II Biserica. III. Şcoala. IV. Asociaţiuni culturale şi reuniuni de cântări. V. Antichităţi. VI. Etnografie. (A. Bn., III*, Nr. Aprilie—Iunie, p. 53—57).

— *Giornale di politica e di letteratura*, V, Nr. 2—3, are un articol de Claudiu Isopescu privitor la « Italia şi originile literaturii noui româneşti » şi altul de Al. Marcu privitor la raporturile dintre Facultatea de Litere din Bucureşti şi *gimnasio patovino*. (R. H., VI, p. 188). — IORGA, N.

— GHIBĂNESCU, GH., *Centenarul presei române*. În *Anuarul Şcoalei Normale de învăţători « Vasile Lupu » din Iaşi pe anul şcolar 1928—1929*. Iaşi, 1929, Vieaţa Rom., 8°, p. 52—59. (Conferinţă ţinută la « Ateneul popular » din Iaşi). — Scurtă privire asupra desvoltării presei româneşti — ziare şi reviste — presărată cu amintiri personale. Portrete de ziarişti. Se insistă mai ales asupra Iaşului.

— GHIBĂNESCU, GH., *Başoteştii şi Pomârla (studiu genealogic şi istoric)*. Iaşi, 1929, Vieaţa Rom., 8° — p.VI + 88. (Vol. XXIII din « Surete şi Izvoade »). — P. 1—53, studiu genealogic asupra familiei Başotă, căreia se datoreşte liceul din Pomârla. Se dă şi etimologia numelui. — 2. Pomârla, p. 55—88.

— GHIBĂNESCU, GH., *Iaşii în cronicarii şi în călătorii străinii* (Seria VIII-a). Iaşii sub Mihai Vodă Racoviţă întru cea de a treia a lui domnie, între 1617—1627. (I. N., VIII, p. 172—186).

— GHIBĂNESCU, GH., *Ponturile religioase ale lui C. N. Vodă Mavrocordat (1742)*. În *Anuarul Şcoalei Normale de Învăţători « Vasile Lupu » din Iaşi pe anul şcolar 1929—30*. Iaşi, 1931, Vieaţa Rom., 8°, p. 44—54. — In cadrul unei conferinţe despre « ponturile religioase », adică programa de învăţământ impusă de C. Mavrocordat, pentru pregătirea preoţilor se dau interesante amănunte privitoare la evoluţia învăţământului nostru religios « vechiu ».

— GHIBU, ONISIFOR, *Universitatea Daciei Superioare*. În *Transilvania, Banatul, Crişana, Maramureşul 1918—1928*. Vol. II. Bucureşti, 1929, « Cultura Naţională », 4°, p. 845—956 + XXXI pl. — Remarcăm întâiele trei capitole pentru bogatele informaţii şi interesantele consideraţii, privitoare la trecutul învăţământului superior în Transilvania şi la năzuinţele Românilor ardeleni de a-şi crea o universitate românească.

— GRECU, V., *Şcoala secundară în Bucovina românească*. În *Calendarul Glasul Bucovinei pe anul 1929*. Cernăuţi, Ed. Glasul Bucovinei, 8°, p. 84—89. Privire istorică asupra desvoltării şcoalei secundare din Bucovina, dela începuturi şi până la 1929.

— HANEŞ, VASILE V., *Formarea opiniunii franceze asupra României în secolul al XIX-lea*. Vol. I. Bucureşti, 1929, Scrisul Românesc, Craiova, 8°, 1 f. + 199 p. — Lucrarea este plănuită în trei vol. În vol. acesta se studiază « pregătirea intelectuală a problemei generale româneşti în faţa opiniunii apusene, în deosebi franceze ». Se analizează scrierile în limba franceză ale Francezilor sau ale Românilor, câteva articole din ziare şi reviste apoi rapoartele diplomatice publicate în Hurmuzachi vol. XVII, dându-se extrase bogate. Informaţii bogate

©BCU CLUJ

asupra împrejurărilor istorice și culturale care au ajutat propaganda pentru cauza românească. — Rec. de BOITOȘ, O. în DR. VII p. 428—433.

— HÂRNEA, SIMEON, *Țara Vrancei*. Câteva note și observațiuni cu privire la trecutul istoric al regiunii. București, 1930, Tip. « Lupta », 16°, 64 p. (Biblioteca populară « Comoara Vrancei », Nr. 3—4). — Părerile privitoare la numele *Vrancea*. Vechimea ținutului. Monografie de popularizare.

— HOIDAS, ANTON, *Românii rutenizați din Bucovina*. Sunt două categorii: unii complet desnaționalizați, alții care încă nu și-au pierdut conștiința de neam. Pe aceștia ar trebui să-i readucem la viața națională. (G. R., III, p. 27—28).

— HOIDAS, ANTON, *Românii rutenizați din Bucovina*. Procesul rutenizării Românilor dintre Prut și Nistru prin imigrarea Rutenilor. Numărul Românilor și al Rutenilor la 1775 și la 1780. Creșterea numărului Rutenilor prin imigrări (1760—1779). Generalul Spleny, Maiorul Frederic de Mieg și statistica din 1778 și 1786 a generalului Enzenberg arată numărul mare al Românilor în Bucovina, și în regiunea dintre Prut și Nistru, unde cele dintâi școli, cea dela Zastavna (1786) și cea dela Cosmeni (1788) sunt românești. Introducerea limbii rutenești ca limbă oficială după 1848. Încercarea Rutenilor de a alipi partea rutenizată a Bucovinei la Galiția și protestul Românilor. Manifestarea Rutenilor ca factor politic. Procesul rutenizării Românilor după statistici. Rutenizarea numelor. Dorința Românilor rutenizați de a-și recâștiga graiul lor de origine și conștiința națională. (G. R., IV*, p. 35—40).

— IANCSÓ, BENEDETTO, *Alcune osservazioni critiche sulla storia antica del popolo romeno*. O tentativă pătimașă și neizbutită de a nega continuitatea Românilor în Dacia și drepturile noastre istorice asupra Transilvaniei. (E. O., IX, p. 245—261).

— *(Icoana unei școli dintr'un colț de țară românesc)*. Anuarul școlii normale din Năsăud 1929. [Alcătuit de] Sandu Manoliu. Năsăud, 1930. Tip. Națională Bistrița, 8°, 1 + 16 p. — Cuprinde numeroase informații privitoare la trecutul școalelor din Năsăud.

— ILIE, GHENADIE, *Colonizările în Banat în secolul XVIII—XIX*. Cuprinde: Înfățișarea Banatului după izgonirea Turcilor (1716). Cum se prezintă elementul românesc în Banat la izgonirea Turcilor. Cauzele colonizării Banatului, după diferite informațiuni străine. Coloniștii germani. Diferitele perioade de colonizare. Satele ocupate de ei. Atitudinea populației românești față de coloniști și mutarea ei silită în timpul guvernării împărătesei Maria Theresia. Coloniștii boemo-ceho-slovaci. Italienii. Francezii. Spaniolii. Bulgarii. Carașovenii. Ungurii și Ciangăii. Românii. Avantajele coloniștilor. Bibliografie. (A. Bn., III*, Nr. April—Iunie, p. 4—17, Iulie—Septemvrie, p. 15—27).

— ILIUȚ, EM., *Învățământul primar și normal primar în Bucovina după Unire*. În *Calendarul Glasul Bucovinei pe anul 1929*. Cernăuți, Ed. Glasul Bucovinei 8°, p. 93—115. — La începutul studiului autorul face o privire istorică asupra școalei primare din Bucovina, în sec. XVIII și XIX.

— IONESCU, MIRCEA B., *Târgoviștea*. Schițe istorice și topografice. Oradia Mare, 1929, Tip. A. Sonnenfeld, 8°, 46 p. — Reeditarea, augmentată și

©BCU CLUJ

modificată, a scrierii bunicului după mamă al autorului Ion D. Petrescu, *Târgoviștea, schițe istorice și topografice*, 1888. Istoricul orașului, al monumentelor, descrierea lor.

— IORGA, N., *L'« Academie » de Bucarest.* [Din prilejul comemorării a 250 ani dela întemeierea Facultății de Litere din București]. Întemeietorul a fost Stolnicul Const. Cantacuzino. Despre studiile acestuia în Italia, de unde a adus modelul. Programa de învățământ și profesorii întâilor ani. (R. H., VI, p. 1—11).

— IORGA, N., *Ce a primit și ce a dat Ardealul.* În *Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul, 1918—1928.* Vol. I. București, 1929, Cultura Națională, 4°, p. 3—7. — Ardealul a primit mult mai mult — dela Românii din Vechiul Regat — și a dat acestora mult mai puțin decât se afirmă de obiceiu. Muntenia nu s'a întemeiat printr'o descălecare ardeleană, ci din contopirea județelor și țărilor ei. — Pentru ca limba românească să birue în biserică, îi trebuia confirmarea oficialității ortodoxe și politice a principatelor. — Ideea originii latine a fost afirmată, înaintea școalei ardelene, de Miron Costin, Stolnicul Cantacuzino, și D. Cantemir. — Lazăr n'ar fi trecut Carpații dacă n'ar fi fost învitat de Bărcăneasca.

— IORGA, N., *La création religieuse du Sud-Est européen.* [Conferințe ținute la Sorbona]. I. *Dieu et Satan.* Chestiunea bogomilismului. II. *La vierge.* Legendele cu acest subiect. III. *Les anges et les saints.* (R. H., VI, p. 101—161).

— [IORGA, N., *De alcune formationi popolare romene nel Medio Evo.* Torino, 1930].

— IORGA, N., *Encore une réponse.* Răspuns criticilor lui I. Székely și G. Mélich din *Rev. Et. Hongr.* 1928, aduse autorului, privitor la chestiunea continuității Românilor în Dacia. Argumente istorice și filologice. (R. H., VI, p. 89—97).

— IORGA, N., *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a Românilor.* Ed. II revăzută și adăugită. Vol. I. București, 1929, Ed. Ministerului de culte. 8°, 432 p. — Indispensabilă pentru fixarea cadrului în care s'a desvoltat literatura noastră veche, în legătură atât de strânsă cu biserica.

— IORGA, N., *Istoria Românilor și a civilizației lor.* Traducere din limba franceză de Al. Lascarov-Moldovanu. București, 1929 (1930). Ed. Fundației Ferdinand I, (Tip. «Datina Rom.», Vălenii-de-Munte), 8°, 1 f.+301 p.+1 f.

— IORGA, N., *Liga culturală.* Importanța Ligii pentru unitatea culturală a tuturor Românilor. Idealismul conducătorilor. Ajutorarea Românilor subjugați cu cărți și cu cuvânt. Amintiri din pribegiile din Ardeal și Bucovina. Greutățile întâmpinate de Ligă în încercarea de deșteptare a poporului din Vechiul Regat. Activitatea Ligii după războiu. Scopul ei. (B. G., I*, p. 451—456).

— IORGA, N., *Le protestantisme roumain.* Privire sintetică asupra influențelor protestantismului asupra culturii române. Influența luterană; influența calvină; sociniană. (R. H., VII*, p. 65—78).

— IORGA, NICOLAE, *Venezia ed i Romeni.* Se trec în revistă legăturile de ordin politic pe care Veneții le-au avut cu pământul locuit de Români, de prin sec. X—XIX-lea. (E. O. IX, Nr. 1—2, pp. 1—24).

©BCU CLUJ

— *Isopesco, Claudio, I. Antiche attestazioni italiane della latinità dei Romeni.* II. *Il poeta romeno G. Asachi a Roma 1808—1812.* (Extrase din « *Atti del I Congresso Nazionale di Studi Romani* ». April, 1928, VI). Menț. crit. DR., VI*, p. 463—464. PAȘCA, ȘT.

— ISOPESCU, CL., *Il viaggiatore transilvano Ion Codru Drăguşanu e l'Italia.* Roma, 1930, Anonima Romana Editoriale, 8° 92 p. — (Collana storica dell'Oriente Europeo diretta di Ettore lo Gatto, sotto gli auspici dell' « Instituto per l'Europa Orientale », IV). — O contribuție utilă pentru cunoașterea raporturilor politice și culturale româno-italiene. Se urmărește Codru Drăguşanu în călătoriile sale în Italia și se schițează raporturile sale sufletești cu viața culturală și artistică italiană. Un capitol (Nr. 86) se ocupă de opera linguistică și activitatea națională și culturală a lui Drăguşanu.

— KLEIN, Dr. KARL KURT, *Rumänisch-Deutsche Literaturbeziehungen.* Zwei Studien aus dem Aufgaben-und Arbeitskreis der Deutschforschung an den rumänischen Universitäten. Heidelberg, 1929, Carl Winter's Universitätsbuchhandlung, 8°, XVI + 150 p. [cf. Rec. DR. VII, p. 363—365 PETROVICI, E.]. — Rec. an. elog. *Anuarul Liceului Național din Iași pe anul școlar 1929—30,* p. 7—13. BOTEZ, O. — Rec. Korr., LII, p. 60—63. RICHTER, K.

— LECTOR., *Contribuții la istoria teatrului român din Ardeal.* Despre o reprezentație teatrală românească, socotită cea mai veche în Ardeal, ținută la Blaj cu ocazia vizitei pe care o face generalul Bucow episcopului Petru Pavel Aron. (Pt. XII*, Nr. 94, p. 2).

— LUPAȘ, I., *Sibiiul ca centru al vieții românești din Ardeal.* Sibiul a fost cel dintâi centru săsesc, care s'a bucurat de privilegii deosebite. Documentele care atestă existența Românilor în regiunea Sibiiului, încă înainte de venirea Sașilor. Desvoltarea vieții românești în jurul Sibiului. La 1495 exista un preot — probabil Bratul — care redacta acte românești pentru sfatul săsesc. Școala românească dela Săliște (1616). Lupta pentru a face din Sibiu un centru al Românilor ardeleni ortodocși. Sibiul în secolul XIX și XX-lea. (A. I. N., V*, p. 35—62).

— LUPAȘ, I., *I. Bogdan.* Biografie și caracterizare. La el cultul adevărului e mai presus de orice, îndepărtând tot romantismul din istorie. Face numai studii de analiză, înmulțește numărul isvoarelor istorice, stabilește influența poporului slav în formarea poporului român. (Ț. B., II* p. 195—203).

— LUPAȘ, ST., *Catolicismul și Românii din Ardeal și Ungaria până la anul 1556.* [Urmare și sfârșit]. Cap. III, Românii și dijma bisericească plătită ierarhiei catolice ; IV. Asuprirea confesională ; V. Incheiere. Două anexe. [Studiul a apărut și în volum aparte]. (Cand., XL, p. 86—143). — Rec. crit. R. I., XV, p. 163—166. IORGA, N.

— LUPEANU-MELIN, ALEX., *Blajul.* București, 1930. « Cartea Rom. », 8°, 32 p. (Colecția « Cunoștințe folositoare », Nr. 39, seria C.). — O evocare călduroasă și frumos scrisă a Blajului. Momente mai importante din trecutul său, cu informații prețioase. P. 19 o tradiție privitoare la Șincai. P. 20, 25 și 26 amintiri despre T. Cipariu. — Rec. elog. B. G. I*, p. 107—108. [BUCUȚA, EM.]

©BCU CLUJ

— MANOILESCU, LIA, *Muzeul Limbii Române*. Înfiinţarea şi importanţa Muzeului. Activitatea membrilor săi. Două opere importante : *Dicţionarul Academiei* şi *Atlasul Linguistic al României*. (B. G., I*, p. 85—91)

— MANOLIU, SANDU, *Din zilele grele ale Preparandiei*. În *(Icoana unei şcoli dintr'un colţ de ţară românesc), Anuarul şcolii normale din Năsăud*. [Alcătuit de] Sandu Manoliu. Năsăud, 1930, Tip. Naţ. G. Matheiu, Bistriţa, 8°, p. 128—141. — Contribuţie la istoricul Şcoalei Normale din Năsăud, mai ales greutăţile ei materiale.

— MANOLIU, SANDU, *Năsăudul şi viaţa lui*. În *(Icoana unei şcoli dintr'un colţ de ţară românesc.)* Năsăud, 1930, Tip. Naţională G. Matheiu, Bistriţa, 8°, p. 17—65. *Anuarul Şcolii Normale din Năsăud pe 1929*. — Scurtă monografie a Năsăudului, cu informaţii asupra trecutului cultural al oraşului. Importantă pentru bogata bibliografie din note.

— [MARCU, AL., *Athènes ou Rome?* À propos de l 'influence italienne en Roumanie vers 1820. În *Mélanges Baldensperger*, Paris, 1930, Champion, Vol. II, p. 89—102].

— MĂRGINEANŢU, TIBERIU C., *Monografia comunei Opatiţa*. Timişoara, (1929). Tip. Union, 8°, 158 p. + 2 f. — P. 9—16 istoricul comunei, arătându-se menţiunile vechi în documente, începând cu anul 1337.

— MARMELIUC, D., *Viaţa politică şi presa Românilor bucovineni după Unire*. În *Calendarul Glasul Bucovinei pe anul* 1929. Cernăuţi, « Glasul Bucovinei », 8°, p. 116—134. — I. Situaţia înainte de războiu ; II. Situaţia în timpul războiului ; III. Situaţia după războiu.

— MÂŢU, CONSTANTIN, *O necesitate desconsiderată : presa românească în Basarabia*. (Câteva constatări şi precizări). Chişinău, 1930, Tip. Cartea Rom., 8°, 27 p. — Descriind starea de plâns în care se află presa românească în Basarabia, dă indicaţii preţioase asupra presei româneşti şi ruseşti din această provincie, de dinainte şi după războiu.

— MEHEDINŢI, S., *Ce aşteptăm dela Olteni*. (Conferinţă...) Dela Olteni va veni regenerarea naţiei aşa cum a venit şi altă dată prin marii olteni G. Lazăr, Tudor Vladimirescu, Ion şi Titu Maiorescu. Caracterizarea sugestivă a acestor personalităţi. (Rm., Nr. festiv, 1905—1929, p. 63—72).

— MERUŢIU, V., *Judeţele din Ardeal şi din Maramureş până în Banat. Evoluţia teritorială. (Din lucrările Institutului de Geografie al Univ. din Cluj, vol. V)*. Cluj, 1929. Ardealul, 4°, 235 p. + 17 pl. — Rec. crit. DR., VI*, p. 431—436. PAŞCA, ŞT.

— MIHĂILESCU, VINTILĂ, *Dr. Lajos K. Szadeczki şi problema secuiască*. Răspuns lui Szadeczki, care interpretează greşit afirmaţia autorului că Secuii ar avea un substrat românesc. (B. S. G., XLIX*, p. 127—132).

— MILITARU, AL. STROE, *Păstoritul Mocanilor săceleni în Ţara Românească*. Cauzele transhumanţei Săcelenilor. Ştiri istorice privitoare la transhumanţa acestora. (V. Săc., I*, Nr. 2, p. 1—4, Nr. 3—4, p. 3—6, Nr. 8, p. 8—12, Nr. 9—10, p. 17—20).

— MILOIA, IOACHIM, *Muzeul Banatului*. Istoricul Muzeului din Timişoara şi colecţiile lui. (B. G., I*, p. 78—84).

©BCU CLUJ

— MILOIA, I., *Familia Brediceanu în Banat.* Familia Brediceanu, originară din Oltenia, a venit în Banat după retragerea trupelor austriece din Oltenia. — Se reproduce în facsimile și în traducere rom. un document din 1751, prin care George Brediceanu, împreună cu un altul, mulțumesc Impărătesei Maria Teresia pentru binefacerile acordate în trecut și solicită o slujbă ca să poată trăi. (A. Bn., III*, Nr. Oct.—Dec., p. 1—9).

— MINEA, I., *Despre Antonio Maria Delchiaro.* În arhiva Vaticanului se află o scrisoare despre Delchiaro, din 1717, scrisoarea vorbește despre acesta ca preceptor al celor doi fii ai principesei de Valahia. (C. I., V—VII*, p. 365—366).

— MINEA, I., *Din istoria școalelor și educației școlare românești din Ardeal.* O scrisoare a lui Moise Fulea din 1838 către primarul Brașovului, în care arată situația grea în care se găsesc școlile neunite din Țara Bârsei, în acel timp. (C. I., V—VII*, p. 360—362).

— MOISIL, CONST., *Arhivele Statului.* 1. Rolul și importanța lor ; 2. Scurt istoric ; *a)* Dela origină până la Regulamentul Organic. *b)* Dela Regulamentul Organic, până la Unire ; *c)* Dela Unire până la Întregirea Neamului ; *d)* Dela întregirea României până astăzi ; 3. Perspective pentru viitor. (B. G., I*, p. 592—601).

— MOISIL, IULIU, *Românii ardeleni din Vechiul Regat și activitatea lor până la războiul întregirii neamului.* În *Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul, 1918—1928.* Vol. III, București, 1929, Cultura Națională, 4°, p. 1347—1394. — În partea I scurtă privire istorică asupra împrejurărilor care au cauzat emigrarea Românilor ardeleni în Vechiul Regat. În partea II se înșiră în 15 categorii, după ocupație, și în ordine alfabetică Românii ardeleni trecuți în Vechiul Regat, făcându-se fiecăruia biografia.

— MOLIN, R. S., *Școalele românești din Banat acum 150 de ani.* Lucrarea : *Organizarea școalelor românești în Comitatul Carașului la 1785—1792*, scrisă de un anonim, înfățișează starea acestor școale sub stăpânirea germană și maghiară. (A. O., II*, p. 317—319).

— MOLIN, R. S., *Tabelul școalelor românești din Banat acum 150 de ani comunicat de* (A. O., IX*, p. 341—364).

— MOȘOIU, IOAN, *Branul și Cetatea Branului.* Monografie istorică, geografică, turistică, pitorească, descriptivă. București, 1930, Ed. Turing-Clubul României, 8°, 125 p.

— MUREȘIANU, AUREL A., *Documente privitoare la istoria Memorandului.* Trei scrisori inedite către Aurel Mureșianu, directorul *Gazetei Transilvaniei :* 2 ale lui G. Bariț, din 4, III și 8,VII 1888 și una a lui Dr. I. Rațiu din 3, VI, 1888. Toate trei se ocupă de prima formă a Memorandului din 1892, care ar fi preocupat pe fruntașii ardeleni în 1887—1888. (Tr. LX, p. 340—345).

— MUREȘIANU, AUREL A., *Episcopul Nestor Ioanovici (1765—1830).* Numeroase date biografice. Relațiile studentului Nestor Ioanovici cu negustorii greci și români din Brașov. Petrecerea acestuia la învățătură în Bratislava (Pojon), de unde trimite două scrisori — în 1794 și în 1797 — lui Hagi Gavril Hristu,

©BCU CLUJ

negustor braşovean. Scrisorile acestea, inedite, sunt reproduse în întregime. (T. B., I, p. 24—31).

— MUREŞIANU, AUREL A., *Încercări de îndreptarea limbii în Ardeal înainte de Junimea.* Bariţ s'a ridicat la 1854 împotriva exagerărilor latiniste. Despre activitatea pentru cultivarea limbii a lui Iacob Mureşianu. (Ritm., I*, Nr. 10, p. 1—4).

— MUŞLEA, CANDID, *Radu Tempea. O sentinţă umilitoare pentru Românii «rebelanţi» din Rotbav.* Biografia preotului R. Tempea şi rolul lui ca director al şcoalelor din Ardeal. Au rămas dela el două adrese către Magistratul Braşovului, din 1807, despre o neînţelegere a dascălului din Rotbav cu parohienii săi şi sentinţa dată de Tempea, dar neaprobată de Magistrat. (T. B., II*, p. 157—163).

— NISTOR, ION I., *Autobiografia lui Constantin Berariu.* Legăturile sufleteşti dintre Bucovina şi Moldova. Curentul de afirmare politică şi literară a Românilor tineri. Apariţia revistei *Încercări Literare* (1892) la Cernăuţi, în care se publică primele creaţiuni literare ale lui C. B. Activitatea lui C. B. pe scurt. Se reproduce nota autobiografică a lui C. B. — C. B. luptător pentru deşteptarea conştiinţei naţionale în Bucovina. (J. L., XIX*, p. 3—11).

— NISTOR, ION I., *Cehoslovacii şi Românii.* Privire sintetică asupra desvoltării naţiunii şi statului cehoslovac, insistându-se asupra raporturilor cu Românii. Despre Ciril şi Metodiu ; Românii din Moravia ; coloniile româneşti din Cehoslovacia. Raporturile intelectuale : Urban Jarnìk. (C. Cos., V*, p. 263—342).

— *Opreanu, Sabin, Ţinutul Săcuilor.* — Rec. crit. R. I., XVI*, p. 112—115. [IORGA, N.]. — Rec. crit. DR., VI*, p. 439—447. PAŞCA, ST.

— *Ortiz, Ramiro, Medioevo rumeno.* — Rec. an. elog., V. L., IV, Nr. 105, p. 1—2. MARCU, AL. — Menţ. elog. DR., VI*, p. 424—425. PUŞCARIU, S.

— PĂCALĂ, V., *Învăţământul normal în Transilvania.* În *Transilvania, Banatul, Crişana, Maramureşul, 1918—1928.* Vol. II, Bucureşti, 1929, Cultura Naţională, 4°, p. 1035—1055. — La începutul studiului un «scurt istoric» al învăţământului normal din Ardeal.

— PANAITESCU, P. P., *Fundaţiuni religioase româneşti în Galiţia.* Biserica Adormirea din Lemberg. Biserica Sf. Onufrie. Biserica Sf. Paraschiva. Biserici şi mănăstiri în Galiţia şi Rusia polonă. Schitul Mare. (Bul. Com. Mon. Ist., XXII, p. 1—19).

— PANAITESCU, P. P., *Les relations bulgaro-roumaines au moyen âge.* (R. Arom., I, p. 9—31).

— PAPACOSTEA, VICTOR, *Despre Românii desnaţionalizaţi dintre Rusciuc şi Silistra.* Dovezi istorice despre existenţa în Cadrilater a Românilor până la 1878, ca element etnic majoritar, alături de elementul turc. Aceste elemente numai după această dată au fost înghiţite de populaţia bulgară, venită aci prin grupuri colonizatoare. (G. R., III, p. 1—5).

— PAPADOPOL, PAUL I., *Lectura particulară a elevilor. Cu specială aplicare la literatura românească.* O anchetă făcută între 75 candidaţi la examenul de

©BCU CLUJ

bacalaureat, din care se poate constata autorii români citiți. Situația e foarte tristă. La sfârșit se dau sfaturi pentru remedierea răului. (R. G. I., XVII, p. 288—297).

— PAULIAN, MIH., *Din arhiva veche a Liceului « Carol I » din Craiova. Acte și însemnări cu privire la începutul școalei.* După o scurtă expunere istorică a școalei dela biserica Obedeanu, devenită liceul Carol I și o cercetare critică a mărturiilor lui Heliade, Gr. Pleșoianu, V. A. Urechia cu privire la data înființării ei, M. P. publică șase date interesante pentru trecutul acestei școli împreună cu note. (A. O., IX*, p. 365—371).

— POP, Dr. ȘTEFAN, *Din trecutul cultural al Caransebeșului.* În *Calendarul Românului* pe 1930. Caransebeș, [1929], Tip. Diecezană, 8°, p. 136—141. — Ipoteze și știri cu privire la școala româno-calvină, întemeiată la Caransebeș la sfârșitul sec. XVI-lea. Despre personalitățile culturale, care au crescut în Caransebeș sau au lucrat acolo : George Buitul, Mihail Halici, Ivan Viski, Diaconovici-Loga, Paul Iorgovici, etc.

— POPESCU-TEIUȘAN, ILIE. *Istoricul Școalei* [normele de învățători din Craiova]. *Cu o scurtă privire asupra învățământului primar în Muntenia și Moldova până la 1864.* În *Anuarul Școalei Normale de Învățători « Ștefan Velovan », Craiova (1870—1932).* Craiova, Scrisul Românesc f. a. p. 5—55. — Informații despre activitatea lui Ion Maiorescu.

— RADU, IACOB, *Istoria diecezei române-unite a Orăzii-Mari, scrisă cu prilejul aniversării de 150 de ani dela înființarea aceleia 1777—1927*, Oradea, 1930. Tip. « Ateneul », 8°, 241 p. — Cartea este scrisă din p. d. v. confesional, cuprinde însă prețioase informații privitoare la viața culturală a Românilor din părțile Bihorului. P. 70—72 despre bogata arhivă și bibliotecă a episcopiei din Oradea ; p. 101—105 despre activitatea culturală a episcopului Samuil Vulcan. La 1833 acesta a plănuit o « Societate bibliografică românească », ale cărei statute le-a alcătuit Al. Gavra.

— RADU, IACOB, *Foștii elevi români uniți ai școalelor din Roma.* Beiuș, 1929, Tip. Ateneul, 8°, p. 29. — Se dă lista elevilor dela « Propaganda Fide » și « Colegiul grecesc al Sf. Atanasie », reproducându-se unele indicații despre aceștia din registrele acelor institute. P. 15—16 despre Șincai și Maior.

— RELI, S., *Un prinț român pribeag în sec. XVI-lea.* Despre Ștefan, fiul lui Petru-Vodă Șchiopul, Domnul Moldovei, pribeag în Austria, la Bozen și Innsbruck. Biografia lui. Cum a ajuns șef al congregației jezuite. Între lucrurile rămase dela el se află și câteva cărți românești dela sfârșitul sec. XVI-lea. (J. L., XVIII, p. 30—54)

— RELI, S., *C. A. Rosetti și N. Bălcescu în lumina cenzurei austriace.* În arhiva guvernatorului Buvovinei A. Henniger se găsesc numeroase adrese ale guvernatorilor din Sibiu, Timișoara și Buda-Pesta, din 1851 și 1852, în care se anunță că au fost descoperite broșuri de propagandă și manifeste ale revoluționarilor români din Paris, adresate unele din ele unor fruntași români din Ardeal. Între cele încriminate se găsesc și broșuri de ale lui C. A. Rosetti. Într'o adresă se cer informații despre N. Bălcescu. (J. L., XVIII, p. 264—279).

©BCU CLUJ

— ROȘCA, ION, *Românii rutenizați din Bucovina.* Imigrarea Rutenilor în Bucovina începe cu zece ani înainte de ocuparea ei și continuă în măsură tot mai mare, iar în 1910 statisticile constată că populația ruteană întrece în număr pe cea românească. (B. S. G., XLIX*, p. 300—301).

— ROTICĂ, G., *În slujba gândului și sufletului românesc. Slova, Muzica, Teatrul.* În *Calendarul Glasul Bucovinei pe anul 1929.* Cernăuți, Ed. Glasul Bucovinei, 8°, p. 135—145. — Considerații sumare asupra revistelor românești, activității muzicale și teatrale în Bucovina după Unire.

— RUSU-ABRUDEANU, ION, *Înalt Prea Sfinția Sa Patriarhul României Dr. Miron Cristea Înalt Regent.* Omul și faptele. Contribuțiuni la studiul istoriei bisericii române ortodoxe contemporane. Vol. I, București, 1929, Cartea Rom., 8°, 480 p. — Bogate informații privitoare la viața culturală din Ardeal, la sfârșitul sec. XIX și începutul sec. XX-lea.

— SADOVEANU, ISABELA, *Vălenii-de-Munte, centru de cultură națională.* Considerații generale despre activitatea Universității populare și a celorlalte institute dela Văleni. (B. G., I*, p. 272—281).

— SADOVEANU, MIHAIL, *Matei Millo.* Începuturile teatrului în Moldova. Cariera de actor a lui M. M., la Iași și la București. Succesul vodevilului său *Baba Hârca,* care ar trebui păstrat totdeauna în repertoriul românesc. (U. L., XLV, p. 354-355).

— *Sbornik věnovay Iaroslavu Bidlovi* [*Sbornik dedicat lui Iaroslav Bidlo*], Praga 1928. — Se rezumă mai multe studii, în deosebi cele atingătoare de istoria Românilor. Dintre acestea mai importante sunt ale lui I. Macurek: *Slavii văzuți prin prizma cronicarilor Români,* al lui M. Ibruşevschi (Chiev): *Uniunea slavilor orientali și expansiunea spre Balcani în 1654—1655*; N. Iorga: *Cronici bizantine în România* și I. Bărbulescu: *Două școli literare la Românii și la Slavii cirilici.* (R. I., XV, p. 69—75). — EFTIMIU, ELENA.

— SCRIDON, ȘTEFAN, *Năsăudul centru cultural.* În *Icoana unei școli dintr'un colț de țară românesc* de Sandu Manoliu, Năsăud, 1930, Tip. Naț., G. Matheiu, Bistrița, 8°, p. 73—81. (Anuarul Școlii Normale din Năsăud). — Scurt istoric al școalelor năsăudene.

— SCRIOȘTEANU, GEORGE, *Casimir Belcot.* Biografie și caracterizare a actorului, [cu 6 fotografii ale lui Belcot în diferite roluri]. (U. L,. XLV, p. 450—455).

— SCRIOȘTEANU, GEORGE, *Vasile Leonescu.* Actorul. Biografie. Caracterizare. (U. L., XLV, p. 290—291).

— *Simion Mândrescu în serviciul unității noastre naționale.* Omagiu din partea societății Frăția românească — Frățilia, președintelui ei de onoare. București, [1929], « Bucovina », 8°, 247 p. — Extrase din ziarele vremii privitoare la activitatea de propagandist pentru unire a lui S. M., mai ales despre activitatea din cursul războiului mondial. Se găsesc amănunte despre Barbu Delavrancea, O. Goga și G. Coșbuc.

— ȘIRATO, FRANCISC, *Momentul istoric și cultural în pictura românească.* Trei pictori, Tătărescu, Aman și Grigorescu, personifică trei epoci istorice deosebite și stilurile corespunzătoare: clasic, romantic și naturalist-impresionist. (Gn., X*, p. 447—451).

©BCU CLUJ

— ȘOTROPA, VIRGIL, *Vechea preparandie năsăudeană.* În *(Icoana unei școli dintr'un colț de țară românesc). Anuarul școlii normale din Năsăud.* [Alcătuit de] Sandu Manoliu. Năsăud, 1930, Tip. Naț., G. Matheiu, Bistrița, 8°, p. 87—119. — Un istoric desvoltat al instituției cu bogate informații asupra celor dintâi școale românești în ținutul Năsăudului. Se dă lista completă a elevilor din anii 1859—1868. Știri despre profesori.

— ȘOTROPA, VIRGIL, *Contribuții la istoria școalelor năsăudene.* Numeroase documente care pot aduce completări la *Ist. Școalelor năsăudene* de V. Șotropa și N. Drăganu. (A. S., Nr. 11 (1929), p. 1—25).

— STĂNILOAE, D., *Viața și activitatea patriarhului Dosofteiu al Ierusalimului și legăturile lui cu Țările Românești,* (teză de doctorat). — Se insistă asupra rolului avut de D. în reorganizarea ortodoxiei și a intensificării influenței grecești în Principate. Despre școalele și tipografiile grecești reînviate sau întemeiate de D. [Lucrarea a apărut și în vol. aparte] (Cand., XL, p. 208—276). — Menț. elog. R. T., XIX, p. 352. NEAGA, N.

— TĂMĂIAN, PETRU, *Istoria seminarului și a educației clerului diecezei române-unite de Oradea.* Oradea, 1930, Tip. Românească, 8°, 105 + IV p. + 1 f. — Informații prețioase privitoare la istoria culturală a Românilor uniți din Nordul Ardealului, mai ales despre educația clerului.

— THEODORESCU, BARBU, *Date istorice din viața Ligii Culturale.* La baza L. C. stau întrunirile de protest ținute de tineretul universitar bucureștan împotriva tiraniei din Ardeal (1890). Înființarea L. C. Președintele ei. Manifestul L. C. Scopul ei. Mijloacele întrebuințate pentru realizarea scopului. Comitetul L. C. Secțiile ei. Propaganda în străinătate și legăturile cu societăți și ziare din Apus. Congresele Ligii. Propuneri și realizări. Președinții Ligii. Publicațiile și tipăriturile ei. Înființarea bibliotecii dela Iași și București. Idealurile Ligii. Scopurile Ligii după războiu. (B. G., I*, p. 457—463).

— VĂCĂRESCU, ELENA, *Mistica națională română în generația dela 1848.* Se evocă starea Românilor din Principate din timpul ocupațiunilor străine din secolul al XIX-lea. Studenții români la Paris și înființarea Societății Studenților Români (1845) sub președinția lui Lamartine. Influența ideilor exprimate de Quinet și Michelet la cursurile lor dela Collège de France asupra spiritului lui Kogălniceanu, C. A. Rosetti, V. Alexandri, N. Bălcescu. Caracterizări, amintiri despre ei. Răsunetul mișcării pornite la Paris : Scrisoarea adresată de Românii din Paris lui Edgar Quinet. Se reproduce scrisoarea în traducere românească. (D. V., I*, p. 65—70).

— VUIA, IULIU, *Districtus Valachorum.* Cercurile românești bănățene. Timișoara, 1930, Tipografia « Union », 8°, 49 p. — Importantă pentru numirile topice bănățene extrase din vechile documente.

— XENOPOL, ALEX. D., *Istoria Românilor din Dacia Traiană.* Ed. III, revăzută de autor. Vol. XIV, Domnia lui Cuza Vodă 1859—1866. Partea II-a. București, [1930], Cartea Rom., 8°, 248 p. — De remarcat Cap. IV « Cultura în domnia lui Alex. Ioan I » (p 93—138) în care se găsesc bogate și interesante observații privitoare la literatura vremii.

©BCU CLUJ

LEXICOGRAFIE. LEXICOLOGIE. GEOGRAFIE LINGVISTICĂ

— ACADEMIA ROMÂNĂ, *Dicţionarul Limbii Române*. Bucureşti, Cultura Naţională şi Imprimeria Naţională, 4°. — S'a tipărit în cursul anilor 1929—30 din Tomul I, Partea II, dela p. 289—416 : *Cerca—Chisoarcă* ; iar din Tomul II dela p. 513—720 : *Impodobi — Inneca*.

— BREAZU, I., *Atlasul lingvistic al limbii române*. Ce este atlasul lingvistic şi însemnătatea lui mare în cercetările de filologie şi, mai ales în cazul nostru, de istorie naţională. (Pt., XI, Nr. 229, p. 1—2).

— [BREAZU, ION], *Atlasul lingvistic al României*. Un apel de sprijinire către cititori. (S. d. M., VI, p. 268—269).

— BUCUR, NICOLAE N., *Cuvinte rare* [din Muscel]. (Răsad, I, p. 6—7, 28—29, 62—63, 82, 100).

— [BUCUŢA, EMANOIL], *Atlasul lingvistic al României*. Scopul atlasului. Critica atlasului lui Weigand. Importanţa atlasului. Chestionarele. (B. G., I*, p. 41—42).

— [BUCUŢA, EMANOIL],*Dicţionarul limbii române*. Câteva cuvinte despre istoria Dicţionarului şi despre societatea « Prietenii Dicţionarului ». Se dă un model de cuvânt. (B. G., I*, p. 42).

— *Detschen, D., Die dakischen Pflanzennamen* Sofia, 1928, 56 p. — Rec. crit. G. S., IV, p. 405—406. D[ENSUŞIANU], O.

— *Dragomir. S., Documente nouă privitoare la relaţiile Ţării Româneşti cu Sibiiul în secolii XV şi XVI*. Dare de seamă analitică. Se expune un glosar cuprinzând elementele ungureşti din aceste documente. (St. R., IV*, p. 209—210) [TREML, L.].

— J. B., *Dicţionarul [a]românesc*. Se atrage atenţia Academiei Române şi Casei Şcoalelor să tipărească materialul lexicografic aromân, cules de Pericle şi Take Papahagi. (A. L. A., IX, Nr. 458, p. 8).

— I[ORGA], N., *Un traducător şi lexicograf : Const. G. Florescu*. Se atrage atenţiunea asupra traducerii acestuia, împreună cu D. Pisone a *Martirilor* de Chateaubriand. Într'o notă dela sfârşitul cărţii se spune că C. G. F. are un Dicţionar român-român şi altul francez-român. (R. I., XV, p. 348).

— LĂZĂREANU, B., *Un Atlas lingvistic*. Se relevă necesitatea culturală şi naţională a acestei opere. Articolul e scris cu ocazia unei cuvântări pe care a ţinut-o în chestiunea aceasta S. Puşcariu, la Academia Română. (Ad. 42, Nr. 14.092, p. 1—2).

— MUZEUL LIMBII ROMÂNE, *Apel către prietenii Atlasului lingvistic*. Cluj, 1929, Ardealul, p. 22. Alături de apelul către cei care vor să sprijinească înfăptuirea acestei mari opere de cultură se reproduc o serie de scrisori adresate de marii filologi străini directorului Muzeului Limbii Române, în care i se laudă iniţiativa şi se arată marele interes cu care se aşteaptă realizarea Atlasului lingvistic al României.

— PANŢU, ZAH., *Plantele cunoscute de poporul român*. Vocabular botanic cuprinzând numirile române, franceze, germane şi ştiinţifice. Ed. II, Bucureşti,

©BCU CLUJ

1929, Casa Școalelor, 8°, 424 p. — Rec. crit. DR., VI*, p. 429—431. POP, Dr. EMIL. — Rec. elog. Romania, LVI*, p. 474. R[OQUES], M.

— PAPAHAGI, TACHE, *Dispariții și suprapuneri lexicale*. Limbile romanice arată că multe cuvinte din lat. clasică n'au existat, sau au avut o mică vitalitate în lat. vulgară, fie în întreagă Romania sau numai în Orient, de care autorul se ocupă în special. Cauzele dispariției pot fi de natură socială, folclorică sau formală. Se dau numeroase exemple de cuvinte dispărute, cu explicațiile lor. (G. S., IV, p. 84—96).

— *Pașca, Șt., Glosar dialectal*, București, 1928. Menț. crit., St. R. IV*, p. 177. TAGLIAVINI, C.

— POP, Dr. EMIL, *Cei dintâi culegători ai numelor românești de plante*. Numiri de plante în românește se găsesc în *Dicționarul* lui Anonymus Caransebesiensis, în *Dicționarul* lui T. Corbea, la Cipariu și în *Lexiconul dela Buda*. Însă numai în sec. XVIII, odată cu *Nomina Vegetabilium* (1783) a lui Benkő, apar primele numiri culese din gura poporului, în colaborare cu Molnar Adany, Mauks Tobias, Weisskircher, Langendorf și Birk. Numirile sunt date în latinește, ungurește și românește. Numirile românești sunt scrise cu ortografie ungurească. Materialul lui Benkő a fost utilizat de alți culegători și de Lexiconul dela Buda, care dă numirilor un aspect mai românesc. E întrebuințat și de Cipariu și de alții. (Ț. B., II*, p. 164—174, 234—244).

— *Pop, Sever, Câteva capitole din terminologia calului*. Rec. crit. Studiu fragmentar, lipsit de-o împărțire clară, în schimb foarte însemnat din punct de vedere lexical. V. R., XXII*, vol. LXXXIII, p. 169—172. GRAUR, AL.

— *Pop, Sever, Buts et mèthodes des enquêtes dialectales*. Rec. crit., A. R., XIII, p. 579—583. TAGLIAVINI, CARLO.

— PORUCIC, T., *Lexiconul termenilor entopici din limba română în Basarabia*. Toți termenii sunt de origine populară. Explicația lor, așa cum a fost dată de țăranii dela care au fost culeși. (Arh. Bas., II*, p. 1—33, 186—202, 315—331, 467—476).

— PUȘCARIU, SEXTIL, *Pe marginea cărților III. Atlasul lingvistic*. O expunere a principiilor călăuzitoare de care se ține seamă în alcătuirea Atlasului ligvistic al României. (DR., VI*, p. 504—518).

— ROSETTI, AL., *Jules Gilliéron și geografia linguistică*. Biografia lui Gilliéron. Istoricul atlasului lingvistic. Metodele de cercetare întrebuințate pentru alcătuirea atlasului. Inovațiunile aduse de geografia lingvistică. Biografia și Bibliografia lucrărilor lui G. Geografia lingvistică. Gilléroniana. (V. R., XXI, vol. LXXVII, p. 20—35).

— ȘĂINEANU, LAZĂR, *Dicționar universal al limbii române*. Ed. a VI-a. Craiova, 1930, Scrisul Românesc, 8°, 872 p.

— ȘERBU, G., *Atlasul lingvistic al României*. După ce face un istoric al atlaselor lingvistice, arată felul cum se desfășoară lucrările pentru realizarea Atlasului lingvistic al României. (S. d. M., VII*, p. 130—132).

— *Sprach-und Sachatlas Italiens und der Südschweiz, von K. Jaberg und J. Jud. Band I, Familie-Menschlicher Körper ; Zofingen ; 1928 ; folio, 198 de*

©BCU CLUJ

hărți. K. Jaberg und J. Jud, Der Sprachatlas als Forschungsinstrument, Kritische Grundlegung und Einführung in den Sprach-und Sachatlas Italiens und der Südschweiz ; Halle, M. Niemeyer, 1928, 243 p. Rec. anal. G. S., IV, p. 175—181. ROSETTI, AL. ; — Observații și asemănări cu A. L. R. în DR., VI*, p. 507—518. PUȘCARIU, S.

— TAGLIAVINI, Dr. CARLO, *Despre « Lexicon Marsilianum », dicționar latin-român-maghiar din secolul al XVII-lea*. A. R. Memoriile Secțiunii Literare, Seria III, Tom. IV. Mem. 7. București, 1929, Cultura Națională 13 p. — Memoriu rezumativ al lucrării *Il Lexicon Marsilianum*, publicat în colecția Academiei « Études et Recherches ». « Dicționarul acesta..., scris de un Sas ori de un German din Ardeal într'o regiune în apropiere de Lipova ori de Făget, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea (1670—1690) este, poate cel mai vechiu dicționar (adică un glosar), care conține limba română ». — Menț. anal. A. O., IX*, p. 104. FORTUNESCU, C. D.

— *Tagliavini, C., Un fragmmento di terminologia italo-rumena ed un dizionaretto geografico dello Stolnic C. Cantacuzino*. Cernăuți, 1927, (extras din Revista Filologică). Menț. bibliografică analitică. G. S., IV, p. 190—191. D[ENSUSIANU], O.

— *Tiktin, H., Rumänisch-deutsches Wörterbuch*. Lieferung 28—29. Bukarest, 1925. Rec. crit. Se aduc completări de ordin semantic și unele interpretări etimologice nouă. Z. R. PH., L*, p. 117—121. IORDAN, IORGU.

— VASILESCU, ATH., *Monografia mănăstirii și comunei Doljești din județul Roman*. (Studiu istoric și critic). Roman, 1930, Tip. Beram-tatăl, 8°, 209 p. + 3 f., 112 pl. + 1 hartă. — La capitolul « Graiul și portul » dă mostre din graiul românesc al Ciangăilor.

MANUSCRISE ȘI TIPĂRITURI VECHI

— BĂLAN, T., *Noui documente câmpulungene*. Cernăuți, 1929, Tip. Mitropolitul Silvestru, 8°, 139 p. — Completează cu numeroase documente inedite, colecțiile de documente din fostul ocol al Câmpulungului moldovenesc, apărute până acum. Începând cu 1673 cele mai multe sunt românești. Indice de persoane, locuri și lucruri.

— BĂLĂȘEL, PREOTUL TEODOR, *Un manuscris din 1804 al lui Dionisie Eclesiarhul*. Este un *Pomelnic* al bisericii din satul Ursani, din județul Vâlcea. Descrierea manuscrisului. Se reproduce, în transcriere introducerea Pomelnicului, pomelnicul « Bl[a]gocestivilor Domnii Țării », acel al ctitorilor și diferite note. (A. O., IX*, pp 309—314).

— BARNOSCHI, D. V., *Un pamflet cărvunăresc și un descoperitor de seamă*. Pamfletul *Strigarea norodului către boierii pribegi și către Mitropolitul*, scris de comisul Ionică Tăutu a fost găsit și s'a publicat în V. R., Nr. 4—5, 1930, de către Vârtosu, care dovedește că I. T., cel dintâi ziarist român, autor de pamflete, memorii, etc., după mărturia lui Al. Russo și M. Kogălniceanu, este și autorul Constituției cărvunărești din 1822. D.V.B., bazându-se pe acest document

©BCU CLUJ

arată importanța cărvunarismului, considerându-l un fenomen independent de revoluția din 1821, contrar părerii lui Vârtosu (A. L. A., IX*, seria II, Nr. 500, p. 7).

— [BERECHET, ȘTEFAN G., *Pravilniceasca condică din Muntenia 1780*. Chișinău, Cartea Rom., 1930, 8°, 196 p.].

— BIANU, I., *Un versuitor sătesc necunoscut dela Săliștedin Ardeal pe la 1830—1850*. În *Almanahul Graficei Române* pe 1929. Craiova, [1929], Scrisul Rom. 8°, p. 32—38. — Versuitorul este Teodor Mile Dascăl, fost învățător și cantor în Sălișteu, autor al unui volum de versuri în manuscris, acum în Biblioteca Ac. Rom. Vol. are vreo 1500 p. și cuprinde 412 bucăți, de factura versurilor lui Barac și Vasile Aaron. Manuscrisul este ornat cu desenele meșterului zugrav Picu Petruț. Se reproduc trei bucăți.

— BIANU, I. și CARTOJAN, N., *Album de paleografie românească*. (Scrierea cirilică), Ed. II-a, București, 1929, Socec. În 35 pl. + 2 f. — Ediția aceasta se deosebește de întâia (București, 1926, Cultura Națională), prin câteva adăugiri și înlocuirea unor clișee șterse. Cuprinde manuscrise, documente și scrisori, cu scopul de a da o icoană cât mai credincioasă a scrisului cirilic românesc de pretutindeni. Mare parte din documente sunt inedite.

— BOGA, T. L., *Documente basarabene*. Chișinău, 1929, Cartea Românească, 8°. Vol. III, 94 p., vol. IV, 16 p., vol. V, 48 p., vol. VI, 29 p, vol. VII, 48, p., vol. VIII, 16 p. — Doc. dintre 1420 și 1858, numeroase românești. — Dare de seamă de Șt. Pașca în DR., VI*, p. 477—478.

— BOGA, L. T., *Documente basarabene* (1672—1858). 50 doc. românești. (R. Ist. Arh. XIX, p. 227—311).

— BOROȘ, I., *Excursiuni în parohiile gr. ort. rom. din părțile bănățene. Cercetarea arhivelor parohiale*. În arhiva parohială a comunei Boldur, I. B., între altele, a găsit un manuscris cuprinzând *Evanghelii* și *Apostolii*, copiați între anii 1720 și 1788 (?) de Popa Constantin din Sumand, fost tipograf râmnican, probabil după *Evanghelia* și *Apostolul* lui Coresi și un « *Calendar* tipărit cu cirile în Buda » cu diferite însemnări din 1807—1829. (A. B., III*, Nr. Iulie—Septemvrie, p. 33—42).

— BYCK, J., *Texte românești vechi*. I. Introducere în studiul limbii române. București, 1930, Socec et Co., 8°, 12 p. — Câteva texte vechi românești până în sec. XVIII. Același text e citat din mai mulți autori. Ex. *Codicele Voronețean*, Coresi, *Noul Testament*, *Biblia*, astfel că reprezintă graiul din diferite epoci și regiuni. Transcrierea e latină, păstrându-se totuși semnele care n'au o valoare fixă. — Menț. elog. V. R., XXII*, vol. LXXXII, p. 154. GRAUR, AL.

— BYCK, J., *Texte românești vechi*. Activitatea științifică a lui I. Bianu: Textele vechi publicate de el. Părerile sale despre împrejurările care au înlesnit traducerea în limba română a textelor religioase și apoi tipărirea lor. (A. L. A., IX. Seria II, Nr. 509, p. 7).

— [*Cărți vechi*]. A. Filimon a găsit un exemplar complet din *Triodul Penticostar*, tipărit de Coresi la Târgoviște, în 1558. Altul din *Apostolul* dela Buzău (1704), *Antologhiul* dela Râmnic (1705), *Ohtoihul*, Râmnic (1706), *Ohtoihul*'

©BCU CLUJ

Râmnic (1730), *Ceaslovul*, Râmnic (1745), *A. Thomii dela Câmp de urmarea lui Hs.* Blaj (1812). (R. I., XV, p. 179). — I[ORGA], N.

— *Cartojan, N., Fiore di virtù în limba românească.* — Rec. anal. Lb. Ph., L., p. 366—367. ZAUNER, ADOLF.

— CIUHANDU, GH. Dr., *Cărţi de afurisenie sau de blăstem.* II. *Alte informaţii despre blăstemele româneşti.* În posesia a doi preoţi din jud. Arad şi din Banat s'au găsit două texte care cuprind blesteme. Titlul lor comun presupune un isvor comun. Autorul crede că aceste blesteme sunt o inovaţie transilvăneană, deşi în texte se aminteşte numele mitropolitului de Suceava. S'a mai descoperit şi un jurământ al preoţilor, făcut la Arad în 1835, ca o măsură pentru păstrarea credinţei ortodoxe (R. T., XX*, p. 369—377). [Şi extras].

— COLAN, I., *O istorie a Ţării Româneşti în versuri din 1792.* Într'un manuscris care cuprinde *întrebări* de origină bogomilică se mai află şi o *Cronică a Sloveanilor*, ce a aparţinut unui oarecare *Petru sin Ion Cojocaru* din Braşov. Anul 1797 dela urmă e probabil data copierii, probabil de către Cojocaru. Titlul e întreg, cuvintele uneori legate între ele. Colan presupune că ar fi compusă — având în vedere conţinutul şi versificaţia — de Pitarul Hristache. (Ţ. B., II*, p. 266—273).

— COSTĂCHESCU, M., *Documente.* a) *Locuri.* 18 documente între 1581—1778. (I. N., VIII, p. 61—70).

— COSTĂCHESCU, M., [*Documente* b) *Lucruri*]. 7 documente între 1527—1812. (I. N., VIII, p. 137—140).

— CONSTANTINESCU-MIRCEŞTI, D. C. şi H. H. STAHL, *Documente vrâncene. cărţi domneşti, hotărnicii, răvaşe şi izvoade.* Vol. I. Cu o prefaţă de d-l prof. N. IORGA, Bucureşti 1929, Bucovina, 8°, XXX, 200 p. — 126 Acte româneşti dintre 1657 şi 1851.

— DRĂGANU, NICOLAE, *Grănicereşti.* În manuscrisul intitulat: *Notabiliora Iohannis Georgii Vett Anno* 1697, descris de Szabo T. Attila în *Erdélyi Irodalmi Szemle* se găseşte « cântecul soldaţilor din regimentul românesc când au mers în 1805 în războiul cu Franţuzii ». Se reproduce poezia şi se compară cu o poezie din 1859 publicată în *Tribuna*, VI, 1889 şi cu o variantă culeasă şi publicată de V. Alexandri. (A. S., Nr. 13*, p. 359—361).

— DRĂGANU, N., *Cea mai veche « Slavoslovie » (« Doxologie »)* românească. Manuscrisul liceului grăniceresc « G. Coşbuc », de care autorul s'a mai ocupat în *Dacorom.* III, p. 472—508, a fost redactat între anii 1640—1650 şi este o copie de pe un text mai vechiu, de pe la 1600. Dintre textele cuprinse în el cele mai importante sunt fragm. din psalmul 33 al lui David şi fragmentul din Doxologia cea mare. Împreună cu un fragment din *Codicele Sturdzan*, p. 218—221 ele sunt rămăşiţele celui mai vechiu text liturgic în limba română. Transcrierea acestor fragmente. (Tr., LX, p. 311—315).

— DRĂGANU, N., *Un evangheliar românesc la 1552?* Informaţia despre un evangheliar românesc dela 1552, pe care C. Petranu în *Revendicările artistice ale Transilvaniei*, Arad, 1925, p. 121 şi 170 o ia după Róth, *Az imparmüvészet könyve*, Budapest, 1902, I. p. 481 — este greşită. Acest *Evangheliar* nu este

©BCU CLUJ

altul decât cel tipărit în 1552 în Belgradul Serbiei, slavon iar nu român. (A. I. N., V*, p. 458—460).

— FILITTI, I. C., *Condica Poenarilor Almăjeni.* În biblioteca Ac. Rom. a fost depusă o condică a moșiilor boierului Constantin Poenaru-Almăjanu. Ea a fost scrisă la 1819 de Dionisie Eclesiarhul. Studiul ei și reproducerea pasagiilor mai importante. (A. O., VIII, p. 1—16, 284—308).

— FURTUNĂ, ECON. D., *Dascălul Ilie dela Putna.* Despre *Catechismul* manuscris, scris de dascălul Ilie dela Mănăstirea Putna la 1786. Se găsește în el o încercare de a dovedi, în mod filosofic, existența lui Dumnezeu. (B. O. R., Seria III, XLVII, p. 888—894).

— GASTER, Dr. M., *Povestea celor trei prieteni.* În *Omagiu d-lui Dr. Ad. Stern, cu ocazia celei de-a optzecea aniversare a nașterii sale.* Vol. II din *Sinai.* București, 1929, « Tiparnița », 8°, p. 48—53. — [Cf. Dare de seamă de I. MUȘLEA în DR. VII p. 420].

— GASTER, Dr. M., *Povestea poamelor.* După o notiță introductivă, autorul transcrie cu litere latine o versiune a povestei cu acest titlu, găsită în *Codex Voileanu* din Sibiu, sub Nr. X. Povestea a fost copiată în 1809, de un oarecare Ioan Luca, după un ms. mai vechiu. (Șz., XXXVII, vol. XXV, p. 113—116).

— GHIBĂNESCU, GH., *Dintr'un vechiu Slovnic ardelenesc din veacul XVII-lea. a)* Opt Evanghelii din *Molitfelnic* ; *b)* Cuvinte la zile mari. Transcriere. (I. N., VIII, p. 153—159).

— GHIBĂNESCU, GH., *Documente.* a) *Locuri.* 50 Doc. între 1710—1856. (I. N., VIII, p. 73—119).

— GHIBĂNESCU, GH., *Documente.* b) *Lucruri.* 20 Doc. între 7135—1845. (I. N., VIII, p. 120—128).

— GHIBĂNESCU, GH., *Inscripții și notițe de pe cărți.* Dela mănăstirea Bezemți, Casa Regală, București, Igești (Tutova). Iași, Curteni (Fălciu), Cotnari. (I. N., VIII, p. 160—163).

— GHIBĂNESCU, GH., *Satul Cristești, cu trupurile sale Propriscani, Cosești și Bărbești, jud. Iași.* Se intercalează numeroase documente. (I. N., VIII, p. 23—60).

— GHIBĂNESCU, GH., *Surete și Izvoade.* Vol. XXIV. Documente slavo-române între 6936 (1428) și 7265 (1757). Iași, 1930. Viața Rom., 8°, p. II + 238.— Și documente românești. Indice.

— GHIBĂNESCU, GH., *Varia.* 7 doc. între 1729—1829. (I. N., VIII, p. 164—172).

— GRIGORAȘ, EM. C., *Prima piesă tradusă în românește.* Manuscrisul Academiei Române, Nr. 306, cu titlul *Pricina viteazului Achilef, fiul dumnezeoei Temis* e traducerea unei piese a lui Metastasio. Nu se știe nici autorul și nici locul traducerii. Se crede însă că a fost făcută în Ardeal și este anterioară traducerii aceleiași piese a lui Metastasio, datorită lui Slătineanu și tipărită la Sibiu, în 1797. (Ad. 42, Nr. 14.116, p. 1—2).

— GRIGORAȘ, EM. C., *O satiră pașoptistă.* S'au găsit o serie de publicațiuni care ne arată preocuparea pre-revoluționară din Moldova. Un pamflet scris în

©BCU CLUJ

versuri e intitulat *Mihai*. Autorul satirei zugrăveşte abuzurile săvârşite de domnitorul Mihalache Sturdza şi doreşte ţării sale un viitor mai bun. (C. L., LXIII*, p. 812—819).

— IORGA, MARGARETA N., *Iniţiale, litere, ornate, chenare şi înfloriturі din documentele muntene şi moldovene din veacul XVII şi XVIII-lea.* Craiova, 1928—29, Scrisul Românesc, 8 p. + 6 pl. Prefaţă de N. Iorga şi G. Moisil. Cele mai multe sunt din Muntenia şi din sec. XVII.

— [IORGA, N., *Cărţi româneşti vechi în Bibliotecile din Muncaci şi Ungvár*]. Profesorul Petrov, fost la Petrograd, acum la Praga, comunică autorului că în Biblioteca episcopală din *Ungvár* se află un *Tetraevangheliar*, in fol. complet tipărit de « Filip Moldoveanul » la 1546. (Acest « Filip » ar fi « Filip Pictorul » dela Sibiiu) ; iar în Biblioteca Seminarului greco-catolic, de acolo, un *Slovnic* din Sas-Sebeş 1580. (R. I., XVI*, p. 126—127).

— IORGA, N., *Cei dintâi ani în noua Brăilă românească, (1832—1866)*. Bucureşti, 1929, Tip. Datina Românească, Vălenii-de-Munte, 8°, 94 p. + 2 f. — 208 documente date cele mai multe fragmentar, cu o introducere (p. 5—28). Cap. VIII despre şcoală şi bibliotecă.

— IORGA, N., *Documente botoşănene*. Documente româneşti dela sfârşitul secolului al XVIII şi începutul sec. al XIX. (Bul. Com. Ist. Rom., VIII, p. 5—14).

— IORGA, N., *Documente de pe Valea Teleajenului*. Documente româneşti din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea. (Bul. Com. Ist. Rom., IX*, p. 121—137).

— I[ORGA], N., *Încă un scriitor român din secolul al XVII-lea.* În *O călătorie în Orient*. Bucureşti, 1896, p. 55 de Dr. At. Craioveanu se găseşte menţionat un *Lexicon slavo-român*, scris de Mihail logofătul ot Târgovişteа, la 1677—8. El formează Nr. 600 bis din Bibl. Metohului Sf. Mormânt din Constantinopol. (R. I., XV, p. 349).

— IORGA, N., *Inscripţii*. Se transcriu numeroase inscripţii româneşti din sec. XVII, XVIII şi XIX, descoperite în diferite biserici din Ardeal şi V. Regat. (R. I., XV, p. 265—274).

— IORGA, N., *Inscripţii*. În majoritate inscripţiile sunt româneşti din sec. al XVIII şi întâia jumătate a sec. al XIX. (Bul. Com. Ist. Rom., IX*, p. 139—146).

— IORGA, N., *Noua cronică germană a lui Ştefan cel Mare* descoperită de *Olgierd Górka*. Cronica e traducerea unui text din Moldova, o traducere din slavoneşte ori româneşte. Alcătuitorul cronicei, contemporan cu epoca ce o descrie, nu poate fi decât un Sas. Baza lucrării e o cronică de mănăstire. Dela 1475 înainte traducătorul nu mai are cronică. Adaugă ceva nou, o singură dată, în legătură cu Muntenii, restul cronicei e format din amintiri de ale lui. (Bul. Com. Ist. Rom., IX*, p. 185—195).

— IORGA, N., *Note ateniene* (comunicate la Academia Română, Nov. 1930). Într'o recentă călătorie la Atena autorul a descoperit, între altele, un *Tetraevangheliar* cu două inscripţii (din 1711 şi 1712) ale lui Const. Brâncoveanu ;

©BCU CLUJ

două documente românești, pe care le reproduce: al lui Mihai Racoviță Voevod (1703), al lui Mavrogheni (1787); numeroase manuscrise în Biblioteca Națională, între ele și unul românesc. (R. I., XVI*, p. 193—206).

— IORGA, N., *Un « Tatăl Nostru » necunoscut.* Se reproduc două versiuni românești de « Tatăl nostru », publicate în *Oratio dominica in diversas omnium fere gentium linguas versa et propriis cuiusque linguae caracteribus expressa...* editore I. Chamberlaynio, Amsterdam 1715, p. 77. Cartea se află în Biblioteca din Tg. Mureș. (R. I., XV, p. 3).

— [IORGA, N., *Un Tetroevangheliar din 1608—9*] făcut de Popa Vistierul Greceanu, se află între antichitățile din Fruška Gora. (R. I., XVI, p. 127).

— ISOPESCU, CLAUDIO, *Una predica romena tenuta a Roma nel 1608.* La serbarea dată la Roma în 11 Dec. 1608, în onoarea lui Carlo Gonzago, ambasadorul lui Henric IV, Regele Franței, s'au ținut cuvântări în 29 limbi dintre care una românească. Transcrierea și analiza lingvistică a predicei. Autorul ei este iezuitul ungur Franciscus Lovas. (A. R., XIII, p. 393—396).

— LACEA, CONST., *Cel mai vechiu calendar românesc.* Dascălul Petcu Șoanul, autorul primului calendar românesc din 1733, este același cu Popa Petre, amintit de cronicarul sas Thomas Tartler, ca încercând să înjghebeze o tipografie, în care a tipărit un calendar. Noi date asupra familiei și vieții lui Petcu Șoanul. (DR., VI*, p. 357—359).

— LACEA, CONSTANTIN, *Un Sas din Brașov care scria cu cirilice.* În biblioteca gimnaziului săsesc din Brașov sub Nr. 201 se găsește un « Diarium » al seniorului sas Paul Benckner (1653—1719), în care sunt câteva fragmente de text german și latin scrise cu cirilice. Ziarul lui B. a fost studiat și publicat de Seraphin în *Quellen zur Geschichte d. Stadt Brassó.* Vol. IV, p. LXVI—LXX și 180—218. B. a învățat scrisul cu cirilice probabil dela niște boieri munteni refugiați la Brașov în 1673—1674 — timpul în care scrie el. Despre B. (Ț. B., I, p. 202—205).

— L[UPAȘ], I., *Versuri istorice despre Constantin Brâncoveanu și despre căderea Hotinului sub Ruși.* Se găsesc într'un caet rus al Preotului Pavel Popovici din Diosig și sunt scrise în 1818. Reproducerea lor. (A. I. N., V*, p. 460—463).

— LUPAȘ, I., *O carte de rugăciuni și autorul ei, arhim. Dionisie Sadoveanu.* Această carte cuprinde rugăciuni, parte traduse, parte compuse de Dionisie Sadoveanu, prima ed. apărută în 1850, iar a doua în 1853. Fiecare ediție are câte o prefață către Doamna Elisabeta Știrbei, soția Domnitorului. Biografia lui Dionisie. (R. T., XX*, p. 225—239).

— MARINESCU, GH. T., *Documente privitoare la Brăila.* Vol. I. Colecție îngrijită de — cu o prefață de N. IORGA. Brăila, 1929, Tip. Lupta, București, 8°, XVI+80 p. + 1 f. — 58 de documente dintre 1358 și 1862, în parte numai inedite. P. 59—75 se reproduce din E. Vârtosu, *I. Heliade-Rădulescu. Acte și scrisori,* București 1928, p. 50—85, 17 scrisori ale lui Eliade către brăileanul Duiliu Marcu, privitoare la răspândirea scrierilor celui dintâiu. — La sfârșitul volumului o anexă de N. C. Istrati privitoare la cele dintâi cărți tipărite la Brăila între 1838 și 1859.

©BCU CLUJ

— MARINESCU, IULIAN, *Acte moldoveneşti felurite.* Cele mai multe dintre documente sunt româneşti din sec. XVII, XVIII şi XIX. (Bul. Com. Ist. Rom., VIII, p. 69—150).

— MARINESCU, IULIAN, *Două acte basarabene.* Documente româneşti din anul 1816. (Bul. Com. Ist. Rom., VIII, p. 66—68).

— MARINESCU, IULIAN, *Două documente relative la schitul Dolj eşti* (Roman). Documente româneşti din a doua jumătate a sec. al XVIII. (Bul. Com. Ist. Rom. VIII, p. 59—65).

— MARINESCU, IULIAN, *Un act despre luptele lui Mihai-Vodă Racoviţă cu Imperialii.* Document românesc din anul 1717. (Bul. Com. Ist. Rom., VIII, p. 52—58).

— MARINESCU, IULIAN, *Două documente relative la Velicico Costin.* Documente româneşti dela sfârşitul sec. al XVII şi întâia jumătate a sec. al XVIII. (Bul. Com. Ist. Rom., VIII, p. 52—54).

— MARINESCU, IULIAN, *Copii de documente din diferite arhive (1557—1853).* Între ele şi documente româneşti. (Bul. Com. Ist. Rom., VIII, p. 43—51).

— MIHALOVICI, P., *Două documente de legătură culturală dintre Români şi Ruşi.* Chişinău, 1930, Cartea Rom., 7 p., 8°. — Note despre două cărţi ale lui Petru Movilă după bibliografia lui Titov. [Cf. Notiţa critică a lui P. P. P[anaitescu], în Rev. Ist. Rom., I, p. 197—198].

— MINEA, I., *Cărţi vechi necunoscute sau rare.* Despre : *Dissertatio canonica* de Sam. Klein ; *Sentenţii sau pilde filosofeşti* ; *Catabasierii greceşti şi româneşti* ; *Alphavit* de Şincai ; *Risipirea Ierusalimului* de Barac. (C. I., V—VII*, p. 378—380).

— MINEA, I., *Despre « Noul Testament » din 1648.* Însemnare dintr'o scrisoare din 1646, în care G. Rákoczy arată intendentului său intenţia de a traduce în rom. Biblia şi se plânge de lipsa de material. O altă scrisoare din 1690, trimeasă de Klobusiezki intendentului din Eced, prin care-i recomandă să vândă dacă poate Biblia rom. (C. I., V—VII*, p. 350).

— MINEA, I., *În legătură cu cea mai veche revistă românească.* Există o copie, după un raport al guvernatorului ardelean Bukow din 1789, în care arată intenţia Românilor din Sibiu de a scoate o revistă literară, mai ales pentru preoţi şi învăţători. (C. I., V—VII*, p. 362—364).

— MINEA, I., *Începutul curentului cultural grecesc la mănăstirile moldoveneşti.* În 7053 (1545) exista la mănăstirea Putna un acatist grecesc, în care a scris o psaltichie în greceşte, psaltul Antonie. (C. I., V—VII*, p. 357—358).

— MINEA, I., *Însemnări vechi.* Fapte diverse : invaziunea Tătarilor din 1757, a Ruşilor, venirea lui Ipsilante, cutremur de pământ, însemnarea morţii diferiţilor boieri, dar de cărţi etc., notate pe o *Evanghelie*, *Cazanie*, *Molitnelnic*, *Penticostar*, *Îndreptarea Jidovilor* şi altele. (C. I., V—VII*, p. 380—382).

— *Minea, I., Letopiseţele moldoveneşti scrise slavoneşte*, în *Cercetări istorice*, I., 1925, p. 190—368. — Rec. crit. Lucrarea este mai mult o analiză istorică a ştirilor cuprinse în cronici, decât o analiză critică a acestora. Câteva îndreptări şi completări. A. I. N., V*, p. 535—537. PANAITESCU, P. P.

— MOISIL, IULIU, *Alfabete vechi româneşti.* În *Almanahul Graficei Române, pe 1929.* Craiova [1929], Scrisul Rom., 8°, p. 51—52 + 2 pl. — În proprie-

©BCU CLUJ

tatea lui Iulian Marțian din Năsăud se află un *Liturghier* manuscris, în limba slavonă, scris la Feleac în 1481, cu admirabile inițiale în culori. Se reproduc, în facsimile, 8 exemple.

— NICOLAESCU, ST., *Documente istorice relative la comuna Cacaleți sau Castra Nova din județul Romanați*. Doc. rom. din sec. XVII și XVIII. (A. O., VIII, p. 309—320).

— PRECUP, E., *O carte veche : Cultura albinelor... de Ioan Tomici*. Pesta 1823. Descrierea bibliografică a cărții. Se reproduce « Înainte cuvântarea ». Cuprinsul pe scurt. La sfârșit un glosar de cuvinte și expresiuni, mai ales privitoare la stupărit. (An. lic. « Petru Maior » din Gherla pe anul jubilar 1928—29. Gherla, 1929, 8°, p. 121—127).

— PREDESCU, LUCIAN, *Codex Sturdzanus*. Împărțește textele în : I. Texte mahăcene ale lui Grigorie, II. Texte scrise de necunoscuți și III. Texte bogomilice. Analizează textele, rezumă cuprinsul legendelor, stabilește data scrierii și dă o bibliografie. (C. L., LXIII*, p. 604—618).

— PRIȘCU, I., *Din două manuscrise*. La biserica Sf. Nicolae din Brașov se află un *Molitvelnic* slavon în manuscris, care cuprinde și un text românesc. Molitvelnicul e cumpărat de popa Dobre la 1569. Prișcu fixează data textului cel mai târziu în epoca lui Coresi. Tot la această biserică s'a păstrat și un Crez fără nicio dată și fără numele autorului. Dar dintr'un inventar al bisericii, scris de Florea Bâra și a cărui scrisoare e asemănătoare cu cea din Crez, se presupune că și acesta a fost scris tot de Florea Bâra, la 1692. (Ț. B., II*, p. 131—134).

— PRIȘCU, I., *O scrisoare fără dată*. Scrisoarea, în românește este trimisă de Constantin Cantacuzino Stolnicul și Mihai Cantacuzino Spătarul protopopului Ilie al bisericii Sf. Nicolae din Schei. A fost scrisă probabil pe la 1704. Este un răspuns la o altă scrisoare în care protopopul Ilie cere ajutorul Cantacuzinilor împotriva Curuților. Se reproduce textul scrisorii și se dă un studiu al ei în care se arată legăturile bisericii din Schei cu voevozii români. (Ț. B., I, p. 221—223).

— PRIȘCU, I., *Scrisori domnești*. Se reproduc și comentează două scrisori românești către jupân Herman Mihai, judele Brașovului. Întâia este a lui Matei Basarab, dela 26 August 1648 ; a doua a lui Constantin Șerban, dela 1657. Scrisorile se găsesc în colecția Trausch a liceului săsesc din Brașov. (Ț. B., I, p. 316—322).

— RACOCE, TEODOR, *Crestomaticul românesc din anul 1820*. Ediție critică îngrijită de Teodor Bălan. Cernăuți, 1930, Glasul Buc., 8°, 92 p. — [Cf. Rec. de I. GHERGHEL în DR., VII, p. 418].

— RĂUȚESCU, I., *Acte și documente muscelene*. Documente românești din sec. al XVIII și XIX. (Bul. Com. Ist. Rom., VIII, p. 29—39, IX*, p. 103—120).

— *Rosetti, Al., Lettres roumaines de la fin du XVI-e et du début du XVII-e siècle, tirées des archives de Bistritza*. Rec. crit. DR., VI*, p. 419—422. PROCOPOVICI, AL.

— ROSETTI, AL., *Cele mai vechi texte românești*. Un scurt istoric al imprejurărilor, de pe la sfârșitul secolului al XV-lea și începutul celui de al XVI-lea,

©BCU CLUJ

în care apar, sub influenţa luteranismului iar nu a husitismului, cele dintâi scrieri în limba română. (Ad. 43*, Nr. 14.242, p. 1—2).

— *Şedinţa secţiilor literare-ştiinţifice ale «Astrei»*. Prof. G. Giuglea face o interesantă comunicare despre două călătorii ale unui călugăr din Neamţ, Kiriac, pe la 1840, una la Ierusalim şi alta la Petersburg, pe care şi le-a descris într'un mod deosebit de naiv. Manuscrisul călătoriei este în posesia lui Giuglea. (Pt., XI, Nr. 48, p. 5).

— SINZIANA, M., *Un nou manuscript al Letopiseţelor Ţerii Moldovei*. E o copie a Serdarului Eudoxiu Ciucă, după manuscrisul Vornicului Alecu Beldiman, făcută la 1 Mai, 1825. Două vol. în fol. I, 428 p. cuprinde letopiseţele lui Grigore Ureche, Miron Costin şi Nicolae Costin ; al II-lea 162 p. cuprinde cronica lui Neculce. Cel din urmă a servit lui M. Kogălniceanu la editarea lui Neculce. Primul volum are o Predoslovie de Alecu Beldiman, care se reproduce aici. (R. I., XVI*, p. 102—104).

— SKOK, P., *Une inscription dacoroumaine de la fin du XVII-è siècle, provenant de Bulgarie*. Analiza unei inscripţii pe o Psaltire sârbească făcută de un Petronie dela Ciproveţ. Acesta pare a fi un misionar catolic pentru Români. (DR., VI*, p. 341—350).

— SPULBER, C. A., *Cea mai veche pravilă românească*. Text. Transcriere. Studiu. Résumé en français. Cernăuţi, 1930. Tip. «Mitr. Silvestru», 8°, 86 p. + 1 f. — *Pravila dela Ieud*, publicată în transcriere. Ea are acelaşi titlu şi prezintă foarte multe asemănări cu cea din *Codex Neagoeanus*, al cărei text autorul îl publică de asemenea cu cirilice şi în transcriere. În josul fiecărei pagini transcrise interpretarea ei în limba de azi. În notele care însoţesc cele două texte arată concordanţele dintre ele şi isvoarele directe sau indirecte ale lor. Într'un studiu special, autorul se ocupă amănunţit cu ambele pravile. *Pravila dela Ieud* e dela 1563. Pravila din *Neagoeanus* este întreagă, textul e fără lacune şi ordonat, pe când cea dela Ieud are numeroase lipsuri. Ambele sunt prelucrări după un original comun românesc. Pravila cuprinsă în ambele texte e una din numeroasele versiuni ale *Nomocanonului* lui Ioan Nesteutul. Un istoric al Nomocanonului.

— STANCA, Dr. SEBASTIAN, *Pricină pentru o carte bisericească. Soborul Vlădicului Varlaam la 1689*. Pentru posesia *Cazaniei* lui Varlaam s'au disputat satele Rogozul şi Lăpuşul de sus, din Ardeal, prezentându-se, la 1689, înaintea mitropolitului Varlaam pentru a le judeca pricina. (R. T., XX*, p. 31—34).

— STĂNILOAE, Dr. D., *Un codice manuscris*. În Biblioteca Societăţii de lectură «Andrei Şaguna» din Sibiu se află un codice cu titlul *Minunile Preacestii* şi cuprinde 61 de minuni. Nu se ştie de cine şi din ce limbă e întocmită. La p. 286 se menţionează că s'a isprăvit la Sibiu 1821. (R. T., XX*, p. 426—439).

— TAGLIAVINI, CARLO, *Alcuni manoscritti rumeni sconosciuti di missionari cattolici italiani in Moldavia (sec. XVIII)*. Relevă câteva manuscrise româneşti datorite misionarilor italieni în Moldova, din sec. XVIII, aflătoare în «Biblioteca Comunale dell'Archiginnasio» din Bologna, în colecţia Cardinalului G. Mezzofanti. T. le acordă o întinsă discuţie filologică. (St. R., IV*, p. 41—104).

©BCU CLUJ

— TEODORESCU, BARBU, *Un Penticostariu din 1786*. Se găsește între cărțile donate Acad. Rom. de Sihleanu și e necunoscut. S'a tipărit la Blaj. A fost tradus după grecește, servindu-se și de textele muntene. Se reproduce titlul și prefața. (R. I., XV, p. 158—159).

— VÂRTOSU, EMIL, *Dionisie Eclesiarhul. Un manuscris din 1816*. Ms. Nr. 2109 al Ac. Rom. cuprinde un « Pomelnic » al Mănăstirii Țânțăreni (jud. Dolj), scris la 1816 de D. E. Analiza manuscrisului și câteva reproduceri. (A. O., VIII, p. 208—213).

— VÂRTOSU, EMIL, *Un pamflet moldovenesc din vremea Eteriei*. Comisul Ionică Tăutu, pomenit de Russo, Kogălniceanu și Barnoschi, e autorul unui pamflet « *Strigaré norodului Moldavii cătră boierii pribegiți și cătră Mitropolitul* ». Constituția din 13 Sept. 1822 e scrisă tot de el și amândouă ne arată patriotismul acestuia și rolul său « în procesul de regenerare a neamului românesc din primul pătrar al veacului al nouăsprezecelea ». Se publică textul acestui pamflet după manuscrisul dela Academie. (V. R., XXII*, vol. LXXXII, p. 83—100).

— VÂRTOSU, EMIL, *Iordache Golescu și întâmplările anului 1821*. Evenimentele dela 1821 sunt înțelese de marele boer și redate fără cruțare într'un memorial : « *Prescurtă însemnare de turburarea Țării Rumânești, ce s'a întâmplat la leat 1821, Mart, după moartea lui Aleco-Vodă Suțu* », scris după 1840 și păstrat la Academie. Se reproduce textul memorialului. (V. R., XXII*, vol. LXXXIII, p. 248—264).

— VISARION, EPISCOPUL HOTINULUI, [*Scrisoare către N. Iorga*]. Îl anunță că dăruește Bibl. Ac. Rom., câteva cărți din Biblioteca lui Nicolae Stamate, descendent din Stamatești, rude cu Hâjdeii. Cărțile poartă semnătura lui Alexandru Hâjdeu. Între ele : *Gramatica valaho-moldavă*, tipărită în rușește la 1840 în S.-Petersburg de Ghinculov și *Colecția de proză și versuri pentru deprinderea limbei valaho-moldovenești*, tipărită în rușește, tot la 1840 de același. (R. I., XV, p. 82—83).

— VITENCU, ALEX., *Documente moldovenești din Bucovina*. Cernăuți, 1929, Tip. Mitropolitul Silvestru, 8°, 130 p. — (Extras din *Anuarul LIV al Liceului real ortodox din Cernăuți*). — Documente românești dintre anii 1667—1848.

MORFOLOGIE

— DUBSKÝ, OTA, *Sur quelques constructions verbales dans les langues romanes de l'ancienne époque*. Se vorbește de toate limbile romanice, și de română. (R. Lg. R., V, p. 299—341).

— GĂZDARU, Dr. DIMITRIE, *Descendenții demonstrativului latin ille în limba română*. Iași 1929, Viața Rom., 8°, p. 176. — Este o monografie asupra descendenților lui *ille* în română. Fiecare formă e studiată istoric și critic explicată, cu referință la toate dialectele românești și dându-se, după posibilități, și extensiunile geografice ale formelor. Se formulează câteva concluzii și principii rezultate din studiul evoluției formelor lui *ille* în română. Principiul că vorbele neaccentuate în frază își expun dispariției partea dela început, iar când sunt enclitice

©BCU CLUJ

partea dela sfârșit, este neîndestulător ilustrat și slab explicat. Stabilirea datei aproximative a apariției sunetului de sprijin *î* (1630—1650) e bine venită ca criteriu de cronologizare a textelor vechi nedatate. Ipoteza proclizei la început a articolului definit și în limba română ca în celelalte limbi romanice, nu este plauzibilă, atât timp cât nu este atestată sigur nicio formă de procliză la cazurile directe, care sunt cele mai importante, d. p. d. v. al funcțiunii articulării. — Rec. crit. V. R., XXII*, vol. LXXXII, p. 152—154. GRAUR, AL. — Rec. S. PUȘCARIU, DR. VII p. 459—463.

— GRAUR, A., *Nom d'agent et adjectif en roumain.* Paris, H. Champion, 1929, 142 p. Elogioasă dare de seamă analitică. (G. S., IV, p. 406—408). — O. D. — Rec. S. FUȘCARIU, DR. VII p. 463—471.

— GRAUR, Al., *Questions latino-roumaines.* II. *A propos de l'article postposé.* Ca și în scandinavă, în limba română adjectivul se pune după substantiv. Articolul fiind prepus adjectivului, el se leagă de substantiv, care și în cazul când nu e urmat de adjectiv își păstrează art. postpus. (Romania, LV, p. 475—481).

— NICHOLSON, G. G., *Adverbes romans issus de conjonctions.* Un caz foarte rar de evoluție sintactică, neilustrat până acum, totuși posibil și demonstrat în acest articol. Fenomenul se raportă la *încă* și *(a)poi* cu toate variantele romanice. Respingând unele etimologii, date până acum acestor două cuvinte, arată motivele pentru care crede că, pentru *încă* și variantele sale romanice trebue să admitem un **anqua* și **antjăaqua* < *antequam* și *anteaquam*, iar pentru apoi și variantele sale romanice un **posqua* și **postjăqua* < *postquam* și *postea quam.* (R. Lg. R., VI*, p. 152—189).

— *Procopovici, Al., Din morfologia și sintaxa verbului românesc.* Aoristul în raport cu celelalte timpuri și moduri. (Revista filologică, Cernăuți, 2, 1928, S. 1—48 p.). Z. împărtășește părerile lui P. pentru pers. 1, 2, 5 și 6, nu însă și pentru pers. 3 și 4, pentru care adoptă părerea lui Meyer-Lübke. (Lb. Ph., L, pp. 128—130) ZAUNER, ADOLF.

— PUȘCARIU, SEXTIL, *Morfonemul în economia limbii.* Morfonologia se ocupă cu transformările fonetice ce se petrec în tulpina cuvintelor, atunci când prin adăugarea desinențelor flexionare sau sufixelor derivative, se fac noui apropieri de sunete. (Ex. : *port, porți, poartă, purtăm, purtați, poartă*). În studiul de față se arată chipul în care morfonemul se prezintă în economia limbii și felul cum se manifestă în această privință spiritul lingvistic al vorbitorului. Se mai arată importanța și larga extensiune pe care o are morfonemul în limba română. (DR., VI*, p. 211—243).

— PUȘCARIU, SEXTIL, *Viitorul cu « vadere ».* Explică forma, *va* și *văm* (> *vom)* din persoanele 3 și 4 ale indicativului prezent al verbului *vadere.* (DR., VI*, p. 387—393).

— ȘIADFEI, I., *Le sort du prétérit roumain.* Preteritul e pe cale de a fi înlocuit cu perfectul compus. Există două forme : preterit tare și cele terminate în vocală, care sunt cele mai frecvente în limba română. Cele tari corespund terminațiilor latine, *-i, -ni, si* precum și câteva verbe trecute la cele tari pentru a se deosebi de indicativul prezent. Celelalte corespund verbelor latine terminate în -avi, -ii,

©BCU CLUJ

-ui. În răsăritul Europei a existat totdeauna tendința de a unifica conjugarea, de aceea există multe forme analogice și la preterit. Studiază schimbări de accent și pe cele fonetice. Face o scurtă critică celor ce au făcut cercetări în această direcție și dă o nouă explicare pentru formele dela persoana II-a sing. și plural. Tratează situația preteritului în dialecte. În decursul veacurilor acest timp a suferit schimbări ajungând la formele actuale, a căror explicație o dă. (Romania, LVI*, p. 129—360).

NECROLOAGE. COMEMORĂRI. OMAGII

Adevărul Literar și Artistic

(cu prilejul apariției Nr. 500)

— Nr. 500 al A. L. A., Seria II, IX, comemorează acest eveniment, cu articole și studii ocazionale de ARGHEZI, T., BLAZIAN, H., BYCK, J., RALEA, M. D., SEVASTOS, M., SUCHIANU, D. I., și TEODORESCU, I. Se insistă asupra începuturilor revistei și a momentelor mai importante din trecutul ei.

Alecsandri, Vasile

(40 de ani dela moarte)

— Articole comemorative de ARGHEZI, T., în A. L. A., IX, Seria II, Nr. 509, p. 1 ; CARMEN, SYLVA în C. T. C., X, p. 40—41. [Reproducerea unui necrolog vechiu] ; CRAINIC, NICHIFOR în Gn., X, p. 310—311. Sugestivă caracterizare a operei lui Alexandri ; CRONICAR în S. D. M., VII, p. 332—333 ; DRAGOMIRESCU, MIHAIL în C. T. C., XI*, p. 102—104 ; LĂZĂREANU, BARBU în Ad., 43*, Nr. 14.322, p. 1 ; PHILIPPIDE, AL. AL. în A. L. A., IX, Seria II, Nr. 509, p. 3 ; PILLAT, ION în A. L. A., IX, Seria II, Nr. 509, p. 1—2. Caracterizare amplă și caldă a poeziei lui Alexandri ; TEODOREANU, IONEL în J. L., XIX*, p. 473. [Cuvântare ținută la Cernăuți].

Bărnuț, Simion

(Cu prilejul desvelirii bustului său, la Șimleul Silvaniei)

— Evocări, articole ocazionale mai însemnate de : BUTA, N. în Pt., XII*, Nr. 189, p. 1 ; [BUCUȚA, EM.] în B. G. I*, p. 492—493 ; CRONICAR în S. d. M., VII, p. 332 ; DRAGOMIR, SILVIU în Un., XLVIII*, Nr. 216, p. 6. Mai ales despre rolul lui B. în revoluția dela 1848 ; FOTI, ION în U. L., XLV, p. 530—531 ; HODOȘ, AL. în Un, XLVIII*, Nr. 215, p. 1 ; LĂZĂREANU, B. în Ad., 43*, Nr. 14.325, p. 1—2 ; Ș[ERBU], G. în D. V., I,* p. 159—160 ; PINTEA, GHERASIM în Pt., XII*, Nr. 189, p. 1 ; SUCIU, CORIOLAN în Pt., XII*, Nr. 191, p. 1—2. — Reportagii despre serbare, cu reproducerea, în parte, a cuvântărilor ținute, în Ad. 43*, Nr. 14.326, p. 1—2 și Pt. XII*, Nr. 190, p. 1—2.

©BCU CLUJ

Bârseanu, Andrei

— BÂRSEANU, ANDREI, *Omul și opera.* Lucrări și aprecieri publicate de Ioan Bratu. Sibiu, 1930. Tip. « Dacia Traiană ». 8°, 103 p. — Sunt republicate discursurile sau articolele despre A. Bârseanu ale lui N. Iorga, I. Lupaș, Al. Lapedatu, I. U. Soricu, Const. Sporea, Dr. I. Gherman ; apoi republicarea unor poezii și studii ale lui A. Bârseanu. Între ele și conferința lui despre Ion Lapedatu (1898).

— LAPEDATU, AL., I. *Cuvinte pentru Andrei Bârseanu. În numele Academiei Române.* Necrolog. (U. L., XLV, p. 755).

— LĂZĂREANU, B., *Andrei Bârseanu.* Profesorul, istoricul, folkloristul. Articolul e scris cu ocazia mutării osemintelor lui Bârseanu dela Sibiu la Brașov. (Ad. 42, Nr. 14.064, p. 1—2).

Berariu, Constantin

— Nrul 1—4, Anul XIX* al J. L. e închinat în întregime lui, cu prilejul morții. Cuprinde reproduceri din opera decedatului, studii și necrolcage de CHELARIU, TR., *Poetul Const. Berariu* (p. 163—173); GHERASIM, ARCADIE [Necrolog] ; IORDAN, AL., *Const. Berariu. Schiță bibliografică,* (p. 15—33) ; NISTOR, OLTEA, I., *Pseudonimele lui C. Berariu,* (p. 36—39) ; NISTOR, I., *Autobiografia lui C. Berariu,* (p. 3—11) ; POHONTZU, E., *C. Berariu dramaturg poet,* (p. 247—252). — Necrolog de PAȘCA, ȘT. în DR., VI*, p. 653.

Cipariu, Timoteiu

(125 ani dela nașterea lui)

— Articole ocazionale de LĂZĂREANU, B. în Ad. 43*, Nr. 14.286, p. 1 ; TRANDAFIR, HORIA în S. d. M., XII*, p. 306.

Coșbuc, George

(Desvelirea unui bust, la Arad)

— *Sărbătorirea memoriei lui Gh. Coșbuc și A. D. Xenopol.* Cuvântarea rostită de vicepreș. Astrei Dr. Gh. Preda cu prilejul desvelirii bustului lui G. Coșbuc și A. D. Xenopol la Arad. (Tr. LX, p. 641—642).

Creangă, Ioan

(40 de ani dela moarte)

— Articole ocazionale mai importante de: BĂDĂUȚĂ, AL., în Gn., IX, p. 407—408 ; B. J. în A. L. A., IX, Seria II, Nr. 476, p. 10 ; BART, JEAN, în A. L. A., Seria II, Nr. 489, p. 1—2 ; PAPADOPOL, PAUL I. în U. L., XLV, p. 690—691.

©BCU CLUJ

Davila, Alexandru

— Necroloage de BREAZU, I. în DR., VI*, p. 648—650. (O caracterizare a operei lui D.) și în Pt., XI, 234, p. 1—2 ; BRABORESCU, ȘT. în Pt., XI, Nr. 235, p. 4 ; ENESCU, V. în R., XIV, Nr. 3529, p. 3 ; MASSOFF, I. în R., XV, Nr. 3826, p. 1—2 ; NOTTARA, CONST. în R., XIV, Nr. 3528, p. 3 ; SADOVEANU, ION MARIN în A. L. A., Nr. 464, p. 1 și în Gn., IX, p. 357—358. Bune caracterizări a scriitorului și omului de teatru ; SEBASTIAN, M. în Cv., V, Nr. 1619, p. 1 ; TEODORESCU-BRANIȘTE, T. în Ad., 42, Nr. 14.059, p. 1 ; TIMUȘ, V. în R. XIV, Nr. 3537, p. 1 ; VOICU, S. în Tr., LX, p. 1005—1006 ; ZAMPA, AL. V., II, Nr. 87, p. 2. — Necroloage nesemnate în C. T. C., XI*, p. 112 și V., II, Nr. 86, p. 5.

Dragomirescu, M.

(60 de ani dela naștere)

— BASSARABESCU, I. A., *O noutate din ... vechime*. Scrisoare omagială către M. Dragomirescu, în care amintește de încurajările primite dela acesta în cariera de scriitor. (R. V., IV*, p. 377—378).

— CONSTANTIN, EMIL I., *Mihail Dragomirescu Profesorul*. Portret foarte elogios. Conștiențiozitatea, erudiția, originalitatea și energia cugetării lui M. D. (R. V., IV*, p. 1—8).

— VALESCU, CORA, *Mihail Dragomirescu*. Articol omagial, în care se analizează concepția estetică literară a lui M. D. (R. V., IV*, p. 379—380).

Eliade-Rădulescu, I.

(Cu prilejul împlinirii a 100 de ani dela apariția *Curierului Românesc*)

— Articole ocazionale de LĂZĂREANU, B. în Ad., 42, Nr. 13.870, p. 1 și Nr. 13.817, p. 2, apoi în A. L. A., IX, Nr. 438, p. 1 ; PAPADOPOL, PAUL I. în U. L., XLV, p. 2—3 ; PERPESSICIUS în Cv., V, Nr. 1432, p. 1—2.

Eminescu, Mihai

(40 de ani dela moarte ; desvelirea unui bust la Cernăuți).

— Studii și articole ocazionale de : BOZ, LUCIAN în Ad., 43*, Nr. 14.294, p. 1—2 și în V., III*, Nr. 153, p. 2 ; CEHAN-RACOVIȚĂ, CONST. în U. L., XLV, p. 173. Despre felul cum s'a desfășurat comemorarea la Botoșani și Ipotești ; FOTI, ION, în U. L., XLV*, pp. 418—419 ; GHERASIM, V. în J. L., XVIII, p. 281—284 și XIX*, p. 401—410. Despre desvelirea bustului dela Cernăuți ; GRIGORAȘ, EM. C. în Ad. 42, Nr. 13.952, p. 2 ; GUȘIȚĂ, N. în Dt, VII, p. 91—92 ; M. I. C. în Ad., 42, Nr. 13.951, p. 3 ; MANOLIU, R. în *Anuarul școalei normale de învățători « Vasile Lupu » din Iași pe anul 1928—29*, p. 103—107. În cadrul articolului se reproduce : O strofă inedită și o variantă a sfârșitului lui *Călin*, de asemenea inedită ; un ordin și o circulară a revizorului școlar E. — acestea în facsimil ; MORARIU, LECA în F. Fr., IV, p. 96—98 și p. 225 ; PERPESSICIUS în Cv., V, Nr. 1512, p. 1 ; PETRA-PETRESCU, H. în Tr., LX, p. 642—644 ;

©BCU CLUJ

TEODORESCU-BRANIȘTE, T. în Ad., 43*, Nr. 14.403, p. 1—2 și în A. L. A., IX, Nr. 445, p. 8 ; VOEVIDCA, G. : *Lui Eminescu* [poesie] în F. Fr., IV, p. 108—109. — Nr. 6—8, Anul IV din Cv. N. este închinat în întregime poetului. Pentru studiile publicate în el cf. capitolul « Scriitori Români, Eminescu » din această Bibliografie. Articole ocazionale au publicat : CRAINIC, NICHIFOR, *Eminescu și noi* (p. 13) și PETRESCU, CEZAR, *Poetul durerilor noastre*, (p. 19—20). — V. R., XXI, vol. LXXXVIII, p. 313—324, reproduce cu prilejul comemorării schița *La aniversare*, poeziile *O rămâi* și *Peste vârfuri*, fragmente din articolele lui Maiorescu și Caragiale asupra lui E., o scrisoare a poetului din 10 Nov. 1887 și poezia *Geniu și nefericire*, închinată lui E. de N. N. Beldiceanu. — Articol omagial nesemnat în Gn., IX, p. 252—253. — Despre bustul dela Cernăuți în F. Fr., V*, p. 183—184 și 217—218.

Gașpar, Mihail

— Necrolog de BREAZU, ION, în DR., VI*, p. 650—651.

Gârleanu, Emil

— FORTUNATO, [C. D. FORTUNESCU ?], *Comemorarea lui Emil Gârleanu*. Scurtă notiță despre festivalul dela 1 Martie, 1929, prin care Teatrul Național din Craiova a comemorat pe Emil Gârleanu. (A. O., VIII, p. 158).

— LAZEANU, ALEXANDRU, *Nevroza lui Flaubert și alte studii teatrale*. Craiova, [1930], Scrisul Rom., 8°, 42 p. — P. 37—42 : « Emil Gârleanu. Cuvânt rostit la festivalul pentru comemorarea lui Emil Gârleanu la Teatrul Național din Craiova în ziua de 22 Februarie 1929 ». Cuvinte elogioase, date biografice, mai ales despre activitatea lui Gârleanu ca director al Teatrului din Craiova.

Gherea, I. Dobrogeanu

(10 ani dela moartea lui).

— Nr. 494, Anul IX, Seria II, al A. L. A. închinat criticului, cuprinde articole de ARGHEZI, T. ; BRĂNIȘTEANU, B. ; MANIU, A. ; NEGREANU, I. ; SADOVEANU, IZABELA ; SUCHIANU D. I. ; YGREC, DOCTORUL. Tot acolo sunt reproduse articolele lui N. Iorga, G. Ibrăileanu, H. Sanielevici și Dr. S. Irimescu, scrise în 1920. — Articole ocazionale de CRAINIC, N. în Gn., X*, p. 257 ; LĂZĂREANU, B. în Ad., 42, Nr. 13918, p. 1 ; PERPESSICIUS în Cv., VI*, Nr. 1819, p. 1 ; TEODORESCU-BRANIȘTE, T. în Ad., 43*, Nr. 14.222, p. 2.

Golescu, Dinicu

(Centenarul morții lui)

— Articole ocazionale de GEROTA, C. V. în C. L., LXIII*, p. 1122—1129 ; PERPESSICIUS în Cv., VI*, Nr. 1988, p. 1—2 ; PHILIPPIDE, AL. A. în Ad., 43*, Nr. 14.384, p. 1—2 și A. L. A., IX, Seria II, Nr. 518, p. 1 ; PORSENA în R., XV*, Nr. 3852, p. 1 ; TEODORESCU-BRANIȘTE, TUDOR în Ad., 43*, Nr. 14.370, p. 1.

©BCU CLUJ

Gorun, Ion

— Necroloage de AGÂRBICEANU, I. în Tr., LX, p. 371—373 ; CLOPOȚEL, I. în S. d. M., VI, p. 113 ; DRĂGAN, GABRIEL în M. L., XLV, p. 738—739 ; G. C. în Cv., V, Nr. 1418, p. 1 ; MORARIU, LECA în F. Fr., IV, p. 93 ; LĂZĂREANU, B. în Ad., 42, Nr. 14.148, p. 1—2 și Nr. 14.158, p. 1—2 ; PAȘCA, ȘT. în DR., VI, p. 653—654 ; (TR.) în Inv., X, p. 114—115. — Nesemnat în A. L. A., IX, Nr. 435, p. 8. — Testamentul lui e publicat în S. d. M., VI, p. 150.

Iosif, Șt. O.

(Desvelirea unui bust al poetului, la Brașov)

— BANCIU, AX., *În fine acasă...* Despre desvelirea la Brașov a bustului lui Șt. O. Iosif, la 6 Aug. 1929. Cuvinte omagiale pentru poet. Fragmente din scrisorile lui I. în care se vede dragostea de Brașov. — Același lucru îl tratează articolul următor : *Observații juste pe marginea unei solemnități.* (Ț. B., I, p. 299—302).

Lazăr, Gheorghe

(150 de ani dela naștere)

— Articole ocazionale de PAPADOPOL, PAUL I. în U. L., XLV, p. 82—83 ; SEIȘANU, R., în Un., XLVII, Nr. 126, p. 1.

Lovinescu, Eug.

(50 ani de vieață).

— Nr. 148, Anul III*, al V. este închinat lui L. cu cuvinte omagiale de ARGHEZI, T. ; BRĂESCU, G. ; BALTAZAR, C. ; CONSTANTINESCU, P. ; EFTIMIU, V. ; ORTIZ, R. ; PETROVICI, I. ; PETRESCU, CAMIL ; PELTZ, I. ; REBREANU, L. ; STREINU, VL. ; și ARCHIP, TICU.

Macedonski, Al.

(19 ani dela moarte).

— Articole ocazionale de PILLAT, I. în A. L. A., IX, Nr. 525, p. 5 ; SEBASTIN, L. în Ad., 43, Nr. 14.390, p. 1—2. — U. L., XLV, p. 323 reproduce discursul ținut la înmormântarea lui M. de O. GOGA.

Marienescu, At.

(Centenarul nașterii)

— TOPLICEANU, TRAIAN, *Dr. Atanasie Marian Marienescu (1830—1914).* Cuprinde : Biografia ; Activitatea didactică socială ; Activitatea beletristică ; Activitatea folcloristică ; Activitatea istorică a lui A. M. M. și Note bibliografice. (A. B., III*, Nr. Iulie-Septemvrie, p. 1—14).

©BCU CLUJ

Morariu, Const.

— MORARIU, LECA, *Constantin Morariu (1870—1929)*. Necrolog. Biografie. Activitatea lui literară, politică, culturală. Traducătorul. (F. Fr., IV, p. 199—205).

Nădejde, Ion

— Necroloage de BACALBAŞA, CONST. în Un., XLVII, Nr. 1, p. 5; BRĂNIŞTEANU, B. în Ad., 42, Nr. 13825, p. 1—2; CECROPIDE, B. în U. L., XLV, p. 34—35; PÂCLE, CONST. în U. L., XLV, p. 35; PAŞCA, ŞT. în DR., VI*, p. 654—655; RĂDULESCU, A. în Ad., 42, Nr. 13.837, p. 1—2; VLAD, T. în Ad., 42, Nr. 13.814, p. 7.

Panu, George

(20 ani dela moarte)

— Articole ocazionale de BRĂNIŞTEANU, B. în Ad., 43*, Nr. 14.377, p. 1; IORDAN, AL. în Ad. 43*, Nr. 14.377, p. 3—4; PAUKER, S. în Ad., 43*, Nr. 14.377, p. 1; YGREC, DOCTORUL în Ad. 43*, Nr. 14.377, p. 1—2. — Notiţe nesemnate în A. L. A., IX, Nr. 519, p. 10 şi în S. d. M., VII*, p. 409.

Papiu Ilarian, Al.

(Desvelirea unui bust la Tg. Mureş)

— BOGDAN, DUICĂ, GH., *Papiu Ilarian*. Discurs rostit la Tg.-Mureş cu prilejul desvelirii statuei lui A. Papiu Ilarian, în ziua de 1 Dec. 1930, în numele Academiei Române (Naţ., IV, Nr. 263, p. 1—2).

— BOJORU, I., *Centenarul (1827—1927) naşterii şi semicentenarul (1877—1927) morţii neobositului istoriograf Alexandru Papiu Ilarian*. Tg.-Mureş, 1930, Tip. «Ardeleană», 8°, 70 p. 1 f. + 1 pl. — Biografie scrisă pe un ton apologetic. Se analizează lucrările lui Al. Papiu-Ilarian, iar în partea din urmă se dau rezumate şi extrase din studiile biografice ale altora asupra lui A. P. I.

— BOJORU, IOAN, *Istoricul ridicării şi desvelirii monumentului lui Alexandru Papiu Ilarian*. În *Anuarul liceului de băeţi «Al Papiu Ilarian» din Târgu-Mureş pe 1929—30*. Târgu-Mureş, 1931, Tip. «Ardeleana», 8°, p. 1—53. — Se dă bibliografia articolelor apărute în ziare cu prilejul centenarului lui Al. P. I. Se reproduc, textual sau în rezumat, cuvântările ţinute cu prilejul desvelirii monumentului.

— *Din viaţa lui Al. Papiu-Ilarian*. Schiţă biografică scurtă. (An. lic. de băeţi «A. Papiu Ilarian» din Tg.-Mureş, 1919—1929. Tg.-Mureş, 1930, p. 5—12).

Petică, Ştefan

(25 ani dela moarte).

— Articole ocazionale de BĂDĂUŢĂ, AL. în V. L., IV. Nr. 115, p 1; DRĂGAN, GABRIEL în U L., XLV, p. 514—515. — A. L. A., IX, Nr. 464, p. 5, reproduce o parte din necrologul lui CONST. GRAUR, publicat în 1904, în *Avântul* din Galaţi. Bogate amănunte biografice.

©BCU CLUJ

Popovici, Iosif

— Necrolog de R[OQUES], M. în *Romania*, LV, p. 595.

Ramuri

(20 de ani de apariție)

— FĂGEȚEL, G. S., *Un popas*. Povestește începuturile și desvoltarea revistei *Ramuri* în cei douăzeci de ani de activitate (1905—1929). Multe amintiri despre viața literară din Oltenia. Regenerarea ei sub influența Sămănătorismului. (Rm., Nr. festiv, 1905—1929, p. 5—30). [Celelalte articole ale Nr. festiv sunt menționate la celelalte capitole ale Bibliografiei].

Sadoveanu, M.

(50 ani de vieață)

— Articole ocazionale de BART, JEAN în A. L. A., IX*, Nr. 522, p. 1 ; [BUCUȚA, EM.] în B. G., I*, p. 554—555 ; CIOCULESCU, ȘERBAN în Ad., 43*, Nr. 14.368, p. 1—2 ; CRAINIC, N., în Gn., X,* p. 406 ; MORARIU LECA în F. Fr., V*, p. 185 ; RALEA, M. D. în V. R., XXII*, vol. LXXXIV, p. 161 ; SEBASTIAN, M. în Cv., V, Nr. 1639, p. 1 ; SADOVEANU, IZABELA în A. L. A., IX, Nr. 518, p. 7 ; SIMIONESCU, I. în Un., XLVIII*, Nr. 310, p. 1 ; THEODORESCU, DEM. în R., XV*, Nr. 3839, p. 1—2 ; TOMUȚA, I. în Pt, XII*, Nr. 238, p. 1 ; TRANDAFIR, HORIA în S. d. M., VII*, p. 410.

Săulescu, M.

(Cu prilejul desvelirii unui bust, la Predeal)

— Articole ocazionale de ARGHEZI, T. în A. L. A., IX*, Nr. 511, p. 8 ; CRAINIC, NICHIFOR în Gn., X*, p. 361 ; MINULESCU, I. în R., XV, Nr. 3787, p. 1 ; TIMUȘ, V. în R., XV, Nr. 3789, p. 1.

Silași, Gr.

— ȘOTROPA, VIRGIL, *În amintirea lui Grigore Silași*. G. S. luptător naționalist. Sfârșitul vieții sale. Se reproduce necrologul publicat în *Gazeta Transilvaniei*, Nr. 11, din 28 Ian. 1897. (A. S., Nr. 12*, p. 239—242).

Speranța, Th.

— Necroloage de AGÂRBICEANU, I. în Tr., LX, p., 373—374 ; B. C. în Un., LXVIII, Nr. 58, p. 1 ; BAICULESCU, G. în Pr. L., IV, Nr. 1, p. 46, în C. T. C., X, p. 52 și în A. L. A., IX, Nr. 432, p. 8 ; BATZARIA, N. în Ad. 42, Nr. 13872, p. 2 ; BREAZU, I. în DR. VI*, p. 651—652 ; JIANU, IONEL în V., II, Nr. 55, p. 2 ; MANIU, ADRIAN în Ad., 42, Nr. 13.871, p. 1 ; TOMUȚA, I. în Pt., XI, Nr. 69, p. 1—2 ; Nesemnate în Inv., X, p. 113—114 și V. L., IV, Nr. 105, p. 4

©BCU CLUJ

Vlahuță, Al.

(10 ani dela moarte)

— Articole ocazionale de CRAINIC, NICHIFOR în Gn., IX, p. 369—370 și în V. L., IV, Nr. 117, p. 1 ; PREAJBĂ, SCARLAT în U. L., XLV, p. 771; PAPADOPOL, PAUL I. în U. L., XLV, p. 770—771 ; PERPESSICIUS în Cv., VI*, Nr. 1649 p. 1—2 și 1650, Nr. 1—2 ; SEVASTOS, M. în Ad., 43*, Nr. 14.388, p. 1 ; TEODORESCU-BRANIȘTE, T. în A. L. A., IX*, Nr. 471, p. 10.

Weigand, G.

— Necroloage de MORARIU, LECA în F. Fr., V*, p. 147 ; PUȘCARIU, SEXTIL în DR., VI*, p. 646—647 și în *Romania*, LVI*, p. 614—615 ; TAGLIAVINI, C. în U. J., IX*, p. 427—434 și în E. O., X*, p. 341—350.

Xenopol, A. D.

(Zece ani dela moarte)

— Articole de GUSTI, DIM. în A. L. A., IX, Nr. 489, p. 3—4. Succintă caracterizare a filosofului și omului ; NISTOR, ION I. în J. L., XVIII, p. 233—241. Caracterizarea operei istorice ; PETROVICI, I. în A. L. A., IX, Nr. 490, p. 3—4. Amintiri.

ONOMASTICĂ ȘI TOPONIMIE

— ARBORE, AL. P., *Toponimie putneană*. Se dau mai multe etimologii toponimice din regiunea Vrancei, caracteristice nu numai pentru desvoltarea vieții sătești, ci și printr'o nomenclatură geografică de origină slavă. (Milc, I*, p. 5—39. — Menț. crit. R. I., XVI*, p. 61. [IORGA, N.].

— *Balkan-Archiv, IV, (1928)*. Recensentul insistă asupra studiului numelor de județe din Vechiul Regat, scris de G. Weigand. St. R., IV*, p. 113—116. TAGLIAVINI, C.

— *Bobulescu C., Cronica bisericii Sf. Ecaterina din București, 1577, 1 Oct. București, 1924*. Menț. Onomastica cronicei prezintă interes. DR., VI*, p. 475—476. PAȘCA, ȘT.

— BOGA, L. T., *Documente Basarabene, II...* Chișinău, 1929. Menț. crit. Izvor de informație istorică și filologică, în deosebi onomastică. DR., VI*, p. 477—478. — PAȘCA, ȘT.

— CĂLINESCU, G., *Valachia și Moldavia în vechile periple italiene*. În *Omagiu lui Ramiro Ortiz cu prilejul a douăzeci de ani de învățământ în România*, București, 1929, Bucovina, 8°, p. 51—58. — Articol foarte bine informat asupra hărților italiene din sec. XIV—XVI, care privesc și Țările românești. Interesează în cea mai mare măsură toponomastica.

— CONEA, ION, *Toponimie, istorie, geografie*. Se relevă rolul mare al toponimiei ca știință ajutătoare a istoriei și geografiei. (Cv., V, Nr. 1371, p. 1—2).

©BCU CLUJ

— CONSTANTINESCU, ION, *Note asupra toponimiei grindurilor și apelor din Delta Dunării*. Cele mai vechi numiri din Deltă sunt românești, Românii Basarabenii fiind locuitorii ei cei mai vechi. Tendința de rusificare a numirilor. Pe harta Pescăriilor Statului s'au strecurat câteva numiri noui, rusești în locul celor vechi românești. (A. D., XI*, p. 153—165).

— GEORGESCU, ION, *Românii transilvăneni din Dobrogea*. Bazat pe dosarele păstrate dela alcătuirea listelor electorale dela 1909, autorul prezintă liste lungi de nume de familie românești din Dobrogea, familii de origine ardeleană. (A. D., X, p. 163—177).

— GEORGESCU, SICĂ, *Jiiul și numele lui*. Contribuțiuni la *monografia județului Dolj*. Autorul identifică *Jiiul* cu *Gil* din derivatul *Gilpil* (= Jiiul negru), despre care vorbește Jordanes. (A. O., IX, p. 1—4).

— GEORGESCU, VALENTIN AL., *Onomastica latină în limba română*. Se discută « anarhia » cu care se redau în românește numele proprii personale latine, în traduceri și în lucrările de știință și cere să se creeze un sistem « fie el și artificial, dar unitar ». (R. Cl., V, tom, I, p. 452—461).

— HERESCU, N. I., *Notă*. Observații juste asupra sistemului de unificare, în felul de a reda în românește numele proprii personale latine, ca răspuns la articolul « Onomastica latină în limba română » de Georgescu, Valentin Al. (R. Cl., V, X, I, p. 452—461). (R. Cl., V, t., I, p. 461—464).

— IONESCU, DIMITRIE, *Satul și biserica din Grădiștea-Vlașca* în *Anuarul Școalei Normale de Învățători din Grădiștea-Vlașca 1919—1980*. București, [1930], Marvan, 8°, p. 3—11. — Se dă și toponimia și onomastica satului.

— *Iordan, I., Încercare de bibliografie toponimică românească*. — Rec. anal. St. R., IV*, p. 171—172. TAGLIAVINI, C.

— KISCH, GUSTAV, *Siebenbürgen im Lichte der Sprache*. Leipzig, 1929, Meyer et Müller, 8°, 2 f. + 296 p. + 1 f. — Meritoasă lucrare asupra toponomasticei ardelene. Remarcabilă în special e gruparea materialului, foarte bogat, scos din numeroase izvoare istorice. Lucrarea lui K. e întâia încercare de studiu de ansamblu asupra numelor topice din întreg Ardealul. Foarte păgubitoare e lipsa unui indice alfabetic care ar ușura putința de orientare a cetitorului. — Rec. crit. cu revizuirea a numeroase etimologii. A. I. N., V*, p. 561—575. DRĂGANU, N.

— *Kisch, Gustav, Das Banat im Spiegel seiner Ortsnamen (in « Banater deutsche Kulturhefte »*, II, 3, 1928). Extras p. 1—43, Timișoara. Rec. crit. A. I. N., V*, p. 561—575. DRĂGANU, N. — Rec. crit. DR., VI*, p. 437—439. PAȘCA, ȘT.

— *Liebhart, Otto, Die Ortsnamen der Seklergebietes im Siebenbürgen*. Balkanarchiv, III, herausgegeben von Gustav Weigand. Leipzig, 1927, p. 1—96. Recensia cuprinde multe îndreptări. (Korr., LI, p. 155—161). — KISCH, G.

— LUNGU, VAS., *Despre olatul Hotinului, (1715—1806)*. Material toponimic : sate și silișți din ținutul Hotinului, cuprinse în documente până la 1715, apoi statistica comparativă a satelor din acel ținut, din ani 1715, 1771, 1788 și astăzi, dându-se numirile lor. (C. I., V—VII*, p. 253—290).

©BCU CLUJ

— MICLEA, GHEORGHE, *Date privitoare la istoria satului Maidan (jud. Caraş)*. Autorul încearcă să identifice « Cetatea » din hotarul satului Maidan cu cetatea Kövesd din *Történelmi és Régészeti Értesitö* (1893), stabilind, după tradiţie şi documente, toponimia satelor dimprejur. (A. Bn, III*, Nr. Iulie—Septemvrie, p. 71—77).

— NICOLAESCU, ST., *Documente istorice relative la comuna Cacaleţi sau Castra-Nova din judeţul Romanaţi*. Numele străvechiu al satului Cacaleţi a fost Castra-Nova, după cum dovedeşte o inscripţie romană găsită acolo. Cacaleţi < slav. Scacalets = lăcustă. (A. O., IX*, p. 4—5).

— *Pirchegger, Dr. Simon, Die Slavichen Ortsnamen im Mürzgebiet*. Leipzig, 1927. Rec. elog. O carte model de investigaţie toponomastică. DR*., VI, p. 436—437. PAŞCA, ŞT.

— PUŞCARIU, S., *Pe marginea cărţilor*. III. Exemple interesante d. p. d. v. formal şi mai ales al derivaţiei, în onomastica şi toponimia românească. (DR., VI*, p. 530—531).

— PUŞCARIU, S., *Pe marginea cărţilor*. III. *Modificările aduse de oficialitate în toponomastică după Unire*. Aberaţiunile care s'au comis cu ocazia acestor modificări toponomastice. (DR., VI*, p. 528—530).

— PUŞCARIU, S., *Pe marginea cărţilor III. Onomastică*. « Nu avem nicio urmă sigură de o continuitate între onomastica latină oficială şi cea română ». Izvoarele onomasticei române. (DR., VI*, p. 525—528).

— *Rásony-Nagy, L., Valacho-Turcica*. Menţiune critică, cuprinzând unele îndreptări juste pentru partea onomastică. (St. R., IV*, p. 185—186). TAGLIAVINI, C.

— ROMANSKI, ŞT., *Slavjani na Dunava*. (Slavii la Dunăre). Slavii au putut să se apropie de Dunăre numai după căderea statului Hunilor (453). *Tsierna, Dierna, Zerna*, municipiu şi râu lângă Orşova de astăzi, nu e nume slav, ci tracic, având acelaşi înţeles ca *Cerna* « neagra ». Forma slavă de azi a râului *Cerna* este o traducere a traicului *Tsierna*. Numele vechiu al Tisei *Pathissus*, nu e slavul *Potisje* ; cel nou, *Tisa*, poate fi slav, din *tisŭ* « tisă ». (Bălg. Pregl., I, p. 80—99).

— TOMESCU, CONST. N., *99 sate din ţinutul Orheiului la 1820*. Luate după o catagrafie românească dela 1820, găsită în Arhivele Statului din Chişinău. De interes pentru toponimie. După fiecare sat se arată de unde ar avea originea, numirea lui. (R. Ist. Arh. Ch., XIX, p. 313—368).

ORTOGRAFIE

— BANCIU, AXENTE, *Răsfoind ziarele şi revistele noastre*. Expresia : *a pune la punct* (pe cineva sau ceva) înlocueşte multe altele, dar sileşte limba să se lipsească de o mare bogăţie de expresii, ca şi în *funcţie de*, atât de la modă. Mai aduce critică celor ce recomandă, pentru evitarea omonimiei, scrierea adj. nou — *noi* cu nou — *noui*. Greşelile din ziarele şi revistele noastre sunt şi de ordin ortografic. Aşa se scrie a-ţi în loc de aţi (când e vorba de verb) pluralul nearticulat masculin cu doi *i*, cuvântul ortodox-ortodoxi în loc de ortodocşi. Iar în ceea ce

©BCU CLUJ

privește verbele active, ele au un alt înțeles când devin reflexive, dar în ziare și reviste se întrebuințează greșit aceste forme. (Ț. B., II*, p. 274—277, 367—369, 470—473, 559—563).

— FORTUNESCU, C. D., *Chestiuni de ortografie pentru tipograf.* În *Almanahul Graficei Române pe* 1929. Craiova, [1929], Scrisul Rom., 8°, p. 80—83. — Se reproduc principalele reguli ortografice ale Academiei din 1904, pe care un tipograf ar trebui să le urmeze, afară de cazurile când autorii țin să li se respecte ortografia.

— HYPPOKRATES, *Pentru « î ».* Se susține înlocuirea pretutindeni a lui « â » prin « î ». (Ad., 42, Nr. 14.107, p. 1).

— REVIGA, GH., *Cassă, massă, etc.* Autorul este pentru : « casă », « masă », fiindcă așa se pronunță și nu « cassă » și « massă ». Omonimia care s'ar ivi este departe de a da naștere la vreo confuzie. (Ad., 43*, Nr. 14.284, p. 2).

— REVIGA, GH., *Consoanele duble.* Se susține, împotriva regulei dată de Academia Română, că trebue să se scrie cu dublu « n » cuvinte ca *înnoi, înnoda, înnegri* etc. și cu dublu « l » cuvântul « *cellalt* » fiindcă așa se pronunță. (Ad., 43*, Nr. 14.297, p. 2).

— REVIGA, GH., *Cred sau crez?* După ce arată cum s'a ajuns ca la persoana întâi a unor verbe de conjugarea a doua, a treia și a patra să avem forme duble ca « cred » și « crez », « aud » și « auz », « pun » și « pui », autorul susține întrebuințarea în ortografie numai a formei « cred », « pun » etc. (Ad., 43*, Nr. 14.412, p. 2).

— REVIGA, GH., *Găsiam sau găseam?* Scrierea corectă e « găseam », « dormeam » etc. fiindcă așa se pronunță și nu « găsiam », « dormiam », etc. Scrierea cu « i » la imperfect și subjonctiv e motivată numai la acele verbe de conj. IV-a care au rădăcina terminată într'o vocală, ca *voi, croi* ș. a. (Ad., 43*, Nr. 14.232, p. 2).

— REVIGA, GH., *Mihaiu sau Mihai?*. Se pledează pentru eliminarea de peste tot din ortografia noastră a lui « u » final afonic. (Ad., 43*, Nr. 14.273, p. 2).

— REVIGA, GH., *Nopței sau nopții.* Se recomandă peste tot scrierea genitivului articulat feminin la singular cu «-ii » nu cu «-ei », fiindcă numai când se afectează în graiu se aude «-ei » încolo totdeauna se aude «-ii ». (Ad. 43*, Nr. 14.255, p. 2).

— REVIGA, GH., *Relatinizarea limbii.* Este o mare greșeală credința că tendința de relatinizare a limbii noastre a fost întreruptă odată cu înfrângerea școlii latiniste. Și nu e în totul exact nici că această școală a fost înfrântă. E adevărat că termenii creați pe de-antregul pe care voiau latiniștii să-i introducă în locul cuvintelor slave n'au prins. Dar asta nu înseamnă că cuvintele slave n'au fost totuși eliminate, căci ele sunt din zi în zi tot mai mult înlocuite de cuvinte latinești, luate mai ales sub forma lor franceză. N'a fost de tot înfrântă școala latinistă nici în privința normelor ortografice. Dovadă sunt scrierea « Român » în loc de « Rumân », « sunt » în loc de « sânt », «sub » în loc de « supt » etc. (Ad., 43*, Nr. 14.309, p. 2).

— REVIGA, GH., *Un « cas bisar ».* Se susține că sunetul « z » să fie scris întotdeauna cu acest semn, deci « poezie » nu « poesie », « frază » nu « frasă », « bi-

©BCU CLUJ

zar » și nu « bisar ». Acest din urmă cuvânt, chiar și în franceză, de unde l-am împrumutat noi, se scrie cu « z » nu cu « s », cum îl scriu unii Români. (Ad., 43*, Nr. 14.261, p. 2).

— REVIGA, GH., *Uşe sau uşă?* Se pledează pentru forma « uşă », « mătuşă », « grijă » în loc de « uşe », «mătuşe », « grije », fiindcă « uşă », « mătuşă » etc. sunt formele regulate și cele mai răspândite. (Ad., 43*, Nr. 14.278, p. 2).

ROMÂNII DE PESTE HOTARE

— *Anuarul Institutului de Istorie Națională.* IV. Cf. mai ales ceea ce se spune despre articolul lui Th. Capidan, « Vechimea și însemnătatea istorică a Aromânilor din Peninsula Balcanică ». R. I., XVI*, p. 57—58. [IORGA, N.].

[— ANCEL, J., *La Macédoine: étude de colonisation.* Paris, 1930, Delagrave, 8°, p. 352 + 190 pl.].

— ARBORE, VIRGILIU P., *Printre Românii de peste hotare.* Date de etnografie și folclor dela Românii din Cehoslovacia. (Cv., VI*, Nr. 1728, p. 1—2).

— ARGINTEANU, I., *Românii Macedoneni și Liga Culturală.* Românii macedoneni ar trebui să încredințeze L. C. cauza lor. (Flam. Pind., I, p. 57—58).

— BĂCILĂ, I. C., *Hărți cu privire la elementul românesc din Peninsula Balcanică.* Începând din secolul al XVII-lea, o înșirare a hărților și cartografilor străini și români care au amintit despre Macedonia. (R. Arom., I, p. 74—81).

— BATZARIA, N., *Ceva despre tipul românesc.* Observațiuni și impresii dela Românii din Peninsula Balcanică. (Ad., 42, Nr. 13.891, p. 1—2).

— BATZARIA, N., *Din aportul intelectual al Românilor macedoneni.* Se înșiră oamenii de seamă pe care i-au dat Aromânii României de azi și din trecut. (Ad., 43*, Nr. 14.172, p. 1—2).

— BATZARIA, N., *O spornică propagandă culturală.* Mențiuni elogioase despre activitatea bogată de propagandist al culturii românești în America a lui Leon Feraru, profesor la Universitatea din Columbia. (Ad., 42, Nr. 13.909, p. 1—2).

— BERATTI, DIMITRIE, *O nouă autocefalie în Balcani.* Ultima autocefalie ortodoxă și-au instituit-o Albanezii, care împreună cu Românii sud-dunăreni au avut de suferit în trecut din pricina tendințelor de elenizare ale bisericii grecești naționale și a celei din Constantinopol. (G. R., III, Nr. 4—5, p. 71—78).

— BEZDECHI, ȘT., *Școlile Românilor din Banatu sârbesc.* Învățământul românesc al fraților din regatul jugoslav este tratat de autoritățile sârbești în mod vitreg. Se cere guvernului român luarea unor măsuri cât mai urgente pentru îndreptarea acestei situații. (Pt., XI, 15, p. 1—2).

— BIRĂESCU, TRAIAN, *Românii din Banatul înstrăinat.* Starea politică și culturală a Românilor din Banat, ajunși sub stăpânire sârbească. (C. T. C., XI*, p. 7—9).

— BODIN, D., *Scrisori de peste hotare.* Viața romanică și românească, de pe malurile Dunării. Satele românești de pe valea Timocului. Lipsa de școli românești, interzicerea culturii românești. Datoria statului român de a-i ajuta. (Dt., VIII*, p. 160—162).

©BCU CLUJ

— BOLOGA, VALERIU L., *Știri despre Aromânii din Austria la începutul veacului trecut.* I. Despre Ioan Nicolide din Pind [1737—1828], medic celebru la Viena, cu sentimente românești. II. Despre Palrepan sau Balaban din Ianina, care a zidit pe cheltuiala sa, la 1671, capela grecească din Lemberg. (A. I. N., V*, p. 503—512).

— BORZA, AL., *Prin țara Goralilor. Urme românești prin Tatra polonă.* Descrierea portului, locuinței și obiceiurilor Goralilor, populația din Novi-Sacz, din Tatra polonă. Descoperind numeroase asemănări cu Românii, autorul presupune că Goralii sunt de origine dacă, sau sunt emigrați acolo în sec. X—XII. (Tr., LX, p. 10—16).

— BRĂTIANU, G. I., *Le roman de Troie dans la chronique de Robert de Clari.* În *La conquête de Constantinople*, cronica privitoare la Cruciada a IV-a a lui Robert de Clari, se găsește un pasaj, din care se poate vedea că Vlahii din Balcani cunoșteau în sec. XIII o versiune a romanului Troiei. (R. H., VI, p. 52—55).

— BREAZU, ION, *Școala Română din Franța.* Rolul influenței franceze în România. Atracția Parisului. Studenții români de acolo, cu date statistice comparative. Școala Română dela Fontenay-aux-Roses. Istoricul ei. Activitatea directorului și a membrilor. Biblioteca. Despre biblioteca, foarte prețioasă, a fostei societăți a studenților Români la Paris, depusă la școală. (B. G., I*, p. 331—338).

— [BUCUȚA, EMANOIL.] *Școala română dela Sofia.* Importanța școalei pentru viața românească a Românilor macedoneni. Programul școalei. (B. G., I*, p. 39—40).

— [BUCUȚA, EMANOIL], *O expoziție a Românilor Jugoslavi.* În expoziția din Vârșeț. Românii iugoslavi au descoperit și au dovedit că au o conștiință de neam. (B. G., I*, p. 42).

— *Capidan, Th., Elementul slav în dialectul aromân. — Meglenoromânii I. — Românii nomazi.* — Rec. elog. cu numeroase contribuții de amănunt. Z. R. Ph., XLIX, p. 345—358. IORDAN, IORGU.

— CAPIDAN, TH., *Fărșeroții.* Studiu etnografic și linguistic asupra Românilor din Albania: Fărșeroții. Autorii care au scris asupra Românilor din Albania. Descrierea călătoriei făcută în regiunile ocupate de acești români împreună cu considerațiuni etnografice istorice și geografice. Legăturile dintre Români și Albanezi. Numărul lor. Limba. Autorii care s'au ocupat cu limba Fărșeroților. Graiul Fărșeroților. Graiul Românilor din orașe. Graiul femeilor la Fărșeroți. Graiul fărșerot față de dialectul aromân. Graiul fărșerot și dialectul meglenit. Influența albaneză. Originea Fărșeroților. Materialul dialectal: Cântece, basme. Nunta. Cărăvănăritul. Prelucratul lânei și țesutul. Nume de bărbați. Nume de femei. Partea gramaticală: Vocalism. Consonantism. Flexiune. (DR., VI*, p. 1—205). [Și extras].

— *Ce ne scriu frații noștri din Istria?* Reproducerea unei scrisori din Jeiăni în care Istroromânii ne cer un preot. (F. Fr., V, p. 172).

— CHRISTU, VASILE N., *Aromânii din împrejurimile Giumaiei-de-Sus.* Partea I: *Aromânii păstori din Ciacalița.* Istoricul așezărilor românești din Giumaia și jur. Descrierea vieții păstorești a Aromânilor din Ciacalița. (G. R., III, p. 185—189).

©BCU CLUJ

— CHRISTU, VASILE N., *Aromânii din împrejurimile Giumaiei-de-Sus.* II. *Aromânii agricultori din Ciflichia şi Gramada.* Timpul şi împrejurările aşezării Aromânilor în G. d. S. Ocupaţia acestor colonişti. Numele vechiu al comunei C. şi G. Numirea de « Vlasi » sau « Cuţovlasi », dată Aromânilor din aceste comune, dovedeşte că ei au rupt definitiv cu vieaţa nomadă. Familii de Aromâni Grămosteni din C. şi G. Cele două categorii sociale din aceste comune : « ciflegarii » sau « ciorbagiaţii » = moşierii şi « cifciaţii » = muncitorii agricoli salariaţi şi raportul dintre ele. Distrugerea materială a ciorbagiilor prin expropierea făcută de către Bulgari. Industria casnică şi decăderea ei. Înrăutăţirea stării economice generale. Cultura românească în cele două comune. Şcolile româneşti (deschise din 1900), învăţătorii, numărul elevilor. Sprijinul acordat, în trecut, mişcărilor naţionale aromâne de către Bulgari, pentru distrugerea Grecilor. Dreptul de a avea un Episcopat românesc obţinut în 1896, în urma conflictului dintre Bulgari şi Greci. Presiunea economică exercitată de Bulgari asupra Aromânilor. Necesitatea unei organizaţii economice puternice pentru a rezista asimilării din partea celorlalte naţiuni. (G. R., IV*, p. 3—18).

— CHRISTU, V., *Câte şcoli româneşti am avut în Macedonia în anul şcolar 1903—1904.* Date statistice, luate din *Ucilişten Pregled.* Numărul şcoalelor, învăţătorilor şi elevilor. (Flam. Pind., I, p. 24).

— CH[RISTU], V[ASILE], *Colonizările în Macedonia sub stăpânirea sârbească şi grecească.* Numărul coloniştilor sârbi, greci şi bulgari din Macedonia în 1928. Opera noastră de colonizare din Cadrilater n'a dat încă niciun rezultat pozitiv. (G. R., IV*, p. 180).

— CHRISTU, VASILE N., *Emigrările populaţiei din Ochrida în Serbia Veche.* Cauzele care au determinat emigrarea Aromânilor din Ochrida în Serbia Veche şi aiurea. Locurile unde îi găsim şi rolul care l-au jucat în vieaţa politică şi culturală. (G. R., IV*, p. 195—200).

— CHRISTU, VASILE N., *Ochrida în secolul al XIX-lea din punct de vedere istoric şi cultural.* Situaţia politică actuală a Macedoniei. Importanţa elementului aromân. Rolul oraşului Ochrida în istoria culturală a Aromânilor. Necesitatea studierii tuturor comunelor locuite de Aromâni pentru o istorie naţională, economică, socială şi politică adevărată. II. Situaţia oraşului Ochrida. Etimologia numelui său. Mărturii despre existenţa unei populaţii aromâneşti la Ochrida. Înglobarea Aromânilor la populaţia greacă sau bulgară, de către unii scriitori din cauza aparţinerii lor la biserica grecească sau la cea bulgărească. III. Ochrida sub guvernarea lui Geladin Bey 1794—1831. Întâile şcoli. Încercările de desnaţionalizare ale Grecilor, reacţiunea Aromânilor. Conflictul dintre Mitropolitul Miletie şi credincioşii aromâni; aderarea acestora la exarhatul bulgăresc (1869). Introducerea limbii române în biserică şi şcoală. Vanciu Sgalla. Înzestrarea bisericii cu cărţi româneşti aduse din Transilvania. Încercările de bulgarizare a bisericii aromâneşti — protestul Aromânilor — persecuţiunea preoţilor aromâni (1870—1892). Patriarhul acordă Aromânilor din Ochrida dreptul de a se servi de limba română în şcoală şi biserică. Învăţământul grecesc până la deschiderea şcolii aromâneşti (1868). Profesorii aromâni dela şcoalele greceşti.

©BCU CLUJ

Proiectul înființării unei școli aromânești la Ochrida cu ajutorul guvernului român. (Dumitru Gherga 1867). Cererea adresată de către ochrideni Ministrului de Instrucție din România pentru un profesor român 1868, sosirea profesorului Tomara. Activitatea sa. Înființarea celei dintâi școli de fete (1879). Școala românească între 1868—1901. Desființarea școalelor românești de către Sârbi și oprirea oricărei manifestări culturale românești. (G. R., IV*, p. 95—122).

— CHRISTU, VASILE N., *Ocupațiile populației din Ochrida în secolul al XIX-lea.* Evoluția economică și social-politică a populației din Ochrida, în care elementul aromânesc a jucat un rol important. (G. R., IV*, p. 161—174).

— CH[RISTU], [VASILE], *Un nou scriitor albanez de origină aromână: Dumitru Pascu.* El a tradus în albaneză din Eminescu, Vlahuță, Caragiale și Creangă. (G. R., IV*, p. 201).

— CIARA, CONSTANTIN I., *Istoricul înființării școalei române din Telova (Scopia).* Împrejurările înființării școalei (1908). Activitatea ei. Profesorii. Închiderea școalei de către Bulgarii și menținerea ei în această stare de către Sârbi. Revolta împotriva acestui fapt. (G. R., IV*, p. 141—144).

— CIARA, CONST. I., *Incendierea bisericii românești din orașul Giumaia de Sus.* La retragerea lor din regiunea râului Struma, în cursul războiului balcanic din 1912—13, Bulgarii au dat foc bisericii și școlii aromâne din Giumaia de Sus. (Flam. Pind., I, p. 61—62).

— CIOBANU, ȘTEFAN, *Republica moldovenească de peste Nistru și cultura română.* Deși bolșevicii, prin diferite mijloace, caută să îndepărteze populația română trans-nistriană de cultura românească, creind o « cultură națională moldovenească », aceasta totuși în mod fatal îi va îngloba în sfera ei. (C. T. C., XI*, p. 18—19).

— COLCIN, S., *Documente din trecut cu privire la autonomia școalelor și bisericilor românești din Macedonia sârbească.* Se reproduce scrisoarea lui T. Maiorescu, din 5 August 1913 și răspunsul lui Pasici, din 25. VII. 1913, privitor la autonomia școalelor și bisericilor românești din Serbia. (Flam. Pind., I, p. 74—75).

— *Colonna Di Cesaro, G. A., L'Italia nella Albania Meridionale. Note e documenti (1917—1918).* Foligno, [1922]. — Menț. Cuprinde și știri privitoare la Românii din Balcani. R. I., XV, p. 176—177. IORGA, N.

— CONSTANTE, C., *Românii din Valea Timocului și a Moravei.* [Conferință]. Informație istorică privitoare la așezarea lor acolo. Critica datelor statistice. Obiceiurile; limba. Bibliografie. (Rev. Pindului, Mac. Timoc., II, Nr. 1, p. 3—31). — Rec. Mak. Pregl. V, Fasc. 1, p. 132—134. ROMANSKY, ST.

— DAVIDESCU, A., *Românii din Ungaria.* Minoritatea română din Ungaria amenințată cu desnaționalizarea. (C. T. C., XI*, p. 11).

— *Denkschrift über die Lage der unterdrücken Völker auf dem Balkan.* März, 1929. Berlin. Cuprinde numeroase date statistice privitoare la Românii din țările balcanice. (Flam. Pind., I, p. 74.) V. CH.

— DIAMANDI-ARMINCEANUL, V., *Imperiul româno-bulgar 1186—1280.* [Continuare]. Studiu istoric. (Flam. Pind., I, p. 58—60).

©BCU CLUJ

— FILIPESCU, TEODOR, *Voivodina sârbească*. Studiu critic istoric-etnografic. Bucureşti, 1929, Cultura Naţională, 8°, 75 p. — Se înşiră o mulţime de izvoare pentru a dovedi felul cum s'a desvoltat elementul românesc în Banat, în decursul timpului. Scopul autorului este să arate că importanţa elementului românesc în Banat este cu mult mai mare decât o prezintă Sârbii.

— FLORESCU, PETRE, *Alea jacta est!...* Alarmarea Bulgarilor din cauza afirmării naţionale a Românilor dintre Vidin şi Timoc. Aceşti Români, cei mai fideli cetăţeni ai Bulgariei, cum au dovedit-o în războiul mondial, cu toate oprimările şovinismului bulgar, vor rămâne un element de cultură şi civilizaţie, îndreptându-se spre o adevărată « viaţă spirituală naţională ». (G. R., IV*, p. 55—56).

— FOTI, ION, *Macedo-Românii*. Istoricul lor. Continuitatea lor cu Românii din stânga Dunării. Identitatea lor. Situaţia actuală a Macedo-Românilor. Rolul lor pentru România. (C. T. C., XI*, p. 4—5).

— FOTI, ION, *Constantin Belimace. Un patriarh al poeziei macedo-române*. Evocare călduroasă a lui C. B., care « a întrupat mai bine în poezii, viaţa, moravurile, aspiraţiunile şi sufletul Românilor macedoneni ». (U. L., XLV, p. 274).

— FOTI, ION, *Necesitatea colonizărilor în România*. Autorul este pentru o colonizare energică şi sistematică cu Macedoromâni a Cadrilaterului. (Flam. Pind., I, p. 10).

— GIESE, WILHELM, *Einleitungs- und Schulssformen istrorumänischen Märchen*. (Z. R. Ph., L*, p. 357—362).

— *Gimnaziul şi Internatul român din Ianina*. Se dă în rezumat un reportaj cu privire la această şcoală, publicat în ziarul *Agrotiki Ihs* din 25, V, 1929. Articol elogios. (Flam. Pind., I, p. 73).

— HAZARD, PAUL, *Les étudiants roumains a Paris*. Spirituală caracterizare a studenţilor români la Paris, cu calităţile şi defectele lor. Despre şcoala dela Fontenay-aux-Roses. (Gal. I, Nr. 2, p. 22—24).

— ILIIN, PAUL ŞT., *Ceva despre limba românească a fraţilor noştri de peste Nistru*. O scrisoare dela un transnistrian, care dovedeşte că limba acestora se desvoltă în sensul limbii noastre comune culte şi e pusă în serviciul intereselor lor culturale şi naţionale. (G. R., III, p. 144—146).

— ILIIN, PAUL ŞT., *Independenţa Ucrainiei şi Românii transnistrieni*. Soarta şi aspiraţiunile comune ale Ucrainienilor şi Românilor transnistrieni. O independenţă a Ucrainiei va asigura o viaţă mai omenească şi Moldovenilor de acolo. (G. R., III, Nr. 6, p. 104—106).

— [IORGA, N., *America şi Românii din America*. Note de drum şi conferinţe. Vălenii-de-Munte, 1930, Tip. « Datina Rom. », 8°, 3 f. + 234 p. + 2 f. + 10 pl.].

— IORGA, N., *Cum se studiază istoria Românilor din Sud*. Viaţa istorică a Aromânilor are un caracter « democratic ». Ea poate fi descoperită prin locurile pe unde au trecut ca negustori. Să se caute deci în arhivele din Pesta, Viena şi mai ales în arhivele Notarilor din Veneţia. (Flam. Pind., I, p. 2).

— IORGA, N., *Époque et caractère de l établissement des Slaves dans la Péninsule des Balcans*. Autorul încearcă să arate drumul, pe care au coborît Slavii

©BCU CLUJ

în Sudul Dunării și locul unde s'au stabilit între Românii din Nordul Dunării, pe baza numirilor topice. (R. H., VII*, p. 1—17).

— M., *Însemnări.* Referat asupra conferințelor lui N. Iorga și I. C. Grădișteanu asupra situației Românilor de peste hotare. (G. R., III, p. 82—83).

— M., *Însemnări. Școlile românești din Albania.* În urma îndelungatelor stăruințe din partea prof. C. Mândrescu, ministru al României în Albania, s'a obținut ca școlile românești din Corița și Șipsca să fie administrate de către însăși comunitățile românești de acolo. (G. R., IV*, p. 201).

— M[ÂNDRESCU, SIMION], *Congresul dela Timișoara al Românilor bănățeni refugiați.* Revendicările cerute de Românii din Banatul iugoslav, cu ocazia congresului ținut la Timișoara, în Iulie (1930). Cu toată existența unui partid Român în Jugoslavia, doleanțele poporului român nu sunt luate în seamă, orice manifestare culturală românească este oprită, iar prin școală se propagă un spirit de ostilitate împotriva României. (G. R., IV*, p. 123, 144—145).

— M[ÂNDRESCU, SIMION], *Cuvântul Regelui despre Românii din Statele Unite ale Americei.* Fragment din cuvântarea ținută de către M. S. Regele în fața reprezentanților presei. — Cum îi apreciază pe Românii din America și sentimentul pe care îl are pentru ei. (G. R., IV*, p. 123).

— M[ÂNDRESCU, SIMION], *Conferința țărilor balcanice dela Atena.* În această conferință, ținută la 6 Octomvrie, șeful delegației românești, Șt. Cicio-Pop a cerut respectarea drepturilor minorităților, fiind de acord cu d-l Venizelos. (G. R., IV*, p. 178—179).

— MÂNDRESCU, SIMION C., *Etatizarea școalelor românești din Albania.* Și Albanezii urmăresc desnaționalizarea Românilor aflători în cuprinsul statului lor. Prin etatizarea școalelor românești de acolo se urmărește desființarea lor. (G. R., III, p. 101—103).

— M[ÂNDRESCU], S[IMION], *Școlile românești din Albania.* În legătură cu admiterea autoadministrării școlilor românești din Corița și Șipsca, S. M. amintește lupta pe care a dus-o pentru câștigarea principiului de autoadministrare și cere aplicarea lui și la celelalte școli românești. (G. R., IV*, p. 201).

— M[ÂNDRESCU, SIMION], *Ziarul «Apărarea».* Ziarul *Apărarea,* organul Societății de Cultură Macedo-Române și rolul său de îndrumător în chestiunea Românilor de peste hotare și în aceea a celor colonizați în Dobrogea Nouă. (G. R., IV*, p. 146.

— MARCU, AL., *Școala română din Roma.* Înființarea de școli străine la Roma. Inființarea școalei române (1922). Secțiile ei. Localul școalei. Directorul și membrii. Biblioteca e unică pentru studiile de romanitate orientală în Italia. Rarități bibliografice. Prestigiul științific al școalei; publicațiile sale. (B. G., I*, p. 147—151).

— MARIA, REGINĂ A ROMÂNIEI, *Între Românii din America.* Articol scris cu prilejul vizitei M. S. Reginei, în America. (C. T. C., XI*, p. 12—14).

— MEHEDINȚI, S., *Românii de peste hotare.* Articol despre Românii din America. Răul pe care l-au făcut aceștia părăsindu-și țara. Datoria lor de a se reîntoarce, în situația noastră critică de azi. (C. T. C., XI*, p. 2—3).

©BCU CLUJ

— *Molin, Romulus S., Românii din Banat. Extras din revista « Arhivele Olteniei »*, Nr. 34, 1928. O bună monografie de popularizare despre Românii din Banat. DR., VI, p. 426. PETROVICI, E.

— [MORARIU, LECA], *Ce ne scriu fraţii noştri din Istria.* Scrisori din Istria. Facsimilul şi traducerea lor. (F. Fr., IV, p. 29—30, 69—70).

— MORARIU, LECA, *De-ale Cirebirilor. Texte istroromâne.* Introducere, (Lămuriri p. o nouă ortografie istroromână). 13 texte din Susńevița cu traducere dacoromână. Note (comentariul filologic, folcloric, etnografic etc. şi mai ales stilistic). (C. Cos., VI*, p. 343—462). — Menţ. elog. B. G., I*, p. 371—372. [BUCUŢA, EM.].

— MORARIU, I ECA, *Drumuri cirebire.* Note de călătorie din localităţile : Susńevița, Nósolo, Sucodru, Bârdo. (F. Fr., IV, p. 32—37, 78—84, 145—156, 186—192, 216—220 ; V*, p. 63—69, 132—141, 173—178).

— MORARIU, LECA, *În satul istroromân Susńevița.* În *Calendarul Glasul Bucovinei pe anul 1929.* Cernăuţi, Ed. Glasul Bucovinei, 8°, p. 167—169. — Note de drum. Continuarea celor din F. Fr., III, p. 116—120.

— MORARIU, LECA, *Istroromâna, limbă oficială în Italia.* În Valdarsa (Susńevița) s'a introdus limba română, ca limbă oficială exclusivă. (F. Fr., V*, p. 77).

— *Moraru L., Lu fraţi noştri. Libru lu Rumeri din Istria.* Suceava, 1928. — Rec. crit., G. S., IV, p. 411—412. D[ENSUŞIANU], O. — Raportul înaintat de O. DENSUŞIANU Academiei Române, pentru premiere. A. L. A., IX, Seria II, Nr. 497, p. 3. — Rec. elog. Şz., XXXVII, vol. XXV, p. 91—92. G[OROVEI], A. — Menţ. elog., G. R., III, Nr. 4—5, p. 83—84. M. — Rec. elog., Cv., V, Nr. 1635, p. 1—2. — Rec. an. St. R., IV, p. 182—184. TAGLIAVINI, C. — Rec. elog., Tr., LX, p. 1021—1022.

— MORARIU, LECA, *Pe marginea cărţilor II. 2. Istroromâna lui Weigand.* « Câteva rectificări şi precizări în istroromâna lui G. Weigand », în textele publicate în *Romania XXI* şi în *Jahresbericht, I.* (C. Cos., VI*, p. 495—502).

— MORARIU, LECA, *Pe marginea cărţilor II. 3. Jeioanta lui Glavina.* « ...pretinsele texte jeiănene ale lui Andrei Glavina » reprezintă un « hibrid amestec de idiom ucicăiesc + idiom jeioant... + dacoromână ». (C. Cos., VI*, p. 502—511).

— MORARIU, LECA, *Pentru folclorul istroromân.* Un studiu despre cântecul şi cimilitura cirebiră. Texte (F. Fr., IV, p. 56—59, 207—212).

— MORARIU, LECA, *Solicitudine italiană pentru Istro-Români.* Recensie critică a articolului lui M. Ruffini : « I Romeni d'Istria », publicat în revista *Augustea* 1930. (F. Fr., V*, p. 180—181).

— MORARIU, LECA, *Toturo ie!... Fratele cela şègavu. Cum av mul'ara omului potriba ociuveit. Prevtu carle a urecl ile lu un fecior popravit.* Texte în dialect istroromân cu note lingvistice. (F. Fr., IV, p. 22—23 ; 64—66 ; 157—158 ; 193—194).

— MILLIO, VANGHELE T., *Cântece populare macedonene.* Bucureşti, 1929, Ed. Casei Şcoalelor, 8°, 60 p. — Câteva cântece care nu sunt autentic populare, cu note muzicale.

©BCU CLUJ

— MURNU, GH., *Românii medievali în Epir*. Se reproduce, traduce și comentează un pasaj din *Δημητρίου τοῦ ἁγιωτάτου καὶ σοφωτάτου καὶ νομικωτάτου ἀρχιεπισκόπου πασης Βουλγαρίας τοῦ χωματιανοῦ πονήματα διάφορα*, Ms grecesc din Biblioteca regală din München, Nr. 80, p. 155—156, în care este vorba de existența Vlahilor în sec. al. XIII-lea în Epir. (R. Arom., I, p. 5—8).

— NEGULESCU, PAUL, *Românii din America*. Coloniile românești din America. Situația socială a Românilor. Înființarea și organizarea societății « *Unirea* ». Ziarul *America* și importanța sa. (C. T. C., XI*, p. 14—15).

— NEMOIANU, P., *Românii din Banatul Sârbesc*. Situația politică, socială și culturală a Românilor din regiunea Dunării, reflectată în « Monografia Podunavske Oblasti » scrisă de dr. Vladimir Margan. — Tendința de scădere a populației românești, dovedită prin statistici. Starea precară a școalelor românești. (A. B., III*, Nr. Aprilie-Iunie, p. 43—48).

— NEMOIANU, P., *Românii din Bacika*. Se reproduc datele statistice privitoare la Românii din Bacika, publicate de Dr. Dușan I. Popovici în *Voivodina prilozi pronciavanin naše zemlie i našega naroda*. Belgrad, 1925. (A. B., II, Nr. 2, p. 94—96).

— NEMOIANU, P., *Românii din Croația și Slavonia*. Autorul după ce arată că statisticele maghiare sunt tendențioase cu privire la Români (anii 1880—1910 și 1900—1910) ajunge la concluzia că în Croația și Slovenia trebue să existe și acum Români, negați de politica sârbească. (A. B., III*, Nr. Iulie-Septemvrie, p. 78—79).

— NEMOIANU, P., *Sârbii și Banatul*. Craiova, 1930. Scrisul Rom., 8°, 88 p. — Capitole : I. Elementul de baștină în Banat ; II. Colonizarea Sârbilor în Banat ; III. Luptele politice ale Sârbilor ; IV. Populațiunea Banatului la diferite epoci ; V. Propaganda sârbească în străinătate ; VI. Banatul la conferința de pace ; VII. Situația Românilor în Iugoslavia ; VIII. Prietenia Iugoslaviei. — Se consultă numeroase scrieri sârbești și ungurești. — Cea mai mare parte a studiului a apărut în revistele Ț. N. și A. B.

— PAPACOSTEA, VICTOR, *Conflict aromâno-bulgar la Veles, relatat de un diplomat austriac*. Conflict sângeros, întâmplat în anul 1874 în orașul Veles (Macedonia) între tabăra creștină exarhistă, din care făceau parte familiile bulgare, și cea patriarhistă căreia îi aparțineau Aromânii. Întâmplarea se datorește faptului că Bulgarii au împiedicat înmormântarea unei Aromâne în cimitirul comunal. La anexe, se publică, în limba germană, rapoartele IV și V ale consulului austriac Knapitsch din Salonic către contele Andrássy. (R. Arom., I, p. 67—73).

— PAPACOSTEA, VICTOR, *Documente aromânești dintre 1860 și 1870*. În partea introductivă (p. 81—82) se face istoricul întemeierii institutului macedo-român din București în anul 1865, prin stăruințele arhimandritului Averchie. Elevii aromâni sunt aduși din Pind, găzduiți în Mânăstirea Sfinții Apostoli din București, instruiți de profesorii I. C. Massim și I. Angelescu. Actele publicate sunt în legătură cu această chestiune. Înființarea primei școli românești din Macedonia în anul 1864. Acte în legătură cu deschiderea școalei. (R. Arom., I, p. 81—88 ; 169—177).

©BCU CLUJ

— PAPACOSTEA, VICTOR, *Însemnările lui Ioan Șomu Tomescu privitoare la Arhimandritul Averchie.* Autorul însemnărilor. Valoarea documentară a însemnărilor. Sumarul documentelor. Biografia Arhimandritului Averchie. Înființarea școlii macedo-române din București. Datele și comunele de unde a luat elevi Arh. Averchie. (R. Arom., I, p. 38—56).

— PAPACOSTEA, VICTOR, *O narațiune bulgară despre Aromânii din regiunea Ohrida-Monastir în prima jumătate a sec. XIX.* Isvoare pentru istoria modernă a Aromânilor în istoriografia balcanică. Între documente *Autobiografia luptătorului bulgar Șepcaref.* Privește evenimentele petrecute în Macedonia în prima jumătate a sec. XIX. Ne oglindește înrâurirea culturii grecești și asupra Aromânilor. Aveau legături culturale cu Atena. Cartierele aromânești ale Ohridei. Învățământul și biserica înainte și după 1848. În prima jumătate a sec. XIX Ohrida e un important focar de viață aromânească. (R. Arom., I, p. 137—147).

— PAPAHAGI, VALERIU, *Originea geografică a Aromânilor.* Note bibliografice, diferite controverse privitoare la originea Aromânilor din cercetători istorici și filologi ca : D. Cantemir, Constantin Cantacuzino, Colonelul William Martin Leake, R. Roesler, E. Picot, Xenopol, Onciul, Ovid Densușeanu, Murnu, N. Iorga, Tache Papahagi, S. Pușcariu, Th. Capidan, Alex. Philippide, etc. Autorul ne dă rezultatul acestor controverse. Cu excepția lui Xenopol toți cercetătorii au ajuns la concluzia că dialectul dacoromân și cel aromân sunt identice, în epoca de formare a limbei române a existat un contact teritorial și etnolingvistic neîntrerupt între romanitatea nordică și cea sudică. (R. Arom., I, p. 56—66).

— PAPAHAGI, VALERIU, *Aromânii după călătorii apuseni din secolul al XIX-lea.* Cuprinsul câtorva lucrări despre Aromâni, de călătorii apuseni din sec. al XIX : William Martin Leake, Wace și Thomson, Pouqueville. Cea mai importantă e lucrarea lui Pouqueville, care se interesează de toate amănuntele vieții elementului sud-dunărean. (R. Arom., I, p. 148—162).

— PAPAHAGI, VICTOR, *Aromânii la Kraguievatz.* Recensia analitică a schiței monografice publicată de Berivoie Drebniacovicis asupra orașului Kraguevatz, unde se vorbește și de populația aromânească a acestui oraș sârbesc. (R. Arom., I, p. 202—204).

— PAPAHAGI, TACHE, *Colonisarea Aromânilor.* Emigrarea Aromânilor în Cadrilater, începând din deceniul trecut. Spiritul lor de adaptare. Din păstori devin buni agricultori. Nedreptățile făcute de Statul român. Apel către guvern pentru îmbunătățirea situației Aromânilor în România. (R. Arom., I, p. 111—124).

— PAPAHAGI, TACHE, *Cronica literară.* Câteva considerațiuni pentru care alăturările de texte — original, adică în dialectul aromân și în transpunere literară devin necesare. Conținutul poeziei *Urfanamea di la noi*, de profesorul de liceu Zicu Araia din Grebana, Grecia. Reproducerea poeziei cu textele aromân și dacoromân alăturate. Înșirarea și explicarea formelor astericate din original și transpunere, în ordine alfabetică. Se dau lămuriri necesare înțelegerii omorului amintit în poezie. Acest omor e în legătură cu căsătoria principesei Elisabeta a României cu Regele George al Greciei. (R. Arom., I, p. 88—105).

©BCU CLUJ

— PAPAHAGI, TACHE, *Cronica literară.* Scurtă analiză a poeziei *Dimândăr-* de Marcu Beza. Reproducerea poeziei în dialectul aromân și transpunere literară, cu textele alăturate. Explicarea formelor asteriscate. (R. Arom., I, p. 184—194).

— PAPAHAGI, TACHE, *Din literarura și graiul Aromânilor.* Se publică o baladă aromânească. Motivul baladei e aromân, versificarea e făcută de G. Murnu. Același motiv apare versificat în literatura populară greacă. Dovada înstreinării pe nesimțite a sufletului și graiului aromânesc. (R. Arom., I, p. 32—37).

— PAPAHAGI, TACHE, *În jurul formelor aromânești flumin, h'ima și morŭ.* Răspuns la critica adusă de Th. Capidan în DR., V, p. 474—476, etimologiilor propuse de T. Papahagi în G. S., III, p. 238—241. (G. S., IV, p. 165—170).

— PAPAHAGI, TACHE, *Originea Mulovișteniilor și Gopeșenilor în lumina unor texte.* 47 de texte, transcrise fonetic și traduse în dacorom. Se cercetează din punct de vedere al graiului — fonetică, morfologie, sintaxă, lexic (în glosar sunt cuvinte care încă n'au fost notate) — și al folclorului-etnografic, și se constată: Mulovișteniii au la bază un substrat megleno-român din sec. XVII, un strat aromân suprapus după 1760 și un procent de populație bulgărească asimilată. (G. S., IV, p. 195—256). — Menț. G. R., IV*, p. 180. CH[RISTU], V.

— POP, M., *Românii din Cehoslovacia.* Astăzi Românii trăiesc în Cehoslovacia în masă compactă în număr de vreo 11.000, în cele patru sate de graniță: Biserica Albă, Sat Slatina, Apșa de mijloc și Apșa de jos. Starea culturală actuală a satelor și nevoile lor. (G. R., III, p. 6—10).

— POPESCU, MIH., *Bisericile de rit greco-oriental din Viena.* Împrejurările politice care au determinat înființarea comunității greco-orientale din Viena. Privilegiul religios dat de împărăteasa Maria Theresa. Istoricul comunității. Macedo-Românii devin membri ai ei. Uzurparea bisericilor românești de Greci. Întâia înfrățire a Românilor cu Aromânii, pe cale religioasă. Acte privitoare la bisericile ortodoxe. Monarhii care s'au ocupat de aceste biserici. (R. Arom., I, p. 125—136).

— POPOVICI, D., *O Țințarina.* Fragmente din limba sârbă de Al. Nicolici. Articolul are o parte introductivă (p. 178—179) de V. P., cuprinzând o scurtă recensie a cărții lui D. Popovici. Fragmentele publicate sunt: *Conflictul cu Aromânii în Soborul dela Timișoara din anul 1790.* În urma conflictului s'a ajuns la despărțirea Aromânilor de Sârbi, în toate localitățile unde au putut să întrețină singuri școala și biserica. *Sârbizarea și dispariția Aromânilor.* Sârbizarea n'a decurs în același fel în toate părțile și timpurile. Factorii care au provocat sârbizarea și dispariția Aromânilor. (R. Arom., I, p. 178—183).

— *Popovici Iosif și Istro-Românii.* Scrisoare inedită, din Cluj 14 Febr. 1927, a lui I. P. către Leca Morariu, în care îi dă indicații pentru excursia ce o pregătește la Istro-Români. (F. Fr., IV, p. 16—17).

— POPP, A. M. NICU, *O țară ospitalieră: Albania. Note de călătorie.* Descrierea geografică a Albaniei cu note despre așezări, provincii, limbă. Aromânii: numărul, grupele în care sunt împărțiți și regiunile locuite de ei. (B. S. G., XLIX*, p. 140—191).

©BCU CLUJ

— POPP, ŞTEFAN, *Viaţa politică şi culturală a Românilor din Maramureşul Cehoslovac.* Libertatea lor politică şi culturală. (C. T. C., XI*, p. 15—16).

— *Propaganda aromânească relatată de un ziarist grec.* Se traduce articolul cu acest titlu, publicat de Dr. P. X. Zamfiropolu în *Εφος (Lumina)*. Autorul aduce elogii iscusinţei propagandei aromâneşti. (Flam. Pind., I, p. 64—66).

— PROCOPOVICI, AL., *Despre Românii din afară de hotarele României întregite.* În *Calendarul Poporului pe anul 1930*, Cernăuţi, [1929], Tip. Mitropolitul Silvestru, 8°, p. 85—93. — Privire sumară. Cum s'au alcătuit grupurile Rom. de peste hotare. Situaţia lor de astăzi.

— PUŞCARIU, SEXTIL, *Dr. Iosif Belulovici.* Necrolog. (DR., VI*, p. 648).

— PUŞCARIU, SEXTIL, *Românii din Istria.* Consideraţii generale despre istoria, limba şi starea lor culturală şi materială. (C. T. C., XI*, p. 5—7).

— PUŞCARIU, SEXTIL, *Studii istromâne.* Vol. III. Bucureşti, 1929, Cultura Naţională, 334 p. (Ac. Rom. Studii şi Cercetări, XVI). — [Cf. Rec. în DR., VII, p. 308—314 CAPIDAN, TH. — Menţ. crit. Răspunde criticilor aduse de Puşcariu la bibliografie, publicaţiilor autorului. G. S., IV, p. 410—411. D[ENSUŞIANU], O. — Rec. crit. elog. despre vol. II şi III. Z. R. Ph., L*, p. 612—621, 751—752. IORDAN, IORGU. — Rec. elog. S. d. M., VII*, p. 109—110. PAŞCA, ŞT. — Rec. elog. asupra vol. II. E. O., IX, p. 244. RANDI, OSCAR. — Rec. an. crit,. asupra vol. II, Romania, LVI*, p. 134—143. ŞIADBEI, I. — Rec. an. crit. a vol. II. Sl., VIII, p. 605—628. SKOK, P. — Rec. elog. St. R., IV*, p. 178—182. TAGLIAVINI, C.

— RANDI, OSCAR, *I popoli balcanici.* Roma 1929. Cuprinde şi informaţii sumare cu privire la Românii din Peninsula Balcanică. — Rec. an., E. O., IX, p. 241—242. LO GATTO, E.

— ROMAN, NICOLAE, *Cântarea lor tristă... (Dela Românii din Torontalul-iugoslav).* În *Almanahul Banatului pe 1929.* Timişoara, 1929, Ed. Virgil Molin, 8°, p. 41—50. — Descrierea unei călătorii recente, făcută cu scopul organizării partidului naţional român, prin satele româneşti din Torontalul sârbesc.

— ROMANOFF, P., *Situaţia Românilor din Rusia.* Scrisoarea din 1929 a unui cioban din Crimeia, către soţia lui, în România, reflectă starea precară a oamenilor înstăriţi odinioară, în U. R. S. S. Măsurile de îndreptare necesare. (G. R., IV*, p. 56—58).

— ROMANOFF, P., *Din viaţa Românilor de peste Nistru.* Numărul Românilor din Republica Moldovenească, după lucrarea « Moldavia » a lui Boriacev şi după mărturia lui St. Ciobanu. Viaţa lor, reflectată în două scrisori din 19 Florar 1929 şi Martie 1930. Închiderea bisericilor. Încercarea autorităţilor sovietice de a dovedi în şcoală şi prin cărţi că limba şi naţionalitatea Românilor din Republica Moldovenească n'are nicio înrudire cu cea a Românilor din România. Datoria noastră de a ne îngriji de aceşti fraţi ai noştri. (G. R., IV*, p. 18—21).

— ROSETTI, AL., *Cercetări asupra graiului Românilor din Albania.* Locuinţele Românilor. Bibliografia cronologică a informaţiilor privitoare la Românii din Albania. Colonizarea în România. Graiul Românilor din Albania: observaţiile

©BCU CLUJ

predecesorilor (bibliografie și note). Ancheta mea (1927 și 1928). Observații asupra anchetelor dialectale. Chestionarul. Observații asupra notației fonetice. Note asupra câtorva sunete caracteristice. Descrierea sistemului de notație fonetică adoptat. Modul de prezentare al materialului adunat. Amănunte asupra persoanelor interogate. Note asupra graiului lor. (G. S., IV, p. 1—83).

— ROSETTI, AL., *Cercetări asupra graiului Românilor din Albania.* Glosar la lucrarea din G. S., IV, p. 1—83. (G. S., IV, p. 377—380).

— SACERDOȚEANU, AURELIAN, *Vlahia și Vlahii lui Brocard.* În *Recueil des historiens des Croisades* s'a publicat un *Directorium ad passagium faciendum* atribuit lui Brocardus, în care se vorbește și de Vlahii din Peninsula Balcanică la începutul sec. XIV-lea. (A. I. N., V*, p. 497—503).

— SCOROBEȚ, TR., *Biserica ortodoxă română în America.* Dare de seamă despre o călătorie făcută la Românii din America în 1928 și 1929, ca reprezentant oficial al mitropolitului Ardealului. Numeroase date statistice și amănunte, privitoare la situația Românilor de peste ocean. (R. T., XIX, p. 273—289, 329—344).

— SKOK, P., *Zum Balkanlatein III.* — Se încheie cu această a treia parte studiul atât de important pentru limba română, consacrat latinei balcanice. După ce trece în revistă o serie întreagă de probleme fonologice interesând de aproape limba noastră, ia în discuție și câteva elemente lexicale ca *balaur*, *sat*, etc. (Z. R. Ph., L*, p. 484—535).

— SMOCHINĂ, N. P., *Din trecutul românesc al Transnistrianei.* 1. Dănilă Apostol hatmanul Ucrainei libere. Născut în 1658, mort în 1734 acest moldovean a luat parte la numeroase războaie sub Petru cel Mare și Mazeppa, la sfârșitul vieții ajungând hatman al Ucraniei. Fiul său Petru, contemporan cu Antioh Cantemir, face parte din societatea primilor literați ai Rusiei regenerate. — 2. Moldovenii din armata lui Petru cel Mare și Carol XII. — 2 anexe. (C. I., V—VII*, p. 171—215).

— STOICA, VASILE, *Românii din Ungaria.* I. Numărul. II. Biserica și școala. (C. T. C., XI*, p. 9—11).

— THEODORESCU, BARBU, *Casa Romena N. Iorga.* Vechile legături ale Veneției cu țara noastră se mențin și azi prin Casa Română din Veneția. Înființată în 1928, ea a fost inaugurată în 1930. Scopul ei e de a ușura intelectualilor români studiul în Italia. (B. G., I*, p. 416—424).

— TULESCU, V., *Românii din Ungaria.* Prigonirea celor 60.000 Români din Ungaria, dintre Tisa și hotarul româno-maghiar. Lipsa școlilor și a gazetelor românești și a unui contact cu România. Prigonirea intelectualilor români. Încercarea de distrugere a vieții economice a Românilor. Inexistența drepturilor politice. Greutatea luptei de rezistență a elementului român împotriva maghiarizării. Necesitatea intensificării legăturii noastre sufletești cu acești Români pentru menținerea conștiinței lor naționale. (G. R., IV*, p. 71—74).

— VĂRĂDEAN, V., *Românii din Banatul iugoslav.* Persecuțiile suferite de Românii din Banatul iugoslav din partea Sârbilor. Organizarea lor pentru rezistență. (G. R., III, p. 78—81).

©BCU CLUJ

— VORNICU, GH., *Românii din Maramurășul Cehoslovac*. Satele românești transtisene. Populația. Datoria noastră de a întări conștiința lor națională prin legături culturale mai strânse. (C. T. C., XI*, p. 16—17).

— *Weigand, Gustav, Ethnographie von Makedonien*. Rec. crit., Z. R. Ph., XLIX, p. 729—732. FRIEDWAGNER, MATHIAS.

— ZDRULLA, N., *Mișcarea Aromânilor din Pind în 1917*. Evenimentele politice, militare desfășurate pe frontul de Orient spre sfârșitul anului 1916 și vara anului 1917. Trupele italiene ocupă regiunea Pindului. Cărăvănarii aromâni transportau hrana necesară locuitorilor și proviziile armatei italiene. Se descrie ocuparea fiecărui sat în parte și primirea călduroasă din partea Aromânilor. În urma retragerii trupelor italiene, notabilitățile române părăsesc Pindul, refugiindu-se în Albania de Sud, neputând suporta jafurile venizeliștilor. (R. Arom., I, p. 162—168).

SCRIITORII ROMÂNI

Agârbiceanu, Ion

— *Agârbiceanu, Ion, Arhanghelii*. — Rec. crit. Autorul a făcut o greșeală că l-a retipărit. Numeroase lipsuri de fond și limbă. Rm., XXIII, p. 265—267. IONESCU, CONST. D. — Rec. crit. elog. Ad., 42, Nr. 13.950, p. 1—2. ȘĂINEANU, CONST.

— *Agârbiceanu, I., Dolor — mic roman*. — Rec. elog. Rom. Lit., I*, Nr. 2, p. 59—60. H[ULEA], O. — Rec. crit., Cv., VI*, Nr. 1767, p. 1—2. PERIPESSCIUS.

— *Agârbiceanu, Ion, Stana*. — Rec. an. S. d. M., VI, p. 112—113. CIURA, AL. — Rec. crit. Romanul bun ca analiză psihologică, slab însă ca formă. Ad., 42, Nr. 13.874, p. 3—4. ȘĂINEANU, CONST.

Alecsandri, Vasile

— ADAMESCU, G., *Alecsandri la 1848*. (Un capitol din biografia poetului). Cauzele revoluției și mersul evenimentelor. Cum s'au oglindit împrejurările în presa timpului? Răspunsul « boierilor ». Exilul lui Alecsandri. (C. L., LXIII*, p. 881—889).

— *Alecsandri, « Bărăganul » și Regele Carol I*. (Fragment dintr'o scrisoare adresată lui Iacob Negruzzi). Istoricul pastelului « Bărăganul ». Atacul *Columnei lui Traian* e nedrept. (A. L. A., IX*, Seria II, Nr. 509, p. 4.)

— *Alecsandri, V., către Eraclie Porumbescu*. Scrisoare din Paris, 5/17 Ianuarie, 1866. Îi trimete un bilet de recomandație pentru reprezentarea pe scena Teatrului Național din București a operetei *Crai-Nou* de Ciprian Porumbescu. (F. Fr., IV, p. 6).

— *Alecsandri, inedit*. Din culegerea de articole a lui A. întitulată: *Din albumul unui bibliofil* și publicată în C. L., în 1876—1877 făcea parte și bucata *Un orator mut*, care din cauza anumitor aluzii contemporane n'a fost tipărită. Ea se găsește în manuscris la Academie și e reprodusă de G. Baiculescu. (A. L. A., IX*, Seria II, Nr. 515, p. 4).

©BCU CLUJ

— *Alecsandri, V., Despot Vodă.* Reproducerea unei dări de seamă elogioase, publicată în *Timpul* din 2 Noemvrie, 1879. — (C. L., LXIII*, p. 922–924). — EMINESCU (?).

— *Alecsandri, V., Povestea Sinzianei și Pepelei.* Reproducerea unei recensii analitice elogioase. (C. L., LXIII*, p. 925—928) — SLAVICI, I.

— ALECSANDRI, V[ASILE], *Proză. Amintiri. Povestiri romantice.* Ediție comentată de Alexandru Marcu. Craiova, 1930. Scrisul Rom., 8°, III + 342 p. (Clasicii români comentați). Cartea cuprinde următoarele bucăți împărțite în două grupe : I. Amintiri : « O preumblare prin munți », « Iașii în 1844 », « Balta-Albă », « Înecarea vaporului Seceni pe Dunăre », « Vasile Porojan ». II. Povestiri romantice : « Buchetiera dela Florența », « Muntele de foc », « Istoria unui galbăn și a unei parale », « Dridri », « Mărgărita ». Bucățile sunt precedate de o introducere în care Al. Marcu face o caracterizare concisă a vieții, operei și personalității lui Alecsandri. Se insistă mai mult asupra romantismului lui. — Rec. an. A. L. A., Seria II, Nr. 495*, p. 7. BAICULESCU, G. — Menț. F. Fr., V*, p. 211. [MORARIU, LECCA]. — Rec. crit. Prețioasă apreciere a lui Al. ca prozator. În transcrierea textelor nu se observă consecvența. Indr., I*, Nr. 7, p. 10—12. R[AȘCU], I. M. — Menț. R., XV*, Nr. 3703, p. 3. VORONEA, HORIA. — Menț. DR. VII, p. 378 BREAZU I.

— *André, Maxim, Mistral și Alecsandri.* Fragmente, traduse în românește din opera *La vie harmonieuse de Mistral* a lui M. A. Se arată în ele rolul lui Mistral în premierea lui Al. la Montpellier. Premierea lui Al. a fost un act politic. Mistral a concurat cu o odă mai bună, decât a poetului român. (Ard. T., I*, p. 330—335). — Tradus de PINTEA, GHERASIM.

— BASSARABESCU, I. A., *Alecsandri, poet al fericirii.* Autorul reproduce pastelul « Sania » pentru a ilustra seninătatea, naturaleța și sentimentul fericirii, oglindite în opera lui Alecsandri. (C. L., LXIII*, p. 916—917).

— BOGDAN, MARIE G., (née VASILE ALEXANDRI), *Autrefois et aujourd'hui (1920—1923).* București, 1929, Tip. F. Göbl fils S. A., 8°, p. 229. — Autoarea, singurul copil al lui Alecsandri, își varsă necazul împotriva vremurilor noi, care prin împroprietărire au distrus vechea clasă boierească — deci și pe ea — aducând în locul ei în viața publică, o mulțime de parveniți necinstiți. Toată această parte I a lucrării este o critică, din p. d. v. conservator, dar foarte personală, a României de după războiu. În contrast cu prezentul autoarea evocă, în partea II, pe câteva din marile figuri ale trecutului : Costache Negri, Prințul și Princesa Al. Cuza, Ion Ghica, Cneazul Cantacuzino, M. Kogălniceanu și V. Alecsandri. Mai important este portretul tatălui său, întemeiat pe câteva însemnări autobiografice ale acestuia. Găsim în el, apoi, multe amănunte asupra lui Alecsandri intim. La sfârșitul volumului sunt reproduse o mulțime de scrisori în franțuzește. Cele mai numeroase sunt ale tatălui către fiică ; ele au un interes familiar și biografic. Importante sunt cele două scrisori colective, întâia din 1846 iar a doua din 1848, adresate lui Al. Russo. A doua este trimisă lui Russo închis la Cluj. — De o deosebită valoare sunt scrisorile lui Negri către Alecsandri. Ele sunt nu numai un document istoric, ci și sufletesc, pentru nobilul și discretul Negri.

©BCU CLUJ

— GRIGORAȘ, EM. C., *Pamflete pașoptiste*. Se publică un lung pamflet în versuri, împotriva postelnicului moldovean Petrache Asachi, scris la 1848, foarte probabil de V. Alecsandri, care a fost descoperit acum de curând în arhiva familiei Bălșeștilor la Dumbrăveni, în Moldova. (Ad., 43*, Nr. 14.306, p. 1—2).

— I. I. A.,... *Conferința d-lui Bogdan Duică : Vasile Alecsandri și teatrul românesc*. Rezumatul acestei conferințe, pe care G. B. D. a ținut-o înaintea reprezentației *Fântânei Blanduziei* pe scena Teatrului Național din Cluj. Se insistă asupra participării lui V. A., prin teatrul său, la viața națională. (Tr., LX, p. 1014—1016).

— JIANU, IONEL, *Teatrul lui Vasile Alecsandri*. Autorul arată că epocii de formare a societății române îi corespunde teatrul de moravuri creat de Alecsandri, iar epocii romantice de mai târziu îi corespunde teatrul istoric. (C. L., LXIII*, p. 918—921).

— MARCU, ALEXANDRU, *Conspiratori și conspirații în epoca renașterii politice a României 1848—1877*. București, 1930, « Cartea Românească », 8°, 373 p. (Așezământul cultural Ion C. Brătianu, XIII). — Numeroase informații — unele inedite — privitoare la activitatea politică a lui Bălcescu și Alecsandri.

— MORARIU, LECA, *Alexandri și Bucovina* (Cuvântare ținută la Cernăuți cu prilejul Festivalului Alecsandri, 10 Nov. 1930) — Data și motivele celei dintâi călătorii a lui A. în Bucovina (1843). — Dovezi pentru faptul că A. a făcut călătoriile sale în B., fiind atras de frumusețile naturii, de trecutul ei și de intelectualitatea românească a Bucovinei. (F. Fr., V*, p. 186—190).

— MORARIU, VICTOR, *Alecsandri și Eminescu*. Antagonismul lui E. față de A. constă în contrastul de temperament, cultură, concepții, situație socială și mai ales în contrastul dintre geniu și talent. — E. admirator al « regelui poeziei », totuși nedeplin mulțumit de el. — A. în satira sa : *Unor critici* se închină înaintea noului luceafăr, E. (F. Fr., V*, p. 190—194).

— [MORARIU, LECA], *Diletantism « literar și științific »!*. H. Sanielevici în : Literatură și știință încearcă să arate originea jidovească a lui Alecsandri. Bunicul lui A. iscălia Alexandru. (F. Fr., V*, p. 212).

— NOTTARA, CONST. I., *Alecsandri la Montpellier*. Cum s'a înfăptuit Cântecul Gintei Latine. (C. L., LXIII*, p. 890—891).

— PERPESSICIUS, *Mistral și Alecsandri*. Se arată că premierea poeziei lui V. Alecsandri la concursul dela Montpellier al poeților latini a avut mai cu seamă un mobil politic. (Cv., V, Nr. 1428, p. 1 și Nr. 1438, p. 1—2).

— SANIELEVICI, H., *Pastelurile lui Alecsandri*. Natura cântată de A. e voioasă. Unele Pasteluri sunt « prețioase », unele artificiale, cele mai multe au însă o gravitate epică. Valoarea artistică a imaginilor este neasemănată. Se analizează câteva pasteluri. (A. L. A., IX*, Seria II, Nr. 509, p. 2).

— SANIELEVICI, H., *Vasile Alecsandri*. Opera lui Alecsandri corespunde epocilor în care a trăit. Întâi ea este romantică și realistă, corespunde unei epoci de desagregare, apoi e clasică, scrisă într'o epocă de ascendență. Valoarea operei sale e recunoscută de T. Maiorescu, dar negată în mare parte de Iorga, Gherea, Ibrăileanu și Topârceanu. Sanielevici combate critica lor și caută să dovedească,

©BCU CLUJ

citând și un articol al lui Pillat, că *Pastelurile* au calitățile poeziei clasice. Alecsandri e un clasic, de aceea nu e înțeles și epoca în care a scris corespunde secolului 17 și 18 francez. (C. L., LXIII*, 892—905).

— STRUȚEANU, SCARLAT, *Vasile Alecsandri și direcția nouă.* Idealul estetic al lui Maiorescu era cel clasic, astfel se explică rezervele sale față de Eminescu și Caragiale, și aprecierea *Pastelurilor* lui Alecsandri. Opera lui Eminescu o judecă din punctul de vedere al perfecțiunii clasice, nu insistă asupra valorii fondului. « Direcția nouă » a însemnat tendința de clasicizare a literaturii românești și T. Maiorescu s'a servit pentru aceasta tocmai de Alecsandri, care era un romantic în ansamblul operei sale și clasic în « Pasteluri » și în culegerile de poezii populare. (C. L., LXIII*, p. 906—915).

— VĂCĂRESCU, ELENA, *Vasile Alecsandri, expresie a latinității românești.* În *Calendarul Femeii*, pe 1929. Cluj, [1928], « Carmen », 8°, p. 19—21. — « Pentru Alecsandri latinitatea era, mai mult decât pentru mulți din contimporanii noștri, o realitate vie, pe care o trăia în fiecare clipă, cu fiecare din facultățile lui ». Amintiri despre prietenia lui Al. cu Carmen Sylva, și cu Mistral. Dragostea poetului pentru Provența.

Alexandrescu, Grigore

— BAICULESCU, GEORGE, *Din proza necunoscută a lui Gr. Alexandrescu.* Se reproduc două poeme în proză ale lui Gr. A., copiate după *Calendarul Ghimpelui* pe anul 1874. (A. L. A., IX*, Seria II, Nr. 524, p. 7).

— FOTI, ION, *Grigore Alexandrescu.* Caracteristicile poetului. A contribuit la formarea conștiinței noastre naționale. A slăvit trecutul, în satire și fabule, a biciuit prezentul. Epistolele și satirele sunt imitate după clasicii francezi. E cel mai mare fabulist al nostru. Note bio-bibliografice. (U. L., XLVI*, p. 18—20).

Anghel, Dimitrie

— *Anghel, D. și St. O. Iosif, Fabulele lui Lafontaine și Carmen Saeculare. Ed. II.* În traducerea lor cei doi autori au alternat cuvintele populare cu neologismele, într'un mod viu și savuros. Procedeul acesta îi apropie mult de Lafontaine. (A. L. A., IX, Nr. 444, p. 7.) S.[UCHIANU], D. I.

— CLARNET, *Mitif, poetul florilor.* București, 1929. Ed. Vremea, 16°, 96 p. — Amintiri despre Anghel la Paris. Cafeneaua literară. Ce lucra poetul acolo, cum își petrecea viața. [Extras din *Vremea*].

— DENSUȘIANU-FIUL, O., *Dimitrie Anghel.* Biografie. Se insistă asupra influenței mamei sale și asupra copilăriei. Caracterizare sumară. « Note bio-bibliografice ». (U. L., XLV, p. 578—579).

Asachi, Gheorghe

— BĂDĂRĂU, DAN A., *Introducerea naturalismului în Moldova și Gheorghe Asachi.* La 1829 un grup de medici din Iași iau inițiativa unei societăți profesionale. Cârmuirea lărgește sensul societății, așezând între scopurile ei și științele

©BCU CLUJ

naturale şi literatura. G. Asachi a fost acela care a intervenit pentru această lărgire a scopului. El a fost, de altfel, printre membri activi ai societăţii. (V. R., XXI, vol. LXXIX, p. 146—156).

— ORTIZ, RAMIRO, *Poeziile italiene ale lui Asachi.* În construcţia versurilor sale italiene G. A. trebue să se fi folosit de unul din acele « rimarii » (colecţie de rime şi construcţii poetice) foarte obişnuite în timpul poeţilor « arcadieni », obiceiu păstrat şi astăzi în anumite societăţi literare. Numai aşa se poate explica amestecul de versuri frumoase şi greşeli surprinzătoare din poeziile italiene ale lui A. (Pl. R., I, p. 49—55).

— TCACIUC-ALBU, N., *Pentru biografia lui Gh. Asachi.* În studiul istoric al lui S. Reli, *Raiaua Hotinului în timpul ocupaţiei austriace*, se găsesc date precise despre tatăl lui A., necesare pentru lămurirea unor locuri obscure din biografia poetului. (F. Fr., V*, p. 74).

Bălcescu, Nicolae

— ARBORE, AL. P., *Unde a murit N. Bălcescu, la Palermo?* Într'o călătorie la Palermo, în Aug. 1928, autorul a descoperit hotelul Trinacria (via Butera, 31), în care a murit Bălcescu. Descrierea lui. Pe casă se află o placă comemorativă a lui Garibaldi. (Cug. Cl., II, p. 78—83).

— BĂLCESCU, N., *Scrieri istorice.* Cu o introducere şi note de P. P. Panaitescu. Craiova, [1930], « Scrisul Rom.», 8°, 218 p. + 4 planşe. (Clasicii români comentaţi). — Sunt publicate : « Cuvânt preliminar despre izvoarele istoriei române », « Puterea armată şi arta militară la Români », « Despre starea socială a muncitorilor plugari », « Biografii istorice », « Românii şi Fanarioţii », « Mişcarea Românilor din Ardeal la 1848 », « 3 scrisori către Ioan Ghica ». — În introducere se face biografia lui Bălcescu, scurtă dar bogată caracterizare a omului şi a operei. — Menţ. an. A. O., IX*, p. 116. FORTUNESCU, C. D. — Rec. crit. cu interesante contribuţii privitoare la viaţa lui Bălcescu în exil. Indr., I*, Nr. 5, p. 8—9. R[AŞCU], I. M. — Menţ. DR. VII, p. 378 BREAZU, I.

— BOITOŞ, OLIMPIU, *Paul Bataillard et la Revolution Roumaine de 1848.* Extrait des « Mélanges de l'Ecole Roumaine en France », 1929, II. Paris, 1930, 8°, 158 p. — Cuprinde unele informaţii în legătură cu activitatea lui Bălcescu la Paris.

— BUCUŢA, EMANOIL, *Bălcescu în noui ediţii.* Critica ediţiilor *Istoriei Românilor sub Mihai-Vodă Viteazul* a lui B. scoasă în 1929 de Editurile « Cartea Românească » şi « Librăria Nouă ». Întâia e reproducerea întocmai a ediţiei lui Odobescu, scoasă la Socec în 1877. E regretabil că nu i s'a dat cel puţin o introducere şi un portret al lui M. V. Ediţia Librăriei Noui nu e decât o treime din operă. La sfârşit are un glosar sărac şi plin de naivităţi. (Gn, IX, p. 200—201).

— DRAGOMIR, SILVIU, *Bălcescu în Ardeal.* I. B. şi politica Românilor din Ardeal ; II. B. şi colaborarea ungaro-română ; III. B. şi Avram Iancu. Se arată felul cum a evoluat atitudinea lui B. faţă de acţiunea politică şi războinică a Românilor ardeleni, apoi eforturile lui de a împăca pe aceştia cu Ungurii. În Anexe, trei documente inedite. (A. I. N., V*, p. 1—34).

©BCU CLUJ

— *Isopescu Cl , Un mazziniano romeno,* în *Mezzogiorno,* din Martie [1929 ?]. Napoli. — Menț. Bun articol privitor la N. Bălcescu. R. H., VI, p. 297. IORGA, N.

— PANAITESCU, P. P., *Emigrația polonă și revoluția română dela 1848.* București, 1929, « Cartea Românească », 8°, 136 p. (Așezământul cultural Ion C. Brătianu). P. 3—24 studii, restul documente. Cuprinde informații importante privitoare la activitatea politică a lui Bălcescu.

— PAPADOPOL, PAUL I., *Nicolae Bălcescu.* Portret. Evocare elogioasă. La sfârșit « Note bio-bibliografice ». (U. L., XLV, p. 226—227).

— PREDESCU, LUCIAN, *O controversă literară : Cine e autorul poemei « Cântarea României ».* Iași, [1929] « Presa Bună », 8°, p. 16. — Autorul combate argumentele aduse de Haneș în favoarea paternității lui Russo, și susține, — întemeindu-se mai ales pe amintirea lui Ion Ghica — că autorul poemei e N.Bălcescu.

— N. T. A. [TCACIUC-ALBU ?], *Chestiunea « Cântării României ».* Împotriva ideilor și a tonului scrierii lui L. Predescu, *O controversă literară : Cine e autorul « Cântării României »,* în care opera aceasta e atribuită din nou lui Bălcescu. (J. L., XVIII, p. 213—214).

Bariț, George

— PĂCĂȚIAN, T. V., *Despre Gheorghe Barițiu.* Câteva amănunte în legătură cu cele două procese politice pe care le-a avut Barițiu, amândouă în anul 1879, unul pentru un articol publicat în *Gazeta Transilvaniei,* altul pentru publicarea în revista *Transilvania* a unui document, în legătură cu mișcarea dela 1848. (Pt., XII*, Nr. 183, p. 1).

Bărnuțiu, Simion

— BOGDAN-DUICĂ, GH., *De sigur: statuă lui Bărnuțiu, dar unde ?* Împotriva ideii de a i se ridica lui Bărnuțiu o statuie la Iași, iar lui Bălcescu la Alba-Iulia. Arată că valoarea lui Bărnuțiu este pur ardelenească și deci statuia care e vorba să i se ridice numai în Ardeal, și anume în Blaj, are rost să fie ridicată, iar a lui Bălcescu nicăieri nu e mai potrivită ca la București. (Naț. III, Nr. 113, p. 10).

— BOGDAN-DUICĂ, GH., *Din timpul lui S. Bărnuțiu. Pentru d-l Dr. C. Suciu.* Răspunde lui C. Suciu la observațiile asupra monografiei despre Simion Bărnuțiu. (Naț., III, Nr. 108, p. 1—2 și Nr. 109, p. 1—2).

— MARCU-BALȘ, PETRE, *Semnificația lui Bărnuțiu.* Geneza concepției de drept natural-istoric a lui B. Influența lui K. v. Rotteck asupra lui. Adunarea dela Blaj, al cărei suflet a fost B., are o valoare simbolică. Lucrul acesta l-a înțeles B. El este un precursor al concepției statului istoric. (Gn., IX, p. 195—199).

— SUCIU, CORIOLAN, *Corespondența lui Ioan Maniu cu Simeon Bărnuțiu (1851—1864).* Blaj, 1929, Tip. Seminarului teologic greco-cat., 8°, 470 p.+ 2 f. — 108 documente dintre 1851 și 1864, cea mai mare parte scrisori de-ale lui Ioan Maniu către unchiul său Simeon Bărnuțiu. Documentele sunt analizate

©BCU CLUJ

de autor într'o lungă introducere (p. 11—190). Nepotul trimitea unchiului,— care l-a ajutat să-şi termine liceul şi dreptul la Universitatea din Pesta şi Viena — scrisori în care, alăturea de informaţii personale, punea o mulţime altele despre stările din Ardeal din acel timp. Se poate cunoaşte din această corespondenţă frământările politice şi culturale ale Românimii ardelene. Ea dă preţioase contribuţii la biografia lui Simeon Bărnuţiu.

— SUCIU, CORIOLAN, *Două capitole din viaţa lui Simeon Bărnuţiu.* Bărnuţiu candidat de episcop. — Moartea lui Bărnuţiu. (Pt. XII*, Nr. 189, p. 1—4).

Bârseanu, Andrei

— LUPAŞ, Dr. I., *Andrei Bârseanu.* Profesorul. Folkloristul. Istoricul şcoalelor din Braşov. Preşedinte al « Astrei ». Note biografice. (U. L., XLV, p. 754—755).

Bassarabescu, I. A.

— CREVEDIA, N., *Interview cu d-l A. Bassarabescu.* Amintiri din viaţa scriitorului, despre poezie, proză, Gârleanu, Vlahuţă, politica lui Bassarabescu etc. (U. L., XLVI*, p. 383—385).

— DIANU, ROMULUS, *Cu d-l I. A. Bassarabescu despre el şi despre alţii.* Despre familia scriitorului, primele încercări în *Revista Nouă;* influenţa lui Haşdeu şi T. Maiorescu. (R., XIV, Nr. 3400, p. 1—3).

— LEONEANU, L., *Profiluri şi opere contemporane.* Bucureşti, [1929], Tip. Cartea Medicală, 8°, 139 p. + 2 f. — Interviewuri cu scriitori şi dări de seamă, publicate toate înainte în « A. L. A. » şi alte ziare. De remarcat convorbirea cu I. A. Bassarabescu.

Blaga, Lucian

— *Blaga, L., Cruciada copiilor.* — Rec. crit. elog. Ad., 43*, Nr. 14.172, p. 3. — Rec. crit. elog. S. d. M., VII*, p. 228—229. [BREAZU, I.]. — Cron. dram. elog. D. V., I*, p. 123—126. PAPILIAN, VICTOR. — Rec. elog. Gn., X*, p. 92—94. STERIAN, PAUL.

— *Blaga, Lucian, Lauda Somnului.* — Rec. cu o privire asupra evoluţiei poeziei lui L. B. Gn., IX, pp. 318—320. BĂDĂUŢĂ, AL. — Rec. crit. Blaga şi cultura germană. Bl. poet al straniului. V. R., XXI, vol. LXXVII, p. 318—321. BOTEZ, DEMOSTENE. — Rec. elog. S. d. M., VI, p. 93—94. IANCU, VICTOR.

— *Blaga, Lucian, Meşterul Manole.* — Cron. dram. despre reprezentarea piesei la Bucureşti. A. L. A., IX, Nr. 436, p. 4. — Menţ. despre reprez. dramei la Berna. V. L., IV, Nr. 119, p. 6. — Cron. dram. repr. dela Bucureşti. F. T., XIII. Nr. 5—6, pp. 6—8. ALEXANDRESCU, FL. — Menţ. elog. despre repr. la Cluj. Ard. T., I*, p. 125. B[UGNARIU], T. — Menţ. crit. elog. D. V., I*, p. 29. CHINEZU, I. — Cron. dram. crit. despre repr. Bucureşti. V., II, Nr. 58, p. 5. JIANU, IONEL. — Rec. crit. elog. şi cron. dram. Gn., IX, pp. 158—160. SADOVEANU,

©BCU CLUJ

I. M. — Cron. dram. Se reproduce referatul despre dramă înaintat Teatrului Național din București de Claudia Minulescu. R. S., III, p. 63. ȘERBAN, DIM.

— BUSUIOCEANU, AL., *Lucian Blaga*, Evoluția genului poetic în scrierile lui Lucian Blaga. (R., XV*, Nr. 3668, p. 1).

— DRĂGHICI, PETRE, *Poezia lui Lucian Blaga*. Sibiu, 1930, Tip. Arhidiecezană, 8°, 41 p. + 1 f. [A apărut și în *Anuarul XI* (1929—30) *al Școalei Normale « Andrei Șaguna » a Arhiepiscopiei Ortodoxe Române de Alba-Iulia și Sibiu*, Sibiu, 1930, Tip. Arhidiecezană, 8°, p. 11—44]. — Analiză critică, foarte justă și condensată, a poeziei lui L. B. dela *Poemele Luminii* până la *Lauda Somnului* inclusiv. Iată concluzia : « [L. B.] a reușit să transpună în forme nouă cea mai curată, cea mai subtilă simțire românească. Împrumutând artei expresioniste apusene procedeele avansate, a redat cu ajutorul lor : natura și misterul, legenda și somnul, credința și metafizica solului natal. El se așează dela sine în linia poeților noștri de geniu care au reușit să sintetizeze, în opera lor, sufletul românesc cu formele literare occidentale ». — Menț. anal. S. d. M.,VII*, p. 409. CRONICAR.

— PAPADIMA, OVIDIU, *Un dramaturg autohton : Lucian Blaga*. O caracterizare a întregei opere dramatice a lui Blaga. (V. L., V*, Nr. 133, p. 4).

Boiu, Zaharia

— PAPADOPOL, PAUL I., *Zacharie Boiu (1834—1903)*. Activitatea sa ziaristică, politică ; calitatea sa de autor didactic, orator bisericesc și poet. Se analizează câteva poezii. E apreciat în deosebi ca poet erotic. Note bio-bibliografice. (U. L., XLVI*, p. 66—68).

Bojinca, Damaschin

— TOPLICEANU, TRAIAN, *Damaschin Bojinca*. Biografie și evocare călduroasă. (Sem., II, Nr. 7—8, p. 1—6).

— UNGUREANU, GH., *Jurisconsultul Damaschin T. Bojinca (1802—1864)*. Contribuții la viața și activitatea sa. Iași, 1930. Presa Bună, 8°, VII + 60 p. — Se studiază mai ales activitatea lui Bojinca, în calitate de jurisconsult al Moldovei, dar se dau și prețioase contribuții la biografia lui. P. 29—60, « Anexe ».

Boliac, Cezar

— POPOVICI, D., *Poezia lui Cezar Boliac*. Poezia lui C. B. nu are decât o valoare istorică. Greșesc deci aceia care încearcă o reabilitare a ei. B. este un precursor al poeziei noastre sociale — și atât. A fost, fără întrerupere, sub influența romanticilor francezi. În această ordine de idei autorul arată influența lui Béranger, Hugo, Lamartine și Lamennais asupra lui B. N'a adâncit niciodată temele. Chiar și forma e, în mare parte, împrumutată dela poeții francezi. — A scris poezie « de idei ». Dar în ideologia lui socială n'a fost consecvent. Doar sentimentul de milă e statornic la el. (V. R., XXI, vol. LXXX, p. 128—161).

©BCU CLUJ

Bolintineanu, D.

— LĂZĂREANU, BARBU, *Mama lui Ştefan cel Mare. O necunoscută versiune, amplificată a poeziei lui Bolintineanu.* Ea se găseşte în *Lepturariul* lui Pumnul [nu ni se indică vol. şi pag.]. Transcrierea ei. (A. L. A., IX, Nr. 430, p. 4).

Brătescu-Voineşti, I. Al.

— *Brătescu-Voineşti, I. Al., Firimituri* — Rec. elog. V. R., XXI, vol. LXXIX. p. 196—197. BOTEZ, OCTAV. — Menţ. elog., A. L. A., IX, Nr. 464, p. 6. BARNOSCHI, D. V. — Rec. elog., Ad., 42, Nr. 13.930, p. 1—2. ŞĂINEANU, CONST,

— CREVEDIA, N., *Interview cu d-l Al. Brătescu-Voineşti.* Amintiri despre Titu Maiorescu, debutul scriitorului, Caragiale, felul scriitorului de a compune ; despre pescuit şi creaţie ; prozatorii şi criticii preferaţi ; stilul parlamentar ; proiecte literare. (U. L., XLVI*, p. 255—257).

— DRAGOMIRESCU, M., *Copilul în literatura lui Brătescu-Voineşti şi Bassarabescu.* O caracterizare a personagiilor copii din « Sâmbăta », « Nicuşor », şi « Niculăiţă Minciună » de Brătescu-Voineşti şi din « La nouă ani » de A. Bassarabescu. (Un., XLVIII*, Nr. 311, p. 1 şi Nr. 318, p. 1.).

Bucuţă, Emanoil

— *Bucuţa, Emanoil,* Biografie şi bibliografie. Născut într'un sat din jud. Ilfov în 27 Iunie, 1887 (st. v.). (B. C. R., II*, Nr. 6).

— *Bucuţa, Em., Maica Domnului dela mare.* — O carte curioasă, dar artistic scrisă. Ad. 43*, Nr. 14.243, p. 1—2. CIOCULESCU, ŞERBAN. — Rec. crit. elog. V., III*, Nr. 119, p. 5. CONSTANTINESCU, POMPILIU. — Rec. crit. Gn., X*, p. 356—359. IONESCU, C. D. — Rec. crit. elog. Cv., VI*, Nr. 1855. PERPESSICIUS. — Rec. crit. A. L. A., IX*, Nr. 495, p. 7. SADOVEANU, IZABELA. — Rec. elog. V. L., V*, Nr. 129, p. 3. VALERIAN, I.

Budai-Deleanu, I.

— DRĂGAN, GABRIEL, *Ioan Budai-Deleanu.* Mişcarea literară dela sfârşitul veacului al XVIII şi începutul celui următor. Scurtă biografie a scriitorului. Opera lui de căpetenie Ţiganiada. Câteva din operele universale care i-au servit de inspiraţie. Ediţiile şi analiza Ţiganiadei. Note bio-bibliografice. (U. L., XLVI*, p. 259—261).

Cantacuzino, Stolnicul

— CRESCINI, VINCENZO, *Di un recente contributo alla storia della coltura italiana in Romania.* În *Omagiu lui Ramiro Ortiz cu prilejul a douăzeci de ani de învăţământ în România.* Bucureşti, 1929, « Bucovina », 8°, p. 76—79. Pornind dela documentul lui Ioniţă-valahul din Balcani, în care se afirmă conştiinţa

©BCU CLUJ

romanității Românilor, C. V. susține că această conștiință a fost și e la noi tradițională. Se mai dau informațiuni în legătură cu călătoria la Padova a lui C. Cantacuzino-Stolnicul.

Cantemir, Dimitrie

[— BEZA, M., *Demetrius Cantemir's contribution to folklore.* În *Jubilee Congress of the Folklore Society, Sept. 19 — Sept. 25, 1928. Papers and Transactions.* London, 1930, William Ghrisher, 1930, p. 164—167].

— BULAT, T. G., *Legăturile familiare din Țara Românească ale ultimilor Cantemirești.* Urmașii lui Antioh Cantemir se interesează de rudele lor din Țara Rom. 5 docum. din 1808 și 1809 privitoare la această chestiune (Arh. Bas., I, Nr. 3, p. 57—65).

— KARADJA, CONST. I., *Operele lui D. Cantemir în Biblioteca Academiei din Petrograd, după însemnările unui suedez din anul 1735.* În lucrarea *Ottoni Smith. Doc. Rer. Pol. Sexagenarium artiumque literalium Patrono erudutissimo etc.* Stockholm, 1924, Dr. Gustaw Adde publică manuscrisul lui Reinhold Berch, care cuprinde o descriere a Academiei de științe din Petrograd. Vorbindu-se, în această descriere despre operele lui D. C. se amintește de niște picturi. Karadja presupune că sunt miniaturile sultanilor, făcute de D. C. pentru Istoria Imperiului Otoman. (R. I., XV, p. 2—3).

— IORGA, N., *Ieremia Cacavela.* Era cretan, de origină italiană. Notiță. (R. I., XV, p. 192).

— *Minea, I., Despre Dimitrie Cantemir.* Rec. cu numeroase completări și observații critice. A. I. N., V*, p. 537—541. PANAITESCU, P. P.

— POPESCU-GILLY, A., *O recensie contemporană despre Istoria otomană a lui Dimitrie Cantemir.* Recensia e foarte elogioasă și a apărut în *Journal Encyclopedique* la 1756. (Un., XLVII, Nr. 187, p. 1).

— PREDESCU, LUCIAN, *Contribuții la Istoria literară. Informațiuni necunoscute asupra lui D. Cantemir.* Între manuscrisele Bibliotecii Universității din Iași sub Nr. 190 se află inserate de către B. P. Hasdeu, între altele, manuscrisele: *Historia Moldovalachica*, autograful lui D. C. și *Descriptio Moldaviae*, originalul latinesc al lui D. C. — În *Foița de istorie* dela Iași, 1860 B. P. H. publică o Notiță asupra autografului lui D. C.: *Historia Moldo-Valachica* și asupra hărții Țarigradului dreasă de D. C. și tipărită la Moscova în 1717, în rușește. (A. L. A., IX*, seria II, Nr. 476, p. 7).

— ZOTTA, SEVER, *Despre neamul Cantemireștilor.* Studiu genealogic mai amplificat decât cel publicat, sub același titlu, în *Revista Arhivelor*, 1924, I și II. (I. N. VIII, p. 205—214).

Caragiale, I. L.

— BATZARIA, N., *Originea numelui lui Caragiale.* Numele « Caragiale » e compus: din turc. « cara » = negru și din grec. « ghiale » respective « giale » = oglindă. « Caragiale » însemnează deci « Oglindă neagră, întunecoasă ». Dacă este aceasta originea și însemnarea etimologică a numelui lui C. atunci este foarte

©BCU CLUJ

probabilă proveniența transdanubiană a familiei sale. (Ad., 42, Nr. 13.869, p. 1—2 și Nr. 13.875, p. 1—2).

— [CARAGIALE, I. L.], *« O noapte furtunoasă » în America.* Scurtă dare de seamă despre reprezentarea comediei pe scena societății « Leul » din Salem, Ogio. (R. XV*, Nr. 3684, p. 4).

— BRĂNIȘTEANU, B., *Cum scria Caragiale.* Reflexii asupra felului cum scria Caragiale făcute cu ocazia apariției primului volum al ediției îngrijite de Paul Zarifopol. (Ad. 43*, Nr. 14.229, p. 1—2).

— CARAGIALE, I. L., *Opere.* I. *Nuvele și schițe.* Ediție îngrijită de Paul Zarifopol. București, 1930, « Cultura Națională », 8°, 356 p. + 3 pl. — [Cf. Rec. DR., VII, p. 374—375. BREAZU, I.] — Rec. elog. B. G., I*, p. 174—175. [BUCUȚA, EM.]. — Rec. elog. Ad., 43*, Nr. 14.213, p. 1—2. CIOCULESCU, ȘERBAN. — Rec. elog. C. L., LXIII*, p. 502—503. COMAN, D. — Menț. an. A. O., IX*, p. 284. FORTUNESCU, G. D. — Rec. Cv., VI*, Nr. 1795, p. 3. PERPESSICIUS. — Rec. elog. V. R., XXII*, vol. LXXXI, p. 103—105. PHILIPPIDE, AL. A. — Rec. elog. cu câteva observări critice privitoare la așezarea materialului. Indr., I*, Nr. 6, p. 10—11. R[AȘCU], I. M. — Menț. R., XV*, Nr. 3605, p. 2. SAMSON, A. P.

— *[Caragiale, I. L.], [Sfânt Ion, baladă haiducească].* Publicată de I. *Teodorescu.* (A. L. A., IX*, Seria II, Nr. 502, p. 7).

— CORBUL, ADRIAN, *Fagin și Leiba Zibal.* O comparație între eroul lui Caragiale și cel al lui Dickens din *Oliver Twist.* Același caz de patologie specială e tratat cu metode felurite. (S. d. M., VII*, p. 265—266).

— DIANU, ROMULUS, *Cu Jean Bart (Eugen P. Botez), despre el și despre alții.* Despre Caragiale și Vlahuță, mișcarea socialistă dela Iași, impresii literare. (R., XIV, Nr. 3379, p. 1—3).

— DRAGOMIRESCU, MIHAIL, *Caragiale.* Caragiale ca dramaturg, poet dramatic, nuvelist și povestitor. Caracterizarea operei lui. Amintiri despre Caragiale. Note bio-bibliografice. (U. L., XLVI*, p. 210—212).

— DRAGOMIRESCU, M., *Copilul în opera lui Carageale.* Copiii din opera lui Caragiale: Ionel Popescu, « maiorul » din *Vizita,* Spiridon din *O noapte furtunoasă,* Mitu Boierul din *Păcat* și Domnul Goe din schița cu același nume. (Un., XLVIII*, Nr. 297, p. 1).

— I. D. R., *Un început de polemică între Caragiale și Vlahuță.* Se reproduce un început de polemică între Caragiale și Vlahuță, ce și-a găsit expresie în revistele *Vatra* și *Viața.* (R., XV*, Nr. 3684, p. 2).

— ISAC, EMIL, *Amintiri despre Caragiale.* C. a recomandat piesa autorului *Maica cea tânără* pentru a fi jucată pe scena Teatrului Național din București. — Caragiale iubea pe Ardeleni. (R., XV*, Nr. 3779, p. 3).

— JINCA, I. C., *O scrisoare a lui Carageale către Dimitrie Scurei.* Reproducerea unei scrisori a lui C. din București, 7 Iulie 1881. Cere un împrumut de 60 fr. Amănunte biografice. (Musc. Nos., I, Nr. 8, p. 5).

— POPA, O. F., *Fuga lui Caragiale.* Câteva cuvinte despre părăsirea țării de către Caragiale și așezarea lui în străini. Compară « fuga » aceasta cu a lui Tolstoi, Budha și Papini. (Pt., XI, Nr. 86, p. 1—2).

©BCU CLUJ

— ROSETTI, RADU D., *Carageale pedagog.* O amintire despre Carageale ca profesor la liceul Sfântul Gheorghe din București. Radu D. Rosetti i-a fost elev. (Un., XLVIII*, Nr. 240, p. 1—2).

— *Șardin, Vladimir, Din trecutul Botoșanilor. — Figuri dispărute.* Botoșani, 1929, B. Saidman. — Menț. Cartea cuprinde și scrisori dela Caragiale și Miron Pompiliu. R. I., XV, p. 378. [IORGA, N.].

— VLAD, T., *Originea lui Caragiale.* Se citează două declarații prin care marele scriitor se dă drept Grec de origine. (Ad., 42, Nr. 13.884, p. 2).

— ZARIFOPOL, PAUL, *Caragiale și domnul X.* Considerațiuni asupra raportului lui Caragiale cu publicul cititor. (Ad., 43*, Nr. 14.225, pp. 1—2).

— ZARIFOPOL, PAUL, *Despre arta lui Caragiale.* În schițele din *Claponul, Moftul Român* și din *Momente*, C. redă schematic personagiile. Această schematizare se datorește nediferențierii personagiilor, uniformizate de tirania unor mode și atitudini fixate, pe care le imită prostește. — Valoarea formulelor și a ticurilor verbale în crearea figurilor carageliene. În *Amintirile din Teatru*, schema se combină cu viziunea pitorească a figurilor. Satira face loc caricaturii bufone. (A. L. A., IX*, Seria II, Nr. 488, p. 1).

Cârlova, Vasile

— PREDESCU, LUCIAN, *Vasile Cârlova.* Cercetează pe rând: viața lui Cârlova, cultura sa, geneza operei. Analizează opera. Cercetează apoi influența franceză asupra lui Cârlova și influența și popularitatea exercitată de poezia sa. Bibliografie. (C. L., LXIII*, p. 852—868).

Cerna, Panait

— CREȚU, N. N., *Cerna și Leopardi.* În *Omagiu lui Ramiro Ortiz cu prilejul a douăzeci de ani de învățământ în România.* București, 1929, «Bucovina», 8°, p. 80—84. — Cerna împrumută din Leopardi unele «detalii de fond, imagini și întorsături de stil, amănunte de desemn sau ceva din atmosfera poeziilor». Câteva exemple.

— IONESCU, TRAIAN, *Panait Cerna* (1881—1913). Cerna ca om. Opera lui poetică. Caracterizarea operei. Poezia lui Cerna e optimistă și altruistă. Valoarea poeziilor lui. Note bio-bibliografice. (U. L., XLVI*, p. 338—340).

Conachi, Const.

— BOGDAN-DUICĂ, GH., *Despre C. Conachi. Nurul în poezie și teorie.* Ideea grației, a nurului, în Franța, la Voiture, Voltaire și Watelet. Ca și aceștia din urmă, C. deosebește nurul de frumusețe și nu-l găsește în seriozitate sau tristețe. Elementul psihic, moral al nurului, cum îl vede C. Originea lui. Idealul grației franceze și cel al lui C. Grația franceză și cea grecească numai un mijloc de a exprima tipul de femeie care se forma în societatea românească. Teoria nurului în versuri de Conachi. (F. Fr., V*, p. 86—93).

©BCU CLUJ

— *Bogdan-Duică, Gh., Despre poetul C. Conachi.* (Conferință). C. nedreptățit de N. Iorga. C. prețuit ca poet de C. Negri și de V. Alecsandri. — C. este expresia epocei în care literatura apuseană se întâlnește cu literatura greacă-antică și neogreacă. — Influența lui Anacreon, a romanelor grecești și a lui Atanasie Hristopol. — C. traduce din Ovidiu, prin intermediar francez, din Voltaire, din Marmontel. — Influența altor poeți. — C. un ecou al acestei încrucișări de literaturi și teme. Exponent al poeziei amoroase înainte de V. Alecsandri. Introducătorul tipului femenin grațios, în poezia noastră. Se reproduce o odă de Anacreon, tradusă de C., o poezie de At. Hristopol, tradusă de G. Murnu și o poezie de Le Brun. (F. Fr., V*, p. 52—55). — BRAȘOVEANUL, GH.

— DROUHET, CH., *Logofătul Konaki și poezia franceză a epocii.* Prin Tălmăcirile sale, Konaki e un preromantic. El traduce din Léonard, un poet neînsemnat din sec. XVIII, precum și din Dorat și Saint-Ange, care cu ale lor heroide, adaptate după Ovidiu, satisfac setea de romanesc de care era cuprinsă societatea românească, în prima treime a veacului trecut. (V. R., XXII*, v. LXXXI, p. 25—32).

Coresi, Diaconul

— BIANU, I., *Cărțile românești tipărite de diaconul Coresi la Brașov în 1560—1581.* În *Almanahul Graficei Române pe 1930.* Craiova [1930]. Tip. «Scrisul Rom»., 8°, p. 31—42. — Este prefața publicată de autor la Coresi, *Lucrul apostolesc*, editat de Ac. Rom. în facsimile.

— CORESI, DIACONUL, *Lucrul apostolesc — Apostolul — tipărit de — în Brașov la anul 1563.* București, 1930. «Cultura Națională», 8°, XIII + 632 p. (Academia Română. Texte de limbă din sec. XVI reproduse în facsimile îngrijite de I. Bianu. IV) — În prefață I. Bianu, după ce face o privire asupra primelor scrieri în românește, se ocupă de activitatea Diaconului Coresi, arătând marele ei rol în formarea limbei noastre literare. Dă apoi descrierea textului *Lucrului apostolesc.* Cel editat de Ac. Rom. este o fuziune între cele trei manuscrise cunoscute până acum din acest text. — Ment. elog. G. S., IV, p. 410. D[ENSUȘIANU], O.

— CORESI, *Tetraevangheliarul diaconului — din 1561. Prelucrat de* M. GASTER. București, 1929, «Impr. Statului», 4°, 247 p. Se publică reproducerea, fără comentarii și note, a textului *Evangheliarului* lui Radu din Mănicești (1574) și a unui *Praxiu*, pe care M. Gaster începuse să le tipărească cu mulți ani înainte. Pe copertă s'a tipărit greșit că ar fi vorba de *Tetraevangheliarul* lui Coresi, cu care cel al lui Radu are foarte multe afinități.

Coșbuc, George

— ADERCA, F., *Coșbuc cel adevărat.* C. e esențial epic. Lirismul lui e fad și convențional. (Tip. Lit., I, p. 68—70).

— C., *Divina Comedie de Coșbuc.* Se ia apărarea lui R. Ortiz care a publicat trad. lui Coșbuc, împotriva unor acuze ale lui C. Buzdugan. (V. L., IV, Nr. 106, p. 4).

©BCU CLUJ

— CONSTANTINESCU, BARBU, *Scrisoare adresată lui T. Maiorescu, referitoare la G. Coșbuc.* B. C. îl înștiințează pe T. M. că starea sufletească a poetului [G. Coșbuc] i se pare îngrijorătoare și îl roagă să se intereseze de el. 17 Noemvrie 1890. (C. L., LXIII*, p. 1055—1056).

— COȘBUC, G., *Povești în versuri*, publicate sub îngrijirea lui N. Drăganu. Sibiu, 1929. Ed. « Astra ». (Nr. 171 din « Biblioteca poporală a Asociațiunii », 16°, 100 p.) — Cuprinde : « Blăstăm de mamă » ; « Fata Craiului din cetini » ; « Fulger » ; « Izvor de apă vie » ; « Tulnic și Lioara » ; « Patru portărei ». La fiecare bucată se indică n-rul *Tribunei* din care a fost reprodusă. Alte comentarii nu sunt.

— COȘBUC, GEORGE, *Romanțe și cântece.* Prima ediție publicată de Octav Minar. București, [1930], Socec et Co., 8°, XLVI + 112 p. + 1 f. — Volumul cuprinde 51 poezii publicate în diferite reviste. Se continuă biografia lui Coșbuc din volumul I *Vatra.* Se dă activitatea poetică și literară a poetului din timpul maturității sale, încadrată în jurul unor reviste literare : *Foaia Interesantă, Semănătorul, Viața Literară.*

— COȘBUC, G., *Scrisoare adresată lui T. Maiorescu.* Scrisoarea datată 1893. G. C. îl înștiințează pe T. M. că s'a înțeles cu Socec să-i editeze poeziile într'un volum. *Antologia sanscrită*, pe care acesta a refuzat-o, ar publica-o împreună cu *Sacontala* cu ajutorul Academiei sau al Ministerului Cultelor. Îl roagă să-i revadă manuscrisul. (C. L., LXIII*, p. 1056).

— COȘBUC, GEORGE, *Vatra.* Prima ediție publicată de Octav Minar. București, [1930], Ed. Socec et Co., XXX + 133 p. + 1 f. — Sunt reunite întâia dată în volum 8 poezii publicate de Coșbuc în *Tribuna* din Sibiu. Anul și numărul revistei nu se menționează. În introducere Minar scrie despre copilăria și adolescența poetului, fără indicația precisă a izvoarelor. — Menț. crit. V. L., V*, Nr. 131, p. 3. G. P. — Menț. C. L., LXIII*, p. 872. POPESCU, M.

— CREVEDIA, N., *Interview cu d-l Cincinat Pavelescu.* Amintiri din viața poetului, despre Macedonski, Coșbuc, Caragiale, Ionel Pavelescu. (U. L., XLVI*, p. 319—321).

— *Începuturile literare ale lui Coșbuc.* Dare de seamă asupra a două comunicări în legătură cu începuturile literare ale lui Coșbuc, ținute în cadrele societății « Prietenii istoriei literare », una de către profesorul D. Popovici și alta de ziaristul B. Lăzăreanu. (Ad., 43*, Nr. 14.188, p. 2).

— MANOLIU, SANDU, *Frânturi.* În *(Icoana unei școli dintr'un colț de țară românesc) Anuarul școalei normale din Năsăud.* [Alcătuit de Sandu Manoliu]. Năsăud, 1930, Tip. Naț., G. Matheiu, Bistrița, 8°, p. 348—358. — Însemnări critice în marginea operei lui Coșbuc, alături de cea a lui Eminescu. Bună caracterizare a epicismului lui C.

— MANOLIU, SANDU, *Obârșia și spița neamului Coșbuc.* În *(Icoana unei școli dintr'un colț de țară românesc) Anuarul școlii normale din Năsăud.* [Alcătuit de Sandu Manoliu]. Năsăud, 1930, Tip. Naț., Bistrița, 8°, p. 359—402. — Amănunțit studiu genealogic cu privire la tatăl, mama, frații și surorile lui C. Numeroase schițe genealogice.

©BCU CLUJ

— MARIAN, LIVIU, *Poezii inedite de G. Coşbuc*. Recensie critică a culegerii de poezii ale lui G. C., publicate în diferite ziare şi reviste, culegere făcută de d-l O. Minar, în volumele *Vatra* şi *Romanţe şi cântece*. (A. L. A., IX*, Seria II, Nr. 525, p. 11).

— MOISIL, IULIU, *Din timpul Războiului Unirii Neamului. Moartea poetului George Coşbuc*. Situaţia politică a Românilor în primăvara anului 1918. Moartea subită a poetului G. C. Funeraliile. Reproducerea Necrologului lui G. C. şi a unui articol despre Înmormântarea lui G. C., publicate în *Gazeta Bucureştilor* Nr. 505 şi 507, Anul II, 1918. (A. S., Nr. 13*, p. 351—358).

— ORTIZ, RAMIRO, *Cu Coşbuc la Tismana*. Amintiri. Pasiunea lui C. pentru Dante. (Capr. I*, p. 24—25).

— SĂTEANU, C., *Coşbuc epigramist*. Se reproduc câteva epigrame de ale lui C., publicate în ziarul ieşean *Evenimentul*, în 1898. (A. L. A., IX*, Seria II, Nr. 504, p. 4).

— T. I., *Gherea — Coşbuc — Artur Stavri*. Se povesteşte cum A. S. a păcălit pe Gh., mare admirator al lui C., cu o parodie făcută în genul lui C. Se reproduce parodia intitulată: « Despărţire ». (A. L. A., IX*, Seria II, Nr. 501, p. 5).

— *Un proces-verbal în versuri al lui Coşbuc*. Se reproduce un proces-verbal în versuri, scris în 9 Iunie 1916 în condica revistei *Albina*, cu ocazia alegerii poetului ca membru activ al Academiei. (A. L. A., IX*, Seria II, Nr. 513, p. 8).

Costin, Miron şi Nicolae

— COSTIN, MIRON, *Istorie în versuri polone despre Moldova şi Ţara Românească (1648)*. Ediţie şi traducere de P. P. Panaitescu. A. R. Mem. Secţ. Ist. Seria III, Tom. X, Mem. 7, 8°, 130 p. — În « Introducere » P. arată că a transcris textul manuscrisului Universităţii din Varşovia, pe care îl consideră versiune definitivă. Reproduce însă şi unele pasagii de interes istoric din manuscrisul bibliotecii Czartoryski din Cracovia, care reprezintă o versiune mai veche. Ambele versiuni au fost redactate de M. C. Tot în « Introducere » se dă cuprinsul poemei, izvoarele ei, se arată valoarea ei istorică şi literară şi se face o privire critică asupra ediţiei lor şi traducerilor anterioare. Cu toate că stilul este, uneori, obscur, versurile imperfecte, limba cu greşeli, opera lui M. C. nu e lipsită de valoare literară. Din punct de vedere istoric este importantă pentrucă arată concepţia politică a lui M. C. : sprijinul Polonilor împotriva Turcilor. — Rec. an. elog. A. L. A., IX*, Nr. 476, p. 9. BYCK, J. — Menţ. crit. R. I., XVI*, p. 106. I[ORGA], N.

— GĂZDARU, D., *O relaţiune italiană contimporană despre sfârşitul lui Velicico şi Miron Costin*. S. Bizozeri în *La Sagra Lega contro la Potenza Ottomana*, Milano 1700, dă ştiri cu totul deosebite despre omorîrea fraţilor Costin, decât cele cunoscute în istorie. (C. I., V—VII*, p. 375—376).

— GRIGORAŞ, EM. C., *Ţăranul dela Dunăre de Neculai Costin*. În Cuvânt înainte (p. 733—34), Grigoraş arată că textul e o fabulă faimoasă din manuscrisul « Ceasornicului Domnilor », nepublicat încă. E o traducere în versuri

©BCU CLUJ

cantitative a originalului latin în proză. Pentru epoca în care e tradusă poate fi considerată ca o operă quasi-originală. O transpunere în versuri e și « Discursul pe patul morții al lui Marc-Aureliu ». Diferențele dintre traducerea întreagă și originalul lui Guevara. Reproducerea fabulei. (C. L., LXIII*, p. 733—764).

— MINEA, I., *Despre Miron Costin, mare vornic al țării de jos și frate-său Iancu.* Chitanță prin care egumenul dela Neamț recunoaște că a primit dela Miron Costin nouă taleri, pentru niște vii, în urma înțelegerii cu fratele său Iancu. (C. I., V—VII*, p. 366—367).

— PREDESCU, LUCIAN, *Contribuții la Istoria literară. Informațiuni necunoscute asupra lui Miron Costin.* La Biblioteca V. A. Ureche din Galați se găsește un zapis din 1681, iscălit de M. C. și de Dosofteiu Mitropolitul și un altul din 1680, dat în prezența lui M. C. cu o notiță de M. C. (A. L. A., IX*, Seria II, Nr. 476, p. 7).

Crainic, Nichifor

— CĂLINESCU, G., *Nichifor Crainic.* Analiză impresionistă a poeziei lui N. C. Despre contopirea lui cu natura românească. Versul lui lapidar și armonios. Ortodoxismul bizantino-român al poeziei lui. (Gn., IX, p. 360—363).

— *Crainic, Nichifor, Darurile pământului, ed. III.* — Rec. crit. O privire generală asupra poeziei lui Crainic. Ad., 42, Nr. 14.017, p. 1—2. CIOCULESCU, ȘERBAN. — Elogiul poetului cu prilejul încoronării cu premiul național de poezie. Gn., X*, p. 398—400. IONESCU, CONST. D. — Elogiul poetului cu același prilej. S. d. M., VII*, p. 280—281. [BREAZU, ION].

Creangă, Ion

— BASSARABESCU, A. I., *Cine a îndemnat pe Creangă să scrie.* Eminescu l-a îndemnat pe C. să scrie tot ce-i povestea lui, — așa ne spune Vlahuță. (C. L., LXIII*, Nr. 2, p. 3—5.

— BOGDAN-DUICĂ, GH., *I. Creangă-secul!* În *Telegraful* din București din 1883, un Konaki critică fondul scrierilor lui Slavici, Creangă, Gane. G. Barițiu reproduce critica în *Transilvania* (1883). (F. Fr., V*, p. 180).

— BOGDAN-DUICĂ, GH., *Variante ungurești la Ion Creangă.* Povestea *Ivan Turbincă* a lui C. se găsește în *Hétfalusi csángó népmesék* de Horger Antal (1908); apoi în colecția *Magyar népmesegyüjtemény* de pe la 1820 a lui Gaal György și în *Katona mesék* de Benedek Elek (1906). Se reproduc variantele, în traducere românească. (F. Fr., V*, p. 7—10).

— BOUTIÈRE, JEAN, *La vie et l'oeuvre de Ion Creanga.* Paris, 1930. J. Gamber, 8°, XXXI + 254 p. + 3 f. — [Cf. Rec. DR., VII, p. 379—381. BREAZU, I.]. — Rec. elog. Ad., 43*, Nr. 14.228, pp. 1—2. CIOCULESCU, ȘERBAN. — Rec. crit. elog. Gn., X*, p. 252—254. FURTUNĂ, ECON. D. — Rec. an., A. L. A., IX*, Nr. 499. SADOVEANU, IZABELA. — Rec. an. elog., C. L., LXIII*, p. 619. TZ[IGARA]-S[AMURCAȘ]. — Rec. crit. V. R., XXII*, vol. LXXXIII, pp. 353—356. ZARIFOPOL, PAUL.

©BCU CLUJ

— *Creangă, Ion,* [Opere] *Ediție îngrijită de E. Lovinescu.* Rec. crit. D-l E. L. plagiator. Falsificările d-lui E. L. în ce privește textul lui C. Comparația textului din ed. L. cu textul din C. L. și cu ed. T. Kirileanu—Il. Chendi. Informație insuficientă și nepusă la curent cu noile cercetări. (F. Fr., V*, p. 36—43.) MORARIU, LECA.

— CUZA, A. C., *De-ale lui Creangă. — Din povestea « bojdeucei ». — Unde și când a murit Ion Creangă? — Rectificarea unui act oficial.* Amintiri despre I. C. — C. institutor. C. în cercul *Junimii.* Originalitatea veseliei lui C. — C. la Slănic. — Moartea lui C. — Eroarea actului de moarte oficial. — C. a murit în « bojdeuca » lui, din strada Țâcău. Dovezi de ordin psihologic și material. — « Bojdeuca » a fost restaurată în 1918 și prefăcută într'un muzeu cu amintiri despre C. și despre Eminescu. (F. Fr., V*, p. 11—20).

— DRAGOMIRESCU, M., *Copilul în literatură (C. Negruzzi și I. Creangă).* Comparație între copilul din « Cum am învățat românește » a lui C. Negruzzi și copilul din « Amintirile » lui Creangă. Cel dintâiu o creație de talent, al doilea o creație de geniu. (Un., XLVIII*, Nr. 293, p. 1—2).

— FURTUNĂ, D., *Creangă și mergerea la teatru a clericilor.* II. Amănunte privitoare la conflictul dintre C. și mitropolie. O scrisoare a lui C. din 1868, 2 Martie. (Cug. Cl., II, p. 52—55).

— GEORGESCU, VASILE V., *Creangă la « Junimea ».* Apariția lui C. ia Junimea, cum o descrie I. Negruzzi și cum și-o închipue autorul. (A. L. A., IX*, Seria II, Nr. 505, p. 7).

— GOROVEI, ARTUR, *Însemnări de-ale lui I. Creangă.* Însemnările făcute de C. pe două broșuri, găsite în casa lui de către d-l A. G.: un extras dintr'un calendar din 1843, cum dovedește autorul, cuprinzând: « Pepelea », o culegere de Doc. I. Stamati și « Toderică » a lui C. Negruzzi și « Mica colecțiune de superstițiile poporului român » de S. Ioneanu 1888. Din îndreptările făcute de C. « pluguşorului » din colecția lui S. I. se poate reconstitui « varianta pluguşorului » în forma pe care i-o cunoștea C. din copilăria lui. (F. Fr., V*, p. 21—25).

— GOROVEI, A., *Ion Creangă scriitor popular?* Ion Creangă este un foarte mare artist și ca orice mare artist el nu poate fi socotit drept un scriitor popular în accepțiunea curentă a acestui cuvânt. (Cv., VI*, Nr. 1847, p. 1—2).

— MORARIU, LECA, *Creangă.* Genialitatea creatoare a lui C. — C. socotit de unii un simplu culegător de basme populare. (Gh. Panu, L. Șăineanu). Calitățile operei lui C.: psihologism fin, perfectă unitate organică, finețe, umor bogat nuanțat. (F. Fr., V*, p. 1—4).

— MORARIU, LECA, *Creangă revizuit de V. Conta?* Împotriva afirmație d-nei Ana Conta-Kernbach că « întreaga operă a prozatorului din Humulești a trecut mai întâi prin mânile lui V. Conta » se dă argumentul că și poeziile populare culese de Eminescu din Ardeal și din Banat în bună parte, după cum dovedește și editorul, Il. Chendi, au fost reclamate de către d-na A. C. K. ca paternitate literară a lui V. C. ca fiind poezii culese de acesta în Basarabia, între 1865—69. (F. Fr., V*, p. 44—46).

©BCU CLUJ

— M[ORARIU], L[ECA], *Iarăși substratul folcloric din Ivan Turbincă.* O variantă populară a lui Ivan Turbincă, din părțile nordice ale Ardealului, e povestea : « Tudor, spaima dracilor », din broșura lui Gh. Tulbure: « Când umbla Dumnezeu cu Sân-Petru pe pământ ». (F. Fr., V*, p. 75).

— MORARIU, LECA, Multe și mărunte... *Creangă inedit, sau Creangă comercial?* Recensie critică a ediției lui O. Minar : *Creangă povestind copiilor.* — Greșeli de limbă, expresii impropri. C. actualizat și bucureștenizat. E o ediție « comercială ». (F. Fr., V*, p. 44).

— PREDESCU, LUCIAN, *Contribuțiuni la istoria literară.* Lucruri noi despre Ion Creangă... Se reproduce Decretul Domnesc (1875) prin care s'a aprobat Abecedarul lui I. C. (ed. II) scris în colaborare cu A. Grigorescu, G. Ienăchescu etc. și intitulat : « Metodă nouă de scriere și cetire ». Ca Ministru de Instrucție semnează T. Maiorescu. (J. L., XIX*, p. 323—324).

— PREDESCU, LUCIAN, *Creangă și articolul « Misiunea preotului la sate ».* B. P. Hașdeu a publicat în *Columna lui Traian din 1872* articolul sus menționat, iscălit : Preotul I. C. — Îndoieli asupra paternității lui C., articolul fiind publicat după excluderea lui C. din cler, fiind iscălit « preotul C », deși C. n'avusese niciodată acest rang și conținând multe neologisme. — Se dovedește că articolul a fost scris de C. în tinerețe și că H. l-a publicat în 1872, ca să blameze actul de excludere a lui C. din cler. (F. Fr., V*, p. 60—62).

— PREDESCU, LUCIAN, *O scrisoare a lui Creangă datată greșit.* Scrisoarea lui C. adresată unchiului său cu data de 3 Iulie, Econ. D. Furtună și Leca Morariu o datează greșit 1862. În scrisoare se fac aluzii privitoare la excluderea sa din cler pentru a doua oară, ceea ce s'a întâmplat la 12 Iunie 1868. Și alte dovezi confirmă părerea că scrisoarea datează din 1868. Contribuțiunile la biografia lui C. rezultate din aceste rectificări și observații. (C. L., LXIII*, p. 1062—1064).

— SADOVEANU, M., *Pe o nouă ediție a lui Creangă.* Autorul constată identitatea limbii din Bihor cu cea din Moldova. După el, Creangă n'are nevoie de un glosar, decât poate pentru Muntenia și sudul Ardealului, căci în celelalte părți e înțeles. Dă exemple de cuvinte din Bihor existente și în Moldova și care fac parte din glosarul special al lui Creangă. (V. R., XXII*, vol. LXXXII, p. 24—28).

— TEMPEANU, VIRGIL, *Pe urmele « Amintirilor ». (Folticenii în « Amintirile » lui Creangă).* Folticenii de pe timpul când C. era seminarist. Evocări. (F. Fr., V*, p. 26—31).

Davila, Al.

— LĂZĂREANU, BARBU, *Din opera necunoscută a lui Alexandru Davila.* Despre câteva poezii și articole ale lui A. D., publicate în *Conv. Lit.* și *Lit. și Arta Rom.* Cu reproduceri. (A. L. A., IX, Nr. 464, p. 1—2).

— MASSOF IOAN, *Viața lui Alexandru Davila povestită de el însuși.* Alexandru Davila își povestește viața, începuturile sale literare, activitatea sa literară, culturală și publicistică. (R., XIV, Nr. 3527, p. 1—3).

©BCU CLUJ

Delavrancea, Barbu

— DELAVRANCEA, BARBU ŞTEFĂNESCU, *Către Bogdan-Duică*. Scrisoare datată din 26 Martie 1894. Anarhia morală din România. Preocupaţi de Ardeal, se neglijează Bucovina. Cere corespondenţe din Bucovina şi trimite broşuri. (F. Fr., V*, p. 99—100).

— *Din scrisorile lui Delavrancea*. 5 scrisori din 1882—3, trimise din Paris Elenei Miller-Verghi. De interes biografic. (R. S., IV*, p. 145—151).

— DRAGOMIRESCU, M., *Copilul în nuvelele lui Delavrancea*. Se caracterizează elogios personagiile copii din « Bunica » şi « Bunicul ». (Un., XLVIII*, Nr. 304, p. 1).

— PREDESCU, L., *Delavrancea şi eroii prozei sale* [Fragment]. Eroii lui D. sunt: adaptabili, inadaptabili şi indiferenţi. Scriitorul simpatizează cu aceştia din urmă. Înşirarea acestor eroi. (Mold. Lit., IV*, p. 2—4).

— S. C., *Din spiritul Junimiştilor*. Reproducerea unor răspunsuri spirituale de ale Junimiştilor: P. P. Carp şi V. G. Morţun, Vasile Pogor, Delavrancea şi D. Sturdza. (A. L. A., IX*, Seria III, Nr. 508, p. 5).

— SADOVEANU, MIHAIL, *Pentru Delavrancea*. Amintiri dinainte şi din timpul războiului. S. a învăţat şi dela D. dragostea de trecut şi de poezia populară. (U. L., XLV, p. 469).

Demetrescu, Tr.

— PAPADOPOL, PAUL I., *Traian Demetrescu*. Caracterul lui. Lirismul lui melancolic. Legătura cu Eminescu. Pastelurile sunt partea cea mai reuşită din poezia lui. « Note bio-bibliografice ». (U. L., XLV, p. 626—627).

Diaconovici-Loga, Const.

— TOPLICEANU, TR., *Constantin Diaconovici Loga*. În *Almanahul Învăţătorilor pe anul 1930*, întocmit de G. Neamţu şi Pavel Jumanca. Lugoj, 1929, Tip. A. Auspitz, 8°, p. 38—42. — Biografie şi bibliografie.

Dosofteiu, Mitropolitul

— BAR, ADAM, *Ian Kochanowski w obcych językach* (Ioan Kochanowski în limbi străine) Cracovia, 1930, 29 p. — Bibliografie a influenţelor şi traducerilor din Kochanowski în limbi străine. Pentru *Psaltirea* lui Dosoftei, pe lângă ediţia lui Bianu, autorul citează lucrările lui St. Ciobanu, S. Puşcariu, Apostolescu, Iorga, A. Metroniu, V. A. Ureche (p. 28—29) [după nota lui P. P. Panaitescu în *Revista Istorică Română*, I, p. 102].

— PREDESCU, LUCIAN, *Contribuţii la Istoria literară. Informaţiuni necunoscute asupra Mitropolitului Dosoftei*. În manuscrisul Nr. 190, dela Biblioteca Universităţii din Iaşi se află inserat, între altele, manuscrisul: *Dosofteiu Mitr.*,

©BCU CLUJ

Pomelnicul Domnilor Moldovei, în versuri, închinate lui Duca Vv., cu notița : « Se află la mine ». — La Biblioteca *V. A. Ureche* din Galați se află un zapis din 1681, iscălit de Mitrop. D. și de Miron Costin, mare logofăt. (A. L. A., IX*, Seria II, Nr. 476, p. 7).

Eliade-Rădulescu, I.

— BOITOȘ, OLIMPIU, *Cum a aniversat Eliade revoluția românească în anul 1849*. Din prilejul împlinirii unui an revoluția din București (11 Iunie, 1848), Eliade publică în ziarul parizian *Le Temps* (17, 20, 23 și 24 Iunie, 1849) articolul *Prière Dominicale*, un atac împotriva Țarului. El a fost reprodus aproape exact în *Souvenirs et impresions d'un proscrit*. (A. I. N., V*, p. 409—414).

— TOMESCU, D., *Părintele uitat al literaturii române*. În *Almanahul Graficei Române pe 1930*, Craiova, [1930], « Scrisul Rom. », 8°, p. 154—160. — Analiza volumului *Satire și Fabule* de I. Eliade Rădulescu (Craiova, 1883, Samitca). În el se vede cum E. a început să aibă, pe la 1840, o atitudine mai critică în judecarea operelor literare. De altfel acest « părinte al literaturii române » e tratat cam vitreg de contemporani. E necesară o ediție cu părți alese din opera lui Eliade. Cam ce ar putea intra în ea.

Eminescu, Mihail

— ALBESCU, GH., *Știri nouă despre elevul și hoinarul Eminescu la Cernăuți*. Amintiri. Autorul a cunoscut pe E. elev și sufleur al companiei Pascali. Adnotații critice de Leca Morariu. (F. Fr., IV, p. 113—116).

— BAICULESCU, GEORGE, *Mihai Eminescu și Fani Tardini*. Influența artistei Fani Tardini asupra evoluției literare a lui Eminescu între anii 1863—1869. (M. E., I*, p. 80—85).

— BOGDAN-DUICĂ, GH., *Biografice. Adeverință*. O chitanță din 17.XII.1887, semnată de M. E., prin care recunoaște primirea produsului unei reprezentații, dată în folosul lui. (M. E., I*, p. 53).

— BOGDAN-DUICĂ, GH., *Biografice*. O scrisoare din 12.I.1870 către Eminescu, dela Șt. Stefurea. (M. E., I*, p. 52).

— BOGDAN-DUICĂ, GH., *Biografice*. Diferite informații biografice, cu privire la Eminescu. (M. E., I, p. 52—53).

— BOGDAN-DUICĂ, GH., *Biografice. Eminescu în 1887*. E. scrie lui I. Dragonovici, privitor la o reprezentație în folosul lui. (M. E., I*, p. 53).

— BOGDAN-DUICĂ, GH., *Cine-i? Veronica!* O poezie în care poetul Eminescu descrie înfățișarea fizică a V. Miclea. (M. E., I*, p. 56—57).

— BOGDAN-DUICĂ, GH., *Cîpii de pe natură*. E. compară Comedia *Dona Diana* a lui Moretto cu *Cîpii de pe natură* a lui Iacob Negruzzi. Copie a Ms. 2257 + 51 dela Ac. Rom. (M. E., I*, p. 73—74).

— BOGDAN-DUICĂ, GH., *Din timpul nebuniei*. Chestia rassei îl urmăria pe M. Eminescu și în nebunia sa. (M. E., I*, p. 57).

©BCU CLUJ

— BOGDAN-DUICĂ, GH., *Dintr'ale lui Eminescu.* (Simple notiţe). I. Se reproduce o notă a lui E. din m-sul 2259 dela A. R., în care poetul face o cronologie a poeziilor lui dela 1866—1870. E importantă pentru studiul evoluţiei psihologice a lui E. — II. Tot în m-sele lui E. se găsesc fragmente, traduse în româneşte, din naturaliştii germani Mayer şi Schleiden. E. a fost atras de spiritul filosofic al acestor savanţi. (Dt., VII*, p. 131—133).

— BOGDAN-DUICĂ, GH., *Eminescu şi Germanii.* Eminescu, căruia i s'a imputat germanismul apare antigerman şi antiaustriac. El este împotriva lui Luther, Bismarck, Schopenhauer, Schelling, Hegel, Fichte, iar dintre poeţi admite pe Goethe şi este împotriva lui Redwitz, Geibel. (M. E., I*, p. 34—37).

— BOGDAN-DUICĂ, GH., *Eminescu şi Goethe.* Eminescu a încercat o traducere a *Hochzeitlied*-ului de Goethe. Influenţa lui Goethe se vede şi la sfârşitul poemului *Călin.* (M. E., I*, p. 50—51).

— BOGDAN-DUICĂ, GH., *Eminescu şi Ossian.* Efectul produs de Ossian în opera lui Eminescu. După manuscrisul 2254, fila 22 dela Ac. Rom. (M. E., I*, p. 49—50).

— BOGDAN-DUICĂ, GH., *Varia. Fragmente nemţeşti.* Cópii din manuscrisul academic 2254, f. 26, 296, ale lui Eminescu despre care G. B. nu ştie dacă sunt originale ale poetului sau copiate. (M. E., I*, p. 62—63).

— BOGDAN-DUICĂ, GH., *Indemn tirolez?* Amintiri despre Eminescu dela amicul său *Chibiciu-Râvneanul.* (M. E., I*, p. 52).

— BOGDAN-DUICĂ, GH., *Influenţe literare la Eminescu.* Sugestii din Ovidiu, Tasso, Goethe, etc. (M. E., I*, p. 49).

— BOGDAN-DUICĂ, GH., *Iubita din Ipoteşti.* Eminescu, iubeşte mult mai de vreme decât se crede. El iubise la Ipoteşti, ceea ce se vede din poezia *Din străinătate* (1866) şi din poemul *Un roman.* (M. E., I*, p. 65—67).

— BOGDAN-DUICĂ, GH., *Macedonschi—Eminescu.* O conferinţă ţinută la Bucureşti de Al. Macedonschi, în care se aminteşte elogios şi despre *Epigonii* lui E. (M. E., I*, p. 70).

— BOGDAN-DUICĂ, GH., *Maxime. Sentinţe. Critice.* Fragmente eminesciene în versuri şi proză din manuscrisele 2260, f. 25, 82, 195, ms. 2261, f. 63, ms. 2292, f. 23, 2261, f. 114, etc. (M. E., I*, p. 71—72).

— BOGDAN-DUICĂ, GH., *Omul şi poetul.* Un text tradus de Eminescu din Albert Möser, pe fila 7 a manuscrisului academic 2290. (M. E., I*, p. 33—34).

— BOGDAN-DUICĂ, GH., *Relativ la Nemţi.* Eminescu căruia îi plăcea Nemţii a încercat să traducă poezia lui Hoffmann von Fallersleben: *Unsere practische Seite.* Se publică traducerea. (M. E., I*, p. 70—71).

— BOGDAN-DUICĂ, GH., *Varia.* Note bibliografice ale lui Eminescu. (M. E., I*, p. 63).

— BOGDAN-DUICĂ, GH., *Varia. Scântei eminesciene.* Maxime inedite de ale poetului. (M. E., I*, p. 62).

— BOGDAN-DUICĂ, GH., *Veronica Micle, martoră.* V. Micle şi N. Ionescu au fost martori într'un proces al lui Maiorescu. (M. E., I*, p. 74).

©BCU CLUJ

— BOGDAN-DUICĂ, GH., *Veronica Micle martoră*. Veronica Micle, ca martoră a unui proces de scandal, intentat lui T. L. Maiorescu. (M. E., I*, p. 53—56).

— BOZ, LUCIAN, *M. Eminescu. Luceafărul*. Simbolul poemului e o atitudine de viață românească. El continuă simbolurile din *Miorița* și *Meșterul Manole*. [Fragment]. (Indr., I*, pp. 20—23).

— BUMBAC, V., *Simțemintele studenților români bucovineni din Viena exprimate la teatrul român din Cernăuți*. În poezie se exprimă dragostea și admirația față de teatrul român sosit în Cernăuți din România. Reprezentațiile acestea au impresionat foarte mult pe Eminescu. (M. E., I*, p. 29—30).

— CARABEU, IOAN I., *« Inger și demon » de Mihail Eminescu*. Împotriva interpretării lui Gherea, care vedea în poezie o fază de trecere dela revolta împotriva actualității la idealizarea trecutului — autorul găsește în ea o preamărire a iubirii în înțeles simbolic. (Sem., II*, Nr. 11—12, p. 30—33).

— CONSTANTINESCU, POMPILIU, *G. Ibrăileanu: Istoric literar și critic al lui Eminescu*. Laudele aduse lui Ibrăileanu pentru ediția poeziilor lui E. scoasă de dânsul sunt în cea mai mare parte gratuite, ediția fiind lipsită aproape de orice suport științific. Unificarea unor forme eminesciene, făcută de Ibrăileanu nu este cu nimic justificată, când însuși poetul oscilează în fixarea lor. În continuare se ocupă de studiul lui Ibrăileanu ce servește drept prefață ediției și de studiul, tot în legătură cu E. « Note asupra versului » din « *Studii literare* ». Despre cel dintâiu spune că rar se mai poate întâlni în mai puține pagini o mină de platitudine de cugetare și de stil umoristic care să cuprindă locuri comune cu un patos mai vulgar, iar despre al doilea că nu ne oferă decât inofensive banalități și pretențioase inepții. (V., III*, Nr. 123, p. 4—5, Nr. 124, p. 3, și Nr. 129, p. 3).

— CRUDU, TIBERIU, *Înrâurirea literaturii populare asupra lui Eminescu*. Despre cultul lui E. pentru poezia populară. Influența acesteia asupra poeziilor lui de factură populară și asupra unora din cele culte. (F. Fr., IV, p. 100—104).

— *Dacă ar fi trăit Eminescu...* Anchetă asupra următoarelor întrebări: « Care credeți că ar fi fost situația lui literară și socială azi? — Credeți că biografia lui cunoscută a influențat în vreun fel simpatia de care se bucură? ». Răspund: E. Lovinescu, C. Moldovanu, L. Rebreanu, Camil Petrescu, Oct. Goga, Perpessicius, Nichifor Crainic, Șerban Cioculescu, Al. Cazaban, N. Iorga, Al. Busuioceanu, Radu Dragnea, O. Han, Victor Ion Popa, Ion Barbu, Ion Minulescu, Romulus Dianu, C. Ardeleanu, Victor Eftimiu, Vl. Streinu, Sergiu Dan, C. Bacovia. (V. II, Nr. 94, p. 7).

— DAMASCHIN, GEORGE, *Concepțiile filosofice din « Sărmanul Dionis »*. În nuvela cu acest titlu E. a transpus pe planul literar idealismul kantian, combinat cu magismul asirian și metempsichoza egipteană. (Dt., VII, p. 126—130).

— DAMASCHIN, G., *Natura spiritualității lui Eminescu*. Autorul critică articolul « Spiritualitatea lui Eminescu » publicat de R. Dragnea în revista *Gândirea* și mijloacele de demonstrație întrebuințate pentru a dovedi concepția creștină-ortodoxă a lui E. Arată apoi influențele eterogene în opera lui E. și imposibilitatea situării lui într'un anumit curent filosofic. Exemplele date de R.

©BCU CLUJ

D.: *Rugăciunea unui Dac*, *Luceafărul* și *Scrisoarea I*, nu dovedesc concepția creștină a lui E. Elementul creștin din motivul de inspirație e amestecat cu elemente păgâne populare, în poeziile citate, ca și în *Strigoii* și în *Călin*. Caracterele fundamentale ale creștinismului, teismul, finalismul, teologicismul și optimismul sunt în contrast cu panteismul sau pseudo-animism-păgânismul, atomismul și pesimismul lui E. (Dt., VIII*, p. 61—72).

— DIMA, AL., *Chenar critic pentru sonetul Veneției*. Ideea din *S'a stins viața* a lui Eminescu e luată din sonetul *Venedig* al lui Cajetan Cerri. Poetul român n'a făcut însă o traducere a sonetului german, nici măcar o imitație, ci o creație, superioară din punct de vedere artistic. Se reproduce sonetul lui Cerri, o traducere a lui de E., apoi *S'a stins viața* și traducerile ei: în italieneşte de R. Ortiz, în germană de M. W. Schroff și în franceză de S. Gorceix și N. Iorga. (Dt., VII, p. 102—108).

— DIMA, AL., *Eminescu despre Alecsandri*. Elogiul « veșnic tânăr și ferice » se adresează temperamentului lui A. Cu talentul poetic al lui A. E. nu e îndestulit — ne spune Slavici. (Dt., VIII*, p. 160).

— DIMA, AL., *Tradiționalismul lui Mihail Eminescu*. E. avea o memorie rară și un puternic sentiment al trecutului. Pe acest temperament s'a grefat ideologia lui tradiționalistă. Analiza acestei ideologii. Organicismul lui E., pornește din Hegel. În scrierile lui în proză revine des ideea de continuitate istorică. Dacă uneori a fost exagerat în cultul trecutului, a făcut-o pentru a biciui prezentul invadat de cultura străină. Cum a aplicat E. ideologia lui tradiționalistă în limbă, literatură, politică, istorie. (Dt., VII, p. 109—125).

— DRAGNEA, RADU, *Spiritualitatea lui Eminescu*. Analizând mai ales *Scrisoarea I*, *Rugăciunea unui Dac* și *Luceafărul*, autorul descopere în E. un spiritualism creștin-ortodox și platonician în sens demiurgic. E. a creat, în acest sens, o întreagă cosmogonie și o teodicee. Este un precursor al spiritualismului modern. (Gn., IX, p. 320—340). — Comentar, subt titlul « Teodicea lui Eminescu ». Cv., V, Nr. 1662, p. 1—2. LEONTESCU, AL. AL.

— EMINESCU, M., *Poezii*. Ediție îngrijită de G. Ibrăileanu. București, [1930], Ed. « Națională », S. Ciornei, 8°, 320 + IV p. — P. 21—261 poezii din epoca maturității; p. 265—302 poezii din adolescență; p. 305—320 adaos. La cuprins se indică în dreptul fiecărei poezii locul unde a apărut mai întâi. În Prefață (p. 5—20) G. I., după ce face un elogiu al genialității lui E., o privire sumară asupra vieții și operii lui, arată felul în care și-a alcătuit ediția. G. I. consultând textele publicate și manuscrisele poetului a ajuns la o formă unitară a limbei lui, formă pe care este convins că E. ar fi întrebuințat-o dacă și-ar fi tipărit poeziile, în 1883. — Rec. crit. Se remarcă greșeli de tipar și se fac observațiuni asupra simplificării făcute de G. I. în limba lui E. Ad., 43*, Nr. 14.208, p. 1—2. CIOCULESCU, ȘERBAN. — IBRĂILEANU răspunde Ad., 43*, Nr. 14.235, p. 1—2. — Rec. crit. malițioasă, atât a ed. cât și a prefeței. V*., III, Nr. 123, p. 4—5, Nr. 124, p. 3 și Nr. 129, p. 3. CONSTANTINESCU, POMP. — Menț. elog. V. L., V*, Nr. 125, p. 3. DAMIAN, TUDOR. — Rec. an. A. O., IX*, p. 284—285. FORTUNESCU, C. D. — Rec. crit. *Anuarul Școalei Normale de Învățători « Vasile*

©BCU CLUJ

Lupu » din Iași pe anul școlar 1929—30, p. 154. MANOLIU, RADU. — Rec. elog. Cv., VI*, Nr. 1795, p. 4. PERPESSICIUS. — Rec. elog. V. R., XXII*, vol. LXXXII, p. 101—102. PHILIPPIDE, AL. A.

— EMINESCU, M., *Poezii*. Cu o introducere de E. Lovinescu. București, [1929], Ed. Ancora, 8°, 200 p. — În Introducere L. arată că în alcătuirea ediției a combinat criteriul estetic cu cel integral și cu cel cronologic. Motivează apoi acest punct de vedere. — Rec. extrem de critică. Autorul ei a adunat toate greșelile edițiilor precedente, adăugând numeroase altele. V. R., XXI, vol. LXXVIII, p. 248—287. IBRĂILEANU, G. — Răspuns acestei critici. Nu recunoaște decât trei « greșeli de tipar », Tip. Lit., II, p. 3—8. LOVINESCU, E. — IBRĂILEANU răspunde, luând apărarea lui Maiorescu, acuzat de Lovinescu, că ar fi adus cele mai multe schimbări în textul original al poeziilor lui Eminescu. V. R., XXI, vol. LXXX, p. 162—172.

— EMINESCU, MIHAIL, *Poezii*. Cu o introducere și sub îngrijirea lui G. Murnu. București, [1929], Ed. « Națională » S. Ciornei, 4°, 253 p. — În Introducere (p. 5—21) considerații generale asupra omului și operii. — Rec. crit., F. T., XIII, Nr. 3, p. 20—21. CHIRCA, STAN. — Rec. elog. A. L. A., IX, Nr. 431, p. 1. SADOVEANU, IZABELA. — Rec. elog. Ad., 42, Nr. 13.854, p. 1—2. ȘĂINEANU, CONST. — Crit. aspră a ilustrațiilor. Cv., V, Nr. 1404, p. 1—2. SEBASTIAN, M.

— *Eminescu, M., Scrieri politice*. Ed. comentată de D. Murărașu. Dare de seamă critică. Ediția este ciuntită ; multe articole importante de ale lui E. sunt lăsate afară. Chiar din articole sunt omise, în mod interesat, pasagii importante. Introducerea lui D. M. are greșeli de informație ; adnotațiile sunt de multe ori puerile, bibliografia necompletă. (În *Anuarul Școalei Normale de Învățători din Iași 1929—30*, p. 155). — MANOLIU, RADU.

— EVANDRU, [I. M. RAȘCU], *Adaos la « Ecouri franceze în opera lui Eminescu »*. Se arată cum cunoscutele fragmente din Gauthier, pe care Em. le citează în *Sărmanul Dionis* sunt luate din opera aceluia *Histoire de l'art dramatique en France*, Paris, 1859, vol. III, p. 76—77. (Indr., I*, Nr. 10, p. 7).

— EVANDRU [I. M. RAȘCU], *Auguste Dorchain*. Făcând necrologul poetului francez, Evandru precizează că *Les étoiles éteintes* a aceluia nu este, cum s'a afirmat, o traducere a poeziei *La Steaua* de M. Eminescu. (Indr., I*, Nr. 2, p. 11—12).

— FEJER, GH., *Considerații asupra lui M. Eminescu*. Poetul-filosof. Caracteristicile pesimismului său. Cum iubea. Moralitatea în opera lui. Patriotismul. La sfârșit fondul și forma poeziei lui, analizate în lumina esteticei lui Maiorescu. Nimic nou. (*An. lic. « Petru Maior » din Gherla pe anul jubilar 1928—1929*. Gherla, 1929, 8°, p. 16—68).

— GEROTA, G., *« Rugăciune » de Gr. Alexandrescu și « Rugăciunea unui Dac » de M. Eminescu. « Rugăciunea »* lui Gr. Alexandrescu e o odă, în care poetul « pozitivează ideia divinității ». Frumusețea acestei ode constă în perfecțiunea morală a poetului. *« Rugăciunea unui Dac »* e o elegie. Superioară odei lui Alexandrescu prin concepția ei cosmogonică budistă și prin gradația sentimentului; în ea Eminescu « desființează ideia divinității, prin negația definitivă a vieții ». (C. L., LXIII*, p. 1173—1180).

©BCU CLUJ

— GHERASIM, VASILE, *Eminescu — Luceafărul*. [Conferință]. Luceafărul nu este E. stoicul resemnat, ci E. îndrumătorul culturii noastre și al vieții noastre spirituale. — Se arată situația literaturii românești în momentul apariției lui E. și recunoașterea valorii sale de către I. Vulcan, T. Maiorescu, V. Alecsandri, V. Micle. Creația eminesciană se explică prin concepția dualismului : real-ideal. Iubirea și nu negația vieții este creatoare în opera lui E. Concepția lui E. despre trăinicia lucrurilor în conformitate cu legile naturii explică dragostea sa pentru natură însăși, pentru poezia populară și concepția sa tradiționalistă despre alcătuirea societății. Poezia lui E. este expresia culturii specifice românești, de aici valoarea ei universală. (J. L., XIX*, p. 419—430).

— GOROVEI, ARTUR, *Influența poeziei populare asupra lui Eminescu*. Se arată corespondențe între unele versuri din *O mamă*, *Luceafărul*, *Satira a III-a* și poezia populară. (F. Fr., IV, p. 142—144).

— GRIGORESCU-BACOVIA, AGATHA, *Veronica Micle*. Pe lângă inspiratoare, V. M. a fost și poetă. (C. T. C., XI*, p. 57).

— HEROVANU, EUG., *Coincidențe*. Comparând poezia : *Les étoiles éteintes* a lui Auguste Dorchain, cu poezia *La steaua* a lui M. Eminescu și analizându-le, autorul arată că deși ambele poezii conțin aceeași ideie filosofică și exprimă același sentiment poezia lui E. este superioară. (A. L. A., IX*, Seria II, Nr. 500, p. 8). — Rec. crit. Se arată cât de frecvent este motivul în literatura franceză. Indr., I*, Nr. 7, p. 9—10. EVANDRU [I. M. RAȘCU].

— IBRĂILEANU, G., *Eminescu. Note asupra versului*. În evoluția lui E. dela 1870—1883 se pot distinge două faze : Întâia 1870—1879 : pesimismul nu l-a copleșit definitiv ; în a doua : 1879—1883, este numai pesimist. Cele două faze se pot deosebi și în formă, nu numai în fond. Forma versului în întâia e mai imperfectă. În prima fază predomină ritmul trohaic, în a doua cel iambic. Excepțiile confirmă regula. Adaptarea aceasta a formei la fond e, la E., un fapt profund biologic. Se menționează apoi alte numeroase adaptări la fond ale formei : variația măsurii, combinația de ritmuri, rima. Numeroase exemple și analize. În *Anexe* se combate afirmația lui I. N. Apostolescu, că *Mai am un singur dor* ar fi compilată după niște poezii de Ronsard și P. Bourget. (V. R., XXI, vol. LXXIX, p. 333—371).

— IEȘAN, AL., *Pe marginea unei dizertații asupra concepției pesimiste a lui Eminescu*. Se atrage atenția asupra disertației lui I. Pătrășcoiu, *M. Eminescus pessimistische Weltanschauung mit besonderer Beziehung auf den Pessimismus Schopenhauers*, 1905. — Nu îndeajuns de remarcată. I. P. ajunge la concluzia că E. are legătură mai mult cu filosofia budistă decât a lui Schopenhauer. Pesimismul era la Em. o stare sufletească organică. (F. Fr., IV, p. 137—140).

— IEȘAN, A., *Pesimismul lui Eminescu*. Cauzele, nuanțele și influența pesimismului, în opera lui Eminescu. (M. E., I*, p. 75—79).

— [IORGA, N., *Eminescu*. El, generația lui și generația noastră. O conferință la București. Vălenii-de-Munte, [1930], Tip. « Datina Românească, » 8° 13 p.].

— IORGA, N., *Note istorice asupra editării operei poetice a lui M. Eminescu*. A. R. Mem. Secț. Lit. Seria III. Tom. IV, Mem. 6, 8°, p. 4. — Scurte însemnări

©BCU CLUJ

privitor la împrejurările în care a apărut ediția: Maiorescu, Morțun, A. C. Cuza (și Cusin), Kirileanu, Chendi, Scurtu ale operei lui Em. Cere ca Academia să facă o ediție integrală a operei poetului.

— IORGA, N., *Spre Eminescu*. Împotriva generației de azi care plutește în vagul « uman », « absolut », și « ortodox », depărtându-se de Eminescu. (Cv. N., IV, Nr. 6—8, p. 1).

— *Lang, Friedrich Dr., M. Eminescu als Dichter und Denker*. Recensie critică elogioasă. O carte binevenită și de mare folos, scrisă cu conștiință, obiectivitate și seriozitate. (Ad., 43*, Nr. 14.286, p. 1). CIOCULESCU, ȘERBAN. — Autorul trebuia să fi făcut o cercetare mai amănunțită a influenței germane asupra lui Em. DR., VI*, p. 470. GHERGHEL, ION. — Rec. foarte aspră. Cartea repetă, într'o proastă germană, lucruri spuse de alții. Korr., LII, p. 28—30. KLEIN, KARL KURT.

— LĂZĂREANU, B., *Corespondența lui Petre Missir*. Sunt publicate, cu comentarii, trei scrisori de ale lui Missir către T. Maiorescu referitoare la Eminescu, toate trei din anul 1884. (Ad., 42, Nr. 13.950, p. 1—2).

— LĂZĂREANU, B., *Eminescu profesor*. La 1874, Eminescu e numit profesor suplinitor de limba germană la Institutul Academic din Iași, în locul lui Samson Bodnărescu, care ajunsese atunci directorul școlii normale « Vasile Lupu ». Fiind foarte sever, elevii fac împotriva lui o mare răzvrătire. Epilogul acestei răzvrătiri e înlocuirea lui Eminescu, la 1 Septemvrie 1875, prin Pavel Paicu, și renunțarea sa pentru totdeauna la cariera de profesor. (Ad., 42, Nr. 13.873, p. 1—2).

— LĂZĂREANU, B., *Un adversar al lui Eminescu. (A. Vizanti)*. Ura pe care a purtat-o acesta lui E. și persecuțiile împotriva lui. (Ad., 42, Nr. 14.008, p. 1 și Nr. 14.014, p. 1—2).

— LUPU, Dr. TEOFIL, *Eminescu la Suceava*. Pe când autorul era elev în clasa VIII (1887—1888), Eminescu a vizitat Suceava, unde a fost primit de profesorii de acolo. Portretul lui E. (F. Fr., IV, p. 109).

— MANIU, ADRIAN, *Mihail Eminescu despre imoralitatea la Teatrul Național*. Critică adusă de M. Eminescu pieselor ce se jucau la Teatrul Național și comediilor lui V. Alecsandri, pe care le găsea imorale. (R., XIV, Nr. 3307, p. 1—2).

— MĂRCULESCU, OCTAVIAN, *Mic studiu critic asupra omului și operei poetice a lui Eminescu*. Bazargic, 1930, Tip. « Gutenberg », 8°, 94 p. — Prezintă o biografie critică asupra lui Eminescu, mult mai detaliată în ceea ce privește copilăria poetului decât maturitatea. Se orientează după lucrările lui: O. Minar, Petrașcu, Zaharia, Galaction, Vlahuță și câteva scrisori ale lui Eminescu. Poezia e analizată după un fir conducător dat de influența lui Kant, Schopenhauer, filosofia brahmană și budhistă. Studiul mai cuprinde o grupare a poeziilor în: filosofice, sociale și erotice însoțite de comentarii, la care autorul adaugă influențele romantice și amintește și de poezia lui simbolistă ilustrată prin *Luceafărul*.

— METEȘ, ȘTEFAN, *Eminescu și Românii din Transilvania*. Scurtă evocare elogioasă a dragostei lui Eminescu pentru Românii din Ardeal și interesul lui pentru problemele ardelene. (Cv., N., IV, Nr. 6—8, p. 12).

©BCU CLUJ

— MILLIAN, CLAUDIA, *Cuvinte despre Veronica Micle.* [Fragment dintr'o conferință]. Povestire literară a raporturilor dintre Eminescu și V. M., apărându-se cei doi îndrăgostiți. (R. S., III, p. 17—21).

— MORARIU, LECCA, *Din copilăria lui Eminescu. (Fragment din monografia Eminescu).* Timpul petrecut la Ipotești. (Cv. N., IV, Nr. 6—8, p. 14—17).

— MORARIU, LECA, *Două autograme inedite dela elevul Eminescu.* Se găsesc pe cărțile *Th. Körners vermischte Gedichte und Erzählungen*, Wien, 1815 și *Lectiunariu latinu de Ioane M. Moldovanu*, Blaj, 1864, dăruite de E. în 1865 « Bibliotecii gimnaziștilor români » din Cernăuți. (F. Fr., IV, p. 223).

— MORARIU, LECA, *Eminescu.* In *Calendarul « Glasul Bucovinei » pe 1930.* Cernăuți [1929], «Glasul Bucovinei», 8°, p. 57—59. — Eminescu este, în literatura noastră, cel mai înalt simbol al jertfei creatoare de artă.

— MORARIU, LECA, *Eminescu. Note pentru o monografie. Cap. VI: Copilăria.* (M. E., I*, p. 7—24).

— MORARIU, LECA, *Eminescu și Dimitrie Cantemir.* Eminescu cunoștea bine pe Dimitrie Cantemir. Își lua diferite informații istorice, din scrierile lui. (M. E., I*, p. 31—32).

— MORARIU, LECA, *Multe și mărunte.* Diferite informații cu privire la *Articole politice, Icoane vechi și nouă*, publicate în *Timpul.* (M. E., I*, p. 99—100).

— MORARIU, LECA, *Multe și mărunte.* Diferite informații referitoare la M. Eminescu. (M. E., I*, p. 63—64).

— MORARIU, LECCA, *Multe și mărunte.* Corespondența lui Eminescu, ne dovedește că el se numea Mihai, nu Mihail. (M. E., I*, p. 30—31).

— MORARIU, LECA, *Multe și mărunte...* Eminescu și învățământul clasic. — Debutul literar al lui E. — O confesiune autobiografică și o îndrumare pedagogică a lui Eminescu. — Pentru arheologia sonetului *S'a stins viața.* (F. Fr. IV, p. 130—132).

— MORARIU, LECA, *Multe și mărunte... Eminescu la Suceava.* Precizări în legătură cu cele două vizite ale lui E. în Suceava, I-a între 1875 și 1882 iar a II-a la 1886. (F. Fr., IV, p. 196—197).

— MORARIU, VICTOR, *Epigonii.* Explică versurile: « Prale, firea cea întoarsă », « Cantimir croind la planuri din cuțite și pahare » și în deosebi strofa închinată lui Eliade și versul din strofa închinată lui Mureșanu. (M. E., I*, p. 3—6).

— MORARIU, VICTOR, *Iarăși « O mamă... » de Eminescu.* Împotriva interpretării lui N. N. Răutu (F. Fr., IV, p. 110—112) că în poezia cu acest titlu a lui E., strofa primă s'ar adresa tot iubitei, V. Morariu susține că în această strofă « poetul se imaginează stând cu iubita în fața mormântului mamei ». (F. Fr., IV, p. 141).

— MOTRU, DAN, *Un izvor nou al lui M. Eminescu.* Se rezumă conferința cu acest titlu, ținută de T. Vianu la « Teatrul Mic » în Aprilie 1929. Analizând *Glossa* și *Rugăciunea unui Dac* conferențiarul descopere în ele urme de filosofie stoică romană și de monism eleatic. (Dt., VII, p. 134—136).

— MURNU, GEORGE, *M. Eminescu.* Valoarea sa pentru literatura română. Creator de limbă și de artă superioară. Armonia, muzicalitatea eminesciană. Încercările de a-i scădea prestigiul. (C. T. C., XI*, p. 105—106).

©BCU CLUJ

— NANU, D. AL., *Le poète Eminescou et la poésie lyrique française*. Paris, 1930, J. Gamber, 8°, 152 p. + 3 f. — Autorul pleacă dela afirmația că Eminescu este după V. Hugo cel mai de seamă romantic al sec. trecut, iar în altă parte (p. 94) îl socotește drept cel mai de seamă poet gânditor. Influența franceză asupra lui Eminescu este trecător discutată și în mod cu totul superficial. Cei ce l-au influențat sunt: Musset, Lamartine, Vigny, Hugo, Leconte de Lisle, Sully Proudhomme. Mai analizează sentimentul religios la E., pesimismul, concepțiile filozofice. — Rec. crit. Lucrare fundamental greșită, scrisă într'o proastă franțuzească. Ad., 43*, Nr. 14.286, p. 1—2. CIOCULESCU, ȘERBAN. — Rec. crit. [sub titlul « Eminescu în franțuzește »]. Se remarcă în deosebi numeroasele greșeli de limbă. Indr., I*, Nr. 6, p. 9—10. EVANDRU [I. M. RAȘCU].

— PAPACOSTEA, CEZAR, *Eminescu și filosofia indiană*. E. a fost influențat de filosofia indiană atât în concepția lui cosmică cât și în concepția lui despre suflet. Autorul arată apoi cu citate, cum concepția despre originile cosmosului din *Satira I* și din *Rugăciunea unui Dac* se aseamănă cu cea din Rig-Veda. Pentru influența asupra concepției lui sufletești aduce exemple din *Ce e amorul*, *Glossa*, *Kamadeva* și mai ales *Rugăciunea unui Dac* — aceasta din urmă fiind cea mai budistă din poeziile lui E. (Cv. N., IV, Nr. 6—8, p. 3—10).

— PAPACOSTEA, CEZAR, *Filosofia antică în opera lui Eminescu*. I. Reminiscențe și sugestii în poeziile lui Eminescu din religia și filosofia indiană; II. din mitologia și filosofia greacă. (Min., III*, Nr. 1, p. 16—36). — Rec. crit. V., III*, Nr. 118, p. 5. CONSTANTINESCU, POMP. — Rec. elog., R. Cl., VI*, p. 74. HERESCU, N. I.

— PAPADOPOL, PAUL I., *Din ideile revizorului școlar Mihail Eminescu*. Se citează câteva din ideile lui E. de pe când era revizor pentru a se arăta câtă seriozitate a pus poetul în această însărcinare. (Ed., XII, p. 104—105, 136—137).

— PĂTRĂȘCANU, I. V., *M. Eminescu student la Berlin*. Identificarea casei în care a locuit poetul în semestrul de iarnă 1872—73. La p. 32 se dă și fotografia casei. (Capr., I*, p. 23).

— PAUL, RADU, *Eminescu și Ardealul*. Raporturile lui E. cu Ardelenii, la Cernăuți și în Ardeal. Dragostea sa față de Ardeleni, interesul pentru viața lor, cunoașterea situației lor politice. (S. d. M., VII*, p. 17—20).

— PĂUNESCU-ULMU, T., *Poezia lui Eminescu: « Mortua est »*. Prin nota ei metafizică poezia aceasta e superioară celor cu subiect asemănător ale lui Lenau și Lamartine, și una din cele mai frumoase ale literaturii noastre (Rm., XXIII, p. 256—258).

— PĂUNESCU-ULMU, T., *Poezia lui Eminescu: « Venere și Madonă »*. Intâia poezie, publicată în *Conv. Lit.* de E. apărea pe aceeași pagină cu *Bărăganul* lui Alecsandri. Două epoci ale poeziei române stăteau alături. Ce reprezenta una și ce cealaltă. (Nz,. VII, Nr. 6—7, p. 1—4).

— *Păunescu-Ulmu, T., Viața tragică și românească a lui Eminescu*. Recensie critică. In întreaga lucrare se simte sforțarea autorului de a îmbina datele biografice cu povestirea. Din această încercare personalitatea poetului iese scăzută. Stilul neîngrijit, trivial chiar. (A. O., VIII, p. 152—153). — FORTUNESCU, C. D.

©BCU CLUJ

— PETRESCU, EUFROSINA, *Eminescu la Crasna (în Bucovina) în ajunul serbării dela Putna* (1871). În ajunul serbării dela Putna E. împreună cu Vasilică Morariu a vizitat pe autoare, preoteasă în Crasna. Portretul lui E. (F. Fr., IV, p. 11—12).

— PETROVICI, I., *Contribuții la filosofia lui Eminescu*. Încercare de explicare și atenuare a contradicției dintre concepția pesimistă a lui E. și iubirea de trecut și activismul său politic. 1. Iubirea și apologia trecutului este o concepție ce se întâlnește la mulți pesimiști. 2. Contradicția între concepția pesimistă și activismul practic se explică prin contradicția între idealul filosofic și viața de toate zilele, căreia trebue să-i cedeze adesea filosofii. Filosoful german Hartmann a încercat însă o împăcare a acestor două concepții. E. a cunoscut probabil filosofia lui. (Rev. Filos., XV*, p. 231—240).

— POPA, SEPTIMIU, *Antieminescianismul*. Cunoscuta scriere a lui Grama, împotriva lui Eminescu, a avut mare răsunet la Blaj. Creșterea și dispariția curentului antieminescian, odată cu *Sămănătorul*. Amintiri. (Ard. T., I*, p. 322—326).

— PREDESCU, LUCIAN, *Ipoteștii și tatăl lui Eminescu*. În Arhivele Statului din Iași s'au găsit două dosare, care ne amintesc despre Gheorghe Eminovici, tatăl lui Eminescu și moșia Ipotești. (M. E., I*, p. 59—62).

— PREDESCU, LUCIAN, *Ipoteștii și tatăl lui Eminescu*. Informații relative la familia și moșia Ipotești a lui G. Eminovici. (M. E., I*, pp. 95—98).

— RAȘCU, I. M., *Ecouri franceze în opera lui Eminescu*. [Introducerea studiului cu acest titlu]. Em. a fost influențat de cultura franceză, prin mediul cultural românesc, prin cultura germană, ea însăși plină de influență franceză, apoi prin bogate lecturi în limba franceză, pe care o cunoștea. El a avut, deci, cel puțin cunoștințele unui «Român mijlociu», în ce privește literatura franceză. (Indr., I*, Nr. 6, p. 6—9, Nr. 7, p. 5—9, Nr. 9, p. 4—10). — Menț. elog. Dt., VII, p. 206. DIMA, AL.

— RAȘCU, I. M., *Eminescu și Lamartine* [din «Ecouri franceze în opera lui Eminescu»]. Din opera lui Lamartine, E. «a fost urmărit... mai mult de sonoritatea unor versuri, de muzica înlănțuitoare a unor imagini și expresii poetice, de colorate descrieri, care i-au servit drept cadru al unor proprii inspirații, și de unele cugetări îmbrăcate discret în haina lirismului, fără să-și fi însușit, pentru aceasta, și întreaga structură a concepțiilor lui Lamartine sau toate familiarele lui teme». (Indr., I*, Nr. 11, p. 1—5).

— RAȘCU, I. M., *Eminescu și modelele franceze*. [Fragment din Introducerea studiului *Ecouri franceze în opera lui Eminescu*]. Despre diferite procedee de asimilare a acestor modele. [Indr., I*, Nr. 2, p. 1—3).

— RĂUTU, N. N., *Note pentru «O, mamă...»*. În strofa întâia «mama» este tot iubita poetului. Mama este «un chip delicat, subtil măestrit de confesiune iubitoare... față de iubită». (F. Fr., IV, p. 110—112).

— [RUSSU, N. I,. *Mihail Eminescu*. Biografie. Conferință. București, 1929, Institutul de Literatură, 8°, 20 p.] — Rec. crit. Se remarcă numeroase date greșite. F. Fr., IV, p. 127—129. MORARIU, LECA. — Rec. elog. U. L., XLV, p. 427. PAPADOPOL, PAUL I.

©BCU CLUJ

— S. C., *Manuscrisele Căminarului George Eminovici.* În biblioteca familiei Ghica-Dumbrăveni s'a găsit o colecție de scrisori ale tatălui poetului M. Eminescu. Din ele se poate vedea cultura germană pe care o avea G. E., cultură care l-a înrâurit și pe poet. (A. L. A., IX*, Seria II, Nr. 477, p. 8).

— SADOVEANU, M., *Eminescu la Vatra Moldoviței.* Fragment din *Cum am cunoscut pe Eminescu*, publicat în vol. *Foi de toamnă.* (F. Fr., IV, p. 119—120).

— SÂN-GIORGIU, ION, *Mihail Eminescu și Goethe.* I. *Eminescu, literatura germană și Goethe:* II. *« Divanul occidental-oriental » și Eminescu;* III. *Un nou izvor al « Luceafărului ».* Reminiscențele din G. în E. sunt numeroase și importante. E. a fost atras mai ales de opera romantică a lui G. Exemple. (Rm., XXIII, p. 229—237, 286—296).

— SĂTEANU, C., *Ioan N. Roman despre « Junimea » și Junimiști.* Interview. Prima lui participare la ședințele « Junimei ». La un banchet al Junimei, cu care ocazie face cunoștință și cu Eminescu. (Ad., 43*, Nr. 14.417, p. 3).

— SLAVICI, I., *I. Slavici către Gherasim Sôrbu.* Scrisoare inedită (1871) despre M. Eminescu. (M. E., I*, p. 24—25).

— SULICĂ, NICOLAE, *Clasicismul greco-roman și literatura noastră (în special Eminescu).* După o privire scurtă asupra influenței clasicismului greco-roman în lit. noastră, autorul analizează pe larg originile și repercusiunile acestei influențe în opera lui Em. Schopenhauer a avut un rol covârșitor în îndreptarea poetului spre antichitate. Felul de a înțelege cultura greco-rom. a lui Em. este identic cu al filosofului german. Dintre poeții clasici Horatius l-a influențat mai mult, mai ales prin poeziile sale patriotice, satirice și filosofice. Dintre filosofi mai mult se simte influența lui Platon. Autorul urmărește amănunțit ecourile celor doi protagoniști ai clasicismului în opera lui Em. Concluzia lui este că din toate înrîuririle asupra poetului cea mai puternică este cea greco-romană. Ea nu i-a întunecat însă originalitatea, ci a ajutat desvoltarea ei. *(An. lic. de băieți « A. Papiu-Ilarian » din Tg.-Mureș, 1919—1929.* Tg.-Mureș, 1930, p. 47—115). — Rec. elog. R. Cl., VI*, pp. 72—73. HERESCU, N. I.

— SULICĂ, NICOLAE, *Izvoarele de inspirație ale « Strigoilor » lui Eminescu.* Originea celor trei fragmente puse de E. în fruntea celor trei capitole ale poeziei. Fragmentul I este din *Molitvelnic;* al II-lea este din poezia « Cățelul Pământului » de G. Baronzi. Se reproduce poezia împreună cu alte credințe populare, în legătură cu Cățelul pământului. Izvorul fragmentului III este indicat de poet însuși: *Indreptarea Legii* (1652), Târgoviște. (Ș., V, Nr. 7—8, p. 48—53).

— TEMPEANU, VIRGIL, *Eminescu revizor școlar.* Se citează numeroase pasagii din rapoartele lui E. revizor. Din ele se vede că poetul s'a așternut cu seriozitate la muncă și era un bun cunoscător al școalei. (F. Fr., IV, p. 125—127).

— VIANU, TUDOR, *Poezia lui Eminescu.* București, [1930] « Cartea Românească », 8°, 155 p. + 1 f. (Colecția « Gândirea »). — Cercetare estetică și filosofică comparativă. Capitole : I. Atitudini și motive romantice în poeziile din tinerețe ; II. Eminescu și etica lui Schopenhauer ; III. Voluptate și durere ; IV. Pesimism și natură ; V. Luceafărul ; VI. Armonia eminesciană. — Rec. anal. elog. Rev. Filos., XV, p. 347—348. BAGDASAR, N. — Rec. crit. a capitolului

©BCU CLUJ

« Armonia eminesciană ». Neclar. Vianu nu înţelege structura lui Em. Imprumuturi nemărturisite din Nietzsche. C. T. C., XI*, p. 111—112. BOGDAN-DUICĂ, G. — VIANU răspunde criticei, condamnând critica istorică, în Gn., X*, p. 476—477. — Rec. B. G., I*, p. 247—248 [BUCUŢA, EM.]. — Rec. crit. elog. Ad., 43*, Nr. 14.286, p. 1. CIOCULESCU, ŞERBAN. — Rec. crit. elog. V., III*, Nr. 118, p. 5. CONSTANTINESCU, P. — Rec. elog. Gn., X*, p. 244—246. CRAINIC, N. — Rec. Dt., VIII*, p. 102—103. DIMA, AL. — Rec. crit. elog. V. L., V*, Nr. 132, p. 3. IONESCU, EUGEN. — Rec. anal. A. L. A., IX*, Nr. 494, p. 7. PHILIPPIDE, AL. A.

— VINCLER, EUGENIU E., *Eminescu profesor de limba germană*. Se povesteşte răsvrătirea elevilor împotriva lui Eminescu, când era profesor la Institutul Academic din Iaşi, în anii 1874—1875. Autorul este unul din elevii care au pus la cale răsvrătirea. (Ad., 43*, Nr. 14.283, p. 1—2).

Eustratie, Logofătul

— PREDESCU, LUCIAN, *Eustratie Logofătul*. Datele când apare ca fost logofăt. Cercetarea cronologică a operei sale. Bibliografie. (C. L., LXIII*, Februarie, p. 103—108).

Filimon, Nicolae

— FOTI, ION, *Nicolae Filimon*. Scurtă biografie şi bibliografie. (U. L., XLVI*, p. 82—84).

Galaction, Gala

— *Galaction, Gala, Caligraful Terţiu*. Volumul nu aduce nimic nou faţă de celelalte ale scriitorului. Predomină în el povestirile cu subiect religios. Tot mai mult patimile profane sunt înlocuite cu pasiunile mistice. (V. R., XXI, vol. LXXVII, p. 321—323). — BOTEZ, OCTAV.

— *Galaction, Gala, Roxana*. Rec. anal. Gn., X*, p. 482—484. IONESCU, CONST. D. — Rec. anal. A. L. A., IX*, Seria II, Nr. 521, p. 7. PHILIPPIDE, AL. A.

Gane, N.

— C., S., *Niculae Gane şi Anatole France*. N. G. a fost întâiul scriitor român, care a « descoperit » pe France. El adresează prin 1899—1900 o scrisoare romancierului francez, în care protestează împotriva inexactităţilor privitoare la Români, cuprinse într'o carte asupra războiului din 1877, scrisă de colonelul rus W. H. Konlarbarsky. (A. L. A., IX, Nr. 457, p. 8).

Goga, Octavian

— FOTI, ION, *Octavian Goga*. Analiză elogioasă a operei sale poetice. (Pr. L., IV, Nr. 10—12, p. 9—14).

— GOGA, OCTAVIAN, *Precursorii*. Bucureşti, 1930, « Cultura Naţ. », 8°, 316 p. — [Cf. Rec. lui I. CHINEZU în DR., VII, p. 415—416]. — Rec. elog. V., III*,

©BCU CLUJ

Nr. 111, p. 5. CONSTANTINESCU, POMP. — Rec. elog. « Mare adâncă și pătimașă iubire pentru toți cei cari s'au închinat crezului național ». Gn., X*, p. 189. CRAINIC, NICHIFOR.

— MASSOFF, IOAN, *D-l Octavian Goga ne vorbește despre noua sa lucrare dramatică « Profetul »*. Câteva lămuriri cu privire la personalitatea eroului principal din piesa « *Profetul* ». (R., XV*, Nr. 3675, p. 12).

Golescu, Dinicu

— PÂCLE, CONST., *Dinicu Golescu*. Personalitatea lui culturală. Tip de muntean. Se insistă mai mult asupra *Insemnărilor de călătorie*. Note bio-bibliografice. (U. L., XLV, p. 130—131).

— PUȘCARIU, SEXTIL, *Dinicu Golescu și epoca sa*. Epoca în care a trăit D. G. se caracterizează printr'o orientare spre Apus, spre cultura romanică și în special franceză, în Principate. În Ardeal predomină înrîurirea culturii germane. Renașterea noastră culturală nu se datorește latiniștilor din Ardeal, ci culturii neolatine. Tineretul e ajutat de boierimea indigenă la crearea României moderne. D. G. în centrul mișcărilor culturale. Întemeierea *Societății literare*, a gazetelor *Fama Lipscăi* și *Curierul Românesc*, a școalei dela Goleşti, pe baze pedagogice înaintate (Educație și nu instrucție). D. G. autor de cărți didactice. *Însemnarea călătoriei meale făcută în 1824, 1825, 1826*. Răsunetul provocat de civilizația apuseană, în sufletul său. Dorințe de reformator și inovator. Criticism exagerat. Dragostea sa pentru țărani. Prin necontenita « punere în antiteză a stărilor dela noi cu stările din Apus, cartea lui D. G. devine un deosebit de important document al vremii ». (S. d. M., VII*, p. 421—424).

Gorun, Ion

— DIANU, ROMULUS, *Viața și cariera literară a lui Ion Gorun, povestită de el însuși*. Începând la *Convorbiri Literare*, a continuat la *Viața* lui Vlahuță, la *Povestea Vorbei*, *Revista Noastră*, *Semănătorul*. A întemeiat cu Stavri: *Pagini Literare*. (R., XIV, Nr. 3358, p. 1—2).

Hasdeu, B. P., Al. și Iulia

— ADAMESCU, GH., *Bogdan Petriceicu Hașdeu*. Conferință. Extras din *Anuarul Ateneului* pe 1927. București, 1929. Tip. Ion C. Văcărescu, 8°, 24 p. — Privire scurtă și elogioasă asupra vieții, operii și ideilor lui H. Se dau și extrase din poezii. H. democrat, naționalist, adversar al Rusiei.

— B. G., *Din umorul lui Hasdeu*. Se reproduce parodia *Favorita*, alcătuită din strofe scoase din poeziile lui D. Bolintineanu și publicate în *Satirul* din 20 Februarie 1866. (A. L. A., IX*, Seria II, Nr. 519, p. 7).

— BILCIURESCU, VICTOR, *Bogdan Petriceicu Hașdeu*. Biografie cu unele aprecieri sumare. (U. L., XLV, p. 98).

©BCU CLUJ

— GRIGORAȘ, EM. C., *Cei trei Hasdei.* Opera lui Bogdan Petriceicu-Hasdeu este o continuare și întregire a unei opere naționale, ai cărei inițiatori au fost tatăl și bunicul său. (Ad., 42, Nr. 13.931, p. 1).

— GRIGORAȘ, EM. C., *Un filosof mistic de Alex. Hâjdeu.* Alex. Hâjdeu, tatăl lui B. P. Hașdeu și descoperitorul filosofului mistic ucrainian Scovorodă, termină mișcarea mistico-religioasă de nuanță ortodoxă, începută de P. Movilă și de Varlaam, și reîntronează, în Rusia, tradiționalismul și misticismul creștin. Cu Alex. Hâjdeu se completează influența noastră asupra Rusiei. Se scoate în relief importanța Basarabiei în cultura românească și continuitatea culturii moldovenești. Activitatea lui Al. Hâjdeu e pur publicistică. Studiile privitoare la Români publicate în reviste rușești. Se publică apoi studiul lui Al. Hâjdeu, în traducerea lui M. Majewski. (C. L., LXIII*, p. 568—588).

— GRIGORESCU-BACOVIA, AGATHA, *Iulia B. P. Hașdeu.* Scurt articol elogios. (C. T. C., XI*, p. 57).

— HAȘDEU, ALEXANDRU, *Domnia Arnăutului.* Nuvelă istorică cu o introducere și note explicative de Liviu Marian. Chișinău, 1930, Tip. « Cartea Românească », 8°, 31 p. — În Introducere ni se spune că aceasta e singura scriere românească a lui Alex. Hașdeu. Liviu Marian crede că B. P. Hașdeu a colaborat la redactarea românească a nuvelei, întru cât limba e prea modernă pentru epoca în care a fost scrisă. — Despre activitatea literară a lui Al. Hașdeu. — Analiza critică a nuvelei. — Textul publicat este cel din *Columna lui Traian* (N-rele 17 și 26 din 1871).

— HAȘDEU, B. P., *Discursul lui — pronunțat la Craiova în întrunirea electorală dela 13 Aprilie 1883.* Reproducere din ziarul *Alarma*, 1883. (A. O., VIII, p. 374—376).

— HAȘDEU, B. B., *Epigrame.* Patru epigrame inedite publicate de C. D. F[ORTUNESCU]. (A. O., IX*, p. 76).

— T. I., « *Plagiatul lui B. P. Hașdeu* ». Gluma lui B. P. H. împotriva lui Bacalbașa în *Revista nouă.* B. P. H. acuzat de plagiator de către Tony Bacalbașa, ca răzbunare. Farsa lui T. B. apărută în A. L. A. și reușita ei. (A. L. A., IX*, Seria II, Nr. 502, p. 1).

— IORDAN, AL., *Pro memoria Iulia Hașdeu.* Biografia și câteva aprecieri elogioase. (Ad., 43*, Nr. 14.373, p. 3—4).

— MARIAN, LIVIU, *Bogdan Petriceicu Hașdeu.* Recensie critică. Câteva rectificări. (A. O., IX*, p. 284). — FORTUNESCU, C. D.

— MARIAN, L., « *Micuța* » *lui Hașdeu.* Cele două redacțiuni ale nuvelei (1863 și 1864) și deosebirile dintre ele. Procesul scandalos și critica aspră făcută de către V. A. Urechiă redacțiunii celei dintâi. Aprecierea nuvelei, în a doua sa redacție, de către I. L. Caragiale și republicarea ei în *Epoca literară* din 1896. Subiectul nuvelei. Elementul personal, subiectiv după care se poate reconstitui și explica portretul moral al autorului. Ironia, zeflemeaua și parada de erudiție afișată de H. (J. L., XIX*, p. 437—443).

— MARIAN, LIVIU, *Poliglotia lui B. P. Hașdeu.* Autorul constată superioritatea poliglotului B. P. H. față de poliglotul Dim. Cantemir și explică poli-

©BCU CLUJ

glotia lui B. P. H., reproducând și mărturisirea sa proprie despre motivul care l-a îndemnat și felul cum a învățat limbi străine. — L. M. insistă asupra importanței pe care o dă B. P. H. cunoașterii limbilor romanice, pentru stabilirea legilor limbii noastre și explică faptul pentru care B. P. H. a scris atât de puțin în limbi străine. (J. L., XIX*, p. 286—292).

— PREDESCU, LUCIAN, *Contribuții la istoria literară. Informațiuni necunoscute asupra lui Al. Hâjdeu. Analecta historica*, autograful lui Al. H. e amintit de B. P. H. în manuscrisul Nr. 190, din Biblioteca Universității din Iași. (A. L. A., IX*, Seria II, Nr. 476, p. 7).

— PREDESCU, LUCIAN, *Contribuțiuni la istoria literară.* Informațiuni necunoscute asupra lui Dimitrie Cantemir, Al. Hâjdeu, Mitropolitul Dosoftei, Nicolae Milescu, Miron Costin, Veniamin Costache și Vlad Dracul. Note mărunte privitoare la operele și viața acestora, luate în mare parte dintr'o însemnare manuscris a lui B. P. Hașdeu păstrată la Bibl. Univ. din Iași. (J. L., XVIII, p. 208—210).

— PREDESCU, LUCIAN, *Un articol inedit al lui B. P. Hașdeu.* Se reproduce în întregime articolul « Despre organizarea și completarea bibliotecii naciunalli » scris de H. în 3 Dec. 1859, al cărui manuscris se află la Biblioteca Universității din Iași. Articolul arată părerile lui H. privitoare la organizarea Bibliotecii din Iași, al cărei prim bibliotecar a fost. (Mold. Lit., III, p. 13—14).

— ROSETTI, RADU D., *Gion.* Numeroase amănunte biografice inedite, printre care și o scrisoare autografă a lui B. P. Hașdeu din care se vede intențiunea acestuia, după moartea ficei sale, de a-l înfia pe Ionescu-Gion. (Un. XLVIII*, Nr. 316, p. 1—2).

Ibrăileanu, G.

— CREVEDIA, N., *Interview cu d-l G. Ibrăileanu.* Amintiri despre *Viața Românească*, înființarea revistei, fondatorii ei, despre ediția poeziilor lui Eminescu, Ionel Teodoreanu, proiectul unui roman, etc. (U. L., XLVI*, p. 399—401).

— *Ibrăileanu, G., Privind viața, — Studii literare, — Ediția poeziilor lui Eminescu.* — Recensie critică. — Aforismele din « Privind viața » sunt ale unui intelectual dela sfârșitul veacului al XIX-lea, care s'a format în atmosfera pozitivistă și sub influența directă a lui Schopenhauer. « Metafizica iubirii » din *Die Welt als Wille und Vorstellung*, transpare la fiecare pas, pentrucă privind viața Ibrăileanu a privit, de fapt, mai mult femeia. — Din *Studii literare* se remarcă cu elogii în special studiile despre poezia lui Eminescu și « Numele proprii în opera comică a lui Caragiale ». — În ce privește Ediția poeziilor lui Eminescu, după ce-i mulțumește lui Ibrăileanu pentru urbanitatea desăvârșită cu care a răspuns în Ad., 43, Nr. 14.235, p. 1—2 la observațiile sale din Ad., 43, Nr. 14.208, p. 1—2, Cioculescu își menține totuși câteva din observațiile făcute. (Ad., 43*, Nr. 14.250, p. 3—4). — CIOCULESCU, ȘERBAN.

— RALEA, MIHAI D., *G. Ibrăileanu, moralist.* G. Ibrăileanu e cel dintâiu moralist al nostru. Maximele lui G. I. fac parte din categoria maximelor de observație. Subiectele tratate mai pe larg sunt : dragostea și moartea. Sub aspectul

©BCU CLUJ

biologistului pesimist G. I. ascunde un idealism pe care-l justifică teoretic. Cugetările sale de «o înaltă atitudine morală şi de o ascuţită pătrundere, vor rămânea model în proza literară şi în cugetarea noastră filosofică». (V. R., XXII*, vol. LXXXII, p. 47—57).

— *Teodoreanu, Ionel, despre «Viaţa Românească».* Se reproduce interviewul acordat ziarului *Rampa.* — Prestigiul V. R. se datoreşte numai lui G. Ibrăileanu, spune I. T. — Câteva cuvinte elogioase despre articolul lui G. I. din V. R. despre Poezia lui Eminescu. (A. L. A., IX*, Seria II, Nr. 477, p. 7).

Iosif, St. O.

— DIANU, ROMULUS, *Cu doamna Natalia Negru despre St. O. Iosif, D. Anghel şi despre alţii.* Amintiri despre St. O. Iosif, D. Anghel şi Chendi. (R., XIV, Nr. 3322, p. 1—3).

— COLAN, I., *St. O. Iosif.* Scurtă biografie şi privire generală asupra poeziei lui Iosif. Discreţia şi delicateţa caracteristică poeziei lui sunt isvorîte din însăşi firea poetului. (Ţ. B., II*, p. 353—364).

— MINULESCU, I., *Rînduri despre St. O. Iosif.* Sugestivă caracterizare psihologică a lui Iosif intim. (Ritm., I*, Nr. 1, p. 3).

— PAPADOPOL, PAUL I., *Un sol al biruinţei: poetul St. O. Iosif.* Studiu de biobibliografie urmat de o caracterizare literară şi un apendice. Bucureşti, 1930, «Cartea Rom.», 8°, 224 p. + 2 pl. — [Cf. Rec. crit. de I. GHERGHEL în DR., VII, p. 416—418]. — Rec. crit. Didacticism în distribuţia materiei. Lipsuri. Totuşi lucrarea e o contribuţie preţioasă. Gn., X*, p. 257—258. CRAINIC, N. — Rec. crit. Cv., VI*, Nr. 1981, p. 1—2. PERPESSICIUS. — Menţ. elog. C. L., LXIII*, p. 730. POPESCU, M. — Rec. crit. V. L., V*, Nr. 130, p. 2. PREDA, G.

Ispirescu, Petre

— PAPADOPOL, PAUL I., *Petre Ispirescu (1830—1892).* Caracterizare elogioasă. Mizeria existenţei sale de tipograf. Opera. Note bio-bibliografice. (U. L., XLV, p. 802—803).

Ivireanul, Antim

— PÂCLE, CONST., *Mitropolitul Antim.* Activitatea lui culturală şi literară. Se insistă mai ales asupra *Didahiilor.* La sfârşit note bio-bibliografice. (U. L., XLV, p. 50—51).

Kogălniceanu, M.

— KOGĂLNICEANU, M., *Opere.* Ediţie comentată de N. Cartojan. Craiova, [1930]. «Scrisul Rom.», 8°, 1 f. + 260 p. + 7 planşe. (Clasicii români comentaţi). — Materialul publicat e împărţit în: I. Directive literare. II. Schiţe de moravuri. III. Discursuri. IV. Scrisori. În studiul introductiv Cartojan face o scurtă biografie se ocupă apoi de opera literară a lui K. Preocuparea de amănuntul istoric

©BCU CLUJ

și tendința naționalistă îl împiedică să dea eroilor săi viață și să creeze caractere adânc omenești. În schița de moravuri, a zugrăvit cu duioșie scene idilice din viața câmpenească, puse ușor în contrast cu viața materialistă a orașelor. A fixat ridicolul clasei răzășești. În preajma anului 1848, se impune drept cel mai mare orator. Discursurile sale, prin claritatea cu care îmbrățișează în întregul ei chestiunea desbătută, argumentarea și pateticul mișcător, sunt cele mai frumoase modele ale genului. Bibliografia cu : I. Operele lui K. împărțite în diferite genuri. II. Studii asupra lui K. [cf. Rec. DR., VII, p. 377. BREAZU, ION]. — Rec. crit. A. L. A., IX*, Nr. 500, p. 11. BAICULESCU, G. — Menț. elog. C. L., LXIII*, p. 876. POPESCU, N. — Rec. crit. Bogate informații asupra pătrunderii numelui *Roumain* și *Roumanie* în literatura franceză. Indr., I*, Nr. 10, p. 9. R[AȘCU], I. M.

— PREDESCU, LUCIAN, *Contribuțiuni la istoria literară. Lucruri noui despre... Mihail Kogălniceanu. Mihail Kogălniceanu și Polonezii.* Se reproduce scrisoarea de mulțumire a supușilor polonezi, apărați de către M. K. pentru căpătarea naționalității române (1882) după originalul dela Biblioteca « V. A. Ureche » din Galați. (J. L., XIX*, p. 324—325).

— PREDESCU, LUCIAN, *Un proces de moștenire al Vorn. Mihail Kogălniceanu.* P. publică un proces de moștenire al lui M. K. pentru moșia Ruzavnița din Basarabia, județul Hotin, a defunctului său « moș » C. D. Arbure. Dosarul, găsit la Arhivele Statului din Iași, datează din 7 Iunie 1857. Se dă cuprinsul dosarului, din care lipsește sfârșitul, dar se pare că K. a câștigat procesul, deoarece singura moștenitoare serioasă renunțase în favoarea lui. (C. L., LXIII*, p. 713—720).

Laurian, Aug. Treb.

— BOGDAN-DUICĂ, GH., *August Treboniu Laurianu.* Un mare dacoromân. Cum a fost privit Laurianu de contemporanii săi. Se publică in extenso cuvântarea ținută la înmormântarea lui de generalul Davila. (Naț., IV*, Nr. 74, p. 1—2).

Lazăr, Gheorghe

— GASTER, Dr. M., *Gramatica românească a lui Gheorghe Lazăr.* Combate pe G. Popa-Lisseanu, care susține că Gramatica în manuscris, dăruită de Gaster Academiei, n'ar fi a lui G. Lazăr, ci a lui I. E. Rădulescu. Opera aceasta nu poate fi decât a lui G. Lazăr, pentrucă, la 1821, atunci când a fost redactată, numai el avea pregătirea necesară pentru a o scrie. Manuscrisul poartă, de altfel, iscălitura lui Lazăr. E. R. a adăugat ceva la această operă și a publicat-o la 1828. (A. L. A., IX, Nr. 436, pp. 1—2).

— SANDU, Z., *Gheorghe Lazăr.* Un episod literarizat din viața lui Lazăr a Sibiu, în 1812. (U. L., XLV, p. 456).

Lecca, Haralamb

— DAUȘ, LUDOVIC, *Amintiri despre Haralamb Lecca.* Despre cercul *Revistei Noui*, unde H. L. era foarte prețuit. H. L. ofițer în marele războiu. (U. L., XLV, p. 563).

©BCU CLUJ

— MORA, MIHAIL, *Haralamb G. Lecca.* Caracterizare sumară elogioasă. Poetul. Dramaturgul. (U. L., XLV, p. 562.)

— ROSETTI, RADU D., *Haralamb G. Lecca.* Gazetarul, scriitorul, traducătorul. (Un., XLVIII*, Nr. 108, p. 1—2).

Macedonski, Al.

— BACOVIA, G., *Un poet al frumosului: Alex. Macedonski.* Cuvinte elogioase. Un autograf al lui M. în facsimil. (Or. N., I*, Nr. 6—7, p. 1—2).

— FOTI, ION, *Alexandru Macedonski.* Portret elogios. « A fost singurul dintre poeţii noştri care a făcut şcoală, fiind încă în vieaţă ». Note bio-bibliografice. (U. L., XLV, p. 322—323).

Maior, Petru

— [MAIOR, PETRU,] *Răspunsul la cârtirea carea s'au dat persoanei lui Petru Maior autorului istoriei ceii pentru începutul Românilor în Dachia* [cu o Introducere de G. Bogdan-Duică]. În *Zece ani (1919—1929), Almanahul societăţii academice « Petru Maior »...* Cluj, 1929, Tip. « Cartea Românească », 8°, p. 311—330. — În scurta Introducere G. B. D. remarcă valoarea biografică a « Cârtirei ». Ea completează personalitatea etică a lui P. M.

Maiorescu, Titu

— CARP, P., *Scrisoarea adresată lui T. Maiorescu.* Prin scrisoarea din 2 Iulie, 1867 dela Paris, P. C. îl înştiinţează că i-a trimis actul întâiu şi o parte din al doilea [din traducerea piesei *Othello*] şi cere veşti dela Junimea. (C. L., LXIII*, p. 1051—1052).

— CARP, P. P., *Scrisoare adresată lui T. Maiorescu.* Despre alegeri şi despre modificarea unui punct din Constituţie. Datată : Iaşi, 20 Ianuarie 74. (C. L., LXIII*, p. 1148—1149).

— CATARGI, LASCĂR, *Scrisoare adresată lui T. Maiorescu.* Din 25 Martie 1877. Cere unele lămuriri cu privire la un proces. (C. L., LXIII*, p. 951).

— CATARGI, L., *Scrisoare adresată lui T. Maiorescu.* Felicită pe T. M. pentru discursul ţinut la Cameră cu ocazia desbaterii Tratatului dela Berlin. Scrisoarea datează din 8/20 Octomvrie 1878. (C. L., LXIII*, p. 823).

— GANE, N., *Invitaţiune la Soc. « Junimea ».* Reproducerea unei invitaţii la banchetul anual al Soc. « Junimea », din 15 Octomvrie, 1885. (C. L., LXIII*, p. 822).

— GIURGIU, OCT., *Titu Maiorescu şi gimnaziul român din Braşov.* Dela 1850 începând, de când a fost întemeiat, gimnaziul din Braşov a fost subvenţionat în permanenţă de Statul Român. Subvenţia aceasta a întâmpinat oarecare dificultăţi din partea Ungurilor. T. Maiorescu, fost elev al liceului, a fost acela care a crescut-o, în 1875 şi a aranjat definitiv chestiunea ei, în 1898. (Ţ. B., I, p. 250—254).

©BCU CLUJ

— HODOȘ, ALEX., *Titu Maiorescu (1840—1917)*. Portret elogios. Personalitatea lui culturală și literară. La sfârșit « Note biografice ». (U. L., XLV, p. 162—163).

— JURA, IULIAN, *Cum ar trebui studiat Titu Maiorescu. — Date noui asupra activității sale din tinerețe*. Pentru a putea urmări și fixa evoluția lui T. M. e necesar să cunoaștem activitatea lui de pe când studia în străinătate. Împrejurările în care ține T. M. cele două conferințe ale sale la Berlin (10 Martie și 27 Aprilie 1861) despre « Vechea tragedie franceză și muzica wagneriană ». În ele, adoptând definiția lui Hegel asupra frumosului, T. M. dovedește că atât tragedia lui Corneille cât și muzica lui Wagner realizează numai o parte a frumosului. — Concluziile ce se pot trage cu privire la evoluția lui T. M. cunoscând ideile din cele două conferințe ale sale și din lucrările : *De philosophia Herbarti* și *Einiges Philosophische in gemeinfasslicher Form.* — Urmează o arătare sumară a tuturor influențelor străine și autohtone pe care le-a suferit T. M. și o critică asupra lui Șt. Zeletin și T. Vianu. (D. V., I*, p. 104—107).

— MAVROGENI, P., *Scrisoare adresată lui T. Maiorescu.* Din 15 Martie 1879. P. M. cere ca *Timpul* să retracteze articolul antidinastic publicat. În cazul contrar își dă demisia din Comitetul ziarului. (C. L., LXIII*, p. 951—952).

— MIHĂILESCU, VASILE, *T. Maiorescu. Amintiri.* Profesorul. Omul politic. Omul. M. și câțiva din contimporani, mai ales N. Iorga. (Rm., XXIII, p. 30—41).

— MORA, MIHAIL, *Avocatul și oratorul.* Dialectica lui Titu Maiorescu nu strălucea numai în critica literară, ci și în pledoariile proceselor lui, apoi în discursurile și replicile dela tribuna politică. Câteva amintiri. (U. L., XLV, p. 163).

— PETROVICI, I., *Aforismele lui Titu Maiorescu.* M. n'a fost poate un filosof cu concepții originale, a fost însă un cap filosofic care a privit lucrurile și și-a desvoltat viața urmărind un punct de vedere de unificare conștientă. El a fost, în deosebi un mare filosof practician. Originalitate se găsește la el mai ales în cele câteva aforisme presărate în *Critice*, sau anexate la sfârșitul vol. II al acestora. Analiza câtorva din ele din punctul de vedere al personalității lui M. (Rev. Filos., XV, p. 363—372).

Maniu, Adrian

— *Maniu, Adrian*, Biografie și bibliografie. (B. C. R., II, Nr. 4, 1930).

— [*Maniu, Adrian, Jupânul care făcea aur*]. Poema în proză e un gen de maturitate artistică. Domeniul inspirației lui A. M. e mitul folkloric, dar poemele sale sunt evocări și sugestii lirice. Virtuozitatea cu care sunt scrise le apropie de muzică. Înrudire între baladele în proză a lui Sadoveanu *(Hanul Ancuței)* și poemele în proză ale lui A. M. în izvoarele de inspirație ca și în arta « crescută organic și stilat din arta folklorică ». Gn., X*, p. 255. CRAINIC, NICHIFOR. — Ment. elog. J. L., XIX*, p. 377—378. L. A. — Rec. elog. A. L. A. IX*, Seria II, Nr. 493, p. 7. SADOVEANU, IZABELA.

— *Maniu, Adrian, Lupii de aramă.* Cronică dramatică despre reprezentarea poemului pe scena Teatrului Marioara Ventura din București. (V., II, Nr. 81, p. 5).

©BCU CLUJ

Marcovici, Simion

— MARCU, ALEX., *Un student român la Pisa şi Paris, către 1820: Simion Marcovici.* Cauzele care au provocat contactul Principatelor cu cultura italiană. Între ele a fost simpatia Grecilor pentru Italia — lucru nu îndeajuns remarcat. Petrecerea la Pisa a celor dintâi bursieri români. Simion Marcovici ca profesor, autor şi traducător din franţuzeşte şi italieneşte. (R. I., XV, p. 17—50). — Rec. anal. A. O., IX, p. 107. FORTUNESCU, C. D. — Rec. anal. DR., VI, p. 461—462. PAŞCA, ŞT.

Mihăescu, Gib. I.

— *Mihăescu, Gib. I., Braţul Andromedei.* — Rec. elog. [sub titlul « Romanul psihologic românesc »]. Gn., X*, p. 185—187. BĂDĂUŢĂ, AL. — Rec. crit. Romanul are caracter episodic deoarece lipseşte o legătură raţională între personagii ; rolul subconştientului şi al erotismului e, apoi, exagerat. D. V., I*, p. 84—86. CHINEZU, I. — Rec. crit. A. O., IX*, p. 265—266. FORTUNESCU, C. D. — Rec. crit. V. R., XXII*, vol. LXXXII, p. 145—147. PHILIPPIDE, AL. A. — Menţ. crit. A. L. A., IX*, Seria II, Nr. 488, p. 7. SADOVEANU, IZABELA. — Rec. crit. Dt., VIII*, p. 103. SANDU, D.

— *Mihăescu, Gib., Vedenia.* Rec. elog. Gn., IX, p. 202—203. BĂDĂUŢĂ, AL. — Rec. crit. Autorul excelează în redarea stărilor dramatice şi fantastice. Abuzează, uneori în scenele de un naturalism brutal. Stil bogat şi personal. V. R., XXI, vol. LXXIX, p. 393—394. BOTEZ, OCTAV. — Rec. crit. Original însă lipsit de căldură şi umanitate. Rm., XXIII, p. 169—171. IONESCU, CONST. D.

Milescu, Nicolae

— MILESCU, NICOLAS, *Oeuvres inédites de* — . Publiées par N. Iorga. Ac. Rom. Etudes et Recherches, III, 8°, 126 p. — Se publică textul unei disertaţii, în greceşte, a lui N. M. cu privire la eresia mohametană şi papală. Textul publicat de N. I. este o copie făcută la Veneţia în 1788. La sfârşit se reproduc două rezumate, tot în greceşte, ale operelor lui N. M. privitoare la Extremul Orient, făcute de Chrisant Notaras. În Prefaţă, N. I., după o scurtă caracterizare a lui M., arată că opera pe care o publică acum face parte din seria acelora prin care Spătarul apăra ortodoxismul, opere pline de temperament, adeseori nedrepte.

— PREDESCU, LUCIAN, *Contribuţiuni la Istoria literară: Neculai Milescu, Ion Creangă, Al. Macedonski şi Vasile Burlă inediţi.* I. In Bibl. Univ. din Iaşi se află manuscrisul unei traduceri în greceşte a *Călătoriei în Siberia* a lui N. M. Traducerea a fost făcută la 1693 de către Sophocles Oeconomos. — II. Se reproduce actul de destituire din învăţământ al lui Creangă, publicat în *Monitorul Oficial* (Nr. 155 din 1872). — Celelalte ştiri fără importanţă. (J. L., XVIII, p. 284—288).

— PREDESCU, LUCIAN, *Contribuţii la Istoria literară. Informaţiuni necunoscute asupra lui: N. Milescu, D. Cantemir, Al. Hâjdău, Mitropolitul Dosoftei,*

©BCU CLUJ

Miron Costin, Veniamin Costache și Vlad Dracul. Manuscrise găsite la Biblioteca Universității din Iași și la Biblioteca V. A. Ureche din Galați. La Iași, autorul a găsit o traducere grecească necunoscută a Voiajului în Siberia al lui N. M. și un Dicționar românesc, amintit de B. P. Hasdeu. Tot B. P. H. pomenește: Historia Moldovalachica și Descriptio Moldaviae a lui D. Cantemir ; O poveste a lui Vlad Dracul, man. slav. din secolul V ; Analecta historica, autograful lui Al. Hâjdeu, Pomelnicul Domnilor Moldovei în versuri a lui Dosoftei. — În *Foița de istorie* din 1860 B. P. Hasdeu publică o notiță asupra manuscrisului lui D. Cantemir ; Historia Moldo-Valachica și asupra unei hărți a Țarigradului făcută de el. — La Bibilioteca din Galați s'au găsit 3 zapise. Unul iscălit de M. Costin și Dosoftei, altul de M. Costin și unul adresat Mitropolitului Veniamin Costache. (A. L. A., IX*, Seria II, Nr. 476, p. 2).

— PREDESCU, LUCIAN, *Contribuții la Istoria literară. Informațiuni necunoscute asupra lui N. Milescu.* Un *Dicționar românesc* scris de N. M. se află în două exemplare: unul la Moscova și celălalt la Petersburg, ne spune B. P. Hasdeu în notița din manuscrisul 100, dela Biblioteca Universității din Iași. (A. L. A., IX*, Seria II, Nr. 476, p. 7).

— PREDESCU, LUCIAN, *Contribuții la Istoria literară. Informațiuni necunoscute asupra lui N. Milescu.* La Biblioteca Universității din Iași s'a găsit în manuscris o traducere necunoscută grecească a *Voiajului în Siberia* al lui N. M. — Descrierea manuscrisului. Comparația lui cu manuscrisul S. Oeconomos, citat de Legrand. Concluzii: Importanța manuscrisului ; Data traducerii ; Din ordinul cui s'a tradus ; Traducătorul. (A. L. A., IX*, Seria II, Nr. 476, p. 7).

— PREDESCU, LUCIAN, *Două opere ale lui Neculai Milescu.* Între manuscrisele bibliotecii din Iași se găsește o traducere în grecește a *Voiajului în Siberia* a lui N. M. Traducerea a fost făcută după originalul rusesc, la 1693. — B. P. Hașdeu în cel dintâiu catalog al Bibliotecii din Iași, scris de el la 1859, amintește de un *Dicționar românesc* al lui N. M, din care s'ar găsi două exemplare, la Moscova și Petersburg. (C. L., LXII, p. 191—193).

Minulescu, Ion

— *Minulescu, I., Amantul anonim.* Cronică dramatică despre reprezentația piesei la Teatrul Național din București. Ad., 42, Nr. 13.831, p. 1—2. NĂDEJDE, IOSIF. — Cron. dram. V. L., IV, Nr. 102, p. 4. ȘERBĂNESCU, N. N.

— *Minulescu, I., Corigent la limba română.* — Rec. crit. Romanul e o chintesență de banalitate și platitudine, o înșirare monotonă a trofeelor sexuale ale autorului. Din punctul de vedere al stilului, romanul poate fi definit ca un monolog interminabil, ca o flecăreală de cafenea, nelipsită de oarecare vervă și de un imagism, care rareori e însă literar. Ad., 42, Nr. 13.841, p. 1—2. CIOCULESCU, ȘERBAN. — Rec. crit. elog., Cv., V, Nr. 1365, p. 1—2. PERPESSICIUS.

— *Minulescu, Ion, Cetiți-le noaptea.* Rec. crit. elog. Cv., VI*, Nr. 1718, p. 1—2. PERPESSICIUS. — Menț. crit. A. L. A., IX*, Seria, II, Nr. 476, p. 9. PHILIPPIDE, AL. A.

©BCU CLUJ

— *Minulescu, Ion, Strofe pentru toată lumea.* Poeziile acestea sunt echivalentul strict al prozei din *Corigent la limba română.* Poetul se amuză şi vrea să amuze ; peste acest aspect comun, nimic nu mai vibrează din coarda adevăratei poezii. Recenta sa producţie versificată asasinează, fără cruţare, făpturile fluide de vis care existau în *Romanţe.* Minulescu şi-a exagerat defectele, le-a pus în primul plan scoţând în evidenţă reversul antipoetic din intimitatea simţirii sale. Ultimul său volum e un carnet de frivolităţi cărora le lipseşte fantezia şi bunul gust. V., III*, Nr. 113, p. 5. CONSTANTINESCU, POMPILIU. — Menţ. crit. Gn., X*, p. 189—190. CRAINIC, N. — Rec. crit. elog. Cv., VI*, Nr. 1827, p. 1—2. PERPESSICIUS. — Rec. elog. A. L. A., IX*, Seria II, Nr. 489, p. 11. PHILIPPIDE, AL. A.

Munteanu, G.

— B[ANCIU], A[XENTE], *Ad Biografia lui Gavril Munteanu.* Lui G. Munteanu — din diferite motive — i s'a interzis în 1849 colaborarea la *Gazeta Transilvaniei.* (Ţ. B., II*, p. 42).

— B[OGDAN]-D[UICĂ], G., *O scrisoare foarte interesantă.* O scrisoare cu ortografie ciparianâ, din 17 Martie 1869, a lui Dr. Vasile Glodariu, prof. la Braşov. Amănunte biografice despre G. Munteanu şi Meşiotă. (Tr., LX, p. 142—144).

— BOGDAN-DUICĂ, G., *Relativ la G. Munteanu.* Munteanu, nebăgat acum în seamă, a avut odinioară oarecare importanţă prin traducerea *Suferinţelor junelui Werther* din Goethe, Bucureşti, 1842, prin traducerea *Incurcăturii* de Kotzebue şi prin ideile lui pan-româneşti. (Ţ. B., II*, p. 16—19).

— *Munteanu, G., Meditaţii religioase* traduse de — . Un extras din *Meditaţii religioase,* Tom. II, p. 117—127, comunicate revistei de AL. IORDAN. (Ţ. B., II*, p. 20—26).

Mureşianu, Andreiu

— MUREŞIANU, AUREL A., *Andrei Mureşianu intim.* Autorul arată, întemeiat pe scrisori inedite ale lui A. M. către Iacob Mureşianu, că mutarea la Sibiiu a poetului (1850) ca funcţionar austriac, a însemnat declinul lui poetic. (Ritm., I, Nr. 2, pp. 5—8).

Murnu, G.

— PAPAHAGI, TACHE, *Odysseia lui Homer.* Paralelă între traducerea lui George Murnu şi Cezar Papacostea. Autorul se ocupă în deosebi de ediţia lui G. Murnu promiţând analiza celeilalte opere într'un alt număr. Se aduc elogii ambilor traducători. Amândoi au reuşit să respecte cerinţele de versificaţie. În privinţa graiului se deosebesc mult. Elementele lexicale întrebuinţate de Murnu sunt : arhaice, dialectale, aromânisme, necunoscute etc. Se dă în ordine alfabetică cu indicaţia paginei din lista acestor cuvinte. Cu privire la morfologie, sintaxă, formaţiuni, Murnu are aceleaşi tendinţe. Exemple. Ortografierea traducerii e criticată. (R. Arom., I, p. 195—202).

©BCU CLUJ

Năsturel, Udrişte

— IORGA, N., *Mormântul lui Udrişte Năsturel?* La Muzeul Național se află o piatră sepulcrală din fragmentul de inscripție al căreia s'ar putea bănui că ar fi a lui Udrişte Năsturel. (Bul. Com. Mon. Ist., XXII*, p. 113—115).

— PREDESCU, LUCIAN, *Udrişte Năsturel.* Viața și opera lui Udrişte Năsturel. Bibliografie. (C. L., LXIII*, p. 1244—1252).

Negruzzi, Costache

— BOGDAN-DUICĂ, GH., *Tăutu, — Beldiman, — Negruzzi.* G. Sion, în articolul său despre C. Negruzzi, publicat în *Românul* din 1868, vorbind despre curentul literar moldovenesc, caracterizează pe G. Asachi, I. Tăutu, A. Beldiman și literatura timpului. — C. N. inspirat de A. B., după propria sa mărturisire. (F. Fr., V*, p. 155—158).

Negruzzi, Iacob

— *Alte amintiri ale lui Iacob Negruzzi.* Despre tatăl său jucând teatru și despre Matei Millo. (R., XV*, Nr. 3814, p. 3).

— MASSOFF, IOAN, *Cu Iacob Negruzzi despre el și despre alții.* Amintiri din tinerețe, între 7 și 20 de ani. (R., XV*, Nr. 3808, p. 1—3).

— SĂTEANU, C., *D. C. Meissner despre Junimea. Iacob Negruzzi și... caietul Junimii.* Câteva cuvinte despre caietul în care fiecare junimist a scris câte o cugetare, aforism sau zicătoare. *Spovedania unui junimist.* Împrejurările intrării d-lui C. Meissner la Junimea, locul său în « Caracudă » și activitatea sa la Junimea. *Codașii Junimii. In salonul lui V. Pogor.* Impresii din cea dintâi seară petrecută la J. *Eleganța și personalitatea lui Maiorescu.* Armonia dintre exteriorul și sufletul lui Maiorescu. Autoritatea sa. Admirația pe care o insufla. Maiorescu dușman al demagogiei. *Siluete junimiste.* Carp, Pogor și Caracuda. *Într'o seară cu Alecsandri.* Impresii din seara când A. a cetit două acte din Fântâna Blanduziei și a vorbit despre aspectul Iașului în vremea tinereții sale. *Anecdotiștii Junimii.* Importanța anecdotei și a povestirilor indecente la Junimei. Caracterul serios al Junimei cu toată aparența ușuratecă. (A. L. A., IX*, Seria II, Nr. 515, p. 1—2).

Nicoleanu, Nicolae

— PAPADOPOL, PAUL I., *Nicolae Nicoleanu.* Nicoleanu precursorul lui Eminescu. Puncte de asemănare dintre cei doi poeți. Viața l-a determinat să fie un adevărat revoltat întors spre trecut. Despre producțiunile lui Nicoleanu: elegiaco-satirice, încercări de ode, poezia de dragoste. E un cântăreț al durerii naționale și personale. Note bio-bibliografice. (U. L., XLVI*, p. 322—324).

©BCU CLUJ

Odobescu, Alexandru

— G[RIGORAȘ], E. C., *Odobescu și teatrul.* Afară de versuri, Odobescu a scris și teatru. Planul piesei *Urban Grandier* ne arată felul cum trata Odobescu subiectele istorice. (C. L., LXIII*, p. 1045).

— GRIGORAȘ, EM. C., *Opera lui Odobescu.* Câteva amănunte în legătură cu postumele lui Odobescu. (Ad., 42, Nr. 13.917, p. 1).

— GRIGORAȘ, EM. C., *Teatrul lui Odobescu.* Se publică un catalog găsit printre manuscrisele dela Academia Română ale lui Odobescu, din care se vede că O. a avut și o bogată activitate de autor dramatic și traducător de piese teatrale străi ne (Ad., 42, Nr. 13.907, p. 1—2).

— GRIGORAȘ, EM. C., *Tot teatru de Odobescu.* Se dau relațiuni despre un carnet rămas dela Odobescu, care se află în posesiunea familiei scriitorului și care cuprinde planul și câte o scenă-două din vreo opt piese de teatru, pe care avea de gând Odobescu să le înfăptuiască. (Ad., 42, Nr. 13.971, p. 5).

— ODOBESCU, AL., *Traducerile lui — din clasici (1847—1851).* Cu o prefață de Em. C. Grigoraș. București, 1930, Socec et Co., 8°, 42 p. — Trei fragmente inedite de traduceri din *Iliada* (Cântul I), *Odiseia* (Cântul I), *Georgice* (Cântul I). Stilul traducerilor este frumosul stil românesc al lui O.

— ODOBESCU, AL., *Trei scrisori inedite ale lui — comunicate de d-l G. Popa-Lisseanu.* Toate trei din București, datate 2/14, 8/20 și 2/14 Ianuarie 1871. Întâiele două de interes biografic. A treia este adresată lui I. Safarik, căruia îi mulțumește pentru niște publicațiuni și îi trimite din lucrările lui. (U. L., XLV, p. 9).

— ODOBESCU, AL., *Urban Grandier.* Plan și fragment dintr'o scenă. Publicat de E. C. Grigoraș după manuscrisele dela Academie. (C. L., LXIII*, p. 1046—1050).

Ollănescu, Dimitrie

— PĂTRAȘCU, N., *Dimitrie Ollănescu (Ascanio).* Portret foarte elogios. D. O. este un tip reprezentativ al vremii lui. Limba lui pornea din limba poporului și din cărțile vechi. Avea un stil personal. La sfârșit « Note biografice ». (U. L., XLV, p. 146—147).

Pann, Anton

— DAN, SERGIU și ROMULUS DIANU, *Viața minunată a lui Anton Pann.* București, 1929, « Cultura Națională », 8°, 227 p. + 1 pl. — În formă de roman. E mai mult decât o « vieață romanțată ». Elementul literar predomină. — Rec. elog. Rm., XXIII, p. 267—270. IONESCU, CONST. D.

— PAPADOPOL, PAUL I., *Colecțiuni și curente în folkloristica românească.* II. *A. Pann și folkloristica românească.* Bibliografie. Izvoare de inspirație. Caracterizare. (Pr. L., V, Nr. 1, p. 39—41).

©BCU CLUJ

— PRIȘCU, I., *Versuri inedite de Anton Pan.* A. P. a fost în 1821 și 1828 psalt la biserica Sf. Nicolae din Brașov. Mai târziu, trimite dela București doi cântăreți la Brașov și cărți de cântări. Între acestea e și un *Privigher*, tipărit de el în 1848. La sfârșitul lui sunt versuri laice, care deși neiscălite, după scrisoare se pot recunoaște ca fiind ale lui. (Ț. B., II*, p. 218—219).

Petică, Ștefan

— LĂZĂREANU, BARBU, *Notele zilnice ale lui Ștefan Petică.* Contribuții bibliografice la opera și viața lui Șt. P. Colaborarea poetului la ziarul socialist *Lumea Nouă*, în 1898. « Notele zilnice » publicate de el aici sunt utile pentru înțelegerea poeziei lui. (A. L. A., IX, Nr. 464, p. 6).

Petrescu, Cezar

— DIANU, ROMULUS, *Cu d-l Cezar Petrescu despre el și despre alții.* Începuturile sale literare și gazetărești. (R., XIV, Nr. 3328, p. 1—3).

— *Petrescu, Cezar, Aranca, Știma Lacurilor.* — Rec. crit. V., III*, Nr. 122, p. 5. CONSTANTINESCU, POMPILIU. — Rec. anal. A. L. A., IX*, Seria II, Nr. 475, p. 7. PHILIPPIDE, AL. A. — Rec. anal. C. L., LXIII*, p. 373. P[OPESCU], M.

— *Petrescu, C., « Calea Victoriei ».* — Rec. crit. Ad., 43*, Nr. 14.221, p. 3. CIOCULESCU, ȘERBAN. — Rec. elog. Rom. Lit., I*, Nr. 3—4, p. 87. DEMETRESCU, ROMUL. — Rec. crit. Cv., VI*, Nr. 1814, p. 1—2. PERPESSICIUS. — Rec. elog. A. L. A., IX* Seria II, Nr. 478, p. 7. PHILIPPIDE, AL. A. — Menț. anal. Dt., VIII*, p. 43—44. S. D. — Menț. elog. V*., III, Nr. 106, p. 2. ZIC. BEN.

— *Petrescu, Cezar, Intunecare.* Rec. elog. « Note cu prilejul apariției romanului ». Privire asupra evoluției scriitorului. O « monografie epică » a generației războiului. Gn., IX, p. 105—107. BĂDĂUȚĂ, AL. — Rec. elog. V. L., IV, Nr. 108, p. 3. CR. — Rec. crit. elog. Măreață construcție epică ; un rechizitoriu amplu al războiului. Cv., V, Nr. 1530, p. 1—2 și Nr. 1537, p. 1—2. PERPESSICIUS. — Rec. elog. « Un roman realist desăvârșit. Oglindă fidelă a societății din timpul războiului ». V. R., XXI, vol. LXXVII, p. 269—271. PHILIPPIDE, AL. A. — Raport prezentat Academiei Române, pentru premierea romanului. Cezar Petrescu are o mare curiozitate artistică și o remarcabilă facilitate în expresie, care poate deveni un defect dacă nu-și alege subiecte vrednice de interesul estetic. D. V., I*, p. 121—122. PUȘCARIU, SEXTIL. — Rec. elog. F. T., XIII, Nr. 5, p. 18—19. STOIAN, IORGU. — Menț. A. L. A., IX, Seria II, Nr. 430, p. 7.

— *Petrescu, Cesar, La paradis general.* Rec. crit. Romanul satirizează ceea ce Cesar Petrescu a iubit și a deplâns : patriarhalismul moldovenesc, tragicul deprimant al decapitării de iluzii. Sufletul său de răzeș este însă mai rezistent decât intenția livrescă. *La paradis general* își trage existența tot din procedeele neo-semănătorismului, de care Petrescu zadarnic încearcă să se scuture. V., III*, Nr. 107, p. 5. CONSTANTINESCU, POMPILIU. — Rec. crit. Ad., 43*, Nr.

©BCU CLUJ

14.221, p. 3. CIOCULESCU, ŞERBAN. — Rec. anal. A. L. A., IX*, Seria II, Nr. 493, p. 7. SADOVEANU, IZABELA.

— *Petrescu, Cezar, Omul care şi-a găsit umbra.* Menţ. elog. V. L., IV, Nr. 105, p. 5. NEGOIŢĂ, C. N. — Rec. elog. A. L. A., IX, Seria II, Nr. 428, p. 7. SADOVEANU, IZABELA. — Rec. crit. elog. Ad., 42, Nr. 13.961, p. 1—2. ŞĂINEANU, CONST.

— *Petrescu, Cezar, Simfonia fantastică.* Se simte în roman influenţa literaturii ruse. Autorul n'are însă, faţă de frământările umane din operă, atitudinea plină de milă, din romanele ruseşti. Atitudinea lui e rece, raţionalistă, ironică. V. R., XXI, vol. LXXIX, p. 200—201. BOTEZ, OCTAV. — Rec. crit. elog. Rm. XXIII, p. 263—265. IONESCU, CONST. D. — Menţ. elog. U. L., XLV, p. 681.

— ŞEICARU, PAMFIL, *Cezar Petrescu.* În *Scrisorile unui răzeş* e dominat încă de atmosfera literaturii specifice a lui Sadoveanu, aducând totuşi o notă specifică, o coloare personală în stil. Utilizează, cu multă măestrie, zona dintre real şi mister, populând-o cu obsesii *(Simfonia fantastică)*. Urzeală realistă, în care se ţese fantasticul, în *Aranca, Ştima lacurilor.* Nota dominantă a literaturii lui C. P. este o dezolantă melancolie. Aşa este acel « document social » *Intunecare,* ca şi fresca timpului, romanul capitalei *Calea Victoriei.* Stilul său nu e clasic deci static, ci dinamic. C. P. e scriitorul dinamic al unei epoci de transiţie. Prin el se defineşte temperatura morală a unei epoci. (Gn., X*, p. 149—153).

— STOIAN, STANCIU, *Sentimentul destrămării în opera lui Cezar Petrescu.* Autorul susţine că problema care se pune cu insistenţă în opera lui C. P. este cea a destrămării sufleteşti şi nu cea a desrădăcinatului, pe care o susţine E. Lovinescu. — Se studiază câteva caractere pentru a dovedi predilecţia lui C. P. pentru patologia personalităţii. Această predilecţie o dovedeşte şi perfecţiunea cu care sunt expuse procesele de destrămare şi sentimentul pe care îl lasă opera lui C. P. în sufletul cetitorului. (Dt., VIII*, p. 31—36).

Pillat, Ion

— *Pillat, Ion,* Biografie şi bibliografie. Născut în Bucureşti, 31 Martie 1891. (B. C. R., II*, Nr. 31930).

— *Pillat, Ion, Limpezimi.* Rec. elog. V. R., XXI, vol. LXXVIII, p. 325—326. PHILIPPIDE, AL. A. — Menţ. crit. Tr., LX, p. 399. I. T.

Pompiliu, Miron

— PAVEL, CONST., *Miron Pompiliu* (1847—1897). Viaţa şi opera lui. Pagini din trecutul cultural al Bihării. Beiuş, 1930, Tip. « Dorna », 8°, 172 p. + 1 f. — Partea dela început tratează biografia lui M. Pompiliu. Autorul insistă şi asupra prieteniei dintre M. P. şi Eminescu. Urmează « Opera lui M. P. » ocupâudu-se în deosebi de folclorul lui. Sunt amintite traducerile lui M. P. din diferiţi autori străini, apoi poeziile originale. E apreciat de autor mai ales ca povestitor. Îl compară cu Creangă şi Ispirescu. Poveştile sunt analizate

©BCU CLUJ

amănunțit. La sfârșitul cărții anexează două basme: «Ileana Cosinzeana», reprodus din C. L. 1872 și «Codreana Sânziană» reprodus din C. L. 1875. — Menț. elog. R. I., XVI*, p. 106—107. I[ORGA], N. — Rec. anal. S. d. M., VII*, p. 307. CRONICAR.

Popovici-Bănățeanu, Ion

— TOPLICEANU, TRAIAN, *Viața și opera lui Ion Popovici-Bănățeanu.* Biografie. Bibliografie (se dă și titlul bucăților publicate în *Tribuna* și al traducerilor). Analiza poeziei lui I. P. Influența preponderantă a lui Eminescu. Unele poezii au, totuși, originalitate. Schițele. (Sem., II, Nr. 9—10, p. 6—17, Nr. 11—12, p. 4—14).

Rebreanu, Liviu

— POPOVICI, CONSTANTIN, *Fragmente critice.* Roman, 1929, Tip. «Rapid», 8°, 90 p. — Analiza critică a nuvelelor din vol. *Catastrofa* și a romanului *Ion* de L. Rebreanu.

— *Rebreanu, L., Crăișorul.* Rec. crit. Cu toate că L. R. era pregătit pentru o pătrundere psihologică a lui Horia, în *Crăișorul* n'a reușit să descifreze enigma sufletească a acestui erou. El ne-a dat mai mult o istorie romanțată a revoluției lui Horia, decât a conducătorului ei. Cartea are totuși pasagii remarcabile prin vigoare stilistică. D. V., I*, p. 19—21. BREAZU, ION. — Rec. elog. Pt., XII*, Nr. 10, p. 1—2. BUGNARIU, TEOFIL. — Rec. crit. elog. V., III*, Nr. 108, p. 5. CONSTANTINESCU, P. — Rec. crit. O narațiune istorică, iar nu o biografie romanțată. Dt., VIII*, p. 52. DUMITRESCU, G. — Rec. crit. elog. Cv., VI*, Nr. 1709, p. 1—2. PERPESSICIUS. — Rec. elog. A. L. A., IX*, Seria II, Nr. 476, p. 9. SADOVEANU, IZABELA. — Rec. elog. Ad., 43*, Nr. 14.160, p. 3. ȘĂINEANU, CONST.

Russo, Alecu

— BOGDAN-DUICĂ, GH., *Alecu Russo în Ardeal.* Câteva amănunte în legătură cu arestarea de către Unguri, la 1848, a lui Alecu Russo și în legătură cu închiderea lui la Cluj. (Naț., 1929, Nr. 106, p. 1—2).

— BREAZU, I., *Alecu Russo în Ardeal, în 1848.* Umorul lui Russo. — Russo la Sibiiu și la adunarea dela Blaj din 3/15 Mai. — Cum l-a impresionat solidaritatea ardelenească. Prinderea lui la Dej de către Unguri și transportarea în închisoarea dela Cluj. Peripețiile scăpării din închisoare. Îndrăzneala lui Russo. (Pt., XII*, Nr. 277, p. 8).

Sadoveanu, Mihail

— CRAIOVA, TR. T., *Minulescu, Sadoveanu și alții în publicistica de acum 30 de ani.* În Poșta Redacției a *Foii pentru toți*, I, (1897), se găsesc diferite informații cu privire la începuturile literare ale lui Sadoveanu, Minulescu și alții. (R., XV*, Nr. 3588, p. 3).

©BCU CLUJ

— DIANU, ROMULUS, *Cu d-l Mihail Sadoveanu despre el și despre alții.* Despre debutul său literar, prieteni literari, pasiunea pentru vânătoare. (R., XIV, Nr. 3357, p. 1—2).

— DUMBRĂVEANU, A., *Cu Vasile Savel despre el și despre alții.* De remarcat amintirile despre Sadoveanu, care avea în casa lui din București (str. Toamnei) un salon literar semănătorist. (R., XV*, Nr. 3736, p. 3).

— PELMUȘ, CONST., *De vorbă cu d-l Mihail Sadoveanu.* Despre perspectivele romanului românesc. Proza, poezia și critica românească de azi. (A. L. A., IX, Nr. 468, p. 1).

— RALEA, M., *M. Sadoveanu.* Dualismul sufletesc inițial al lui M. S.: *spiritul pandur,* — cufundarea în ambianța istorică, gustul pentru epopee — și *poezia mistică a naturii* este exprimat în relațiunile dintre om și natură. La el natura e poetizată, deci umanizată, iar omul e mereu însuflețit de firea înconjurătoare. Sintezei elementului activ, dinamic al spiritului pandur, cu cel static, contemplativ al sentimentului său pentru natură i se adaugă sinteza estetică a fuziunii limbii vechi cu cea contemporană. (A. L. A., IX*, Seria II, Nr. 522, p. 1).

— *Sadoveanu Mihail,* Biografie și bibliografie. Născut în Pașcani, 5 Noem. 1880. (B. C. R., II*, Nr. 11.1930).

— *Sadoveanu, M., Baltagul.* — E o refacere dramatică a baladei populare « Miorița ». Sentimentul fundamental se păstrează, se adaogă însă sentimentul răzbunării, care acolo lipsește. Tehnica e tot populară. Natura e menționată numai și nu descrisă, căci, pentru popor, existența înconjurătoare a firii e asociată de el până la confuziune. Gn., X*, p. 480—482. IONESCU, CONST. D. — Rec. crit. elog. Cu tot caracterul ei dramatic-realist, povestirea din *Baltagul* are un accent de baladă, de mister cosmic. Cv., VII*, Nr. 2037, p. 1 — 2. PERPESSICIUS. — Rec. elog. V. L., V*, Nr. 133, p. 5. PREDA, G. — Rec. crit. elog. Dt., VIII*, p. 195—199. TRANDAFIR, GH.

— *Sadoveanu, Mihail, Împărăția Apelor.* — Și'n această operă ca și'n celelalte ale lui M. S., găsim sentimentul trecutului, unit cu cel tragic al « trecerii ». De astă dată scriitorul se refugiază în natură și la omul primitiv. V. R., XXI, vol. LXXVII, p. 315-318. BOTEZ, DEMOSTENE. — Menț. elog. A. L. A., XI, Seria II, Nr. 432, p. 7. I. S.

— *Sadoveanu, M., Zodia Cancerului* sau *vremea Ducăi Vodă,* 2 vol. — Rec. anal. D. V., I*, p. 23. BUZDUGAN, CORLENIA. — Rec. crit. elog. Stilul de o virtuozitate inimitabilă. V. L., IV, Nr. 118, p. 5. CĂLINESCU, GH. — Rec. crit, elog. Ad., 42, Nr. 14.106, pp. 1—2. CIOCULESCU, ȘERBAN. — Rec. crit. elog. Cel mai bun roman istoric al lui Sadoveanu. V., III*, Nr. 109, p. 5. CONSTANTINESCU, POMP. — Rec. crit. elog. cu o privire critică asupra evoluției scriitorului. R. V., I*, Seria II, pp. 91—97. CREȚU, N. N. — Rec. elog. Gn., X*, p. 400—402. IONESCU, CONST. D. — Rec. elog. O culme a operei lui Sadoveanu. Cv., VI*, Nr. 1695, p. 1—2. PERPESSICIUS. — Rec. elog. O carte de atmosferă într'o atmosferă de legendă. O limbă neîntrecută. V. R., XXII*, vol. LXXXII, p. 289—294. PHILIPPIDE, AL. A. — Rec. anal. C. L., LXIII*, p. 127. POPESCU, M.

— TONEGHIN, M., *Mihail Sadoveanu.* Biografia și o schiță asupra operei. București, 1930, «Cartea Rom.», 16°, 16 p. — Scrierile lui Sadoveanu.

©BCU CLUJ

Sandu-Aldea, Constantin

— IONESCU, TRAIAN, *Constantin Sandu-Aldea (1874—1927)*. Caracteristicele personalității și operei scriitorului. Reprezentant al Bărăganului și al pământului românesc. Note bio-bibliografice. (U. L., XLVI*, p. 386—388).

Șerbănescu, Theodor

— PETRAȘCU, N., *Theodor Șerbănescu (1859—1901)*. Portretul scriitorului. « Liră c'o singură coardă, acordată sus ca să răsune pătrunzător și dulce, T. Ș. n'a cântat decât dragostea și, mai cu seamă « dorul de dragoste ». Amănunte din biografia lui, care arată cât de delicată și atotstăpânitoare era această pasiune a lui. (U. L., XLV, p. 194—195).

— SAVA, I. C., *Viața și opera poetului brăilean colonel Th. Șerbănescu*. Biografia. Caracterizare sumară a poetului. (L. L. A., I, Nr. 8—9, p. 2).

Sihleanu, Alex., Z.

— PREDESCU, LUCIAN, *Alex. Z. Sihleanu*. Viața și opera. Sihleanu sceptic. Frumusețea formei în unele poezii. A fost influențat de Musset, Byron și Alecsandri. Sihleanu plăcut contimporanilor. Bibliografie. (C. L., LXIII*, p. 960—968).

Slavici, Ion

— CIOROGARIU, ROMAN EPISCOP, *Merindea cu care a plecat Slavici la Viena*. Scurtă biografie a lui Slavici până la plecarea sa la Viena. Localizarea nuvelelor *Popa Tanda* și *Moara cu noroc*. (C. L., LXIII*, Februarie, p. 23—27).

— GEORGESCU, IOAN, *Câteva date privitoare la studiile secundare ale lui Ion Slavici*. Se reproduc, din procesele-verbale ale liceului din Satu-Mare, două acte, din 12 și 13 Aug. 1868, privitoare la Ioan Slavici. În întâiul se admite cererea lui I. S. de a trece bacalaureatul în acel oraș; iar al II-lea este procesul-verbal privitor la examinarea elevului I. S. Se arată în el ziua, anul și locul nașterii (Șiria, 23 Ian. 1848), unde a urmat celelalte clase ale liceului și notele obținute la bacalaureat. (C. L., LXII, p. 127—130).

— L. A., *Un manuscris inedit al lui Ion Slavici*. E un foileton, scris pentru ziarul *Lupta* în 1910 și publicat sub titlul : *Așezarea vorbelor*. (A. L. A., IX*, Seria II, Nr. 495, p. 1—8).

— SLAVICI, IOAN *către Iacob Negruzzi*. Două scrisori din Hinterbrühl, 20 August și 3/15 Sept. 1874. Despre boala lui și mizeriile cu care luptă. Planuri literare : Scrie povești ; lucrează la *Popa Tanda* și la un studiu asupra Românilor din Crișana ; are de gând să scrie un roman. (C. L., XLII, p. 167—174).

— SLAVICI, IOAN, *Lumea prin care am trecut*. La început autorul mărturisește că nu vrea să scrie niște memorii, ci numai niște « impresii de călătorie » prin viață. — Despre Șiria, locul de naștere. Originea ei. Optimismul țăranilor.

©BCU CLUJ

Revoluția dela 1848. Raporturile dintre Români, Șvabi și Unguri. Alegerile de deputat dela 1860 [continuă]. (C. L., LXII, p. 3—24).

— SLAVICI, ION, *Lumea prin care am trecut.* [Urmare]. II. *Pe la școli.* Amintiri dela școala din Șiria. S. adept al lui Șaguna. Școala din Timișoara, după pactul dualist. Viața de student la Pesta și Viena. Înființarea societății *Petru Maior.* Starea politică a Românilor. Întâlnirea sa cu Eminescu, la Viena. Înființarea societății *România Jună.* Începutul carierii sale literare și relațiunile sale cu *Junimea.* III. *In lumea largă.* S. întors la Arad. Lupta pentru limba românească. La Oradea-Mare. Lupta între Românii ortodocși și cei greco-catolici. Amestecul guvernului unguresc în biserica românească. Propaganda culturală începută de Șaguna. Înființarea foii *Telegraful Român.* Plecarea lui S. la Iași, în urma îndemnului lui T. Maiorescu, devenit Ministru al Instrucțiunii Publice. Împrejurările politice și culturale ale Românilor din Ardeal în timpul înființării *Tribunei. Tribuna* și colaboratorii ei. S. însărcinat cu publicarea Documentelor Hurmuzachi. S. profesor și scriitor. (C. L., LXIII*, Ian., p. 3—21 ; Febr., p. 28—49 ; p. 249—269; 379—401). — Rec. și evocarea scriitorului. Cv., VI*, Nr. 1694, p. 1. PERPESSICIUS.

— SLAVICI, I., *Nuvele.* Comentarii asupra omului și operei de Scarlat Struțeanu. Craiova, [1930], « Scrisul Rom. «, 8°, 1 f. + 205 p. + 6 pl. (Clasicii români comentați). — Sunt publicate nuvelele : « Scormon », « Popa Tanda », « Budulea Taichii », « Gura Satului ». În partea dela început a cărții, Struțeanu ne dă o amănunțită biografie a lui Slavici. Urmează schița bibliografică, cuprinzând opera lui S. împărțită după genuri. Dă și traducerile din opera lui S. în diferite limbi străine și colaborarea lui la periodice : ziare și reviste. În capitolul « Opera literară », analizează unele din nuvelele și romanele lui S., evidențiind două limite de concepție ale operei lui : lut și suflet, dualismul vieții omenești pe care S. a căutat să-l încorporeze în mai toate nuvelele, schițele și romanele sale.—[cf. Rec. în DR. VII p. 378 BREAZU ION]—Rec. crit. a biografiei făcută de Struțeanu, pe care autorul o găsește inutilă și greșită în argumentare. Aprecieri critice asupra nuvelelor. Indr., I*, Nr. 4, p. 5.—7. R.[AȘCU], I. M.

— SLAVICI, ION, *Scrisori adresate lui T. Maiorescu.* S. îl încunoștiințează pe T. M. despre boala sa. Viena 12/24 Maiu, 1874. — S. primește funcția de revizor școlar cu care vrea să-l însărcineze T. M. Iași, 17 Octomvrie 1874. (C. L., LXIII*, p. 1242—1243).

— SLAVICI, I., *Scrisoare adresată lui T. Maiorescu.* S. descrie starea studențimii române la Viena și vorbește despre un manuscript din 1648—1687. Scrisoare din Viena, 22 Octomvrie 1875. (C. L., LXIII*, p. 1149—1153).

— SLAVICI, I., *Scrisoare adresată lui T. Maiorescu.* Lipsa de interes pentru cultură a Românilor din Ardeal. E obosit de conducerea *Tribunei.* Anunță terminarea nuvelei *Pădureanca.* Sibiiu, 7 Octomvrie 1884. (C. L., LXIII*, p. 1052—1054).

— SLAVICI, I., *Scrisori adresate lui T. Maiorescu.* Scrisorile din 10 Aprilie și din 4 Maiu 1884. S. îi comunică lui T. M. planurile sale pentru *Tribuna* și succesul acestui ziar. (C. L., LXIII*, p. 953—959).

©BCU CLUJ

— SLAVICI, IOAN, *Scrisori adresate lui T. Maiorescu.* Scrisori din Italia. Scrisoarea din Bolonia (17 Iulie 1882) cuprinde descrierea orașelor: Veneția, Udine, Padua și Bolonia. Uneori comparații cu ceea ce se găsește la noi. — Scrisoarea din Roma (10 August 1882) cuprinde descrierea orașelor: Neapoli, Pompei, Herculanum și Roma. Vorbește mai mult despre Rafael și în special despre tabloul acestuia, Sf. Cecilia. (C. L., LXIII*, p. 824—848).

Stamati, Constantin

— DVOICENCO, EUFROSINA, *Influența literaturii ruse asupra scriitorului Constantin Stamati.* Se rectifică numeroase din rezultatele la care au ajuns cercetătorii români ai operei lui C. S., arătându-se marea influență ce au avut-o asupra lui poeții ruși Jucovschi, Pușchin și Lermontov și dramaturgul Fon-Vizin. (R. I., XV, p. 232—253).

— MAJEWSKI, M., *Un romantic basarabean: Cavalerul Costache Stamati.* Mediul în care a apărut poetul C. S. Biografia. Operele sale romantice. Importanța lui pentru cultura Basarabiei. (C. T. C., XI*, p. 107—108).

Teodoreanu, Ionel

— SAMSON, A. P., *Cu d-l Ionel Teodoreanu, despre el și despre alții.* Calistrat Hogaș și debutul meu... în literatură. «Zestrea lumii». *Viața Românească* și Ibrăileanu. Moralistul din Bacău. Mihail Sadoveanu și persanul. Philippide și vizitatorul inoportun. Cum scrie Ionel Teodoreanu. (R., XV*, Nr. 3599, p. 1—2).

— *Teodoreanu, Ionel, Bal mascat.* — Rec. crit. Autorul ar trebui să înceteze de a mai căuta eroi excepționali, predilecție absolut romantică. Societatea pe care o zugrăvește în roman nu e numai a Iașului, ci a întregei Românii. Nota realistă a romanului e amestecată, uneori, cu un lirism deplasat. A. L. A., IX*, Nr. 472, p. 11. PHILIPPIDE, AL. A. — Rec. crit. Dt., VIII*, p. 46—48. TRANDAFIR, GH.

— *Teodoreanu, Ionel, Turnul Milenei.* — Cartea nu este un roman ci «o legendă construită după legi muzicale». Gn., IX, pp. 59—60. DARIE, ION. — Rec. crit. Autorul prea simpatizează cu unii eroi și e prea rece față de alții. Exces de lirism în detrimentul vieții. Prea multă preocupare de cuvânt. A. L. A., IX, Seria II, Nr. 430, p. 3—4. PHILIPPIDE, AL. A. — Rec. crit. Tip. Lit., I, p. 96—97. SEBASTIAN, M.

Teodorescu, G. Dem.

— MILITARU, VASILE, *Teodorescu G. Dem.* Biografie. Bibliografie. Scurtă privire asupra activității lui științifice și literare. (U. L., XLV, p. 482—483).

Ureche, Grigore

— BULAT, T. G., *Basarabia după cronicarul Grigore Ureche.* Se scoate în evidență, prin mențiuni sau citate mai lungi, interesul lui Gr. U. pentru Basarabia. (Arh. Bas., I, Nr. 1, p. 2—14).

©BCU CLUJ

— CONDURACHI, EMIL, *Boierii moldoveni și lupta dela Valea Albă.* Cronica lui G. Ureche are unele lipsuri cu privire la boierii care au pierit în lupta dela Valea Albă. (C. I., V—VII*, p. 373—375).

— MINEA, I., *O știre despre Gligorie Ureche.* Un document dela Miron Barnovski arată că în 1628 Gr. Ureche era logofăt sau tretilogofăt; în același an termina un proces de moșie și i se dădea stăpânirea peste satul Drăculești. (C. I., V—VII*, p. 350).

Văcărescu, Iancu

— LĂZĂREANU, B., *Iancu Văcărescu, autor dramatic.* Se relevă rolul pe care l-a avut Iancu Văcărescu la înființarea teatrului românesc în Muntenia și se înșiră toate piesele de teatru pe care le-a tradus el, cu aprecieri asupra felului cum au fost traduse. (Ad., 42, Nr. 14.026, p. 1—2).

— LĂZĂREANU, B., *110 ani de teatru românesc.* Articolul e scris cu ocazia împlinirii a o sută zece ani dela prima reprezentație teatrală românească din Muntenia, ce a avut loc la 1819 cu piesa *Hecuba.* Reprezentația a fost precedată de un prolog în versuri scris de Iancu Văcărescu, intitulat *Saturnu.* Se dă conținutul prologului, citându-se și câteva strofe mai de seamă din el. (Ad., 42, Nr. 14.023, p. 1).

Văcărescu, Ienăchiță

— IORGA, N., *De unde a învățat italienește Ienăchiță Văcărescu.* În *Omagiu lui Ramiro Ortiz, cu prilejul a douăzeci de ani de învățământ în România.* București, 1929, «Bucovina», 8°, p. 101—105.—Probabil I. V. a fost trimis la studii în Italia de Constantin Mavrocordat, în a doua lui domnie în Muntenia (1753—1756); sau a fost crescut de nevasta fratelui său Radu, născută și probabil crescută în Veneția.

— I[ORGA], N., *Încă o bucată a lui Ienăchiță Văcărescu.* I se atribuie lui I. V. «stihurile politicești» din fruntea *Catavasierului,* dela 1793. (R. I., XV, p. 346).

— IORGA, N., *Originea moldoveană a lui Ienăchiță Văcărescu.* A. R. Mem. Secț. Ist., Seria III, Tom. X, Mem. 6. — 8°, p. 7.— Ienăchiță Văcărescu se trage după mamă, din familia cronicarului Ion Neculce. Mama sa, Ecaterina, era fiica Sandei, sora cronicarului moldovean.

Vlahuță, Al.

— GALACTION, GALA, *Amintiri despre Vlahuță.* Retragerea lui V. din partidul social-democrat. Orientarea sa nouă și definitivă: dascăl și apostol al neamului. «V. a trecut dela poezie și atitudine lirică, la lecție și la atitudine didactică». Independența sufletească a lui V. reflectată în poezia *1907.* Prietenia sa cu Spiru Haret. Autoritatea cuvântului său, datorită independenței sale față de politică. Fermitatea caracterului său. (A. L. A., IX*, Seria II, Nr. 488, p. 1—2).

©BCU CLUJ

— P[ETRA-PETRESCU], H., *Alexandru Vlahuță refuză de a fi membru corespondent al « Academiei Române »*. Se reproduce o scrisoare din 16.III.1893 a lui Al. Vlahuță către I. Vulcan, în care acela arată amărăciunea generației lui împotriva Academiei și motivul pentru care a refuzat să fie membru corespondent al ei. (Tr., LXI*, Nr. 11—12, p. 83—84).

— VLAHUȚĂ, AL., [*Scrisori către Elena Miller-Verghi*] 17 scrisori din anii 1884—1888 de interes biografic. (R. S., IV*, p. 110—115).

Zamfirescu, Duiliu

— IONESCU, CONST. D., *Duiliu Zamfirescu. Însemnări în marginea romanelor*. Pornind dela scrierea lui N. Petrașcu, *Duiliu Zamfirescu*, București, 1929, autorul face câteva considerații asupra romanelor lui Z. și a romanului românesc. Despre Z. ca întemeietor al romanului nostru social. (Rm., XXIII, p. 126—130).

— PETRAȘCU, N., *Duiliu Zamfirescu*. București, 1929, « Cultura Națională », 8°, 189 p., 1 pl., 3 f. — Volumul face parte din ciclul de amintiri despre « Generația artistă » al autorului. De aceea nu e un studiu, ci o evocare caldă a unui prieten. Sunt de un preț deosebit scrisorile către autor, trimise de D. Z. din Italia. Autorul *Vieții la țară* ne apare în ele de o surprinzătoare vioiciune sufletească, cu un cult imens pentru frumusețile Italiei. Lucrarea e foarte utilă pentru cunoașterea psihologiei lui D. Z. Mai cuprinde apoi informații interesante cu privire la generația dintre 1880—1900. — Menț. elog. Ad., 42, Nr. 13.899, p. 1—2.

— ZARIFOPOL, PAUL, *Despre vorbele de dragoste*. Autorul semnalează încercarea teoretică și practică a lui Duiliu Zamfirescu de a da un limbaj potrivit burghezimii cultivate. Se constată lipsa unui vocabular potrivit pentru dragoste, în special la teatru, dându-se ca exemplu drama *Plumb*, a D-nei H. J. Stahl. Stilul emoțional e în criză din cauza unei noui orientări a pudoarei sentimentelor. (A. L. A., IX*, Seria II, p. 492—493).

SEMASIOLOGIE

— PUȘCARIU, SEXTIL, *Cuvinte de origine păstorească*. În *Almanahul Graficei Române pe 1929*. Craiova, [1929], « Scrisul Rom. », 8°, p. 39—42. — Păstoritul, care a fost secole de-a-rândul ocupațiunea principală a strămoșilor noștri, ne-a lăsat multe cuvinte și expresiuni al căror sens s'a schimbat sau s'a lărgit astăzi. Ex. : *a înțărca, sălciu, a tăia frunze cânilor, a fi de aceeași iarbă, mă paște un gând, a atârna, frupt*, diferitele întrebuințări figurate ale lui *chiag, îmbulzeală*.

— *Tagliavini, Carlo, Divagazioni semantiche rumene (Dal nome proprio al nome comune), Estratto dell'Archivum Romanicum*, vol. XII, Nr. 1—2, 1928, p. 161—231. — Rec. crit., DR., VI*, p. 451—458. PAȘCA, ȘT.

— TREML, Dr. L., *Di un probabile calco linguistico della Palia di Orăștie*. Sensul de « avut, avere, bogăție » pe care-l atestă rom. *bunătate*, e un calc după ung. *jószág*, care are și înțelesul de « bonitas » și pe acela de « bona ». (St. R., IV*, p. 105—107).

©BCU CLUJ

SINTAXĂ

— DRĂGANU, N., *Atribut-superlativ*. Exemplu : *Cântarea cântărilor, începutul începutului, frumoasa frumoaselor, vecii vecilor*, etc. « E vorba, la origine, de un genitiv al comparației, care se găsește și în latina vulgară... *(rex regum, saecula saeculorum* etc.) ». (DR., VI*, p. 366).

— DRĂGANU, N., *Care (mai) de care*. Explicația formulei *care mai de care*, ca o interogație emfatică și brahilogică, la început directă, apoi indirectă, în care la origine prepoziția *de* juca un rol comparativ. (DR., VI*, p. 364—365).

— DRĂGANU, N., *Câteva cuvinte născute din subiecte ori complemente partitive*. E vorba de cuvintele *destul, deplin, deadevăr, demâncare* și *demâncărică*, născute din formele partitive : *de* + *sătul; de* + *plin; de* + *adevăr; de* + *mâncare*, etc. (DR., VI*, p. 360—363).

— KALEPKY, THEODOR, *Zum « Warum » der « präpositionalen Passivobjekte » im Spanischen, Portugesischen, Rumänischen und anderen Sprachen*. (Z. R. Ph., L*, p. 219—221).

— OLSEN, HEDVIG, *Étude sur la syntaxe des pronoms personnels et réfléchis en roumain. Kobenhavn, 1928, p. 94. Det kgl. Danscke Videnskabernes Selskab. Historisk-filologiske Meddelelser XV, 3*. Un bun studiu asupra unuia din capitolele foarte caracteristice ale sintaxei române, executat cu metodă, autorul reușind să desprindă clar trăsăturile sintactice ale pronumelui nostru personal și reflexiv și să ne înfățișeze în același timp complet modalitățile întrebuințării lui [cf. Rec. DR. VII, p. 271 DRĂGANU, N.] — Menț. elog. G. S., IV, p. 189. D[ENSUȘIANU], O.

— PUȘCARIU, S., *Pe marginea cărților. III*. Despre *substantivele exclamative*. Se explică pe bază psihologică (brevilocvență) întrebuințarea asintetică a unor cuvinte în anumite expresii ca : « Ce *dracu* nu mai vine », « Cine *Dumnezeu* l-a adus » etc. și nu ca niște prescurtări din construcții sintactice complete. (DR., VI*, p. 492—503).

— PUȘCARIU, SEXTIL, *Pe marginea cărților. III. Interjecțiile și exclamațiile*. Niște elemente deosebitoare ale graiului de conversație, față de limba literară sunt și interjecțiile și exclamațiile. (DR., VI*, p. 491—492).

— SLAVICI, ION, *Așezarea vorbelor în românește*. Topica subiectului și a predicatului în propoziție. Topica atributului determinativ și « qualificativ », a complementelor, atributelor și a complementelor verbale. Inversiunile făcute de către scriitor și datoria lor de a scrie îngrijit. (A. L. A., IX*, Seria II, Nr. 495, p. 1).

STILISTICĂ

— NICANOR, P. & Co., *Românească de după războiu*. În legătură cu critica lui Suchianu, făcută introducerii neaoșismelor în limbă și a întrebuințării greșite a unor timpuri, Graur încearcă să explice întrebuințarea perfectului simplu în limba de toate zilele. (V. R., XXII*, vol. LXXXIII, p. 158—159).

©BCU CLUJ

— NICANOR, P. & Co., *Românească de după războiu.* Se observă o preocupare de stil, în literatura de după războiu. Se evită neologismele, întrebuințate de toată lumea și se introduc expresii cronicărești: « neaoșisme » și cuvinte pornografice « cari însă nu sugerează, ci doar izbesc ». (V. R., XXII*, vol. LXXXII, p. 308—312).

— *Spitzer, L., Stilstudien:* I. *Sprachstile;* II. *Stilsprachen; München, M. Hüber Verlag; 1928; XIII — 295; 592 p.* — Rec. crit. G. S., IV, p. 184—187. D[ENSUȘIANU], O.

— SUCHIANU, D. I., *Iar românească de după războiu.* Deformarea limbii în traduceri. (A. L. A., IX*, Seria II, Nr. 522, p. 3).

STUDII LITERARE

— ADAMESCU, GH., M. DRAGOMIRESCU și N. I. RUSSU, *Literatura română din cele mai vechi timpuri până în zilele noastre. Partea I: Dela primele manifestări până la 1900. Vol. I.* București, [1929]. « Cartea Românească », 8°, p. 2 f. + 403. — Lucrarea este plănuită în 3 sau 4 vol. Scopul ei este să înfățișeze desvoltarea lit. rom. dela primele manifestări până în zilele noastre. Conducându-se de criteriul estetic autorii vor da o foarte scurtă desvoltare literaturii vechi. Acest vol. I cuprinde, pe lângă lit. veche, pe autorii cei mai de seamă ai literaturii moderne. Se dă câte o scurtă biografie la fiecare autor, urmează reproduceri caracteristice din operă și la sfârșit caracterizări, făcute, mai ales la autorii moderni, în lumina cunoscutelor principii estetice ale lui M. Dragomirescu. Numeroase clișee. Iată împărțirea acestui volum: Introducere. *Literatura populară:* I. Lit. orală, II. Lit. scrisă. *Literatura cultă: a)* Lit. veche: I. Lit. religioasă, II. Lit. istorică; *b)* Literatura modernă: *A.* Epoca de pregătire: I. Pregătirea limbii lit., II. Pregătirea lit. moderne; *B.* Epoca eroică [— 1860]; *C.* Epoca criticistă [1860—1900].

— ADERCA, F., *Mărturia unei generații.* București, 1929, S. Ciornei, 8°, 372 p. + 2 f. — Convorbiri cu numeroși scriitori români, vechi și noi, mai toate publicate înainte în diferite reviste. De remarcat convorbirile cu L. Blaga, Brătescu-Voinești, G. Galaction, O. Goga, G. Ibrăileanu, Cezar Petrescu, L. Rebreanu, M. Sadoveanu, I. Slavici. Convorbirile sunt încadrate în caracterizări impresioniste ale personagiilor interviewate. Prețioase informații și caracterizări ale literaturii române moderne. Indice de nume.

— ANUȚOIU, D., *Spicuiri din lirica religioasă în lit. noastră cultă.* Un succint istoric al poeziei noastre religioase dela Mitropolitul Dosoftei până la zilele noastre. (F. D., XLIV, Nr. 39, pp. 4—5, Nr. 40, p. 4 și Nr. 42, p. 4—5).

— BĂDĂUȚĂ, AL., *Romanul urban românesc.* Literatura românească a evoluat dela liric spre epic, în mod firesc. Romanul ajunge un gen organizat și în plină desăvârșire, ceea ce se dovedește prin apariția romanului urban, clasificat de Thibaudet ca faza superioară a unei evoluții literare ascendente. Romanul urban românesc are doi reprezentanți: Cezar Petrescu cu *Calea Victoriei* și cu *La Paradis General* și I. Teodoreanu cu *Bal mascat.* C. Petrescu în *Calea*

©BCU CLUJ

Victoriei urmăreşte o declasare provocată de o acţiune exterioară — oraşul, o forţă dizolvantă individual şi colectiv. Iaşul în *Bal mascat* e un centru obosit, dezagregant, înfăţişat mai mult imaginar. (Gn., X*, p. 139—141).

— BĂDĂUŢĂ, AL., *Literatură reactualizată.* E literatura de război, care în momentul apariţiei sale era lipsită de unitate şi de epicism. Excepţie au făcut doar *Pădurea spânzuraţilor* a lui Rebreanu şi *Întunecare* a lui Cezar Petrescu. Două romane nouă ne redau iarăşi războiul : *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război* de Camil Petrescu şi *Cohortele morţii* de Lascarov-Moldovanu. (Gn., X*, p. 477—478).

— BAICULESCU, GEORGE, *Virgiliu în româneşte — Eneida.* Începutul răspândirii şi aprecierii literaturii clasice greco-latine la noi. Traducerile *Eneidei.* Traducerea din 1805, în versuri populare scurte a lui *Vasile Aaron.* Traducerea din 1860 în hexametri a lui *Dr. Atanasiiu Şandor,* rămasă necunoscută. Traducerea din 1872 în iambi de 14 silabe a lui *Gr. G. Păucescu,* publicată în revista *Transacţiuni literare şi ştiinţifice.* Traducerea lui *G. Coşbuc.* (A. L. A., IX*, Seria II, Nr. 516, p. 3).

— BÂRSAN, ZAHARIA, *Teatrul românesc în Ardeal.* În *Transilvania, Banatul, Crişana, Maramureşul, 1918—1928.* Vol. II. Bucureşti, 1929, « Cultura Naţională », 4°, p. 1255—1262. — Privire sumară asupra teatrului românesc din Ardeal înainte de Unire. Intrarea teatrului unguresc din Cluj sub stăpânire românească. Întemeierea Teatrului Naţional din Cluj. Consideraţii scurte asupra activităţii acestei instituţii, după Unire.

— BASSARABESCU I. A. şi VASILE V. HANEŞ, *Antologia scriitorilor români. Scriitorii vechi şi clasici.* Bucureşti [1929], « Naţionala » S. Ciornei, 8°, p. 502. — Antologie pentru elevi şi publicul mare. Bucăţile sunt precedate de note biografice, iar unele au şi note bibliografice. — Menţ. C. L., LXIII*, Febr., p. 112. POPESCU, M.

— [BEZA, M., *The Roumanian Chronicles*].

— BIRĂESCU, TRAIAN, *Literatură bănăţeană.* Privire sumară asupra contribuţiei Banatului la literatura română. Înşirarea scriitorilor mai însemnaţi. (C. T. C., X, p. 50).

— BOGDAN-DUICĂ, G., *Un actor braşovean: I. D. Ionescu.* Artist comic şi cântăreţ de mare reputaţie în vremea lui. Despre turneele lui prin Ardeal, Banat, Ţara Ungurească şi Viena în 1872—1874, 1879, 1881, 1886, 1889. Turneele lui au deşteptat în Ardeal interesul pentru teatrul românesc. Din acest punct de vedere a fost un adevărat apostol cultural. (Ţ. B., I, p. 308—315).

— BOGDAN-DUICĂ, G., *Din istoria teatrului român din Braşov.* Se reproduc afişele reprezentaţiilor date în româneşte de compania dramatică a lui Fărcaş, la Braşov, în 1847 ; apoi cele date, tot acolo, în 1852, 1853, 1854, de o grupare de diletanţi din loc. Afişele se găsesc în colecţia lui Trausch din Biblioteca liceului Honterus din Braşov. (Ţ. B., I, p. 113—122).

— BOGDAN-DUICĂ, G., *Tipograful Popa Petre.* Se remarcă două pasagii din *Quellen zur Geschichte der Stadt Brassó,* vol. VII, 1918, p. 194 şi 127, în care se vorbeşte despre un tipograf Popa Petre din Schei care şi-ar fi turnat litere şi

©BCU CLUJ

a tipărit un Calendar românesc la 1737. Tipograful acesta trebue să fie altul decât Petru Șoanul, care a tipărit tot la Brașov, cunoscutul Calendar dela 1733. (Ț. B., I, p. 76—78). [cf. însă C. LACEA în DR. VI*, p. 357—9].

— BOGDAN-DUICĂ, GH., *Ioan Dunca.* Despre *Poezie nouă din anul 1848... alcătuită de Ioan Dunca. Cernăuți.* I. D. a fost judecător cesaro-crăesc în Cernăuți. Avea idei conservatoare și imperialiste. (F. Fr., IV, p. 41—42).

— BOGDAN-DUICĂ, GH., *Relativ la istoria gazetăriei: Gazeta Transilvaniei. « Gazeta » lui G. Bariț și Aron Densușianu.* Se publică, cu comentariu, răspunsul dat de Aron Densușianu în *Gazeta Transilvaniei* din 1870 la atacurile ce i le făcuse Gh. Bariț în ziarul său *Observatorul* din Sibiu. (Naț., IV, Nr. 109, p. 1, Nr. 110, p. 1—2, Nr. 111, p. 1, Nr. 115, p. 1, Nr. 116, p. 2).

— BOGDAN-DUICĂ, GH., *Relativ la istoria gazetăriei: Gazeta Transilvaniei. « Gazeta » lui Iacob Murășanu și Mihail Kogălniceanu.* Se publică cu comentarii o amănunțită și aspră critică făcută de Kogălniceanu, în *România literară* din 1855, *Gazetei Transilvaniei* de sub conducerea de atunci a lui Iacob Murășanu. (Naț. IV, Nr. 94, p. 1—2, Nr. 95, p. 1—2, Nr. 96, p. 1—2, Nr. 99, p. 1—2, Nr. 100, p. 1, Nr. 101, p. 1—2, Nr. 102, p. 1, Nr. 103, p. 1, Nr. 104, p. 1—2, Nr. 105, p. 1).

— BUCUȚA, EMANOIL, *Cu o Crestomație pentru muncitori.* [Prefață la Crestomația, scoasă de autor, în Ed. Ministerului Muncii?]. Privire sumară asupra desvoltării prozei literare românești. Apariția ei, caracterizarea într'un cuvânt sau o frază, a prozatorilor de căpetenie. (V. L., IV, Nr. 117, p. 1—2).

— CALLIMACHI, SCARLAT, *Însemnări despre începuturile teatrului istoric românesc.* O scurtă privire asupra teatrului istoric la Români, cu înșirarea pieselor noastre istorice mai vechi. (Ad., 42, Nr. 14.093, p. 1—2).

— CARABEU, IOAN I., *Literatura și trecutul.* Literatura ca factor cultural. Valoarea educativă a literaturii. Căutând trecutul ne descoperim personalitatea noastră națională și ne-o desăvârșim. (Sem., III*, Nr. 5—6, p. 7—15).

— CARTOJAN, N., *Cărțile populare în literatura românească. Vol. I. Epoca influenței sud-slave.* București, 1929, Casa Școalelor, 8°, p. VIII + 271 + XV pl. — Cf. Rec. elog. DR., VI*, p. 422—424. PUȘCARIU, SEXTIL. — Rec. anal. A. L. A., IX, Seria II, Nr. 471, p. 9. BYCK, J. — Rec. anal. cu numeroase completări și observații critice. A. I. N., V*, p. 543—561. DRĂGANU, N. — Menț. anal. A. O., VIII, p. 541—542. FORT[UNESCU], C. D. — Rec. anal. cu unele rectificări. R. I., XV, p. 166—167. IORGA, N. — Rec. anal. elog. C. L., LXIII*, Febr., p. 110—111. POPESCU, M. — Rec. elog. Romania, LVI*, p. 443—444. R[OQUES], M. — Rec. anal. cu completări bibliografice. St. R., IV, p. 195-199. TAGLIAVINI, C. — Rec. crit. Tr., LX, p. 1019—1021. T. I. — Rec. elog. Un. XLVIII*, Nr. 20, p. 3. — Rec. anal. elog. R. Lum., I*, p. 268—273.

— CONSTANT, EUGEN, *Incrustări în vama bibliotecii.* Craiova, 1930, Prietenii Științei, 8°, 124 p. — Dări de seamă despre operele literare ale autorilor contimporani, scrise într'un stil de o prețiozitate obositoare. P. 21—27 despre *Fapta* lui L. Blaga și *Legătura Roșie* de E. Bucuța, p. 108—110 despre *Venea o moară pe Siret* de M. Sadoveanu.

©BCU CLUJ

— CONSTANTINESCU, POMPILIU, *Opere și autori*. Bucureşti, [1929], Ed. « Ancora », 8°, 208 p. — Studii publicate înainte în diferite reviste. Cele mai multe sunt analize ale operelor scriitorilor români contemporani. Punctul de vedere al autorului este cel estetic. De aceea este împotriva criticei sociologice, profesată de Gherea şi continuată de Ibrăileanu (cf. articolul « Doi critici sociologi : G. Ibrăileanu şi M. Ralea »). Remarcăm dintre studii cele cu privire la Pârvan, Blaga şi L. Rebreanu.

— CONSTANTINESCU, POMPILIU, *La poesia romena contemporanea*. Caracterizare concisă a curentelor în poezia românească contimporană şi mai ales a reprezentanţilor lor, dela Al. Vlahuţă până la Ion Barbu. O icoană cât se poate de completă şi de obiectivă a poeziei româneşti de azi. *(Il Giornale di Politica e di Letteratura*, V, p. 1297—1311).

— CRAINIC, NICHIFOR, *Sensul tradiţiei*. După ce defineşte tradiţia ca o realitate ontologică, intraistorică, autorul arată cum tradiţionaliştii dela *Gândirea* depăşesc pe cei dela *Sămănătorul* prin spiritualizare în sensul ortodoxismului. Autorul mai arată că tradiţia ortodoxă e adânc înrădăcinată în poporul nostru. (Gn., IX, p. 1—11).

— DAVID, ALEXIU, *Dascălii din literatura română*. Orăştie, 1929, Tip. Solia Dreptăţii, 16°, 36 p. — Rezumatul a 40 de portrete de dascăli, găsite la scriitorii români. Din ele se vede că în literatura noastră dascălul este o figură destul de simpatică.

— DAVIDESCU, A., *Contribuţia ţinuturilor sătmărene la desvoltarea literaturii. Oameni şi cărţi*... Privire sumară asupra mişcării literare din această regiune. Culegerea de folclor inedită a lui Ioan Popp. Scriitorii de piese şi nuvele Dr. Aug. Silaghi, Ion Costin. Ziare şi reviste locale. (C. T. C., X*, p. 50—51).

— DELEANU, ILIE, *Elementul religios în poezia noastră*. Râmnicu-Vâlcea, 1929, Tip. Cozia, 8°, 69 p. + 1 f. — În partea I e scos în evidenţă elementul religios (sentimente religioase, virtuţi creştine) în literatura poporană, iar în partea II-a în lit. cultă. Literatura poporană e cercetată pe genuri, iar cea cultă pe autori, în mod cronologic. Concluzia autorului e că acest element e mult mai bogat în literatura poporană decât în cea cultă, aceasta din urmă îndepărtată de religie de romantismul francez şi de tendinţa artei pentru artă.

— DIMA, AL., *Despre literatura documentară*. Autorul crede că pentru o « cercetare variată şi deci rodnică a literaturii » e necesar să se introducă şi alte criterii de judecată, pe lângă cel estetic, introdus de T. Maiorescu şi anume punctul de vedere sociologic, când literatura e considerată ca document al unei epoci. Literatura are valoare de document la popoarele de cultură tânără, unde ea reflectă viaţa reală a societăţii, contactul dintre massa populară şi scriitori fiind încă viu. Literatura română dă dovada aderenţii dintre scriitori şi sufletul popular (Văcăreştii, Heliade, C. Negruzzi, V. Alecsandri, M. Kogălniceanu, I. Creangă, M. Eminescu, I. Slavici — *Dacia Literară — Convorbiri Literare — Sămănătorul)*. Ea opune rezitenţă tendinţelor de emancipare (Macedonski). Prin literatură s'ar putea face o caracterizare a sufletului românesc. (Dt., VIII, p. 109—112).

©BCU CLUJ

— DIMA, AL., *Problema mișcării ortodoxe.* Analiză critică a ideologiei revistei *Gândirea.* Autorul contestă ortodoxismul poporului nostru. El nu se găsește nici în literatura și nici în arta plastică și muzica noastră populară. Întâiul argument al ideologiei *Gândirii:* ortodoxia populară nu are niciun temeiu științific. Ortodoxismul rev. nu s'a justificat nici printr'o valoroasă creație literară cultă. (Dt., VII, p. 137—150).

— DRAGNEA, RADU, *Veșnic și Universal.* Generația nouă a adus în literatură cultul veșnicului și al universalului. Acest cult pornește din ortodoxism. Deosebirea dintre acesta și catolicism. (Gn., IX, p. 69—80).

— DRAGOMIRESCU, M., *Nuvela românească. Valoarea ei literară.* În lit. rom. sunt cele mai bune nuvele ale lit. univ. Privire sumară asupra evoluției și caracterelor nuvelei rom. (C. T. C., X*, p. 118).

— DRAGOMIRESCU, MIHAIL, *Clasicismul poeziei române.* « Trăsătura caracteristică a literaturii române este de a fi prin excelență poetică și clasică ». Dovedirea acestei afirmații prin numeroase exemple din lit. populară și, mai ales, cultă. (C. T. C., X, p. 34—36).

— *Feraru, Leon, Dezvoltarea poeziei române.* Rec. elog asupra lucrării cu acest titlu scrisă în limba engleză și tipărită la « Institutul român de cultură » din New-York. (Ad., 42, Nr. 14.045, p. 1—2). — BATZARIA, N.

— GEORGESCU, I., *Sfântul Augustin în literatura română.* Privire critică asupra traducerilor în românește din opera Sf. Augustin și a mențiunilor acesteia în scrierile românești. (Obs., II, p. 228—236).

— GHERGHEL, ION, *Poeții germani în oglinda tălmăcirilor românești.* Tratează chestiunea influențelor literare și importanța lor ; condițiile unei bune traduceri, felul în care ele se fac și importanța lor pentru limba literară. [Contitinuă]. (Ț. B., II*, p. 533—546).

— GOGA, OCTAVIAN, *Precursorii.* București, 1930, « Cultura Naț. », 316 p. — Sunt republicate în volum mai multe discursuri comemorative și câteva articole de ziar. Remarcăm aici numai pe cele ce aparțin istoriei literare : 1. Un precursor al unității: Iosif Vulcan — o sugestivă evocare și o fină caracterizare a omului și a scriitorului ; 2. Alecsandri — scriitorul și omul politic ; 3. Un monument lui Eminescu — (în Banat, la Sân-Nicolaul-Mare) poetul și marele naționalist; 4. Gheorghe Coșbuc — (discursul de recepțiune la Academia Română), 5. A murit Caragiale. — Ultima lor revedere, cu prilejul unei vizite pe care i-o făcuse Caragiale autorului când acesta se găsea închis în temniță la Seghedin. O fină evocare a lui Caragiale ca om ; 6. Două morminte: St. O. Iosif și Ilarie Chendi — Amintiri despre ei și caracterizarea lor ca oameni; 7. Carmen Sylva, o sugestivă evocare a ei; 8. Un gazetar de legea veche. — Evocarea ca om și gazetar adevărat a lui Aurel Mureșianu. [cf. Rec. elog. DR. VII p. 415—416 CHINEZU I].

— [GORKA, O., *Najtarsza historjografia rumunska.* [Cea mai veche istoriografie românească]. În *Kwartalnik Historyczny,* XLIV, II, (1930), Lwow, 1930, 8 p.].

— GOROVEI, ARTUR, *Alte vremuri.* Amintiri literare. Folticeni, 1930, Tip. J. Bendit, 8°, 184 p. — Amintiri despre oameni și viața culturală din a doua

©BCU CLUJ

jumătate a sec. XIX. Capitole speciale sunt închinate lui Creangă (p. 57—67), Delavrancea (p. 68—79), Vlahuță (p. 80—87), Nicolae Beldiceanu (p. 88—102), N. Gane (p. 118—128), V. G. Morțun (p. 129—145), Teodor Șerbănescu (p. 146—150). — Menț. elog. R. I., XVI*, p. 236—237. IORGA, N.

— GRIGORAȘ, EM. C., *Satira românească veche.* În secolul al XVIII-lea, noi am avut patru satirişti români: Nicolae Costin cu *Ciasornicul Domnilor*, Dimitrie Cantemir cu *Istoria Ieroglifică*, Petre Stamatiad cu *Geneza* şi I. Budai-Deleanu cu *Cei trei viteji.* (Ad., 42, Nr. 13.885, p. 1—2).

— GRIGORESCU-BACOVIA, AGATHA, *Femeia în literatura română.* Aportul scrisului feminin în literatura noastră nu trebue ignorat. Reprezentantele de seamă ale diferitelor curente literare şi valoarea lor. (C. T. C., XI*, p. 56—57).

— SADOVEANU, IZABELA, *Artur Gorovei.* « Sub forma ademenitoare a peripeţiilor unui tânăr din alte generaţii, care caută cu neastâmpăr izvoarele profunde ale unei culturi cu adevărat românească, A. G. în *Amintiri Literare* ne înfăţişează o stare generală a culturii noastre de pe acele vremuri » (A. L. A., IX*, Seria II, Nr. 498, p. 3).

— IBRĂILEANU, G., *Scriitori şi curente.* Ed. II-a. Iaşi, 1930, « Viaţa Rom. », 8°, 232 p., 1 f. — Ediţia are în plus, faţă de cea din 1909, studiul asupra lui Vasile Cârlova, publicat de autor în V. R.

— IBRĂILEANU, G., *Studii literare.* Bucureşti, [1930], « Cartea Rom. », 8°, 232 p. « Creaţie şi analiză ». Proporţia în care se îmbină partea de creaţie şi cea de analiză într'o scriere literară şi analiza câtorva scriitori în legătură cu această idee. « Numele proprii în opera comică a lui Caragiale ». Numele personagiilor sunt potrivite caracterului şi păturii sociale din care fac parte. « Ioan Al. Brătescu-Voineşti ». Scrisoare către Brătescu-Voineşti cu ocazia împlinirii a şaizeci de ani. « Sadoveanu. Ţara de dincolo de negură ». Preferinţa autorului de a descrie trecutul. « Otilia Cazimir. Fluturi de noapte ». Feminitatea în poezia O. Cazimir. « Eminescu ». Studiu amănunţit asupra versificaţiei lui Eminescu şi acordului între ideia exprimată şi formă. — Rec. elog. cu o caracterizare a criticului. Ad., 43*, Nr. 14.245, p. 1—2. BOTEZ, DEMOSTENE. — Rec. elog. A. L. A., IX, Seria II, Nr. 487, p. 4. SADOVEANU, IZABELA. — Rec. critică. Ibrăileanu lipsit de putere de sinteză şi de principii critice. V. L., V*, Nr. 126, p. 3. SULUŢIU, OCTAV. — Rec. crit. elog. V. R., XXII*, vol. LXXXI, p. 200—203. ZARIFOPOL, PAUL. — Rec. crit. Dt., VIII*, p. 106—107. DIMA, AL. — Rec. elog. F. Fr., V*, pp. 141—143.

[— IORGA, N., *La littérature historique roumaine, compte rendu jusqu'en* 1928, În *Bulletin des sciences historiques en Europe Orientale.* VI, (1930). Varşovia, 1930. 8°4 24 p.].

— IORGA, N., *Istoria literaturii româneşti. Introducere sintetică.* Bucureşti, 1929, Editura Pavel Suru, (Tip. « Datina Românească », Vălenii de Munte), 8°, 206 p., 1 f. — Are următoarele capitole: Introducere, I. Crearea limbii literare, II. Primul fond străin al literaturii Românilor, III. Căutarea subiectelor proprii, IV. Cuvântul românesc în Scriptură, V. Literatura individualistă din a doua jumătate a secolului al XVII-lea, VI. Memorialişti şi eruditi, VII. Decăderea

©BCU CLUJ

spiritului vechiu. Traduceri religioase din grecește, VIII. Spirit filozofic și modă poetică din Apus, IX. Curentul autohton în fața romantismului de împrumut, X. Romantism francez pe subiecte românești, XI. Întoarcerea vechiului fond românesc, XII. Expresia integrală a sufletului românesc : Mihail Eminescu. XIII. Revenirea spiritului local, XIV. Noua orientare a tineretului dela 1900. — De remarcat mai ales cap. XI—XIV în care se cuprinde partea pe care autorul nu a tratat-o în Istoriile sale ale literaturii. — [Cf. Rec. DR. VII, p. 375—376 BREAZU, I.]

— IORGA, N., *Procesul « Sămănătorului »*. Apărarea curentului sămănătorist împotriva « invidioșilor de ieri » [grupul Lovinescu] și a tinerilor de după războiu, nerăbdători după înnoire. Aceștia din urmă n'au pus în locul sămănătorismului — așa cum pretind — un fond literar nou și sincer. Iar acuzele grupului Lovinescu nu sunt niciuna întemeiate. Sămănătoriștii au fost și rămân țărăniști, etnici și etici. (Rm., Nr. festiv, 1905—1929, p. 33—38).

— IORGA, N., *Rousseau și Românii*. Mai ales despre jurnalul intim al grecului Caragea, scris între 1770—1790, în care se bănuește influența lui Rousseau. [Din *Annales de la société J. J. Rousseau*]. (Cug. Cl., III*, p. 410—413).

— IORGA, N., *Art et littérature des Roumains. Synthèses parallèles*. Paris, 1929, Ed. J. Gamber, 8°, 48 p. + 72 pl. + 3 f. — O sinteză a ideilor autorului privitoare la arta și literatura română. Iată capitolele : I. Églises de bois ; chanson premières. II. Arhitecture en briques : emprunts à Byzance et aux Serbes. III. Art moldave sous Étienne-le-Grand. Chronique de guerre. IV. Art et littérature du XVI siècle. V. Le XVII siècle. VI. Les XVIII et XIX siècles.

— IORGA, N., *Ceva despre presa română după 1866*. (Din *Istoria literaturii românești moderne*, vol. IV, în lucru). Înmulțirea și decăderea presei după 1866. Presa satirică și zilnică. (D. V., I*, p. 137—138).

— ISOPESCU, CLAUDIO, *L'Italia e gli inizi del teatro drammatico e musicale romeno*. Se insistă, pe larg, atât asupra teatrului popular cât și al acelui cult (până la 1848) arătându-se influențele italiene, sigure sau ipotetice. Studiul e întemeiat pe cercetările de până acum ale lui Iorga, Ortiz, Burada, Ollănescu, Poslujnicu. Concluzia : începutul teatrului dramatic și muzical românesc e în strânsă legătură cu repertoriul și cultura italiană. *(Il Giornale di Politica e di Letteratura*, V, p. 1348—1378).

— KASTERSKA, MARYA, *Mickiewicz și Românii*. Bogate amănunte despre legăturile emigrației românești pașoptiste cu Mickiewicz. (Pr. L., IV, Nr. 2, p. 20—23).

— KIRIȚESCU, CONST., *Literatura împotriva educației?* București, 1929, « Cartea Românească », 8°, 80 p. [Conferință ținută la Ateneul Român, în ziua de 21 Aprilie 1929]. — Literatura trebue să ajute forțele creatoare ale unei societăți, iar nu să le demoralizeze, așa cum a făcut literatura noastră, care zugrăvește războiul mondial. Conferențiarul se ocupă în special de această literatură, aducând de exemplu romanele *Strada Lăpușneanu* de M. Sadoveanu, *În Cetatea Idealului* de Dem. Teodorescu, *Hârdăul lui Satan* de Eugen Todie, *Roșu, galben, albastru* de I. Minulescu și *Întunecare* de Cezar Petrescu. Toate aceste opere

©BCU CLUJ

zugrăvesc starea de spirit a unei minorități, iar nu a majorității, care a realizat idealul de întregire națională.

— LASLO, N., *Întâia traducere a Odysseiei în versuri românești*. Se analizează traducerea *Odiyseiei* în versuri, făcută de un elev de liceu Simion P. Simon, în 1880, la Blaj. (S. d. M., VII*, p. 204—205).

— LOVINESCU, EUGENIU, *Critice*. Vol. X. București, [1929], « Ancora », 8°, 208 p. — Autorul adună în acest volum introducerile puse în fruntea operelor lui Eminescu, Creangă, Alecsandri și N. Filimon, publicate în « Biblioteca clasicilor români ». La Eminescu se arată importanța studiului prozei literare a poetului pentru înțelegerea formării lui. — Lui I. Creangă îi face o lungă biografie, reproducând pasagii din izvoarele biografice mai importante. — La Alecsandri se face o analiză a dramelor *Despot Vodă*, *Fântâna Blanduziei* și *Ovidiu*, insistându-se în deosebi asupra influenței dramei romantice franceze asupra poetului. — La N. Filimon se reproduce cunoscuta scrisoare a lui Ion Ghica în care se face biografia autorului *Ciocoilor vechi și noi*, se face apoi o scurtă analiză a romanului, cu câteva interesante considerații asupra romanului românesc.

— *Lovinescu, E., Istoria literaturii române contemporane, vol. IV. Evoluția prozei literare*. Rec. crit. Se constată o totală metamorfoză a criticului. Impresionistul de odinioară este astăzi cel mai dogmatic dintre criticii români. Ad., 42, Nr. 13.859, p. 1—2. CIOCULESCU, ȘERBAN. — Rec. crit. Părți admirabile dar și multe neajunsuri și interpretări false. Cv., V, Nr. 1359, p. 1—2, Nr. 1374, p. 1—2, Nr. 1384, p. 1—2. PERPESSICIUS. — Menț. anal. St. R., IV*, p. 200—201. TAGLIAVINI, C.

— LOVINESCU, E., *Istoria literaturii române contemporane. VI. Mutația valorilor estetice. Concluzii*. București, 1929, « Ancora », Benvenisti, 8°, 264 p. — Autorul justifică prin acest volum de ce a tratat în cele cinci vol. istoria literaturii din ultimii treizeci de ani. El nu crede într'o estetică științifică, ci numai într'o istorie a esteticii. Cea mai mare parte a volumului se ocupă cu demonstrarea acestei teorii. Cu toate că preferă critica sincronică, pe care o practică de atâta timp, L. arată și neajunsurile acestei critici. Criticul trebue să aibă o minimă doză de dogmatism. Dogmatismul lui se mișcă în cadrul pur estetic și se reduce la despărțirea creației literare în două grupuri mari: obiectivă și subiectivă. Are numeroase aplicațiuni la literatura rom. Se ocupă și de cele două funcțiuni ale limbii: noțională și sugestivă. — În *Apendice* răspunde criticei făcută de Ibrăileanu ed. lui a poeziilor lui Eminescu, publicată în Bibl. Clasicilor Rom. — Rec. crit. Ad., 42, Nr. 14.079, p. 1—2. CIOCULESCU, Ș. — Rec. crit. Rom. Lit. I*, Nr. 2, p. 60—61 și 3—4, p. 89. DEMETRESCU, ROMUL. — Rec. crit. V. L., IV, Nr 117, p. 7. CĂLINESCU, G.

— LOVINESCU, EUG., *Memorii*. Vol. I, 1906—1916. București, [1930], « Cugetarea », 8°, 320 p. — [Cf. Rec. DR., VII, p. 413—415 de CHINEZU, I.]. — Rec. elog. R., XV, Nr. 3884, p. 1—2. BOZ, LUCIAN. — Rec. crit. elog. Ad., 43*, Nr. 14.112, p. 1—2. CIOCULESCU, ȘERBAN. — Rec. crit. elog. V., III*, Nr. 152, p. 3. CONSTANTINESCU, POMPILIU. — Rec. crit., Dt., VIII*, p. 201. SANDU, DIM. — Rec. elog. V. L., V*, Nr. 133, p. 1. VALERIAN, I.

©BCU CLUJ

— LUPAȘ, OCTAVIAN, *Al doilea turneu al Teatrului Național din București cu M. Pascaly la Arad* (1871). Informațiile cu privire la acest turneu al lui P. publicate în ziarul *Gura Satului* (1871). Se reproduce scrisoarea din Aprilie 1871, adresată de către M. P. lui M. B. Stănescu, în care se vede care sunt ideile sale despre rostul turneelor teatrului românesc în Ardeal și programul său, apoi apelul adresat intelectualilor români arădani de către M. B. S. pentru chemarea lui M. P. și pentru participarea la reprezentații. Se dă la urmă lista pieselor jucate. (D. V., I*, p. 118—120).

— *Maloy, Antoine et Viller, Marcel, La confession ortodoxe de Pierre Moghila,* Metropolite de Kiev (1633—1646). Text latin inedit. Rec. anal., C. Cos. VI*, p. 545—546. NISTOR, I. ION.

— [MARINESCU, GEORGE, *Criticii români.* Literatura română. Fasc. III. București, 1929, Tip. Române Unite, 8°, 16 p]..

— MINAR, OCTAV, *Critica literară în secolul al XIX-lea.* București, [1929], Ed. Socec et Co., 8°, 120 p. — Analiză trunchiată și adeseori confuză a ideilor critice ale scriitorilor noștri mai de seamă din sec. XIX. Un capitol special e consacrat ideilor critice din rapoartele dela Academie.

— MORARIU, LECA, *Al doilea bogdănesc descălecat în Bucovina.* Ciclul de conferințe ținut de Gh. Bogdan-Duică în Bucovina, la Cernăuți și Suceava. Despre : *Poetul I. Barac* (14 și 15 Mai, dări de seamă : *Glasul Buvovinei* Nr. 3227, 3229, 3230, 3232), despre *Poetul C. Conachi* (16 și 17 Mai, publicat în F. Fr., V, p. 52—55 și 86—93), despre *Veronica Micle (Muza lui Eminescu)* (17 Mai, vezi *Glasul Bucovinei* Nr. 3231), *Alecsandri în Bucovina la 1848* (19 Mai), *Poezia Veronicei Micle* (21 Mai, la Suceava, G. B. Nr. 3235). (F. Fr., V*, p. 110—114).

— MORARIU, VICTOR, *Gh. Bogdan-Duică îndrumător literar al Bucovinei (1893—1894).* Gh. B. G. director al *Gazetei Bucovinei* (22 Aprilie 1893—24 Iulie 1894). Îndrumări spre literatura românească. Gh. B. D. cronicar literar al operelor românești de valoare. Viitor istoric literar, d-l Gh. B. D. prin articolele sale despre G. Barițiu și S. Bărnuțiu urmărește, încă de pe atunci « conexiunile și influențele între literatura română și cea germană ». Planul creării unei biblioteci. Preocupări de lucrurile bucovinene : analiza scrierii lui I. Budai-Deleanu : *Scurte observări asupra Bucovinei.* — Ridicarea nivelului cultural al « Gazetei » prin studii politice, sociale și istorice, semnate de Gh. B. D. și alții. Studiul său despre Bucovina, 1895. (F. Fr., V*, p. 81—85).

— OLĂREANU, AL., *Însemnări pentru o istorie a teatrului craiovean.* Craiova, [1929], Ramuri, 8°, 57 p. — Informații privitoare la istoria teatrului în Craiova 1850—1927, fără să arate izvoarele.

— ORTIZ, RAMIRO, *Correnti nella letteratura romena contemporanea.* Caracterizare succintă a celor două curente care frământă literatura noastră contimporană : semănătorismul și modernismul. Întâiul a ajutat la conservarea și precizarea specificului național, al doilea a dat finețe și rafinament limbii . — Revistele românești mai importante. — Criticii. *(Il Giornale di Politica e di Letteratura,* V, p. 1289—1296*).*

©BCU CLUJ

— ORTIZ, RAMIRO, *La prosa romena contemporanea.* Caracterizare a prozatorilor români de astăzi, înşirându-se operele mai importante. *(Il Giornale di Politica e di Letteratura,* V, p. 1335—1347).

— [ORTIZ, RAMIRO, *Radici e propaggini francesi, rumene e espagnole della «Liberta» di P. Metastasio.* În *Mélanges Baldensperger,* Paris, 1930, Champion, v. II, p. 151—162].

— PAPADOPOL, PAUL I., *Dascălul în literatura română. Dascălii greci.* Tipurile de dascăli greci în scrierile lui I. Heliade-Rădulescu, Ion Ghica, G. Sion şi V. Alecsandri. (Şc. Rom., XXXIV, Nr. 1, p. 18—19, Nr. 2, p. 23—24, Nr. 4—5, p. 22—23, Nr. 10, p. 7—9, XXXV, Nr. 7—8, p. 19—20).

— [PANAITESCU, P. P., *Powojenna historjografia rumuńska.* Lwów, 1930, 8°, 20 p. (Extr. din *Kwartalnika historycznego.* R., XLIV, T. II, p. 1].

— [PANAITESCU, P. P., *La littérature slavo-roumaine (XV-e—XVII-e siècles) et son importance pour l'histoire des littératures slaves.* În *Sbornik Praci I. Sjezdu slovanskych filologu v Praze 1929.* Svazek II. Praga, 1931, 8°, 12 p.].

— PERIEŢEANU, I. GR., *Teatrele noastre naţionale.* Caracterizarea lor din punct de vedere juridic. Studiu legislativ critic. Bucureşti, 1929, «Curierul Judiciar», 8°, 158 p. — Se studiază evoluţia istorică a legislaţiei teatrelor noastre şi situaţia lor de drept de azi, pentru a ajunge la concluzia autonomiei lor.

— PETRESCU, CEZAR şi CRAINIC, NICHIFOR, *Zece ani.* Articol scris cu ocazia comemorării celor zece ani împliniţi dela apariţia revistei *Gândirea.* Împrejurările în care s'a înfiinţat revista, colaboratorii ei, programul. «Drumul *Gândirii,* s'a confundat cu drumul spiritualităţii româneşti». *Gândirea* e o grupare de afinităţi. Doctrina *Gândirii*: ideea etnicului şi ideea spiritualului — elemente fundamentale ale culturii strămoşeşti. Tradiţionalismul spiritual al *Gândirii.* Un centru şi o imagine integrală a literaturii şi a artelor de după războiu. (Gn., X, p. 407—415).

— POPESCU-POLYCTET, C. I., *Antologia poeţilor olteni.* Craiova, 1929, «Ramuri», 8°, 132 p. — Bucăţi alese din 33 poeţi olteni vechi şi contimporani. Fiecăruia i se face o scurtă biografie şi bibliografie. Printre ei se află: T. Arghezi, Tr. Demetrescu, Elena Farago, Eugeniu Fl. Ionescu (Ada Umbră), Vasile Lascar, Haralamb G. Lecca, Al. Macedonsky, V. Nicoleanu, N. Vulovici.

— *Povestitorii români. Bucăţi alese (1880—1925).* Cu o prefaţă şi însemnări de EMANOIL BUCUŢA. Bucureşti, 1929, «Cultura Naţională,» 8°, V + 140 p. + 3 f. — Bucăţile au fost alese aşa fel «ca să se simtă creaţia noastră clasică în puterea ei şi drumurile către care cea mai proaspătă încearcă să se îndrepte». Se publică astfel bucăţi alese din Ion Creangă, Ion Slavici, I. L. Caragiale, I. Al. Brătescu-Voineşti, I. Agârbiceanu, Gala Galaction, M. Sadoveanu, L. Rebreanu, Cezar Petrescu şi Ionel Teodoreanu. Fiecărui scriitor i se face o scurtă biografie.

— PUŞCARIU, SEXTIL, *Ce e românesc în literatura noastră.* Caracterele fundamentale ale literaturii noastre sunt: individualismul, adaptabilitatea şi simţul deosebit de desvoltat pentru armonie. Înainte de a arăta aceste trăsături în lite-

©BCU CLUJ

ratură ele sunt urmărite, în mod sumar, în istoria și cultura noastră. Se insistă apoi mai mult pentru demonstrarea lor în poezia noastră populară și în lit. cultă. (Ț. B., I, p. 15—21, 99—110). — Menț. crit., Dt., VII, p. 83—84. DIMA, AL.

— PUȘCARIU, SEXTIL, *Istoria literaturii române. Epoca veche.* Ediția a doua. revăzută și întregită cu 81 ilustrațiuni dintre care șase planșe în culori în afară de text. Sibiu, 1930, Tip. edit. Krafft & Drotleff, 8° 2. f + 263 p. — Rec. elog. Ț. B., II*, p. 378—379. B[ANCIU], A. — Rec. elog. Un tablou viu al culturii noastre vechi. S. d. M., VII*, p. 224—225. BREAZU, I. — Rec. anal. elog. B. G., I*, p. 430. [BUCUȚA, E.]. — Rec.crit. elog. D. V., I*, p. 130. CHINEZU, I. — Rec. anal. A. O., IX*, p. 287. FORTUNESCU, C. D. — Rec. elog. Dt., VIII*, p. 105—106. GERARIU, D. — Rec. crit. elog. cu completări la bibliografie. R. H., VII*, p. 169—172. IORGA, N. — Rec. anal. A. Bn., III*, Nr. 4—6, p. 93—94. [MILOIA, I.]. — Menț. elog. Romania, LVI*, p. 478. R[OQUES], M. — Rec. elog. Cv., VI*, Nr. 1882, p. 1—2. THEODORESCU, CICERONE. — Rec. elog. C. L., LXIII*, p. 620. T[ZIGARA]-S[AMURCAȘ]. [Cf. Rec. DR. VII, p. 385—386 BREAZU, I.].

— PUȘCARIU, SEXTIL, *Renașterea noastră romană.* În *Omagiu lui Ramiro Ortiz cu prilejul a douăzeci de ani de învățământ în România.* București, 1929, « Bucovina », 8°, p. 147—151. — Renașterea noastră romană a fost începută de școala ardeleană. Latinismul dela Blaj, prea îmbibat de latinismul germano-austriac — care se deosebea de cel apusean — n'a avut o influență prea hotărîtoare. El a fost înlocuit de influența neoromanică franceză. Neologismele neoromanice înmulțindu-se, limba noastră a luat o înfățișare mai romanică. Nu știm cât e de « romanică » rasa noastră. Cu siguranță însă că, tinzând mereu să fim Romani, vom fi Romani ca și frații noștri apuseni.

— RADU CONST., *Tablou sinoptic cronologic al istoriei literaturii române.* I Sec. al XVI-lea. Focșani, 1930, Tip. Lucrătorii asociați. În fol. — Rec. crit. cu rectificări și îndrumări. DR., VI, p. 425—426. P[UȘCARIU], S. — Menț crit. Romania, LVI, p. 619. R[OQUES] M.

— RADU, CONST., *Goldoni în România.* [Continuarea studiului apărut în anii precedenți ai revistei]. Cap. II. Traduceri. (Rom., X*, Nr. 1, p. 23—30, Nr. 3, pp. 22—32).

— REBREANU, LIVIU, *Scrisul românesc ardelean mai nou.* În *Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul, 1918—1928.* Vol. II, București, 1929, « Cultura Națională », 4°, p. 1149—1153. — Considerații generale asupra literaturii ardelene de după Unire.

— ROMAN, DUMITRU, *Preotul în literatura română.* Analiza tipurilor mai importante de preoți dela scriitori români. În general preotul este o figură aleasă a literaturii noastre. (R. Lum., I, p. 146—154).

— SADOVEANU, ION MARIN, *Teatrul Național din București.* Considerații istorice. Influența exercitată de T. N. asupra vieții artistice. — Începuturile teatrului românesc. Reglementarea existenței teatrului și înființarea unei Eforii. (Al. Șuțu). Societatea filarmonică pentru încurajarea teatrului (1833). Ideea înfăptuirii unui teatru național. Cea dintâi trupă română. Inaugurarea T. N.

©BCU CLUJ

(1852). Infiinţarea Societăţii dramatice (1859) de către C. A. Rosetti, inauguratorul criticei dramatice, în *Românul*. Şcoala română de actori. Influenţa lui I. L. Caragiale şi a operei sale : crearea unui regionalism muntenesc, devenit bucureştenism, care se va impune apoi ţării întregi. Predominarea dramei franceze până la Pompiliu Eliade, care introduce teatrul german şi pe Shakespeare. Repercursiunea acestei influenţe asupra dramei româneşti. Influenţa T. N. asupra teatrelor particulare. T. N. « a prezidat cu directivele sale la întreaga noastră renaştere culturală şi naţională. » (B. G., I*, p. 606—611).

— SÂN-GIORGIU, ION, *Das rumänische Drama der Gegenwart*. Scurte caracterizări ale autorilor dramatici : Caragiale, Davilla, Ronetti Roman, Delavrancea, Herz, Sorbul, Eftimiu, Prodan, Kiriţescu, Rodan, Vlădoianu, Bibescu, Bârsan, Horia Furtună, M. Rădulescu, Iorga, Goga, Rebreanu, Camil Petrescu, V. Ion Popa, Rîuleţ, Gib Mihăescu, Lucreţia Petrescu, Minulescu, Maniu, Blaga, Ciprian, Zamfirescu, Sân-Giorgiu. (Kl., VII*, p. 208—211).

— SANIELEVICI, H., *Literatură şi ştiinţă*. Cu 20 ilustraţiuni. Bucureşti, 1930, Edit. « Adevărul », 8°, 4 f. + 404 p. + 1 planşe. — Studii şi esseuri de tot felul, apărute înainte în reviste. P. 1—15 «Arta ţăranului român » ; p. 18—46 « Rasa, limba şi cultura băştinaşilor Daciei »; p. 113—126 « Cum ar fi trăit Eminescu în zilele noastre » ; p. 127—145 « Originea lui Alecsandri ».

— SAVA, I. C., *Aportul Brăilei în literatura română*. O înşirare fugară a scriitorilor dispăruţi sau în viaţă, care s'au născut sau au lucrat la Brăila. (L. L. A., I, Nr. 10—11, p. 2—3).

— SIMIONESCU, I., *Oameni aleşi. Vol. II, Românii*. Ed. II-a revăzută şi adăugită. Bucureşti, [1929], «Cartea Românească», 8°, 124 p. — E scrisă cu scop cultural mai ales pentru tineretul şcolar. Face şi câteva portrete de scriitori, toate foarte elogioase.

— *Simionescu, D. I., Sibilele în literatura românească*. — Menţ. crit. St. R., IV*, p. 199—200. TAGLIAVINI, C.

— SULICA, SZILÁRD, *Magyarország szerepe a román szinházi és zenei kultura fejlödésében*. [*Rolul Ungariei în desvoltarea teatrului şi a culturei muzicale româneşti*]. Despre influenţa ungurească într'o versiune a *Irozilor*, care circulă prin Ardeal ; în teatrul cu păpuşi, tot din Ardeal. Rolul artiştilor de origine din Ungaria în desvoltarea teatrului cult : Iosif Herfner, capelmaistru la Iaşi, în compania lui Fouraux (1832). Mai mult despre Ioan Wachmann, capelmaistru la Societatea Filarmonică, conducătorul conservatorului de muzică din Bucureşti şi compozitor ; apoi despre fiul său Eduard, conducător şi el de orchestră. La sfârşit despre Bela Bartok. (M. Sz., VII, (1929), p. 136—145).

— [TIEGHEM, PAUL VAN, *Le préromantisme. Etudes d'histoire littéraire européene*. Paris, 1930, Felix Alcan, 8°, VIII + 323 p. Incadrează şi preromantismul românesc].

— TOLAN, ISAIA, *Teatrul Naţional din Bucureşti la Arad, acum 61 de ani*. În 1868 trupa lui Pascaly, a dat şase reprezentaţii la Arad. Cum se

©BCU CLUJ

oglindesc aceste reprezentații în ziarul unguresc *Alföld*. (S. d. M., VII*, p. 40—42).

— TOMESCU, D., *Oltenia în literatura românească. Pe marginea unei Antologii*. Cu ocazia publicării unei *Antologii a poeților olteni* de I. C. Popescu-Polyclet, se face critica antologiilor, care ar trebui să înfățișeze numai poeți consacrați. Faptul că aportul Olteniei în literatura noastră e neînsemnat se explică prin puritatea energiei naționale a Olteniei sau prin lipsa conștiinței de sine, care de abia în timpul din urmă a început să se manifeste sub forma unui regionalism literar. (S. d. M., VII, p. 21—24).

— TOROUȚIU, I. E., *Heinrich Heine și Heinismul în literatura românească*. București, 1930, Tip. « Bucovina », 8°, 250 p. + 1 f. — Privire generală asupra vieții și operii poetului și a curentului provocat de el. — Traducătorii români în ordine alfabetică, cu menționarea locului unde au apărut traducerile și privire critică asupra lor. — Un tablou sinoptic al poeziilor traduse. — Traducătorii români ai poeziei lui H. Studii despre el. — Bibliografie. — Rec. anal. F. Fr., V*, p. 179. CRIȚĂ, AL.— Rec. anal. C. L., LXIII*, p. 1256—1258. G[EROTA], C.

— TOROUȚIU, E. I., *Hermann Sudermann în literatura românească*. București, 1930, « Bucovina », 8°, 96 p. — După Heine, cel mai cunoscut în literatura românească. Cea mai mare parte a volumului e un studiu al operei lui Sudermann. Autorul ne dă apoi traducerile românești din opera lui S. cu amănunte despre data reprezentării fiecărei piese și numele artiștilor care au interpretat rolurile. La sfârșit bibliografia întrebuințată. — Rec. anal. C. L., LXII*, p. 1258. GEROTA, C.

— URECHIA, NESTOR, *« La chaumière indienne » de B. de Saint-Pierre în traduceri românești*. Comparație între traducerea lui Leon Asachi (1821), a lui Pelimon (1850) și una nouă (1929). (Pr. L., IV, Nr. 1, p. 9—10).

— VASILESCU, NAE A., *Schițe, documente și însemnări din orașul și județul Brăila*, 1928—1929. Brăila [1929], Tip. Curierul, 8°, 2 f. + 160 p. + 2 f. — P. 13—15 câteva însemnări cu privire la mișcarea teatrală în Brăila în a doua jumătate a sec. XIX.

— VORNICU, GH., *Însemnări asupra literaturii românești în Maramureș*. Privire sumară. Ieudul ca centru cultural. Copiștii Maramureșului. Scriitorul Antemiu Anderco de Homorod, dela care au rămas memorii de călătorie în Italia și Franța. (C. T. C., X, p. 51—52).

— ZAMFIRESCU, GEORGE MIHAIL, *Il teatro romeno contemporaneo*. Privire sintetică. Se vorbește despre fantezia dramatică în versuri, despre drama istorică, despre comedia de moravuri apoi, mai pe larg, despre drama modernă contemporană. Punctul de vedere e larg și binevoitor. *(Il Giornale di Politica e di Letteratura*, V, p. 1379—1392).

— ZARIFOPOL, PAUL, *Artiști și idei literare române*. Bibl. « Dimineața ». Studii despre : Caragiale, Cerna, Minulescu și Al. O. Teodoreanu, publicate înainte în diferite periodice. — Rec. anal. C. L., LXIII*, p. 870—872. DECOM. — Rec. crit. elog. V. R., XXII*, vol. LXXXII, p. 320—323. PHILIPPIDE, AL. A. — Menț. elog. A. L. A., IX*, Seria II, Nr. 502, p. 7.

©BCU CLUJ

TRADUCERI DIN ROMÂNEȘTE. ROMÂNII ÎN LITERATURILE STRĂINE

— BATAILLE, HENRI, *Ode à la Roumanie*. Originalul facsimil și trad. în rom. (C. T. C., X, p. 84).

— BATZARIA, N., *Cultura română în Anglia*. Se rezumă o conferință cu acest titlu, ținută la Londra de Marcu Beza. Conferința a constat din două părți. În prima parte Marcu Beza a relevat lucrările cele mai recente apărute în Anglia în care e vorba despre România și poporul român. Partea a doua a conferinței a fost consacrată expunerii a ce s'a făcut și a ce nu s'a făcut până acum în Anglia pentru răspândirea în această țară de date și cunoștințe privitoare la cultura și literatura română. (Ad., 42, Nr. 13.860, p. 1—2 și Nr. 13.863, p. 1—2).

— *Bibesco, Princesse, Pages de Bukovine et de Transylvanie*. Recensie analitică. Autoarea evocă personalitatea lui Ștefan cel Mare și cea a lui I. Maniu, în cadrul războiului pentru desrobire. (D. V., I*, p. 156). — PUȘCARIU, VAL.

— B[OGDAN]-D[UICĂ], G., *Cântec grecesc popular*. Se traduce în românește un cântec grecesc popular din satul Skalia, din Kephalonia, găsit în *Griechische Märchen, Sagen und Volkslieder, gesammelt, übersetzt und erläutert von Bernard Schmidt*. Leipzig 1877, p. 206. E vorba în el și de un Valah. (Tr., LX, p. 144—145).

— BOGDAN-DUICĂ, GH., *Frații Grimm despre Români*. Relativ la Thiersage, I. Grimm admite ca posibilă o influență din Principate (scrisoare din 22 August 1855). W. Grimm, cetind legenda lui Polyphem, într'o poveste românească din Ardeal, se îndoiește de originea germană a poveștii despre hoț și fiul lui, din colecția sa (scrisoare din 29 Aprilie 1857). (F. Fr., V*, p. 110).

— B[OGDAN]-D[UICĂ], G., *Lauda Brașovenilor*. În *Révue de Géographie*, redactată de M. L. Drapeyron (Paris), a apărut un articol al lui Attila Gérando: *Études sur les hautes plaines de Transilvanie*, în care se ocupă și de Brașoveni și-i socotește ca pe cei mai bine înzestrați din tot Ardealul. (Ț. B., II*, p. 40).

— B[OGDAN]-D[UICĂ], G., *Trocarii (?) și Suedezii*. — La întoarcerea lui Carol XII din Turcia, oameni de-ai lui au trecut și prin Brașov și există urme scrise că în drumurile lor au fost călăuziți de Brașoveni. *De la Montraye* amintește că Brașovul e locuit de Sași, Unguri și câțiva Români refugiați. (Ț. B., II*, p. 40—41).

— BOITOȘ, OL., *Săptămâna teatrului românesc la Paris*. În aceeași săptămână s'au reprezentat pe scenele parisiene trei piese de autori români: *Măștile Destinului* de Sarina Cassvan, *Sfârșitul Lumii* de Matei Russu și *Păcat* de Adolf Orna. Mai mult despre acesta din urmă. (Ard. T., I*, p. 150—154).

— BOLDUR, T., *Românul și Ungurul în «Enciclopedia Spaniolă»*. Se rezumă și se traduce în parte portretul elogios al Românului din *Enciclopedia Spaniolă* editată de Galeardo din Barcelona. (S. d. M., VI, p. 20—21).

— [BUCUȚA, EMANOIL], *Literatura românească în Europa*. Propaganda care ni se face prin traducerea operelor românești în limbi străine. Traducerea în italienește a *Pădurii Spânzuraților* și a *Ciulendrei* lui Rebreanu, și a *Moarei cu noroc* a lui Slavici. (B. G., I*, p. 318—320).

©BCU CLUJ

— [BUCUȚA, EMANOIL], *O prietenă a țării.* D-na Jindra Flajšhansová-Hušková, fostă elevă a lui O. Densușianu, a ales și a aranjat materialul numărului din Februarie al revistei slovace *Novy Set,* închinat în întregime României. Cuprinsul acestui număr. (B. G., I*, p. 105—110).

— [BUCUȚA, EMANOIL], *România în noua Enciclopedie Britanică.* Edițiile E. B. Cum se răsfrânge România în ediția a patrusprezecea a E. B.: scurtă critică. Reproducerea biografiei lui : V. Alecsandri, M. Eminescu, Ion Brătianu, Iuliu Maniu, Ion Mihalache, Alexandru Averescu și Nicolae Iorga. (B. G., I*, p.43—45).

— [BUCUȚA, EMANOIL], *Roumania.* Recensia numărului pe trimestrul Ianuarie—Martie al revistei *Roumania,* tipărită la New-York, de Societatea Prietenilor României. (B. G., I*, p. 173—174).

— *Caragiale, I. L., Il Divorzio.* Trad. di L. Cialdea. Pref. de C. Isopescu. « Traducerea lui Cialdea, foarte conștiincios muncită, a pătruns toate frumusețile originalului... ». (A. L. A., IX, Nr. 458, p. 1.) — BAICULESCU, GEORGE

— CHINEZU, ION, *Aspecte din literatura maghiară ardeleană.* Cluj, 1930. Societatea de Mâine, 8°, 152 p. — Cartea aduce bogate sugestii pentru înțelegerea Ardealului cultural. P. 42—45 și 136 despre traducerile în ungurește din lit. rom. — Rec. crit. elog. B. G., I*, p. 370—371. [BUCUȚA, EMANOIL]. — Rec. anal. elog. A. L. A., IX*, Seria II, Nr. 512, p. 7. PHILIPPIDE, AL. A.

— CRAINIC, NICHIFOR, [*Literatura grupului « Gândirea » în străinătate*]. Notiță din prilejul apariției în trad. ital. a *Omului din vis (L'uomo del sogno)* a lui Cezar Petrescu ; a volumului *Die Tatarin* a lui O. W. Cisek ; și a *Meșterului Manole* de L. Blaga, tradus în limba germană de Hugo Marti și jucat pe scena Teatrului Orășenesc din Berna. (Gn., IX, p. 411).

— [*Creangă, Ion, Cinci pâini și Omul leneș*]. Traducere în limba engleză de Lucy Byng, publicată în *The Slavonic Review.* (B. G., I*, p. 372—373). — [BUCUȚA, EMANOIL].

— *Creangă, Ion, The Mother-in-law.* Traducere în limba engleză. (Sl. R., VII, p. 524—530). — JOPSON, CYNTHIA M.

— CREANGĂ, I., *Recollections.* Translated from the Roumanian by Lucy Byng. With a Preface by Marcu Beza. London, 1930, Toronto, 8°, 255 p.

— DECEI, AUREL, *Literatura românească în Italia.* Sub îngrijirea lui *C. Isopescu,* s'au tradus în limba italiană din operele lui Brătescu-Voinești, Rebreanu, Agârbiceanu, Cezar Petrescu, Pătrășcanu, Caragiale și Camil Petrescu. (S. d. M., VII*, p. 43—45).

— [DENSUȘIANU, OVID și J. HUŠKOVÁ-FLAJŠHANSOVA], *Moderni rumunské básnictvi.* Břeclav, 1929, Frant. Navratila, 8°, 102 p. + 2 f. — Ovid Densușianu face o privire istorică asupra desvoltării poeziei române (p. 13—64), iar J. Hušková Flajšhansova traduce din poeții români de astăzi (p. 67—87). Rezumat în limba franceză.

— DYCK, *De vorbă cu D-ra Madeleine.* Despre traducerea în franțuzește a romanului *Ciuleandra* de L. Rebreanu. (V. L., IV, Nr. 113, p. 1—2).

— DIMA, AL., *Literatura română și străinătatea.* Autorul constată aprecierea de care se bucură literatura noastră în străinătate (s'au tradus din operele lui

©BCU CLUJ

M. Sadoveanu, Brătescu-Voineşti, Carageale, L. Rebreanu şi C. Petrescu) amintind activitatea lui Claudiu Isopescu dela Roma, cere însă, de comun acord cu criticul italian Luigi Tonelli, să se traducă mai ales operele caracteristice specificului nostru naţional. (Dt., VIII*, p. 1—3 şi 101).

— *Dumon, En Roumanie. Quelques vers.* Bacău (?), 1917. Cu o prefaţă de Maiorul C. Sărăţeanu. Cuprinde câteva versuri « populare », text românesc şi traducere. Versurile nu sunt însă deloc populare. (Şz., XXXVII, vol. XXV, p. 134—136). — G[OROVEI], A.

— EMINESCU, MIHAI, *Gedichte.* Deutsche Übersetzung von N. N. Botez. Bukarest, [1930], Druk Socec & Co., 8°, 80 p. + 1 f. — 25 bucăţi dintre cele principale.

— [*Eminescu în englezeşte*]. In suplimentul literar al ziarului *New-York Herald* profesorul Carol Clark a tradus *Luceafărul, Mortua est* şi *Satira a IV-a* de E. Traducerile sunt însoţite de o biografie şi un portret al poetului. (J. L., XVIII, pp. 215—216).

— EMINESCU, MIHAIL, *Poems.* Translated from the Roumanian and rendered into original metres by E. Sylvia Pankhurst and I. O. Stefanovici Ph. D. With a Preface by George Bernard Shaw (Reproducered in facsimile) and an Introduction by N. Iorga. London, 1930, Ed. Kehgan Paul, Trench Trubner & Co. 8°, 120 p.

— *Eminescu, M, Poèmes.* 6 poezii, traduse în franţuzeşte. (Gal. I., Nr. I, p. 28—30). — ŞERBAN, N.

— *Eminescu, M., Venedig. Der Weg.* Trad. în limba germană. (C. T. C., X, p. 49). — LENDVAI, EUGEN.

— FORTUNESCU, C. D., *Traduceri din literatura română în italieneşte.* Propaganda românească făcută de prof. C. Isopescu în Italia. Lista cărţilor literare traduse de el şi de elevii săi, în italieneşte. (A. O., IX*, p. 102—103).

— GARSIA, AUGUSTO, *Cultura romena in Italia.* Interesul Italienilor pentru poporul şi cultura românească. Propaganda făcută de Români în Italia pentru cunoaşterea ţării lor şi a legăturilor italo-române. Articolul e întemeiat pe rezultatele numeroaselor cercetări făcute în timpul din urmă în acest domeniu. E util pentru bibliografia întinsă cu care e înarmat. *(II Giornale di Politica e di Letteratura,* V, p. 1400—1412).

— HAIOT, I., *Poezia populară românească la Varşovia.* Dare de seamă asupra unei interesante conferinţe despre poezia noastră populară ţinută la Varşovia, în cadrele secţiunii P. E. N.-clubului de acolo, de poetul idişist I. Mangâr. (Cv. V., Nr. 1384, p. 2).

— I. J. R., *Un traducător maghiar al lui Eminescu.* Câteva cuvinte de laudă pentru Zoltan Franyó, ziarist în Timişoara, care a făcut mai multe traduceri din Eminescu în limba maghiară. (Ad., 43*, Nr. 14.414, p. 1).

— ISOPESCU, CLAUDIO, *Notizie intorno ai Romeni nella letteratura geografica italiana del Cinquecento.* Se remarcă ştirile privitoare la Români din aproximativ 30 de autori. Aproape toţi aceştia recunosc originea romană a noastră. (Bul. Secţ. Hist. A. R., XVI, p. 1—90 + 2 pl.). — Menţ. B. S. G., XLIX, p. 338—339.

©BCU CLUJ

— KLEIN, Dr. KARL KURT, *Rumänisch-Deutsche Literaturbeziehungen.* Heidelberg, 1929. [Cf., Recensie de PETROVICI, E. în DR., VII, p. 363—365]. — Rec. anal. elog. V. R., XXII*, vol. LXXXIV, p. 173—179. BOTEZ, OCTAV. — Menț. crit. R. H., VI*, p. 169—170. IORGA, N.

— KRISTÓF, GEORGE, *Zece ani de viață literară a ungurimii din Ardeal. În Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul 1918—1928.* Vol. II. București, 1929, « Cultura Națională », 4°, p. 1153—1173. — În cap. ultim, V: « Relațiile literare româno-maghiare » despre studiile asupra lit. românești scrise în ungurește după unire și despre traducerile în limba maghiară a scriitorilor români.

— LUPU, AL., *Iarăși literatura valahă în italienește.* Traducerea în italienește a lui *Ion* de L. Rebreanu și *L'ultima delle Dee* de N. Iorga. (F. Fr., V*, p. 182).

— [*Macurek, Dr. Iosef, România în trecut și prezent.* (În limba cehoslovacă) 400 p.]. — Mențione analitică. Cartea îmbrățișează toate aspectele vieții trecute și actuale românești. (R., XV*, Nr. 3713, p. 4).

— *Magni, Corneliu, Despre Moldova și Iași 1678.* (Ed. Parma, 1678, Veneția 1682). Transcriere italiană și trad. în rom. din opera cu acest titlu. (I. N., VIII, p. 187—203). — [Tradus de MESROBEANU].

— MOLIN, R. S., *Literatura noastră și minoritarii.* Despre câteva traduceri din românește în ungurește și în nemțește (din operele Reginelor Elisabeta și Maria, din Aron Cotruș, Goga, Eminescu, etc.). (C. T. C., X, 49).

— MORARIU, LECA, *Traduceri din Creangă.* Se dă o listă a traducerilor operelor lui C. în limba germană, ucraineană, engleză și italiană. (F., Fr., V*, p. 46).

— MORARIU, VICTOR, « *Fântâna Blanduziei* » *în nemțește.* Traducerile germane ale poeziilor lui Alecsandri. F. B., tradusă de Edgar von Herz (1885) și de A. Altmann (1922). *(Die Blandusische Quelle).* Recensie critică a traducerii lui A. A. — Comparații cu originalul și cu traducerea Herz. (F. Fr., V*, p. 206—211).

— *Netoliczka O. și J. Wolf, Sammlung deutscher Gedichte für die Oberklassen der Secundarschulen in Romänien.* Cuprinde traduceri excelente din poeții români dela Alexandrescu până la Goga și N. Crainic (Boliac, Alecsandri, Eminescu, Zamfirescu, Vlahuță, Coșbuc, Iosif). Selecțiunea făcută cu grijă și cu bun gust. (D. V., I*, p. 136.) B. V. — Rec. crit. Ț. B., II*, p. 82—85. GHERGHEL, ION.

— PĂUNEL, Dr. E. I., *Trecerea lui H. C. Andersen prin România în 1841.* Se traduc pasagiile privitoare la Dobrogea și călătoria pe Dunăre din notele de drum ale lui H. C. Andersen. Nu se indică izvorul. [Continuă]. (C. L., LXII, p. 66—75).

— PENTAPOLIN, *Articolul d-lui Bertoni.* Se comentează foarte elogios un articol al lui Giulio Bertoni apărut în revista *La Stampa* din Turin și intitulat « Scriitorii români » tratând despre Eminescu, Brătescu-Voinești și Caragiale. (Cv., V, Nr. 1466, p. 1).

— PERPESSICIUS, *Ciuleandra.* Câteva aprecieri elogioase asupra romanului, scrise cu prilejul apariției traducerii lui în franțuzește. (Cv., V, Nr. 1489, p. 1).

©BCU CLUJ

— PERPESSICIUS, *Literatura română în Franţa.* Dare de seamă asupra a două studii despre literatura noastră contemporană, apărute în Franţa. Primul, datorit lui Guillot de Saix, este intitulat « Les lettres en Roumanie » şi a apărut în revista *L'ami du lettré;* al doilea e datorit « Asociaţiei curierilor literari » din Franţa şi a apărut în volumul de bilanţ literar al anului 1929 scos de această asociaţie. (Cv., V, Nr. 1377, p. 2 şi Nr.1378, p. 2).

— *Petrescu, Cesar, L'uomo del sogno;* novelle, trad. de Ioachim Miloia. — Rec. elog. Cv., V, Nr. 1635, p. 1. PERPESSICIUS.

— PHILIPPIDE, AL. A., *Creangă în franţuzeşte.* D-na Ode de Châteauvieux-Lebel într'un articol din ziarul *Midi* din Bruxelles, compară pe Creangă cu Grimm, Andersen şi Perrault, găsindu-l egal cu cel din urmă. Ea are gata traducerea poveştilor lui C., în franţuzeşte. (A. L. A., IX*, Seria II, Nr. 504, p. 7).

— POPA SEPTIMIU, *Grădina clasică. — O antologie a poeţilor clasici români în limba maghiară.* Elogioasă dare de seamă. Antologia e datorită lui Fekete Tivadar şi cuprinde traduceri din Enăchiţă Văcărescu, Iancu Văcărescu, Cârlova, Eliade, Gr. Alexandrescu, Alecsandri, Eminescu, Vlahuţă, Macedonski, Coşbuc, Iosif, Cerna şi Anghel. (Pt., XII*, Nr. 252, p. 1).

— POPESCU-SÂNGER, IRINA C., *Câteva cuvinte în jurul unei traduceri.* Elogii lui Ramiro Ortiz, pentru traducerea poeziilor lui Eminescu în limba italiană. Traducerea e foarte reuşită, are unitate perfectă ; e făcută în mod natural, de multe ori se păstrează ritmul ori chiar rima, imitându-se armonia versului original. (U. L., XLVI*, p. 58—59).

— *Propaganda în străinătate.* « Dr. Leon Feraru, prof. de limbile romanice la univ. din Long Island şi consul onorar al României la New-York a publicat o scriere cu titlul *Desvoltarea poeziei române.* Cartea e scrisă în englezeşte şi a apărut în editura Institutului de Cultură Română din New-York ». (V. L., IV, Nr. 111, p. 4).

— R. V., *Literatura românească în presa polonză.* Se comentează foarte elogios câteva articole asupra literaturii române apărute în ziare poloneze. (Cv., VI*, Nr. 1827, p. 1—2).

— RĂDULESCU-POGONEANU, I., *Eminescu în italieneşte.* Aprecieri foarte elogioase asupra traducerii volumului de poezii al lui Eminescu în limba italiană de către Ramiro Ortiz şi relaţiuni despre primirea frumoasă a acestei traduceri în Italia. Se citează două articole ale lui Giulio Bertoni publicate în ziarul *Stampa* din Torino. (Ad., 42, Nr., 13.972, p. 1—2).

— RASCOU, I. M., *Un roman français oublié relatif aux Roumains.* Despre *L'héroïne moldave,* roman în trei volume scris de M-me Gacon-Dufour, (Paris, 1818). Analizând romanul Raşcu constată că autoarea nu cunoaşte Moldova. Probabil a scris romanul la îndemnul călătorului francez Sonnini, care a fost prin Moldova şi a colaborat cu ea şi la alte lucrări. (Gal., I, Nr. 2, p. 16—21).

— RAŞCU, I. M., *Între Barbey d'Aurevilly şi Grégory Ganesco. O polemică din 1867, asupra originei lui Ronsard.* Primul a susţinut că R. e de origine Ungur, iar al doilea Român. Polemica a fost dusă în ziarul francez *Le Nain jaune.* (Capr., I*, p. 9—12).

©BCU CLUJ

— *Rebreanu, L., Cântecul iubirii.* Trad. în italieneşte în *Il Lavoro d'Italia* (f. dată) de Enzo Loreti. (V. L., IV, Nr. 98, p. 5).

— ROMAN, HORIA, *Liviu Rebreanu în englezește.* Aprecieri elogioase despre romanul *Pădurea Spânzuraților*, însemnătatea faptului de a fi fost tradus în limba engleză şi primirea bună ce i se face în Anglia şi America. (Ad., 43*, Nr. 14.394, p. 2).

— SUCHIANU, D. I., *Românii lui Paul Morand.* Analizând caracterul lui Nicu Petresco, eroul lui Morand din *L'Europe galante*, autorul reconstitue psihologia Românului, dovedind că eroul lui M. nu este real. (A. L. A., IX*, Seria II, Nr. 519, p. 3).

— TCACIUC-ALBU, N., *Creangă în ucrainește.* Ecaterina Mandicevschi, ajutată de d-l V. Simowycz, a tradus în ucraineşte *Popa Duhu* şi o parte din *Amintiri*, care s'au publicat în ziarul *Nowa Bukowyna*, în 1914. (F. Fr., V*, p. 73—74).

©BCU CLUJ

NECROLOAGE

Alexandru Philippide

(1859—1933)

În ziua de 14 Septemvrie, Universitatea din Iaşi a îmbrăcat haina de doliu. În această zi Alexandru Philippide, bătrânul profesor şi academician, a închis ochii pentru vecie. Cu el dispare una din figurile proeminente ale vieţii noastre culturale, lăsând în urma lui acea bogată activitate ştiinţifică ce se vede, azi, în operele ce ne-a lăsat, în numărul mare de elevi pe care i-a format şi în şcoala filologică din Iaşi ce a creat.

Spre a putea pătrunde mai bine în personalitatea savantului dispărut, trebue să ne transpunem în epoca în care pentru întâia dată a simţit pasiunea pentru studiul celui mai complicat « act social » care este limba. Născut în Bârlad la 1 Mai 1859, dintr'o familie de cărturari [1]), studiile primare şi liceale şi le-a făcut în oraşul de naştere (1866—1877), după care s'a înscris la Facultatea de Litere dela Universitatea din Iaşi, unde în 1881 a obţinut licenţa în litere, cu specialitatea în istorie şi filologie. Ca licenţiat, el a ocupat postul de custode şi subbibliotecar la Biblioteca Culturală din Iaşi, pe care, după patru ani (1881—1884), l-a părăsit, spre a fi numit profesor la Liceul Naţional din Iaşi, în locul rămas vacant prin moartea lui Alexandru Lambrior. Aci a funcţionat până în 1888, când a plecat în Germania, unde, timp de doi ani, a făcut studii de filologie la Universitatea din Halle, urmând, în special, cursurile profesorilor Sievers, Suchier şi alţii. După întoarcerea sa din străinătate, a fost numit profesor la catedra de limba română dela Facultatea de Litere din Iaşi, catedră pe care a onorat-o până la capătul vieţii sale.

[1]) Străbunicul lui Al. Philippide, Dimitrie Philippide, a fost unul dintre puţinii învăţaţi greci cu o prodigioasă activitate ştiinţifică dela începutul sec. XIX care a trecut în Ţară, publicând mai multe lucrări din domeniul filosofiei, filologiei, istoriei şi geografiei, din care « Geografia Modernă » este lucrarea care cuprinde preţioase informaţiuni la pământul şi istoria noastră, nelipsind din ea date asupra populaţiunilor transdanubiene, Aromânii şi Meglenoromanii. (Cf. N. Bănescu, *Viaţa şi opera lui Daniel (Dimitrie) Philippide* în *Anuarul de Ist. Naţ. din Cluj*, vol. II (1923), p. 119—204).

©BCU CLUJ

În vremea când tânărul profesor își inaugura cursul universitar într'un domeniu atât de atrăgător prin mulțimea problemelor ce se puneau în legătură cu continuitatea elementului românesc în Dacia, știința filologică la noi se găsea în faza începuturilor. Abia scăpat de ultimele manifestări ale școalei latiniste, studiul limbii, în legătură cu originea noastră, a format multă vreme obiectul unor preocupări care răspundeau mai mult unor cerințe de ordin sentimental decât adevărului științific. Din mulțimea polemiștilor de atunci, două erau personalitățile care, prin însemnătatea problemelor ce discutau, atrăgeau luarea aminte a publicului doritor de discuțiuni filologice: Hasdeu, cu vasta lui erudiție în materie de limbă, câștigată mai mult din cărți, care, chiar dela începutul activității sale filologice, trecând peste materialul concret al limbii, săpa adânc în substratul linguistic, spre a pătrunde în structura acelei limbi traco-ilire din care s'au născut limbile « neo-trace » (albaneza și româna), și Cihac, care s'a silit să țină seamă ceva mai mult de această realitate, dându-ne cel dintâiu un bilanț de profit și pierdere al tezaurului nostru lexical moștenit, în cele două dicționare etimologice, în care, însă, aprecierile asupra elementului lexical străin egalau aproape în exagerări fantaziile lui Hasdeu cu descoperirea alfabetului dac al lui « Dekeneu ».

Din toate acele discuțiuni sterile, rezultă că lipsa de discernământ critic în analiza faptelor linguistice caracteriza întreaga activitate științifică de atunci. Această lipsă provenea, de sigur, în primul rând din insuficiența unei orientări sigure, mai întâi, în principiile care stau la baza graiului omenesc, al doilea, însă, în evoluția istorică a limbii române. Cunoștințele ce se puteau câștiga în această din urmă materie, din ceea ce se publicase pe atunci de către Cipariu, nu ajungeau ca să procure lămuririle de trebuință pentru deslegarea problemelor ce se puneau. Abia cu apariția lui Alexandru Lambrior, format la școala ilustrului maestru Gaston Paris, au fost inițiate studii de amănunt privind structura limbii noastre. Aceste cercetări au fost duse mai departe de către Al. Philippide, de astă dată ajutat și de lucrările marelui slavist Fr. Miklosich, care începuseră să apară încă pe vremea lui Lambrior, înlesnind în mod simțitor studiul istoric al limbii noastre.

Prima lucrare, cu care Al. Philippide s'a anunțat ca un eminent filolog în cercurile științifice de atunci, este *Introducere în istoria limbii și literaturii române* (1888), publicată la vârsta de 28 de ani, pe când autorul funcționa ca profesor de liceu. Judecând lucrarea după conținutul bogat în notițe bibliografice pentru toate chestiunile de amănunt, Al. Philippide, înainte de a pleca în străinătate pentru studii superioare, în afară de temeinica lui pregătire în limbile clasice, stăpânea ca nimenea altul de pe vremea lui întregul domeniu din care mai târziu era să-și facă o specialitate. Lucrarea, pe cât de modestă ca format, pe atât de condensată în ceea ce privește conținutul, concepută într'un stil ușor și limpede, cuprinde în cele 246 de pagini, prima expunere succintă asupra evoluției limbii și literaturii române, cu caracterizări de graiu pentru toate epocile, în care intră și dialectele transdanubiene.

©BCU CLUJ

După întoarcerea sa din străinătate, unde avea prilejul să cunoască mai de aproape ideile şcoalei neogramatice, care tocmai atunci se impuneau prin scrierile învăţaţilor germani Brugmann, Delbrück, Leskien, Osthoff, etc., îşi propuse să popularizeze aceste idei într'o lucrare de sinteză, cu exemplificări luate din domeniul limbii române. Intenţia savantului dispărut era cu atât mai lăudabilă cu cât, pe vremea aceea, lipseau la noi manuale cu caracter didactic pentru introducerea studenţilor în studiul limbii. Pentru acest scop el îşi alese ca izvor de inspiraţie « Prinzipien der Sprachgeschichte », lucrarea celui mai tipic teoretician al şcoalei neogramatice, Hermann Paul. Prelucrarea materialului linguistic din cuprinsul limbii noastre pe baza principiilor formulate de savantul german, cu un apreciabil aport personal, trebuia să dea o serie de volume, din care Al. Philippide a publicat numai primul: *Istoria limbii române. Principii de limbă* (1894). Restul n'a mai apărut. În cele mai multe cazuri, critica cu care a fost întâmpinată noua lucrare, nu i-a fost favorabilă. Din pricina unei expuneri greoaie şi prea adesea prolixe, ea nu şi-a putut atinge scopul practic ce-şi propusese autorul. Cu toate acestea, lucrarea nu este inutilizabilă. Aceia care au răbdarea să o cetească până la sfârşit, vor găsi într'însa, pe lângă un imens material documentar, şi o mulţime de păreri personale. Se pare că materialul linguistic pe care Philippide l-a strâns pentru publicarea volumelor ce trebuia să urmeze l-a utilizat în manualul *Gramatica elementară a limbii române*, publicată în 1896, adică doi ani după apariţia « Principiilor de limbă ».

În 1900 Al. Philippide a fost ales membru al Academiei Române, la şedinţele cărora a luat parte abia de câteva ori, iar cu un an înainte i se încredinţase din partea Academiei redactarea Dicţionarului limbii române. După şapte ani de muncă stăruitoare, în care Philippide cu colaboratorii săi au strâns un bogat material extras în fişe, lucrarea a fost întreruptă. În intervalul acesta, ca şi după părăsirea Dicţionarului, Philippide a urmat mai departe cu activitatea sa ştiinţifică, publicând o serie de studii, dintre care vom releva pe cele mai importante: *Altgriechische Elemente im Rumänischen* (1905), lucrare tratând despre vechile elemente greceşti în limba română; *Specialistul român* (1907), în care, pe baza însemnărilor făcute din materialul strâns pentru Dicţionarul Academiei, aducea corective dicţionarului germano-român al lui Tiktin; *Un specialist român la Lipsca*, în care atacă pe Weigand şi elevii săi în lucrările lor publicate în « Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache »; în fine o mulţime de recenzii şi articole mărunte cu caracter filologic sau literar, publicate în revistele din Ţară şi străinătate.

Ultimii ani i-a consacrat la scrierea operii sale fundamentale *Originea Românilor*, apărută în două volume (1923 şi 1928), care trebuia să încoroneze întreaga sa activitate ştiinţifică. Lucrarea, judecată în întregime, reprezintă un monument închinat limbii noastre, pentru care el, retras în biroul său de lucru, a muncit întreaga sa vieaţă. În ce priveşte rezultatele, Al. Philippide s'a menţinut pe linia vederilor sale iniţiale: în sudul Dunării s'a format limba română, acolo unde s'a închegat şi neamul românesc. Chestiunea în sine comportă o serie de dificultăţi, asupra cărora nu mă pot extinde. Aci mă mulţumesc să relevez faptul netăgăduit

©BCU CLUJ

de nimeni că, în cursul activi tăţii sale de dascăl şi savant, de erudiţia sa bogată în idei şi fecundă în sugestii, s'au împărtăşit nu numai elevii care l-au admirat şi iubit, dar şi toţi aceia care i-au cunoscut mai de aproape opera. Aceasta este, după mine, contribuţia cea mai preţioasă pe care Al. Philippide, dispărut în mijlocul regretelor unanime, o lasă moştenire ştiinţei româneşti.

TH. CAPIDAN

Matilda Cugler-Poni

(1852—1931)

În rodnica mişcare poetică a *Junimii* de altădată, Matilda Cugler-Poni va trebui citată de istoricul literar, alături de Veronica Micle, de N. Scheletti, de Bodnărescu şi T. Şerbănescu. Numele domnişoarei Cugler, mai târziu Burlă, apoi Poni, se întâlneşte chiar din primele numere ale *Convorbirilor Literare*, precum şi în primele articole de critică ale lui T. Maiorescu, care aprecia « eleganţa limbagiului », « sinceritatea simţirii » şi « precizia cu care sunt compuse » poeziile ei (« Critice », I, 319, ed. Socec, 1892). Colaborarea poetei la *Convorbiri Literare* începe chiar din primul an al revistei cu o poezie întitulată « Unei tinere fete » şi ea continuă în chip regulat până în anul al X-lea; apoi apare din nou sporadic în numerele de mai târziu. În numărul jubilar din 1927 al revistei, Matilda Cugler Poni trimetea, încă, o poezie întitulată « Cutremurul », dovedind astfel persistenţa îndeletnicirilor poetice până la o adâncă bătrâneţă, petrecută în singurătatea de moarte a Iaşilor. Ne închipuim că un văl de melancolie va fi învelit anii din urmă ai bătrânei poete, rămasă la Iaşi singura în viaţă dintre colaboratorii primului număr al glorioasei reviste.

Poeziile ei au fost strânse şi în volum. Ele sunt poezii lirice asemănătoare cu acele ale lui Heine şi Lenau, a căror înrâurire se poate, de altfel, observa şi în ele. Sentimentul aproape constant în aceste poezii este amorul: fie în mărturisiri directe ale poetei, fie sub formă de povestire, ca în « Pescarul » sau « Vrăjitoarea ». Sensibilitatea feminină din care porneşte inspiraţiunea acestor versuri asociază adese acestui sentiment şi pe acela al durerii omeneşti şi al morţii:

O! amăgiri nebune! Când vine toamna rece
Şi frunzele pe arbori încet îngălbenesc,
Cum pleac' atuncea toate ca visul care trece,
Lăsând numai durerea în pieptul omenesc!
Căci numai ea-i eternă, durerea nu se stinge,
Durerea ne petrece prin vieaţă la mormânt,
Purtând pe cap coroana-i de lacrimi şi de sânge,
Ca semn al stăpânirii ce are pe pământ.

Unele din poeziile Matildei Cugler-Poni, a cărei operă poetică nu e drept să fie uitată cu totul, au ajuns să se bucure de o răspândire mai largă: una din ele, mai cunoscută este aceea ale cărei cuvinte au servit pentru un marş funebru:

©BCU CLUJ

În pădurea înverzită
Să-mi săpaţi mormântul meu...

Alta a putut fi reprodusă şi mai târziu:

« Taci »! îi spune juna mamă
Copilaşului ce plânge...

Fireşte că astăzi — după ce poezia lirică românească a evoluat, mai ales sub influenţa lui Eminescu — poeziile tinerei pe atunci poete ne par prea simple şi uneori stângace. Totuşi, sentimentul sincer, aspiraţiunea ideală, limba curată în care ele sunt scrise — într'o vreme când genurile literare erau la începutul lor — îi rezervă Matildei Cugler Poni un loc — oricât de modest ar fi — printre acei care au cultivat la noi poezia lirică. Ne facem dar pioasa datorie de a pomeni aici dispariţia ei, nu fără regretul firesc de a vedea coborîndu-se în mormânt scriitorii cei de pe urmă, care, cei dintâi, au contribuit la întemeierea şi susţinerea celei mai vechi reviste literare, de o importanţă aşa de mare pentru cultura românească modernă.

TEODOR A. NAUM

Iacob Negruzzi
(1842—1932)

A coborît în mormânt, la o vârstă de patriarh, cel din urmă dintre stâlpii « Junimei ». Prin moartea lui dispare una din nobilele siluete ale culturii româneşti.

Iacob Negruzzi este fiul lui Costache Negruzzi, amănunt de care trebue să ţină seamă oricine vrea să facă portretul acestui animator al « Junimei » şi al *Convorbirilor Literare*. Tatăl este unul din rarele exemplare ale aristocraţiei moldovene în care iubirea lucrurilor româneşti se împăca într'o fericită sinteză cu ceea ce cultura europeană putea să dea, în timpul acela, unui moldovean diletant, dar înzestrat cu un gust sigur şi cu o mare pasiune pentru artă. El mai era înzestrat şi cu un umor sănătos, de care fac dovadă mai ales scrisorile, şi cu un spirit critic, care a făcut din el un conservator convins.

Toate aceste însuşiri fiul le-a moştenit şi le-a dat expresie în viaţa şi opera lui, într'o formă ponderată şi armonizată de o educaţie germană.

Într'adevăr, înfruptarea abundentă din cultura germană, în anii decisivi ai tinereţii, este al doilea amănunt care nu trebue uitat de biograful lui Iacob Negruzzi. Spre această cultură el a fost îndreptat de când i s'au deschis ochii spiritului, de preceptori aduşi în casă de tatăl său; dar ea i-a intrat prin toţi porii sufletului în deosebi în cei unsprezece ani, petrecuţi la studiu în Germania (1852—1863).

Din Berlin Iacob Negruzzi s'a întors cu o diplomă de doctor în drept, care l-a urcat pe o catedră universitară, servită conştiincios, atât la Iaşi cât şi la Bucureşti. Nu aceasta a fost însă marea lui vocaţie, ci literatura. Odată ce şi-a descoperit-o în suflet — şi şi-a descoperit-o destul de timpuriu — el a servit-o întreaga viaţă, dacă nu cu un talent excepţional, cu o râvnă care face din el o *rara avis*

©BCU CLUJ

pentru o naţiune, unde marile pasiuni pentru artă şi literatură rezistă atât de puţin unui mediu refractar lor.

Într'o scrisoare pe care i-o adresează şeful şi prietenul de totdeauna, Titu Maiorescu, autorul *Criticelor* face următoarea ierarhizare a ocupaţiilor lui: întâi relaţiile omeneşti, apoi literatura şi numai în urmă politica. Această ierarhie rămâne valabilă şi pentru Iacob Negruzzi. Ca şi Maiorescu el a fost dotat cu admirabile virtuţi sociale. Aşa se explică, în mare parte, succesul lui în organizarea *Junimei* şi a *Convorbirilor Literare*. Cu umorul lui senin, Iacob Negruzzi îşi mărturiseşte însuşi aceste virtuţi, atunci când îşi face portretul, în *Dicţionarul Junimei:* « El [I. Negruzzi] îndeamnă pe toţi membrii la scriere şi ocupaţie intelectuală. Îmbrăţişează pe toţi cei noi intraţi sau cari vor să intre, ba chiar pe cei ce arată interes pentru literatură şi ştiinţă, încât cu mulţi şi-a găsit beleaua mai târziu, din cauza acestui prea mare zel. Dar tot nu prinde minte...». Zelul acesta, dacă este unit cu o doză cât de mică de bun simţ, niciodată nu este prea mare în Ţara Românească. Lui i se datoresc marile noastre fapte culturale. Iar între acestea loc de frunte ocupă *Junimea* şi *Convorbirile Literare*.

Dacă în organizarea celei dintâi Iacob Negruzzi trebue să-şi împartă meritele cu alţii, la cea din urmă el singur are partea leului. Atât de mult s'a dăruit el *Convorbirilor*, printr'o muncă cotidiană, printr'un interes mereu crescut, încât această revistă nu poate fi închipuită fără el. Adevărul acesta a primit o nouă confirmare prin cele trei volume de scrisori primite de redactorul *Convorbirilor*, apărute acum în urmă sub îngrijirea lui I. E. Torouţiu. Iacob Negruzzi apare din ele cu ochiul pururea deschis asupra manifestărilor literare de pe întreg pământul românesc, atent mai ales, şi nu odată norocos, în descoperirea talentelor tinere. Totdeauna a găsit timpul trebuincios pentru a răspunde unei întrebări, pentru a încuraja un tânăr şovăitor, uneori şi cu ajutoare materiale, nu numai cu cuvântul. Maiorescu a fost tatăl sever şi autoritar al *Junimei* (şi într'o măsură a *Convorbirilor*) iar Iacob Negruzzi — mama. Comparaţia poate părea banală, dar e profund adevărată. Mama era mai lungă la vorbă decât tatăl, mai plină însă de inimă, mai indulgentă pentru greşelile copiilor, fără de a împinge această indulgenţă până la distrugerea sanctuarului familiar.

Faţă de aceste merite de organizator şi animator, cele de producător literar sunt pe al doilea plan. Iacob Negruzzi a scris mult, mai mult chiar decât a adunat în cele şase volume de « Opere complete ». A servit prin scrisul său mai ales idealurile culturale ale *Junimei:* critica formei fără fond, a democraţiei patriotarde, lupta pentru o limbă literară sănătoasă, cultul pentru idei şi artă, simpatia pentru literatura germană. Din aceasta din urmă Iacob Negruzzi a tradus aproape întreagă opera dramatică a lui Schiller. Simpatia pentru acest clasic german, precum şi pentru partea cea mai clasică din Goethe *(Hermann şi Dorothea*, imitată în *Miron şi Florica)*, ne apropie şi mai mult de idealul literar al lui Iacob Negruzzi. Ea ne explică şi preferinţa pentru stilul acela clar, liniştit, armonios, care e întâia calitate a literaturii lui. În *Cùpii de pe natură* stilul acesta se împacă într'un mod fericit cu fondul, de aceea această parte a operei marelui junimist poate fi gustată şi astăzi. Restul nu are decât o valoare istorică.

©BCU CLUJ

Cultivând cu asiduitate relaţiile omeneşti, având mereu trează conştiinţa că participă la o operă istorică, e foarte natural ca Iacob Negruzzi să devină un bun memorialist. *Amintirile dela Junimea* sunt între puţinele memorii bune ale literaturii noastre. Câtă deosebire între seninătatea lor morală şi irascibilitatea de faţă a cutărui memorialist romîn contemporan, şef de cenaclu, care îşi scrie memoriile pentru urâte răzbunări postume şi scoaterea în evidenţă cât mai pronunţată a meritelor lui.

Dar Iacob Negruzzi n'a dat dovadă de această seninătate morală numai în memorii, ci în întreaga lui vieaţă publică şi privată. El este un rar exemplar omenesc, care face cinste vieţii noastre publice din cea mai productivă epocă a ei.

ION BREAZU

Ioan N. Roman
(1866—1931)

Moartea lui Ioan N. Roman a lovit dureros mai ales Dobrogea, care a pierdut în el pe cea mai de seamă figură reprezentativă a sa. Dar înainte de a fi al Dobrogei, Ioan N. Roman a fost al românismului întreg, prin activitatea sa literară, ziaristică şi politică prodigioasă.

Fiu al acelor oieri sălişteni, care au străbătut cu turmele lor până la păşunile bogate ale Crimeei, Ioan N. Roman s'a născut într'un sat din Basarabia la 1866. Studiile şi le-a făcut la Sălişte, Hârlău, Iaşi şi Bruxelles, de unde a venit cu diploma de doctor în drept. Temperament viu, inteligenţă ascuţită, cu înclinări literare, tânărul avocat n'a putut să rămână îngrădit în limitele profesiunii lui. Încă înainte de a merge la studii în străinătate a debutat strălucit în ziaristică, la *Drapelul* şi *Lupta* din Iaşi, unde a fost foarte bine apreciat de Gh. Panu. După capitala Moldovei, iscusitul lui condeiu de ziarist a fost cunoscut de capitala regatului liber, unde a fost prim-redactor la *Adevĕrul* lui Beldiman şi la ziarul liberal *Liberalul*. Ioan N. Roman este întemeietorul *Adevĕrului Literar şi Artistic*, în jurul căruia a reuşit să strângă, dela început, scriitori de seamă. Bucureştilor le-a urmat Sibiul unde eminentul gazetar a înălţat paginile *Tribunei*, prin scrisul său limpede şi elegant. Astfel ciclul este complet. Ioan N. Roman a luptat alăturea de toţi, s'a dăruit tuturor provinciilor româneşti. Cea mai bogată parte a activităţii a rezervat-o însă Dobrogei, în capitala căreia s'a stabilit în a doua parte a vieţii sale. Aici a adâncit toate problemele românismului local, s'a identificat cu ele, le-a *ridicat* la cultura lui aleasă şi la spiritul său mare. A devenit un specialist în chestiunile dobrogene, atât culturale cât şi economice şi sociale, calitate dovedită prin o mulţime de studii.

Activitatea lui literară a mers într'o paralelă aproape neîntreruptă cu cea ziaristică şi politică. A scris bune studii de polemică şi critică în spirit junimist, împotriva celor dela *Contemporanul*. La *Convorbiri Literare* articolele lui au fost totdeauna bine primite, ca şi poeziile. Dacă Ioan N. Roman n'ar fi fost paralizat de umbra uriaşă a lui Eminescu, ar fi fost un poet, cu un loc propriu în literatura

©BCU CLUJ

noastră. Dar el nu s'a putut rupe din orbita poeziei eminesciene, nu numai în formă, dar nici în fondul celor câteva poezii ale lui, obsedate de acelaşi pesimism nirvanic. Versul lui nu este însă prin nimic inferior versului lui Vlahuţă, atâta sprinteneală şi eleganţă avea.

ION BREAZU

Vasile Savel
(1885—1932)

S'a stins pe un pat de spital, după o boală îndelungată şi acest luptător în falanga sămănătoristă. El a venit dela gazetărie la literatură. A lucrat prin diferite redacţii: *Minerva*, *Adevĕrul*, *Dimineaţa*, *România*, *Dreptatea*, *Românul* din Arad, inobilându-le atmosfera prin pasiunea lui pentru idei. Dacă din această comuniune dintre ziarist şi scriitor, gazetarul a câştigat, literatul mai mult a pierdut. Aplecarea spre critica socială, spre moralizare, în detrimentul obiectivităţii artistice, neglijenţa în stil sunt tot atâtea pietre grele pe care profesiunea de ziarist le-a legat de picioarele scriitorului Savel.

Tributul pe care l-a plătit sămănătorismului este romanul său *Miron Grindea* (Bucureşti, 1921), în care descrie, uneori cu reuşite analize psichologice, viaţa unui provincial, inadaptat şi ratat în haosul Bucureştilor. *Intre reţele*, Bucureşti, 1919, *Intr'un sat de contrabandişti*, Arad, 1920, *Vadul hoţilor*, roman, Bucureşti, 1926, tratează, toate, subiecte de războiu. Mai reuşit este ultimul volum în care unele tipuri sunt fericit creionate. Ele rămân însă mai mult ca literatură documentară a războiului, decât ca creaţii independente de timp şi loc. Deasupra lor nu s'a putut ridica nici în volumele de nuvele apărute în urmă: *Seara a 13-a*, Bucureşti, 1927, *Pelerina verde*, *Lucrătorul viei*.

Alăturea de opera sa literară mai trebue amintită cea de foiletonist (*Contemporanii*, Arad, 1920), în care a risipit numeroase amintiri privitoare la scriitori iluştri cu care Savel a avut relaţii de prietenie (Anghel, Iosif, Cerna, Chendi, etc.) şi de traducător din Balzac, Karl Emil Franzos şi Maupassant.

ION BREAZU

Vasile Pop
(1876—1931)

Sfârşitul lui tragic — a murit orb în neagră sărăcie — a trezit din nou interesul pentru acest scriitor, mort de mult pentru literatura adevărată. Debutul lui fusese promiţător şi i-a câştigat simpatiile lui Chendi, ale lui Iorga şi ale tuturor cercurilor sămănătoriste. *Domniţa Viorica*, cea dintâi operă mai mare a lui (Bucureşti, 1905), aducea multă milă pentru ţărani şi un real dar de a povesti. Ca şi 'n *De dragul celor mici* (Ploeşti, 1904), autorul lui mai arătă, în acest roman, înţelegere pentru sufletul copiilor, o calitate rară în literatura română până la el. Volumul acesta care i-a adus atâtea aprecieri favorabile cuprindea însă şi germenii care aveau să-i roadă talentul real de scriitor: simpatia pentru melodramă şi goana după senzaţional. Vasile Pop n'a făcut nici un efort pentru

©BCU CLUJ

a le rezista; nici nu era poate înarmat pentru această luptă — n'avea, decât patru clase primare —; de aceea s'a dăruit cu totul literaturii de periferie, dând la iveală unul după altul volume, al căror titlu grăeşte de ajuns, scutindu-ne să mai vorbim despre cuprinsul lor: *Cum iubeşte o fată, Mai tare ca iubirea, O dragoste din ochi, Vândută de propria-i mamă*, etc., etc. Pentru ceea ce a însemnat în cadrul mişcării sămănătoriste, prin *Domniţa Viorica*, istoria literară nu-i poate trece însă numele subt tăcere.

ION BREAZU

Dr. Iacob Radu
(1868—1932)

Regretatul canonic-prepozit al episcopiei unite de Oradia, a fost mai mult decât un servitor credincios al bisericii lui, un cărturar de seamă.

A fost mai ales un istoric apreciat al bisericii unite cu Roma. Opere ca: *Istoria vicariatului gr.-cat. al Haţegului*, Lugoj, 1912; *Episcopul baron Vasile Erdélyi (Ardeleanul)*, Oradia, 1928 şi mai ales *Istoria diecezei gr.-cat. de Oradia*, Oradia, 1930, sunt indispensabile pentru cercetătorii trecutului bisericii gr.-cat. din Ardeal. Ca aproape toate istoriile noastre religioase ai căror autori sunt oameni de-ai bisericii, ele sufer de un îngust spirit confesional; dincolo de cuvintele de laudă aduse cutărui episcop poate fi surprinsă însă şi marea mulţime ţărănească, cea mai puternică realitate istorică a Românilor ardeleni. Judecată din acest punct de vedere, opera canonicului Radu este cu atât mai preţioasă cu cât aduce informaţii bogate privitoare la Românii din părţile bihorene, al căror trecut este atât de puţin studiat de istoriografia noastră.

Istoricii literari trebue să-i fie recunoscători pentru două lucrări fundamentale despre şcoala ardeleană: *Manuscriptele Bibliotecii Episcopiei greco-catolice române de Oradea-Mare* (Academia Română, Mem. Secţ. Ist. Seria III-a, tom. I, mem. 6, Bucureşti, 1923) şi *Doi luceferi rătăcitori, George Şincai şi Samoil Micu Clain* (Academia Română, Mem. Secţ. Lit. Seria III-a, tom. III, mem. 3). Întâia este o cercetare bibliografică amănunţită şi serioasă a comorilor pe care le ascunde arhiva întemeiată de cei doi episcopi mecenaţi ai diecezei de Oradia, Darabant şi Vulcan, între care mai de preţ sunt manuscrisele numeroase ale fruntaşilor şcoalei ardelene; iar a doua dă la lumină o parte necunoscută din corespondenţa şi din vieaţa agitată a aceloraşi cărturari, deschizători de epocă nouă în cultura noastră.

ION BREAZU

Vasile Gherasim
(13.XI 1893—10.II 1933)

V. Gherasim a fost profesor secundar şi suplinitor al catedrei de « Istoria filosofiei şi Estetică » la Facultatea de filosofie şi litere din Cernăuţi. Apăsat de povara unei neiertătoare boli de inimă, moştenită din părinţi, trăia retras, în lumea gândurilor şi cărţilor sale şi în atmosfera de distincţie intelectuală a familiei şi prietenilor săi personali. Mereu înviorat, împotriva debilităţii sale fizice,

©BCU CLUJ

de pasiunea problemelor filosofice şi sociale, a îmbogăţit literatura noastră ştiinţifică cu un şir de studii, tratând chestiuni de filosofie, de estetică şi istoria literaturii. A căzut şi în ispita de a se afirma în domeniul poeziei.

Opera lui de căpetenie este negreşit « Activismul lui Spinoza », apărută la Cernăuţi în 1928. Dar şi celelalte studii ale lui, publicate în diferite reviste din ţară şi străinătate sau în broşuri, ca « Spre o nouă orientare în filosofie — Filosofia vieţii », « Filosofia istoriei lui A. D. Xenopol », « Von den Grundfragen der rumänischen Philosophie », « Concepţia dinamismului vital a lui Vasile Pârvan » etc., sau articolele în care trata probleme de literatură, ca « Modernismul în literatura română », « Moderne rumänische Erzähler », « A. Strindberg als Künstler und Philosoph » ş. m. a., au avut în general parte de o primire bună. Între cele din urmă merită o menţiune specială « Influenţa lui Schopenhauer asupra lui Eminescu » (Transilvania, an. 54, n-rele 10—12). V. Gherasim făcea parte ca membru din « Kantgesellschaft » şi « Societas Spinozana » şi a fost invitat să colaboreze la ediţia nouă a « Istoriei filosofiei » de Ueberweg, pentru partea privitoare la filosofia românească.

V. Gherasim era de felul lui din satul Marginea de lângă Rădăuţi şi ginerele lui E. Herzog. Fără de concursul lui, acesta nu ne-ar fi putut da « Glosarul dialectului mărginean », lucrare filologică meticuloasă, de mare precizie şi valoare informativă, a cărei tipărire a fost începută în « Codrul Cosminului ». Herzog, lovit de o moarte năprasnică, n'a putut s'o ducă la capăt. Gherasim a încercat s'o întregească, după materialul moştenit dela socrul său, adunat şi verificat cu ajutorul lui. Opera avea să rămâie totuşi neisprăvită.

Într'o viaţă scurtă, frământată de suferinţe şi de decepţii, lui V. Gherasim nu i-a fost îngăduit să-şi desfăşure însuşirile alese în toată amploarea lor. Mormântul lui îl încununează însă şi recunoştinţa pe care o merită, pentru contribuţiile lui mărginene, din partea linguisticei româneşti.

AL. PROCOPOVICI

Elena Sevastos

S'a stins în primăvara anului 1929 — « retrasă la o vie din apropierea Iaşului », cum spune singura publicaţie care s'a ocupat cu moartea sa: « Revista scriitoarelor » din Martie 1929 (p. 43).

Mai ştia de altfel cineva că mai e în vieaţă? Îşi mai aducea aminte de activitatea ei folkloristică ori literară?

Şi totuşi, Elena Sevastos a fost una din reprezentantele cele mai entuziaste ale vechii şcoale folkloriste care a înflorit în Moldova, între anii 1870—1890, contimporana lui Canianu, Caranfil şi Miron Pompiliu.

Nu ştim aproape nimic din vieaţa ei, nici măcar unde s'a născut. Anumite aluzii şi observaţii din « Călătoriile ei în Ţara Românească », ne fac să credem că a fost profesoară la un pension şi că a rămas nemăritată.

Activitatea ei publicistică cea mai importantă, aceea de alcătuitoare de culegeri şi studii folkloristice, s'a desfăşurat între anii 1888—1892. În întâiul an a

©BCU CLUJ

dat la iveală volumul de « Cântece Moldovenești » (Iași, 1888, Tip. Națională). « Crescută pe malurile Sicnei — cum singură spune în prefața acestei culegeri — m'ademenea duiosul glas de fluer; ciobanii-mi ierau prieteni și păscând oițele pe costișă, mă deprindeau cântece... Deci nu mă 'ntrebați, cum, de unde și cine mi le-au spus; cântecele poporane m'au legănat și m'au crescut ».

Volumul ei ne-a păstrat câteva sute de doine și vreo 18 balade, bine culese, care fără ea ar fi fost poate pierdute pentru cercetătorii folklorului nostru.

Dar numai culegerile nu o satisfăceau. Elena Sevastos a ținut să ne dea și o cercetare care să grupeze obiceiurile noastre la nuntă. Când Academia Română pune la concurs, în 1885, pentru unul din marile premii ale Statului un « studiu istorico-etnografic: Nunta la Români », Elena Sevastos ține să candideze. Studiului său, — pentru acele timpuri bine alcătuit și dovedind multă muncă și cercetări pe teren, i s'a decernat premiul Eliade-Rădulescu și a fost editat de Academie în 1889.

Elena Sevastos se gândea să continue cercetări similare referitoare la celelalte momente importante din viața omenească, căci la 1892 ca și la 1906, anunța că ar avea subt presă: « Nașterea la Români » și « Înmormântarea la Români ». E probabil că ele n'au mai ieșit niciodată, dar dacă manuscrisele sau măcar notițele au existat, ar fi păcat ca ele să se fi prăpădit cine știe pe unde.

La opera folklorică a Elenei Sevastos, trebue să mai adăugăm: volumul de « Povești » apărut la Iași în 1892, ca întâia broșură a « Colecțiunii Șaraga ». E vorba de un număr de 38 de povești, despre care aflăm din « cuvântul către cetitori » că sunt « povești ale tinereței » sale — fără indicație de locul culegerii — ceea ce, împreună cu alte motive, a făcut probabil pe L. Șăineanu (« Istoria filologiei române », p. 281) să susție că « e o colecțiune [care] nu corespunde cerințelor sciinței ». Culegerea de « Anecdote poporane » apărută în aceeași colecție (Nr. 15) prezintă și mai puțină importanță.

În schimb volumul așa de uitat, întitulat « Călătorii prin Țara Românească » (Iași, 1888, Tip. Națională), aduce multe lucruri nouă și interesante pentru folklorist și chiar pentru filolog. În drumurile ei, făcute patriarhal, cu căruța, prin Moldova și Dobrogea, se pare cu scopul de a culege material « din sute și sute de guri » (p. 183), Elena Sevastos, care era o bună observatoare, a însemnat multe lucruri, din care citâm numai câteva: obiceiuri și superstiții (p. 45—49, 65—70, 83—89), tehnica olăritului țărănesc (p. 55—56), și chestiuni privitoare la nuntă și înmormântare, cu note de multe ori interesante asupra greutății culegerii folklorului.

Elena Sevastos a căutat să se afirme pe terenul folklorului și printr'o revistă redactată de ea, din care au apărut 12 numere, anume « Rândunica » (Iași, 1893), care se întitula « revistă literară, științifică, folkloristică ».

Ea ne-a lăsat și o piesă de teatru în versuri (« Dreptul tău », București, 1906), o plachetă întitulată: « Pace, înfrățire » (Galați, 1905) militând pentru o înțelegere între Greci și Români, de unde aflăm (p. 8) că strămoșul ei « Sevastos Himenitul » a fost adus în București ca profesor de filosofie la 1600 (sic), de către Constantin Brâncoveanu.

©BCU CLUJ

De asemenea a mai publicat și broșura « Mijloace pentru îmbunătățirea stării poporului român » (1905).

N'am văzut decât anunțate pe copertele ei, lucrările: « Ștefan cel Mare în Munții Vrancei », piesă în versuri și « Limba română și autorii evrei » critică literară, un volum de 190 pagini.

Cu Elena Sevastos s'a stins o entuziastă a folklorului românesc care, cum am spus, a reușit să ne păstreze texte și date interesante referitoare la poporul nostru și limba lui.

ION MUȘLEA

Jean Bart (Eugeniu Botez)
(1874—1933)

Cu Jean Bart se stinge un om cu mari calități sufletești, un artist și un neîntrecut militar. Calitățile de militar le-a moștenit. Un unchiu și tatăl său au fost ofițeri. Avea sădită în suflet dorința de-a călători, curiozitatea de-a vedea și cunoaște, de aceea când a terminat școala fiilor de ofițeri din Iași, a intrat în marină și a avut norocul — cum însuși mărturisește în Jurnalul său de Bord — de-a ajunge pe bricul Mircea. A putut astfel să călătorească mult; a străbătut Mediterana, a cunoscut toate porturile din jurul ei, a ajuns în Oceanul Indian până la Singapore și mai târziu a trecut Atlanticul, făcând cunoștință cu lumea nouă a celuilalt continent.

O mare parte a vieții și-a petrecut-o la Sulina în calitate de comisar maritim, oraș pe care l-a descris în ultima sa operă: « Europolis ». Jean Bart a fost până în ultima clipă a vieții un om activ. Lui îi revine în cea mai mare parte meritul întemeierii Ligii Navale Române, al cărui secretar general era. A fost unul din cei mai bine informați în chestiunile privitoare la marină și în special cele cu privire la Dunăre. S'a distins ca scriitor militar. A fost cel dintâiu care a înființat o revistă care se ocupa cu astfel de probleme: *Revista Maritimă*. A scris *Războiul pe Dunăre* în colaborare cu N. Kirițescu; singur a compus o broșură de propagandă maritimă: *Bulgarii și noi*, apoi *Cu Rușii în Deltă*. În 1919 a publicat la Chișinău: *Cum se desleagă chestiunea Dunării*, iar la Galați în 1920: *La question du Danube et sa solution*. Ultima sa operă *Cartea Dunării* e sub tipar.

Ca director general la Ministerul Muncii, a înființat Asistența Socială, faptă de înalt umanitarism.

Aceeași iubire și preocupare pentru cel necăjit o arată J. Bart și în literatura sa. Crescut în vremuri de prefaceri sociale și noi orientări culturale, la început s'a alăturat grupului socialist-poporanist de pe atunci, colaborând la diferite reviste. A debutat în 1894 la « Munca literară și științifică » a lui Popescu-Azuga, pe urmă la organul cu vederi social-democrate « Munca ». Dar n'a făcut niciodată politică socialistă militantă. S'a îndepărtat mai pe urmă de socialism, păstrându-și însă totdeauna înțelegerea pentru problemele sociale și țărănești.

A colaborat la multe reviste literare: « Pagini Literare », « Noua Revistă Română », la « Curentul Nou », « Viața Românească » și « Adevĕrul Literar ».

©BCU CLUJ

Activitatea literară a lui Jean Bart începe cu *Jurnal de Bord*. Sunt însemnări de fiecare zi ale unui drum pe mare și diferite porturi de pe țărmul Mării Negre și Mediterane. Jurnalul de Bord este pe cât de plăcut și interesant, pe atât de valoros pentru istoria literară. Prin el se inaugurează un nou gen în literatura noastră, care cultivase mai ales poezia câmpului și a codrului. Deodată se ivește acest admirabil cântăreț al valurilor, neîntrecut în zugrăvirea nenumăratelor aspecte și varietăți de culori. Dela marea sbuciumată care i se înfățișează « ca o întindere... neagră și sgomotoasă... formându-se în dealuri negre cu crestele albe de spumă, în văi adânci, adânci fără fund...» până la « marea calmă și întinsă ca luciul unei întinse plăci de oțel sub albastrul limpede al cerului de orient », întreaga gamă dintre aceste două aspecte, e descrisă în toată splendoarea ei.

În afară de această frumusețe pitorească, literatura lui J. Bart place și pentru conștiința pe care autorul o are despre frumusețile naturii, despre măreția, puterea, tirania ei, despre înfrățirea omului cu natura, admirabilă dar nepăsătoare. Rândurile lui sunt gândite, interiorizate, pline de impresii bogate și felurite. Nimic nu-l lasă nepăsător, pentru el totul e o problemă ce merită o deslegare.

Al doilea volum, *Datorii uitate*, cuprinde nuvele, unele apărute prin diferite reviste.

Acest volum are un conținut de altă natură.

Autorul se reîntoarce la copilărie și tinerețe, și amintirile țâșnesc pline de prospețime. Câtă finețe și duioșie e în nuvela « După douăzeci de ani »! În *Datorii uitate* îl găsim pe poporanistul și democratul de odinioară, preocupat de problema țăranului muncit de grija pământului, a colonizării Dobrogei cu veterani.

Aceeași simpatie pentru om se desprinde și din *Prințesa Bibița*. Viața porturilor mici, unde se agită o lume cosmopolită, mici orășele de provincie stăpânite de atotputernicia politicianismului, astfel de subiecte alcătuesc volumul acesta. E o literatură ieșită din viață, plină de realitate, totul e luptă și frământare. Eroii lui sunt oameni aleși, adesea nepregătiți pentru vâltoarea vieții, din care ies învinși. J. Bart are un spirit de observație fin și pătrunzător și multă înțelegere pentru sufletul omenesc. A fost un om cu vederi largi ca și orizonturile spre care a călătorit. Ceva din întinderea, măreția mării și a cerului s'a strecurat în sufletul lui.

Deși dintr'o generație mai veche, a avut totdeauna deplină înțelegere pentru ritmul vremii. A dovedit-o cu prilejul călătorii sale în America de Nord.

Neprețuite sunt însemnările sale, începând cu impresiile de pe transatlanticul ce-l transporta într'o lume nouă. Face cunoștință cu lumea cosmopolită, unde fiecare aduce ceva din specificul rasei sale, unde te izbește mai mult — pentrucă stau mai aproape — diferența între călătorii de « clasa I », care-și poartă cu trufie bogăția dintr'un continent în altul și emigranții duși de mirajul unui « pământ al făgăduinței », ale cărui bogății par amplificate prin depărtarea lui și mizeria lor. Cartea e plină de impresii din America, din acel haotic New-York, cu felul lui special, sgomotos și bogat, dar unde noii veniți cu greu se pot adapta, pentrucă aici e « altă lume, alt fason », cum îi spunea acel bătrân Evreu emigrant, care

©BCU CLUJ

adormea visând la ferestrele luminate Vinerea seara, din mahalaua Tătăraşilor. Şi toate astea le povesteşte J. Bart cu simplitate, fără paradă de cuvinte, deşi fiecare remarcă îţi dovedeşte un spirit fin şi erudiţie.

Jean Bart a început cu schiţa marină şi a terminat cu romanul. Drumul dela una la alta l-a făcut nuvela, interesantă, nouă. *Europolis* e culminarea talentului său, care de sigur ar fi mers mai sus, dacă vieaţa nu i s'ar fi curmat brusc.

MARIA PUŞCARIU

©BCU CLUJ

INDICE[1])

compus de

DIMITRIE MACREA

a) MATERII

accent 27 ş. u., 78, 103, 121, 143, 146, 147, 557, (împotriva regulei româneşti) 147, (melodic) 23, (originar) 147, (pe silaba dintâi) 145, (pe silaba finală) 146, (regulat) 145, (vechiu) 92, (regulă de accentuare) 146, (schimbare de ~) 105
accomodare 449, (progresivă) 15, (regresivă) 15 ş. u., 27, (lipsă de ~) 22, (tendinţă de ~) 12
act (de gândire izolat) 295
adaptabilitate 642
adaptare (a cuvântului nou la fonetismul local) 62, 63, 64, 70
adigheză 442
adverb 111, 282, (de aserţiune, de negaţiune) 295
afect 142, 146, 148, 287, 474, (influenţă a afectului asupra limbii) 145, (produs specific al afectului) 144
afectivitate 515
aferză 51, 460
afinitate 490
afonizare 31, 99, 446, 448, (a lui -ă final) 98, (a silabei întregi) 4, (a vocalelor finale) 2 ş. u., 462
africată 38, 172, 173, (aspră) 173
alegro (mişcare ~) 23
alternanţă 38 ş. u., 182
ambigen 492
analitic (simţ) 397
analogie 41, 51, 53, 86, 109, 115, 150, 156, 157, 160, 231, 248, 332, 557
anatetic 268
anchetă (cu chestionarul desvoltat, cu cel normal) 59, (pe teren) 60, (regională) 61
antroponomastică 167, 168, 406
aorist 556
apocopă (a silabei finale) 124
apoziţie 293, 294
argot 163, 176, (al bărbierilor) 164, (al militarilor) 163, (al pungaşilor) 165 (rural) 163

[1]) Nu sunt cuprinse în Indice cuvintele tipărite în ordine alfabetică dela pag. 474—482.

©BCU CLUJ

arhaisme 99
armonie 284
armonizare 23
articol (definit) 282, (enclitic) 349, 500, (postpus şi la Albanezi) 349
articulaţie (laringală) 21, (omorganică) 12, (precipitată) 18, (bază de ~) 41, (locul de ~) 20
asimilare 18, 43, 125, 135, 255, 408, 476, 517, 527 (imediată, îndepărtată, regresivă) 449, (vocalică) 456, 478
asonanţă 187
aspect (fonetic) 19 ş. u., 46, 446, (schimbare a aspectului fonetic) 160, (verbal) 459
asperitate (sintactică) 296
aspiraţie 22
atavism (linguistic) 317
atomism 440, 441, 443, 444, 445
atribut 282, 292, 293, 294
augumentare 477
balcanic 490, 491, 493, 496, 497, 498, 502, 504, (caracterul ~ al limbii noastre) 362
balcanism 498
bibliografie **506** ş. u.
bibliologie **506** ş. u.
bilinguism 62, 493
brahilogie 281
brevilocvenţă 632
Bulgaro-Turci 226, 230, 234, 235
Cabari 228
cacofonie 518
cadenţă 23, 286
calificativ 292
cartografiere 60
caz (teorie a cazurilor) 279
chestionar (desvoltat) 55, (linguistic) 515, (normal) 55, 61, 181
climat (influenţă a climatului) 514
coexistenţă 100, (a două forme) 450, (a două pronunţări) 451
coincidenţă (fonologică, morfologică, sintactică) 493
colectiv 41
comoditate 15
comparativ 412
complexiune 294
compuse 167, (cu o formă de imperativ) 168, 169, (cu o formă de indicativ) 168, (nominale) 167, (verbale) 167, 168
comunitate (de civilizaţie) 490
congruenţă 279
conjugare (schimb de ~) 135
conjuncţie 283
conservatism (accentuat) 71, (al analfabeţilor) 56, (al ariilor periferice) 60, (al femeilor) 58, (al satelor) 59
conştiinţă (linguistică) 39, 44, 45, 443, 444, 447
consoană 448
consonantă 448, (consonante dulci) 449, (consonante iniţiale) 1, (consonante tari) 449
consonantism 90, 368, 569, b + ĕ, ī > ģ 17, b+ i̯ > ib 17, — b > — g 90, -br- 304, b > m (în tracă) 345; — c + e, i > č 17, 38, c + i̯ > ţ 17, -c > -g 89, č > ć (în sârbeşte) 172, č tracic 344, cl' > chi 205, ct > pt

©BCU CLUJ

221; d + ĕ, ī > z 17, d + į > z 17, dz > z 46, di- > gh- 143, 144, 145, di > j (în franceză); f + ĕ, ī > h′ 17; g + e, i > ğ 17, 38, ğ > j 44, g > h 204, 241, g > k (în rusește) 205, gn > mn 221, 500; l 14, l + ĕ, ī > l′ > i 17, l intervocalic în cuvintele de origine slavă 128, l′ 243, -ll- 254, -l > — 461; m > n 16, m + ĕ, ī > ń 17, m + p, b > — 526; n > nn 2, n + lab. > m 16, n + vel. > ŋ 16, n + ĕ, ī > ń 17, n > — 36, n + į > ń > i 51, n nepalatal 176, n palatal 69, 99, 176, n semipalatal 69, 99, n + t, d, s, z, ş, j, ţ, c, g > — 526; p + ĕ, ī > k′ 17, 21; r 14, r > 24, r apical 45, 150, r uvular 150, r velar 45, 126, 150, rl > r̄ (la Fărşeroţi) 15, 150, rn > r̄ (la Fărşeroţi) 15, 151, r̄ 451; s 14, st + į > ş 17, s > z 22, s + ĕ, ī > ş 38, sc + e, i > şt 38, st(r) > şt(r) 38, s — ŝ (în albaneză) 154, š tracic 345, sci > ş 357; t + ĕ, ī > ţ 17, t + į > ţ 17, tl > cl 16, 493, t — ţ 39, -t- tracic 243; v + ĕ, ī > y 17, v bilabial 70, v iniţial (dispărut) 136; z > j 38

constricţiune 446
contact (viu) 502
contaminare 88, 104, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 183, 355
corelaţie **37** ş. u.
convenţional 443
Cumani 230
cuvânt 280, (-act) 310, (cu sens deplin) 284, (de funcţiune) 292, (de relaţiune) 283, 285, 292, (expresiv) 108, (-fapt) 310, (şi lucru) 471, (cuvinte de origine latină care dovedesc vieaţa noastră statornică) 215
Dacoromâni (în sudul Dunării) 452
debit (de aer) 27 ş. u.
decalc 180, 322, 323, 324, 359, 492, 493, 497, 499, 501
declinare (păstrare a declinării a patra latină în limba română) 332
deglutinare 105
denominaţie (sistem românesc de ~ topică) 409
dentale 21, 37
depalatalizare 355
derivaţie **515** ş. u.
descriptiv 438
determinant 292
diacriticon 5
diacronic 268, 269, 445
dialectologie **516** ş. u.
diferenţiare 141, 146, 169, 449, (regresivă) 15 ş. u., (diferenţieri geografice existau şi în limba latină) 363, (tendinţă de ~) 12
diftongare 28, (rustică) 28, (a vocalelor accentuate) 43
diftongi (cu accent plutitor) 28, (cu vocale eterorganice) 8
direcţie (activă, pasivă) 284
desimilare 43, 46, 116, 128, 157, 160, 527, (imediată, îndepărtată, regresivă) 449, (parţială) 18, (totală) 18, 186
durată 284, (lungire a duratei în pronunţare) 147
economie (a limbii) 39, 40, 444
elemente (fonologice) 39, (latine arhaice în limba noastră) 362, (româneşti în limba ţigănească) 412
eliminare (a cuvintelor străine din limba noastră) 61, 70
enclizā 34
estetică (şcoala) 471
etimologie populară 117, 119, 120, 123
etnic (specific ~, importanţa lui în evoluţia limbii) 334, (substrat ~) 42, 502
etnografie **521** ş. u.
evoluţie 438, 445, (fonologică) 137, (a ideilor sintactice) 288

©BCU CLUJ

exclamaţie 632
explosive 143
expresie prepoziţională 334
expresivitate 141
extrafonologic 443
fenomenologie 439
filologie 441, (clasică) 490
folclor **521** ş. u.
fonem 9, 39, 437 ş. u.
fonetic (sistem) 53, 439, 445, 474, 526
fonetică 437, 439, 442, 443, 444, 445, **525** ş. u., 576, (experimentală) 445, 515, (organogenetică) 439, (sintactică) 24 ş. u., 36
fonetism (local) 58, 63, (special) 149, (străin) 67
fonie 22 ş. u., (reducere a foniei) 99
fonizare (a consonantelor) 5
fonologic (sistem) 40, 53, 445, 526
fonologie 437, 439, 440, 441, 442, 444, 527, (sintactică) 443
formaţii (româneşti) 76, 86, 160
fortes 26
frază (încercări de a o defini) 275
funcţional (element) 40, 439, 441, (rol ~ auxiliar) 39
funcţiune (linguistică) 439, 441, (morfologică) 441, (sintactică) 292
gen 284
general 41
generalizare 104, (a unei rostiri nouă) 44
genetic 39, 445
genitiv (adverbial) 295, (al comparaţiei) 632, (înlocuire a genitivului prin prepoziţional sau prin dativ) 498
geografie linguistică **544** ş. u.
Gepizi 227
germanisme 331, 494
gest 280
graiu (femeiesc) 43, (nerotacizant) 182, (popular) 515, (forme caracteristice graiului muntean) 63
gramatică 398, 442, **527** ş. u., (descriptivă) 266, 269, (dialectală) 267, (generală) 299, (individuală) 44, (istorică) 267, 269
gramatical (serviciu, simţ ~) 444
grecisme 330
haplologie 4, 157, 158, 230, 231, 495
hazard 41
hiat (evitare a hiatului) 23
hipergrecizare 473
hiperlatinizare 473
hiperurbanism 105, 145, 527
hipotaxă 293
idealistă (şcoala) 471, 474
imaginaţie linguistică 491
imitare 44, (inconştientă şi voluntară) 46
imitator 45
imperativ 497, (scurtat) 4
imperfect 459
impersonal 485
împrumut 169, 464, 490, 496, (din albaneză) 129, (din ungureşte) 103, (din ruteneşte) 103, (frazeologic) 493, (grecesc în română şi albaneză) 494, (lexical) 493, (recent) 123, (slav) 179, 349, 355, (vechime a împrumuturilor din ungureşte

©BCU CLUJ

în limba română) 406, (împrumuturi care corespund unor forme hipotetice în limba străină sau care sunt formate după modele din limba maternă) 116
încadrare 27 (a împrumutului în categorii morfologice proprii limbii în care se împrumută) 116, (a sunetului străin în sistemul propriu fonetic) 6
incapacitate (fiziologică, psihologică) 451
închidere (a sunetelor) 142, (a spațiului dintre limbă și palat) 143, (a organelor vocale) 144
indice (de evoluție fonetică) 451
infinitiv (forme scurte) 4, (forme lungi) 84, (înlocuire prin conjunctiv) 499
influență (albaneză) 500, (a elementului autohton) 318, (externă) 53, (între sine a două limbi) 333, (grecească) 494, 499, (nouă) 63, (românească în graiul sârbesc) 173, (sârbească) 69, (slavă) 178, (slavă în limba albaneză) 130, (a modelelor slave) 147, (ungurească) 116, 144, (românească asupra poeziei populare săsești) 492, (a culturii asupra limbii) 492, (a culturii germane în Ardeal și în Bucovina) 492
înlesnire (a pronunțării) 46
inovație 43, (fonetică) 41, (linguistică) 53, (semantică) 80, 91, 513, (răspândire a unei inovații) 44
inovator 71
înrudire (interioară) 490
înțeles 280, 291, (armonic, disarmonic) 292, (primitiv) 143, (propriu) 144, 147, (redus) 283
interdependență 440, 445, (gramaticală) 440
interjecție 280, 291, 632, (emfatică și brahilogică) 632, (imitativă) 14, (onomatopee) 120
interpretare (a materialului linguistic) 53, (recentă) 53, (ulterioară) 25, 50
intonație (romanică) 285, 286, (românească) 286, (curbele de ~) 286
intransitiv 485, 486
întrebare (parțială) 286
întrebuințare (figurată) 141, 146, (proprie) 146
iot (iod) 448
ipocoristic 238
irelevant 441, 442
istoric 437, 438
istorism 474
Istroromâni 219, 223, 224, 308, 452, (patria lor primitivă) 310
jargon (bărbătesc, femeiesc) 319
labiale 21, (alterate) 43, (nealterate) 43, 321
labiodentale 21
langue 440
latină (comună a claselor culte, literară, populară a claselor mijlocii, vulgară) 362
latinitate (estică) 498
lege fonetică 140, 526
lege fonologică 41, 46, 443, 471, 526, (spontană) 46
lento (mișcare) 23
lexic 576
lexicologie 449
limbă 142, 268, 310, 625, (expresivă) 26, (frumoasă) 42, (incultă) 42, (literară) 42, 515, 638, (orășenească) 42, (poetică) 514, (sătească) 42, (scrisă) 42, (urîtă) 42, (vulgară) 42, (greșeli de) 294, (stare de) 270
limbaj 272, 310, (bisericesc) 148, (familiar) 143, (juridic) 513, (filosofie a limbajului) 472, (funcțiuni ale limbajului) 272, (procedeuri ale limbajului) 274, (utilitate a limbajului) 272
linguistică (balcanică) 490, (structurală și funcțională) 440

©BCU CLUJ

locativ 285
locuţiune adverbială 111
logogenie 513
Macedoromâni 223
mai-mult-ca-perfectul conjuctiv (în indicativ) 500
masare (a energiei de rostire la începutul cuvintelor) 1
matronimic 465
Meglenoromâni 219, (originea lor) 310
melodie (sintactică) 286, (a propoziţiunii, a propoziţiunii secundare) 287
mentalitate asemănătoare 492, 501, 502
metafonie 408, (a lui e şi o) 17
metaplasmă 86, 125
metateză 18, 116, 127, 157, 158, 336, 353, 446
metodă (a unei anchete dialectale) 92
migraţiune 188
mimică 280
modernizare (tendinţă de) 57
modificare (împotriva legilor fonetice) 145
moment psihologic (în vorbire) 142
monogeneză 41
monosilabe 37
morfem 437 ş. u.
morfologie 443, **555** ş. u., 576
morfonem 437 ş. u.
nazal 449
nazalitate 447
nazalizare 36, 37
neogramatici 46, 471, 474
neologism 147, 330, 331, 633
nomen actoris 463
nomen agentis 132, 160, 463, 464
nume (de existenţe, de procese, de relaţiune) 283
obiect 292, (transitiv) 295
oclusivă (deschidere a oclusivelor) 20, (palatală) 173
omologie 41
omonimie 153, 335, 336, 359, 360, 361, 566
onomastică 409, **564** ş. u.
onomatopee, 40, 118, 120, 137, 513
oral 449
origine (a cuvintelor româneşti în albaneză) 151, (a poporului român) 517
ortoepie 397, 398
ortografie 397, **566** ş. u.
oxiton 5
palatale 21
palatalizare (a dentalei t) 173, (a dentalelor) 176, (a labialelor) 43, 69, 489, (a labialei b în anumite cuvinte) 69, (a labialelor la Albanezi) 43, (evitare a palatalizării) 158
parataxă 293
parole 268, 440
particulă deictică 359
patronimic 171
Pecenegi 230
perfect simplu 632
perfectiv 459
periferică (situaţie) 91

©BCU CLUJ

period 278
peritetică 268
pleonasm 500
plural 55, 98, (al monosilabelor) 489, (în -e, în -i) 100, (în -uri) 99, 100, (eliptic, în loc de singular) 279
poligeneză 41
polisilabe 37
poreclă 170
postverbal 119
poziție (finală) 45, (intersilabică) 47, (moale) 18, 20, 25, 50, 449, 456, (nazală) 37, (tare) 25, 47, 50, 449
pozitiviști 472, 474
predicat 281, 292, 293, 294
prefix 33, 90, 111; iran. ab- 304; lat. extra- 106; în- 85, 123, întru- 121 122, pre- > pră- 86, megl. ză- 125; slav. pre-, p(r)o-, răs- 513, ja- (srb) 212
prepoziție (schimb de funcțiune între prepoziții) 335
prestigiu 42
preterit 556, 557
prohibitiv 158
pronume 270, 284, (personal, posesiv, demonstrativ, interogativ și indefinit) 271, (posesiv înlocuit prin dativul personalului) 500, (relativ), 271
pronunțare (a primei silabe) 143, (bisilabică) 148, (trisilabică) 143, 148, (schimbare a pronunțării) 147
propoziție 283, 291, 293, (abundentă) 281, (bimembră) 295, (brahilogică) 294, (cauzală) 294, (comparativă) 294, (eliptică) 281, (infinitivală) 294, (interogativă) 287, (modală) 294, (monomembră) 294, 295, (nominală) 294, (obiectivă) 294, (parantetică) 281, (paratactică) 294, (principală) 281, 294, (relativă) 294, (secundară) 281, (secundară scurtată) 294, (simplă) 294, 295, (temporală) 294, (deosebite feluri speciale de propoziții secundare) 278
protează (a lui a) 51, (a lui ị și ụ) 24, (a lui î) 462
prozodie 5, 23 ș. u.
raporturi (albano-române) 151, (slavo-române) 495
reflexiv 485, 486, (pentru pasiv) 499
regresiune 43, 451, 453, (falsă) 182
reîmprumut 474, 497
relevant 441
reromanizare (a limbii noastre) 331, 567
rezonanță (linguistică) 447, (nazală, orală) 36, (cameră de ~) 36
ritm (rapid) 143
Români (Apuseni) 310, (Românii sunt în Ardeal mai vechi decât Ungurii) 198, (Românii sunt atestați în Galiția încă din sec. XI, XII și XIII) 241
românism (apusean, răsăritean) 311
romanizare (a Peninsulei Balcanice) 331
românizare 466
rostire (frumoasă) 43, (dulce, grea, plăcută, ușoară) 45
rotacism 43, 103, 181, 183, 184, 187, 188, 312, 447, 451, 452, 453, 454, 500, (dispariția) 182
rusisme 331
Secui 226, 228, (autohtonia lor) 198
selecțiune 294
semantem 437 ș. u.
semantică 40, 76, 91, 96, 97, 106, 117, 118, 119, 122, 179, 180
semantism vechiu 91
semasiologie 443, **631**

©BCU CLUJ

semn 272, 291, 442, 446, (linguistic) 442, (simbolic, simtomatic) 291
semnificație 146
sens (etimologic) 97, (figurat) 143, (propriu) 143, 146 (diferențiere de ~) 474, (extensiune de ~) 104
silabă (afonizată) 30, (graniță a silabei) 23, 29
simbioză 491, 493, (albano-română) 347, (albano-româno-slavă) 348, 349 (slavo-română) 359
sincopare 29, 99, 248
sincronism 15, 19, 268, 269, 440, 445
singular 55, (refăcut din plural) 192
sinonim 72, 76, 90, 106, 108, 120, 132, 141, 147
sintactic (sintaxic) 448
sintaxă 288, 576, **631**, (analitică) 288, 292, (empirică) 296, (logică) 289, 292, (psihologică) 290, (sintetică) 289, (a pronumelui) 271, (explicativă) 296, (metodă a sintaxei analitice) 290
sintetic 289
slavonisme 330
sonor 448
sonoritate 23, (deosebire de ~) 150
spirantizare 5
spirit (lin) 22, (al limbii române) 146, (linguistic) 556
standardizare 8
static 39, 437, 438, 440, 441, 445
stil (clasic, naturalist-impresionist, romantic) 542
stilistic (efect) 35
stilistică **632**
stratigrafiere 77
structural 441
subiect 292, 294 (anchetat) 55, 57, 67, (unic) 57, 76, (gramatical) 282, (logic) 282, (psihologic) 282, (atitudine a subiectului vorbitor) 514
substantiv 283, (calificativ) 463, (exclamativ) 632
sudesteuropean 504
sufix 112, (augumentativ) 175, (care indică apartenența locală) 161, (la modă) 469, (origine a sufixelor) 515, (productiv) 501, (schimb de sufixe) 118, 406, (expansiune sau restrângere a sufixelor) 470; — alb.: -osh 129; — cuman: -abă 517; — lat.: -alia 393, 394, -amen 394, -ania 394, -antia 394, -aria 394, -arius 353, -aricius 469, -asca 393, -ata 394, -aticus 466, -atum 394, -ax 469, -ellus 361, -eta 394, -ia 394, -ĭcius 469, -icus 466, -ĭnus 351, -onia 394, -or 469, -uceus 253; — rom.: -ac 464, -aciu 464, 469, -ăligă 153, -an 146, 156, 158, 159, 160, 161, 410, 455, 464, 466, -ar 159, 160, 161, -ără 315, -areț 469, -ăreț 464, -aș 132, 464, 466, 468, -ătate 47, -atic 465, -ău 464, 468, -cior 515, -ciune 470, -ea 193, -eală 193, 361, -ean 157, 158, 161, 463, 464, -eanț 161, 351, -eauă 193, -ec 34, -eciu 464, -ed 34, -eiu 410, 464, -el 361, -elie 361, -en 466, -eș 34, 466, -esc 412, 470, -ești 366, 367, -eț 250, 464, 469, -ez 470, -giu 464, -ia 104, -ică 153, 401, -iciu 464, -ie 131, -igă 153, -iță (-ie) 125, -ilă 468, -in 34, -inț 351, -ior 408, 515, -işor 515, -iște 34, -iță 34, 215, -oc 464, 470, 517, -oiu 350, 464, 465, -oñu 350, -og 464, -oș 129, 466, -șa 410, -șor 515, -ție 430, -țiune 430, -tor 464, -tură 470, -uesc 470, 118, 211, -un 247, -ur 34, -ură 315, -uș 464, 474, 521, -ușor 515, 521, -uț 250, 410, -uță 253; — sl.: -ac (srb.) 161, -āk 350, 467, -ala 355, -anac (srb.) 161, -anin (srb.) 161, -ĕla 355, -ĕlĭ 361, -eninŭ 350, 351, -ja > -a (srb.-cr.) 260, -janac (srb.) 351, -ĭc 350, -ić (s.-cr.) 351, -ičí 469, -ĭka 361, -in (srb.) 161, -inac 351, -inc(a) (srb.) 351, -inc(u) (srb.) 351, -inŭ 350, 351, 466, -nik 212, 466, -orъ 245, -ov 407, -ovo 410, -ovъ 233, 236, -ьrъ 239, -ujǫ 211; — ung.: -ás 132, -es 117, -nek 212, -nok 212, 260, -ó 240, 468, -ség 213, -os 117

©BCU CLUJ

sunet 439, (final, inițial) 37, (natural) 280, (deschidere a sunetelor) 142
supranume 170, (colectiv) 161
surd 448
svarabhakti 235
tempo (al vorbirii) 30, 143, 148
terminologie 270, (administrativă, militară) 61
timp verbal 55
ton (final, inițial, de tensiune) 286, (de destindere naturală) 287
topică 292
toponimie **564** ș. u.
toponomastică 393, 409
totalism 440, 441, 445
tracic (substrat) 363
transhumanță 188
transitiv 486
turcisme 330
ungurisme 65, 117, 330
universalism 440
valoare 294, (afectivă) 294, (a cuvântului) 291, (nominală) 291
velară 16, 21
velarizare 21
verb 283, (auxiliar și semiauxiliar) 294, (iotacizat) 52
viitor 499
vocale (afonizate) 448 (eterorganice) **6** ș. u., 46, (laringale) 10, (lungi) 25, (nazale) 36, (neutre) 13, (obscure) 6 ș. u., (orale) 36, (palatale) 20, (șoptite) 3, (vicarii) 13
vocalism 368, 568; a — > — 489, -ă > — 3, a > ă 6, 28, 38, 46, ă > a 18, 50, 78, a > ai 17, â > âi 17, a (lat.) > (slav.) o 456, ă (â) + lab. > o (u) 103, ă > e 6, 15, 24, 25, 254, 456, 525, a > â 2, 12, 37, ă > o 6, 345, megl., â > ǫ 20, â > i (în săseşte) 6, â > u (în săseşte) 6; e > ă 12, 13, 15, 28, 46 ș. u., 139, 456, 460, -e- > -ea- 139, -e > -i 4, 13, 16, 28, 37, 136, 140, 449, ě (slav.) > (rom.) ea 355, e > ie 24, -ea- 211, ea > e 18, 20, ea > a 50, 139, 222; -i > — 3, ĭ (slav) > (rom.) ă 361, i > â 47, 48, i > e (în ungureşte) 345, ī > ii 31, ii > i 5, -i > ĭ 28, î 556, 567, i afonizat 3, 5, i deictic 359, i final 360, i plenison 3; ō > e (în albaneză) 346, ō > o (în albaneză) 346, o — > uo — 24, o > u 12, 16, 28, 37, 38, sl. ǫ > ŭ, u 348, o indo-european > a (în tracă), o indo-european păstrat în tracă 444; u > î 78, 99, u > o 158, 346, 527, ŭ (lat.) > (rom.) u 346, 527, u > ui 18, u̯ > v 24, -u final 64, 75, 78, 86, 99, 360, 463
vocativ (în -e și -o) 497
vorbire 268, 290 (îngrijită) 143
vorbitor 145

b) AUTORI

Aaron, Vasile 634; Adamescu, Gh. 134, 137, 193, 372, 483, 485, 486, 487, 488, 506, 529, 580, 611, 633; Adde, Gustaw 589; Aderca, F. 372, 592, 633; Agârbiceanu, I. 35, 144, 529, 561, 563, **580**, 642, 647; Albescu, C. E.; Albescu, Gh. 599; Alecsandri, V. 120, 378, 379, 383, 415, 506, 545, **557**, **580** ș. u., 592, 604, 621, 627, 636, 637, 640, 641, 642, 644, 647; Alexandrescu, Gr. 376, 583, 586, 603, 649, 650; Alexics 195, 200, 201, 217; Alföldi, A. 223; Aman 542; Anacreon 592; Anderco, Antemiu 645; Andrássy 575; Angelescu, I. 575; Anghel, D. 414, **583**, 650, 661; Anonimul din Caransebeș 117, 202, 259, 264, 545; Antipa 137; Anuțoiu, D. 633; Apaffi, M. 307; Apostolescu, I. N. 598, 604; Arbore, Al. P. 403, 404, 409, 410, 509, 521, 530, 564, 583; Arbos, Ph. 188; Arbure, C. D. 615; Archip, Ticu 561; Ardeleanu, C. 601; Arghezi, T. 557, 560,

©BCU CLUJ

561, 563, 642; Arginteanu 568; Asachi, Gh. 372, 388, 530, 537, **583**, 621; Asachi, Leon 645; Asbóth, O. 195, 197, 209, 217, 247, 248; Ascoli 471; Asztalos Miklos 223, 228; Averchie, Arhimandritul 575, 576; Averescu, Alex. 647; Azarie 307.

Bacalbaşa, Const. 562, 612; Băcilă, I. C. 506, 568; Bacovia, C. 601; Bacovia, G. 616; Bădărău, D. A. 530, 583; Bădăuţă, Al. 558, 562, 585, 618, 623, 633, 634; Bagdasar, N. 609; Baiculescu, G. 378, 507, 563, 580, 581, 583, 599, 615, 634; Băilă, I. 506; Bălan, T. 418, 530, 546, 553; Bălcescu, N. 120, 370, 373, 378, 384, 541, 543, **584**, ş. u.; Ballagi 116; Bally 289; Balotă 455; Baltazar, C. 561; Banciu, A. 298, 507, 517, 530, 561, 620, 643; Bănescu, N. 652; Bar, Adam 598; Bâra, Florea 553; Barac 547, 641; Barbu, I. 601, 636; Bărbulescu, I. 131, 159, 160, 209, 211, 221, 234, 513, 536, 542; Bariţiu, Gh. 512, **585**, 641; Bârlea, V. 530; Bărnuţiu, S. 557, **585**, 641; Barnoschi, D. V. 546, 555, 558; Baronzi, G. 163, 609; Bârsan, Z. 634, 644; Bârseanu, A. **558**, **586**; Bart, J. 558, 563, 590, **658** ş. u. ; Bartok, Bela 644; Bartoli, M. 59, 60, 91, 309, 318, 472, 478, 501; Başotă 534; Bassarabescu, A. I. 559, 581, **586**, 588, 595, 634; Bataillard, Paul 584; Batzaria, N. 563, 568, 637, 646; Becker 42; Beer, Cristofor 265; Bejenaru, N. C. 186; Belciugăteanu, A. 507; Belcot, Casimir 542; Beldiceanu, N. N. 560, 638; Beldiman, Al. 554, 621, 660; Belić, A. 173; Belimace, Const. 572; Belulovici, Iosif 308, 578; Bengescu, G. 389; Benni, Tytus 302; Béranger 587; Berariu, C. 530, **558**; Beratti, Dim. 568; Berechet, Şt. Gr. 186, 528, 547; Bernard, Ang. 188; Berneker 137, 145, 179, 497; Bertoni, Giulio 649, 650; Beza, M. 521, 589, 634, 647; Bezdechi, Şt. 488, 521, 530, 568; Bianu, I. 369, 419, 507, 508, 531, 547, 592, 598; Bibescu, Principesa 644, 646; Bidlo, Iaroslav 542; Bilciurescu, V. 531, 611; Binder, Şt. 395, 396; Birăescu, Tr. 568, 634; Bitay, A. 406, 509; Bizerea, P. 531; Blaga, Lucian 531, **586**, 635, 644, 647; Blazian, H. 557, 635, 644, 647; Bloch, O. 63, 106, 482; Bobb, I. 91, 261, 266; Bobulescu 564; Boceanu 122, 400; Bodin, D. 568; Bodnărescu 530, 655; Boga L. 547, 564; Bogdan, Al. 2; Bogdan-Duică, G. 527, 562, 585, 582, 591, 592, 595, 598, 599, 600, 601, 610, 615, 616, 620, 621, 625, 634, 635, 641, 646; Bogdan, I. 185, 197, 209, 210, 213, 214, 216; Bogdan, Maria 581; Boghici, Ioan şi Const. 507; Bognetti, P. G. 392; Bogrea 161, 165, 167, 168, 206, 245, 247, 351, 435, 478; Boisacq 410; Boitoş, Ol. 371, 535, 584, 599, 646; Boiu Zaharia, **587**; Bojinca, Damaschin **587**; Bojoru, I. 562; Boldur, I. B. 547; Bolliac, Cezar 587, **588** 649; Bolintineanu, D. 611; Bologa, Val. 521, 569; Boné, Ami 124; Bonifaciu-Hétrat, I. 413; Bopp, Fr. 440; Boriacev 578; Boroş, I. 528, 547; Borza, Al. 569; Botez, Demostene 586, 626, 638; Botez, N. N. 648; Botez, Oct. 537, 588, 610, 618, 624, 649; Botez, P. E. 590; Bourciez, E. 169; Boutière, J. 380, 381, 595; Boz, Lucian, 559, 601, 640; Brandstein, W. 275, 276; Brandza 115; Brănişteanu 560, 562, 589; Braşoveanul, Gh. 592; Brăteanu D. 432, 433; Brătescu-Voineşti **588** 633, 638, 642, 647, 648, 649; Bratu, I. 531, 558; Breazu, I. 432, 507, 512, 544, 559, 563, 569, 581, 584, 586, 590, 595, 615, 625, 628, 639, 643; Brugmann 654; Brunot, Ferd. 289, 291; Brüske, H. 204, 241; Bucow 537; Bucur, N. 544; Bucuţa, Em. 507, 508, 537, 557, 563, 569, 574, 584, 588, 610, 635, 642, 643, 646, 647; Budai-Deleanu, I. **588**, 638, 641; Buday, A. 222; Bugariu, V. 508, 531; Bugnariu, Teofil 586, 625; Bühler, K. 290, 441, 442; Buitul, Gh. 541; Bulat, T. G. 531, 589, 629; Bulle, O. 79; Bumbac, V. 601; Bunea, A. 226; Bunescu, Moise 189; Burada 639; Burlă, V. 555, 618; Busuioceanu, Al. 379, 587, 601; Buta, N. 557; Byck, J. 513, 514, 531, 547, 557; Byhan, A. 36, 73, 117, 309.

Caba, V. 115; Cacavela, Ieremia 589; Caccia, G. 78; Călinescu, G. 426, 427, 564, 595, 626, 640; Callimachi S. 508; Campanella, T. 299; Câmpineanu, I. 431, 531; Candrea, I.-A. 89, 103, 120, 125, 134, 137, 144, 146, 152, 193, 267, 372, 460, 484, 485, 496, 526; Cantacuzin, I. A. 382; Cantacuzino, Cneazul 581; Cantacuzino, Const. Stolnicul 508, 536, 546, 553, 577, **588**; Cantemir, A. 579; Cantemir, D. 119, 331, 386, 473, 508, 536, 577, **589**, 613, 618, 619, 638;

©BCU CLUJ

Capidan, Th. 4, 6, 42, 46, 63, 73, 75, 77, 113, 114, 134, 135, 139, 145, 149, 175, 179, 219, 224, 315, 321, 323, 348, 453, 476, 477, 479, 480, 489, 494, 501, 504, 568, 569, 576, 577, 578; Carabeu, Ioan 601, 635; Caracostea, D. 521; Caragiale, I. L. 330, 373, 374, 375, 379, 415, 425, 487, 560, 571, 583, **589**, 593, 612, 637, 638, 642, 643, 644, 645, 647, 648, 649; Caraman, Petru 532; Cardaş, Gh. 382, 508; Cârlova, V. **591**, 638, 650; Carmen Sylva 557, 583, 637; Cârnu, Rom. 532; Carp, P. P. 598, 616, 621; Cartojan, N. 267, 373, 377, 386, 489, 532, 547, 548, 635; Cassvan, S. 646; Catargi, Lascar 616; Cazaban, Al. 601; Cazimir, Otilia 638; Cecropide, B. 562; Cehan-Racoviţă, Const. 559; Cerna, P. 414, 522, 566, **591**, 645, 650, 661; Cerri, Cajetan 602; Chelariu, Tr. **558**; Chendi, I. 414, 596, 605, 637, 661; Chibiciu-Râvneanul 600; Chindea, Teodor 532; Chinezu, I. 586, 610, 618, 637, 640, 643, 647; Chirca, Stan 603; Christu, Vasile 569, 570, 571, 576; Cialdea, L. 532, 647; Ciara, Const. 571; Ciauşanu, G. F. 484, 522; Cihac, A. de 69, 116, 117, 118, 133, 138, 195, 201, 215, 216, 653; Ciobanu, Şt. 186, 571, 578, 598; Cioculescu, Şerban 563, 588, 590, 595, 601, 602, 605, 607, 610, 613, 619, 623, 624, 626, 640; Cipariu, T. 384, 516, 537, 545, **558**, 644; Ciuhandu, Gh. 532, 533, 548; Ciura, Al. 580; Ciurcu, Ion şi Nicolae 508; Clark, Carol 648; Clopoţel, I. 561; Cocuz, V. 513; Cohen, Marcel 164; Colan, I. 508, 548, 614; Colcin, S. 571; Coman, D. 590; Coman, P. 16; Conachi, Const. 508, **591**, 641; Condurachi, E. 630; Conea, I. 564; Conev 236; Constantin Poenaru-Almăjanu 549; Constantinescu, B. 593; Constantinescu-Iaşi 508; Constantinescu-Mirceşti, D. C. 548; Constantinescu, Pomp. 561, 588, 601, 602, 607, 610, 611, 620, 623, 625, 626, 636, 640; Conta, Iconom. 433; Conta, V. 530, 596; Conta-Kernbach, Ana 596; Corbea, Teodor, 259, 264, 545; Corbul, Adrian 590; Coresi 259, 336, 337, 547, **592**; Coşbuc, G. 121, 162, 415, 542, **558**, **592** ş. u., 634, 637, 649, 650; Costache, Veniamin 613, 619; Costăchescu, M. 184, 185, 210, 213, 522, 548; Costin, Ion 636; Costin, L. 516, 522; Costin, Miron 508, 536 554, **594**, 613, 619; Costin, Nicolae 554, **594**, 638; Costin Velicico 552; Costinescu 123; Cotruş, Aron 649; Courtenay, B. B. de 438, 439; Crăciun, I. 509; Crainic, N. 525, 557, 560, 563, 564, **595**, 601, 610, 611, 614, 617, 620, 636, 642, 647, 649; Craiova, Tr. 625; Craioveanu, A. 550; Creangă, I. 376, 380, 381, 427, 433, 434, **558**, 571, **595**, ş. u. 618, 624, 636, 638, 640, 642, 647, 650; Crescini, Vincenzo 588; Creţu, Gr. 264; Creţu, N. N. 591, 626; Crevedia, N. 588, 593, 613; Cristophoridi, C. 151; Criţă, Al. 645; Cronicar 557, 587, 625; Crudu, Tiberiu 601; Csánki 132, 136, 205; Csutak, V. 509; Cuénim 532; Cugler-Poni, Matilda 655; Culea, A. D. 509; Cuparencu, Livia 505; Cuza, Prinţul şi Prinţesa Al. 581; Cuza, A. 596.

Dăianu, E. 533; Daicovici, C. 457; Dalametra 48, 49; Damé 120, 137, 483; Damian, Şt. 195; Damian, Tudor 602; Dan, Sergiu 601, 622; Daniil 325; Darabant 662; Darie, Ion 629; Dauş, Ludovic 615; David, Alexiu 636; Davidescu, A. 571, 636; Davila Al. 559, **597**, 644; Delavrancea, B. Şt. 378, 489, 542, **598**, 638, 644; Delbrűck 654; Delchiaro, M. A. 539; Deleanu, Ilie 636; Demetrescu, R. 511, 623, 640; Demetrescu, Tr. 642; Densuşianu, Aron 635; Densuşianu, O. 144, 149, 150, 152, 171, 179, 195, 205, 208, 245, 246, 267, 302, 303, 306 318, 384, 385, 449, 450, 452, 453, 455, 460, 461, 478, 496, 513, 517, 518, 522, 523, 525, 527, 528, 529, 544, 546, 556, 574, 577, 578, 592, 632, 633, 648; Densuşianu-Fiul, O. 583; Desprez, Hip. 432; Diaconovici-Loga, C. 541, **598**; Diaconu 120, 516, 522, 523;Dianu, Romulus 586, 590, 601, 611, 614, 622, 623, 626; Diculescu, C. 196, 201, 221, 523, 528; Diez 289; Dima, Al. 602, 610, 636, 637, 638, 647; Dima, G. 521; Dimiu, R. 513; Dionisie Eclesiarhul 546, 549; Dittmar, A. 275; Dittrich, O. 290; Doboş, Filaret 533; Domaschke 214; Dorchain, Aug. 604; Doroszewski 302, 438, 439; Dosofteiu, Mitrop. 145, 321, 508, **598**, 613, 618; Drăgan, Gabriel 561, 562, 588; Drăganu, N. 114, 116, 117, 122, 134, 139, 168, 208, 211, 215, 218, 221, 228, 264, 265, 267, 298, 366, 386, 410, 453, 456, 476, 480, 513, 518, 533, 543, 548, 565, 598, 631, 635, 644 ; Drăghici,

©BCU CLUJ

P. 587; Dragnea, R. 601, 602, 637; Dragomir, S. 220, 223, 533, 544, 557, 584; Dragomirescu, M. 417, 557, **559**, 588, 590, 596, 598, 633, 637; Dragonov, D. P. 507; Dragonovici, I. 599; Drăguşanu, Ion Codru 537; Drouhet, Ch. 592; Dumitraşcu, I. N. 523; Dumitrescu-Bistriţa 523; Dumitrescu, T. Al. 508; Dumitrescu, G. 625; Dumke, H. 214, 215; Dunca, Ioan 635; Dvoicenco, Eufr. 629.

Eckhardt, Fr. 198, 226; Eftimiu, Elena 542; Eftimiu, V. 561, 601; Eliade, Pompiliu 614, 644; Emilian, C. 338, 339, 343; Eminescu, M. 373, 375, 378 390, 391, 415, 426, 427, 434, 483, 530, **599**, ş. u., 571, 581, 583, **599**, 621, 628, 636, 637, 639, 640, 644, 647, 648, 649, 650, 656, 660, 663; Eminovici, Gh. 608, 609; Enescu, V. 559; Engel 198; Enzenberg 535; Erdely, L. 227, 228; Ettmayer, K. 254, 289; Eustatie, Logof. **610**; Evandru (I. M. Raşcu) 603, 604, 607.

Făgeţel, G. S. 563; Farago, Elena 642; Fehér, Géza, 227; Fejer, Gh. 529, 603; Feraru, Leon 568, 637, 650; Ferrari, C. 78; Filimon, A. 509, 547; Filimon, N. 378, 379, 385, **610**, 640; Fira, G. 522, 523; Flajšhansová-Huškova, Jindra 647; Flechtenmacher, Chr. 365; Florescu, G. D. 407; Florescu, P. 572; Florianus, M. 254; Forró Miklós 337; Fortunescu, C. D. 513, 514, 515, 546, 560, 567, 584, 602, 612, 618, 635, 643, 648, 590; Foti, I. 528, 557, 559, 572, 583, 610, 616; Fouroux 644; Franyó, Zoltan 648; Fribourg, A. 188; Friedwagner, Mathias 580; Frings 472; Frunzescu, D. 136; Fulea, Moise 539; Furtună, Econ. 549, 595, 597, 644.

Gabelentz 297, 299; Gălaction, Gala 414, 605, **610**, 633, 642; Gamillscheg, E. 2, 6, 9, 11, 35, 106, 139, 482; Gane, N. **610**, 616, 638; Gârleanu, E. 414, 560, 586; Garsia, Aug. 648; Gartner, Th. 254, 268; Gaşpar, M. **560**; Gaster, M. 420, 473, 549, 592, 615; Gavra, Al. 373, 541; Găzdaru, D. 172, 448, 459, 460, 461, 462, 463, 533, 555, 594; Geagea, Chr. 126, 320, 323, 324, 325, 326, 328, 329; Genilie, I. 510; Georges 76, 78, 128; Georgescu, I. 533, 565, 627; Georgescu, Tistu N. 369, 370, 371, 372, 373, 488, 509, 523; Georgescu, V. 596; Georgian, Pamfil 533; Gerando, Attila 646; Gerariu, D. 643; Gerota, C. V, 560, 603, 645; Gherasim 35, 103, 122; Gherasim, V. 559, 604, **662** ş. u.; Gherea. I. Dobrogeanu 560; Gherman, I. 558; Gherof 497; Gherghel, I. 387, 388, 553 605, 614, 637, 649; Ghibănescu, Gh. 186, 534, 549; Ghibu, O. 534; Ghica, I. 430, 483, 530, 581, 585, 640, 642; Giese, Wilhelm 572; Gilliéron, J. 59, 78, 315, 359, 471, 545; Girault-Duvivier 299; Giuglea 69, 77, 114, 132, 186, 205, 221, 455, 476, 477, 480, 554; Giurgiu, Oct. 616; Glavina, A. 175, 574; Glodariu, Vasile 620; Gobdelas 531; Godin, M. A. Freiin von 130, 131, 138, 151, 154; Goethe 387, 388, 600, 657; Goga, O. 414, 415, 416, 542, 561, 601, 610, 633, 637, 644, 649; Golescu, Dinicu **560**, **611**; Golescu, Iordache 555; Gombocz 103, 133, 200, 270; Gorceix, S. 602; Górka, O. 409, 637; Gorovei, A. 423, 434, 509, 516, 523, 525, 574, 596, 604, 637, 648; Gorun, I. 116, 298, 561, 611; Grama 608; Grammont, M. 286, 438, 471; Grandgent 29, 30; Graur, A. 334, 335, 463, 464, 465, 466, 468, 514, 515, 518, 519, 526, 527, 545, 547, 556; Graur, Const. 562; Greavu-Dunăre, S. 373, 509; Grecu, V. 515, 534; Griera, A. 59; Grigoraş, Em. C. 549, 559, 582, 612, 622, 638; Grigorescu, A. 597, 638; Grigorescu, Vasile 433; Grimm, I. 646, 650; Grimm, W. 646; Gröber, G. 288, 289, 297; Groot, de 362, 440, 445; Guarnerio, P. E. 145; Guevara 595; Gusti, Dem. 564.

Hahn, L. 477, 494; Haiducu, Gh. 522; Haiot, I. 648; Halici, M. 365, 541; Han, O. 601; Haneş, P. V. 267, 428, 514; Haneş, V. V. 534, 634; Haret, Spiru 630; Hârnea, Simeon 535; Hartmann 608; Hasdeu, Al. 555, 612, 613, 618; Hasdeu, B. P. 43, 91, 103, 105, 136, 194, 199, 201, 208, 215, 221, 246, 267, 268, 329, 330, 443, 589, 597, **611**, 619, 653; Havers, W. 297, 302; Hazard, Paul 572; Heine 645, 655; Heliade Rădulescu, I. 195, 339, 551, **559**, **599**, 615, 636, 642, 650; Henniger, A. 541; Herescu, N. I. 509, 510, 565, 607, 609; Herfner, If. 644; Hermann, Ed. 275; Herman, O. 402; Herman, Mihai 553; Herovanu,

©BCU CLUJ

Eug. 604; Herz, Edgar von ~ 649; Herzog, E. 5, 35, 103, 105, 122, 139, 663; Hodoş, Al. 557, 617; Hogaş, Calistrat 629; Hoidas, Anton 535; Holban, M. E. 408; Holban, Th. 186; Holder 253, 256; Homan, Bálint 199, 227, 228; Homan-Szekfü 198; Hotnog, T. 529; Hristopol, Atan. 592; Hugo, V. 587, 607; H[ulea], O. 580; Humboldt, Wilhelm von 318, 440; Hunfalvy, P. 195, 253; Husserl, E. 299.

Iancu, Victor 586; Ibrăileanu, Garabet 414, 560, 582, 601, 602, 603, 604, **613**, 629, 633, 636, 638, 640; Ienăchescu, G. 597; Ieşan, Al. 604; Ilie dela Putna, dascălul 549; Ilie, protopop al bisericii St. Nicolae din Schei 553; Iliescu, Dan M. 510, 528; Iliuţ, Em. 535; Ioanovici, Nestor 533, 539; Iogu, Georges 519, 520; Ionescu, C. D. 588, 595, 610, 622, 631; Ionescu, D. 510; Ionescu, Eugeniu Fl. 610, 642; Ionescu-Gion 613; Ionescu, Mircea 535; Ionescu, N. 600; Ionescu, Tr. 591, 627; Iordan, Al. 558, 562, 612, 620; Iordan, Iorgu 16, 159, 162, 163, 238, 249, 379, 410, 471, 472, 474, 529, 546, 565, 569, 578; Iordanes 230, 233, 565; Iorga, Margareta 550; Iorga, N. 185, 194, 196, 199, 209, 212, 223, 231, 245, 250, 311, 341, 372, 375, 386, 404, 408, 409, 413, 414, 430, 449, 464, 483, 510, 512, 513, 515, 529, 532, 533, 536, 537, 540, 542, 544, 548, 550, 551, 555, 558, 560, 564, 568, 571, 572, 573, 577, 582, 585, 591, 592, 594, 598, 601, 602, 604, 605, 617, 621, 625, 630, 635, 638, 639, 643, 644, 647, 649, 661; Iorgovici, Paul 541; Iosif St., O. 414, 416, 417, 418, 523, **561**, 614, 637, 649, 650; Irimescu, S. 560; Isac, E. 590; Isopescu, Cl. 523, 534, 537, 551, 585, 639, 647, 648; Ispirescu, Petre 614, 624; Istrătescu, Alexandrina 516; Iveković-Broz 260; Ivireanul, Antim 508, **614**.

Jaberg, K. 59, 79, 100, 545, 546, 577; Jakobson 440, 443, 444; Jakubovich, A. 199, 266; Jancsó, B. 236; Jarník, H. 480; Jarník, U. I. 298, 540; Jekel, G. 527; Jerney 195; Jespersen, O. 12, 289, 291, 443; Jianu, Ionel 563, 582, 586, 590; Jipescu 120; Jireček 312, 494; Jokl, Narbert 151, 186, 345, 348, 349, 453, 489; Jones, David 39, 286; Jucovschi 629; Jud, I. 59, 79, 100, 545, 546; Juga 174; Jumanca, Pavel 531, 598; Junker 275; Jura, Iulian 617.

Kalepky, Theodor 632; Karácsonyi, I. 198, 226, 227, 228; Karadja, Const. 589; Kasterska, Marja 639; Kiessling, A. 297; Kirileanu, T. 596, 605; Kiriţescu, Const. 639; Kiriţescu, N. 658; Kisch, G. 245, 366, 367, 406, 410, 493, 498, 565; Klein, K. K. 363, 537, 649, 605; Kochanowski 598; Kogălniceanu, M. 377, 384, 388, 430, 543, 546, 554, 555, 581, 614, 615, 635, 636; Kopitar 502, 503; Kotteck, K. v. 585; Kotzebue 620; Krafft, W. 512; Krahe, H. 248; Kristóf, George 649; Krohn, Else 423, 424; Krüger, F. 185, 524.

Lacea, C. 133, 417, 476, 520, 523, 527, 551, 635; Lambrior, Al. 267, 652, 653; Lamennais 587; Lapedatu, Al. 558; Lapedatu, I. 558; Larousse, P. 371; Lascar, Vasile 642; Lascarov-Moldovanu, Al. 536, 634; Laslo, N. 640; Laurian, A. T. 384, **615**; Lazăr, Gh. **561**, **615**; Lăzăreanu, B. 510, 520, 544, 557, 558, 559, 560, 561, 588, 593, 597, 605, 623, 630; Lazeanu, Alex. 560; Leake Martin William, Colonel 577; Lecca, Haralamb **615**, 642; Lenau 607, 655; Lendvai, Eugen 648; Leoneanu, L. 586; Leonescu, V. 542; Leontescu, Al. Al. 602; Lerch 143; Leskien 654; Lincourt 532; Lipszky 136, 240, 303; Locusteanu, P. 414; Loewe 221; Loreti, Enzo 651; Lovinescu, E. 373, 413, 414, 415, 561, 596, 601, 639, 640; Lucaciu, V. 530; Lupaş, I. 223, 537, 551, 558, 586; Lupaş, Oct. 641; Lupeanu-Melin, Al. 510, 537; Lupu, Al. 649; Lupu, Dr. Teofil 605.

Maccarrone, N. 145; Macedonski, Al. **561**, 593, 600, **616**, 618, 636, 642, 650; Macrea, D. 505; Mačurek, Iosif 542, 649; Maior, P. 373, 541, 616; Maiorescu, I. 538, 541; Maiorescu, T. 343, 383, 414, 427, 434, 483, 530, 538, 571, 582, 588, 593, 600, 601, 603, 604, 605, 616, 621, 636, 655, 657; Majewski, M. 612, 629; Manasses 307; Manciulea, Şt. 405; Mândrescu, S. 195, 196, 542, 573; Maniu, A. 510, 560, 563, 605, **617**; Maniu, I. 585, 646, 647; Manoilescu-Puşcariu, Lia 505, 538; Manoliu, R. 559, 603; Manoliu, S. 511, 535, 538, 542, 543, 593; Marcu, Al. 378, 507, 534, 538, 540, 573, 581, 582, 618; Marcovici,

©BCU CLUJ

S. **618**; Marcu-Balş, Petre 585; Mărculescu, G. 511; Mărculescu, Oct. 605; Maria, Regină a României 573; Marian, S. Fl. 400, 423, 424; Marian, L. 594, 612; Marin, I. 512; Marinescu, A. **561**; Marlin, Iosef 365; Marmeliuc, D. 538; Marmier, X. 431; Marmontel 592; Marouzeau, I. 148, 302, 319, 438; Marţian, Iul. 553; Martonne, E. de 188; Massim, C. I. 384, 575; Massoff, I. 559, 597, 611, 621; Matei, Maria 505; Mathesius, M. 440, 441; Matheiu, R. 532; Mathieu, Sophie 532; Mâţu, Const. 538; Mauthner, Fr. 280; Mavrogeni, P. 617; Maxim-Burdujanu, Gh. 417, 418; Meillet, A. 276, 297, 299, 318, 319, 438, 471, 482, 502, 514; Melich, J. 103, 133, 136, 191, 192, 198, 199, 222, 228, 236, 239, 246, 302, 402, 529; Meyer, G. 105, 127, 130, 131, 138, 151, 152, 154, 326, 497; Meyer-Lübke, W. 2, 23, 29, 43, 104, 105, 106, 127, 140, 177, 178, 201, 288, 289, 325, 395, 453, 471, 472, 475, 476, 477, 478, 482, 498, 499, 500, 501, 502, 513, 514, 556; Mehedinţi, S. 573; Meinhof, C. 302; Menzerath, Paul 302; Meringer, R. 297, 448, 471; Meissner, D. C. 621; Meşiotă, I. 620; Metastasio, P. 642; Meteş, Şt. 533, 605; Metroniu, A. 598; Meyer, K. 297; Mezzofanti, G. 554; Michelet 543; Michov 268; Mickiewicz 639; Micle Veronica 427, 599, 600, 601, 604, 641, 655; Micu, S. 373, 662; Migliorini 399; Mihăescu, Gib. I. **618**, 644; Mihăilescu, V. 405, 511, 538, 617; Mihailovici, P. 511; Mihalache, Ion 647; Miklosich, Fr. 105, 133, 135, 136, 179, 180, 198, 208, 212, 216, 255, 260, 407, 478, 502, 653; Milescu, Nic. 386, 613, **618**; Militaru, V. 629; Miller 253, 256, Miller-Verghi, E. 598, 631; Millian, Claudia 606; Millo, Matei 542, 621; Miloia, Ioachim 516, 538, 539, 643, 650; Minar, O. 593, 597, 605, 641; Minea, I. 223, 386, 520, 539, 552, 589, 595, 630; Minulescu, Claudia 587; Minulescu, I. 414, 563, 601, 614, **619**, 639, 644, 645; Missir, Petre 605; Mistral 581, 583; Mladenov, St. 489, 520; Moisil, Const. 539; Moisil, Iuliu 539, 594; Moldovanu, C. 601; Moldovanu, Gr. 195; Molin, R. S. 122, 539, 574, 649; Molnár, A. 259, 264, 265, 266; Moor, E. 199, 231, 234, 235, 255, 616, 617; Morariu, Const. **562**; Morariu, Leca 298, 516, 559, 561, 562, 563, 564, 574, 581, 582, 596, 597, 599, 606, 608, 641, 649; Morariu, Vasiliu 608; Morariu, Victor 582, 606, 641, 649; Moroianu Elena 516; Morţun, V. G. 598, 605, 638; Möser, Albert 600; Moşoiu, I. 539; Movilă, P. 386; Müller, Fr. 226; Munkácsi 260; Munteanu, G. **620**; Murăraşu, D. 378, 379, 390, 391, 603; Mureşianu, Andreiu **620**; Mureşianu, Aurel 540, 637; Mureşianu, Iacob 530, 540, 635; Murnu, G. 313, 575, 576, 577, 592, 606, **620**; Muşlea, C. 540; Muşlea, I. 435, 507, 511, 523, 524, 549; Muzicescu 521.

Nădejde, Iosif **562**, 619; Nandriş, Gr. 131, 221, 527; Nanu, D. Al. 607; Năsturel, Udrişte **621**; Naum, D. 414; Naum, T. 123; Neaga, N. 543; Neamţu, G. 531, 598; Neculce, I. 379, 554, 630; Negoiţă, C. N. 624; Negreanu, I. 560; Negri, C. 581, 592; Negruzzi, C. 385, 596, **621**, 636, 656; Negruzzi, I. 120, 382, 383, 580, 599, **621**, 627, **656** ş. u.; Nehring, A. 275; Negulescu, P. 575; Nemoianu, P. 524, 575; Nicanor, P. 633; Nicholson, G. G. 526, 556; Nicoară, Moise 532; Nicolaescu, Şt. 553, 566; Nicoleanu, N. **621**, 642; Nicolici, Al. 577; Nicolide, I. 569; Nistor, I. 540, 558, 564, 641; Nistor, Oltea 558; Nottara, Const. I. 582; Notaras, Chrisant 618; Novacoviviu, Em. 516.

Odobescu, Al. 379, 533, **622**; Olăreanu, Al. 641; Ollănescu, D. **622**, 639; Olsen, Hedvig 268, 632; Onciul, D. 196, 577; Opreanu, Sabin 222, 540; Oprescu, G. 524; Ordeanu, I. 511; Orghidan, R. 527; Orna, Adolf 646; Ortiz, R. 28, 488, 507, 540, 561, 584, 592, 594, 602, 639, 641, 642, 650; Ortvay 199, 254; Ossian 600; Osthoff 654; Otto, Ernst 280.

Păcală, ▼. 540; Păcăţianu, T. 511, 585; Pâcle, Const. 562, 611, 614; Paicu, Pavel 605; Pais, D. 198, 199, 236, 248; Pamfile, T. 123, 137, 483; Panaitescu Em. 435; Panaitescu, P. P. 378, 386, 540, 552, 584, 585, 589, 594, 598, 642; Pancratz, A. 513; Pann, Anton **622**; Panţu, Z. 544; Panu, George 530, **562**, 596, 660; Papacostea, Cezar 607, 620; Papacostea, V. 540, 575, 576; Papadima, Ovidiu 587; Papadopol, P. I. 416, 418, 514, 516, 527, 540, 558, 559, 561, 585,

©BCU CLUJ

598, 607, 614, 621, 622, 642; Papahagi, P. 89, 125, 138, 181, 544; Papahagi, T. 118, 149, 219, 316, 544, 545, 576, 577, 620; Papahagi, Valeriu 577; Papilian, Victor 586; Papiu, Ilarian **562**; Paris, Gaston 653; Páriz Pápai, Fr. 259, 266; Pârvan, V. 413, 414, 528, 636, 663; Paşca, Şt. 351, 366, 406, 435, 484, 505, 513, 514, 516, 523, 524, 537, 538, 540, 545, 547, 558, 561, 562, 564, 578, 618, 631; Pascu, G. 73, 86, 116, 137, 159, 161, 202, 205, 212, 213, 250, 408, 460, 515; Passy, Paul 19; Pătraşcu, N. 622; Pătrăşcoiu, I. 604; Patsch, C. 248, 494, 504; Păucescu, Gr. G. 634; Pauker, S. 562; Paul, H. 269, 280, 297, 471, 654; Paul, R. 458, 505, 607; Pauler 198, 226, 254; Pauletti, N. 419; Păunescu-Ulmu 607; Pavel, Const. 624; Pavelescu, C. 414, 593; Pavelescu, Ionel 593; Pelimon 645; Pentapolin 649; Perieţeanu, I. Gr. 642; Perpessicius 559, 560, 564, 580, 582, 588, 590, 601, 603, 614, 619, 620, 623, 625, 626, 628, 640, 649, 650; Perrault, Ch. 381, 650; Pessler, Wilhelm 302; Peteanu, E. A. 521; Peterson, Axel 399; Petica, Şt. **562**, 623; Petőfi 525; Petranu, C. 548; Petra-Petrescu, H. 511, 512, 559, 631; Petraşcu, N. 627, 631; Petrescu, Camil 561, 601, 634, 644, 647; Petrescu, Cezar 120, 470, 483, 560, **623**, 633, 634, 639, 642, 647, 648, 650; Petrescu, C. D. 520, 536; Petrescu, Eufrosina 608; Petrescu, Lucreţia 644; Petrovici, E. 3, 9, 18, 30, 31, 36, 43, 55, 58, 60, 61, 69, 74, 95, 96, 97, 101, 329, 351, 445, 446, 447, 465, 497, 505, 516, 520, 526, 564, 574; Petrovici, I. 561, 608, 617; Philippide, Al. 6, 8, 48, 49, 117, 138, 140, 141, 142, 144, 193, 198, 203, 205, 219, 220, 221, 246, 267, 298, 459, 460, 512, 528, 557, 560, 577, 610, 624, 629, 645, **652** ş. u.; Philippide, Al. A. 590, 603, 610, 618, 619, 620, 623, 626, 647; P.č 246; Picot, E. 577; Pillat, I. 557, 561, 583, **624**; Pintea, Gherasim 557, 581; Pleşoianu, Gr. 541; Plopşor, N. 516; Podariu, T. 524; Pogor, Vasile 383, 598, 621; Pohonţu 524, 558; Polivanov, E. 6, 439; Pompiliu, M. 413, 591, 624, 663; Pop de Băseşti, Gh. 415; Pop, S. 3, 9, 43, 55, 58, 60, 61, 96, 101, 103, 109, 115, 125, 186, 329, 351, 470, 500, 511, 513, 520, 527, 545; Pop, Şt. 541; Pop, V. 118, 524, **661** ş. u.; Popa, O. F. 590; Popa, Septimiu 608, 650; Popa, Ion Victor 601, 644; Popa-Lisseanu, Gh. 615, 621; Popescu-Azuga 658; Popescu-Gilly 589; Popescu, M. 577, 593, 614, 623, 634, 635; Popescu, N. 615; Popescu-Polyctet 642, 645; Popescu, V. 512; Popovici, Const. 625; Popovici, Iosif 7, 11, 195, 220, 454, 460, 526, **563**, 577; Popovici-Bănăţeanu, Ion **625**; Popovici, D. 587, 593; Popp, Ioan 636; Popp Serboianu, C. I. 411; Popp, Şt. 578; Porumbescu, Ciprian 580; Porumbescu, Eraclie 580; Poslušnicu 521, 639; Pouqueville 577; Precup, E. 400, 553; Preda, G. 558, 626; Predescu, Lucian 553, 585, 589, 591, 595, 597, 598, 608, 610, 613, 615, 619, 621, 627; Prişcu, I. 553, 623; Procopovici, Al. 5, 13, 23, 29, 34, 36, 186, 302, 304, 317, 318, 319, 320, 337, 379, 447, 448, 513, 514, 527, 553, 556, 578; Pumnul, A. 384; Puşcariu, Ioan Cavaler de 136, 170, 171, 172; Puşcariu, Maria 505; Puşcariu, S. 43, 55, 73, 75, 77, 80, 86, 91, 128, 140, 148, 153, 156, 157, 159, 161, 168, 169, 172, 186, 193, 196, 205, 211, 218, 219, 220, 223, 236, 246, 248, 252, 255, 267, 302, 304, 308, 309, 310, 311, 312, 213, 329, 332, 334, 337, 346, 351, 352, 361, 372, 386, 391, 392, 397, 407, 434, 480, 514, 515, 517, 519, 520, 525, 526, 537, 540, 545, 556, 564, 566, 577, 578, 598, 611, 623, 631, 632, 635, 642, 643; Puşcariu, Val. 646; Puşchilă, D. 159, 267, 480.

Quinet, E. 543.

Racoce, T. 418, 553; Racoviţă, M. 551; Radu, Const. 643; Radu, I. 373, 541, **662**; Rădulescu, A. 562; Rădulescu-Motru, C. 35; Rădulescu-Pogoneanu I. 485, 514, 650; Ralea, M. D. 512, 557, 563, 613, 626, 636; Rally, A. 389, 512; Raşcu, I. M. 512, 584, 590, 603, 608, 615, 628, 650; Rásonyi, Nagy 236, 566; Raţiu, I. 539; Răuţescu, I. 553; Răutu, M. N. 608; Rebreanu, L. 561, 601, **625**, 633, 634, 636, 642, 643, 644, 646, 647, 648, 649, 651; Rešetar, M. 357; Reviga, Gh. 567; Richter, K. 537; Roca, I. 515; Rohlfs, G. 105; Roman, I. N. 578, **660**; Romanoff, P. 578; Romanski, Şt. 566, 571; Ronsard 604, 650; Roques, M. 380, 512, 513, 515, 545, 563, 635, 643; Roşculeţ, T. 397, 398; Rössler, R.

©BCU CLUJ

195, 249, 250; Rosetti, Al. 7, 8, 42, 46, 150, 221, 267, 315, 316, 319, 337, 447, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 458, 460, 512, 526, 527, 545, 546, 553, 578, 579; Rosetti, C. A. 541, 543, 644; Rosetti, Dim. R. 371; Rosetti, Radu D. 591, 613, 616; Roth, Daniel 365; Rotică, G. 542; Ruffini, M. 400, 401, 402; Russo, Al. 385, 546, 555, 581, 585, **625**; Rusu-Abrudeanu, Ion 542; Russu, Matei 646; Russu, N. I. 608, 633.

Sacerdoţianu, Aurelian 579; Sadi-Ionescu, Al. 369, 509, 511; Sadoveanu, Isabela 542, 560, 563, 595, 603, 617, 618, 624, 625, 638; Sadoveanu, Ion M. 559, 643, 686; Sadoveanu, M. 413, 542, 563, 597, 609, 617, 624, **625**, 633, 635, 639, 642, 648; Šafařik, I. 253, 622; Şăineanu, C. 522, 580, 588, 603, 624, 625; Şăineanu, L. 425, 484, 545, 596, 663; Saint-Martin 432; Saint-Pierre 645; Samson, A. P. 590, 629; Sandfeld, Kr. 268, 271, 322, 323, 349, 363, 398, 453, 459, 488, 489, 490, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 502, 503, 504; Şandru, D. 155, 186; Sandu-Aldea, C. 119, **627**; Sandu, D. 618, 640; Sandu, Z. 615; Sân-Georgiu, I. 609, 644; Sanielevici, H. 560, 644; Sărăţeanu, C. 648; Sârbu, Gherasim 609; Săteanu, C. 609, 621; Săulescu, G. 384; Săulescu, M. **563**; Saussure, F. de 286, 269, 289, 291, 437, 439, 440, 445, 471; Sava, I. C. 627, 644; Savel, V. **661**; Sbiera, R. 7, 8; Scheletti, N. 655; Scheludko, D. 204, 204, 465, Schrijinen, J. 515; Schroff, M. W. 602; Schuchardt, H. 105, 127, 129, 297, 330, 405, 478, 502; Schullerus, A. 422, 423, 525; Schünemann 199, 227, 228, 231, 234; Schwarz, E. 255, 256, 347; Schütte, G. 494; Scorobeţ, Tr. 579; Scriban, A. 127, 137, 407, 473, Scridon, Şt. 542; Scurtu 605; Sebastian, M. 559, 563, 629; Şeicaru, P. 470, 624, Seişanu, R. 561; Seltz, O. 275; Şerban, Dim. 587; Şerban, N. 648; Şerbănescu, N. N. 619; Şerbănescu, Th. **627**, 638, 655; Şerbu, G. 545, 557; Sergescu, P. 512; Serra, G. D. 169, 170, 392, 393, 410; Sevastos, Elena **663**, ş. u.; Sevastos, Himenitul 663; Sevastos, M. 423, 557; Shaw, George Bern. 648; Şiadbei 529, 556, 578; Sievers, Ed. 286, 287, 652; Sihleanu, Alex. 555, **627**; Silaghi, Aug. 636; Silaşi, Gr. **563**; Simionescu, D. I. 644; Simionescu, Eufrosina 306; Simionescu, I. 507, 512, 563, 644; Simonyi 201; Şincai, Gh. 196, 373, 541, 552, 662; Sion, G. 621, 642; Şirato, Fr. 542; Skarić, Vl. 187, 188; Skok, P. 119, 211, 221, 335, 350, 351, 354, 355, 357, 358, 359, 360, 361, 452, 459, 466, 470, 477, 489, 494, 514, 528, 554, 578, 579; Slavici, I. 378, 382, 383, 425, 581, 602, 609, **627**, 632, 633, 636, 642, 646; Slotty, Fr. 302; Şoanul, Petcu 635; Sommerfeld 302, 450; Sorbul 644; Soricu, I. U. 525, 558; Şotropa, V. 543, 563; Sperantia, Th. 144, 563; Spitzer, L. 110, 139, 140, 148, 302, 324, 465, 521, 633; Sporea, Const. 558; Stahl, H. H. 548; Stamati, C. 629; Stamate, N. 555; Stamatiad, Al. T. 414; Stamatiad, P. 638; Stan, V. 195; Stănescu, M. B. 641; Stăniloaie, D. 543, 554, Stavri 594, 611; Ştefănescu, Ioan 433; Ştefănescu, Margareta 307; Ştefanovici-Svensk 30, 526, 648; Stefurea, Şt. 599; Steinberger, L. 254; Ştirbei, Elisabeta 551; Stöhr, A. 275, 280; Stoian, Iorgu 464; Stoian, Stanciu 624; Stoica, V. 579; Streinu, Vl. 561, 601; Strindberg, A. 663; Struţeanu, Sc. 378, 628; Suchier 652; Suchianu, D. I. 557, 560, 651; Suchianu, P. 632; Suciu, Coriolan 516, 557, 585, 586; Sulică, Nicolae, 609; Şuluţiu, Oct. 638; Şuţu, Al. 643; Şuţu, R. 512; Szamota-Zolnai 191, 200, 201, 206, 207, 212; Szarvas-Simonyi 191, 207; Szinnyei 116, 133, 136, 137, 191, 192, 201, 213, 258; Szöcs, L. 509.

Tagliavini, C. 137, 264, 398, 399, 400, 506, 509, 513, 514, 517, 521, 526, 527, 529, 545, 546, 554, 564, 565, 566, 578, 631, 635, 640; Tallgren-Tuulio 491, 502; Tămăian, P. 543; Tartler, Th. 551; Tăutu, Gh. 621; Tăutu, Ionică 546, 555; Tcaciuc-Albu, N. 585, 651; Teculescu, H. 525; Tempeanu, V. 597, 609; Teodoreanu, Al. O. 645; Teodoreanu, I. 557, 613, 614, 629, 633, 642; Teodorescu, Barbu 412, 543, 555, 559, 560, 564; Theodorescu, Cic. 643; Theodorescu, Dem. 563; Teodorescu, I. 557, 590; Teodorescu-Kirileanu, S. 423; Theodorian, C. 414; Ţicĕloiu, I. D. 526; Ţichindeal, D. 134, 532; Tiktin, H. 7, 66, 67, 68, 69, 70, 117, 118, 120, 129, 133, 135, 136, 137, 140, 141, 142, 143, 145, 146,

©BCU CLUJ

147, 193, 212, 213, 215, 216, 265, 267, 268, 407, 469, 484, 485, 546, 654; Ţimiraş, N. 433; Timuş, V. 559, 563; Tobler, A. 279, 288, 289, 301; Todie, Eug. 639; Tolan, Isaia 644; Tomás, Novarro 286; Tomescu, Const. 186, 512, 566, 599, 645; Tomescu, Şomu 576; Tomuţa, I. 563; Toneghin, M. 626; Tonelli, Luigi 648; Topârceanu, G. 582; Topliceanu, Tr. 561, 587, 598, 625; Toroutiu, I. E. 382, 423, 645, 657; Trandafir, Gh. 626, 629; Trandafir, H. 558, 563; Treimer 489; Treml, L. 206, 208, 210, 217, 236, 241, 518, 521, 528, 529, 544, 631; Trojanović, S. 176; Trombetti, Alfredo 299; Troubezkoy, N. 19, 46, 442, 443; Tulbure, Gh. 597; Tulescu, V. 579; Tzigara-Samurcaş 595, 643.

Ubricini 371, 432; Ugo Pellis 56, 57, 163; Ułaszyn 438; Umbră, Ada 642; Ungureanu, Gh. 587; Ureche, Gr. 554, **629**; Urechia, Nestor 645; Urechiă, V. A. 541, 598, 599, 612, 619.

Văcărescu, Elena 524, 543, 583, 630; Văcărescu, Iancu 630, 650; Vaida 115, 131; Vaillant 431; Valentineanu, I. G. 371; Valerian, I. 588, 640; Valescu, Cora 559; Valkhoff 362, 363; Vanciu, Sgalla 570; Vapereau 371; Varlaam 554, 612; Vârtosu, E. 547, 551, 555; Vasilescu, Ath. 546; Vasilescu, N. 645; Vasiliu, A. 525; Vasmer, M. 256; Vendryes, J. 324, 471; Vianu, T. 606, 610, 617; Viciu, Al. 135, 194; Vincler, Eug. 610; Vitencu, Al. 555; Vizanti, A. 605; Vlad, T. 562, 591; Vlădoianu 644; Vlahuţă, Al. 120, **564**, 571, 586, 590, 605, 611, **630**, 636, 638, 649, 650, 660; Vlaicu, A. 416; Voicu, S. 559; Vornicu, Gh. 580, 645; Voronca, Elena Niculiţă 422; Voronca, Horia 581; Vossler, K. 280, 297, 301; Vuia, Ignatie 531; Vuia, Iuliu 543; Vulcan, I. 415, 511, 604, 631, 637; Vulcan, S. 373; Vulovici, N. 642; Vulpe, R. 256.

Wace 124, 577; Wachmann, I. 644; Wagner, Max L. 79, 503, 617; Waiblinger, Erwin 285; Walde 80, 254; Wartburg, W. v. 106, 148, 482; Wędkiewicz, St. 205; Weidelt 168, 170, 171, 172; Weigand, G. 2, 7, 8, 10, 18, 19, 27, 28, 36, 48, 59, 104, 124, 125, 129, 135, 139, 144, 151, 152, 176, 202, 221, 247, 250, 308, 312, 324, 363, 410, 447, 453, 461, 475, 476, 489, 490, 497, 498, 502, 564, 565, 574, 580, 654; Weimer, H. 297; Wolf, A. A. 259; Wolf, J. 649; Wundt, W. 280, 288, 289, 290, 291, 297; Wustmann, G. 297.

Xenopol, A. D. 382, 383, 530, **564**, 577, 663.

Zaharia 605; Zamfirescu, Duiliu 383, **631**, 644; Zamfirescu, G. M. 645; Zampa, Al. 559; Zarifopol, P. 374, 375, 590, 591, 645; Zauner, A. 513, 528, 548, 556; Zdrulla, N. 580; Zaletin, Şt. 617; Zotta, Sever 589.

c) CUVINTE

albaneze

atë 153, atyrë 459; bardh 130, bardhosh 130, bat 152, buj 131, bukë 176, bukurë 129, bukurosh 129; dafínë 105, dergjem 326, djal 130, dorëzë 325, du 328, dumbrê **130**, dumré,-ja 348; fijan 357, floere 355, fqolle 357, frashër 489, ftu 347, füel 355; gat(ë) 348, gog 130, gogosh 129, 130, Groftat 346, gumár 353, gutuaj 348; kafšë 124, kapruall 347, karpë 345, katsaroj 129, alb. k'erk 133, 258, kërkjellë 357, kërrigë 151, 152, këtyrë 459, koftór 345, kuljak 497, kumptër 356, kundër 356, kunorë 346, Kunur 346, kurorë 346, kurthë 152, lart 324, ligë 326; maah 517, magar 353, magule 349, mal' 208, 345, Mal i kafšve 124, mamalingë 153, mbit 496, mesnatë 325, motër 175; nalt 323, nétullë 128, nun 357, nunëlë 357, nunërí 357; pamúndun 326, pemë 346, përrua 347, poktúa 347, prapë 326, pyll 130; roj 129; sëmund 326, shkoj 328, Shkortull 346, shqa 349, shi 117, shtrige 255, Sift 346, somar 354, stres 328, strumulla 152, sudit 130, sundatar 130, sundim 130, sundoj 130, tere 152, toróve 347, torrua 347, thermë 75, ushunjë 358, *viullë 355, Volpul 346, vorúa 347; zdirgjem 326, zemër 325, zmojle 345.

©BCU CLUJ

alte limbi

Alutae ilir. 248, amber arab. 519, ampel iran. 304, Aplō ilir. 253; *bakič cum. sau pecen. 517, bas cuman. 517, *bor-šuɔ bg.-turc. 236; homār arab. 353; kukel cuman. 235; Mŗiš-us trac. 345, *Obrūdja dac. 246, *Olutus trac. 344; Timíš-ηs trac. 345, urud iran. 304; zaranya av. 303.

germane

afunje săs. 103, Âlt săs. 248, asilus got. 353; bândel săs. 518, baua ngot. 131, Bezirk 65, bitte 2, Boralt săs. 249; Dinkel 202, dôd vgs. 257, Fllärre săs. 518, Geld 165, Gurk 258; Hêndrəf săs. 235, Hrodulf 256, Ipel 253, Kellner 352, kloč săs. 498, Kokkel săs. 235, Komitat 65, Kreisch 233, Kuh 39, laiba got. vgs, 257, Laub 261, loft suedez. 261, Meochert săs. 202, Moos 258, Mosaburg 257. okelar săs. 518, Purger săs. 213; Rudnə săs. 240, Schmack 117, Scholthez germ. med. 213, Sotmar 236, Strehl 242, 243, Strehlitz 243, Strell 242, Tenkel 202, tôd vgs. 257, Trummohl 256, Tsibing săs. 239, Tsot săs. 239, Ttteufel 143, tumm 2, ŭalenk săs 202; wespa 113, wirra 501, Zabäng săs. 239, Zibin săs. 238, Zot săs. 249.

greceşti

*ἄλλαξ 201, Ἄμφεια 246, ἄμπελος 304, ἄρον 399, ἄροστος 326, ἀνήμπορος ngr. 326, ἀπολεπιδόω 138, ἀσκλα 358, αὐλη 358, βετοῦλι ngr. 206, βουνός 410, Βουσέος 232, 233, Βρόγγος 344, γεννῶ 325, γομάρι 354, δάφνη 105, διαφορο ngr. 145, ἕνα ngr. 328, φακιόλιον bizant. 357, φασολι 358, φεύγω 496, φοῦρνος 358, ἵππος 320, Κρίσος 230, Κύριλλος 235, λεπιδόω 138, Malakásja 124, Μάρισος 231, μεσάνυκτα ngr. 325, Μουρσέλλα 256, Μουσέος 232, 233, Μπουσέος 232, νουνός 357, ὀβρύζη 246, Οἰβάρης 304, οἰστρος 205, ὁρίζω 321, ὀξούγγι bizant. 358, Πάθισσος 233, παλλιόλον 477, πάλλιον 477, Πάρισος 233, Παρτίσκον 233, Πάτισος 233, πίσω 325, πνίγω ngr. 496, ψιλά ngr. 323, σάγμα 353, σαποῦνι ngr. 247, σκαμνίον 358, σολοικισμός 296, σούβλα 358, σταβλος 358, στεφάνι 457, στέφανος 456, στοῦμπος 130, συντάξις 288, ταρέλλι ngr. 353, τίβισις 230, 231, Τίγας 233, τιμήσις 230, 232, Τίσια 233, κελλάριον 358, κελλίον 358, κλεισοῦρα 359, κομέρκιον bizant. 358, χαρτοφόρος ngr. 108, χεροῦλι 325.

latine

ab 334, absungia 518, *acerbora 393, acĭnus 104, 105, ad 2, 334, ad-depos(i)-tum 47, adducere 83, adunare 83, *afinus 105, alica 201, alĭculus 201, alienus 105, allevare 395, Altina 248, Altinum 248, Aluta 248, Alutus 248, 344, Ampeium 246, Ampeius 246, Ampelum 304, anĕllus 51, anima 13, animalia 47, annus 1, 25, 51, anteaquam 556, apud 334, aratrum 520, arealia 393, Arrabo 253, *arrectare 29, *articus 518, asilus 354, assula 358, assungia 518, audio 52, aula 358, autumnus 346,

Barbanna 349, *blastemare 108,

caecia 476, caldumen 476, campilia 393, canabis 518, *canapa 518, canapis 518, casa 12, 215, caseus 17, cassanus 501, catu(l)ire 519, cellarium 358, cerebrum 352, ceresius 519, cimex 476, cippus 394, circare 133, civitatem 215, clamo 525, coma 469, compascuum 392, comprehendo 29, comunalia 393, comunia 393, *concaptiare 476, concilia 393, condepsere 78, contremulo 29, corōna 346, *cotōneum 347, 349, *coturnĭcula 52, coxa 16, 29, cruda 20, crupta 346, cubium 17, cum 334, currendo 12, curtus 346,

defingere 89, demĭco 72, deorsum 17, depsere 78, 80, 91, *derectu(s,-a,-um) 237, diabolus 145, 148, dĭgĭtus 30, 335, 336, *dĭtus 336, *dītus 336, domna 19, dŏmnus 19,

©BCU CLUJ

esse 499, *este(t) 361, exmiculare 75, *exmulgia 345, exsūctus 346, *extralienus 105 ş. u., extraneus 105, 106,
*famĭte 393, 477, faseolus 519, fermentare 77, ferrum 17, filianus 106, 357, fingere 89, fossatum 215, fragmentare 73, 77, 80, 85, 91, frangere 76, fraxinus 13, frĭgĭdus 335, fŭrca 19, furna 358,
Geminus 222, 229, gens 125, 394, genus 394, gestus 297, *gibbula 25, gibbulus 519, *giurus 17, gliberosus 519, *glibbus 519, *graccinare 477, Gresia 230, *grevis 109, *grevitatem 30, Grissia 230, gunna 477, *gurgium 521,
hīc 520, horrire 2, hortora 393,
illac 478, illac ad 478, ille 555, *implecticare 112, *incaldesco 112, in-de-retro 47, in + fĭrmo 134, infringere 76, inganno 51, injurare 109, interrogare 526, intraneus 106, invitiare 495, jocus 347,
laceus 136, lapidare 139, laqueus 136, *lepĭdare 138, 518, lĭgĭnus 352, liquidare 139, longurius 393, lucrare 85, lucubrare 478,
mamma 153, mam(m)ĭlla 153, Marisus 230, 344, Martis(dies) 231, mastĭcĭnus 352, menta 117, mica 72, mĭno 51, mixticius 154, *mixturĭcius 478, mola 1, 25, montellus 346, muria 346, Murius 257, Mursella 256, musculus 362, mustum 215,.
naevus 19, nĕbula 51, 358, nonnus 37, 51, 357, notarius 210,
obryzum 246, octo 16, oculare 518, *oestriculus 205, oestrus 205, ōlla 254, opulentus 479, os 96, 126,
paganus 456, palium 478, palliolum 477, pannus 125, *pariolum 127, pascualia 393, pascuum 393, paseolus 519, pasquarium 393, passer 104, Patavissa 344, pavo,-onem 255, pecūlium 154, *peducellus 479, pellĭceus 479, *perfacere 86, persica 355, phaseolu 358, picula 358, pi(n)sare 74, pisturire 78, pitta 479, *pitzinnus 51, pōma 19, pos(i)tus 30, postquam 556, pratalia 393, *prat lia 393, pratora 393, primavera 369, prosapia 394,
quadrus 393, quercus 501,
rēte 192, *rētella 194, rētia 192, *rig(i)dicare 29, 30, 477, rivulus 346, *roga 479, rostrum 96, rubeus 346, *runcilia 393,
sabbata 357, sagmarius 353, 354, Sala 254, *salla 254, sallum 254, sambata 357, Samus 230, 233, 344, sappa 215, *scalambus 113, *scalembus 113, scamnum 6, 358, sella 254, 476, *sentu(nt) 361, set 360, *seus < 527, severus 478, siccus 255, sĭcĭlis 215, simus 36, 360, *sintunt 360, sitis 360, solidare 88, *sol(i)dire 88, *sous 527, squama 138, stablum 30, stabulum 30, 358, *stapanus 456, stella 6, 17, 254, stĭmulus 152, striga,-am 255, subigere 78, 81, 86, 91, 92, subjicere 79, sub-vol(u)tare 88, sudarium 359, *sum 360, *suum 360,
tabula 393, tela 152, tĕmpus 24, 231, *teus 527, Tibissus 231, tigidus 336, tinnipo 137, *torticulare 478, *tous 527, trĭbŭlare 215,
vadere 499, 556, vallis 254, 257, veclus 16, verrex 199, vespa 113, vestiarius 213, vestire 68, Vianale 393, vicale 393, *vicalia 393, vicanaticum 393, *vicania 393, vicanicum 393, vicaria 393, vicarium 393, vicasca 393, vicascum 393, vicinale 393, vīcinalia 393, vicinia 392, vicus 392, 394, vidua 23, vinea 17, 215, vivula 355, *vīvulula 355,
Zappus 526, zema 519, Zinzala 526.

romanice

ăčena irpinat. 105 ágina log. 105, alaga span. 201, allievo it. 395, amasar span. 80, ardillon picard. 107, bagé fr. 105, bai v. fr. 104, baita it. 356, bler v. fr. 501, bleu fr. 140, bomba it. 166, bondieu fr. 148, bonguieu fr. 148, byot lomb. 501, campelli it. 393, camporelli it. 393, carrasca span., port. 501, carvalho cat. 501, cendre fr. 468, cendrier fr. 468, cercare it, 133, cercellos raguz. 357, cerco sp. 133, commère fr. 356, cumossai sard. 79, dafina it. 105, deaul

©BCU CLUJ

friul 140, diable fr. 140, 143, 145, diacre fr. 140, diambri friul. 140, diantre fr. 140, diavolo ital. 140, dieu fr. 140, 145, dinde fr. 145, dindon fr. 145, dundo raguz. 357, élève fr. 395, esca it. 333, esclef v. — fr. 349, escolo it. 333, étrange fr. 106, fadar port. 477, feuillée fr. 261, Fotisocera it. 169, Futimonicha it. 169, Futivicina it. 169, ğául friul. 145, ghieu fr. 145, gourle v.-fr. 501, grotta it. 346, guancia it. 501, guêpe fr. 113, guiable fr. 145, guinde fr. dial 145, guindo fr. dial. 145, hasart v. fr. 518, impăstai sard. 79, impastare it. 79, joue fr. 501, jour fr. 143, kavalya it. 177, kottora it. 345, kulőts engadin. 178, kutture it. 345, lavorare it. 78, lescolo it. 333, leva friul. 496, locar fr. 202, locuar fr. 202, locular fr. 202, man it. 100, maneggiare it. 78, manier fr. 78, marcher fr. 177, marcheur fr. 177, mescolare it. 78, moccicaglia it. 478, morbleu fr. 140, pajaro. span. 104, Pentimali it. 169, pestrir provans. 78, pétrir fr. 78, pomme fr. 104, Ponzilaqua it. 169, poussinière fr. 495, pratelli it. 393, pueble fr. 140, pugno it. 495, rezza it. 192, rittsa sic. 193, rittse abruzz. 193, salo lad. 254, salamandra it. 333, scalemb it. 113, scutella friul. 145, semo it. 360, sivero aret. 478, skudiéle friul. 145, sobar span. 80, sono it. 360, sui fr. 360, suiğere log. 79, şuigere sard. 79, ventre fr. 468, ventière fr. 468, verga it. 178, verme it. 333, vescolo it. 333, vescovo it. 333, Vincipróva it. 169, Vinciquerra it. 169.

românești

a 503, aboa 131, abrictălui 521, Abrudean 403, abua 131, Abrud 227, 246, 304, acăn 105, fărş. acas 4, Acăşfălean 162, Acaşlăcean 162, acăţa (a) 129, acăţare (a) 111, Acaţari 162, acelaşi 359, *ácen 105, acest-a 359, acufunda 111, adânc 492, adăpost 39, 37, adese-a 359, ad'eu 71, adevăr 47, adorm 33, aduce (a) 83, aduna (a) 83, 92, aer 23, afar' 4, afără 183, arom. afín 103, afină **103** ş. u., arom. afincu 103, arom. afinğe 103, arom. afink'e 103, afir 103, afiră 103, agarean 399, aglică 212, agrăi (a) 493, agud 212, ai 25, 51, 520, aibă 17, aice 4, aici 4, aier 23, ajunge (a) 496, al 461, ăl 460, alac 201, fărş. alas 4, Alba 222, 229, 246, 304, Albac 264, 304, Alba-Iulia 235, Albeşti 229, 367, albină 521, aldămaş 209, alegorie 473, Alegza Dingyal 172, Aleşdan 158, aleşui (a) 111, aleveş 518, aligorie 472, arom. alih'ira 316, arom. alipida (a se) 138, alişpan 67, alnic 212, 260, 518, Almaj 250, Almaş 250, altăcine 14, altcine 14, *aluat 385, aluaţei 395, Amalia 56, 401, amar 2, Amaradia 250, arom. ambiriği 519, amete 526, arom. amindari 477, arom. amintari 477, amorezez 470 *Ampeiu 232, 246, Ampoiu 227, 232, 246, 304, amu 36, amuia 111, an 1, 25, arom.-megl. ań 51, istrorom. åń 51, Ana 56, arom. analtu 323, ańi 25, animal 148, istrorom. ăniurbă 479, megl. anţăpat 48, megl. anţileg 48, Apa 222, 232, apăr 33, apesti 518, Apold 249, Apostolache 157, aprecia 473, aprodŭ 209, 210 Apşa 233, ara 215, Arămoasa 409, arăta (a) 2, arătare 29, arom. aratru 315, arbore 30, ardău 208, Ardeal 517, Ardeluş 402, istrorom. arel 51, arom. aréle-varile 519, aret 518, arhistrateg 473, arhistratig, 473, árípă 32, armă 528, arom. armu 150, Arnăuţoiu 408, Áron 399, Arón 399, 400, Arpadia 233, 250, árşíţă 32, Arţar 361, artic 518, arudie 71, asbest 16, aşchie 358, áşi 36, asin 353, 354, istrorom. åsir 353, aşişdere 113, asogà 84, asogì 84, arom. aspargu 324, astăzi 33, arom. ata 153, atârna (a) 631, ateià 528, atù 32, atunce 4, atuncea 412, atunci 480, arom. atunţea 4, azvârli (a) 111, aua 215, arom. auaţe 4, aucă 30, aude-bine 168, aur 24, auş 207, arom. auşlu 489, autoriz 470, avere 631, avorbi 493, avut 631,

ba 17, babă 401, Băbănaş 162, babă-toarce 168, babiĕlia 68, băbuţ 396, baccea 519, Baciu 222, Bădenar 159, bageacă 107, Băicean 156, Băiţan 158, Băiţean 158, Bălăceni 157, balaur 579, bâlcă 528, Bălceni 157, Bălgrad 222, 227, 234, 238, 240, Bălgărădeanu 403, Balintfălean 162, baltă 527, bandură 518, bântui 211, banŭ 209, bară 249, Boraolt 249, Barb Dilavalye 172, Barbă 164, barbă 1, Barbă Geamiră 185, bărbânţă 215, bărbat 2, 12, 18, barbat 18, bărbăţel 492,

©BCU CLUJ

Bărbăteni 367, bărbătuş 492, Bărboaia 465, Bărboiu 465, Bărboşan 158, Barbu 465, Barbu Geamâru 185, Bărcuţean 156, Bârsa 207, 222, 233, 238, 249, bârsan 242, Bârsău 238, Bârseşti 238, Bârsoiu 238, Bârsu 238, Bârzava 242, Basarab 517, basmà 32, bat 178, arom. bată 152, batalama 519, bată-l-crucea 168, bâtcă 528, arom. batcă 152, bate (a) 486, bănăţ. batiţă 152, bătrân 30, Bătrânanţ 161, bâţuri 71, băút 30, bâzâi 14, beat 475, becisnic 466, beciu 21, Beclenean 157, Beclerean 157, arom. becul 150, belciug 21, Belibabă 168, Belibou 168, Belicâine 168, Belivacă 168, belşug 217, 218, Berbece 258, berbeleu 396, berbeniţă 215, 518, Berbeşti 367, berbinţă 215, 518, Beriveni 157, Bertă 401, Beseneu 235, Beşimbăcean 162, Beşinău 235, beşteli 518, beţârc 62, 65, betegos 466, bevşug 218, bezmetic 475, bidinea 164, bielşug 218, bihor 245, Bihor 245, bihori 245, arom. bilbil'ŭ 519, *Bilea 410, Bilieşti 409, bilşug 218, bin' 4, bine 4, 13, 16, 17, 182, bioşug 218, bir 518, birău 69, 209, 213, fărş. birbecu 150, arom. birbil'ŭ 519, bire 186, Birsz Dingyal 172, Bistricioara 410, Bistricíorul 410, Bistriţa 240, 250, 410, bişug 218, bitong 396, biuşag 218, biuşig 218, biuşug 218, bivol 245, blană 189, blând 1, bóa 131, boală 361, megl. boaşi 48, bobeică 401, boblectic 517, bobleţ 517, bobolaş 129, bobov 209, Bocşean 163, Bodea Rumărula 185, Bodza 233, bof 396, Bogăţan 158, bogătaş 465, Bogăţean 156, 158, bogăţie 631, Boiăŋşęnĭ 162, Boinĉan 161, bolditură 396, bolercă 109, Boleştean 157, bólnáv 32, 474, bolofleţi 108, bologan 111, bombă 166, bombonieră 468, bondoc 396, bondreş 518, Bonţan 157, Borbea 401, borbeică 401, bordeiu 189, Borhidańĭ 162, Borşa 233, Borsâchean 156, Borsechean 158, borteli 112, Boştean 157, boţ 265, 475, botă 518, boteiu 518, boteza (a) 29, boţi 85, boţogaş 265, Boul 258, Bour 258, boz 410, brâncă 1, 97, 98, 332, brânză 175, Braşa 236, Braşcan 158, Braşeu 236, Braşlovita 236, Braşov 236, Braşovana-mare 236, braţ 17, 97, 332, brâu 37, 501, brazdă 528, breaz 501, Brează 401, Breazu 401, briciu 164, Brihanaş 162, broască 395, brod 263, brostac 108, Broşteanca 160, Broştenar 160, Broştineanţ 161, búa 131, Buca 115, bucălat 521, Buceci 114, Bucevan 163, Bucoiu, 115, Bucşa 115, Bucşan 115, Bucşoiu 115, Bucur 115, Budeniţa 156, Budeşti 367, budihace 396, Budincean 156, bufniţă 475, arom. buharé 519, Buhuş 474, buligă 396, Bulucbaş 408, bulz 476, 528, bumb 528, bun 12, 16, 410, bunătate 29, 47, Buneiu 410, bur 182, istrorom. bur 3, burduf 528, burduj 396, burdulea 396, burete 43, burgărŭ 213, buric 406, buriete 9, 12, 43, burtă 468, burtieră 468, but 117, Buteni 161, Butincean 161, butuc 528, butură 528, buză 518, Buzău 233, buzur 518,

Cacâfân 168, Cacămeiu 168, căciulă 127, 199, Cuciulăţean 156, cădea (a) 489, 495, cafeà 32, caiafă 165, istror. căibę 476, istrorom. čăie 109, căigană 516, Că neanţ 161, Căinel 161, cal 24, 25, 177, 254, călăbaş 518, călăcaş 498, Calboran 158, călca (a) 71, 76, călcâiu 51, calcă'n-aur 168, calcă'n strachini 168, arom. călcâńu 51, bănăţ. călcâńu 51, calcavură 520, megl. călcońu 51, cald 30, cale 1, 254, calicios 112, caligar 396, Călin 412, Călineşti 367, câlmoiu 476, arom. călŏare 152, căloc 470, călugăr 48, Căluţ 258, čamă 352, câmp 12, 16, cânepişte 34, 518, canoane 71, cânta (a) 489, Cântălesne 169, čănuşĕriu 183, cap 495, arom. cap 324, Cap alb 170, căpătâiu 37, căpătâńu 37, Căpătanul 410, Căpăţărosi 185, Capdebou 170, Cap-otă 410, Căpoteşti 410, Capră 258, căput 117, cărăbuţă 109, *cărăciun 248, caradaică 109, caraiman 167, carăle 47, caramangială 166, cărămidă 48, 476, Caraş 234, 235, Cărăşău 234, Cărbunăreanţ 161, arom. cărbune 248, i.-rom. cărbur(e) 247, cârcârăţi 108, cârciog 107, cârd 14, care 182, care mai de care 632, fărş. cařig 151, fărş. căęig 151, cârjoiat 112, Cârjoiu 408, Cârlan 258, cârlig 151, cârlobat 112, carò 32, arom. cărŏare 152, Cărpănăţani 158, cart 518, cârţă 216, Carterè 170, cartofor 108, Cârţoroşan 157, cărţulie 175, Căruntu 408, caş 17, 249, casă 5, 24, 215, căşărie 175, căscătură 395, istror. câsę 489, Caşin 249, Cason 249, cassă 567, câştig 78, câştiga (a) 37, căşŭčoară 408, cat' 3, Căţălan 158, cătană 71, căţăra (a) 129, cătare 29, câte 25, căţel 258, 259, 396, 519, căţeli 519, căţeluşă 401, megl. căţiluş 48, către 25, cătuşă 313, căuta (a) 24, 30, căutare 29, ce 173, ceapă 44, cean 108, ceară 44, 173, cearcăn

©BCU CLUJ

352, ceaşnic 213, ceasornic 111, ceaţă 476, ceh 209, celed 396, cellalt 567, *čelner 352, cena 17, cenuşă 468, cer 44, 173, Cerbul 251, 258, cerca 133, cercală 518, cercăta (a) 107, cercel 357, Cerna 237, Cernavoda 240, cernuşcă 468, cetate 215, 231, ceteraş 468, ceuc 518, ceucuş 518, ceva 44, cheie 23, 528, chelar 358, chelciug 211, chelnăreasă 108, chelner 352, cheltui (a) 211, cherapleş 117, cher-cheli 518, cherhană 520, Cherşănari 160, cheş,-ă 201, 401, cheşet 201, cheşeu 200, Cheşuca 401, chiag 631, chibrit 71, chidinie 111, chilă 518, chiler 358, chilie 358, chilin 213, chiloloiman 109, chimet 69, Chiojdean 157, chioarcă 518, chior 518, chiorc 518, chiorcuş 518, Chirilău 235, chirosŭ 337, Chişcohan 157, Chişodzan 156, 158, chiţele 516, chitic 131, chiul 520, chiulaf 520, chiulangiu 520, chiuli 112, Chorongh 132, Chueytora 222, Ciahlău 251, Ciauşu 412, cicăli 518, cicar 468, cicic **131**, cidiu **131**, cier 105, Cigan 158, Cilipi 105, cim 108, cimili 477, cimpoiu 114, 476, cină 17, Cincan 163, cince 476, cinci 18, 44, cine 37, 44, cio 29, ciobaligă 109, cioban 313, onomat. ciocârl- 520, ciocârlan 520, ciocârlie 520, cioclod 107, Cioclovan 158, Ciocmănean 157, Ciocmărean 157, ciocnaş 107, ciocofleandură 111, cioflac 396, Cioflec 396, ciolav 107, ciolnav 107, ciolog 107, ciondromăni 108, cioplaş **132**, ciopli 132 (a), Ciorâng **132**, ciorânglav 133, ciorchină 520, ciorcioflec 111, ciorcioli 520, ciorciovel 396, ciorman 396, ciormoiag 133, ciorung 132, ciosvârtă 114, 521, čip 352, circăli (a) **133**, cireaşă 519, cirmoiu **133**, cirmuiag 133, cismă 22, citeţ 465, cju 29, Ciubăncan 158, ciudă 131, *ciudíu 131, ciul 245, ciumă 245, ciupercă 213, Ciupercenari 160, ciupui 213, ciurcă 113, ciurcura 108, ciurmoiac 133, Ciută 401, clăbănos 396, cl'mă-se 205, clampuci 109, clăpiţă 112, arom. cl'ęia 48, cler 473, clevesti 110, clir 473, clobonţ 113, Clopocean 156, 160, Clopodia 156, 160, Cluj 222, 239, Clujanu 403, coamă 469, coapsă 16, 29, coardă 210, coarjă 113, coc 129, cocă 395, 485, cocârjă 109, cocie 484, Cocil 222, 229, cocioarlă 113, coclanţă 107, cocli 16, cocobarză 107, cocoloş 129, Cocorul 251, Cocoşilă 408, cocostârc 107, Cocoşul 251, cocoţa (a) 476, codălat 521, Codeni 162, codofăţ 395, codorâşte 107, codru 408, 496, coită **116**, čokărlatŭ 210, colac 497, 498, istrorom. colăc 498, colăcar 498, colăcer 498, *colaciu 498, colduş 396, Colnărean 160, Colunărean 160, Comănari 160, comitat 62, 65, copac 498, Copăcean 157, copaciu 498, cópil 395, 396, copiláş 34, *copşag 406, Corbeşti 367, 394, fărş. corlu 150, Corna 257, Cornăţel 222, Corneşti 222, 367, arom. cornul 150, fărş. cornulu 150, coroiat 261, coroietic 261, coroiu 261, Coroncean 156, corp 501, fărş. corŭ 150, corúiu 261, fărş. corŭlu 150, Cosinzeana 399, Cosmeşti 162, Coşomanta 303, Costache-şapte-degete 167, Costânari 160, Coş-teianţ 161, Costeşti 222, Costică 158, Costichean 158, Costihean 158, cot 358, 366, cotângan 528, cotarlă 396, 528, cotârloiu 528, coteiu 528, coţobrea 115, cot(o)robatură 110, cotorosi **116**, Covasna 249, istrorom. cozę 48, Crăceşti 367, Crăciun 187, 247, 248, 476, Crăciuneşti 367, Crăciur 187, Crâsnar 159, Craşova 234, crede (a) 567, creer 352, crintă 518, *crinţă 518, Criş 230, 231, 232, 233, 237, 345, Crişpatac 237, Cristelecan 158, Cristur 237, crudătate 47, Crudu 408, Cudmeniş 213, cuib 17, arom. culac 498, culca (a) 30, cumătră 356, cumătru 356, cumet 69, cumirecătură 183, cumnat-to 14, cumpăra (a) 12, 29, 33, cumpărare 30, cuńu 206, cununĕ 18, cuprinde (a) 29, 33, curăle 8, curând 12, curcubeu 521, curea 193, arom. čurlă 320, cur negru 170, cursă 152, Curtuşan 157, curuiu 261, Cutiş 366, cutoatecă 397, cutrémur 29, Cuţu 401,

arom. dadă 153, arom. dáfină 105, Dăjăneanţ 161, Dălorean 157, daltă 527, dam 60, dăm 60, dâmb 130, danciu 396, d'apărăm 183, Dărăbani 162, dărâma (a) 47, d'ărmărosu 184, Dârstar 160, Dârste 161, dârz 135, dator 466, datorie 493, datorinţă 493, datornic 466, d'ăuråiĕ 184, Davidean 157, de 489, 495, 632, deadevăr 632, deal 247, de-a rostul 503, arom. de-asusură 316, deget 29, de grab' 4, deică 305, deín 336, Dejenar 161, Dejenărean 160, Dejeşti 240, dejghioca (a) 76, dejmă 521, Dejoiul 239, Delegat 172, de loc 503, D'elou 247, demâncare 632, demâncărică 632, demica 76, démon 140, 142, 144, 146, Dengyal 172,

©BCU CLUJ

de-odată 24, d'ĕpiń 183, deplin 632, desbăra 477, Desdemona 16, deşert 47, desfac 33, desfătă 477, desgheoca 72, desmăţat 22, desmetici 111, Desmir 240, deşt 16, Desteag 303, deştept 47, destul 632, detuna 476, deunăzi 47, arom. diafur 145, diamine 140, diavol 144, 148, dibaciu 145, dibui 145, dijmă 209, D'ilou 247, dímon 140, 141, 142, 143, 145, 146, dimpotrivă 16, díncolo 33, dincotró 33, dio 29, diplaş 468, director 20, arom. disfindziri 89, dju 29, arom. djunoară 328, diurui 85, 86, 92, 93, Dobre 412, dòcale 324, docaliţă 324, doctor 164, dohănaş 466, dolofan 396, dominò 32, domn 19, 30, 43, dormeam 567, Dorna 303, Dorohoncean 161, două 48, drac 22, 141, istrorom. *drâc 141, drăcuşor 395, drag 22, 26, dragoste 361, drept 29, 43, 237, Dridich 156, Dridif 156, Dridişan 156, Drobeta 232, drojdie 492, Druitorean 163, drum 520, drumeac 520, duca 245, 252, Duca 244, duce (a) 3, 485, Duda 257, Dudele 257, Dudu 257, duh 469, duhoare 469, dumbravă 130, Dumbul 222, 229, dumica 72, 76, duminecă 47, 248, Dumnăzău 47, duomn 9, 28, 43, durere 497, durlă 396, du(r)ligar 396, Duruitoarea-veche 163, duşman 32, 474, Du-te'n-colo 168,

economie 473, egrasie 473, egumen 473, ei 360, elev 395, enarie 473, epistat 473, eres 473, ermafrodit 473, erou 473, esca 477, este 360, eşti 360,

fă 112, fac 3, făcălui 80, facă-se-râpă 168, face (a) 72, 85, făcuţi 395, faeş 117, arom. faglu 150, arom. fagu 150, făină 18, falcă 214, Falcău 251, falce 214, fălnoğŭ 209, fănină 18, Fântâreali 185, Fântireale 185, Fântăreanul 185, fară 221, 394, 477, Fărăgaş 400, fărâma (a) 71 ş. u., fă rapoi 186, Fărcădeni 162, fărcană 518, arom. fărmit 77, fărtaiu 214, fârtal 214, fârtat 242, fâşâi 14, fâşioară 357, fată 477, Fata 222, 229, faur 1, 6, Fechetig 240, 249, fecior 21, 395, †feciu 21, Fegirnic 212, feiga 304, 305, fel (iu) 21, femeiuşcă 492, Feneşăr 160, fer 3, ferăstrău 467, fereà 4, ferece 214, feregă 214, feregar 161, ferică 214, ferice 214, ferigă 214, istrorom. fermenţo 73, fertal 209, 214, fertunŭ 209, feşteli 467, feşti 467, arom. fetŭ 325, fi (a) 43, 359, fibirău 213, ficior 3, ar. fičorlu 150, fârş. *fičorĭlu 149, arom. fičorru 15, arom. fičoru 150, fiere 24, fiţiĕlea 68, fiică 361, fiiu 243, fil'u 243, fin 356, 357, Fintogan 158, firetic 186, firisău 467, arom. firmintu 73, Fiscu 402, fişpan 67, fiu 148, 361, flămăzi 526, flamură 477, fleacuri 521, fleură 518, Floarea 248, Florian 248, Florin 248, florintŭ 209, florinŭ 209, flueră'n-biserică 168, flueră'n-bute 168, fluiară 355, fluier 355, Fluturica 251, foachi 396, foaie 12, foamene 477, foamete 477, fărş. focu 149, Focşa 410, Focşeneşti 410, foiofiu 518, foiş 261, 518, foişor 261, 518, foiuşteţ 395, fonoğiu 70, forgaş 518, forgaşă 518, fotă 165, fraće 173, Fraga 257, frământa (a) 6, 29, 77 ş. u., 92, Frânc 216, frânge (a) 74, 76, 77, frasăn 13, 49, frasân 13, 49, frasen 13, 49, frasin 13, 49, Frasina 257, Frăsira 185, Frat 172, frate 173, frâu 37, 492, freca (a) 72, 76, 80, *frenetic 186, *freretic 186, Fridă 401, 160, Frigevacă 168, frumoasa frumoaselor 632, Frumuşica-veche 162, frunzar 161, frupt 631, fu! 305, arom. fug 496, fuga 305, fugaciu 469, Fugebine 168, 169, fuge'n lume 168, fui 305, fum 19, arom. fumęl'ă 48, Fundăţeni 156, furcă 19, furcoiu 396, furi 183, furinğiri 184, furnu 358, furtunosul 403, fusar 469, fute fân 168,

găbânaş 518, gabor 165, gâdila (a) 164, gâdilici 164, gâgâlice 396, Găinărean 160, Găinari 160, gâlcătură 112, galbăn 8, 13, 49, galbân 13, 49, galben 13, 49, galbin 13, 49, Galbir 186, găoază 476, gang 396, gard 204, 221, 241, 527, gârjob 109, gâsâi (a) 110, găseam 567, Gaşper 167, găst 31, gata 348, găti (a) 486, găun 247, Găurenari 160, Gavriloiu 351, Gavriloń 351, gavura 221, gealău 247, geam 44, Geamăna 222, 229, geantă 44, geftiu 263, gelău 247, gelou 247, Gelou 247, genunchi 452, germăt 395, gerunchi 452, gheabă 25, gheb 519, ghelău 247, ghelzi 165, Ghermeneanţ 161, megl. ghiafur 145, ghiale 589, ghiaur 396, 520, ghiavol 143, 144, 145, ghibaciu 145, ghibui 145, Ghichiş 366, ghiduş 396, 518, Ghighişenan 159, ghileu 247, ghímon 143, ghioagă 528, Ghiocari 159, 160, Ghiocel 412, ghire 186, ghirtoci 212, 260, Ghişteni de sus 163 ghiul 247, ghiulău 247, giale 589, Giemanţ 161, gilău 247, Gilău 247, Gilort 233, 250, Gilou 247, Gilpil 250, gine 17, ğińępeń 184, gingaş 34, 211, gingie 17,

©BCU CLUJ

ginĝiri 184, gingivă 17, ginjăpăru 183, gint 476, *ginte 125, gintu 125, gio 29, Giogelcan 161, gionate 114, Girocuta 250, Girolt 249, 250, giu 29, Giuleşti 367, Giurgieni 160, glăvăţână 113, istrorom. gl'ermu 113, gloată 396, Glodan 158, glumeţ 463, godac 467, godănac 468, gog 130, gogoaşă 129, gogolì (a) 85, 93, gol 501, gol-goluţ 501, goliciune 396, Goruna 257, Govosdan 162, grădina 477, Grădiştе 241, grăi (a) 179, 180, arom. graiu 179, grândză 477, grăsun 247, grăsune 247, grâu 37, graur 396, greblă 164, arom. grescu 179, greşi (a) 502, Gresia 232, greutate 30, Gridan 158, Grigorean 157, grijă 47, grije 48, grind 528, Grisia 231, 232, Grivei 401, grohotar 161, Groslăuan 157, gruiu 204, grumăjori 178, grumăzare 178, giuń 221, 204, 206, 241, Gruri 401, gruruş 401, arom. gugoaşă 129, arom. gugoš 129, arom. gugoš di sirmă 129, gui 113, guluş 261, arom. ğumitate 325, gună 477, gură 501, Gura 222, Guráveni 162, Gurğiienar 160, gurluiu 108, hădărag 406, haimana 520, haĭnilęa 68, ham 40, 209, Hanţi 402, hârban 112, hârciog 396, hard 221, hărjate 518, Hărniceşti 367, Hârseneni 157, Hârsereni 157, harţă 265, (h)arţag 265, Hârţăgăneanţ 161, Hârţâgani 161, (h)arţăgaş 265, (h)arţăgăşesc 265, hârţoagă 112, hârtoapă 139, hârtop 139, Hechi 401, helğie 209, Helmare 171, h'er 17, hercegŭ 209, hicleşug 213, arom. h'il'in 357, hlopiţi 396, Hobiceni 367, homoc 212, 260, Honcean 157, 163, Hontâşoran 158, Honţişor 157, Horodnicean de jos 163, Hordonan 162, hoţ 517, hotar 209, 211, Hotarul-Sibieşti 239, hoţi prin grant 166, Hotin 161, Hotincean 161, Hotineţ 161, hotnog 210, hruń 221, hulpav 110, hultoare 480, hului 518, husar 209, Iacovini 162, Iadul 240, Iăncești 367, Iara 233, iargalic 396, iasmă 528, iau 496, ic 396, Iclănzean 156, Iclănzel 156, iconomie 473, iefteşug 28, iel 28, iepilă 468, iepure 17, 30, 258, iepurle 30, ieri 2, ieriţă 134, ieruncă 134, 518, ieruşcă 134, Ieşan 158, iete 518, Iezan 156, 158, Iezean 158, igrasie 473, igumen 473, istrorom. ji 478, ijog 518, ilaciu 518, Ilenean 157, Ilerean 157, iliş 209, îmbălgina 517, îmbărbăt 470, îmbărbătez 470, îmbârca 110, îmbârliga (a) 113, îmbârligat 111, îmbinde 518, îmblăciu 178, îmblăti (a) 178, îmbosoiat 265, îmbrac 16, îmbrăca (a) 486, îmbrăţişa (a) 111, îmbróbod 470, îmbrobodesc 470, îmbucătăţi (a) 112, îmbulzeală 631, imenz 15, împăcălui (a) 112, împăsoña 107, *Impeiu 232, 246, împeliţat 141, împila (a) 518, împili (a) 518, împlăşcată 119, împleteci 112, împleti (a) 119, împoncişa (a) 111, *împora (a) 121, *împori (a) 121, împujăica (a) 518, împuläi (a) 518, impulz 15, împupăza (a) 110, împupuţa (a) 110, în 493, înăbuşesc 470, înalt 39, înalţ 39, înbăsăoa 265, încă 556, încăleca (a) 47, încălecare 30, încălete 112, încălţământ 111, 528, încălţare 111, încălţelar 112, încălzesc 112, încăpea (a) 119, încărca (a) 30, 119, încârjoia (a) 112, încârlombat 109, închide (a) 119, închidere 143, închingiuit 110, închiorcoşa (a) 518, încinta 476, înciripa (a) 105, încoace 4, în coaci 4, încolătăcesc 109, încondura 518, încorjumbat 112, încornuţel 112, încotolocesc (mă) 109, încovârlăcitură 108, încrucişa (a) 111, încuia (a) 265, încuiat 265, încuieta (a) 265, încuietoare 265, încuiu 16, încujlui (a) 518, înculţa (a) 109, încunoştiinţa (a) 113, încura (a) 119, îndărăt 47, (îndă)răt 19, îndârji 135, îndat' 4, îndrăguli (a) 108, îndupăca (a) 109, (în)neca (a) 496, inel 51, arom. inel 51, înfărma (a) **134**, înfăşa (a) 134, înfăşura (a) 119, înfaţ 134, înfăţ 134, înfemeiat 521, înfierbăza (a) 480, înfigăreţ 470, înfipg 112, înflint 112, înflocos 114, înfloritor 492, înformălui (a) 134, înformui (a) 134, înfrund 470, înfrunzesc 470, înfurios 111, înfurma (a) 134, îngădui (a) 265, îngăduinţă 265, îngăduinţeşte 265, îngăimăci (a) 112, înger 2, 25, înghimpos 111, înghiorţ 111, îngrădesc 16, îngropniţă 111, îngurga (a) 521, îngurzi (a) 521, îngust 2, inimă 13, 184, 452, arom. inimă 325, înjârda (a) 135, înjărdălui (a se) **135**, înjârji 135, înjuga (a) 408, înjura (a) 109, înmulţime 111, înnăbuş 470, înnăduş 470, înnăduşesc 470, înnec 51, înnegri (a) 567, înnoda (a) 567, înnoi (a) 567, Inocan 158, inorie 473, înşăluşag 108, înşela (a) 476, 521, însogà (a) 85, întâiu 8, întărâta (a) 135, înţărca (a) 631, întoarce (a) 80, înţoponat 108, întrapora (a) **121**, întrarginti (a) 121, întraripa (a) 121, întrarma (a) 121, întrauri (a) 121, între 493, întrecleţi (a) 122, întrulp 121, întuflica (a) 110, întunerec 480, învăli (a) 85,

©BCU CLUJ

92, invalid 32, învărnici (a) **122**, învârti (a) 80, înveghia (a) **123**, învoldori (a) 112, involuntar 33, Io(a)n(u) 461, Io(a)n 400, Ion 56, 400, Ioneşti 394, Iopol 253, iorgan 484, Iosăşel 157, Ip 253, arom. ipŭ 320, ipistat 473, Ipolit 233, 253, Ipoly 233, ipria 209, Ipsa 253, Ipu 253, irez 473, irimă 452, irmă 184, irmafrodit 473, irou 473, iruncă 134, îs 14, isca 477, işcoală 211, ispion 107, ispită 502, ispravnic 67, 213, Israelit 22, isvod 22, iţ 396, Iuon 171, 400, Iuon Delatur 172, iut' 4, iute 4, Ivan 412, iz 407, Iza 233, izâna (a) **134**, izâni (a) 134, izânit 134, izmă **117**, 407,

jalău 247, jamâră 185, Jamiră 185, Jamiri 185, Jamul mare 161, Jamul mic 161, Jeiânţi 351, Jeiuă'năţ 351, Jelna 237, jilţ 250, Jemereşti 185, 452, jerdie 135, jidări (a) 135, Jieţ 250, Jiiul 250, jilău 247, jilav 250, jilţ 250, Jin 17, 31, Jine 28, Jirapa(n) 185, Jireapă(n) 185, Jiu 250, joardă 135, Joie 248, jordă 135, jordie 135, jos 17, jude 68, judeca (a) 47, judeţ **62** ş. u., judeţuri 64, Jugastra 257, jumătate 215, Juncan 258, Juncu 258, megl. jundzi 46, Jupân 455, jupoiu 118, jupuesc 118, jura (a) 17, jurământ 478, jurisdicţiune 16,

arom. k'aptin 324, Kattun 229, kelčugŭ 209, k'ept 17, kezeš 209, kiňěz 69, k'ip 352, kipŭ 209, kleje 205, Knez 529, Kocel 258, Komsa Oprea 171, korda 209, Kornegru 170, korui 209, Kupa 222,

la 478, labă 97, 332, laba mânii 96, Laborfalău 136, 236, Lac 199, 229, Lăcădăţan 158, Lăcădăţean 158, Lăcătuş 412, Lacea **136**, Lăceni 136, Laccha 136, lacrămă 49, Lad 236, Ladislau 136, Ladislav 136, lam 60, lăm 60, lă-mă-mamă 168, lămâie 47, lan 137, arom. lândzid 326, lanţ **136**, lănţug 137, lăpăda (a) 138, Lapoşu 410, lapte dulce 164, lăpucul la mână 96, lâră 1, 25, 30, las' 3, lăsare 29, laţ 136, latru 12, lătunoaňe 184, laturaiĕ 184, arom. l'au 325, le 25, leagăn, 48, 352, Ledă 401, legumă 47, Lehecean 157, Leheceni 157, l'emn 17, lepăda (a) 138, 518, Lepşa 410, Lepşuleţul 410, l'epure 17, Lereazu 401, lesne 22, Letiţia 56, leturghie 473, licofreţi 396, Lidişorean 157, Lidroşan 157, limbut 263, Lincanouă 162, lindinos 396, lindiră 184, 527, Linginari 160, lingură 29, linişte 34, Liteni 160, Litśenari 160, liturghie 473, liuliu 396, Livezeni 367, fărş. loar 4, loc 1, Lopatna 303, Lori 402, Lotrul 250, lovele 165, lovitură 166, luăm 60, luam 60, lučjafănu 184, lucra (a) 85, 478, lucrez 489, lucru 489, Lumine 185, Lumiriani 185, lunatec 478, Luncavăţul 250, Lupa 258, 529, lupav 110, Lupeni 367, Lupeşti 367, Lupeştean 157, Lupetrucz 171, Lupşa 222, arom. lupul 150, Luşu 401, Lusztroaie 172, lut 478, Luţă 401, 412,

măcar 412, Măciucean 156, Mădărăşan 162, arom. mădúă 48, arom. mădular 48, madzâne 527, măgar 353, mă'găriţă 34, magnet 473, magnit 473, Magura 221, măgură 349, Măgura Dudului 257, Măgura-Turzii 239, Măgurean 157, Măgurele 157, mai 412, Măidăňenţ 161, mâine 17, mâini 98, mai rainte 186, mai rapoi 186, maire 17, mal 124, 208, 410, arom. mal, mală 208, arom. Malacăş **124**, Mălaiurău 170, Malfarău 410, Mali 401, Mam 250, mamă 396, arom. mamă 153, Man 115, mân 98 ş. u., 332, mână 61, **95** ş. u., 332, mânăle 99, mănânc 8, mânânc 8, mânânţălă (a) 74, mânânţeli (a) 76, mănăstire 8, mânăstire 8, mândruşaim 110, fărş. mândzu 149, mâne (plur.) 332, Măneciu 115, mângăiu 8, mângâiu 8, mâni 98, mânle 99, mantică 478, mântui (a) 502, mânu 98 ş. u., mănunt 18, 46, 452, mânuri 98 ş. u., 332, mănuşă 528, arom. mânuše 325, mânz 178, mânzoc 470, mărăcină 47, mărăndău 396, *marced 112, mârced 112, Mârcineanţ 161, megl. mardzini 46, Mareş 232, Mărginărean 157, marhă 209, mărít 78, mărî't 78, 478, Marjire 452, marmangel 396, măroc 470, Marţi 231, mărţină 528, mărţoagă 520, 528, mărunt 18, 46, 452, Marzini 452, marzir[i] 183, Măsălar 215, mascur 29, măsea 193, massă 567, Măstacănul 185, Masteacâru(l) 185, Mătăsaru 408, materie 473, matirie 473, mătrăgulă 186, 527, *mătrăgură 186, mătură, 128, mau 516, arom. mbiducl'at 15, me 24, médiiĕ 66, Meedinţ 351, megiaş 209, megu 305, meiu 21, mene 18, meredeu 137, mesteacăn 48, 352, mest'acăr[u] 183, mesteca (a) 80, mestĉiri 183, meşter 209, 210, Meşucă 401, arom. mesul 150, meţcăl (a) 74, 76, metropolit 473, arom. metură **128**, mezin 396,

©BCU CLUJ

mfrămânțu 77, 81, mi 14, midalie 473, megl. miduă 48, Miel(ul) 258, miz 17, Mihaiu 567, Mihăilișteni 157, Mihăileni 157, min' 4, minciună 13, arom. minde 15, mine 4, 18, mintă 478, minte 495, minuine 18, mistreț 478, mistrie 164, mitralieră 24, mitropolit 473, mizelnic 396, mlădiță 396, mleci (a) 74, 76, istrorom. ml'ezgu 113, Moacra 222, moară 1, 25, Moarabănfeni 162, moare 346, 478, moașă 253, 258, mohor 202, Moigrad 241, Moișe 115, molie 361, mondoc 396, Morar 465, mormăi (a) 85, 93, mormânt 134, mormântă (a) 74, 76, Morszul 256, mortăcină 478, moș 253, 258, Moș-Ajun 248, moșâni (a) 71, Mosapurc 258, Mosapurg 258, moscal 71, moșie 189, Moșoaie 258, moșoroi 519, Moșul 258, Moșuța 259, motroașcă 396, mozoc 517, Mucși 402, arom. mumuligă 153, Munăreanț 161, mur 257, mură 257, 478, Mura-mare 257, Muramică 257, Murar 465, Murăroaia 465, Murăroiu 465, Murășanu 403, Mure 257, Mureș 230, 231, 233, 245, Muretul 257, Murgești 162, *Murs 256, Mursa 256, murseca (a) 478, Murșel 256, Mursul 256, Murul 257, Muscel 189, muschiu 29, 362, muscoiu 362, muscur 478, must 215, Musteșani 158, Mutăcasa 168,

năcaz 47, Năcifolean 162, nădăjdui (a) 47, nadăr̆șpanŭ 209, 214, nădejde 47, Nădușită 162, arom. n̂adzănoapte 325, năflâteț 395, Năgiușan 162, ragotă 396, naie 396, 479, Naie 396, naiu 396, nămaie 47, nănaș 356, 357, nănașă 356, Nănești 367, nangotă 396, năpârcă 47, arom. năpoi 325, naș 357, naș̆ă 357, nasture 528, nătiră 183, arom. nauă 153, arom. ndesŭ 77, ne 25, nea 193, Neacșu 412, nea rapoi 186, neavastă 28, Neburești 185, arom.-megl. nec 51, necaz 47, nédefinit 33, néfăcut 33, neg 19, negru 19, 468, negruș̆că 468, negură 51, 358, nelutatec 478, nemeș 209, 210, nepot 47, Nerăianț 351, neted 30, 47, *netură 128, nevoiaș 34, nevropat 484, n̂ez 17, arom. nǧos 103, N'icloșlăcean 156, nimeni 4, nincheza (a) 108, nineastă 107, megl. ninel 51, arom. nipŭ 320, arom. niputut 326, N'irăștean 157, Nițuradu 170, nod 2, 395, Noian 163, noptieră 468, nostru 1, notaraș 210, not' 174, nouă 48, Noul-român 163, Ntorsurean 163, nturerec 184, nuĕrec 184, nuia 193, număra (a) 479, nume 2, nun 37, 357, nună 357, nunaș 357, nurerec 184, arom. nutric 153, nz̆intuĭ 81,

o 36, oacheș 200, oacheșă 199, oaie 23, oală 254, oameni 29, Oanca 461, Oancea 461, O(a)n(u) 461, oară 479, arom. oasă **126**, istrorom. oblinže 113, obraz 501, Obraz-lat 408, Obrud 246, 304, obșag 406, 407, ocărîle 47, ochelar 518, Ocnar 159, Ocnițan 162, ocupător 391, odiál 145, odraslă 396, odvarbirău 213, ogăgăe 110, oghiál 145, oier 21, ojac 518, Ologiștean 157, Olt 248, 249, Olteț 162, Olteț̆ul 162, 250, Ompoiu 246, 302, 303, Onea 171, Oncești 367, Oniț 461, Ompey 302, Onuț 222, Onuz 222, opăci 518, Opra Dendrum 172, Oprea 412, Oprișeni 162, opt 16, optâsprezece 14, optsprezece 14, oraș 209, orăș̆an 209, 210, Orbănar 160, Orbari 160, Ordăncuș̆a 303, orjoc 518, Orsa 529, ortodoxi (ortogr.) 566, orz 2, osânză 358, 518, oțel 353, ouă 48, ovăăs 9, 28, 43, ovăs 43, ovăz 2,

pa 17, pă 24, 412, pač 4, păcăli 8, pâcăli 8, pacat 18, păcat 18, păcură 358, păducel 479, pahar 212, păhar 212, păharnic 212, Păian 163, pâine 17, păioară 477, paiu 476, 478, 528, pălărie 126, 167, arom. pălăriĭă 126, pâlc 14, palea 476, palicaș 396, palmă 96, 332, paltăn 49, paltân 49, palten 49, paltin 49, Paltina 257, palt'irŭ 183, pană 24, 37, arom. pană **125**, arom. pănă 48, pănă 8, 186, pănători 125, pânișoară 501, Pansa 255, pănură 125, Papăjeamă 168, Păpărad 171, pără 186, Paraschiva 56, parasnic 260, părău 8, pârău 8, pârâu 8, părcană 518, pârcos 158, Pârcoșăni 158, pardón 147, 148, pâre 182, păreche 12, părețiĕlea 68, pârgar 213, pâriș 209, Parisli 402, Parizel 402, Părjol 408, Parlioală 168, Pârlivie 168, Paroșeni 367, arom. părtăciune 479, păruială 528, pas 4, istrorom. pâs 4, istrorom. paș̆ă 479, pas(ă) 479, pâsâi 14, pasă-mi-te 4, Păsăreni 162, păsat 8, 479, pâsăt 8, păstor 313, pasulă 519, pășune 17, pată 479, păta (a) 479, pâțâc 131, patalama 519, Paterău 168, Patereale 168, pătlăgea 193, Patrângeni 160, Pătrângenari 160, patru 17, Patruban 170, Păulean 157, Păulești 157, păun 255, Păun 258, Păuna 258, păzea 4, pe 24, 493, peană 37, pe-atunci 24, Pecenișca

©BCU CLUJ

160, peĉinĝiri 184, pei 400, peliţă 479, perciuni 21, Percosova 158, perdea 193, Perşani 160, peşte 18, 498, Peşteana 160, 250, Peştenar 160, Petcan 158, Petre 56, petrecăreţ 470, Petreşti 367, Petroasa 162, Petrochi 166, Petromăneanţ 351, Petroşeni 367, Pian 160, pic 489, picăpară 168, picior 17, pictează 165, arom.-megl. picurar 313, piele 518, piept 24, pieptena 135, pieptene 135, 164, pilug 396, pimbilic 396, pipeŕ 21, pisa 74, 76, Pişcăbabă 168, pişcar 469, istrorom. pişę 48, pisică 166, pitic 131, pitulice 396, Piuapetreni 162, Plai 245, plângăreţ 470, plasă 291, pleca (a) 485, plimba 518, plimbăreţ 470, ploaie 12, megl. ploaĭă 48, plod 396, plop 29, ploscar 166, Plugrău 170, poamă 19, 104, Poarca 158, pocneţi 396, podea 193, Podeiu 410, podic 396, Podireiu 410, podrăghină 396, Poenărean 160, Poenean 160, Poeniţă 156, poeticŭ 265, pogan 146, 147, 474, Poiana 160, poiată 356, Poienari 160, poimâni 4, Pojogan 158, Pojoreni 157, Pojorţean 156, polog 189, pom 19, 43, pompă 164, megl. pǫn 48, Poniceani 156, Popandron 251, Popavasile 171, Popdan 251, popenchiu 396, Popistan 171, Popivan 251, Popluca 251, Poparad 171, popor 29, Porc 258, Porca 258, Porcegan 158, Porceşti 158, poroboc 396, porumb 255, 520, Porumbăcean 156, poşdic 396, Poştar 163, postelnic 213, Postolăchean 157, potinog 113, povăluì (a) 85, istrorom. požos 113, prăda (a) 47, prea 412, preface (a) 86, prefect **66** ş. u., prefęctoru 66, pregeta (a) 18, premândă 479, presuci (a) 86, preţ 17, prieten 501, arom. prifaţiri 86, prihod 518, primar **67** ş. u., primaş 468, Privina 258, prizonier 71, proclet 147, Prod 263, profęct 66, profesor 20, Proscurean 157, prund 263, pucios 29, pudră 164, pudrieră 468, Pui 243, 263, Puica 258, puiu 396, Pul' 263, pulă 258, arom. megl. pulmu 109, pul'u 258, pumn 495, pune (a) 567, pungă 221, punte 479, puǫm 43, puradeu-el 396, *Purceaga 158, Purceaua 158, Purcei 158, purgar 209, 213, puri aculó 183, arom. purintă 313, 479, purure 479, pusintic 396, puţ 29, puţi (a) 469, putinţă 479, putoare 469,

răce 8, răci (a) 47, rade (a) 164, râde (a se) 521, Rade-neagră 168, Rade oală 168, rădica (a) 476, Răhău 157, Răhovean 157, răipelţuri 71, râlă 186, rămăn 12, rămân 12, Râmeţeni 162, Rămneanţ 161, Râmnicul 250, rână 186, 520, râncoare 479, rândunea 193, rândurică 184, rânesc 8, rănesc 8, rânji (a) 47, râpă 5, 20, râpcă 528, răpčuri 183, *rârâ 186, Rarăul 251, răşină 47, răslog 22, râşnì (a) 80, Râşnov 474, rasol 164, răspunde (a) 47, răsun 33, istrorom. răt 4, istrorom, răţe 50, răţea 193, arom. raţi 50, rău 2, 19, 252, râu 1, 2, 252, rauă 252, Râurean 157, Râuşor 252, războiu 501, războinic 463, Râzna 303, reauă 252, rece 50, 192, Reghina 56, rĕle 12, rencheza (a) 108, Renghea 401, repede 50, 476, Repsigan 158, ret 480, retăcea 493, rĕţe 194, reţea 193, 194, retor 473, reu 252, Reu alb 252, Reu berbat 252, Reu Fatye 252, ridica (a) 29, 30, 476, ridiche 479, Rienaş 162, Rimetea 162, Ripafolua 222, risipi (a) 18, ritor 473, riu 252, Roboşan 156, rod 396, Rodna 240, 303, Rodona 229, rog 2, Rognean 157, Rogojean 156, Rogoz 156, roib 346, istrorom. roižu 113, Romuli 162, Rona 157, Roşc 222, Roşcăneanţ 161, Roşcani 161, Roşia-Abrudului 246, Roşia-demunte 246, Roşian 157, rost 96, 501, Rudana 229, Rudna 303, rugă 480, rugăciune 17, Rujiră 452, Rumân 242, 567, Rumărula 452, rumega (a) 204, rumpe (a) 74, 76, 457, rup 3, Rusalii 480, Ryusoor 252,

să 480, Săcel 240, Săcădăţan 156, sacou 165, Sad 222, Sădeanu 403, Sadul 249, şafran 209, şăi 517, sălămândră 110, sălaş 209, 211, sălată 516, Sălăuan 157, sălbătăcie 13, 49, sălbatec 13, sălbăticie 13, 49, salcă 214, salce 214, sălciu 631, Sălcivan 158, şalgău 218, Săliște 34, *Săliţă 254, săltare 469, săltăreţ 469, saltea 193, Salva 157, *sămac 407, Sămlecan 159, sămâna 8, 215, Şămanţ 161, samar 354, sâmbătă 357, Sâmbeneticean 162, Sâmedru 21, arom. săminţă 47, sănătos 8, sânătos 8, Sânmiclăuşani 162, sânt 360, 567, sântem 360, săpa (a) 215, sapă 215, săpăligă 153, şapcă 216, megl. şăprătcă 113, săptămână 47, şapte 29, săpun 247, săraci 396, Sărăcilă 520, Săracu 412, Sărăndan 159, Sărăţean 157, Sârban 159, sărbătoare 47, Sârbi 159, sarčiră 183, megl. Sareapu 169, arom. sărmă 75, arom.

©BCU CLUJ

sărmu 75, sărnic 71, săruta (a) 496, istrorom. şastele 109, sat 215, 476, 579, Sătmar 235, 236, Satunouăni 162, Săturani 162, Satuuănçnĭ 162, şaugău 218, Saul 255, săvăi (a) 86, Săvârşan 157, Săvârşin 157, Săvăstreni 157, scârbă 361, scârnav 474, scaun(u) 6, şchiau 349, schilod 474, schilog 112, Sclavi 236, scoabă 164, scoace 477, şcoală 211, istrom. scol 4, scovardă 527, scramură 480, screme (a) 114, scribăreţ 470, scroafă 5, scrum 468, scrumieră 468, scump 130, se 480, şea 193, şeauă 254, sec 249, 255, Sec 222, Secarul 159, 160, secera 215, secere 215, Sechea 401, şęcherĕş 20, sechiraş 466, Secu 160, secure 480, şedea (a) 31, 517, 62, Selegenan 159, şelitre 71, semăna (a) 8, senin 18, seninu 184, şerpe 333, şerui (a) 118, şes 476, seu 1, 6, 25, Severin 229, sfărâma (a) 76, sfărâmi (a) 76, sfărma 74, 76, sfărmuri (a) 75, 76, şfebele 71, sfeţi 396, sfetnic 213, sfinteţă 110, sfinţi (a) 502, megl. sfruĭali 355, sgudui (a) 528, şi 14, 31, Sibiciul-de-jos 239, Sibiiu 222, 239, Sibinj 239, şic 17, sică 160, Sicari 160, Şieu 250, Şieuţ 250, Silea 402, sîlişte 34, Simiclăuşani 162, megl. siminţă 47, arom. siminţă 47, Simion 56, Şincan nou 163, singe 456, singur 29, singuratic 493, arom. siptămână 47, siripi (a) 18, şirlui (a) 118, şiroi (a) 120, şiroiu **117** ş. u., sivili (a) 86, 92, Slănic 212, 235, 260, Slătineanţ 161, smac 407, smag 407, şmag 407, smântână 455, 456, smântără 454, şmeag 407, smeu 22, smetil 528, smicui (a) 528, soace 113, soage (a) **82** s. u., soară 408, soare-apune 168, soare-răsare 168, şoarece 333, sobolzi (a) 87, 92, socru 5, sodăş 218, sodom 520, soga (a) 92, sogăzu aluuat 77, şofran 209, Sohodolani 159, Sokebine 168, şolă 516, *solb 90, soldat 71, solduş 218, Solnoc 212, 260, sologì (a) 87, Soloneţ 235, 260, Solonţul 260, şoltuz 213, solva (a) 87, solzi 30, 92, solzi (a) 88, Someş 230, 233, 345, somold 92, Somoşumare 233, somŭ 233, Şoneriu 160, şopârlă 333, istrorom. sopęle 355, sorbi-dinzeamă 168, soreţul 403, Soroşogan 162, sovâlsì (a) 88, 92, sovâltà (a) 88, sovârzi 92, sovolì (a) 88, şpolir 211, şpan 66, sparge (a) 75, 76, spârtica (a) 108, specímen 32, şpion 211, Sprăvalebabă 168, sprinten 466, spurcat 145, 474, spurem 183, spuriu 396, st 458, Stăi în stani 168, stâlpar 517, stam 60, stăm 60, Stana 412, stână 175, 456, stânărie 175, stâncă 456, Stăncuţă 412, stângaciu 469, Stanu 455, stăpân 349, 457, stârni (a) 480, stărnut 528, staroste 68, 70, staul 358, Staul 199, 229, 230, staur 30, stea 32, 193, şteamătă 528, stea(uă) 6, 17, 25, 254, stejar 501, Stejăreni 162, sticlete 165, ştiinţă 480, ştimă 528, stincă 456, stingher 114, 517, stinge (a) 492, ştiră 245, megl. ştita 108, Stoica 412, stolnic 213, străin **103** ş. u., *străîn 105, *străl'in 106, Strâmbeni 162, strămurare 152, strămuta (a) 528, straşnic 466, mgl. streacl'ă 205, streche 205, Strechea 205, strechia (a) 205, strein 106, streiru 103, Streiu 242, 243, Striga 254, strigă 254, arom. striglă 205, strigoiu 254, 255, striin 106, arom. strimulare 152, arom. strimurare 152, striiru 103, strombular 152, strugure 528, strumi (a) 75, 76, strungă 204, 221, 245, stup 264, stur 480, fărş. stuŭu 150, arom. stuŭu 150, arom. sturlu 150, fărş. stuŭlu 150, fărş. stuŭŭlu 150, şubă 209, subţire 17, sucì (a) 88, 93, Sucevițan 156, sudariu 359, Sudrigean 157, sufla (a) 165, sugar 395, sugător 395, şuiera (a) 355, sulă 1, 6, 358, sular 469, suliţă 528, sumedenie 520, Sturz 251, sumolda (a) 88, 109, sunătoare 480, şură 303, Şură 303, şurăi (a) 118, surlă 189, şurlui (a) 118, şurui (a) 118, Şuşteni 157, şut 165, suvoalbe 92, suvolda (a) 88, suvolta (a) 93, suvulca 88, 90, svat 355, svirală 355,

ţâbric 71, ţăcălie 465, ţăcăneală 164, ţăcăni (a) 164, tăciune 47, tăia (a) 165, tâlharŭ 209, tălnaciu 261, tămâie 47, ţambal 164, tănaciu 261, tânăr 28, 47, ţânc 396, ţânţar 526, ţap 526, istrom. ţâptir 43, arom. tar 353, ţărăncuţă 165, tărhat 117, târhat 189, ţărîle 47, tarliţă 353, Târnava 227, 335, 338, tarniţă 353, Târnova 222 Tartur 251, Ţâru 408, Tăşnădan 159, tăt 18, tată 396, tătăl de vecîn 70, tău 250, tăun 247, tăune 247, taur 24, tăuţ 250, arom. teare 152, ţeastă 291, teatru 24, 148, Teiu 243, Teleindean 162, Telena 237, Temişani 233, tenchiu 252, t'ĕpt'irli 183, fărş. ţerbu 150, Teremianţ 161, terh 209, istrorom. ţeruse 468, istrorom. ţerusńac 468, Tesluiul 250, ţest 291, t'ĕt'iri 183, Thurda 239, ţi 14, tiarh 209, Ţibin-ul 249, tĭerc 258, Tima 232, 249, Timeş 233, Timiş 230,

©BCU CLUJ

237, 249, 345, Timişeşti 233, Timoteiu 232, 249, timp 24, tin' 4, ţinc 396, Tinca 412, t'indă 17, tine 4, ţine (a) 24, ţinhelţuri 71, tinichea 193, megl. tinir 47, tio 29, t'ip 352, ţipa (a) 137, 138, ţipar 469, ţipoti (a) 137, ţipuri (a) 137, tiră 167, istrorom. tirâr 47, tisă 233, Tisa 233, 257, tisŭ 233, tiu 29, tivli (a) 137, Tiza 233, toacă-gură 168, toamnă 346, toată 5, Todericean 156, topsoca 478, ţorţonat 108, Totineanţ 161, tragărŭ 183, trămet 106, Trăscăian 162, treacăt 48, treburŭ 304, arom. trec 328, treclet 147, trei 231, treiera (a) 215, triclet 122, trin 473, Tuburcutean 158, tuciu 189, ţucor 71, Tufărinţ 351, tuflă 167, tulbure 18, tun 71, 480, 495, tunăreţ 465, Turbacil' 252, Turbat 251, Turbucean 158, Turbucuţean 158, turbure 18, Turd 239, Turda 239, Turdea 239, Turdeanu 403, tureci 528, Turic 213, Turtul 251, turtur 251, 252, turturea 251, Turtureanu 251, turturel 251, Turtureşti 251, turturică 251, Turturică 251, tutcă 114, tutcan 114,

ucid 265, ucig 265, ucigaş 265, ucide (a) 12, arom. uiar 21, ujăzd 62, 65, Uibar 304, Uibăreşti 304, uimăci (a) 112, Uior 245, uita (a) 497, ulişpán 67, Ulma 222, 229, 257, ului (a) 518, arom.ună-š-unä 328, Uncheat(a) 205, Uncl'eata 205, unicel 396, univerzitate 15, unle 30, unul-altul 489, uom 28, uovăz 28, megl. urecl'ă 48, urî (a) 2, uriaş 34, uric 213, Uricani 367, uricŭ 210, urjumi (a) 75, Ursa 258, arom. ursescu 321, ursiciune 321, ursită 321, ursitoare 321, ursitor 321, Urs(ul) 258, urui (a) 118, urzicar 396, uşă 47, mr. usăndză 358, uşe 48, 567, istrorom. use 48, Uzdineanţ 351,

văduvă 23, vai+de 518, vaide 518, Valăndorfean 162, valău 259, Vălcăneanţ 161, Vâlcea 193, vale 254, Val(e) 257, Vălean 157, Valedulcean 162, Vălenar 159, Valenegrean 162, Valepoenari 162, Valea-rea 252, Valea-roşie 246, 304, Valesecan 162, Valeuzeni 162, văliţă 257, vama 209, 211, vameş 209, 466, vânăt 47, vânătate 480, Vânta 245, vântul (alb, cel turbat, dela miazăzi, dela sfinţit, negru) 403, văpsea 193, Vărăcean 157, vârcălui (a) 86, 89, 90, 92, vârcolac 242, vârcoli (a) 89, vârgoli (a) 518, varmed ĕ 62, varoš 209, arom. vârtos 48, vârtolomeiu 400, vârtolomete 400, arom. vârtute 48, Vârvean 163, arom. vâşcl'ă 320, vasilică 400, văst 16, 31, Vătafu 408, arom. vătămari 48, vătuiu 206, 476, veghia (a) 30, Veneţan de jos 163, verde 30, vertep **139**, vertepaş 139, vertepul 139, Verzărani 163, viciu 473, victimă 32, Vicu 402, Vieta 43, vifor 245, Viforani 245, Viforâta 245, viforî (a) 245, Viforlat 245, vig 209, vihor 245, viie 17, vin 1, megl. vinăt 47, viñe 17, vineri 28, vinişor 501, Vintilă 407, 408, Vintilescul 408, Vintilov 407, 408, vioară 355, 480, Viorel 56, viperă 480, istrorom. virer 47, Virgil 56, virgului (a) 89, visător 391, Vislea 400, vistiernic 213, viţă-voivoda 210, viţea 193, viţel 480, viu 6, Vizăuţ 410, Vlad 236, Vlădărean 157, Vladumitrel 171, Vlaha 222, 236, 313, 520, Vlăhiţa 222, 230, 241, Vlasi 236, arom. voi 328, voie 502, Voilă 401, voinic 466, Voinov 408, Voitinean 157, Voivodean 157, Volovicean 156, vopseà 32, vornic 68, 70, 213, vuet 23, Vulturul 251,

zăbavă 15, Zagăr 241, Zagra 241, 410, zahăr 71, zaişul 303, Zala 254, *Zălatna 238, Zalgişan 162, zălog 238, zălud 238, zâmbăreţ 470, megl. zăntuniiă 125, zăpăci (a se) 518, Zărand 238, 303, Zârneştean 156, Zărneţ 113, Zârnovean 157, Zăvoenan 159, zavrac 519, zdranţelă 108, zdravăn 466, (z)dreanţă 216, zdrobi (a) 75, 76, zdrumica (a) 76, 107, zeamă 519, Zec 255, 230, Zelice 254, zeu 17, 31, zglininciu 396, zi 2, 32, zice (a) 31, Zid 520, zidar 412, Zil' 250, megl. zintu 125, megl. zintuniiă **125**, megl. zinturiiă 125, ziudelea 68, Zlacna 238, Zlagna 238, Zlana 156, Zlănean 156, Zlatna 227, 237, 238, 303, zmicur 76, zmicura 75 ş. u., zmul'a 113, zoldŭ 209, 210, zoldunarŭ 210, zoli (a) 80, 93, zot 249, zumbăit 107, zurbavă 107.

slave

agarĕnin paleosl. 399, arap paleosl. 399, bakieska pol. 200, bantovati m.-bg. 211, bantuva m.-bg. 211, bantuvam bg. 211, bantuváty rut. 211, bara slav. 249, bělъ sl. 410, ber sl. 216, berbenica pol. 215, berbenicja rut. 215, 518, Bersin bg. 238, Berzava srb. 242, beseditі srb. 181, bezmatok sl. 475, bezčistiníkŭ sl.

©BCU CLUJ

466, Bichorь v.-srb. 245, Bihor srb. 245, Bihorice srb. 245, Bihorine srb. 245, Bihorь srb. 245, bila rus. 410, bisérka srb. 176, Bistrica sl. 240, bljudo srb. 127, bočka srb. 175, Bòjana srb.-cr. 349, bolen bg. 326, boz rut. 233, bozъ rus. 232, bozyná paleosl. 410, brъzъ sl. 239, Bradulec sl. 257, Braiša srb. 236, Brašić srb. 236, Brašul srb. 236, Brateša srb. 236, Bratiša srb. 236, Brьsačic srb. 238, brod sl. 263, Brsa srb. 238, Brsatьcь srb. 238, *Brzava sl. 242, buků sl. 114, bych sl. 245, Bychorъ sl. 245, *bъrzъ sl. 242, bъzъ sl. 233, 410, čъrnъ bg. 237, čьrna bg. 237, ćelija srb.-cr. 358, čeren bg. 237, černa bg. 237, černuška sl. 468, čestvrůtů sl. 114, chorъcь sl. 517, chotár slov. 211, chotár rut. 211, cípa bg. 138, črna sl. 237, crьnъ v.-bg. 237, dáfina paleosl. 105, dàfina bg.-srb. 105, daviă bg. 496, děl bg. 247, D'ílov rut. 247, djalac srb. 176, duka srb.-bg. 243, duchů sl. 469, dud sl. 257, duka srb. 243, früla srb.-cr. 355, fujar rut. 355, fujara morav. 355, fujara pol. 355, galbin srb. 175, gávol bg. 145, gàzda sl. 211, gazda slov. 211, gel'ata sl. 241, gęsty pol. 303, gl'ag rut. 205, gl'ag bg. 204, gljakŭ rus. 205, gъst bg. 303, godŭ sl. 467, gotovŭ sl. 348, govoriti srb. 181, govorliv bg. 468, grad sl. 241, graj paleosl. 179, graja srb. 180, grȁjati srb. 179, gruń bg. 204, gruń rut. 206, gruń sl. 241, *gybakъ sl. 145, hard bg. 204, határ slov. 211, hátor rut. 211, hotár ceh.-mor. 211, hotár rut. 211, hotar pol. dial 211, hruń sl. 241, hruń rut. 206, jafiri ucrain. 103, jaruh sl. 518, (J)avini ucrain. 103, jèzina srb. 134, jèzinav srb. 134, jèziv srb. 134, junák rut. 518, kapustnikŭ sl. 110, Karaš srb. 234, kàrāš srb. 235, karne srb. 176, kaša sl. 249, kašen rus 249, Kašin rus. 249, Kata sl. 313, Kate sl. 313, Katina sl. 313, Kàtuša srb.-cr. 313, kel'čug rut. 211, keltuvaty rut. 211, kieltowač pol. dial. 211, kiljer srb.-cr. 358, kl'ag slov. 205, kl'ag bg. 204, klag pol. 205, *klentiti sl. 114, kličak sl. 357, Klisura sl. 359, kloči sl. 497, Kluš sl. 239, kmet srb. 69, kobila srb. 468, kóc slov. 259, kóca slov. 259, kǫcast slov. 259, kocjurbá rut. 115, kolak bg. 497, k'órka bg. 518, Koročun rus. 248, kotár slov. 211, kotilŭ sl. 16, koža sl. 104, Kračun srb. 248, krălig bg. 152, Krašin ceh. 234, Krašov ceh. 234, Krašovice ceh. 235, krinica sl. 518, kuča srb. 175, kučarina srb. 175, kuma sl. 356, kŭmotra sl. 356, kŭmotrŭ sl. 356, kumŭ sl. 356, kut sl. 366, kyltuvaty rut. 211, Lača sl. 136, łan pol. 137, łańcug rut. 137, lanъ sl. 137, lanъc bg. 137, lanьcь sl. 136, lanəc, n.-sl. 137, lěpъ sl. 257, levak srb. 469, *magŭla sl. 349, Magura galiț. 251, Mahura sl. 241, mamaliga bg. 153, mamaljuga srb. 153, mělŭ v.-bg. 208, meredov srb. 137, mět(v)a sl. 117, Miša bg. 401, mjackati rut. 74, Moša bg. 258, Mošino bg. 258, muár bg. 202, muhar srb.-cr. 202, muhar slovac. 202, nore srb. 176, núnkonunka bg. 357, oboci sl. 357, očělŭ sud-sl. 353, odělo sl. 145, ožegъ sl. 518, pajta sud-sl. 356, parasnik srb. 260, pasulj srb.-cr. 358, paún srb. 255, paunŭ sl. med. 255, *pa-žel'kati sl. 518, pecharŭ sl. 212, peką-sę paleosl. 154, pepeljinjak cr. 468, pijun srb. 357, piljùn srb. 357, pljače srb. 176, poculica srb.-cr. 357, po-+lajati sl. 518, Potisje sl. 566, povel čiti rut. 85, praskva srb. cr. 355, *prčsika sl. 355, prkositi srb. 158, prǫdŭ v.-bg. 263, răčka bg. 325, Raša srb. 235, rava slovac. 252, rav(ĭ)nŭ sl. 347, razgovarati srb. 181, retí sl. 518, rod sl. 361, rǫka psl. 98, ruda v.-bg. 237, rudna v.-bg. 240, rúka sl. 97, rumegatj bg. 204, rysь sl. 303, sad bg. 239, šafran ceh. 217, šafranъ v.-bg. 217, saláš rut. 211, salaš srb. bg. 211, salaš ceh.-mor. 211, salasz pol. 211, *Salica sl. 254, šapka srb. 216, šăpkъ bg. 216, sapunŭ v.-bg. 247, Sćemlija srb. 358, šerovati paleosl. 118, siba sl. 239, sibinčja bg. 239, skemlija srb. 358, škola srb.-bg. 211, slověninŭ sl. 349, sǫbota sl. 357, Sodomŭ sl. 520, sopěla čakav. 354, sopela čakav. 355, sopiti sl. 354, stanara srb. 175, stopanŭ sl. 456, stopaninŭ sl. 349, straninŭ paleosl. 104, strašinŭ sl. 466, strěkl(j)a sl. 205, strěkъ bg. 205, Strělac n. sl. 243, *strěl'-vodá rus. 242, štriga slov. 255, strigon slovac. 254, štrija n.-slov. 254, strъkica bg. 205, strъkléti bg. 205, strъknoti bg. 205, Strcčja n.-sl. 243, struiti paleosl. 117, strygoje slovac 254, Stryj galiț. 243, strzygo pol. 254, strzygonia pol. 254, sŭroj sl. 119, svirala sl. 355, svirati srb. cr. 355, svirěla sl. 355, Szkola pol. 211, tisŭ sl. 566, tovar sl. 353, tuka srb. 114, tutkati

©BCU CLUJ

srb. 114, udaviti srb. 496, uĕzdŭ rus. 65, usta sl. 501, vajska srb. 176, vajza srb. 176, vajzor srb. 176, vam srb. 211, vam rut. 211, vama slov. 211, vatula pol. 206, vatulja rut. 206, vatul'ka rut. 206, vernik srb. 123, vertep srb. 139, Vlŭksa sl. 238, vojĭnŭ sl. 466, vrъtъrъ v.-bg. 139, Vucova sl. 367, za-bala sl. 410, zagora sl. 410, zalogъ v.-bg. 238, zaludenъ bg. 238, zapačiti sl. 518, žerd' ceh. 135, žerdź pol. 135, žila v.-bg. 250, žilav bg. 250, zlatьna bg. 237, zmej sl. 22, žrŭdi v.-bg. 135.

ţigăneşti

argáto 412, čorăngo 133, dibla 412, fesure 412, rachia 412, súfleto 412, zído 412, zidure 412.

turceşti

avlɛ 358, batallama 519, bulbul turc. pers. 519, čelik 353, damar 519, damla 519, furun 358, giaour 520, gümrük' 358, hane 520, haymana 520, hiarhane 520, iskemle 358, kalk-vour 520 kara 234, kerhane 520, kiar 520, kolak 497, k'ŏr 518, külah 520, külahdji 520, kurtulmak 116, mal 208, pahasitcha 519, sābun 247, salaš 211, ynak 518.

ungureşti

áfonya 103, alakor 201, 202, Alastal 230, Almás 250, Alnicsia 260, álnok 212, apaszt 518, Argirus 402, Argyilus 402, arzsak 518, asztalnok 212, bojka 199, bakisa 200, balaska 199, Barcza 207, Barót 249, Barsza 238, berbecs 199, berbencze 215, *bestyél 518, be-szpurkálni 474, Bihar 245, Bihard 245, Bikkigy 243, birtok 260, bódog 217, bölség 217, Borbath 229, böség 217, cipő 213, csapni 132, cserka 133, cserkél 133, Csigla 226, csik 468, csoda 240, csong 199, csöpörke 213, csoport 117, csormoly 133, Csorna 237, csuta 200, Dálou 247, dancs 396, daru 401, Dés 239, dohányos 466, doncs 396, Dukafalva 245, *fajos 117, falka 214, falnagy 70, fattyú 200, Fegyvernök 212, Feketügy 240, Feketeviz 240, felhércz 211, fest 467, fest-eni 467, ficsor 200, ficsur 200, főispan 66, földfalka 214, folyófű 518, forró 410, fortát 242, fürész 467, *füresző 467, furkó 199, furulya 355, gabonás 518, gárd 204, 241, gárgya 204, 241, geszt 303, Geszteg 303, gesztes 303, gidós 518, Giro(lt)kuta 250, gorony 241, gúzslik 518, Gyaloų 247, Gyalú 247, gyalú 247, gyara 263, Gyékényes 366, Gyep-es 231, Gyoloų 247, gyurni 85, habs 406, habsol 406, *hadaraγ 406, hadaró 406, hapsák 518, harcz 265, határ 211, homok 260, Ipoly 253, istál 199, istár 199, izmat 117, jószág 631, kaitat 116, kalács 498, kalák 498, kalákpénz 498, kapu 117, karácsony 200, Karácsonyi 222, 248, Karas 234, kart 518, Kászon 249, Kenéz 240, kép 352, kereples 117, *kereplős 117, Keres 237, Keresztur 237, kese 401, keverő 468, kicsid 131, kicsi(ny) 131, Kiris 237, Kis-Bár 304, Kis Zala 254, Knez 240, kojtat 116, kojtár 116, kolákos 498, kolcser 261, Kökényes 366, kopésag 406, Körös 236, kotorázni 116, Kovászna 249, Krassó 234, 235, Kris 237, Küküllő 235, kulcser 261, kusztura 199, Laborcz 236, Lacha 136, Lacsa 136, Láczfalva 136, lekce 192, Lád 136, láncz 136, lapos 410, mál 199 ş. u., Máma 229, mamaliga 153, Marczal 256, másа 258, merede 137, mereggyő 137, meritő 137, Mikháza 222, mohar 202, Mósa 258, Mossutza 253, muhar 202, Mura 257, nyóc 217, Obruth 229, ódani 217, Ola 229, 258, Oláhfalu 241, Oláhfenes 222, 230, 241, Olaska 230, Olastal 229, 230, Oláhtelek 222, 230, Olá-Staul 199, ölös 216, Ompej 246, Ompoly 246, 302, Ompolycza 303, Olt 249, Össi 207, össze-szpurkálni 474, Pál 255, Pánzsa 255, *parasztnok 260, paszuly 519, patyolat 357, penetence 192, pénz 480, pohár 212, polgár 213, pontoll secuiesc 114, primás 468, Pugy 263, Puliske 257, Puly 243, Rába 253, Rabucza 253, Rácza

©BCU CLUJ

251, Rák-os 231, rece **191**, redő 192, Répcze 253, ricás 193, Sál 255, sirni 120, skárlat 210, soltész 213, stál 199, stár 199, Stríg y 229, surolni 118, szállas 211, szamár 354, Szamos-mare 233, szappan 247, Szárand 303, Szatmar 235, szavatos 218, Szeben 239, Szebény 239, Szecsel 240, szék 200, 249, 255, Székelyhid 226, szekeres 466, Szelicze 254, szik 255, szilaj 402, szolga 240, Szolnok 212, 260, Szor 229, szpurkát 474, sztriga 254, Sztrigy 242, tanács 261, Telegd 226, Temes 237, terh 117, Thel 243, They 243, Tiborkut 158, Tolona 237, Tömös 233, 237, 249, űlüs 216, vakisa 199, 200, Váliczka 257, válu 259, vámos 466, Várhely 241, varkulács 242, varmegye 64, Veliky 253, venni 496, Verespatak 246, 304, Veszprém 229, Vihorlát 245, villás 518, vintat secuiesc 114, Vlacsa 136, 236, Vonucz 229, Zágor 241, zajos 303, Zalatna 237, 238, 240, zamat 407, Zevlevmál 206, Zot 239, Zsil 250, Zsolna 237, Zubor 229.

©BCU CLUJ

ATLASUL LINGUISTIC AL ROMÂNIEI

775. SOG ALUATUL PE MASĂ

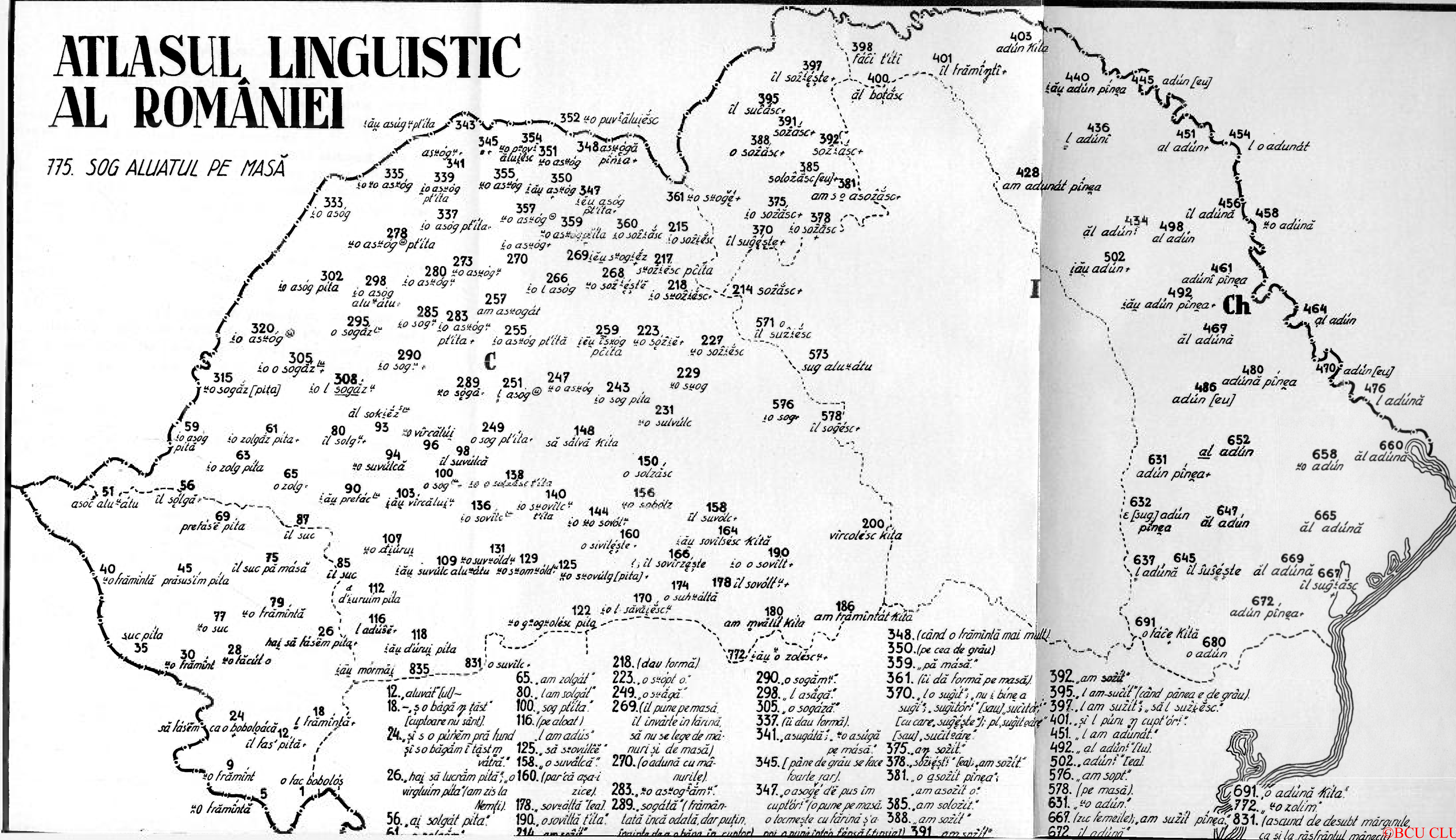

©BCU CLUJ

ATLASUL LINGUISTIC AL ROMÂNIEI

361: **MÂNI** (de la încheietură), pl.
2158: **MÂNI** (de la umăr), pl.

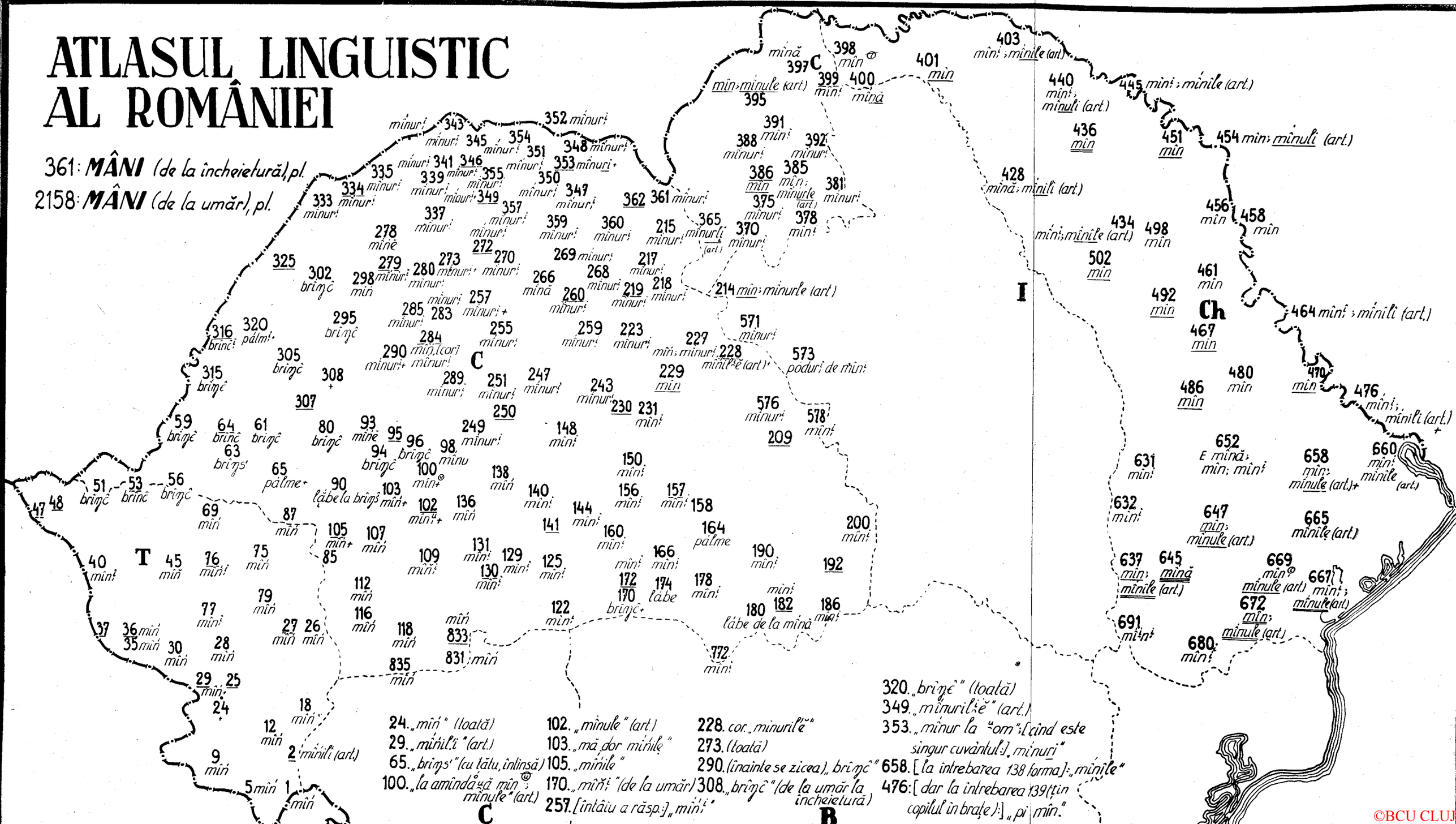

©BCU CLUJ

PREFAȚĂ

Acest volum al Dacoromaniei apare cu mare întârziere, din cauza greutăților financiare cu care am avut să luptăm. Bugetul Muzeului a fost redus în 1931, iar în anii 1932 și 1933 nu s'a putut încasa nimic din el. Astfel am fost nevoiți să acoperim cheltuielile curente din economiile anilor trecuți și din sumele acordate de Rectorat, Facultatea de Litere și Casa Școalelor (total 205.757), din vânzările publicațiilor și diverse dobânzi (total 28.138) și din darurile primite (Ministerul de Externe 40.000 lei, Banca Națională 28.500 lei, Primăria Municipiului Cluj 10.000 lei, Banca « Albina » 5.000 lei, Banca de Credit din Lugoș 500 lei, total 84.000).

Donatorilor le aducem și pe această cale cele mai vii mulțumiri.

Activitatea Muzeului a fost tot atât de vie ca în anii trecuți. Ședințele s'au ținut regulat marțea între orele 5 și 8. Comunicări au făcut: Th. Capidan, C. Daicoviciu, A. Decei, N. Drăganu, A. Filimon, G. Giuglea, G. Kisch, C. Lacea, I. Mușlea, Șt. Pașca, R. Paul, A. Procopovici, S. Pușcariu, I. Rădulescu-Pogoneanu, G. D. Serra, O. Ștefanovici și cu deosebire S. Pop și E. Petrovici, care au făcut regulat dări de seamă despre anchetele pentru Atlasul Linguistic.

Legăturile cu străinătatea au rămas vii, ca și înainte. Directorul Muzeului a fost invitat să țină conferințe la Praga, Dresda, Leipzig, Berlin și Tübingen, iar ca profesor de schimb a făcut lecții la Paris și Montpellier. G. D. Serra și S. Pop au participat la Congresul linguiștilor dela Roma în 1933.

Biblioteca a sporit cu 495 opere în 761 volume, precum și cu câteva hărți și manuscrise. Donații s'au primit dela: Sextil Pușcariu 256 volume; Academia Română 37 vol.; Institutul de Istoria

©BCU CLUJ

Medicinii dela Universitatea din Cluj 30 vol.; Dr. Marius Sturdza 24 vol.; J. Hușkova-Flajhansova 4 vol.; Leca Morariu 4 vol.; D. Munteanu-Râmnic 3 vol.; Lucian Costin 3 vol.; D. Psatta 2 vol.; Șt. Pașca 2 vol.; M. Hossu 1 vol.; G. D. Serra 1 vol.; O. Ștefanovici 1 vol.; Subsecretariatul de Stat al Presei 1 volum.

«Dacoromania» VI s'a trimis ca schimb la 41 publicații din țară și 38 din străinătate.

Personalul a fost redus, în urma economiilor bugetare, la 1 Aprilie 1933 cu un secretar și un practicant, rămânând 2 asistenți (Șt. Pașca și Maria Pușcariu), 1 preparator (Radu Paul), 1 custode (D. Macrea), 1 practicant (G. I. Biriș) și 1 laborant (M. Vonsza).

Publicațiunile au continuat cu mari greutăți: «Dacoromania» VII apare pe trei ani (1931—1933).

În «Biblioteca Dacoromaniei», au apărut: Nr. 4: G. D. SERRA, *Contributo toponomastico alla teoria della continuità nel medioevo delle comunità rurali romane e preromane dell'Italia superiore*, Tip. «Cartea Românească», Cluj, 1931, 336 p.; Nr. 5: ȘT. BINDER, *Kind, Knabe, Mädchen im Dacorumänischen*, Cluj, 1932, Tip. «Presa», București, 43 p.; Nr. 6: AL. PROCOPOVICI, *Pronumele personal în funcțiune morfologică verbală*, Cluj 1933, Tip. «Cartea Românească», București; și Nr. 7: N. DRĂGANU, *Numele proprii cu suf. -șa*, Cluj 1933, Tip. «Cartea Românească», București.

În Secția bibliografică, condusă de asistentul Ion Breazu, s'a alcătuit Bibliografia analitică pe anii 1929 și 1930.

În Secția dialectologică s'au primit în întregime răspunsurile la chestionarul IV *(Nume de loc și nume de persoană)*. Din 182 de membri corespondenți au fost premiați: Cu *premiul I*, de 2.000 lei: P. Coman, student, Mățău, jud. Muscel. Cu *premiul II*, de câte 750 lei: I. N. Popescu, înv., Ștefănești, jud. Vâlcea și Traian Terebențiu, preot, Galșa, jud. Arad. Au mai primit *premii în cărți:* Gh. Bârleanu, Tătăruș, jud. Baia; S. Bichiceanu, preot, Nerău, jud. Timiș-Torontal; A. Bilețchi-Oprișan, funcț., Cernăuți; I. Căciulă, preot, Scurta, jud. Putna; R. Coșniță, înv., Talpa-Ogrăzile, jud. Vlașca; P. Covaciu, înv., Șebiș, jud. Arad; E. Demianu, elev, Coșbuc, jud. Năsăud; I. Fodor, înv., Curechiu, jud. Hunedoara; C. Ghițescu, înv., Berthelot, jud. Hunedoara; M. Gușiță, prof., T.-Severin; I. Ghenadie, stud., Săcusigiu, jud. Timiș-Torontal; C.

©BCU CLUJ

Iliescu, stud., Sisești; D. Macrea, stud., Cluj; P. Matei, preot, Coronca, jud. Mureș; I. Mărușca, stud., Brusturi, jud. Bihor; D. Mitric-Bruja, înv., Câmpulung; R. Nerlinger, stud., Orlat, jud. Sibiu; V. Sala, înv., Vașcău, jud. Bihor; V. Popa-Rădulet, preot, Berivoii-Mici, jud. Făgăraș; Ianosi Z., stud., Cluj; P. Ugliș, înv., Gurahonț, jud. Arad; V. Avadamei, elev, Piatra Neamț; I. Branea, elevă, Piatra Neamț; Dr. V. Corbu, medic, Cluj; P. Drăganu, stud., Cluj; Floronia Filoteiu, înv., Cornești, jud. Bălți; D. Ghircoiaș, elev, Făgăraș; Gh. Fierăscu, înv., Păușești, jud. Vâlcea; D. Gușeilă, elev, Făgăraș; Șt. I. Holobin, Brașov; L. Lapteș, elevă, Piatra Neamț; C. Lepădatu, înv., Broasca, jud. Ismail; V. Literat, prof., Făgăraș; Hossu-Longin, înv., Vulcan, jud. Hunedoara; I. Lupu, stud., Saturău, jud. Arad; N. Marcu, elev, Făgăraș; Maria Matei, stud., Cluj; Gh. Nasoiu, elev, Dragomirești, jud. Neamțu; E. Ștefănescu, elevă, Piatra Neamț; I. S. Pavelea, Runcul Salvei, jud. Năsăud; C. Pascu, stud., Gherman, jud. Timiș-Torontal; L. Petrovici, elevă, Piatra Neamț; I. Tatomir, elev, Făgăraș; M. Troeschi, elevă, Piatra Neamț; Gh. Zaharie, elev, Făgăraș.

S'a mai tipărit și s'a trimis membrilor corespondenți Chestionarul V, *Stâna, păstoritul* și *prepararea laptelui*, alcătuit de Șt. Pașca. Muzeul a primit 130 de răspunsuri. Au fost premiați: cu trei *premii a 500 lei:* Mitric-Bruja, înv., Câmpulung; Valer Literat, prof., Făgăraș; Const. G. Tudoran, înv., Saraiu, jud. Constanța. *Un premiu mare, în cărți* a primit D. R. Marinescu, ing., Crețești, jud. Fălciu; alte *premii în cărți* s'au dat d-lor I. S. Pavelea, Runcul-Salvei, jud. Năsăud; Nămi Gavrilă, Vișeul de jos, jud. Maramureș; Gh. Turda, Săpânța, jud. Maramureș; M. Căzan, Beclean, jud. Făgăraș; Flor. Popa, Bihor; D. Farțofoi, Cernădia, jud. Gorj; Gh. Butură, Sălciua de jos, jud. Turda; T. Gâlcescu, Tg.-Jiu; I. S. Magda, Galați, jud. Alba; I. Esca, Porumbacul de sus, jud. Făgăraș; D. Ghircoiaș, Bucium, jud. Făgăraș; N. Luca, Crisciorul de sus, jud. Bihor; Al. Arbore, prof., Focșani; Ioan Munteanu, Poiana Sibiului; L. Dăncescu, Boșorod, jud. Hunedoara; V. Olariu, Făget, jud. Severin; I. Căciulă, Scurta, jud. Putna; E. Novacovici, Răcăjdia, jud. Caraș; G. I. Dobrescu, Bănet, jud. Dâmbovița; Gh. Ciurea, Moeciul de sus, jud. Brașov; V. Voila, Ucea de sus, jud. Făgăraș; R. Popescu, Cireș, jud. Storojinet; Gh. Belei, Arieșeni, jud. Turda; E. Demianu,

©BCU CLUJ

Coșbuc, jud. Năsăud; N. Bocu, Cărpinet, jud. Bihor; A. Greavu, Cârțișoara, jud. Făgăraș; D. Gușeilă, Pojorta, jud. Făgăraș; I. Olariu, Mădeiu, jud. Neamț; G. Sălăgeanu, Jibou, jud. Sălaj; T. Utan, Vad, jud. Maramureș; Stoian Ghinea, Slobozia-Ciorăști, jud. Râmnicu-Sărat; C. Pascu, Gherman, jud. Timiș-Torontal; Gh. Bârleanu, Tătăruș, jud. Baia; Sc. Burghelea, Secueni, jud. Bacău; Ag. Cuțuhan, Madeiu, jud. Neamț; E. Oșoianu, Războieni, jud. Neamț; A. Lămățaie, Negrești, jud. Neamț; I. Pârvu, Rămeț, jud. Alba; I. Stan, Felmer, jud. Făgăraș; G. Bogdanu, Lazure, jud. Bihor.

Al șaselea chestionar, *Stupăritul*, alcătuit de P. Coman, a fost trimis în 1933.

Anchetele pe teren pentru Atlasul linguistic însumează 234 de puncte. În afară de localitățile înșirate la pag. 93—95 și 101—102 a acestui volum, au mai fost studiate:

I de Sever Pop (cu chestionarul normal:

În Oltenia, jud. Dolj: 1. Bistreț, 2. Bulzești, 3. Ciupercenii-Vechi, 4. Mârșani, 5. Risipiți, 6. Sărbătoarea; — Jud. Gorj: 7. Bumbești-de-Jiu, 8. Poienari, 9. Strâmba (Piepteni), 10. Vladimir; — Jud. Mehedinți: 11. Butoiești, 12. Cerneți, 13. Cloșani, 14. Costești, 15. Flămânda, 16. Imoasa; — Jud. Romanați: 17. Băbiciu, 18. Orlea-Veche, 19. Osica-Mică; — Jud. Vâlcea: 20. Costești, 21. Lăpușata, 22. Voineasa.

În Muntenia, jud. Argeș: 23. Aref, 24. Bercioiu, 25. Boișoara, 26. Valea-lui-Enache.

Pentru dialecte. Dialectul aromân (la coloniștii din Dobrogea): 27. Pleasa (Albania), în căt. Regina-Maria, lângă Silistra. 28. Giumaia de sus (căt. Crupnic, Bulgaria), în com. Titu Maiorescu, lângă Bazargic, 29. Selia de Sus (de lângă Salonic), în Bazargic.

Dialectul meglenoromân (la coloniștii din Dobrogea): 30. Liumnița (Meglenia), în com. Srebărna, lângă Silistra.

Dialectul istroromân (în Istria, Italia): 31. Valdarsa, căt. Briani (Brdo), prov. Pola. 32. Jeiani (com. Castelnuovo), prov. Pola.

II de Emil Petrovici (cu chestionarul desvoltat):

Peștișani (Gorj); Balș (Romanați); Strehaia (Mehedinți); Micăsasa (Târnava-Mare); Tuzla (Constanța) (anchetă bulgară); Piua-Petrii (Ialomița).

©BCU CLUJ

D-l prof. Th. Capidan a studiat, cu chestionarul desvoltat (la coloniștii din Dobrogea), pentru dialectul megleno-român comuna Liumnița (Meglenia), în com. Srebărna de lângă Silistra, iar pentru dialectul aromân comuna Peștera (Bulgaria), în comuna Titu Maiorescu (Bogdanova), de lângă Bazargic.

Anchetele făcute în anii 1931—1934 au costat cu totul 914.966 lei, sumă acoperită din următoarele contribuții:

Fundația Regele Ferdinand I,	Lei	400.000
Ministerul de Externe . . .	»	110.000
Președinția Cons. de Miniștri	»	60.000
Ministerul Instrucțiunii . .	»	40.000
Banca Națională	»	47.500
Eparchia din Cernăuți . . .	»	25.000
Județul Timiș	»	24.200
Județul Cluj	»	2.000
Total . . .	Lei	708.700

La această sumă se mai adaugă:

Soldul din 1930	Lei	157.533
Dobânzi și diverse	»	50.114
Total . . .	Lei	207.647

Rămâne deci un sold de Lei 1.381.

Asistentul Șt. Pașca a condus Secția onomastică, prelucrând materialul cuprins în răspunsurile la chestionarul IV. Directorul Institutului demografic și de recensământ, Dr. S. Manuilă a pus la dispoziția Muzeului Limbii Române materialul cuprins în buletinele recensământului general din 1930. S'a început, în vederea alcătuirii unui mare *Onomasticon românesc*, prelucrarea județului Muscel și Făgăraș.

Arhiva de Folklor a Academiei Române, atașată Muzeului Limbii Române, a continuat subt conducerea lui Ion Mușlea, anchetele prin chestionare și strângerea de material folkloric pe teren (în Țara Oașului și Basarabia). În 1932 a apărut întâiul *Anuar al Arhivei de Folklor*, în 1933 *Anuarul II*.

©BCU CLUJ

Din suma alocată Universității din Cluj cu ocazia aniversării de 10 ani, o parte a fost întrebuințată pentru cumpărarea intravilanului cu Nr. 21 din strada Elisabeta și pentru amenajarea vechii clădiri, asigurându-se astfel Muzeului Limbii Române un adăpost convenabil și mari posibilități de desvoltare în viitor.

Cluj, Decemvrie 1933. SEXTIL PUȘCARIU

©BCU CLUJ

TABLA DE MATERII

	Pag.
STUDII:	
Sextil Puşcariu: Consideraţiuni asupra sistemului fonetic şi fonologic al limbii române	1–55
DIN ATLASUL LINGUISTIC AL ROMÂNIEI	55–102
I. *Sever Pop:* 1. Consideraţii asupra metodei	55–61
2. Cum dispar terminii vechi administrativi şi cum se încetăţenesc cei noi	61–71
3. Fărâmă, frământă, soage şi alte sinonime	71–95
II. *Sever Pop — Emil Petrovici:* 4. Mână, cu pluralul	95–102
ETIMOLOGII	103–148
I. *Sextil Puşcariu:* afină; străin; Buceci; coţobrel; cotorosi; coită; cherapleş; izmă; şiroiu; întrapora; întrecleţi; învârnici; înveghia	103–123
II. *Theodor Capidan:* arom. Malacáş; megl. zintuniţă; arom. pană, pănătorĭ; arom. oasă; arom. pălărijă; arom. metură; căţăra; gogoaşă; alb. dumbrë	124–131
III. *Nicolae Drăganu:* búa; cicic; cidiu; cioplaş; Ciorâng; circăli; cirmoiu; izână; înfărma; înjârda; înjărdălui; Lacea; lanţ; meredeu; a ţipa; vertep şi vertepaş	131–139
IV. *Iorgu Iordan:* demon	140–148
ARTICOLE MĂRUNTE	149
I. *Theodor Capidan:* Articolul la Fărşeroţi	149–150
Theodor Capidan: Elemente româneşti în limba albaneză	151–154
II. *Ştefan Paşca:* Sufixe care indică apartenenţa locală	154–163
Ştefan Paşca: Din «argot»-ul românesc	163–167
Ştefan Paşca: Nume de familie compuse din Ţara Oltului	167–172
III. *Emil Petrovici:* Influenţa românească asupra foneticei sârbeşti din Banat	172–174

©BCU CLUJ

Pag.

Emil Petrovici: Cuvinte argotice sud-slave de origine românească 175–176
Emil Petrovici: Cal = « îmblăciu » 177–178
Emil Petrovici: sârb. gràjati « a vorbi », din rom. « a grăi » . 179–181

IV. CONTRIBUŢII LA ROTACISM:

Sever Pop: În Munţii Apuseni 181–184
Dimitrie Macrea: În texte vechi din Moldova 184–186
Sextil Puşcariu: O urmă indirectă? 186–187
Silviu Dragomir: Un rotacism în nord-vestul Bosniei şi în Topliţa Serbiei 187–188
V. *Constantin Lacea:* Migraţiuni în timpul fânului 188–191
VI. *Nicolae Drăganu:* Împrumuturi şi reîmprumuturi ungaro-române 191–194

CĂRŢI ŞI REVISTE 195
RECENSII ŞI DĂRI DE SEAMĂ 195–436
Arbore Al. P., Toponimie Putneană (Şt. Paşca) 409–410
Bartoli Matteo, Fatti carattersitici della romanità della Penisola Iberică. (Al. Procopovici) 333–334
— Biblioteca Academiei Române, Creşterea colecţiunilor în anii 1916—1919. (I. Muşlea). 418–419
Binder Ştefan, Kind, Knabe, Mädchen im Dacorumänischen. (Şt. Paşca) 395–396
Bitay Arpád, Ujabb szempontok és adatok a román nyelv magyar elemeink kutatásához. Adalékok a román nyelv székely — magyar eredetü szavaihoz. (Şt. Paşca) 406–407
Bloch O. et Wartburg W. v., Dictionnaire étymologique de la langue française. (S. Puşcariu) 482
Boutière Jean, La vie et l'oeuvre de Ion Creangă. (I. Breazu) . 379–381
— Buletinul Comisiei Istorice a României. Vol. IX. (Şt. Paşca) 407–409
— Buletinul Societăţii Regale Române de Geografie. Tom. XLVIII 1929. (Şt. Paşca) 403–406
Călinescu G., Viaţa lui Mihai Eminescu. (Maria Puşcariu) . . 426–427
Candrea A.I. şi *Adamescu Gh.,* Dicţionar enciclopedic ilustrat. (S. Puşcariu) 482–488
Caragiale L.I., Opere. Vol I—II: Nuvele şi schiţe; vol. III: Reminiscenţe şi notiţe critice. (I. Breazu) 374–375
— Clasicii români comentaţi. (I. Breazu) 376–379
Densuşianu Ovid, Literatura română modernă. III. (I. Breazu) . 384–385
— Donum natalicium Schrijnen. (N. Drăganu) 302–305
Drăgoiescu Petre, Limba latină pe inscripţiile din Dacia. (C. Daicoviciu) 368–369

©BCU CLUJ

Pag.

Emilian I. Const., Anarhismul poetic. (T. A. Naum) 338–343
Ettmayer Karl, Analytische Syntax der französischen Sprache mit besonderer Berücksichtigung des Altfranzösischen. I, II. (N. Drăganu) 289–295
Ettmayer Karl, Zu den Grundlinien der Entwicklungsgeschichte der Syntax. (N. Drăganu) 287–289
Ettmayer Karl, Zur Intonation der Romanen. (N. Drăganu) . . 285–287
Ettmayer Karl, Zur Theorie der analitischen Syntax des Französischen. (N. Drăganu) 289–295
Frei Henri, La grammaire des fautes. (N. Drăganu) 296–299
Gaster M. Dr., Povestea celor trei prieteni. (I. Muşlea) 420
Găzdaru D., Descendenţii demonstrativului *ille* în româneşte. (S. Puşcariu) 459–463
Geagea Chr., Elementul grec în dialectul aromân. (Th. Capidan) 320–329
Georgescu-Tistu N., Bibliografia literară română. (I. Breazu) . . 369–373
Gherghel Ion, Goethe în literatura română. I. (I. Breazu) . . . 387–388
Gherman Traian, Meteorologia populară. (Şt. Paşca) 402–403
Giese Wilhelm Dr., Zur Morphologie der Märchen der Romanen. (I. Muşlea) 425
Göbl László, A magyar szótárirodalom hatása az oláhra. (N. Drăganu) 264–266
Goga Octavian, Precursori. (I. Chinezu) 415–416
Gombocz Z., Leiró nyelvtan, történeti nyelvtan. (N. Drăganu) . 266–270
Graur A., Ab, ad, apud et cum en Latin de Gaule. (Al. Procopovici) 334–335
Graur A., Noms d'agent et adjectif en roumain. (S. Puşcariu) 463–471
Haneş V. V., Formarea opiniunii franceze asupra Românîei în secolul al XIX-lea. Vol. I, II. (O. Boitoş) 428–433
Havers Wilhelm, Handbuch der erklärenden Syntax. (N. Drăganu) 295–296
Hjelmslev Louis, Principes de grammaire générale. (N. Drăganu) 299–300
Iordan I., Introducere în studiul limbilor romanice. (S. Puşcariu) 471–474
Iorga N., Istoria literaturii româneşti. Introducere sintetică. (I. Breazu) 375–376
Jaberg Karl, Spiel und Scherz in der Sprache (Al. Procopovici) 333
Jokl Norbert, Balkanlateinische Studien. (E. Petrovici) 344–349
Jokl Norbert, Traker. B. Sprache. (E. Petrovici) 344–349
Jokl Norbert, Zur Geschichte des alb. Diphtongs -ua-, -ue-. (E. Petrovici) 344–349
Kalepky Th., Neuaufbau der Grammatik als Grundlegung zu einem wissenschaftlichen System der Sprachbeschreibung. (N. Drăganu) 279–285
Kisch Gustav, Siebenbürgen im Lichte der Sprache. (E. Petrovici) 366–367
Klein Kurt Karl Dr., Rumänisch-deutsche Literaturbeziehungen.

©BCU CLUJ

Pag.

(E. Petrovici) 363–365
Krohn Else, Die Eheschliessung bei den Rumänen. (I. Muşlea) 423–425
Lerch Eugen, Hauptprobleme der französischen Sprache. I, II. (N. Drăganu) 300–301
Löfstedt Einar, Syntactica. (N. Drăganu) 279
Lovinescu E., Memorii, vol. I. (I. Chinezu) 413–415
Lupeanu-Melin Alexandru, De pe Secaş. (I. Muşlea) 419–420
Melich Iános, A honfoglaláskori Magyarország. (N. Drăganu) . 224–259
Meyer-Lübke W., Romanisches Etymologisches Wörterbuch. (S. Puşcariu) 474–482
Meyer-Lübke W., Rumänisch und Romanisch. (S. Puşcariu) . 498–502
Molin Romulus S., Românii din Banat. (I. Muşlea) 421
Murărașu D., Naţionalismul lui Eminescu. (I. Breazu) 390–391
Muşlea Ion, Anuarul Arhivei de Folklor. (D. Macrea) 434–436
Nehring Alfons, Studien zur Theorie des Nebensatzes, I. (N. Drăganu) 275–278
Nehring A., Zur Begriffsbestimmung des Satzes. (N. Drăganu) 275
Nemeth Gyula, Nyelvtudományunk és a történetirás. (N. Drăganu) 224–259
Olsen Hedvig., Étude sur la syntaxe des pronons personnels et réfléchis en roumain. (N. Drăganu) 271
Papadopol I. Paul, Un sol al biruinţei: Şt. O. Iosif. (I. Gherghel) 416–418
Papahagi Tache, Images d'Ethnographie Roumaine. (Th. Capidan) 316
Paulhan Fr., La double fonction du langage. (N. Drăganu) . . 272–275
Petrovici E., De la nasalité en roumain. (S. Puşcariu) 445–447
Pop Sever — Petrovici Emil, O hartă a graiului. (Al. Procopovici) 332
Popp Serboianu C. I., Les Tsiganes. (Şt. Paşca) 411–413
Porciuc T., Regiunile naturale ale României în general şi la răsărit pe Prut în particular. (Şt. Paşca) 411
Predescu Lucian, Diaconul Coresi. (Al. Procopovici) 336–338
Procopovici Al., Mic tratat de lingvistică generală. (Th. Capidan) 317–320
Puşcariu Sextil, B. P. Hasdeu ca linguist. (Al. Procopovici) . . 329–332
Puşcariu Sextil, Despre neologisme. (Al. Procopovici) 329–332
Puşcariu Sextil, Hărţile graiului. (Al. Procopovici) 329–332
Puşcariu Sextil şi *Naum Teodor A.*, Îndreptar şi vocabular ortografic. (Şt. Paşca) 396–398
Puşcariu Sextil, Istoria literaturii române. Epoca veche. (I. Breazu) 385–386
Puşcariu Sextil, Proiect de reformă a ortografiei române. (Şt. Paşca) 396–398
Puşcariu Sextil, Studii Istroromâne. (Th. Capidan) 308–314
Racoce Teodor, Crestomaticul românesc din anul 1820. (I. Gherghel) 418
Rally Alexandre et *Getta*, Bibliographie francoroumaine. (I. Breazu) 389
Roşeuleţ Teodor, Ortografia română actuală. (Şt. Paşca) 396–398
Rosetti Al., Asupra repartizării dialectale a istroromânei. (S. Puşcariu) 450–455

©BCU CLUJ

Pag.

Rosetti Al., Cercetări asupra graiului Românilor din Albania. (Th. Capidan) 314–315
Rosetti Al., Curs de fonetică generală. (S. Puşcariu) 447–459
Rosetti Al. Dr. jupân, smântână, stăpân, stână şi stâncă. (S. Puşcariu) 455–457
Rosetti Al., Limba română în secolul al XVI-lea. (S. Puşcariu) 449–459
Ruffini Mario, Contributo all'onomastica degli animali domestici del distretto di Fărăgaş (sic). (Şt. Paşca) 400–402
Sandfeld Kr., Linguistique balkanique. (S. Puşcariu) 488–504
Sandfeld Kr., Syntaxe du français contemporain, I, Les Pronoms. (N. Drăganu) 270–271
Serra Giandomenico, Contributo toponomastico alla teoria della continuità nel medioevo delle comunità rurali romane e preromane dell'Italia superiore. (Şt. Paşca) 391–395
Simionescu Dan I., Sibilele în literatura românească. (N. Drăganu) 305–306
Skok P., Byzance comme centre d'irradiation pour les mots latins des langues balkaniques. (E. Petrovici) 350–362
Skok P., Du rôle de l'homonymie dans les changements phonétiques et morphologiques. (E. Petrovici) 350–362
Skok P. Du rôle de l'homonymie dans les changements phonétiques et morphologiques, II. (Al. Procopovici) 335–336
Skok P., Iz dubrovačkoga vokabulara. (E. Petrovici) 350–362
Skok P., La terminologie chrétienne en slave: le parrain, la marraine et le filleul. (E. Petrovici) 350–362
Skok P., Leksikologičke studie. 4. Slovenec. (E. Petrovici) . . 350–362
Skok P., O slovenskoj palatalizaciji sa romanističkog gledišta. (E. Petrovici) 350–362
Skok P., Studije iz balkanskog vocabulara. (E. Petrovici) . . . 350–362
Skok P., Südslavische Beiträge. (E. Petrovici) 350–362
Ştefănescu Margareta Dr., Cronica lui Manasses şi literatura româno-slavă şi română veche. (N. Drăganu) 307
Schullerus Adolf, Verzeichnis der rumänischen Märchen und Märchenvarianten. (I. Muşlea) 421–423
Tagliavini C., Despre « Lexicon Marsilianum », Dicţionar latin-român-maghiar din secolul al XVII-lea. (N. Drăganu) . . . 261–264
Tagliavini C., Divagazioni semantiche rumene e balcaniche. (Şt. Paşca) 398–399
Tagliavini C., Il « Lexicon Marsilianum », Dizionario latino-rumeno-ungherese del sec. XVII, Studio filologico e testo. (N. Drăganu) 261–264
Tagliavini C., L'influsso ungherese sull'antica lessicographia rumena. (N. Drăganu) 259–261
Tallgreen-Tuulio O. T., Locutions figurées calquées et non calquées. (S. Puşcariu) 491–492

©BCU CLUJ

Pag.

Ţimiraş Nicolae, Ioan Creangă. (D. Macrea) 433–434
Torouţiu S. E., Studii şi documente literare. (I. Breazu) . . . 381–383
— Travaux du cercle linguistique de Prague. (S. Puşcariu) . 437–445
Treml Lajos, A románság öshazája és a kontinuitás. (N. Drăganu) 218–224
Treml L., Die ungarischen Lehnwörter in Rumänischen. (N. Drăganu) 195–218
Valkhoff Marius Dr., Latijn, Romaans, Roemeens. (E. Petrovici) 362–363

PE MARGINEA CĂRŢILOR. IV. de *Sextil Puşcariu* 437–504
Linguistica structurală şi funcţională 440
Funcţiunea linguistică 441
Fonetică şi fonologie 444
Sistemul fonetic şi fonologic 445
Varietăţi de sunete neobservate şi neutilizate 446
Terminologia fonetică 448
Originea lui « stăpân » 456
Encliza particulelor neaccentuate 463
Împrumutul de elemente derivative 466
Asociaţii între cuvântul străin şi elementele limbii materne . 468
Sufixe ajunse la modă 469
Expansiune şi restrângere în circulaţia sufixelor 470
Hiperlatinizare şi hipergrecizare 473
Cuvinte latineşti păstrate numai în câte o regiune romanică 478
Imaginaţia linguistică 491
Limba latină literară întârzie sau opreşte, în epoca romanică, tendinţele firesti ale limbilor vorbite 498

BIBLIOGRAFIA PUBLICAŢIILOR condusă de *Ion Breazu* 505–651
Bibliografie, Bibliologie 506
Chestiuni generale linguistice 513
Derivaţie 515
Despre filologi 516
Dialectologie 516
Etimologii 517
Folclor şi Etnografie 521
Fonetică 525
Fonologie 527
Gramatică 527
Între istorie şi filologie 528
Istorie culturală 529
Lexicografie. Lexicologie. Geografie linguistică 544
Manuscrise şi tipărituri vechi 546
Morfologie 555

©BCU CLUJ

Pag.

Necroloage. Comemorări. Omagii 557
Onomastică şi toponomie 564
Ortografie 566
Românii de peste hotare 568
Scriitorii români 580
Semasiologie 631
Sintaxă 632
Stilistică 632
Studii literare 633
Traduceri din româneşte. Românii în literaturile străine . . 646

NECROLOAGE 652–665
Alexandru Philippide (Th. Capidan) 652
Matilda Cugler-Poni (T. A. Naum) 655
Iacob Negruzzi (I. Breazu) 656
Jean Bart (M. Puşcariu) 658
Ioan N. Roman (I. Breazu) 660
Vasile Savel (I. Breazu) 661
Vasile Pop (I. Breazu) 661
Dr. Iacob Radu (I. Breazu) 662
Vasile Gherasim (Al. Procopovici) 662
Elena Sevastos (I. Muşlea) 663

INDICE 666

©BCU CLUJ

DACOROMANIA I, 1920—1921. Pp. 608 + VI (epuizat).
DACOROMANIA II, 1921—1922. Pp. 940 + VIII (epuizat).
DACOROMANIA III, 1922—1923. Pp. 1157 + X. Lei 600.

STUDII : *G. Oprescu*, Eliade Rădulescu şi Franţa. — *Th. Capidan*, Raporturile linguistice slavo-române. — *N. Drăganu*, Pagini de literatură veche. — *N. Drăganu*, Conjuncţiile « de » şi « dacă ». — *P. Grimm*, Traduceri şi imitaţiuni româneşti după literatura engleză. — *S. Puşcariu*, Lat. *libet* în româneşte. — *V. Bogrea*, Studii de semantică. — *C. Lacea*, Copiştii Psaltirii Scheiene. — *N. Drăganu*, Manuscrisul Liceului grăniceresc « G. Coşbuc » din Năsăud şi sistemele celor dintâi manuscrise româneşi. — *N. Drăganu*, Verbele derivate cu sufixul *-inare* şi postverbalele lor. — *C. Tagliavini*, Sulla questione della posposizione dell' articolo. — *G. D. Serra*, Per la storia del cognome italiano : Cognomi canavesani (Piemonte) di forma collettiva in *-aglia, -ata, -ato*. — *G. Kristof*, Influenţa poeziei populare române din sec. XVI-lea asupra lui Balassa Bálint. — *G. Giuglea*, Crâmpeie de limbă şi vieaţă străveche românească. — *Al. Procopovici*, Doară.

ETIMOLOGII.

ARTICOLE MĂRUNTE : *S. Puşcariu* , Forma de conjugare « ei face ». — *S. Puşcariu*, Schimbarea accentului din « aud ». — *S. P.*, Notiţă. — *S. Puşcariu*, Note la p. 561 ş. u. — *Bitay A.*, Sprijinitorul lui V. Moga : Gheorghe Banffy (1747—1822. — *Bitay A.*, O poezie românească a lui Gh. Şincai. — *Bitay A.*, Contribuţii la vieaţa lui Nicolae Milescu Spătarul. — *Bitay A.*, Câteva observări la pp. 550—560. — *Bitay A.*, Gheorghe Buitul. — *Bitay A.*, Ceva despre protopopul Popa Pătru din Tinăud (Bihor). — *Bitay A.*, Dicţionarul în zece limbi al lui Calepinus şi filologia românească. — *Bitay A.*, Încă odată Minciol. — *M. Roska*, Date referitoare la chestiunea cuvântului « vlach ». — *Econ. D. Furtună*, « Urmarea lui Cristos » în româneşte. — *C. Lacea*, Genitive feminine formate cu articol prepozitiv. — *C. Lacea*, Contribuţie la Bibliografia românească. — *N. Drăganu*, O rectificare. — *V. Bogrea*, Din nomenclatura calului. — *V. Bogrea*, Note semantice. — *V. Bogrea*, Cordun. — *V. Bogrea*, Originea pol. « multan ». — *V. Bogrea*, Din sinonimica lui « Drac ».

RECENSII, REVISTA PERIODICELOR, CRONICA, RAPORT ANUAL, ADDENDA, INDICE, ERRATA.

DACOROMANIA IV, 1924—1926, Patrea I, Studii, Pp. 640 + IV. Lei 450.

S. Puşcariu, Pour l'organisation du travail scientique. La fiche internationale. L'index général. — *Al. Procopovici*, Principiul sonorităţii în economia limbii. — *Al. Procopovici*, Din istoria raporturilor noastre interdialectale. — *G. Oprescu*, L'activité de journaliste d'Eliade Rădulescu pendant son exil à Paris. — *N. Drăganu*, Mihail Halici, Contribuţie la istoria culturală românească din sec. XVII. — *V. Bogrea*, Sfinţii medici în graiul şi folclorul românesc. — *Th. Capidan*, Românii nomazi. Studiu din vieaţa Românilor din sudul Peninsulei Balcanice. — *C. Lacea*, Sânt în Transilvania aşezări de Români veniţi din sudul Dunării sau nu sânt ? — *G. Giuglea*, O problemă de fonetică : Soarta lui *e* deschis accentuat după *r*. — *V. Bologa*, Terminologia medicală românească a doctorului Ioan Piuariu (Molnar von Müllersheim). — *C. Diculescu*, Elemente vechi greceşti din limba română. — *G. D. Serra*, Per la storia del cognome italiano II. Sulla continuità dell' onomastica latina-romanza nei nomi propri canavesani (e piemontesi).

©BCU CLUJ

DACOROMANIA IV, 1924—1926, Partea II, Pp. 641—1641 + XV. Lei 450.

ARTICOLE MĂRUNTE: *V. Bogrea*, Contribuţii onomastice. — Din onomastica folclorică. — Din sinonimica « Dracului ». — Din terminologia calului II. — Contribuţie la studiul onomatopeelor româneşti. — O străveche formulă de exorcism în descântecele noastre. — Etimologii populare. — Mărunţişuri. Post scriptum la « Sfinţii medici ». — *N. Drăganu*, Despre ce Psaltire şi Liturghie vorbeşte Pavel Tordaşi la 1570? — Iarăşi « de » şi « dacă ». — *Th. Capidan*, Sărăcăcianii. — *C. Lacea*, Bibliografie şi literatură veche. — Bibliografie veche. — Dr. *Val. Bologa*, Între filologie şi medicină. — *I. Muşlea*, Un « Tatăl nostru » necunoscut (1684). — *Leo Spitzer*, fr. une folie à *mulle* autre second.

CĂRŢI ŞI REVISTE, RECENSII ŞI DĂRI DE SEAMĂ, PE MARGINEA CĂRŢILOR, REVISTA PERIODICELOR ROMÂNEŞTI ŞI STREINE, CRONICA-RAPORT ANUAL, ADDENDA, INDICE, ERRATA.

DACOROMANIA V, 1927—1928. Pp. 943 + VIII. Lei 700.

STUDII: *Ion Muşlea*, Scheii dela Cergău şi folklorul lor. — *Sever Pop*, Câteva capitole din terminologia calului. — *Ştefan Paşca*, Terminologia calului: Părţile corpului.

ARTICOLE MĂRUNTE: *Leo Spitzer*, Die I. Pers. Imperfecti und « am » habeo. — *N. Drăganu*, Versuri vechi. — *Gheorghe Giuglea*, Note şi fapte de folclor şi filologie. Poezii dela Românii din Serbia: Cântecul Dunării (Voinicul care îşi caută mândra); Voinicul Dumitraşcu şi calul; Asemănările cu Mioriţa; terminii iortoman (ortoman), laie din Mioriţa ş. a. — *Alex. Borza*, Primul dicţionar de ştiinţe naturale românesc: « Vocabularium pertinens ad tria Regna Naturae » de Gh. Şincai. — Dr. *Val. Bologa*, Între istoria medicinei şi filologie: I. Sinonimele « dacice » ale plantelor descrise de Dioscoride pot servi la reconstruirea limbii dacice? — II. Notiţă bibliografică. — *E. Petrovici*, Istu, istror. — *E. Petrovici*, Nume proprii de bărbaţi articulate. — *N. Cartojan*, Cel mai vechiu zodiac românesc: Rujdeniţa Popei Ion Românul (1620). — *Aurel Filimon*, Contribuţii la Bibliografia veche românească. — *Ion Muşlea*, Iarăşi « teleleu ». — *Ion Muşlea*, Mură la Dacoromâni.

RECENSII ŞI DĂRI DE SEAMĂ.

PE MARGINEA CĂRŢILOR de *S. Puşcariu.*

REVISTA PERIODICELOR, NECROLOAGE, RAPORT ANUAL, ADDENDA, INDICE, ERRATA.

DACOROMANIA VI, 1929—1930. Pp. 692 + VIII. Lei 650.

STUDII: *Th. Capidan*, Fărşeroţii. — *S. Puşcariu*, Morfonemul şi economia limbii.

ETIMOLOGII: de *N. Drăganu*, *S. Puşcariu*, *L. Spitzer*, *E. Petrovici*, *C. Lacea.*

ARTICOLE MĂRUNTE: *P. Skok*, Une inscription dacoroumaine de la fin du XVII-e siècle provenant de Bulgarie. — *Gr. Nandriş*, Despre metateza lichidelor în elementele slave din limba română. — *C. Lacea*, Cel mai vechiu calendar românesc. — *C. Lacea*, Hiperurbanism fonetic în documente vechi. — *N. Drăganu*, Câteva cuvinte născute din subiecte ori complemente partitive. — *N. Drăganu*, Care (mai) de care. — *N. Drăganu*, Atribut-superlativ. — *E. Petrovici*, O seamă de sârbisme în Banat. — *I. O. Ştefanovici-Svensk*, Vocalele

©BCU CLUJ

fără voce în românește. — *A. Filimon*, Nouă contribuțiuni la Bibliografia veche românească. — *S. Pușcariu*, Viitorul cu «vadere». — *S. Pop*, Rotacismul în comuna Avram Iancu din Munții Apuseni. — *S. Pop*, Pentru originea lui rână.

RECENSII ȘI DĂRI DE SEAMĂ.

PE MARGINEA CĂRȚILOR, de *S. Pușcariu*.

REVISTA PERIODICELOR, NECROLOAGE, RAPORT ANUAL, INDICE, ERRATA.

BIBLIOTECA DACOROMANIEI, condusă de *Sextil Pușcariu*

Nr. 1. *G. Bogdan-Duică*, Istoria literaturii române moderne, Cluj, Tip. «Ardealul», 1923 . . . . . (epuiz.)

« 2. *Aug. Bena*, Limba română la Sașii din Ardeal, Tip. «Ardealul», 1925, p. 44 . . . . . Lei 25

« 3. *Dr. Emil Precup*, Păstoritul în Munții Rodnei, Cluj, Tip. «Ardealul», 1926, p. 58 . . . . . Lei 50

« 4. *G. D. Serra*, Contributo toponomastico alla teoria della continuità nel medioevo delle comunità rurali romane e preromane dell'Italia superiore, Cluj, Tip. «Cartea Românească», 1931, p. 325 . . . . . Lei 300

« 5. *Ștefan Binder*, Kind, Knabe, Mädchen im dacorumänischen. Ein Beitrag zur Onomasiologie. Teil I. die nördlichen Dialekte, Abschnitt 1. Kind, Cluj-București, Tip. «Presa», 1932, p. 40 . . . . . Lei 40

« 6. *Alexi Procopovici*, Pronumele personal în funcțiune morfologică verbală, Cluj, 1933, Tip. «Cartea Românească», București, p. 16 . . . Lei 30

« 7. *Nicolae Drăganu*, Numele proprii cu sufixul *-șa*, Cluj, 1933, Tip. «Cartea Românească», București, p. 37 . . . . . Lei 50

PREȚUL LEI 650

©BCU CLUJ